II 7557
II 7257

BIBLIOTECA „ASTRA"
S.T.F.U

IUL. 2005
2022

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 2 (1381) 15 FEBRUARIE 1997 ● SERIE NOUĂ, ANUL VIII ● 500 LEI

EXISTĂ UN SPIRIT CULTURAL AL TIMIȘOAREI?

Răspund:
ION MARIN ALMĂJAN
ANAVI ADAM
ION ARIEȘANU
DORU BRANEA
EUGEN DORCESCU

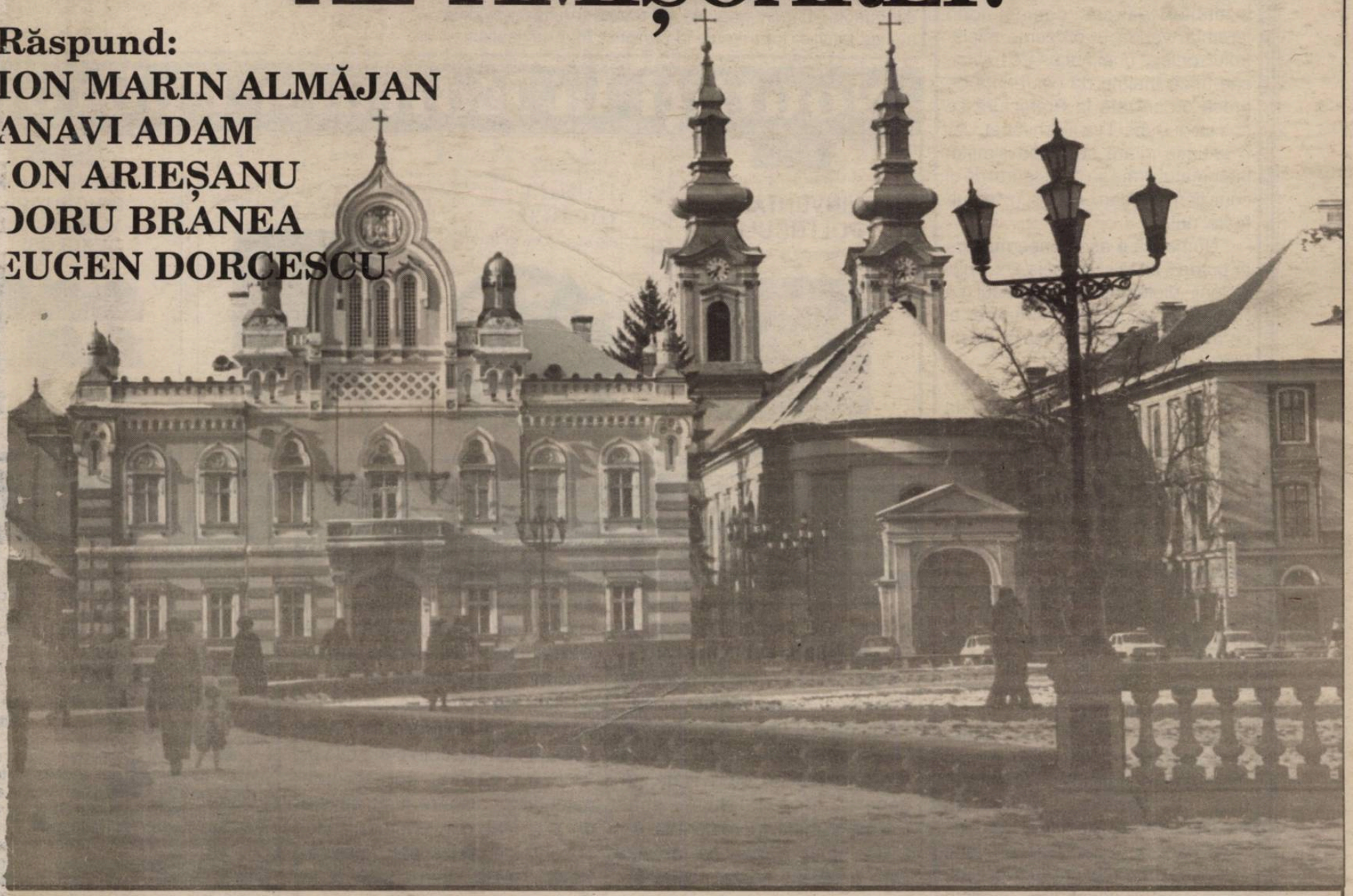

Din sumar

❖ "Despre apartenenţa la francofonie", interviu cu Beatrice Angrand ❖ Dinu Zamfirescu: "Moartea lui Levi" ❖ Cărţi la Editura Humanitas: "Orbitor", de Mircea Cărtărescu, "Jurnal 1935-1944" de Mihail Sebastian, "Casa lui David" de Dumitru Nicodin, "Catedrala de lumini" de Petru Creţia ❖ "Păreri incomode", de Livius Ciocârlie ❖ "Evenimentul ziuăi", de Şerban Foarţă ❖ Cronici literare de Cornel Ungureanu, Vasile Popovici, Smaranda Vultur Tinu Pârvulescu, Sorin Tomuţa, Oana Gabor, Mihaela Papeş, Alin Văcaru ❖ Rubrici de Paul Eugen Banciu, Daniel Vighi, Viorel Marineasa, Mircea Pora, Petru Umanschi.

Acest număr este sponsorizat de Fund for Central and East European Book Project
şi de Fundaţia Soros pentru o Societate Deschisă

52885

I.Q.

Cultură și bani

1. Vizita ministrului culturii, dl Ion Caramitru, la Timişoara a fost aşteptată cu un interes aproape febril. Doreau să se întâlnească cu Domnia sa conducerea Filarmonicii în tandem cu cea a cinematografului Capitol, cea a Teatrului naţional şi a Operei şi, nu în ultimul rând, Grupul Pentru Demnitatea Teatrului Naţional Timişoara. Membrii acestuia din urmă (printre care şi subsemnatul), daţi în judecată pentru calomnie şi insultă de către fostul director al instituţiei teatrale, domnul Ioan Ieremia, vedea în prezenţa ministrului, prilejul unei necesare exorcizări. Încă înainte de conferinţa de presă organizată la Prefectură se ştia că dl Dublu I va fi schimbat, dar o anumie iritare se făcea simţită: interimatul urma să fie asigurat de dl consilieri-şef Ioan Luchescu, "omul" fostei puteri.

Numai că o asemenea măsură ar putea fi citită şi în cheia unei mici viclenii diplomatice, în sensul că "higienizarea" se face tocmai de cei ce au determinat "abcesele" administrative.

2. Una dintre problemele cele mai importante pe care actuala guvernare le are de înfruntat se referă la statutul culturii într-o economie ce se proclamă "de piaţă". Este vorba de a alege între o atitutudine peternalist-dirijistă şi una liberală. Prima nu trădează o ascunsă ereditate comunistă - aşa cum s-a concluzionat prea adesea-, ci, mai degrabă, imita, involuntar, modelul francez. De câte ori nu am auzit că, dacă rulmenţi se produc în numeroase ţări ale lumii, cultură română se face numai în România. Diferenţa e însă de circulaţie. Deocamdată, nici un scriitor român nu a fost exportat prin cărţile sale, în timp ce rulmenţii - oricât de neculturali ar fi ei - continua să aducă ceva bani la buget. Deocamdată, Franţa eexportă cultură cam tot atâta câte Renault-uri şi, din această cauză, Guvernul pune umărul monetar unde trebuie. Cert e că Inspectorate de acest tip prin departamentele Franţei nu se află.

Sigur că mi se poate imediat reproşa o viziune mercantilistă, de vreme ce - oricine ştie! - consecinţele acţiunii culturale nu se pot cuantifica imediat. Probabil că, deocamdată, percepţia mea despre omul de cultură român e una buimacă. Nu înţeleg de ce, înainte de a cere subvenţii statului, acesta nu a înţeles că trebuie, imperativ, să solicite cadrul legislativ adecvat pentru ca investiţia de capital să aducă bani mulţi pe baza cererii şi ofertei. După câte ştiu, nu există, la ora de faţă, o bursă a scriitorilor în funcţie de tirajul cărţilor vândute. Oare de ce?

Marcel TOLCEA

Eveniment

În zonă

Orice antologie e sancţionarea unei realităţi. Ea trage concluzii şi fixează un anumit profil al autorului, al epocii, al temei antologate. Nu altfel stau lucrurile în legătură cu **ZONA. Prozatori şi poeţi timişoreni din anii '80 şi '90**, alcătuită şi publicată de Viorel Marineasa şi Gabriel Marineasa. Volumul apare într-un moment în care vocile negatoare susţin tot mai frecvent criza literaturii. Iată că Editura Marineasa probează cu strălucire că se poate vorbi de o *tânără* literatură timişoreană în plină explozie.

Antologia de faţă e radiografia subiectivă a unui interval relativ compact din literatura română contemporană. Deşi e vorba de două promoţii, nu cred că se poate vorbi de diferenţe majore stilistice sau tematice. Proza cotidianului sau poezia banalului constituie, şi la "nouăzecişti", şi la "optzecişti", principala sursă de inspiraţie. În ciuda diferenţelor, uneori, frapante, de tratare, există un evident aer de familie: între ironie şi cruzime, între textualism şi realismul fără limite, autorii antologaţi se mişcă plini de dezinvoltură: e dezinvoltura dată de ceea ce antologia nu uită să menţioneze: tinereţea.

Dincolo de ambiţia de a dovedi că se nasc şi la Banat scriitori, ZONA editată de Editura Marineasa e un eveniment care depăşeşte conjunctura unei simple apariţii editoriale: de aici înainte, semiclasicizaţi, autorii trebuie să-şi poarte povara încrederii avute în ei. Lansarea - simbolică - la *Galeria Art,* în subsolul Pieţii Revoluţiei (la care au vorbit Cornel Ungureanu, Mircea Mihăieş, Vasile Popovici, Doru Branea) anunţă că literatura optzecisto-nouăzecistă a Timişoarei se află înaintea unui nou început. În forţă.

Orizont

Noutăți la Editura Polirom

Cronica măruntă

Dialogurile esenţiale

● Un excepţional dialog realizează, pentru **Luceafărul,** Robert Şerban ● Interlocutor nu-i altul decât Livius Ciocârlie ● **Pentru mine anonimatul e o reală voluptate,** spune Profesorul ● "Trebuie să constat că sunt un om norocos pe care viaţa, în general, l-a ferit. Nu mi s-au întâmplat multe lucruri grave, de unde temerea mea că tot răul care ar trebui să-mi revină se răsfrânge asupra celor din jurul meu. De aceea gândul de familie e un gând permanent şi o adevărată apăsare. Am un complex al vinei: mi-e teamă să nu atrag necazuri asupra alor mei. Principial vorbind, nu facem decât să revenim la ceea ce am spus până acum: sunt inversul unui scriitor." ● "Din păcate, putem să constatăm că scriitorii au ratat încercarea de a face politică. Au avut cele mai bune intenţii, dar au ratat. Nu e vocaţia lor şi numai anormalitatea situaţiei create după 1990 i-a împins." ● "Acum, când situaţia se normalizează, ar trebui, poate să renunţe. Nu spun că ar trebui să devină indiferenţi. Ar fi bine ca şi să reprezinte, împreună cu alţi intelectuali, o instanţă critică." ● "Lucrurile au devenit acum cu mult mai complicate tocmai pentru că au ajuns la putere cei pe care i-am dorit şi despre care vom constata că mult din ceea ce vor face nu va mai corespunde aşteptărilor noastre. Va fi nevoie de cât mai buni şi mai critici observatori." ● **Dar parcă poţi să-i critici?** asta-i întrebarea. ● În **România literară** nr. 3 a.c., un amplu interviu cu Bujor Nedelcovici semnează Amelia Calujnai Lazăr ● "Exilul e una din probele cele mai dure pe care le poate suporta un intelectual" - se numeşte interviul cu Nedelcovici ● "... dar dacă această probă e depăşită, ea se poate transforma într-o iluminare, într-o înviere morală şi spirituală. Cine iese întreg dintr-un exil, iese ca dintr-o boală adâncă, ca dintr-o moarte, cu o privire mult mai percutantă asupra existenţei şi asupra capacităţii noastre de a ne depăşi." ● Ce nevoie avem de înţelepţi, ar reflecta domnul Iosif Sava, citind aceste minunate cuvinte.

Anemone POPESCU

Viața Asociației

● Lansarea monografiei **Aron Cotruș. Viaţa şi opera** realizată de istoricul şi criticul Alexandru Ruja şi apărută recent la Editura de Vest a prilejuit o dezbatere autentică (în 24 ianuarie), în sala de cenaclu a Asociaţiei Scriitorilor şi a revistei "Orizont"). Au participat prof. dr. Eugen Todoran, prof. dr. G.I. Tohăneanu, prof. dr. Iosif Cheie, prof. dr. Cornel Ungureanu, scriitorul Ion Arieşanu şi, desigur, autorul lucrării, doctorul în filologie Alexandru Ruja.

● În acelaşi spaţiu, de această dată nu atât de academică, dar la fel de incitantă, s-a desfăşurat lansarea a trei volume apărute la Editura Hestia. **Jurnalul petersburghez** Zinaidei Hippius (în traducerea lui Lucian Alexiu şi Pavel Ivanov, cu o postfaţă semnată de Carmen Blaga), volumul de versuri bilingv al lui Constantin Gurău, **Deşertul antene satelit** (în lb. germană de Ilse Hehn), precum şi cartea de debut a tinerei prozatoare Lidia Handabura, **Hurlupul**. Volumele au fost prezentate de Cornel Ungureanu, Adriana Babeţi şi Lucian Alexiu, directorul Editurii Hestia.

● În spaţiul Galeriei Vega, Cornel Ungureanu şi Adriana Babeţi au prezentat romanul autobiografic **Casa lui David** al lui Dumitru Nicodim, apărut recent la Editura Humanitas.

● **Zona,** consitentul volum colectiv editat generos şi profesionist de Editura Marineasa a fost lansat în prezenţa unui numeros public la galeria Art, de către criticii Cornel Ungureanu, Mircea Mihăieş, Vasile Popovici şi Doru Branea.

● Sala de cenaclu a scriitorilor timişoreni a găzduit în 7 februarie o triplă lansare de carte. Un invitat clujean, tânărul poet Adrian Suciu, autorul volumului **Singur** (Biblioteca "Euforion") şi doi (tot tineri) poeţi timişoreni Simona Constantinovici, semnatara volumului **Casa cu tăceri de toate mărimile** (Editura Augusta) şi Marian Oprea, cu **Preludiu** (Editura Marineasa). Au Adrian Dinu Rachieru, Robert Ş. Eugen Bunaru, Doru Branea.

Şerban FOARŢĂ

Evenimentul "Ziuăi" /9 ianuarie '97

Ecaterina Medrea din Bucureşti (etatea: 57; locul de muncă: BANCOREX)
citind, nu fără gândul de-a-şi smulge soţul sex-appealului amantei, în ziarul "Libertatea",

că o vrăciţă poate s-o facă, -n contul ei,
prin farmece,-i oferă acesteia ce are:
bijuterii şi electronică,-n valoare
de peste 6 milioane lei. -

fără succes, într-astfel că amărâta băncii
suszise,-al cărei mire nu vine înapoi,
decide s-o reclame la Secţia 22
ce o porneşte,-ndată, pe urmele ţigăncii.

Început de an

1997 a debutat, pentru Centrul Cultural Francez din Timişoara, sub auspicii bune. Continuând o tradiţie de invidiat (cea fondată şi consolidată în perioada 1990-1996 de către Nicole Otto), dar şi nuanţând-o prin amprenta de stil a noii directoare, domnişoara Béatrice Angrand, Centrul e beneficiarul unui stil inconfundabil în peisajul cultural al locului. Fără a omite să amintim că, totuşi, principalul beneficiar rămâne, în continuare, publicul timişorean. Acestuia i-a fost oferit la începutul lui 1997 un larg spectru de manifestări culturale:

Ilustrăm acest numar cu fotografii de Alexandru Cuţara

● **expoziţiile** "50 de ani de filosofie franceză: anii '50" şi "A conserva, a restaura, a cunoaşte" (în colaborare cu Muzeul Ţăranului din Bucureşti)

● **concerte:** recitaluri de vioară susţinute de Jacques Saint-Yves şi prezenţa într-un concert de muzică de cameră a formaţiei **Trio Wanderer**

● **două conferinţe:** una consacrată problemelor de reglementare în materie de urbanism (prof. dr. Jean Bacot, consilier cultural, ştiinţific şi pentru cooperare de pe lângă Ambasada Franţei) şi o alta, "O franţuzoaică la Bucureşti în timpul lui Ceauşescu", susţinută de Janine Manzanares Delisle (responsabila Biroului de Cooperare lingvistică şi educativă a Universităţii din Timişoara)

● **100 de ani de cinematograf francez** - o suită de filme proiectate la "Studio", în colaborare cu DTDEF, dar şi o constantă "cinematecă de joi", la ora 18, în spaţiul Centrului Cultural.

● **o mediatecă** activă, cu un fond de carte, reviste, casete video, audio, CD, cu expoziţii tematice periodice.

● **Joia prietenilor Centrului** - agreabil prilej de a deschide porţile (la propriu şi la figurat) pentru toţi cei ataşaţi de Franţa culturii. Şi de cultura Franţei.

Cercetare, descoperire - "Euresis"

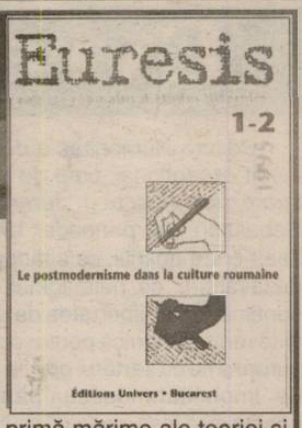

După un număr de referinţă dedicat avangardei româneşti (şi contextului său european), revista Editurii Univers din Bucureşti, "Euresis", îşi continuă propria redutabilă tradiţie (începută în 1973 prin "Cahiers roumains d'études littéraires", fondate de către Adrian Marino), printr-un nou număr dublu, cu totul excepţional. **Postmodernismul în cultura română.** El poate intra, ca de altfel întreaga serie tematică apărută de la întemeiere, dar mai ales după 1989, în ceea ce experţii numesc îndeobşte "bibliografie obligatorie" pentru orice studios al fenomenului în cauză.

Apărut sub direcţia lui Mircea Martin, semnatarul unui text introductiv "de direcţie", intitulat (în traducerea românească pe care ne-o îngăduim): **Despre un postmodernism neţărmurit şi despre un postmodernism fără postmodernitate),** recenta sinteză teoretică din "Euresis" se structurează în patru mari secţiuni. Două sunt parcă menite să răspundă sensului prim al numelui revistei, acela de "cercetare". **Postmodernism - postmodernisme** (14 studii) şi grupul compact de cronici şi recenzii, purtând, ambele, semnătura unor nume de primă mărime ale teoriei şi criticii literare româneşti şi străine, cercetează, interpretează, încearcă (şi reuşesc) cu brio să configureze o panoramă a problematicii domeniului. În timp ce, o a doua mare serie de studii, articole, descoperă (respectând sensul secund al numelui revistei **euresis** = "descoperire") un postmodernism şi postmodernisme româneşti. Deşi sectorul major al investigaţiilor descoperitoare e literatura, nu sunt omise nici alte zone de ale culturii şi artei (media, arhitectură, plastică).

Eleganţa ţinutei tipografice, traducerea textelor în limbi de circulaţie, dar mai ales exemplaritatea concepţiei şi realizării ştiinţifice recomandă "Eures" drept o apariţie autentic europeană. **(A.B.)**

Feminin

Ultimul număr al revistei "Secolul 20", intitulat **Femei şi feminisme**, ar putea fi o bună introducere într-un domeniu de tipul celebrelor "Gender Studies" occidentale, care începe să pătrundă de la un timp şi în mediile culturale de la noi. În editorialul lui Ştefan Aug. Doinaş, redactorul-şef al revistei, citim: "Mi se pare evident că există experienţe umane care nu pot fi trecute decât în beneficiul femeii. O parte dintre ele au fost evaluate pozitiv, o altă parte - negativ. A le prezenta fără a adopta o poziţie partizană, - iată ce ni s-a părut a fi rolul unui număr din "Secolul 20", consacrat femeii şi corpului uman. Noua apariţie împlineşte excelent aceste intenţii, propunând abordări diverse ale feminităţii şi feminismului, de la textul catedratic, până la jurnal şi eseu. De departe, cea mai importantă secţiune a revistei este aceea dedicată expresiei feminine nemediate. Studiile academice, deşi înzestrate cu un aparat teoretic solid, au ceva evaziv în raport cu proteismul expresiilor intelectuale şi artistice al femininului. O secţiune la fel de incitantă este aceea dedicată corpului uman, coordonată de H.R. Patapievici. Revista mai cuprinde un portret (note, exageze, traduceri) al recentei laureate a Premiului Nobel pentru literatură, Wislava Szymborska. Numărul, coordonat de Alina Ledeanu, cu contribuţia Adrianei Babeţi, Liviei Deac, Mihaelei Miroiu şi a Magdei Teodorescu, reuneşte în buna tradiţie a revistei, nume de primă mărime ale culturii române şi universale. (D.B.)

Irlanda, Irlanda

Mediatizată, imaginea Irlandei le apare în general românilor ca una coşmarescă, de apocalips, cu foc şi pucioasă, o "ţară a nimănui", sfârtecată şi buimăcită de lupte durând cu zecile de ani, precum războaiele medievale, o ţară în care, dacă s-a spus ceva cultural, aceasta a început şi s-a sfârşit cu Joyce, expatriatul. Dar iată că, un excepţional număr al "Secolului 20" repune în drepturi (pentru cititorul român, dar nu numai pentru el) imaginea unei "alte" Irlande, o fericită sinteză a tot ce poate însemna azi cultură irlandeză.

Numărul prezent, extrem de bine conceput, însumând texte variate, de la impresiile de călătorie în Irlanda ale românilor (Nicolae Manolescu, Ion Caramitru, Mircea Mihăieş, Liliana Ursu, Denisa Comănescu), până la amplele secţiuni "Din nou Joyce", "Stema cu harfă", "Un nou Nobel pentru Irlanda", "În umbra turnului Martello", încearcă să ne convingă de contrariu; şi anume, că Irlanda este şi altceva sau mai mult decât o ţară măcinată de conflicte, o ţară în care tocmai amestecul de neamuri, credinţe şi orgolii naşte ceea ce s-ar numi sufletul irlandez în specificitatea sa. Este tocmai ceea ce secţiunea **Istoria ca discurs** încearcă să demonstreze. Nu lipsesc nici paginile de mare literatură (poezie, proză, teatru) în expresivele traduceri semnate de Ştefan Aug. Doinaş, Monica Pillat-Săndulescu, Liliana Ursu, Magda Cârneci, Grete Tartler, Magda Teodorescu, Hortensia Pârlog, Gabriela Horlescu, Ilona Mihăieş, Diana Puşcaşu, Nadina Vişan, Livia Szasz Câmpeanu.

Între contrarii şi extreme, paradoxală şi deci cu atât mai incitantă, Irlanda a dat culturii universale nume de primă mărime, unele mai puţin cunoscute cititorului român, dar care, printr-o inspirată alegere i-au fost prezentate acestuia în numărul "irlandez" al "Secolului 20", îngrijit de Claudiu Baciu şi Bogdan Ştefănescu, prin pertinenta colaborare a Mihaelei Anghelescu Irimia, Magdei Teodorescu şi a lui Mircea Mihăieş.

Simona OPREA

Evreitatea mea

Editura **Humanitas** a dat la iveală un inedit excepţional, timp de o jumătate de secol necunoscut - **Jurnalul** lui Mihail Sebastian din perioada 1935-1944. Cu asemenea apariţii, ce altădată ar fi fost cu desăvârşire de neimaginat, ai în sfârşit sentimentul că libertatea de expresie nu s-a dovedit zadarnică pentru scriitorul român surprins fie cu sertarul gol, fie într-o postură de imobilitate descumpănită. Jurnalul acesta nu e însă o pagină de literatură, încă una. E, pentru a folosi expresia lui Mircea Mihăieş, o carte crudă: un document tulburător, în stare să te zguduie cu sărăcia dramatismului cotidian reluat şi amplificat timp de un deceniu.

Mihail Sebastian aduce în paginile sale mărturia evreului din perioada cea mai neagră a extremismului românesc de dreapta şi a războiului al doilea. Citindu-l, e peste putinţă să rămâi acelaşi. Problema evreiască devine problema **ta.** O imensă ruşine se întinde peste o întreagă perioadă din cultura şi istoria naţională, iar umbra ei te acoperă şi pe tine. Nu p teai bănui, în ciuda atâtor cărţi parcurse despre holocaust, că răul a fost atât de adânc şi că din traversarea tunelului oameni şi autori pe care i-ai admirat au ieşit maculaţi, cu un aer de jalnică vină despre care nu ştii niciodată dacă a fost până la capăt asumată. Mari autori naţionali îţi apar azi, după **Jurnalul** lui Sebastian, împuţinaţi. Am certitudinea că se vor găsi destui avocaţi care să apere, să justifice, să inocenteze ce nu se poate apăra, justifica şi nici inocentiza. Putem bănui, de pe acum pregătită, şi cealaltă campanie: denigrarea lui Sebastian, minimalizarea mărturiei sale, denunţarea inexactităţilor, căci vor fi, cu siguranţă, şi inexactităţi în acest jurnal. Pentru aceasta, însă, în perpetuitate, documentul crud nu va înceta să acuze. Omul care l-a scris te absoarbe în drama sa, destinul său devine tău: eşti, alături de acest om, evreul prins în maşinăria gigantică a statului român ultranaţionalist. Deşi român, sau poate tocmai de aceea, îţi descoperi, alături de Sebastian, rădăcinile fricii dezumanizate, umilinţa nimicitoare, oboseala de a lupta, dezgustul pentru inconsecvenţa prietenilor şi solidaritatea cu victima absolută. Parcă lui Camus îi aparţine declaraţia că, între victimă şi călău, el e întotdeauna de partea victimei. Acum încerci pentru două, trei, patru zile, cât durează lectura jurnalului, adevărul profund al acestei vorbe şi resimţi până în adâncul sufletului cât de mult poţi trăi alături de victimă condiţia ei de victimă.

Trebuie spus răspicat, acest jurnal nu impresionează fiindcă aparţine unuia din scriitorii de seamă ai literaturii române. Această circumstanţă e, firește, de natură să adauge un plus de acuitate şi de expresie paginilor, ca şi un plus de simpatie instinctuală faţă de soarta unui apropiat prin lecturi, audiţii muzicale, formaţie, preocupări. Dar, în mod cert, nu paginile de scriitor, în sine, trezesc marele, adâncul interes. Ele sunt doar argumente în plus la dosarul evreului din România acelor ani. Ele agravează sălbăticia celorlalţi, fac vizibilă insensibilitatea chiar şi a celor mai sensibili dintre prietenii cu nume sonore: Mircea Eliade, Camil Petrescu, Cioran şi alţii, mai puţin importanţi.

Aceste pagini monotone, ce consemnează mereu şi mereu aceeaşi agonie, prilejuiesc o recitire a istoriei româneşti şi europene din unghiul special al unui evreu din România - acesta este motivul esenţial ce ţine trează lectura şi o colorează intens. Ridicarea lui Hitler, impunerea legionarilor, rinocerizarea treptată a mediului bucureştean, dezertările dintre prieteni, legislaţia antisemită, deportările, violenţele, teroarea, mersul fronturilor de război, psihologia celui prins în cursa evenimentelor, toate acestea dau o imagine nouă asupra dezastrului românesc ce venea să anunţe dezastre viitoare.

Firește, putem medita încă o dată, dar cred fără prea mult folos, asupra fundăturii în care istoria i-a împins pe toţi şi i-a obligat să adopte poziţii false, nefireşti; ar fi însă o inadmisibilă diminuare a responsabilităţilor, un transfer al lor pe seama unei abstracţiuni (istoria). Apariţia răului absolut a determinat împărţirea tuturor în două tabere între care nu mai încăpeau nuanţe: erai pro sau contra. Micşorează această polarizare opţiunea individuală? Mă îndoiesc. Cum a putut fi Mircea Eliade "prins" de istoria legionară? Cât era aici convingere, interes personal (realizat în cele din urmă în diplomaţia română a guvernului Antonescu), slăbiciunea în faţa presiunii generale?... Nimic însă nu ar mai putea să treacă drept scuză, fiindcă barbaria luase de mult formele cele mai evidente. Toţi **ştiau** ce se petrece, Mircea Eliade, Constantin Noica, Cioran, Camil Petrescu, Ion Barbu, toţi **ştiau**. Aşa

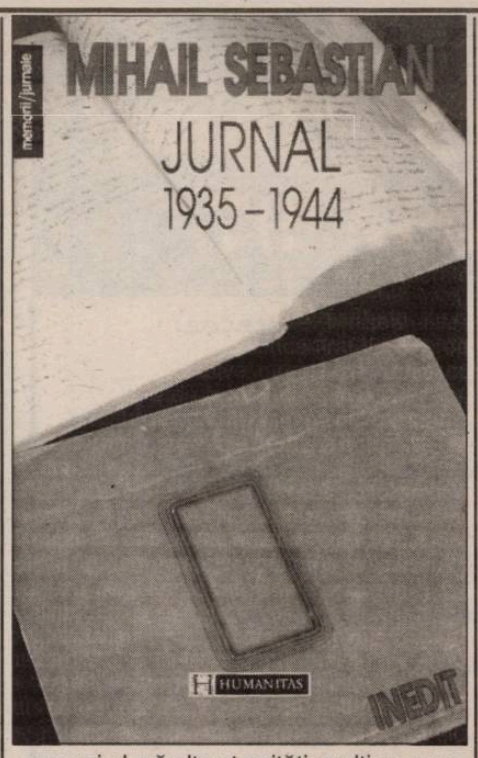

cum azi, după alte atrocităţi, mulţi au spus că nu au cunoscut, şi atunci ignoranţa simulată **după** ce lucrurile luaseră o întorsătură dramatică a funcţionat ca o scuză. **Jurnalul** lui Sebastian arată că, de fapt, totul era cunoscut pentru toţi. Se ştia de deportări, de execuţii sumare, de lagărele de concentrare, nimic nu era neştiut. Şi, cu toate acestea, ura continua să producă discursul urii, de atâtea ori chiar în prezenţa evreului Mihail Sebastian - fără menajamente, fără înţelegere pentru evreul Sebastian, prietenul şi intelectualul Sebastian. Aceste momente de obnubilare a sensibilităţii şochează la lectură şi se reţin obsesiv, mai cu seamă când vin de la persoane pe care niciodată nu le-ai fi putut bănui de cruzime.

Pe de altă parte, polarizarea produce şi dincoace, în câmpul victimei, mutaţii ciudate. Un singur exemplu care pune pe gânduri - un eveniment atât de grav cum e ocuparea Basarabiei şi Bucovinei de ruşi nu-şi găseşte locul între însemnările lui Sebastian. Tăcerea acoperă o încuviinţare? Cu siguranţă că Sebastian a putut să-şi închipuie - ce iluzie! că numeroşii evrei de dincolo de Prut, măcar ei, au şanse să se salveze. Sub Stalin! Înţelegi, dacă adânceşti puţin ironia istorică, în ce măsură evreul nu avea scăpare.

Dincoace sau dincolo, altădată sau în preajma războiului, el rămâne un prizonier, ţintuit, controlat, suspectat, hăituit. O dramă teribilă, ce nu încetează să ne umple de revoltă şi stupoare, formează subiectul veritabil al **Jurnalului** lui Sebastian. Din acest punct de vedere, acest document este o scriere atipică, fiindcă nu se constituie în jurul unui Eu, ci - **prin el** - în jurul unei comunităţi şi a unor probleme ce depăşesc cu mult atenţia întotdeauna limitată a scriitorului de jurnal. Lumea întreagă, de la Londra la Moscova şi de la Tunis la Copenhaga, jocul alianţelor, soarta bătăliilor din cele mai obscure locuri, paginile Monitorului Oficial fac obiectul unui interes **personal,** fiindcă toate aceste lucruri disperate, îndepărtate şi incontrolabile privesc direct fiinţa numită Mihail Sebastian. Soarta lui se joacă prin soarta lor. De aceea, fluxul şi refluxul nebuniei generale devin o afacere individuală. Mai mult, iau locul oricărei alte preocupări. Primele o sută, două sute de pagini, omul Sebastian are încă dispoziţia de a mai iubi, de a suferi, de a face dragoste, de a fi gelos. Pe măsură ce răul se intensifică, funcţiile omului se împuţinează şi se reduc la singura, marea întrebare: ce se va întâmpla mâine?

Avansând spre final, ai o strângere de inimă. Va sfârşi Sebastian prin a se bucura naiv de intrarea ruşilor în ţară, crezând că, astfel, izbăvirea a şi avut loc? O teribilă capcană, un ultim dar otrăvit al istoriei stă în faţa scriitorului convins că răul pare a fi nimicit. Accidentul fatal care îl va răpune în mai 1945 îi mai dă totuşi posibilitatea să vadă cum fauna bucureşteană se recompune, se reacomodează, cum ocupantul sovietic fură, violează, cum se reinstaurează un nou primitivism. Ultimele pagini, tulburătoare, prea repede venind, îl împing pe Mihail Sebastian din zona primejdioasă a polarizărilor şi îl fac, încă o dată, **să vadă** exact: "Singurul lucru după care am tânjit a fost libertatea. Nu o nouă definiţie a libertăţii - ci libertatea. După atâţia ani de teroare nu mai avem nevoie să ni se explice ce înseamnă să fii liber. Asta ştiam - şi asta nu se înlocuieşte cu nici o formulă". Ce vine nu e însă libertatea, ci o nouă barbarie.

Curmat brusc, jurnalul dă din nou glas aceleiaşi înzestrări evreieşti de a profeţi. Ceea ce ne uimeşte încă o dată, fiindcă poeticul, visătorul, inadaptatul Sebastian părea să fie cel din urmă dintre evreii predestinaţi să poată întrezări realitatea şi adevărul crud, aşa cum se pregătesc să vină.

Vasile POPOVICI

** Mihail Sebastian, **Jurnal 1935-1944,** Editura Humanitas, 1996, text îngrijit de Gabriela Omăt, prefaţă şi note de Leon Volovici*

Contemporanul lor

Operele luate în discuţie de Petru Creţia în glosele sale publicate în volum au ca notă comună şi distinctă o posibilitate nelimitată de semnificare. Petru Creţia se face contemporan, la modul poetic, cu Homer, cu Dante, cu Shakespeare. Aşa cum Virgiliu îl însoţeşte pe Dante în călătoria sa prin Infern şi prin Purgatoriu, Petru Creţia îl conduce pe cititor prin lumea eposului homeric, a poeziei dantești sau pe insula din **Furtuna** lui Shakespeare. Mărturisindu-şi limitarea în posibilitatea descifrării textelor respective, Petru Creţia nu se opreşte decât asupra anumitor aspecte ce le privesc. Nu vrea să se piardă în plasa deasă a alegoriilor. Se limitează la o analiză a operelor la nivel literal. Analiza câştigă în schimb în profunzime. Afirmaţia pare contradictorie, dar de fapt nu este: adesea pierdem din vedere înţelesurile primare, lăsându-ne pierduţi în fascinaţia alegoricului. Prin glosele sale Petru Creţia nu face decât să ne amintească aceste sensuri prime, uitate sau neglijate.

În demersul său Petru Creţia mizează pe modalităţi moderne de interpretare în analiza unor texte vechi. Nu abuzează însă de ele. Demonstraţia sa împrumută ceva din limpezimea luminilor întrezărite de Dante în Paradis. Citind glosele lui Petru Creţia, deodată totul ni se dezvăluie într-o lumină nouă, nebănuită (cel mult intuită la citirea **Paradisului** dantesc sau a **Iliadei**).

Tehnicile folosite de autor în demersul său par să aibă ceva dintr-o viziune cinematografică. Cititorul studiilor sale întrevede astfel, ca pe un ecran, scenele din **Iliada,** imaginate figurativ. Cinetismul acesta merge până în cele mai mici detalii. Petru Creţia ridică perdeaua de ceaţă ce acoperă scenele eposului, pe eroii acestuia. Cititorul obişnuit al eposului, neofitul priveşte acum textul dintr-o cu totul altă perspectivă. Câmpul de luptă se luminează deodată, sensurile poemului apar pure, în originaritatea lor. Pe tărâmul mitului Petru Creţia demitizează. Nu o face însă cu violenţă, ci cu graţia şi iscusinţa poetului, a tălmăcitorului din limbile vechimii. Mitul ahileic, ne spune cărturarul, e încă mai vechi. Apropierea se face aşadar din perspectiva pre-poematică, dar mai ales trans-poematică. Petru Creţia răstoarnă înţelesurile tradiţionale ale eposului homeric, făcând loc sensurilor profunde ale vieţii. Nu lupta pentru cucerirea Troiei este importantă, subiectul poemului fiind cunoscut, ci motivaţiile de adâncime ale gesturilor eroilor. Nu contează categoriile ce ţin de imanenţa poemului, cele ce transced acest

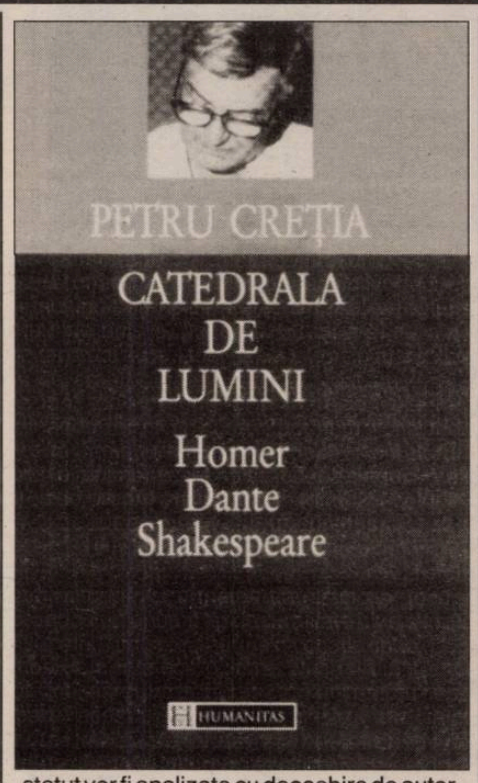

statut vor fi analizate cu deosebire de autor. Nu-l interesează violenţa decât în măsura în care ea dă posibilitatea purificării. Nu-l intersează gloria eroilor, ci faptul că aceştia iubesc. Petru Creţia aduce cititorul într-un imediat al cauzabilităţii poemului.

Glosele acestea se pot constitui la fel de bine în însemnul citirii operei înaintaşilor săi, dar mai ales se vor a fi un ajutor în necesarul efort meditativ ulterior actului lecturii.

Simbolistica luminii la Dante este singurul aspect la care se opreşte autorul în analiza **Comediei.** Restabileşte legăturile cu textul biblic, pe de-o parte şi cu literatura patristică, pe de altă parte. Cuvintele, care sunt "o eflorescenţă a sensibilului" îi dau posibilitatea de a defini indefinibilul. Lumina paradisiacă are o altă natură decât lumina sensibilă. Şi totuşi, cărturarul reuşeşte să o definească.

Atunci când vorbeşte despre sublimul iubirii şi al durerii din **Iliada** sau despre lumina edenică din **Paradisul** dantesc, despre libertatea pură şi copilăria cosmică întruchipate de Ariel, Petru Creţia o face simplu. Discursul său curge liber, cititorul nu se pierde nici în hăţişul argumentaţiilor, nici în puzderia notelor de subsol, studiile sale nu sunt adresate numai expertului cercetării filosofice. Nepierzând nicidecum în acurateţe, cartea este destinată aceluia ce va fi dorind să recitească pe Homer, pe Dante, pe Shakespeare.

Alin VĂCARU

** Petru Creţia, **Catedrala de lumini. Homer Dante Shakespeare,** Ed. Humanitas, 1997*

Literatura în vremea superlativelor

N-am citit nici un text al lui Manolescu care să fie mai elogios decât acesta: "Roman autobiografic şi vizionar, **Orbitor** reprezintă prima parte a unei trilogii... care se anunţă excepţională. După ce a debutat ca poet, Mircea Cărtărescu pare acum definitiv captivat de proză. O proză densă şi profundă, realistă şi onirică, descriptivă şi halucinantă, mustind de subiectivitate ca un burete de apă, populată de personaje şi de obiecte fascinante, atrasă de promiscua subterană psihanalitică şi luminată de splendide curcubee baroce". În foarte ampla cronică pe care i-o consacră, Alex. Ştefănescu (**România literară** nr. 5, 5-11 februarie 1997) plusează: "Romanul lui Mircea Cărtărescu... aduce aminte cititorilor din România, brutal, ce înseamnă marea literatură. În comparaţie cu el, aproape tot ce s-a publicat la noi după 1989 pare fad şi derizoriu."

Am dat doar două dintre citadele care ar putea ilustra primirea neobişnuită a cărţii. În societatea noastră atât de puternic marcată de disputa electorală, în literatura noastră, atât de legată de exigenţele economiei de piaţă, nimic mai obişnuit decât superlativul. Sau aglomerarea superlativelor. Există solidarizări sau desolidarizări care trebuie subliniate şi sunt subliniate şi aşa. Există autori care merită mai mult de la viaţă şi de la istoria literară. O strategie a superlativului pune în valoare o necesitate sau o absenţă. Iar spiritul pragmatic al omului politic, al cronicarului reciclat trebuie să intervină eficient.

Cu Mircea Cărtărescu lucrurile se schimbă. Scrisul său nu e un spaţiu al cererii şi al ofertei. El este un artist care îşi re-scrie autobiografia. Îşi re-scrie nuvelele în care evocase naşterea, maturitatea, devenirea sub semnul totalizant al fiinţei. Îşi reia textele mai vechi, începând cu prima lui carte, rău citită, **Visul chimeric.** Însuşi autorul încerca să-şi prezinte cartea ca pe o confesiune: "...Interesul meu intim în acest volumaş creşte brusc -când mi-l imaginez nu ca pe o scriere critică, ci ca pe un fel de poem, un loc geometric al unor obsesii şi fascinaţii comune mie şi romanticului de acum mai bine de un secol."

Dubla natură a cuvântului **chimeric** va veghea confesiunile poetului: de o parte, esenţa materială - **chimică!** - a lumii, dezvăluindu-se în universurile imaginare, pe de alta, **himera,** realitatea poetică a universului, căutându-şi densitatea, **materialitatea ei** în cuvântul scris.

Cartea începe cu un motto (**Pavel, Corinteni,** 1, 9-12) lămuritor pentru tipul de creaţie ilustrat de Mircea Cărtărescu: "Căci cunoaştem în parte şi prorocim în parte; dar când va veni ce este desăvârşit, acest **în parte** va sfârşi./ Când eram copil, vorbeam ca un copil, simţeam ca un copil, gândeam ca un copil; când am devenit matur, am terminat cu ceea ce era copilăresc./ Acum vedem ca într-o oglindă în chip întunecos, dar atunci vom vedea faţă în faţă: acum cunosc în parte, atunci voi cunoaşte pe deplin, cum am fost cunoscut şi eu pe deplin."

La un prim nivel aş aşeza universurile speculare, evident aparţinând artistului care (se) oglindeşte. Universul lui Cărtărescu e unul care realizează desăvârşita cuprindere, **totul, întregul.** Dar el realizează şi desăvârşita transparenţă. Fiecare autor, fiecare personaj al scrisului "tradiţional" aşază graniţe, hotare, împrejmuiri. În lumea

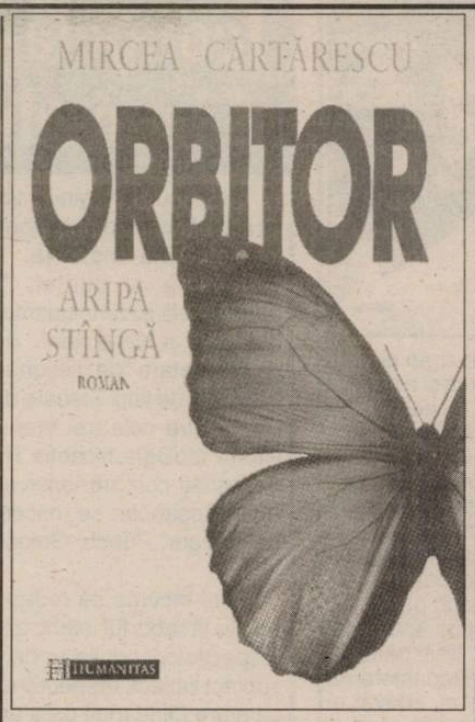

lui Cărtărescu hotarele sunt desfiinţate, subliniate, anulate. În **Orbitor** contează doar întregul; capacitatea lui de a **constela**; de a **străluci.** Ceea ce ţine de imaturitate, dar şi de stadiul nevertebrat al fiinţei, ceea ce ar putea fi nedefinitiv, imperfect, impudic posedă strălucire. Adăposteşte miracolul întregului. Extraordinar e universul matern; gigantesc (uneori), alteori numind **sublimul lumii:** "Mama avea pe şoldul stâng o mare pată roz-violetă în formă de fluture. Corpul vermicular se-ntindea orizontal de la pântec către fesă, o aripă cobora pe pulpă, iar cealaltă urca înspre mijloc. Lucrul acesta mi l-am amintit abia în adolescenţă şi nu în vreo reverie vesperală, ci în vis."

Iată visul: "Era mare şi albă ca marmura, pielea ei transparentă lăsa să se vadă vinişoarele şi glomerulele sudoripare, iar pe şoldul stâng i se aşezase un fluture tropical, de o mare strălucire a culorilor, sprijinit pe picioruşe mici şi nervoase. Când m-am trezit, am ştiut că mama avea o pată de lupus eritematos pe şold."

Lumile comunică, dovedesc o extraordinară capacitate de a-şi vorbi. Iar elementul care leagă dialogul e **strălucirea. Orbitor** este un roman despre unitatea fiinţei, dar şi despre strălucirea lumilor. E opera unui poet a cărui privire e capabilă a traversa materialitatea cosmosului.

Poet vizionar, făcând din vizionarism un exerciţiu şi o profesiune, Mircea Cărtărescu rescrie **Nostalgia** din unghiul unei maturităţi totalizante. Personajul său vede lumea dintr-un anume loc. Vede, din acel loc, naşterea lumilor.

Orbitor este romanul unei (unor) tulburătoare cosmogonii.

*

În cronica sa, Alex. Ştefănescu descoperă câteva "teme" ale cărţii, oprindu-se asupra lor. Am putea să le reducem, totuşi, la două: a originarului şi a imaginarului, ultimul "interpretând" datele oferite de primul.

Dar mai e un set de iniţiative care pun în cauză biografia, autobiografia, "romanul de familie". Cartea nu e doar o "istorie antropo-logică", e şi una care coboară la rădăcinile speciei româneşti. Fiindcă, structural, **romanul** trebuie să ne reamintească de primul autor de epopee. Homer păstra, în fiecare demers al său, autoritatea cântăreţului orb. **Orbitor** evocă nu o lume a cântăreţilor, a eposului rostit, ci un univers al celor văzute. Lumea lui Cărtărescu e una care trebuie să fie văzută. Să strălucească, dar şi să păstreze transparenţa: să fie văzută până în adâncul ei. Mai mult decât sentimentul marelui roman, am sentimentul cărţii inaugurale, care propune o "nouă civilizaţie" a epicului postmodern.

Cornel UNGUREANU

*Mircea Cărtărescu - **Orbitor**, Ed. Humanitas, 1997

Urmaşii lui David

Casa lui David* este o carte tulburătoare despre viaţa unei familii de ţărani strămutate din Ardeal în Dobrogea, al cărei cap, ţăranul Trif Nicodin, încearcă să se opună mersului vremurilor, să înfrunte nedreptatea şi absurdul puterii instalate de comunişti pentru a-şi apăra pământul şi dreptul lui asupra acestuia. Lipsit în cele din urmă de altă sursă de venit decât pământul pe care refuzase să-l alipească la colectiv, cu o familie numeroasă care cuprinde 12 copii, dintre care unul este autorul cărţii şi naratorul acestei povestiri cu anvergură de tragedie antică, Trif, zis David, se luptă disperat împotriva unei puteri strivitoare, devenind dintr-un ţăran fruntaş, un marginal, copleşit de sărăcie, umilit, perindat prin puşcării, supus la bătăi şi abuzuri de tot felul. Revolta lui deschisă, care include ca soluţie un proiect de refugiu în credinţă (din credincios greco-catolic el devine membru al Martorilor lui Iehova), dar şi o treptată desocializare şi izolare a sa şi a familiei sale, îi atrage pedepse ce culminează cu ridicarea forată de către autorităţi a copiilor (inclusiv a celui mai mic dintre ei, Christos, care avea doar doi ani şi jumătate la data răpirii lui de acasă) şi instalarea lor în Casa de copii.

Prea îndelungată şi lipsită în cele din urmă de izbândă, dusă pe numeroase fronturi - fuga din sat, preregrinări, întoarceri, lucratul pământului în condiţii dramatice, petiţii nesfârşite către autorităţi, rămase fără răspuns, foamea, refuzul de a achita cotele, de a-i da în continuare la şcoală pe copiii mai mici - bătălia lui David îi epuizează treptat şi în declinul său el duce cu sine întreaga familie.

Întrebările ce se ivesc din această poveste adevărată sunt unele pe care, într-un fel sau altul, ni le-am pus sau ar fi trebuit să ni le punem cu toţii în anii care au trecut. Una dintre ele este aceea despre sensul răzvrătirii, atunci când inevitabil omul e supus vremilor, şi nu invers. Întrebarea e şi mai gravă atunci când, aşa cum e cazul şi în acest roman autobiografic, pedeapsa se extinde şi asupra celor apropiaţi. Fiul lui David se întreabă la un moment dat, îndoindu-se, asupra sensului pe care îl are acţiunea de rezistenţă a tatălui său, având în vedere consecinţele pe care le antrenează. Aşa cum se întâmplă cel mai adesea, când toţi se aliniază la normele unui sistem - cu atât mai mult atunci când el e fondat pe teroare şi autoritarism, - cel care se opune e privit cu reticenţă, izolat treptat şi în cele din urmă transformat în ţap ispăşitor, adică sacrificat. Reacţia nu e doar una de apărare, nu ţine doar de oportunism, ci şi de invidia secretă a celui fricos, a umilinţei indirecte la care îl supune revolta celui mai puternic decât el. Fără să vrea, acesta pune în cauză valabilitatea consensului generat de teamă şi va fi în consecinţă tratat ca potenţial duşman. Numai aşa se explică numărul mare al celor dispuşi la ticăloşii, întru ducerea de râpă a celui căzut în greşeala de a contesta ceea ce alţii sunt dispuşi să accepte. O serie din necazurile trăite de David vin nu doar direct dinspre sistemul ce distruge libertatea şi demnitatea umană, ci şi prin "contribuţia creatoare" a celor dispuşi să susţină şi chiar să amplifice această distrugere, împingând-o până la ultimele consecinţe. Printre ele, ruptura de propria familie, risipirea fiilor în lume, izolarea în suferinţă şi căderea.

Un alt mecanism pus în joc în astfel de circumstanţe şi pe care romanul îl pune în relief cu acuitate este acela prin care răzvrătitul e împins din greşeală în greşeală, astfel încât acţiunea pedepsitorului să-şi găsească apoi o înnoită şi mai evidentă justificare şi acoperire morală. Acumularea greşelilor şterge treptat nedreptatea iniţial comisă asupra celui incriminat, sursă a revoltelor şi violenţelor acestuia, a nefericirii şi zbaterilor lui zadarnice. O perfidă inversare de roluri ia naştere, decenzurându-l total pe vinovatul real, furnizându-i alibiurile de care avea nevoie pentru a-şi linişti conştiinţa. Absurdul generator de tragic e astfel declanşat, tăvălugul ororii pus în funcţie. Fără patetism, dar şi fără neutralitatea rece a relatării din *Străinul* lui Camus , povestirea lui Dumitru despre tatăl său şi despre familia lor te umple de milă şi orare. E totuşi o întâmplare contemporană, o parte a ei, cel puţin, e paralelă cu viţele noastre şi oricât ne-am gândi la regulile ficţiunii nu putem să nu ne simţim atinşi. Dimensiunea tragică sporeşte şi prin prezenţa în fundal a unei instanţe superioare de la care se aşteaptă ajutor şi sfat prin intermediul unei lecturi constante şi asidue, încărcate de căutătoare nădejde, a Bibliei. Trimiterile la sensurile acesteia sunt numeroase şi unele capitole sunt organizate

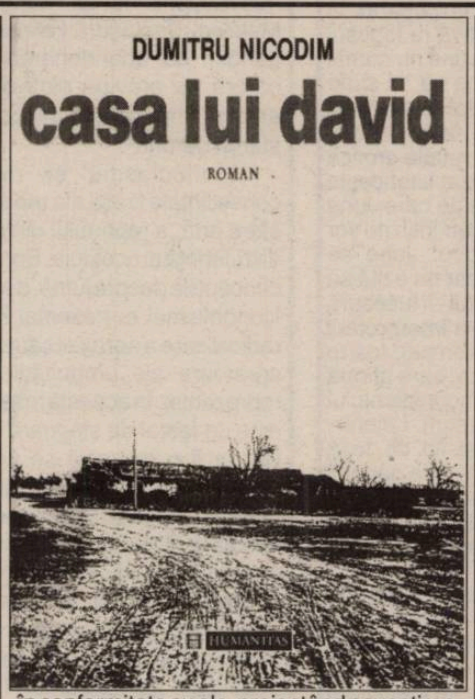

în conformitate cu ele, proiectând povestirea la dimensiuni exemplare. Dar, vai, realitatea se refuză adesea unei astfel de proiecţii, mizeria şi decăderea umană, sărăcia, foametea şi sfâşietoarele deziluzii biruie căutarea unui sens. Nu lipsesc din carte şi faptele bune, intenţia generoasă, implicarea dezinteresată în ajutorul aproapelui aflat în necaz şi nici chiar bucurii firav întrupate pe acest noian de suferinţă. Suferinţa însăşi, lasă să se înţeleagă în final naratorul, poate fi o cale spre luminare spirituală, dar ceea ce ne povesteşte romanul e mai ales un eşec, nu doar al eroului principal, Tatăl, ci şi al umanităţii în general ce pare a luneca mereu puţin alături de şansele ce i se dau.

Romanul începe de la un moment dat să fie doar o poveste despre familia lui Dumitru, narată de acesta. El devine şi o povestire despre destinul copiilor risipiţi prin Casele de copii, aşa cum apare ea din fragmentele de scrisori ale fraţilor ce bâjbâie - dincolo de barierele puse între ei, între ei şi părinţii lor - unii în căutarea altora, agăţându-se cu disperare de aceste legături firave, căutând altele printre rude sau străini, în amintire sau în viaţa de zi cu zi pe care o parcurg. Aceste sfâşietoare pagini, care amintesc prin tehnica narativă de *Valurile* Virginiei Woolf, acoperă prin vocile ce se întretaie, dramele consumate dincolo de pereţii orfelinatelor, lupta pentru rămânerea în normalitate, rupturile şi complicatele relaţii familiale, traumele prelungite în biografii bizare sau, dimpotrivă, cât se poate de banale. E ca un năvod în care se adună, oarecum la întâmplare, ceea ce a supravieţuit dezastrului, o ajungere la mal prin putinţa de a comunica o experienţă amară, devenită excepţională sub presiunea unui timp istoric care a împins o familie - dintre atâtea altele probabil, oricât de greu ne-ar fi să credem, oricât de puţin ne-ar plăcea să o recunoaştem - până la adâncimi de necrezut ale nenorocirii. Şi totuşi fiecare dintre copii îşi înfiripă un destin mai mult sau mai puţin norocos, viaţa îşi continuă cursul, chiar dacă întrebările asupra sensului plutesc încă deasupra întâmplărilor, cu firească deznădejde, cu o disperată încropire de speranţă.

Cartea lui David e ca un cuţit înfipt în liniştea noastră, redimensionează limite, ne lasă perplecşi şi neputincioşi, uneori ne răpeşte ceva din certitudinile şi apetitul de a împărţi judecăţi, ne face să ne întrebăm cum de a fost cu putinţă, cum de e cu putinţă să trăim, neştiutori sau uitători, tragedii ce se consumă în imediata apropiere. Puţin se vor şi simţi probabil dispuşi la o astfel de raportare, dar cum autorul a găsit tonul potrivit şi distanţa potrivită pentru a depune mărturie despre viaţa sa şi a familiei sale ca despre viaţa unor eroi de roman, cartea se poate citi cu sufletul la gură şi de cei dispuşi să vadă în ea o "simplă ficţiune", care n-ar avea, în consecinţă, decât întâmplătoare asemănări cu fapte reale (în ciuda prezentării de "roman-mărturie" de pe copertă). Nu e vorba de a stârni compasiune sau revoltă, ci de a ne supune întrebărilor, unele dintre cele mai tulburătoare pagini fiind cele în care fiul descrie răzvrătirile sale împotriva tatălui, dezacordurile dintre ei, dificultatea de a da sentinţe, de a emite judecăţi, eziările în faţa unui om doborât de soartă, care în ciuda zbaterilor şi dorinţei de supravieţuire demnă, îi duce la pierzanie pe cei apropiaţi şi dragi, ca şi pe sine însuşi. Puneri în oglindă, căutare a unei iertări şi poate a unei izbăvitoare uitări prin amintirea - catharsis a celorlalţi, cei cărora li se împărtăşeşte, istorisind, Dumitru. Oricât de mare a fost preţul şi încercarea, el se prenumără printre cei care au izbândit.

Smaranda VULTUR

*Dumitru Nicodim, **Casa lui David.** Roman, Editura Humanitas Bucureşti 1996

Freud - amintirea de nedepășit

Anii de exercițiu introspectiv practicați de Jung în solitudine își lasă amprenta asupra scrierilor sale memorialistice*. Pe de-o parte, o narațiune cu un singur personaj, povestitorul; pe de altă parte, articularea fără cusur a părților între ele și a părților la întreg: lumea interioară, ca potențial, sistemul, ca universal și amintirea, ca particular, se încheagă exemplar. De aici, seninătatea cu care se povestește, de aici aroma de înțelepciune și de adevăr al acestei scrieri. Și totuși, inclusiv această mărturie a unei individualii desăvârșite își include excepția. E uman, ba mai mult, o condiție a omenescului. O excepție, binevenită cel puțin beletristic, căci dinamizează desfășurarea acestei altfel poate incredibile povești și eliberează de suspiciunile ce pot plana asupra unei pledoarii pro domo. Jung, o poți spune cu certitudine, e persoana, omul, care și-a trăit până la ultimele consecințe teoria. Jung completează constatarea din urmă, afirmând că teoria, prin adevărul ei, adevăr al științei, adevăr al religiei, a fost cea care l-a trăit pe el.

Diavolul care tulbură apele și îndeamnă la o reinterpretare a ceea ce Jung încearcă să prezinte fără echivoc este Sigmund Freud, mai precis urmele lăsate de acesta în memoria discipolului său infidel. Atunci când vine vorba despre maestru și despre doctrina sa, Jung se trădează. Strategia adoptată în text pentru a releva faptul că și-a depășit maestrul, de asemenea, cea de a se defini pe sine independent de influența freudiană sunt simptomatice, pentru că de fapt ele descriu, dincolo de cuvinte, o stare de conflict nerezolvată, un complex, care se cere mereu echilibrat, și care totuși nu poate fi niciodată depășit (în totalitate). El precipită uniformitatea, buna desfășurare a acestei lecții de anatomie interioară. Există cel puțin două momente semnificative în text, momente în care, tehnic vorbind, Jung hipercompensează, în care neliniștea sa irumpe, în care mai sus amintita strategie de surmontare se trădează prin excesul cu care e aplicată.

Din prima copilărie Jung descoperise inconștientul. Acest lucru ni se repetă obositor de mult. Desigur, la început, sub formă de umbră, și tocmai de aceea e numit "personalitatea nr. 2". Jung pune această descoperire în legătură cu figura mamei sale, ca alternativă la logosul patern. Legătura cu Freud e evidentă, și ea ține nu numai de nunta mistică dintre maestru și doctrina sa, ci și de resentimentul cauzat de un rapt. Inconștientul ca existent, dar și ca doctrină era ceva personal și-i fusese răpit. Faptul că acest numinos, care e doctrina - relația erotică cu ea fiind dintre cele mai pătimașe - e așezat istoricește în dreptul lui Freud reprezintă o nedreptate pe care Jung o resimte. 150 de pagini ale acestei cărți de amintiri nu vor decât să repare această nedreaptă răpire. Jung se recunoaște, desigur, discipol al lui Freud, dar nu ezită să sublinieze că esențialul - doctrina și conceptul - îi fuseseră date, îi aparțineau cu mult înainte de lectura **Interpretării viselor.** Există o teză de tip istorist, spre exemplu, foarte simpatizată în mediile psihanalitice franceze, care afirmă că încă în ultimii ani ai secolului XIX ideea inconștientului "plutea în aer". Se dau ca exemplu precursorii: Leibniz, Mesmer, Breuer și, desigur, Janet. Acest tip de teză conferă descoperitorului statutul de erou, în linia gândirii lui Carlyle. Adică eroul, Freud, e doar cel care formulează și afirmă cu maxim curaj și convingere un adevăr al epocii. Jung îmbrățișează și el această concepție, doar că, în cazul său, ea are un rol defensiv.

Figura lui Freud e asimilată ca atare grilelor de înțelegere ale fiului jefuit. Lupta pentru mama furată devine lupta pentru proprietatea asupra adevărului. Triunghiul familial urmează să fie transpus cu fidelitate în domeniul științific. Dar pentru a vedea cum este manipulat Jung de inconștientul său e necesar să ofer câteva date despre familia Jung. Imaginea tatălui, un pastor protestant, e cea a unei ființe vulnerabile, măcinate de un conflict interior legat de credință. El nu poate să-și recunoască faptul că are îndoieli. Criza sa spirituală devine, în prezentarea lui Jung, tot mai acută. Desigur, fiul îi sesizează neurastenia; la fel și mama. Aceasta e percepția comună care îi reapropie. Ei își recuperează intimitatea pe fondul acestei slăbiciuni. În opoziție cu tatăl, Jung-fiul își va clădi o credință proprie și autentică în Dumnezeu, urmând calea sincerității absolute. El începe de acolo de unde tatăl nu mai poate continua, adică prin a-și mărturisi îndoielile. De pe această poziție el va încerca să-și abordeze tatăl și să-l ajute, dar dialogul nu se poate închega. Vehemența cu care el neagă existența celei mai mici fisuri în relația sa cu doctrina îl face pe fiu să se îndepărteze și să-l compătimească. S-ar părea că fiul se simte răzbunat.

Portretul lui Freud e reconstruit după acest tipic, care în realitate este un scenariu de depășire a instanței paterne și al legitimării autonome. Imaginea finală a păstorului protestant este cea a unui om slab,

Tinu PÂRVULESCU

* *C.G. Jung,* ***Amintiri, vise, reflecții,*** *Humanitas, 1996, traducere și note de Daniela Ștefănescu*

☞ *Continuare în pag. 15*

Iconoclaști și iconoduli

Subtitlul "Imaginii interzise" a lui Alain Besancon traduce prompt, într-o primă instanță, formula sublimată a titlului. "Istoria intelectuală a iconoclasmului" ("de la Platon la Kandinski" - adăugire a traducătoarei) este o interpretare "de dicționar" pentru "imaginea interzisă" denotată de titlu. Fiecare din termenii sintagmei trimite la unul dintre cele trei mari izvoare referențiale al cărții: istoria, teologia, filosofia. Răspunzând celor mai exigente necesități comprehensive - de orice natură - eseul lui Alain Besancon se înscrie în seria volumelor semnate de: Jaeger, Puech, Goldschmidt, Gilson, Schönborn și alții.

Voi încerca să redau ideile lui Alain Besancon cu privire la raportul istoric dintre iconoclasm și iconolatrie, respectiv iconodulie, urmând filonul metodologic al relației subiect-obiect, respectiv uman-divin. Deși nu e formulat ca atare (fiind mult prea univoc), acest asepct e urmărit îndeaproape de Alain Besancon în eseul său.

Spontan, în păgânism se credea în puterea imaginii de a surprinde efectiv, substanțial, fracțiuni din divinul imanent lumii. Prima cenzură vine din sânul elitelor, e un argument filosofic. Gândirea Greciei antice operează asupra divinului o separație de lumea sensibilă, o plasare a acestuia în zona intelectului pur. În aceste condiții, iconoclasmul este de natură să expliciteze indepasabilul prăpastiei dintre cele două instanțe - umană și divină -, cu conotația firească a ierarhizării celor două în detrimentul condiției umane. Pentru Alain Besancon, artistul ca subiect se poate raporta la divin fie ca membru al unei ierarhii neavantajoase (Grecia antică, islamism, Bizanț, Evul Mediu), fie nedefinite sau în curs de definire (creștinism, arta franceză a sec. XIX) și nu în ultimul rând desființându-l, nu numai gnoseologic, ci și ontologic. Această din urmă tendință a modernității culminează cu abstracționismul lui Kandinski și cu suprematismul lui Malevici, desfășurări ale unui "iconoclasm nou, dăcă ne gândim că abandonarea referinței la "obiecte" și la natură nu provine dintr-o teamă față de divin, ci din ambiția mistică de a-i conferi acestuia o imagine în sfârșit demnă".

Iconoclasmul și, respectiv, inconodulia sunt consecințele firești ale medierii capricioase, oscilatorii, de către artă, a raportului dintre subiectul creator și obiectul de referință al acestuia. Epocile se succed și, o dată cu ele, concepțiile despre lume, despre divin și uman în particular. Iconomismul e prezentat întotdeauna cu o tentativă de radicalizare a apraxiei sau cel mult o canalizare a pornirilor creatoare ale umanității spre ceea ce "merită" a fi reprezentat. În această măsură, am spune că iconomismul este un factor de stagnare în istoria culturală europeană. Dar ar fi o greșeală să ne limităm la aceste aprecieri. Iconoclasmul, prin chiar premisele sale, este cel care fixează programatic, speculativ sau pasionat, relația imediată dintre om și Dumnezeu, vizând evident latura pragmatică a acestui raport. Tezele iconoclaste sunt produsul formulat al mișcărilor spirituale (intelectuale, religioase, artistice) ale epocii,cu care păstrează o permanentă legătură animatoare, energizantă. În istoria umanității, iconoclasmul, în diversele lui ipostaze, este interdicția drastică ce reglează procesul producției artistice, lăsându-se în același timp reglată - ca proiect, ca formulă - de aceasta din urmă.

Ajuns la un punct de maximă eficacitate în concepțiile lui Kandinski, Malevici și Mondrian, iconoclasmul, - de acestă dată provenit din asumarea unei "lipse de obiect" a artei - se înscrie în lungul șir de caracteristici ale unei crize spirituale generale. Nu e vorba, la ei, de o simplă fondare a unui curent artistic oarecare, ci de un proces abrupt de înscriere a întregii umanități într-o nouă paradigmă a gândirii, într-o nouă relație cu lumea: "Instaurarea "abstracționismului" nu poate fi deci considerată ca o formulă sau o cale picturală printre altele, la fel ca pointilismul, fovismul sau cubismul. El a fost resimțit de fondatorii săi ca o revoluție, mai mult, ca o mutație completă, și nu numai a picturii".

Însă, conchide autorul, ca orice reconstrucție, și cea a **posibilității** artei necesită un timp oarecare pentru a se concretiza. Alain Besancon este încredințat că arta nu și-a epuizat mesajele și nici formele de a le transmite. O traducere de interes excepțional.

Oana GABOR

* Alain Besancon, **Imaginea interzisă,** Ed. Humanitas, 1996, traducere de Mona Antohi.

Victime și călăi

Orice final de secol oferă șansa bilanțului; chiar dacă istoria lui se scrie încă, putem afirma că secolul XX a fost secolul extremelor, fie că e vorba de știință, de artă sau de politică. Neșansa omenirii acestui secol a fost descoperirea expresiei perfecte a totalitarismului - național - socialismul și comunismul - și ascensiunea celor mai cruzi tirani ai săi: Hitler și Stalin. Aceste două momente istorice aparent independente au ca numitor comun unealta supremă a dezumanizării - lagărul de concentrare. La 50 de ani după teribilă experiență a Holocaustului, Tzvetan Todorov aduce din nou în discuție lagărul de concentrare nazist, comparându-l cu varianta lui comunistă. Rațiunea unei asemenea analize nu este, cum s-ar putea deduce din subtitlu, emiterea unor judecăți bazate pe mărturii ale supraviețuitorilor. Afirmarea unor nedreptăți se face în momentul săvârșirii lor, pentru a putea astfel fi oprite sau prevenite. Nu este vorba nici depsre o carte a acuzării sau a apărării, studiul oferind doar o posibilă explicație morală a actelor umane în extremă. Tzvetan Todorov restituie omenirii resorturile intime ale actelor de cruzime și de eroism petrecute în spatele zidurile construite în mod practic sau teoretic. Ignoranța și lașitatea, frica și comoditatea au făcut aceste ziduri mai rezistente. Uitarea și ignorarea trecutului pot însemna repetarea lui - iată rațiunea intrisecă a acestei cărți. Iată premisa de la care se pleacă în demersul teoretic: crima nu este opera unor monștri. Tzvetan Todorov infirmă ipotezele avansate de psihologii care au vorbit despre patologic în lagăre. Sadismul și handicapul nu erau metodele de selecție a gardienilor, ci, paradoxal, banalitatea și conformismul. Binele și răul există în om a priori; lagărul este doar mediul propice al afirmării lor totale, în funcție de construcția intimă a subiectului. Concentraționismul a oferit mai degrabă tabloul degradării umane decât pe cel al dezlănțuirii monștrilor. Valorile vitale și valorile morale determină, în ultimă instanță, modul de acțiune. Alegerea celor morale înseamnă păstrarea umanității. A fi om este mai presus poate decât viața însăși.

Ipotezele de la care pleacă Tzvean Todorov în analizarea unor cazuri particulare (mărturii ale supraviețuitorilor sau ale torționarilor) sunt de multe ori contradictorii, se anulează reciproc, dar confirmă astfel complexitatea spiritului uman. Este oare lupta din lagăr un periplu solitar, datorat supraviețuirii instinctelor animalice? Există desigur numeroase astfel de exemple, dar se întâlnesc în același timp unele modele de compasiune și solidaritatea care infirmă opinia generală despre dezumanizarea prizonierilor, practicată cu succes de gardieni. Ceea ce nu se poate răpi victimei este alegerea ultimă, aceea a clipei morții. Această independență înseamnă afirmarea unei libertăți interioare, atât de repudiată de sistemele totalitare. Răpirea acestei alegeri ultime este dovada supunerii totale, a transformării omului în forță de muncă, într-o rotiță a mașinăriei numite stat totalitar, acela care dă definiția binelui și a răului. Supunerea totală față de conducătorul statului este și scuza invocată de majoritatea acuzaților, care se disculpă astfel în fața omenirii și a istoriei.

Dușmanul sistemului totalitar nu este plasat în exterioriul statului, ci, paradoxal, în interiorul său. Politica de exterminare a ființelor inferioare se bazează pe această teorie a răului dinlăuntrul nostru - recte, statului. Care sunt concluziile la care autorul, noi și Istoria însăși trebuie să ajungem? Să-i condamăm pe gardieni și să le sanctificăm victimele? Oare a-și ataca dușmanul cu propriile-i arme nu înseamnă a deveni la fel de crud ca el? Există o diferență, concluzionează Tzvetan Todorov, între atac și defensivă: evreii, prizonierii de război și victimele lagărelor comuniste s-au apărat în fața răului. Toleranța față de rău este o absurditate. Judecata vinovaților trebuie neapărat făcută, ei însă nu trebuie considerați întrupări ale diavolului. Ceea ce trebuie păstrat este memoria celor petrecute atunci și învățarea lecțiilor istoriei. Informația trebuie cu orice preț transmisă, adevărul cu orice preț spus - chiar dacă acest adevăr perturbă liniștea și platitudinea noastră sufletească.

Mihaela PAPEȘ

* Tzvetan Todorov, **Confruntarea cu extrema. Victime și torționari în secolul XX, Ed. Humanitas,** 1997, în românește de Traian Nica.

Livius Ciocârlie

Păreri incomode

Tiranii moderni n-au măreţia lui Ubu, Stalin n-a spus eu sunt stăpânul, voi sunteţi sclavi. Tiranii moderni împărtăşesc cu supuşii lor falsa schizofrenie: vorbesc două limbi. Poate că pe una, a sincerităţii, n-o vorbesc, cum nici dintre supuşi oamenii serioşi, precauţi, n-o vorbesc, decât în "forul lor interior". Mă fascina înainte de '90 cine avea tăria să-ţi spună şi între patru ochi numai lozinci.

Hitler a fost mai aproape de măreţia lui Ubu. Spunea deschis: noi suntem arienii blonzi (chiar dacă semănăm cu Charlot), voi nişte ţigani. O spunea împreună cu foarte mulţi nemţi. Reuşise să fanatizeze. Stalin, comunismul în general, cel mult a îndobitocit. Nu numesc fantism voluptatea perversă a elitei revoluţionare de a exercita abuziv puterea. În comunism, fanatismul a premers puterii. Deci, a fost un vis. Nazismul a fanatizat în exerciţiul puterii. A reuşit, probabil, pentru că, măcar inconştient, promisiunile de dominaţie asupra lumii, urmate de fapte, au atras.

Despre marile nenorociri colective. La Bègles, Dobriţa Ciosici, romancier important (ulterior, episodic preşedinte iugoslav). Un francez întreabă uimit: "Cum se poate să se omoare între ei? Am umblat prin ţara asta şi nu mi s-a părut că se urăsc chiar aşa de mult". Ciosici, sau altcineva, a explicat: e destul ca un iluminat sau un demagog oarecare să înfiinţeze un partid etnic; imediat, etnia cealaltă va avea şi ea un partid. Partidele vor funcţiona ca magnetul care atrage pilitura de fier. Oameni cumsecade şi paşnici se vor grupa în cei doi poli şi vor deveni agresivi. Oricum, mă gândesc, faptul că "etniile" iugoslave nu sunt etnii dar se comportă ca atare e un argument împotriva tezei organiciste.

Inteligenţia franceză îşi are şi ea, latent, fanatismul ei: ideile de revoluţie (din 1789), laicitate, serviciu public, revoluţie. Fanatismul nu-i în conţinutul ideilor, ci în faptul că nu se admite reexaminarea lor. Sunt adevăruri de necontestat. Pierre vede un capriciu în refuzul meu de a mă considera funcţionar. Esenţial, îi spun, nu este faptul că primesc un salariu. Esenţial este că nu se ştie ce va ieşi din gura mea. Nu înţeleg ce mă deranjează. Ce poate fi mai nobil decât să fii în serviciul public? Punctul de vedere îşi are frumuseţea lui, dar la ei e dogmatizat. N-aş avea curajul să-i spun că, după părerea mea, salvarea Franţei revoluţionare se datorează funcţiei de catalizator şi de filtru al lui Napoleon. Prin el, ideile revoluţiei s-au decantat de fanatismul şi au putut construi. Altfel, Franţa ar fi avut parte de tiranie până la contrrevoluţie care, şi ea, generează tiranie.

Deocamdată, nici pe noi, nici pe occidentali problemele revoluţiei nu ne privesc. Problema e deriva democraţiei, transformarea ei în electoralism. Devenit actor de televiziune şi cititor de sondaje, omul politic e tot timpul în contact cu alegătorul şi se orientează după reacţiile lui. Ideile omului politic nu sunt acelea cu care a câştigat alegerile, ci acelea cu care le va câştiga. Şansa riscantă a democraţiei e paradoxală: ea constă din fondul întunecat al oglinzii. Se dovedeşte că dincolo de imaginea televizată, democraţiile au generat o lume obscură. Revelarea corupţiei în mai toate ţările creează şansa unui reviriment. Din păcate, el poate fi de tip fascist.

Cât despre noi, greşeala, probabil inevitabilă, s-a făcut în 1919. Votul universal nu fusese pregătit. Abia prin integrarea, după Unire, a unor regiuni industrializate şi, mai ales, prin reforma agrară din 1920 s-a creat premisa cu termen încă îndepărat a formării de cetăţeni, adică de oameni în stare să identifice interesul propriului grup social şi să voteze în conformitate cu el. Venit prea devreme, votul universal a făcut necesară în continuare, spre a se evita efectele discursului populist, frauda electorală. Când, după moartea regelui Ferdinand, n-am mai avut "acarul" care, în funcţie de situaţie, să treacă guvernul de la un partid la altul, a avut câmp liber demagogice şi iluminarea. M-ar interesa să ştiu dacă nu cumva alegerile din '38, parcă, atunci când s-au ridicat legionarii, n-au fost cumva primele corecte. S-ar confirma lipsa de pregătire civică a electoratului.

Bine, mă întreabă Alexandra, dar atunci cum au ştiut în '46 să nu-i voteze pe comunişti? ce i-a trezit? Nu cred că se treziseră. Au votat contra comuniştilor cum au votat în '90 şi '92 contra opoziţiei, de frica a ceva în parte necunoscut, în parte rău famat. "O să mâncăm la şaică", se spunea atunci.

Starea masei n-a fost şi nu este singulară. Îi răspunde starea intelectualităţii. Deşi în unele perioade s-au făcut paşi importanţi, clasa intelectuală nu s-a europenizat. Cu toate că a trecut prin şcoli apusene, Maiorescu n-a avut percepţia literară şi filozofică a unui occidental de valoarea lui. Nici măcar nu şi-a dat seama că nu poţi să fii şi filozof şi critic litera şi om politic şi avocat. Şi l-am ales pe unul dintre cei mai bine formaţi. Abia între războaie s-au apropiat intelectualii de modelul european, dar n-au ajuns la el. Admirăm prolificitatea lui Iorga şi faptul că "scria din memorie". Nu-i un lucru serios. Nae Ionescu trecea - ca Petre Ţuţea astăzi - drept filozof. Îndrăznelile lui Cioran erau încă de jurnalist. Mircea Eliade alterna între indianistică şi un senzaţionalism elementar. Aşa se explică, probabil, că s-au inflamat, ei şi alte vârfuri ale generaţiei, de sărăcăciosul discurs legionar.

Când dactilografiez. Marian Papahagi mi-a dat să citesc volumul în care a adunat scrierile postume ale unui unchi, George-Emil P. Citeşte şi citează, în original, şapte literaturi, scrie eseu filozofic de bun nivel, jurnal de călătorie fin, e îndrăgostit de cultură, lucrează din plăcere, nu urmăreşte nimic. Poate că, gândindu-mă şi la un Anton Golopenţia, la alţii ca el, intelectualii de ţinută europeană nu trebuie căutaţi printre cei mai spectaculoşi.

Este exemplară evoluţia franco-americană a lui Mircea Eliade. De la focul de artificii din jurnalistica tânără la seriozitatea, dar şi la locurile comune de mai târziu. Iar paradoxele lui Cioran nu vor mai fi, în franţuzeşte, de scandal. După al doilea război, situaţia s-a deteriorat din nou. Noi avem o cultură dezordonată şi cu goluri, sau ştim tot ce trebuie într-un domeniu local, cum ar fi literatuira română, dar atunci nu avem orizont destul de larg. Lucrurile s-au îndreptat după '65, în parte, şi iar s-au stricat. Se poate verifica la cei mai inteligenţi şi mai şcoliţi. **Jurnalul de la Păltiniş** e aşa de atrăgător pentru că se discută în el sclipitor, dar ca în romane, altfel spus ca la cafenea. Heidegger e aşa, Platon e pe dincolo. Iar Liiceanu, incontestabil unul din capetele noastre actuale, lasă să se publice într-o revistă butata despre Kierkegaard un Patapievici danez. N-au a face calităţile reale şi mari ale lui Patapievici. Dacă eşti european accepţi să te exprimi mai banal şi mai responsabil.

Sunt conştient, pe de altă parte, că s-a evoluat în şaizeci, şaptezeci de ani uimitor de mult. Dacă n-am ajuns până la capăt este fiindcă procesul s-a întrerupt într-un moment decisiv. Acum am demarat din nou, dar chiar începutul l-am ratat. Nu-i cazul să ne lamentăm. Să luăm lucrurile aşa cum sunt. ("-De ce n-ar putea şcoala românească să progreseze cum a progresat după 1918? mă întreabă Dionisie Ghermani. - Pentru că nu suntem în 1918, îi răspund: Suntem în 1840 şi e nevoie ca alţi paşoptişti să se formeze la Paris"). Să le luăm cum sunt (şi să le schimbăm), mai ales că ele comportă şi relative avantaje faţă de apuseni. La noi, acelaşi om poate fi şi mediocru şi profund. La ei, pentru că nu amestecă lucrurile, încât nivelele se suprapun într-un ansamblu ierarhizat şi coerent, profunzimea se aşază pe straturi compacte de mediocritate. Ce-i drept, mediocrii lor

îşi fac meseria bine, contribuie la formarea altora, iar când scoţi capul deasupra acestei temeinice prostii dar peste oameni care, nu numai dotaţi, nu numai profunzi, ştiu tot ce trebuie să ştie şi nu-şi pierd vremea cu diverse angajamente care la noi sunt aşa de necesare. E rău sau e bine ca Liiceanu să-şi consume timpul într-o editură? E foarte bine. E mare păcat.

(În scrisorile către Paleologu, Patapievici gândeşte cu sufletul, care e globalizant. Îi înţeleg sentimentul apocaliptic, nu despre asta-i vorba, dar raţiunea ar face disocieri. Ea poate porni tot de la afirmaţia globală: nu românul, ci omul e aşa cum spune Patapievici. Mai exact, poate fi. Ca să nu fie - de aici încep disocierile - trebuie educat. Nu numai de şcoală: şi de natură (de preferinţă, să trăiască mai la nord), de istorie (să nu fi suferit numai înfrângeri), de civilizaţie, de cultură. Dacă nu, îl "educă" tendinţele din el. Fundamental neutre, putând să ducă şi la bine şi la rău, tendinţele sunt cumplit de rele când îşi părăsesc poziţia de fundament şi devin formative.

Zilele trecute i-am văzut pe fotbaliştii nemţi (sportul e un concentrat de viaţă) făcând faţă cu spirit de disciplină şi frumos orgoliu tuturor vicisitudinilor. De acelaşi fond, altfel educat, s-a folosit Hitler. Cincizeci de ani de normalitate i-au dat aceluiaşi fond alt sens. Ce trebuie să spunem? Să fim ca nemţii, să nu fim ca ei? Să ni se lase timp, în aşa fel ca, treptat, impulsurile noastre, altfel educate, să facă altceva din noi).

Pretextul ecleziastic

Patimile Sfântului Tommaso D'Aquino, roman semnat de Alex Mihai Stoenescu, propune un univers în care doar înfruntându-ţi disperările te poţi "înălţa" spre o existenţă autentică. percepţia ascuţită a unei lumi capcană/ "sfărâmată" (Gabriel Marcel), conduce la o viziune/ parabolă modernă a tragismului. Nimic sacramental, aerat, graţios transfigurat: "Fra Buono mânca ştevie în prostie şi-i puţea vorbirea a lături, ca la uşa cocinei". În locul plutirii diafane, armosfera e încărcată, suprasaturată: "Privind comportamentul contemporanilor mei înclinam să cred că sunt mai degrabă umpluţi cu **muşte**. "Calliphora vomitoria băzăia în ei ca pe hoit". Secvenţe cuprinzând pasaje biblice, gesturi de credinţă, alternează cu "semne" ale prea omenescului. Toate - exemple ale "degenerării societăţii noiastre". Aşa-zisa "acţiune", deşi strict delimitată (în plin Ev Mediu de secol XIII), "sparge" însă cronotopii prescrişi: "Să citim această carte extremă: patimile lui Toma D'Aquino le răspund, la celălalt capăt al istoriei şi amplificate de ea, patimile vieţilor noastre" (G. Liiceanu). Sub masca/ imaginea teologală conferită de un pseudofundal naratologic, mocneşte un rebel împătimit: "Dincolo de enunţul frust trebuia să se ascundă şi un miez semnificativ". Eroul romanului încearcă şi el să răspundă întrebărilor/ "lecţiilor" vieţii, societăţii, istoriei. Pretextul ecleziastic e doar un punct de sprijin/ de vedere pentru a răsturna/ răscoli o lume mai mult sau mai puţin "ideatică", în care ironia auctorială devine armă sigură. Ambiţia texturii e de a re-staura/ re-cuceri/ re-inventa Lumea prin puterea voinţei şi a cuvântului: "Nu prea avem motive de optimism, dar nici de îndurare pentru societatea omenească. Încă odată m-am convins; trebuia să o schimb prin ceva violent şi crud, tenace şi nemilos".

Discursul sobru e punctat de replici tăioase, despuiate, de exemple ale "involuţiei noastre spre trivialitate şi ordinar". neavând complexe pudibonde, autorul-personaj e perfect conştient de gesturile/ acţiunile/ reacţiunile sale: "Răspunsul meu are destulă nebunie". Ca într-un montaj cinematografic, A.M. Stoenescu suprapune două tipuri de profil. Jucându-se cu transfocatorul, el trece cu uşurinţă de la chipuri pe care se citeşte "ignorantia invincibilis", la lumea căzută, aşteptându-şi mereu salvarea din "putrefacţie". Sacrului i se alătură adesea, ca într-o oglindă, imaginea dizgraţioasă a trupurilor mătăhăloase/ diforme, inundate de carne, însemnate de reacţii pantagruelice şi gesturi hilare. Trecerea lectorului printr-un soi de "risipă" textualistă lasă în acţiune o probă tentantă. Labirintul sintagmatic, subversivitatea replicilor frustrează passage-ul, obligându-te la re/veniri/ re-memorări/ re-actualizări. Eroul cărţii urma să ducă "lupta cea mai grea a schimbării spre binele omenirii (...). Iar trecerea mea prin ea trebuia să nu fie la suprafaţă, ci prin miez...". Fabulaţia românească "parabola modernă a puterii" (G. Liiceanu) introduce un "pattern"

fenomenologic. Acesta se constituie ca un reper orientând operaţiile de natură interpretativă/ observaţională, solicitându-ne în mod real. Care sunt principalele trăsături ale tabloului fenomenologic din roman?

1) *Demoralizarea naţiunii*

2) *Discreditarea autorităţii şi personalităţii naţiunii*

3) *Neutralizarea maselor conştiente prin teroare*

4) *Degradarea moralităţii popoarelor;* "vom înfăţişa pentru prima dată fundul gol".

O lume-mozaic, întoarsă pe dos, calchiată, de-mitizată, dez-rădăcinată: "Popoarelor le voi împrumuta pripit contorsionările mediocre ale artei decadente din alte părţi, reziduuri literare şi improvizaţiile arhitectonice eşuate prin alte ţări, stilul muzical frus al popoarelor afone (...) behăitul cel mai prozaic va fi o formă de incantaţie cu profunde semnificaţii spirituale. Iar într-un final apoteotic, vreau să le ofer un florilegiu de neologisme neasimilate de cineva vreodată, fiindcă sunt creaţii ale copiilor când se prostesc". realitate frustă sau reverie? "Oricum, tot ce mi se întâmpla era ciudat". Din plăcerea contemplaţiei/ meditaţiei pe culoarele înspre propriul eu ("mă urmărea ideea de analiză"...), personajul steonescian traversează şi se lasă traversat de "catacombele labirintice ale terorii". marşul său tot mai adânc devine proiecţia spaţială a unei realităţi absurde şi angoasante: "Afară este haos. haosul pe care tu l-ai gândit şi sfârnit". Un sfârşit iremediabil sau poate - de ce nu? - un nou început...

Dincolo de automatisme de tot felul, de "umanitatea mea josnică", importantă e descoperirea pas cu pas a "universului lăuntric exuberant, enigmatic, dar susceptibil la dezvăluiri'. Întregul roman poate fi citit ca o luptă împătimită între trup şi suflet, materie şi spirit, perversitate şi inocenţă, imanenţă şi transcendenţă: "Următoarele trepte le-am urcat repetând într-una: «Dumnezeu există! Dumnezeu există! Omenirea este salvată!» până am dat de lumină". Seneca ne avertizase însă demult: "Lumina de afară trebuie completată cu lumina dinăuntru".

Carmen NEAMŢU

Dinu Zarifopol

Moartea lui Levi*

Camaradul Atanasie Mihuţ, rebotezat pentru nevoile Cauzei tovarăşul Rafael Voinea, dormise toată ziua, cu jaluzelele trase ca să fie cât mai răcoare în odaia în care îl adăpostise camaradul Stanciu mai de voie, mai de nevoie, înfrângând, după lungi discuţii pe şoptite, opunerea categorică a nevestei. Ostilitatea femeii era atât de evidentă, încât Atanasie Mihuţ, despre care nu se poate spune că era un timid, evita să o privească în ochi atunci când drumurile lor se încrucişau, fiindcă nu putea să ajungă domnul Atanasie la latrina din curte decât trecând prin bucătărie. Femeia, corpolentă, abia dacă se dădea în lături, ca să-i facă loc de trecere între masă şi maşina de gătit. "Al dracului muiere, gândea domnul Atanasie, ce i-aş mai suci eu gâtul... i-aş altoi măcar vreo câteva perechi de palme să mă ţină minte cât o trăi, ... da nu se poate, trebuie să mă feresc de orice scandal, să tac şi să înghit, da' lasă, că tot îi rămân eu dator ... şi nenicu îşi plăteşte datoriile cu dobânda cuvenită...".

Aşa cugeta Atanasie Mihuţ în drum sau de la privată. Masa, Stanciu i-o servea în odaie "- Ştii, nevastă-mea se jenează să te cheme la masă cu noi, nu prea avem cu ce cinsti oaspeţi străini!". Pe dracu se jenează, îi erau dulapurile tixite de veselă şi lăzile de lenjerie. Avusese grijă Atanasie să se informeze cotrobăind prin toate colţurile când gazdele erau absente, fără să deranjeze vreun lucru, ca nu cumva să-l dibuiască femeia şi să-şi aprindă paie-n cap. Femeia, căreia Stanciu îi spunea Stela, intuise ceva necurat în intruziunea semi-clandestină a acestui bărbat cu buze subţiri, privirea ascunsă şi zâmbet ascuţit în colţul gurii. Îi devenise antipatic de cum îi fusese prezentat de idiotul ăsta de bărbatu-su. Stela nu ignora trecutul politic al lui Stanciu, dar, ca toată lumea din sat, ştia că este un fălos nepericulos, decât doar pentru el însuşi, încântat să se împăuneze în timp de pace în uniformă cu diagonală ca ofiţerii şi să se maimuţărească cu saluturi spectaculoase. Numai ea ştie cât luptaseră ca lumea să uite, stând deoparte, departe de vârtejul pasiunilor politice ce agitau satul după eliberarea de sub jugul fascist, dorindu-se uitaţi. Lui Stanciu al ei nu-i îngăduia nici măcar să meargă la cârciumă, cazanul în care fierbeau capetele înfierbântate ale tuturor celor ce se înfruntau în preajma primelor alegeri libere din istoria ţării. Îl ştia ea pe Stanciu, după primul pahar de ţuică, nu ţinea el la băutură nici cât un ţânc de zece ani, ar fi fost gata să se urce pe o masă şi, în amintirea timpurilor bune, să strige: "Trăiască Garda şi Căpitanul!". Ceva îi spunea femeii că prezenţa oaspetelui nepoftit era legată de trecutul legionar al lui . Acesta o implorase să-l tolereze trei zile şi ea, cu inima îndoită, acceptase, dar atât, nici o oră peste sorocul stabilit. Altminteri îl alungă din casa ei cu făcăleţul. Asta era ultima noapte din cele trei acordate.

Domnul Atanasie Mihuţ, alias Rafael Voinea, ştia că va acţiona în această noapte sau niciodată. În seara aceasta poporul din Oraş continua sărbătoarea începută cu parada de dimineaţă, tulburată doar de manifestaţia către sfârşit a câtorva huligani reacţionari conduşi de un iresponsabil, strigând, cât îi ţineau bojocii, sloganuri cu caracter promonarhic, care în fond le mascau pe cele nepronunţate făţiş, anticomuniste şi antiruseşti.

Ziua se îngâna cu noaptea într-un amurg încă înăbuşitor. Gazdele erau plecate, Dumnezeu ştie unde, ceea ce nu-i displăcea lui Atanasie Mihuţ care se mişca mai în voie, atât în odaia lui cât şi în restul casei. Încercase clanţa încăperii unde dormeau soţii Stanciu, însă uşa era încuiată. Domnul Atanasie îi înjură cu glas tare. Revenit în odaie deschise fundul dublu al valizei din care scoase, dezvelindu-l din cârpele unsuroase, pistolul cu care fusese dotat la plecare. Îl şterse cu prostirea patului, ştia că nu va mai dormi în acest aşternut, îi cercetă piedica, trecu un glonţ pe ţeavă şi băgă în buzunar, la îndemână, un alt încărcător. Nu se ştie niciodată la ce te poţi aştepta într-o încercare ca asta. Închise valiza la loc, aruncă o privire rapidă prin odaie ca să verifice dacă nu uitase ceva. Valiza trebuia să o ia cu el, deoarece nu intenţiona să se mai întoarcă, odată treaba făcută. Nu-i venea uşor, dar nu avea ce face. Smulse din perete o foaie de calendar şi pe verso desenă o femeie grasă cât o balenă. Trase o săgeată şi, în dreptul ei, scrise: Stela... Înfipse cel mai ascuţit cuţit din bucătărie în inima presupusă a figurii desenate, fixându-l în lemnul mesei. Când să plece, se întoarse şi adăugă sub desen: Dute-n p... m...!

Poarta era încuiată şi lanţul pus, prins cu un lacăt ruginit. Asta nu-l deranjă pe domnul Mihuţ, deoarece sări pârleazul în livadă şi de acolo peste pârâu ieşi la drum ferit fără să-l vadă cineva. Câinele îl lătrase, dar el, hoţeşte, îi trase cu sete un vârf de pantof între coaste încât Grivei se retrase sub un şopron schelălăind, arătându-şi colţii cam tociţi, într-un rânjet de fiară lasă. Ciocnirea cu câinele îi potolise nervii. Acum se înnoptase de-a binelea.

Grădina îl proteja de forfota străzii. Grădina era ca o fiinţă trezită la viaţă o dată cu înserarea, când foşnetele ei capătă înţeles de dialog între copaci, între flori, între firele de iarbă. Grădina tace ziua întreagă, copleşită de căldură şi de agitaţia oamenilor, dar devine guralivă o dată cu primele semne ale nopţii.

Levi Bruckner iubea ora aceasta. Erau minutele când, ciudat, se simţea împăcat cu sine însuşi, echilibrat, aproape fericit. Mirosul hribilor îi bucura nările. Îşi spălase mâinile cu grijă, sub supravegherea Ashei, ca atunci când era copil şi Asha nu-l slăbea din ochi, refuzând să-i îngăduie să se aşeze la masă până nu trecea la control şi obţinea aprobarea maternă. Cu privirea la spălatul mâinilor, Asha se mai juca încă de-a mama copilului Levi. În seara aceasta, fiindcă grădinărise puţin şi avea unghiile îndoliate, îl silise să se spele de două ori cu săpun şi să se frece cu periuţa. Levi se pretase cu un zâmbet indulgent, ştiind că asta îi face plăcere mamei sale. Ştia că era obiectul unei adoraţii secrete, căreia îi refuzase orice exteriorizare. Atunci când putea, fără să-şi calce pe inimă, se supunea capriciilor modeste ale Ashei. Bucuria ei tăinuită îi încălzea sufletul. Păstrase din copilărie obiceiul să-şi lege şervetul cu un nod după gât. Desfacerea şervetului şi întinderea lui pe genunchi, aşa cum se practică în lumea bună, i se părea lui Levi Bruckner o fandoseală nepotrivită cu manierele simple, naturale, ale unui proletar revoluţionar. Asha ar fi vrut să-l facă să înţeleagă că acum e şi el cineva, că trebuie să adopte unele comportări ale burgheziei în felul său de a se purta, însă Levi se încăpăţânase. Asha se resemnase, convinsă în sinea sa, dar fără să-şi exprime cu glas tare gândul, că nu va face niciodată din Levi un domn adevărat, după modelul domnilor cărora le spălase rufele ani de-a rândul, cum fusese de pildă Costică Manoliu, decanul baroului, sau Gheorghieş Melinte, directorul administrativ al Fabricii de zahăr din Oraş.

Borşul de hribi, dat din nou în clocot din grija Ashei, aburea în farfuria adâncă. Lui Levi îi era foame, o foame adevărată cum nu mai simţise de mult. Se aşeză în faţa farfuriei şi, înainte de a-şi umple lingura, o privi pe Asha. Femeii îmbătrânite înainte de vreme îi străluceau ochii. Se simţea răsplătită pentru osteneala unei vieţi întregi, a unei vieţi de câine, care a reuşit în sfârşit să se pripăşească pe lângă casa unui om cumsecade.

Acela fu momentul ales de omul necunoscut ca să se încadreze în uşa deschisă către foşnetele tainice ale grădinii, care până acum i se păruse lui Levi atât de plină de calm, atât de ocrotitoare şi de binevoitoare cu el. Când ochii lui captară privirea ascunsă de ochelarii negri ai străinului, Levi pricepu că avea, fără prealabilă înţelegere, întâlnire cu propriul destin. Dacă Levi era conştient de primejdie, o admise logic şi lucid, Asha o intui cu miile de antene ale dragostei sale de mamă, care preface şi pe cea mai blândă cloşcă în leoaică furibundă. Levi puse mâna pe umărul Ashei, silind-o să rămână pe scaunul său. Gestul fusese ca o mângâiere, dar poruncitor în presiunea exercitată. Levi era confruntat cu o fiară ieşită din bârlog, fiară ce nu trebuia excitată, căreia trebuie să i te adreseze blajin, dar fără teamă:

- Ce vrei?

Vocea lui Levi era mai mult o şoaptă. Nu avea nici o îndoială cu privire la ceea ce voia omul din faţa sa, dar trebuia să câştige timp. Niciodată nu avusese nevoie de timp precum acum.

În trenul morţii, timpul fusese lung şi însemna moarte. Acum timpul îi era măsurat şi însemna tot moarte. Pentru om timpul înseamnă întotdeauna moarte. Levi căuta să-l cântărească pe omul din faţa lui. Îl simţea primejdios şi fără milă. Totul în mişcările lui însemna economie şi precizie. Fără îndoială un asasin fără scrupule, un reacţionar disperat, probabil un fost legionar. Mintea lui Levi funcţiona cu o viteză prodigioasă. Uneori Marcel Herşcovici, sau altul dintre băieţii lui îi făceau o ultimă vizită, schimbau câteva vorbe înainte de culcare. Dar omul cu ochelari negri îşi alesese bine seara. O seară de sărbătoare, când băieţii aniversau pe undeva bucuria eliberării. Probabil că se gândeau că şi el, Levi, are dreptul la o seară de destindere în familie. Duelul privirilor, necavaleresc, fiindcă una era mascată de lentilele fumurii, îl obosi pe Levi. Repetă întrebarea:

- Ce vrei?

Atanasie Mihuţ era mulţumit. Totul mersese ca pe roate. Mai bine decât se aştepta. Îngrijorător de bine şi asta îl agasa pe domnul Mihuţ, care era superstiţios. Parvenise la Levi Bruckner fără ca nimeni să-l întrebe cine este şi unde se duce. Cu valiza lui obosită părea un călător care se îndreaptă spre gară, făcându-şi loc prin mulţimea plimbăreţilor de pe Strada Mare. Aşa se şi dorea. Un anonim pierdut în înghesuială. Nimeni nu-l băga în seamă. Nu-i fu greu să împingă poarta şi să se introducă în grădina casei Rosenberg într-un moment când Levi Bruckner era întors cu spatele. Stătu ascuns după un tufiş până se întunecă de-a binelea, asistând la mersul nervos al lui Levi printre alei, la apelurile repetate ale Ashei care îl poftea la cină. Dacă îl chema la masă însemna că nu mai aşteaptă pe nimeni, că erau singuri şi că totul se nimerea pe placul lui Atanasie Mihuţ. Cu o zi înainte supraveghease casa. Observase că în fundul grădinii era o altă portiţă ce dădea într-o stradelă mică, doar de câteva case pe dreapta şi pe stânga, care la rândul său avea doar ieşire la o alta mai importantă, strada Cuza Vodă, paralelă cu Strada Mare. Domnul Mihuţ hotărâse să se retragă direct prin această portiţă secundară, mai ferită şi mai puţin frecventată. Nu i-ar fi fost greu să-l împuşte pe Levi în grădină, pe la spate, şi să dispară. Până să se desmeticească ceilalţi, până să se stabilească ce şi cum el ar fi fost departe, călător nevinovat, aşteptând un tren cu destinaţia Iaşi pe peronul gării Oraşului. Nu credea că în zăpăceala şi învălmăşeala momentului ar fi existat vreo minte destul de clară şi de activă care să organizeze cercetări în locurile cuvenite şi în timp util. Dar şi aşa, el s-ar fi descotorosit de armă, aruncând-o peste gard la un vecin, în nişte bălării. Bănuielile aveau să cadă mai întâi asupra localnicilor şi poate, mult mai târziu, avea să funcţioneze şi ipoteza unuia străin.

Mihuţ Atanasie însă, fost seminarist, fost efemer prefect legionar, fost combatant de linia întâia în cruciada contra bolşevismului, nu intenţiona, în măsura în care îi era îngăduit, să comită un asasinat banal, să dea o lovitură de borfaş surprins în exerciţiul funcţiunii. Uciderea lui Levi Bruckner, în concepţia lui, nu reprezenta o crimă, ci o execuţie. El nu era decât braţul secular al Justiţiei divine. Levi trebuia să ştie pentru ce moare, pentru ce fapte a fost condamnat şi că ispăşirea pământeană nu-l va izbăvi de sancţiunea ce îl aşteaptă în eternitate. Domnul Mihuţ se dovedea un rafinat. Execuţia jidanului nu trebuia să fie numai un act de dreptate, dar, pe cât posibil, şi o sursă de plăceri pentru el. Războiul îi dăduse multiple ocazii ca să-şi satisfacă latura sadică. Ceea ce pentru cei mai mulţi constituia o corvoadă, însoţirea şi paza prizonierilor, pentru sergentul t.r. era o bucurie căutată. Camarazii îi cunoşteau această meteahnă, îl dispreţuiau, dar se temeau de el. În nopţile când comanda plutonul de pază a prizonierilor, îşi alegea câte unul, de predilecţie femei dacă erau în convoi, şi petrecea ceasuri de adevărată şi pură juisare psihică ce se termina adesea cu una fizică, când istovit şi îngreţoşat de el însuşi îşi alunga victima cu lovituri de cravaşă, sau, când cădea în cea mai neagră melancolie, o lichida cu un glonţ în ceafă după modelul ce-i fusese inspirat de macabra groapă de la Katyn.

În seara aceasta avea din nou prilejul, în timp de pace destul de rar, de a se reîntâlni cu senzaţiile secrete de care fusese înţărcat de vreme îndelungată.

De data asta subiectul ales era de calitate deosebită şi, ca atare, un adversar pe măsura lui. De altfel însuşi riscul pe care şi-l asumase într-o asemenea împrejurare era de natură să dea o mai mare acuitate voluptăţii execuţiei. Un factor pozitiv în plus îl constituia şi prezenţa Ashei, cu privire la soarta căreia nu luase încă nici o hotărâre, dar, care, evident, însemna un martor prea primejdios ca să poată fi lăsată în urmă.

Pentru a treia oară îl auzi pe Levi Bruckner, cuprins de nervozitate, întrebându-l:

- Cine eşti? Ce vrei?

Întrebările fără răspuns, aşteptările silenţioase, făceau parte din tactica domnului Atanasie Mihuţ. În faţa muţeniei lui victima îşi pierdea capul şi jocul devenea tot mai palpitant, mai amuzant.

- Nu eşti o gazdă cine ştie ce primitoare. Am impresia că vizita mea nu-ţi face tocmai plăcere? Sau mă înşel? Pune imediat amândouă mâinile pe masă... şi nu te mişca de pe loc...

În mâna vizitatorului nocturn apăru ca prin farmec, urmarea unui număr de înaltă prestidigitaţiune, arma neagră, de un doliu anticipativ, cu gaura ei sinistră la capătul îndreptat spre Levi Bruckner. Asha nu-şi putu stăpâni ţipătul.

- Spune-i să tacă, altfel o curăţ...

- Mamă, te rog...

Asha şi-l înăbuşi, băgându-şi pumnul în gură. Levi era livid. O spaimă animalică pusese stăpânire pe el. Nu voia să moară. Era prea devreme. Dar nu ştia nici să se roage. Nu avea la cine. Era ateu ca orice marxist adevărat. Se gândi că sunt momente când aceasta e o lipsă. Eşti privat de ceva ce ţi-ar fi putut prinde bine. Un apel disperat adresat unei urechi ce poate că s-ar fi arătat clementă, dar cum să-L strigi pe Acela, a cărui existenţă ai negat-o cu încăpăţânare?

- Adă un scaun şi mai pune o farfurie, femeie, ai musafiri... poartă-te cum se cuvine...

Castronul cu borş de hribi aburea încă pe bufetul vetust. Îi aţâţase foamea. Domnul Atanasie Mihuţ era flămând. Levi îi făcu un semn să se conformeze cererii insolite. Fiecare minut câştigat era poate un pas spre găsirea unei soluţii.

- În capul mesei... aşa. Umple strachina şi nu te zgârci, mişcă-te că n-am să stau o veşnicie... pute rău a jidan în casa asta...

Asha se mişca ca un automat. Trăia un coşmar. Trează. Dar poate nu era trează şi avea să se deştepte curând, avea să se ducă în bucătărie să se stropească pe faţă cu apă rece, nu se obişnuise încă să se spele în camera de baie şi avea să deschidă binişor uşa dinspre odaia lui Levi ca să se liniştească văzându-l cum doarme, sforăind uşor cu gura întredeschisă. Puse tacâmul cu tot dichisul, în capul mesei, aşa cum îi poruncise omul străin şi răuvoitor, cu şervet curat, cu trei pahare aliniate după înălţime, de apă, de vin şi de ţuică, cu lingură, furculiţă, cuţit şi linguriţă de argint, dibuite în caseta de tacâmuri abandonată sau uitată în graba plecării de către ovreiul fabricant când fusese alungat din casa lui de organele Oficiului de Românizare şi reabandonate de chestorul poliţiei instalat în locul lui. Prin jocul atât de diversificat al întâmplării, fostul sergent t.r. Atanasie Mihuţ era ultimul beneficiar al strădaniei celor ce îl precedaseră în această casă, reşedinţa actuală a prefectului comunist al cărui ceas sunase din dispoziţia sa.

- Domnule... tovarăşe... poftiţi...

Asha se bâlbâia în naiva ei încercare de a-i fi pe plac. Căuta şi nu găsea termenii cu care ar fi reuşit să-l îmbuneze.

- Tovarăşă să fii cu fiu-tu, lepra dracului... nu cu mine... Da' v'o tărie ceva ai... sau "tovarăşul" prefect nu bea decât şampanie?

Cu timiditate, Asha oferi nişte vişinată de casă, pe care o primise de curând şi pe care o ţinea pentru zile mari. Levi nu punea gura pe alcool, însă Asha, mai mult în lipsa lui, gusta cu plăcere un păhărel după care îşi clătea gura cu apă de mentă, ca să n-o simtă fiul.

- Bună şi asta balabusto, pune sticla pe masă, umple şi paharul "tovarăşului" prefect... să ne cinstim amândoi...

Hârjoana asta verbală, presărată cu injurii şi ironii grosolane, îl făcea pe Levi să sufere un martiraj de nedescris.

- Ce-ar fi s-o lăsăm pe mama deoparte şi să ne rezolvăm treburile care te-au adus aici, între bărbaţi...

Atanasie Mihuţ se aşeză la masă fără să-l scape din ochi pe Levi Bruckner. Pistolul îl puse în stânga lui, lângă şervet. Cu mâna tremurândă Asha umplu se paharele, pătând cu mărgele roşii faţa de masă pe care tocmai o schimbase în cinstea măreţei aniversări.

- Condiţiile eu le pun, bagă-ţi bine asta în scăfârlie, la ce şi cum nu răspund, tu ai să răspunzi de îndată când am să-ţi pun câteva întrebări... Nu te uita aşa, fiindcă trag tot aşa de bine cu stânga, cât şi cu dreapta. N-o să ai timp nici să mişti un deget şi o să-ţi croiesc un al treilea ochi între ceilalţi doi...

Deşi stângaci din naştere, sergentul t.r. prin laborioase exerciţii iniţiate încă din copilărie, era acum ambivalent, cu o imperceptibilă înclinaţie însă către prima lui însuşire. Mânca corect şi fără efort cu dreapta, dar trăgea cu arma cu mult mai multă precizie cu stânga. În ceea ce priveşte repeziciunea cu care apuca arma şi trăgea, Atanasie Mihuţ nu se lăudase fără temei. Îşi jucase deseori viaţa la o frântură de secundă în misiunile sinucigaşe la care fusese trimis ca membru al batalionului disciplinar pentru reabilitare. Singura reabilitare pentru aceştia o reprezenta însă moartea. Sergentul t.r. era unul dintre puţinii supravieţuitori. Pe drept sau pe nedrept, Atanasie Mihuţ pusese tot pe seama ovreilor trimiterea lui disciplinară pe front, în condiţii de adevărată condamnare la moarte. În primele zile ale războiului, Tilică Rosnovan fusese comandantul acestui batalion. Scosese untul din ei, dar îi învăţase să-şi vândă scump pielea, sau, dacă era posibil, să iasă basma curată. "Voi nu valoraţi nici cât o para chioară, obişnuia să le spună Tilică, dar pe mine asta nu mă interesează, eu vreau să câştig războiul şi să omor cât mai mulţi bolşevici, pentru asta am nevoie de oameni bine antrenaţi, cu moralul ridicat şi sănătoşi. Cât veţi fi cu mine, vă garantez că veţi fi trataţi ca oameni şi nimeni n-are să vă umilească, am să fac din voi nişte soldaţi de legendă, fiindcă voi n-aveţi nimic de pierdut, când aţi venit aici pierduserăţi deja tot... Voi nu mai aveţi nici tată, nici mamă, nici frate, nici soră, nici neveste curve... (rumoase şi râsete), voi mă aveţi numai pe mine, să ne bizuim unul pe altul şi o să facem treabă împreună. Dacă unul vrea s-o facă pe deşteptul cu mine îl împuşc ca pe un câine turbat, s-a înţeles?"

- Daa, să trăiţi!! strigase într-un singur glas batalionul morţii, cum fusese poreclit şi cum le plăcea şi lor să li se zică. Trei luni cât îi comandase, locotenentul Tilică Rosnovan fusese idolul lor. Câteva capete mai înfierbântate îi puseseră gând rău, cum că la primul atac aveau să-l împuşte pe la spate, dar ceilalţi camarazi, majoritatea erau legionari condamnaţi pentru crime şi rebeliune, nu-i scăpau din ochi şi le făgăduiseră să-i căsăpească de îndată ce i-ar căşuna cel mai mic rău locotenentului. Când Tilică fu mutat la altă unitate, acesta l-a transferat pe Atanasie Mihuţ cu el şi astfel au dus-o cot la cot până la nefericita lor capturare.

Aducându-şi aminte, ca într-o străfulgerare, de toate acestea, pe Atanasie Mihuţ îl împunseră lacrimile. Un ofiţer ca Dimitrie Rosnovan victimă a unui jidan avorton, o lepădătură fără nume, o spurcăciune marxistă, era o nedreptate strigătoare la cer. El se simţea chemat în seara asta, dată ce era ca un simbol al orei răzbunării, să repare această injustiţie, această răsturnare de valori. S-ar fi cutremurat oasele ofiţerului erou, acolo unde or fi ele, dacă el, sergentul t.r. Atanasie Mihuţ, în viaţă fiind, nu ar fi făcut totul pentru a-l răzbuna. Răzbunarea nu este numai suprema ţintă a ovreilor, a căror primă învăţătură este ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte, dar şi regula imuabilă a Legiunii. În această clipă, Levi Bruckner a fost condamnat pentru a doua oară.

- Ridică paharul şi bea, jidane, pentru memoria locotenentului Dimitrie Rosnovan, om şi român desăvârşit pe care l-ai asasinat cu sânge rece ca un laş...

Pometii lui Atanasie Mihuţ se înroşiseră, iar cei ai lui Levi Bruckner erau de cretă.

Levi Bruckner înţelese că pentru el nu mai era salvare, cu excepţia unui miracol în care nici el nu credea. Ştia că şi Asha era condamnată. Omul care le hotăra destinele nu putea să lase un martor în urma lui.

Levi adoptă o altă tactică, deşi îşi dădea bine seama că nu are sorţi de izbândă. Omul părea foarte bine informat. De altfel, din informaţiile pe care le dobândise atunci cânt Tilică fusese prins, aflase că avea un însoţitor ce se făcuse nevăzut. Încercase zădarnic să dea de urma acestuia.

- Ai numit o persoană pe care nu o cunosc...

Atanasie Mihuţ rânji. Asta era bună! Jidanul o face de oaie, parcă are cineva timp să-l creadă!

- Vasăzică nu-l cunoşti?! Aşa că n-ai nimic împotrivă să ridici paharul şi să-l dai de duşcă fără să răsufli în amintirea unui ofiţer român care era gata să-şi verse sângele în timp ce mătăluţă te aflai bine merci în spatele frontului, la adăpost de frig, de foame şi de moarte?

O clipă de ezitare. Gestul îl costa îngrozitor, dar voia să-l facă pentru Asha. Îl străfulgerase un gând.

- Desigur. N-am nimic împotrivă să închin un pahar în memoria unui ofiţer mort la datorie.

- Nu aşa jidane, nu mă răstălmăci că eu nu mă am bine cu Talmudul. Locotenentul Dimitrie Rosnovan n-a murit pe front, cum bine i-ar fi stat, ci a fost ucis mişeleşte de o bestie care va plăti de îndată...

- Văd că eşti greşit informat, dar sunt în puterea dumitale... Lasă-mă doar să scriu câteva rânduri, pe care să le citeşti numai dumneata. Mamă, te rog, dă-mi hârtie şi creion.

Domnul Atanasie ştia că aşa e obiceiul, ca să se satisfacă o ultimă dorinţă condamnaţilor la moarte. Făcu un semn de aprobare cu capul:

- Dar să nu iasă cumva din odaie...

- Mamă, în haina mea atârnată în cuier ai să găseşti cele de trebuinţă pentru scris, hai mamă, fii bună, te rog...

Asha nu pricepea nimic din piesa ce se juca sub ochii ei. Vorbele schimbate între ei de către protagonişti îi erau necunoscute, de parcă ar fi grăit într-o limbă străină. Se simţea datoare să asculte atunci când unul din cei doi bărbaţi îi cerea ceva: pune tacâmul, adă vişinata, dă-mi hârtie şi creion... De s-ar termina toate astea odată, mai are atâta treabă, mai are şi de spălat vasele şi brusc se simţi atât de ostenită, încât ar fi vrut să se aşeze pentru un minut măcar... Şi omul ăsta nesuferit care nu pleacă... Îi simţea căutătura împungând-o şi când se întoarse cu spatele, ca să cotrobăiască în buzunarele lui Levi...

- Îndată mamă, îndată...

Levi smulse două pagini din mijlocul carnetului care conţinea notele sale zilnice, cu grija ridicolă de a nu-l deteriora, cu acea acuitate a amănuntului ce denotă o surescitare nervoasă extremă. Netezi hârtie cu palma, cu un gest de amant care îşi ia rămas bun pentru totdeauna. Fără şovăire scrise câteva rânduri, după care împături biletul şi-l împinse cu putere către Atanasie Mihuţ. Acesta îl desfăcu cu o mână, cu cealaltă pe armă: "Fiindcă orice apel la omenie este de prisos, fă-mi o singură concesie, trage întâi în mama, pe neaşteptate, să moară fără să ştie, să nu asiste la asasinarea mea...". Ultimele cuvinte nu mai erau scrise cu fermitatea celor dintâi.

Mihuţ Atanasie cântări cererea lui Levi. În definitiv, cu Asha Bruckner nu avea nimic. În afară că îl zămislise pe Levi, nu-i găsea altă imputare şi, pe urmă, borşul ei de hribi fusese fără cusur:

- De acord, şi acum jidane sus paharul... copăcel... Fostul sergent t.r. îşi şterse delicat buzele cu şerveţelul brodat şi se ridică în picioare, imitat de Levi, care suferea chinurile iadului. Atanasie Mihuţ dădu jumătate de pahar pe gât. Levi îşi muie buzele.

- Şi acum să vărsăm câteva picături pe podea... Să spunem: fie-i ţărâna uşoară! Nu sta ca o momâie!

Levi făcuse un pact cu diavolul şi nu avea încotro. Mormăi ceva fără înţeles.

- Îţi baţi joc de mine, ludo, clar şi răspicat... Fie-i ţărâna uşoară!

- Spune, mamă, hai să terminăm mai repede, mâine nu mai e sărbătoare...

- Tu să taci că n-am nevoie de ajutoare, dă-i drumul că n-am să te aştept toată noaptea...

Mâine nu mai e sărbătoare. Dar mâine nu mai e mâine. Mâine e azi şi azi e eternitatea. O clipă Levi se gândi să-i arunce paharul în faţă, fie ce-o fi, există o limită a umilinţei pe care un om o poate admite. Expresia imploratoare a Ashei îi întoarse gândul. Pentru orgoliul său nu avea dreptul să o sacrifice pe Asha:

- Fie-i ţărâna uşoară!

În gând proferă un blestem cumplit.

- Aşa perciunatule, vezi cât e de simplu, ce te tot câcâiai?

- Tu dispari din ochii mei, ce avem să ne spunem nu te priveşte...

Asha îl consultă din ochi pe Levi. Confuz, realiza că e în primejdie şi nu voia să-l lase singur.

- Du-te mamă, te rog, mai am nişte probleme cu cetăţeanul şi mă duc şi eu la culcare, nu-ţi fă griji...

- Bine, mamă, dar să ştii că te aştept să-mi spui noapte bună. Bună seara, ai grijă şi nu-l ţine mult, e frânt sărăcuţul...

Când păşi pragul bucătăriei, încrezătoare în desfăşurarea evenimentelor, primi sub omoplatul stâng două gloanţe bine grupate. Se prăbuşi cu un început de zâmbet. Atanasie Mihuţ îşi respectase angajamentul. Restul n-a fost decât o simplă formalitate:

- Acum poţi hodini în pace, bădie Tilică...

Echilibrul obligatoriu

Proaspăt "exilat" pe meleaguri transilvane, Radu Petrescu trăieşte, la 25 de ani (1952), într-un **timp intermediar,** când nimic nu e, încă definitiv, dar totul posibil. Prezentul există, deocamdată, doar ca dublu termen de comparaţie: un ochi e aţintit în urmă pentru a măsura progresul deja acumulat, celălalt priveşte înainte, anticipându-l pe cel ce va să vină Pariul, flaubertian, are o miză capitală: consacrarea (=accesul la Operă). Spre deosebire de un Gombrowicz, de pildă, maturitatea este creatoare, fertilă "par excellence", fiind, aşadar, începutul unui drum, iar nicidecum sfârşitul său. În schimb, tranziţia e, din punct de vedere cultural, o vârstă ingrată: complexele de inferioritate cu tentă juvenilă nu s-au topit de tot, demitizarea idealurilor adolescenţei abia îşi urmează cursul. Propoziţii ca: "Mă voi supraveghea atent" sau "există doar cel ce se construieşte durabil" mărturisesc nu doar o viziune abstractă; ele trebuie citite în concreteţea lor desăvârşită. Proiectul de tip clasic este, prin urmare, mai amplu, vizând **paideia,** cu menţiunea că, în cazul lui Radu Petrescu, omul e propulsat pe treapta cea mai înaltă a umanităţii exclusiv în virtutea rodniciei artistice, a fecundităţii justificatoare. Umanizarea poate fi înţeleasă şi în termenii unei "sinteze" a elementelor "haotice" care ne compun. Acest tip de reprezentare se extinde apoi asupra operei literare ca organism în care raportul parte-întreg e univoc: cea dintâi se subsumează celuilalt, altfel spus are valoare doar în măsura în care îl edifică. De fapt, seducţia totalităţii funcţionează pe tot parcursul jurnalului - se vorbeşte despre omul integral, despre senzaţia integrală a realităţii, despre integralitatea universului sau a operei. Aceasta din urmă (i.e. opera) este investită cu un rang primordial. Biografia e efemeră, opera o transcende. Platonism străveziu hrănită cu Idei, ea capătă atributele acestora.

De aici până la a considera orgoliul auctorial drept un păcat de moarte nu mai e decât un pas. Radu Petrescu proclamă astfel smerenia subiectului concomitent cu încoronarea obiectului: "Să te pierzi în obiect, iată adevăratul clasicism". Arhitectură, compoziţie, sintaxă, imagini - sunt tot atâţia termeni cheie situaţi în proximitatea conceptului de operă literară. Nimerit ar fi să socotim textul o geometrie în spaţiu. Există, firește, un principiu ordonator care dispune materia într-o arhitectură. Compoziţia nu este acel **mythos** aristotelic, căci povestea e mai puţin importantă decât creearea unui edificiu textual (sau mai corect ar fi să spun a unei senzaţii de **spaţialitate**): "... principiul care face ca opera sa fie arhitectonică, palpabilă, dotată cu extensiune, adâncime şi palpitant, e voinţa de a realiza prin ea altceva decât o oarecare fabulă, oarecari caractere: un anume raport de volume şi culori sau o anumită tonalitate, cum voia Flaubert. Voinţa aceasta creează între noi şi operă o depărtare, un spaţiu liber în care imaginile pot să se clădească arhitectonic". De bună seamă că e riscant a aminti aici doar de clasicul Radu Petrescu. În fond, interesul său pentru un anumit tip de roman - romanul total (evocarea lui Joyce e aproape pleonastică) - dezvăluie un autor preocupat de estetica modernismului mai mult chiar decât o arată: "... sunt scrieri care se plasează cu atâtea energie şi simplitate în punctul de intersecţie al stilurilor, la acea

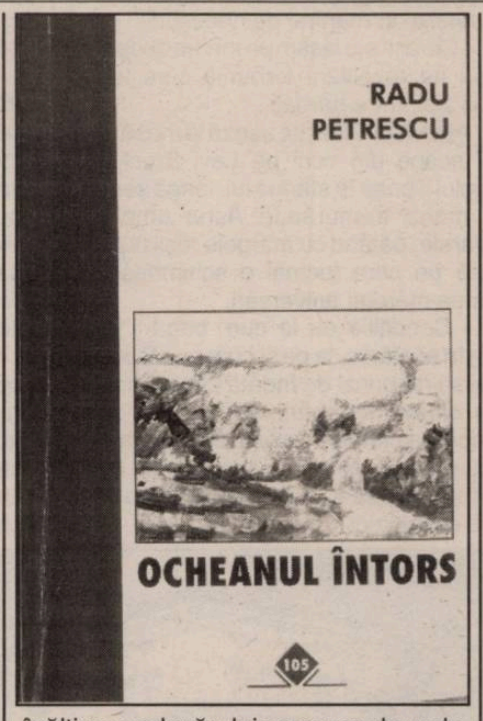

înălţime a adevărului omenesc de unde ochiul are acces liber, simultan, asupra tuturor modalităţilor din toate timpurile, de a se apropia de acest adevăr, încât par cataloage, inventare ale tuturor direcţiilor importante care le-au precedat..." sau "Atât e de mare puterea de anexiune a unei asemenea opere, **work in progress,** încât ea se manifestă, supremă deschidere, şi printr-o tensiune certă spre viitor, spre forme de simţire, viziuni, stiluri aparţinând timpului care încă nu este". Şi tituşi, **Ocheanul întors** e un jurnal. Destul de ciudat pentru un scriitor absorbit de Operă. Contradicţia e, însă, doar aparenţă. Jurnalul aşa cum îl concepe Radu Petrescu nu-şi propune să fie un mimesis al biografiei. La fel ca romanele sale, acesta este, într-o anumită măsură, **in-actual,** în sensul că nu urmăreşte cu obstinaţie evenimenţialul de suprafaţă. Dacă apare, câteodată, e pentru că el ascunde adeseori un tâlc mai adânc. Notaţiile nu sunt, deci, imediate, ci indirecte: între realitatea înconjurătoare şi coala de hârtie se interpune filtrul sensibilităţii diaristului. Pentru un cititor atent este limpede că Radu Petrescu vieţuieşte cea mai mare parte a timpului în **republica literelor,** adică într-un adăpost secret, înconjurat de cărţi. Lectorul avid de senzaţional (suntem totuşi în anii '50) va fi cu siguranţă dezamăgit. Jurnalul nu demască viciile sociale, cu atât mai puţin ororile staliniste, reţinând în schimb tribulaţiile spirituale prin care autorul se sustrage Răului omniprezent. O formă de rezistenţă deloc eroică, dar pe deplin onestă. Judecând în termenii unei pragmatici culturale, socot că această atitudine se situează mai presus de orice judecată etic-îngustă. Secretă este şi lumea textelor pe care Radu Petrescu le-a frecventat. Obsesia pentru stil în scriere e de fapt precedată de obsesia lecturilor rafinate ce presupun o minimă iniţiere. Descensiunea înspre esenţa textului corespunde îndepărtării de suprafaţa realului de care vorbeam anterior. În ambele cazuri "monotonia" (existenţei sau a textului) îşi dezvăluie ritmica interioară, perceptibilă doar de către timpanul fin şi ochiul exersat. Radu Petrescu este o personalitate complexă ("... e în mine un personaj gata de gravităţi şi de poză, locuind cu capul în Lră (constelaţia) şi un altul, mai scund şi mai uscat, plin de un bun simţ foarte pedant"). În definitiv, e un romantic incurabil: hipersensibilitatea, admiraţia pentru natură, puseurile lirice ale prozei sale sunt tot atâtea argumente. Clasic prin instrucţie, romantic prin structură, modern prin preocupări, el încearcă o conciliere, deşi conflictul pare insolubil: în scris, elanul, inspiraţia ocupă aceeaşi treaptă ca şi raţiunea. "Fără morală, fără acest echilibru, arta nu e cu putinţă".

Sorin TOMUŢA

Radu Petrescu, **Ocheanul întors,** Editura Allfa, Bucureşti, 1996.

"Părea că printre nouri..."

Dincolo de cuvânt

În toamna anului abia început se vor rotunji 50 de ani de când, isprăvindu-mi studiile universitare, am fost numit, mai întâi, în învăţământului liceal. Cu silă şi obidă îmi amintesc că, aici, aveam să dau şi peste un alt soi de învăţământ, cel "politic", care se desfăşura ritmic, o dată pe lună, de-a lungul întregului an şcolar. Era o formă şi perfidă, dar şi dură de intoxicare şi otrăvire a "oamenilor muncii" din toate sectoarele de activitate, deci şi a dascălilor, cu ideologia comunistă. Cu excepţia unui scurt răstimp din deceniul al VII-lea, această activitate silnică, întâmpinată cu eroare cei mai mulţi dintre cursanţi, era un prilej de reproducere fidelă, până la saţietate şi exasperare, a documentelor de partid, a tezelor leniniste şi staliniste, dar şi a luărilor de poziţie - totdeauna obediente, ba chiar slugarnice - a liderilor autohtoni faţă de aceste teze. La Engels şi la Marx se ajungea mai rar. Gândirea lor, nu o dată profundă şi nuanţată, era stingheritoare. În cadrul acestor chinuitoare şedinţe, "lectorii" recurgeau, nu o dată, la insinuări, la intimidări, la ameninţări, uneori voalate, alteori făţişe. Aş fi nedrept dacă n-aş mărturisi că, de-a lungul anilor, am avut ca lectori şi oameni de omenie. Înţelegând prea bine cazna şi suferinţa la care erau supuşi colegii lor, în cadrul acestei penibile activităţi scrâşnite, ei se străduiau şi de multe ori reuşeau, printr-o echilibristică nu lipsită de riscuri, să facă telerabile cele două ceasuri de crâncenă umilinţă intelectuală şi morală. Aş pomeni, între alţii, pe mereu regretaţii noştri colegi Partenie Murariu şi Ştefan Csikoş; iar dintre cei rămaşi, pe profesorii Traian Bunescu, Ion Luca, Michi Mureşan. Ei şi-au adjudecat merite de neuitat în "ocrotirea" colegilor lor, atât cât era cu putinţă în condiţiile cunoscute. În răstimpurile de maximă asuprire intelectuală, ni se propovăduia, în numele aşa-zisului realism... socialist, pe cât de faimoasa pe atât de perfida şi de primejdioasa, pentru creatori, teorie leninistă a "reflectării" în artă, care s-a spulberat o dată cu năruirea becisnicii schelării comuniste.

Nu s-a stăruit suficient asupra faptului că un verb banal, cum este **părea,** recurent la poeţii noştri de seamă, în primul rând la Eminescu, infirmă şi anulează cu argumentele irefutabile ale limbii scriitorilor "celebra" teorie, simplicatoare, puerilă şi ridicolă deopotrivă. Atât ca "semicopulativ" (?) - urmat, prin urmare, aidoma copulei **a fi**, de un nume predicativ sau de o propoziţie subordonată predicativă - cât şi ca impersonal sau unipersonal (**pare, se pare**) - introducând propoziţii subordonate subiective - verbul **părea** se iveşte de zeci de ori în creaţia literară eminesciană: "O arată-mi-te iară-n haina lungă de mătasă/Care **pare încărcată** de o pulbere-argintoasă (**Scrisoarea IV**): "Ce nobile trăsături are tânărul... **pare un demon"** (Cezara); numele predicativ poate şi multiplu. **Aşari să dai lumină:** "Din lumea de mizerii şi fără de-nţeles/Cu ochii cei de gheaţă ai morţii n-am ales/Şi totu-mi **pare veşted, căzut** şi **uniform. aurită,** gura dulce cu buza dedesupt puţin mai plină **părea că cere** sărutări". În sfârşit, când este impersonal şi unipersonal, verbul **părea** introduce subiectiva. Călin **"Pare că şi trunchii vecinici poartă suflete sub coajă/** Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă". Exemplul cel mai grăitor îl constituie primele versuri din poemul **Melancolie,** zugrăvind cadrul fastuos-funerar în care se iveşte luna: **"Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă/**Prin care trece albă regina nopţii moartă". Toate aceste citate, cărora li s-ar putea adăuga numeroasele altele, discreditează ideea de tristă amintire a artei ca "reflectare". Nici o întruchipare artistică durabilă nu a "reflectat", ci a "răsfrânt", adică, etimologic, a "refractat" realitatea, "strâmbată", în sensul bun al cuvântului, de sensibilitatea şi viziunea artistului. În poezia lui Eminescu stă marturie ivirea la tot pasul a versului **părea,** care prevesteşte imagini profund subiective, dar de o remarcabilă originalitate. Introducând atare imagini şi atare metafore, **părea** anunţă că poetul are de gând să-şi îndeplinească înalta sa menire, aceea de a re-numi realitatea, dându-i un chip şi o strălucire nouă. O spune desluşit, în al său **Epitaf,** unul din marii poeţi ai veacului, Miron Radu Paraschivescu: **"AICEA S-AU DUS CU JALE/ŞI ÎN TIHNĂ SE ALBESC/ OASELE DOMNIEI-SALE/DE MIRON PARASCHIVESC,/CE AU FOST TRECUT PE LUME/CA SĂg DEA LA TOATE NUME".**

G. I. TOHĂNEANU

Picătura de cucută

Acum, aici, deodată...

Mult căutatul şi apreciatul "vin vechi", băut la mesele domneşti, ori popeşti nu se face doar prin simpla trecere a timpului. E o anume stare de convieţuire a spiritului uman cu cel al viţei de vie şi o tehnică pe care nu le cunoşteau decât generaţia părinţilor noştri şi cei din dinaintea lor. Aroma, tăria, dulceaţa acumulate presupuneau o răbdare, o încredere în anii ce vin, o ţintă sărbătorească: nuntă, botez... "pe când copiii vor fi mari". O ţintă spre care cel ce aşeza vinul în sticlele ceruite era sigur că va ajunge, că-i va fi dat să trăiască sentimentul propriei lui învechiri pe un tronson de pace şi siguranţă, al vieţii împlinite cu un rost ancestral, căruia îi răspundea prin întreaga sa viaţă, ca o speranţă spre o bucurie meritată. Comunitatea avea mulţi asemenea oameni răbdători şi încrezători în vorba: "nu-i lua încrederea celui ce o are!"

Noi nu ştiu ce facem, dar în infernala grabă de a ajunge la ziua de mâine, uităm de sărbătorile noastre, de copii, uităm să ceruim sticlele, să punem sulful în butoaie, sau nu mai avem vreme, şi toate recoltele noastre de vin se oţetesc. Tone de acreală, de acizi gata să perforeze orice, să chinuie, să distrugă. Copiii cresc la întâmplare, iar bucuriile lor nu mai sunt şi ale părinţilor. Viitorul fiecăruia nu mai are reperele unor sărbători de peste ani când... Există doar ziua de azi, tensiunea adusă de teama zilei de mâine. Amintirea unui tulbure trecut peste care câteva licăriri de lumină, întâmplătoare varsă iluziile unor împliniri particulare, egoiste. Nu mai avem răbdare să se facă vinul şi bem berea la halbă, cea fără de garanţia pasteurizării, berea ieşită direct din butoaie, devenită urină în aceeaşi zi, ca şi ameţeala dătătoare de dureri de cap. Scopul nu e plăcerea, ci beţia, uitarea. Şi făcăturile chimice, oricare-ar fi ele le bem să ne pregătească viscerele pentru vremuri mai grele, pentru otrăvuri. Sărbătoarea se consumă odată cu halbele cu bere, ce nu are voie să depăşească vechimea de o zi. Efemeride cu suflet meteoric, piatră devenită lumină pentru trei secunde, apoi cenuşă. Milioane de meteoriţi pe un cer de noapte spre care nu priveşte nimeni, să se mire, să se bucure, să se înspăimânte. Un vid unde ard întâmplări mai mici sau mai importante numite vieţi ale unor oameni, apoi neantul timpului fără de margini al celor din antichitate.

Asistăm, fiinţă cu fiinţă, la propria noastră disoluţie în masă, la propria noastră dezintegrare, după ce timp de trei secunde, am luminat puţin. Istoria nu va consemna decât epoca şi eroii, după subiectivitatea celui ce-şi va găsi răgazul să-i scrie cronica. O viteză a vieţii ce blochează acţiunea individuală, sau o trece la întâmplările cu gâze, ca în timp de război, ca la vreme de mare restrişte. De-o parte a coloanei întunecate a nimicului individualităţilor în cădere stau cei ce încă mai speră în ceva nedecis. De cealaltă parte stau cei îngroziţi, cei ce tot la fel de puţin realizează ce se întâmplă, dar trăiesc deja angoasa zilei de mâine. Şi unii şi alţii sunt nişte orbi. Glasuri de păstori religioşi de diferite credinţe vorbesc despre lumea pe care o trăim ca despre cea antică a cetăţii Laodiceei, a şaptea şi ultima dintre cele cărora Ioan din Patmos le adresa o scrisoare de blestem înaintea strângerii sulului vremii. Şi semnele se potrivesc, de-o parte: încropeala, orgoliul, echilibrul precar al celor ce-şi doresc apa călduţă, de cealaltă parte: cei ce ştiu că sunt bogaţi, că dincolo ziua de azi e viaţa lor puternică, lipsită de griji. Mai cumplit e când războiul dintre oameni se mută în fiecare dintre indivizi. O lecţie fără de perspectivă asupra căreia apasă plafonul anului 2000. În scurta lor trecere octogenară, bunicii ştiau că "vremea" era încă departe de ei, într-un alt timp, într-o altă epocă, a nepoţilor, faţă de care nutreau speranţa că vor găsi calea să fie ca ei. Doar că nepoţii lor, adică noi, ne trăim în mai puţin de o viaţă şi începutul şi ascensiunea şi apogeul şi prăbuşirea, de mai multe ori, încât la ora "trecerii" nu ne mai dăm seama decât că ziua ce tocmai s-a deschis deasupra noastră

Paul Eugen BANCIU

Continuare în pag. 15

Fiore di virtu

"Neamțul", prototipul străinului în proza interbelică (II)

Şi în romanul **Sfârşit de veac în Bucureşti**, găsim, în preajma lui Iancu Urmatescu, arivistul cu ascendenţă directă din Dinu Păturică şi Tănase Scatiu, mai mulţi străini apuseni. Unul dintre aceştia este Alois Schweickert, un neamţ adus în Bucureşti de baronul Barbu, boierul căruia Urmatescu îi administrează moşiile. Neamţul fusese în "tinereţe tipograf. Apoi încercase meşteşugul turnătoriei în bronz. La Bucureşti îl adusese" aşa cum am spus" baronul Barbu, pentru o statuie cumpărată la Viena şi hotărâtă salonului din casele cele mai boiereşti, statuie sosită cu amândouă braţele rupte. Baronul, nemângâiat, a cerut un meşter de la atelierul care o turnase. Şi Schweickert a venit şi a lipit braţele, că nici nu se mai cunoaştea. Şi a rămas. Vechiul han de la Podul Mogoşoaia fiind tot al baronului, bronzarul căpătă în el o prăvălie cu locuinţă. Şi aducându-şi şi cele două surori gemene, Mili şi Mali, fete bătrâne, singura lui familie, a pornit negustoria de astăzi. Vindea de toate, dar mai ales vindea coroane de mărgele.

Existenţa lui Alois Schweickert se acomodează, ciudat, cu existenţa orientală prin proliferarea barocă a obiectelor ornamentale din preajma sa.

Neamţul trăia exotic într-un colţ de Bucureşti, exotic şi el. De altfel, exotismul ca paradigmă a scrisului oriental se poate ivi din realităţi aparent nesemnificative, cum este cea în care trăieşte Alois: "În faţa clopotniţei de la casele bisericii Creţulescu, unde strada era mai strânsă ca nicăieri şi era îngrămădită de prăvălii cu nume străine". Nu întâmplător prăvălia neamţului era napădită de *obiecte ciudate:* "Era o îngrămădeală ca de anticar, de statuete, de tabachere, de pinteni, de cuţite de bronz, de vase de metal, printre care câteva coroane de mărgele umpleau locul". Ciudăţenia, expresie a unui **altceva** semnificativ, se reflectă şi în aspectul străinului: "Era un om uscăţiv şi înalt, cu ochi albaştri, blânzi. Cu un cioc bogat, prins în bărbie, parcă scria din mişcările fălcii, în aer, cuvintele când vorbea. Plete cărunte îi acopereau urechile rotunjundu-i capul, frumos desenat, purtat mândru pe un gât subţiat de gulerul scund, în încheietura căruia se înfoia o cravată neagră". Exotic fiind, străinul îndrumă gândul spre artă.

Lumea orientală ironizează subtil, fără încrâncenare, pretenţia vienezului Alois Schweickert că ar fi contribuit la prosperitatea şi civilizarea vieţii Bucureştilor. Orientul se lasă întotdeauna civilizat în fatalismul său anistoric de către energia (de sursă protestantă) a Occidentului. Faptul acesta este întemeiat pe un anume mod de a gândi şi de a se structura mental în jurul unui imaginar specific. În paradigma scrisului oriental eroul *nu face* nimic important, are reverii în faţa oglinzii ca Bubi Barbu, fiul baronului, stă la taifas în crâşme deocheate în felul comilitonilor lui Paşadia (Mateiu Caragiale, **Craii**...), se refugiază ca Luca Silion (Ion Vinea, **Lunatecii**) într-un oblomovism rafinat sau, ca eroii lui Istrati, *face* atât de multe, încât *nu mai face* nimic semnificativ. Se agită ca să se agite. Trăieşte în sinele propriilor sale înfăptuiri ca să-şi satisfacă foamea ficţională. Scrisul oriental, baroc

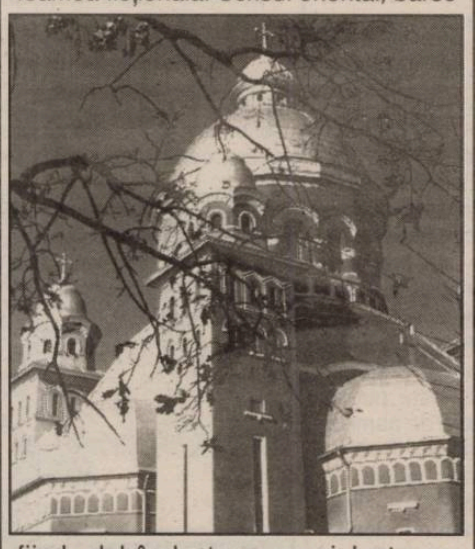

fiind, dobândeşte aceeaşi lentoare: descriere excesivă, naraţiunea pare a fi de multe ori mai degrabă un pretext al celei dintâi; reflex, acesta, al stării de a fi în artificialiatea moartă, în iluzie, în suprarealitatea de dincolo de natură. Scrisul oriental este implicit (şi) un boicot al evenimentului (prin proliferarea sa excesivă), o modalitate de relansare mereu şi mereu a descrierii ca suspendare a timpului, ca logocronie (Ricardou), o afirmare a spaţiului şi a spaţializărilor, adică a încremenirii în obiecte. Scrisul oriental gravitează în jurul numelui, şi nu al verbului. Visează la încremenirea atemporală adăpostită în meandrele ornamentaţiei. Scrisul oriental tinde în chiar ritmul scriiturii să proiecteze lumea în panopticum. Acesta este, de altfel, "figura textuală", tropul, "metafora poietică" a scrisului oriental; obiect, drum ultim şi mecanism de producere textuală - panopticumul este imagine a unui eleatism împlinit, o încremenire în care verbul a fost suspendat şi a înţepenit în hieratismul numelui. Prinţul Ferid din **Divanul persian** este supus la proba tăcerii, a suspendării, înainte de toate, a verbului, este împins în lumea (tăcută) a panopticum-ului, devine obiect între obiectele lumii; poveştile filozofilor sunt menite să-i apere privilegiul de a nu se dezvălui, de a nu se metamorfoza în instanţă narativă.

Orientalismul este adesea confundat cu opusul său. Alois Schweickert este încredinţat că se comportă în mod apusean-heracleitic: de aceea desfăşoară în beneficiul civilizaţiei, aşa cum se şi cuvine, o mare energie, numai că aceasta se întâmplă în beneficiul unei inutilităţi orientale. Energia sa eşuează în sens eleat. Bunăoară, marea "convingere şi mulţumire" a lui Alois Schweickert este înfăptuirea civilizatorie: "Spunea că la venirea sa în ţară, cimitirele capitalei semănau a cimitire de sat şi că numai el, cu coroanele lui de mărgele, le-a dat o faţă care să le lege cu chipul mai nou al târgului.

- Pomi şi buruieni, în cimitire, aduce câmpul! Dar mortul ce aduce cu el? se întreba patetic Schweickert, în cele mai înalte clipe ale sale, în care buna dispoziţie, patima negustoriei şi un simţământ burghez al morţii se uneau pentru a-i da cuvinte sincere".

Alois Schweickert urbanizează cimitirele capitalei care, până la apariţia sa, "semănau a cimitire de sat"; ceea ce el aduce acolo - "coroanele lui de mărgele" - sunt ornamentaţii artificiale, o realitate a barocului oriental care se împotriveşte (în felul decadenţelor lui Mateiu Caragiale) naturii: "pomi şi buruieni, în cimitire, aduce câmpul", în timp ce el, vienezul cu înfăţişare de artist, schimbă locul, îl scoate din destinul său natural pentru a-l sublima prin artificialitatea morţii. Deşi se pretinde al lumii apusene, Alois a sfârşit, fără să ştie, prin a fi instanţă personificată a mentalului oriental. În sens occidental el se iluzionează heracleitic, crede că este agent al unei modificări a lumii din preajmă prin gravitatea înţepenită a unui ornament de un superb prost gust. Scrisul oriental este expresie a unor tensiuni oximoronice de acest fel. Toată zbaterea lui Alois a fost menită să nască şi, mai apoi, să întreţină o asemenea tensiune.

Daniel VIGHI

Viața mea e un roman

Sub jet

... peste crengi. Pe când mă întorceam, mi-a trecut prin cap că mi se întâmplă a nu ştiu câta oară, că, de fapt, repet drumul şi că aceeaşi exasperare am resimţit-o (parţial!) cândva, ca s-o reiau cu tot dichisul în alte împrejurări, ambigue, greu de precizat. Parcă se consumase o nuntă sau un botez (?), schimbasem trenul în mica staţiune balneo-climaterică, nu înainte de a arunca o privire în barul gării, de a mă duce la izvorul din dreptul macazului, de unde trenul ţâşneşte spre capitala provinciei, ţinându-mi îndelung capul sub jet pentru a mă remonta, aşteptând ca apa minerală să lucreze în stomacul mitraliat de sarmale şi ţuici. Şi dacă refac cele câteva traiecte cu similarităţi de necontestat (ce-i drept, încercând să elimin ori să departajez pasajele suspecte de a fi fost parcurse în timpul somnului), deci astfel procedând îmi pot imagina că reiterările au fost numeroase, cu variaţiuni ce ţin de tehnica scălâmbăielii. Degeaba îmi reproşez că sunt necruţător cu starea ce a generat distorsiunile, în loc să fac o analiză cum scrie la carte. Cred că mai degrabă aşa poţi pune degetul pe rană, dând în vileag doza de cabotinism ce zace în toţi şi mai ales în tine însuţi. Ştiu ce vrei să spui, că ăsta-i un mod de a face paradă de propria-mi precaritate, că-mi prezint stigmatele pentru a cuceri aplauzele unui public pervers. Dar te rog nu-mi cere să rămân la nivelul opintelilor alde tuşicii din deal. Pot să-mi rezerv melancolii în acest sens, şi ele fructificabile, dacă-ţi pui mintea. Dar să revin. Senzaţia de **viaţă deja parcursă** şi - nu se ştie de ce - parţial reluată nu provine doar din oboseală, din sleiri de moment, cum vrei să mă convingi, deşi admit că e un pic de adevăr într-asta; mai degrabă ţine de faptul că doar cu asemenea prilejuri (şi pentru puţină vreme) eşti dezinhibat şi dobândeşti o percepţie de adâncime a ce reprezinţi, chiar dacă se amestecă aici şi partitura prostului jucător, cel ce nu se lasă până nu-ţi otrăveşte fiecare fibră cu arzătoarea lui dorinţă de a ieşi mereu la suprafaţă. Cât despre clipa în care mi-am ridicat creştetul de sub jet...

Viorel MARINEASA

Aurel Gheorghe Ardeleanu

Da, domnilor, sunt nebun!

Se dedică filosofului Corneliu Mircea

Faptul că îmi recunosc public alienarea, știu, iubiți colegi, vă umple pieptul cu sentimentul tonic, reconfortant, al izbânzii. Da, puteți fi mulțumiți. Am ajuns, cum ați prevăzut, de râsul lumii. Aș fi însă ticălos dacă nu v-aș preveni (și voi niște proști, dacă nu m-ați crede): prezenta declarație n-o fac din convingere. Dezonorându-mă singur nădăjduiesc să pot, măcar așa, păstra între noi o ultimă și firavă punte. Iluzia că ne mai leagă ceva: o idee, un cuvințel măcar...

Cu înspăimântătoarea putere de neuitare a nebunilor (dobândită după lungi exerciții), vă reamintesc cum a început totul. Cu luni, poate cu ani ori cu decenii în urmă (așa cum v-am spus, am o hipertrofiată memorie a detaliului, dar nu percep scurgerea timpului), eram cu toții adunați în biroul șefului într-una din acele interminabile ședințe, când, până la noi, la etajul trei, a răzbătut, venind din stradă, un zumzet. Întâi vag, neclar, continuu, sunetul s-a tot amplificat. Voci precipitate alternau cu chemări și strigăte; din când în când, deasupra lor, un țipăt înalt reverbera durerea.

Ne-am părăsit locurile adunându-ne în jurul ferestrei deschise. Jos, pe trotuarul dinaintea impunătorului palat administrativ, în lumina crudă a dimineții, un individ alerga în cerc și sărea în sus într-o disperată încercare de a scăpa de propria-i umbră. Dar seraficul personaj, zadarnic își îndoia genunchii, precum gimnaștii și apoi, cu un muget răscolitor își lua avânt; conjuratele înălțimi din care părea de curând izgonit, refuzau să-l primească la sânul lor. Fiecărei ratări îi urmau convulsii și spasme înecate în gemete de neputință și durere. Iar proiecția alungită, deformată a chipului său pe asfalt o desăvârșită mască a tragediei - îi provoca, probabil, atâta scârbă și oroare încât șiroaie de lacrimi îi scăldau obrazul supt și smead. Nebunul era împresurat de un grup de curioși; o forfotă amintind de chermezele de odinioară. De iarmaroace ori răzmeriție uitate. Și numărul le sporea întruna. Veneau de pe toate arterele din jur, încât peste puțină vreme, largul bulevard nu mai era decât o mare de oameni devenită subit agitată, nervoasă la apariția miliției. Izvorâți parcă din pereții caselor ori din pavajul străzilor, aduceau cu niște păsări de pradă albastre, ce contrapunctau în neștire, cu fluierele lor, vuietul mulțimii. Nefericitul cu mintea rătăcită rămăsese însă preocupat doar de propria-i durere. Poate faptul că purta un pulover asemănător cu al meu, deșirat, anodin și ardoarea cu care încerca să se elibereze de limitele și imperfecțiunile speciei umane, mi l-au făcut pe loc simpatic. Glumele voastre, iubiți colegi, recunosc, m-au cam scos atunci din sărite.

"Vedeți, alții sunt într-o situație și mai jalnică decât unii dintre noi", a zis șeful, privindu-mă cu insistență. Și în ochii lui cenușii, amorfi, de animal obosit, licărea disprețul. Voi n-ați găsit nimic mai bun de făcut decât să începeți să chicotiți și să vă dați coate, cu subînțeles. Nu știu cum s-a făcut, dar m-am trezit pe culoar alergând năuc printre funcționarii cu ecusoane pe piept ducând, dintr-un birou în altul, dosare și hârtii, oficiind parcă o ceremonie sacerdotală, m-am izbit de numeroșii petiționari adunați sfielnic în fața ușilor masive și am coborât, direct pe scara principală a instituției, în stradă. Omul meu nu mai era acolo. Iar mașinile miliției se îndepărtau cu iuțeală în vuietul și huiduielile mulțimii.

Am continuat să-l caut pe insul acela, convins că într-o bună zi tot o să-i dau de urmă, cu toate că se zvonea că a fost alungat din cetate. Poate era internat într-un balamuc, ori înfundă pușcăria. Amintirea lui mă obseda. Mi se năzărea că-l văd în locurile cele mai neașteptate. Avea, pe rând, înfățișări, vârste și sexe diferite. Bizar, excentric, cu sufletul purificat de orice urmă de vanitate, toate disperările și speranțele erau ale lui, înainte de a deveni ale noastre, ale tuturor. Da! Pentru mine încetase să mai fie un om în carne și oase. Devenise un concept. Întruchipa însăși condiția umană la acest sfârșit de mileniu.

Mi-a fost dat să-l revăd - cu totul schimbat - într-o după-amiază de început de iarnă. Printre cei care se agitau frenetic pe ecranul televizorului el, cu voce solemnă, vindicativă întocmea liste, citea comunicate, dădea declarații. Așa, cu ochii holbați și sonorul aparatului dat la maxim, aveam să rămân multe zile și multe nopți de veghe în fotoliul meu, întrebându-mă dacă, într-adevăr, tot ce văd nu-i decât un vis. Dar discursurile sale, prea lungi și prea des rostite, în săptămânile și lunile care au urmat, m-au făcut să le descopăr, treptat, șubrezenia. Plate, găunoase, nu rezistau la o analiză lucidă, profundă.

Am sfârșit prin a nu mai deschide televizorul, doar să nu-i mai aud sporovăiala și să nu-i văd chipul. Aducea cu efigia atacată cu un acid puternic. Fălcile de masticator, mereu mai pline, dădeau să-i curgă spre brâu, asemeni unei bărbi de osânză sub o față mare, rotundă, în care era erodată adânc, trecând drept gură, o enormă semilună.

Nădăjduiam că m-am eliberat definitiv de amintirea surâsului său viclean, când, ieri ori alaltăieri (v-am spus, dacă doriți, socotiți-mă nebun, dau nu mai am noțiunea timpului), oricum, nu demult, doi necunoscuți mi-au sunat la ușă. Ceremonios, dar imperativ, mi-au cerut să-i urmez. Puteam să-i refuz și, totuși, m-am trezit zicând: bine, haideți să mergem! Pășeam toți în același rând de-a latul străzii. Umerii lor lipiți de ai mei îmi dădeau senzația stranie că îmi crescuseră niște aripi nefirești de mari și greutatea lor mă trăgea dureros în jos, spre o mlăștinoasă zonă existențială. Tenebroasă și contradictorie, dominată de neliniști animalice. De instincte. Trăiam stările osânditului dus spre locul execuției.

Așa, lipsit de vlagă și convingere, înaintam tăcuți prin piețele și scuarele orașului, neobișnuit de pustii la acea oră a amiezii. Sub tălpi, asfaltul răsuna funebru, iar timpul putrezit într-un colb fără culoare îmi îngreuna și mai mult mersul șovăielnic. La un moment dat, de dincolo de decorul lipsit de viață a răzbătut, aduse ca de vânt, clocotul unor huiduieli prelungi. Am înțeles atunci unde sunt dus. Am încercat să mă opun. Dar n-a fost chip. Ca la un semn, strânsoarea umerilor însoțitorilor mei devenise mai puternică, mai dureroasă. Și așa, ca o insectă captivă am fost purtat printre cordoanele polițiștilor care ni se deschideau dinainte asemeni unei porți, ca apoi că se închidă în urma noastră cu repeziciune, stăvilind apropierea mulțimii de clădirea în care personajul meu își lansa o nouă carte.

Încăperea era înțesată de lume. O asistență minuțios selectată, controlată, ordonată. Surdinizată de zidurile groase, vuietul străzii ajungea arar aici. Și atunci aducea a susur odihnitor. Pe fondul lui, cuvântătorii proslăveau opera celui care, urcat pe estradă, își rotea satisfăcut

privirea-n jur. Retras într-o firidă, încercam să urmăresc evenimentul, nădăjduind, în același timp, să trec neobservat. M-am înșelat. Zărindu-mă, și-a împins săgeata degetului arătător spre ascunzătoarea mea și vocea sa de actor ratat (da mereu cuvintelor o excesivă și falsă incantație) o sugrumă pe cea a vorbitorului. "E printre noi" - a zis el - "cineva care mă face să-mi amintesc cu nostalgie de anii petrecuți în orașul dumneavoastră. Îl invit aici, să-mi stea alături". S-a lăsat o clipă de liniște; grea, plină de echivocuri. Abia apoi au izbucnit aplauzele. Să le curm (îmi sunau în urechi de parcă aș fi fost pălmuit, dându-mi un sentiment de culpabilitate și dezgust) am urcat grăbit, fără să scot un cuvânt, pe estradă.

Oratorul și-a reluat discursul, iar autorul a continuat să-și risipească generos efuziunile, schimba ochiade cu o doamnă din primele rânduri, spre o alta făcea semne cu degetele, aproba spusele oratorului prin aplecări ritmice ale capului, în vreme ce îmi șoptea în ureche: "Știu totul! Și îți mulțumesc că ai fost atunci, demult, când atâția mă huleau, unul din puținii și statornicii mei apărători". "Nu ai dumitale, ci ai Nebunului". "E una și aceeași persoană", zise. Și zâmbetul i se lăți pe întreg obrazul. "El arăta altfel!", i-am răspuns printre buzele strânse, insului purtând un costum nou-nouț din stofă englezească, o cămașă de un alb imaculat și o cravată de mătase, totul de o eleganță căutată, agresivă, tipică oamenilor politici. "Fără prejudecăți și false pudori. Timpul înseamnă schimbare. Dacă vrei să supraviețuiești vâltorilor, să nu fi strivit ca o broască, trebuie să te supui acestei legi", zise ipochimenul cu promptitudinea unuia care are dinainte răspunsul pregătit la orice întrebare. Parcă ghicindu-mi gândurile, a continuat: "În adolescență visam să studiez arta actorului. Eram însă conștient că adepții «cutiei italiene», în ruptul capului, n-ar fi acceptat modul meu de a concepe actul teatral. Așa că am început, pe cont propriu, să fac pe disidentul, pe contestatarul, pe măscăriciul. Exhibam public stările refulate ale unui popor întreg. De aici vâlva stârnită, imensul meu succes. Și ce locuri sunt mai potrivite unor asemenea giumbușlucuri decât strada și piețele orașului? Happening-ul din acea iarnă de pomină care te-a tulburat și pe tine atât, a fost - dacă pot spune așa - corolarul lor împins la scară națională. Dar ce a urmat a ajuns să mă dezguste. Ajunsă pe mâna unor tipi lipsiți de vocație scenică, dramaturgia evenimentelor a devenit aproape de necontrolat. O formulă estetică a fost luată drept acțiune socială. Și dă-i toată ziua cu contestațiile, cu grevele...". "Ce vreți de la mine, domnule?!", întreb.

Cutele feței, și așa boțită ca o batistă folosită, i se adâncirăși mai mult. Totuși, un mușchi din cei paisprezece care contribuie la nașterea zâmbetului, buccinatorul, i s-a contractat brusc. Și, secunde bune, o grimasă de părere de rău i-a bălțit dureros în mijlocul obrazului stâng (cel aplecat spre mine), pe când tonul vocii îi devenise nespus de cald, de prietenos: "Am auzit că ești, acolo, un funcționar oarecare. Iar în timpul liber scrii teatru. Ți-am văzut chiar o piesă. Mi-a plăcut. Dar teatrul tău și al altora ca tine care-i dați mereu înainte cu valorile umaniste, e mort. Crede-mă, știu ce vorbesc! Brecht, Beckett, Ionesco au ajuns și ei file de istorie literară. "Teatrul străzii" nu mai e nici el o soluție. Și totuși... omenirea are nevoie de teatru. Dar, un altfel de teatru... Pătrunzător. Viu. Total. Fără mănuși. Cu ingredientele de rigoare. Surâzător și feroce în același timp... Unul care nu se joacă pe scenă, ci în culise. Cred că mă înțelegi?". "Nu!". "Ascultă-mă băiete! Să vorbim deschis, ca între bărbați. Lasă mâzgălelile alea care nu-ți aduc nici un sfanț și vino cu noi în politică. Te fac om! Avem nevoie de scenariști cu teatrul în sânge. Îi vezi? Să le spunem lucrurilor pe nume. Niște mediocrii. Corupți și profitori mimând obediența. Duplicitari până în măduva oaselor. Nu ne facem nici o iluzie. La prima ocazie ne vând. Au experiență. Au mai făcut-o. Cum poți avea încredere în ei?" continuă el, azvârlindu-și, cu energie cosmică și patos histrionic desăvârșit, brațele înainte. Trimitea bezele sălii care explodase în prelungi aplauze.

Ultimul orator își terminase de-acum expozeul, iar asistența se grăbea să-și primească răsplata cuvenită: mult râvnitul autograf. Șirul lor, ca un șarpe uriaș s-a încolăcit în jurul sălii de câteva ori; lunga așteptare nu-i speria. Nici pe autor. Cu un gest energic își lăbărța iscălitura pe pagina de gardă a fiecărui exemplar, însoțind-o cu câteva cuvinte, iar destinatarul încerca să le deslușească, nu reușea, ele îi fugeau pe dinaintea privirilor încețoșate de emoție, știa însă că dedicația nu putea fi decât măgulitoare și asta, oh! era, desigur, o netădăguită victorie. Aerul sălii devenise stătut, fierbinte. Transpirați leoarcă - autorul și ipoteticul cititor - rămâneau câteva clipe față-n față. Își zâmbeau, zâmbea. Larg deschise, brațele unuia se întindeau spre a celuilalt la fel de generos primitoare, trupurile li se apropiau și măștile lor hilare - în lumina orbitoare a blitz-urilor și țăcănitul aparatelor de fotografiat (clipă colosală, unică, nu trebuie pierdută) - mimau dragostea și atingerea: o dată, de două ori, de trei ori...

Neluat de nimeni în seamă, am rămas să contemplu îndelung paiața scăldată în toată splendoarea abjecției sale. Iar cu ochii minții am fost martorul înălțării sale în aer; propria-i goliciune, absorbită de cea a înălțimilor o făcea să se ridice tot mai sus, iar curenții s-o ducă tot mai departe, până neantul a înghițit-o pentru totdeauna.

Momâia politrucă poate avea dreptate. E o nesăbuință să încerci - precum părinții și bunicii literaturii - să exorcizezi prin scris răul din om. Dar, sigur, e o cumplită nebunie să crezi că opera literară s-ar putea constitui într-un "ceremonial profund al cunoașterii", un mijloc de a auto-defini; a ne descoperi pe noi înșine. Un dialog cu semenii noștri. Zadarnic îți smulgi textul din carne și fiecare cuvânt îl scrii cu sânge. Cui, ce-i pasă? Nimeni nu are timp de el?

Aceste rânduri - ultimele din viața mea - le scriu azi, trei noiembrie, o mie nouă sute nouăzeci și cinci, ora patru din noapte.

Din geam mă urmărește o nălucă. Între noi veioza. Arătarea spectrală se încăpățânează să-mi copieze gesturile; tot ce scriu eu, așterne și ea pe o hârtie alb-gălbuie încropită din aceiași beznă. Dar în derâdere, de-a-ndoaselea.

Încep să mă joc cu becul. Îl aprind, îl sting, îl aprind. Scălâmbul meu alter ego dispare, apare, dispare. Și o dată cu el și contrafăcuta scriere.

"Omul se folosește de om ca de o oglindă", am citit undeva.

Da! Într-o ultimă și disperată încercare de a mă face înțeles, m-am decis să vin la voi. Voi sunteți adevărata mea oglindă. Mă ridic de pe scaun: urc pe masă strivind sub tălpi manuscrise, note, bruioane, răstorn cerneluri... Șterg urmele trecutului. Și a fost nespus de ușor să trec prin blindajul fragil al ferestrei. A ajuns un ușor avânt ca reflectarea ei mincinoasă să devină țăndări. Sunt de-acum liber. Și pur. Neînsoțit de nici o umbră compromițătoare. Mai am puțin, atât de puțin, până ajung și o să rămân atunci definitiv printre voi. Viteza sporește-ntruna. Și, totuși, continui să apăs pe o invizibilă accelerație. Ca un fulger trec prin fața ferestrelor întunecate de la etajele inferioare ale blocului cuprins de o amețitoare fericire.

Sunt sigur că o să-mi dați dreptate. Fie doar în vis. Adevărul, binele, frumosul biruie totdeauna, credeți-mă! Da! Adevărul...

Aprilie, 1996

Spiritul cultural al Timişoarei

● Există un spirit cultural al Timişoarei? ● În ce constă? ● Prin ce se caracterizează?

Ion Marin Almăjan:

Răspunzând la o asemenea întrebare, nici nu trebuie să supralicităm şi nici să bagatelizăm. După cel de al doilea război, viaţa culturală a Timişoarei s-a înfiripat greu. Descumpănirea, frica, vuietul politicului, epurările, temniţele au împins deoparte valorile adevărate şi au scos la iveală nonvalorile, politrucii. Apoi, treptat, cum este în firea vieţii, lucrurile s-au aşezat. Au reapărut, cu sfială, cu teamă, bătrânii scriitori, personalităţile culturale, câte nu fuseseră decimate, reduse pentru totdeauna la tăcere. S-au creat Teatrul de Stat, Opera, Filarmonica; într-un răstimp de aproape două decenii au devenit instituţii culturale de prestigiu în ţară şi dincolo de fruntariile ei. Să ne aducem aminte de nivelul Teatrului Român de Stat, pe vremea când regretatul actor Gh. Leahu era director, de spectacolele Operei, pe scena căreia au cântat mari cântăreţi ai lumii, de concertele Filarmonicii Banatul, cu nume de referinţă din Europa, de trupa de balet a Operei care, pe vremea şi cu talentul lui Fr. Valkay a devenit moment de referinţă pentru Europa de Est, de mişcarea plastică şi Grupul Sygma etc. Toate acestea până la începutul ultimului deceniu al regimului tiranic al lui Ceauşescu. În ceea ce priveşte literatura, în pofida grilelor draconice ridicate de Consiliul Culturii în faţa editurilor şi implicit a creatorilor, scriitorii au găsit cele mai subtile forme de a ocoli cenzura şi a-şi trimite ideile spre cititor. Timişoara a cunoscut forţe literare de importanţă naţională, receptate ca atare de către critica literară din toate centrele mari ale ţării. Trebuie să delimităm net scrisul, opera, de manifestările ocazionale, de congresele, simpozioanele, şezătorile şi chiar de programul revistelor de cultură sau literare, care au fost obligate să plătească tribut cultului personalităţii lui Ceauşescu. Au fost, fără îndoială, şi căpetenii zeloase ale propagandei de partid, ale unor asociaţii de creatori, ce au dorit să se remarce prin obedienţă, prin exces de zel faţă de partid. Datorită lor, cât şi intrigilor specifice acestor grupuri sociale, mişcarea literară a fost şi ea fragmentată. După '89, Timişoara a cunoscut una din cele mai negre perioade din istoria sa. S-au încercat epurări pe criterii politice, au fost marginalizaţi scriitori, s-au alcătuit liste cu scriitori ce trebuiau scoşi din librării, din dicţionare, din literatura română. În fruntea manifestaţiilor de stradă au apărut aşa-zişii scriitori a căror activitate de până atunci nu îndreptăţea respectiva titulatură. Din fericire, timpul, care a trecut, a estompat, în mare măsură, asemenea manifestări de tip bolşevic. Au mai rămas însă oarecari subtile conexiuni de coordonare a unor asemenea discriminări. Apartenenţa politică naşte, încă, asemenea atitudini discriminatorii, în dauna calităţii şi a profesionalismului. Timişoara a urcat greu în cultură, mai greu decât oricare alt oraş mare din România. Ar fi o mare nenorocire ca tot ce s-a câştigat să se piardă.

Anavi Adam:

Acum câteva zile mi s-a adresat o întrebare aproape similar formulată, drept dovadă că această chestiune atrage interesul mai multor straturi de intelectuali. Încerc "să pierd" acest spirit cultural al Timişoarei în evoluţia sa. În anii douăzeci, Timişoara era un oraş burghez, în sensul pozitiv al cuvântului, în care domina economicul; unde şi în cultura română şi în cea maghiară s-a simţit şi prezenţa culturii germane. Timişorenii cunoşteau cele trei limbi, dacă nu şi a patra, cea sârbă. Citeau ziare în trei limbi şi, dacă se întâlneau, fiecare s-a adresat interlocutorului său, din politeţe, în limba aceluia.

Interferenţa celor trei culturi dădea o atmosferă mai deschisă, mai apuseană oraşului, care a fost considerat (neoficial) un fel de **klein wien.** Timişorenii n-au făcut eforturi să aibe instituţii culturale, dar erau mari "consumatori" de cultură, frecventau masiv desele stagiuni teatrale şi muzicale. Oraşul dovedea un interes deosebit pentru ceea ce era nou în tehnică, în ştiinţă, în comerţ. Instituţiile culturale constituite după anii douăzeci şi după 1944 au găsit aici o bază solidă culturală, care, în majoritate, au preluat şi dezvoltat şi au contribuit la formarea fenomenului de care vorbim. O caracteristică a oraşului e puterea sa de atracţie - economică şi spirituală -, atitudinea deschisă pentru cei nou veniţi, care, dacă au condiţiile (din păcate, tot mai restrânse), îşi pot asimila ceea ce e mai de valoare în spiritul Timişoarei, vor putea contribui la menţinerea şi dezvoltarea lui.

Ion Arieşanu:

Cred că spiritul unei culturi este mijlocul ideal de a rămâne uman. Dacă profesiunile, meseriile ne izolează, ca fiinţe, cultura ne apropie. De-a lungul timpului, faptele omeneşti au migrat, prin cultură, din domeniul vieţii în domeniul istoriei, creând, când nu s-a aşteptat nimeni, o solidaritate umană şi o continuitate între generaţii. Ea, cultura, are marea şansă de-a transforma un conglomerat de inşi disparaţi într-un organism unitar. Ea nu e numai o operă individuală, ci şi una colectivă. Ea nu e numai o creaţie vizibilă, care ţine de materialitate, ci şi o stare inefabilă, o stare specială a spiritului. Ea nu e numai produsul unei singure generaţii, ci al unei succesiuni de generaţii, în curgerea timpului. De aici, complexitatea şi măreţia sa. Căci, chiar când ea se buzuie pe trecut, poate aduce cu sine şi în sine valorile prezentului. Prin cultură suntem solidari cu semenii, în spaţiu şi timp, şi niciodată solitari. Cu alte cuvinte, cultura e o expansiune a sufletului omenesc, sau e chiar suflet omenesc pur, pus în expansiune. De aici, sentimentul nostru puternic că viaţa socială, ca şi cea individuală, sunt stimulate şi potenţate prin viaţa condensată în artă, în procesul culturii. Am putea-o numi, cultura, poate, după meditaţia cuiva, ca fiind un gen de oxigen al timpului. Căci ea e singurul lucru, se pare, care rămâne imuabil pe tot parcursul veacurilor, când atâtea alte valori materiale se şterg şi se destramă pe pânza tremurătoare şi convulsionată a timpului istoric.

În ceea ce priveşte spiritul cultural al Timişoarei, fireşte că, fără nici un dubiu, el există, concentrat fie în creaţiile artelor, în valorile literar-educative, morale, fie în chiar cultura materială, în mijloacele de a comunica, în bunurile culturale, iscate de societate pe parcursul timpului. Aproape că s-ar putea spune că Timişoara a fost hărăzită, între alte centre umane, şi nu numai româneşti, cu un **genius loci** al ei, cu un specific inubliabil al ei. De la barocul şi secessionul arhitecturii ei la creaţiile purtând pecetea stilului germanic expresionist, la realismul magic ori onirism, la eclectismul special locului, dar şi la creaţiile fundamentale pe firul unui specific folcloric românesc original, de la nerăbdarea de a aduce în pictură şi în literatură stilurile şi curentele europene, fie în mişcarea cinetică constructivistă, sau în cea semiotică, până la accentele textualiste şi cele postmoderniste actuale, cu tendinţe de fărâmiţare a artei şi a cuceririlor ei moderne stabile. S-ar putea afirma, poate, că spiritul cultural al Timişoarei s-a clădit deci pe sine pe principiul bulgărelui de zăpadă care, prin rostogolire, a primit din mers noi şi noi preţuri şi valenţe inedite, fiecare generaţie fiind sensibilă la noutate şi adăugând **câte ceva** nucleului iniţial. Pe lângă aceasta, un specific al ei a fost şi a rămas legat de marele

sentiment al acceptării, al îngăduinţei ei de a fi celălalt lângă noi, indiferent de etnie, de a-l lăsa să se îmbogăţească spiritual şi să se dezvolte pe sine în contextul armonios general. Un gen şi o mostră superioare de europenism, în plină provincie, vasală cândva Marelui Imperiu şi inclusă Balcanilor. O stare magnanimă de spirit cu viziune largă, conciliantă, de-a accepta orice limbă, orice gândire, orice opinie, orice acţiune care ar putea să îmbogăţească fluviul general al culturii locului. Din această unitate în diversitate s-a creat, cred, spiritul cultural stabil şi complex al Cetăţii din vestul ţării. S-ar mai putea adăuga, în finalul acestor însemnări, că, chiar dacă fiecare creator de cultură, în parte, a avut viaţa sa creatoare personală, în aceeaşi măsură, el a fost reprezentantul şi uneori victima spiritului colectiv. Căci, chiar când ne-am închipuit că noi, fiecare, am realizat totul sau ceva cu de la sine putere, deodată, cu mirare, ne-am dat seama că, de fapt, noi nu am fost decât actori în marea piesă a timpului şi că creaţia, căreia noi i-am dat naştere, s-a desprins, de fapt, de noi intrând în marea învolburată a istoriei, aparţinându-i ei, iar nu nouă. Căci, cum glosa undeva Gustav Jung, la urma urmei, omul (deci şi creatorul de cultură) este un eveniment care nu se judecă singur - pro vita sua - ci care cade pradă, mai degrabă, judecăţii celorlalţi.

Doru Branea:

Formulam, altundeva, următoarea distincţie: în vreme ce Banatul propune un anumit tip de ruralitate bine situată în cadrele tradiţionale, Timişoara afirmă o vocaţie citadină, prin urmare alt mod de a înţelege cultura. Dacă vrem să aflăm care e spiritul Timişoarei, va trebui să căutăm, mai cu seamă, zonele în care acesta se desolidarizează de valorile tradiţionale. Va trebui, pe urmă, să ne întrebăm ce o diferenţiază de proiectele culturale ale altor oraşe importante ale României şi de cele ale culturii române în general. Pentru a afla ce este spiritul Timişoarei, suntem nevoiţi să întocmim un catalog al diferenţelor - dacă sunt -, al formelor specifice, ori nu, pe care diferitele curente de gândire şi expresie le-au luat aici.

Din punct de vedere istoric, Timişoara nu e o creaţie românească. Până nu de mult chiar, ea nu era nici măcar un oraş românesc, după cum erau vag româneşti mai toate oraşele de dincoace de munţi. Dacă vrem să identificăm corect spiritul Timişoarei va trebui să ţinem seama de asta. În cele din urmă, un al treilea pol de referinţă va trebui să fie spiritul imperial vienez ori, mai bine, variantele minore şi provinciale în care acesta s-a încarnat la marginea lumii habsburgice. Deşi le recuperează influenţa, spiritul Timişoarei nu este reductibil, în ultimă instanţă, la nici unul dintre modelele spirituale pe care le-am evocat înainte. Definiţia lui nu este definiţia unora dintre ele; dacă ar fi, întrebările dv. ar fi de prisos. E adevărat, totuşi, că un anumit tip de ruralitate, un anumit **bănăţenism** îl învăluie, dar nu îl marchează. O parte a proiectelor spirituale ale altor oraşe există şi aici, dar nu sunt până la capăt proiectele Timişoarei. Spiritul imperial, creaţia nostalgică şi livrescă printre români, nu epuizează, apoi, întreg conţinutul spiritual al Timişoarei, ci îl armonizează şi, în formule mai profunde, îl ajută să se identifice. Orgoliul bănăţean, direcţiile fertile din cultura românească şi mimetismul fostului oraş imperial au fost sintetizate, topite, în spiritul Timişoarei. Ele îi marchează trăsăturile, dar nu îi răpesc esenţa. Spiritul Timişoarei rămâne, până la urmă, altceva.

Cred că, înainte de toate, cea mai importantă caracteristică a spiritului Timişoarei este uriaşa lui **capacitate de absorţie,** apetitul nebun de a prelucra influenţe diverse. Timişoara este un oraş divers şi policrom. De aceea nu au reuşit aici formulele monocorde, ci numai acelora care au ştiut să încorporeze această diversitate. Mimetismul imperial s-a convertit astăzi în snobism. Timişoreanul e snob, şi tot astfel spiritul Timişoarei. E însă un snobism benign, venind din complexele provincialului de altădată de la marginea imperiului, care vroia să fie confundat cu vienezul de spiţă. Snobismul interzice spiritului timişorean să se închidă asupra lui însuşi, îl împinge să experimenteze formele noi, îl lansează în alteritate. Timişoreanul nu are vocaţie religioasă, fiindcă, văzând atâtea religii în jurul său, sfârşeşte prin a nu mai putea crede. Din această cauză, spiritul Timişoarei nu are metafizică, profetism şi nu gustă evaziunea mistică. Exclusiv laic, el se interesează de detaliu, tranzacţionează mereu cu realitatea şi crede în ştiinţă.

Spiritul Timişoarei e fluid, fără situare cardinală fermă, în continuă mişcare. Pasiunea noutăţii nu îl lasă să se fixeze, iar tradiţia problematică îi cere să caute mereu. De unde, o anumită frivolitate şi un soi de vasalitate în faţa aparenţelor. Pe de altă parte, neadâncind prea mult, el poate să rămână până la capăt elegant şi binecrescut, căci ştie că nimic nu va veni să-i răscolească tabieturile. Spiritul Timişoarei nu se ia prea des în serios, fiindcă nu se cuvine să te arăţi prea pasionat de ceva care scapă de sub incidenţa senzitivului. Timişoara are prea mult corp ca să-şi permită să creadă că într-însul se mai găseşte suflet. Să recapitulăm: spiritul Timişoarei e absorbant, proteic, snob, materialist, realist, tehnocratic, seducător, frivol, corporal, comod, amorezat de noutate, ateu.

Eugen Dorcescu:

I. Mai întâi, cred că e necesară precizarea câtorva noţiuni. **Spiritul** unui anumit loc (familie, aşezare omenească, fragment de peisaj) este o substanţă impalpabilă şi indefinisabilă, la care participă, în mod diferit şi în măsuri diferite, fiecare component al acelui întreg. Aşadar, **spiritul cultural** al oraşului este dat de suma spiritelor dedicate culturii (creatori sau receptori). Pe de altă parte, interacţionea indivizibili purtători ai unui asemenea duh, manifestările lor concrete (armonie, discordie, comunicare, blocaj etc.) reprezintă **atmosfera culturală** a cetăţii. Timişoara are un spirit cultural, dar este lipsită, măcar parţial, **şi neapărat spre paguba ei,** de o atmosferă culturală. Această din urmă nu e întotdeauna stimulativă, cum se susţine îndeobşte. Dimpotrivă, ea poate inhiba expansiunea liberă a eului, prin imixtiune, bruiaj, ierarhizări arbitrare, încrâncenări sterile, aliniere etc. Nu atmosfera culturală trebuie dorită cu tot dinadinsul, ci **atmosfera spirituală,** singura care ajută duhul să se regăsească şi să se exprime.

II. Cât priveşte caracteristicile fundamentale ale spiritului cultural timişorean, ele ar fi, după mine, **individualismul, toleranţa** şi **solitudinea,** adică exact ceea ce-i convine temperamentului meu (empiric şi artistic). De ce nu pricepem? Oamenii creează singuri, aşa cum mor singuri. Arta nu se face în grup, iar stilul (în sens larg) e marca unei personalităţi. Ca urmare, spiritul cultural al Timişoarei răspunde adecvat impulsurilor adânci ale firii mele. În Timişoara, nimeni nu ţi se vâră cu de-a sila în suflet. Discreţia, blânda nepăsare a publicului (înclinat mai degrabă spre valorile civilizaţiei decât spre cele ale culturii), departe de a mă nedumeri, îmi întăreşte independenţa. Nu este exclus, totuşi, ca alţii, cei care, pentru a se ilustra, au nevoie nu doar de propriul spirit (şi, eventual, de spiritul burgului), ci şi de atmosfera lui, cei care aşteaptă mereu confirmări de la oameni, cei doritori de aplauze şi temenele, nu este deloc exclus ca toţi aceştia să accepte cu dificultate (sau chiar să respingă) un atare traseu existenţial cvasi-anahoretic.

Ei se înşeală însă. Nimeni, nimic, nici un fel de "climat" nu-ţi pot spori harul. Harul ţi-a fost dat. Ţie nu-ţi rămâne decât să-l pui în lucrare, fără a spera recompense, fără a te situa deasupra celorlalţi ("Sunt felurite daruri, dar un singur Duh"), ci rămânând în inevitabila ta singurătate.

Anchetă realizată de
Alexandru RUJA

Despre apartenența la francofonie

Cu Béatrice Angrand, directoarea Centrului Cultural Francez din Timișoara

Dna Béatrice Angrand vine la Timișoara după o prolifică experiență la Institutul Francez din Rostock. Înainte de începerea propriu-zisă a interviului, discuția s-a referit la "biografia" sa cultural-diplomatică. De ce a ales domeniul relațiilor culturale, în ce împrejurări s-a petrecut acest lucru, dacă a avut șansa unei/unor întâlniri "admirabile". Așa am aflat că pasiunea pentru limba și cultura germană se datorează profesoarei sale din liceu, că momentul-cheie al deciziei a fost căderea zidului Berlinului. Atunci, câțiva prieteni din Germania au îndemnat-o să vină acolo pentru că "era un moment istoric". Și-a depus candidatura fără prea mari speranțe - tocmai terminase studiile universitare -, a fost admisă ca lector la Universitatea din Rostock și însărcinat cu relațiile universitare. A fost o experiență a maturizării, dar și una deseori traumatizantă a contactului cu o lume într-o profundă prefacere. La capătul a doi ani, întâlnirea cu consilierul cultural francez a determinat-o să își depună candidatura pentru postul de directoare a Institutului Francez din Rostock, ceea ce a coincis cu intrarea în acest tip de carieră. La 24 de ani era cea mai tânără directoare. Apoi a venit august 1996, când a sosit la Timișoara...

- Puțin după evenimentele din decembrie 1989, ați fost, bănuiesc, șocată de ceea ce presa franceză califica drept "o minciună mare cât veacul", adică masacrul de la Timișoara. Care era, în acel moment, imaginea dv. despre România, despre români în general?

- Sinceră să fiu, eram foarte preocupată de ceea ce se petrecea în Germania și mai puțin în celelalte țări. Sigur că am citit despre evenimentele de la Timișoara, dar cred că reacția mea a fost ceva de genul că nu se poate scăpa de o dictatură atât de crâncenă cum a fost cea a lui Ceaușescu decât cu prețul multor sacrificii. Debutul a fost o reacție naivă, așa cum cred că au avut majoritatea dintre occidentali. Apoi, bineînțeles că am realizat toate manipulările mediatice, dar și politice ale Revoluției din România. Despre România și despre cultura română nu știam prea multe.

- Cum a fost primul dv. contact cu realitatea culturală românească?

- În mai 1996, am aflat că voi veni la Timișoara. Reacția mea a fost foarte entuziastă și mi-am zis poate va fi ca la început, la Rostock. Apoi mi s-a făcut frică, pentru că sunt foarte multe de făcut într-un centru de mărimea acestuia. Eram însoțită de această senzație inconfortabilă și datorită faptului că misiunea mea aici avea o dimensiune politică mai accentuată decât în Germania.

- Descrieți prima impresie în România.

- La Rostock mă gândeam că principala preocupare a locuitorilor fostei Germanii comuniste era supraviețuirea și că era firesc ca interesul pentru cultură să fie pe planul al doilea. Când am ajuns în România, mi-am dat seama că situația economică a unei țări poate fi chiar mai rea. Dar interesul pentru cultură al românilor este foarte puternic. Pe de altă parte, am regăsit în România ceva care îmi lipsea în Germania fără ca să-mi fi dat seama de aceasta acolo: un anumit spirit latin.

- Abia ieșită de pe băncile Sorbonei, ați "plonjat" la Rostock, oraș al fostei RDG, iar apoi la Timișoara. Cum vede un occidental, cetățean al unei țări democratice, raportul cultură-societate în regimurile posttotalitare?

- Mai întâi, trebuie să vă spun că am părăsit Franța de atât de multă vreme, încât singurele mele contacte sunt diverse lecturi. Cred că într-un regim posttotalitar este important să se pună un accent deosebit pe viața culturală și educativă, căci este în discuție tocmai "reeducarea" întregii populații. În acest caz rolul Statului democratic este fundamental, el având o adevărată responsabilitate - ceea ce poate părea contradictoriu, căci în regimurile totalitare Statul era deja omniprezent și e de înțeles de ce, în urma unei revoluții, acesta este respins în bloc. Cu toate acestea Statul nu trebuie să renunțe la angajarea sa. Cred că România are o șansă extraordinară, în ciuda dificultăților economice actuale, căci ea se află în fața unui moment al istoriei sale în care totul e posibil, în care întreaga societate ar putea căpăta o nouă formă. Cultura are un rol și o influență considerabile.

- Întrebarea mea viza mai mult atitudinea statului față de cultură în astfel de momente la care dumneavoastră ați asistat. Cu alte cuvinte, sunteți partizana unei atitudini liberale sau a unei atitudini protecționiste față de cultură?

- În Franța e o lungă dezbatere polemică în jurul acestei probleme ce ține de factorul politic și nu pot să vă răspund.

- Atunci să vorbim despre Centrul Cultural Francez. Care considerați că sunt punctele tari și care sunt punctele slabe ale moștenirii lăsate de dna Nicole Otto?

- Cred că sunt doar puncte tari: o casă frumoasă, o bibliotecă de foarte bună calitate, dar, în primul rând, o foarte bună imagine a Centrului în acest oraș. Cred că nu au rămas puncte slabe, ci doar aspecte ce urmează a fi dezvoltate. Sigur că sunt lucruri ce ne deosebesc. Nicole Otto s-a adresat direct elitei timișorene, ceea ce respect în mod deosebit în munca sa, căci la început trebuia să se conteze pe efectul multiplicator al elitei - ea fiind aceea care trebuie să dea tonul. Astăzi, la patru ani după intrarea României în marea familie a țărilor francofone, cred că rolul Centrului Cultural este legat de această apartenență la francofonie. Aș dori ca ea să însemne mai mult decât o simplă adeziune la un tratat; consider că ea semnifică atât dreptui, cât și îndatoriri reciproce și fără îndoială întreaga populație trebuie sensibilizată la această idee, dar îndeosebi tinerii. Așadar, voi deschide larg porțile tuturor celor care pot avea un rol în dialogul franco-român și - chiar dacă acest lucru poate părea contradictoriu - voi încerca să identific trei-patru grupuri de profesioniști pentru a continua acest dialog deja început. M-am gândit în mod special la arhitecții timișoreni (ei au reprezentat, de altfel, România la Bienala de la Veneția), la jurnaliști, pentru că rolul lor este fundamental în ceea ce privește dezvoltarea democrației. În fine, aș dori să pun un accent mai apăsat pe "apărarea și ilustrarea" limbii franceze.

- Care ar fi, în opinia dv., evenimentele ce nu trebuie scăpate la Centrul Cultural Francez în 1997?

- Cred că evenimentul anului în materie de literatură este întâlnirea de la Uniunea Scriitorilor, în 10 martie, cu Jean Rouaud, premiul Goncourt în 1991 pentru romanul de debut *Les Champs d'honneur*, tradus la Editura Dacia. Jurnaliștii timișoreni se vor putea întâlni, tot în luna martie, cu Neel Copin, președintele cunoscutei asociații internaționale **Reporters sans frontieres**. În fine, domeniul muzicii clasice rezervă melomanilor un dublu concert al lui Jacques Saint-Yves, dintre care unul cu Filarmonica timișoreană. În ciuda dificultăților datorate restricțiilor bugetare - subvenția alocată Centrului fiind în scădere - noi încercăm să oferim un program variat și deschis din toate punctele de vedere, străduindu-ne să dăm o imagine cât se poate de contemporană a Franței. Sigur că programul Centrului Cultural este mult mai amplu și că ar putea fi citate și alte manifestări. Celor interesați le stă la dispoziție un pliant ce detaliază toate manifestările noastre până la sfârșitul lunii martie.

A consemnat
Marcel TOLCEA

Noaptea cristalelor

(La "Helios", expoziție de pictură - NICOLAE UNGAR)

Peisajul (ca gen al picturii) care l-a ademenit și, mai apoi, l-a sedus pe Nicolae Ungar, este, fără îndoială, unul de o tentă evident psihologică. Gestual-expresionistă. De scenariu existențial: "În noapte fluiera grăbit un tren. Ploua din senin. În întunericul peronului, batista ei albă a fluturat încă multă vreme. A fost și voalul ei de mireasă. Apoi, zăpada anilor a înăbușit orice urmă. Amurgește cu stafii".

Acum, artistul expune așa-zisele naturi statice. legănate de priviri, în spațiul posesiv al cadrelor, aceste picturi ale domnului N.U. sfărâmă jocul oglinzilor. Deși segmentate (la infinit) suprafețele picturale păstrează totuși urma gesturilor, traiectorii ale mâinilor ("toate corpurile sunt niște traiectorii" - A. Masson). Tușele frânte animă suprafețele într-o negație formală, a aparențelor. Cu efecte optice de "joc secund". Tablouri în culori coapte, stinse, noptatice. Cu oglindiri, străluciri și stingeri de cristal. Melancolice urme ale unui timp trăit. Fulguit, mirific și persuasiv. Poate amintirea unui joc îndepărtat din lumea copilăriei magice. Cu fulgi mari calzi, uimiți și nerăbdători. Ingemănată cu acea "neliniște" a cristalelor la apropierea sau atingerea cu organicul. Sfârșită, deseori, cu pierderea strălucirii și stingerea în amord (amord, dar nu și inform).

Deseori artistul, prin acel "plictis al simetriei" propune un drum (alambicat) al formei, de la sinuozitatea barocă a colinei, la "geometria pătratului". Făcându-le să coexiste printr-o mobilizare mentală a privitorului. Sau pune în concurență (fără "isterii tehnice") sisteme picturale diferite (bunăoară, un sistem "reprezentativ" CU unul "expresiv"). Jubilând că poate dovedi că e posibil să compui geometric fără a cădea în geometrism, printr-o geometrie interioară, structurală a aparențelor pictate ("secțiunea de aur"?). Și mai câștigă încă o dată, când expunerea planurilor spațiale, prin culoare, se face concomitent cu dispunerea elementelor plastice.

Andrei MEDINSCHI

TV

Cursa e lungă..., e un fel de maraton...

Mă simt nevoit să dau înapoi câteva file de istorie pentru a ajunge - rog cititorii într-un anume fel să mă scuze - la cea mai ruşinoasă perioadă din existenţa românilor pe Terra, cunoscută îndeosebi sub numele de "Epoca de Aur". Las, firește, "epoca", în cauză spre analiză istoricilor noştri şi cui va mai vroi să se ocupe de ea, eu dorind, în rândurile ce urmează, să subliniez doar faptul că "atunci", din raţiuni de "bâtă" amplu diversificată, naţia pe ansamblu îşi vedea de treabă în sensul că nu prea muncea, fura cu surdină, suporta cu stoicism frigul, subnutriţia, râdea de se prăpădea şi de sfinţenie şi de abjecţie şi pe la ora 9(21) se cam culca. De menţionat că nu se comiteau la aceea oră în cadrul naţiei, foarte des, acte de violenţă la auzul cărora să te treacă toate spaimele şi transpiraţiile. Dar iată că vine Decembrie '89 şi divina familie, mai proslăvită de urmaşii lui Burebista, Decebal şi Traian decât ar fi putut fi şapte Ludovici-Soare şi şapte Napoleoni la un loc, dispare pentru totdeauna din raza simţurilor noastre transformându-se, poate, într-o imortală pulbere stelară. Prin providenţiala "plecare", mi-am zis, multe lucruri, repede, se vor aranja. Vom trece fără şocuri de la dictatură la democraţie, şoferul nu-l va mai conduce pe academician, Europa ne va deschide porţile pentru a ne regăsi în marea curte a Continentalului cu statele civilizate, nu vom mai fi pentru nimeni o Etiopie sau o etnie la rostirea numelui căreia să apară grimase de nepăsare sau dispreţ. Toate cele de mai sus au fost însă iluzii de liceancă îndrăgostită până peste urechi de profesorul de fizică sau de cel de educaţie fizică. Căci în locul frumoaselor ipoteze de normalizare, edificate cam din turtă dulce, au venit peste noi cu totul alte realităţi, două dintre ele, şi anume Corupţia şi Violenţa rearuncându-ne ca naţie, pe undeva, prin zona de contact dintre lumea a treia şi lumea a patra... Nu mi-aş fi imaginat niciodată că "Românul" are o asemenea vocaţie pentru furt. Nu există telejurnal fără patru-cinci, uneori chiar mai multe, secvenţe legate de această îndeletnicire. La noi numai animalele nu fură. Dar, vă rog scuzaţi, nu fură nici pomii, nici rondurile de flori, nici leagănele de prin parcuri şi deocamdată nici morţii... În rest, cine poate... Termeni ca deturnare de fonduri, evaziune fiscală, nerespectarea termenelor de plată, fals, uz de fals, reglare de conturi, bani murdari, spălare de bani, fraudă domină cu autoritate limba română. De unde până mai ieri-alaltăieri, când "Bâta" era atotputernică, în materia de furt aveam preponderent "găinari", mai târziu (mă refer la intervalul 1989-1996) au ieşit la iveală încrengături de hoţi stilaţi, tip Occident, ce şi-au întins tentaculele până în cele mai înalte sfere ale Puterii. De fapt, s-a cam dovedit că pe perioada "regimului Iliescu" ne-a furat însăşi Puterea cu ai săi miniştri şi feluriţi generali, ne-au furat directorii de bănci, diversele societăţi pe acţiuni etc, etc. Ceea ce a lipsit pentru toată această "faună" ce-ţi umbla prin buzunare au fost pedepsele. Tocmai de aceea îi doresc sănătate şi forţă de muncă actualului ministru de interne Gavril Dejeu, căci va avea foarte mult de lucru pentru stârpirea junglei de hoţi construită actualmente în România. Al doilea mare flagel ce ne bântuie e Violenţa, ea atingând tot în intervalul 1989-1996 cote nemaiîntâlnite încă la noi. Mulţi dintre românii noştri, la nivel de strămoşi, pictaţi de Grigorescu, în ipostaze de inocenţi ciobănaşi cântând mioarelor cu fluierul, sau de ţărani, retrăgându-se acasă după muncile câmpului, în apropierea carelor cu boi, au devenit imediat după revoluţia din '89 jefuitori şi asasini înrăiţi. Televiziunea ni-i arată deseori. Figuri de grotă, cu fruntea de un deget şi ochii mici ca şi nasturii de la cămaşă, exelmplare zis umane, ale căror creiere pot fi comparate sub aspectul judecăţii cu piesele similare ale maimuţelor antropoide. Au creaturile acestea nevoie de un ban?... păi, intră peste bietul om în casă, ziua, noaptea, nu contează, îi dau în cap rezolvându-şi problema. Simt ei nevoia unei delectări erotice?... nimic mai simplu, surprind femei singure, fie în locuri mai izolate, fie iarăşi prin case, şi situaţia de la sine se rezolvă. Au ei un dinte pe te miri cine?... firește, cea mai bună soluţie atunci e fie un cuţit în spate, fie o sticlă în cap şi gata cu indezirabilul. Şi toate acestea pentru că legea ce ar trebui să-i pedepsească seamănă încă, în slăbiciunea ei, cu imaginea unei fetiţe care, în plină iarnă, se plimbă tremurând pe stradă într-un costumaş de... primăvară. La orizont, o spun în încheiere, sunt totuşi speranţe de normalizare căci de vreo două luni de zile campania anti-corupţie, anti-violenţă a început. Dar, repet, cursa e lungă, e un fel de maraton...

Mircea PORA

TOP

Fără colac de salvare...

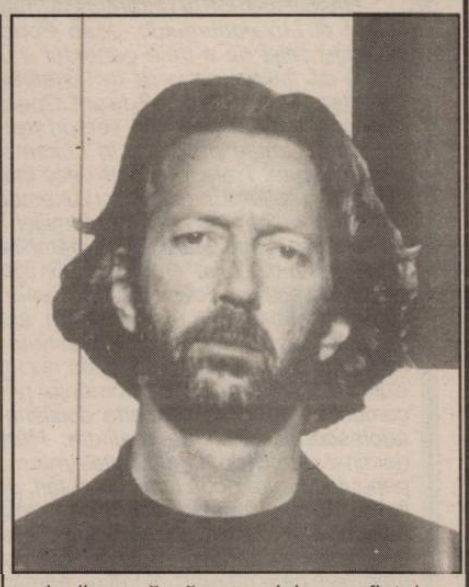

Citeam undeva că "a intra la apă" nu-i doar o afirmaţie cu aplicabilitate la figurat ci ea, expresia, poate viza situaţii la propriu. Aşadar, ea depăşeşte cadrul unei banale figuri de stil potrivită, să zicem, în "falia" tranziţiei noastre fără sfârşit în care, cu mici excepţii, toţi suntem **intraţi la apă**. Iată, cazul Albionului dovedeşte că nu trebuie neapărat să fii român spre a **intra la apă**. Se zice că după perioada marilor glaciaţiuni, Anglia s-a modificat geografic, procesul continuând şi azi: în timp ce partea nordică a insulei se înalţă (la propriu!), sudul se scufundă. Încet, dar sigur. Nu e cazul să vă faceţi griji - nu şi le fac nici englezii - deoarece intratul la apă e un proces mai lent chiar decât privatizarea României. Astfel, s-a constatat anul trecut o diferenţă de nivel de 125 mm, la 1.000 de ani, fapt care a determinat "căderea" Londrei cu 5 m faţă de perioada romană. Fără s-o simtă, englezii fac huţa-huţa. Despre poarta unui castel construit în 1286 pe malul mării, se spune că se află azi la depărtare de 1 km de ţărm şi asta - nu-i aşa? - dintr-un capriciu al naturii. Cum procesul intrării la apă continuă, peste câteva mii de ani onorabilii castelani nici nu vor mai zări valurile înspumate ale mării care, cândva, scăldau zidurile construcţiei. Ei bine, nu toţi englezii intră la apă. Printre cei norocoşi se numără şi **Eric Clapton**, cel care recent, dincolo de ocean, la Los Angeles, a obţinut American Grammy Award: **Best pop/rock artist of the 1996**. Iată că nu trebuie neapărat să fii american spre a obţine râvnitul premiu, dar - asta o ştim cu toţii - trebuie să îndeplineşti alte condiţii. **Eric Patrick Clapp** s-a născut pe 30 III 1945, în Ripley, Marea Britanie. Începând cu 1960, Clapton este unul dintre cei mai constanţi şi influenţi artişti ai scenei rock mondiale. Eric a urmat în tinereţe cursurile de design pentru pictură şi modelare a sticlei, ajungând în cele din urmă, să ne modeleze sufletele cu "feeling"-ul său inegalabil. În 1963 îl găsim activând într-o formaţie numită **"Roosters"** rămasă în istoria rock doar pentru a-i fi avut temporar în componenţă de **Paul** şi **Brian Jones.** Primul, viitor solist vocal în grupul **"Manfred Mann"**, cel de-al doilea, devenit un pilon al formaţiei **"The Rolling Stones"**, până la absurda sa trecere în nefiinţă. **Casey Jones & The Engineers** va însemna următoarea etapă în cariera lui Clapton care, în octombrie 1963, va opta pentru grupul **Yardbirds**. După ce această formaţie White Blues înregistrează piesa **"For Your Love"** (martie 1965), Clapton îşi face bagajele, declarând că nu-l satisface stilul devenit comercial al sound-ului **Yardbirds**. Câteva luni va renunţa la chitară, muncind pe un şantier de construcţii. În vara lui 1965, **John Mayall** îl invită la repetiţiile band-ului său **Bluesbreakers** unde-i va cunoaşte pe **John McVie** şi **Hughie Flint.** O permanentă neliniște îl determină pe Clapton să lase totul baltă şi cu un grup înjghebat în pripă să plece în... Grecia, în turneu. Se va reîntoarce spăsit la Mayall, în noiembrie '65, unde stă până în primăvara anului viitor. Imprimă un disc cu **"Powerhouse"** (grup în care atunci activau **Steve Winwood** şi **Paul Jones**) ca în iulie '66 să-şi întemeieze propria-i formaţie "cream" alături de **Jack Bruce** şi **Ginger Baker**. Restul se ştie...

Petru UMANSCHI

Urmare din pag. 6

Freud - amintirea ...

psihicește şi fizicește, fanatizat şi în mare nevoie de ajutor. Nevroza, neurastenia sunt prezente şi la Freud, cel văzut de Jung. Şi el e slab, şi el e vizibil nesigur pe sine, pe credinţa sa, leşină şi nu-şi poate face nici o concesie. Conflictul relevant apare în jurul doctrinei. Se ştie că Jung se îndoia de caracterul eminamente sexual al libidoului. Când Freud vorbea despre teoria sexuală a libidoului, *o expresie ciudată de agitaţie, a cărei cauză nu mi-o puteam explica, îi însufleţea fizionomia* (p. 160). Freud e acel fanatic al cărui fervoare creşte o dată cu aprehesiunea iminenţei erorii. Ipoteza i se confirmă lui Jung trei ani mai târziu: *Am încă vii în minte vorbele lui Freud: - Dragul meu Jung, promiteţi-mi să nu renunţaţi niciodată la teoria sexuală. Este lucrul esenţial. Vedeţi, trebuie să facem din ea o dogmă, un bastion de neclintit. Mi se adresase plin de patimă şi pe tonul unui tată care ar zice: "Şi promite-mi un lucru, dragul meu fiu: că vei merge în fiecare duminică la biserică"* (p. 160). Iar tatăl, asta şi era, şi nu e de mirare că memoria lui Jung a reţinut tocmai această scenă drept semnificativă, căci *dogma, spune tot Jung, adică o indiscutabilă profesiune de credinţă, se elaborează numai acolo unde se vizează o dată pentru totdeauna înăbuşţirea îndoielilor. Asta însă nu mai are a face nimic cu judecata ştiinţifică, ci numai cu setea personală de putere* (p. 161). Urmează, apoi, în pagina 167, scena "depăşirii". Rolurile deja se inversaseră: *În acel moment, Freud a căzut de pe scaun (după ce Jung îl contrazisese, n.n.), pierzându-şi cunoştinţa. Toţi l-au înconjurat neputincioşi. Atunci l-am luat pe braţe, l-am dus în încăperea vecină şi l-am întins pe o canapea. Încă pe când îl duceam şi-a revenit pe jumătate, iar privirea pe care mi-a aruncat-o nu o voi uita niciodată. Din adâncul slăbiciunii, al neajutorării sale, se uitase la mine aşa, de parcă aş fi fost tatăl lui.* Iar Jung continuă în felul următor: *Orice altceva o mai fi contribuit la acest leşin - atmosfera era foarte tensionată - ambele cazuri (e vorba de primul leşin, n.n.) au ca element comun fantasma uciderii tatălui.* Tatăl e mort, iar doctrina, adevărul ei, revine, după ce fusese furat, înapoi la Jung. Lucrurile par să se reaşeze în matca lor, iar vocea povestitorului, în continuare, îşi redobândeşte uniformitatea şi siguranţa de sine. De Freud, însă, nu se va mai aduce vorba.

Tinu PÂRVULESCU

** C.G. Jung, **Amintiri, vise, reflecţii,** Humanitas, 1996, traducere şi note de Daniela Ştefănescu*

Erată

Dintr-o regretabilă eroare, în numărul trecut au fost inversate numele a doi scriitori care au participat la ancheta iniţiată de revista noastră: Traian Liviu Birăescu şi Laurenţiu Cerneţ. Facem cuvenita rectificare, cerându-le în acelaşi timp scuze autorilor.

Urmare din pag. 11

Acum, aici ...

nu ne mai aparţine. La ce bun atunci să ştii, să simţi, să fii conştient cum te-mpresoară ura celorlalţi, invidia lor, voinţa lor de ucigaşi laşi, care nu aşteaptă de la tine decât să nu mai fi. "Iată, Eu stau la uşă şi bat!" nu e doar ameninţarea lui Isus la porţile Laodiceei, ci culmea! tocmai genericul sub care a fost pusă o importantă întâlnire interconfesională ce a avut loc anul trecut. Căci toţi vedem cum evenimentele se consumă în nişte clipe de beţie, aflate într-o continuă alternanţă de speranţă şi disperare.

Insectă, un căţărător pe pieptul de piatră al unei stânci, văzut printr-un binoclu. Îmbrăcat în culori vii, să poată fi găsit mai uşor după ce va cădea, dacă va ieşi pitonul din stâncă, dacă va ceda coarda, dacă degetele vor aluneca pe piatra umedă. Sărbătoarea lui e acolo, atunci, şi peste un timp al său, când se va afla pe stâncă, deasupra hăului, cu sentimentul victoriei în suflet. El, unul, pentru sine. Luptătorul din arenă, gladiatorul modern dintre corzile ringului, trăieşte o aceeaşi bucurie solitară, după ce-şi ucide adversarul, în aplauzele oamenilor. Vremi de Augustus. Cel ce ticăloşeşte pe la spate un adversar mai puternic, îşi are şi el sărbătoarea lui neîmpărtăşită altora. Se va spune că întotdeauna a fost la fel. Că războaiele dintre oameni n-au fost decât nişte fireşti descărcări de energie, că ascensiunea, apogeul şi căderea stau în firea lucrurilor. Că zeii n-au fost niciodată sătui de sângele jertfelor ce li s-a adus. Că, vai, suntem laolaltă acum tot atâţia oameni câţi au trăit pe pământ în decursul istoriei, vreme de câteva milenii. Că toate se întâmplă acum simultan, cum până la noi s-au petrecut eşalonate în istorie. Că, în fine, de luni până luni, în tripla dimensiune a vieţii: muncă, filme (deci dramele altora, virtuali), somn (iluziile noastre deşarte), trăim dedublarea fiinţei umane odată cu disiparea ei în mărunte diferenţieri, pornite dintr-o voinţă disperată de identitate. Biserica e neputincioasă. Forţa de coerciţie creează mutilaţi pe viaţă. Arta iasă din barierele timpului "vinului vechi" şi încearcă să ţină pasul cu impactul clipei, şi asta când are loc o aplatizare a categoriei filozofice. O clipă dilatată ca o picătură de rouă prin lentilă măritoare a căreia privim un peisaj cu oameni şi cai aflaţi de cealaltă parte a peliculei. Picătura de rouă apropie doar un spaţiu dintr-un acelaşi timp cu sânge, cu brutalitate, cu evaziune teoretizantă, cu interese meschine, păci trecătoare şi armistiţii durabile, nesiguranţă şi grandoare, cu capricii devenite imperative ale clipei. Acum şi aici, în îmbulzeala asta în care marea problemă a omenirii e dispariţia rinocerilor albi şi a elefanţilor, dar nu şi a universului artificial creat de noi şi aplatizat după nouă mii de ani de înţelegere a timpului ca factor dinamic când individul uman care nu-şi face simţită prezenţa e sortit pieirii încă din faşă, din copilărie, din tinereţe. Căci la maturitate va fi un om bătrân, obosit de atâta supravieţuire. Un nimic dintr-o masă amorfă adunată într-un timp etern, condensat între două paseuri de somn, care nu mai ştie nici procesul şi nu mai crede nici în anii ce fac să fie un "vin vechi", şi nici în ideea de sărbătoare. Trăim cu alcooluri distilate, chimicale otrăvitoare, bune pentru beţia sărbătorii lui "acum şi aici", fără perspectiva timpului de dincolo de stropul de rouă. Căci ce e Apocalipsa altceva decât rătăcirea Domnului de Rouă pe cărarea unei frunze de liliac, atunci când soarele e ridicat deja de o suliţă? Istoria lumii? O cutie de conservă cu capacul eternităţii statice a lumii antice, jos, cu celălalt capac al eternităţii clipei secolului XX, sus, conţinând un vin vechi pentru un praznic anunţat, la care generaţia noastră va fi sau nu va fi prezentă, dar pe care nu-l visează, pentru că trăim Acum, Aici, Dintr-o dată, spre Nicăieri!

Paul Eugen BANCIU

Jean Portante

Eram al doilea...

Născut în 1950 la Differdange (marele Ducat al Luxemburgului), Jean Portante aparţine celei de-a treia generaţii a unei familii de italieni emigraţi în Luxemburg. Debutează la vârsta de 33 de ani. Opera sa cuprinde romane, povestiri, versuri şi piese de teatru, unele premiate în Luxemburg sau în Franţa. Trăieşte şi activează într-un larg spaţiu cultural între Paris şi Luxemburg, refăcând astfel predestinarea familiei.

Romanul ***Mrs. Haroy ou la mémoire de la baleine*** *subintitulat "cronica unei imigraţii" evocă traiectoria devenirii unei familii de italieni instalaţi în Luxemburg în ajunul primului război mondial. Povestirea se încheagă din amintirile firave ale micuţului Claudio şi se opreşte în momentul primei comuniuni când se desparte copilăria de adolescenţă, visul de realitate. Hărţuit, dominat şi umilit de Nando, fratele mai mare, pendulând între două lumi, două ţări, două limbi, Claudio trăieşte alături de mama şi bunicul său drama dezrădăcinaţilor condamnaţi la existenţa dramatică a balenelor, mamifere care nu mai pot trăi pe pământ şi nu-s la locul lor nici în ape. Ei poartă în suflet nostalgia unei patrii de care s-au rupt şi rezistenţa faţă de o lume la care nu se pot adapta. Imposibila întoarcere, insuportabila acceptare.*

Cronică şi ficţiune, romanul lui Jean Portante îşi trage puterea din ceea ce autorul numeşte "realitate realizabilă" care "este de departe mai fecundă decât realitatea realizată. Cea din urmă are de-a face cu anecdota, în timp ce prima deschide calea legendelor, miturilor şi utopiei".

Era duminică deci, şi toată lumea se îmbrăcase cu hainele cele mai frumoase. Fetele, în mod curios, se plimbau mereu două câte două, la braţ, fără tradiţionala îngheţată, pentru că în curând toată lumea avea să-şi mănânce pastasciutta. Ele chicoteau ca nişte nebune când se încrucişau cu băieţii care se plimbau în sens invers, şi ei tot câte doi, ca şi cum rolurile erau deja distribuite şi cuplurile formate. Şi cum eu eram singur şi cum în această repartiţie mă uitaseră pur şi simplu, apelam la bunicul Claudio pe care îl imploram să mă însoţească, eu scutindu-l în schimb de supravegherea mea şi de povestea cu somnul de după masă. El accepta bucuros târgul, pentru că duminica, înainte de prânz, nu era nimeni prin baruri. Lina nu deschidea decât pe la cinci. Şi prietenii lui jucau bocce sau se plimbau ca toată lumea pe aleile din parc. Dar când ne încrucişam cu fetele, Rita şi Ana de exemplu, sau Piera şi Daniela, nu se auzea nici un chicotit, de parcă bunicul Claudio şi cu mine am fi fost doar aer.

Pentru că eu, nu ştiu dacă am spus-o deja, n-aveam decât cinci sau şase ani, nu mai ştiu prea bine. Aş fi putut să am şapte, opt sau chiar nouă şi asta n-ar fi schimbat nimic. Timpul e nedrept. De nenumărate ori mă rugasem lui Isus să-mi mărească vârsta şi s-o oprească pe a celorlalţi, a Ritei de exemplu, dar Isus făcea mereu urechea toacă. Poate pentru că era supus la un tir încrucişat de rugăciuni. Eu rugându-mă de o parte, Rita de alta. Aşa că Isus trebuia să opteze pentru un statu-quo. Şi eu eram cel care pierdeam teren pentru că, şi cu statu-quo şi fără, cei mari aveau un avans de trei ani faţă de mine. Trei ani şi ceva. (...)

Chiar şi la şcoală. Încă din prima zi zarurile sunt aruncate. Eşti fratele mai mic al lui Nando (aşa se numea la vremea aceea), a constatat învăţătoarea al cărei nume l-am uitat. Bun! Iată-mă marcat pe viaţă. Numele meu nu contează. Numele meu nu interesează pe nimeni. Pentru toată lumea eu sunt fratele mai mic al lui Nando. Mica lui dublură. Copia. Iată-mă deci antrenat fără să vreau într-o întrecere absurdă: să egalez inegalabilul, să depăşesc un frate care are trei ani mai mult ca mine. Dar nu sunt un om care să dea înapoi. Pentru că mănuşa e pe jos, o ridic şi, tac-pac, scot din teacă spada ca Sigurd, prietenul lui Bodo şi Kasimir, ca să arăt că ştiu ce e onoarea şi că nu mi-e frică de provocare. Nu, nu ca ei, pentru că pe aceşti eroi cu părul blond nu i-am cunoscut decât mai târziu, când ne-am întors ca să ne instalăm aici, la Differdange, departe de Cardabello. Cartierul cel mai frumos din San Demetrio, aşa cum îl arată şi numele, în apropiere de Cardamone şi de lavoarul Villei. Acolo nu eram nici Sigurd nici Akim nici Tibor, ci Maciste sau Ercole sau Fausto Coppi cu chipul lui Steve Reeves, unsuroşi, lucind de sudoare, cu pieptul bombat şi plin de muşchi peste tot. (...)

Şi urăsc atât de mult siesta, pentru că la vârsta mea prea multe lucruri mai trebuie descoperite: lumea e doldora încă de secrete mici şi mari pe care fratele meu nu vrea să mi le împărtăşească. Eu sunt strănepotul lui Marco Polo sau al lui Cristofor Columb sau al amândurora, fiindcă în Italia noi facem parte cu toţii din aceeaşi mare familie, a spus bunicul Claudio, şi strănepotul călătorilor din speţa asta n-are încă dreptul să doarmă când ceilalţi moţăie jur împrejur şi-şi pierd vremea. Lumea îl aşteaptă şi el aşteaptă totul de la ea. Să dormi înseamnă să dai realitatea pe vis, să te laşi dus ca un laş de cotidianul etern şi lent, să participi la declinul imperiului roman, să infigi pumnalul lui Brutus în spatele lui Cezar, Iulius Cezar, acest alt străbunic care înconjurat de trădători trebuie să fi urât şi el siesta, ca şi Galileu de altfel, cheia de boltă a arborelui nostru genealogic sau Fausto Coppi şi Gino Bartali. (...)

Prima mea dragoste se cheamă Rita. De fiecare dată când mă gândesc la Rita, un fior de necontrolat îmi trece prin şira spinării şi mi se întinde în tot corpul ca şi când ar fi vorba de un lichid magic. Şi când zic prima mea dragoste, vreau să zic prima mea adevărată dragoste, o dragoste pentru care aş sacrifica totul, aş renega totul, aş accepta totul. O dragoste care aproape mă paralizează, mă face să roşesc fără motiv, chiar şi astăzi încă, de fiecare dată când cineva pronunţă numele Rita, şi Dumnezeu ştie de câte ori pe zi e vorba de Rita pe la noi, pentru că în familie trebuie să fie pe puţin vreo zece femei care se cheamă aşa, verişoare şi mătuşi, ca nevasta unchiului Dino, de exemplu, care nu mai trăieşte la San Demetrio, ci la Pescara, aproape de mare, fără s-o uităm pe Rita Pavone care urlă cât e ziua de lungă, de când cu pick-up-ul Blaupunkt din sufragerie, că nu e uşor să ai optsprezece ani, ceea ce mă lasă complet rece, dat fiind că eu n-am nici pe jumătate atât şi optsprezece ani reprezintă cel puţin o veşnicie, dacă nu două.

La San Demetrio, Rita mea mi-a cuprins gândurile, încetul cu încetul, şi acum, fie că sunt la şcoală, fie acasă, nu-mi stă capul decât la ea, la ea şi la rochia ei albastru deschis, la ea şi la picioruşele ei aproape totdeauna goale, la ea şi la dinţii ei din faţă uşor depărtaţi, făcând-o să semene cu un iepure. Un iepure pe care-l ador şi pe care, pentru nimic în lume, n-aş vrea să-l pierd. De altfel de asta, fără motiv zice mama care nu reuşeşte să-şi explice asemenea schimbare, am încetat brusc să mai mănânc iepure de casă, în ciuda sosului bun cu vin roşu, rosmarin şi salvie. Natural, nu pot să le spun că din cauza dinţilor Ritei nu mai vreau să mănânc iepure, înainte de a mă destăinui oricui, ei aş vrea să-i declar pasiunea mea, chiar dacă, în prezent, departe de ea, dorinţa mea frizează imposibilul. Atunci inventez. Le spun că pulpele şi oscioarele iepurelui mă fac să mă gândesc la Lola, noua noastră pisică tărcată negru cu alb care sforăie ca şi Lola noastră de la San Demetrio, şi că mă întristează să le văd, acolo, în cratiţă sau în farfuria mea. La drept vorbind, fratele meu m-a făcut să mă gândesc la minciuna asta. Înainte, ori de câte ori mâncam iepure, începea să miaune - cel mai trist dintre pisoi -, insinuând că ce se găsea în farfuria mea nu era nici mai mult nici mai puţin decât unul dintre numeroşii pui ai Lolitei noastre, o glumă proastă pe care de altfel a moştenit-o de la bunicul Claudio care ne povestise într-o zi, în timp ce tocmai mâncam un iepure delicios înotând în deliciosul lui sos cu vin roşu, rosmarin şi salvie, cum, când la cheful de la nunta lor se servise printre alte feluri de mâncare, unul mai gustos ca altul, un iepure delicios, cineva începuse să imite mieunatul sfâşietor al pisicii din casă care nu se numea Lola ci simplu pisica, pentru că la vremea aceea nu se botezau încă animalele, şi la sfârşitul mesei, nimeni nu ştia ce mâncase de fapt, pentru că pisica dispăruse de-a binelea în ziua aceea de parcă o înghiţise pământul sau cratiţa cea mare de aramă a mamei bunicii mele Lucia. (...)

Chiar şi hainele pe care le poartă le voi purta eu într-o zi. Fernand este fatalitatea mea, ca în poveştile pe care domnul Schmietz nu ni le spune decât pe jumătate. Dacă într-o zi o să-l omor pe tata, o să mă însor cu mama şi o să-mi scot ochii, nu va fi din cauza stupidei ghicitori a sfinxului, ci din pricina fratelui meu. Şi în timp ce eu voi mucegăi, orb şi dezonorat, într-o temniţă înspăimântătoare, el va merge, neruşinat, obraznic, cinic şi liber pe străzile Differdange-ului lărgind cu fiecare pas şanţul în care te afunzi, nedespărţitul abis pe care hazardul sau fatalitatea l-au deschis între mine şi el. El morcovul, eu măgarul, el leul, eu pisica, el modelul strălucitor, eu sărmanul imitator. (...)

E totuşi greu să devii un luxemburghez adevărat, ca Nico şi Charly, de exemplu, sau ceilalţi prieteni de şcoală. Cu cât ne renegăm mai mult naţionalitatea, cu atât mai mult se îndârjeşte ea împotriva noastră şi ne surprinde când ne aşteptăm mai puţin. Să-l luăm pe tata. Degeaba strigă el pe toate drumurile că e născut la Differdange şi că s-a naturalizat în 1952 - după naşterea mea evident, ceea ce face ca el să fie luxemburghez, în timp ce eu voi rămâne italian, până la vârsta de optsprezece ani cel puţin. Ei bine, aşa luxemburghez cum e el, natura lui adevărată se dezlănţuie de fiecare dată la meciurile de fotbal când vreo echipă, oricare ar fi ea, se bate cu squadra azzura. Atunci, cât ţine meciul, îşi uită naturalizarea şi restul şi începe să urle ca un urs pentru macaronari şi asta în mijlocul prietenilor săi luxemburghezi. (...)

Atunci, ca să mă întorc la tata, de fiecare dată când vine acasă după un meci de fotbal la televizor şi după ce a urlat ca un urs pentru italieni, se ruşinează puţin, chiar dacă macaronarii au câştigat. Se ruşinează fiindcă îşi dă seama că s-a trădat în public, că şi-a renegat naţionalitatea nou-nouţă şi se jură că, rândul viitor, şi el o să strige în gura mare când Germania va marca un gol, căci echipa luxemburgheză nu se vede niciodată la televizor.

Adesea m-am întrebat după ce se vede că eşti luxemburghez adevărat. Să fie oare felul de a te îmbrăca? De a vorbi? de a merge pe stradă? Un luxemburghez ascultă altfel decât italienii un cântec? Joacă el altfel cărţi, popice, baby-foot? Despre popice ştiu. În Italia sunt preferate acele bocce, nişte bile mari de lemn care se aruncă pe o pistă foarte lungă şi foarte prăfuită, după reguli pe care nu le-am înţeles niciodată. Este, altminteri, o astfel de popicărie la Oberkorn, şi niciodată n-am zărit acolo nici măcar umbra vreunui luxemburghez, nici măcar printre spectatori, în spatele grilajului. Şi mai este o diferenţă evidentă. Luxemburghezul nu răsuceşte spaghetele în jurul furculiţei, iar un italian, întrebaţi-vă de ce - o fi oare vreo chestiune de onoare? - nu le taie niciodată cu cuţitul şi, pe urmă, un luxemburghez n-are atâta păr pe cap. Şi e foarte scurt, părul luxemburghezilor. Aşa de scurt că nici nu-l pot răsuci pe degete. Iată de ce, ca şi tata din cauza fotbalului, nu voi deveni niciodată un adevărat luxemburghez. Părul meu e ceva sfânt. Atâta pagubă. Niciodată nu mă voi coborî până acolo încât să mi-l tai ca o perie, chiar dacă o cohortă întreagă de capete de brânză s-ar înverşuna împotriva mea şi m-ar trata veşnic drept macaronar şi popicar. Sau chiar drept urs, pentru că aşa ni se spune la Luxemburg: urs împuţit. Ceea ce nu înţeleg, pentru că, întâi şi-ntâi ursul e simbolul Berlinului, mi-a spus tata, şi pe urmă, deşi chica noastră şi părul nostru (vreau să zic părul tatei şi al bunicului Claudio) sunt destul de dese, nu avem deloc figură de urs. (...)

Şi străinătatea, nu mai ştiu prea bine unde se află. Tata zice că acolo, mama că aici. Pentru că tata, între timp, s-a naturalizat şi deci nu mai e străin la Differdange. E luxemburghez sută la sută. Mama, Fernand şi cu mine am rămas străini, mama definitiv, în timp ce noi la optsprezece ani vom deveni şi noi luxemburghezi. Nu va mai fi deci decât o singură străină în familie. Nu şi dacă ne ducem acolo, totuşi. La San Demetrio, străin e tata. El este tot acelaşi, dar este străin. Tot aşa cum şi noi o să fim aceiaşi, peste câţiva ani, dar nu vom mai fi străini. E complicată treaba asta. Oare vom mai fi cu adevărat aceiaşi? Nu, ceva trebuie să se schimbe cu siguranţă în interior. Trebuie să fie ceea ce Fernand numeşte metamorfoză. Vorbeşte în zadar. El va înceta să fie străin înaintea mea. Trei ani înaintea mea. Trei ani şi ceva. (...)

Luându-mă după fratele meu, încetul cu încetul, începusem să pun în discuţie apartenenţa mea la grupul macaronarilor. Trebuia să te adaptezi la noua situaţie. Totul în familia noastră indică faptul că, o dată cu venirea bunicii Lucia şi a bunicului Claudio, fără să mai vorbim de naşterea unui nou frate sau a unei noi surori, Italia nu va mai fi niciodată adevărata noastră casă. Era greu, dar aşa era. (...)

Atunci, am profitat de faptul că toată lumea era concentrată spre ce avea să facă sau nu fratele meu, în timp ce bunicul Claudio zicea că pariază pe o mie de lire, nu, că cele o mie de lire pe care le vezi sunt ale tale dacă înghiţi acest sirop, uaa, a adăugat unchiul Frédy care era în acelaşi timp naşul fratelui meu şi îi făcuse cadou un ceas, aşa cum se cuvine pentru un adevărat naş, căci toţi prietenii, explicase fratele meu aveau să primească un ceas de la naşul lor, o dovadă suplimentară că prima comuniune marca într-adevăr o etapă, o frontieră, de partea asta anii care trec fără să bagi de seamă, de partea cealaltă timpul, simbolizat de ceas, timpul pe care de acum încolo poţi să-l măsori, şi e adevărat că de dimineaţă fratele meu n-a făcut altceva decât să se uite la acest cadran cu puncte verzi care luceau, spusese el, noaptea, tot ducând braţul stâng la ureche ca să asculte dacă timpul nu se oprise brusc, şi nu, nu se oprise, dimpotrivă, galopa timpul, şi-l ducea cu el pe fratele meu, îndepărtându-l de mine şi dezminţând încă o dată spusele mamei. Cu ceasul lui fratele meu devenise de neajuns. El intra într-o nouă vârstă şi mă lăsa singur de tot de partea asta a timpului.

Prezentare şi traducere de Constanţa CIOCÂRLIE

Colectivul de redacţie: Mircea Mihăieş (redactor şef)
Cornel Ungureanu (redactor şef adjunct), Adriana Babeţi (secretar general de redacţie), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Iosif Costinaş, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACŢIA: TIMIŞOARA, Piaţa Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIŞOARA
bd. Revoluţiei 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

ASTRA

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 3 (1382) 20 MARTIE 1995 ● SERIE NOUĂ, ANUL VI ● 500 LEI

În acest număr semnează

- I.D. Sîrbu
- G.I. Tohăneanu
- Livius Ciocârlie
- Șerban Foarță
- Cornel Ungureanu
- Ion Arieșanu
- Paul Eugen Banciu
- Corina Ciocârlie
- Leonard Oprea
- Marcel Tolcea
- Daniel Vighi
- Viorel Marineasa
- Mircea Pora

Acest număr este sponsorizat de Fund for Central and East European Book Project și de Fundația Soros pentru o Societate Deschisă

I.Q.

Marinar/ Marinel

Generaţia '90 aduce adesea, printre aluviunile ei, poeţi care parcă vin dintr-o încrengătură anterioară. Aşa este şi cazul lui Marian Oprea, autorul unui **Preludiu** tipărit sub numele Editurii Eminescu la finele lui 1996 - apărut de fapt anul acesta! - cu texte scrise între 1987 şi 1992.

Marinel - numele din civilie al poetului Marian - are destul de puţine din lucrurile generaţiei sale şi se înrudeşte, în profunzime, cu unele "accidente" din generaţiile precedente: Virgil Mazilescu sau Ion Mureşan. Înainte de toate, îl desparte de congenerii săi nooşcişti o anumită mistică a modelelor poetice, o calofilie marcată mai ales în finaluri, un gust nedisimulat pentru versul memorabil, dar şi pentru o realitate mistificată la maxim, adică exact contrariul unei scrieri ce neagă, dacă nu chiar delaţionează, orice reminiscenţă ereditară. Toate acestea topite într-un soi de jurnal "pe bune", cu personaje reale cum ar fi: trecătoare, iubite, o elevă din Wolffsberg, Katy, Monique, nea Sterpu, Traian (Dorgoşan), Pruncuţ (Gheorghe), nea Petrică frizerul (un poet publicat de Sorescu), Simona (Constantinovici), Viorel (Cristea) ş.a.m.d.

De la V. Mazilescu îi vine o ciudată abulie şi o uşurătate a cuvintelor de a nu se lăsa la pământ după ce le-ai terminat de spus, dacă asta nu ar fi chiar poezia: "de o parte de alta plopi/ cu viaţa lor particulară/ gândurile nostre de atunci/ şi aşa mai departe// am degete foarte subţiri/ atât de subţiri mi-e teamă/ să nu fiu bolnav/ de o boală necunoscută".

Textele au o solaritate aparte, un calm al dialogului ce vin dintr-o inocenţă netrucată, dintr-un soi de amabilitate adamică plină de precauţii în care constatarea naivă are în ea o abia iţită melancolie: "privesc fire de telegraf/ ciorapi batiste batiste ciorapi/ reţete pentru introducere cuprins încheiere/ îmi adun cuvintele/ de-ar veni vântul/ ei râd cu vocea lor de carton/ telefonul sună nu-i pentru mine mereu/ cui să mă spun/ poate ţie cu trompa sărutând un vârtej".

E ca şi cum Marinel s-ar îndepărta încontinuu de Ţărmul Prozaic - aşa cum, de altfel, e şi numele lui, în adânc, marinar-marinel -, şi noi l-am auzit tot mai greu.

Marcel TOLCEA

Eveniment

Un premiu Goncourt la Timişoara

Centrul Cultural Francez din Timişoara nu se dezminte. În cadrul "Zilelor francofoniei", manifestare intrată deja în tradiţie, publicului larg, mass-mediei, dar mai ales scriitorilor timişoreni le-a fost oferită ocazia de a se întâlni "pe viu" cu un laureat al prestigiosului Premiu Goncourt. JEAN ROUAUD. În 1991, după decernarea acestui premiu pentru romanul de debut, "Les Champs d'honneur", el a devenit în scurtă vreme un "caz", fiind mediatizat puternic. Un simplu "negustor de ziare", complet necunoscut în mediile literare franceze, devenea celebru, printr-un roman de 120 de pagini trimis cu poşta Editurii Minuit. Într-un tiraj de 800.000 de exemplare, cu o presă extrem de favorabilă, care nu a ezitat să pronunţe de câteva ori cuvântul "capodoperă", Jean Rouaud este, azi, autor al altor două volume, la fel de bine primite de public şi critică. **Câmpurile de onoare** şi **Oamenii iluştri** au apărut şi în limba română, la Editura Dacia, în traducerea lui Yvonne şi Mircea Goga.

Întâlnirea cu scriitorii timişoreni de luni, 10 martie, s-a constituit într-un autentic dialog, cu totul neprotocolar, destins. Oaspetelui francez i-au fost adresate întrebări incitante, cărora le-a răspuns cu o deosebită amabilitate şi francheţe. Au participat Livius Ciocârlie, Béatrice Angrand, directoarea Centrului Cultural Francez, Adriana Babeţi, Elena Ghiţă, Ion Marin Almăjan, Titus Suciu, Victor Neumann, I. Benea. Şi, implicit, numerosul public.

CĂRŢILE LUNII

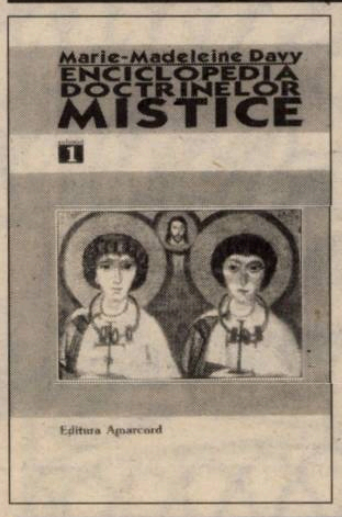

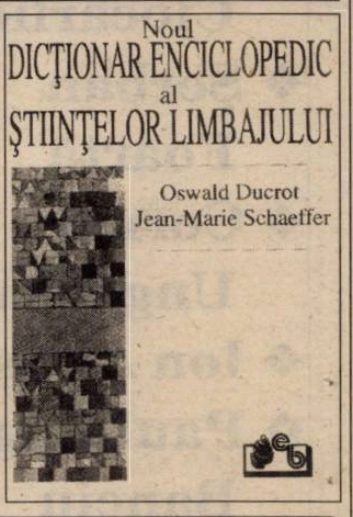

Viaţa Asociaţiei

● În intervalul 13 februarie-15 martie, Filiala timişoreană a Uniunii Scriitorilor a înregistrat o activitate prodigioasă pe toate planurile. Au fost primiţi în US şi validaţi 25 de noi membri; astfel că, în momentul de faţă, cu cei 151 de membri titulari, Filiala este între cele mai puternice din România; au apărut 16 volume sub semnătura sau coordonarea membrilor Uniunii, la prestigioase edituri din ţară şi din Timişoara; acţiunile Filialei sau participările membrilor săi la viaţa cultural-artistică au fost intens mediatizate; acţiunile de tip lansare, dezbatere, comemorare, aniversare au sporit numeric şi calitativ. Iată-le pe cele mai importante. ● În 14 februarie a fost lansat festiv în cadrul Filialei Uniunii Scriitorilor, în colaborare cu Uniunea Artiştilor Plastici şi cu Asociaţia "Memorialul Revoluţiei", pliantul-album, "Decembrie '89", care imortalizează cele 12 monumente consacrate zilelor eroice ale Timişoarei, sacrificiului său. Au vorbit Traian Orban, preşedintele Asociaţiei "Memorialul Revoluţiei", criticii literari Cornel Ungureanu şi Adriana Babeţi, criticul de artă Ileana Pintilie. Acţiunea a fost reeditată în 20 februarie, în spaţiul librăriei Eminescu, unde au mai luat cuvântul Andrei Medinski (din partea Inspectoratului judeţean de cultură) şi arhitectul Pompiliu Alămoreanu. ● Invitat la Timişoara (în 13 februarie), dl Aurel Sergiu Marinescu şi-a manifestat dorinţa de a-şi lansa volumul **Prizonier în propria ţară** (Editura Du Style) în mediul scriitoricesc. La sediul Cenaclului Filialei a avut aşadar loc o întâlnire (în 13 februarie), la care au participat numeroşi scriitori şi publicişti timişoreni. Despre volumul memorialistic au vorbit autorul, Cornel Ungureanu, Mircea Mihăieş, Silviu Sarafoleanu, Gheorghe Popescu. ● Scriitorul Neboişa Popovici şi-a lansat într-un cadru sărbătoresc volumul **Toamna, casa şi păunii,** povestiri traduse de Ion Arieşanu. Au rostit cuvinte de întîmpinare Cornel Ungureanu, Ion Arieşanu, Slavomir Gvozdenovici, Mircea Serbănescu, Teodor Vintilescu. ● O altă lansare, de această dată la Librăria Eminescu, a prilejuit publicului timişorean o întâlnire cu Ion Scorobete şi ultimul său volum de versuri, **Ziua tip vagon,** apărut la Editura Eubeea. Au vorbit cu acel prilej criticul literar Adrian Dinu Rachieru şi scriitoarea Nina Ceranu, directoarea editurii. ● În prezenţa unui foarte numeros public a fost lansat (pe 25 februarie), în sala de cenaclu al Filialei şi revistei "Orizont" **Travestire în transparenţa unei zile,** o carte apărută la Editura Marineasa şi purând semnătura lui Eugen Bunaru. Despre poet şi recentul său volum au rostit alocuţiuni Livius Ciocârlie, Şerban Foarţă, Cornel Ungureanu, Mircea Mihăieş, Viorel Marineasa. ● În colaborare cu Universitatea Banatului din Timişoara şi un grup de cadre didactice din Vârşeţ, Filiala timişoreană a US a organizat o dezbatere, prilej cu care au fost lansate volumele **Instruirea învăţătorilor la Vârşeţ** (autor colectiv) şi **Golgota Bărăganului,** de Miodrag Milin şi Ljubomir Stepanov. Au luat cuvântul Mircea Mihăieş, Vasile Popa, Iosif Iovănescu, Slavomir Gvozdenovici, Silviu Sarafoleanu, Ioan Munteanu, Trăilă Spăriosu ş.a. ● Primirea în Uniunea Scriitorilor a unor noi membri s-a constituit într-un moment sărbătoresc, în tradiţionala zi de vineri (ora 12), 27 martie, când în sala festivă a Filialei au fost prezentaţi mass-mediei şi publicului timişorean cei 25 de noi scriitori "ateştaţi". Au vorbit Cornel Ungureanu, Marcel Tolcea, Lucian Alexiu şi, în numele celor mai recenţi membri, Vasile Todi, poet aromân, vicepreşedintele Uniunii mondiale a scriitorilor aromâni cu sediul la Freiburg, Adrian Bodnaru, Nicolae Sârbu, Val Popa. ● Librăria Amarcord (găzduită de Biblioteca Centrală Universitară) a iniţiat lansarea cu public a primului volum dintr-o operă monumentală (traducerea în română la Editura Amarcord a **Enciclopediei doctrinelor mistice,** în patru volume, de Marie-Madeleine Davy). Au vorbit despre semnificaţia apariţiei cărţii, prof. univ. dr. Vasile Ţâra, directorul BCU, Ion Nicolae Anghel, directorul editurii Amarcord, Adriana Babeţi şi preot Eugen Jurcă, cadru didactic al Facultăţii de teologie ortodoxă din cadrul Universităţii de Vest. ● Comemorarea marelui om de ştiinţă şi cultură Eduard Pamfil s-a constituit într-un prilej de evocare a personalităţii şi operei sale, dar şi de prezentare a volumului **Cartea cu Pamfil,** convorbiri realizate de Ion Nicolae Anghel şi apărute anul trecut la Amarcord. Iniţiată şi condusă de istoricul Victor Neumann, întâlnirea comemorativă a consemnat evocările lui Ion Nicolae Anghel, Eugen Bunaru, Ion Marin Almăjan, Horia Gligor. ● Vineri, 13 martie, s-a desfăşurat în sala festivă a Asociaţiei, o dezbatere - lansare de carte "Eminescologia, azi", cu participarea prof. universitar dr. Iosif Cheie şi lect. dr. Ioana Bot (Cluj) autoarea volumului de eseuri "Trădarea cuvintelor" (Ed. Didactică).

Comunicat

Adunarea generală a Filialei din Timişoara a Uniunii Scriitorilor din România va avea loc în ziua de 25 martie 1997, ora 11, în sala de şedinţe din Piaţa Sf. Gheorghe nr. 3.

Ordinea de zi:

1. Prezentarea raportului de activitate pe perioada 02.1995 - 02.1997;
2. Prezentarea propunerilor de modificare a Statutului (vot);
3. Alegerea comitetului filialei (vot);
4. Alegerea reprezentanţilor pentru Consiliul Uniunii Scriitorilor.

ȘERBAN FOARȚĂ

Cronica neagră

("Adevărul", 5 II '97)

Iacob Maria, fiica de 29
de ani a dnei Ana Caprian (59
de ani), fiică a dnei (de ani 83)
Dorofte Caterina, victime, câteși trei,
ale cuțitului bărbatului necopt,
Eufim Iacob (28
de ani), al primei, ginerele Anei,
sunt dincolo de orice pericol, grație goanei
salvărilor spitalului din Târgu
Frumos și celor care, cu tot sârgu',
au stat la capul soației, al soacrei, al străsoacrei
lui Eufim, siluitor al sacrei
legi a familiei și al f. macrei
cărni a acesteia, -- și care, fost chiriaș
al pușcăriei, redevine pușcăriaș.

Premiu

Un important premiu internațional a fost decernat în 13 martie a.c. dnei **Margareta Gyurcsik**, prof. univ. dr. la catedra de franceză a Facultății de Litere, Filosofie și Istorie a Universității de Vest din Timișoara. Centre National du Livre și juriul internațional pentru concursul Rousseau au apreciat că eseul domniei sale a răspuns excelent întrebării (devenită temă a concursului) pe care și-o punea acum două secole J.J. Rousseau cu privire la rolul științelor și artelor în procesul de recuperare morală a omului. Premiul a fost înmânat în cadrul unei ceremonii festive la Târgul internațional de carte de la Paris (13 martie) în spațiul standului Ministerului francez al Culturii.

In memoriam

Andrei Bantaș

Încă o grea pierdere pentru filologia românească: ne-a părăsit Andrei Bantaș, unul dintre sufletele vii ale anglisticii de la noi. În plină vigoare creatoare, mai activ decât oricând, profesorul care sedusese atâtea generații de studenți, a pus deoparte pana, a coborât de la catedră și s-a alăturat, în simbolica pagină a cărții, eroilor cărora, cu infinită grație, le dăduse viață în românește.

Personaj fascinant, Andrei Bantaș făcea parte din acea rară categorie la care omenia se împletea indestructibil cu o solidă competență intelectuală. De o mare disponibilitate, cu un inegalabil cult al prieteniei, el știa, cu nonșalantă delicatețe, să vină în întâmpinarea celuilalt. Cu o generozitate pe care, probabil, viața universitară de la noi n-a cunoscut-o, la această intensitate, decât arareori. Mulți dintre cei care, astăzi, sunt ei înșiși copleșiți de variatele răspunderi ale coordonării anglisticii românești îi datorează enorm.

Eminent traducător din literatura engleză, Andrei Bantaș se simțea minunat alături de clasici, de calmul lor plin de seninătate. De la Christopher Marlowe, Anne Brontë, Butler, la Dickens, Hardy, Conan Doyle, Shaw sau Willa Cather, Andrei Bantaș a restituit, într-o impecabilă limbă românească, un întreg univers al spiritualității britanice. Nu există în România acestui moment vorbitor de limbă engleză, căruia să nu-i fi trecut prin mână una sau alta din cărțile de gramatică sau manualele pe care, mereu într-o stare de jubilație intelectuală, Andrei Bantaș le scotea pe piață cu o viteză invidiabilă. Traducător din engleză în română și din română în engleză (Eminescu, Arghezi, o culegere de balade populare românești, Călinescu, o scurtă istorie a literaturii române etc.), Andrei Bantaș a gândit, a scris și a oferit publicului mai mult decât un întreg institut de cercetare.

Dincolo de toate acestea, ne va lipsi omul. De bine, de rău, cărțile sale vor rămâne, reamintindu-ne mereu, cu puterea exemplului, de jertfa pusă în slujba științei. Dar nimic nu va compensa dureroasa absență de la simpozioanele de anglistică și americanistică, inepuizabilul său umor, poliglotismul absolut incredibil, eterna bună-dispoziție pe care știa să o creeze, miraculos, în jurul său. O ireparabilă pierdere pentru noi toți, într-un moment în care marii seniori ai meseriei noastre au început să ne părăsească atât de dureros.

Dumnezeul anglisticii fie cu el!

Prof. dr. Hortensia PÂRLOG

Șantier '97

● Ce proiecte literare aveți în acest moment?

ANAVI ADAM: În general nu-mi fac proiecte mari. Am nevoie de timp de reflecție. Mă aflu tocmai într-o astfel de perioadă. Îmi încarc bateriile. Am pregătit pentru tipar un volum de poeme satirice: **Ploșnița lui Napoleon.**

ION MARIN ALMĂJAN: Nu mai am proiecte. Nu mai am nici vise.

TATIANA ARIEȘANU: Am terminat un roman, Casa cu iederă. Dacă se va putea, aș dori să-l public.

PAUL EUGEN BANCIU: Am în curs de apariție un volum de eseuri, **Picătura de cucută**; am terminat romanul **Remora** (**Jucătorul**) din ciclul **Traversarea cercului**; lucrez la romanul **Prorocul**, aparținând aceluiași ciclu.

PIA BRÂNZEU: Am terminat un volum de critică ce abordează la modul comparatist romanul britanic și românesc scris după 1990. Volumul va apare în limba engleză sub titlul **Coridoare de oglinzi**.

DUȘAN BAISKI: Traduc romanul lui Vuk Draşkovici, **Consulul rus** și, probabil foarte curând, voi definitiva traducerea culegerii de poeme ale lui Dragan Dragoijlovici, **Invocarea lui Dumnezeu**.

ION CHICHERE: Sunt pe cale să public un volum de poeme, **Oglinda de antracit**. O antologie din volumele de versuri apărute până în prezent ar putea fi un proiect pentru toamnă.

MIHAI BOGDAN DASCĂLU: Tocmai am terminat o piesă. Și continui să scriu proză scurtă.

OCTAVIAN DOCLIN: Aștept să-mi apară **Poeme despre viață, dragoste și moarte.**

PETRU NOVAC DOLÂNGĂ: Un volum de versuri intitulat **Dumnezeu trăiește în poeți**. Ceea ce am început în Celestia, volum apărut recent. Aș dori ca, împlinindu-se 110 ani de la nașterea lui Franyo Zoltan, să apară cartea de convorbiri (respinsă în 1977), **Tremurătoarea umbră a veacului**, cu o postfață de Al. George, realizată din 1987, când Franyo ar fi avut 100 de ani.

ȘERBAN FOARȚĂ: Consider că nu e cazul în aceste vremuri de inflație să contribui și eu la inflaționismul cultural al zonei.

SORIN GÂRJAN: Proiecte, desigur, ar putea fi mai multe; în următoarele luni urmează să-mi apară un amplu volum de poeme, care sper să fie edificator pentru căutările mele din ultimii ani.

LUCIAN IONICĂ: Aș spune că proiectele mele sunt mai degrabă neliterare. Cele literare sunt într-un stadiu de proiect, de elaborare continuă și reelaborare.

MARIE-JEANNE JUTEA: Lucrez de mai multă vreme la două volume de proză scurtă - **Coriolan** și **Tumoră benignă**; voi finaliza, foarte probabil, în acest an și un volum de o factură mai aparte, **Însemne dintr-o galerie**.

CEDOMIR MILENOVICI: Romanul **Vremea înălțării zmeielor** (în limba sârbă) va fi, sper, în curând în librării. Lucrez în acest moment la un volum de poeme și la altul de proză scurtă.

CORNELIU MIRCEA: Sper ca în acest an și poate cât de curând să poată apărea în librării cea mai importantă carte a mea, la care am lucrat aproximativ treizeci de ani și care de aproape zece ani așteaptă să fie tipărită. Se numește **Tratat despre ființă**. Totodată sper să pot duce la bun sfârșit organizarea celui de-al patrulea Simpozion internațional de filosofie. Tema acestui simpozion este **Ethos și logos**. Această acțiune o fac în calitate de membru al Uniunii Scriitorilor, prin filiala din Timișoara, în speranța că scriitori și folosofi vom putea medita împreună asupra relației cuvânt-rațiune-spirit. S-au anunțat de pe acum Walter Biemel (Germania), prof. Yvon Brès, prof. Jean-Louis Viellard-Baron, prof. Giacop Rogozinki, Alexandra Roux, prof. Jean-Luc Nancy (Franța), prof. Peter Kampits, prof. Rainer Schubert (Austria).

SABIN OPREANU: Sper să tipăresc în acest an un volum selectiv de poeme, **Insula de pergament**. Revăd un roman pseudo-polițist scris la sfârșitul deceniului trecut. **Desen după natură.**

LUCIAN PETRESCU: Un volum de poezie (deocamdată fără titlu) și cel de-al doilea volum din **Haos**. Un roman, deci.

ANNEMARIE PODLIPNY-HEHN: La sfârșitul anului îmi va apare un volum de eseuri despre artă (în limba germană). De asemenea, aștept să-mi apară în Germania o monografie dedicată pictorului bănățean Adolf Humborg, ce aparține epocii Biedermeier. Lucrez în acest moment la o monografie consacrată sculptorului timișorean Ferdinand Gallas.

PONGRACZ MARIA: Proiecte sunt mai multe și de o extremă importanță pentru mine. Întâi de toate va trebui să închei un roman început înainte de '89, și pe care nu l-am putut continua la vremea respectivă; în al doilea rând aș menționa un alt volum, **Tablouri dintr-o expoziție**, conținând șapte nuvele ce au ca pretext șapte tablouri imaginare - proze scrise cu sensibilitate la latura grotescă a existenței; aș adăuga la acestea prezența (cu trei nuvele) într-o antologie de proză feminină și traducerea în limba maghiară a piesei lui Iosif Naghiu, Spitalul special (cu premiera în luna aprilie).

MONICA ROHAN: Încerc în acest moment un fel de picto-poezie, de fapt încerc să fac drumul dinspre literă, ca semn grafic, spre text. (Dacă va apare volumul, lucrurile vor fi mai clare). Menționez că e vorba despre o carte pe care o realizez în colaborare.

LIUBIȚA RAICHICI: Aș putea să vorbesc în acest moment despre trei proiecte - trei volume; cel dintâi, **Știința despre iluzii**, bilingv, cu poeme în limba sârbă și în limba română; cel de-al doilea, în limba sârbă, se intitulează **Și Dumnezeu și-a întors spatele**; la Vârșeț, în lugoslavia, urmează să-mi apară o retrospectivă lirică.

IOAN GEORGE ȘEITAN: Lucrez la manuscrisul unui volum de poeme, **Tunel cu maci sau biografie relativă - 2.**

ROBERT ȘERBAN: Când mă gândesc că domnul Liiceanu avertiza că într-un proiect - chiar și literar - poți să încremenești, mă apucă spaimele. În plină curbă (de sacrificiu), socoteala de acasă, de la masa de scris, nu cred că se potrivește cu nimic. Totuși, sper/poate că o să public o carte de poezie. Condiția necesară ar fi să o scriu, nu? Condiția suficientă, să mă iubească un editor.

Spiritul cultural al Timișoarei

● Există un spirit cultural al Timișoarei? ● În ce constă? ● Prin ce se caracterizează?

NICOLAE BOBOC

Cred că despre un spirit al culturii timişorene s-ar putea vorbi ca despre un mental colectiv specific, care chiar dacă nu s-ar percepe direct şi imediat - îşi pune, totuşi, amprenta, fie şi pe neobservate, pe ceea ce se înţelege în general ca fiind un act de cultură. Dificultăţile apar, însă, în momentul în care încercăm să-i determinăm caracteristicile, să-l definim cu claritate şi distincţie. O asemenea încercare impune, mai ales în cazul Timişoarei, un incurs în trecutul cultural al urbei, trecut care prezintă conotaţii ce-i sunt proprii doar acesteia.

Multă vreme Timişoara n-a fost considerat un oraş cultural, ignorându-se, adesea, cu bună ştiinţă faptul că, atunci când te referi la cultura unui oraş multinaţional, trebuie, în mod obligatoriu, să nu ai în vedere doar cultura unei singure etnii. Se remarcă, apoi, faptul că, deşi în trecut Banatul a dat un însemnat număr de oameni de cultură (P. Iorgovici, D. Ţichindeal, C. Diaconovici, M. Nicoară, D. Bojincă, E. Murgu, P. Vasici, Andrei şi Al. Mocioni, Vincenţiu şi Victor Babeş, At. Marienescu, S. Mangiuca, G. Cătană, A.C. Popovici, I. Vidu, A. Sequens), nici unul - cu excepţia doctorului P. Vasici - nu s-a născut în Timişoara şi nici activitatea lor ulterioară nu a fost strâns legată de acest oraş. Cărţile lor, inclusiv culegerea de colinde româneşti a lui At. Marienescu, contemporană cu cea de poezie populară a lui V. Alecsandri, nu au fost tipărite în oraşul de pe Bega, ci în alte centre, chiar la Budapesta. Să fie, oare, aceasta o dovadă că, în trecut, Timişoara nu a fost un oraş cultural? Nicidecum şi nimic mai fals. Aceasta deoarece secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea au purtat pecetea unei culturi germane, demnă de luat în samă, dar, din păcate, prea puţin cunoscută. De aceea vom încerca în cele ce urmează să dăm doar câteva date. Începând cu ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea şi în întregime cel de-al XIX-lea, timişoreanul a putut beneficia de stagiuni regulate de Operă, cu un repertoriu similar celui din marile centre culturale europene, spectacolele respective figurând regulat în calendarul de la Gotha. **Răpirea din serai**, spre exemplu, a fost prezentată în 1791, încă în timpul vieţii lui Mozart, iar **Flautul fermecat,** în 1796, la numai cinci ani după premiera vieneză. El putea, de asemenea, să-i asculte pe marii virtuozi ai timpului, inclusiv pe un Liszt, Joachim, Brahms sau Johann Strauss cu orchestra sa, iar după 1871, când se înfiinţează **Societatea filarmonică,** să frecventeze şi concerte simfonice. În secolul al XIX-lea muzicienii de la Dom au dat la iveală creaţii importante, pe care abia acum începem să le cunoaştem. A existat, apoi, o şcoală violonistică importantă a lui Iaborski, o formaţie de cvartet de coarde, renumită pe plan european, a familiei Novacek.

După dualismul din 1867, se conturează treptat, alăturându-se celei germane şi încercând să-i ia locul, o cultură cu pecete maghiară. Astfel, după 1900, spectacolele de operă vor fi prezentate obligatoriu în această limbă. Barocului, urmat de "empire", "biedermaier", "secession", "Jugendstil" li se vor alătura încercări de creare a unui stil arhitectual maghiar. Se va proceda chiar la ortografierea unor nume proprii germane după canoanele scrierii maghiare (Brandeisz, Riesz etc.).

În această situaţie, nu e deloc de mirare că abia după Marea Unire din 1918 se poate vorbi, pe drept cuvânt, de prezenţa unui stil propriu cultural românesc timişorean, simbolizat clar arhitectural prin Catedrala ortodoxă română şi prin Opera română, renovată în stil neobizantin de către Duiliu Marcu (care va înlocui neobarocul iniţial al clădirii). Timişoreanului, ori de unde ar proveni el, i se vor insinua, însă, în subconştient, pe lângă zestrea culturală proprie originii sale, de multe ori rurale, româneşti, şi însemnele unei tradiţii culturale locale, căreia, poate, nu vom greşi dacă i-am spune central-europene. După primul război mondial, Timişoara va atrage nu numai personalităţi venite de pe întreg Banatul, dar şi din alte regiuni ale ţării. Vechea **Societate filarmonică** va deveni societatea **Amicii muzicii,** iar în programele ei îşi vor găsi loc şi creaţii ale compozitorilor români. Nu se putea vorbi însă de o adevărată înflorire a culturii unui oraş, atâta vreme cât nu sunt create instituţiile care să o susţină. Ori, spre deosebire de Cluj şi Iaşi, Timişoara a avut o soartă mai vitregă, majoritatea acestora apărând abia după cel de-al doilea război: Universitatea, Opera, Filarmonica, Teatrele de stat. Apariţia lor va determina un nou val de oameni de

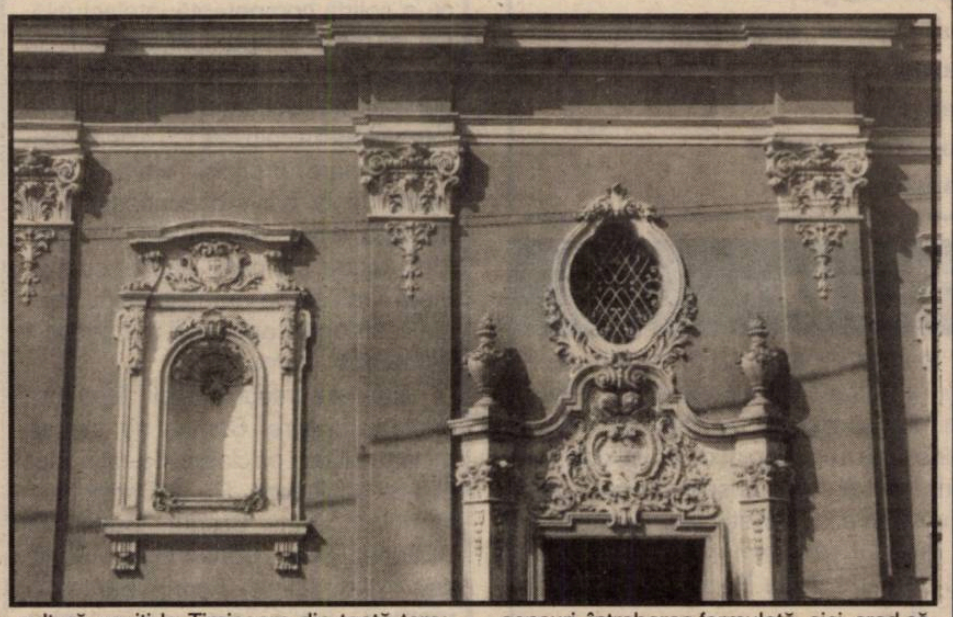

cultură veniţi la Timişoara din toată ţara: muzicieni din Bucovina, medici din Moldova, profesori şi literaţi din Ardeal, Oltenia etc. Chiar dacă noul regim impus de sovietici a încercat prin toate mijloacele să-şi subordoneze în folosul său cultura, nu se poate nega faptul că au fost create în această perioadă în Timişoara valori culturale adevărate, în toate domeniile: literatură, ştiinţă, arte plastice, muzică, arta spectacolului, coregrafie. Libertatea cucerită prin revoluţia din 1989 nu ne-a adus în schimb decât prea puţin din ceea ce ne-am fi putut aştepta; avem, însă, toate motivele să fim optimişti în ce priveşte viitorul.

Dacă ar fi să încercăm, acum, o caracterizare a ceea ce s-ar putea denumi un **spirit al culturii timişorene** va trebui să ţinem seama, cred, de următoarele considerente: de existenţa unui puternic specific cultural bănăţean, dar şi de cea a unor tradiţii multinaţionale, ca şi de faptul că mulţi cetăţeni ai urbei provin din diferite părţi ale ţării: de convieţuirea cordială a mai multor etnii şi a mai multor culturi (trei teatre în trei limbi); de tradiţiile unei largi deschideri central-europene; de ecumenismul exemplar al cultelor la Timişoara; de pasiunea pentru lectură a cetăţenilor urbei, în care se vinde cel mai mare număr de cărţi pe cap de locuitor; de avântul creator al generaţiei de mijloc şi, mai ales, al celei noi, în special în domeniul literar şi cel al artelor plastice.

Toate cele expuse până aici, ne permit să putem vorbi, cu destulă îndreptăţire, sperăm, despre un spirit al culturii timişorene.

MIRCEA BORCILĂ

1. Întrebarea ar trebui disociată, radical, mai întâi, de zona semantică a unui vechi, dar profund înrădăcinat "complex istoric", pe care l-am denunţat şi eu cândva... S-a pus şi se pune, astfel, mereu, faimoasa problemă-capcană, dacă există sau nu o adevărată **tradiţie** culturală în Banat, dacă există sau nu mari **personalităţi**, mai ales ale **literaturii,** în istoria acestor locuri, dacă s-au înfăptuit mari **opere** în Timişoara etc.; într-o formulare globală şi brutală, dacă **"există o cultură"** aici. Întrebarea e o capcană, pentru că în nebuloasa ei se cuprind două sensuri radical diferite. Unul e mai profund, izvorând dintr-o nevoie (aproape sau adesea) inconştientă de **legitimare,** prin trecut, în faţa prezentului, - şi în acet sens întrebarea e falsă şi total ilegitimă. Cel de-al doilea sens este cel al unei probleme care trebuie supusă, pur şi simplu, unei investigaţii empirice. Mă grăbesc să precizez că răspunsul care se încearcă, **de cele mai multe ori,** printr-o judecată aprioric **negativă** este, după convingerea mea, complet... iresponsabil (în sensul etimologic) şi reprezintă, în sine, o **aberaţie logică!** Dar interogaţia, problematizarea, întrebările ca atare trebuie considerate, fără îndoială, ca perfect legitime **în planul investigaţiei empirice.**

Spre deosebire de amândouă aceste sensuri, întrebarea formulată, aici, cred că trebuia situată în cu totul altă perspectivă. Ea nu se poate înfiinţa ca semnificativă cu adevărat, pe nici unul din cele două planuri anterioare, căci sensul ei nu originează (sper!) din vreo "nevoie de legitimare" şi ea nici nu vizează (sigur!) deschiderea unui orizont de investigaţie empirică. Dacă înţeleg eu bine săgeata acestui sens, atunci ea se adresează cunoaşterii noastre pur intuitive şi, ca atare, impune un răspuns fără nici o motivaţie "externă" şi fără nici o justificare empirică. Din acest unghi devine evident, însă, că nu mai avem a face, de fapt, cu o **întrebare** sau că ea îşi conţine, în sine însăşi, răspunsul. Realitatea pe care intuiţia noastră o distinge ca "spirit cultural al Timişoarei" nu poate fi pusă, în nici un fel, sub semnul întrebării. **Dacă există ceva cu adevărat, - nu numai aici, ci în întreaga Românie Nouă -, atunci acel "ceva" nu poate fi decât tocmai acest "spirit al Timişoarei". Iar, în sensul lui cel mai profund, acest spirit nu poate fi decât "cultural"!**

2. **"În ce constă el?"** E, firește, foarte greu de răspuns. Parafrazând superbul gând al Sfântului Augustin, deşi de nimic nu putem fi mai siguri decât de **existenţa spiritului,** când ne întrebăm **"Ce este el?"** - nimic nu mai ştim şi nimic nu putem răspunde. Ştim mai bine **ce nu** este el: ştim că el **nu** este **moarte** şi că e mult mai "înrudit" cu **viaţa,** încât l-am putea apropia de însuşi **principiul originar al viului!** Ca să cobor, de aici, "pe pământ", cred, anume, că "spiritul cultural al Timişoarei", despre care întrebaţi, nu este în primul rând unul **al locului,** ci al **Timpului.** Sau, altfel, spus, că el nu trebuie căutat doar în Timişoara, ci... "în toată ţara". Cu riscul de a debita o imensă platitudine, îngăduiţi-mi să cred că ceea ce căutăm e **deja** cuprins în această expresie atât de simplă (şi de demonetizată, pentru unii), dar începătoare de lumi, şi de Eon, pe care ne-am învrednicit s-o trăim şi, deci, **o cunoaştem** cu toţii. Sub această formulă se înscrie, în orice caz, adevăratul **Zeitgeist** al întregii culturi româneşti de după **Decembrie al Morţii şi Învierii.** Marele poet şi iubitul meu "frate" Ioan Alexandru a fost, dacă nu mă înşel, cel dintâi care l-a zărit, străluminat, de la Balconul Operei. Şi a strigat, cu toate puterile lui, pentru întreaga Românie, la 24 Decembrie (!): **"Christos a înviat!"**

3. **"Cum se manifestă" acest spirit cultural?** Asta - da, o ştim şi o putem spune, deşi **nu în general!** Căci adevăratul spirit cultural nu se poate manifesta decât în modurile şi formele lui particulare, din artă, literatură, filosofie, ştiinţă etc. Pentru a fi responsabili (iarăşi în sens etimologic), ar trebui să ne încumetăm, deci, să vorbim despre prezenţa acestui spirit numai în acele spaţii în care putem respira, fiecare, în voie. Eu, bunăoară, mă amăgesc că i-aş putea distinge însemnele sigure, chiar şi în sensul **restrâns, local,** în câteva din zonele centrale ale umanisticii: în noul şi extraordinarul impuls al studiilor de **semantică, stilistică şi poetică** - unde Timişoara **"irupe",** fără nici o îndoială, tocmai în aceşti ani, ca cel mai puternic centru al ţării; în viguroasa "şcoală" **literară,** care îşi dă roadele proprii, tocmai acum, şi numai aici, din miraculoasa rădăcină blagiană ("autohtonist - europeană"!); în chiar acest minunat "Orizont" deschis spre cea mai radicală şi mai fecundă înnoire din întreaga presă literară românească ş.a.m.d. Dar, tot pentru a fi **responsabili,** asta nu se poate face în câteva rânduri...

EUGEN BUNARU

Dacă, din vării pricini cotidiene, peregrinezi pe străzi "arhaice", ale cetăţii de odinioară şi dacă, pe nesimţite, îţi abandonezi privirea spectatorului - fascinant în sine - pe care îl poate oferi ochiului (cât de cât iniţiat) vetusta şi rafinata dantelărie de piatră ce împodobeşte, într-o "grafie" aparte, frontoane şi acoperişuri din alte vremuri, imperiale, atunci, într-o astfel de împrejurare (rarisimă, desigur, în contextul unei existenţe asediate de toate grijile zilei... de azi pe mâine) poţi fi surprins de insinuarea sentimentului, dacă nu chiar a revelaţiei că, iată, vieţuieşti, aproape ignorând adevărul acesta, într-un spaţiu - timp al cărui blazon nobilar se destăinuie, se revendică din însăşi apartenenţa acestui topos la ceea de s-ar putea numi spiritul lui cultural sau, mai degrabă, aura lui de cultură şi de civilizaţie. Un spirit, o aură, o tradiţie a unui topos cândva aparţinător unei arii istorice multietnice cunoscute sub numele de Mitteleuropa.

Desigur, o astfel de situaţie a făcut ca Timişoara să fie, dintotdeauna, un oraş cosmopolit, un oraş deschis influenţelor şi asimilărilor, elementul românesc de aici câştigând, în felul acesta, o anumită permeabilitate la tonul occidental, la tonul european al devenirii istoriei.

Nu e mai puţin adevărat că, la rândul lui, elementul alogen, din acest spaţiu, a împrumutat de la cel românesc nuanţe şi accente specifice.

Şi tocmai de aceea, dincolo de acea metaforă, (de mai sus), a zidurilor mărturisitoare, mi se pare a fi o consecinţă firească perpetuarea şi existenţa unui spirit elevat al acestui oraş de vest, devenit faimos mai ales prin momentul "decembrie 89", adică prin vocaţia lui - imprevizibilă pentru mulţi - de insurgenţă, de libertate, de asumare a unei deschideri dramatice spre valorile umane universale.

Cred, aşadar, că varianta "clasică" a Timişoarei percepute ca un oraş "burghez", predominant comercial, pe cât de indiferent, dacă nu chiar ostil, faţă de spirit, faţă de artă şi idealurile ei, pe atât de consecvent în cultivarea pragmatică a unor aspiraţii şi tradiţii de prosperitate economică, cred, deci, că o astfel de optică nu se mai susţine, e o prejudecată ce plăteşte tribut unei ispitiri de ierarhizare "centralistă".

Există, astăzi, în Timişoara (prin "astăzi" înţeleg un interval de timp: an, decenii chiar) un puls palpabil, un puls simptomatic - cu un ritm mai leneş ori mai energic, de la un moment istoric la altul - a ceea ce numim (desigur, sintagma e ultrauzitată dar...) viaţă culturală, ambianţă culturală.

Ce anume dă legitimitate revendicării

unui astfel de statut atribuit Timişoarei? Nu îmi propun o inventariere şi o analiză a argumentelor. Fapt e că, de la personalităţi elocvente, scriitoriceşti, artistice, ale ştiinţei, până la instituţii ce şi-au confirmat în timp profesionalitatea (Filarmonică, Operă, Teatru, Universitate, iată, revista Orizont...), toate, laolaltă, nu fac decât să configureze şi să autentifice o fizionomie culturală - de anvergură naţională - proprie Timişoarei.

Ca note distincte, ce însoţesc adesea biografia şi lucrarea în spirit a nu puţini oameni de cultură reprezentativi din "zonă", aş aminti un anume aristocratism şi chiar un donquijotism ale exprimării intelectual-civice, desigur contrastând, paradoxal, cu spiritul pragmatic de care este, mereu, "învinuit" timişoreanul; mai concret, ar fi vorba de un reflex de refuz al momentului glorios sau, dacă vreţi, de un fel de distanţare, poate, iarăşi, utopică, poate doar orgolioasă, faţă de febra ierarhiilor stabilite şi parafate la "centru". Desigur, astfel de atribute pot fi perdante într-o perspectivă imediată, dar ele par a defini un spirit timişorean, nu doar în accepţiunea lui culturală, ci într-o deschidere mult mai generoasă: cea istorică.

ION BUZAŞI

Discuţiile despre un. spirit cultural al provinciei sunt mai vechi. Ele au fost reluate mai recent în cărţile lui N. Balotă şi, mai ales, în culegerea de articole a lui Mircea Zaciu **Ca o imensă scenă Transilvania...** unde se vorbeşte despre "Semnificaţia Transilvaniei în literatura română". Cu aceste antecendente şi în acest context cred că se poate vorbi şi despre "un spirit cultural al Timişoarei", mai vizibil şi mai accentuat în anii de după 1990. Spiritul cultural al Timişoarei este, în opinia mea, strâns legat de centrul universitar timişorean. O să mă refer numai la domeniul care îmi este familiar, cel filologic. Student clujean fiind încă, prin anii 1960-1965, apreciem în mod deosebit "stilistica" universitară timişoreană, una din cele mai bune din învăţământul filologic românesc, reprezentată de nume care au devenit de referinţă: G.I. Tohăneanu, Ştefan Munteanu. Cărţile d-lui Tohăneanu despre "limbajul poetic eminescian" cuprind pagini dintre cele mai subtile despre arta literară a lui Eminescu. La aceeaşi universitate lucrează un eminescolog reputat: Eugen Todoran.

După 1990 spiritul cultural al Timişoarei se caracterizează printr-un radicalism democratic. Aş reaminti că din acest oraş şi din iniţiativa câtorva cărturari timişoreni a pornit celebra **Proclamaţie**, care s-a dovedit, în perspectiva anilor, profetică şi judicioasă. Există, apoi, un grup de tineri scriitori (prozatori şi critici sau istorici literari) care au impus viziuni artistice originale, o publicistică de exemplar curaj civic (Mircea Mihăieş), "restituiri" ale unor scriitori despre care în regimul comunist nu se putea rosti adevărul întreg etc. Sunt doar câteva direcţii ale acestui spirit cultural al Timişoarei.

LIVIUS CIOCÂRLIE

Spirit timişorean? Să fim noi paralei? Câte suflete avem? Timişoreni, bănăţeni, români, europeni, trestii gânditoare şi, pe deasupra, noi. Fiecare în parte: **eu**. Nu e cam mare înghesuiala? Şi nu suntem prea mici pentru un cuvânt atât de mare? Care ar fi spiritul Europei? să zicem. Nordic, mediteranean, catolic, protestant, latin, germanic, de ce nu şi ortodox şi slav? Unul dintre ele? Toate la un loc?

Să accept jocul. Cum e spiritul timişorean? Sceptic, lipsit de metafizică, ironic cu gratuitate, dând în umor şi dintr-o dată grav, pierzându-şi tot umorul? Ironie la adresa vieţii şi întoarsă către purtător? Ştiu eu? Care timişoreni să fie astfel? Cei din Mehala, cei din Elisabetin? Şi cum stăm cu "fruncea", cu "cine mi-s io!", dacă suntem sceptici? Nu cumva timişoreanul ăsta sunt numai eu? Poate că e mai cuminte să mă retrag, pâş-pâş, cu ce-i al meu.

ION JURCA ROVINA

Chiar dacă există... Nu ştiu dacă întrebarea suportă un răspuns categoric afirmativ. Ar fi incorect să plecăm de la un simplu **da**. Şi atunci prefer formula: nu-mi dau seama, dar cred că trebuie să existe. Mă situez între o căutată evidenţă şi credinţa că, poate, se va arăta. Un "spirit cultural" al urbei presupune o stare de specificitate la care să se raporteze formele creatoare de comunicare artistică, precum şi modurile de receptare. O bună receptare presupune nu doar un consum artistic, ci şi o asimilare a spiritului de care vorbim de către urbe. Or, dacă un oraş cu veche emblemă muzicală (în '96 s-au împlinit 200 de ani de când a fost cântat aici "Flautul fermecat" al lui Mozart) nu şi-a găsit încă timpul şi voinţa să dea Filarmonicii (care i-a adus atâtea personalităţi pe podiumul improvizat) un sediu propriu, cu sală adecvată, şi dacă Opera şi teatrul Naţional împart aceeaşi scenă, iar un posibil Muzeu de artă este aruncat într-o clădire în paragină, într-o zonă istorică în care alte case înfloresc, iar aceasta, în contrast, poate fi dată exemplu pe ţară pentru imaginea ei deplorabilă, de

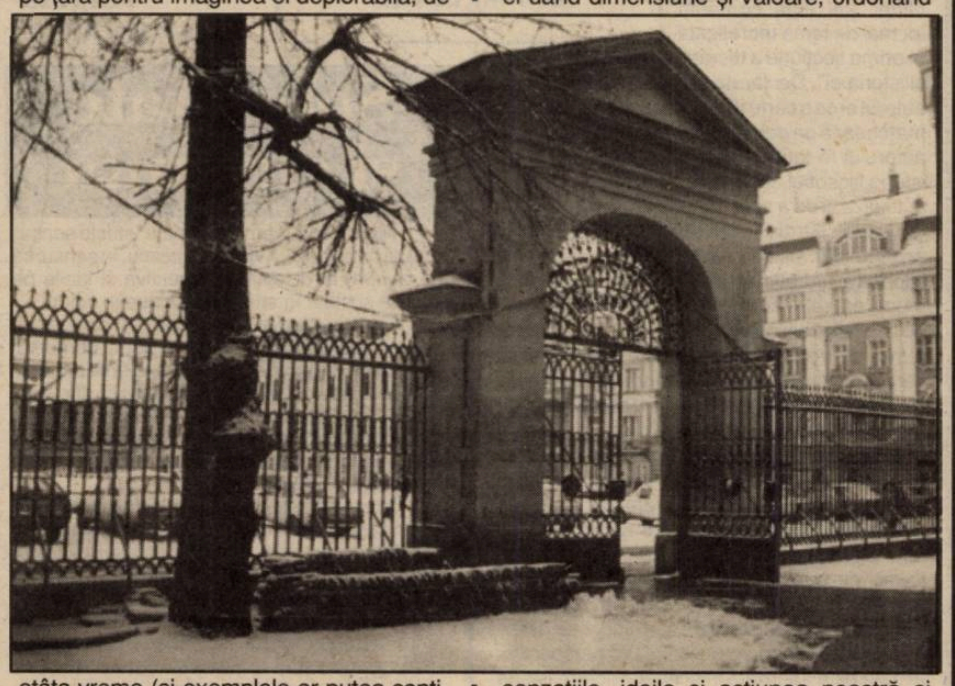

atâta vreme (şi exemplele ar putea continua), înseamnă că acest "spirit cultural", care trebuie să existe, n-a prins putere încât să impună o mentalitate pozitivă faţă de arta şi cultura ce se săvârşesc aici. Ca atare, pretenţia europeană a urbei nu se susţine cu un cult şi nici cu o cultivare a produsului spiritual.

Între consumatori, melomanii dau nota oraşului, publicul de teatru fiind totuşi eterogen, iar cititorii, în mare, întâmplători. Semnalele "spiritului cultural" specifice Timişoarei vin dinspre creatori, dinspre facultăţile de profil (acum şi de la arte plastice şi de la muzică), ca şi dinspre artiştii scenelor (în ciuda crizei prin care trec instituţiile de spectacol). În literatură, în arta plastică, în montarea scenică, nu doar de acum, pulsează o stare novatoare, experimentul fiind propulsat, cu obsesie, în faţă. Cărţile de proză şi poezie, de critică, expoziţiile (cu susţinerea de către galerii private, cu statut profesionist) mărturisesc despre imboldul spre inovare perpetuă, spre avangardă, cu elitismul de rigoare. Se caută mereu sincronizarea cu un spirit european. Se creează, însă, în paralel, o distanţă faţă de receptare. Trebuie că "spiritul cultural al Timişoarei", din acest unghi căutat, are ţinută intelectuală, o culoare vestică, puţin preţioasă, refuzând aromele balcanismului. Nu are, încă, suficientă forţă de penetrare, e mozaicat (prin impulsuri şi tendinţe, culori) şi adastă cam îndelung la definirea unei personalităţi proprii, recunoscute. Au şi "cultivatorii" acestui "spirit cultural", care ar trebui însă se vadă la tot pasul, în urbe, vina lor, uitându-se, de pildă, prea mult în grădinile altora, pentru exotismul fructelor sau pentru uşile ce s-ar deschide. În rest, întind mâna, precum Toma, chiar dacă există.

MARCEL SĂMÂNŢĂ

Indiscutabil, Timişoara se manifestă ca un spaţiu cultural şi intercultural, râvnind, din acest punct de vedere, şi nu numai, la recunoaşterea sa ca model deschis. Câştigarea unui asemenea statut s-a făcut în timp, prin acumularea armonizată a unor tradiţii culturale, prin racordarea la valorile naţionale şi asimilarea celor universale. Polii acestor acumulări sunt şcoala, instituţiile culturale, creatorii şi receptivitatea publicului timişorean. Cum orice spaţiu cultural este guvernat de un spirit cultural, acest spirit poate fi simţit şi resimţit cu intensităţi profunde şi aş spune că vine dintr-o pornire naturală, din vocaţia, din interesul receptorului pentru fiinţa sa interioară, ca semn civilizator şi ca aspiraţie spre împlinirea umană. De aceea, spiritul cultural timişorean nu numai că există, ci şi domină, în relaţiile lor, componenţii comunităţii. Spaţiul cultural a constituit un refugiu, un exil, dar şi un mediu de revoltă împotriva tendinţelor de restrângere a acestui spaţiu şi, prin aceasta, a libertăţilor individuale.

Spiritul cultural al Timişoarei a generat rezistenţa şi revoluţia, din el s-a născut ceea ce ţara a numit "spiritul Timişoarei". Complex, profund şi deschis, acest spirit în care trăim este, însă, în esenţă, unul creator, el dând dimensiune şi valoare, ordonând senzaţiile, ideile şi acţiunea noastră şi marcând o zonă de radiere cuprinzătoare. În el ne simţim în siguranţă şi găsim resurse pentru încercările vieţii materiale. Spiritul cultural al Timişoarei există, dominator, peste spaţiul ei cultural, de o diversitate remarcabilă şi mereu într-o dinamică viguroasă. El, acest spirit, de multă vreme, ne-a scos irevocabil de sub semnul provincialismului existenţa şi simţirea, aspiraţiile noastre. de aceea, nici o recunoaştere de acum a acestei realităţi, a valorilor ei, nu pare deloc surprinzătoare, ci firească.

ROBERT ŞERBAN

Înainte de 1989, Timişoara era un miraj, în special pentru tineri, miraj care m-a atras şi pe mine tocmai din hă-hăt, Turnu Severin, aici. Opţiunea mea de a urma facultatea în Timişoara şi nu în Cluj, Bucureşti sau Iaşi a fost determinată de acest spirit cultural despre care auzisem că ar umbla zi şi noapte pe malurile Begheiului. Nu pot să nu-mi amintesc dezamăgirea pe care am trăit-o în primii ani de studenţie (care au coincis cu începutul perioadei post-revoluţionare), când viaţa culturală a urbei nu avea nici măcar puls, dar spirit...

Astăzi, însă, e o evidenţă că în Timişoara se petrec o sumă de fapte culturale care creează o stare de spirit. Oamenii politici, atât învinşii, cât şi învingătorii, - dar nu numai politicienii - vorbesc despre "spiritul Timişoarei". Este cert că acest spirit a funcţionat în spectrul politici şi civic, ba mai mult, a şi... învins, molipsind şi alte zone ale ţării. Dar că spiritul a atins cultura din acest colţ al României, nu aş putea-o spune cu toată convingerea. E timpul ca actualii guvernanţi (şi mă refer, în special, la factorii locali de decizie) să se ia foarte în serios şi să propună o serie de proiecte cu impact, eficiente, de anvergură, care să scoată cetatea dintr-un provincialism păgubos. Ştiu că la Timişoara primăvara există un festival de folclor, vara o rugă, toamna, la culesul viilor e cântec, joc şi voie bună, iarna, un aho-aho copii şi fraţi. Nu contest că şi aceste lucruri au importanţa lor. Dar, totuşi, Timişoara este oraşul unde, după Bucureşti, se vinde cel mai mare număr de cărţi. Au consiliul judeţean sau consiliul local un program/proiect care să vizeze... literatura cultă? Nu au. Eu nu zic că nu-i bine să jucăm un soroc sau o sârbă-n Parcul Rozelor, dar cosmopolita şi elitista Timişoară are nevoie şi de altceva. Nu sunt bani, dar iubirea de moşie îl poate determina pe domn' primar, pe domn' prefect, pe domn' preşedinte al CJ Timiş să dea un telefon sau o fugă cu Citroen-ul sau cu Espero după niscai sponsori.

Prietenul meu Doru Branea scria, în "Orizont", că următorii 30 de ani de viaţă culturală ai Timişoarei pot fi salvaţi de oameni de direcţie. Vin şi îl completez spunând că aceşti oameni trebuie să aibă spirit de acţiune, să fie spirite în mişcare care să dinamizeze cultura locului. Sunt convins că doar astfel, nu peste mult timp, se va vorbi la superlativ de "spiritul cultural al Timişoarei". Şi poate-i molipsim şi pe alţii.

AUREL TURCUŞ

Spiritul cultural al unui loc este rezultatul vectorial al moştenirii culturale şi al producerii noilor valori spirituale; acestui dublu fond unitar dându-i-se viaţă în procesul praxiologic - cel al difuzării şi asimilării semnificaţiilor patrimoniului spiritual în societate. S-ar putea scrie cărţi întregi numai despre moştenirea culturală timişoreană, despre specificul ei până la sfârşitul primului război mondial, despre dezvoltarea spiritualităţii româneşti aici, îndeosebi cu începere, abia, din perioada interbelică. Fondul cultural moştenit, dacă nu este însuşit şi trăit efectiv de oameni, rămâne o lume a unor valori moarte. Acesta preţuieşte, deci, doar în măsura în care este actualizat, valorizându-l, într-un cuvânt - preţuieşte atât cât este viu spiritul cultural al locului. Elita intelectuală timişoreană cam ignoră trecutul cultural local, mai apropiat sau mai îndepărtat. Asemenea atitudine imprimă spiritului cultural de aici o pecete negativistă.

În privinţa creării valorilor spirituale în contemporaneitate, există realizări apreciabile, dovedite, de asemenea, de apariţii editoriale importante, de expoziţii de artă plastică, de programele instituţiilor artistice, de activitatea de valorificare a patrimoniului muzeal, arhivistic şi a fondurilor de carte din bibliotecile publice. Implicit, s-a ajuns, astfel, la o anumită efervescenţă a procesului praxiologic, autoreglementându-se, într-un fel, difuzarea şi asimilarea valorilor spirituale în societate. În modul acesta, cred că s-a fertilizat, oarecum, un mai larg spirit critic al timişorenilor, ceea ce conferă, emblematic, o îmbogăţire şi chiar o distincţie profilului lor cultural. Tocmai faptul acesta e deosebit de îmbucurător, pentru că învederează o vitalitate incontestabilă a spiritului cultural din Timişoara. Până în anul 1989, întotdeauna când se vorbea despre spiritualitatea timişoreană erau amintite: universitatea, revista "Orizont", Editura "Facla", teatrele, Opera, Filarmonica, Muzeul, Asociaţia Scriitorilor, Filiala Uniunii Artiştilor Plastici. Mi se pare că nu se mai menţin în "top" nici revista, nici editura, întrucât impactul la cititori s-a diminuat în mod sensibil. Asta spune ceva pentru cel puţin o latură a spiritului cultural timişorean, afectat, totuşi, de ingerinţe postrevoluţionare manifestate, mai cu seamă, în cadrul redacţiilor revistei şi editurii. În viaţa culturală timişoreană se manifestă numeroase nuclee de energie (care este sau se doreşte a fi) spirituală. E vorba de asociaţii şi fundaţii culturale, cenacluri literare etc. Şi activitatea acestora dă o anumită culoare spiritului cultural al oraşului de pe Bega. (Din păcate, în unele cazuri amatorismul exacerbat şi alte hibe ale acelor "paliere" publice umbresc spiritul în discuţie).

E greu să ne dăm seama în ce fel Timişoara este, acum, o măsură a spiritului românesc în cultură. Gândindu-mă la acest fapt, mi-am amintit de o reflecţie a lui Mircea Eliade: "Am cunoscut pe unul care zbiera că ciubota lui este mai importantă decât Faust." Oricum, este foarte uşor de constatat că există mai multe "segmente" ale intelectualităţii timişorene, iar în fiecare din acestea se manifestă, în permanenţă, pericolul intertămâierii, ceea ce lezează amarnic verticalitatea spiritului critic de aici.

Anchetă realizată de Alexandru RUJA

O carte reper

Datorată unor prejudecăţi şi hrănită hotărâtor de cele mai variate clişee, o anume repulsie s-a manifestat, tot mai accentuat, în raport cu ceea ce, generic, dar fals, a fost numit studiul "academic" în filosofie; această confuzie, înlesnită de cauzele arătate mai sus, a încurajat, tot mai vizibil, o anume înţelegere, din păcate pronunţat reducţionistă, a concepţiilor filosofice, guvernată de principiul simplei plăceri a lecturii. Sub acest semn al deplinei subiectivităţi psihologice s-a conturat în mentalitatea cititorului de filosofie un model absolutist al filosofiei, care favorizează un **anume** gânditor, respectiv o **anume** problematică, şi care ignoră, în acelaşi grad, orice alte teme şi orientări specifice filosofiei. Lucrarea **Filosofia şi istoria ei** a profesorului Viorel Colţescu anulează pretenţia nelegitimă a unei asemenea ispite. Dacă, aşa cum susţine autorul, "destinaţia textului influenţează elaborarea lui" şi dacă "cunoaşterea destinatarului, prezent în mod ideal în text, ne ajută să înţelegem mai bine textul însuşi" (p. 25), atunci cititorul acestei cărţi, adresată "cu precădere tinerilor care-şi caută propriul drum în acest domeniu", va afla în paginile ei o bună călăuză pentru ieşirea de sub vraja acestei iluzii. Pe parcursul lucrării sunt invocate nume reprezentative pentru istoria filosofiei: B. Spinoza, J.J. Rousseau, I. Kant, S. Wittgenstein, J. Searle. Autorul identifică, pentru fiecare gânditor în parte, tema, respectiv temele centrale în jurul cărora se articulează gândirea acestora. Astfel, studiul consacrat lui Spinoza indică drept temă fundamentală pentru acest gânditor raportul dintre iubire şi cunoaştere. Gândirea lui J.J. Rousseau este abordată în secţiunea a treia a lucrării intitulată "Teme ale gândirii lui J.J. Rousseau", secţiune ce grupează patru studii dedicate temelor specifice: "civilizaţia modernă în orizontul opoziţiei dintre fiinţă şi aparenţă, raportul dintre starea naturală şi starea socială, contractualismul" (p. 6). Spaţiul cel mai întins al lucrării este consacrat gândirii kantiene (pp. 77-141). Pe fondul interpretărilor ce vizează teme controversate în exegeza lui Kant, profesorul Viorel Colţescu reuşeşte să traseze o configuraţie argumentată a bazei edificiului kantian şi, în acelaşi timp, în spiritul celui mai exigent discernământ, să ofere noi propuneri de interpretare la două dintre cele mai "prestigioase interpretări ale filosofiei kantiene: aceea schiţată de Jean Piaget de pe poziţiile epistemologiei genetice şi aceea propusă de Martin Heidegger de pe poziţiile analiticii existenţiale". (p 77)

În secţiunea consacrată filosofiei limbajului autorul se opreşte asupra a doi dintre reprezentanţii moderni ai acestei orientări: Wittgenstein şi Searle. Pentru cel dintâi se identifică două teme centrale: limbajul ca oglindă a lumii (teoria imaginii), pe de o parte, şi limbajul ca instrument al acţiunii umane (teoria jocului de limbaj), pe de altă parte. Lui Searle îi acordă o atenţie aparte, dat fiind faptul că literatura de specialitate de la noi nu oferă nici la ora actuală o prezentare a acestei gândiri ce îşi propune drept obiectiv în demersul său raportul dintre stările intenţionale şi actele de limbaj.

Chiar şi cu acest titlu de inventar, **Filosofia şi istoria ei** este un instrument de acces (elaborat de pe poziţiile unei legitime competenţe) la câteva din marile texte filosofice; totuşi scopul ei nu se reduce la acest obiectiv. Distinctivitatea acestei lucrări în peisajul apariţiilor editoriale de specialitate din ultimii ani este conferită tocmai de tema teoretizată în prima secţiune a lucrării, şi anume "Filosofia şi istoria ei". Declarată şi prezentată de însuşi autorul ei ca o carte de istoria filosofiei, lucrarea marchează un debut: ne aflăm prin propunerea autorului în faţa unui nou mod de a concepe istoria filosofiei, mod a cărui finalitate este de a actualiza şi de a spori "capacitatea de aplicaţie generală". Ca disciplină ştiinţifică (şi nu simplist academică), "istoria filosofiei este o disciplină **istorică** şi **teoretică** în acelaşi timp" (p. 17, subl. mea); ea este, cum spune tot autorul, "modul de existenţă a filosofiei însăşi" (p 17). Din acest punct de vedere, filosofia este "domeniul în care o cultură devine conştientă de propria sa identitate (conştienţa de sine a unei culturi), "iar marile sisteme de gândire ce o constituie sunt "paradigme ale gândirii", tipuri de raportare filosofică la lume". Prin dimensiunea cognitivă şi cea valorizatoare, filosofia rămâne, alături de alte ştiinţe, într-o singularitate a cărei origine este specifitatea ei ireductibilă; ea este, ca formă de cunoaştere, modalitatea prin care "conştiinţa umană finită vrea să cunoască existenţa infinită" (p 15). Şi aşa fiind, s-ar părea că filosofia însăşi e imposibilă. Din perspectiva în care este abordată în această lucrare istoria filosofiei, există totuşi o posibilitate afirmativă: "Infinitul nu poate fi "epuizat" decât printr-o cunoaştere infinită, care nu ne este accesibilă nouă, oamenilor, decât în forma unei progresiuni cognitive nesfârşite. Ieşirea din aporia finitului care vrea să se măsoare, cognitv, cu infinitul, este deci istoria filosofiei". Cu această concluzie a autorului lăsăm cititorilor privilegiul de a accede direct la schiţa pentru o teorie a textului filosofic. Lectura atentă a acestei prime secţiuni, care dă şi titlul lucrării, va permite fiecăruia înţelegerea mai exactă a ceea ce autorul numeşte "capacitate de aplicaţie generală"; mai mult, studiile ce alcătuiesc cartea vor deveni şi pentru cititor ceea de fapt şi de drept ele sunt: aplicaţii ale acestei nou mod de a profesa istoria filosofiei (şi nu, cum **aparent** s-ar putea crede, alăturare întâmplătoare de nume şi texte filosofice reprezentative). Conceputâ astfel, istoria filosofiei îşi accentuează tot mai mult **potenţialul unificator** pe care l-a purtat cu sine dintotdeauna. Conceptul central pe care se sprijină şi-l propune ea este cel al **asimilării,** în vederea unei continuităţi la a cărei întemeiere vor sta doi factori: discernământul şi complementaritatea, guvernate de principiul circularităţii cunoaşterii umane.

Angela AVRĂMUŢ

Sobrietate şi eleganţă

Nu ne propunem o recenzie "stricto sensu" a cărţii profesorului Viorel Colţescu, în sensul că nu punem în discuţie perspectiva şi ideile pe care le susţine în studiile cuprinse în volum.

Lectura cărţii ne-a condus la o constatare aparent paradoxală: pe de o parte demersul desfăşurat răspunde celor mai exigente pretenţii ale specialiştilor în filosofie şi istoria ei, dar, la fel de bine, cartea poate satisface nevoia de lectură a tuturor celor "interesaţi de filosofie", adică a unui public cultivat, care va găsi aici un incitant material de reflecţie.

Autorul izbuteşte astfel o performanţă care ni se pare cu atât mai serioasă cu cât luăm în considerare anumite tendinţe, am zice deficitare, defectuoase, pe care le-am identificat în ultimii ani în apariţiile editoriale de carte de filosofie. Avem în vedere fie tendinţa de a supralicita un limbaj ultraspecializat, cu precădere formalizat, care devine astfel exclusivist, refuzându-şi un public altfel preocupat de problematica filosofică, fie tendinţa opusă - într-un fel - care sacrifică, de dragul unei anume accesibilităţi sau chiar al unei spectaculozităţi ieftine, demersul argumentativ, riscând enunţuri, aprecieri şi concluzii şocante doar prin aparenţa de noutate, noncorformism, dar nesusţinute temeinic teoretic, eşuând astfel într-o eseistică discutabilă sub raport valoric şi întreţinând un fenomen oricum excesiv de răspândit, dar mai ales grav şi periculos, cel al diletantismului.

Or, excelenţa studiilor cuprinse în volum constă poate în primul rând în faptul că ele onorează în sensul cel mai strict limbajul conceptualizat, filosofic deci, dar pe care nu numai că nu-l resimţi - ca cititor - nici inaccesibil şi nici greoi, ci, dimpotrivă, prin coerenţa şi rigoarea discursului ideile expuse au o claritate aproape stupefiantă.

Mărturisesc că m-au preocupat anumite teme, probleme prezente în concepţia gânditorilor integraţi în acest volum şi că am întâmpinat dificultăţi în străduania de a le descifra semnificaţiile, rămânând mereu cu anumite nedumeriri sau îndoieli. Regăsindu-le în demersul lui Viorel Colţescu mi-au părut a fi de o evidenţă uneori dezarmantă, probând parcă truismul cum că toate lucrurile mari sunt simple.

În acest sens, de pildă, în **Lecturi Kantiene**, comentând conceptul kantian al finalităţii fără scop, autorul acceptă legitimitatea "unei nevoi adânci, irepresibile, a conştiinţei umane care caută în lumea înconjurătoare un principiu unificator capabil să întemeieze în acelaşi timp valorile vieţii noastre" (p. 105). De aici va deduce importanţa conceptului kantian, considerând că "dacă gândim finalitatea în sensul ei kantian... atunci devine posibil acordul între ordinea obiectivă a lumii şi ordinea valorică a propriei noastre vieţi" (p. 109). Şi atunci, în posibilitatea acestui acord stă şansa noastră, a oamenilor, "pentru ca ordinea morală a vieţii să fie cu putinţă" (p. 109).

Apreciind că "orice mare filosofie propune un anumit ideal de viaţă", că "marile filosofii ne oferă nu atât cunoştinţe, cât sensuri unificatoare... ne propun noi forme de viaţă spirituală" (p 28), autorul pledează convingător pentru ideea că rostul cel mai profund al filosofiei ar fi să susţină omul în magnifica şi cumplita tentativă de a se cuceri pe sine sau cel puţin de a se apropia de sine.

Sobrietatea, exactitatea şi severitatea teoretică prezente în studiile din volum sunt dublate de o rafinată eleganţă a scriiturii propriu-zise, asigurată de fineţea expresiilor, nuanţarea fiecărei idei, prezenţa unor detalii care nu încarcă, ci fac lectura mai agreabilă şi reconfortantă. Descifrarea chiar a unor aspecte minore, te convinge de o muncă făcută cu migală, dar pe care nu o resimţi câtuşi de puţin ca pe un efort ostentativ, crispat.

Atenţia pentru detaliu, acurateţea şi minuţiozitatea textului ne-au amintit - anecdotic vorbind - că, după cum au "calculat", într-un fel de joc, cu câţiva ani în urmă, nişte foarte tineri prieteni ai săi, profesorul Viorel Colţescu a fost într-o viaţă anterioară artizan japonez.

În cele din urmă, cartea probează crezul autorului că reflecţia filosofică poate fi expresia întrebărilor şi neliniştilor, derutei şi chiar neputinţei umane, dar şi - poate mai ales - a efortului spre echilibru şi raţionalitate.

În acest sens, comentând relaţia dintre modernitate şi postmodernitate, în loc de încheiere, Viorel Colţescu se află în consonanţă cu acele poziţii care, considerând că modernitatea nu este un proiect ratat, ci "neîmplinit" (J. Habermas), pledează pentru recuperarea unor sensuri ignorate sau uitate ale acesteia, apreciind că "în locul respingerii nihiliste a modernităţii, conştiinţa filosofică postmodernă" poate depăşi cu adevărat modernitatea doar prin "asimilarea rezultatelor ei" (p. 194).

Aura MARIŞ

Autoreferenţialitate, metaficţiune, textualism

Fichte credea că, în epoca deplinei culpabilităţi, adevărul nu se mai poate regăsi decât pornind de la sinceritate. Şi spirit critic-ar adăuga Marcel Cornis-Pope. Ultima sa carte, **The Unfinished Battles, Romanian Postmodernism Before and After 1989** (**Bătălii neterminate. Postmodernismul românesc înainte şi după 1989** -Ed. "Polirom", Iaşi, 1996) e încercarea (tentantă!) a proferosului de coborî din realitate în literatura ei, şi din spaţiul cultural rafinat de grilele/codurile de lectură, în realitatea lui. Astfel, lui **M.C.P.** nu îi este străin/indiferent peisajul literar românesc (chiar dacă de la Virginia Commonwealth University din Richmond până la Timişoara, Cluj, Iaşi ori Bucureşti distanţele sunt cam lungi). Marcel Cornis-Pope la-anulează, microscopând "în jur". Se încearcă o imagine totalizantă/globală a postmodernismului românesc înainte şi după 1989. Ambiţia auctorială e de a-l panorama în "durata lungă" a istoriei, de a-i surprinde notele definitorii, luminile şi umbrele. Conştient, autorul analizează/adânceşte trecutul spre a putea înţelege/domina viitorul. Epoca extrem de politizată de dinainte de '89 - observă Adrian Marino în **Biografia ideii de literatură** (vol. 3, cap. "Literatura şi ideologia") e dominat de puternice militantisme ideologice-politice de dreapta, dar mai ales de stânga. Situaţie deosebit de prielnică pentru manipularea şi vulgarizarea publicistică a literaturii şi reflexiei sale teoretice (...) Există chiar tendinţa, la mulţi autori, de a confunda ideea de «filozofie» cu «ideologia». Şi, aşa cum am asistat din plin la un panlingvism abuziv, secolul 20 oferă acum spectacolul, diametral opus, şi al unui panideologism la fel de abuziv". Ideea de literatură cunoaşte o dilatare enormă. Asistăm la generalizarea tezei: "orice este literatură". Philippe Sollers avertizase în 1968: "Scriitura e continuarea politicii cu alte mijloace". Aşa cum filosofia, pătrunzând în mase, devine, după Gustave Le Bon, ideologie, ideologia pătrunzând în literatură o transformă în literatură de masă.

Într-un spaţiu în care ideologia oficială, erijată în adevăr unic acoperea toate aspectele vieţii umane, literatura tinde să se elibereze, să-şi afirme autonomia faţă de obsesia secolului 20: constrângerea idelogico-politică. Dincolo de scrierile încorsetate/închistate/înghemţate în concepte uşor fanate de un uz excesiv, există şi nevoia literaturii de a participa la "reformularea idelogiei culturale". Un alt fel de drum se întrezăreşte: Termenul de postmodernism şi conceptele ce-l însoţesc (autoreferenţialitate, metaficţiune, textualism) a fost folosit cu rigurozitate la începutul anilor '80" (...) luptând "împotriva creşterii centralizării, naţionalizării şi reideologizării producţiilor culturale". El a fost, notează Marcel Cornis-Pope, "un proiect estetic şi unul politic".

Articolele unor critici precum N. Manolescu, L. Raicu, M. Călinescu, M. Martin, E. Simion devin "vehicole ale rezistenţei moral-culturale". "După 1963 critica a devenit un spaţiu semnificativ al revizuirilor şi reformulărilor. Rolul asumat al criticii era acela de a umple golurile, de a descoperi modele pentru drumul nou al literaturii - nu în Uniunea Sovietică, ci în tradiţiile româneşti şi occidentale".

Literatura are privilegiul de a fi, înainte de '89, "singura alternativă" în faţa unui tip de discurs anihilant. Putem vorbi astfel de un "model de discurs alternativ în literatura română, tolerant, pluralist, reformulant". Literatura e asimilată unui proiect subversiv. De aceea ironia va juca un rol atât de important în operele scriitorilor români. "Fiecare porţiune de peisaj existenţial-notează autorul-trebuie cucerită prin strategii ale subtilului". Ironia din paginile lui T. Tzara, B. Fundoianu ori Urmuz se prelungeşte în poezia lui M. Dinescu ori M. Cărtărescu. E o "stare de spirit" care-i urmăreşte continuu. Dacă pentru Emil Cioran "ironia nu e decât o mască a nefericirii. Este expresia intelectuală a unei vulnerabilităţi interioare", pentru postmoderniştii ea opune lumea lui "cum este"-lumii lui "cum ar trebui să fie".

Între explicit şi implicit, absent şi prezent, cuvânt şi necuvânt, toleranţă, naţionalism ori pluralism, autorul marşează pe axa diacroniei în fenomenul cultural românesc. El e conştient că "literatura trebuie studiată în evoluţia sa şi nu în fixitatea idealului platonic; există doar istoria literaturii studiată în relaţie cu o mişcare istorică...". Ca într-un joc de **puzzle,** Marcel Conis-Pope pune piesele/momentele cap la cap pentru a reface întregul. Meritul autorului e de a scrie fără să estompeze stridenţele, fără să deformeze liniile realului. El ştie cu siguranţă că, pentru conştiinţa postmodernă, **luciditatea nu e un refugiu,** ci o cămaşă a lui Nessus. E starea matură a fiinţei. Cartea sa devine astfel un recurs la luciditate.

"Prima baricadă nesângeroasă pentru intelectualul contemporan din Europa ar trebui să fie redescoperirea de sine, fără de care e sortit a rămâne prizonierul crizei actuale". Ceea ce se cere acum în faţa subterfugiilor de tot felul, nu mai sunt lentilele groase ale maniheismului, ci spiritul de fineţe ("révolution de la sensibilité"), revoluţia mentalităţilor. Armele în istorie ne vor fi memoria şi cuvintele. Iar bătăliile... nu s-au sfârşit. Mai sunt încă multe de făcut. Căci trăim într-un orizont al posibilului.

Carmen NEAMŢU

Livius Ciocârlie

Un impostor *bien pensant*

Sunt, bag de seamă, un **bien pensant**. Dar nu mă decid asupra unei poziţii. Când imatur, nevrând să spun decât puţin îmi pasă, când pe cataligele unor mari exigenţe. De imaturitate n-am cum să scap. Îmi e "naturală". Încerc să scot ceva din ea, s-o pun la treabă. Altfel, lăsată de capul ei, acţionează ca un dizolvant. Aseară, neputând să adorm, m-am gândit la moarte. Îmi aminteam că scrisesem zilele trecute despre un soi de armistiţiu cu viaţa, măcar până la iarnă. Pare să fie real. Sunt redus la o suprafaţă subţire ca o foiţă. La a fi spectator. Lâncezesc şi privesc şi mă simt în elementul meu. Cât timp durează, nu cărtesc. Dincolo de asta, n-am decât griji. Griji domestice, personale, ale noastre, ale celor doi, cum să ne descurcăm cu casa etc. Grija fundamentală a fetelor. Pentru ele, ar fi necesar ca noi, chiar aşa, nedecişi şi fragili cum suntem, să nu mai murim. De cealaltă parte, tot natural este şi capul pătrat, producţia de idei peremptorii care, minate de imaturitate, nu rezistă mult. **Quitte à revenir, et en force, plus tard.**

Pe T, cam abuziv, o aduc pe poziţia mea. Cu noi, fie ce-o fi. Ea nu e de acord, are dintotdeauna sentimentul că viaţa, adevărata, încă nici n-a început.

Mă întorc un moment la ideea de **bien pensant**. Omul care gândeşte cum se cuvine adună în mentalitatea lui prostie, bună-credinţă, instinct de turmă, voinţă de putere. Numai nebunia creatorului original mai dă atâta certitudine cât o idee de-a gata. Plin de bună-credinţă, purtătorul ei te distruge ca pe o ploşniţă dacă nu eşti de acord cu el, întărit în încredinţarea lui că acţionează în numele adevărului, al gândirii înaintate, al binelui tuturor. Astăzi, gândirea de tipul ăsta şi-a găsit o expresie puternică în noţiunea americană de **Politically correct**. Să te ferească Dumnezeu de universitarii convinşi că gândesc cu capul lor! Să te ferească şi de americani, când gândesc. Nimeni nu ştie mai bine să strice o cauză bună. Elefanţi în magazinul cu porţelan.

"Tuturor celor care mă interesează le doresc suferinţă, abandon, tratament rău, dezonoare; le doresc să nu fie scutiţi nici de adânc dispreţ de sine, nici de sentimentul neîncrederii în ei; nu mi-e milă deloc, căci le doresc singurul lucru care poate arăta astăzi dacă un om e de valoare - să reziste".

Trebuie să afli despre cine scrii. Mihai avea dreptate. Nu despre Nietzsche scriu, nu sunt pe măsură. Cel mult despre ideile lui. Lui, de fapt, îşi doreşte suferinţă, şi el rezistă. Eu, suferinţă nu mi-am dorit nicicând. Nimic mai străin de micul burghez decât aristrocratul. Ne născuserăm pentru o viaţă adormită, cu globuri colorate de sticlă şi trandafiri. Istoria ne-a făcut prea multă cinste. Trăim ca într-o casă cu uşile smulse. Ne punem vată în urechi, ne înfofolim.

Întâmpinăm fără onoare tratamentul rău şi ne justificăm prin nevoia de supravieţuire. Aceasta ar fi misiunea noastră istorică, să durăm. Astfel de termeni mă depăşesc. Poate e adevărat, poate nu, la scara colectivităţii. Individual, nu îndurăm ce îndurăm ca să ne salvăm în istorie. De aceea, dispreţul de noi înşine şi neîncrederea în noi ni se potrivesc.

Tocmai că nu ni se potrivesc. N-avem ce face cu ele. De altfel, cei mai mulţi au grijă să se ferească. Se mai bat şi cu pumnii în piept.

(Uneori mă simt ca avarul care, suspectându-i pe toţi că i-au furat banii, se suspectează până la urmă şi pe sine. Nu cumva am trecut de partea puterii? Tot răul îl văd în noi, în cum am fost, în cum nu putem sau nu vrem să fim. Răspunsul e altul şi e incomod fiindcă presupune ciocoism. Puterea e aşa de jos, aşa de fără justificare, încât dacă nu vrei să scrii în primă instanţă, ca jurnalist şi ca om politic, n-ai ce să spui despre ea. Nu în asta e ciocoismul, ci în a-i lăsa pe alţii să se lupte cu ea. Dar am o apărare de beton. Ca om politic, ca jurnalist trebuie să ai idei despre ce ar fi de făcut. Nu de la imaturi, de la gombroviţeni ca mine, le poţi aştepta.

Da, zice T, dar tu, bobocule, măcar ai fi onest, dezinteresat şi ferm. Nici măcar. Aş fi cât se poate de permisiv.

Ne-am încheiat plimbarea într-un bar liniştit, în culori stinse, cu vase mari de flori, dinspre Quinconces. Zilele trec repede. Ce va fi mai departe, Dumnezeu ştie. Nu e nimeni acasă căruia să-i lipsesc. Pe N. l-am pierdut, ca şi pe alţii, ceilalţi sunt aici, dacă-l întind pe **aici** până la Luxemburg. Şi Roman, la Philadelphia, a spus T. Mai ales Roman, dar el e o ficţiune. N-o să-l mai vedem).

"Abolirea sufragiului universal, sistem datorită căruia naturile inferioare îşi impun legea naturilor superioare".

Gândit în contextul lui, al preeminenţei forţei, aşa stau lucrurile. Situaţia actuală, când se ciocneşte un sistem democratic cu unul care "îşi impune legea" de sus, fără să ţină seama de opinia colectivităţii, o dovedeşte. Occidentalii sunt slabi, fiindcă politica lor suportă controlul opiniei publice şi are în vedere viitoarele alegeri, al căror rezultat e determinat de medie şi nu de cei dotaţi. Opinia publică este sensibilă la interesul imediat, nu la durată. Nu admite sacrificiul cerut de o perspectivă mai largă. Ruşii îşi fac politica fără obstacole, ei depind numai de propria lor vitalitate. Nu i-ar putea periclita decât alte curente vitale, islamic sau chinezesc. Opinia publică şi sufragiul universal sunt manifestări de inerţie, deci feţe ale morţii. Contribuie - ca zăgazul care transformă energia apei în curent electric - la trecerea energiei în alt plan decât al vitalităţii primare. În planul societăţii civile. Există probabil o lege a devitalizării civilizaţiilor prin cultură şi educaţie.

Mai reiese din faza lui Nietzsche că are literalmente în vedere forţa propriu-zisă, nu "forţa" spiritului. Dacă naturile superioare sunt cele ce se impun când lipseşte sufragiul universal, atunci e vorba de naturi superioare prin vitalitate. Spiritele mari vin pe urmă, ca factori de devitalizare.

E joi. Pierre, în vacanţă şi nedormind acasă, nu mă duce la curs. Plec, dimineaţa, prin pădurea Thouars. Calc pe un pat de frunze de astă toamnă. Cer acoperit, fără ploaie. Păsări din loc în loc. Răcoare, aproape cald.

Exageram. Nu e nevoie ca, în absenţa sufragiului universal, să se impună numai forţa biologică, iar dintre marile spirite, mulţi au fost, dacă nu neapărat tirani, măcar stăpâni. De la Caesar la Napoleon. Chiar Lenin, la urma urmei. Totul e încotro au dus lumea. Uneori conştient, alteori prin efectul nescontat al acţiunii lor. Iar rezultatul e amestecat. Robespierre, de exemplu, şi toată revoluţia franceză: detestabili în plan imediat, cu nimic mai buni decât tiranii de mai târziu, dar faţa lumii au schimbat-o. E drept, cu ajutorul lui Napoleon. Despre cei din octombrie e încă devreme de spus privitor la schimbările indirecte. Cert e că din ce au vrut să facă praful s-a ales. Şi nu în pofida acţiunii lor. Datorită ei.

Altceva, acum. În "Contemporanul" cineva, serios şi altfel mai mult favorabil, mă ceartă că n-am văzut faţa tulbure a lui Noica. Aşa e, dar nu citisem tot. Peste scrisoarea către europeni abia în cartea recentă a lui Negoiţescu am dat. Sinceră, sigur, dar nu mai puţin deplorabilă. Ar fi şi alte exemple. Sub Ceauşescu scrie despre raţionalitatea noastră după ce, în '43, ne găsea incapabili să desprindem gândirea de organic. Sau poate aici s-ar potrivi vorba că numai imbecilii nu se răzgândesc? Greu de crezut.

(Mi-e capul îmbâcsit de nesomn şi de vară. Ce-i cu toată vorbăria asta? îmi spun. Am curajul s-o pun unde i-e locul, cel mai înţelept din cameră, coşul de hârtii? Să bag şi hodoroaga asta de maşină în cutia ei neagră. Să ies pe poartă încotro văd cu ochii şi să zic, aşa, de al dracului, de azi înainte nu mai comunic decât prin **internet**. Din păcate, două suflete sunt în mine. Celălalt e de autor. Ăstuia, sastisit, nu-i rămâne decât obişnuitul lui fel de a cârti: greşeli la maşină în rafală. Continui,

deci. Mare prost!)

Cumiţit revin la ce mai era de adăugat. În februarie '90, într-o discuţie cu M.L., am spus că ce ne-a lipsit a fost posibilitatea de a gândi ideea până la capăt. Acum, virtual, vom putea. Îmi pun întrebarea în legătură cu ce scriu aici. Cât de până la capăt merg? Las la o parte că nu suntem în stare de orice. Unele teme ne sunt interzise intim. Dacă încercăm, sună fals. Las şi degradarea pe care am suferit-o, sau nu insist. Când ai purtat atâta vreme botniţă... La fel şi cenzura proprie. Unele lucruri nu le spun. Nu vreau să rănesc, sau n-am curaj. Abstracţie făcând de toate astea, chiar până la capăt nu se poate merge. Acolo e tăcerea. Spaţiul infinit.

Parcă mai era ceva (toate astea mi-au trecut prin cap în drum către curs). Mai era, ce mai era? A, da, îmi spuneam, fără legătură, că şederea la Talence a fost bună, integral. M-am rupt de obligaţii absurde, nu mi se potriveau. Acum e nevoie de oameni care ştiu în orice moment ce e de făcut. E drept că nici alţii nu ştiu, dar măcar li se pare. Am trăit patru ani ca o plantă, cum totdeauna am visat. Am văzut una, alta. Franţa Atlantică, de sus până jos (anticipez puţin, abia săptămâna viitoare pornim, trei zile, spre La Rochelle, Brest, Quimper, Concarneau). Am încheiat o carte, am început divagaţiile astea. L-am reîntâlnit pe Ţepe, am cunoscut-o pe Mona, am petrecut nopţile de pe rue Bargue. De n-ar fi latura "reprezentativă"! **Les membres du comité de jumelage vous invitent à participer activement a leur dîner-débat. Interviendra et répondra à toutes vos questions. Monsieur...** La toate întrebările! Ce impostor!

Funambulesca dorinţă de a intra în roman

Rodica Draghincescu, pe care cititorul o cunoaşte, sperăm, sub ipostaze lirice mai mult sau mai puţin excentrice, din volumele de poezie: *Aproape cald*, Bacău, Editura Plumb 1993, şi *Fiecare avem sub pat nişte fotografii de care ne este ruşine*, Timişoara, Editura Marineasa, 1995, este o scriitoare pe deplin formată.

Distanţa dintre un bărbat îmbrăcat şi o femeie aşa cum e (un titlu hiperlung, şocant, bazat pe clasicul paradox ontologic: bărbat-femeie), roman apărut la Editura Marineasa în acest an, combină cu nonşalanţă genurile literare, voluptatea jocului cu litera scrisă, sentimentul vidului (un posibil model fiind L. Ciocârlie cel din *Fragmente despre vid* sau cel din *Paradisul derizoriu?*). Autoarea spune, la un moment dat: "... lucrez la o proză, un jurnal intim". Prin acest roman sau, mai degrabă, jurnal intim/proză poetică, Rodica Draghincescu ni se dezvăluie cu o sinceritate exacerbată, intolerantă, nudă, o creatoare răzvrătită (aşa cum îi şade bine unui scriitor să fie!), nonconformistă, sfidând grupările literare şi etichetările de orice fel, mereu cu simţurile scriitoriceşti aţâţate, la atac. Într-o lume literară actuală în care mulţi se cred geniali, ei doar din măşti fiind plămădiţi, precum arlechinii în commedia dell'arte, în această cameleonică urzeală de tinere talente la kilogram, Rodica Draghincescu e o luptătoare, "cu garda ridicată, apărându-şi adevărurile ultime", cum bine spunea Mircea Mihăieş.

Într-o altă ordine de idei, Dan-Silviu Boerescu nota că, în cazul Rodicăi Draghincescu, avem de-a face cu o proză "destul de poetizată în ansamblul ei". Şi nu poate fi altfel şi nicidecum un minus - spunem noi - căci Rodica Draghincescu rămâne, înainte de toate şi în pofida tuturor convertirilor, poetă. Vine să ne-o dovedească şi această carte, acest straniu şi, de ce nu, perfid roman, în care structura narativă (atâta cât e!) este subminată de descrierea punctiformă, şi de loc amorfă, a unor volute interioare, de intruziuni absurde ori comico-groteşti, reprezentări sau proiecţii ale unei germinaţii psihice abundente. Tonusul vibraţiilor psihice e constant, fraza ei nu lâncezeşte, nu se lasă pradă constrângerilor, epatează, atrage, derutează, se încolăceşte în jurul autoarei, îl anesteziază pe personaj, pompează neprevăzute asociaţii metatextuale.

Acest jurnal intim, cum îmi place şi mie să-l numesc, are, de fapt, alura, inconstanţa şi "escapadele" inerente unui roman de dragoste postmodern, cu tot ce implică această ultimă vocabulă, într-atât de ambiguă şi de insuficient definită: spargerea coerenţei narative, a sintaxei persoanjelor, criza frazei, a autorului (şi a personajului), cultul pentru contrasens (punct) şi autoreferenţialitate, în regim de ambiguitate, ironie, agresivitate constatativă şi altele. Două persoanje ies în exergă: un el târându-se în genunchi, personaj/partener esenţialmente imaginar, de nu va fi (fost) real, şi o ea raţională, energică, orgolioasă. Jurnalul Rodicăi Draghincescu e de un ludic prealesne schimbător, când pur, când tragic. Autoarea e din stirpea acelor scriitori care-ţi întind, într-o primă fază, şăgalnic fraza înspre delectare, dar care, brusc, se hotărăsc să ţi-o smulgă şi tu, cititorule, rămâi de-a dreptul siderat: "Asta e. Aiurez. Nu există naraţiune, nu există realitate".

"Tu scrii ceva straniu". - spune personajul îndrăgostit către autor.

Romanul Rodicăi Dragincescu păcătuieşte oare printr-o prea făţişă poetică a prezentului? Tot ce aflăm citindu-l e că are loc în acest tip de text mozaicat, pliat pe avatarurile prezentului, are loc, aşadar, celebrarea în cotidian (un cotidian fără surprize, plat, cenuşiu) a unui corp. Un corp feminin. Şi unul masculin. Două trupuri ce se caută prin fisurile paginii, prin spaţiile ei albe (cele de după actul scrierii). Imposibilă apropiere, imposibilă fuziune (nici măcar intelectuală). Personajul imaginar - îl regăsim în cele mai stranii (dis)conforturi exterioare/ interioare: hotel, gări, trenuri, pat, parcuri etc., cu un condei fidel scos din teacă, derutant adesea. Personajul său, imaginar ori ba, e un intelectual, un îndrăgostit (mai există) aşa ceva pe portativul unei suprasaturaţii universale?) fragilizat până la fiorul ultim al cunoaşterii prin scris. El, personajul - pretext sau subtext, se infiltrează în materia romanului cu insistenţă diabolică şi mai cu seamă pe calea unor epistole trimise "iubitei". Plasat la distanţă (v. şi titlul romanului!), acest personaj dens şi labil în acelaşi timp, distrugându-se din mers, de care ţi se face chiar milă, dă echilibru şi tensiune unei scrituri pluridimensionale. Între cei doi, autoare şi personaj, telefonul şi aşteptarea (simboluri?), cu alte cuvinte, nevoia acută de a comunica şi de a dori, într-o existenţă contemporană prin excelenţă sterilă, condamnată la surdo-mutism şi la multiple handicapuri (pe care nu are rost să le înşirăm aici). Iată o pistă interpretativă posibilă, dacă vrem cu orice preţ să aflăm o coerenţă interioară a romanului.

Sensibilitate aparte, sortită să se autocontemple şi să se autodefinească, autoarea îşi este propriul psiholog curant, luându-şi regulat pulsul vieţii interioare. Autoarea despre sine: "Eu. Şi cu cât. Mă conţin, mă inaugurez, mă dezvelesc, mă pipăi, mă protejez cu zidul ăsta de hârtie". Rodica Draghincescu îşi asumă cu asupra de măsură condiţia de femeie-scriitor. Scrisul pentru ea este profilactic. "Scriu ca să îngrădesc partea vulnerabilă". - spune autoarea.

Când textul alunecă-n patetism (o ţară a scrisului feminin în genere?), autoarea-l struneşte admirabil, căci hăţurile-s într-o mână sigură de sine, care, ca la raliuri, ştie să schimbe vitezele, abordând dezinvolt varii stiluri (stilul epistolar, "fulguraţiile" lirice, stilul autobiografic) etc.

Text-subtext-pretext - o triadă narativă care funcţionează foarte bine la Rodica Draghincescu. Texturile şi personajele sunt glisante, dar întregul este unitar.

Am citit, aşadar, o carte vie, cu propoziţii/notaţii aparent seci, glaciale, în fapt labirintice şi hematogene, o carte cu mai multe claviaturi, etalând un vocabular variat, când sobru, când intim, pe alocuri dialectal (v. personajul Alin), o carte bizară a unei psihologii feminine bine strunite, cu emotivităţi şi rătăciri înfrânte. O scriitură funambulescă, în care ideile şi emoţiile compun stări diametral opuse: tristeţe, bucurie, poftă de viaţă, dar şi de moarte, pasiuni elementare etc.

Nu ştiu în ce gen literar se va lansa Rodica Draghincescu în continuare, dar sunt convinsă că o va face cu mult talent şi cu pana înmuiată în (atât de necesara) sinceritate, ignorând plas(m)a privirilor piezişe.

Simona CONSTANTINOVICI

I. D. Sîrbu

"Iarna asta e bolnavă de cancer"

Craiova, 27 aprilie 1982
Dragă Delia,

Acum am vorbit cu Doinaş, l-am felicitat pentru cei 60 de ani ai săi ("C'est pas une âge, c'est deja l'éternité"), i-am spus cât m-am bucurat pentru "Faust"-ul său, înşirându-i amicii mei din streinătate cărora (deşi are să mă coste enorm) va trebui să le trimit câte un exemplar; - apoi, printr-o asociaţie ce nu trebuie să te mire (demult suntem o mistică familie spirituală) m-am întors, cu toate fiinţa mea, către tine şi am zis: **azi, îi voi scrie Deliei**. Nu despre nemaipomenita masă ce mi-a oferit-o cu ocazia ultimei mele vizite, nici despre aura de dragoste cu care vorbim de tine la telefon cu Eta: pe Carin (...), acum orfană de mamă şi paşaport, am adoptat-o, mă consideră Tatăl ei moral (Baba, numai dintr-o greşeală de regie a Destinului a făcut-o cu altcineva, dar asta nu are importanţă); vreau să-ţi scriu despre o fetiţă de zece ani, cu ochi albaştri, pe care, după o vizită a mea la voi (când v-am băut o sticlă de Murfatlar - şi v-am făcut să rădeţi două ore), când s-a născut, am hotărât eu (fiind vecin de culoare şi protector al părinţilor ei, tineri actori ai Teatrului Naţional Craiova), **ca să poarte numele tău: Delia**. Un nume exotic aici în Oltenia, dar sună splendid când e strigat catalogul, şi va suna şi mai splendid dacă această splendoare de fée, va dori să fie, ceea ce e Tatăl ei, slujitoare a cumplitei Thalia. Nu vreau să-ţi tulbur singurătatea, departe de mine gândul de a te implica într-un joc al meu: dar eu aşa sunt, consider că Dumnezeu se uită la noi oamenii prin ochii copiilor (asta e vorba mamei mele bănăţene), de câte ori mă duc în familia Dogaru (acum stau în altă parte) ca să mă interesez de progresele la engleză (tot o idee a mea) ale Deliei, uitându-mă în ochii ei albaştri, de iezer, fără să vreau îmi aduc aminte de tine, de Cluj, de epoca în care, în holul Colegiului ţi-am prezentat, înaintea unui concert simfonic, un bun coleg al meu...

După ce am revenit din periplul meu transilvan, am rugat-o pe Delia (căreia i-am spus că are o naşă spirituală în Timişoara) să-mi dea o fotografie, vreau să ţi-o trimit.

Ieri mi-a adus-o, jenată, graţioasă şi timidă ca şi caligrafia ei: te rog să te uiţi la ea, aşa cum mă uit şi eu: ca la o invoaltă şi luminoasă poveste, o bucurie pentru ochii noştri încercaţi de umbre şi amintiri.

Cu nesfârşită dragoste, Gary

Craiova, 21 ianuarie 1983
Dragă Delia,

Nespus m-au bucurat scurtele tale scrisori: am înţeles; anume bagi în maşină hârtii mici, ca să nu cazi în ispita (al cărui rob mă consider a fi, în veci pururi, eu) de a scrie mult şi lung. Te înţeleg Delia, te şi aprob: mă bucur că Deliu (care e un mare leneş) ţi-a predat cartea mea: sper să nu te desamăgească. Noi suntem bine, în general: Lizi suferă de nişte reumatisme vechi, în ultima vreme îi e tot mai rău, nu doarme din cauza durerilor, nu prea mănâncă. Încolo, bine: trăiesc într-o singurătate de schivnic, aici în Craiova; parcă aş fi în Afganistan, nu am reuşit să îmi fac nici un prieten: nimeni nu-mi deschide uşa: se pare că, pentru formula de prudenţă a oltenilor, modul meu de a fi, e considerat, - aici suntem încă sub stăpânire turcească, fanariotă, poveştile cu Independenţa şi Unirea sunt pură literatură, zapcii, beglerbeii, capuchehaii, doctori-docenţi, ei ne sunt vajnici stăpâni - e considerat stupid, periculos şi riscant. De aceea scriu, ori de câte ori, cum zice Eta, "avem câte o criză de entorsă sufletească" (entorsa e mai dureroasă ca fractura: uneori), scrisori lungi şi stupide către amicii mei. Mai ales lui Nego îi scriu mult, fiindcă ştiu cât de teribilă e singurătatea lui **de acolo**. Îmi răspunde rarissim, ştiu însă că îl bucură veştile mele. Şi tu eşti singură, Delia, doar că singurătatea ta e altfel decât a noastră, ea are un nume... În sfârşit, seceta asta de iarnă e cumplită: provoacă nevroze, nu ninge, nu plouă, chiar şi copacii sunt derutaţi, azi-mâine, plesnesc aici mugurii...

Doinaş pleacă (cu Irinel), în Aprilie, în Germania. Sper. La vară, îmi scrie Nego, va veni Nemoianu pentru trei luni. Se agaţă şi el de vizitele acestea; eu am stat la Berlin 15 zile, singur, liber, plin de bani - şi totuşi am crezut că voi înebuni, îmi venea să mă urc pe pereţi. Sentimentul de furnică anonimă pierdută în fo:fota unei staţii subterane de metrou. Groaznic.

Plecăm la Bucureşti în 26 ianuarie, dacă Lizi se va simţi bine, vine şi ea cu mine. Merg la Editură (volumul meu de proze, care va fi o surpriză pentru cei din fostul Cerc Literar, te asigur) este sub tipar la Cartea românească. Luăm nişte biete "drepturi de autor": dintr-o carte de teatru a fost plătită fiecare piesă când s-a jucat: acum se consideră o reeditare. Aşa că: îţi amintesc o vorbă a soaţei mele care circulă la Fondul literar: vorba, nu soţia): "Gary, încă o carte ca asta şi vom fi nevoiţi să ne vindem şi televizorul". Delia cea mică (a fost foarte grav bolnavă, am crezût că are congestie cerebrală, a scăpat, e lungă, a crescut repede, e teribil de ambiţioasă, plânge când ia nota 9 etc.) va fi fericită să primească un semn de la tine. O voi ruga să-ţi răspundă, asta după ce îi predau scrisoarea ta...

Soţia mea ştie de Sanda (eu habar nu aveam de ea) este fosta soţie a bietului Dan Arthur, (singurul amic pe care nu l-am văzut după ieşirea mea din detenţie). Nu ştiu ce face în Craiova, Lizi (care e secretara Fondului Plastic) o ajută să vândă diferite artizanate (stofe ţesute, vopsite, aşa ceva)...

Intens şi mult m-am gândit la Ileana Demian şi la al ei soţ, Pintilie. De Ileana mă leagă un profund sentiment de prietenie şi respect (netulburat de nimic) - de Ricu, o tinereţe cam aventurieră şi alcoolică, recunosc. Dar, asta a fost în Clujul acelor ani pe care îi ştii foarte bine. Regret enorm situaţia lor (mai nou, crede-mă, nici mie nu îmi ajunge pensia, deşi cu Lizi împreună avem 5.000 lei. Dar ei?). Eu lucrez, câştig, nu mult, dar aproape încă o pensie pe an. Am grijă de nepoata mea, Monica D. Crăciun, elevă la Filologie Istorie, în Craiova, clasa X. Stă la internat, casa noastră fiind foarte mică, eu, ca şi Puiu, un noctambul, lucrez la ore inegale, nu îmi place să fiu deranjat. Îi **dau acestei nepoate lecţii de engleză**: franceza tot cu mine a învăţat-o, acum citeşte fluent în ea: dar cu engleza e mai greu, eu citesc curent, am ureche bună (am furat pronunţia din filme, de la radio), totuşi cred că engleza ce o va ştii, va fi cea a unui şeik arab sărac în petrol. (Dar despre aceste temerare aventuri ale mele, te voi informa de îndată ce voi veni la Timişoara. Nu ştiu când, dar voi veni. Şi atunci, te caut neapărat. Pe Eta am întrebat-o: "Nu e cazul să-ţi trimit un pachet cu mâncare? La Craiova e mai bine ca în orice alt colţ de ţară. Până acum. Deci: Delia, dacă ai nevoie, îţi trimit oricând un pachet cu: şuncă, slănină, salam, brânză, ouă (?). Zău, nu glumesc!

Acum mă gândesc să cer **eu** pentru Pintilie un ajutor de la Fond. Nu de la Doinaş, ci de la Iancu, direct. Dar pentru asta trebuie **să aflu dacă mai există acest Fond**, fiindcă, de două luni, nu s-a aprobat nici o cerere. Dacă merg la Bucureşti (merg singur), trec şi mă interesez, pentru un ajutor. Mizeria scriitorilor e în creştere: pensiile sunt în pericol, nu ştim ce aduce ziua de mâine.

Pe Karin am găsit-o. O iau sub tutelă. E doctoriţă practicantă la spitalul de sugari din Cotroceni. Cred că a divorţat. La telefon mi s-a părut "puternică, liberă, pe soartă stăpână". Mamei ei i-am scris des, nu mi-a răspuns, adică nu am primit nici un rând de la ea.

Delia, îţi dorim multă linişte, sănătate, şi te rugăm să nu uiţi că te iubim. Nego îmi cere cartea lui Puiu - eu nu am decât un singur exemplar - are şi el unul aici. Ar trebui să i-l trimiţi.

Te sărutăm, Gary şi Lizi

Dragă Delia,

În gând, am avut cuvenita reculegere pentru Ovidiu (cel mai tânăr dintre noi), şi Eta, care a devenit sexagenară. Etei i-am scris o scrisoare şi i-am trimis un mărţişor: la telefon părea foarte emoţionată - ştiu eu ce fel de veselie avea - în orice caz, citindu-i versurile ce i-au apărut, pe o întreagă pagină, în România Literară, i-am simţit şi umbrele, şi barca, şi... purgatoriul prin care trece, fără Virgiliu.

Lui Nego i-am trimis pagina cu poemele Etei, şi am decupat din R.L. menţiunea cu data naşterii lui Puiu. Asta îi mai aminteşte că trăim, că **e cazul să nu uităm pe nimeni**. De vreo două luni, nu mai primesc nici un fel de scrisori din West: deşi eu scriu regulat, trimit cărţi; corespondenţa asta a mea, nu e un hoby, ci forma în care, în cumplita mea singurătate (din acest mare sat sportiv şi chiar universitar, care ar fi Craiova) încerc să fac vizite, să întreţin relaţii, să fiu şi să rămân un "zoon" dacă nu politikon, cel puţin un "zoon aghathon".

În săptămâna ce vine, din iniţiativa Univ. din Cluj şi a Uniunii Scriitorilor, va avea loc un fel de symposion Radu Stanca: vor participa, după câte am aflat, Doinaş, Regman, Todoran, Sîrbu, Ioanichie, Eta - şi o mulţime de alţi admiratori şi rude ale lui Radu Stanca. Nu ştiu dacă tu vei veni, nu cred; Irinel e bolnavă, Zorina e cu şcoala, Lizi are serviciu - se pare că va fi o întâlnire între bărbaţi. Îţi scriu ca să ştii: nu am iniţiativa, dar **tare rău mi-ar părea dacă Deliu Petroi nu ar apărea**. La hotel ar putea să stea cu mine (Sympzionul are loc Vineri, 4 Martie, orele 19 la sala festivă a Bibl. Universităţii. Noi sosim de Joi, avem reţinute camere la hotel), am şi bani ca să-l invit la mese: nu îmi pot imagina o întâlnire Stanca, fără Deliu. Ştiu că plângi acum, ceea ce vreau să îţi spun, oarecum indirect, este faptul că demult sunt convins de inexistenţa unui prag albastru, eu trăiesc sub protecţia unor spirite ce nu mai sunt în viaţă, dar pe care îi simt şi îi ştiu alături de mine, prezenţi în visele mele, şi mai prezenţi în memoria scrisului meu.

Pe Eta, când îi scriu, o fac să râdă de drolaticele mele istorisiri: cu tine nu pot să fiu nici măcar neserios. Abia aştept să te văd: am dat de urma tinerei Carin, fiica fostei mele iubite, e doctoriţă în Cotroceni, am instituit o tutelă asupra ei.

Te sărut, servus,
Gary

Delia,

dacă poţi, dă un telefon lui Deliu, spune-i să se urce în tren şi să vină. Îi vom plăti şi drumul şi hotelul (Fondul Literar: preşedinte este Doinaş). Să-mi dea un telefon, fie mie (941/12465) fie lui Doinaş. Transmite salutările mele Ilenei şi lui Ricu.

Gary

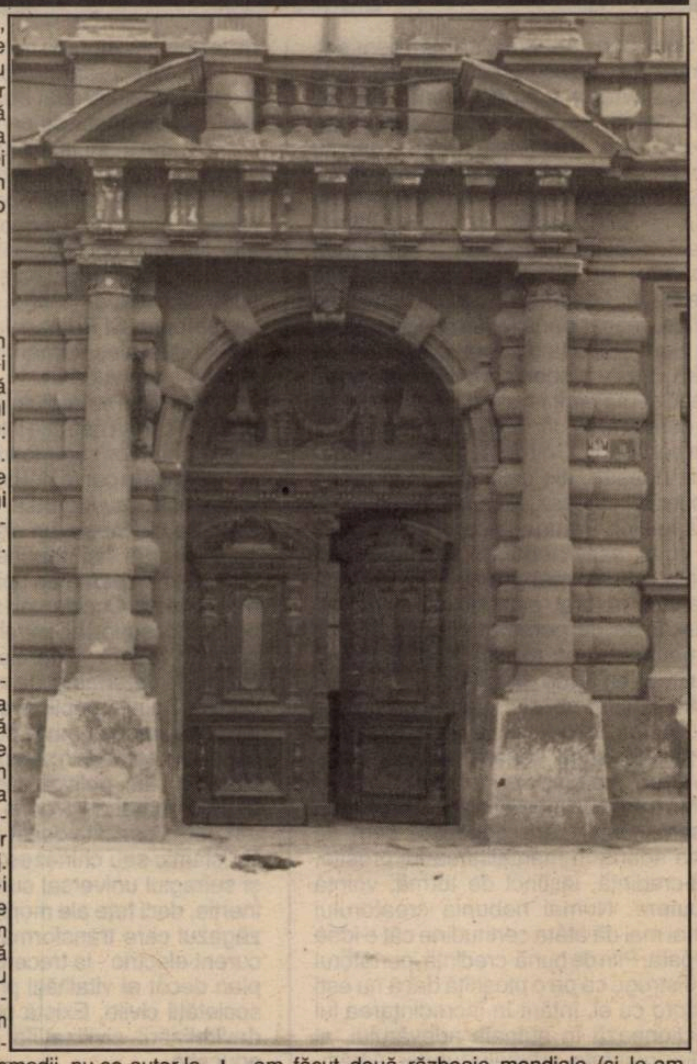

Craiova, 28 II 1984
Dragă Delia,

azi am trimis mărţişoare: "lui" Irinel (iartă genul masculin, şi doamna Ştefan Doinaş mă iartă pentru aceste greşeli de acord), Zorinei Regman (soţului ei i-a ieşit, la "Eminescu" o masivă "antologie a Nuvelei anilor 80"), la Eta Boieriu, în Cluj. Voiam, bineînţeles să-i trimit şi fostei doamne Nego (mai ales că am aflat, are totul **gata** să plece... **la soţul ei**; nu mai poate suporta singurătatea...) dar m-am răsgândit. Nu mă amestec, sunt autor de Comedii, nu co-autor la comédie.

La Timişoara, i-am trimis fiicei lui Baba Dorn, Karin (pe care am rugat-o să te viziteze odată, ştiu eu de ce): şi acum, iată, fiindu-mi tare dor de tine (şi de Ileana Demian) în mod simbolic, îşi trimit un mărţişor. Îţi doresc sănătate, linişte, pace şi lumină.

O doamnă Sanda Mârşu mi-a scris o scrisoare frumoasă, în care aminteşte de Tine. Regret enorm că familia Pîrvu nu mai este accesibilă, sub nici un chip. De Deliu Petroiu îmi aduc aminte tot mai rar: intră în ceaţă - odată cu vocea mea de odinioară, cu "pohta" mea de vin bun şi petreceri inteligente... Todoran e acelaşi, lucrează, mă bucur să-l ştiu aşa cum este. Minei Maxim i-am scris nu demult: nemţoaicele şi iudeele mele din Timişoara îmi scriu rar, dar îmi trimit cafea: din Israel, RFG, USA...

Am fost absent la durerea Ilenei - nu ştiu ce s-a întâmplat, alergam ca un besmetic prin Minister, îmi fusese oprită cartea ce era gata să apară: printr-un capriciu biografic, eu totdeauna i-am considerat... separat pe Ricu şi separat pe ea. În memoria mea a rămas Ileana Demian - deşi ştiu foarte bine când şi cu cine s-a măritat. Fiul ei m-a oprit pe stradă să-mi spună că lui Ricu îi e foarte rău, am şi vorbit atunci cu Ştiva pentru un ajutor, sau aşa ceva. Transmite-i te rog gândurile mele bune şi regretul meu enorm pentru acest sfârşit care putea fi şi mai bun, putea să nici nu fie - Ricu fiind cu cinci ani mai tânăr decât mine (de pildă).

La Arad mi se joacă o piesă "Arca", nu ştiu cum a ieşit: un spectacol frumos am avut la unguri în Oradea şi în "idiş" la Teatrul Evreiesc Bucureşti. La Bacău, de ieri, mi se joacă prima comedie... satirică. Se zice, cu mare succes la publicul inteligent.

Te sărutăm amândoi,
Gary şi Lizi

Craiova, 11 ianuarie 1988
Draga noastră Delia,

A picat bine scrisoare ta, stătusem toată ziua la spital, acolo doctorul care m-a operat, în prezenţa oncologului care mă are acum în evidenţă, am fost predat doctoriţei care îmi va face acum, timp de 6 săptămâni, acele razecobalt. Despre care eu nu ştiu nimic, dar sunt brav şi sans reproche, deşi toată viaţa am folosit cuvântul "ştiinţă" şi "ştiinţific" totdeauna în ghilimele (adică: aşa-zisa ştiinţă, aşa-zisa metodă ştiinţifică etc) acum, iată-mă, eu însumi în ghilimelele acestea care încep să îmi placă. Dacă după afirmaţia că "nimic ce-i românesc nu mi-a fost strein" (me alienum puto) acum voi putea zice că de nimic ce-i neomenesc nu am fost scutit...

Lizi a stat lângă mine - ea este darul bunului Dumnezeu pentru toate păcatele mele - nu sunt un fricos, am rămas un brav sergent, am făcut două războaie mondiale (şi le-am pierdut prin pace şi onor), m-am luptat cu un demon (nu cu un înger) ce se cheamă Prostia omenească - doar nu am să mă sperie chiar acum când trebuie să ies frumos din scenă. Am făcut să râdă judecătorii mei, pe vremuri: faire rire les juges s-a dovedit la noi a avea efectul contrar ca la franţuzi. Mi s-a dublat pedeapsa. Acum îi fac pe doctori să râdă, poate că voi obţine astfel o triplare a zilelor mele lucide. Să ştii că dacă "animalul" acela nu era un măgar, nu putea trece de cenzură cele ce treceau prin capul său. Trăim o epocă monarhică, eu care am studiat şi am conferenţiat despre "bufonii şi bufoneria în teatrul lumii", în mod lucid accept urechile de măgar tocmai fiindcă numai astfel el este şi rămâne un alter-ego al libertăţii şi stoicismului meu supra-naţional şi infra-intelectual.

Nu îţi scriu ca tu să îmi răspunzi: am o secreţie glandulară specială, îmi hrănesc teribila mea singurătate în doi, cu iluzia că pot sta de vorbă, din centrul Cercului meu, cu toate punctele dragi de pe circumferinţa memoriei şi dragostei mele. Scriu fiindcă eu am nevoie de voi, nu voi de mine. (Karin Parutsch- Dorn a fost foarte încântată că am făcut-o Catâră).

De două luni nu am mai scris mai nimic, am citit numai theologie şi Cioran. Am cartea lui Frossard despre papa Ioan Paul II, am recitit câteva din volumele mele în manuscris. (Am şi eu o operă... ce aşteaptă zorii unei şi mai noi vieţi de tip nou).

Acum, fiindcă memoria mea a slăbit mult, e timpul să-mi scriu memoriile, nu-i aşa!? (Ce qui reste apres qu ' on a oublié tout).

Ie voi scrie. Cu humor în stil drolatic. Râs-cu-plâns. Mintea cea dintâi şi cea de pe urmă a românului. Dacă vin să te văd (prin Mai şă zicem) îţi aduc o mostră din "jurnalul unui jurnalist fără jurnal", sper să te înveseleasă. (Mă rog mult nu direct către duhul Mamei mele. Ea are teribile relaţii în cer, mă ajută). Deliu s-a mutat, mi se pare. Mi-e dor de el. Îmi scriu Ion Oană, Titircă, colegii lui de Facultate.

Te sărutăm,
Gary şi Lizi

Craiova, 14 aprilie 1988
Dragă Delia,

Nu trebuie să îţi faci griji, răspunzându-mi la scrisori. Deşi scrisoarea pe care am primit-o ieri **e o minune** (m-a bucurat la fel de mult ca şi magnolia ce a înflorit peste noapte sub geamul nostru) trebuie să-ţi mărturisesc că eu scriu nu numai din exces de bunătate sau memorie: scriu şi fiindcă această formă de comunicare cu lumea, chiar şi într-o singură direcţie, îmi disolvă peştera de singurătate şi disperare în care trăiesc, ca Robinson cu sfânta Vineri (Lizi) pe o insulă oltenească, afurisită, ticăloasă şi şmecheră. Scriind, "je seme a tout vents", adorm în mine nevoia de călătorii, amici şi

orizonturi: conribui la unificarea Europei şi pun stavilă balcanismului fanariot care înaintează victorios spre Abendlanduri: Asia înaintează şi ea victorioasă spre capitalele luminilor, între zidul chinezesc şi cel de la Berlin, ce poate face un biet cărturar transilvan, după şapte decenii de viaţă şi şapte dictaturi de moarte şi sfârşit? Scrie, dragă Delia, scrie scrisori către bunul Dumnezeu: scrisori către umbrele care ne-au părăsit, scrie, pregătindu-ţi prietenii de dincolo în vederea unei primiri călduroase. (Îi scriu lui Doinaş, ştiu că asta îl bucură, are şi el angoasele sale. Am momente când îi văd pe vechii mei prieteni, Puiu, Eta, Blaga, Maxim, Rusu, Ghibu etc., agitând steguleţe şi strigând (în Gara Otopeni **de dincolo**), "bine ai venit, Gary, de când te aşteptăm!". Suntem bine, adică "sok minden nyavalya kinoz ejjel es nappal", eu lucrez regulat, ca un ceasornic bavarez: am fost un excelent alergător de cursă lungă în tinereţe (fugind am scăpat la Stalingrad, Iaşi, Simferopol), acum, la bătrâneţe, sper să câştig cursa la ultima turnantă. **Nu vreau să mor nemărturisit**, chiar dacă tot ce scriu s-ar putea să apară, ca şi opera soţului tău mult iubit. Nu contează, suntem soldaţi ai limbii române, ai poporului acestei limbi, ne facem până la urmă datoria.

Plecăm cu Lizi la Bucureşti - am treburi la Editură - poate îl vedem şi pe Ştiva, care, s-a reîntors din Dämerungul Untergangurilor. Despre Nego ştiu (via Stockholm, Copenhaga, Olga Caba) că are el o mică ciroză, dar e serios, scrie şi lucrează la această mult promisă Istorie a Literaturii. E vesel şi fericit. Nu cred: acesta e ziarul său de perete, acest optimism teatral, şui şi pieziş).

Îmi scrie despre tine din când în când această corespondenţă voluntară a mea de pe malurile Begăi domnişoara Voiculescu. Transmit Ilenei şi copiilor ei, bunele mele gânduri.

Craiova, 18 oct., 1988

Draga noastră Delia,

În timp ce vorbeam azi dimineaţă cu Deliu Petroiu la telefon, deodată m-a fulgerat "prin plexul meu solar" dorul dup tine şi Puiu. (Vă văd mai nou pe amândoi ca două vagi siluete pe o stelă latină, spălată de ploi). Te simt înşurubată în singurătate, înfofolită în haine călduroase (la noi e foarte frig în locuinţă), Lizi a mea e plecată în braconaj alimentar, pe mine mă dor urechile, **auzul mi-a scăzut la jumătate**. Îmi pare rău că nu am putut să-ţi trimit o carte ceva mai serioasă, dar şi Ursul acesta e un simbol valah, l-am scris ca să mă odihnesc (şi să câştig nişte bani) după ce terminasem câteva opuri grele, dar nevandabile.

Trăim teribil de izolaţi de lume, acest mare sat universitar care e Craiova, mă consideră şi azi o grefă transilvană, cultă, ce ar fi trebuit să fie eliminată de mult: sunt supus unor mizerii locale, nu primesc scrisori şi pachete, nu îmi pleacă plicurile în care trimit şi eu cartea asta celor dragi mie. (De aceea am recurs la formula coletului). Trăiesc ca un marginal marginalizat, nu **mai** ştiu precis ce gânduri şi intenţii a avut bunul Dumnezeu, oferindu-mi viaţa ce am avut-o, la ora asta îmi dau seama că nu trăiesc la capătul Europei ci la sfârşitul ei, nu sunt un atlet al lucidităţii ci un ratat al ei. Un fost: un fost filosof al fostei filosofii, un fost literat al fostei literaturi, un fost creştin al fostei credinţe... De fiecare dată când, promeneur solitaire-solidaire, mă duc spre Parc (Lizi spune că am început să gesticulez şi să vorbesc singur), întru în biserica Mântuleasa şi aprind 12 lumânări: pentru morţii mei: Mama, Tata, Simion, Veta (aceştia sunt părinţii soţiei mele), apoi urmează prietenii mei dragi: Blaga, Stanca, Ovidiu, Sergiu Al George (un savant sanscritolog cu care am stat mulţi ani în detenţie), Eta, Ghibu, Liviu Rusu, Ion Maxim. (Dă-i te rog un telefon soţiei lui Ion Maxim, aş dori să ştie că nu am uitat-o!). Dintre toţi aceşti nobili patroni ai mei, cea mai măreaţă şi mai dragă umbră este cea a lui Puiu: pentru că el e singurul care îmi cunoştea secretul dureros al vieţii mele, a dus în mormânt cea mai tragică lacrimă a mea: dar asta e o poveste uitată, mă bucur doară să-ţi spun că te înţeleg şi te iubesc. Nu trebuie să-mi răspunzi la această scrisoare, dacă pot vin să vă văd: pentru ultima dată. Iarna asta e bolnavă de cancer. Te îmbrăţişem şi-ţi dorim sănătate şi linişte.

Gary (şi Lizi)

Craiova, 5 Aprilie, 1989

Dragă Delia,

(Scriu mai uşor cu maşina, hârtia asta suge cerneala, iartă-mă). Mă simt mai bine, nu am dureri, nu mai am dureri, doar în gură îmi persistă seceta sahariană de după razele cobalt. Am început injecţiile citostatice.

Trebuie să mă reapuc de lucru. Am primi un serios ultimatum (din partea cerului) nu mai pot amâna să-mi scriu dureroasele, penibilele, sublim-umilitoarele-mi **memorii**. Şi Doinaş, la telefon, ţipă la mine: "cum, încă nu ţi-ai scris memoriile?" - deşi el ştie (sau ar trebui să ştie) că acest à la recherche du temps perdu, în cazul generaţiei mele, este temps volé sau foutu... Nu îmi face plăcere să umble cu polonicul în fundul cazanului ars, morala vieţii noastre constă - din păcate - în pustietatea şi prostietatea lumii faţă de care ne-am opus: ceea ce pentru noi era evident, pentru lumea care nu a înţeles de ce am făcut noi atâta puşcărie, a devenit acum expoziţie cu panoramă şi trompete...

Mă obişnuisem frumos (şi duios) cu ideea de dispariţie, alături de această Lizi (care doar noaptea, când nu o văd, îşi pune aripile ei de îngerelă) am compus un nobil şi discret "requiem pentru un prost naiv", urmând ca el să fie executat de o orchestră de lichele, canalii şi brute, nu la teatrul naţional ci în grădina zoologică a Parcului. Ştiu eu de ce. Totul era pregătit, bibliografia filosofică şi religioasă era pusă la punct, gâlcevile cu Lumea, Literele, Dumnezeu, stinse şi ascunse în sertar... Iar acum, dinspre orizonturile aşa-zisei autoperestroica, mă simt ispitit de acest perfid drog care se cheamă **speranţă**. Dar dacă am scăpat, dar dacă e posibil să mi se amâie moartea? Îţi dai seama!? Acum, trebuie să îmi refac planurile, trebuie să mă apuc de lucru, trebuie să ascult radio, trebuie să urăsc şi să aştept, nu miracolul transcendenţei ci schimbările eventuale în imanenţa istorică a străzii, maidanului, mahalalei noastre indepemdente şi libere...

Acord deci "audienţe amintirilor mele" (citat din "Memoriile lui Hadrian" a Marg. Yourcenar). Cu cât memoria mea devine tot mai vagă şi evanescentă, cu atât amintirile devin mai agresive şi mai vii. E o coadă fantastică la uşa inimii mele, părinţii, prietenii, duşmanii, iubitele, idealurile, utopiile etc., toate îşi cer drepturile (...)

Acum închei (este o simplă scrisoare de dragoste, pontăm în memoria ta, nu trebuie să ne răspunzi, îşi dorim tot binele) trebuie să mă duc cu Lizi la bancă, facem cerere să ni se dea pentru shop nişte valută (banii noştri pentru călătorie) cu aceşti bani cumpără cele necesare pentru spital, raze, medicamente etc.,...

Azi noapte am citit studiul lui Doinaş despre Valéry, e strălucitor, e fantastic cum reuşeşte Doinaş să trăiască şi să scrie de parcă nu ar trăi în socialism, sub umbrela Proştiei Magnifice. Abia aştept să-l văd, îl voi indispune spunând că "este în pericol să ajungă cel mai mare **doinaşolog** în viaţă". ("Ţara arde, poeţii se valerizează"). Eu consider Politica ca fiind materia primă şi ultimă a destinului nostru: ea nu mai este o servitoare a ideologiei, a ajuns metafizică, transcedentală, apocalipsă chiar).

Te sărutăm,

Gary şi Lizi

Craiova, 9 iunie 1989

Mult iubita noastră Soră, Xenia

- M-am rupt din ritmul dureros al protocolului farmaceutic pe care îl pretinde fiecare dimineaţă, ca să vă scriu câteva rânduri:

- care rânduri, "ca o aromă-ntr-o pădure", plutesc în inimile noastre după acea memorabilă zi a vizitei d-voastră în Craiova suferinţelor noastre;

- când ai dureri, nu eşti liber, când nu eşti liber nu poţi să scrii **cu adevărat**: dar eu nu vă scriu o scrisoare de artă, sau una filosofică, eu - cu toată durerea ce o simt în gură - eu vă scriu o simplă scrisoare de dragoste creştinească. de dragoste frăţească,

- mulţumindu-vă, din inimă, pentru lumina şi pacea pe care aţi adus-o în casa noastră, făcându-ne să vă cunoaştem de aproape şi direct adâncimea fântânilor, curăţenia apei şi speranţa în mântuire (chiar şi în condiţiile unui cancer teribil de rău şi de păgân);

- trăim, aşa cum ne ştiţi, ritmic, supunându-ne cu umilinţă calvariilor mărunte ale bolii, păstrăm lumânarea aprinsă, ne uităm spre cerul acestei Lumi rele şi deşarte (pe care va trebui s-o părăsim, regretând-o totuşi);

- lucrez fiecare zi câteva ore bune la scrierea unor memorii (cu care am rămas dator celor care m-au cunoscut şi urmărit), citesc mai puţin ca de obicei (am terminat "Revoluţia Culturală"), mi se pare a fi un monument de limbă românească (dar şi de râs-cu-plâns valah) - ascult radio. Mi se pare că Lumea e bolnavă în întregimea ei, de peste tot nu aflu decât simptome ale unui cancer vechi, generalizat, mi se pare că fiecare din popoarele mari suferă de o mare tumoare inoperabilă;

- în ceea ce priveşte popoarele mici, ce să mai spunem: ne bucurăm de o floare, de o cireaşă, de un copil sănătos, de o vorbă cu duh spusă răspicat (ca şi L.M. Arcade);

- la preot mergem săptămâna asta, la sfârşit; la mitropolit, după aceea;

- mi se repetă acum piesa: "Arca Bunei Speranţe" la Teatrul Naţional Craiova, peste o lună vom avea o premieră, aş dori mult să veniţi să vedeţi acest spectacol al meu (deşi mă cam tem de nebunia regizorului).

- Regmanii nu răspund la telefon, cred că sunt plecaţi la ţară,

- vă sărutăm cu nesfârşită dragoste şi recunoştinţă.

Ion şi Lizi Sârbu

Eşti, Suzana (şi ai fost) total inconştientă de uriaşele (şi Magicele) tale farmece (deloc feminine).

- Eu, mărturisesc, am primit nişte **oculte** ordine ca să te susţin. **Urbi et orbi**. O şi fac. Fără voia ta, ai intrat în circuitul european al valorilor.

- Eu propun dacă există numai 1/5% să poţi pleca la Iaşi, dar "cadru" universitar.

- eu (şi Lizica) îţi punem la picioare, toată demnitatea şi aplombul social. Lucrarea ta, meditaţia după Dürer, o am în faţă întotdeauna când scriu).

Te admiră Ion D.

Suzana

1. "Domniţă ţesută din fum şi-ntâmplare" (Domniţă în exil: fum socialist şi nici o întâmplare).

* * *

2. Coexistă în ea (paşnic, rebel, războinic, - nu ştiu) fata de la ţară, fecioara despletită a marilor oraşe şi cumplita singurătate a unei

feminităţi tragice şi inutile. (Lumea e condusă de bărbaţi cretini).

* * *

3. Seara, spre casă, cu lungi picioare, pe lungi bulevarde, spre o lungă singurătate.

În cap, trei linii strâmbe; în inimă, o cascadă; în muşchi - dorinţa de a iubi ca o chivuţă.

Degeaba: cine a ales albul şi negrul nu poate fi luat de soţie decât de Socrate.

* * *

4. Impresia ce o degajă: o nătângă, timidă şi sărac-neajutorată, care mereu se scuză că există cum există.

(După lăsarea serii: Sapho, cântând în faţa mării, sublimul deliciu de a vedea şi de a nu fi văzută).

* * *

5. Suzana aduce totdeauna mere. Merele ei sunt colorate "al tfel", ea e măr, colorat "altfel", noi o mâncâm "altfel", ne place, "al tfel".

Mă gândesc (eu, Ion D.) la clipa în care o de-corticăm. Ca s-o mâncăm. Ca s-o distrugem. (Citat, a retenir: Ho - schi- min a spus: "il faut premierement etre **decortique** par l'amour au la de tresse". Suzana noastră se cam decortichează. Nu cunoaştem anestezicul. **Deci e pe viu**, e groaznic.

* * *

6. Când vine-pleacă: când-pleacă-revine. Când gândeşte - se răsgândeşte. Când oferă - se oferă (îţi dă o moleculă de suflet). **Când** iubeşte - se îndoieşte. Când se dăruie - **ia** (sau vrea să ia). Când se scoală dimineaţa (are ochii nepoatei mele) zice: "Ce păcat că vine seara!".

* * *

7. Mă simt meschin, numărându-mi ideile. Acum că a spărut "inventarul", au dispărut ideile.

Suzana, duşmanul nostru sunt calculele matematice.

I.

Stăm între cer şi pământ, între bine şi rău. Între ce ştim şi mai ales, ceea ce nu ştim. Detest în religii manicheismul dogmatic: suspicionez, în filosofie, tot ce se împarte în doi sau în două (alternative): singurul imperiu în care albul şi negrul îi accept în nesfârşită încrâncenare (şi **pace**, şi **după pace**) este grafica.

Ion D. Sârbu

II.

Lumea poate părea un căcat imens ("un câine mort", zice Dostoievschi (?)) sau un miracol în continuă geneză. Eu cred să suntem vecini cu miracolul, cu misterul, cu necunoscutul.

Nu mă interesează vedinii: **ci** vecinătatea veciniciei. Nu mă interesează secretele: ci Taina; nu mă interesează coaja, ci sămânţa, miezul seminţei, miezul - miezului seminţelor etc.

Un pictor pictează; o graficiană **caută**: caută soluţii la o problemă care şi ea însăşi trebuie căutată.

Ion D. Sârbu

III.

Trei etape: a fi, a cunoaşte, a interpreta. (Cea care nu are decât - nu două culori, ci două principii, alb şi negru, aceea începe de la coadă la cap: începe prin a interpreta (prin intepretări), ajunge la a cunoaşte, spre a putea spune, într-o seară, "sunt".

Grafica este o formă rezumată (dar obligatoriu dramatică) de a lua în piept cele 3-4 probleme esenţiale ale condiţiei umane.

(Spre deosebire de pictură, **nu are timp şi spaţiu** pentru fleacuri sau nuanţe).

Ion D. Sârbu

IV.

O mână ce desenează e un spirit plecat în aventură. O mână ce trage în tuş o linie dreaptă e o mână **ce trebuie să ştie** încotro, de ce, pentru cât şi pentru cine.

În grafică, crochiurile sunt fantezii, idei în "statu nascendi". Forma finită e o ecuaţie rezolvată (dar în care Necunoscutele devin Necunoscutul).

Ion D. Sârbu

V.

O privire, de sus în jos, prin aripi, leagă cerul de pământ, zeii de oameni. Sborul e totdeauna orizontal. Iată diferenţa între poet şi filosof, între contemplaţie şi filosofare: pasărea gândirii (sau a visului) trece de la orizontal la vertical (în aviaţie se zice: 'comenzile se inversează").

deci: o privire verticală înseamnă o aripă devenită axă cosmică.

Ion D. Sârbu

VI.

Mijesc spre ziuă metaforele nopţii: spre copilărie, fiorurile copilăriei; spre moarte, întrebările vieţii.

În faţa mea am o coală albă (secolul viitor, sunt convins, va inaugura **colile negre**), am în mână "one pancil" şi mă instalez la ecuator: între toate problemele, schmele, dramele întrebărilor lumii.

Ion D. Sârbu

VII.

Gândesc, trag o linie, trec la tema adversă. Mă contrazic, trag o altă linie, oblică, îmi imaginez adevărul de înainte, acum într-o oglindă afumată de timp... Vai, vai, năvălesc "idolii" pivniţelor (fără scholae, tribus, "profesiae"), acum le estompez feţele, le oblig să rămână în umbră... Hai să ne eliberăm: o rază de lumină (o rază de întuneric), bun, acum echilibrez totul prin paradoxii certăreţe dar liniştitoare.

rezultatul: o compoziţie grafică.

Ion D. Sârbu

VIII.

Unde eşti copilărie? Unde eşti livadă, crâng, apă, mori vechi?... Iertaţi-mă, nu am timp pentru farmecul şi culorile voastre.

Oamenii s-au tâmpit, vor să se sinucidă ştiinţific.

Voi desena nişte sudori la mare înălţime, pe care lumina soarelui îi obligă să stea aplecaţi şi să privească în jos.

Ion D. Sârbu

IX.

Panta rei, totul curge (afară de ideea de curgere). Chinezii şi japonezii, obsedaţi de tema cascadei. (Din cauza budismului, e clar). A. de Saint Exupery a luat un beduin din Sahara, i-a legat ochii şi a descins cu el, din avion, lângă o cascadă din Alpi. Arabul s-a crezut mort şi reînviat în sânul lui Allah.

Pentru noi, cascada e simbolul singurei prăbuşiri care nu e nici ruşinoasă, nici de moarte aducătoare.

E sublimă. Pur şi simplu.

Ion D. Sârbu

X.

În fiecare zi răsare soarele: în fiecare zi moare discret o dimineaţă anonimă.

Miracolul cu care soarele nu face nici o diferenţă între o zi şi alta îmi dă sentimentul unei divine "democraţii": soarele zice "eu răsar egal cu mine însumi": Suzana zice: "iartă-mă, dar eu abia azi ţi-am prins şi ţi-am înţeles câteva din razele tale".

Ion D. Sârbu

Notă

*Cele opt scrisori adresate Deliei au fost încredinţate spre publicare în revista "Orizont" dlui Cornel Ungureanu de către dna **Delia Cotruş**, soţia regretatului Ovidiu Cotruş. Scrisoarea destinată Xeniei a fost donată revistei de către dl **I.M. Arcade**, iar fragmentele inspirate de Suzana au fost oferite "Orizont"-ului de către dna **Suzana Fântânaru**, artist plastic.*

Cronica literară

1. **Despre Cutia Pandorei (I) Jurnalul** lui Sebastian, **Jurnalul** lui Goma, cărţile (jurnalele) lui Cezar Ivănescu despre Marin Preda şi Labiş, corespondenţa lui I.D. Sârbu sunt, din motive diferite, cărţi (foarte) incomode. Primul, evocând o lume apusă, uşor de pus sub semnul întrebării, a trezit un entuziasm greu de egalat. Mese rotunde la televiziune, numeroase pagini în cele mai importante publicaţii culturale, elita intelectuală ieşind din rezervaţiile-i celeste ca să-şi aducă prinosulde recunoştinţă transformă apariţia **jurnalul** lui Sebastian într-un moment cultural greu de egalat de altă apariţie a ultimului deceniu. E drept că fragmente din jurnal apărute (şi comentate, după părerea mea, abuziv) în Toladot stârniseră, după 1971, o reacţie internaţională citabilă, dar în România abia acum **Jurnalul** lui Sebastian creează extaz admirativ. Al doilea **Jurnal,** al lui Goma, a provocat replici dure, dar nu semnate de obişnuitele vedete. Ele au declarat, la televiziune sau prin ziare, că **n-au citit încă.** Suntem sigur că dumnealor au pregătit pentru lectură, pe noptieră, Jurnalul lui Goma. Dacă primele două (jurnale) au stârnit totuşi reacţii bine diversificate nimeni (după câte ştiu) n-a suflat un cuvinţel despre numeroasele pagini publicate prin reviste de Cezar Ivănescu. Şi (câteva excepţii) nici despre cartea sa despre Marin Preda. Aici atacurile au părut, mai tuturor, nedemne. Când toţi supralicitează înjurătura, supralicitările lui Cezar Ivănescu n-au mai trezit curiozitatea recenzenţilor.

Dar **Jurnalele** lui I.D. Sîrbu? Dar corespondenţa lui? El exprimă, ca nimeni, frustrarea unei garanţii, asasinată de dezastrul cultural abătut după 1948. El judecă, martor ocular, din interiorul unui timp al dezastrelor. Neobişnuitele, şocantele sale păreri au fost întâmpinate, mai întâi, cu admiraţie. Era unul dintre puţinii scriitori care, după 1989, urcau fulgerător în Top. Publicul se afla, dintr-o dată, în faţa unui mare scriitor, nebănuit a fi mare în producţiile dinainte de 1989. Jurnalele şi corespondenţa lui I.D. Sîrbu defineau un tip de creativitate, cu totul neobişnuită.

2. **Cercurile.** S-a observat - eu însumi am făcut-o în câteva rânduri - că Jurnalele şi Corespondenţa lui I.D. Sîrbu sunt superioare romanelor, nuvelelor, pieselor. În ultimele, el scria în umbra unui proiect, a unui plan. Se supunea unui autocontrol riguros, care nu o dată, seca pagina. Ca orice părinte, I.D. Sîrbu îşi iubea cu asupra de măsură piesele, nuvelele, romanele. Primele se jucau, erau premiate, comentate, dar nu cum ar fi dorit-o. Fără îndoială, autorul suferea. Punea pe seama altora tergiversările, insuccesele, dezinteresul criticii şi al prietenilor. Sobru, la patru ace, I.D. Sîrbu pierdea în comparaţie cu prietenii lui, cărora le venea bine această ţinută. El, "bufonul", dispreţuia bufonada! Literatura era pentru el o perpetuă supunere faţă de Lege. Nu putea fi bufon în paginile pe care le destina eternităţii!

Când nu se dedică eternităţii, ci prietenilor, I.D. Sîrbu e un mare scriitor. Are, ca nimeni, geniul prieteniei. Are, ca nimeni, harul relaţiei. E un bufon sublim, e un actor cum n-a scena românească. A trecut prin istorii extraordinare cărora ştie să le dea, povestindu-le, farmecul halimalelor orientale. Fantast, erudit, omul ştie a păstra şi a afirma, epistolar, o infinită capacitate de iubire. Scrisorile, interviurile, chiar mărturisirile din paginile jurnalului sunt **spectacole** făcute să-i bucure pe cei din faţa sa. Ele deconspiră

Ineditele lui I.D. Sîrbu

secrete (unice!) care se dedică doar **unuia.** El nu se dă în spectacol publicului literaturii, ci prietenilor săi, implicaţi - şi aşa - în succesele sau în dezastrele sale întinse. De care se poate face - şi trebuie să se facă - haz. Doar pentru apropiaţii săi I.D. Sîrbu e bufon. Se... sacrifică. Doar lor li se dăruie, în epistolele sale.

Dar epistolele nu sunt puţine. Dumitru Velea a publicat câteva dintre ele, într-un număr de plachete scoase sub egida Fundaţiei culturale I.D. Sîrbu. Mă mir că n-au trezit nici un ecou. Recent, Ion Vartic tipăreşte **Scrisori către bunul Dumnezeu** - un volum excepţional cu scrisori, fragmente de jurnal, mărturii ale unor cunoscuţi. **Traversarea cortinei,** volum de corespondenţă îngrijit de Virgil Nemoianu nu epuiza un capitol de literatură, ci, îndrăznesc să spun, îl inaugura.

3. **Marile Doamne ale culturii.** I.D. Sîrbu nu scrie doar prietenilor, celebrităţilor, iluştrilor care aparţin "echipei", aşa cum se putea crede după **Traversarea cortinei.** El este un strălucit exemplar al civilizaţiei epistolare - al unui timp în care scrisoarea definea o **ştiinţă a vieţii.** Ea exprima o noblete, ritualiza înaltele manifestări ale spiritului. După moartea profesorului Rusu, îi va scrie cu deferenţă soţiei: a fost un cuplu exemplar şi el, om al Tradiţiei, elogiază fidelitatea, consecvenţa, uneori eroismul. În numărul acesta al revistei noastre începem publicarea scrisorilor către Delia Giurgiu (Cotruş). Ele ilustrează nu doar termenii unui dialog (cu unul dintre personajele extraordinare ale Timişoarei), ci şi devoţiunea postumă faţă de un prieten. În scrisori va reveni asupra doamnei Maxim, care, presupun, deţine un număr de scrisori. A corespondat cu familia Pârvu şi cu Cinci Pârvu, soţia prietenului său din anii clujeni. Moartea nu încheie nimic, moartea nu face altceva decât să aşeze dincolo marile nume cărora I.D. Sîrbu le va rămâne fidel.

Om al tradiţiei, el va rămâne fidel dascălilor săi: amintirea despre Blaga sunt mereu încărcate de veneraţie: ca şi acelea faţă de Liviu Rusu. E fiul lor spiritual. Va scrie fiicelor lui Liviu Rusu, despre tatăl lor: "(Am fost nu numai cel mai credincios al său: cred că am fost (şi sunt încă) un demn urmaş al **caracterului,** al moralei intelectualei a profesorului Rusu: în clipe grele, teribil de grele, eu am reprezentat o anume forţă transilvană de voinţă, curăţenie şi consecvenţă - sacrificându-mi totul, absolut tot, ca să-mi salvez fiinţa, **eul spiritual,** adică acele valori despre care a scris şi mi-a vorbit Tatăl vostru)".

Să subliniem că Ion D. Sîrbu e admirabil nu numai în regimul histrionic, ci şi în cel solemn, de educator.

4. **Despre Cutia Pandorei (II).** Dar farmecul, fascinaţia, neobişnuitul scrisorilor sunt date de surprizele spectacolului "confesiunii". Cei mari, cei perpetuu adulaţi, strălucitii scriitori, nu sunt întotdeauna la înălţimea faimei. Unii dintre prietenii săi îl trădează, alţii îl contrazic fidelitatea. Sau aşteptările: "De la... alţii aflu că Nego circulă, voios şi felice. Îl ascult lunea la Londra, scrie compuneri bune la limba română, a rămas un premiant de când a încetat să fie gata". În fine, de portrete în alb-negru (sau în negru) au parte A. Baconsky şi alţii. **Scrisori către bunul Dumnezeu** e, întrutotul, o apariţie de excepţie.

CORNEL UNGUREANU

---

* **Ion D. Sîrbu, Scrisori către bunul Dumnezeu şi alte texte.** Dosar îngrijit de Ion Vartic, Biblioteca Apostrof, 12/1996.

Dincolo de cuvânt

Unul din înţelesurile cele mai obişnuite ale termenului din fruntea acestor însemnări - înţeles uzual şi în prima jumătate a veacului nostru - este acela de "mare proprietate de pământ cultivabil", "latifundie". Într-o scenă din romanul **Viaţa la ţară**, cel dintâi din ciclul "Comăneştenilor" lui Duiliu Zamfirescu, coana Diamandula, sora lui Dinu Murguleţ, aflată în pragul morţii, îndreaptă către feciorul său Mihai, abia întors din pribegie, asemenea cuvinte: "- Ai bonurile de la împroprietărire neatinse, ba şi cupoanele lor de vreo doi ani... Tu eşti bărbat... îţi rămâne **moşia** de la mine, pe care să dea Dumnezeu s-o stăpâneşti ani mulţi cu bine. Dinu e cam încurcat cu **moşia** de la Eforie... A avut ani răi..."; George Coşbuc, **Draga mamei (Baladă)**: "Draga mamei, fată,/ Fii cuminte-odată,/Şi-ţi alină plânsul,/ Du-te după dânsul,/ Căci găzdac e tare./ Multe **moşii** are;/ Are vaci şi boi,/ Turme-ntregi de oi;/ Are zece juguri/ Şi pe-atâtea pluguri;/ Are vii de struguri;/ Are-o casă naltă/ Mandru ridicată,/ Casă şindilită/ Mândru văruită!". În ultimul citat repetarea încincită a verbului posesiunii (**are**) exprimă convingător mulţimea şi felurimea averilor adunate de **găzdac**, adică de "bogătan", de "gospodarul cuprins". Iată şi un citat folcloric, obidit ironic: "Via şi **moşia** mărită... urgia". Altfel spus, fie cât de slută, bani să aibă, că tot se mărită (fata)... Din sensul acesta curent al substantivului **moşie** s-au desprins, treaptă cu treaptă, derivatele **moşier, moşieresc, moşiereşte, moşierime**.

Printre înţelesurile multiple ale cuvântului, în "limba veche şi-nţeleaptă" unul, mai cu seamă, reţine atenţia, acela de "ţară", "patrie". Citeż dintr-o **Pravilă** de odinioară: "Cela ce-ş va hicleni **moşia** şi naşterea de unde au născut mai cumplit să-l cearte decât pre un ucigătoriu de părinţi". Sensul acesta străvechi reapare în versurile lui Vasile Alecsandri: "Hai, copii, cu voinicie,/ Să scăpăm **biata moşie**/ De păgâni şi de robie". Arhaicitatea sensului este inteligent valorificată de istoricul A.D. Xenopol, când descrie structura de odinioară a armatei române: "Astfel era deci oştirea ţărilor române (...) alcătuită din elemente care toate aveau un interes propriu de a-şi apăra **ţara sau moşia, cum se numea pe atunci**". Nu va surprinde pe nimeni ivirea acestui arhaism semantic la Eminescu în **Scrisoarea III**, atunci când

Moşie

"Domnul Ţării Româneşti", Mircea cel Bătrân, zădărniceşte trufia lui Baiazid Yildirim cu asemenea cumpătate voroave: "Eu? Îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul.../ Şi de-aceea tot ce mişcă-n ţara asta, râul, ramul,/ Mi-e prieten numai mie, iară ţie duşman este,/ Duşmânit vei fi de toate făr-a prinde chiar de veste;/ N-avem oşti, dară **iubirea de moşie** e un zid. Care nu se-nfiorează de-a ta faimă, Baiazid!". Fericită mi se pare opţiunea poetului pentru acelaşi termen în violenta diatribă din finalul **Scrisorii III,** încheindu-se cu invocarea dinastiilor de Domni care au ctitorit Ţările Române: "Rămâneţi în umbră sfântă, Basarabi şi voi Muşatini,/ descălecători de ţară, dătători de legi şi datini,/ Ce cu plugul şi cu spada aţi întins **moşia noastră**/ De la munte pân' la mare şi la Dunărea albastră". Nu poate fi cu nici un chip trecută cu vederea prezenţa, în ambele citate eminesciene, a sinonimelor parţiale **ţară** şi **moşie**, alternând la mică distanţă unul faţă de celălalt: "**ţara** asta... iubirea de **moşie**"; "Descălecători de **ţară**... **moşia** noastră". Cititorul întâmpină cu emoţie şi cu satisfacţie perindarea celor doi termeni, numind aceeaşi realitate istorică, atât de scumpă inimilor noastre. Scriitori de seamă ai veacului nostru adulmecă mireasma vetustă a cuvântului, strecurându-l în opere de evocare. Vlahuţă, **România pitorească** (1901): "N-a fost popor (...) pe care să-l fi împins la jertfe mai mari adânca **dragoste de moşie** şi dorul de neatârnare"; Sadoveanu: "vai ţie, Irimie, iudă care ţi-ai vândut Domnul şi ţi-ai îngenuncheat **moşia**!".

Dacă observăm că **moşie**, cu acest sens, este derivat din **moş**; dacă ştim sau aflăm că **moş** aparţine celei mai vechi tranşe de cuvinte româneşti - substratului autohton, preroman, geto-dacic, - atunci prestigiul stilistic al cuvântului sporeşte vertiginos, iar ecourile lui se înteţesc în sensibilitatea noastră. **Moşie** devine, acum, "ţara moşilor" aidoma cum **România** este "ţara românilor". De astă dată, sufixul **-ie** vădeşte cu totul altă valoare decât cea obişnuită, din, să zicem, **frăţie** (faţă de **frate**) sau din **tărie** (faţă de **tare**). Prin cuvântul din care provine, **moşie**, derivat din **moş**, aminteşte izbitor istoria neologismului **patrie**: expresia latinească (**terra**) **patria** înseamnă "pământ părintesc", căci adjectivul feminin **patria** este derivat din rădăcina **patr-** identificabilă în **pater, patris** "părinte". Compusul german **Vaterland** tot asta înseamnă: "ţară a părinţilor". Aşa stând lucrurile, scurtul poem al lui Lucian Blaga, **Părinţii**, se umple cu cea mai nobilă dintre toate noimele sale: "Coboară-n lut părinţii, rând pe rând,/ în timp ce-n noi mai cresc grădinile./ Ei vor să fie rădăcinile/ prin cari ne prelungim pe subt pământ.// Se-ntind domol părinţii pe subt pietre,/ în timp ce în grădini mai adăstăm,/ în timp ce fericiri ne-mprumutăm/ şi suferinţi, şi apă vie pe la vetre". În variante, poemul continuă cu încă două terţine, ca un posibil sonet: "Coboară-n noaptea cea de jos părinţii./ Tulpina noastră, mugurii-fierbinţii/ un rod vor da, puternic, peste ei.// Din soare în ţărână ei se cer,/ ca pomi adevăraţi să fim sub cer,/ s-avem şi în adâncuri un temei". Fără ISTORIE, prezentul e iluzie.

G.I. TOHĂNEANU

Picătura de cucută

Orbita exterioară

Date statistice, cifre, nimicuri abstracte, contabile, uşor de manipulat prin adunare, scădere, înmulţire, împărţire, oamenii devin ei înşişi abia între coperţile unei cărţi, devin ei înşişi abia prin medierea cuiva, a scriitorului, artistului, compozitorului, a omului ce apleacă o lupă măritoare asupra unui grup, mai mare, mai mic, a unui individ, a fiinţei, în esenţă. Reflectorul cade pe actorul din scenă şi-l decupează din neant. În clipa aceea încetează să mai fie o cifră, o abstracţiune, uşor de înlocuit cu oricare alta. O abstracţiune vie, cum între coperţile unei cărţi devine un eu de hârtie, imaginar.

Oamenilor din lagăre şi din închisori li se dau numere spre a fi identificaţi. Cifra de pe guler reprezintă locul său dintr-o comunitate concentraţională. O comunitate mai puţin abstractă decât cea de fiecare zi, din spaţiul anonim al străzii, al mijloacelor de transport în comun, al fabricilor, instituţiilor şi întreprinderilor de tot felul. O comunitate asemănătoare bancnotelor dintr-un seif, purtătoare ale unei serii şi unui număr şi a unei valori constante. Abia după separarea de grup, după izolarea între pereţii casei, a grupului familiei, cifra de pe guler îşi pierde semnificaţia, pentru ca identitatea să-i fie preluată de o adresă cu un număr de casă, de bloc, de scară, de etaj, de apartament. În spaţiul închis: persoane identificabile prin eu, tu, el, ea. Cerul de metal al unui martie mincinos de primăvară timpurie prin ferestrele ce dau în lungul unui bulevard. Tramvaie, intersecţie, troleibuze, autobuze, maşini, fiecare cu o cifră imprimată în frunte, denominând traseul şi o alta denominând exemplarul, izolându-l de celelalte, dându-i personalitate tablei ştanţate şi vopsite înăuntrul căreia, anonim, omul. Unii ocolesc oraşul cu tramvaiele, fără de ţintă, electroni gravitând pe o orbită exterioară în jurul unui centru-nucleu-astru de care se tem să se apropie, căci, nu-i aşa?, există o singură orbită, aflată la o distanţă anume, nici prea aproape, nici prea departe de soarele-centru-nucleu, unde nu arde scoarţa rocilor şi nici nu reflectă rece pustiurile albe ale gheţurilor, un centru al nimănui de care îi leagă un cordon ombilical gravitaţional, sau al atracţiei universale sau al iubirii de neamuri de rangul al treilea şi de prieteni, de bunici sau străbunici morţi înainte să fi venit pe lume. "Teoria mulţimilor", cu toată conotaţia ei socio-politică, e o teorie a matematicilor elementare pe care o deprind preşcolarii "reunind" obiectele de acelaşi fel în grupe, intersectând grupele, ori făcând operaţii numărabile pe degetele de la o mână, posibile doar cu mulţimile. E straniu cât de uşor comparabile sunt "mulţimile" din matematică şi cele din viaţa socială, cât de lipsite de identitate sunt elementele componente ale unei mulţimi, cât de "atomic" ni se prezintă o structură umană ce nu ajunge nici până la nivelul minim al constituirii unei molecule, necum al unei substanţe.

Avem nevoie de oglindire pentru a ne da seama că suntem noi şi nu alţii, că Eul e inconfundabil, că spiritul nu e un flux comun al unei mulţimi, ci o sumă de "emisiuni" individuale, cum se întâmplă doar cu obiectele prinse în rulajul lent al unor oglinzi ce tind să devină paralele, pentru a da formă infinitului. Avem nevoie de artă nu spre a şti doar cum arătăm, ci pentru a ne defini altcum decât prin cifre, prin date statistice, prin nimicuri abstracte ce se supun celor patru operaţii matematice. Teoretizăm fascicolul de lumină, croim eşafodaje tridimensionale în filosofie, interpretăm societatea ca pe o substanţă vie, formată din molecule, şi-n ultimă instanţă, din atomii componenţi, pentru ca totul să ne fie mai la îndemână, să fie de un cumplit empirism redundant, sacrificăm identităţi prin date contabile, numere de inventar, indici de creştere şi descreştere, de absorbţie, de atragere... prin indici matematici rezumabili în procente, care unei minţi normale i se relevă a fi ilari. Dar cine dispune astăzi de atâta umor încât să râdă de o aglomerare de cifre? Poate doar un nebun lucid şi hâtru, ca acela din bancul cu codul bancurilor.

Substanţa, într-o atare imagine, nu e formată din molecule şi atomi ca-n lumea naturală, unde, nu ne dăm seama prea bine, dar trăim, ci un fel de fluid imaterial, ca fluxul bio-electromagnetic din teoriile paranormalului, care circulă liberă printre atomii ficşi ca nişte pietricele pe un fund de râu, jumătate acoperite cu lichid, jumătate uscate, pe care calcă pisiceşte o felină, să-şi mute trupul de pe un mal pe altul. Fără să fim conştienţi, substanţa suntem noi, atomii, aceste mărunte imagini ale sistemului solar, cu electroni gravitând planetar în jurul unui nucleu-astru-soare, aflat în centru. Un alt nucleu-nebuloasă învârte în jurul său moleculele, iar un altul substanţa. Dar asta este deja mult prea complicat pentru mintea omului, adică să vezi cum substanţele gravitează şi ele în jurul unui nucleu-galaxie. E mult prea complicat pentru că, ori la nivel de atom planetar, ori la nivel de substanţă galaxie sau supragalaxie, totul e gândit în termenii celui mai cras empirism. Cauza A din atom determină efectul B. Cauza Y din substanţă determină efectul Z şi n-are importanţă că A şi B au nişte identităţi limpezi, cum Y şi Z, ci aparenta asemănare a determinismului lor. Cei mai conştienţi de mersul substanţelor sunt bolnavii cronici, nefericiţii care ştiu dacă, bunăoară, iau omeprazol pentru ulcer, descoperă că se anemiază, şi-atunci mai picură alchimic în sânge puţin ferogradumet, puţin magneziu până ce, temporar, echilibrul se stabilizează. Ei au conştinţa existenţei lor ca substanţă, dar a uneia şi mai lipsite de identitate decât "mulţimea" matematico-social-politică. Ba mai mult, tot ei ştiu pe pielea lor că nu există boli, ci bolnavi, că boala individualizează fiinţa umană şi-i dă o identitate mult mai bine determinată decât cea din viaţa socială, chiar dacă pe moment, odată cu boala, el ocupa o poziţie anume, de vârf. Temeinică şi durabilă, maladia îl va urma şi pe băncile Parlamentului şi pe acelea ale puşcăriei.

Singura vie - arta. Arta pură, aceea din cugetarea lui Malraux, care învinge moartea. Aceea din spaţiul interstiţiar, ce dă identitate individului din mulţime, ce reflectă imaginea nucleului de atom de la distanţa propice, aceea a planetei vii, a electronului pe care poate să înceapă un crâmpei de viaţă. Nici prea aproape de astru, să i se pârjolească scoarţa, nici prea departe, spre a deveni o calotă de gheaţă ca un ochi de mort, luminat albastru de la o distanţă mult prea mare pentru a mai avea forţa de creaţie, într-o absurdă constanţă a celui legat pe veci de un centru, gravitaţional.

Undeva, în prima treime de distanţă, electronul-planeţă vie, cu viaţa lui proprie, reflectând absent şi căldura şi lumina, folosindu-le în măsura în care îl pot ajuta să fie o retortă în care se naşte ceva. O simplă medie între furia trăirii şi a nemişcării contemplative şi vom da de zona bine temperată, cu arşiţi şi ninsori, unde fiinţele dobândesc o identitate mult mai limpede decât a bolnavilor cronici şi mai lungă decât viaţa oricărui om sănătos şi longeviv şi priapic ca un faun.

Supravieţuim prin artă tocmai datorită descoperirii identităţii individuale sub o lupă măritoare, căci micro- sau tele-scopică, imaginea centrată e apropiată. Mai persistentă sau nu decât omul, arta lasă sentimentul depăşirii efemerităţii vieţii celui care într-un singur "drept la timp" trăieşte, retrăieşte, trei, cinci vieţi de electron aşezat pe o orbită propice, nici prea îndepărtată, nici prea apropiată de nucleu.

Paul Eugen BANCIU

Fiore di virtu

Mic portocal amar

În *Neranţula*, eroul povestirii lui Panait Istrati, locuieşte de la şaisprezece ani "pe Uliţa evreiască, la Brăila". Aceeaşi mahala, ca în romanul lui Ury Benador, I. Peltz sau din proza de tinereţe sadoveniană, este prezentă şi aici - loc al unei comunităţi construite pe o solidaritate în sărăcie, dominată de oralitate şi de lipsa individualismului burghez care izolează gospodăriile în dosul zidurilor înalte de piatră ale gardurilor. În mahala nu există secrete, totul trăieşte în transparenţă, destinele tuturor se află la îndemână pentru a fi comentate în ceainării şi birturi sărmane. Acestea însoţesc din departe destinul protagoniştilor prin comentarii întâmplate în aerul înţesat de fumul ţigărilor din locande. Aşadar, "La mahala, curţile sunt despărţite prin garduri din şipci vechi. Poţi vedea tot ce se petrece la vecini. Şi cum lumea pe aici e foarte curioasă şi nu prea politicoasă, fiecare se uita cât avea poftă". Privirea aruncată peste gard este apanajul unei lumi trăind în cadre tradiţionale, într-o solidaritate cu temeiuri folclorice. O lume care tranzitează lent spre uniformitatea indistinctă a îmburgheziţilor. Aceştia de pe urmă îşi pierd identitatea şi pitorescul începuturilor pentru a se pierde în anonimatul urban al celor care au reuşit. De aceea, în proza lui Istrati sărăntocul şi vagabondul sunt purtătorii unei identităţi originare; cu cât se află mai la marginea societăţii, cu atât par a fi mai interesanţi ca subiect epic. Odată scăpaţi din această zonă, intră în stereotipie, îşi pierd interesul epic şi devin altceva; nişte înstrăinaţi faţă de cei pe care i-au părăsit trăind inevitabil dublu din neputinţa funciară de a fi altfel.

Mecanismul acestei schimbări la faţă este de natură economică. A reuşi în viaţă înseamnă aici a evada din ghettou, din mahala, pentru a-ţi putea ridica în grabă garduri înalte de piatră: intrarea în rândul burgheziei urbane presupune înainte de toate o restrângere a transparenţei dintâi. La fel ca în descrierea lui Ury Benador, îmbogăţirea este un soi de agitaţie neliniştită care schimbă oamenii şi lumea toată şi le potenţează amândurora pitorescul. Acumularea presupune diferenţieri dobândite pe toate căile, un creuzet cromatic, cosmopolit, o lume diversă cu tradiţii multiple şi, totuşi, fără ritmul molcom al acesteia. Orientul, ca "pământ american", ca loc al tuturor posibilităţilor proiectat într-o zvârcolire exotică, plină de culoare. Orientul pe calea despărţirii de sine, de molcomeala seculară care l-a ţinut mai mult pe lângă istorie, Orientul intrat în etica protestantă a capitalismului este o lume aflată în disoluţie - sursă a unui pitoresc născut din criză; una de identitate şi alta a neaşezării temeinice în alte cadre, un amestec compozit, dominat de asimilarea parţială şi de kitsch-ul congenital: "Brăila, un oraş cosmopolit şi port de-o prodigioasă activitate, atrăgea între zidurile ei, o dată cu marii speculatori, toată crema aventurierilor levantini, lacomă de îmbogăţire: greci, armeni, macedoneni, bulgari. Extrem de cutezători şi, în majoritate, oameni cinstiţi, ei căutau să adune avere prin muncă, prin economie şi, evident, ajutaţi de noroc.

Pe drumul acesta anevoios, ajutorul reciproc, răbdarea, avariţia sordidă, constituiau forţa şi singura lor garanţie de succes. Timp de ani de-a rândul îi vedeai târând un cărucior cu fel de fel de mărfuri sau lâncezind în fundul unei dughene jigărite. Şi cu toate că adunau gologani

peste gologani, foamea şi păduchii erau partea lor de viaţă. Apoi, într-o bună zi - după dispariţia care trebuia să însemne pentru ei timpul pe care-l depune crisalida ca să devină fluture îşi construia o moară de făină; un al treilea se făcea cămătar. Auzeai că unul şi-a cumpărat un remorcher sau un cargobot; atunci, lepădând la gunoi slinosul lor costum naţional, adoptau un incomod costum modern, începeau să-şi clădească confortabile locuinţe în inima oraşului şi deveneau nişte şarlatani".

Pitorescul acestei lumi este asemenea chipului Neranţulei, fata din mahala, iubită în egală măsură de eroul povestirii şi de un altul, un grec tânăr pe nume Epaminonda de pe *uliţa kalimerească*. Fata este ea însăşi exotică, aidoma fructului care îi dăduse numele, "Neranţula", ni se spune, "înseamnă mic portocal amar". Chipul ei este specific oriental: "Oacheşă şi cu păr bogat, semăna cu o ţigancă. Coada mare, împletită îngrijit. Faţa - ovală, foarte serioasă, cu ochi pătrunzători şi buze cărnoase - era întotdeauna curată, ca şi mâinile şi picioarele". Exotismul revine, numit ca atare, în descrierea fetei, alăturându-se într-un fel specific prozei orientale din literatura noastră unui procedeu care va fi folosit până la saţietate şi manierare în proza lui Fănuş Neagu. Aşadar, o sinestezie specifică dă culoare prozei acesteia, amestec de lexic cu sonorităţi levantine, dublat de o savantă dozare a descrierilor prin percepţii senzoriale: gustul, pipăitul, culoarea şi parfumul sunt îngemănate savant. Neranţula "avea carnea tare ca piatra. Un parfum necunoscut până atunci - parfumul cărnii iubite - îmi pătrunse în sânge. Era ca mireasma unui fruct exotic pe care-l guşti întâia dată". Mai mult - şi tot specific lumii orientale - este amestecul dintre molcomeala aparentă a vieţii şi adâncimea patetică a sentimentelor care o străbat dincolo de încetinelile ei. Iubirea pentru fata cu nume de fruct exotic pare că se întâmplă foarte departe de clocotul lumii, sau mai bine spus, dincolo de indiferenţa ei orientală. "În jurul nostru, pustiu. Uliţa, de asemeni, pustie.

Totul se petrecea într-o după-amiază înăbuşitoare de august, când trântorii mahalalelor dorm, cu toţii, după ce-au gonit muştele şi-au lăsat perdelele".

Virtutea prozei istratiene constă în capacitatea acesteia de a zugrăvi frust realitatea. Scrisul oriental fructifică experienţa de viaţă fără alibiuri livreşti. În scrisul (doar) artist efectul urmărit e mai întâi de toate cel impus de conştiinţa artistică a autorului care vrea cu orice preţ să-şi demonstreze arta, să o impună în conştiinţa cititorului. Cu totul altfel stau lucrurile în cazul prozei lui Panait Istrati; aici, ceea ce contează întâi de toate, e mărturia sinceră, traducerea acesteia în pagină cât mai aproape de lumea care a generat-o. Exotismul prozei acesteia nu este căutat sau lasă impresia că nu este aşa, el este intim legat de această lume a cafenelelor levantine, iubeşte "tolăneala în care consumatorii (...) flecăresc, când cu aer adormitor, când cu aprindere. Narghilele pufăie, sforăind apa din sticlă într-un concert monoton, zarurile ţăcănesc date de-a dura pe table şi cafelele turceşti purtate pe sclipitoare tăvi de nichel, se perindă neîncetat prin această lume trândavă, care, când o vezi mereu aceeaşi şi la orice ceas din zi, te face să te întrebi din ce-o fi trăind".

(va urma)

Daniel VIGHI

Viaţa mea e un roman

Recensământ

Cineva îi sfătuise că e mai bine să treacă nişte date din burtă decât să apese clanţa porţii de la casa cu numărul 233. De-abia că i-a provocat. De cum au intrat în curte, s-a luat după ei, fără să-i latre, o javră cu priviri angoasate, încercând să-i prindă de blugi. Izbuti în cazul celui rămas în urmă, iar acela stătea într-o aşteptare năucă. Văzând că tovarăşul său se îndepărtează primejdios, scoase un fel de chemare ce aducea a ţignal într-o gară: "Imiiiii". Celălalt se opri exact atunci când mâna i-a întâlnit următoarea clanţă. Dură până să-şi întoarcă trunchiul. Ochii li se întâlniră. Rămaseră aşa un minut, poate două. Cel din mijlocul curţii îşi ţinea gura întredeschisă. Mai mult buimăceală decât spaimă.

- Emil, uite, m-a prins. Şi-a înfipt colţii în pantaloni.

- Şi ce vreai să-ţi fac eu?

Cel numit Emil făcu câţiva paşi în direcţia prizonierului. Câinele slobozi cracul şi se îndepărtă ca bătut.

- Ce dracu, Marcele, nu te descurci cu o potaie ca asta?

- Mi-era milă, nu înţelegi? N-ai văzut cum se uita?

- Milă pe naiba. Te-ai scăpat pe tine de frică.

- Hai, mă Emile, aşa mă cunoşti. Pe vremea când mergeam cu bunicu-meu la vânătoare, am avut de-a face cu lupi şi cu mistreţi.

- Da. dar de atunci ne-am blegit. Am urmat şcoli înalte. Am avut de-a face cu pipiţe care nici măcar nu ştiu să muşte.

Intrară în tindă. Pământ pe jos. Pereţi goi. Nici o mobilă.

Pe stăpânul casei îl întâlniseră cu două zile în urmă la birt. Era făcut. Deci au prins faza vorbăreaţă. L-au cinstit cu un rom. A făcut paradă de amiciţia lui cu Mircea Vulcănescu. A citat (cărect şi copios) din Mircea Eliade, Sebastian, Rădulescu-Motru, Sadoveanu şi Camil. Dar demonstraţia lui era greu de urmărit. O masonerie a Balcanilor? a românilor de pretutindeni? a frustraţiilor? I-au promis că-l vor vizita cu prilejul recensământului persoanelor şi animalelor. S-au nimerit amândouă deodată. "O să vă arăt biblioteca. Adică ce-a mai rămas din ea. Larousse-ul, yoga, tarot, alte chestii. Şi colecţia de bani vechi".

Nici un semn dinspre odaia vecină. "Auzi, Emile?". Doar dacă n-o fi din pricina încordării.

- Să mai zăbovim.

- Te-ai dilit. Trebuie să-i bifăm şi pe ăştia. Ţi se trage de la cuţu. Nu stăm, n-avem vreme de taclale. Ne vom realiza conversaţia cu domnul doct diseară, după încheierea operaţiunilor la cafeneaua "Trei păduchi".

- Să-i sărim. Zicem că nu i-am găsit acasă.

- Ce te-a apucat, Marcele?

A luat-o spre uşa următoare.

- Du-te singur.

În prag apare femeia. Priveşte în lături. Un loden pus direct pe piele. Pe piept, pe obraz - porţiuni descuamate.

- Vă aşteaptă. Poftiţi.

Dulapuri, comode, credenţuri sparte cu ciocanul, cu toporul, cu târnăcopul. Pulbere de sticlă în aer.

- Staţi jos.

N-ai unde. Doar pe patul enorm. Acolo pare a râde şi se zvârcoleşte progenitura tălâmbă. Să tot aibă vreo douăzeci de ani. Zice lumea. Nu se poate ţine în picioare. În schimb are dexterităţi şerpeşti. Încolăceşte podiumul instalat direct pe pat. Postament alcătuit dintr-o alternanţă de lăzi având mărci diferite - din scânduri, din plastic, din carton. Aici zace savantul. Scăfârlia aproape că-i atârnă. Are ochii larg deschişi. Un cordon de mătase îi încinge trupul gol.

Arhaica sobă Vesta duduie. Un foc întreţinut cu hârtii, cu file de album, cu coperte de enciclopedie, cu bancnotele de milioane rămase de la stabilizare.

- Dar, doamnă...

- Când a murit?

- Vara trecută.

- Nu se poate...

- Acum patru ani, de Crăciun.

- Când v-aţi născut, doamnă?

- Întrebaţi-l pe el. Eu nu ştiu.

Şi chestionarul ar putea continua: câte vaci aveţi; câţi porci; câţi câini, ha-ha. Unde v-aţi făcut studiile? Fiul/fiica e căsătorit/căsătorită?

Iată-ne în stradă. Aprindem ţigara. Mergem mai departe.

- Ascultă, cu bătrânu' cum rămâne? Ce scriem la catastif?

Viorel MARINEASA

Leonard Oprea

În această lume

Ceremonialul e ceremonial: trebuie respectat până în cele mai mici amănunte. Se gândește la propria-i identitate, fizică și spirituală. De data asta, nu i se mai pare confundabilă cu a multora - personaje reale sau închipuite. Și tocmai din această cauză crede acum, cu mici ezitări, e drept, că nu e necesară nici o reîntâlnire cu sine - în toate sensurile imaginabile. Oricum trăim sub semnul oglinzii, își spune. Adaugă: ar fi foarte simplu să-mi închipui... și, foarte repede și încântat, nu ar fi foarte simplu! Zâmbetul i se întinde pe întreaga față. Latã. Zâmbetul îi aduce luciri. Ochi de pisică. Zâmbetul tremură imperceptibil. Nările subțiri. Și zâmbetul dezvelește. Incisivii. Și cariile. Brusc, zâmbetul se frânge. În meditația despre: nu sunt un oarecare. Atât am voie să cred, iar dacă trebuie, să urlu. În aceste clipe.

Se gândește că e conștient. Cam așa: sunt conștient, ce mai!... Se îmbăiază și privește atent fereastra de deasupra căzii. Vede o spărtură în nori, pe cerul de toamnă. Senin. De gheață. Își închipuie cum ar patina printre nori, cu capul în jos. Aude: hîrșșt, hîrșșt, lama patinelor. Se surprinde:

în această lume orice rațiune de a trăi este o obsesie

tristețea - tărîm unde apa aerul femeia hrana cărțile sînt o stare anume

acolo o pată de tristețe senină și azurie.

Își săpunește încet pulpa stângă, degetele lunecând, pipăind, intrând în mușchiul relaxat, înroșind treptat pielea acoperită de păr roșcat, spuma țâșnește din împreunarea mâinii cu gamba, din pori, sângele mai întâi în picături, pe urmă fire subțiri și vinișoare, degetele sporesc apăsarea, țipătul stins al pulpei, spuma și sângele și apa în sânge.

Capul în apă, sub apă, pletele plutind răsfirate, unduite ușor, ochii deschiși și albeața semitransparentă din jur, brațul drept lăsat să înoate - readaptarea peștelui, nici măcar nu tresare, hai, mișcă! creatura asta e roz și n-are solzi, când devine vineție? zvâcnetul tâmplelor, strânsoarea, dezlipirea buzelor, rostogolirea bulelor spre suprafață: țâșnind din apă; șuieratul - inspirație! expirație; neputincios

de firesc de scârbos. Apa plesnită cu dosul palmei și stropii ce vină au

Își frecă atent trupul cu buretele. Fiecare suprafață netedă, fiecare cută. Cât mai apăsat. Fără milă, căci: un trup curat... ei, un trup curat! a, da: o hrană curată. Ambalajul, ambalajul.

Gura deschisă larg; apoi ling săpunul, mușc săpunul. Îi vine să vomeze. Dar linge și buretele. Îi vine să vomeze. Abia se mai stăpânește. Își clătește gura cu apă rece. Îndelung. Apoi țipă răgușit: la dracu! Simte lacrimile. Și încet, dar clar și fără intonație: la dracu.

S-a clătit bine de tot.

Se șterge cu prosopul, bine de tot.

Se bate cu pumnul în piept. Își lovește coapsele cu palmele.

Spune: fraged, consumabil, așa se pare.

În baie totul strălucește. Fiecare obiect e la locul lui. E mulțumit de cum arată încăperea - ca și cum de mult nimeni n-ar mai fi intrat aici, ba nu, greșesc, praful, lipsește praful; atunci, de parcă ar fi la hotel. Închide ușa în urma lui.

Ah, da, a uitat să-și taie unghiile de la picioare. Se ajustează fără grabă. În cameră. Privindu-se în ochi. În oglindă. Hei! hei, și semnul de amenințare cu degetul, mai în glumă, mai în serios; își scoate limba, se leagănă de pe un picior pe altul, cântă la, lala, la-la, a-haaa! gândul precis: trupul mi-e devotat trup și suflet; legănarea șoldurilor și, odată cu ele, a sexului, apoi iar nemișcare. Timp de două-trei minute.

Statuie din carne și oase țintuindu-se cu privirea în privire. Din nou. Capabil încă să sângereze.

Se răsucește pe câlcâie. Plimbarea prin cameră. Inspecția spațiului de pregătire. Îl găsește curat. Ca o cameră de hotel. Ca și trupul lui spălat, mirosind frumos, cu unghii corect tăiate, părul pieptănat cu grijă. Ca la capelă.

Privirea, apoi, trupul, deopotrivă atrase de obiectele de pe masă. Își spune: motivația pe care o caut nu trebuie să aparțină acestei lumi; lumea așa cum celorlalți li se înfățișează. Moment de ezitare: să le scriu asta? Moment de hotărâre fermă: nu! ceremonialul e ceremonial, trebuie respectat până în cele mai mici amănunte. Întinde mână și apucă unul dintre instrumente.

Începe să lucreze. Fără grabă.

Își cercetează înfăptuirea. E mulțumit.

Închide ochii. Pare că se roagă. Murmură în ritm dobândit prin rosturi pregătitoare: punctul unu - mă aflu într-o sală imensă, cu pardoseală de gresie, purtând urme adânci lăsate de mii de pași în sute de ani, de mii de genunchi în sute de ani; e răcoare în această sală cu pereții de marmură alb-gălbuie, străbătută de vinișoare roz; ferestrele sunt tăiate în arc frânt și au vitralii în care predomină purpura și albastrul de peruzea - nimeni n-a descifrat vreodată sensul acestor imagini cu oameni și animale necunoscute; tavanul sălii e sprijinit de grinzi de stejar, lemn negru și despicat, margini de răni uscate demult, tare demult; singurele mobile sunt o masă lungă din lemn masiv, lustruit bine și având privirea întunecată; un jilț, tot din lemn, cu spătarul ciudată cruce, apoi lavița din piatră scobită de trupurile lăsate pe ea; și sutele de rafturi de pe peretele opus celui cu ferestre - rafturi goale, așa le-au găsit toți și fiecare s-a întrebat unde, cum și de ce au dispărut zecile de mii de cărți, după care se mirau de inexistența prafului pe scânduri; sala este curată etern și în fiecare clipă își așteaptă oaspetele; și numai când el nu a sosit încă, oglinjoara de pe peretele opus laviței are formă pentagonală; odată pătruns în sală și privind în jurul său, recunoscând acest spațiu pe care l-a visat, oaspetele se gândește, eu mă gândesc la

punctul doi - corpurile vii sunt spații vii; rezultă că sala mă conține și eu o conțin; sala e o proiecție a lumii înconjurătoare; îmi convine această proiecție care îmi conține trupul; am un trup nou; astfel redimensionat, mă gândesc la

punctul trei - sufletul mi se eliberează din dimensiunea trupului; sufletul meu devine prizonierul sălii și acum sunt obligat să mă gândesc la

punctul patru - trebuie să existe în continuare o altă sală și un alt prizonier al sufletului; simt nevoia imperioasă de o nouă sală (îmi amintesc punctul unu); descopăr cu ușurință: sufletul suferă de viciul prizonieratul și realizez că numărul sălilor-trupuri-săli este infinit; e firesc să mă gândesc la

punctul cinci - îmi interzic cu desăvârșire meditația asupra cauzelor care au provocat acest viciu; fiind veșnic aceleași cauze, meditația se va reduce mereu la: a cui e vina?

exemplu: nevoia de fericire a fost, este și va fi de-a pururi dragostea de suferință; a cui e vina? nu pot, deci, să nu mă gândesc la

punctul șase - sufletul există ca dat-inițial; calea prin care se obține acest dat-inițial e proprie fiecărui individ și e de necomunicat; se pare însă că și acest dat-inițial e tot o stare de prizonierat; dar se bănuie că doar această formă de prizonierat oferă șansa

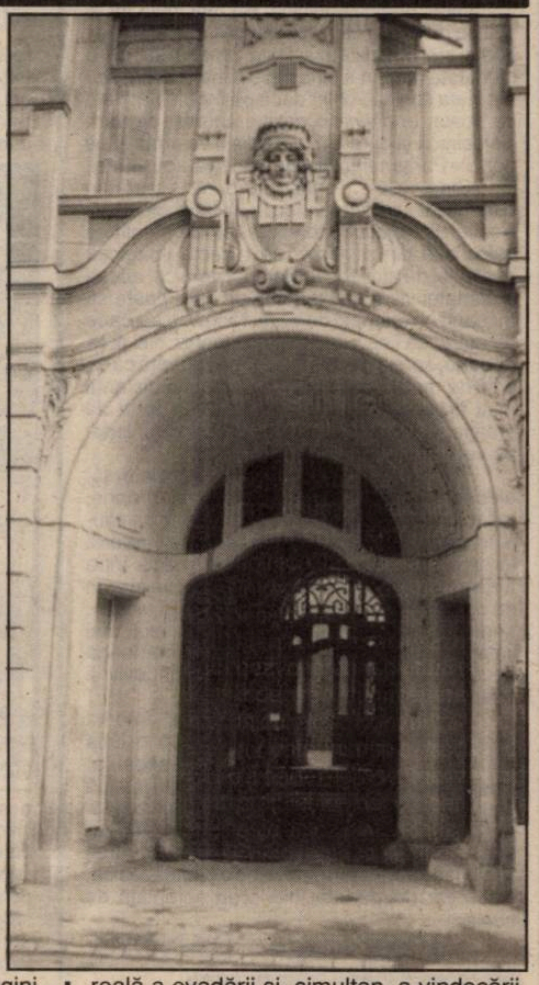

reală a evadării și, simultan, a vindecării de viciul prizonieratului; în ce constă vindecarea nimeni nu poate să spună și nu a avut, nu are și nu va avea curajul să-și închipuie; în mod paradoxal rezultă că toate căile de cunoaștere și eliberare în orice sens se adună în trup și se răsfrâng din el, ca într-o sală și ca dintr-o sală a sălilor, încât nu pot decât să mă gândesc la:

punctul șapte -

nu am trup.

Se urcă pe masă. Acolo, pe tăblia din lemn masiv, cubul de piatră acoperită parcă dintotdeauna de mâzgă verzuie. Vede conturul clar al urmelor de tălpi. Pășește pe ele. Tălpile îi alunecă în adâncurile din piatră și, cu plăcere, își împinge capul în lațul frânghiei de deasupra lui. Trage nodul sub bărbie. Strânge în pumnul drept obiectul care îl frige. Arsura sacrilegiului. Își zărește chipul în oglinjoara care acum, în lumina cenușie are exact conturul feței lui. Împinge cubul de piatră. Cu degetele de la picioare. Nu aude zgomotul rostogolirii. I se pare anormal. E uluit că nu mai zărește oglinda chipului. De fapt, nu mai vede nimic. În afară. Năluciri concentrice înapoia pleoapelor. În trup, în țeastă, viitura. Imposibil de numit. Dar fierbinte. Nefiresc de fierbinte. Încercând să respire acum. Abia reușind să guste aerul. Scurt, explozie fără ecou: Doamne, ce-am făcut?! Brusc, își amintește. Să evit balansul! Încleștarea degetelor mâinii stângi pe frânghie, chiar lângă nod. Încordarea brațului. Se trage. Aparent încet. Un centimetru. Simultan, pumnul drept adus lângă nod.

*

Într-un târziu, se ridică de pe podea. Vâjâitul. Nu reușește să stea în picioare. În patru labe până în fața oglinzii. Înalță capul. Vede frânghia subțire cu un capăt înnodat de cârligul din tavan. Se privește. Tulbure. De gât, lațul. Tăiat. Atârnând. Ca la un câine, lanțul rupt. Zărește, printre picioare, pe covor, briceagul. Lucirea lamei. Am reușit. Surâde. Strâmb. În oglindă, afișul. Citește: senzaționalul număr al spânzuratului.

Se uită în jur. Pe canapea, pe laviță, costumul, cămașa, cravata, șosetele, pantofii și lumânarea. Clatină din cap. Și capătul de frânghie se leagănă. Fără să zornăie. Într-un târziu, mai târziu, după o noapte de somn cu și fără vise - o dată s-a trezit să bea apă, altă dată să urineze - dimineața, s-a sculat ca de obicei și s-a dus la serviciu. Sau dacă era sâmbătă ori duminică, a dormit până la unsprezece.

Poeme de Gheorghe Mocuța

Salon de carte

nimeni nu mai ascultă pe nimeni
în sala boltită a muzeului banatului
citesc un poem
în vacarmul de nedescris al
salonului de carte
un congres de babe - ar zice clasicii
marxismului
iar poetul e privit ca un șarlatan
care vă ia banii
până când o voce - de
nerecunoscut - a mea
rostește răspicat în microfon: liniște
măi dragă cititorule
dacă nu vreți să citesc poemul în
franțuzește.
lumea a amuțit autorul dă drumul
textului
care le gâdilă urechile
îi înfiorează pe toți și îi înalță
cam la o jumătate de metru
în levitație
și deodată poc îi lasă să cadă
în beția de cuvinte a sfârșitului de
mileniu.

Bioritm

aici e poemul - în pragul amintirii
ca o viitură ca o calamitate ca un
cutremur
în tăietura visului proaspătă
în forța obsesiei
în haos sănătate și boală
retras în obscuritatea încăperii
de frica unei ființe care îți cunoaște
chipul.
o umbră ce îți dă mereu târcoale
asemeni copilăriei
plutește discret în zarișteа acestei
dimineți
lâncede de spital
ca profilul alb al tinerei asistente
ce îți poartă nepăsătoare analizele
spre laborator
o ofrandă desigur adusă zeului
nebulos al zilei
cu toate faptele tale bune și rele
globule albe și roșii.

Vertij

nu spui nimic și golul se
prăbușește
asupra ta
te prăbușești în golul care te
resoarbe.
vă sprijiniți unul pe celălalt
ca norul și scama
altfel poemul n-ar fi decât o urzeală
a unei minți bolnave.
muntele pe care te îndrepți
dă de mult timp târcoale pustiului din
tine
îl țintuiește cu un ochi schimnic
numai așa i se limpezește sensul
numai așa te tulbură.

Recviem pentru un sat

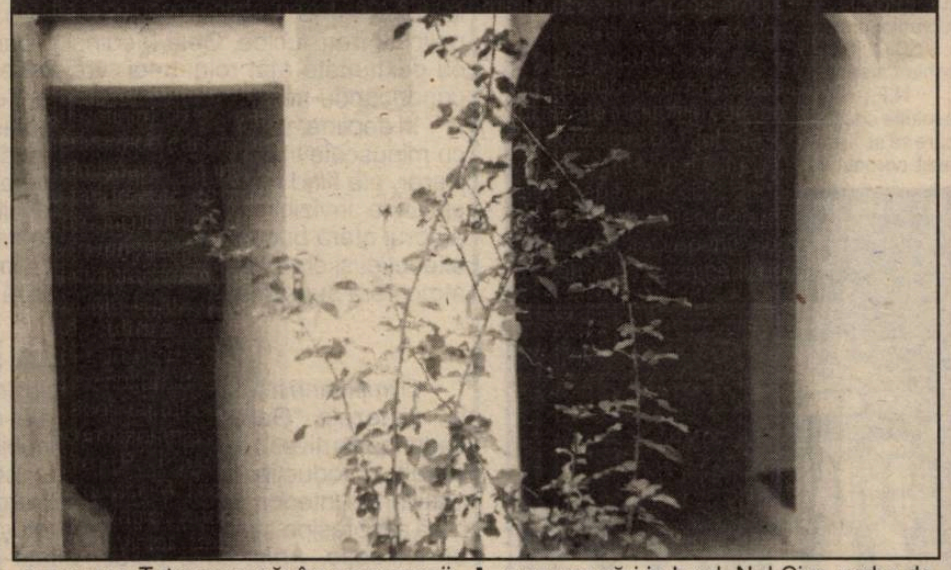

Cred că îl descoperii pe Neboişa Popovici, ca om şi scriitor, din momentul în care, în urmă cu un deceniu, îi lecturai şi, apoi, îi aranjai, stilistic, în româneşte, primele povestiri, care cuprind volumul de faţă "Toamna, casa şi păunii". Abia atunci parcurgându-i textele, avui revelaţia unei alte fiinţe, decât cea obişnuită, întâlnită de mine incidental. Din cele scrise de el, nu se mai degaja taciturnul rece şi profesorul auster, ci un spirit simţitor şi potolit, care îşi trăia viaţa lângă noi, între reflecţiune şi tăcere, dar nici o dată într-o stare de somnolenţă. Firește, Neboişa Popovici nu a fost un scriitor prea fecund. Dar aceasta, deoarece îşi împrăştiase energia şi spiritul fie la catedră, fie la estradele muzicale şcolare, cărora le-a fost textier, dirijor, solist şi regizor, fie ca ghid, în excursiile şcolare, iubite de el cu frenezie. Dar, peste toate aceste evenimente, atunci când el făcu reportaj, poezie, critică literară, iar, mai târziu, proză, se luă în serios şi dădu la iveală câteva texte memorabile, care se găsesc adunate, mănunchi, în cartea sa.

El născoci, prin aceste proze, o lume ficţională originală, a satului de Câmpie, şi zămisli o puzderie de personaje tragico-pitoreşti, proiecţii umane concrescute cu peisajul, de un farmec indubitabil. Cartea aceasta deveni, astfel, poate fără să o bănuiască nici autorul, rodul unei vieţi. O împlinire a prozatorului şi a aspiraţiilor sale de povestitor. Ea deveni nu numai izbânda sa literară târzie, dar şi un elogiu şi un recviem, aduse satului bănăţean de odinioară.

Satul, la Neboişa, este un topos patriarhal, cu valori statuate de vechimea timpului şi de istoria locului, cu datinile şi scenele de gen care dau savoare şi vigoare materialului epic. Doar aceste datini, care vin din straturi adânci, doar credinţele nestrămutate pot oferi şansa continuităţii spiţei ţărăneşti şi a supravieţuirii, într-un ansamblu social poluant, care dezrădăcinează şi artificializează. Tragismul acesta al condiţiei ţărăneşti surprins acutizat de către prozator, deşi cu estompă, prin discrepanţele care se nasc între generaţiile bătrâne şi cele tinere, înstrăinate, migrate la oraş, al căror cordon ombilical cu satul a fost tăiat. Umanitatea satului este una inflexibilă la înnoiri. Acolo se trăieşte liniştit, dar nu pasiv, sub timpul care curge. Tot ceea ce săvârşesc oamenii satului respiră calm, arhaitate, statornicie care se împletesc nestingherite, ca un fir fără de sfârşit. Ei primesc tot ce li se oferă, binele ca şi răul, cu acelaşi stoicism împăcat, de parcă s-ar găsi în afara istoriei. Fiinţe anonime, care se nasc, trăiesc în anonimat, trudesc, traversează o viaţă, aşa cum le este dată, se bucură de sărbătorile de peste an, de datinile vechi, suferă sub călcâiul timpului sau al tiraniei, dar se ţin cu rădăcini înfricoşător de viguroase de glie. Toată această lume ţărănească a scriitorului sârb este una de crepuscul. De aici şi semnul că majoritatea eroilor săi sunt bătrâni, în apropierea stingerii, femei singure sau copii fără de apărare. Deci, o lume "în absenţa stăpânilor", segmentul uman care ar fi oferit vitalitatea şi viitorul. Satul acesta, care e în stingere, arată că nu e vorba doar de o generaţie care piere şi de alta care are să-i ia locul. Nu! Ci e vorba de asfinţitul unui întreg topos milenar, de sat românesc.

Şansa este că, scriindu-şi recviemul său sătesc, prozatorul introduce, între interstiţiile grave ale tonalităţilor sale, şi un spirit mucalit, umor gras ţărănesc, tente jucăuşe, comice, accentele unui realism poetic care atenuează ceva din gravitatea de orgă a prozelor, dând conturelor aspre voioşia şăgalnică a copilului-narator.

Sub masca imperturbabilă a omului-Neboişa, aproape de nepătruns, de fiecare dată când îl căutam, în locuinţa sa liniştită de pe Splaiul Galaţi, descopeream, după o jumătate de oră de taifas, aceeaşi voioşie şăgalnică de băieţandru, gata de şotii, ca in copilăria sa. Sărea de îndată şi lua ghitara sa veche din cui şi, în acordurile celor şase corzi, glasul său, plăcut timbrat, irumpea într-o cantonetă sau un nostalgic cântec sârbesc. Din vocea, din accentele cântecelor sale se degaja întreaga risipă, ruperile, ca şi aleanul nepotolit al unei vieţi. Acolo se ghicea amintirea tatălui, preotul satului, mort pretimpuriu, duioşia şi iubirea imensă a mamei, tragedia fratelui mai mare, stors de puşcăriile de tristă amintire ale regimului. Acolo era tânărul Nebo, supus privaţiunilor timpului, redus, o vreme, la tăcere. Cariera sa didactică, când, în jurul său se rotiseră, ca în jurul unui magnet uman, mulţii tineri iubitori de frumos care descoperiseră în profesor şi în scriitor salvatorul trăirilor lor sincere şi directe. Atunci, în sălile liceului, dirijorul şi regizorul lor descoperea, la rândul său, între tinerii entuziaşti, câteva vârfuri care, mai târziu, aveau să se cheme cântăreţi şi compozitori sârbi de renume, precum Laza Knejevici, Lukin Milenco, Laza Pomorişaţ sau oameni de cultură, precum Slavomir Gvozdenovici şi alţii. Şi, tot acolo, printre ei, se scrise prima sa carte de reportaje, în urma excursiilor prin ţară. Şi, tot acolo, se argumentează talentele sale, tinzând spre poezie, critică, proză.... Toate acestea se uneau în imaginea pe care mi-o oferea omul-Neboişa. Omul care cânta. Şi care se lăsa dus, sub masca inflexibilităţii sale austere, de aceste aduceri aminte atât de netrucate şi de naturale. Căci, acum ştim, scriitorul purtase tot timpul aceste haruri, bine dosite, în sine. Şi numai acum, în pragul senectuţii, le oferea lumii, dar o făcea fără emfază, fără orgolii, ci le oferea ca pe nişte daruri simple, cum ai oferi cuiva o mână întinsă, un surâs sau un cuvânt bun. Aşa cum obişnuiau s-o facă şi ţăranii săi de-acasă.

Ion ARIEŞANU

Sorin Gârjan

Femeia, în poemul acesta e un veritabil cuptor VESTA

Femeia, în poemul acesta e un veritabil
cuptor VESTA -
un motiv să-şi dea picioarele cu bronz
ca pe nişte burlane, ce mai?
ca şi cum ţi-ai da pantofii cu cremă
înainte de a ieşi în oraş -
e o replică dură,
(parcă tăiată cu foarfeca de tăiat tablă) pe
care
bătrânii casaţi o strecoară
între ţâţele imaginaţiei ori de câte ori o
urmează pe stradă,
cu palmele cât mai aproape de şolduri,
încălzindu-se,
încercând să-şi dezmorţească sângele,
remorcându-i (ca moartea),
uscându-le fiinţa ca pe ciorapii transpiraţi
ai sfinţeniei,
topindu-le ochii de ceară...

Astăzi, sufletul meu se întoarce pe dos

Ah!
sângele alb al orfelinatelor,
o străinătate păstoasă,
curgând
prin vene, prin canalizări ori sticla ferestrelor,
pe sub halatele bucătăreselor - ce miros
de departe a opt ore de muncă silnică,
o maternitate pensionată -

Ah! zeitate scabroasă,
copiii tăi dorm prin guri de canal şi se mint
că cinează la mese bogate,
cu capul vârât în punga de aurolac şi
tălpile în căldura gunoiului,
iar tu dormi
prin cărţile cu coperţi de piele
supusă.

Dacă ştiam despre mine că
trăiesc în vecinătatea unor nimfete
văruite până la brâu,
a băieţilor care îmbătrânesc
cu găleata de var în inimă,
astăzi,
sufletul meu se întoarce pe dos,
un ciorap de mătase
târându-se pe mâna stângă a mamei
până la cot, fără să ştiu.

Mersul piticului:

tot mai puţini
la competiţii de masă, doar prin păduri
- la cules de ciuperci - şi
în sacul lui Moş Crăciun se mai trăieşte
"în cor".

Eu văd tomberonul căptuşit
cu aripi de fluture,
şirul lung de absenţe ducându-l
pe umeri. Tu, doar îl cauţi
în ochii mei ca şi cum
l-ai căuta pe Dumnezeu
pe o hartă.

Viaţa e doar un moment de încălzire,
îi simt acul trecându-mi prin carne,
aţa cu care mama mi-a cusut
numărul de concurs.
Voi ajunge în frunte!,
se va prăbuşi zidul
fiinţei celeilalte
şi, o dată cu el,
biata silinţă domestică, şansa
de a-l trimite pe altul
la moarte
în numele meu.

Gimnastica zilnică - a milei

Alergarea în cerc:
faptul că tu nu vei fi îngropat,
ci aruncat, ca o pungă de oase,
uitării, câinilor surdo-muţi.

Scrii în gând pe cojile de măr - de sân'Petru

şi respiri pe gură; altul alături, în stânga, şi
un altul în dreapta,
acelaşi motiv de-a târî tăcerea
prin poezie 24 de ore din 24,
înainte! înapoi!
ca o suzetă pe limbă
de şarpe.

* * *

Între podeaua parchetată cu cărţi
şi trotuarul străzii, te plouă lăuntricul; alergi
cu cizme de cauciuc în picioare,
numai în şort şi maieu,
cu respirarea morţii în ceafă,
legat la ochi - cu panglica
pe care o sictireşte la sosire
pieptul învingătorului - asta e!, o tristeţe
contra-cronometru,
arta de-a înşira mărgele pe aţă,
fără să vezi.

Adrian Derlea

Înainte de Apoi

mamei mele, cea între Drepţi plecată

din prima-mi clipă te-am adorat
cum nu se putea altfel
prea bună adesea
ori chiar obosită uneori
ţi-am fost
pentru cât ţi-a rămas de-atunci
fiu
până-n ultima-ţi imagine

Snobism

dacă nu te-ntreb cum, îţi duci
zilele
nu mă-ntreba cum mi le car eu
poate că sunt un fel de
aristocrat al răului descărcat de griji
unul pentru care
până şi banu-i o figură de stil
fiindcă bucuriile au valoare
doar preţuindu-le
problema-i cum poţi degusta mizeria
dacă-n jur
totu-i sordid?

Modestie

să discutăm până vom pricepe
că orice treabă are
un deznodământ
iar cine se laudă pe sine
pierde partida
eternitatea-i o faţă a zarului
iar eu îmi doresc
să fiu
doar beneficiarul câte unui
an de graţie

Paravan

mustos ca o poftă grosolană
împotmolit în gânduri gustoase
şi-ameţit de planturoase satisfacţii
crezi că te bucuri
de-un instantaneu de libertate
tot ce-i dincolo de obloanele tale
se află altundeva
şi-aşa
pur şi simplu nu există

Partidă

în lumea alcătuită din singularităţi
multiple
ca-ntr-o ierarhie morală să jucăm
de-a cine pierde câştigă
avem contradicţiile trebuincioase
iar zaruri ne sunt gândurile
osificate
ne mai trebuie fiecăruia
doar să ştim
cine poate fi sigur de el
precum un adevăr etern

Năpârca

cel care mă neagă-i doar
un ceva care spune nu
cutremurat de-un dispreţ înspăimântat
riguros sterilă
strădania lui nu pote zămisli
tulburări
dar el are disponibilitatea păcătosului
de-a râvni o glorie imorală
şi umilit
de-o nimicnicie travestită-n sfruntare
cum să-i spui cât e de-obositor
să-ţi tot creezi scopuri imperfectibile

Scrisoare din Luxemburg

Sculptorul Nicolae Fleissig expune la galeria Simoncini din Luxembrug (16 ianuarie - 18 februarie)

Corina Ciocârlie: Nicolae Fleissig, sunteţi la a şaptea expoziţie personală în Luxemburg. Sculpturile dumneavoastră au o cotă foarte bună şi aici, dar şi în Franţa, în Spania ori în Statele Unite. Impresionantă e constanţa, rigoarea pe care v-o impuneţi, de a lucra mereu cu aceiaşi galerişti.

Nicolae Fleissig: Lucrez, într-adevăr, cu galeristul André Simoncini de 14 ani şi încerc să-i propun o expoziţie cam la doi ani. Pentru '97 îmi vorbise de o retrospectivă, dar a trebuit să-l refuz. O retrospectivă mi se pare că sună ca un început al sfârşitului, or eu sunt încă sănătos, mă simt bine şi... nu mă grăbesc. Am preferat să fac o expoziţie mare, pe cinci etaje, cu sculpturi la care am muncit aproape zece luni, fără întrerupere. Pentru mine e important ca spaţiul să nu fie "tăiat" de alte lucrări, expuse de alţi autori. Fiecare nivel trebuie lucrat în sine, în aşa fel încât să existe o coloană vertebrală.

C.C.: De la un an la altul, aţi înlocuit treptat piatra cu lemnul, dar aţi rămas la vechile obsesii.

N.F.: De fapt, pe vremuri, în România, am lucrat mult lemn, dar pe urmă, la Paris, am renunţat. Lemnul e o meserie pretenţioasă, greu de stăpânit. Nu vorbesc de tehnică. Vorbesc de materia vie, care se mişcă tot timpul, poate să crape, să se strângă sau să se deformeze - lucru care nu se întâmplă cu piatra, cu marmura, cu granitul, sau cu alte minerale amorfe, complet stabile. Timp de douăzeci de ani m-am tot luptat cu lemnul, pe urmă l-am trădat, şi acum vreau să facem pace: încerc să-l iau aşa cum e, să văd în el doar ceea ce este, nu ce aş fi vrut eu să-i impun, forţându-l. Dacă am reuşit sau nu, nu ştiu, dar cred că am început să-l înţeleg mai bine. Ca specii, am ales puţin stejar, puţin nuc şi mult iroko african, un lemn imputrescibil şi foarte dur, potrivit pentru lucrurile de precizie. Un material nou - oricare ar fi el - îţi impune o forţă nouă, o expresie nouă: dacă-l exploatezi bine, obţii alte posibilităţi, nebănuite. Obsesia sculptorului rămâne aceeaşi, dar materialul îşi impune legea lui.

C.C.: De unde vine, în sculptura dumneavoastră, toată mitologia războiului, la care vă întoarceţi mereu?

N.F.: E o poveste veche. Dintotdeauna m-au pasionat coifurile - obiecte atât de personale, de puternince. oricine îşi pune un coif pe cap se metamorfozează, devine alt om. Coiful protejează, dar nu oricum: pe dinăuntru e făcut din metal brut, parcă abia ieşit din topitorie, dar pe dinafară nu se vede decât un strat fin, bine şlefuit, gravat şi ornat cu motive delicate, surprinzător de paşnice: mereu aceeaşi iepuraşi, aceleaşi păsărele, aceleaşi peisaje idilice şi niciodată vreo scenă de război. M-am întrebat întotdeauna de ce fiinţa umană are nevoie de un strat estetic, protector, care să-i tempereze agresivitatea. Războinicul îşi pune coiful pe cap şi pleacă la luptă, dar adversarul n-are niciodată timp să admire scenele gravate cu migală. Atunci, la ce bun? Singura explicaţie mi se pare a fi contrastul tulburător care se naşte între omul descoperit şi omul cu coif pe cap. Pentru mine un războinic nu e doar un individ care apără sau atacă ceva, nu, războinicul întruchipează nevoia fundamentală a individului de a pătrunde în camera interzisă. Or, din nefericire, camera interzisă nu se lasă cucerită şi explorată decât prin violenţă. Puterea nu se dă niciodată, puterea se ia. Ca să impui o idee - chiar pe cea mai paşnică - trebuie să accepţi dinainte că ea va intra în contradicţie cu altă idee. În viaţă, chiar dacă nu declari mereu război, participi mereu la câte o bătălie.

C.C.: În Statele Unite, aţi realizat o sculptură monumentală în jurul căreia s-a construit, ulterior, un întreg cartier. Vi se pare că între sculptor şi urbanist poate exista o complicitate fertilă?

N.F.: Există o legătură esenţială între arhitectură şi sculptură care nu se mai vrea intimistă, ci tinde să devină sculptură "socială". În nici un caz nu este vorba aici de decoraţie; decoraţia nu mă interesează, e un capitol aparte al artei, şi arhitecţii fac bine că lucrează cu arhitecţi decoratori. Pe mine nu mă preocupă suprafaţa vizibilă a unui volum, mă preocupă volumul în sine - altfel spus, sculptura monumentală. Proiectul din America a fost extraordinar de interesant pentru că sculptura a fost realizată şi montată înainte de a se crea, în jurul ei, toată structura arhitecturală. Important era nu tipul de clădiri, ci orientarea lor. Fiind vorba de un mic oraş pe malul Oceanului Pacific, ideea era ca fiecare locuitor din fiecare casă să poată vedea sculptura, care trebuie să aparţină tuturora. Nu era vorba de o sculptură memorială, amplasată arbitrar într-o piaţă sau într-un parc. Nu, de fapt sculptura era gândită ca un cadou pentru întreg oraşul respectiv.

C.C.: Nu ştiu dacă aţi observat că pe strada Louvigny, care e strada galeriilor în Luxemburg, expun în prezent o artistă poloneză, un pictor bulgar şi un sculptor român. Vi se pare că artiştii veniţi din Est au astăzi ceva de spus Vestului?

N.F.: Sigur că au ceva de spus. Creativitatea lor a stat în aşteptare, iar acum ţâşneşte la suprafaţă. Greutatea - pentru artiştii veniţi din Est - e să rămână, în Vest, ceea ce sunt. Riscul mare e să iei din arta occidentală ceea ce de fapt nu ţi-e propriu. Am văzut foarte mulţi artişti buni din Est - în special ruşi - care s-au metamorfozat la Paris în două luni. Părerea mea e că au pierdut, luând partea superficială, vizibilă, a artei occidentale drept o descoperire, fără s-o simtă profund. E păcat, pentru că exact profunzimea lucrurilor o aveau acolo de unde veneau.

C.C.: Cu dumneavoastră cum s-a petrecut schimbarea la faţă?

N.F.: Vreau să cred că la mine a fost o evoluţie conştientă şi nu o grefă întâmplătoare, care să se fi aşezat peste ce făceam înainte. Am avut norocul să lucrez cu câteva galerii bune

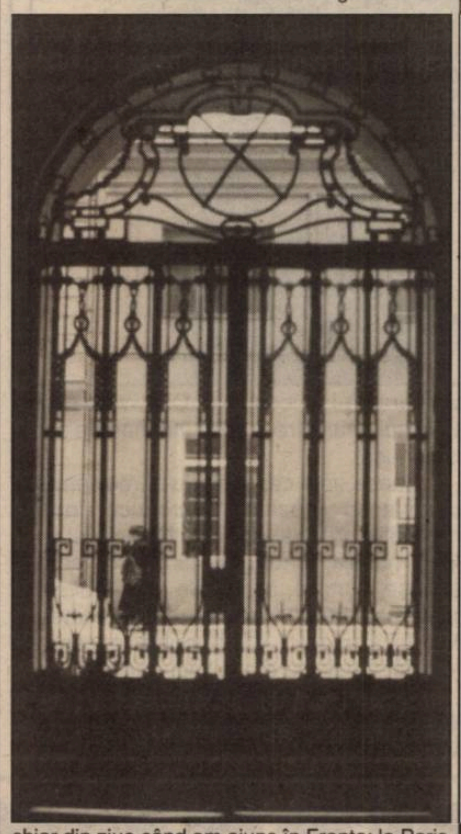

chiar din ziua când am ajuns în Franţa: la Paris - galeria Gérard Laubie, de lângă Beuabourg, la Luxembrug - galeia Simoncini, iar în Andorra - galeria Era Bauro. Mi-am făcut vreme de doi ani stagiul la Paris - ca orice emigrant -, dar nu puteam continua acolo, oricât mi-ar fi plăcut. E extrem de greu să sculptezi la Paris - să ai un atelier unde să poţi face mult zgomot şi mult praf. Dintr-o întâmplare, am coborât spre sudul Franţei: nu cunoşteam deloc regiunea, dar când am descoperit-o mi s-a părut că aproape că m-am întors acasă. M-am instalat într-un sat de lângă Perpignan, pe urmă alţi prieteni artişti au venit în vizită şi... au rămas cu mine. Am cumpărat - împreună cu Ariel Moscovici, Şerban Gabrea, Bata Marianov, Radu Tănăsescu, Răchită Leonard, Ion Isăilă - o fermă destul de mare pe care am transformat-o în şapte ateliere de sculptori - e adevărat că şi statul francez ne-a ajutat mult, am avut subvenţii şi de la Ministerul Culturii şi de la Consiliul regional. Pe urmă au venit în sat şi alţi artişti - francezi, japonezi, catalani. Acum suntem cu toţii 20-25. În plus, o galeristă din Andorra, P. Riberaygua, a cumpărat o veche uzină pe care vrea s-o transforme în galerie de artă contemporană, cu toată structura necesară, chiar cu structură hotelieră.

C.C.: Ciudat mi se pare că, lucrând atât de mult şi expunând atât de des, în România nu aţi avut totuşi - în ultimii ani - nici măcar un singur proiect?

N.F.: Din păcate, nu mi s-a propus încă nimic concret. Regret că n-am ocazia să expun în România, mai ales că e atâta vreme de când am plecat. E adevărat că venind în Franţa m-am rupt de toate, am schimbat complet ritmul de lucru. În România, artistul are infinit mai mult timp: dacă face o expoziţie personală tot la trei-patru ani, e perfect. În Occident, aşaceva e de neînchipuit: aici dacă nu-ţi programezi cel puţin trei expoziţii pe an, nu exişti. Cantitatea de lucru şi cheltuiala de energie sunt enorme, deşi, la o adică, am oricând la dispoziţie, în atelier, lucrări care vin, care pleacă. Pentru o expoziţie de grup mă pot folosi de ele - iau una, două, trei şi le pun cu ale altora împreună, merge... Dar pentru o expoziţie personală nu pot să fac la fel, o personală trebuie construită de la un cap la altul, luată de la A şi dusă până la Z. Pentru asta, îmi trebuie timp, iar propunerea trebuie să fie serioasă, trebuie să ştiu că vernisajul are loc pe data cutare, să cunosc sala, să-i ştiu suprafaţa, să-mi imaginez cum poate funcţiona fiecare element în parte şi toate la un loc. Aşa stând lucrurile, cred totuşi că... într-o zi... de ce nu?.. în România.. cu mare plăcere!

Corina CIOCÂRLIE

Design Outside

Geta Medinski şi Petru Galiş la Galeria 'Dure"

În decizia sa auctorială, cu o tensiune expresivă constantă, fără a depăşi însă limitele coerenţei, artista ne invită să parcurgem un hipnotic drum sentimental; în mod miraculos, ea izbuteşte să regăsească olfactivul în vizual, delicateţea tonală a lucrărilor ei - calde eseuri nostalgice - fiind dublată de planul invizibil al mirosului de gutui bolnave, de iubirea toamnei, din cămara bunicii.

Deşi secvenţializate, aceste pagini de jurnal îşi găsesc punctul de convergenţă ideatică într-o geografie imprevizibilă, dar dorită de memoria fiecăruia. Cu pelicule translucide, Geta Medinski voalează existenţa imediată, asumându-şi cu dexteritate atât rolul unei "vrăjitoare din Oz", cât şi pe cel al Dorotheei şi conducându-ne spre miezul unui cerc cu poteci din cărămizi galbene.

În deplină armonie cu această confesiune plastică, Petru Galiş este prezent cu minuscule instantanee ce epuizează acceptarea unei limite între pictural şi literar, ele fiind inconfundabile, superbe haiku-uri trasate cu tuşe subţiri şi linii aproape invizibile. Reducând dimensiunile la un minimum al necesarului, autorul oferă bucuria unei experienţe imagistice, pe care le plasează, datorită execuţiei şi cromaticii, sub o cupolă a imponderabilului artistic, filtrând uşor cu atmosfera suprarealistă, care probează eleganţa mobilităţii plastice.

Ovidiu Vuia la "Galleria"

O imixtiune inteligentă a esteticului în erotic dovedeşte Ovidiu Vuia, prezent pe simezele "Galleriei". Expresii ale erosului corporal, bronzurile sale se desprind de nivelul carnalităţii, fiind înnobilate de dominanta valorică a senzualului şlefuit, a seducţiei fine. Vuia este un seducător, sculpturile sale sunt perfect echilibrate interior; orice pată agresiv-erotică este refuzată, ele asimilând patina pură a profesionistului. Viguroase şi totuşi calme, ele fac dovada unei sensibilităţi de excepţie. Artist cu o personalitate complexă, Ovidiu Vuia este unul din reprezentanţii de frunte ai generaţiei sale căruia îi dorim constanţă şi progres.

Design inside la 'Helios"

"Perspectiva este un factor de realism", remarca Jurgis Baltrusaitis. Atunci când perspectivei i se adaugă, sine qua non, talent şi entuziasm, axul caruselului se desprinde, propulsându-ne "back to the future", adică spre **Design Inside**, expoziţia studenţilor de la secţia de Design a Facultăţii de arte plastice de la Universitatea de Vest. Panotată la Helios, ea îşi asimilează, ca vector al sensului, o vocaţie a citadinului, o tentaţie a metropolisului. Autorii, mulţi la număr, uimesc prin prospeţimea imaginativă, prin germinalul viziunii lor. De la sigle şi propuneri de reclamă, până la obiecte de tranziţie şi tranziţie de obiecte, studenţii, în travaliul lor creator, oferă tehnocraţiei veşminte de un artistic indiscutabil. Ceea ce îi şi răsplăteşte, chiar la vernisaj fiind premiaţi: Aurelia Voin (premiul I), Fritz Schmidt (premiul II), Flaminia Mladin (premiul III), precum şi Lucian David (prima menţiune) şi Adrian Sabău (menţiunea secundă).

Ce face ca expoziţia să fie inegală? Diversitatea concepţiilor.

Ce oferă expoziţiei un aer unitar? Calitatea.

Mirela IACOB

Poarta

La consursul internaţional "Milenium", organizat de Austrian Airlines, din cele peste 2500 de proiecte din întreaga lume au intrat în ultima selecţie de dinaintea acordării premiilor, 55. Între acestea, o prezenţă românească: proiectul iniţiat şi realizat de "Galleria 28" din Timişoara, galeria de artă a soţilor Marie-Jeanne şi Ovidiu Bădescu. Proiectul s-a derulat în intervalul 15-21 martie, printr-o suită de şase expoziţii ale unor artişti timişoreni, însoţite, în fiecare seară, de câte o intervenţie culturală.

● **15 martie.** Vernisarea expoziţiei de grafică "Pentru o altă Poartă a Vienei" (Adriana Lucaciu) şi vizionarea casetei video cu expoziţia clasei Adriana Lucaciu, Sorin Vreme (anul III grafică: A. Balea, A. Bayko, I. Csillag, I. Indru, S. Nocea, D. Toma). Intervenţie - grupul de cercetare a literaturii central-europene **"A treia Europă"** (proiect desfăşurat în cadrul Fundaţiei Soros pentru o Societate Deschisă), coordonat de Adriana Babeţi şi Cornel Ungureanu.

● **16 martie.** Daniel Ursachi - expoziţia de grafică - "Poarta Vienei sau hărţi imaginare pentru aflarea unei porţi"; intervenţie - Marcel Tolcea.

● **17 martie.** Gloria Moser-Vreme - "Poarta (instalaţie); intervenţie - Pia Brânzeu: "Viena noastră cea de toate zilele".

● **18 martie.** Ovidiu Vuia - "Poarta" (instalaţie); recital de poezie al actorului Florin Ionescu; intervenţie - Doru Branea: "Poarta ca loc de închidere".

● **19 martie.** Ana Tolan - instalaţie din hârtie manuală: "Cher Claude, Chère Francoise".

● **20 martie.** Ovidiu şi Raluca Bădescu, "Cartea cu foi de piatră" - obiect; lansare de carte - Lucian Alexiu, **Îndreptar de navigaţie pentru uzul somonului albinos. Poeme** şi **Istoria naturală şi alte poeme**, Editura Hestia.

Editura timişoreană "Augusta" şi imprimeria "Vâtran Allianz", primăria oraşului Beiuş şi Inspectoratul pentru Cultură al judeţului Bihor, anunţă desfăşurarea celei de-a II-a ediţii a Festivalului - Concurs de Poezie "Gheorghe Pituţ", organizat la Beiuş (7-8 iunie a.c.). Rugăm participanţii să trimită manuscrisele (avem în vedere posibili volume, semnate, neapărat dactilografiate, însoţite de o fotografie şi un C.V.) pe adresa Editurii "Augusta": str. Daliei nr. 1 A, camera 106 - 1900 Timişoara, până la 30 aprilie a.c. (data poştei). Intră în competiţie **doar** concurenţii care n-au debutat (editorial), fără restricţii de vârstă. Precizăm că primii trei clasaţi beneficiază de tipărirea manuscriselor prin strădania editurilor **Eminescu, Albatros** şi **Augusta**. Informaţii suplimentare la telefon 056/202931.

Ilustrăm acest număr cu lucrări ale artistului fotograf Alexandru Cuţara

T.V.

În rest, să fim sănătoși...

E benefic faptul că revista noastră nu apare chiar în fiecare zi, căci astfel ne mai putem constitui un stoc de evenimente pe care, prin selecție, să le mai comentăm. Pe locul numărul unu se înscrie (final de februarie, debut de martie), vizita în România a Majestății Sale Regele Mihai și a Reginei Ana. De data aceasta, familia regală vine Acasă cu cetățenia română redobândită, nemaifiind astfel expusă umilințelor de a aștepta prin vămi ștampilele și semnăturile "pro" și mai ales "contra" a te miri căror colonei-generali, unelte servile ale fostei puteri pedeseriste. Am auzit cu prilejul prezenței familiei regale în România o serie de întrebări de-a dreptul dramatice pe care și le puseseră unii dintre concetățenii noștri, desigur, nu monarhiști, dar cu un mare coeficient de probabilitate, profitori comuniști. "Ce se va întâmpla dacă Regele dorește să-și reia prerogativele?"... "Cu cât se va mai schimonosi chipul României dacă același Rege își va cere înapoi proprietățile?"... ."E adevărat că la plecarea din '47 Majestatea-Sa Regele Mihai a dus cu sine, în străinătate, bogății imense?"... Tristă intelectualmente trebuie să mai fie o nație pentru a-și putea pune astfel de întrebări.

Nu doresc să răspund în cuprinsul articolului la aceste "interogații", dar pot doar atât să spun că în rândul popoarelor regale ne-ar sta mai bine decât în al celor republicane semi-înfometate, că mai mult ca sigur în cazul unei "reveniri" M.S. Regele Mihai nu și-ar mai cere înapoi proprietățile, iar cât privește bogățiile luate din dulcele țării și transportate "dincolo", s-avem pardon și să dormim liniștiți... căci, doar de problema trenului regal s-a ocupat clica Groza-Dej, care dacă ar fi putut i-ar fi lăsat să plece pe Rege și Regină în trening și tenișI. "Multiplele" întrebări puse în legătură cu Majestatea-Sa Regele Mihai dovedesc încă o dată dacă mai era nevoie că istoria regalității românești de generațiile mai tinere e aproape total necunoscută și că multora dintre contemporanii noștri le lipsește intuiția și simțul istoriei. Un alt eveniment - desigur nu comparabil ca semnificație cu vizita regală - e demisia lui Ion Cristoiu din postul de redactor-șef al ziarului-popular numit "Bulina" - pe care l-a condus. Nu cunosc detaliile care au condus la "gest", dar mi se pare un act de justiție împingerea un pic mai "în fundul curții", al marelui om de litere și de opinii ce în facultate fusese un brav secretar UTC și care, dacă sistemul totalitar dăinuia, ar fi ajuns cu siguranță în Comitetul Central, paiață decorativă a Nicolaiului din Scorniceşti. L-am văzut în ultimii doi ani pe "Românul rupt în fund" la mai multe mese rotunde și de fiecare dată aerul său de superioritate, ținuta voit neglijentă și găunoșeniile debitate, deranjau. Nu puteai clar alege niciodată din cele rostite de Cristoiu pe la "mese" de care parte a baricadei se află. Despica întotdeauna firul în patru, arunca perdele de fum asupra unor situații clare, își împingea cu obstinație în față punctele de vedere ce trebuiau neapărat să surprindă, să-l facă pe telespectator să rostească... "la te uită, domnule, la varianta asta zece vieți să fi avut și nu m-aș fi gândit"... Când însă în noaptea în care a fost anunțată victoria în alegeri a lui Emil Constantinescu "marele Ion" n-a putut îngăima nici două propoziții coerente, a fost clar pentru multă lume că redactorul-șef al "Evenimentului" mimase doar simpatii pentru opoziție - fiind, în realitate, cu fibrele intime ale ființei sale în tabăra văcăroiască. Pentru acestea și pentru altele încă îi spunem lui Cristoiu un "La revedere" pe un termen, sperăm, cât mai lung cu putință. De la Cristoiu vom trece în fugă la câteva imagini transmise direct de la penitenciarul Jilava (final de februarie). "Clienții" instituției se aflau în grevă, în grevă mai aflându-se la momentul respectiv și clienții altor instituții asemănătoare din țară. Ce spuneau ei cu figurile lor patratoide, cu privirile lor ce filtrau mesajele unor creiere, categoric primitive?... că mâncarea nu e bună, că dorm trei-patru într-un pat, că li se pare detenția prea îndelungată. Bag seamă toată acea drojdie, pentru furturi, violuri, maltratări fizice, crime, ar fi vrut să execute pedeapsa de la o zi la tei săptămâni, după care, firește, gozăviile să fie luate de la început. Dacă am înțeles eu corect și cred că am înțeles, pentru infracțiuni penalizate înainte cu șase luni, cel mult cu un an, doi, se iau acum porții de închisoare de la trei la cinsprezece ani. Eu zic că nu e doar bine, ci de-a dreptul foarte bune că justiția și-a mai dat jos câteva rânduri de mănuși pentru a mai domoli apetitul infracțional al unei nații care, pe lângă pâine și sare, mai mănuiește bine și cuțitul pe la spate și ranga, pentru o chirurgie decisivă, a cutiei craniene. În rest, să fim sănătoși și să vedem ce va mai veni...

Mircea PORA

TOP

Dor de ZAPPA

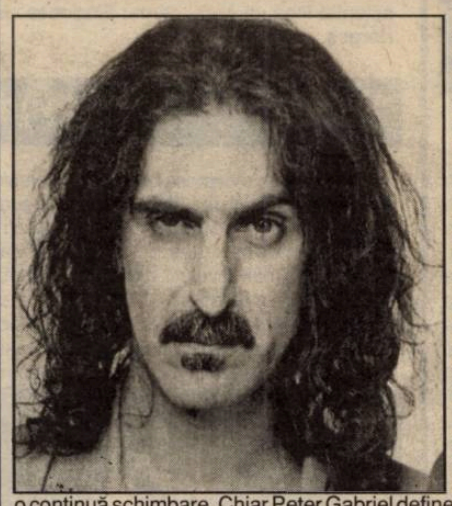

Și uite așa, m-a lovit un dor de Zappa de m-am trezit jucându-mi degetele pe vechea mea mașină de scris "Continental 340". Nu, n-am să greșesc într-atât încât să vă povestesc viața acestui UNICAT în galeria artiștilor rock autentici, gândind că oricine vrea să afle ceva despre Zappa, poate apela la un lexicon. Mai e o categorie de citiori-melomani care nu au nevoie să li se repete lucruri de regulă știute. Vă propun, așadar, un fel de amalgam de impresii personale despre muzicianul pe care-l compar "în alt plan artistic, cu Salvador Dali. N-am fost niciodată mai surprins de nonconformismul unui artist ca în tinerețe, când mi-a căzut în mâini un album al acestui hidalgo. Ceasurile sale topite m-au încremenit iar dogoarea flăcărilor de pe gâtul girafelor arzând, o simțeam la propriu. Ceva asemănător în intensitate am trăit când am pătruns în sensurile Sound-ului lui Zappa și al formației "Mothers Of Invention". Dacă există denumiri adevărate pentru formațiile rock/pop, atunci una din acestea am citat-o mai sus. de fapt adevăratul rock înseamnă o perpetuă invenție sau, dacă vreți, o continuă schimbare. Chiar Peter Gabriel definește muzica drept "o roată imensă care se învârtește folosind un prețios combustibil numit FANTEZIE". Ei bine, la acest capitol Zappa ar fi putut deschide o bancă de credit spre a oferi și altora ce lui îi prisosește. Ascult (pentru a câta oară?) albumul "Hot Rats", transformându-mă într-un martor la un fel de ceremonie, grotescă pe alocuri, de care mă simt atras. Muzica sau mai precis **sunetul lui Zappa** și al celorlalți coechipieri mă captează. Sesizez aspectul ludic al acțiunii și automat gândul îmi zboară la jocurile interactive. Ce e atât de fascinant în sunetul acestui controversat mag? Poate spontaneitatea sa în exprimarea muzicală, neașteptatele conexiuni de ritmuri și culori sonore care i-a surprins și pe colegii primului band în care Frank debuta: **Black Outs**. Doamne, dar ce departe-s acele vremuri! Aciditatea, teribilismul și extravaganța "firmei" nu își făcuse încă simțită prezența. În 1965 se pun bazele grupului "Mothers...". Posturile de radio transmiteau non stop **Beatles** și **Rolling Stones**. Doi ani mai la vale Zappa lovește în canoanele - standard ale muzicii de consum lansând LP-ul "We're Only In It For Money". Fără comentarii! Cert e că Zappa nu viza succesul, acest capitol vital pentru alți confrați muzicieni. Îl lăsa rece. N-a apelat niciodată la **Gimmicks**, elemente care să-i faciliteze "lunecarea" pe tobogan către public a pieselor. Cine (re)ascultă **Freak Out** sau **Jazz From Hell** își va pune întrebarea procentelor de nebunie ale lui Zappa căutând să le compare cu cele ale artistului Zappa. Neîndoielnic, nu-i singurul care e conștient de faptul că CEVA din tot ce a realizat omul-artist Zappa mi-a scăpat printre degete. E și dificil să-l înțelegi în ansamblu pe autorul materialului **The Yellow Shark** realizat integral de Zappa cu ajutorul unui sintetizator timpuriu, instrument în preajma căruia stătea destul de des. Chiar dacă Zappa se afla în planul doi în presa de specialitate a vremii (erau alții la modă, nu?), importanța sa e subliniată de specialiști ce nu se sfiesc să afirme că, din punct de vedere tematic și unitar dublul LP **Freak Out** a netezit calea apariției celebrului album **Sgt. Pepper...** al **Beatles**-ilor. Recunoașterea valorii sale artistice (e vorba de recunoașterea oficială) vine cam târziu. Abia în 1987, grație albumului **Jazz From Hell**, Zappa și ai săi vor beneficia de un **Grammy**. Cam mult a întârziat acest semn al prețuirii unui veritabil cronicar al timpului său despre prolificitatea căruia ar putea să ne mai spună câte ceva **Steve Vai, Jack Bruce, Dunbar, Ponty** sau alți norocoși care i-au stat prin preajmă. În 1993, un cancer la prostată îl dă gata pe acest om ce știa mereu să-i facă pe semeni să zâmbească. De câțiva ani suntem ceva mai singuri și mai triști..

Petru UMANSCHI

O stea fără nume... vai în ce lume!

(cronica la spectacolul "Steaua fără nume" de Mihail Sebastian regia Alexa Visarion - luni 3 februarie)

Seara de 3 februarie la Teatrul Național din Timișoara a avut o semnificație specială. Publicul, mai numeros ca niciodată, a întâmpinat spectacolul "Steaua fără nume" în regia lui Alexa Visarion ca pe semnul unei noi stagiuni, într-un teatru eliberat. Numele lui Alexa Visarion constituia, singur, o recomandare pentru spectacol. Sunt binecunoscute filmele regizorului ("Punct... și de la capăt", "Înghițitorul de săbii" etc. și montările sale de referință, ce cuprind piese de Shakespeare, Cehov, Strindberg, Büchner ș.a.m.d. Dintre constantele stilului său regizoral voi remarca mai ales preocuparea pentru Actor, înțeles ca ființa care face teatrul să existe. Totuși, regizorul nu se cantonează într-o formulă. "Woyzeck-ul" său prezent anul trecut în Festivalul teatrului clasic de la Arad a fost un spectacol vizual, al grupurilor de personaje în mișcare, puse mereu în raporturi spațiale sugestive. În "Steaua fără nume" de la Timișoara, vizualitatea se subordonează prezentării personajelor care trăiesc disperarea singurătății, ridicoli, într-o lumină cehoviană. Despre "Woyzeckul" de la Arad s-a avansat ideea că actorii arădeni (spectacolul a fost o colaborare) n-au fost la înălțimea intențiilor regizorale. Spectacolul de la Timișoara, cu actori din capitală, permite parțial, reeditarea acestei concluzii și, odată cu ea, din nou, a întrebării despre calitatea antrenamentului actorilor.

Piesa despre intelectualul izolat într-un târgușor anonim (intelectual al cărui destin ce părea defintiv trasat se interferează cu cel al Necunoscutei, pentru a se despărți în următoarea clipă) cunoaște prin răsturnarea cronolgiei evenimentelor (spectacolul se deschide cu scena I, actul III) o reașezare parcă mai adevărată: filmul evenimentelor se derulează invers, prezentul racordat la ce a fost apare într-o lumină schimbată. Trecutul intră în scenă independent de voința celor doi, obligându-i la un joc complicat al atracției și respingerii.

Camera Profesorului umple scena. Albă, aseptică, rece. Profesorul nu mai e un Pierrot aerian. E intelectualul în luptă cu propriile concluzii cinice, despre care speră că nu se vor confirma. Dar Femeia ce vine de "altundeva" nu aduce "altceva" ("o stea fără nume... vai în ce lume", își subintitulează regizorul montarea). Departe de a fi serafică sau măcar "altfel". Necunoscuta nu se deosebește de Domnișoara Cucu și de nevestele târgului. Departe de a fi numai femeie, ea e femeia bărbat a zilelor noastre, nemaidispusă la vis și visare.

Lumea (Târgul) nu se află undeva aiurea, ci în sală, o indică regia. Publicul devine martorul indiscret, "ochii târgului" care "văd" și în somn. Din public ies și Șeful de gară și Domnișoara Cucu ca exponenți ai acestei pânde colective. Respectând ideea lui Sebastian regizorul construiește pe scenă "oameni în carapace": Profesorul, Necunoscuta, Grig, dar și pe cei care și-au pierdut individualitatea devenind simple funcții, embleme: Șeful, Domnișoara Cucu. Numitorul lor comun: disperarea.

O temă mozartiană devine - prin repetare - când comentariu ironic al scenelor intimiste, când mod de definire a Necunoscutei (care o fluieră, șofurește, printre dinți), când semnul unei lumi de gânduri care o iau razna în final. În general, mulțumindu-se să fie doar sugestivă, latura vizuală a spectacolului, aparținând Doinei Levința, câștigă în plasticitate când Profesorul îi arată Necunoscutei bolta. Fundalul devine cer cu stele, iar Mona, albă, în fața lui, pare una dintre ele.

Întruchiparea celor două personaje principale în trecutul și prezentul ce se interferează mereu, nu e deloc confortabilă pentru interpreții care sunt ba amanți, ba străini. Eugenia Maci face o Mona nouă, atletică, dominând prin gest și glas pe bătrânii din juru-i. Claudiu Bleonț, și el foarte departe de Profesorul clasic, seamănă, prea mult, cu diabolicul și excesivul Mercuțio creat de același actor în "Romeo și Julieta" al Beatricei Bleonț. El reușește, totuși, să fie o imagine a disperării. Celelalte două vedete ale spectacolului doar "funcționează" scenic: în timp ce Valentin Uritescu aduce personajul (Udrea) la sine fără să-i dăuneze însă, Costel Constantin e un Grig lipsit de personalitate, neverosimil în cuplul cu Mona, ceea ce amintește de la fel de slaba sa prestație din "Profesionalistul". O mențiune specială merită Antoaneta Zaharia, o Elevă care stârnește ropote de aplauze în scurta sa apriție.

"Steaua fără nume nu e un spectacol comod. Povestea de dragoste nu se mai poate repeta într-o "lume de provincie". Momentele lirice sunt întrerupe brutal. Regizorul se folosește de această adevărată tehnică a "distanțării" ce contrariază și îndeamnă la reflecție. Ca de la orice spectacol bun cu o piesă celebră, pleci și deconcertat pentru că ți s-au răsturnat așteptările, dar și cu o intimă bucurie pentru că s-a întâmplat așa.

Mihai Filip ODANGIU

Excelsior

Trupul poemului

Timișorean prin adopție, la vârsta când exploziile puberale nu și-au epuizat de tot ecourile, Ștefan Baștovoi pătrunde în arena literară cu insolența elegantului toreador care își doboară taurul doar din priviri. Într-adevăr, poezia sa, trădând pe alocuri vârsta juvenilă a autorului, depozitează suficiente rezerve de energie freatică pentru a pulveriza probabila mefiență cu care va fi fiind întâmpinată în astă lume. De bună seamă, îmbucurător e faptul că noua poezie basarabeană, al cărei merituos exponent este și Ștefan Baștovoi, s-a sincronizat perfect cu lirica de dincoace de Prut; nicicând n-a fost, se pare, beligeranța mai rodnică (e vorba, cum poate aîți înțeles deja, de profunda fractură ce separă acolo sensibilitățile poeticești). Sunt două, așadar, generațiile care își disputâ întâietatea de-o parte și de alta a baricadei: vechea gardă, sobră, solemnă chiar, infuzată de un clocotitor naționalism, suprema-i muză, propunând drept figură centrală **poeta vates**, contra tinerilor esteți, cosmopoliți, permeabili la experiment, promovând o literatură derealizată, par excellence. E, în ultimă instanță, confruntarea dintre o tendință viguros sacralizată (ai cărei piloni sunt câțiva termeni de o abstracție desărvârșită: limbă, țară, neam etc.) și o alta de sens contrar. Junii poeți basarabeni ignoră voit, atunci când nu persiflează subtil, aceste zeități intangibile - altfel zicând le coboară de pe soclul lor aurit.

Ștefan Baștovoi nu face excepție de la scenariul anterior. Poemele sale păstrează o anumită tandrețe, scurt-circuitată ce-i drept de fulgerări dionisiace, dar și o detașare în discurs care sfidează blasfemia. Simplitatea afișată aproape ostentativ e, în fapt,

plastografiată, căci autorul nu nesocotește o posibilă morală, bine tăinută în trupul poemului. Erotica lui Baștovoi amorsează energii universale ori, dimpotrivă, e inhibată, femeia fiind un stimulent al imaginației, dovedindu-se, alteori, incapabilă să trezească emoția. Nimic din ce-i poezie nu-i este străin lui Ștefan Baștovoi: el pare a se simți în largul său și atunci când e învăluit în adieri ludice, și când vibrează expresionist, dar și când se lasă sedus de sclipirile suprarealiste sau de sonoritățile beat. E ca și cum, vivace, poezia refuză să se închidă într-o formulă unică, păstrându-și, în schimb, nealterate potențialitățile. Visul poetului, acela de-a atinge într-o bună zi luna cu mâna, capătă treptat realitate.

Sorin TOMUȚA

Danilo Kiš

Flaubert, două variaţiuni

Idioţi şi martiri

Până la Flaubert, literatura a fost un întreg (gândiţi-vă la Balzac), o totalitate a lumii şi a fiinţei, un stâlp al vieţii şi societăţii în ordinea armatei, a conducerii, a filosofiei, a statului, a familiei. Cu Flaubert a început epoca "decadenţei", care durează până în prezent. Literatura şi-a pierdut influenţa, integralitatea. Literatura s-a obişnuit greu cu conştiinţa tragică a paradisului pierdut. Urmăriţi încercarea zadarnică a lui Flaubert - prin opera însăşi (**Bouvard şi Pécuchet**, de exemplu) - de a-şi redobândi statutul totalitar, acea acum inimaginabilă universalitate. El părea să nu fi realizat că lumea fusese făcută ţăndări, că precedentul model static fusese obligat să se mişte, că epoca şevaletului fix dispăruse pentru totdeauna. El spera să repare acel **zebrochene Krug**, ulciorul spart, cu orice preţ. De aici stilul său, de aici martiriul. Dacă proza nu a dispărut complet după Balzac, îi datorăm aceasta în cea mai mare parte lui Flaubert.

"Literatura decadentă", născută o dată cu Flaubert, a durat, prin Joyce, până în prezent. Conştientă de o unitate dispărută pentru totdeauna şi împăcată cu pierderea. Conştientă că este sortită fragmentării, şi totuşi, sperând ca prin fragmentare să ofere o viziune coerentă a lumii şi (a) umanităţii. În **Ispitirea Sfântului Anton** Flaubert a folosit documente din trecut pentru a localiza un posibil punct fix în această lume de structuri instabile, înfiinţând, astfel, şcoala literară pe care Foucault o numeşte "Fantezia bibliotecii". Flaubert ne-a învăţat că stilul este o entitate de sine stătătoare şi ne-a introdus într-o familie extinsă de idioţi şi martiri.

Flaubert şi Borges

Mulţumită mai ales corespondenţei lui şi a urmelor de efort creativ, uşor vizibile în manuscrise, căutarea unui **mot juste**, a cuvântului potrivit şi ale sale **affres de style**, torturi ale stilului, sunt de acum legendare. Forţa lui creatoare unică rezultă din suspiciunea de care nu a reuşit să scape niciodată: şi anume, că există o prăpastie între intenţiile lui ("nimeni nu şi-a imaginat vreodată un mai perfect tip de proză decât mine") şi practica lui. Sărmanul Flaubert a crezut că greşeala se afla undeva în el, în talentul său; nu şi-a dat seama că după Stendhal şi Balzac un anumit tip de proză se stingea. Genul în sine începuse să slăbească. Flaubert a apărut pe scenă prea devreme şi, deşi în proximitatea soluţiei, a fost incapabil să o rupă radical cu tradiţia genului realist. Slăbiciunea lui provenea din îndoială: el intuise natura arbitrară şi limitele romanului psihologic. De aici evadarea lui în exotic, unde - deoarece cititorul nu le putea face să respecte standardele psihologice ale vremii - personajele aveau o mai mare integritate şi libertate de acţiune.

Dar chiar şi în **Madame Bovary** el ajunge să-şi exprime îndoiala implicită la adresa naratorului şi a artei portretului psihologic, aceste atât de periculoase şi persistente convenţii literare. Cu cât înaintează mai mult acţiunea, cu atât se adânceşte şi îndoiala sa. Psihologia protagoniştilor eludându-l, afirmaţiile clare ("ea începu să se gândească la Les Bertaux") sunt îngrădite tot mai des de expresii ale echivocului ("Să-i scrie tatălui ei? Era prea târziu şi **poate** regreta că nu se oferise bărbatului" sau "Se lăsase sedusă de cuvintele lui şi chiar mai mult de vocea lui, de întreaga lui personalitate, atât de mult încât se prefăcea că-l crede sau poate credea cu adevărat în motivele despărţirii lor").

Un singur cuvânt, **poate**, a fost primul pas pe drumul dinspre proza psihologică înspre cea modernă. Scoţând în evidenţă abisul dintre naratorul omniscient şi cel sceptic, acesta a reprezentat un semn al îmbătrânirii genului, o şuviţă gri în bogatele cosiţe ale clasicismului realist.

Dacă Flaubert ar fi comprimat edificiul vast al romanului său exotic într-o povestire, relatând conţinutul unei opere imaginare şi complexe, intitulată **Ispitirea Sfântului Anton**, dacă ar fi redus materialul lui Bouvard şi Pécuchet la o povestire conţinând în mod explicit parte din acel material (ceea ce este mai uşor de imaginat având în vedere că ideea borgesiană de "prezentare a datelor bibliografice false ca adevărate" apăruse deja la Flaubert), literatura nu ar fi avut de aşteptat încă un secol pentru **Ficciones** ale lui Borges.

1986

Nabokov sau nostalgia

Până la scandaloasa **Lolita** şi al ei scandalos eşec cinematografic, Nabokov era practic necunoscut în afara cercurilor de emigranţi ruşi şi a unui grup restrâns de devotaţi. În acea perioadă de mari revoluţii, nici criticii, nici cititorii nu se aşteptau la prea mult din partea acestui magnific **talánt** (în rusă, accentul pe silaba a doua), în timp ce scriitorii mediocri reflectaţi pe cerul literar, alegoriile lor politice comprimate

într-o nuvelă sau subţiate într-un roman, dobândeau o enormă popularitate. În acea perioadă, Nabokov rămăsese un aristocrat singuratic (în sensul baudelairian al cuvântului, aristocrat al spiritului), izolat nu numai de evenimentele lumeşti, dar şi de luptele politice tradiţionale, în care se aruncaseră atât de mulţi emigranţi cu trup şi suflet şi care îi răsplătişe pe aceştia doar cu mahmureli şi cu gustul amar al înfrângerii. Atât la Berlin, cât şi la Paris, el a văzut nenumărate talente consumându-se în flăcările pasiunii politice şi nostalgiei, în polemici, duşmănii, panslavism, occidentalism, evocări spiritiste ale trecutului rusesc, ortodoxism, naţionalism, anti-semitism, trădare, spionaj, chiromanţie şi nirvana sau, împinşi de dorul de casă, echivalând bolşevismul cu populismul, întorcându-se în Rusia la supunere spirituală, la batalionul de execuţie sau la sinucidere.

Sirin-Nabokov* a înţeles zădărnicia acestor pasiuni la timp; el a văzut absurditatea tuturor asociaţiilor, cluburilor, ceremoniilor emigranţilor ruşi şi a cercurilor lor ce cochetau cu fascismul, bolşevismul, troţkismul şi NKVD-ul (care, în mod întâmplător, la sfârşitul războiului îşi avea terenul preferat de vânătoare în vest, mai ales în Franţa, unde dobora atât marele vânat ţarist, cât şi micile potârnici troţkiste). În extraordinarele nuvele pe care le-a publicat în revistele emigranţilor ruşi, el i-a înfăţişat pe membrii acestei nefericite societăţi emigrate, incapabili de a se integra populaţiei locale sau măcar de a se angaja în acţiuni politice folositoare (chiar şi numai pentru a deschide ochii hoardelor de turişti francezi la faptul că în Uniunea Sovietică le erau arătate satele lui Potemkin) sau - în pofida talentului lor - în eforturi creatore. Nabokov a realizat că nu există nici o speranţă în a te opune stelei din Betlehem ce răsărea în est, care promitea să îndeplinească toate speranţele umanităţii nefericite şi să oprească oarba putere a istoriei, care avea să fie, în sfârşit, condusă de voinţa umană (şi nu de forţele iraţionale ale necesităţii), că hegelianul **Weltgeist** era irezistibil deocamdată şi că pariul câştigător al unui scriitor este să ignore atracţia somnambulică a Marii Iluzii şi să-şi "cultive grădină". Astfel, s-a simţit izolat de tot - el, care după origine ar fi trebuit să fie în stare să-şi dedice pana şi mintea unei "cauze mai nobile", să scrie despre gloria trecutului, despre isprăvile învinşilor, despre râuri de sânge şi crime grandioase. Ar fi fost urât şi glorificat, ar fi fost un mesia şi o victimă, un scandal în viaţă, Soljeniţîn înainte de Soljeniţîn, Panait Istrati şi Victor Serge într-unul. Dar Sirin-Nabokov a scris despre bolşevici (care apar destul de întâmplător în aceste povestiri) fără ură, cu aceeaşi detaşare cu care a scris despre oamenii pe care el îi înţelegea; a scris de parcă ar fi observat lumea de pe tuşă, cu ochii dispreţuitori, concentrându-şi lentila camerei de filmat asupra ciorapilor alunecând al unei foste primadone, asupra craniului chel şi roz al unui general faimos, asupra degetelor tremurânde ale unui poet alcoolic; mărind părul din nări sau dinţii putrezi din gura unei contese ce ciuguleşte dintr-un sandwich (un buterbrodik) într-un tren de provincie.

Nabokov ar fi avut cu siguranţă ocazia, fie în Berlinul anilor douăzeci, fie în Parisul anilor treizeci şi patruzeci, să cunoască destui martori şi să adune destule mărturii directe, orale sau scrise, despre realitatea sovietică (mai din timp şi mai demne de încredere decât cele ale lui Koestler, de exemplu) devenind astfel un martor cheie al unei epoci. A fi martor nu exclude măiestria literară (vezi Babel, Pilmak etc.). Pentru Nabokov, însă, istoria era iluzia unei iluzii. Şi dacă a ignorat faptele cruciale ale secolului douăzeci - lagărele - şi le-a respins ca material nevrednic de pana lui, nu a făcut asta numai pentru că nu dorea să-şi irosească viaţă în polemici sterile, ci şi pentru că el pariase pe eternitate, şi nu pe moment. (Literatura rusă din secolul al nousprezecelea i-a oferit destule exemple de victorii glorioase şi înfrângeri glorioase).

Concepţia lui Nabokov despre lume şi umanitate este una idealistă: lumea este simplă aparenţă şi arta este o reflectare a modeleor platonice, imaginea paradisului pierdut. Artistul este dublura demiurgului şi lumea lui este doar vag conectată la aspectele exterioare ale vieţii: "Imaginaţia este doar o formă de memorie". El respinge de aceea orice artă bazată pe evenimente curente. "O operă de artă nu este de interes pentru societate... Ceea ce protejează o operă de artă de molii şi rugină nu este semnificaţia ei socială, ci doar valoarea ei artistică". Nabokov tratează animalul politic (**zoon politikon**) cu dispreţ, deoarece acesta este lipsit de idealism: lumea lui este goală şi atât de simplificată încât nu poate să fie obiectul artei. Şi, atunci când cineva nu poate dormi, ar face mai bine să tacă. Convins în felul său de puterea, omnipotenţa artei (şi a culturii), el se transformă într-un parodist ironic atunci când descrie reacţiile animalului politic: tiranii, ca şi viciile, credea el, pot fi târpiţi prin zeflemea. El credea de asemenea - şi s-ar putea să aibă dreptate - că lumea barbarismului poate fi combătută doar prin lumea artei şi că, fie şi atunci când arta nu acţionează direct asupra oamenilor şi evenimentelor, ea poate, ca muzica, să îmblânzească natura umană încet, dar sigur.

Această concepţie despre artă poate foarte bine să fi provenit de la "nostalgia bogăţiei" - lumea care îl înconjura în Rusia era o lume de bunătate, frumuseţe şi dragoste (care sunt, poate, unul şi acelaşi lucru), o lume a culturii, în care arta, poezia şi muzica făceau incursiuni adânci în inima omului. Este cert că Nabokov a văzut doar partea însorită a Rusiei, cuib al aristocraţilor, al blondelor prinţese, al indivizilor urbanizaţi şi civilizaţi, pe când reversul, lumea grosolană şi crudă a mujicilor şi sărăcia, treceau pe lângă el ca privite prin fereastra unui vagon pulman. De aceea, încetul cu încetul, Rusia lui "atemporală" a devenit o ţară mitică, Zembla, o ţară de basm fără identitate geografică, Vinland, Courland, Zoorland, o Terra Nabokoviana, unde oamenii vorbesc o "limbă nordică", o limbă imaginară aparţinând copilăriei.

Arta lui Nabokov îşi revendică încărcătura emoţională din primii douăzeci de ani ai vieţii lui, aceia petrecuţi în Rusia: ei sunt sursa arsenalului lui de imagini, a bogăţiei imaginaţiei lui, izvorul inspiraţiei lui. Rusia copilăriei este paradisul lui pierdut, al său Paradise Lost, cu imagini şi arhetipuri (**pardon, maître!**) hrănindu-i scrisul până la sfârşitul zilelor, exilul doar stimulându-i nostalgia. Ca şi Alice/Anya, el a trecut prin oglinda magică şi a găsit în ţară de poveşti care i-a părut la fel de cunoscută ca neînţelegerile lingvistice ale lui Pnim, pentru că era cu adevărat o Vaterland şi aducea foarte mult cu Rusia dintre secole. Acest tărâm fermecat are castele înconjurate de parcuri, unde fluturi dau din aripi şi prinţese se plimbă ca în romanele lui Tolstoi. Una dintre prinţese seamănă atât de mult cu o anumită Mashenka/Lolita, încât închinăm să credem că, atunci când prinţesele trec dincolo de oglindă ele sunt pedepsite, apărând ca seducătoare şi desfrânate.

Nabokov a trăit pierderea paradisului copilăriei sale într-un sens scolastic, ca pe o cădere a îngerului. Şi în această cădere, intervenţia maşinaţiilor divine, rolul istoriei, este neglijabil.

Întreaga operă a lui Nabokov, nu este nimic altceva decât un segmentat **recherche du paradis perdu** proustian, iar fluturii lui, cei din cărţile sale şi cei pe care i-a urmărit prin întreaga lume (unul dintre care, ca o stea îndepărtată, îi poartă numele) sunt doar un simptom al eternei sale nostalgii, singura dovadă că paradisul lui există. Mitul lepidopter pe care l-a cultivat conştient şi încăpătânat este un simplu răspuns şi o provocare aruncată "secolului bestial" (cum îi spunea Mandelstam), un semn şi mesaj: în timp ce lumea urlă ca lupii, demiurgul-stăpân îşi părăseşte turnul de fildeş, un turn de idei semănând îndeaproape cu piesa de şah şi vânează fluturi, acele flori zburătoare care sunt prezenţa artei într-o lume fără Dumnezeu, o dovadă infinitesimală sau un argument scolastic pentru existenţa paradisului, pentru posibilitatea existenţei lui.

Iadul ca antiteză, răul radical al secolului nostru - Nabokov nu şi-a dorit să-l ia în considerare sau să se apropie de flăcări mai mult decât îi este permis unui muritor. Pentru că acolo domneşte haosul, zgomotul şi furia; peisajele sale sunt gri şi crude ca şi Kolima nefericitului Varlam Şalamov. Acolo unde civilizaţia şi cultura au încetat să existe, unde calităţile morale şi spirituale ale omului au fost distruse, acolo nu e loc pentru personajele lui Nabokov sau pentru parodie, jocuri şi memorie. Lumea lui Nabokov este prea îmblânzită, prea umanizată, prea controlată. "Fiorul artistic", furnicarea ce se furişează pe coloană în sus, "cea mai înaltă formă de emoţie pe care umanitatea a dobândit-o atunci când a descoperit arta" (V.N.) a devenit demult angoasă şi tremur, frică de moarte. Atemporalitatea face ca nuvelel lui Nabokov să pară la fel de anacronice ca şi echivalentul lor din secolul al nouăprăzecelea. Temele şi tehnicile lor le transformă în basme uşor frivole. O artă impresionantă, complexă şi sterilă, pentru a parafraza caracterizarea făcută de Nabokov conceperii problemelor de şah. Nabokov a dorit să opună lumea barbară şi haotică unei lumi a ordinii şi a formei, să redea artei rolul său demiurgic, să reabiliteze modelul clasic al maestrului şi măiestriei. Ca şi acei **poètes maudits**, el a creat un paradis artificial în care nu există opium, ci poezie şi şi-a populat paradisul cu umanoizi - toate personajele lui sunt într-o oarecare măsură somnabuli sau personaje de vis, mişcându-se într-o lume a iluziilor, dincolo de bine şi rău; înspăimântătorul tumult al istoriei abia îi atinge. Aceste creaturi de vis şi memorie, aceşti îngeri căzuţi sunt goliţi de sânge sau sângele lor este albastru şi violet precum cerneala; ei sunt fructele concepţiei imaculate şi subiecţii ai unui dor etern, un vis erotic medieval; copiii sunt aduşi pe această lume fără durere şi oamenii mor uşor - în ultimul capitol, printr-un gest al penitei - ca nişte piese răsturnate pe o tablă de şah, ce se reîntorc la inexistenţa lor.

Şi totuşi, condamnarea unui anumit gen de literatură şi a anumitor scriitori este făcută de către Nabokov mai mult din punct de vedere moralist decât estetic. Întreaga sa operă - nuvelele şi romanele, eseurile, cursurile şi interviurile sale - întreaga sa atitudine este o pledoarie fervent pentru conservarea valorilor spirituale, o polemică împotrivă haosului spiritual, împotriva prostiei epocii, împotriva falselor valori, împotriva tipului de critică ce judecă operele de artă după criterii non-estetice, psihologice sau (Doamne apără!) psihanalitice. Dacă critica nu a degenerat complet în absurditate, dacă literatura nu a devenit o fată în casă a ideologiei, ci a rămas un vis şi o evadare, un joc al spiritului şi al imaginaţiei, un act de cultură **par excellence**, datorăm aceasta, în mare măsură, maestrului-magician Nabokov.

Traducere de
Ioana COPIL-POPOVICI

Colectivul de redacţie: Mircea Mihăieş (redactor şef)
Cornel Ungureanu (redactor şef adjunct), Adriana Babeţi (secretar general de redacţie), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Iosif Costinaş, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACŢIA: TIMIŞOARA, Piaţa Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIŞOARA
bd. Revoluţiei 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 4 (1383) 17 APRILIE 1997 ● SERIE NOUĂ, ANUL IX ● 500 LEI

PETRU CREȚIA
1927-1997

Este mereu la fel. Este mereu ca într-un vis. Tu stai la țărm cu fața către marea aspră și valurile vin spre tine, care stai, privind, grea de păcate, măcinat de răni. Și valurile vin, fără rost, rînd după rînd, sub cerul fix, înspumate, urlînd. Se năpustesc către tine din toată întinderea mării, urlînd fără priviri, și nimic nu le poate opri. Tînăr mereu, ca într-un vis, nu te ajung, ca și cînd valurile și cu tine nu ați face parte din aceeași lume. Și îți curg, străine de înprejurări, lacrimi pe obraz, și se scurg, de nici un vînt uscate, în apele străine ale mării, iar tu ești treaz și neclintit și greu în acest vis și indicibil de absent de peste tot.

Petru Creția

Din sumar

▼ H. -R. PATAPIEVICI ȘI VIRTUȚILE CULTURALE PROST PLASATE

▼ "NICOLAE CEAUȘESCU ȘI MIRCEA VULCĂNESCU ÎN RAI", "PROBLEMA EXISTENȚEI RĂULUI", două eseuri de IOAN BUDUCA

▼ "BĂNĂȚENI MAI VECHI ȘI MAI NOI"

▼ DESPĂRȚIREA DE GINSBERG

▼ POEȚI TINERI: ȘTEFAN BAȘTOVOI, EUGEN FILIP, IONELA - ANDRADA DOBREI

Acest număr este sponzorizat de Fund for Central and East European Book Project și de Fundația Soros pentru o Societate Deschisă

I.Q.

Scrisoare către "generația în blugi"

Petru Ilieşu este un scriitor extrem de discret, exasperant de discret într-o perioadă în care destui şi-au făurit din glanda tiroidă (şi pahară) un megafon de autoimpresariat artistic. Din această cauză, el are câteva păcate impardonabile: vorbeşte sotto voce, nu se recită superlativ, nu se inflamează boem, nu se îmbată surrealist, nu frecventează, nu cultivă, nu telefonează, nu curtează, nu ameninţă, nu bovarizează, nu sufocă, nu egolatră, dacă îmi permiteţi acest verb sui generis.

Şi totuşi, acest Petru Ilieşu despre care vă scriu este un poet cu şase cărţi publicate pe care le voi enumera spre reamintire: **Pastel H...** (1978), **Autoportret cu foxterrier** (1980), **Camera de mercur** (1982), **Întrebare despre întoarcerea acasă** (1985), **Confesiune asupra labirintului** (1995), **România** (1996).

Este un poet, care va să zică, şi împlineşte anul acesta 47 de ani! Da, aţi citit bine, dragii mei congeneri, are 47 de ani şi, dacă mai vreţi alte vertijuri, aflaţi atunci de la mine că Eugen Bunaru a împlinit 52! Sau că Marineasa şi Pora au cu unul mai mult!

Carpe diem, "tânăra mea generaţie, dacă nu cumva firul de la blugii tăi legendari ar trebui remaiat cu un maţ de peşte puber, dacă nu cumva ar trebui, într-o bună după-amiază, să mergem, la Poliţie, *in corpore,* şi să cerem coloneilor*ever*green mutaţie de vârstă în buletin".

Fiindcă încerc să întreb: unde să fi fost noi, colegii de generaţie (promoţie, chefuri, muzică, teatru, discuţii aprinse) în toată vremea din urmă, de nu am observat că el a făcut patruşiceva de ani, că a mai pus pe tarabă un vers, o pastişă? Că alţii au trecut de 50 fără să le spunem, în public, nimic?

Fără îndoială că, prea "absorbiţi" de altele, am uitat. Dar am uitat şi că literatura, pentru a exista, are nevoie să îşi celebreze "actorii". Chiar dacă, în exact acea clipă, îi şi devoră clasicizându-i.

Marcel TOLCEA

Noua conducere a Uniunii Scriitorilor

În ziua de 3 aprilie 1997 a avut loc la Bucureşti prima întâlnire a noului Consiliu al Uniunii Scriitorilor constituit în urma recentelor alegeri din filiale şi secţii. Prin vot secret Consiliul a ales ca preşedinte al Uniunii Scriitorilor pe Laurenţiu Ulici. În cadrul aceleiaşi şedinţe, s-a stabilit componenţa conducerii operative a Uniunii Scriitorilor, au fost aleşi prin vot secret membrii Comitetului director şi ai colegiului de onoare.

CONSILIUL UNIUNII SCRIITORILOR
Bucureşti

Poezie
Cezar Baltag
Ana Blandiana
Traian T. Coşovei
Grişa Gherghei
Bogdan Ghiu
Nicolae Prelipceanu
Liviu Ioan Stoiciu

Proză
George Bălăiţă
Alecu Ivan Ghilia
Fănuş Neagu
Costache Olăreanu
Răzvan Petrescu
Marius Tupan

Critică
Dan Cristea
Gabriel Dimisianu
Eugen Negrici
Zigu Ornea
Alex Ştefănescu
Laurenţiu Ulici

Dramaturgie
Iosif Naghiu
Dan Tărchilă

Copii şi tineret
Ion Hobana
Mircea Sântimbreanu

Traduceri
Aurel Buiciuc
Micaela Ghiţescu
Andrei Ionescu
Radu Lupan

Arad
Gheorghe Schwartz

Braşov
Eduard Huidan

Chişinău
Mihai Cimpoi

Cluj
Doina Cetea
Petru Poantă
Adrian Popescu
Aurel Rău
Szilagyi Istvan

Constanţa
Nicolae Motoc

Craiova
Marius Ghica

Iaşi
Ioan Holban
Cassian Maria Spiridon
Lucian Vasiliu
Horia Zilieru

Timişoara
Lucian Alexiu
Slavomir Gvozdenovici
Mircea Mihăieş
Marian Odangiu

Tg. Mureş
Gálfalvy Gyorgy
Mihai Sin

Sibiu
Iustin Panţa

COMITETUL DIRECTOR
Laurenţiu Ulici
Dan Cristea
Nicolae Prelipceanu
Gálfavi Zolt
Mihai Sin
Gabriel Dimisianu
Eugen Negrici
George Bălăiţă
Costache Olăreanu
Mihai Cimpoi
Lucian Vasiliu

CONDUCEREA OPERATIVă
Preşedinte
Laurenţiu Ulici
Vicepreşedinte executiv
Eugen Uricaru
Secretar
Balogh Jozsef

COLEGIUL DE ONOARE
Al. Paleologu
Ana Blandiana
Octavian Paler
Şt. Augustin Doinaş
Doina Cetea
Mihai Şora
Alexandru Zub
Horia Zilieru
Nicolae Manolescu
Aurel Rău

Apariţii la Editura Polirom

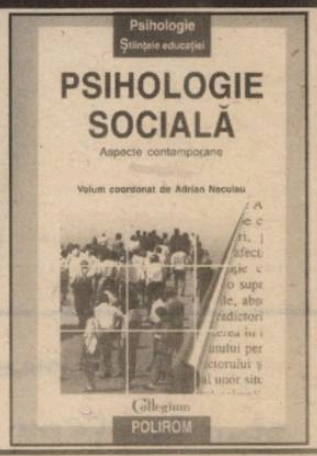

În loc de cronică măruntă

A murit Iosif Titel

A murit Iosif Titel la mai bine de un deceniu după moartea fiului său. Îi supravieţuise, îi scrisese biografia, nu în stilul înlăcrimat al părintelui, doborât de durere, ci cu pana sigură a scriitorului care trebuie să-şi împlinească menirea. Era datoria lui, iar el fusese viaţa întreagă un bărbat al datoriei. Bănăţean, educat la şcoala celei mai strălucite administraţii cu putinţă, a împletit bucuria de a scrie cu înţelepciunea de a se integra în comunitate. De a se subordona solicitărilor ei. Scrisul său (libretist pentru Filaret Barbu, dar şi nuvelist, dar şi autor de basme dramatizate) e **tradiţional**, legat de imaginile Banatului. Sorin Titel exprima alte direcţii, şi nu o dată Tatăl îşi privea Fiul cu uimire mâhnită. Abia mai târziu, după ultimele cărţi ale ciclului bănăţean, s-a produs împăcarea, iar Fiul i-a creionat în **Melancolie** un portret tandru. Iosif Titel a făcut parte din generaţia de tranziţie a cărturarilor bănăţeni. Poligrafi, devotaţi culturii şi iluştrilor autori, ei fac legătura dintre epoca diletanţilor şi timpul profesioniştilor. Ca şi Aurel Peteanu, ca şi Traian Birăescu (ş.a.), Iosif Titel poate fi regăsit în scrisul fiului său, care exprimă (şi) o continuitate.

Fie-i ţărâna uşoară!

A.P.

Filiala Timişoara a Uniunii Scriitorilor din România

Alegeri

Practic, cel mai important eveniment din acest an pentru viaţa scriitoricească timişoreană, Adunarea generală a Filialei din Timişoara a Uniunii Scriitorilor din România (desfăşurată în prezenţa a circa 90 din cei 154 de membri titulari, în data de 25 martie 1997, în sala de şedinţe din Piaţa Sfântul Gheorghe nr. 3), a prilejuit dezbaterea şi adoptarea unor importante modificări în statut, precum şi alegerea noului Comitet al filialei şi a reprezentanţilor pentru Consiliul Uniunii Scriitorilor. În prezentarea raportului de activitate, secretarul filialei, criticul literar Cornel Ungureanu, a trecut în revistă principalele activităţi din perioada ultimilor doi ani, atât în plan strict literar, cât şi în cel al vieţii publice: conferinţe şi dezbateri având ca invitaţi importante personalităţi literare ori culturale, reuniuni consacrate unor probleme teoretice, festivaluri de poezie, întâlniri cu cititorii prilejuite de lansarea unor noi volume. De asemeni, în ultimii doi ani filiala a iniţiat restaurarea Casei Uniunii Scriitorilor din Calea Bogdăneştilor nr. 19 şi realizarea bustului în bronz al scriitorului Franyó Zoltán.

Despre aceste probleme ale vieţii literare, cât şi despre Raportul de execuţie financiară a bugetului filialei, prezentat de criticul literar Marian Odangiu, şi-au expus punctul de vedere scriitorii Ion Marin Almăjan, Eugen Tănase, Slavomir Gvozdenovici, Nicolae Popa, Nina Ceranu, Ion Chichere.

În continuare, preşedintele Uniunii Scriitorilor, criticul literar Laurenţiu Ulici, a prezentat principalele realizări şi proiecte ale uniunii. Între acestea, activităţile cu specific literar, iniţiativele legislative legate de sprijinirea activităţii editoriale şi de statutul de scriitor, consolidarea economică şi conservarea patrimoniului existent, realizarea unor librării ale Uniunii Scriitorilor în cele mai importante oraşe ale ţării. În acelaşi context, secretarul executiv al uniunii, prozatorul Eugen Uricaru, a prezentat un raport privind extinderea colaborării şi a relaţiilor internaţionale ale Uniunii.

Adunarea generală a aprobat, în continuare, câteva importante modificări în statut, între care extinderea unei legislaturi la o perioadă de patru ani, alegerea directă a reprezentanţilor filialei în Consiliul Uniunii Scriitorilor şi alegerea preşedintelui uniunii de către consiliu, constituirea de reprezentanţe ale filialelor în localităţi cu mai mult de cinci membri.

În noul Comitet al filialei au fost aleşi scriitorii: Cornel Ungureanu (secretarul filialei), Mircea Mihăieş, Lucian Alexiu, Marian Odangiu, Adriana Babeţi, Slavomir Gvozdenovici, Mandics György, Octavian Doclin, Viorel Marineasa. De asemeni, Adunarea generală i-a ales ca reprezentanţi în consiliul uniunii pe scriitorii Mircea Mihăeş, Lucian Alexiu, Slavomir Gvozdenovici şi Marian Odangiu.

Copyright

ȘERBAN FOARȚĂ

Cronica neagră/"Adevărul", 3 II '97

Cuadragenară, Aurica Dobre
din Gorj, domiciliată în comuna
Teleşti, în cea din urmă zi din luna
ianuarie, -n ciuda vieţii sale sobre

de-albină, care-l ţine pe bărba-su,
un trântor cu dosar penal, - când dânsul
începe s-o înjure, cu tot plânsul
muieri-sii, şi scuipă în obrazu'

Acesteia, vorbind tot mai aiurea
din cauza consumului, pesemne,
ea, amintindu-şi-l pe Strâmbă-Lemne,
îi crapă-n două capul, cu securea.

Criză și artă

"Ars longa, vita brevis". Dictonul e destul de bine cunoscut: el înseamnă, în mare, că învățătura e multă, dar viața e scurtă.

Ca să dăm Cezarului ce e al Cezarului, trebuie să spunem că dictonul nu e mai latinesc decât, să zicem, Coca-Cola. Cuvintele cu rezonanță tăioasă au fost rostite de un grec, Hipocrate.

Iar dacă le-am redat autorului, să le redăm și în contextul lor deplin: **Ho bios brahys, he de téhne makra; ho de kairos oxys, he de peira sphaleré, he de krisis halepé.** "Viața e scurtă, și-nvățătura multă; sorocul aproape, și încercarea primejdioasă, și hotărârea grea").

Ceea ce romanii numeau **ars** (de unde **artă**) era pentru greci **téhne** (care a dat, desigur, **tehnică**). Să fi încurcat grecii desenul tehnic cu pictura sau latinii să fi luat baletul drept inginerie? Nu. Téhne era, în clipa aceea ferice a începuturilor, doar meșteșug, iscusință a mâinilor. Din punctul de vedere al transmiterii, era transmitere de la maistru la ucenic, învățătură orală.

Hipocrate era medic. Pentru el "judecata e grea" înseamnă doar "diagnosticul e greu de pus"; "sorocul e aproape" - că o decizie trebuie luată înainte ca bolnavul să moară.

Peira e cumpăna, încercarea, momentul critic din care lucrurile se vor prăbuși în stânga sau în dreapta: e timpul care vine peste tine.

Krisis e momentul în care trebuie ca **tu** să alegi, nu aventura din afară, ci bifurcarea pe care omul trebuie să o depășească.

Kairos înseamnă timp - dar nu timpul lent, fluid, ci timpul gravid: timpul care poartă în sine un eveniment. E timpul suspans. Viața e a unuia, știința a tuturor. Încercarea e ceea ce dă peste noi: hotărârea, puterea omului de a ieși din încercare, de a domestici hazardul. Sorocul e momentul, e timpul copt ca un fruct.

Krisis înseamnă judecată sau hotărâre sau diagnostic. În orice caz, e decizia cuiva, a unei minți umane și a unei voințe. Creștinătatea a luat cuvântul din contextele lui cotidiene și a dat numele de **Krisis** Judecății de Apoi. Alarmiști iresponsabili au folosit cele mai comune tulburări ca să prevestească venirea Apocalipsei (x) "E criză mare, dom'le! "îşi dau cu presupusul Lache şi cu Mache. Judecata de Apoi, desigur spăimoasă, e totuși momentul limpezirii și al adeveririlor și al dării la lumină. Pentru noi, **criză** e un moment de confuzie, de încurcare a valorilor morale. Sau o criză de nervi.

Krisis e hotărâre a omului, **criză** e confuzie a societății. **Krisis** e limpezire, **criză** e încurcare. **Krisis** e "eu poruncesc aici!", **criză** e "da' de noi nu se ocupă nimeni?".

Numele Iadului din ebraică, Gheena, a ajuns în franceză **gene**. El însemna la început "chin, torturi ca cele din iad", iar apoi, lumea fiind tot mai plângăreață, o simplă **jenă**. Mă jenează pantofii. Și mai am și o criză de ulcer. E teribil, monșer. Aceste două vorbe ale cotidianului evocă, pentru filologul plictisit, ce s-a ales, în limbă, de înfricoșata Judecată și de Gheena Iadului. Ni se secularizează limba.

Dan UNGUREANU

(x) Cuvântul, tare, a fost folosit tot mai des și în contexte tot mai slabe.

Vasile Popovici

LUMEA PERSONAJULUI

Noua carte a lui Vasile Popovici (apărută la Editura Echinox) semnifică și reîntoarcerea intelectualului-politician la cultură. O salutăm călduros, cu atât mai mult cu cât unul din colegii de partid ai lui Vasile Popovici, Nicolae Manolescu, a inaugurat la postul ProTV, o emisiune ce se anunță de zile mari: PROFESIUNEA MEA: CULTURA.

OGLINZI PARALELE

I / 4 - 1996

O nouă și foarte bine structurată revistă bilingvă Roznobezne Zrkal'a / Oglinzi paralele apare, la Nădlac, editată de Societatea Științifică și Culturală "Ivan Krasko", cu sprijinul Centrului Literar Național din Bratislava și al Fundației Soros pentru o Societate Deschisă. Revista, ajunsă deja la al patrulea număr (Redactor șef: Ondrei Stefanko; Redactori externi: Dagmar Maria Anoca și Florin Bănescu), publică, în limbile slovacă și română, poezie, proză, eseuri semnate de scriitori din România și Slovacia, punând în valoare un potențial scriitoricesc de marcă.

Tur de orizont

Deși pare a avea motor de Renault, **"Dacia literară"** aduce cu un Lăstun obosit de drumurile (literare, bineînțeles) românești pline de hârtoape ● Rigidă, didactică, trimestrială, revista ieșeană seamănă destul de mult cu o publicație editată de un liceu fruntaș în care profii de română și vreo trei-patru "invitați" se iau foarte în serios și scriu (despre) literatură ● Criticul Romul Munteanu îl cam execută pe Bogdan Ghiu, a cărui carte, "Arta consumului", se pare că nu-i baș o artă ● Agumentele contra sunt chiar versurile poetului ● "Ne-am așteptat,/ Și acum nu ne mai așteaptă nimeni./ Suntem neașteptatul./ În sfârșit". ● În paginile 12-13, S. Damian (re)aduce în discuție "Politice"-le lui H.-R. Patapievici, întrebându-se, printre altele, dacă opțiunea tânărului scriitor pentru votul cenzitar este sau nu fundamentată ● La mai bine de patru luni de la alegerile parlamentare și prezidențiale nici nu-i greu de găsit răspunsul ● Totuși, cartea lui Patapievici a apărut înainte ca poporu să își schimbe viitoru ● Iar dacă ieșea prezident I.I., votul cenzitar ar fi devenit un dulce dor în liniștea serii ● Milan Kundera se lăfăie pe două pagini cu proza "Insuportabila ușurință a ființei" (traducere de Simona Cioculescu) ● Bujor Nedelcovici continuă publicarea jurnalului său ● "Am primit actele: cartea de refugiat și cartea de rezident, valabilă 10 ani. Am dreptul să muncesc pe întreg teritoriul Franței... Am o identitate recunoscută oficial. Am luat și pașaportul pe care, însă, scrie: «sauf la Roumanie». Deci pot călători unde vreau, cu excepția României" ● De un "profil" semnat Mircea A. Diaconu beneficiază poetul Cassian Maria Spiridon ● Un alt ieșean, mai tânăr însă, Dan Lungu, publică proză ● Bună ● "Dansând cu președintele" ● Intuim că și dl Lungu este adeptul votului cenzitar ● Tot proză, "Pâinea", Mircea Matei Popa ● Din volumul "Scrisori de iubire din 21 de poeme", în curs de apariție la Editura "Augusta" este aleasă poezia inedită a lui Gheorghe Pituț de la pagina 6 ● Redactorul-șef al **"Luceafărului"**, Marius Tupan, se războiește, în "acolada" sa, cu Dumitu Graur și Marius Tucă ● În munărul 3 al revistei **"Apostrof"**, un excelent text biografic al lui Alex. Ștefănescu, "Ziua în care îmi vor putrezi mâinile" ● Din lectură am dedus că distinsul critic este și un bun fotbalist ● Sportul mărește vigilența literară ● Cronicile semnate de Carmen Varfalvi Berinde, Ion Bălu, Marius Vlad, Diana Adamek și Ștefan Melancu iau în colimator cărți publicate relativ recent de către Liviu Petrescu, Ștefan Melancu, Vasile Muscă, Ion Bălu și Saviana Stănescu ● La rugămintea redacției (sau, poate a unui redactor) - "Vă rog să comentați cartea pe care o socotiți cea mai valoroasă a anului 1996" - Gheorghe Grigurcu regretă că nu poate răspunde direct ● "Pur și simplu nu pot și nici nu doresc să aleg cea mai bună carte a anului" ● Apostroful poetic este pus în acest număr de către Carmen Firan, Augustin Pop și Mariana Marin ● Doamna Marin îl pune, însă, într-o limbă de circulație ● Două titluri ca două petarde lacrimogene în numărul dublu (2-3) al revistei orădene **"Unu"** ● "Mai însingurat decât un Zeu nenăscut, Poetul..." și "Împărățind în lumea necunoscutului, Poetul..." ● Este vorba despre doi poeți de limbă franceză ● Despre relațiile româno-maghiare scrie Nae Antonescu ● În interviul acordat lui Valeriu Stanca, Alexandru Lungu conchide: "Poezia românească este superioară poeziei din celelalte țări europene" ● George Astaloș, directorul onorific al lunarului orădean, este comentat de Ioan Țepelea și Rodica Bogdan ● La rubrica "varia historica" Liviu Borcea analizează "O revoluție unică în istoria omenirii: apariția creștinismului" ● În preferințele... revistei, pe o poziție fruntașă stă ultima carte a lui Șerban Foarță, "Dublul regim (diurn/nocturn) al presei" ● **"Cuvântul"** din martie e la fel de bine răstit ca și până acum ● În el, Vladimir Tismăneanu explică faptul că și dacă nu ne ia primul val spre NATO, cel de-al doilea ne va avea în creastă. ● Ba mai mult ● "Indiferent de ceea ce se va enunța la summit-ul de la Madrid din iulie 1997, pentru România opțiunea pro-occidentală este definitivă și non-negociabilă" ● Pozițiile fruntașe ale topurilor revistei sunt ocupate de Dan Ciachir, Șerban Foarță, Mircea Horia Simionescu, Elena Ștefoi, Adrian Marino, Horia Bernea ● Tot sus, la nivel înalt, stă și "prezentarea de către cabinetul Ciorbea a programului de reformă și a măsurilor de protecție socială" ● Nu-i exclus, deci, ca viitorii greviști, mineri, șomeri, țărani și alți cititori să dea, când vin la București, o raită și pe la redacția revistei și să-i întrebe pe "cuvântători" de ce urcă într-una prețurile în topul Guvernului Ciorbea ●

ROȘIORII DE VEDE

Revoluția a murit, trăiască (r)evoluția

Am citit deunăzi o carte* a lui Vladimir Tismăneanu: ea e deosebită. Aș putea să spun, fără teamă, briliantă, dacă superlativul nu s-ar dovedi, semantic, fatalmente incomplet, căci demonstrația, impecabilă, curge într-o albie diferită de cea a altor studii similare. Analiza cauzelor care determină implozia blocului sovietic propune o modificare sensibilă de accent: intelectualii critici, artizanii societății civile, își depășesc cu brio statutul marginal, rezervat lor de către regimurile totalitare, pentru a le dezechilibra și, în cele din urmă, într-un context favorabil, alături de alți factori, pentru a le da, prin mijloace specifice, nonviolente, civice, lovitura de grație. Astfel zicând, cartea este reconfortantă: nimic nu-i pierdut atâta timp cât oamenii, exclusiv prin puterea minții, pot bulversa o ordine arbitrară, impusă și menținută cu ajutorul forței. "Ideile schimbă lumea"- iată o formulă a cărei concizie și aparentă simplitate ascunde, de fapt, o enormă complexitate, o evoluție sinuoasă, desfășurată însă la vedere, iar nu în subterane oculte. Într-adevăr, **Reinventarea politicului** e esențial **antimitologică,** ea deconstruiește orice pretins scenariu ezoteric, care își arogă, cu tâfnă, omnisciența. Istoria obiectivă, documentară, se știe, este constant discreditată într-un regim totalitar de inserțiile fabulatorii; practica e atât de îndârjită încât suspiciunea devine o a doua natură, iar ficțiunea îmbracă adesea straiele realului. Recursul la izvoarele istorice nu este, pentru Tismăneanu, un artificiu retoric de vreme ce constituie o treaptă înspre comprehensiune. (De fapt, în general, analiza e rece, fără intervenții auctoriale inutile, dar animată de o stilistică discretă, "constructivă"). Autorul se dovedește a fi un intim al biografiei marxismului: încă o treaptă.

Așezați față în față, intelectualii respectiv sistemul represiv, dau senzația unei confruntări inegale. Lucrurile stau exact așa. Ce poate fi mai nebunesc decât să arunci mănușa? Nu e oare entuziasmul de tip Don Quijote sortit eșecului? Intelectualii au de partea lor doar o palidă consolare: cândva, de demult, David l-a înfrânt pe Goliat. Mai întâi să se observe că am folosit pluralul: avem aici o distincție fundamentală. Societatea civilă reabilitează sensul solidarității umane, a comuniunii care sfidează teroarea. Dacă înregimentarea societăților a fost posibilă tocmai prin atomizarea lor, izbăvirea nu poate veni decât prin reînnodarea legăturilor pârjolite. E adevărat că dinamica a fost graduală: la început apar personalitățile capabile să înfrunte infernul, pentru ca abia apoi concetățenii, sensibilizați, să se polarizeze în jurul acestora într-un număr semnificativ. Diferența: Don Quijote rămâne iremediabil un solitar, Adam Michnik sau Vaclav Havel niciodată.

Societatea civilă instituie, prin urmare, o rețea paralelă de organizații ca alternativă la segmentul oficial, ideologizat, rigid, intolerant: mișcări pacifiste, reviste de atitudine civică, universități "zburătoare", edituri, grupuri de dialog social, sindicate. Intelectualii și nu numai ei, redescoperă spațiul dezbaterilor publice, lipsite de o determinare strict ideologică. Vocația critică nu mai este anatemizată, teama paralizantă e o relicvă. Desigur că toate acestea nu s-au petrecut de la sine. Ochii erau mereu ațintiți asupra Kremlinului, de care depindea limita toleranței pe plan local. Trecerea de la un sistem închis, unipartit, cu o viziune monistă asupra lumii ce pretinde că deține adevărul universal valabil la o societate deschisă, pluralistă, n-avut loc, iarăși, peste noapte. Utopia e prea seducătoare pentru a fi abandonată cu una cu două. Revizioniștii și-au pierdut fanatismul înaintașilor staliniști, nu însă și credința că marxismul poate fi reformat, sau mai exact că esența nealterată a marxismului este panaceul tuturor defecțiunilor ivite prin birocratizarea excesivă a practicii de zi cu zi. Dacă au un chip distinct, atunci acesta este al unor idealiști incurabili. Demonizați sunt, deocamdată, doar oamenii, nicidecum sistemul. Partidul își păstrează neatinsă aura de infailibilitate. Oricum, esențial e că intelectualii de stânga pun sub semnul întrebării, deziluzionați, ceea ce ei credeau că este falsa adaptare a filozofiei marxiste la realitate. Michnik arată pertinent că revizionismul nu e altceva decât idealizarea capacității partidului comunist de a accepta schimbări structurale. Mai important decât eșecul său, însă, (după Primăvara de la Praga), mi se pare a fi breșa pe care el o deschide într-un sistem aparent fără fisuri. Disidența devine dintr-o dată posibilă, ea nu mai atrage după sine, ca altădată, un întreg cortegiu represiv. Individul se dezbracă de fatalismul curent, anume acela de-a considera inutil orice gest de revoltă cu atât mai mult cu cât elitele comuniste sunt fidele mai degrabă unui pragmatism cinic decât viziunilor mesianice în numele cărora pătrunseseră pe scena istoriei, iar ipocrizia discursului potențează discrepanța și așa accentuată dintre promisiuni și realitate. Dacă Dubcek era, cum spuneam mai devreme, un idealist, intelectualii critici, Havel de pildă, sunt cu siguranță umaniști. Pentru ei recuperarea ideii de moralitate, fundamentarea etică a vieții publice, promovarea civismului sunt tot atâtea imperative. Politica este pe timp de dictatură un spațiu al perdiției, de aceea etosul societății civile va fi în mod necesar antipolitic. György Konrád, citat de Vladimir Tismăneanu, scrie: "Antipoliticul se luptă să pună politicul în locul său și să se asigure că va rămâne acolo, că nu va mai ieși vreodată din rolul ce i se cuvine, de a apăra și perfecționa regulile jocului în societatea civilă. Antipoliticul este etosul societății civile și societatea este antiteza societății militare". Superioritatea morală a societății civile provine din chiar această respingere a logicii militariste. Probabil că rolul major pe care îl joacă renașterea și dezvoltarea societății civile în Europa Răsăriteană (la momente și în grade diferite) este asigurarea unei tranziții non-violente de la un regim autoritarist către unul liberal. Acolo unde reinventarea politicului, a unui **alt** politic, a întârziat nepermis construirea alternativelor, arta compromisului rămânând străină, izbucnirile sângeroase la schimbarea regimului sunt un lucru obișnuit (cazul României).

O dată ce euforia lui '89 s-a mai atenuat a devenit foarte clar că abolirea unui sistem represiv nu e nicidecum echivalentă cu instaurarea automată a democrației. Este încă o iluzie postcomunistă, căreia răsăritenii s-au văzut nevoiți să-i facă față. Fără a fi exagerat de sceptic, Vladimir Tismăneanu arată că dilemele și conflictele anterioare anului 1945 nu și-au găsit nici într-un caz rezolvarea în cea mai bună lume cu putință și deci că pericolul ca ele să reizbucnească oricând, favorizate de instabilitatea economică, socială și politică este deja probabil, ignorarea lor fiind o gravă eroare. În esență, vacuumul lăsat de pulverizarea ideologiei marxist-leninist lasă locul unei confruntări extrem de dure între etnocrație și democrație, între colectivism și liberalism, adică între xenofobie, militarism, etatism pe de-o parte, toleranță, dialog, economie de piață de cealaltă. Autoritatea foștilor disidenți este știrbită, demagogia autoritarist - populistă speculează abil nemulțumirile populare. Zarurile nu sunt încă aruncate. Șansa noastră este că putem spune, alături de Tismăneanu: Revoluția a murit; trăiască (r)evoluția.

*Vladimir Tismăneanu, **Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel**. Traducere de Alexandru Vlad. Studiu introductiv de Dan Pavel, POLIROM, Iași, 1997.

Sorin TOMUȚA

Ambiguitatea și comunismul

Pare paradoxal, la prima vedere, să vorbești de ambiguitate în cazul comunismului: comunismul se proclama ca soluție universală, era calea de urmat necesară și inevitabilă în evoluția istorico-socială, susținut fiind de o doctrină ce urmărea ștergerea diferențelor și refuzând programatic nuanțele în numele "idealului luminos". Totuși, experimentul comunist, cel puțin în forma cunoscută de noi, românii, a dat naștere în sânul societății la o multitudine de situații ambigue în care ne mișcăm cu toții, mai mult sau mai puțin conștienți de caracterul echivoc al acestora. Această ambiguitate nu avea însă de-a face cu vreun elegant demers al nuanțării certitudinilor, ci era legată tocmai de obscurizarea acestora, căci orice certitudine ar fi putut trezi oamenii și i-ar fi putut mâna pe un drum neinvadat de bălăriile grijilor pentru ziua de mâine, un drum ce și-ar fi refuzat un timp luxul răscrucilor și popasurilor prea dese. Lâncezeala convenea de minune: totul trebuia să pară tulbure, imprecis; speranța, indiferent de ce se lega ea, trebuia contracarată de amara deznădejde, încrederea și admirația de frică, dispreț sau ironie.

Această hidră a echivocului cuprinsese toate nivelele vieții: politicul, economicul, socialul, culturalul și moralul. Viața politică era dominată de figura conducătorului; personajul evolua însă conform unei duble regii: prima era cea a ideologiei oficiale ce dezvolta în jurul lui Ceaușescu un mit aproape prometeic: erou civilizator, luând parte la toate etapele construirii și modernizării noii Românii (iconografia îl prezenta alături de marii titani ai istoriei), el era totodată o prezență familiară alături de muncitorii din uzine sau lângă țărani pe ogoare. Cu el începea o nouă epocă de aur în care grijile și ostenelile noastre le luase el asupra sa; cea de-a doua scenă o constituia întreg sistemul de represiune, însă imaginea pe care o oferea ea trebuia mai degrabă ghicită: era imaginea unui conducător slab, temător, măcinat de ambiții meschine, a unui tiran ce-și vede zilele numărate; într-un ungher al acestei scene se improviza o a treia reprezentație, ce tulbura și mai mult imaginea dictatorului: căci evolua în ea un personaj blând și animat de cele mai bune intenții, corupte însă de consoarta sa, întrupare a arivistului fără principii. Unora li se pare astăzi că această triplă mizanscenă n-a putut tulbura imaginea noastră despre cei doi, ea situându-se dintotdeauna în afara echivocului. Dar credem că un reflex târziu și nedorit al caracterului ambiguu al personajului ar putea fi socotit chiar criza nostalgică prin care trec azi mulți dintre români.

În economie, situația era din nou echivocă: știam că o ducem greu pentru că trebuie să ne plătim datoriile; economia funcționa, și încă foarte bine - nemții și americanii se înfruptau din salamul de Sibiu și beau vinuri românești; câți dintre noi nu credeam în realizări și producții record deși vedeam cum salariile care întârziau mereu nu sunt suficiente pentru a ne aproviziona de la piața neagră. Pe plan social, domnia ambiguității s-a instaurat prin încercarea de ștergere a diferențelor, în special a celor dintre sat și oraș. Aerul echivoc al noilor cartiere de blocuri e dat de reminiscențele rurale din mentalitatea noilor orășeni: porcul se taie și se pârlește pe trotuar, între blocuri se întind frumoase grădinițe de zarzavat sau maidane inundate de ierburi, adesea păscute de câte o junincă ce aparține proprietarilor unei case rămasă nedemolată. Cât privește urbanizarea satului, efectele tragice pe care le-ar fi avut sistematizarea scot acest subiect din sfera discuției asupra echivocului.

În cultură, ambiguitatea domnea programatic pentru a întreține iluzia libertății de gândire și creație. Un sistem coerent nu ar fi putut admite o manifestare de tipul celei a Cântării României în același timp cu publicarea operelor lui Dostoievski sau Kafka; discursul amfibolic al unor opere era, dacă nu încurajat, cel puțin tolerat; lectura "printre rânduri" are la bază complicitatea, o complicitate însă echivocă: căci scriitura abuzivă, spre deosebire de denunțarea fățișă, presupune și o complicitate cu sistemul. Publicarea unor astfel de scrieri sau a unora de certă valoare, dar "neutre" ideologic, a dat naștere echivocului confort al afirmării rezistenței prin cultură.

Nu putem să ne oprim îndelung asupra tulburării produse printre valorile morale de ateismul oficial. Pervertite de discursul oficial, aceste valori au fost fie uitate, fie trăite diminuat. Un singur exemplu: o țară întreagă aveam curajul (îngăduit de stăpân) de a asculta în fiecare seară "Europa liberă", fără ca vreunul dintre noi să observe că discursul radio căpăta dimensiunile unei spovedanii naționale, a unei mărturisiri a neputințelor unei nații care supraviețuia prin ambiguitatea ce semăna din ce în ce mai mult cu ambiguitatea crepusculului și din ce în ce mai puțin cu cea a aurorei.

Cătălin LAZURCĂ

Virtuți culturale prost plasate

Nu cunosc o altă persoană în cultura română post-comunistă care să fi stârnit întratât pe cât a făcut-o Horia-Roman Patapievici. De la nume consacrate, până la filozofi și literați de mâna a zecea, profeți de cartier și autodidacți, mai toată lumea s-a întrecut în a face aprecieri asupra acestui "nou venit". Modul în care a fost receptat de piața culturală românească e un exemplu elocvent al disfuncționalității acestuia.

Pentru că debuta într-o perioadă a exacerbărilor de limbaj și a patetismului mistico-naționalist, lui Patapievici i s-a refuzat o primire decentă, așa cum, înclin să cred, el însuși și-ar fi dorit-o. Cei pro, cât și cei contra Patapievici au uzat în egală măsură de structuri care, deși nuanțau diferit, aveau ca punct de plecare o pasionalitate supralicitată. O astfel de apariție spectaculoasă în atmosfera molcom-idiotizantă a unui sistem cultural pârjolit de vitriolizări ideologice ar fi fost cu neputință să nu stârnească. Cea mai mare parte a susținătorilor lui Patapievici, deopotrivă cu detractorii lui, au greșit grav aplicându-i o judecată de tip politicist, minimalizând astfel dimensiunea profund filozofică a cugetărilor sale, fixate într-un fundament ontologic care transgresează factologicul, evenimențialul. Ca urmare, când tăvălugul naționalismului narcisiac și ignar, clădit din complexe inavuabile a fost direcționat spre Patapievici, a trebuit ca intelectualii lucizi, cu priză la un public larg, să intervină practicând un tip special de discurs. Ceea ce s-a întâmplat e specific societăților în criză.

Patapievici scrisese din postura unei conștiințe oripilate de mediocritatea și sucombările în semitonuri ale conaționalilor săi, abordând raționamente universal valabile indiferent de timp și loc, aplicabile indiferent de **neam** sau **castă**. Numai becisnicia și minoratul partizanilor "României eterne" a făcut ca mesajul patapievician să fie monstruos de greșit înțeles. Așa se explică de ce un om ca Gabriel Liiceanu, cu măsura-i cunoscută, s-a văzut nevoit să intervină protecționist, întrucâtva pasional: "După mine, el este cel mai important reprezentant cultural al generațiilor care vin după cei de vârsta noastră. Din punct de vedere al filozofiei și culturii filozofice H.-R. Patapievici este în clipa de față omul cel mai strălucit pe care-l are țara noastră". Și: "te îmbrățișez, dragul meu Kierkegaard bucureștean. De fapt, nu, greșesc spunându-ți că ești un Kierkegaard al nostru, am să spun mai degrabă despre Kierkegaard că este un fel de Patapievici danez". Mulți au taxat(retroactiv) această atitudine ca fiind exagerată și lipsită de "europenism". Ceea ce într-o cultură normală se numește decență, la noi ar fi totuna cu tăcerea. La urma urmei, dacă n-ar fi existat minunata stăruință a lui Gabriel Liiceanu de a-l primi pe Patapievici cum se cuvine, cât și solidarizarea celei mai mari părți a elitei culturale românești nu ne îndoim că peste numele acestei mari promisiuni s-ar fi așternut atât de suav-sinucigașa ignoranță mioritică. Ce s-ar fi întâmplat cu opera lui Ioan -Petru Culianu dacă n-ar fi existat Tereza Petrescu, sora scriitorului, care să se străduiască prin publicarea integralei Culianu la Nemira, să redea culturii române valoarea incalculabilă a uneia din cele mai strălucite minți ale ei?

Sunt puține locuri în lume unde apariția unei incontestabile valori culturale și/sau morale nu e receptată de public decât în urma unui prelungit și obositor lobby specializat. Este de notorietate la noi cazul lui Corneliu Coposu. Pentru ca mentalitatea generală să fie decișeizată a fost nevoie de repetarea în delir a biografiei abundând în suplicii aproape de nesuportat pentru o ființă umană. Recunoașterea a venit numai în urma intensei publicități, ca și când n-ar fi fost vorba de un om, ci de un obiect de uz casnic ori băutură răcoritoare. În plan cultural, același lucru s-a întâmplat cu Patapievici, doar că recunoașterea sa a avut loc la timp. Inserția în mentalitatea colectivă prin mijlocirea altcuiva impietează ineluctabil primirea serioasă, nesubiectivă a unui autor. Câți dintre emulii patapievicieni **l-au descoperit** ei înșiși pe scriitor și cîtora **le-a fost descoperit**. De-acum, ziariști din provincie, directori de cămine culturale și mulți alții au deja în bibliotecă "toate cărțile cu el" și de la Nemira și de la Humanitas, ca să fie. Cronicile nu mai pridiesc să-l aclame pe Horațiu-Roman Patapievici și pe Horia-Radu Patapievici! Profesorii de literatură îl recomandă la bibliografia străină și, pentru că la radio inițialele de prenume se aud "haşer", musulmanii pot respira ușurați că au în sfârșit un reprezentant de soi în cultura română...

Într-un articol publicat în revista **22** la începutul acestui an și intitulat: "despre absența dialogului intelectual", Patapievici inventaria starea filozofiei românești. Concluzia desprinsă e că deși nu ducem lipsă de filozofi ale căror sisteme să genereze ceea ce el numește "idei forță", absența unei "piețe de schimb a ideilor face imposibilă dezvoltarea acestora și implicit existența unei filozofii viguroase; starea de *non sequitur* e urmare a lipsei unui «dialog generalizat» și a unei raportări critic asimilative la creațiile importante: "cultura ideilor spre deosebire de cultura generală e o cultură de specialitate... Participanții la schimbul de idei nu trebuie să fie doar **numeroși** (sbl. n), trebuie să fie independenți unii de alții. Ansamblul condițiilor care fac posibilă existența unei culturi de specialitate formează ceea ce în economie se cheamă, funcțional vorbind, o piață liberă. Cu mențiunea că obiectele schimbate într-o cultură sunt idei". Cuvintele cu care Patapievici încheie ar trebui să ne facă să roșim pe foarte mulți: "la noi, deoarece singura piață de valori a fost și este încă reglată de criteriile culturii generale, gesticulația admirativ-pauşală a înecat sistematic elocvența și dicțiunea ideilor".

Lipsa unei piețe specializate extinse face ca la noi un număr relativ mic de persoane mai înzestrate să se epuizeze într-o serie practic infinită de proiecte, destul de diferite, ceea ce descurajează în fond profesionalizarea reală. Fiind nevoiți să acopere spații largi și să facă puțin din toate, intelectualii cu un "fizic" cultural solid se văd anemiați de vălmășagul întreprinderilor atât de diversificate. Imaginea acelui clasicist care studiase cu înverșunare până la sfârșitul vieții doar trei texte, pare pentru cultura română de astăzi pură mitologie sau, în cel mai fericit caz un anacronism. Cea mai mare parte a pieței culturale românești e formată din admiratori care sfârșesc prin a alcătui o execrabilă literatură devoțională menită să înăbușe diseminarea și rodul "ideilor forță". Cazul filozofiei românești ocupă un loc special în acest cadru cultural generalizat. Ideile lansate de filozofi cu o incontestabilă valoare au rămas, cu foarte mici excepții, fără ecoul specializat pe care îl comportă abordarea unui astfel de câmp; cei mai importanți filozofi români au fost **doar admirați**, și nu **cercetați** cum s-ar fi căzut. În loc să se aplece asupra operelor de rezistență ale lui Florian, Noica, Blaga, Conta sau Șora cu înverșunarea și acribia savantului, cei mai mulți "participanți" la piața liberă a ideilor s-au mulțumit să gloseze pe marginea unor texte mai puțin angajante, scrise de filozofii amintiți într-un moment de respiro, de relaxare intelectuală. Orice student la filozofie poate reproduce aproape din memorie **Jurnalul de la Păltiniș**, dar foarte puțini au "cheful" necesar să se aplece cu seriozitate asupra tratatului de peratologie al lui Liiceanu. **Căutarea relaxată**, aș spune chiar dezabuzată, pe care o îmbrățișează o mare parte a tinerimii studioase (de la ei se așteaptă o confirmare), ezitarea abordării lucrărilor prolixe, dar nu neapărat necomunicante, dă imaginea unei formări în spiritul literaro-jurnalismului. În cartea despre experiențele păltinișene "se povestește", lucrurile curg, este ca și cum te afli în fața unui roman captivant. E cea mai citită carte a lui Liiceanu. **Despre limită** e dificilă, e o carte tehnică, s-a comercializat destul de bine, dar n-a fost valorificată cum trebuie, deși a fost așteptată cu sufletul la gură. Într-o "bună" tradiție românească, Liiceanu a împărtășit soarta predecesorilor săi: a avut mai mulți admiratori decât cercetători.

Diferența între admirator și cercetător e că, spre deosebire de primul, al doilea nu se mulțumește să facă repertoriul unui autor, să stabilească filiații și să le integreze pe baza unei memorii de tip afectiv în lista preferințelor sale irevocabile. Cercetătorul caută presupozițiile discursului, el sondează noutatea modului de a pune întrebări și reconstituie distincțiile implicate, urmărind validarea sau, dimpotrivă, invalidarea construcțiilor conceptuale. Admirația facilă este cum nu se poate mai pernicioasă, la fel de infertilă ca și critica neacoperită logic. Pentru a înțelege ideile cuiva trebuie mai întâi să le iei în serios.

La noi, "piața ideilor", dacă admitem că ar exista cu adevărat, este funciar structurată pe admirație, și nu pe cercetare, cum ar fi normal, de aceea "ideile forță" care ar crea premisele unei "piețe" serioase sunt prelucrate în retorte înfundate. Combustia ideilor nu este însoțită de procedeul tehnic adecvat, așa că nu este posibilă o sinteză care să fundamenteze descoperiri viitoare. Ideile nu sunt reformulate, ci preluate circular. Blaga, Noica, Florian și toți ceilalți nu sunt receptați la nivelul "pieții ideilor" decât prin câteva expresii clișeizate; există în schimb o literatură abundentă care se pierde în detalii nesemnificative pentru interpretarea unei opere filozofice. Zecile de biografii nuanțate despre autori au substituit pur și simplu studiile specializate. Au fost cazuri când discipoli ai filozofilor mai sus amintiți n-au reușit să dezvolte ansamblul ideilor moștenite și s-au mulțumit să joace mai mult roluri de muzeografi; prin ei, proiecte spirituale de anvergură au încremenit.

Dacă la ora actuală sunt vreo doi sau trei români recunoscuți în întreaga lume ca gânditori de excepție, asta se datorează în mare măsură și mediului cultural în care au evoluat: "pieței". Cioran a beneficiat din plin de avantajele locului în care s-a afirmat și opera sa este printre cele mai importante creații filozofice ale secolului XX. A fost primit la adevărată lui măsură. Și Mihai Șora a publicat în Franța, dar s-a întors în România... Degeaba profunzimea scrisului său l-a lăsat fără glas odinioară pe Gabriel Marcel; nu și-a vândut "marfa" unde trebuie, numele lui e lipsit astăzi de strălucirea unui Cioran. Este exemplul cel mai elocvent și totodată tragic (din perspectiva filozofiei) al unei neîmpliniri datorate schimbării mediului cultural.

"Ori filozofii noștrii nu sunt suficient de originali și, prin urmare, gândul lor nu este îndeajuns de puternic, ori mediul intelectual românesc este structural debil și e incapabil să preia creator gândurile viguroase". Debilitatea în acest caz nu e totuna cu neputința funciară. Nu putem pretinde lipsa unor mecanisme culturale, ci mai degrabă greșita lor folosire.

Nonu BENJAMIN-FESHTAN

Mârlanii stau cu Regele la masă

Vizita Regelui, pe care am avut șansa și lipsa de șansă de-a o urmări de la distanță de țară, a funcționat ca un perfect turnesol pentru viața politică românească. Ea a scos în evidență (dacă mai era nevoie!) duplicitarismul, lașitatea, lipsa minimă de convingeri a unei bune părți a clasei politice românești. În felul acesta, s-a dovedit că, de fapt, cei care au dat năvală în politică, după 1989, sunt, cu puține excepții, cei mai demni de dispreț dintre noi.

Dacă Ion Iliescu și clica sa (tot mai obraznici, pe zi ce trece, tot mai nesimțiți și dornici de revanșă) n-au adus nimic nou față de obișnuitele invective, de resentimentele primare ale reprezentanților unui ghetou spiritual sufocat de barbarie, noua putere n-a scăpat prilejul de a-și da în petic. Încă și încă o dată.

Partea jalnică a afacerii e că niște oameni prin excelență publici își dădeau ifose de persoane particulare. Imaginea era absolut deprimantă, pentru că, dat jos de pe scaunul de parlamentar, un Ion Diaconescu reprezintă mai puțin decât zero, iar diverșii miniștri sau lideri de partid (gen Ciumara, Spineanu și ceilalți) nu făceau decât să ocupe, fizic, un spațiu pentru care siluetele lor politice erau evident prea anemice. Nici măcar ideea primului ministru de a cina în tete-a-tete cu Regele n-a fost mai inspirată. Ca să nu mai vorbim de aceea a președintelui Constantinescu de a-l invita, el, tot în particular, pe Rege, la masă! Într-o lume normală, nu cu susul în jos, ca acum, ar fi trebuit ca lucrurile să stea, eventual, invers.

Cu acest prilej, s-a mai dovedit o dată că adevărata ideologie națională nu e nici socialismul iliescian, nici creștin-democrația țărănistă, nici liberalismul tărcat câmpeano-cerveni-cataramian, ci liber-schimbismul fripturist. Oameni care, doar cu câteva luni în urmă, plângeau cu portretul Regelui în brațe au afișat, în prezența fizică a Suveranului, o nonșalanță de țoape avansate în grad.

Sigur, nu e obligatoriu să fii monarhist, după cum nu e neapărată nevoie să juri pe valorile republicanismului de nuanță ploiești-eană de la noi. Însă antimonarhiștii sau, în fine, indiferenții la monarhie de astăzi sunt tocmai militanții frenetici de ieri. Câtă vreme cheile zăvoarelor se aflau la cingătoarea lui Ion Iliescu, cât nu-i costa nimic să-și urle din toți bojocii sentimentele monarhice, domnii țărăniști nu ieșeau din casă fără icoana Regelui. O vorbă să fi spus împotriva Casei Regale și erai taxat imediat de comunist, securist, trădător de patrie.

Pentru ca astăzi, aceiași impresari ai monarhiei să privească de sus la cea mai impresionantă personalitate politică a României ultimei jumătăți de veac. Monstruozitatea morală a acestor oameni a ieșit, astfel, la iveală în toată oroarea ei. Nu mai miră, în aceste condiții, că minciunile din campania electorală sunt tratate, cu un cinism dezarmant. «Dar ce, ați fi vrut ca Iliescu să câștige din nou?», îți replică ei ritos la orice tentativă, cât de timidă, de a le reaminti că își batjocoresc propriile programe electorale și își încalcă promisiunile făcute de bunăvoie.

Firește, dacă totul se reduce la lupta pentru ciolan, atunci oamenii actualei puteri au dreptate. Ca și pentru regimul Iliescu, și pentru ei țara e o simplă vacă de muls, un bun care trebuie exploatat cât mai repede și cât mai eficient. Numai că acest gen de calcule are picioarele extrem de scurte. A căzut el un sistem perfect rodat (neocomunismul iliescian), cum ar putea să reziste minciuna cusută cu ață albă a unor amatori de talia lui Ion Diaconescu sau Victor Ciobea?

Mircea MIHĂIEȘ

☞ *Urmare în pag. 15*

Spiritul cultural al Timişoarei

● Există un spirit cultural al Timişoarei? ● În ce constă? ● Prin ce se carcterizează?

Florin Bănescu

Răspunsul ar fi unul de tot simplu: există; dar această afirmaţie, odată făcută, declanşează o serie de necesare precizări, adunări şi scăderi, nuanţări şi comparări, tentaţia unui adevărat discurs - dacă nu a unui studiu sau, măcar a unui eseu, fiind nu doar mare, ci şi firească. Încerc să reduc totul la câteva idei. Banatul a fost teatrul de luptă între două mari imperii; când "jugul de lemn" al stăpânirii otomane a fost schimbat cu "jugul de fier" al stăpânirii "stegurilor cu sfânta cruce" (după cum spune cronicarul), bănăţenii, oameni mândri, orgolioşi, gata să se bată pentru crezurile lor, n-au avut numai de suferit ci şi de câştigat; ordinea administrativă, deprinderea unor meserii, respectul faţă de lege au adus nu numai o civilizaţie materială, ci au favorizat o dezvoltare culturală, care, altfel, avea deja o tradiţie (fie ea şi numai una manifestată oral, cum avea să fie o trăsătură distinctivă a bănăţenismului, superbii noştri bărbaţi risipindu-şi înzestrările firii într-o oralitate remarcabilă, din pricina unei moştenite înclinări pentru "givăneală", pentru povestea care naşte o altă poveste, pentru "politica" de cafană, de club, de te miri ce fel de asociaţiune - nimic peiorativ în acestea!). Firească, o diferenţiere între cei de la sate şi cei din oraşe s-a produs repede: ţăranul l-a luat în răspăr, l-a privit chiorâş, l-a poreclit în fel şi chip pe "nearnţ" (judecat şi numit astfel după "ţoale"), pe "ţoacţăr", pe "fişcălos" (fălosul cu aere de funcţionar fiscal), dar l-a respectat; la urma urmelor, orăşanul era plecat tot din sat (schimbându-şi, însă, straiele, ocupaţia şi mentalitatea). Orăşanul avea să dea peste alţi vecini, "străinii" aduşi de Imperiu, la care a privit curios (după firea-i iscodelnică), de la care a avut ce învăţa, pe care i-a şi imitat, uneori, adaptându-se stilurilor lor, nu din supunere, ci din înţelegere, din dorinţa de a fi buni "vecini", de a trăi în armonie, apropierea fiind înlesnită şi de atitudinea celorlalţi de a se acomoda şi a-şi aşeza altfel regulile de viaţă. Asta s-a întâmplat în oraşele mici, asta s-a întâmplat în marele centru care a fost Timişoara. Şi care, oricât de cosmopolit, oricât de "vienez", oricât de mozaicat în structura populaţiei şi în gesturile ei (spiritualizante ori materializante) era, nu putea să evite o anumită înfiorare bănăţeană şi nici să înăbuşe idealul naţional al Unirii - în această privinţă spiritualitatea Timişoarei a fost viguroasă şi eficientă. Oraş cu o ridicată civilizaţie materială, avea o şcoală pe măsură (a cărei tradiţie în obţinerea performanţei s-a păstrat), iar setea pentru valorile culturale nu era una obişnuită. Aici e, iarăşi, remarcabilă **armonia** (nu neapărat toleranţa, cum se obişnuieşte să se spună) care s-a instalat între manifestările oamenilor de cultură română, germană, maghiară, sârbă, posibilităţile afirmării lor fiind egale după Unirea cea Mare şi cunoscând, fiecare, o înflorire în perioada interbelică. Spiritul bănăţean s-a îmbogăţit, rămânând viu - în deceniile comuniste, Timişoara s-a mişcat în 1956 şi tot Timişoara a dat semnalul în decembrie '89. În continuare, spiritul timişorean (de data asta) este absorbant, dar şi inventiv, conservant, dar şi căutător de "formule" noi, orgolios, dar şi cu bunul simţ al valorii, adăugându-şi mereu alte valenţe. Închei cu mărturisirea unei experienţe personale: toţi colegii mei de şcoală, fără excepţie, sunt mândri că au terminat la "Loga" (măcar că în perioada aceea se numea altfel şi nici măcar nu mai era liceu!). Cât mă priveşte, sunt fălos că mă pot numi timişorean, chiar dacă trăiesc în alt oraş, acum. Şi o consideraţie de ordin general: omul de cultură timişorean, cu "ştaiful" lui apusean, e deschis către spiritualitatea europeană, dar poate înţelege şi provincialismul... bucureştean.

Viorel Marineasa

Întrebarea se referă, desigur, la prezent. Dar un spirit cultural se formează în timp. Timişoara, trebuie spus, a fost - multă vreme - un oraş locuit preponderent de nemţi, de unguri, de evrei. Rascienii (români şi sârbi) au avut destul de târziu drept la cetate. Chiar şi mai încoace, în copilăria mea, auzeai când şi când vorbindu-se româneşte pe stradă. Sau, dară ţineai neapărat să auzi, trebuia să umbli prin anumite zone. Punctele de sprijin pentru spiritualitatea românilor bănăţeni se aflau în altă parte: la Caransebeş, la Lugoj, la Oraviţa, la Lipova şi, de ce nu, chiar la Budapesta. Pe deasupra, "mica Vienă" părea mai preocupată de comerţ, de meşteşuguri, de industrie. Totuşi, un cunoscător ca Aurel Cosma ne asigură că, în veacul trecut, "românii din suburbia Fabric au avut o viaţă socială, culturală şi artistică proprie". Aici s-au născut ori şi-au căutat un drum Petru Lupul(ov), Melentie Drăghici, Iulian Grozescu, Emeric Andreescu, Emilia Lungu (Puhallo). Sigur că un spirit cultural al oraşului o fi existat, cuminte şi snob, cum îl prezintă gazetele contemporane, dar va fi fost şi o variantă superioară, un duh, acea **quelque chose**, adică o fascinaţie greu de explicat şi de definit (dar asta poate surveni şi în ambianţe cu totul umile!), căci nu întâmplător o fi încolţit tocmai aici în mintea locotenentului de la serviciul fortificaţiilor Janos Bolyai ideea primei geometrii neeuclidiene; cum acelaşi aer, ieşind în afara zidurilor cetăţii, prin Palanca Mare, cartierul cu coşuri de fabrică, dar şi cu berării, l-o fi prizat tânărul sufleur Eminescu, călăuzit de amicul său din partea locului. Poate că aşa ceva caută să capteze Milos Crnjanski în nesfârşitele sale **migraţii**. Dar probabil că a

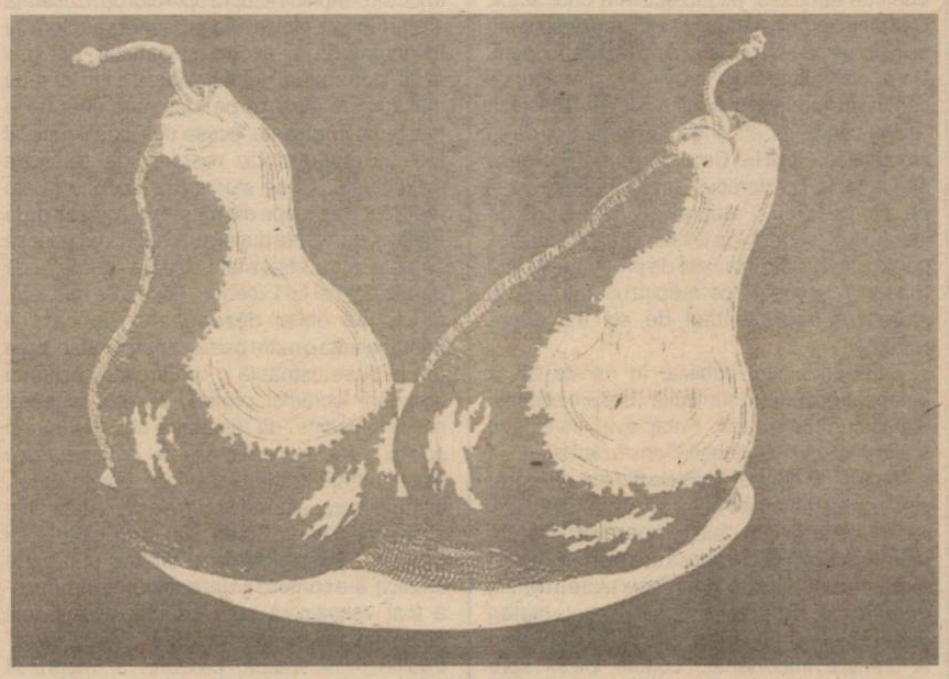

existat aici şi o stare de spirit contraproductivă pentru cultură, cel puţin aşa a acuzat-o Franz Xaver Kappus, cel ce a corespondat cu marele Rilke. Ar fi fost o şansă după primul război, când regăţenii Camil Petrescu şi George Călinescu au făcut pasiune pentru urbe, însă aceştia au văzut, au plecat şi au învins în capitală. Ştiu eu, gruparea culturală de la ziarul "Vestul", întâlnirile de la cafeneaua "Spieluhr" să fi însemnat alte piste de luat elan. Şi după al doilea război ar fi putut creşte aici o generaţie oarecum contingentă cu cea a "Albatros"-ului. Însă a venit tăvălugul comunist, iar lipsa unei tradiţii solide a făcut ca viaţa culturală a locului să fie pradă uşoară pe frontul ideologizării. Până şi "aspectul polietnic" a fost exploatat propagandistic. Au existat în anii următori destule oportunităţi, cu performanţe ale grupului (de plasticieni) "Sigma", cu folia numită "Phoenix", cu stagiunile memorabile ale Teatrului de Stat, cu momente faste ale "Orizontului" şi ale "Forumului studenţesc", cu erupţia numită "Aktionsgruppe" ş.a. Din păcate, puterea politică (aşa cum se va vedea, pe bună dreptate) a considerat oraşul virtual periculos şi a avut inventivitatea diabolică de a crea mereu (mai mult decât aiurea) rupturi în solidaritatea intelectuală pe cale de a se înfiripa, a provocat scurgeri de energie pentru a cumini şi pentru a blaza spiritele (de pildă, despărţirea de Timişoara a lui Sorin Titel înseamnă atât o îndepărtare a indezirabilului, cât şi iniţiativa acestuia de a ieşi dintr-un mediu sufocant). Pentru mine (dar şi pentru alţii), spiritul cultural al oraşului s-a retras, în ultima perioadă de ceauşism, în micul univers cenacular, aflat şi acesta sub incidenţa mizerei supravegheri de către "organe". Că există, însă, mai presus de atâtea precarităţi, **un spirit civic**, al oraşului, greu de egalat, am constatat-o cu toţii. Am asistat, după '89, la o altă antiperformanţă a oficialităţii, care (după o vagă relaxare) a impus continuarea unei linii ceauşiste fără Ceauşescu, deci Timişoara trebuia pedepsită din nou, aşa că regimul Iliescu şi ministerul de resort au uns aici funcţionari culturali duri, docili şi opaci. Noroc că lucrurile "au scăpat de sub control" şi că iniţiative fără blagoslovire de la centru au adus un suflu proaspăt, aşa cum marele oraş o merită. Circumstanţe favorabile: europenitatea, dar şi "exotismul" Timişoarei; o nouă generaţie de universitari, bătăioasă şi cultivată; amploarea proiectelor şi diversitatea ofertei culturale; existenţa unor "lideri de opinie" etc. Poate că există acum, dar nu-l resimţim ca atare, nu-i găsim coerenţa în disipările de peste zi, un spirit cultural al oraşului; doar că, sătui de jumătăţi de măsură, l-am dori evident şi pregnant.

Adrian Popescu

Un fel de Strasbourg multicultural. Desigur îl aimţi diferit de cel bucureştean, să spunem şi chiar de rigiditatea celui clujean. Mai aproape mi se pare acest spirit timişorean de cel baroc al Oradiei, de arhitectura anumitor zone centrale, de farmecul somptuos al unor faţade şi de elansarea unor cupole. Astfel că mirabilul colţ de Europă centrală care este **Piaţa Unirii** din Timişoara dialoghează nevăzut cu **Muzeul Ţării Crişurilor**, iar parcul de lângă Catedrala ortodoxă a oraşului-martir cu cel de lângă Criş. Spiritul cultural timişorean e un reuşit amestec de pluralitate şi plurilingvism, de temeinicie bănăţeană şi deschidere spre luminile Occidentului, de tenacitate şi fantezie artistică. Timişoara are vechime şi rădăcini (istorice), e un burg, cetate, oraş modern, pe care nu-l poţi ignora sau minimaliza în geografia României interbelice şi postbelice, pentru a rămâne doar la aceste secvenţe de timp. Care ar fi nota particulară a timişorenilor, cultural vorbind? În puţine cuvinte: firescul apartenenţei la liberul schimb de idei şi persoane, de mărfuri şi gusturi ce vin din Vest. Nu o imitaţie a "celuilalt", ci o nevoie de a-l înţelege şi de a-i asimila valorile. Faptul că Revoluţia din Decembrie a pornit din Timişoara îi conferă pentru totdeauna oraşului un certificat de noblеţe spirituală. Şi decizia mult discutatului punct 8 al **Proclamaţiei** de-aici a început într-o propunere de redresare morală a naţiunii. Există oraşe care te obligă să-ţi reţinteşti ochii spre ele, luni şi ani, decenii. Timişoara a reuşit şi reuşeşte să fie un asemenea epicentru al cutremurului etic al unui popor. Îmi reamintesc zilele din decembrie ale anului '89; cu o săptămână înainte de 17, fusesem invitat la un concurs literar, al Casei de cultură a studenţilor din Timişoara. Oraşul era sumbru, ceva plutea în aer pentru un ochi observator atent. Am plecat, ca în vreme de război, agăţat de scara vagonului, gata-gata să cad; susţinut de mâini prieteneşti, biciuit de curent. Până la Arad (unde au coborât "fanii" echipei de fotbal), am "supravieţuit", practic, balansându-mă între viaţă şi moarte; dacă mai rămâneam câteva zile, aş fi trăit Calvarul şi, apoi, Învierea acestui oraş. Timişoara înseamnă pentru mine mitropolitul Nicolae Corneanu şi cuvântul său înţelept şi luminos, echilibrul superior şi toleranţa, dar şi speranţa de nimic distrusă a arhiepiscopului unit Ioan Ploscaru, de la Lugoj, conlucrarea confesiunilor şi adâncul respect al diversităţii religioase. Spiritul Timişoarei e dialogul religiilor şi al culturii (română şi germană, maghiară, sârbă şi evreiască), asumarea tradiţiei solide combinată cu experimentul cel mai temerar (în literatură, dar şi în propunerile plastice). Prietenii mei cei mai fideli şi mai generoşi trăiesc în acest oraş al **Universităţii**, ei înşişi universitari, nu doar cunoscuţi scriitori. Revista "Orizont" şi **Universitatea** reprezintă ferestrele larg deschise spre Europa valorilor perene, unde **internetul** şi Catedralele sunt locuri de întâlnire, nu de excludere, locuri magice, locuri fraterne, nu sentimentale, comunionale, unde te apropii, prin simpatii elective, ca de aerul liberal (pentru că aparţine unei vechimi autentice) al metropolelor lumii. Timişoara mai e un fel de Strasbourg cosmopolit, democratic, multicultural şi îmbibat de farmecul auster al cheiurilor şi clădirilor de epocă, unde nu te rătăceşti, pentru că după câteva ocoluri tot în faţa bisericilor ieşi, lăsând coroanele arborilor sau încâlceala străzilor. Un oraş, vreau să spun, care se regăseşte pe sine, firesc, în **Piaţa Operei**. Sublimă respiraţie a unei autentice **agora**, vegheată de turlele Catedralei şi de troiţa şi monumentul morţilor "cu faţa la cer", din Decembrie. Un oraş viu, depăşindu-şi inerţiile în aventura formelor şi a spiritului, care e şi formă, nu doar substanţă imobilă. Dacă ar fi să-i mai găsesc un corespondent în geografia mea afectivă, l-aş asemăna doar Cernăuţiului tatălui meu, poliglotului, mirificului oraş interbelic, de altădată.

Ciprian Radovan

Cultură? Spiritul Timişoarei? Azi? Ieri? Istoria şi memoria sa arhitectonică? Oamenii locului? O multitudine de răspunsuri poate nuanţa ceea ce a fost, este şi probabil va fi. Cunosc Timişoara ultimilor patruzeci de ani. Din punct de vedere al artelor plastice spiritul cultural al oraşului poate fi considerat oscilant în cadrul unei tendinţe generale de creştere cantitativă şi calitativă. Un moment real de apogeu cultural este cel legat de deceniul şapte cu prelungiri şi la începutul deceniului opt. Din punct de vedere strict individual şi, deci, subiectiv, această perioadă pentru mine se leagă de Roman Cotoşman şi Sorin Titel. Evident şi de tot ce s-a petrecut atunci pozitiv aici, la Timişoara (momente de apogeu în pictură, succesul "grupurilor" constructiviste, particularitatea liceului de artă ş.a.). Pe un fond de conservatorism local au existat eliberări inovatoare, sincrone şi, uneori, în opoziţie cu tendinţa generală din ţară. Timişoara şi-a câştigat un loc, în care artiştii (plastici), cei de aici, bănăţenii şi cei stabiliţi aici, şi-au adus cu dăruire contribuţia. Exista atunci, în acel val al tinereţii şi al prestigiului meritat, respectul faţă de actul de artă (artist şi public), dublat de înţelegerea artei ca joc şi a gratuităţii înălţătoare a stării de joc. Acum, pe fondul unei zbateri generale, evenimentele artistice se succed în avalanşă. Din păcate (nu din vina artiştilor), ele par golite de sevă şi sens, discordante în raport cu un mediu al indiferenţei generate de lăcomia noilor ajunşi şi depresia apăsătoare a celor sensibili. În artele plastice se manifestă, acum, o profesionalizare acerbă, nu lipsită de contradicţii şi chiar convulsii de obşte, interioare, dictată, fără îndoială, de noile raţiuni imperioase ale luptei pentru existenţă. Numărul artiştilor a crescut şi va creşte. Facultatea de Arte are efectul său generator constructiv. Din păcate, artistul este, însă, acum, periferizat. După '90 şi chiar şi în prezent el este privit ca un fel de producător mărunt, tolerat şi taxat ca atare. Nimic ce este legat de domeniu nu pare sacru. Arhitectura veche este substituită cu simulacrele-tort, atelierele de referinţă (vezi atelierul marelui Podlipny) se prăbuşesc, artiştii "nedescurcăreţi" au şanse să sucombe, într-un context general al "indiferenţei" (agresive). Hoţi de buzunare, cerşetori, murdărie. Buticuri, baruri şi o galerie mai puţin! Numeroase galerii particulare, ale căror proprietari ne apar ca eroi ai speranţei în lupta lor insistentă cu kitschul (acum foarte poleit şi foarte "preţios"). Artistul în sine, strivit de impasul material, supravieţuieşte, în confuzia posmodernistă, liber dar stresat, pendulându-se între meserie, spiritualitate şi efort. Estetismul îi întinde capcane şi spectrul neparticipării emoţionale îl împinge spre fals. Te şi miri când mai vezi acei cavaleri ai culturii, fie ei galerişti sau artişti, care mai cred şi mai luptă pentru consolidarea unei atmosfere valorice consistente. Artele vizuale necesită materiale şi bani. Tineretul entuziast depăşeşte, încă, aceste bariere concrete. Secvenţele sumbre ale tranziţiei au transformat, parţial, artistul într-un marginalizat social (chiar dacă el nu se recunoaşte astfel). Marele moment al culturii încă nu a sosit. Îl aşteptăm cu speranţe. Aici în Timişoara, oraş (fost) al frumuseţii şi al florilor, deschis (dorim să credem) spre viitor şi (real) din nou spre cultură.

Anchetă realizată de Alexandru RUJA

Livius Ciocârlie

Așa cum sunt

"Întâiul principiu: a nu ține seama de număr: puțin îmi pasă de masă, de mizerabili și de nenoriciți: nu mă gândesc decât la exemplarele de prin ordin, cele mai reușite, și nu vreau ca ele să fie frustrate din solicitudine pentru neaveniți".

Cât de diferit e Nietzsche de Dostoievski, deși amândoi au contribuit la mutația modernă. La Nietzsche, spiritul modern se lasă dominat de determinismul epocii. În anumite privințe, gândește linear, cauzal, orientat spre scop ("Nu omenirea, ci Supraomul e scopul!"). A gândi despre om fără să te intereseze nefericirea înseamnă a lăsa la o parte esențialul. Dacă totuși nu l-a lăsat, a fost fiindcă nefericirea era în el, o cunoaștea prea bine, dar s-ar putea ca eroismul cu care a întâmpinat-o să-l fi făcut neînțelegător cu ceilalți. Învingând nefericirea, a crezut că poate s-o disprețuiască. Nu nefericirea care poate fi învinsă e fondul literaturii, ci nefericirea oarbă. Omul care suferă fără să-i poată atribui suferinței sens. Fără să știe, în cele mai multe cazuri, că un sens poate fi căutat, că omul dispune de acest mijloc de a atenua suferința și, în general, intensitatea vieții: atribuirea de sens.

Supraomul i-a apărut ca scop. Când îți fixezi privirea asupra unui scop, sărăcești percepția, nu mai ești sensibil la toată densitatea ei. Scopul presupune modelare, constrângere, asanare în vederea atingerii lui. Intrarea în utopie, într-o viziune uscată, de science fiction.

Principiul selecției. Îi împarți pe oameni în reușiți și nereușiți, după aceea îi cauți pe cei de "prim ordin" și până la urmă te găsești într-un pustiu. Sarea pământului sunt tocmai oamenii "nereușiți". Oricum, scriitorul are un puternic anestezic în chiar reușita lui. Umanitatea din el este atipită. Literatură majoră nu face decât scriitorul care uită de reușita lui și rămâne sensibil la nefericirea celorlalți. A celor "mizerabili" și "nenorociți". A celor "neaveniți".

Îi dau lecții lui Nietzsche, e evident. Numai că el își trăiește ideile, acceptabile sau nu. Il paie de sa personne. Eu gândesc onorabil, îi apăr pe nenorociți, dar am mare grijă să-i evit. Chiar și mijlocit, în cărți, sau în filme. Sunt prea "sensibil", "nu suport". Prefer o anumită "decență" a suferinței. Nu-mi place ca mizeria vieții să se etaleze. Iar dincoace, în viața reală, nu sunt chiar bunul samaritean. La nevoie, îmi fac datoria, însă m-aș lipsi. Strâmb din nas. Încât e mai bine pentru mizerabili să dea peste unul ca Nietzsche, așa neîngăduitor cum e.

Cum e cu sensul? Atenuează într-adevăr intensitatea vieții? Fără îndoială, da. O canalizează și o mărginește. O disciplinează. O face suportabilă. O și filtrează. O aduce din haos în ordine. E o instanță a morții. Moartea potolește viața. Cum zic, o face suportabilă. Chiar și la modul propriu. Să ne închipuim o lume în care nu s-ar muri. Suferința pe care și-ar provoca-o oamenii unii altora, pe care le-ar provoca-o viața tuturor, ar fi apocaliptică. O casă de nebuni. Epoca modernă a dejucat cât a putut sensul, a făcut ca viața, arta, să fie exaltate, învingătoare, de neîndurat.

Nu vreau să spun, la rândul meu, că trebuie stârpiți învingătorii. E mai curând ideea lui. Creează acest vârtej, această ameteală: învinșii îi învinge pe învingători. Și vrea să spună: pe cei care au dreptul să învingă. Poate de aici, din instinct de învins, din invidie, pornește obiecția mea: ce înseamnă acest "drept"?

Înainte de a-i învinge învinșii, pe învingători îi învinge viața însăși. Sau nu înainte. La urmă. La urmă toți suntem învinși.

(Îmi vine în minte apoteoza. La Timișoara, prin optzeci, niște teroriști au ținut sub amenințarea armelor un autobuz. Ca să-i apere pe pasageri, Ceaușescu a dat ordin să se tragă în plin. I-a omorât fără deosebire, "învingători" și învinși". Când am văzut scena în **Balanța** lui Pintilie, deși o știam reală mi s-a părut trasă de păr. Las-o moartă, îmi venea să zic, i-ai pus destule în cârcă, nu exagera. Viața întrecuse ficțiunea. Simbolic pentru epoca în care am trăit).

"Probleme de putere: până la ce punct trebuie să te impui bravând condițiile necesare conservării societății? Până la ce punct trebuie să dezlănțui în tine calitățile de temut din cauza cărora pier cei mai mulți oameni? Până unde să înaintezi pe calea adevărului și să asimilezi aspectele cele mai neliniștitoare?"

Nu urmează nici un comentariu din '83. Poate l-am aruncat. În schimb, am păstrat o lungă sporovăială de acum trei ani. Încerc să navighez prin ea ca un notar public, "omițând cele de omis". Începeam fără legătură cu citatul, încercam să deosebesc între două precarități.

Am devenit un popor în cămine muncitorești și, mai târziu, apartamente la bloc, cu televizor. Dacie după câțiva ani, canistre de benzină, tigaie de fript și uns cartofi, "relantiu" și ulei ce se scurge și lasă o pată grasă pe pământ. Eu, însă, sunt dintre cei veniți între războaie, în case cu strat de flori la poartă și curte cu pomi în spate, pe străzi desenate în pripă de municipalitate și dând în câmp deschis.

La radio, voci rusești, muzică ortodoxă. E sâmbătă, vacanță, trebăluiești, Pierre și Marie-Francoise încă n-au venit.

Nu pot să deprind o metodă, să refac un tipar, pentru că în general nu pot să deprind și să refac nimic. Nu mă las păcălit de aparentele reușite. De altfel, e caracteristic câte cărți trec drept bune astăzi și sunt, tot așa, inegale, cu unele calități, cu mari scăderi. Am pierdut contactul cu Europa, suntem din nou prejunimiști, ne iluzionăm, ne lăudăm unii pe alții și se desparte tot mai mult viața culturii, făcută din succese, de cultura propriu-zisă, făcută din cărți care nu vor rezista.

Aș zice că, totuși, fragmentul ăsta de la urmă e din '83. Ajung, în sfârșit, la citat.

Ce vrea Nietzsche, de fapt, nu este libera manifestare a energiei, cum va vrea Berdiaev sau tânărul Cioran. Nu vrea haos. Caută o ordine constrângere, canale puternice în care forța să pulseze plenar dar disciplinat. Însă cum puternicii nu sunt neapărat soldați, cum și oportuniștii, descurcăreții, știu să învingă, ei sfârșesc prin a inocula corupția în disciplină. S-a văzut la noi. Am suportat și acțiunea forței dominatoare, dar am suferit și de pe urma trepăduților adaptați care au știut să profite, în slujba puterii. A diavolilor meschini. Către sfârșit chiar am avut sentimentul că forța se retrăsese în vârful vârfului și că se exercita numai prin profituri. Când, miercuri seara, Ceaușescu a apărut împreună cu tot "vârful" ca să asmută țara asupra Timișorenii, toți ceilalți, cu excepția ei erau trepăduși. Și a existat continuitate între trepăduții lui și trepăduții care i-au înlocuit, iar spectacolul acestora a fost atât de dezgustător încât a trebuit ca la proces să fim, într-un fel, de partea lui. Mă tem chiar că filmul procesului va deveni, când amintirea epocii se va fi estompant, generatorul unui cult. El, Ceaușescu, se impuse lumii românești până la o brava "condițiile necesare conservării societății". A și distrus-o. Cei care au ieșit în stradă au fost o parte a societății distruse. Au reprezentat viața sau, în termenii mei, haosul. Ceilalți, care n-au ieșit, au reprezentat indiferența. Până în septembrie '91 haosul a mai zvâcnit de câteva ori. După acea, indiferența, majoritară din capul locului, s-a extins, iar

cei care ar fi trebuit să transforme haosul în societate n-au avut mijloacele, ori n-au știut s-o facă, pe când ceilalți, trepăduții, cu avioanele lor de hârtie, i-au manevrat cu pricepere pe indiferenți.

Problema adevărului este a mersului până la capăt. Îmi amintesc o piesă a lui Anouilh, nu și titlul, parcă **Les poissons rouges**, despre relația lui cu teatrul absurdului. Rezerva lui Anouilh față de "absurzi" este că merg prea departe în dezvăluirea adevărului. Dacă s-ar spune tot adevărul, nu s-ar putea trăi. De aceea, ca să se apere de tentație, el se scălâmbăie, spune orice, **mots de garcon de bains, pipi sur scene, n'importe quoi.** Deci avem de ales între absurd și bulevard. Artiștii mari sunt aceia care au îndrăzneala să deconspire un adevăr greu de suportat. Să coboare în infern, s-o aducă pe Eurydice. Poate pe Proserpina. Moartea s-o aducă, ea care pe bulevard nu există, se știe, decât pentru ceilalți. Să fie infernul adevărul lumii? Să fie tot ce-i opunem iluzie, adevăr imaginar?

Un film alaltăieri, cu știma apelor, încântătoare și ucigătoare. Eu am să fiu aici oricând, îi spune bărbatului, iubitul de o zi. De tine n-am să-mi aduc aminte nici cât de o încrețitură pe lac. Tot ce poți tu să faci este să mori bine. Citind alegoric, ea este viața, viața ucigașă, el iluzia despre viață. Și cum să mori bine? Mi se pare că nouă ne-a trecut vremea. Ca desfrânatele bigote la sfârșit, încercăm acum ce nu se mai poate. Care să fie acea credință de ultimă clipă care răscumpără o viață?

Ce încerc nu e atât să mă iluzionez cât să uit. Nu încerc, chiar uit. Sau nu, și mai rău: **je vis avec.** Traiesc cu amintirea vieții rău trăite. Profit de somnolență. De mediocritate, în fond. Nu mă răscol, nici nu-mi găsesc argumente. Nu sufăr mult. Mă împac cu mine, "mă iau așa cum sunt".

"La textul fermecat?"

După **Matei și Eva** (1985), **Jucăria** (1989) și **Centrul schimbător al atenției** (1990-1991) constănțeanul Florin Șlapac publică romanul **La inima fermecată** (Ed. "Niculescu", București, 1997). Cartea închide în ea etapele pregătirii unui film: sinopsis, scenariu, decupaj, plan de filmare. Florin Șlapac scrie ca un scenarist. El proiectează/vizualizează profilul psihologic al personajelor (și umbrelor lui), de dinaintea răbufnirii sentimentelor: o Ană - distrusă și îndurerată la înmormântarea Barbarei, un Șaliapin - indiferent, niște gropari - cu gesturi rutinate. Frânturi de existențe... Într-un asemenea caleidoscop de stări/premoniții și senzații, întinderile temporale nu par a fi o problemă greu de calculat pentru autor. Timpul, parafrazând o replică a unui personaj din roman, este "specialitatea" autorului. Fiecare își are timpul/amintirea (pre)textul/lumea sa. Există un spațiu al femininului în care gestica și semnificația ei se concurează. Sintesteziile autorului prind viață: "Vâscozitatea dulcții, parfumul necunoscut al unui fruct cunoscut, delicatețea unei prăjituri minuscule. Grația unui gest impus de împrejurări. Un abur subțire strecurându-se afară prin crăpăturile camerei, întorcându-se de acolo încărcat cu mireasma înfrigurată a frunzelor arse. A cojii de copac înghețat peste noapte. Și nici o vorbă (...). Clătinatul unei singure flori cârlionțate cu tija roz pe jumătate înecată în apa în care se ridică și coboară cristale. Un oftat". Există și un spațiu-protector, numai al tău sau al cărților sale. E spațiul redimensionat după alți cronotopi. Treptat "impresia reconfortantă că se află în cu totul altă parte, în alt timp, o copleșește", pe Ana. Percepția acestei lumi atrofiază organele de simț: " O încântă culoarea unei basmale, gesturile mecanice ale unui vânzător de ziare, clinchetul unui clopoțel, scârțâitul unor lăzi, percepe până și fâșâitul unei pene în aerul îndesat, lovitura unui măr de alt măr. Simțurile i se ascut la extrem încă înainte de a se amesteca în mulțime". Volumul de căpătâi al Lenței îi e "refugiu". Lumea lui Șaliapin "este o lume frumoasă. Pentru că eu o silesc să fie astfel, înțeleg să mă bucur de ea. Și mă bucur". Eroinele se abandonează ficționalului pentru a-l converti în trăire, pentru a-l asuma ca experiență proprie, netrucată: "Ana, cu pătura trasă până deasupra sânilor, pipăie paginile înainte de a le întoarce, căutând materialitatea hârtiei în stare să o prindă în capcană, să o îmbrâncească într-un alt univers, suficient sieși, într-o lume supusă unei puternice presiuni, în care nu numai că se poate descurca, dar izbutește să-și modeleze gândurile într-o asemenea măsură încât, atunci când iese din nou la suprafață, e puțin alta. Cine știe poate că, încetul cu încetul se va transforma complet". Înainte de întreprinderea a ceva concret în economia narativă a cărții, firele tramei se dizolvă în plasma descrierilor. Autorul pare mereu furat de peisaj. Predilecția pentru stop-cadruri de atmosferă încetinește ritmul narativ, plictisind chiar uneori: "O femeie singură în prim-plan. Ecoul tocurilor are darul să iște schimbări de culoare. Păsărelele, magaziile, se adună strâns într-un foarte îndepărtat punct de fugă, ca într-un nod. Homurile, podețele strâmte când în roșu, când îngeresc contururile fumegoase. Ploua puțin. Frigul se strecoară prin pantofi, prin mătasea ciorapilor până la piele și mai adânc (...). Ana face un pas înapoi, se împiedică, alunecă, se ridică, o rupe la fugă, călcând șleampăt cu pantofii ei cu tocuri înalte. Pe ecranele de ceață se poate vedea o femeie alergând și dincolo de ea o altă femeie alergând și dincolo o altă femeie alergând...". Există în roman centre-magnet atrăgând/ acaparând/ subjugând/ devorând personajele: marea, casa , femeia-mamă. Restaurantul "La inima fermecată cea străpunsă de-o săgeată" e în apropierea mării, imaginea oricărui început și-a oricărui sfârșit, simbolul dinamicii vieții/abisului din fiecare ființă. Scenariul auctorial include imaginea obsedantă a femeii-mamă. Necunoscând condensul, spiritul ei, asemenea unui abur, se menține printre personaje: "Dacă mama ar fi trăit aș fi fost definitiv scutită de părerile tale... dacă mama ar fi trăit n-aș fi fost obligată să te suport". Cât e realitate și cât e vis/iluzoriu/ficțiune în viața noastră? părea a se întreba autorul căci "Doamne știm ce suntem. Dar nu știm ce se poate întâmpla cu noi". Roman al unor iubiri (posibile), isterii (feminine) ori întrebări (obsedante), **La inima fermecată** e alegerea fermă a cuvântului-răspuns potrivit la locul/momentul potrivit. E încercarea disperată a eroinelor lui Florin Șlapac de a-și pune ordine în propria lor viață, de a nu capitula: "E hotărâtă să schimbe totul! Adică ce? Viața? Cum? Să o ia de la capăt, bineînțeles! Imediat!". Mai presus de orice ambiții/inhibiții, viața merită a fi trăită din plin. *Retorica textului e retorica vieții?*

Carmen NEAMȚU

Două eseuri de Ioan Buduca

Nicolae Ceaușescu și Mircea Vulcănescu în Rai

I-au trebuit câteva zile să înţeleagă că nu a ajuns în Iad, ci în Rai. I-au trebuit, apoi, câteva zile ori poate chiar luni de zile să înţeleagă că ceva nu e în regulă din moment ce nu vrea nimeni să-i vorbească.

Mircea Vulcănescu e aici? - a întrebat în clipa când i s-a luminat mintea.

Da, uite-l acolo! - i s-a răspuns.

Domnule Vulcănescu, ştiţi cine sunt şi poate că ştiţi şi ce mi se întâmplă.

Nu, nu ştiu decât că aţi fost cel care a condus România după Gheorghe Gheorghiu-Dej, până la ieşirea ei din comunism. Ce vă preocupă?

Cred că am înţeles de ce mă aflu aici şi nu Iad, dar nu pot pricepe de ce nu-mi vorbeşte nimeni. M-am gândit că poate n-am înţeles, totuşi, ceva esenţial şi mi-a venit gândul să caut un sfînt care a trăit în epoca noastră. Imediat mi-am amintit că despre dumneavoastră se vorbea că aţi fi avut moarte de martir şi de sfânt în puşcărie. Spuneţi-mi de ce nu-mi vorbeşte nimeni aici.

Domnule Ceauşescu, aici oamenii sunt politicoşi şi trebuie să aflaţi că şi indignarea e o formă a politeţii, poate că asta e acel ceva esenţial pe care nu l-aţi înţeles încă.

Dar dacă oamenii de aici sunt indignaţi că mă văd printre ei, de ce nu se găseşte unul să-mi spună ce are de spus?

Au treburile lor. Fiecare are problema lui. Dumneavoastră înşivă puteţi costata că nu vă preocupă decât problemele personale şi nu vă gândiţi la nimic altceva, la nimeni altcineva!

Aşa e peste tot aici în Rai?

Aici unde suntem acum nu e aşa. Dar abia aţi sosit aici. Veţi ajunge să cunoaşteţi mai multe. Dar acolo e mai degrabă un fel de Purgatoriu.

Nu e totuna cu Raiul?

Nu e. Dar nici Iad nu e. E un fel de Şcoală pentru cadrele de aici. Dar nu vă temeţi, toţi vor fi repartizaţi la muncile de Sus, fiecare după puterea învăţăturii lui.

Şi de ce nu apar profesorii?

Nu e o şcoală cu profesori. Fiecare învaţă singur sau cu ajutorul celor dispuşi să-l ajute.

Sunteţi un astfel de profesor? Adică vă întreb dacă sunteţi dispus să mă ajutaţi să învăţ.

Nu sunt şi nici dumneavoastră nu veţi mai fi lăsat să urcaţi până aici, dar acum vi s-a dat voie să aflaţi cum trebuie începută învăţătura de care aveţi nevoie. Veţi învăţa totul acolo unde locuiţi în prezent. Aici, acum, tot ce putem face e să aflăm ce vă preocupă de fapt şi ce vă blochează răspunsul la întrebare. Aveţi o întrebare, de fapt?

Acum, în prezenţa dumneavoastră, cred că am una: de ce m-au adus aici?

Ei, da. Poate vă gândiţi că e, totuşi, o pedeapsă, iar una din cazne ar fi că nu vrea nimeni să stea de vorbă cu dumneavoastră. Nu e aşa, vă asigur. Gândul cu care aţi murit s-a auzit până aici. Îngerul care v-a păzit în viaţă, cît l-aţi lăsat să vă păzească, a înregistrat căinţa sinceră pe care aţi trăit-o. Asta e tot, în fond. Vă pot sugera, însă, să vă întrebaţi dacă această căinţă nu v-a fost inspirată de aici, din sunetul trâmbiţelor care înmoaie inimile cele mai împietrite.

Şi de ce, oare, s-au gândit să mă salveze aşa, în ultima clipă?

Pentru că numai atunci, în clipa aceea, împietrirea inimii dumneavoastră dobândise căldura căinţei. Dar veţi afla mai multe după ce veţi mai cerceta inima din clipa aceea.

Credeţi că faptul de a mă afla aici are legătură cu concepţia celor de Sus despre comunism?

Da şi nu. Nu comunismul a fost salvat şi adus aici, ci sufletul dumneavoastră. Dar cei de aici ştiu prea bine ce rol aţi jucat în compromiterea definitivă şi totală a ateismului comunist şi a utopiei acestuia în genere. Ei v-au stimulat îndrăzneala să distrugeţi biserici şi tot ei v-au împuternicit impulsul să nimiciţi satele unde mai lumina încă încrederea în dreptatea lui Dumnezeu.

Cum ei? Adică nu există şi draci pentru treburi din astea, cum credeau ţăranii aceia?

Ba există, dar ei se luptă cu sfinţii, nu cu cei care le seamănă.

Nu vă înţeleg, domnule Vulcănescu. Vreţi să spuneţi că eu am vrut să fac rău crezând că fac bine şi de fapt chiar am şi făcut bine, dar binele acela era altul decât credeam eu şi era, de fapt, un bine ce mie mi se părea chiar răul absolut, distrugerea comunismului? Asta vreţi să spuneţi?

Da. Nu contează ce cred oamenii despre faptele lor. Contează numai ce crede Dumnezeu despre aceste fapte şi ce cred oamenii despre Dumnezeu.

Dar, eu n-am crezut nimic despre Dumnezeu!

Vă înşelaţi. Aţi crezut multe. Aţi crezut că nu există, dar vă era frică de pedeapsa Lui după ce veţi fi ieşit din istorie. N-aţi avut curajul să credeţi în imoralitatea trupească a sufletului, de altfel nici n-aţi putut concepe vreodată ce legături sunt între suflet, trup şi imoralitate. Dar aţi dorit să vă imortalizaţi prin istorie, ştiind prea bine ce curvă e istoria şi cum îşi schimbă ea amanţii. Cu frică în suflet, aţi înălţat construcţii faraonice care să stea viitorimii în cale, dar frica vă şoptea că şi monumentele pier. Frica asta nu venea de la Cineva mai înţelept ca dumneavoastră? Aţi crezut că sunteţi ateu, dar oamenii v-au pus cruce creştinească la mormânt chiar dacă au ştiut că nu acolo sunt rămăşiţele pământeşti ale celui ce a fost împuşcat şi apoi ars şi apoi spulberat, cenuşă, în cele patru vânturi. Căci aţi pactizat cu acest ritual păgân crezând că sunteţi ateu militant. N-aţi fost decât negativul neconştient al unui apostol creştin, dar oamenii au developat negaţia şi au făcut din ea o afirmaţie. Românii sunt mai credincioşi lui Dumnezeu în epoca post-ceauşistă decât erau pe timpul regilor. Nu e puţin lucru ce aţi realizat dumneavoastră. Pe vremea luptelor cu păgînii turci, Ştefan cel Mare ridica biserici. Dărâmându-le, dumneavoastră i-aţi întărit pe români în credinţă mai mult decât Ştefan cel Mare.

Ce se va alege din comunism? Ştiţi ceva despre asta, domnule Vulcănescu?

Nimic nu se va alege. Dar va mai fi un **ism** şi încă un **ism** care să ducă oamenii la război şi la supunere şi apoi din nou la revoltă. În fond, dumneavoastră n-aţi crezut niciodată sincer că proletarul este supraomul ori sfântul ori alesul zeilor. N-aţi crezut decât în practicile conspiraţiilor prin care se parvine la putere şi se păstrează puterea. Aţi crezut în sabie şi iată că de la sabie vi s-a tras şi binele, şi răul. Dar iată că tot binele spre rău şi tot răul spre bine. Aţi fost convins de propriile minciuni comuniste, dar n-aţi îndrăznit niciodată să daţi oamenilor o descriere a viitoarei vieţi în comunism, pentru că în comunism de fapt n-aţi crezut ca scop, ci ca mijloc conspirativ şi ideologic de menţinere a puterii şi eventual de extindere a ei pe tot globul. Dacă aţi fi reuşit şi mondializarea puterii comuniste, vremea minunilor apocalipticę s-ar fi apropiat şi azi aţi fi fost cu siguranţă undeva mai sus în ierarhia de aici.

Asta înseamnă că în Iad nu merg decât mediocrii?

Stalin, mediocru? Hitler, mediocru? Nicidecum. În Iad merg cei fără nici un pic de frică de Dumnezeu, cei care s-au crezut aleşii Lui pe Pământ şi au comis crime în numele Lui şi au batjocorit numele Lui prin toate consecinţele faptelor lor şi ale cuvintelor lor. Ateismul dumneavoastră n-a fost sincer, n-a fost militant şi nu a fost criminal. Mediocru aţi fost chiar dumneavoastră şi asta v-a salvat, faptul că aţi fost sărac cu duhul, nu prost, dar nici deştept. Egoist aţi fost, dar, iubind puterea pentru ea însăşi, pentru dumneavoastră înşivă, aţi avut mărinimia mincinoasă, dar neconştient mincinoasă, să credeţi că istoria se face aşa, cu jertfe şi cu foamete. Da, se face şi aşa, dar nimeni nu e iubit pentru asta. Aţi vrut să fiţi iubit, dar aţi vrut să vă iubească istoria, o abstracţiune plină de sânge. Aţi crezut că istoria este o conspiraţie versus altă conspiraţie şi n-aţi greşit deloc dacă vă gândiţi acum ce puternică este conspiraţia prin care se împlinesc profeţiile Apocalipsei. Aţi fost chiar "biciul" prin care această conspiraţie, această lucrare a stelelor, dacă preferaţi, şi-a mai împlinit un verset chiar în timp ce mintea dumneavoastră credea că, de fapt, veţi obliga puterile capitalului să cedeze din enorma lor influenţă. Dar cum? Aţi vrut să deveniţi banca lumii celor săraci. N-aţi făcut decât să întăriţi puterea banilor, principalul "bici" al conspiraţiei apocaliptice în aceste vremuri. Trebuie să înţelegeţi acum că tot răul este spre slava binelui, pentru că numai binele are existenţă cosmologică şi ontologică reală. Dar vai de cei care nu se tem de răul pe care îl fac! V-aţi temut, iar dacă nu v-aţi fi temut, adversarii dumneavoastră n-ar fi reuşit să vă învingă. Şi cine ştie, aţi fi apucat să faceţi tot răul fără frică de consecinţe şi aţi fi devenit de neînvins şi de nesalvat.

Generaţia dumneavoastră nu a făcut răul ei spre slava binelui?

Nu, nu a avut norocul acesta. Generaţia noastră a făcut răul pe care l-a făcut în numele Domnului şi acest păcat se plăteşte cu osândă grea. Ateismul vostru a fost mai plăcut Domnului decât pseudo-evanghelismul nostru care şi-a permis să pună sabia între paginile Bibliei. Noi ne-am luat singuri lanţurile unui legământ cu Dumnezeu crezând că putem imita mesianismul iudaic de Jos în Sus şi apoi ne-am şi întors împotriva celor legaţi de Dumnezeu de Sus în jos. Mari păcate avem noi, legionarii.

Dar dumneavoastră n-aţi fost legionar, nu-i aşa? N-am fost cu fapta, dar am fost cu gândul, cu acelaşi gând cu care am ştiut ce păcate mari ne facem cu pistoalele răzbunărilor noastre. De aceea am şi spus fetelor mele, la puşcărie: "duceţi oamenilor acest mesaj: să nu ne răzbunaţi". Păcatele nu se pot spăla cu alte păcate. La evrei, a fost lege să fie aşa, dar legea tocmai de aceea a fost dată: ca să ştie orice păcătos că e păcătos şi ca să facă act de căinţă în faţa Domnului.

Problema existenţei răului

Nici o abordare strict-raţională nu a rezolvat vreodată întrebarea de ce există Răul dacă Dumnezeu este Bun şi dacă El a făcut bune toate cele câte există.

Dacă omul a fost făcut liber, liber chiar să aleagă Răul pe când nu ştia ce este Răul, de ce l-a ales, totuşi, câtă vreme Creatorul lui ar fi putut să-l facă să nu aleagă Răul?

Dar ar fi fost bine să-l facă aşa, cu libertatea limitată şi dirijată?

Originea biblică a păcatului nu este comunicată raţiunii şi nici logicii aristotelice.

Sunt două "legende" care pot fi puse în acest joc providenţial spre a-l înţelege.

Binele trebuie imaginat ca iubire a omului pentru Dumnezeu şi ca iubire de semenul său după modelul iubirii de sine care, însă, are a avea drept model iubirea faţă de Dumnezeu.

Răul, dimpotrivă. Este iubire de sine transformată în model al iubirii de Dumnezeu.

La început a fost iubirea lui Dumnezeu. Ea s-a manifestat prin creaţie. Lucifer era cel mai important dintre îngerii destinaţi să întoarcă această iubire către sursa ei, spre a nu o da risipei cosmogonice. Risipă, adică dezordine.

Dar e posibilă dezordinea în lumea actelor de voinţă divină?

S-a întâmplat că Lucifer a început să se iubească pe sine şi abia apoi pe Dumnezeu prin intermediul acestui sentiment al dragostei de sine.

S-a mai întâmplat, apoi, că omul adamic a fost contaminat de acest păcat prin influenţa spiritelor luciferice.

Care a fost prima consecinţă? Adam şi Eva s-au trezit cu o nouă însuşire: conştienţa. Ce era, oare, rău în această însuşire?

Plusul acesta de însuşire a fost plătit printr-un minus: aveau să devină muritori.

Unde e dezordinea? Echilibrul? Numai iubirea lui Dumnezeu se dă nelimitată fără să se dezechilibreze pe sine. Cele create stau pe echilibru: ce se adaugă aici se ia de acolo, lege a conservării energiilor.

Preţul conştienţei avea să fie, aşadar, pierderea imortalităţii trupeşti. Sufletul rămâne însă nemuritor. Ori, poate, abia aşa devine, nemurirea urmând să fie învăţată.

Ce e sufletul? Suflu al suflării divine vărsată în trupul de materie al omului.

"Unul dintre ei, învăţător de Lege, ispitindu-L pe Isus, L-a întrebat: /Învăţătorule, care poruncă este mai mare în Lege?/El i-a răspuns: Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, cu toată inima, cu sufletul tău şi cu tot cugetul tău./ Aceasta este marea şi cea dintâi poruncă./ Iar a doua, la fel ca aceasta: Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi."

Altă piatră de poticnire: de unde răsare această iubire de tine însuţi care nu e poruncită niciodată, nicăieri? Ea e tot păcatul şi ştim că a intrat la om prin Lucifer, căruia această iubire de sine i-a fost dată providenţial în perspectiva împlinirii apocaliptice a omului ce avea să fie făcut prin Adam.

Şi atunci ce e credinţa? Lacrima ce dizolvă răul. Milă de sine în locul iubirii de sine şi iubire nemărginită de Dumnezeu. Cu toată inima? Adică cu toate mădularele trupului. Cu tot cugetul? Adică cu toată mintea cea raţională. Cu tot sufletul? Asta e deja sfinţenie. Iar sufletul astfel sfinţit devine chip şi asemănare a Domnului. Conştiinţă. Împreună iubire şi împreună cunoaştere.

Luther a lăsat problema Răului într-o asimetrie care era deja rezolvată la Pavel: Răul nu e decât o unealtă onto-cosmologică negativă; nu-l iscoditi pe Dumnezeu pentru asta; dar vai de cei prin care Răul intră în lume!

Au îngerii aşa ceva? Se pare că au, dar sufletul lor e raţional, nu e suflu al suflării vii a divinităţii, ci pecete a raţiunii dumnezeieşti, ştiinţă mai degrabă decât conştiinţă, "suflu" al minţii divine.

Dar ce să fie conştiinţa? Conştienţă plus raţiune conştientă de sine?

Nu au îngerii conştiinţa raţiunii lor? Se pare că nu, din moment ce Lucifer nu ştie nici azi care e greşeala sa. E inocent. Şi tocmai de aceea nu mai poate fi salvat.

Dar ceilalţi îngeri căzuţi au, oare, gradul de inocenţă al şefului lor?

Dacă da, nu vor fi salvaţi nici ei. Dacă, însă, inocenţa lor e imperfectă, războiul pe care îl poartă cu sfinţii s-ar prea putea să-i înveţe căinţa. Dar ce să însemne "inocenţă imperfectă"?

Poate că le va fi fost dat, prin algoritmul creator, să aibă parte de evoluţie. Către ce? Către strălucirea inocenţei lui Lucifer, către strălucirea ştiinţei sale.

Dacă aşa stau lucrurile, această evoluţie poate fi convertită prin intermediul sfinţilor către dezluciferirea lor, către smerenie, către libertatea cea de dinainte de convertirea lor la dragostea de sine mai presus decât dragostea de Dumnezeu.

Dacă aşa stau lucrurile, poate că unul singur, Lucifer însuşi, are să aibă parte eternă de iad, împreună cu sufletele oamenilor ce nu-şi vor fi spălat prin căinţă şi dragoste de Dumnezeu păcatul iubirii de sine pentru sine.

Atunci, dacă aşa or sta lucrurile, nu înseamnă oare că misiunea lui Lucifer era dată să fie chiar aşa cum s-a şi întâmplat să fie? Rostul păcatului luciferic era predeterminat să fie acela de trezire a conştienţei omului, pentru ca în fiii omului să se adune fructele conştiinţei.

Omul e singura fiinţă care conştientizează Răul. Dacă nu l-ar fi cunoscut, nu l-ar fi conştientizat. Şi lumea n-ar fi avut parte de sfinţi. Dar iată că tocmai după cunoaşterea Răului, omul e capabil, prin câţiva aleşi, de sfinţenie.

Dar care să fie rostul sfinţeniei, dacă aşa stau lucrurile? Nu va fi fiind, oare, chiar acela de a converti sufletele raţionale ale îngerilor căzuţi întru întoarcerea de la iubirea de sine la dragostea pentru slava lui Dumnezeu?

Dacă rostul îngerilor căzuţi va fi fost

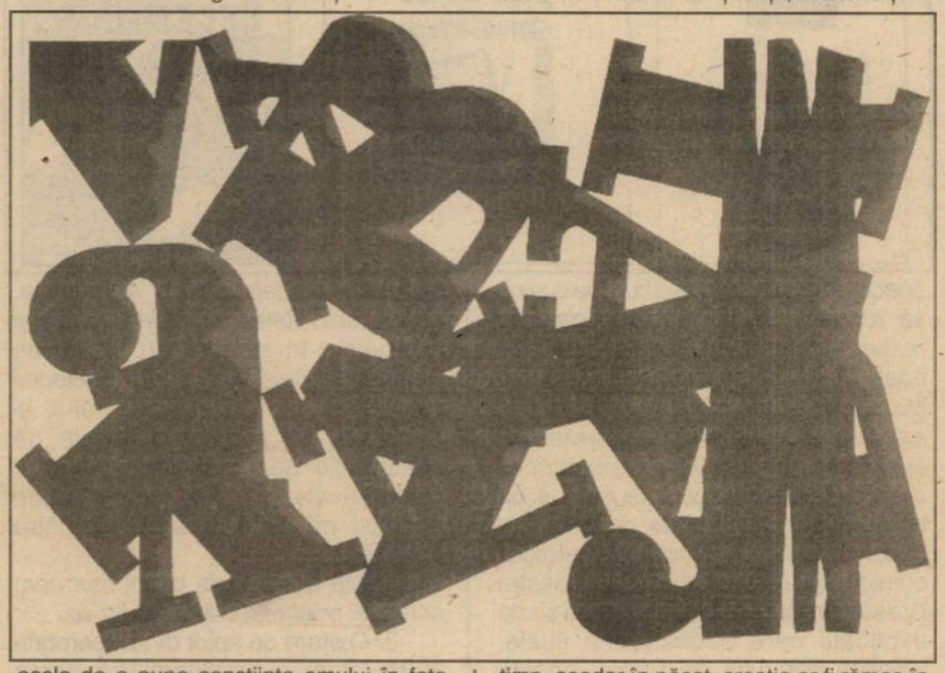

acela de a pune conştiinţa omului în faţa oglinzii sale divine, oare nu trebuie că e simetric şi drept şi bine ca şi rostul omului să fie aidoma: să-i facă pe îngerii luciferizaţi să vadă din nou lumina din oglinda divinităţii.

Cercul vicios al păcatului s-ar vădi în cele din urmă virtuos.

Era Adam un sfânt? Era inocent precum Lucifer. Nu ştia că e Dumnezeu şi rostul omului în creaţie acesta e: să ştie chipul şi asemănarea divinităţii, să fie sfânt şi să ştie că este, să fie drept şi să ştie că este numai atât, să fie păcătos şi să ştie că este şi să se căiască spre a se face măcar drept, dacă nu se va învrednici să-şi sfinţească sufletul, căci suflarea din care e făcut e sfântă.

Numărul apocaliptic al celor 144.000 de sfinţi care trebuie să se împlinească înainte ca cerul să înnoiască (prin înălţarea acestor sfinţi şi a dreptilor) şi ca pământul să se înnoiască (prin ieşirea naturii de sub consecinţele păcatului luciferiano-adamic), acest număr, aşadar, vorbeşte, poate, despre legiunile îngerilor care trebuie readuşi la locurile lor celeste. Poate că fiecare sfânt se va înălţa împreună cu demonul pe care l-a învins. Şi poate că acesta e sensul Antihristului: când va rămâne singur, fără legiuni, satanizat încă de la căderea sa, incapabil de evoluţie adică, împietrit inocenţei sale, Lucifer va încerca ultima soluţie, deplina sa materializare într-un om născut, spre a încerca să rămână prinţul acestei lumi într-o variantă politico-religioasă. Pentru că el se iubeşte nemărginit pe sine şi n-are cum să nu se iubească aşa din clipa când a încetat să iubească nemărginit pe Dumnezeu şi, apoi abia, prin Dumnezeu, propria sa strălucire fără egal între cele create. Fără dragostea pentru lumina îndrăgostită a dumnezeirii, propria sa lumină s-a făcut întuneric şi el nu ştie şi nici nu va avea să afle căci nici de Judecată nu are cum să aibă parte neconştient fiind. Dar, iată, demonii vor fi chemaţi la Judecată...

Tragedia lui Lucifer este lipsit de tragism. Nu este, în ultimă instanţă, decât lumina raţională care a fost trimisă în lumea sufletelor omeneşti pentru că acolo raţiunea să se dizolve în iubirea plină de milă a conştiinţelor desăvârşite pe care le numim sfinţi, chip şi asemănare a lui Dumnezeu, ceea ce îngerii nici nu sunt, nici n-au să fie.

Problema existenţei Răului nu poate fi dată, aşadar, raţiunii, căci ea însăşi, raţiunea, este izvor al problemei. Numai conştiinţa desăvârşită o rezolvă. Adică o dizolvă. Sufletul sfinţit nu mai are a face cu Arborele Cunoaşterii Binelui şi Răului. Este fruct din Arborele Vieţii.

Cei doi arbori din Eden nu pot fi gustaţi deodată decât în Dumnezeu. Numai acolo Viaţa e Cunoaştere şi Cunoaşterea e Viaţă. Numai acolo e Adevăr, Viaţă şi Cale.

Fiul necreat al lui Dumnezeu este Împăratul celor create, nicidecum acest fiu întâi făcut al luminii create, Lucifer, căruia i s-a hărăzit "sacrificiul" cosmogonic menit să aducă în cele create, prin lucrarea sa asupra sufletelor, ceva de natura necreatului, conştiinţa, adică acea stare îndrăgostită a luminilor divine şi create în care Răul nu mai are cum să fie ceva.

Natura reală a Răului este pur cosmologică, nu ţine de logica cosmogoniei, ci de cunoaşterea omului atunci când îşi ia ca obiect problema propriei sale faceri şi prefacerii sale.

Omul apare, aşadar, ca scenă a mântuirii îngerilor căzuţi, tot aşa cum îngerii căzuţi apar ca scenografie a mântuirii omului. Fără căderea omului în conştienţă, în istorie şi în timp, aşadar în păcat, creaţia ar fi rămas în asimetria iubirii dumnezeieşti căreia nu i se poate întoarce pe calea conştiinţei răspunsul iubirii din inima celor create, răspunsul iubirii conştiente de sine şi de Dumnezeul ei.

Îngerii nu iubesc slava lui Dumnezeu prin însufleţire conştientă de sine, ci prin raţiune. Raţiunea lor cântă slava, dar sufletul lor raţional nu are acest feed-back cosmogonic care este conştiinţa, împreună cunoaşterea a tot ce e divin şi împreună îndrăgostirea tuturor şi a fiecăruia de suflul divinităţii care s-a dat fiecăruia şi tuturor fiilor omului. Există vremuri, ca ale noastre, când conştiinţele par a fi mai departe ca oricând de conştientizarea acestui suflu, vremuri peste care pare a sufla numai vântul raţiunii. Dar sunt, aceleaşi, şi vremuri când raţiunea se întâlneşte cu piatra de poticnire a problemei Răului mai dramatic ca oricând. De la Pascal, care găsea soluţia puterii domesticite de justiţie, la Rousseau, care întrevedea o revoluţie a ideii înseşi de justiţie, până la Kant, căruia problema morală i se pune, între credinţă şi raţiune, ca o problemă de îndumnezeire a voinţei raţionale, lumea modernă a stat cu Răul în braţe şi a încercat să-l înţeleagă. A încercat chiar mai mult decât atât: conspiraţii în numele Binelui Raţional. Dar etimologia cuvântului conspiraţie, împreună rotirea stelelor în jurul unui centru, face ca tot Binele spre Rău şi tot Răul spre Bine să tragă, căci istoria, cât va fi istorie, nu va înceta să fie a păcatului.

Că sfinţii lui Dumnezeu şi mântuirea dreptilor sunt scopul istoriei acesteia nu trebuie să o credem numai pentru că aşa scrie în Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul. Avem a observa că tot ce face omul în numele raţiunii şi tot ce conspiră oamenii în numele Raţiunii nu-şi poate ţine scopul în frâu. Iată, enorma conspiraţie cvasi-mondială care a instaurat comunismul pe planetă s-a întors împotriva ideilor ateе ale acestei utopii. Scopul nu a fost atins, chiar dacă Dumnezeu părea mort în sufletele conspiratorilor şi ale maselor lor de manevră. Nietzsche a profeţit eterna reîntoarcere a Aceluiaşi şi a anunţat cu o sută de ani înainte ce se va întâmpla când coşmarul "totul e permis dacă nu mai e Dumnezeu" se va transforma, beţia vieţii ca pură voinţă de a fi, neopăgânismele zeilor vitalişti.

Avem a decide dacă acest neopăgânism va da fructele unui Bine Raţional (unificarea Bisericilor creştine, de pildă,) ori va pregăti calea antiomului numit Antihrist. Şi-şi, probabil, căci războiul sfinţilor cu îngerii căzuţi nu ştim când se va încheia.

Supraomul nietzschean are a fi de două feluri: profet neopăgân, de dincolo de Bine şi de Rău, ori smerenie plină de iubire şi milă faţă de istoriile care stau să cadă peste om, căinţă care discerne ce e Binele şi Răul în perspectivă apocaliptică.

Pe de altă parte, dacă stăm în istoria acestei probleme a Răului, e timpul să ne lepădăm o dată pentru totdeauna de ideea general împărtăşită că Luther şi reformatorii Bisericii catolice au părăsit această Biserică din cauza deteriorării moravurilor din sânul ei (indulgenţe etc.). Reforma s-a născut în primul rând din incapacitatea Bisericii catolice din secolul al XVI-lea de a găsi un răspuns la problema Răului şi a mântuirii sufletului. În acel final de Ev Mediu, moartea era prezentă pretutindeni, din cauza războaielor, a ciumei, a foametei. Evenimente care ridicau acut întrebarea: ce trebuie să fac pentru a fi izbăvit de acest Rău?

Iluminarea lui Luther se produce când citeşte pe apostolul Pavel: omul se îndreaptă prin credinţă şi astfel scapă de urmările păcatelor sale, fără ca Dumnezeu să ţină judecata faptelor sale. Aşa înţelege Luther aceste rânduri din **Epistola către Romani**, capitolul 3, 19-31: "Dar ştim că cele câte zice Legea le spune celor care sunt sub Lege, ca orice gură să fie închisă şi ca toată lumea să fie vinovată înaintea lui Dumnezeu./ Pentru că din faptele Legii nici un om nu se va îndrepta înaintea Lui, căci prin Lege vine cunoştinţa păcatului./ Dar acum, în afară de Lege, s-a arătat dreptatea lui Dumnezeu, fiind mărturisită de Lege şi de prooroci./ Dar dreptatea lui Dumnezeu vine prin credinţa în Iisus Hristos, pentru toţi şi peste toţi cei ce cred, căci nu este deosebire./ Fiindcă toţi au păcătuit şi sunt lipsiţi de slava lui Dumnezeu; / Îndreptându-se în dar cu harul Lui, prin răscumpărarea cea în Hristos Iisus./ Pe Care Dumnezeu L-a rânduit (jertfă de) ispăşire, prin credinţa în sângele Lui, ca să-şi arate dreptatea Sa, pentru iertarea păcatelor cele mai înainte făcute./ Întru îngăduinţa lui Dumnezeu - ca să-Şi arate dreptatea Sa, în vremea de acum, spre a fi El Însuşi drept, şi îndreptând pe cel ce trăieşte din credinţa în Iisus./ Deci unde este pricină de laudă? A fost înlăturată. Prin care Lege? Prin legea faptelor? Nu, ci prin Legea credinţei./ Căci socotim că prin credinţă se va îndrepta omul, fără faptele Legii./ Oare Dumnezeu este numai al iudeilor? Nu este El şi Dumnezeul păgânilor? Da, şi al păgânilor./ Fiindcă este un singur Dumnezeu, Care va îndrepta din credinţă pe cei tăiaţi împrejur şi, prin credinţă, pe cei netăiaţi împrejur./ Desfiinţăm deci noi Legea prin credinţă? Nicidecum! Dimpotrivă, întărim legea".

Contextul acestui capitol paulinic prinde în ţesătura sa şi explicarea problemei conştiinţei ca fruct copt în conştiinţa păcatului şi prinde în felul acesta şi onto-cosmologia negativă a Răului, explicându-i rosturile.

Sunt evreii într-o întâietate faţă de Dumnezeu? - întreabă Pavel. Sunt, pentru că lor li s-au încredinţat Cuvintele lui Dumnezeu. Dar sunt unii printre ei care n-au credinţă! - zic atâţia. Ei şi ce? - răspunde Pavel. Oare necredinţa lor va nimici credincioşia lui Dumnezeu? Nicidecum. Căci Dumnezeu cu atât mai mult se vădeşte întru adevărul Său cu cât fiecare om se vădeşte întru minciună. Cu atât mai mult se vădeşte dreptatea lui Dumnezeu cu cât la om e vădită nedreptatea. Iar dacă nedreptatea noastră învederează dreptatea lui Dumnezeu, ce vom zice? Că Dumnezeu este nedrept când aduce mânia Sa pe capul nostru? Nicidecum, căci dacă n-ar îngădui omului să se vădească prin cele rele, cum ar mai putea judeca Dumnezeu lumea? Dar mai vine o întrebare: dacă adevărul lui Dumnezeu, prin minciuna mea, a prisosit spre slava Lui, pentru ce dar mai sunt eu judecat ca păcătos? Şi Pavel răspunde: pentru că osânda aceasta e dreaptă. Noi nu facem cele rele ca să vină cele bune. Noi facem cele rele pur şi simplu. Şi osânda care va veni va fi dreaptă. Căci am făcut răul şi nu binele. Numai Dumnezeu are conştiinţa deplină a ontologiei negative a Răului şi numai el ştie să transforme Răul în Bine. Cât Rău va fi, atâta Bine va fi, dar vai de cel prin care va intra Răul în lume, spunea Iisus.

Mare piatră de poticnire, într-adevăr: Răul se dizolvă prin credinţă. Dar atunci întrebarea e ce e credinţa. Luther înclină să o dezlege definitiv de fapte. Dar credinţa însăşi e Fapta faptelor. La Judecată, iubirea noastră va fi cea judecată, spune Sfântul Ioan al Crucii.

(Din volumul Doamne, ce caută Ceauşescu ăsta în Rai?, în curs de apariţie la editura Amarcord)

Cronica literară

Bănățeni mai vechi și mai noi

1. Clasicii noștri. **Manevrele de toamnă** e una dintre cele mai frumoase cărți de poezie apărute în ultima vreme. E de prisos să spun că Petre Stoica revine la uneltele sale; că regăsește tonul literaturii retro, într-un spațiu pe care și-l asumă cu necesară autoironie. **Cronica unei localități de frontieră** inaugurează un discurs care se desparte, mereu, de restul cotidianului pentru a survola această împărăție a urâtului: "Candidații la fericire/stau pe terasă beau bere irizată//Dezbat probleme politice despică/butucii adevărului descriu/violente scene de dragoste//râd și frumează râd/și rågâie cu fervoare//treptat treptat berea se tulbură/sub aburii căscatului//și deodată noaptea/coboară în testicolele lor transpirate". Cine are răbdare poate urmări cum modelul retro, schițat în cărțile sale ironice despre lumea de odinioară a Banatului, se degradează. Cum **Discursul fericit** al poetului e subminat de discursul subversiv al realității din preajmă, evident abjecte. "La ceasul belșugului așteptat/sosesc pe neașteptate lăcustele". Poezia devine o cronică a deziluziei, discurs al unui personaj care se abandonează mizantropiei.

Studiul relației Poetului cu Lumea cea rea continuă; exilat la marginea de vest a țării, poetul elaborează, cu dichis, noile sale **Tristii.**

Ar mai fi de subliniat tehnica fără cusur a unui scriitor ce ar trebui să fie în manualele de literatură.

2. **Optzeciști de pretutindeni, reuniți-vă!** Despre poeziile lui Pavel Șușară scrie pe ultima copertă a volumului **Regula jocului** Nicolae Manolescu: "Scrise, cu câteva excepții, între 1977 și 1981, poeziile lui Pavel Șușară văd lumina tiparului după aproape două decenii. Ultimul optzecist, în ordinea apariției, este unul din cei dintâi, în ordinea creației". Și își încheie criticul prezentarea: "Admirabil volum, profund și autentic, al unui poet care-și ascunde fragilitățile sufletești într-o vervă jucăușă".

Scos **după,** cu mult **după** așezarea optzeciștilor în ierarhiile cele de cuviință, volumul lui Pavel Șușară nu e ceea ce se cheamă o **carte de poezie.** E poezie și comentariu, e album și spectacol al scrisului, e manual de postmodernism și demers arheologic; e jurnal fantast și povestite, dar dacă iscodirea te roade fără leac, află, o cititor nesătul, că reparatorul de frigidere c'est moi)". Parafrază, parodie, spectacol comic, spectacol senzațional, uneori implicat în stranii premoniții, poezia lui Pavel Șușară afirmă nu numai un talent poetic (antiliric), ci și o inteligență ofensivă, capabilă să-și surprindă cititorul semen și frate, cu simetrii, analogii, confesiuni imprevizibile, toate dând sens unei construcțiiu intelectuale. **Căderea din vis** dedicat Gabrielei Negreanu e un

spectacol autoironic, așa cum se cuvine să regizeze orice bănățean care se respectă. Mai mult, **Regula jocului** se naște din plăcerea jocului. Suverană e bucuria de a face, de a produce artă, de a seduce și de a abandona preacinstitul spectator. Important e spectacolul creației, **meraviglia** pe care Autorul, ca un adevărat maestru de ceremonii, o deconspiră. Își iluminează poemul (scris odinioară) cu un recital dintr-un maestru (Vasile Drăguț, de pildă) și cu un șir de explicații care subminează **iluzia,** fericirea cititorului de poezie: "(poate vreți să știți ce s-a întâmplat mai departe; nu s-a întâmplat nimic de fapt, nici până aici n-a fost mai mult decât o poveste banală cu un reparator de frigidere, ceea ce s-ar putea spune de acum înainte nu e decât reluarea celor spectacol încheiat astfel: "Androginia, cuplul, ubicuitatea, călătoria astrală și submersia în tenebre au însemnat, pentru Gabriela Negreanu (subiectul premoniției, n.n.) forme de refuz și eliberare, ori simple materiale de construcție pentru propriul neant... Căderea și zborul se amestecă în aceeași năzuință a sufletului către absolut".

Poeta s-a sinucis exact așa cum scrisese poetul în **căderea din vis.**

3. **O stare de spirit din Decembrie 1989.** "Romanul radiografiază starea de exasperare care a premers începutul revoluției la Timișoara. El este cronica unei disperări care s-a dovedit întocmai cu a tuturor celor ieșiți pe străzi în decembrie 1989. Din această cauză titlul cărții nu are acoperire în conținutul romanului, cât, mai degrabă, în starea insuportabilă care i-a dat naștere. Ultimele rânduri din manuscris au fost scrise în dimineața de 15 decembrie, în jurul orei 10", explică Daniel Vighi în prefață. Deci de aici titlul, care nu are altă legătură cu cartea decât, starea de spirit. În carte este o "căldură de infern", sunt "peste patruzeci de grade", la umbră, bătrânii (fostul colonel Bocanc, pensionarul CFR Petcu) se sufocă. Își trăiesc sfârșitul. Fostul colonel e cardiac și cartea este, într-un fel, povestea agoniei și a morții sale.

Performanța prozatorului ține de evocarea unei lumi sclerozate, în care viața nu mai înseamnă decât mizerie fiziologică, dezastru trupesc, mișcare absurdă într-un univers acefal. Cei doi pensionari sunt, ei înșiși, expresii ale unei lumi în care toate se integrează unui mecanism absurd. Dar spre deosebire de bătrânii lui Breban (**În absența stăpânilor**) sau ai Gabrielei Adameșteanu (**Dimineața pierdută**), care afirmau o vitalitate primară, o strategie ferină, personajele lui Daniel Vighi se mișcă lent, cu încetinitorul. Sunt topite de căldură, dar și de vârstă. Se mișcă în virtutea inerției, trăiesc în virtutea inerției. Sunt morți vii. Amintirile lor evocă aceleași neîmpliniri (aci Vighi este un scriitor **al amintirii,** în maniera în care toată proza lui Titel stătea sub "imperfectul etern al amintirii") și aceeași carență de personalitate pe care o evocă vârstele senectuții.

În **Decembrie, ora 10,** Vighi e un excelent prozator al agoniei și al morții, al universului sufcant și al lumilor marginale. Cartea pare, însă, neterminată.

Cornel UNGUREANU

. **Petre Stoica, Manevrele de toamnă,** Ed. Eminescu, 1996; 2. **Pavel Șușară, Regula jocului,** Crater, 1996; 3. **Daniel Vighi, Decembrie, ora 10,** Albatros, 1997

Dincolo de cuvânt

"Ah, subțire și gingașă..."

Același cuvânt latinesc a putut pătrunde în lexicul limbii române pe două căi: a fost, mai întâi, moștenit direct din limba strămoșilor noștri în procesul lent care duce la transformarea latinei dunărene în româna comună; mult mai târziu, în ultimele două, trei veacuri, a fost și împrumutat, ca neologism, din surse latino-romanice, în cursul altui proces, acela de reromanizare a vocabularului românesc, năpădit de buruienișul balcanic. "Dubletele" moștenite sunt vechi, ele au suferit acțiunea erozivă a legilor fonetice, așa încât învelișul lor material, alcătuit din sunete, s-a modificat, față de modelele latinești, într-o măsură mai mare sau mai mică. În schimb, "dubletele" împrumutate recent - așa-numitele neologisme - reproduc prototipurile din latină aproape identic, cu excepția terminațiilor, care sunt de obicei înlăturate, ca să se asigure încadrarea convenabilă a cuvântului nou în sistemele fonetic și morfologic ale limbii noastre. Și la nivelul semantic se înregistrează mutații care nu sunt însă obligatorii: sensurile cuvântului vechi și al "perechii" sale noi pot rămâne aceleași sau foarte asemănătoare, în orice caz, deosebirile intervenite în cursul vremii sunt totdeauna motivabile din punct de vedere logic. Astfel, adjectivul nostru **subtil** "fin, ascuțit, pătrunzător; care sesizează cele mai fine nuanțe" este, de bună seamă, un neologism, supunându-se, foneticește, aproape aidoma modelului său latin: **subtilis.** Românii au îndepărtat doar terminația (-is), cu care nu aveau ce face, pentru simplul motiv că nu există cuvinte vechi românești care să se termine cu un atare grup de sunete. Dar latinescul **subtilis** a fost și moștenit: supunându-se acțiunii transformatoare a legilor fonetice, el a devenit, în româna veche, **subțire,** păstrându-se până astăzi ca atare. Se înțelege de la sine că dubletul vechi, **subțire,** a avut cu prisosință răgazul necesar să dezvolte un mănunchi impresionant de sensuri, subsensuri, nuanțe semantice, aparținând, în primul rând, lumii obiectelor sensibile, concrete, materiale. Noi tăiem pâinea sau mămăliga în **felii** mai groase sau mai **subțiri; ciorapii** pot fi, de asemenea, mai groși sau mai **subțiri;** la venirea primăverii, lepădăm straiele groase, de iarnă, și le înlocuim cu veșminte mai **subțiri.** Aceste vechi sensuri concrete se diversifică și se nuanțează la Eminescu, dobândind un relief și o suplețe semantică neobișnuite. Iată câteva dintre ele: (despre talie) "zvelt, mlădios". **Pe aceeași ulicioară:** "Ah, **subțire** și gingașă/Tu pășeai încet, încet,/ Dulce îmi veneai în umbra/Tăinuitului boschet"; (tot despre talie)"slab, firav". **Scrisoarea V:** "Nu e mică, nu e mare, nu-i **subțire,** ci-mplinită,/Încât ai ce strânge-n brațe - numai bună de iubită"; (despre mâini) "fin, delicat". **Departe sunt de tine...:** "Ș-atuncea dinainte-mi prin ceață parcă treci/Cu ochii mari în lacrimi, cu **mâini subțiri** și reci"; (Despre față) "palid". **Călin:** "S-au făcut ca ceara albă fața roșă ca un măr/Și-i **atâta de subțire,** să o tai c-un fir de păr". Fără doar și poate, această diversificare semantică notabilă ar putea fi ilustrată, în continuare, cu alte și alte citate. Dar, încă de timpuriu, adjectivul nostru a sărit pragul lumii materiale, dobândind semnificații abstracte, cum se vede limpede din numeroase citate literare, unele destul de vechi. Miron Costin, **Istorie de Crăiia Ungurească:** "era acel împărat turcesc așa de **subțire la minte,** cât (...) și astronomia și cozmografia înțelegea". Disponibilitățile abstract-asociative ale cuvântului sunt remarcabile, Sadoveanu îl asociază cu termeni din domeniul percepției acustice. **Creanga de aur:** **"Auzul subțire** al lui Breb deosebi în apropiere suspine înăbușite". În crâmpeiul abia citat, **subțire,** întrebuințat despre auz, echivalează cu "în stare să perceapă cele mai fine sunete". La fel se întâmplă într-un pasaj din povestirea **Aventură în lunca Dunării: "Auzul îmi era destul de subțire** ca să prindă frânturile acestea pe care nea Mustăcilă le mormăia...". Cu același înțeles, dar ca adverb, termenul revine în **Baltagul:** "domnu subprefect Balmez își puse coatele pe ștergar și-și întoarse urechea stângă, cu care **auzea mai subțire,** privind în același timp și cu coada ochiului". În schimb **subtil,** fratele mult mai tânăr al lui **subțire,** are numai înțelesuri abstracte, chiar de la prima lui atestare, probabil următoarea, dintr-un op științific al lui Țichindeal: "Matezisul, adecă învățătura care cearcă **suptile geometricești adevăruri".** Grafia cu -p- (**subtil, subțire**) era curentă în epocă. Cu subsensul "rafinat", **subtil** reapare la Păstorel, într-un savuros catren, unde mișună neologismele: "Pentru **subtilul amator**/Care-și **respectă** al său gât,/E bună apa de izvor/Pentru uzaj extern. Atât!"

Sărăcia semantică este cacteristică multor neologisme, printre care îl regăsim pe **subtil.** Dar fratele său mai mare, **subțire,** se bucură de o remarcabilă polisemie, însumând numeroase sensuri concrete, materiale, și altele abstracte, ivite, bineînțeles, mai târziu. Spre deosebire de **subtil,** cu totul steril sub raportul productivității (**subtilitate** nu e un "produs românesc", ci a fost împrumutat de-a gata), **subțire** constituie punctul de plecare pentru un mănunchi întreg de derivate. Mărginindu-se la diminutive, observăm că ele înmuguresc numai pe ramura vânjoasă a cuvântului vechi, **subțire,** de unde a lăstărit, între altele, **subțirel,** a cărui formă de feminin se ivește în titlul unei cunoscute idile coșbuciene: **Subțirica din vecini.**

G. I. TOHĂNEANU

Melania KAITOR

Reportaj cu o noapte de dragoste

N-am glumit atunci când mi-am ars toate foile. Aveam să le caut după multă, multă vreme, scotocind febrilă prin toată casa, de parcă viaţa mea era închisă acolo, în povestea acelor cuvinte. Le rememoram rând cu rând, literă cu literă. Îmi trebuia o introducere.

Şi pentru că nu puteam scrie sau mai degrabă nu ştiam, m-am gândit să-ţi compun un răvăşel-revanşel, un exerciţiu bun chiar şi pentru o adolescentă.

Zile la rând m-a torturat acea noapte petrecută cu tine. Nu pentru că era vorba de tine, să nu-ţi închipui, ci pentru că noaptea aceea era mult mai originală şi mai inventivă decât tine, artistule, mult mai frumoasă şi mai misterioasă decât mine şi indiscutabil mult mai plină de semnificaţii decât toate lucrările tale la un loc. Ca-n visul cel mai veritabil al alchimiştilor sângele meu curgând prin vene dilatate s-a coagulat cu al tău în noaptea aceea, pe paie mucegăite, urinând pe genunchi, am coborât jos, foarte jos pe firul fusoidal al evoluţiei. Splendizi, beţi, puri, imbecile animale. Mirându-ne cum am rezistat până acum la perfida civilizaţie, am ajuns în câteva minute să realizăm ceea ce suntem: două destine ratate înainte de a începe. Atât de mult am coborât, spre invidia snobilor, cât milioane de genii n-ar putea să urce. I-am sfidat.

Totul a început de la borcanul acela. De fapt, dacă nu era borcanul putea să fie şi altceva. Mă uitam stupefiată la el. M-ai întrebat ce conţine. O piramidă mică şi maronie lipită pe fundul lui cu cristale ieşite la suprafaţă sub formă de flori de gheaţă. Crezusem că-i o cultură de bacterii sau de viermi. Sau chiar un excrement de-al tău. Până când ai exclamat: "E GEM, DRAGĂ, DACĂ NICI ATÂTA NU ŞTII", şi mi-ai pus Requiemul lui Mozart: "Hai să vedem, la muzică ne pricepem?", se auzea prost, discul era îmbâcsit de praf, iar picupul ramolit. N-am simţit atunci nimic, nici o emoţie, de imbecilă ce eram. Mă zgârâiau paiele. Nările tale fremătau, miroseau muzica, discul ştiut pe de rost. A doua zi ai întors placa pe partea cealaltă. "Dacă nici atât nu ştii, du-te dracului".

În momentul acela cineva era mare artist. "Artistul e nefericit pentru că nu poate face sex şi n-are nici capacitatea de a ferici pe alţii". Ai început să râzi, îţi ieşeau ochii sticloşi din orbită, negru cu gesturi teatrale mi-ai spus "proasto", după care te-ai năpustit la mine să mă săruţi. Te simţeam pe mine ca o ventuză, îmi venea să vomit. De fapt, erai copia nesuferită a unui drăcuşor, nici măcar nu erai pe deplin

diabolic, aşa cum te-aş fi dorit eu, erai un copil mare îndopat cu vitamine când erai mic, bine crescut în tinereţe şi nonconformist în anii maturităţii.

Află, iubitule, că nu eşti pentru mine decât un subiect de reportaj. Un subiect la fel de tare ca şi vacile moarte de la Izvin, retragerile masive de conturi de la Bancorex sau greva minerilor de la Petroşani. Te pot ierta că m-ai făcut jumătate de fiinţă, că m-ai acuzat în public că-mi lipseşte curajul sau că ai spus în auzul tuturor vernisaj" aici nu au ce căuta curvele" şi te-ai uitat ţintă la mine. Însă nu te pot ierta nici în ruptul capului că mi-ai cerut lucrul acela înainte de film. Era filmul nostru, pe care l-am gândit şi regândit în imagini astfel încât finalul să fie o scenă în sepia în care doi fac dragoste în balcon peste pungi cu gunoi şi afară plouă.

Poeme de Ştefan Baştovoi

Şarpele din fund

Mie mi s-a povestit despre Caucaz.
Despre mai multe feluri de Afganistan.
De munţii din care alunecă şerpi
mari şi veninoşi
ca nişte beţe pe o apă curgătoare.
Aceste beţe se aruncă în cazan
şi se pun la foc sub fundul gol al
prizonierului.
Ce strașnic este să fii prizonier.
Eu stau acasă ca oamenii.
Mă gândesc la felurile de Afganistan
şi la prizonieri.
Aş vrea să le împărtăşesc suferinţa -
sunt umanist.
Stau în pat ca într-un cazan
lăsându-mi foamea ameţitoare
să-mi intre cu greţuri în fund.

Vecinul Mişa se interesează

Socrate era curajos.
Mergea desculţ pe zăpadă
şi l-a salvat pe Alcibiade de la moarte.
Alcibiade era frumos şi Socrate era
urât.
Dar lui Alcibiade îi plăcea Socrate.
Socrate era deştept.
Odată un măgar i-a tras un şut lui
Socrate
căci Socrate a zis: "dacă un măgar
m-ar fi lovit cu piciorul
l-aş fi dat oare în judecată?"
Copaci frumoşi creşteau în Atena
era soare şi era bine.
Vecinul Mişa îmi scria o scrisoare
în care se arăta foarte neliniştit
de situaţia lui Socrate
oare de ce i-o fi tras cu şutu-n fund?
Lui Mişa îi plăceau porumbeii
şi ei i se aşezau pe umeri şi pe cap
şi Mişa spunea că aşa seamănă foarte
mult
cu statuile din centrele oraşelor.

Firul Ariadnei

Trecusem valea cu colaci.
Cu mirodenii şi cu varză din
Cehoslovacia.
Porcul Vladimir alerga în faţă
lăsând în urmă o dâră de pişat
roşu ca firul Ariadnei.
Aceasta era şi calea noastră.
Rostogolindu-se aşa
porcul Vladimir a trecut după un dâmb
pierzându-se în iarba cea înaltă
şi nu mai grohăie.
Ce ne facem?

Cu porcu' (Internaţională)

După câteva ore de discuţii
eficiente şi îndârjite
(eficienţa aerului şi îndârjirea lui)
trecusem balta cu barca nu cu piatra.
Bill Clinton trecea cu căruciorul în
viteză.
(Oricum în tot drumul nostru
nici un american de treabă nu ni s-a
arătat).
Numai unul singur
în lanurile de porumb de lângă Odessa.
Acolo cânta o fată flămândă
în pantofi roşii, cu tocuri.
Cântecul "Apacemú-pacemú?"

Să fie sanitarul dezamăgit

Un gâfâit de lup
în chiuvetă s-a prins.
Tragem s-o desfundăm.
Smocuri de păr
şi sământă coagulată
fără putere
din care viaţa a fugit.
Dar nici un lup nu am reuşit să găsim.
Cu atât mai dezamăgiţi
când am scos de urechi
câinele cel roşcat al vecinului.

Aerul savant

Am omis orice neînţelegere.
Prin geam aerul de dinaintea ploii
intră savant
aer scris
cu litere şi cu cifre
conform tradiţiei chimice.
Iată că în nas ţi s-a oprit cifra 2,
cifră nesingură.

Iepurele din Japonia

Pe perete
sub streaşina casei
iepurele mort iepurele mort.
Rândunicile cuib îl vor face.

Arborele de sub fereastră

Într-un oraş care, la zece ani după război, prin '55-'58, era cam văduvit şi pustiit de cărturari de elită, parte dintre ei morţi, parte, după gratii, parte migrând prin alte centre, iar restul având interdicţia de a publica, Traian Liviu Birăescu, fiul unui cunoscut om de cultură bănăţean, strălucea printre noi, prin vioiciunea sa intelectuală, prin uşurinţa folosirii limbajului critic-avocăţesc, îndeletniciri duble, pe care le practica în urbe.

Tânărul bărbat, convins celibatar, se arăta a fi un om citit, cu gust fin, bun pentru cronici literare şi dramatice, pentru istorii ale culturii bănăţene , dar şi pentru pledoariile avocăţeşti de primă mână, la baroul Judecătoriei timişorene. Prin '61-'63, ba chiar ceva mai încolo, îl vizitam uneori în casa lui, de pe strada Miron Costin. Locuia, pe atunci, solitar şi burlac convins, iar pentru mine, o vinitură ardelenească şi clujeană, Iki Birăescu, reprezenta intelectualul pur, omul de cultură al locului, insul de finețuri intelectuale 100%. Mă impresiona frumoasa sa bibliotecă, ce arbora groase tomuri legate, de opere complete, din autori pe care eu încă nu-i citisem, precum Marcel Proust, de pildă, în franceză. Mă impresiona interiorul acela tihnit al casei tăcute, plină de relicve de familie, de portretele mamei şi surorii sale moarte, la o vârstă atât de fragedă şi de suavă. Mă impresiona întrega atmosferă, patina mobilelor bătrâneşti, castanul umbros din faţa ferestrei, dar mă impresiona şi felul deschis şi degajat al locatarului, fără urmă din tristeţile unui singuratec, dimpotrivă, arătând a fi un solitar luminos şi optimist, cu un aer distins de învingător. Căci, în adevăr, în ciuda faptului că era «singur pe lume», el arbora un aer de seninătate bonomă, din care ţâşnea uneori, un uşor cinism masculin. Era locvace pe orice temă, simpatic, atrăgător, spiritual şi bine îmbrăcat, chiar elegant pentru acele vremuri, în care îmbrăcămintea era o problemă, dar el trebuia să fie veşnic atrăgător la înfăţişare, căci slujea şi ca avocat la bară unde era necesar să impună împricinaţilor şi vestimentar.

Ani în şir, la "Scrisul bănăţean" şi "Orizontul" lunar, Birăescu a fost omul necesar, criticul, omul de cultură, sfătuitorul din Cenaclu, cel care decidea şi cântărea, alături de câţiva, puţini, asupra calităţilor şi scăderilor prozelor şi poemelor citite în public sau publicate în revistă. Căci, peste toate calităţile sale de critic şi cronicar dramatic, de avocat, apoi, de lector universitar, peste scrierile sale în proză şi cele de istorie literară, T.L. Birăescu mi-a impus prin impresionanta sa mobilitate în gândire şi vorbire, prin uşurinţa abordării temelor culturii şi, în special, prin felul captivant de expunere, alături de puţini alţii, precum patriarhul istoriei culturii bănăţene, Vichentie Ardeleanu, locvacele poet Luchan Valea, ca şi mai locvacele medic-literat Sergiu Levin, apoi mizantropul Lae Ţirioi, iar, mai târziu, mai tinerii critici şi eseişti Şerban Foarţă şi Cornel Ungureanu. Discursul lui T. L. B. irumpea, întotdeauna, fundamentat, riguros, pe o idee limpede, percutantă, esenţială pentru tema în chestiune, brodată apoi cu izvoare informative adiacente, cât mai largi, dezvoltat fluvial, ca, în final, să se reverse în oceanul majestuos al discursului împlinit. Nimic plicticos în cuvântul său. Nimic de prisos. Totul, strâns în chingile lucide ale gândirii, într-un grai curat, atins, ici-colo, de ironii subţiri de glume suculente, agrementate şi de aerul colocvial, şugubăţ, specific vorbitorului.

Iki Birăescu va rămâne pentru mine, până la capăt, cărturarul luminos, omul de litere nescorţos, nici atins vreodată, de resentimente pentru victoriile literare ale unui confrate de scris. A fost tot timpul plin de harul şi de vocaţia unei retorici aparte, originale, care nu a obosit nici o dată să fie el însuşi, nici nu a plagiat pe nimeni, ci el şi-a hrănit vocaţia din propria-i cunoaştere şi prin bogăţia spirituală a sinelui său. El a împins, în aerul voluptos al întâlnirilor noastre cenacliere de seară, în atmosfera îmbibată de tututn şi de vervă verbală scânteietoare, a cafenelei literare de altădată, a împins pe insul cult, evocator, cu ceva boieresc şi cinic în atitudinea sa, maliţios şi stăpân pe sine, nici o dată şters, plicticos sau comun. Cei care l-am audiat, cei care l-am citit, cei care l-am urmărit, ca om, cărturar şi prieten de idei, vom reţine acest fapt important pentru o anume epocă dificilă a culturii noastre. Anume, faptul, deloc neînsemnat, că el a fost omul chemat, atunci, alături de alţi câţiva aleşi ca el, a fost cel chemat să convingă, la bara cenaclurilor şi a discuţiilor culturale, ascultătorul de necesitatea imperioasă de a fi uniţi, noi, cei de acolo, prin spirit, de a fi o firavă baricadă în faţa alcătuirilor gregare din jur şi a vântului potrivnic al istoriei. El a fost omul-providenţă, semănat ca mulţi alţii, pretutindeni, de destin, la nevoie, pe acest pământ, de la care am preluat şi noi, ceilalţi, mai tineri ca el, câte ceva. Necesar imperios, într-o etapă istorică în care viaţa spiritului, ispitele cărturăreşti şi lumina interioară a credinţei puteau exista numai cu mari dificultăţi, oprite de uriaşe perdele de fum politicianist şi de cortina de fier, oameni ca Birăescu, luptători cu verbul, au fost necesari ca aerul, ca apa. Nu un intelectual de cabinet, nu un refulat în suferinţe imaginare, ci un om viu, nealiniat politicii oficiale, dar făcând totuşi politica lui, aceea a cuvântului vorbit şi scris, cu prospeţime, vervă şi adevăr.

Când informaţia culturală, când deschiderile spre literatura occidentală, când mass-media s-au extins, s-au diversificat, când traducerile străine au început să abunde pe piaţă (mai ales după '89), când pasiunea vechilor cenacluri şi cafenele literare a început să apună, atunci, şi genul unor asemenea specimene umane, a oamenilor-orchestră, a început să se retragă în marea lor singurătate. Ca şi cum ei şi-ar fi jucat rolul. Aşa cum a făcut-o şi vechiul şi bunul meu prieten, Iki Birăescu, locatar, cândva, pe strada Miron Costin, într-o veche casă, străjuită de un uriaş castan. Rezonanţa glasului său vibrează uneori şi azi în amintirile mele, aşa cum stăruie în umbra unui gând interiorul acela, niţel prăfuit, plin de relicve scumpe al locuinţei sale, şi aşa cum uneori aud foşnetul frunzişului castanului gigant, de sub fereastră...

Ion ARIEŞANU

Teatru

O seară "melancolică"

Teatrul German din Timişoara trebuie revitalizat. Pentru că susţine o secţie a facultăţii de actorie. Pentru că are public.

La spectacolul "Caroussel d'amour" *din 21 martie, subiectul acestor rânduri, spectatorii, de altfel puţini, erau în majoritate români şi maghiari, veniţi să-i vadă pe actorii germani în care încă mai cred.

"O seară melancolică" - subtitlul spectacolului ce se vrea musical - e o seară plictisitoare. Rare sunt cazurile când veleităţile regizorale ale actorilor îşi găsesc confirmarea. Nu e nicidecum cazul lui Christian Bormann. Acesta "se face" că face un spectacol în care îşi dă rolul principal şi multe arii de cântat (e drept, are o voce impresionantă, şi dumnealui ştie asta). Regizorul improvizat neglijează, în primul rând, o propunere interesantă de scenografie: interiorul unui bar cu mai multe tipuri de mese şi scaune indicând spaţii şi momente diferite ale acţiunii. Se ratează astfel ideea de lume concentrată pe care decorul o prilejuia. Pe de altă parte, n-am înţeles de ce "regizorul" foloseşte înregistrări, când muzica de pe bandă repetă ceea ce se cântă, de multe ori mai bine, pe scenă.

Actriţa Ida Iarcsek-Gaza merită o soartă mult mai bună. În timp ce partenerii ei recită sau cântă fără legătură cu piesa, mai experimentata actriţă trăieşte cu adevărat drama erotică a personajului său. Frustrată de o îndrumare regizorală, actriţa începe treptat să se repete, eşuând.

În rest, personajele mănâncă pe bune, beau mult ceai, simulând prost whiskiul, fumează abundent. Lipsă de inventivitate. Nimic teatral. La sfârşit, în public, rămăseşem jumătate din cei puţini de la început.

* "CARUSELUL DRAGOSTEI" (O seară melancolică) la Teatrul German Timişoara; regia Christian Bormann; 21 martie 1997)

Mihai Filip ODANGIU

Plastica

In trio

Xenia Eraclide Vreme este o prezenţă plastică al cărei palmares are, în general, darul de a descuraja criticul şi de a conduce la banala expresie "nu mai are nevoie de nici o prezentare". În ciuda acestui fapt, lucrările expuse la "Dure" trebuie, totuşi, însoţite de câteva cuvinte, deoarece cronicarul se simte dator cu un gest de mulţumire. În spiritul atât de cunoscut, doamna Vreme se apropie de miniatură. Trecând de la acuarelă la peniţă şi pastel, ea învăluie abstractul cu brunuri calde şi înterzice griului zona neutră, punctându-l cu sugestii de verde. În aceeaşi manieră optimistă, artista dezvăluie noi căi de acces spre cunoaşterea de sine. Prefigurând turnuri şi porţi, desanturi şi nuduri matematicizate, lucrările Xeniei Vreme, prin tuşele lor nervoase, păstrează totuşi o delicateţe carnală şi tonică.

* * *

Cealaltă parte a spaţiului expoziţional "Dure" îi aparţine, de data aceasta, ceramicii. Pe ciclul de obiecte expuse sunt inscripţionate cele trei litere cheie - VLL: Vasile Lihor Laza. Fără a-şi schimba maniera, autorul pare că se află, totuşi, într-o nouă fază de creaţie, care preferă tonalitatea expresivă a clopotului, dar nu se limitează la aceasta. Perfectând combinaţii de lemn şi ceramică, expoziţia prezintă "obiecte-parabolă". Acestea sunt sintagme ornamentale, care aparţin spaţiului vizual nu doar prin modalitatea de compunere, ci şi prin rolul lor aproape filosofic. Pentru privitor, efectul este augmentat de alternanţa de crescendo şi descrescendo, care neutralizează amorful, oferindu-i, de fapt, alteritatea - aceea a unui ecou interior, care se reîntoarce, dublându-şi astfel personalitatea - un exemplu poate fi portretul de copil, în care ne putem regăsi.

* * *

Roata, cercul de foc al înţelepciunii indienilor nord-americani, păstrează în nucleul ei cele patru spirite fundamentale - apa, focul, pământul şi aerul. O parabolă determinată a acestor zone esenţializate execută George Stoia, la **Galeriile Helios**. Păstrând aceeaşi pedanterie binecunoscută celor care îi urmăresc lucrările, George Stoia preferă de data aceasta nuanţele telurice. Tuşele sale se înscriu în perimetrul fineţii şi în aria tehnicii mixte (pastel şi aerograf), faţă de care se pare că manifestă o preferinţă netă în ultimul timp. Tonurile elaborate sunt un atu în cazul expoziţiei intitulate **In Cvarto**; ele nu elimină nici un atribut pozitiv. Concepţia auctorială este echilibrată de doi poli care funcţionează diferit atunci când sunt consideraţi de sine stătători - George Stoia atacă cu generozitate simbolurile. De pe meridianele sale interioare, sensurile devin multiple - mâna, ochiul, fereastra, moneda primesc conotaţii "in cvarto" pe plan "underground", mistic, terestru şi spiritual.

Mirela IACOB

Ritm alert

În ritmul alert de acum familiar timişorenilor, Centrul Cultural Francez din Timişoara organizează, în perioada aprilie-mai 1997, o largă paletă de activităţi de o atractivitate aparte. Un calendar al manifestărilor în acelaşi timp bogat şi divers, alcătuit cu profesionalism şi exigenţă, reuneşte în continuare conferinţe, expoziţii, spectacole, proiecţii de filme.

O dată pe lună, joi seara, la ora 20, Centrul cultural îşi invită oaspeţii timişoreni la o petrecere a la francaise. În 24 aprilie, Joia Prietenilor Centrului va oferi *Cântece şi poezii franceze* - în mai, celor prezenţi li se propun *Itinerarii francofone: Maroc.*

În mod cu totul special, luna aprilie este consacrată unor manifestări menite a readuce în atenţia iubitorilor de literatură pe una dintre celebrităţile noului roman francez: Nathalie Sarraute. Un moment distinct, între acestea, a fost constituit de conferinţa susţinută de criticul literar şi prozatorul Livius Ciocârlie, profesor de literatură franceză contemporană la Universitatea de Vest din Timişoara, care a delimitat, între altele, câteva teritorii ale sensibilităţii şi relaţiilor interumane ce au particularizat-o pe Nathalie Sarraute în contextul practicilor literare propuse de exponenţii noului roman francez. În cadrul mediaticii, o expoziţie omagială cu scrierile autoarei, precum şi cu lucrări privind viaţa şi activitatea acesteia (1-30 aprilie).

Conferinţele şi colocviile vor reuni jurnalişti, arhitecţi, lingvişti, filosofi. Luni, 14 aprilie, Jean-Michel Cadiot, Directorul Biroului Agenţiei «France-Presse» la Bucureşti, propune, pe lângă o radiografie a presei mondiale, în special a celei româneşti şi franceze din ultimii ani, o dezbatere asupra criteriilor de ierarhizare a informaţiei în presă. Ziua de marţi, 15 aprilie (ora 10, Facultatea de Construcţii), poate constitui un reper pentru toţi cei preocupaţi de estetica ambientală: în jurul problematicii specifice urbanismului contemporan (*Transformarea oraşelor: prezent, memorie şi istorie)* se axează conferinţa lui Marcel Roncayolo, fost director al Institutului de Urbanism din Paris şi preşedinte al Consiliului ştiinţific pentru planificare urbană. În 17 iunie, în Aula Magna a Universităţii de Vest (ora 18), din nou jurnalism. *Pour boucier la boucle.* Daniel Schneidermann, creator şi prezentator al unei emisiuni duminicale de-acum celebre de pe Canalul 5 al Televiziunii franceze, *Arret sur Images* (Stop pe Imagine), va urmări constituirea unei reflecţii critice asupra programelor de televiziune.

Din 15 aprilie, timp de trei zile, Sala de Consiliu a Universităţii de Vest va găzdui Colocviul de lingvistică «Funcţii sintactice şi roluri semantice», cu participarea a 24 de invitaţi din principalele centre universitare ale României, Franţei şi Belgiei. Tot o "reuniune la vârf" reprezintă şi Colocviul de Filosofie «Ethos şi Logos» (19 şi 20 mai), care va beneficia de acelaşi spaţiu al Universităţii de Vest pentru a prilejui întâlnirea cercetătorilor români cu filosofi de la Paris, Poitiers şi alte centre universitare europene.

Expoziţii: la sediul Muzeului de Artă, o expoziţie fotografică a "Celor XV din Poitou": "Despre realitate şi derivatele ei" (2-30 aprilie). Între 5 şi 30 mai, la sediul Centrului de pe bd. Loga nr. 46, expoziţia "Nostalgie" va prezenta, prin cărţi poştale de epocă din colecţia prof. Ion Iliescu, imagini ale vieţii şi civilizaţiei franceze de la începutul secolului. Între 2 şi 30 iunie, la Facultatea de Arhitectură, soluţii concrete pentru ameliorarea habitatului în studiul: *Valenciennes. Viitorul unui cartier: Canonniers,* expus cu sprijinul Serviciilor culturale ale Ambasadei Franţei la Bucureşti.

În sfârşit, încă un anunţ demn de toată atenţia: din această lună mediateca oferă abonaţilor ei accesul la **Internet**.

PREMIU

Un Juriu internaţional alcătuit din opt membri, avându-l ca preşedinte pe profesorul universitar TALAL MUALA, remarcabil scriitor şi critic de artă, i-a acordat, recent, artistei plastice SUZANA FÂNTÂNARU Marele Premiu pentru Grafică la Bienala Internaţională de Artă din SHARJAH (Emiratele Arabe Unite).

LANSARE

Vineri, 18 aprilie, ora 18,30 la Galeria Art (pasajul Operei) se va întâmpla o nouă carte (în)semnată de **Petru Ilieşu**.

Fiind tipărită doar în 99 de exemplare şi fiind probabil cea mai exorbitantă (adică pur şi simplu **scumpă**) carte a "zilei", autorul (cu toate regretele) nu poate face obişnuitele gesturi de curtoazie, oferind tradiţionalele exemplare bunilor prieteni ori camarazilor de condei. În consecinţă, autorul nu a făcut nici invitaţii personale, contând pe interesul ... dezinteresat al amatorilor de happening, unde cartea nu va suferi de nici o prezentare iar autorul va sta (cât mai) ascuns. Şi totuşi ceva se va întâmpla în legătură cu **"Petru/Patru** plus **Cinci"** editată de *Planetarium.* Totuşi.

Fundaţia Soros pentru o Societate Deschisă anunţă programul Stagiu de pregătire pentru traducători

Programul este destinat celor care doresc să se specializeze ca traducători din limba română în limba maghiară sau din limba maghiară în limba română în domeniul beletristicii sau al ştiinţelor sociale. Specializarea se va desfăşura într-un sistem tutorial, în perioada mai - decembrie 1997. În luna septembrie, la Beliş va avea loc un Atelier cu participarea unor traducători de prestigiu din ţară şi din străinătate.

Condiţii de eligibilitate:
- buna cunoaştere a ambelor limbi.

Dosarul de înscriere trebuie să conţină:
- câte 2 pagini traduse din 3 texte diferite de beletristică sau de ştiinţe sociale;
- curriculum vitae;
- argumentarea participării la program.

Termen de înscriere: 5 mai 1997.

În cursul lunii mai va avea loc un interviu, pe baza căruia vor fi selectaţi participanţii la program.

Pentru informaţii suplimentare şi depunerea cererilor vă rugăm să vă adresaţi sediilor Fundaţiei Soros:

Filiala din Bucureşti (Coordonator de program: **Anca Ciobanu**):
71102 Bucureşti, Calea Victoriei nr. 155, bl. D1, et.III, tronson 7-8, tel. 01/6590720, 01/3127052, fax 01/3127053.

Filiala din Cluj (Coordonator de program: **Emöd Farkas**):
3400 Cluj-Napoca, str. Tebei nr. 21, C.P. 73, tel.: 064/420480, fax 064/420470.

Filiala din Iaşi (Coordonator de program: **Marilena Sîrbu**):
6600 Iaşi, str. Moara de Foc nr. 35, et.VII, tel. 032/252920, fax 032/252926.

Filiala din Timişoara (Coordonator de program: **Corina Timiş**):
1900 Timişoara, str. Semenic nr. 10, tel. 056/221470, 056/221471, fax 056/221469.

Filiala din Arad (Coordonator de program: **Ioana Marc**):
2700 Arad, bd Decebal nr. 2-4, tel./fax 057/284000.

Shakespeare & Co.

Deşi aparent epuizaţi de tranziţie, de reformă şi (nu în ultimul rând) de incertitudinile ce planează asupra restructurării învăţământului românesc, studenţii sunt încă atraşi în număr considerabil şi în deplină cunoştinţă de cauză, de munca de cercetare. Dovada: **Simpozionul studenţilor la limba şi literatura engleză**, desfăşurat vineri, 11 aprilie 1997, în patru dintre sălile Universităţii de Vest. Chiar dacă lipsa fondurilor a făcut ca această manifestare să rămână una cu un caracter local, eforturile organizatorilor (lect. Gabriela Matei, admirabil factotum al evenimentului, lect. Simona Rotariu şi lect. Mihaela Tilincă din partea Catedrei de Limba şi literatura engleză, împreună cu un grup de studenţi de la secţia de limbi moderne a Facultăţii de Litere, Filosofie şi Istorie) şi seriozitatea participanţilor la cele patru secţiuni (**Lingvistică, Literatură, William Shakespeare, Metodica predării limbii engleze**) au conferit acestui simpozion o componentă de autentic profesionism: cele 44 de lucrări prezentate s-au remarcat în primul rând prin tonul matur, dezinhibat şi, nu de puţine ori, critic - lucru cu atât mai îmbucurător, cu cât printre autorii lor s-au numărat nu numai studenţi din anii terminali, ci şi din anii mici. Îmbucurător este şi faptul că temele (generoase, chiar ambiţioase pe alocuri) au fost abordate întotdeauna cu rigoare şi prezentate cu entuziasm, în ciuda absenţei (regretabile!) a publicului de la dezbateri. Aşadar, avem, motive să fim optimişti.

Alina GHIMPU

Editura Sedona

Lansează Concursul Naţional pentru cele mai originale manuscrise:

A. Litec (Literatură economică)
B. Tech (Literatură tehnică)
C. Top manager (Managementul firmei)
D. Legicom (Legislaţie comentată)
E. Medimond (Literatură medicală)
F. Psihologie aplicată

Premiile pentru fiecare colecţie sunt următoarele:
Premiul I - 4.000.000 lei;
Premiul al II-lea - 3.000.000 lei;
Premiul al III-lea - 2.000.000 lei

Condiţii:
- Manuscrisele vor fi dactilografiate la două rânduri sau vor fi culese pe computer cu corp de literă 10 sau 12, cu caractere româneşti;
- Număr maxim de pagini: A, B, D, E, şi F: 450 pagini;
C: 150 pagini;
- Termen limită de expediere: 30 iunie 1997 (data poştei sau data predării la secretariatul editurii Sedona, Timişoara, str. Demetriade 1/3, telefax 056/214805, 214845, 166068.
- Pe plic se va menţiona domeniul pe care îl tratează lucrarea.
- Rezultatele vor fi comunicate personal şi în presa centrală până la 15.10.1997.
- Manuscrisele câştigătoare vor fi publicate în circa 100 de zile de la anunţarea rezultatelor finale ale concursului.
- Premiile acordate reprezintă în acelaşi timp şi drepturi de autor.
- Manuscrisele necâştigătoare se returnează autorilor.
- Jurizarea va fi făcută pe secţiuni de către personalităţi remarcabile din domeniul respectiv.

Pentru detalii vă rugăm să ne contactaţi la sediul nostru din Timişoara.

TV

România și NATO

Există în momentul de față la mai toți românii de bine aproape o obsesie în legătură cu primirea țării noastre în cadrul "primului val" în Pactul Nord-Atlantic. Avem adevărate frisoane la ideea că în ceea ce privește accepția în NATO în "primul tur" ar putea să intre Polonia, Cehia, Ungaria, primirile oprindu-se, că să mă exprim geografic "și mai pe înțelesul celor ce locuim în vestul țării, la Nadlac, Vărșand sau Episcopia Bihor. Și aceasta cam până în anul 2015. Se întreabă, totuși, destul români, partizani unii dintre ei instinctuali ai primirii, cam ce avantaje am avea în cazul unei rapide "accepții". Eu cred că la această legitimă, de altfel, interogație răspunsul nu e foarte greu de dat. Am fi, ca membri ai celei mai puternice și viabile alianțe militare din lume, puși într-o măsură aș zice decisivă la adăpost de "mângâierile" cu ghiare discret ascunse în mănuși subțiri de damă, ale celui mai bun "prieten" pe care-l avem fatalmente la răsărit. O titularizare în Alianță ar reduce aproape la zero încercările, prin tot felul de destabilizări interne (mitinguri, țărani mineri, ceferiști, drumari scoși pe străzi cu lozinca "V-am votat/Ne-ați trișat/ ale PEDESERE-ului semi-defunct comunist de a mai reveni la putere. Și, firește, tot ca un avantaj, a fi membri în Alianță ar fi o imperioasă disciplinare după tipare occidentale a întregii socetăți românești măcinată actualmente de o adevărată industrie a corupției, a fraudelor comise pe o scară largă de la miniștri, amirali și generali, până la ultimii găinari de pe stradă. Se pune întrebarea de ce deocamdată ne sunt preferate nouă, pentru admiterea în alianță Polonia, Cehia, Ungaria. Răspunsul iarăși nu e greu de dat. În cei cincizeci de ani de comunism, mai precis, de dictatură de tip stalinist, exercitată asupra întregului "sistem socialist", cu mic, cu mare, Ungaria în '56 a declanșat o revoluție anticomunistă și implicit anti-sovietică, ce i-a făcut să asude pe criminalii de tipul Hrușciov, Andropov și care revoluție, dacă ar fi reușit, ar fi dat cu totul alt curs istoriei central și est-europene. (Occidentul, prin pasivitate, avându-și aici vina lui). În 1968 Cehoslovacia vrea prin intermediul "Primăverii de la Praga" să instituie la ea acasă așa-zisul socialism cu chip uman, care era în realitate o tentativă a cehilor de a scăpa cât de cât din labele urșilor de la Kremlin. Rezultatul "încercării" au fost cele câteva mii de tancuri sovietice trimise în țara lui Kafka pentru a reașeza lucrurile în "matca lor normală". (Occidentul a tăcut și aici). În sfârșit, polonezii, prin vasta acțiune "Solidaritatea" pornită de la șantierele navale din Gdansk, și-au ridicat și ei ferm vocea împotriva dominației sovietice.

Ce-am făcut noi, românii, în acest răstimp? ... După o rezistență anticomunistă și antisovietică desfășurată prin diverse zone ale Carpaților (capitol neglijat încă de lașii și rușinoșii noștri istorici de profesie) și după ce am suferit (mă gândesc la cei care au căzut sub incidența momentului) teroarea majoră a închisorilor comuniste, bănuiesc că din cauza spaimei (dar prin asemenea stări au trecut și națiile vecine) ne-am dezumflat acceptând mai supuși ca nimeni alții dictatura cruzilor analfabeți. O parte dintre intelectuali - căci de atitudinea intelectualității depindea aproape totul - au devenit cozile de topor ale regimului totalitar. Pentru mici favoruri de tip pașaport vest, permisiuni de a sta prin comitete alături de mârlanii potentați cu costum și cravată etc.etc., acești școliți au făcut, cu falsa mască a convingerii pe față, jocul distructiv al puterii, Lor, pentru această atitudine de trădători le-a mers relativ bine. O altă aripă a intelectualității, mai puțin numeroasă, dar cu o altă axă morală, a refuzat "colaborarea", condamnându-se prin aceasta la un fel de sinucidere psihică. Pe acest fond de "liniște" urât mirositoare, puterea și prin excelență Ceaușescu, au bombardat Occidentul cu tot felul de spioni, securiști puși să suprime fizic persoane incomode, creatori de false imagini ale României, cu un cuvânt, am trimis "dincolo" ultimele "orduri" posibile, care prin activitățile lor "patriotice" au creat întregii națiuni un chip hâd, de neprihănit. Hidoșenia ne-a fost accentuată în Apus, după '89, de cei șapte ani ai regimului neo-comunist Iliescu. Și după toate acestea, când încă ne zbatem în corupție și minciună ar fi cam greu să fim minten acceptați în structurile europene și euro-atlantice. Trebuie în tot cazul, ca neîntârziat, cei buni să se mobilizeze la maximum pentru schimbarea imaginii României în Occident, căci de nu, nu vom sta lângă Kohl, Clinton, Chiraq și ceilalți, ci ne vom prăvăli într-o mlaștină de tip bulgăresc sau albanez.

Mircea PORA

Despre reritualizarea gesticii grafice

Vremuiri fără memorie confundate cu pas[illegible]nud și a punctului gol cu semn e o școală la care conceptuali (câți?) străbătuți peste urmele [illegible]u slujit meșteșugarii în matafizica deloc vânătorilor ritualici și ale victimelor lor, mereu [illegible]stotelică a informatului, Chagal, Miro, Klee, surprinse în mișcare, tragică prin constanța ei, [illegible]andinski, dincolo de orice tentație senzuală, imperturbabilă chiar și în fața morții, a nașterii, a [illegible]e la care Ana Tolan se sustrage cu un soi de spaimelor jertfei și iubirii au trecut precum întregu[illegible]teamă abisală, ca de atingere sau întrupare, ca sepulcru al "vârstei de aur". Nemăsurabila de moarte și iluminare. Nesalvate, însă, întocmai pierdere a mitului, clipa gestului salvării colective, din pricina nerecuperării riturilor pierdute, patron al respirației și al dreptului divin al națiilor desenele ei așteaptă în fiecare clipă un trup de eroice, adăpostite în sălașuri crude, departe de lumină, o piele de viețuitoare cu destin și cavele adânci și reci ale ceremoniilor. Altamira, genealogie, o formă a grației serene și clare, o Tassili, Dordogne, ai spune că nimic nu s-a limită a simplității geniale - purul format al păstrat din pata de sânge, pulsiunea afectului, existenței.

disperarea și dorințele renăscute ale Cu toate astea, deasupra tuturor semnelor incantatorului, vopsitorului - ocrul argilă, albul tragic îngemănate ale eșecului universal, se de calcar, negrul cărbune - din vânătorul-vânat, așează binecuvântarea unicului Dumnezeu ce din vânatul sacru hăituind speranțele și a dăruit Fiu pentru salvarea muritorilor - palmele slăbiciunile vânătorului singuratic, întregul festin Fecioarei împreunate în ruga fără încetare. Bizar zeiesc de acolo de sus, impenetrabil și ostil contrapunct, relicve idolatre de carnagii și rit pentru toți muritorii. Legile iubitoarei, îngrozitoarei alături de iertarea celestă de acolo de unde nu vânători - cruzime și tandrețe, furie și acalmie, s-a născut păcatul, o antiteză de o ingenuă har și vanitate, legile supraviețuirii animalului violență, la care, psihanalizabil sau nu, Ana Adam afectuos, omnivorului conceptual, canibalului Tolan nu renunță până la epuizare, până la ritualic. Experiențe la infinit repetate, dar de astă mortificare și recreare. Simbolica mistică dată fără puterile tămăduitoare ale mitului, fără neconvențional creștină e însă, prin ciudățenie, forța mamoșă a ritualului. Mai despuiați, mai atât de însemnată, de atingere și formă, încât singuri azi în ceremonialele vânătorii. totul pare o uriașă premeditare, tot de tip infantil,

Desenele Anei Adam Tolan sunt tocmai de recunoaștere a semnelor antenatale, uitate asemeni încercări obstinate, aproape disperate, ale reritualizării sacrei vânători interioare - cu odată cu pervertirea gândirii de scop adult. victimele ei, animale domestice în v[illegible]isică Acea cruzime a copilului, însă, nu lasă loc destul ucise de firea crudă a ingenuității infant[illegible]epurii derii de sus, din înaltul unui cer anonim și surprinși în extensia uimirii, o clipă în fa[illegible]imei, generos, supus însă unei cenzuri a liniștii iepurii femeii, sacrificați în letargie, în așteptarea înfatacabile. De acolo, obiecte ciudate, aparate palindromică "în pod", gimnastica resemnării, de zbor ori animalicule așteptând să se nască, ori calea peste hăul nenumitului, pașilor lipsă veghează ora de somn a conștiinței actuale. În către, cu, până la... distanța plină de balastul tot acel încă nenăscut sau de mult petrecut vorbelor, negesturilor, amintirilor neînchegate, univers, liniile care se întretaie, hașuri ca în banala rememorare a imaginarului...vânătorul-desenul copilăresc al întâmplării, construiesc vânat, vânătorul vânător, dorit și lovit, așteptat și câmpuri de forță și unde de regresie a formelor urât, iubit nefericit și ingrat, iepure ucis și cine știe când vii, iar pe pereții unui bar de zi, din neiertător, con de umbră al oglinzilor mereu holul unei agenții internaționale de transport drapate, neprivite la timp, nesecate. Umbrele aerian*, totul pare predestinat precum războiul femeilor străbune, animale pradă, de pradă, troian și călătoria lui Ghilgameș pe deasupra războiul suflet-trup, Eros și Ares, Hephaistos și cărărilor șerpuitoare ale țărânei și nimicniciei, Aphroditi, hidos și sublim, cele mai frumoase undeva, la o margine de imperiu apus, la o vamă gânduri ale bestialității, cele mai ingenui pregătiri de incontrolabilă deriziune sfârșit-milenară.

pentru măcel. Rigoarea acelei deloc inutile

Lucian P. PETRESCU

cruzimi, inseminarea locului nud și a punctului

*Bar de zi - JAT (Jugoslavian Airlines), Timișoara, martie, 1997, expoziție de grafică și desene, Ana Adam Tolan.

TOP

Gainsbourg

Nu mai țin minte când a murit. Oricum, s-au scurs trei-patru ani de când Serge s-a dus. Cred că a murit cu țigara în colțul gurii, dorind poate să semene cu Montand, acel Montand din filmul lui Clouzot, "Salariul groazei". Acesta transporta cu o mașină o substanță care nu trebuia agitată căci exploda. Nitroglicerina. A fost, poate, primul film de suspans pe care l-am văzut. Un suspans adevărat, nu contrafăcut, aidoma celui din filmele americane cu Chuck Norris. La fel de periculos ca și nitroglicerina în stare fluidă pare să fie și alcoolul. Moartea lui Serge s-a produs însă cu încetinitorul. Colette, camerista în vârstă de 62 de ani (la vremea aceea) l-a găsit agonizând în camera din Night Club-ul său "Don Camillo". N-a fost prima oară dar... "Slăbise ca un deget, era străveziu. M-am gândit că n-o s-o mai ducă mult", spunea aceasta după tot ce a urmat. Serge trăia cu o femeie de 31 de ani, pe nume Bambou. A încercat să intre spre seară dar ușa era încuiată. "Bat și nu deschide. Știu că e înăuntru", a spus ea personalului. La un sfert de oră, pompierii și câțiva polițiști au forțat ușa. Omul care a scris hit-ul "Je t'aime..." zăcea prăbușit pe covor ca într-un serial de sâmbătă noaptea. "Prietenul dumneavoastră e mort. Inima..." i-a spus doctorul domnișoarei Bambou. Aceasta, ca orice femeie, a izbucnit în lacrimi. Asta a fost. Ușor mai moare omul... După o operație pe ficat suportată de Serge în 1989 după două infarcturi se părea că acestuia i-a venit mintea la cap: "Gata! Numai apă, de acum încolo". Vorbe goale. Încet, încet în cameră, aidoma unor soldați ai morții s-au adunat maldăre de sticle de whisky iar podeaua era albastră din cauza pachetelor goale de țigări "Gitanes". Tari. "Încă n-am crăpat", spunea Serge, privindu-le de parcă asta așteaptă. uneori glumea spunând: "Alcoolul conservă fructele iar fumul conservă carnea". Prostii. Știa și el că astea-s vorbe și-atât. Nebărbierit, cu ochii roșii și urechi clăpăuge, se privea în oglindă, spunând: "Eu sunt domnul Urâțenie". Serge și-a făcut din această imagine un fel de carte de vizită pe care a știut s-o exploateze. Fiul unui pianist evreu de origine rusă, ascundea însă sub aparenta asprime a pielii, un suflet de artist sensibil. "Charlotte" și alte câteva filme pot să confirme cele de mai sus, dar mă voi opri la Gainsbourg cântărețul și compozitorul, omul de scenă și - de ce nu? - de viață, atât cât i-a fost dat să trăiască. "Pentru textele mele lucram până-mi sângerau mâinile", obișnuia el să spună, amintind nu fără un dram de mândrie de "Accordeon" a lui Juliette Greco sau de "Harley Davidson", compusă pentru Brigitte Bardot. Tot Serge își amintește că "Je t'aime" a compus-o în jumătate de oră. Avea o muză, marea lui dragoste, poate singura adevărată: Jane Birkin. "Ah, ce ani frumoși...", ar spune Serge amintind poate și faptul că Jane avea 42 de ani și arăta de 20. Au existat, cu siguranță, mai multe femei în viața lui dar, cu adevărat, doar una. Ea. Își amintește. Avionul, beția înălțimii, mai amețitoare ca whisky-ul. Jane și chemarea nebună a cărnii. Ce vremuri! Era ciudat. Poate din convingere, poate dintr-un fel de bravadă pe care n-o vom înțelege adevărat niciodată, Gainsbourg spunea: "Femeile-s ca și caviarul. Minunate și inutile". Pentru Serge, dragostea și suferința făceau casă bună. "Tu mă iubești cel mai mult atunci când te bat", îi spunea lui Jane. "Nu știu să explic, ține de natura mea faptul de a ști să lucrez cu femeile, să le fac să aibă încredere în forța lor. Am convins-o pe Deneuve să cânte, pe France Gall, pe Francoise Hardy... "Recent, pe canalul TV MCM am văzut fragmente din "Integrala Gainsbourg". Cânta cu fiica sa o piesă tulburătoare: "Lemon Incest". Avea țigara strânsă între buzele-i cărnoase, gulerul de la cămașă era ridicat. Conștient, poate, de imaginea sa din urmă, s-ar fi dorit un fel de Superman. Poate-a și fost o scurtă perioadă de timp, atât cât durează un oftat din "Je t'aime...".

Petru UMANSCHI

Mârlanii stau cu Regele la masă

Urmare din pag. 5

Nu mai pun la socoteală fuga rușinoasă a lui Petre Roman. Dezertarea sa, viteza cu care și-a luat tălpășița spre Spania (republicană până-n măduva oaselor) e o probă de vitejie demnă de punerea piciorului în ghips de către Atanasie Stănculescu. Curajos nevoie mare, Petre Roman și-a lăsat adjuncții să-i prezinte, la modul binecunoscut, omagiul. Incredibil de nerușinatul Băsescu n-a găsit altceva mai bun decât să-i ceară Regelui să plătească pentru folosirea așa-zisului salon oficial de la Otopeni! Incredibil, dar adevărat! După cum colegii de guvern ai dlui Ciorbea (care l-a invitat pe Rege la masă!) au desăvârșit mârlănia pretinzându-i chirie pentru găzduirea în propria casă!

Singura concluzie rațională a vizitei e că nu-l merităm pe Rege. Din simplul motiv că Majestatea Sa reprezintă cu totul alte valori (morale, politice) decât clasa de parveniți, de lipitori, de analfabeți (a se vedea scrierile lui Ulm Spineanu, dar și discursurile gâfâite ale oricăruia dintre parlamentari). Cum să mai poată avea România Rege, când valorile noastre sunt apărate de girueta politică Petre Roman, de ex-politruci din categoria Ciumara, de afaceriști venali precum Cataramă, ori de inși pentru care ideea de morală politică are durata de întrebuințare a batistei de hârtie?

Așadar, am mai căzut un examen de capacitate în ochii noștri și ai Europei. Cum să mai crezi în sinceritatea dorinței de integrare în N.A.T.O., când duplicitarismul nostru bate toate recordurile? Ce fel de politicieni negociază admiterea noastră în structurile nord-atlantice? Inși de la care te aștepți ca odată ajunși în selectul club militar să scuipe cojile de semințe pe jos, să-și sufle nasul direct pe covor. Sau, cine știe, care să-și aducă aminte că, odată și odată, am fost și noi o supraputere militară, pe când le țineam rușilor trena în Tratatul de la Varșovia.

Nu știu dacă politicienii momentului sunt o oglindă perfectă a țării. Mă iluzionez că nu. Și că, foarte curând, vor ieși la iveală oameni cu adevărat demni, previzibili, în sensul bun al cuvântului. Adică inși care dacă și-au dat o dată cuvântul, ești sigur că și-l vor ține. Or, marionetele jalnice care ne conduc în această clipă nu merită nimic altceva decât un imens dispreț.

Allen Ginsberg
(1926 - 1997)

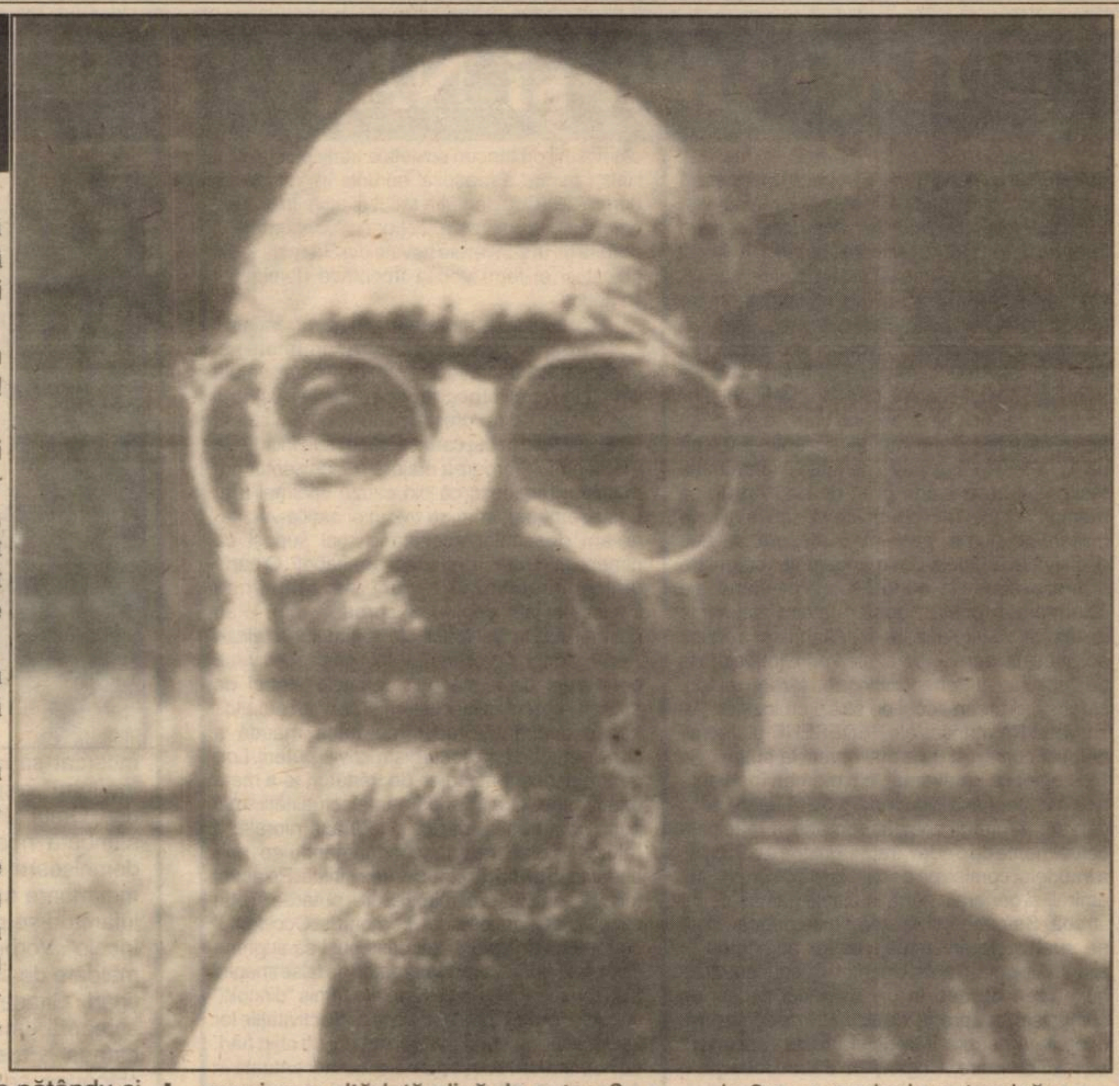

Sutra Florii-Soarelui

Am păşit pe marginea docului cu lăzi şi cutii de banane şi
m-am aşezat la umbra uriaşă a unei locomotive - firma
Southern Pacific - să privesc asfinţitul lăsându-se peste
bărcile de pe coline şi să plâng.

Jack Kerouac şedea lângă mine pe o bară de fier plesnită şi
ruginită, buni tovarăşi, frământaţi de aceleaşi gânduri
ale sufletului, mohorîţi, abătuţi şi cu privirile triste,
înconjuraţi de rădăcinile noduroase ale arborescentelor
maşinării.

Uleioasa apa a râului reflecta cerul roşu, soarele se afunda
peste ultimele vârfuri ale acoperişurilor din Frisco,
în râu nici un peşte, nici un sihastru în munţi, doar noi
doi pe malul râului privind cu ochi urduroşi şi mahmuri
ca nişte bătrâni vagabonzi, vicleni şi obosiţi.

Priveşte Floarea-soarelui, zise el, arătându-mi o umbră vestejită
şi cenuşie, mare cât un om, profilată pe cer, ivindu-se
uscată pe vârful unei vechi grămezi de rumeguş -
M-am repezit fermecat - era prima mea floare a soarelui,
amintiri despre Blake - viziunile mele - Harlemul şi
iadul râurilor din est, poduri zăngănind Joes Greasy Sandwiches,
landouri de copii morţi, pneuri negre şi uzate, abandonate,
uitate şi niciodată refolosite, poemul malului de râu
prezervative şi oale, cuţite de oţel, nimic inoxidabil, doar gunoiul
umed şi obiecte din epoca primitivă ascuţite ca
lama briciului şi alunecând în trecut -
şi cenuşia Floare a Soarelui balansându-se în asfinţit, fărămicioasă
şi prăfuită, cu ochii înnecaţi în funinginea, somog-ul
şi fumul înnecăcios al bătrânelor locomotive -
corola de petale încâlcite frântă şi pleoştită ca o cunună
zdrenţuită, pistilul cu seminţe căzute ca o preatimpurie
ştirbită gură în aerul pătruns de palidele raze întârziind
pe creştetul ei păros ca şi o pânză de păianjen de sârme
sfărâmicioase,
frunzele ieşind ca nişte braţe din tulpină, gesturi ale rădăcinilor
de rumeguş, bucăţi de tencuială căzute din ramurile negre, o muscă
moartă în urechea ei,
Nelegiuită şi bătrână ce eşti, ponosita mea floare a soarelui
o sufletul meu, şi totuşi ce mult te-am iubit!
Mizeria nu era a oamenilor ci a morţii şi a locomotivelor umane,
întreg acest veşmânt de pulbere, acest văl de
tenebroasă piele de cale ferată, această mixtură de ceaţă
şi fum a obrazului, această pleoapă a negrei mizerii,
această mână mânjită de funingine, phallus sau protuberanţă a
artificialului mai rău decât atât - murdărie - industrial -
modern - întreagă această civilizaţie pătându-şi nebuna
coroană de aur -
şi aceste gânduri despre moarte şi prăfuiţi ochi lipsiţi de iubire şi
aceste capete şi rădăcini uscate dedesubt, în
edificiul de nisip şi rumeguş, fişicuri de dolari în in-
flaţie, piele de maşinărie, stomacul şi intestinele auto-
mobilului tuşitor şi plângăcios, goale şi răzleţe cutii de
conserve văicărindu-se cu limbile lor ruginite, ce altceva încă aş
mai putea să înşir, scrumul rece al vreunui
penis-ţigară, puţe de roabe şi sânii lăptoşi ai automobilelor, dosuri
uzate şi răsfrânte de scaune şi sfinctere de dinozaur
- toate acestea încâlcite în rădăcinile tale
mumificate - şi tu în asfinţit stând aici în faţa mea, întreaga ta glorie în
însăşi forma ta!
O perfectă frumuseţe de floare a soarelui! O spendidă perfectă şi
nostimă existenţă de floare a soarelui! O dulce şi firească privire
spre şoldul lunii pline, trezire vioaie şi excitată cuprinzând în asfinţit
aurita umbră şi auritul răsărit şi aurita briză lunară!
Câte muşte au bâzâit în jurul tău, neştiindu-ţi murdăria, în timp
ce blestemai paradisul căii ferate şi sufletul tău de floare?
Biata floare moartă? Când ai uitat că eşti o floare? când privindu-ţi
pielea ai hotărât că eşti o bătrână murdară şi impotentă locomotivă?
fantoma unei locomotive? spectrul şi umbra unei demente locomotive
americane altădată plină de putere?
Floarea-soarelui, tu nu ai fost niciodată o locomotivă, tu ai fost
o floare a soarelui!
Iar tu, Locomotivă, tu eşti o **locomotivă**, nu uita ce-şi spun!
Astfel am apucat scheletul tulpină a florii soarelui şi l-am înfipt
lângă mine ca pe un sceptru,
şi am rostit o predică pentru sufletul meu, al lui Jack şi al
oricărui ce ar asculta-o,
- Noi nu suntem pielea noastră de praf de cărbune, noi nu suntem
o înspăimântător de pustie şi prăfuită locomotivă fără de imagine,
fără de reprezentare, suntem cu toţii pe dinăuntru splendide şi aurii flori
ale soarelui, binecuvântaţi de propria noastră sămânţă, de
desăvârşite trupuri grele, de perii aurii ce cresc în formale, demente şi
negre flori ale soarelui profilate în crepuscul, pândite de ochii noştri
sub umbra fantomatică a unei locomotive demente, malul râului în
asfinţit, colinele din Frisco, goale lucitoare cutii de conserve, şezândă
viziune de seară.

Berkeley 1955

Prima petrecere la Ken Kesey cu "Îngerii Iadului"

Noaptea răcoroasă şi neagră între copacii de sequoia
maşini parcate afară în beznă
din spatele porţii, stele mijite deasupra rapei, un foc arzând la o margine de verandă
şi câteva suflete istovite în jachete de piele
cuibărindu-se împrejur. În imensa casă de lemn
un candelabru galben
la 3 a.m. explozia puternică a difuzoarelor
hi-fi Rolling Stones Ray Charles Betles
Jumping Joe Jackson şi douăzeci de tineri
dansând în vibraţia podelei,
fumând puţina buruiană în baie, fete în pantaloni
stacojii mulaţi pe pulpe, un tip muschiulos cu pielea fină asudând
ore în şir la dans, cutii de bere îndoite şi risipite prin curte, macheta
unui spânzurat legănându-se pe-o cracă deasupra pârâului,
copii dormind suav în odaia cu paturi hamac
şi 4 maşini de poliţe parcate în afara porţii
pictate, lumini roşii rotindu-se prin frunze

Decembrie 1965

Lui Lindsay
Vachel Lindsay, poet american (1879-1931)

Vachel, s-au ivit stelele pe şoseaua din Colorado s-a aşternut înserarea
alene de-a curmezişul câmpiei se târăşte o maşină în lumina tulbure
radioul îşi tânguie jazz-ul deprimatul comis-voiajor aprinde o nouă ţigară
Acum 27 de ani într-un alt oraş îţi văd pe perete umbra
stai pe pat în pantalonii cu bretele mâna umbrei îndreaptă spre capul tău un pistol
conturul ţi se prăbuşeşte pe podea

Paris 1958

Traduceri de PETRU ILIEŞU

Colectivul de redacţie: Mircea Mihăieş (redactor şef)
Cornel Ungureanu (redactor şef adjunct), Adriana Babeţi (secretar general de redacţie), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Iosif Costinaş, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACŢIA: TIMIŞOARA, Piaţa Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIŞOARA
bd. Revoluţiei 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 5 (1384) 22 MAI 1997 ● SERIE NOUĂ, ANUL IX ● 500 LEI

MOARTEA LA CHICAGO

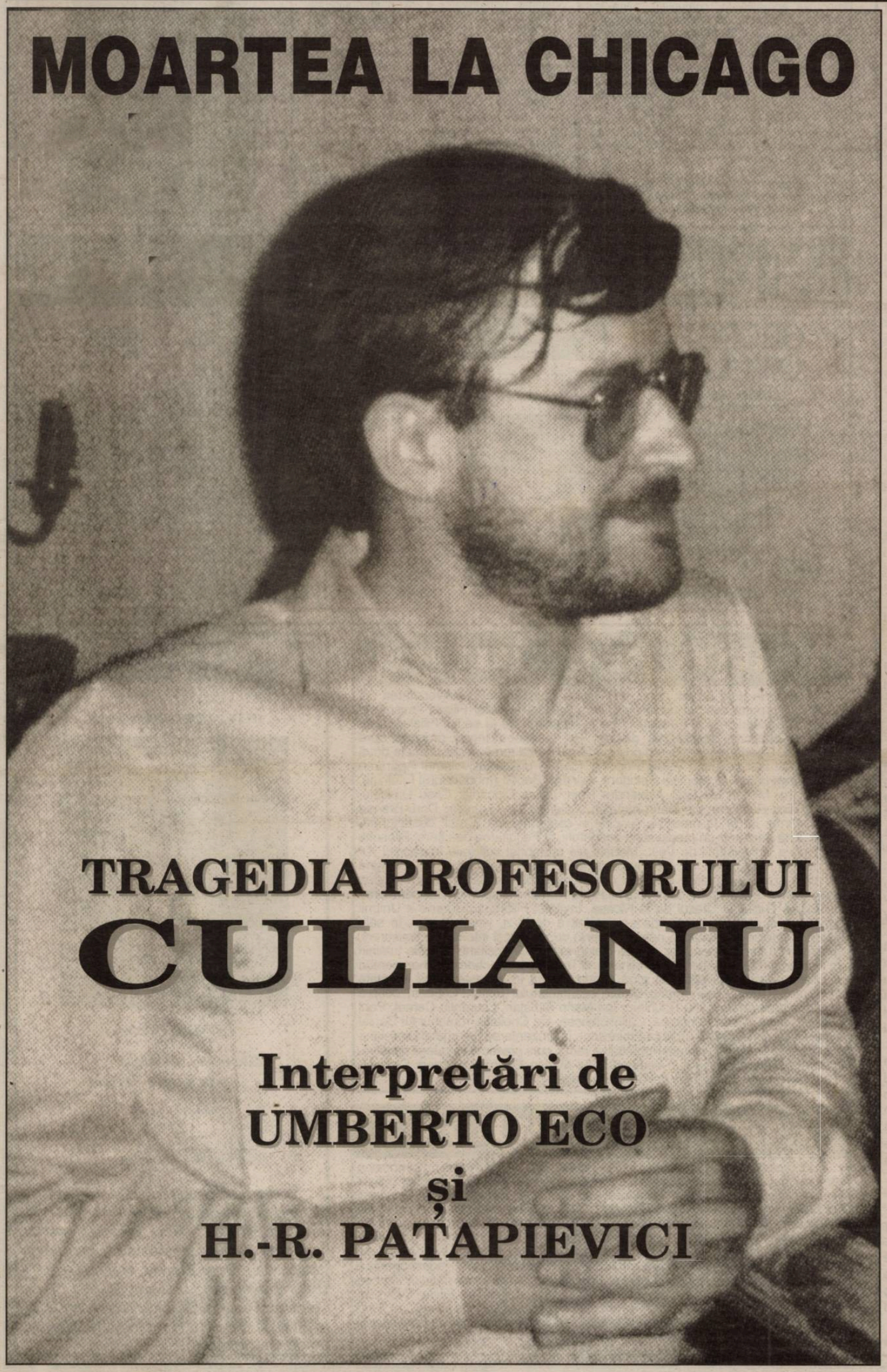

TRAGEDIA PROFESORULUI CULIANU

Interpretări de UMBERTO ECO și H.-R. PATAPIEVICI

Vladimir Tismăneanu

O crimă ritualică?

"Moartea transformă viața în destin", spunea André Malraux. Fără îndoială, așa au stat lucrurile și cu Ioan Petru Culianu, profesorul de istorie a religiilor de la Divinity School, Universitatea din Chicago. Se cunosc obsesiile acestuia legate de filozofia mistică, simbolismul religios și vrăjitorie. La 21 mai 1991, în plină zi, Culianu e împușcat în cap cu un pistol de calibrul 25, în timp ce se afla într-o toaletă în apropierea biroului său din campus. Lovitura venise de sus din toaleta alăturată.

De ce?

Se pare că nu se furase nici unul din obiectele aflate asupra sa, nici cele din birou. Nimeni n-a văzut asasinul și n-a auzit împușcătura, deși la doar câțiva pași mai încolo se lucra. Locul, calibrul pistolului, lipsa oricăror urme au creat certitudinea unui asasinat profesionist, ba chiar batjocoritor. Ted Anton, profesor de arta scrisului la Universitatea DePaul, autorul unei cărți recent publicate, Eros, Magic, and the Murder of Professor Culianu, se concentrează asupra împrejurărilor, urmărilor și a misterului asasinatului. Angajat trup și suflet în această întreprindere, el a petrecut aproape cinci ani cercetând și scriind, menținând subiectul în atenția publică. Pentru că investigațiile nu au scos la iveală nici o motivație non-politică (invidie, bani, viață privată secretă), i s-a părut firesc să caute urmele acestei crime absurde și obscene în altă parte. Ce avea, la urma urmelor, tânărul universitar atât de deosebit pentru a voi cineva să-l ucidă? Anton propune o serie de ipoteze pornind de la întrebarea clasică: cui prodest? Cine trage foloasele? Cine avea de câștigat de pe urma crimei? Cu multă abilitate, Ted Anton descâlcește nenumăratele necunoscute ale vieții lui Culianu. Tocmai pentru că acesta încercase atât de mult să cultive o aură de mister în jurul cercetărilor sale, pătrunzătoarea analiză a lui Ted Anton se citește precum un roman polițist filozofic, în maniera lui Umberto Eco (care apare, de altfel, în această carte). El reușește să adune zonele aparent disparate ale preocupărilor lui Culianu: experiența religioasă și istoria contemporană. Culianu, care în momentul morții avea 41 de ani, era unul dintre cei mai activi intelectuali din emigrație care au scos la lumină trăsăturile regimului post-comunist instaurat în România după 1989. El era, de asemenea, un discipol apropiat al lui Mircea Eliade, cel care, ani de zile, până la moarte, a fost un adevărat guru al studiilor religioase în Statele Unite. Ted Anton a avut în mai multe rânduri discuții și cu mine, pe parcursul redactării

☞ Continuare în pagina 15

I. Q.

O scrisoare inedită pe "1/2 de foaie"

În vara lui 1994 mă aflam la Paris pentru a participa la Congresul Românilor din Diaspora. I-am făcut, atunci, o vizită Domnului Cicerone Poghiric, ilustrul savant indoeuropenist, la locuința Domniei sale din 12 bis, Place Henri Bergson. Între multele cărți și xerocopii pe care mi le-a făcut în dar, se afla și cartea lui Ioan Petru Culianu, **Les Gnoses dualistes d'Occident,** o dată cu o mulțime de detalii în legătură cu "fuga" autorului din țară. Cvasicoincidență, două seri înainte, tocmai discutasem despre carte cu Doamna Francoise Bonardel, profesor la Universite Paris I - Sorbonne, care îl cunoscuse pe Culianu și, în plus, avusese teza de doctorat, **Filozofia alchimiei,** la Mircea Eliade...

La întoarcerea în țară, am descoperit, între filele cărții, o scrisoare a lui Culianu, în limba română, adresată unei anume Doamne Artemiza. Mi-am dat imediat seama că era vorba despre Artemiza Lavastine, soția unui dintre cei mai mari cunoscători ai Tradiției, Philipe Lavastine. Și tot - aceeași? - cvasicoincidență a făcut să intru în casa contelui, cred, Lavastine în 1993, când, vorbindu-i poate prea pătimaș despre hermeneutica hemoragică a kabbalei, Doamna Artemiza mi-a "împrumutat" cu delicatețe un op rar, al lui Haim Zafrani, despre mistica ebraică. (De numele Lavastine aveam să îmi readuc aminte peste doi ani, când Domnul Mihnea Berindei avea să vină la Timișoara, în România, însoțit, între alte persoane, de nepoata marelui indianist!).

Sunt atât de multe lucruri de spus despre această scrisoare și, la drept vorbind, nici nu știu dacă am dreptul să le dezvălui aici. Dacă, totuși, o fac - evident, parțial -, îl rog pe Domnul Poghirc să creadă că gestul meu vine în numele unei incomensurabile prețuiri.

Deci, scrisoarea e datată 2 ianuarie 1975 și este expediată de la Roma, cu ocazia unui congres. Anul 1975 a fost pentru Culianu unul de răspântie (Hermes era zeul răspântiilor!), fiindcă bursa de la *Universita Catolica del Sacro Cuore,* la celebrul Ugo Bianchi, s-a consumat în perioada 1973-1974, în 1975 tânărul savant petrecând patru luni alături de Eliade, la Divinity School, Universitatea din Chicago. După câte știu, referirea la acest episod apare pentru prima oară în această scrisoare, când Culianu pomenește și numele Profesorului Marghescu care făcea, la începutul anului, necesarele diligențe (Vezi și *Avertismentul* la **Mircea Eliade**, p.11). În plus, este vorba despre un proiect de a veni la Paris, cu sprijinul Doamnei Lavastine, o propunere care i-ar da "o mare libertate - care la Milano, din lipsă de bani, îmi lipsește. Și eu sunt convins că treaba ar putea merge și că s-ar putea scoate 4-5 cărți pe an, dacă ar vrea Dumnezeu".

Iar dacă ar trebui ceva neapărat reprodus aici, atunci ultimul paragraf al scrisorii are, din perspectiva celor ce vor veni, o covârșitoare inocență adamică:

"Mă gândesc, când voi strânge niște bani, să mă retrag pe o plantație în America de Sud și să-mi sfârșesc zilele acolo, trăgând din pipă și vorbind cu animalele sau cu plantele".

Marcel TOLCEA

Eveniment

Adam Michnik

Săptămâna trecută a avut loc la Casa Scriitorilor din București lansarea volumului **Scrisori din închisoare și alte eseuri** al celebrisimului opozant polonez Adam Michnik. Cartea, apărută la editura Polirom în traducerea Adrianei Babeți și a lui Mircea Mihăieș, cu un **Cuvânt înainte** de Vladimir Tismăneanu, antologhează câteva din cele mai percutante texte ale lui Adam Michnik, de la eseul ideologic la critica literară și de la mesajul adresat autorităților (cunoscutele diatribe împotriva aparatciki-lor comuniști), până la confesiune. Firește, un asemenea magnific personaj nu putea fi prezentat numerosului public decât de către câțiva din cei mai străluciți reprezentanți ai elitei intelectuale românești. Ca atare, Adam Michnik a fost celebrat prin intervenții retorice de zile mari de Vladimir Tismăneanu, Nicolae Manolescu, Andrei Pleșu și Mircea Mihăieș. Encomiile, justificate pe deplin altfel, par să-l fi angoasat pe sărbătorit, care a mărturisit asistenței că, la un moment dat, a avut impresia că participă la propriile funeralii.

Nu știu dacă vorbitorii au reușit să-l înmormânteze pe Adam Michnik. cert este că, după intervenția lui Andrei Plesu, disidența românească va trebui să recurgă la reanimare. Spre deosebire de stilul deschis, vital, plin de umor și bună dispoziție al lui Michnik, a spus charismaticul tranzitofor român, stilul disidentului - sau opozantului - de la noi e sumbru, moros, întunecat. Dacă se poate vorbi, totuși, de un stil al disidenței românești.

Nicolae Manolescu a arătat că proiectul intelectual și politic al lui Adam Michnik vizează o mediere a contrariilor în numele echilibrului și împotriva excesului. În limbaj cromatic, Michnik ar fi astfel un om al griurilor. Vladimir Tismăneanu a văzut în opozantul polonez unul din cei mai importanți constructori ai societății civile, instituție obligatorie a lumii democratice.

Tot la București, lui Adam Michnik i s-a decernat Premiul "Academiei Cațavencu" și titlul de academician, ca "polonez de nădejde". În seara de 13 mai, la Palatul Cotroceni, oaspetele polonez a fost invitatul președintelui Emil Constantinescu, pe care a promis că îl va soma să dispună editarea unui volum cuprinzând operele reprezentative ale geniului literar polonez, în contrapartidă cu unul similar, finanțat de Președinția poloneză, sub forma unor colecții de texte fundamentale ale literaturii române.

Doru BRANEA

Noi apariții la editura Univers

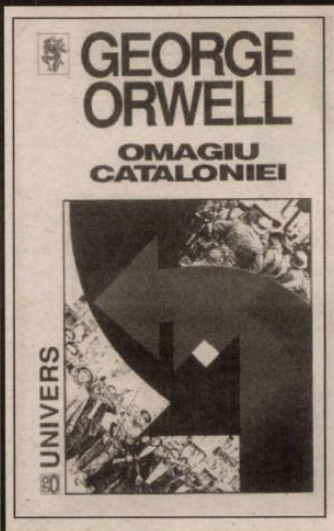

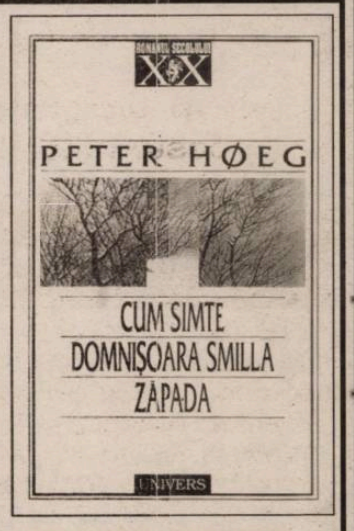

Viața asociației

● În zilele de 7-8 mai, conf., dr. **Monica Spiridon** de la Universitatea din București, reputat critic și teoretician literar, a fost invitatul Filialei timișorene a Uniunii Scriitorilor și al Fundației Soros. Întâlnirea de la sediul Filialei cu un numeros public a suscitat vii discuții. Pa marginea temei propusă spre dezbatere, **Cearta modernilor cu postmodernii. proza română din ultimele două decenii** au luat cuvântul Vasile Popovici (care a prezentat volumul **Apărarea și ilustrarea criticii** al Monicăi Spiridon), Adriana Babeți (moderatorul întâlnirii), Florin Iaru, Mircea Mihăieș, Alexandru Ruja, Livius Ciocârlie, Crișu Dascălu, Adrian Dinu Rachieru, Ion Marin Almăjan, I. Benea, Ilie Gyurcsik, Doru Branea ● Un interes la fel de mare l-a suscitat și conferința din 8 mai, desfășurată, de această dată, într-un mediu strict academic, la Facultatea de Litere, Filosofie și Istorie a Universității de Vest, **Modele ale memoriei culturale în secolul XX** (moderator conf. univ. dr. Ilie Gyurcsik) ● Tot în 8 mai, într-o Aula Magna arhiplină și cu un interes ieșit din comun al publicului tânăr (prin calitatea participării) s-a desfășurat conferința lui **Horia-Roman Patapievici, Condamnarea lui Galileo Galilei și Crezul de la Niceea.** Invitatul Filialei timișorene a Uniunii Scriitorilor și al Fundației Soros s-a întâlnit a doua zi, vineri, 9 mai, în sala festivă a Asociației (devenită neîncăpătoare) cu numeroși intelectuali timișoreni, aparținând tuturor generațiilor, într-un dialog extrem de incitant. Ambele întâlniri au fost moderate de către Mircea Mihăieș. ● Trei lansări de carte ale unor membri ai Filialei noastre au reținut în mod aparte atenția în această primă jumătate a lunii mai: volumul Ninei Ceranu, **Umbra iscarioteanului** (Editura Eubeea), despre care au vorbit Adrian Dinu Rachieru, Ion Marin Almăjan, Laurențiu Cernet, Paul Eugen Banciu, Maria Pongracz, Călin Chincea, Ilie Chelariu; romanul lui Daniel Vighi, **Decembrie, ora 10** (Editura Eminescu), în prezentarea Georgetei Dimisianu și a Adrianei Babeți și volumul **Publicitatea radio, curs practic de strategii creative,** apărut la Editura Hestia sub semnătura lui Marian Odangiu, Daniela Ciobanu și Violeta Ficard (prezentat de Carmen Blaga).

Logos și ethos

Sub acest amplu generic s-a desfășurat în zilele de 19-21 mai un simpozion internațional de filosofie, din inițiativa și sub patronajul Uniunii Scriitorilor, Filiala Timișoara, Centrul Cultural Francez din Timișoara, Institutul Intercultural European din Timișoara, Universitatea de Vest. Manifestarea, de o excepțională anvergură prin numărul și valoarea invitaților din țară și străinătate, a inclus în bogatul său program susținerea a peste 20 de comunicări științifice, decernarea titlului de Doctor Honoris Causa al Universității de Vest filosofului Walter Biemel, Conferința regizorului Paul Barbăneagră "Redescoperirea sacrului în gândirea europeană de azi", însoțită de prezentarea filmului "Mircea Eliade și redescoperirea sacrului", vernisajul expoziției lui Silviu Orăvițan, "Tradiție și libertate", un concert de muzică veche susținut de Corul Ion Vidu din Lugoj, precum și o dezbatere la sediul revistei "Orizont" cu toți participanții la simpozion, pe tema "Cuvânt și cuminecare".

FUNDAȚIA SOROS
PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ
Uniunea Scriitorilor-Filiala Timișoara
Revista "Orizont"

INVITAȚIE-PROGRAM

SIMPOZION

- Zile faste, zile nefaste în a treia Europă -

23 mai 1997, ora 12

Sala festivă a Filialei din Timișoara a Uniunii Scriitorilor, Piața SLGheorghe nr.3

În cadrul Simpozionului vor susține comunicări membrii grupului de cercetare interdisciplinară "A treia Europă": Adriana Babeți și Cornel Ungureanu (coordonatorii proiectului), Doru Branea, Marius Lazu că, Tinu Pârvulescu, Daciana Banciu, Sorin Tomuța, Teodora Szeplaki, Diana Ardelean și Radu C. Păiușan, Bogdan Mihai Dascălu, Anca Deaconescu.

Șerban Foarță

Cronica neagră
("Adevărul", 6 II '97)

Pe scara blocului D-4
de pe Bulevardul Chencea, sectorul 6,
a fost descoperit, în ziua de 4
februarie, cadavrul unei femei ce decedase

fără nici un act asupră-i, în etate
de aproximativ 50 de ani; în seara
aceleiași zile, tot fără nici un act de identitate,
pe Bulevardul Iancu de Hunedoara,

fiind găsită o alta, într-o remorcă
abandonată, -n vârstă de circa 60 de ani.
În vreme ce, nedusă la cimitir sau morgă,
Stavarache Elena, de 67 de ani,

aflându-se în stare de putrefacție
avansată, -n locuința sa de pe Aleea
Urucu Adrian, oferă modica satisfacție
că nu i se ignoră identitatea, - ceea

ce, -n cazul nedorit
al cestorlalte, lasă (încă) de dorit.

Tur de Orizont

Evident marcată de internaționala zi a oamenilor muncii, luna mai fu, parcă, mai săracă ● Și în reviste ● Nu că tipografii ar fi avut ceva rețineri ● Nici redactorii, nervi de primăvară ● Dar se apropie sezonul estival și fiecare se antrenează cum poate pentru a face față valului (...) ● Deloc grecești, **"Calende"** din Pitești (o)cârmuită de prozatorul Dumitru Augustin Doman propune o anchetă despre o problemă veche ca istoria ● Provincia literară ● Cât de bine se simt în provincie, cât de apreciați sunt în orașele lor, dar, mai ales, la București, despre imensele avantaje pe care le au orașele mai liniștite, vorbesc/ scriu cinci scriitori ● Corneliu Buzinschi, Gabriel Ghifu, Nicolae Jinga, Ioan Lascu, Iustin Panța ● "Talentul este unic și universal, restul intră în conul de umbră al nimicului" - C.B. ● "Centrul poate fi peste tot" - G.C. ● "Audiența, notorietatea și chiar gloria literară se câștigă, în cele mai multe cazuri pe merit, la București" - N.J. ● "Cred în descentralizarea literaturii pentru că republica literelor este un ahripelag cu multe insule" - I.L. ● "Bucureștiul este capitala provinciei" - I.P. ● Octavian Soviany îi pune criticului Gheorghe Grigurcu întrebarea cu numărul 17 ● "Care sunt, în opinia dv., temele cele mai interesante ale criticii noastre actuale?" ● Iar criticul răspunde, pe larg (o pagină), foarte serios, așa cum șade bine ● Despre cărțile a trei poete(se) de vârste diferite, dar consacrate, Ioana Dinulescu, Saviana Stănescu, Rodica Draghincescu, scrie cu o patimă riguroasă Mircea Bârsilă ● O frază care poate produce pareză facială la o lectură cu voce groasă emite Ioan Romeo Roșiianu despre Aura Christi, poetă care "a confirmat încrederea ce i-a fost acordată" ● Iar mai jos spune I.R.R. ● "Aceste bruște treceri de la un registru liric la altul nu fac decât să stîrbească din limpezimea marii majorități a poemelor" ● La domn' IRR bancul cu "dacă tot scrieți, mai și citiți" e unul foarte serios ● Mai ales că dânsul mai dă drumul la niscai goange prin cărțile lui Pavel Șușară și Mircea Țuglea ● Remarcabilă pagina de poezie a craioveanului Nicolae Coande din **"Luceafărul"** (nr. 17) ● Alexandru George își continuă eseul "Suferințele tânărului Hechter" ● Textul vizează "Jurnalul" lui Sebastian ● Despre Ștefan Aug. Doinaș, care anul acesta a împlinit 75 de ani, scrie Roxana Sorescu ● "Sunt înclinată să cred că pentru Doinaș realitatea este absolut indiferentă și că, de foarte multe ori, ea este și inexistentă" ● În "stop cadru" îl prinde Mircea A. Diaconu pe poetul Daniel Corbu, care a publicat, anul trecut, la Editura "Helicon", antologia "Cântece de amăgit întunericul" ● Într-o excelentă cronică literară la "Enciclipedia armenilor" de Bedros Horasangian, Monica Spiridon pune întrebarea "Cum poți să fii armean?" ● Iar răspunsul este simplu ● Dat tot de doamna Spiridon ● Cum poți să mai scrii?" ● Totuși, între interogație și... afirmație este un text de o pagină ● Două proze, nu rele, semnează Mălina Anițoaie și George Cușnarencu ● Teribila carte a lui Ion Ioanid, "Închisoarea noastră cea de toate zilele", mai exact volumul V din aceasta, este comentată de Pavel Chihaia ● Tot în "Luceafărul" ● Poezie de Alexandru-Cristian Miloș și Bucur Chiriac ● "Jurnal" de Bujor Nedelcovici ● Vlaicu Bârna convins că și moldovenii sunt oameni ● Geo Vasile tulburat de "noul frison" al poetului Teo Chiriac ● Umberto Eco ●

ROȘIORII DE VEDE

Departe de Europa

NATO ca pseudonim

Dacă, potrivit semnalelor, 80% dintre români doresc ca țara lor să devină membră a NATO, în cazul unui eșec, acest procent substanțial va desemna proporțiile unei imense dezamăgiri. Deși mediile politice sau informatice încearcă de pe acum să pregătească psihologic populația pentru acest șoc, e greu de presupus că o frustrare de o asemenea amplitudine nu va avea repercusiuni serioase asupra vieții politice. Înainte de a spune care ar putea fi acestea, vreau să arăt că Pactul Nord-Atlantic nu este, pentru cei mai mulți dintre cei care visează extinderea lui în România, o organizație definitivă în termeni geopolitici, diplomatici sau militari.

Pentru cei mai mulți dintre noi, NATO este **un nume simbolic** care abreviază un întreg patos al prosperității și al calmului social, în ultimă instanță, al libertății. Mai mult încă, dincolo de mediile diplomatice, politice ori intelectuale, sau infinit mai mult decât acolo, NATO evocă trauma melodramatică și antropomorfă a unei țări care, umilită și respinsă altcândva, se reîntoarce în paradisul european. Raționalitatea argumentelor politice, culturale, istorice - vehiculate de politicieni sau directori de opinie - rămâne dacă nu misterioasă și aprehensibilă, cel puțin parazitară pentru majoritatea celor care alimentează procentele pro-NATO ale sondajelor de opinie. Motivațiile acestora, ținând mai mult de subliminalitate, așează admiterea în NATO într-un context mitic, legat de renașterea națională, de valoarea țării în fine recunoscută, de reparația unor erori istorice. A fi în NATO înseamnă astfel restituirea unei demnități naționale dezavuate, precum și promisiunea unei redresări economice.

Neadmiterea României în NATO va fi receptată, în această logică a sentimentelor, ca un afront personal. Atâta vreme cât identificarea individuală trece, la cei mai mulți dintre români, prin categorii naționale și colective, eșecul națiunii va fi resimțit ca o formă de dispreț la adresa calităților și valorilor personale. Amânarea aderării ar putea trece drept un subterfugiu pervers, extras din recuzita de manevre cinice a Occidentului, și nu efectul unei reflecții geopolitice sau, în ce ne privește, a unor carențe naționale. De aici, reanimarea fantasmelor tribale, a narcisismului național, a supralicitărilor în contul "românității", rearticularea unui discurs antioccidental, demonizarea capitalismului. Dar nu numai atât.

Sindromul post-madrilen

E foarte probabil că neacceptarea României în structurile euroatlantice să fie urmată de grave seisme politice. Să nu uităm că, în timpul campaniei electorale, Convenția Democratică garantase, în cazul victoriei, admiterea României în NATO. Neîndeplinind acest punct esențial al ofertei sale electorale, credibilitatea Convenției va fi periclitată serios, cu atât mai mult cu cât funesta decizie a forurilor euro-atlantice ar veni chiar în momentul în care sacrificiul economic pretins populației de actuala guvernare va atinge, conform prognozelor, punctul ei maxim. Iritarea provocată în rândul electoratului de efectele sociale ale reformei ar putea crește până la isterie prin aportul frustrărilor provocate de această nouă umilință națională.

Reforma a fost întotdeauna percepută ca un purgatoriu necesar nu numai pentru reabilitarea economică a României, dar și ca o condiție, prin implicațiile sale politice, de admitere a României în NATO. Sacrificiile impuse populației au fost înțelese, de la bun început, ca un preț plătit nu numai reformei în sine, ci și integrării europene. Or, neadmiterea României în NATO ar chestiona serios utilitatea acestui sacrificiu. Și nu numai atât. Ea ar alimenta din plin susceptibilitățile legate de onestitatea Occidentului, ducând la rezilierea psihologică și efectivă a contractului care pretindea reformă contra Europa. Conducerea sindicatelor nu ar mai găsi argumente pentru înghețarea acțiunilor de boicotare a măsurilor economice dure și nu își vor mai putea opri membrii să aleagă forme radicale de protest pentru a-și exprima nemulțumirea. Investiția emoțională care lua altădată drumul NATO, s-ar converti într-o energie protestatară îndreptată împotriva Occidentului ()ignar(), dar și a guvernanților care ar fi consimțit prea ușor la condițiile forte impuse de organismele internaționale.

Neacceptarea României în structurile euro-atlantice nu ar determina o exuberanță a contestației doar în rândul electoratului, ci și în flasca opoziție parlamentară, care ar putea demonstra, în sfârșit, și la modul cel mai convingător cu putință, că incapacitatea politică, diplomatică și economică a actualei puteri este totală și că avertismentele pe care ea, opoziția, le-a formulat în ultimele luni, se adeveresc copios. Opoziția ar câștiga, astfel, o aură profetică de mare efect electoral. Pe de altă parte, elementele antioccidentale, anticapitaliste și naționaliste din programul opoziției ar deveni un receptacol firesc al nemulțumirii generalizate, care și-ar găsi aici cel mai prielnic ambient. Trecând deci printr-o perioadă politică determinant pulsionară, opoziția va ști să adopte imediat un discurs populist și demagogic, pe care electoratul, deja inflamat, l-ar absorbi instantaneu. Sindicatele vor fi dispuse să semneze alte pacte electorale, smulgând actualei opoziții promisiuni cât mai mari în schimbul unor voturi consistente la alegerile anticipate pe care toată lumea (mai puțin Puterea) le va solicita cu vehemență. Probabil că recrudescența naționalismului și a populismului nu va ocoli nici coaliția guvernamentală, unde a doua venire ratată a americanilor o va readuce în memorie, în rândul bătrânilor luptători nu cu totul străini de un anumit patriotism mai vocativ, și pe cea dintâi.

Nu e cu totul absurdă ipoteza că proiectata înființare a Partidului Național Român ar putea fi legată de neadmiterea noastră în NATO. Virgil Măgureanu, președintele prezumtiv al acestei noi formațiuni, intenționează să creeze o ofertă electorală bazată pe valorile naționale, compromise (subînțelegem) de discursul delirant și agresiv al partidelor naționaliste. Predispus la narcisism național, electoratul românesc ar putea găsi în partidul domnului Măgureanu un unguent optim al plăgilor sale proaspete. Momentul ar fi ideal pentru lansarea unui astfel de partid care, nepurtând tarele celorlalte, ar putea coaliza în jurul său dispozițiile naționaliste din rândul electoratului.

Spectrul alegerilor anticipate

vor fi un test excelent pentru viabilitatea coaliției guvernamentale. Dincolo de presiunile străzii și ale opoziției, puterea va trebui să facă față unor presiuni venite din interior. Dacă

Doru BRANEA

☞ Continuare în pagina 14

Între erudiție și spirit pamfletar

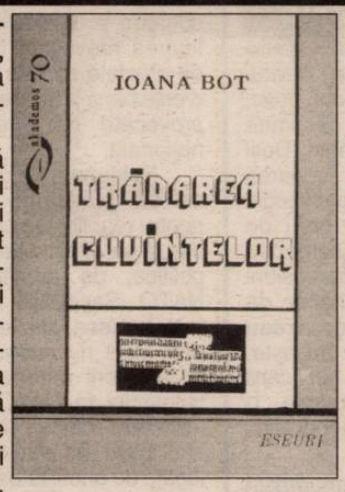

Ioana Bot, **Trădarea cuvintelor,** București, Editura Didactică și Pedagogică, 1997

Cele o sută șaptezeci de pagini ale volumului Ioanei Bot, recent apărut în colecția "Akademos" a Editurii Didactice, cuprind - după cum formulează clar autoarea - "eseuri de poetică și critică literară care - în ciuda diversității subiectelor abordate, de la literatura română clasică (M. Eminescu, L. Rebreanu), la folclorul indo-european (basmul AT 510B), de la critica literară a secolului trecut (T. Maiorescu) la dezbaterile actuale în teoria poststructuralistă a criticii (J. Starobinski, Ioana Em. Petrescu) - au în comun o idee teoretică fundamentală, aceea a neîncrederii în limbaj, fie că este acesta al criticii literare sau al literaturii înseși". (p. 165)

Dacă interesul pentru resorturile intime ale limbajului poate fi recunoscut - cum îi place autoarei să spună - "ca desenul din covor" în aproape toate textele, acestea nu rămân, totuși, în afara unor presupoziții de lectură proprii cititorului de istorie și critică literară. Astfel, în cele cincisprezece eseuri cuprinse în cărte, pot fi identificate pagini foarte documentate și subtile de teorie literară (**Să se fi înșelat Saussure?; Peștele din poveste (Stanley Fish și stilistica afectivă); Ioana Em. Petrescu și poetica postmodernismului).** rânduri tulburătoare de evocare a personalității tutelare a Ioanei Em. Petrescu, alături de pasaje critice pasionate și virulente (**Fișe pentru o patologie a discursului critic. Eminescologia azi**). Cu această triplă deschidere, cartea se oferă deopotrivă cititorului interesat de bibliografia specializată a poeticii actuale - celui aplecat spre memoralistică - filiația cu Ioana Em. Petrescu și Dimitrie Popovici construindu-se ferm, în ciuda intenției de abordare imparțială a cercetărilor acestora și, nu în ultimul rând, celui avid de noutăți literare. **Trădarea cuvintelor** este o carte care împletește o erudiție academică remarcabilă cu un gust rafinat al pamfletului literar. În mod excelent, paginile Ioanei Bot lasă să fie descoperit atât universitarul acrib cât și criticul ferm și talentat.

Personal cred că promisiunea cea mai mare a cărții pe care o am înainte nu trebuie căutată nici în bibliografia sa foarte extinsă nici în intenția de "asanare" a eminescologiei actuale. Un scurt eseu, **Aspecte ale instituirii mitului eminescian** mi se pare a ascunde în sine filigranul demersului actual cât și proiectul unei noi și foarte moderne abordări a lui Eminescu. "Considerăm, așadar, că mitul eminescian /.../ este o problemă ce depășește câmpul și armele de cercetare ale istoriei literare, fiind mai degrabă un subiect de antropologie, istorie a mentalităților și sociologie". (p. 106) - scrie autoarea. Insistența cu care studiile sale au urmărit principalele abordări postbelice ale operei eminesciene (Dim. Popovici, Ion Negoițescu, Edgar Papu, Ioana Petrescu, dar și traducerile poemelor sau replicile optzeciste ale acestora) devine, astfel, un prim efort de interpretare a "mitului Eminescu". Cu alte cuvinte, după ce ne inoculează ideea lui Stanley Fish că "textul nu posedă o stabilitate obiectivă: el este în întregime produsul presupozițiilor pe care cititorul, ca membru al unei comunități interpretative, le aduce în actul lecturii. Aceste presupoziții interpretative sunt mereu acolo, dinainte, constitutive atât textului cât și cititorului". (p. 40), cartea îl prezintă pe Eminescu în manifestarea principalelor sale "lecturi" și, implicit, presupoziții de lectură, contribuind eficient la înțelegerea nașterii și consolidării unui mit, cel eminescian.

Otilia HEDEȘAN

**Ioana Bot, Trădarea cuvintelor, Editura didactică și pedagogică, București, 1997*

Foiletoane ex cathedra

Foiletonistica lui Ștefan Borbély, recent publicată în volum*, își trăiește din plin paradoxul: rod al unui spirit universitar, fin dar sobru, ea nu pare a se simți în voie încorsetată în armura pe care autorul se străduie s-o mențină transparentă, aceea a atitudinii rigide, **ex cathedra.** Format în atmosfera spartană ce caracterizează școala de literatură din inima Ardealului, Ștefan Borbély este partizanul studiului riguros, coerent, de limpezimea cristalului, cu aură academică și, nu în ultimul rând, bine ancorat bibliografic. Având mereu în urechi acordurile imperiale ale culturii majore, el încearcă să confere un spor de prestigiu acelei Cenușărese care este cronica de întâmpinare, dorință nu tocmai fericită căci, fără a fi îndatorate excesiv impresionismului sau vidului ideatic, recenzia ori microeseul își fac un titlu de glorie tocmai din eliberarea spiritului de eșafodajul teoretic suprapersonal. Foiletonul, recenzie chiar, nu este știință ci mai degrabă artă și ca atare respinge intruziunile oricărui jargon tehnicist, atoate cunoscător. Aici calofilia, fragmentul, absența unei finalități precise, în sensul elaborării sistematice nu sunt păcate de moarte. A căuta, prin urmare să îmbunătățești "performanțele" acestui gen de scrieri, transformându-le în niște prelegeri corect articulate dar nespectaculoase, e totuna cu a da naștere unui hibrid neviabil. Nu cred în dihotomia stil-idee, în numele căreia trebuie suprimat acel procent de subiectivitate pentru a te livra cu totul tiparului impersonal și obiectiv. Nu cred, de asemenea, că inima pune în umbră întotdeauna rațiunea. Pe de altă parte, trebuie recunoscut că opțiunile lui Ștefan Borbély vizează un nivel mai profund, anume oportunitatea modelului cultural postmodernist, fragil din punct de vedere existențial, eclectic, refractar adevăratei performanțe. Deși aparținând generației optzeciste, fie doar și biologic, Ștefan Borbély polemizează, la nivel teoretic, cu congenerii săi mult prea atașați, în opinia sa, de modelul postmodernist care favorizează evaziunea estetică, replierea din calea chestiunilor cu adevărat importante, general umane, de prim ordin pentru literatură. Nouăzeciștii, în schimb, anexați discreționar de către anumiti critici generației precedente, impun câteva modificări de adâncime (realibitarea existențialului în dauna ontologicului, reabilitarea religiosului și a universalismului) care-i transformă treptat în grup literar distinct. Critic fiind, Ștefan Borbély rămâne fidel ideii de solidaritate. Există o solidarizare cu elitele (atunci când scrie despre Eugen Ionescu, I. Negoițescu, Ștefan Augustin Doinaș etc.), o solidarizare întrucâtva paradoxală cu literatura optzeciștilor, având o funcție compensatorie (v. mitul generației nedreptățite înainte de '89) și, în fine, o solidarizare masivă cu echipa clujeană (textele despre M. Zaciu, M. Muthu, V. Fanache plus echipa "Echinoxului"), demonstrând, elegant nici vorbă, că mai poți fi profet în propria-ți patrie. Ștefan Borbély este un universitar (specialist în comparatistică și mitologie, după cum ne avertizează bogatul curriculum vitae publicat în debutul volumului), amănunt care răzbate pregnant din scrierile sale. Lecturile rostuiesc în chip necesar o lume secretă, dar foarte ordonată. A citi înseamnă a descoperi substratul cultural cel mai adânc, acel fond prin care operele aparțin unui univers livresc accesibil cu ajutorul uneltelor comparatistului. Cărțile nu sunt deci izolate, ci țin de o rețea subterană densă: de aici plăcerea alăturărilor, a sesizării proximităților ori divergențelor, ceea ce face din critică un joc intelectual, o îndeletnicire în care rațiunea își joacă triumfătoare rolul. Senzațiile evocate de lectura acestui volum sunt cele ale unei voluptăți reci, atent cenzurate de orice palpitații cardiace.

Sorin TOMUȚA

** Ștefan Borbély, Xenograme, Editura Cogito, Oradea, 1997*

O antologie

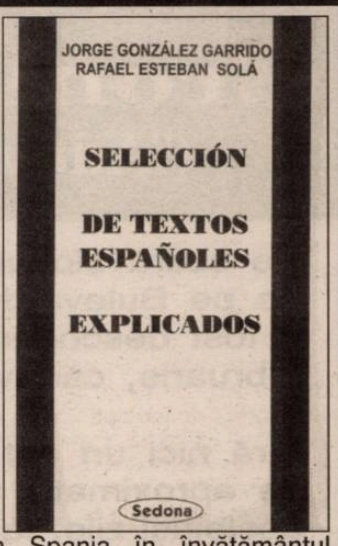

Lucrarea cu titlul **Seleccion de textos espanoles explicados** a domnilor Jorge González Garrido, lector de limba spaniolă la Facultatea de Litere a Universității de Vest din Timișoara și Rafael Esteban Solá, profesor de aceeași limbă la Liceul Jean Louis Calderon, constituie prima carte a unor profesori spanioli apărută într-un oraș care n-a avut până în anii '90 cadre didactice din Spania în învățământul universitar și preuniversitar. Receptivitatea Editurii Sedona merită prin urmare a fi subliniată. Și aceasta cu atât mai mult cu cât autorii vin cu o seamă de soluții de natură a contribui la însușirea unei limbi nu numai de o mare răspândire ca număr al vorbitorilor și expansiunii teritoriale (al IV-lea loc în lume), ci și a unei țări cu o mare tradiție literară, cu o efervescență cultural-artistică azi.

Finalitatea cărții este în primul rând didactică, ea adresându-se acelor studenți care au învățat spaniola până la un anumit nivel, cel de prag ("de umbral"), dar întâmpină dificultăți dincolo de acesta. Pe lângă intenția de a găsi căi de deprindere a limbii spaniole este și aceea de a trezi interesul și gustul studenților pentru literatura și cultura spaniolă prin identificarea unor mijloace adecvate. Autorii au selectat de aceea zece texte literare aparținând unei perioade ale cărei limite sunt începutul secolului al XVIII-lea și mijlocul secolului al XX-lea. Două dintre ele sunt eseuri interesante, având ca autori doi scriitori din secolul al XVIII-lea, și anume pe Benito Jerónimo Feijoo și José Cadalso.

În materie de povestire există pentru început doi reprezentanți ai costumbrismului (literaturii obiceiurilor populare) din secolul al XIX-lea , Juan de Mesonero Romanos și Mariano José de Larra, iar apoi Pedro Antonio de Alarcón cu o povestire din seria de **Historietas nacionales (Istorioare naționale)** având ca temă episoade din războiul de independență împotriva ocupației franceze a lui Napoleon. Romanticul Gustavo Adolfo Bécquer, cea mai înaltă voce lirică a secolului al XIX-lea, este selectat cu o legendă toledană iar Leopoldo Alas "Clarin" cu o povestire pe tema opoziției civilizație-natură. Din marea generație de la 1898 care a meditat la destinul Spaniei și a reușit s-o înalțe prin cultură autorii au reținut doi reprezentanți și anume pe Pio Baroja și pe foarte cunoscutul Antonio Machado. Toate povestirile sunt care de care mai frumoase iar destinatarii antologiei vor avea de profitat, atât ca delectare literară cât și ca însușire a unor deprinderi lingvistice.

Din domeniul teatrului autorii au ales un fragment din **Don Juan Tenorio,** operă clasică a dramaturgiei spaniole în care se re-creează figura lui Don Juan, aparținând lui José Zorilla.

Accesul la limba, literatura și cultura spaniolă este facilitat de expunerea de fiecare dată a biografiei autorului antologat, de analize asupra cadrului general al temei prelungite uneori de scurte explicări ale acesteia. În textele literare reproduse cuvintele mai puțin întâlnite de studenții aflați la nivelul de "prag" al cunoașterii limbii sunt glosate prin sinonimele lor mai uzitate tot în limba spaniolă.

Astfel alcătuită, antologia domnilor Jorge González Garrido și Rafael Esteban Solá este și o lucrare personală, ea reflectând gusturile antologatorilor, criteriile lor și metodele la care ne-am referit. Să nu uităm că toate considerațiile de natură istorico-literară (expunerea biografiei, explicările temei și cadrului general al epocii) sunt ale lor. Parafrazându-l pe unul din primii noștri poeți aș spune că această carte este o contribuție la "creșterea limbii spaniole".

D. VLĂDUȚ

** Jorge González Garrido, Rafael Esteban Solá,* ***Selección de textos espanoles explicados,*** *Timișoara, Editura Sedona, 1997*

Livius Ciocârlie

Á l'eau de rose

"Cel care a făcut ca oamenii să fie furioși pe el a câștigat totdeauna un partid în favoarea lui".

Nu știu dacă îți cîștigi un partid, dar sigur câștigi o partidă. În partida asta n-am fost niciodată cîștigător. În loc să-i înfurii pe alții, m-am înfuriat eu. N-a existat mânie, oricât de îndreptățită, după care să nu mă fi simțit înjosit. Furia e o devastare interioară în văzul lumii, un puseu animalic. Este și un fel de a te da pe mânia celuilalt. Poate fi studiat în stare chimic pură în relația cu elevi nevîrstnici. Dacă ai făcut greșeala să te înfurii, i-ai pierdut și, mai rău, te vor domina. În schimb, nimic mai eficace decât o furie prefăcută. Înfuriindu-te de-a binelea, te golești de putere și, prin acțiunea dezgustului de sine și a rușinii, relația creată nu poți s-o mai schimbi. Rămâi vulnerabil. Prefăcându-se furios și fiind, de fapt, calm, arzi cu o flăcără concentrată locul slab din apărarea celuilalt.

Cu școlarii nici măcar nu trebuie să te înfurii. E destul să fii diminuat într-un fel oarecare. Bolnav, ori cu griji, ori trist. Te simt de la ușă, îți sar imediat în cap. E un raport între energii, ca între armate. Una înaintează în spațiul celeilalte. De unde reiese că și profesorul calm, cu autoritate, este agresor. Îi supune pe copii. Problema e că și mai târziu, cu elevii mari, cu studenții, când nu mai sunt necesare gesturi de autoritate, îi supune. Atunci prin ce și cum le spune, prin autoritate intelectuală. Poate că relația didactică bună e impersonală. Abstragerea într-un proces de înțelegere cu pași mici. Tocmai ce n-am știut să fac. Am încercat, instinctiv, să inversez curentul. Să nu-i "cuceresc" cu ideile mele, să mă expun, să risc. Probabil iluzoriu fiindcă asta ar presupune capacitatea celui căruia îi vorbești de a judeca și aprecia ce-i spui. Ce încerc să comunic nu e atât o idee sau alta cât chiar procesul gândirii. Să-l perceapă, să-și dea seama că există. Pornesc de la premisa că adolescența e perioada când o supapă se deschide sau nu, când se ia cunoștință - sau nu - de viața spiritului. Periculoasă e, totuși, **prezența,** de tip actoricesc. Ambivalentă: te dai și iei în stăpânire, cucerești și te lași cucerit.

M-am îndepărtat mult, chiar și de propriul punct de pornire nu numai de ideea lui Nietzsche. Voiam să povestesc experiențele pierzătoare în schimbul energetic cu copiii, o singură dată, și cu elevii un an întreg. Parcă am spus în **Clopot.** Cum m-a rugat o învățătoare s-o înlocuiesc o zi, sau poate numai o oră, după mai multe nu s-ar mai fi găsit din mine decât scame. Ce vijelie browniană, ce de decibeli! Cu elevii mari de la fostul **Carmen Sylva** n-a fost mai bine decât cu școlarii. Mai rău. Copiii voiau numai să-și facă de cap. Cei mari voiau să se impună, să umilească. Să dea peste nas. Cu atât mai miraculoasă mi s-a părut liniștea de la muzeu. Tăcerea materială în biblioteca de artă din colțul clădirii, dând spre cinematograful **Thalia** și, dincolo, spre liceul industrial, cu zidurile adânci, căptușite de cărți.

Citesc memoriile lui Mircea Eliade. Curioasă impresie. Pe măsură ce se impune ca mare profesor, ai senzația unui grav eșec. Din copilul care se agață de remorca tramvaiului cu cai și căruia până târziu, după mansardă, India, iubiri sfâșiate, lagăr, spital, bombardamente londoneze, antecameră salazaristă, până la sărăcia pariziană, **i se putea întâmpla orice,** ajunge să fie purtat de colo, colo, la date fixe, din congres în congres. Viața i se stinge pe măsură ce-l acceptă Payot, primește burse, invitații, și se încheie la Chicago, "pe peronul unei gări aproape pustii":

"... nici eu, nici Christinel nu îndrăznim să ne mărturisim aprehensiunea cu care am privit în jurul nostru, pe peronul unei gări aproape pustii. Simțeam deja că ne aflăm într-un **alt fel** de oraș".

Sublinierea era necesară fiindcă acel **alt fel** de oraș era moartea. Era Hîrlău.

Noi, cei rămași acasă, am fost - și poate chiar mai suntem - unii cărora **li se putea întâmpla orice.** Ce-i drept, nu din proprie pornire. Fiindcă am trăit la bunul plac al istoriei, adică așa cum trăiesc românii de când se știu. Nu cumva în felul acesta nevoit ne-am salvat? Nu cumva,

spre deosebire de Mircea Eliade, noi am continuat să trăim? Poate nu e rău să emitem semne despre biata, bogata noastră viață.

"Cel ce-și propune deschis scopuri mari iar pe urmă își dă seama în secret că e prea salb pentru ele, n-are de obicei destulă tărie ca să renunțe pe față și devine inevitabil un ipocrit.

Chestiunea mi se pune virtual. Am un scop, nu-l trăiesc cu modestie, nu mi-l ascund. Încerc să revelez prin absență o Absență. Problema e că am nevoie de mijloace, iar absența de care vorbesc este absență de mijloace. Nu-mi rămâne altă șansă decât să fiu ipocrit: să am totuși o parte din mijloacele despre care spun că-mi lipsesc.

Seara, cu Alexandra, **Oglinda** de Tarkovski, în oraș. Imagini dense, tensiune, oameni trăind în altă stare, poetică, gravă, dar sensul, în mare, ne scapă la amândoi. Mă pune pe gânduri într-o privință. Citează din Pușkin despre rolul rușilor de a apăra Europa de năvălitori, după aceea îi arată pe chinezi ca pe o masă isterizată de ideologie și pe soldații sovietici împiedicându-i să înainteze, ca un zid. Mi s-a părut necinstit. Dacă nu vrei, sau nu-ți poți permite să evoci isteria de la tine de acasă, e mai corect să eviți lucruri de felul ăsta. Cam în același spirit ca atunci când Noica sau Bogza vedeau numai răul occidental.

Când ieșim, e noapte. Prostituate la colțuri și câte un proxenet pe un bulevard pustiu. Așteptăm autobuzul în Place de la Victoire, animată, cu muzică rock răzbătând din discoteci, capete rase, motocicliști, câini mari în lesă, vagabonzi cu fețe îngroșate și sticle de vin. Am nedelicatețea să-i spun Alexandrei, care îmi propusese să vedem filmul, experiența asta n-o mai repetăm.

Mă întorc la Nietzsche. Cum pune el problema, se referă la ipocrizia în raport cu alții. O transfer asupra relației cu sine. Scopul cel mare, așa se înțelege, era cartea despre vid. Ce a mai ieșit și din asta! Las la o parte că mai nimeni n-a citit-o, iar când a citit-o n-a găsit în ea cine știe. Lectura grăbită n-ar fi de mirare în anii ăștia când oamenilor nu le stă gândul la cărți, nu la ale noastre în orice caz. Partea proastă e că nici mie nu-mi spune mare lucru. Îmbâcsită, ăsta e cuvântul, chiar dacă sunt și pagini care-mi plac. Oricum, dacă a fost un mare proiect... Dar n-am tendința, cum spune Nietzsche, să mă ascund după deget. Mai repede invers, să nu recunosc nici când reușesc.

Recitesc fraza lui și observ că el nu să recunoști cere. Să renunți. În privința asta sunt, slavă Domnului, destul de ipocrit cu mine însumi ca să-mi dau seama prea târziu cum stau lucrurile. Altfel, n-aș mai face nimic.

(Atâta știu, să lansez titluri de șrapnele îndreptate spre pielea mea. Nu mă mai amuză, mă plictisește. Dar atunci cum? Altfel nu știu. E și asta o limbă, limba cenușii. Să învăț acum, la "vârsta a treia", să mă laud? Să spun, de exemplu, ce?

Păi, nici să nu mă laud, nici să nu mă ponegresc. Să spun, dacă se poate, incomodități. E singurul fel amuzant, acum când dinspre americani ne vine un mare val, "politically correct", de conformism, iar în Franța se vinde în 150.000 de exemplare un **Petit traité des grandes vertus,** scris **á l'eau de rose.** Tot ce se mai poate: să nu fii **bien pensant.** Cum? într-o țară unde sunt atâtea de îndreptat. Tocmai acesta e un clișeu. Nu se poate îndrepta nimic sau, dacă s-o fi putând, nu o să îndreptăm. Ar fi vremea să ne intre în cap: pe gardul nostru scrie **rebut.**

A propos de incomodități. Mi-l amintesc pe Jean Genet, într-o lungă discuție cu Piorot-Delpech, din '86, reluată de televiziune. Scandalul fără reținere. "Ce m-am mai distrat când nemții v-au tras o mamă de bătaie!" Adică vouă, francezilor, în al doilea război. El nu se simte francez, nici măcar alb. Profită cu bună știință, dându-le cu tifla, de slăbiciunea lor. Știe că n-or să-i facă nimic. Îi elogiază pe toți teroriștii, de la Baader la Khadafi. Într-o limbă superbă, îngrijită dar nu prețioasă. Cu poezia tulburătoare a omului din subterană. Nu dă sentimentul, ca mai toți francezii, că nici n-ai apucat să le pui întrebarea și și-au și răspuns. Reflectează mult, precaut, pronunță greu. "Nu vă urăsc", spune. Și, după o pauză calculată : "Nu meritați!" Se explică: "M-ați călcat în picioare, vă calc și eu". Suprema insultă în gura lui: "Vorbește ca Simone de Beauvoir!" A fost uneori cu Sartre la manifestații stângiste. Erau flancați de polițiști așa de politicoși încât din revoltă nu rămânea nimic. Așa și cu interviul. Poirot-Delpech ascultă calm. Nu e slăbiciune, e putere. Scandalul se preface în vorbărie. Te acoperă cu vată, n-ai cum să-i incomodezi.

Ca să nu mai spun că avea o limită. Într-un război dintre ruși și americani ar fi fost de partea rușilor. Foarte bine, dar n-o spunea cu cinism. Își căuta argumente. exploatarea americană ar fi mai apăsătoare decât exploatarea sovietică, în care nici nu credea. Nu e adevărat că rușii se folosesc de tancuri. Numai ziarele "albilor" o pretind. Până la urmă îți venea să spui: totuși ești un prost!.)

Persona

Ce faci, ce gândești, dar mai ales ce simți în clipa când vezi că ești văzut? Când, brusc, știi că ai devenit actor în ochii celorlalți, că ești expus privirii și judecății unei instanțe din afara ta. Are vreun sens "scena" aceasta? Spune ea ceva important despre fiecare din noi, despre om, așadar? Cu siguranță că da. Dar, mai ales, spune mult chiar despre cel care o resimte ca obsesie într-unul din segmentele vieții sale și are curajul să se elibereze de ea scriind nu un roman, nu un jurnal, ci două volume de critică și teorie literară.

După un debut în forță cu un eseu despre Marin Preda (1982), în 1988 Vasile Popovici se relansează cu o carte intitulată temperamentos **Eu, personajul** (Ed. Cartea Românească). Cele 180 de pagini îi erau dedicate lui Livius Ciocârlie și reuneau două eseuri distincte: unul de 125 de pagini, **Cel de-al treilea personaj. Teatralizarea epicului în literatura română** și un altul, mai scurt, **romanul inconștientului.** Primul - în fapt un mic volum autonom despre "infernul teatralității" - se născuse, după mărturisirea autorului, dintr-o "obscură senzație personală": aceea de a fi privit, de a se simți brusc "pe scenă". "Însă mărunta spaimă fără nume au mai trăit-o și alții, nume ilustre: Tolstoi și Slavici, Balzac sau Sadoveanu, tragicii greci și Marin Preda... Ce se anunța a fi un fapt strict subiectiv mijlocea deodată accesul la un întreg spațiu al literaturii, spre care, prin această îngustă trecere, nu mai pătrunsese nimeni, după cât mi-am dat seama". Așadar, acum zece ani, un proiect orgolios, formulat orgolios: ambiția unei opere de pionierat, în ciuda precarității recunoscute și asumate a instrumentelor de lucru. "Explorarea /.../ a avut nevoie să se descurce singură, cu un echipament critic improvizat; bună, rea, teoria s-a născut o dată cu analiza".

În fond, ce descoperea atunci Vasile Popovici? Că s-ar putea elabora (pe baza acelei intuiții, confirmată - în cazul lui Slavici - de studiul Magdalenei Popescu), o **sistematică a personajului.** Că ar putea fi distinse atât din perspectiva creației, cât și din cea a lecturii trei **arhipersonaje** (din cele mai vechi timpuri ale literaturii până azi): monologic, dialogic, trialogic. El invoca atunci, în 1988, câteva argumente plauzibile, dar insuficient dezvoltate, drept suport al ipotezei sale, lăsându-l pe amatorul de teorie oarecum frustrat, suspendat.

Așteptarea aceasta va fi însă total răsplătită în volumul apărut recent. **Lumea personajului** are aproape 250 de pagini, e o teză doctorală, validată pe deplin de judecata unor experți, citați fragmentar pe contracopertă (Livius Ciocârlie, Paul Cornea, Nicolae Manolescu, Mircea Mihăieș, Marian Papahagi, Ion Pop). Destinatarul dedicației e tot Livius Ciocârlie, dar "tabula gratulatoria" e mai amplă, după cum extinse sunt și sistemul argumentativ și analizele propriu-zise. Dar deosebirea de esență între cele două volume (primul parțial încorporat - cu mici rescrieri - în cel de-al doilea) nu stă în ceea ce s-ar putea numi un "regim al cantitativului", al unei simple extensii, ci în sporul de calitate, în intensificarea capacității nu doar de analiză, ci și de sinteză. Deși tema comună a celor două volume trădează obsesia unei vârste "crude", tinere (importanța lui "a fi văzut de către cineva"), privirea (tonul abordării critice) e diferită. În primul volum mizele erau mari, intuițiile corecte, dar printr-un soi de impetuoasă nestăpânire (de sine), totul rămânea proiect. O lume de câștigat. I-a trebuit un interval de zece ani pentru ca lumea personajului să fie cucerită. Miza (în continuare ambițioasă) e acum atinsă printr-o argumentare impresionantă, care convoacă nu numai elemente de strictă teorie literară, ci recurge la filosofie (de la fenomenologie la structuralism), antropologie, sociologie, psihologie, semiotică, trădând o dezinvoltură și eleganță de invidiat în modul de a prelucra informații din arii atât de diverse. Metabolismul său intelectual poartă, aici, amprenta unei alte vârste. E maturitatea lucidă, mai bine stăpânită, care are din nou curajul confesiunii: construcția plănuită cu ani de zile în urmă se încheie, din simplul motiv că "investiția intelectuală și sufletească și-a epuizat energia și, o dată cu ea, disponibilitatea pentru subiect".

Și totuși, dincolo de acest scepticism temperat al mărturisirii care inaugurează cartea, nu de puține ori s-a putut citi în peisajul cam arid al teoriei literare un text mai viu, mai patetic, atât de bine scris, încât unele capitole (în special cel despre Ana Karenina) pot fi invidiate de orice prozator serios. Ceea ce nu înseamnă că **Lumea personajului** nu e o carte academică. Dimpotrivă. Doar că ea are eleganță și grație, refuzând clișeele unui discurs emfatic, tonul crispat și morocănos. Studiul lui Vasile Popovici seduce prin idee, prin strategia argumentării, prin sistematicitate, prin forța analitică și deopotrivă prin stil. Rareori atâtea calități într-o singură carte. Și încă de teorie literară.

Adriana BABEȚI

* Vasile Popovici, **Lumea personajului,** Editura Echinox, 1997

H.-R. Patapievici

Perfecțiunea și moartea

Există creatori pentru care ultima perioadă a vieții reprezintă un soi de salt "dincolo". Firește, într-o primă accepție, este vorba de un salt dincolo de propria creație anterioară. Dar, într-un sens mai profund, simțim că de fapt nimeni nu poate sări dincolo de propria umbră (care e opera) decât înrădăcinându-se într-un soi de **alt tărâm** decât până atunci. Saltul "dincolo", în acest al doilea caz, este în fond străpungerea către un domeniu al problematizării care posedă câteva însușiri frapante: e ultimativ, e straniu, pare a trimite la o cunoaștere până atunci ignorată, ne somează să acceptăm că reprezintă un voal ridicat de pe chipul necunoscut al existenței. În legătură cu ofensele pe care o cunoaștere prea indiscretă le-ar putea aduce Marelui Anonim, Blaga a vorbit de o **cenzură transcendentă**. Odată ce în viața unui creator apare o cezură ca aceea de care am amintit mai sus, pare a intra în posesia unei forme de cunoaștere extrem de ofensive. Iar atunci când creatorul va muri, sentimentul imposibil de reprimat va fi acela că moartea l-a smuls pentru a nu ne dezvălui, nouă, celor care nu am fost atinși de revelațiile cezurii, mai mult. Schema este aceasta: un creator talentat devine la un moment dat un soi de fereastră spre altceva decât experiența comună; creația sa capătă brusc, după acest moment toate aparențele găsirii unei chei universale a lumii; apoi, când creatorul părea foarte aproape de a ne spune **totul,** survine moartea, pe care, vrând nevrând, nu o putem interpreta decât ca pe o smulgere intenționată a lui dintre noi. Aproape toți creatorii loviți de iluminațiile cezurii sfârșesc prin a fi amuțiți de rigorile cenzurii transcendente. O ilustrare patentă a acestei scheme a fost oferită de viața și opera lui Ioan Petru Culianu (născut în 5 ianuarie 1950 la Iași și asasinat în 21 mai 1991, la Chicago). Conjectura mea este că spre sfârșitul vieții sale, să zicem, pentru comoditate, nel mezzo del camin (1985), Culianu a intrat în posesia unei scheme universale de cunoaștere. Descoperirea acestui principiu cognitiv i-a reevaluat într-o manieră radicală toate cunoștințele anterioare și l-a proiectat într-o cursă vertiginoasă de transvaluare a întregii istorii culturale pe care însă nu a apucat decât să o schițeze.

Dacă până în 1985 (dată indicatorie a cezurii) creația lui Culianu este aceea a unui erudit extrem de talentat, distins de colegii săi printr-o înclinație filosofică mai pronunțată, după cezură creația sa capătă un profil nou, deopotrivă straniu și ultimativ. Ceea ce se deprinde din **tonul** ei este somația descoperirii unui nou temei al unității lumii. Totul la ultimul Culianu devenise urgent și trepidant. Să observăm că opera paradigmă a primului Culianu a fost, fără îndoială, **Eros et magie a la Renaissance** (1984). Scrisă și elaborată îndelung (București, 1969 - Groningen, 1981), reeditarea ei sub forma diverselor traduceri care au apărut până în 1987 nu a implicat rescrierea ei. Timpul încorporat în concepția acestei cărți fusese, prin urmare, lent, egal și definitiv. Dimpotrivă, cartea paradigmă de trecere spre formula ultimului Culianu, **Les Gnoses dualistes d' Occident** (1990), la numai un an distanță de la prima ediție franceză, atunci când e pregătită pentru tipar traducerea engleză (făcută de autor și de logodnica lui), are nevoie de o regândire și de adăugiri lămuritoare. Aceasta înseamnă că timpul încorporat în concepția acestei cărți se manifesta precipitat, mobil și supus autotransformării. Între ediția franceză din 1990 și ediția engleză din 1992 (cu titlul **The Tree of Gnosis**) diferența nu este nici de claritate, nici de profunzime: este o deosebire de portanță. Completările și reformulările aduse acestei cărți în ultimul său an de viață erau consecința rapidității cu care Culianu înțelegea din ce în mai bine cât de departe purta schema sa universală de cunoaștere.

Să ne amintim că, spre sfârșitul vieții amândurora, Noica îi scria lui Eliade întrebându-se care va fi ultimul autor pe care îl va reciti înainte de moarte. Ezita între Goethe și Eliade însuși. Și Noica se hotăra pentru Eliade, întrucât i se părea că opera prietenului său trimitea mai departe. Ei bine, sentimentul meu este că opera ultimului Culianu pune probleme care strivesc cercul strâmt al erudiției universitare și care, în accepția sa specială, trimit "dincolo de această lume". În fond, unul din ultimele sale articole se referea la "desaga cu instrumente" a istoricului pentru cealaltă dimensiune "A Historian's Kit to the Fourth Dimension", 1990). Să rezum conjectura centrală a acestui articol. Anul miezului vieții, la Culianu, este anul când în viața sa se instalează cezura. Până la cezură, el a ilustrat cu strălucire performanțele unui specialist multicultural, cu înclinații filosofice, încadrat în limitele eruditului de tip Warburg Institute. Acestea vizau, cum se întâmplă în științele spiritului, identificarea unui mecanism explicativ, potrivit căruia două sau mai multe serii de fapte pot fi puse într-un raport de explicație. Cel mai reușit exemplu pe care l-a oferit Culianu este explicarea mutației intelectuale suferite de spiritul uman în secolul XVII (apariția științei moderne, între altele), prin reprimarea imaginarului care făcuse posibile științele renașterii bazate pe eficacitatea magiei. Astfel, potrivit lui Culianu, victoria spiritului cantitativ și empiric a fost consecința distrugerii veracității lumii imaginale (mundus imaginalis), prin intermediul căreia omul se învecina cu zeul. Mai târziu, fără a-și dezavua explicația descrisă mai sus, Culianu va respinge ca tautologice "principiile explicative", optând pentru o hermeneutică a clasificărilor, pe care singur a declarat-o mai familiară matematicienilor decât umaniștilor (cf. "System and History", 1990). Pe urmele lui D'Arcy Wentworth Thompson, un biolog care era și matematician și literat clasic, Culianu stabilește înrudirea dintre două obiecte prin posibilitatea găsirii unei transformări, care să poată trece obiectul "1" în obiectul "2" și reciproc. Spre pildă, craniile mamiferelor pot fi obținute unele din altele prin anumite transformări matematice, pe care D'Arcy Thompson le-a numit "deformări"; metacarpul boului este transformarea geometrică a metacarpului girafei sau oii; frunzele lanceolatelor, ovatelor și cordatelor sunt transformări reciproce; și așa mai departe. Concluzia este că multe fenomene naturale pot fi obținute unele din altele prin transformări reciproce. Dar atunci este imediat evident că ierarhismul implicat de "principiul explicativ" trebuie abandonat, în favoarea unei egalități de manifestare pe care am putea-o numi ecloziune a similarelor. Mai mult, ideea căutării invarianților, fie ei formali sau conținutistici, trebuie și ea recuzată, întrucât e prea rigidă în raport cu fluiditatea plastică a transformării.

Și atunci, ce e o transformare? Este reformularea pe care morfodinamica o dă vechiului principiu al identității.. Sunt gnosticismul și creștinismul "identice"? Potrivit vechiului principiu al identității, categoric nu. Potrivit însă rezultatelor investigației ultimului Culianu, gnosticismul și creștinismul, ca obiecte ideale, cu existență în propriul lor spațiu logic, reprezintă variante ale desfășurării consecințelor acelorași reguli simple de bază, care diferă numai prin activarea unor opțiuni diferite. Gnosticismul și creștinismul sunt deci "identice", în sensul că se pot obține unul din celălalt prin transformări reciproce **(The Tree of Gnosis,** p. 18), așa cum cochilia conică a pteroponului poate fi transformată într-o spirală logaritmică printr-o simplă operație matematică. Putem prin urmare spune că Ioan Petru Culianu a trecut, în urma cezurii, de la o hermeneutică bazată pe principii explicative la una a transformărilor de similaritate, clasabile după setul de reguli de generare.

Considerată în sine, cezura din 1985 pare a fi pur metodologică. Dar pusă cu ingeniozitate la treabă, ea se dovedește nu doar extrem de generală sub raportul aplicării, dar are câteva consecințe ontologice importante, pe care Culianu nu a întârziat să le tragă. În fond, ceea ce am denumit aici "ultimul Culianu" reprezintă explozia creativă pe care Culianu a trăit-o începând cu momentul în care a descoperit că invenția sa metodologică are consecințe ontologice neașteptate, că poate da seama de tot. Majoritatea ultimelor sale texte se autoparafrazează și se acoperă parțial, după moduluri pe care îi plăcea să le combine indefinit paratactic, potrivit "sistemului cărămizii" (similar, pentru Culianu, principiului de dezvoltare al sistemului trinității). Totul se ținea, la ultimul Culianu. Coerența sa atinsese ideea ultimă, integrarea finală. Un frison de perfecțiune trebuie să-l fi străbătut când, la 4 aprilie 1991, așternea perfecta sa "Introducere" la **The Eliade Guide to Religion** (apărut după moartea sa, în 1992). Asemeni perfectului Lönnrot din ficțiunea lui Jorge Luis Borges intitulată "Moartea și busola" (1942), Culianu găsise una din variantele răspunsului final. În ficțiunea lui Borges, Lönnrot a fost ucis potrivit unui plan care ar fi eșuat dacă enorma sa inteligență nu l-ar fi împins să i se conformeze întocmai. Sentimentul meu straniu, pe care nu îl pot argumenta, este că ultimul Culianu intrase fără să vrea în fractalul unui paradox de tip Lönnrot.

Voluptate și frustrare

Lectura oricărei cărți a lui Ioan Petru Culianu rezervă cititorului așezat pe de-antregul în faptul cărții două tipuri de experiențe fundamentale , deopotrivă frapante, aflate una în prelungirea celeilalte. Este ca și cum am fi în fața unui ritual; cât timp te mulțumești să privești spectacolul care se desfășoară în fața ochilor tăi fără a pune vreo întrebare pătrunzi într-o lume a cărei destăinuire îți aduce **voluptăți** aproape carnale. Trăiești cu maximă intensitate "înfruptându-te" din "trupul" CĂRȚII. Când vei fi terminat și ultima "bucățică", vei vrea să știi, cu siguranță, unde e el, cel care a scris cartea tocmai săvârșită, dar nimeni nu se va grăbi să îți răspundă. **Frustrarea** ta, de aici și îngerul de acolo care își lustruiește baioneta.

Anul orwellian 1984 are în contextul operei lui Ioan Petru Culianu o dublă semnificație. Mai întâi pentru că este anul în care prin publicarea a două volume (**Expériences de l'extase,** apărut la Payot și **Eros si Magie în Renastere 1484,** Flammarion), EL SE DESPRINDE decisiv de perioada uceniciei, dovedind că este nu doar cel mai strălucit discipol al lui Eliade, ci și un veritabil creator, capabil să producă o nouă paradigmă în istoria religiilor. În al doilea rând, 1984 este important pentru analogia cu 1484, fapt care semnifică momentul de cotitură în schimbarea formei mentis medievale. Trecerea anului 1484 în titlul celei de-a doua cărți sugerează încercarea de reconsiderare a implicațiilor pe care le-a avut acesta în evoluțiile ulterioare ale mentalității umane.

Eros și Magie în Renaștere 1484 este o re-formulare a presupozițiilor constituante ale teoriei culturii occidentale, efectuată prin prisma unei noi abordări hermeneutice și epistemologice. În această carte, Ioan Petru Culianu a descoperit, după expresia lui Sorin Antohi, "spiritul modernității emergente, deplasând momentul marii rupturi cu forma mentis medievală în zilele reformei". Concepută ca o **re-semnificare** a conceptelor deopotrivă operante în istoria științei și teoria culturii, o astfel de întreprindere impune abordarea unui discurs depopulat de opțiuni partizane, premisele luate ca puncte de plecare fiind obiectivate la nivelul general, fără a abandona însă accepțiunea pe care o dă autorul însuși unei probleme sau alta. Lucrarea lui Culianu își are originile în cercetările începute în 1969 pe vremea studenției și este structurată pe două studii dedicate lui Giordano Bruno și Marsilio Ficino. Fidel teoriilor sale, Culianu reia ecuația eros-magie în discuție după mai bine de 15 ani.

În răspărul oricărui tip de hegelianism, Culianu afirmă ca principiu al schimbării **mutația,** și nu evoluția. Afirmațiile lui reiau mereu sub o altă formă aceeași idee: "totul poate fi definit în termenii unui mind game"; realitatea în sens tare, nu aparține decât regulilor de transformare. Pasărea Phoenix este o reformulare a unui principiu perdant. În fapt, suntem cu toții victime ale prejudecăților progresiste, prizonierii unui cadru mental obturat de scientism sau rationalism. Culianu propune o redimensionare a simbolismului istoriei umane, sugerând continuitatea de substanță dintre culturi. Fiecare epocă trebuie citită într-o nouă cheie hermeneutică, fără a avea pretenția de a ajunge la un rezultat irevocabil.

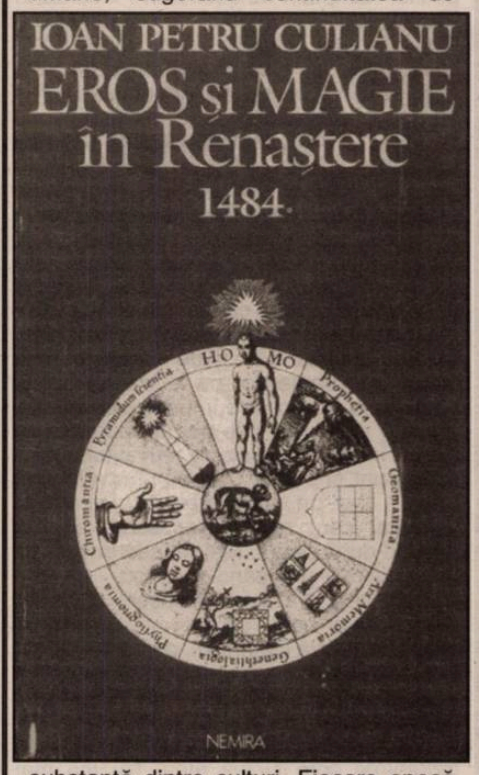

Știința modernă, produsul desprinderii de spiritul Evului Mediu, nu este "evoluția de la simplu la complex, de la irațional la rațional, ci produsul unei mutații a imaginarului". Capitolul IV este nucleul cărții. magia și erosul sunt puternic înrudite, identice chiar, de vreme ce substanța în care se petrec acțiunile lor este aceeași-pneumă universală. Ca tehnică de manipulare fantasmatică, de manipulare a individului și maselor, magia anunță psihologia maselor și psihosociologia aplicată de astăzi. Termenul de **phantasia** apărea la Aristotel cu înțelesul de simț intern și tinea de o definire empirică a relațiilor dintre două entități izolate trupul și sufletul, a căror unire e unul dintre misterele cele mai profunde ale universului. Această unire, din punct de vedere metafizic este aproape imposibilă. Aristotel nu subscrie dihotomiei platoniciene suflet-trup. Trupul îi deschide sufletului o fereastră către lume prin cele cinci organe de simț ale căror mesaje sosesc la același dispozitiv cardiac care se ocupă acum de codificarea lor spre ale face comprehensibile. Intelectul este singurul în măsură să decripteze ceea ce Culianu numește "gramatică fantastică". Înțelegerea sufletului, "care e mai puțin o știință și mai mult o artă, din pricina abilității ce trebuie desfășurată spre a surprinde tainele ținutului prost cunoscut în care călătorește intelectul, reprezintă postulatul tuturor operațiunilor fantastice din Renaștere: erosul, Arta memoriei, magia, alchimia și cabbala practică" (p. 27).

Nonu Benjamin FESHTAN

** Ioan Petru Culianu, **Eros și magie în Renaștere 1484**, Editura Nemira, 1994*

De la misterul Eliade la misterul Culianu

Am citit monografia lui Culianu (cea apărută la Assisi în 1978), prin 1980, în timp ce lucram la **Șantier II**, adunând mărturii despre Eliade de la o seamă dintre prietenii evocați în **Amintiri, Memorii, Fragments d'un journal.** Mă impresionase scrisoarea lui Mircea Eliade. Ea fixa întâi portretul marelui savant, și abia pe urmă sublinia valoarea cercetării: "Mi-a plăcut, te felicit și îți sunt recunoscător! Cel puțin, în Italia voi fi mai puțin răstălmăcit ca până acum (sper să apară și în engleză sau franceză). Mi-a plăcut, întâi și-ntâi, pentru că, deși te știu ™eliadian» n-ai căzut în păcatul hagiografiei (așa cum am făcut eu, în **Introducerea la ediția Hasdeu,** în 1936)".

Marele savant îi rămânea recunoscător tânărului Culianu pentru că îndepărta, cel puțin în Italia, pericolele răstălmăcirii! Pe urmă, că n-a căzut în capcana hagiografiei, așa cum căzuse el cu al său Hasdeu!

Pentru un cititor din România, care știa că în anii "răi" ai proletcultismului, Mircea Eliade fusese la bête noire, a oficialității, putea fi o surpriză faptul că tocmai unul sosit din Est trebuie să-l apere. De ce Culianu și nu unul dintre numeroșii săi elevi, mai bine așezați în lumea occidentală? E drept că românii - cu specialitatea "profesor de literatură" - puteau, în Occident să mizeze pe foarte puține nume. În deceniul al optulea, Mircea Eliade era probabil singurul. Era relativ comod pentru un cercetător în științe umaniste plecat din România să se oprească asupra operei lui Mircea Eliade. Cercetarea lui Culianu nu-i o hagiografie, dar e scrisă cu grija de a nu se ridica împotriva așteptărilor profesorului. Are supărări Eliade pe Negulescu? P.P. Negulescu este, scrie Culianu, "academician superficial dar cu multă faimă locală". Scrie Eliade că nu poate să se întâlnească în august 1942 cu Sebastian, fiindcă e urmărit de Gestapo? "În august se întoarce pentru zece zile la București, tot în misiune diplomatică. Se află sub observația Gestapo-ului și a Serviciului secret român. Este mâhnit că nu poate să se întâlnească cu nici unul din vechii lui prieteni", acceptă discipolul. Operă de reală erudiție, **Mircea Eliade** (1978) e scrisă fără o bună lectură a publicisticii lui Mircea Eliade din deceniul al patrulea. Or, mediile culturale ale anilor optzeci sunt mai puțin interesate de performanțele intelectuale ale lui Mircea Eliade, cât de participarea lui la mișcările de extremă dreaptă, în anii fascizării României. Cititorul care habar n-avea unde e Romania pe harta Europei afla dintr-o dată că Mircea Eliade fusese acolo, în țara lui, membru al unui partid de extremă dreaptă! Sunt la modă demascările și Mircea Eliade pare, dintr-un șir de motive, victimă sigură. Ioan Petru Culianu pregătește acum alte cărți care să demonstreze că Mircea Eliade, maestrul și protectorul său, nu a fost nici fascist, nici membru al organizațiilor de extremă dreaptă din România. După experiența primei cărți, înțelege **de ce e nevoie.**

"Paginile de față (scrie Ioan Petru Culianu în **Cuvânt**-ul **înainte** la **Necunoscutul Eliade)** îi vor înfățișa totuși cititorului două fațete necunoscute ale lui Eliade: Eliade ca existență **istorică** și al său **Sitz im Leben** în viața intelectuală și politică românească dintre 1921 și 1943... și Eliade ca existență **vie,** exprimându-se în scrisori sau cu voce tare dinaintea unui tânăr câteodată ignorant, dar întotdeauna atent, căruia el însuși i-a îngăduit să se intituleze **discipol".**

De data aceasta, ideea de **apărare,** și de apărare categorică, directă, ideea de replică obligatorie apare de la prima frază: Eliade e unul dintre cei mai mari creatori de mituri ai timpului nostru, Eliade **e un mistagog al literelor,** e un **creator conștient, uneori ludic, de enigme. Mircea Eliade necunoscutul** are două părți, fiecare titlu părând a defini mai degrabă o poveste fantastică decât un studiu: **Un ciclop suprauman** și **Mircea Eliade și broasca cu un singur ochi.** Ca și alți studioși ai lui Mircea Eliade, fiecare dintre ei nimerind, nevinovat, în vârtejul pasiunilor polemice, Ioan Petru Culianu încearcă a descoperi ce se întâmplă în România în vremea lui Eliade. Terenul e abrupt, fără mlădiere și fără nuanțe: "Max Weber n-a găsit un sol fertil în România, unde ideile lui Iorga monopolizau terenul". Din start, am descoperit că răul cel mai mare vine de la faptul că **Iorga și ai săi** monopolizează terenul; că nimic nu se mai întâmpla în România în afara lui Iorga.

Adevărul este că, în anii treizeci - care ne interesează - antipatia față de Iorga e aproape generală. Și momentul de vârf al antipatiei e marcat chiar de asasinarea lui Iorga de legionari. Dar despre asasinarea lui Iorga Ioan Petru Culianu nu mai scrie. Important era că Eliade se detașează de Iorga, iar Eliade trebuia salvat.

Și mai violente sunt atacurile împotriva ortodoxiei. Ortodoxia ne-ar fi legat, crede Culianu, doar de Rusia. Ortodoxiștii români se trag din slavofili, Nichifor Crainic fiind continuatorul moscoviților: el voia să proclame a patra Romă. Fiindcă Nichifor Crainic se va afla în război perpetuu cu Eliade, el putea sluji ca material didactic. "Cât privește ortodoxia românească, ea n-a reprezentat niciodată în România un factor care să contribuie la avântul unei conștiințe naționale", scrie, tranșant, Culianu.

Eliade n-a fost ortodox, zice exegetul. Ortodocșii au fost Iorga, legionarii, a fost Crainic și cu ai săi; nicidecum Eliade.

Pentru a salva prestigiul lui Mircea Eliade, Ioan Petru Culianu e în stare să-și pună în joc autoritatea lui de istoric la religiilor. Sau să fie vorba doar de o insuficientă lectură a documentelor? Sau de altele, așezate pentru totdeauna sub pecetea tainei?

*

Sunt folosite cu prea mare încredere, sau doar citate mărturii, impresii, păreri de-ale exilaților. Revine ca un refren bănuiala că Antonescu ar fi trebuit să se oprească la Nistru și să-și conserve armata, dar n-a făcut-o "datorită eticii ortodoxe". Mai sunt citate, sub beneficiu de inventar, idei de tot năzdrăvane cum că Zelea Codreanu nefiind român (?) ar fi avut "forța morală de a asana politica românească". Sau că Nae Ionescu ar fi fost asasinat de serviciile secrete engleze.

Mai spectaculoase sunt proiectele de convorbiri cu Mircea Eliade, din care ar fi trebuit să iasă altă carte. Și ele încep sus de tot: **"Mircea Eliade, sunteți omul cel mai extraordinar pe care l-am întâlnit vreodată," spune Culianu.** Cele 21 de întrebări (prima serie) dau și răspunsurile. Ele reiau teze din cartea **Eliade necunoscutul** (și ea nepublicată) unde e greu de susținut. "Ați trăit rinocerizarea României din anii 1934 - 1937. Vă regăsiți în figura lui Bérenger, ultimul om care rezistă rinoceritei?" îl întreabă autorul care încercase să demonstreze că Mircea Eliade fusese ultimul dintre cei care încerăcă să reziste rinoceritei.

Oricât de mult l-am iubi pe marele savant, oricât am fi de aproape de amintirea lui, a încerca să faci totul pulbere de dragul unui Eliade fără pată mi se pare prea mult. Iorga n-a fost modelul unic, ortodoxia n-a fost antinațională, Nae Ionescu e binecunoscut în opțiunile sale. Iar Mircea Eliade n-a fost de stânga și nu a detestat dreapta. A fost un om de dreapta, fără să fie de extremă dreaptă, decât în câteva momente iresponsabile ale unor ani în care România și-a ieșit din matcă.

Ioan Petru Culianu, partener al dialogurilor, al convorbirilor, dă crezare mitografului. Altfel, erudiția sa excepțională pune în valoare trăsături importante ale operei. E deplin explicabilă abandonarea cărților **Eliade, necunoscutul** și a **Dialogurilor** de autorul lor. Mai puțin explicabilă ar fi abandonarea lui Mircea Eliade după moartea acestuia.

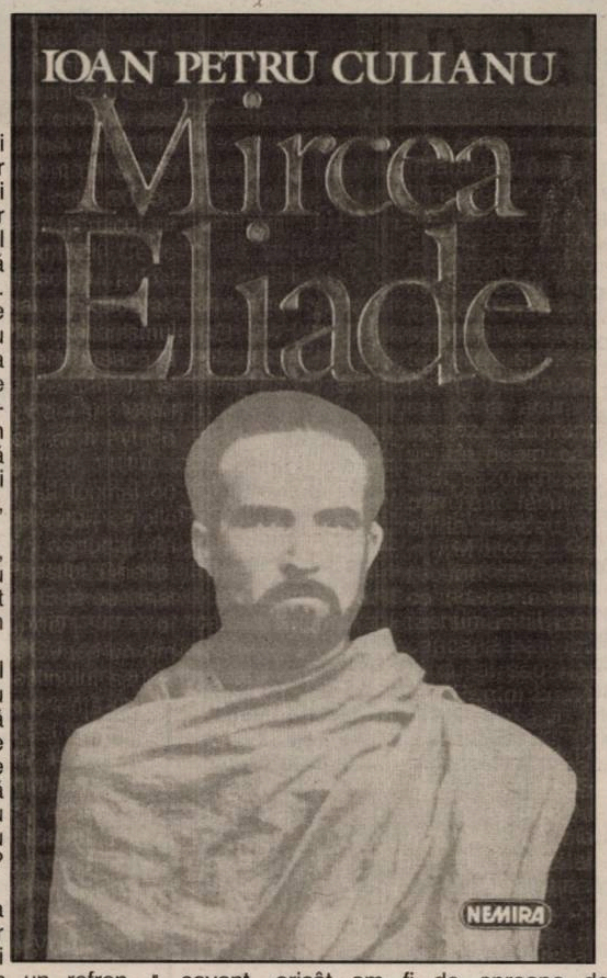

Cornel UNGUREANU

Ioan Petru Culianu, Mircea Eliade, *Ediție revăzută și augmentată. Traducere de Florin Chiritescu și Dan Petrescu. Cu o scrisoare de la Mircea Eliade și o postfață de Sorin Antohi.*

Erudiție și finețe

Departe de a fi o carte a Occidentului, lucrarea lui I.P. Culianu este o invitație la o călătorie în diacronia unui fenomen metafizic congenital aproape spiritului uman: dualismul. Străduința cea mai mare a unei asemenea încercări este de a depărta și delimita de orice dogmă sau preconcepție, de care ar putea fi tentat în fața unui astfel de subiect. I.P. Culianu încercă să surprindă atât descriptiv cât și în profunzime articulațiile unui curent spiritual cunoscut de toată lumea, dar în același timp foarte necunoscut, un curent spiritual care s-a manifestat tot timpul în umbra religiei oficiale, fiind considerat de cele mai multe ori eretic și ezoteric.

Metoda de cercetare a lui Culianu este, în mare, cea a maestrului său Mircea Eliade. El trece peste așa-zisele bariere spațio-temporale încercând să surprindă fenomenul în universalitatea sa. Chiar dacă titlul ne-ar trimite la o cercetare comparatistă de tipul Occident vs. Orient, faustic vs. apolinic, din buna tradiție de gândire binomică a spiritului german (vezi Nietzsche, Lessing, Spengler etc.), I.P. Culianu propune o analiză a fenomenului în discuție complet debarasată de astfel de modele.

În primul rând, Culianu aduce la zi informația în domeniu printr-un studiu exhaustiv al bibliografiei. Plecând de la aceste date încearcă să se

delimiteze și să-și precizeze prin mijloacele cele mai moderne care le are la îndemână propria sa viziune asupra problemei. I.P. Culianu este, ca și Mircea Eliade, un spirit care tinde spre exhaustivitate pe de-o parte, dar și spre o intuiție a detaliului revelator inerentă oricărei cercetări care se vrea științifică pe de alta.

Foarte semnificativ în cercetarea sa ni se pare alegerea punctului de plecare în discuția oricărui fenomen luat sub lupa analizei sale. Și de această dată el îl urmează pe Eliade, prin faptul că orice idee enunțată pleacă sau are la bază un adevăr mitic. Mitul este punctul de mișcare, sau ideea forță care emană spre celelalte zone ale spiritului uman. El explică atât religiosul cât și psihologicul.

Subiectul cărții fiind atât de vast, surprinzător chiar și pentru un cititor inițiat în problemă, îl obligă pe cercetător să abordeze problema din mai multe perspective. După o analiză succintă a miturilor dualiste cele mai importante, Culianu trece la o minuțioasă decantare a simbolurilor care în diferite contexte revelează noi sensuri sau nuanțe, care întăresc ideea multiplicității și varietății fenomenului discutat. Astfel apar în carte intersante analize ale simbolului Înțelepciunii căzute sau a Demiurgului ignorant.

Însă pe lângă o astfel de cercetare analitică, dar sincronică, Culianu încearcă în partea a doua a cărții să ia sub lupă principalele curente dualiste, care au apărut de-a lungul istoriei, fiecare cu specificul și natura sa. Chiar dacă se discută despre maniheism, despre bogumili sau catari, cercetătorul nu pierde din vedere unitatea de-a dreptul surprinzătoare a fenomenului. Întreaga carte concepe dualismul ca pe un tot unitar și organic. Manifestările sale în decursul istoriei nu sunt înfățișate decât ca niște avataruri, ca niște variațiuni pe una și aceeași temă principală a viziunii dualiste asupra lumii. Bineînțeles nu este vorba de o uniformizare a fenomenului, care în cercetarea de până acum a părut atât de eterogen, ci doar o încercare de a surprinde o serie de invariante fundamentale, care aruncă o altă lumină asupra problemelor în discuție.

Finalul cărții este o interesantă prelungire a celor spuse mai sus de astă dată în spațiul modernității. Într-o încercare de lărgire a fenomenului de la planul exclusiv religios se fac subtile referiri la posibile corespondențe din sfera literarului sau chiar a filosoficului.

Adrian MIOC

Umberto Eco

Moartea la Chicago

La 21 mai 1991, Ioan Petru Culianu, un tânăr (41 de ani) și strălucit profesor de istoria religiilor la Divinity School în cadrul Universității din Chicago, intra în separeul toaletei din departamentul său. Cineva în încăperea alăturată, s-a suit pe capacul toaletei, a ochit cu un Beretta calibru 25 capul profesorului și l-a ucis. După cum remarca medicul legist al districtului Cook, "Să omori cu un glonț de calibru 25 de la acea distanță, nu este foarte ușor". Ceea ce ne duce imediat cu gândul la un ucigaș profesionist.

Poliția n-a descoperit nici o urmă. La început au luat în cercetare motivațiile la care se gândește orice investigator: vreun student supărat, implicații homosexuale, tentativă de jaf, *cherchez la femme.* Dar Culianu nu fusese jefuit; se știa că era logodit și fericit cu Hillary Wiesner, o universitară eminentă și încântătoare; și că era extrem de iubit de studenți. S-a aflat apoi că era un exilat român ce se opusese deschis fostului regim Ceaușescu și se opunea și succesorilor acestuia. Culianu ar fi putut fi ucis de către membrii unei secte fanatice cu care era în contact sau de către agenți ai cunoscutului serviciu secret român: Securitatea. În orice caz, poliția din Chicago nu a găsit încă vinovații.

Anul trecut la București, după ce am conferențiat pe un subiect cu totul diferit, una dintre primele întrebări puse de audiență a fost: "Este adevărat că l-ați cunoscut pe Ioan Culianu? Cum vă explicați moartea lui?". Am răspuns că schimbasem câteva scrisori, că îi admir opera foarte mult și că el, la rândul lui, dovedise un interes măgulitor față de opera mea; și că astfel, s-a dezvoltat o amiciție cordială, deși m-am întâlnit cu el doar de două, trei ori, întotdeauna în situații oficiale. Ultima dată, atunci când a fost publicat la New York *Pendulul lui Foucault.* La o masă rotundă pe tema romanului, Culianu împreună cu Hillary Wiesner s-au aflat în public și au fost invitați să ia parte la discuții. Nu l-am mai văzut pe Culianu după aceea. Când am aflat de moartea lui, m-am mai uitat o dată pe dedicația cărții *Dincolo de această lume* pe care o primisem cu puțin timp în urmă. Era datată 4 aprilie 1991. Și asta a fost tot ce am putu spune în București. Despre moartea lui știam doar ceea ce le era cunoscut tuturor, anume că nu se știa nimic.

Am simțit dezamăgirea audienței. Vroiau să le vorbesc despre Culianu, să le dezvălui mai multe; și am realizat că, mai ales pentru generațiile mai tinere de români, Culianu devenise un mit. Sau poate un simbol politic. Mi-am dat seama că dincolo de opera lui academică, se știa foarte puțin despre el. Acum, după ce am citit cartea lui Ted Anton, știu mai multe. **Eros, magie și uciderea profesorului Culianu** este reconstituirea detaliată a unei crime foarte mediatizate, dar soluția pe care o sugerează autorul are cu siguranță semnificație politică. În același timp, este o carte despre un mit, care contribuie la propagarea acestui mit.

Dacă judecăm după numărul de persoane pe care le-am contactat, Anton a lucrat extrem de minuțios. Când a aflat că eram în legătură cu Culianu, m-a rugat să-i dau copiile scrisorilor pe care mi le scrisese și orice altă informație pe care aș fi avut-o. Dacă a făcut la fel cu alții care l-au cunoscut pe Culianu, și se pare că a făcut-o, eforturile sale de a reconstrui omul și povestea lui trebuie apreciate drept conștiincioase, chiar riguroase. Deși cartea este destinată unui public nespecializat, când Anton sintetizează poziția teoretică a lui Culianu, o face fără să altereze gândirea scriitorului. Am putea atrage atenția asupra unor afirmații greșite, cum ar fi definirea lui Nicolaus Cusanus la pagina 109 drept "poet" sau respingerea unor *Ficciones* de Borges ca "povestiri polițiste", și o anumită confuzie în comparația dintre mecanismul artei memoriei la Raymundus Lullus și la Giordano Bruno. Dar într-o lucrare de acest fel, asemenea greșeli sunt de iertat. Din câte pot eu să-mi dau seama, bibliografia (care cuprinde inclusiv lucrările minore ale lui Culianu) pare impecabilă.

Cu toate acestea, în cartea de față sunt reconstituite numeroase dialoguri dintre Culianu și prietenii sau cunoștințele lui. În teoria literară, unul din criteriile care stabilește distincția dintre o lucrare de beletristică și o scriere istorică este prezența dialogului. Cu toate acestea, există cărți cu dialog care nu sunt ficțiune pură, un gen pe care l-aș numi biografie romantată. Mă gândesc de exemplu, la unele lucrări ale lui Robert Graves. Cu scopul de a ne oferi o imagine vie a personajului, autorul reconstruiește dialoguri care e posibil să nu fi avut loc așa cum sunt reproduse; putem accepta aceasta, dar cerem ca reconstrucția autorului să fie bazată pe documente care, chiar dacă nu confirmă aceste conversații, măcar nu le fac implauzibile. Cartea lui Anton aparține cu siguranță acestui gen, și oferă o lectură fascinantă pentru cei care nu au auzit niciodată de Ioan Culianu. Dar Graves a scris biografiile romantate ale unor oameni dispăruți cu sute de ani în urmă, despre care credem că știm multe lucruri (mai ales împrejurările morții lo) și a făcut aceasta în încercarea de a le explora psihologia. Cazul lui Culianu (și al lui Anton) este diferit: forma romantată ne ajută să înțelegem un personaj despre care descoperim că știam foarte puțin și ne permite să formulăm o ipoteză asupra motivelor morții sale.

Nu intenționez să descriu tot ce afirmă Anton în cartea sa. Ceea ce mă interesează în primul rând, nu este ce afirmă cartea, ci motivul pentru care ea a fost scrisă. Haideți să presupunem că Ioan Culianu a fost "doar" un istoric al religiilor preocupat pe întreg parcursul vieții sale creatoare de disputele teologice dintre Reformă și Contra-Reformă. În acest caz (și numai în acest caz) cartea lui Anton ar putea fi rezumată astfel:

Un tânăr român născut și educat sub regimul comunist încearcă să evadeze din limitele despotice ale universului său personal. El descoperă lucrările unui mare istoric al religiilor, compatriotul său, Mircea Eliade, care a trăit o perioadă în Franța și Statele Unite. Tânărul este fascinat de subiect și - împreună cu niște prieteni - își construiește o lume intelectuală a lui (după cum afirmă Anton, "el a găsit posibilitatea unei rebeliuni semnificative - nu în exterior, ci în interior"). Tânărul se simte oprimat de climatul inchizitorial al regimului (el este în mod repetat interogat de membri cunoscutei poliții secrete române, Securitatea), și reușește, în final, să obțină niște burse care îl vor purta mai întâi în Italia, apoi în Franța, unde își continuă cercetările.

În acest moment îi este oferit un post de profesor în Olanda și, în final, unul la Divinity School, University of Chicago, unde Eliade este un profesor proeminent. În timpul acestor călătorii el trece prin obișnuitele suferințe ale exilatului: caută să intre în contact cu idolul său, Eliade, reușește după multe dificultăți și reticențe inexplicabile, devenind, în final, colaboratorul și biograful lui Eliade. Prin acestea, tânărul cercetător, care cunoștea puțin din ceea ce se întâmplase în țară înaintea nașterii lui, descoperă că Eliade ar fi fost asociat cu Garda de Fier. În întreabă pe maestru despre acest aspect întunecat din trecutul său, se alege doar cu mărturisiri bălmăjite și, în puțin timp, realizează că Eliade a fost cu adevărat apropiat de cercurile Gărzii de Fier. Totuși, Culianu speră să poată dovedi că Eliade nu a fost un membru al acestei organizații și în nici un caz nu a fost nazist sau anti-semit.

Dar ce poate ști despre stânga și dreapta acest tânăr care în anii de formare a fost ținut în ignoranță față de evoluția politică din Occident? La început, conform lui Anton, Culianu însuși a manifestat interes față de ambianța culturală a dreptei, dar mai târziu, lucrările și scrierile lui stau mărturie asupra viziunii lui democratice. Pe parcurs, el va sublinia că Garda de Fier era "cea mai secretă, cea mai bombastică, cea mai mistică și mai superficială organizație fascistă de dinainte de război".

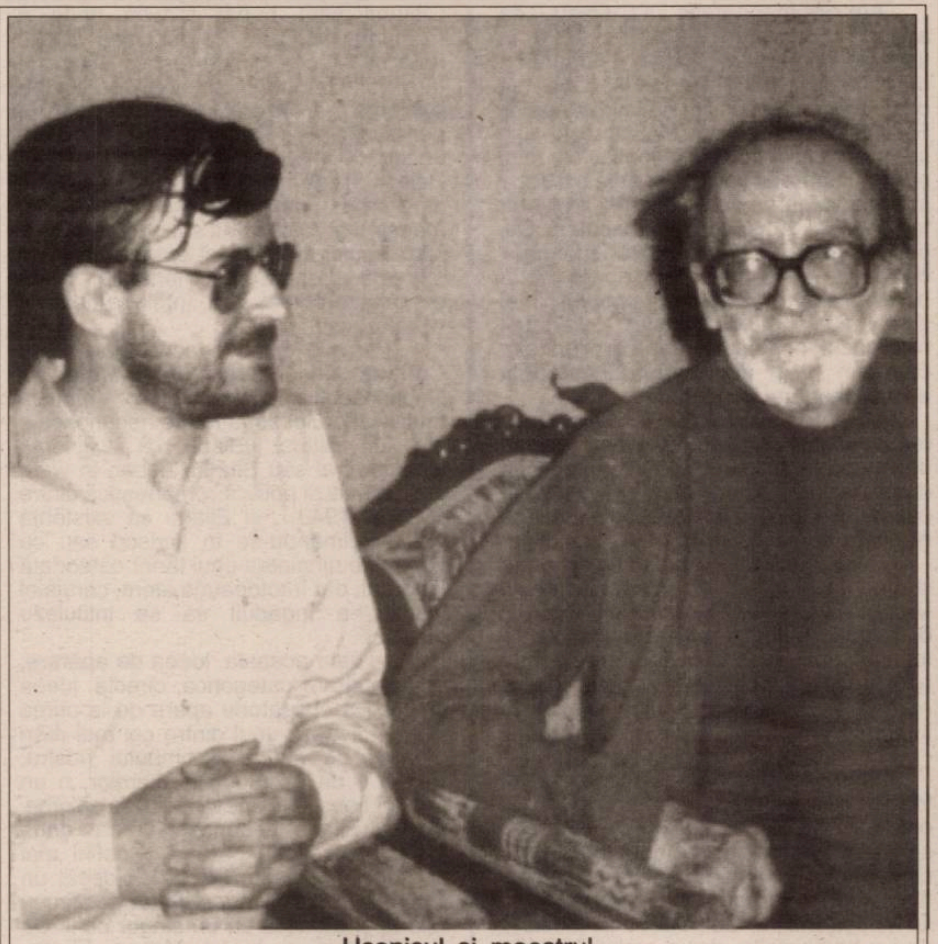

Ucenicul și maestrul

După moartea mentorului său în 1986, Culianu se distanțează de el, mai ales în planul activității științifice, dezvoltându-și propria teorie despre istorie, perioadă în care rămâne sensibil la ceea ce se întâmplă în țara de origine. Pe când Ceaușescu încă mai era la putere, Culianu scrie niște povestiri în genul science (sau, mai degrabă, political) fiction; ele se dovedesc profetice, prezicând modul în care va fi răsturnat regimul comunist. Dar nici după ce acesta este răsturnat în decembrie 1989, Culianu nu este mulțumit. E de părere că seria de întâmplări care au dus la sfârșitul lui Ceaușescu nu au fost o revoluție, ci mai degrabă un *coup d' état* care a permis vechilor șefi să rămână la putere și mai este convins și de faptul că, în noul climat creat în România, vechii comuniști au găsit aliați în moștenitorii vechii extreme drepte. Și nu obosește să exprime aceste puncte de vedere, atât într-o serie de articole și interviuri cât și, în mod repetat, în povestirile lui, care sunt alegorii transparente, satire mai incendiare decât orice afirmație politică.

Poate încă nu știe că mulți dintre membrii Gărzii de Fier care părăsiseră România în anii '40 s-au stabilit în Middle West, mai ales în jurul orașelor Chicago, Detroit și Toronto; sau poate începe doar să bănuiască prea târziu. Poate nu își dă seama că unele din ficțiunile lui literare, scrise pe un ton ironic, sunt luate foarte în serios de anumiți indivizi, care le consideră mai periculoase decât un atac politic direct, mai ales pentru că acum sunt publicate într-o nouă revistă, *Lumea Liberă,* mult răspândită în țara lui de baștină.

Deși nu împărtășește nici un fel de opțiuni monarhiste, Culianu se întâlnește cu Mihai de România și este convins că reîntoarcerea monarhiei ar putea restaura o stabilitate constituțională în țară. Primește multe avertismente: telefoane, scrisori, alte incidente, cum ar fi o spargere în propria casă. Pe câteva dintre ele le-a sfidat; altele l-au neliniștit; poate la un moment dat începe să înțeleagă că nu mai poate evita un anumit rol politic. Este omorât în maniera tipică serviciilor de securitate din țările Europei de Est. Anton scrie: *"Hărțuirea lui Culianu a urmat de asemenea o formulă descrisă de un fost colonel de Securitate jurnalistului Petre Băcanu: mai întâi scrisori, apoi telefoane, apoi pătrunderi forțate sau vizite personale. Apoi, dacă scriitorul nu înceta, era ucis".*

Autoritățile române neagă faptul că ar cunoaște vreun motiv politic pentru uciderea lui; dar este cel puțin ciudat că *România Mare,* o revistă în care, printr-o asociere greu de înțeles, vechi comuniști se află alături de noi membri ai extremei drepte pro-naziste, face afirmații de genul "viziunea fermentată a creierului fecal al lui Culianu", iar moartea acestuia este comemorată aici cu un epitaf precum: "Captivat de erosul și magia din timpul Renașterii și de excursii în 'afara acestei lumi', (Culianu) are în sfârșit posibilitatea să-și întreprindă investigațiile".

Toate acestea nu dovedesc nimic, dar se cumulează într-o dovadă sigură că anumite forțe politice din România au fost ostile lui Culianu și ar fi putut să-i dorească moartea. Anton nu adoptă metoda deductivă a lui Sherlock Holmes și povestea lui aduce mai mult a Lovecraft decât a Conan Doyle. Cartea se limitează la a expune fapte și coincidențe - și nu voi intra în niște episoade ciudate ce au avut loc după asasinat, conținând declarațiile unor excentrici, paranormali și poate mitomani, cărora cercetătorii și însuși Anton le-a acordat mult timp, fără a ajunge la nici o concluzie definitivă. Cu toate acestea, cartea îl determină pe orice cititor rațional să ajungă atât la concluzia că Ioan Culianu a fost omorât din motive politice, cât și că ucigașul nu a fost un fanatic singuratic, ci un ins trimis de forțe încă la putere în România în perioada post-ceaușistă. Ca în toate evenimentele ce implică serviciile secrete și aceasta este de asemenea o poveste foarte simplă și e evident cine trebuie făcut răspunzător pentru crimă, deși nu se poate dovedi nimic.

Dacă lucrurile stau așa, povestea lui Culianu nu diferă mult de povestea atâtor altora. În penultimul capitol, Anton își aduce aminte că în anul 1992 "cel puțin 50 de scriitori au fost omorâți în lume; în 1994 cifra urcând la 72. 27 de jurnaliști au fost omorâți în primele luni ale anului 1995 doar în Algeria". Pentru a justifica scrierea acestei cărți ar fi de ajuns ultimele ei rânduri: "Aceia care trebuie să se pronunțe sunt americanii cărora le pasă de libertatea gândirii și drepturile pe care le considerăm de la sine înțelese. Această crimă a avut loc pe pământ american, într-o universitate renumită, în mijlocul unei zile de școală... Semn al vulnerabilității unui american în fața istoriei, cartea prezintă o problemă de politică critică acelora care predau, scriu despre sau pun în practică legile noastre".

Toate acestea sugerează un motiv excelent de a scrie o carte despre cazul profesorului Culianu dar nu și de a o

TED ANTON
Eros, magie și asasinarea profesorului
Culianu

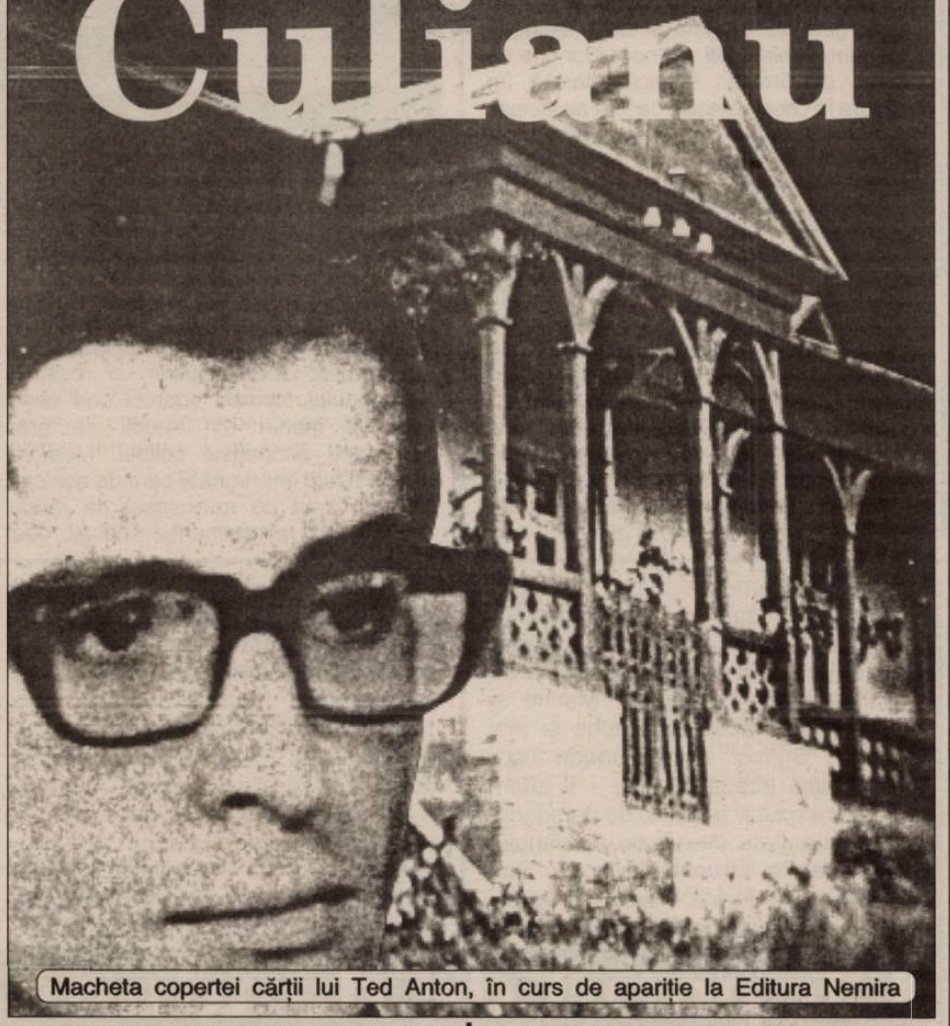

Macheta copertei cărții lui Ted Anton, în curs de apariție la Editura Nemira

intitula *Eros, magie și uciderea profesorului Culianu.* Ioan Culianu putea fi foarte bine omorât din motive politice, dar titlul sugerează că și magia este implicată aici. Este doar o strategie a editorului de a mări volumul vânzării de carte? Nu cred, pentru că în cartea din față opiniile politice ale lui Culianu sunt atât de viguros amestecate cu alte aspecte ale personalității lui, încât titlul se justifică. Și aceasta ne conduce la cel de-al doilea aspect al problemei.

Urmărind evenimentele și întâmplările redate în cartea lui Anton, descoperim un Culianu fascinat întreaga lui viață de gândire magică a Renașterii, de fenomenele șamanismului, de secte eretice ce s-au format de-a lungul secolelor pe urmele tradițiilor gnosticismului, de tehnici divinatorii, de experiențe extatice. Dacă ar trebui să facem un amestec din toate aceste idei, fără a distinge între diferitele perioade istorice, diferitele civilizații, și presupunând că totul este la fel de adevărat, am ajunge la ceea ce se numește ocultism. Și dacă acest ocultism nu este doar ceva despre care se scrie dar este și practicat, am putea descoperi unul dintre acele personaje care, în timpul zilei răscolește prin rafturile librăriilor New Age și apoi, după lăsarea serii, participă la ritualuri satanice sau de alt fel.

Într-adevăr, multe din întâmplările culese de Anton pot determina cititorul să-l considere pe Culianu un ocultist. De la pactul de dragoste și fidelitate încheiat cu prima lui soție, și semnat în sânge, la jocurile pe care le juca cu studenții, inclusiv ghicitul în cărți de Tarot, și până la numeroasele lui referințe la granița fină dintre vis și realitate, Culianu pare angajat într-un continuu flirt cu Lumile de Dincolo. Nu este vorba de o simplă atitudine ironică sau de o angajare într-un exercițiu literar: oricine preocupat de subiectele care-l preocupau pe Culianu ar fi cedat inevitabil fascinației materialului studiat, ca un medic psihiatru care, încetul cu încetul, sfârșește prin a împărtăși logica pacientului său, sau ca un om care a trăit ani de-a rândul singur cu câinele său și sfârșește prin a-l considera o ființă umană, sau prin a se considera pe sine cu desăvârșire canin.

Îmi amintesc o conversație avută cu un anticar axat pe lucrări din domeniul ocult. Când l-am întrebat dacă crede în lucrurile pe care le cred clienții lui, a răspuns că la început a fost vorba doar de curiozitate culturală, iar apoi a adăugat: "Nu poți să-ți petreci întreaga viață în această atmosferă fără ca într-un mod sau altul să devii o parte din ea". Aș spune același lucru despre Culianu: nu poți să-ți petreci viața studiind magia renascentistă și apoi să eviți a-ți imita eroii, cel puțin în glumă. Și jocul poate deveni primejdios din două motive: ori te iei în serios și n-o mai faci în joacă, sau te iau alții în serios, care au mai puțin simț al umorului și ironie decât tine.

Dacă par a insista pe ironie este dintr-un motiv foarte simplu: capacitatea de a-ți concentra o anumită cantitate de ironie pe subiectul studiului (chiar dacă ești un catolic devotat studiind teologii Evului Mediu) îți dă posibilitatea de a-ți păstra o distanță critică, care este, în cele din urmă, darul unui adevărat intelectual. Fără să îndrăznesc să mă lansez într-un discurs complicat asupra a ceea ce înseamnă această distanță critică, aș vrea să citez o pagină din cartea lui Culianu, *Eros și magie în Renaștere,* unde vorbește despre scriitorul pe care l-a studiat primul, filosoful renascentist Marsilio Ficino. Ficino era un filosof neoplatonic, dar se prezenta de asemenea drept magician. Magicianul renascentist nu era un necromant nici un vrăjitor (sau un șarlatan). El credea într-o magie "naturală", adică în ideea că legături misterioase unesc toate aspectele universului printr-o rețea de atracții și asemănări. Astfel, purtându-ne într-un anumit fel față de o floare, am putea controla o stea, iar dispozițiile și gândurile noastre ar putea fi influențate de diferite pietre prețioase. Aceasta este descrierea ironică, afectuoasă a eroului făcută de Culianu: *"Imaginea lui Ficino despre un teurgist, practicantul magiei intrasubiective, nu a fost de ajuns pentru a sta împotriva obiceiurilor vremii. Departe de a evoca spiritele morților ca necromantul descris de Benvenuto Cellini, departe de a zbura prin aer aruncând vrăji asupra oamenilor și animalelor cum făceau vechile vrăjitoare, chiar departe de a se deda pirotehniei ca Henricus Cornelius Agrippa, sau criptografiei, ca Părintele Trithemius, magicianul lui Ficino este un individ inocent ale cărui obiceiuri nu sunt nici condamnabile, nici șocante în ochii unui bun creștin.*

Putem fi siguri că dacă îl căutăm - în cazul în care nu va considera compania noastră respectabilă, ceea ce e probabil - ne va sugera să îl urmăm în plimbarea lui de zi cu zi. Ne vă călăuzi pe furiș, pentru a evita întâlnirile nedorite, într-o grădină încântătoare, un loc al plăcerii, unde lumina soarelui, în aerul liber, intră în contact doar cu mirosul florilor și undele pneumatice emanate de cântecul păsărilor. Teurgistul nostru, în cămașa lui de lână albă de o curățenie exemplară, va începe să inhaleze ritmic aer, apoi, după ce va fi observat un nor, va merge iute acasă de teamă să nu prindă o răceală. Va cânta la liră pentru a atrage influențele benefice ale lui Apolo și ale celorlalte grații divine, după care se va așeza".

Apoi urmează descrierea prânzului frugal al magicianului: câteva legume fierte, două trei frunze de salată, două inimi de cocoșel și creierul unui berbec, pentru a întări inima și creierul, o lingură de zahăr, un pahar de vin în care a fost dizolvat praf de ametist, pentru a atrage favorurile lui Venus. Casa lui va fi la fel de curată ca și îmbrăcămintea, și, spre deosebire de contemporanii săi, se va spăla de două ori pe zi. Pasajul se încheie cu părerea despre acest mag civilizat care "era curat ca o pisică".

Sunt acestea oare afirmațiile unui ocultist care nu distinge realitatea de ficțiune, care frecventează întruniri magice? Cu siguranță că nu. Sunt descrierile satirice ale unui cercetător care își iubește eroii și se comportă față de ei ca un tată care citează cu o ironie binevoitoare - poate amestecată cu nostalgie - fanteziile minunate ale fiului său, posesor al unei inocențe pe care tatăl simte că a pierdut-o deja.

Cartea lui Anton nu contrazice aceste aspecte ale personalității și cercetării academice ale lui Culianu, dar își permite în același timp să fie distras de anecdote ce par să conducă la o poveste mai intrigantă, dar care rămân irelevante. A se vedea pagina 234: "Când se întoarse la Cambridge, Hillary a dat la developat pozele cu Ioan. Ceva era în neregulă cu aparatul. Toate fotografiile cu el arătau o imagine dublă". Episodul acesta indică doar că Hillary Wiesner nu era Avedon, dar din moment ce acesta este ultima propoziție a capitolului, cititorul poate fi ispitit să tragă concluzii mult mai stranii.

Și în fine, există un aspect al gândirii lui Culianu pe care Anton nu îl neglijează defel (dimpotrivă, îl redă cu precizie, chiar dacă sunt niște concepte foarte complexe) deși riscă să fie luate drept alte anecdote mai mult sau mai puțin magice. Adevărul este, că Ioan Culianu nu a presupus niciodată că lumea ar fi guvernată de forțe magice. Perpectiva lui era că există un univers al ideilor, care evoluează aproape autonom printr-o *ars combinatoria* abstractă, și că aceste combinații intervin în istorie, cu evenimente materiale, de multe ori pe căi imprezibile, provocând diferite efecte.

Dacă citim *Gnozele dualiste ale Occidentului* ale lui Culianu, observăm că el credea că "ideile formează sisteme care pot fi cercetate ca obiecte ideale" și că aceste obiecte ideale se unesc și separă printr-o *ars combinatoria* de tip matematic (nu este atât de mult o alchimie, cât o chimie sau o fizică a ideilor). Conceptul lui era în mare măsură legat cu structuralismul lui Lévi-Strauss, pe care Culianu îl recitește în lumina unei teorii "morfodinamice" de tip aproape biologic. Din moment ce natura nu este altceva decât combinarea unor forme elementare, reiese că nu numai religiile, ci și ideile filosofice se supun unor legi similare. Viziunea sistemului lui de idei includea de asemenea noțiunea existenței unor "arhetipuri" ale unor astfel de sisteme (chiar dacă credea că teoriile lui Jung erau pline de "ciudățenii"), care sunt înmagazinate în 'psihicul' uman ca un misterios cod genetic.

În cartea lui despre gnoze, pleacă de la afirmația că diferitele sisteme gnostice au toate ceva în comun, dar sunt totuși diferite, și construiește un fel de arbore binar care permite diferitelor tendințe ale gândirii gnostice să-și schimbe direcția (foarte asemănător cu diagrama curentului din cibernetică). Această chimie a ideilor este cu siguranță mai puternică decât voința personală, și este elementul ce conduce la evoluția grupurilor și a societăților în diferite tendințe.

Am rezumat foarte pe scurt cele mai provocatoare aspecte ale gândirii lui Culianu excluzând modurile (uneori fantastice) în care își unește teoria obiectelor ideale cu fizica relativității și alte aspecte ale științei contemporane. Cee ce aș vrea să subliniez aici este că, într-adevăr, perspectiva lui este cu siguranță metafizică, un fel de cibernetică platonică, dar nu este un ocultist clasic și nici o perspectivă magică a universului. dacă este ceva, atunci este un instrument cu ajutorul căruia savantul încearcă să explice atât nașterea gândirii magice, cât și modul în care, prin combinația de idei, sunt produse realitățile istorice. Pentru a-l parafraza pe J.L. Austin, Culianu era preocupat de "cum să facă lucruri din idei". Anton citează o afirmație făcută de Culianu în timpul discuției pe tema cărții mele, la New York, *a propos* de scenariile inventate de ocultiști care apoi devin reale. "Nimic nu dezvăluie acest principiu mai bine decât Holocaustul... Atunci când minți nebune se află în sincronie ele crează o realitate alternativă; ele ucid pentru a inventa motive".

Oare s-a comportat Culianu, cu jocurile lui ironice, cu povestirile lui inspirate din Borges, într-un fel care să ne permită să-l asociem cu cineva aflat pe drumul periculos al magiei? Da, eu cred că s-a comportat astfel, dar aceasta este o caracteristică a psihologiei sale și nu neapărat a muncii de cercetător. Au influențat aceste caracteristici situațiile politice în care a fost implicat? Anton nu susține acest lucru prin prea multe cuvinte, dar îi permite cititorului să-l deducă.

Ce poate reieși din viața și moartea unui personaj ca și Culianu și din cercetarea acestora? Un mit. Și, de fapt, s-a și construit un mit. Este interesant de comparat titlurile ziarelor care în 1991 anunțau știrea uciderii lui Culianu, cu cele din 1996, reînviind subiectul prin recenziile la cartea lui Anton. Titlurile din 1991 sunt: "Un profesor ucis la U of C, susține politia", "Profesor împușcat mortal la U of C", "Moartea savantului rămâne un mister" și "Misterul înconjoară moartea unui profesor". Titlurile din 1996 se referă la "Forte ale întunericului", "În labirint", "O viață exemplară eliminată de forțe ale întunericului".

În Italia, cu câteva luni înainte de apariția cărții lui Anton în SUA, a fost publicată *Il presagio* (**Presentimentul**) de Claudio Gatti. Cu subtitlul "un thriller ezoteric", roman al cărui subiect e Ioan Culianu. Aceasta este o carte de ficțiune, și în ea, scurt timp după uciderea lui Culianu, logodnica lui, numită de asemenea Hillary (dar Wagner, nu Wiesner), este și ea omorâtă. Scenariul românesc este împletit cu un scenariu ocultist și satanic în măruntaiele Manhattan-ului etc., etc. Romanul poate fi citit cu plăcere de aceia care ignoră faptul că acest Culianu a existat cu adevărat, în timp ce oricine familiarizat cu povestea se va simți iritat de violența acestui melanj de fapte adevărate și ficțiune.

Iritarea provine din faptul că Ioan Culianu a murit cu doar puțini ani în urmă: dacă ar fi fost ucis în zilele Omului cu Masca de Fier, am fi acceptat orice, după cum acceptăm amestecul liber de istorie și roman conceput de Dumas. Și aceasta este problema: o persoană reală poate fi folosită cu o asemenea nonșalanță doar atunci când nu mai aparține istoriei contemporane și a intrat în nebuloasa regiune a mitului. Faptul că această folosire nonconformistă a lui Culianu este posibilă la numai cinci ani de la moartea lui trebuie să ne pună pe gânduri în legătură cu povestea post-mortem despre Culianu, care ar fi putut fi înțeleasă (și analizată) în mod convingător doar de victima însăși dacă ar mai fi rămas printre noi. Dar ar fi relatat-o, fără îndoială cu ironie.

In românește de
Ioana COPIL-POPOVICI

O carte de neînlocuit

Smaranda Vultur a parcurs același drum ca o parte dintre noi. Ani de zile, până în 1990, a investit totul în reflecția asupra literaturii, cu convingerea că literatura și mai ales **reflecția literaturii** ar fi putut fi, spiritual, îndeajuns. Credeam cu toții că ne știm drumul, o dată ce parcurseserăm biblioteca de teorie literară și începuserăm să publicăm unul sau două volume în materie - și mai multe articole. În plus, drumul nostru nu presupunea grave compromisuri morale: păream să ne mișcăm într-un spațiu aseptic, destul de sofisticat pentru a îngrădi accesul neaveniților și, astfel, protejat și protector.

S-a dovedit că ne înșelam cu toții, Smaranda Vultur inclusiv. Cercetătorul literar (cam așa se numea slujba și, în definitiv, ocupația intelectuală a Smarandei Vultur) a simțit acum șapte ani nevoia să iasă din cercul specialității lui; și-a spus cuvântul în politică, a avut emisiuni la radio Timișoara, a scris, a supărat de moarte o grămadă de lume, și-a câștigat noi prietenii și a consolidat prin curaj pe cele vechi. Urma cea mai însemnată a acestei curioase evoluții este volumul de acum, **Istorie trăită - Istorie povestită. Deportarea în Bărăgan, 1951 - 1956.** Acest volum, o serie de articole, numeroasele ore de emisie radio arată că, în condiții normale, nici Smaranda Vultur și nici alții ca ea nu s-ar fi limitat la studiul literaturii, dacă ar fi putut face și altceva. De aceea, cred, evoluția ei, asemănătoare cu a altora, e semnificativă. Implicarea ei în mișcarea civică și în politică părea să pună între paranteze un întreg trecut intelectual și chiar să-l respingă sub eticheta niciodată pronunțată de "evazionism". Cert e că Smaranda Vultur s-a eliberat brusc de timiditățile intelectuale și a înțeles că e de datoria ei să iasă departe în afara cercului specialității. Pe nesimțite ea își construiește un destin paralel.

Volumul despre deportarea în Bărăgan reprezintă rezultatul excepțional al unui cutremur interior de natură morală. El s-a constituit ca idee și ca document cam în același timp cu demersul lui Viorel Marineasa și Daniel Vighi (la care mai apoi s-a adăugat și Valentin Sămânță), astfel încât avem a doua serioasă recuperare a fenomenului deportării din vara lui 1951. Cine a citit (și continuarea) lui Vighi - Marineasa nu mai resimte, firește, același extraordinar impact al mărturisirilor transcrise, dar își poate adânci informația și, mai ales, o poate sistematiza. Smaranda Vultur nu și-a abandonat cu totul formația teoretică, fiindcă, într-un amplu studiu introductiv, ca și într-o elaborată activitate literalmente pe marginea textelor reproduse, a decupat și regrupat una și aceeași poveste a deportării în multele povești reproduse: cu suferințele, spaimele, speranțele, frustrările și recuperările deportatului universal. Biblioteca teoretică din capul cercetătoarei nu fusese zadarnică, nici de această dată. Istoricul de peste zeci de ani va avea aici jumătate din munca gata făcută.

Dar marele merit al Smarandei Vultur, ca și al lui D. Vighi, V. Marineasa și V. Sămânță, va fi unul simplu și fundamental: că au adunat aceste mărturii. Că luni de zile au bătut satele, că au stat de vorbă cu oamenii, că au înregistrat și transcris și publicat ceea ce au adunat. Nu e exclus ca peste ani atât să mai rămână din zecile de mii de destine deturnate - aceste volume-document, acest gest de umilință și devotațiune a trei-patru intelectuali. Iar opera lor ține nu numai de ordinea istorică, literară (în măsura în care **poveștile** de față alcătuiesc o saga), culturală etc., ci poate mai ales de ordinea umană pur și simplu. Prin aceasta Smaranda Vultur iese cu totul din specialitatea ei și vizează un teritoriu esențial.

Interlocutorii Smarandei Vultur spun în mare același lucru. Au fost altădată fruntea satelor, fiind de aceea ținta noului regim. Au plătit cote nemăsurate, nu și-au mai putut da copiii la școală, iar în noaptea de Rusalii - 1951 au trebuit, sub amenințarea Securității și Armatei, să-și părăsească satul și s-o ia într-o direcție necunoscută. Ce aduce nou volumul S. Vultur față de celelalte două anterioare pe aceeași temă este faptul că deportarea în Bărăgan nu i-a afectat doar pe bănățenii cu stare situați în localitățile de până la 30 de km de granița iugoslavă, deși aceștia au fost cei mai numeroși. Deportarea în Bărăgan s-a întins și dincolo de Banat, spre Bihor și mai ales spre Sud-Estul Olteniei.

Momentul cel mai intens al povestirii îl constituie descinderea "organelor" în miez de noapte în casele oamenilor, spaima de necunoscut (va urma Siberia sau, și mai rău, moartea prin înecare, înfometare sau împușcare?) apoi instalarea

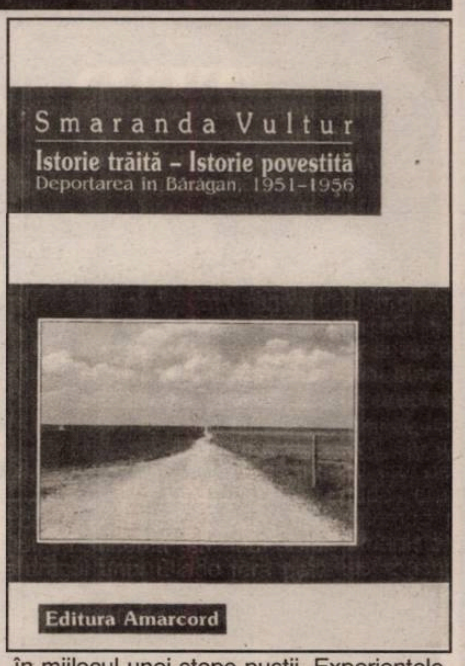

în mijlocul unei stepe pustii. Experiențele sunt foarte asemănătoare, uneori până la detaliu. Animalele luate de prin case la plecare mor pe drum, ploile în pustie curg cu nemiluita peste capul celor abandonați, care-și ascund copiii într-un dulap așezat suprarealist între ciulinii și culturile Bărăganului, aceiași șoareci cad peste copii și maturi din snopii de grâu închipuind acoperișul colibei. Memoria tuturor a fost impregnată cam de aceleași lucruri. Ceea ce m-a șocat, la rândul meu, a fost raționamentul special, doar parțial exprimat de interlocutorii S. Vultur, dar în mod evident la fel de solid implantat în mintea lor azi ca și altădată. Cu toții aproape țin să sublinieze că ei nu au fost "politici". Cu alte cuvinte, par să spună ei, inocența lor a fost totală. Ba mai mult, unii explică insistent că ei "nu au exploatat", și-au lucrat cele 20 de hectare singuri sau n-au avut în micul lor atelier decât membri ai familiei. Ce e curios aici e că logica agresorului a fost însușită de cel agresat. Exploatat, exploatare, condamnat politic, mecanismul intim al justiției și al inocenței urmează la atâta distanță în timp tipul de gândire al ideologiei de atunci. Ca și când condamnarea "politicienilor" ar fi avut o oarecare justificare!

Volumul se încheie însă tocmai cu mărturia unui "politic", preotul catolic Romulus Pop din Cluj, deportat în Bărăgan după ce făcuse Piteștiul, Gherla, Baia Sprie, Oradea și Aiud. Este cea mai articulată, mai profundă și mai impresionantă confesiune. O face un om care a meditat asupra destinului său și a înțeles din propria lui experiență uneori mai mult decât am putut găsi în reflecția despre închisoare și viață a unor mari gânditori români. Sunt pagini întregi care ar merita să fie reproduse. Acest om ar trebui să mai fie căutat, cât nu e prea târziu. El, politicul, luminează cel mai bine experiența tuturor, o exprimă și îi dă sens.

Volumul Smarandei Vultur nu e decât o selecție din ce a realizat pe teren autoarea. Aflăm că unele depoziții (le putem numi și așa aceste reconstituiri fiind pe această lume reparația judiciară necesară) au intrat în arhiva Sighet, altele sunt încă în arhiva personală. Efortul Smarandei Vultur nu poate fi răsplătit de laudele noastre. Poate doar cele neauzite și nepublicate ale foștilor deportați să-i aducă mulțumirile cuvenite.

Sau, cu vorbele Monicăi Lovinescu: "E oare nevoie să adaug de ce această carte este de neînlocuit?".

Vasile POPOVICI

*Smaranda Vultur, **Istorie trăită - Istorie povestită. Deportarea în Bărăgan 1951-1956,** Editura Amarcord, Timișoara, 1997.

Clopotul de dandaná

Dincolo de cuvânt

Așa cum observă și Garabet Ibrăileanu în clasicul său studiu **Numele proprii în opera comică a lui Caragiale**, două din personajele comediei **O scrisoare pierdută, Dandanache** și **Trahanache**, poartă nume făurite cu ajutorul sufixului neogrecesc **-ache (-achi)**, aninat termenilor balcanici **dandana** și **trahana**. Cel dintâi e destul de cunoscut încă, semnificând fie "belea, bucluc, încurcătură", fie "tărăboi, zarvă, petrecere gălăgioasă". Mateiu Caragiale, **Craii...**: "De la el să fi auzit **dandanale de mahala** și de alegeri"; Vasile Alecsandri: "Dacă moare-un boier mare,/ Pun clopotele-n mișcare/ Și fac mare **dandana**"; folclor: "Porniră nuntă împărătească (...) iar după ce se sfârși **dandanaua**, își luă ginerele mireasa și se întoarse la împărăția lui". În trecut, **clopotul de dandana** era un semnal de primejdie, un fel de "alarmă", cum am zice noi astăzi. C. Negruzzi: "Uneori, când poporul se simțea asuprit și jignit în drepturile sale, se auzea sunetul **clopotului de dandana**. Atunci mahalalele își vărsa gloata spre oraș". **Trahana**, din care Caragiale a extras numele lui Trahanache, este un aluat nedospit frecat mărunt în palmă sau ras pe răzătoare, care se fierbe în supă. Și, pentru că am pornit de la Caragiale, amintesc că un cunoscut personaj al schițelor sale se cheamă **Lache**, termen de răsfăț, mai savant spus: hipocoristic, obținut prin despicarea lui **Mihalache**. În studiul amintit Ibrăileanu afirmă că asemenea nume suferă, la Caragiale, un spor de "mahalagizare", datorită harului cu care scriitorul concentrează în ele o "chintesență de mahalagism". "Pe Lache, Mache și Tache el i-a făcut mai Lache și mai Mache". Sufixul **-ache** -uneori ușor depreciativ, alteori familiar - îl aflăm aproape exclusiv în nume de persoane, fie împrumutate de-a gata din limbile balcanice, fie întruchipate la noi. Sub ambele sale forme,- **ache** și **-achi**, sufixul se ivește în numele poetului **Costache Conachi**, fiul lui... **Manolache (Manolachi) Conachi**, pătimașul închinător la farmecele Zulniei sale: "Ce putere, Doamne sfinte, ai sădit în ochii verzi!/ Ah! la dânși când cat mă farmec și de plăcere mă perz". Din mănunchiul numelor de persoană care cuprind, în alcătuirea lor, sufixul neogrecesc - **achi** (mai nou: **-ache**), înșir, în continuare, câteva: **Anghelache, Apostolache, Dumitrache, Enache, Fanache, Filipache, Iordache, Matache, Păvălache, Petrache, Smărăndache, Ștefanache, Tănăsache, Vasilache.** Eroul schiței lui I.L. Caragiale, **Inspecțiunea**, domnul **Anghelache**, este un om cinstit, dar corectitudinea lui, pusă la îndoială, devine evidentă abia după ce bietul de el se spânzurase. În prima parte a acestui nume, parcă predestinat să fie purtat de un atare personaj, recunoaștem numele grecesc al "îngerului", **anghel**, simbol al neprihanei... Câteva cuvinte noi, nume comune, s-au plăsmuit în românește cu sufixul venetic **-ache**, toate foarte expresive: **bastonache, cuțulache, fudulache, hâdache (hâdachi), mangafache, mușunache, ursulache. Hâdache** este unul din numele populare ale "dracului", poreclit în fel și chip, prin "interdicție de vocabular". Cuvântul e derivat din **hâd**, "urât, pocit, slut" cu sufixul **-ache**. **Mangafache**, atestat o singură dată la Caragiale, îngroașă tenta peiorativă a termenului de bază, turcismul **mangafá** "bleg, prostălău, nătâng", familiar aceluiași scriitor. **Momente...**: "Dă-mi voie să-ți spun, adicătele, că ești o **mangafa**"; **D-ale Carnavalului: "Mangafaua** pleacă, mâine miercuri, la Ploiești, rămâi singură și ambetată". În **cuțulache** și **ursulache** valoarea lui **-ache** se apropie de aceea a unui sufix diminutival. O nuanță asemănătoare se simte în **samurache**, care, înainte de a deveni numele unui cățel din fabula lui Gr. Alexandrescu ("Așa vorbea deunăzi cu un bou oarecare/ Samson, dulău de curte, ce latră foarte tare./ Cățelu **Samurache**, ce ședea la o parte/ Ca simplu privitor,/ Auzind vorba lor..."/, este un simplu derivat din **samur**, însemnând "câine cu părul fin, lucios, lins, asemănător cu acela al samurului". Gala Galaction: "Un domn și fidelul său, un cogeamite **samurache**, veniră musafiri". Tot un fel de diminutiv este **Enachi**, derivat din **(moș) Ene**, la Creangă, în **Soacra cu trei nurori**: "Și dacă **Enache** se punea pe gene-i, ea îndată lua apă rece și-și spala față, ca nu cumva s-o vadă neadormita soacră și să-i bănuiască". Îmi rămâne să discut numele celebrului dirijor român **Sergiu Celibidache**. De astă dată, sufixul **-ache**, lărgit cu încă un sufix, tot neogrecesc, anume **-id**, s-a aninat turcismului **cilibiu (celibiu)**, termen de politețe în trecut, echivalent cu "domn", "chir", "boier", "jupân"; apoi, prin extensie, devine adjectiv, sinonim cu "fin", "grațios", "manierat": **coconaș cilibiu**. Cu vădită nuanță depreciativă, expresia se ivește în **Țiganiada** lui I. Budai-Deleanu: "A să-împodobi cu gingășie/ Mai aleasă decât o femeie,/ A-ș' răpune-în cărți toată avuție,/ Într-aceasta faptele să-închieie/ A **coconașilor cilibii,**/ A patrii noastre de-acum fii!// Acești numa știu între cocoane/ Și din gură-a-ș lăuda hărnicia,/ Iar' la fruntea v'unii leghioane./ Unde-împroașcă gloanțele cu mia,/ Vaileo, săracii! cum le-ar fi greață,/ Cum le-ar fugi sângele din față!". **Cilibiu** echivalează, aici, cu **sclivisit**. Sub forma lui feminină, **cilibiu** a pătruns în toponimie: la jumătatea drumului între Buzău și Făurei, o străveche așezare omenească se cheamă **Cilibia**! Cei care mai frunzăresc comediile lui Alecsandri află de acolo că, înainte de a fi nume propriu, **celibidache** a fost nume comun, derivat din **celibiu (cilibiu)** și funcționând ca formă de adresare reverențioasă; în propoziția "Care moșii, **cilibidachi?**", termenul nostru echivalează cu diminutivele **conașule, domnișorule...**

G.I. TOHĂNEANU

Picătura de cucută

Bicepsul filozofic

Plutim într-o masă de iluzii subiective. Până și pragmatismul nu e, în ultimă analiză, decât o formă exacerbată de subiectivism egocentric. Istoria plutește în relativitate subiectivă. Arheologii ne spun niște povești inventate de ei pe baza unor cioburi, oase, ruine sau texte ale unor alți istorici, contemporani cu epoca respectivă, la fel de subiectivi. arta e subiectivă, producția materială e subiectiviattea aplicată dirijat, politica așișderea, iar filozofia se hrănește, precum sofistica, din propria osânză de texte, concepte și structuri. De fapt, alături de atâtea limbi moarte, contemporanietatea a împins și gândirea filozofică. Dacă nu e legată de argumentele date de cercetarea fundamentală din toare domeniile științifice, ceea ce ne-ar îndemna să avea de-a face cu o filozofie materialistă, această "știință a științelor" cade în latura interpretărilor aleatorii apropiate de una din subdiviziunile ei conexe: epistemologie, sociologie, logici formale, matematice, simbolice ș.a. sau, la celălalt capăt, cade în teozofie, în știință a spiritului, sau chiar în știință a dogmelor religioase (contradicție de termeni, ce nu mai deranjează pe nimeni). Rămasă undeva lateral față de puzderia de specialități, filozofia nu mai e o chintesență a întregii gândiri umane, nici pregătirea pentru moarte, în viziune platonică, nici pregătire pentru viață, în cea a ideologiilor materialiste. Superspecializarea domeniilor face posibilă doar câte o epistemologie a fiecăreia în parte, lăsând ca pe la mijlocul mileniului trei, un grup de genii să "tragă concluziile concluziilor", spre a putea structura ceva numit filozofie umană, neistoricizantă, scoasă din jocul sofistic al categoriilor devenite blocante și imuabile, din cel al disputelor sterile numite dialoguri, sau al așezării ei la carul de tras al istoriei. Dar atunci o ideologie sau alta vor vrea să impună o regulă de conduită socială și umană, menită să ducă la supraviețuirea molohului de atâtea miliarde de oameni, care, în clipa de față, sub pretextul că-și caută un **modus vivendi,** participă la reașezarea din temelii a umanului, fără a mai putea impune un model "englez", "american", "chinez", "arab", ori "antic grec". În micile comunități ale antichității se putea naște o filozofie care să înglobeze toate cunoștințele privitoare la specia umană și gândirea ei. Regula era dată de experiența repetată în aceleași condiții materiale, sociale, religioase. Apoi s-a încetățenit ideea că regula e dată de cei mulți. Experienta istorică a umanității a demonstrat că excepția, acceptată de către regulă, în momentul în care face singură legea duce la dictat, la dictatură, la forțarea elementului comun majorității oamenilor să se supună unor concepte și legi valabile doar unui grup sau individ. Toate imperiile au fost niște dictaturi. De la primele table de legi până la nașterea filozofiei ca și chintesență a gândirii umane, dar aparent lipsită de un scop practic n-a mai fost decât pasul făcut de Ionia, apoi de Elada continentală, în niște polisuri de mărimea Aradului sau Lugojului, care-și permiteau luxul să aibă câțiva înțelepți, ce sintetizaseră tot ce se acumulase până la ei. Înțelepții au făcut regula umană a comunului, și nu a excepției.

Dispersia specializărilor, amestecul mentalităților, imposibil de adus la un numitor comun, cum se întâmplă cu orice tip de text prin traducerea dintr-o limbă în alta, saltul făcut de umanitate în acest conglomerat polimorf, imposibil de controlat, a dat naștere speculației de dragul speculației, și a certurilor ca de parlament între doctrine ce nu-și mai au aplicabilitatea pe întreaga față a structurii umanității. Prinsă în vârtejul unor dimensiuni de desfășurare umană care-i depășesc posibilitățile unei minime verificări, filozofia de azi se retrage în podul cu manuscrise, să descopere acolo, ce-ar mai fi valabil pentru omul de azi. La polul opus, amalgamuri teozofico-filozofice de tip New-Age sunt sortite eșecului pentru că nu amestecul de filozofii și religii de pe întregul glob pot duce la linia de plutire filozofia, cum nu "esperanto" a salvat lumea de la babilonia limbilor vorbite. Legea se impune natural, dacă ține cont de conservarea speciei. O încercare nici măcar originală, dacă ne aducem aminte de "Aurora" lui Jakob Böhme din secolul al XVII-lea. După experimentul New-Age - în plină dihotomizare a societăților umane de pe planetă între pragmatism și idealitate spirituală, între ideea de convergere spre dominarea prin forța tehnologiilr și evaziunea individuală, pentru salvarea sufletului mereu deportat - filozofia a fost alungată din cetatea lumii intelectuale într-o insulă searbădă de către chiar specialiștii ei, în primul rând, ce descoperă că nu mai pot cuprinde întreg ansamblul, care tindea să-și dezvolte epistomologii paralele, iar pe de altă parte, de marea masă a certătorilor, ce s-au trezit ajungând pe felii tot mai înguste de domeniu, unde nici măcar matematicile superioare nu le mai puteau fi de ajutor. Și asta pe fondul unei gălăgii infernale a politicului, al generalizării producției subculturale cu efect de drog, al neliniștii și nesiguranței oamenilor ce-și căutau un sens al vieții, sub iluzia facilităților aduse de tehnologiile cele mai sofisticate, de posibilitatea de a comunica și afla aproape instantaneu, tot despre toate la modul cel mai superficial. A căuta un răspuns la interogația majoră privind sensul vieții, la care filozofii moderni nici măcar nu mai fac efortul să se gândească, ci în cel mai bun caz să analizeze fenomenele globale și să tragă niște concluzii particulare, valabile și în antichitate, este echivalent cu a te-ntoarce la Geneza mereu, spre idealismul spiritual, ori spre materialismul născător de literaturi SF, de genul "paleo"... Singurul lucru care mai funcționează în filozofiă contemporană e istoria ei, lupta între concepte, și eseistica, așezată la mijlocul dintre religie și cultura filozofică, încât filozofia devine un fel de inutilă ca și literatura, plastica, muzica, dansul, sau cu o utilitate de divertisment. Unul, e drept, de tip special, practicat doar de o elită, pusă și ea pe margine de către marea masă a consumatorilor de viață, La o analiză simplă se poate recunoaște că se "filozofie de dragul filozofiei", cum era și cu "arta pentru artă", pentru că nu se poate vorbi de o "filozofie de consum" decât ca idelogie politică a unui sistem totalitar, ori în acel caz nu mai e filozofie. Acum se practică închiderea în propriul sistem de referință, evaziunea din real și "calofilia", ca și în artă. Paralel există și o altfel de "filozofie de consum", la limita dintre "filozofia vieții" și speculația pură. E filozofia acceptată de intelectualul mediu, de pensionar sau de tânărul neformat, o filozofie a suficienței, a inteligenței în calupuri gata formulate, ce nu are nimic cu individualitatea meditației și reflecției. Dar și aceasta, cum și cea a esențelor, încă atât de departe de a fi "ultime", devin un sport făcut doar pentru plăcerea de a avea trupul svelt și mușchii mintii gonflați. Câtă vreme știință, viața, spiritul nu-și vor găsi o cale de comunicare cu filozofia și o sursă de stimulare a ideilor în ea, această "știință a gândirii" pendulează între cultură și culturism. Un culturism eteric.

Paul Eugen BANCIU

Fiore di virtu

Masca - principiu poetic

Masca este mod de socializare a individului nevoit să se arate în afară întodeauna altfel decât este el însuși. "Cei aleși" au sentimentul acesta, ei pricep că lumea este o convenție un ceremonial, că are înlăuntrul ei o imprescriptibilă "vocație teatrală". De aici sursa tainei, din chiar acest mod de a exprima ceva și de a te limita la atât. Viața dublă, viața trăită în umbra măștii și a ceremonialului, este prezentă în scrisul lui Mateiu Caragiale încă din vremea volumului de poezii. O anume realitate istorică (servilismul extrem, măreția ritualizată, viciul, erudiția) dă naștere unei anume "realități poietice". Boierul trândav din cutare sonet matein cântă în strana bisericii, în acelați timp jefuie și ucide cu sânge rece. Toate acestea sunt expresii oxymoronice ale unui mod de trai, pe care îl vom regăsi în chiar viața dublă a crailor, purtați de Pirgu spre destrăbălări nocturne greu de imaginat în timpul diurn al vieții lor .

Faptul că, în poem, decrepitul boier își mângâie, din când în când, hangerul - gest anamnezic simbolic al regăsirii măreției aristocratice - apare adesea figurat în roman. Pașadia este subiectul unei metamorfoze ciudate, uneori "ființa lui cădea într-o amorțeală așa stranie, că acela pe care Pirgu îl târa, fără împotrivire, după dânsul, nu arăta a fi Pașadia-el-însuși, ci numai trupul său. Povestitorul, doar el, cunoaștea mijlocul "de a-l rechema la viață" aducând vorba "de ceva din vremuri de odinioară, de demult", atunci "omul se înviora, ochii i se înseninau, un surâs trist îl lumina rece fața stinsă".

"A aduce vorba este sinonim cu "mângâierea hangerului", amândouă sunt înfăpturi anamnezice. În aceste clipe masca orgoliului nobiliar care îl desparte de lumea din preajmă dezvăluie chipul său cel lăuntric, figurat fiziognomic în felul unui semnificant lipsit de semnificat, a "unui text" cu sistemul referențial prăbușit. Chipul (masca) lui Pașadia este metaforă a acestei referințe suspendate ca temei al literarității: "Ce frumos cap avea totuși! Într-însul ațipea ceva neliniștitor, atâta patimă înfrântă, atâta trufie aprigă și haină învrăjbire se destăinuiau în trăsăturile feței sale veștede, în cuta sastisită a buzelor, în puterea nărilor, în aceea privire tulbure între pleoapele grele".

Dedublarea, masca, sunt prezente și în nuvela Cosma de Panait Istrati. Aici este pusă în relație cu "isprava romantică" a doi haiduci care deschid la arhontele Samurakis, ca să elibereze un tânăr tovarăș de haiducie. "Erau doi din acei călugări, călători de la Ierusalim ori de la Sântul Munte, foarte numeroși în țară, care cerșesc pentru mânăstirile lor. Înalți și voinici, ca arnăuții, ei purtau plete și bărbi lungi și roșcate, avea fețele arămii, sutanele în zdrențe, cizme pline de noroi (...)".

Limbajul celor doi este și el o formă de "mascare". Aceștia i se adresează boierului în stilul emfatic, cu inversiuni sintactice specifice bisericii răsăritene:

- Fericit fie mult renumitul prin mărinimia lui arhonte Samurakis! fericită fie nobila lui soție, cea mai virtuoasă femeie depe pământul românesc! Ca niște smeriți slujitori ai Domnului cum suntem, petrecându-se toată viata în posturi și rugăciuni pentru slava lui Dumnezeu și odihna sufletelor, venim, cu frunți plecate, să cerem marelui arhonte îngăduința de-a ne lăsa să-i sărutăm poala halatului, știind că niciodată om n-a bătut la ușa lui fără să iasă încărcat de daruri!".

Haiducul Cosma rostește "o cazanie" care nu-i place arhontelui. Și aceasta este o mască care ascunde, dar și spune prin chiar faptul ascunderii ei:

- "O singură dată trăiește omul pe pământ! Și pământul e al nostru. Pentru noi l-a făcut Domnul! Pentru noi, rodul arborelui și umbra lui. Pentru noi, raza soarelui, zeama strugurelui și carnea berbecului. Pentru noi crângul cu pini și mândrele ciobănițe, cu sânii împietriți în vânturi, cu ochii cutezători și cu dorințele nemăsurate".

Justiția socială și pedeapsa divină sunt și ele invocate și evocate: "Dar nenorocirea ăluia care și-o însuși mai mult decât poate să muște cu cele două rânduri de dinți ai săi! Semenii săi vor fi lipsiți de partea ce li se cuvine și Domnul se va mânia".

Povestirea - îndeletnicire dragă orientalilor - ajută la dedublarea (și implicit la *mascarea)* călugărilor-haiduci; "Bine primit de arhonte, Cosma știu să câștige încrederea gărzii, cu povestirile hazlii de la Sfântul Munte și chiar cu glume dezvelite, care nu prea erau bisericești. Pentru întâia oară vedem pe arnăuți uitându-și menirea lor ticăloasă și devenind mai omenoși; râdeau cu toții de se prăpădeau".

Daniel VIGHI

Viața mea e un roman

Jurnal de vise. Diverse

21.02. A apărut Kempinski. Vorba vine. Mă urmărea printre hârdaie, fără să-l văd, de fapt cei de pe margine strigau întruna "Ferește-te de Kempinski!" "Uite-l pe Kempinski!" "Kempinski însuși ți-a luat urma". Nu-l vedeam și aveam motive să cred că nici martorii nu-l văd. Îl presimțam doar. Când să cadă asupră-mi (de pe o stâncă? de sub cupolă? din tării?), cum se întâmplă în visele kitsch, m-am trezit. Cine dracu o fi Kempinski ăsta?

● Prozatorul devenit mașinărie de produs proză. Prozatorul transformând fiecare clipă trăită în text. Proză trăind și făcând.

● Am fost la tribunal. Se împarte dreptatea pe bandă rulantă.

● Să nu te surprindă alinierea într-o poziție stânjenitoare. Nu-i o aliniere sută la sută. Din marasm se revendică o nouă umanitate.

● Dormea vehement, demn, aproape agresiv.

● Tipul care (fiind afon) nu reușește nicicând să cânte ca lumea, dar care, în gând, atinge o virtuozitate unică.

23.02. Adaptare a unui vechi proverb: **Look-u-și schimbă omul, dar năravul ba.** De mult n-ai mai atins asemenea cote. Poate, în primăvara lui '92, când ți-a venit de la sine: **Lykantrop la oi am fost.** (Vezi și scena din '94: ai chefuit o noapte întreagă cu niște irlandezi într-o abație franceză din secolul al XIII-lea; ai adormit spre dimineață în chilia ta; pe la 7 te-ai trezit brusc, simțind că te sufoci; ai deschis larg geamurile; zori impregnați de ceață; lacul tras la riglă; jos, așezați pe coadă, perfect simetric, neclintiți ca niște statui, doi uriași câini-lup te priveau fix). (Altceva. Bodin apud Collin de Plancy: "în 1542, într-o dimineață, au fost văzuți o sută cincizeci de vârcolaci într-o piață din Constantinopol" - Cf. Chevalier - Gheerbrant)

● **Propunere de anchetă.** Cum stați cu scaunul? Cum stați cu libidoul? Cum stați?

● Ieșiră cu morgă din școala superioară de partid, ea îmblânită, păsind alintat în ics, el - împielițat, flendurând cheile mașinii; ce mai, aveau alura unor notabilități pentru viitorul apropiat în localitatea ce-i expediase ca să se perfecționeze la centru.

24.02. Trebuia să ducă, împreună cu unul dintre fii, vin pentru pomană. Nu-și amintea cine murise. Traseu prestabilit. N-a băgat de seamă când însoțitorul s-a distanțat. A mai apucat să-l zărească înaintând dificil pe acoperișul unor depozite. L-a mustrat, deși se îndoia că-l mai aude. Întinsă pe cărare, lângă o construcție neterminată, femeia bătrână, victimă a unui period năvalnic. S-a uitat iarăși spre creștetul magaziilor. A resimțit dureros golul proiectat pe cer. S-a gândit să aștepte. Trezindu-se, și-a zis că băiatul nu-l ajunsese.

● Anii 80. Se transmitea la TV un balet (**Don Quijote** de Minkus) de la Metropolitan. Se auzi până la mine, din rândul spectatorilor, spărgând "cortina", o tuse americană.

● Chiar în momentul în care devenim sublimi, ne apucă somnul, picotim, adormim.

● S-a auzit primul cântat al cocoșului. Al doilea a rămas pe drum.

Viorel MARINEASA

Pentru o teologie a normalității

În ultima vreme, pe măsura exploziei informaționale teologice, îndeosebi de factură duhovnicească monastică, constatăm că am învățat mai degrabă cum să devenim **sfinți** decât **oameni**. Uităm că, în fapt, sfânt devine omul care se luptă, sincer, cu el însuși mai întâi, cu propriile patimi - nu cu ale altuia - și neputințe. După câte se pare, suntem oamenii extremelor: de la o ignoranță totală, după o lectură pustnicească de câteva pagini, am și devenit, peste noapte, "vânzători cu duhul". Azi toată lumea "face politică", de ce n-ar face și "nițică" duhovnicie, că și-așa, după unii, pentru rai "multă minte nu se cere"!?

Riscăm astfel să creăm un soi de "mutant orto-fiction": omul "sferto-calic" sau "homo ortodacicus", negru de la șosete până la suflet sau în cele mai tainice unghere ale intelectului (dacă nu chiar ale inconștientului implacabil), foarte bine "programat" isihastic și cu podoabele capilare masculine nemutilate de diabolica invenție a modernității: "odioasă" **foarfecă**, strâns legate în elasticul castității și dosite "famenal" după guler, să nu impieteze cu ceva asupra "cocoașei" ascultării ne-socotite.

Pentru unii ca aceștia, tot ce spun Părinții e "literă de lege", uitând că și ei au fost oameni, cu problemele, păcatele și neputințele lor; au trăit într-un mediu social și cultural anume, într-o epocă și mentalitate specifică vremii. Fără nici cea mai mică intenție de a-i discredita - pe nici un plan - Părinții trebuie înțeleși lucid, în duhul, nu în litera lor. Probabil că dacă mulți dintre cei de azi i-ar fi cunoscut personal atunci, i-ar fi acuzat că nu fac destule metanii, paraclise și acatiste sau că sunt prera umani pentru a-i putea socoti sfinți. Vorba proverbului: "Nu-i dracul cum e pictat, nici sfântul cum e închinat".

Noi avem darul mistificării și al ficțiunii. Ne place să ne îmbătăm fie cu ezoterisme, fie cu "isihasme ieftine" și cu rugăciuni kilometrice, prin care ajungem să "nu mai vedem pădurea din cauza copacilor". Ajungi să nu te mai rogi, din pricina rugăciunilor, uitând că pentru împărăția cerurilor ar fi de-ajuns chiar numai "Îngerelul", dar să fii vrednic de el. Firește nu-i de ales nici extrema comodului: "Tu, Doamne, știi ce doresc/ ce să Te mai cicălesc!".

Pentru o viață sfântă e suficient să-ți recuperezi rugăciunea, puritatea și seninătatea copilăriei imberbe. Hristos n-a venit să ne terorizeze cu mântuirea, ci să ne dea șansa și bucuria regăsirii de sine și a Dumnezeului Celui bun din poveștile bunicii și din "grădina" paradisului. Departe de cele sfinte ideea unei "maturizări" religioase de cazarmă. "În iubire nu este frică" (I. Ioan 4, 18). Creștinii judecă (gândesc) și sunt "judecați prin **legea libertății**" (Iacov 2,12), firește nu ca pretext al **libertinajului**. La fel de păguboase sunt extremele: fie teroarea "robotizării" vieții duhovnicești fie încrederea profitorie și laxă în infinita clemență divină.

Râvna "rugătorului" arogant și exclusivist e la fel de ridicolă, vinovată și chiar periculoasă, ca și indiferența sau indolența nepocăitului autosuficient. De altfel, o știm: ferească-te Dumnezeu de mândria smeritului! Citându-l, din memorie, pe Shakespeare: "Cei care o erezie părăsesc/ Mai aprig decât toți o prigonesc", să nu uităm **ce** am fost și **de unde** am plecat. Probabil că între barba/chica **habotnicului** și cea a **snobului** extravagant, o teologie a normalității ar prefera briciul, după vorba bătrânilor: "Poartă-te cum ți-e portul, vorbește cum ți-e vorba". Mântuirea nu stă în lungimea bărbii - **de altfel și ea își are prestigiul ei; nu-i de fața oricărui nebărbierit** -, ci "în inima curată și smerită, pe care Dumnezeu nu o va urgisi"! "**Copilăria**" de inimă, trup și minte e una, **infantilismul** religios - moral e alta. O teologie a normei (de unde vine ideea, noțiunea de "normal") ne-ar cere să gândim nevinovat și sincer ca un copil, nu **copilărește**, după capriciile unor canonisme inventate sau desuete.

Pr. Eugen JURCA

Sub zodia inocenței

O discretă parabolă, moralizatoare fără ostentație, despre știința inocenței, dincolo de vicisitudini, prin realizarea conjuncției cu timpul harnic al copilăriei, este, în structura sa de adâncime, romînul Biancăi Balotă, **Zăpada de altădată** (București, "Cartea Românească). Epicul, susținut de un stil totodată impecabil și de o spontaneitate dezinvoltă, se țese în mod savant, cu migală de orfevrier, în jurul universului sufletesc al personajului principal, ipostază a feminității pure, absolute (probabil de aceea nici nu i se atribuie un nume). Metafora zăpezii fastuaose, care deschide și închide romanul, situându-l într-un univers sferic, autonom, definește acest psihism, marcat de candoare și sensibilitate: "Acolo de unde vin eu... iernile erau curate, albe, pufoase, imaculate, zăpezile, eh! zăpezile mele!... Acolo de unde vin eu, iernile erau blânde, calme, fără vânt, fără viscol..." (p. 16). Eroina descinde din tradițiile unor familii vechi ce dețineau arta de a trăi elevat, la cotele unui superior estetism - așa se explică tardiva conștientizare a trădării, venite din partea soțului Matei, atras în labirintul unui high-life dubios, inautentic (suntem înainte de 1990). Deși **Zăpada de altădată** e în esență un roman confesiv și de atmosferă, el face și o critică socială de bună factură, reliefând cu acuitate o imoralitate feroce, aflată în strânsă legătură cu pierderea simțului valorilor și a capacității de transfigurare a realului. O zi de 31 decembrie în București își exhibă precaritatea, capitala e prezentată ca o palidă copie a unui prototip glorios, cunoscut odinioară în concretețea sa. Dar mizeria materială e doar o față a monedei, cealaltă vizând omnipotența unei "aristocrații" snoabe, corupte, vide. Bianca Balotă creează câteva personaje cu destinul devastat de formalism și superficialitate, ca actrița Mira și soțul ei Nandu, Diana și Anca și chiar inginerul Nedelcu, viitorul soț al eroinei principale, în prima fază a existenței sale. Acesta din urmă își face bilanțul, unul destul de sumbru, exact în ultima zi a unui an oarecare, în București. Revelionul, cu sugestia lui de trezire spirituală, indică ieșirea din timpul condiționat, social, și accesul în teritoriul sacru, protejat, al unui suflu cosmic derivat din percepția miraculoasă a copilăriei. Eroii sunt puși în relație incidental: se cunosc într-un magazin, unde Nedelcu sparge două cupe de cristal cumpărate de eroină dintr-un imbold mitizant (cupele tete-a-tete-ului dintre Tristan și Izolda), apoi se regăsesc peste câteva ore, grație altruismului eroinei, care răspunde apelului unui necunoscut adolescent Lulu, "accindentatul de la kilometrul 10", tocmai în noaptea sărbătorii. Procedeul dublei surprize e o soluție de tip deus ex machina a unui conflict fără soluție posibilă din interior și indică necesara ruptură cu un mediu inert, subminat de pretenții fără acoperire, e fanta ce lasă să pătrundă aerul proaspăt, zorii unei alte mentalități, într-un univers de păpuși încremenite. În final metafora zăpezii primește un plus de complexitate, valențe integratoare, potențând deplinătatea sentimentelor unui cuplu ideal (univers total, ființă arhetipală completă) în formare. "Pot să-ți spun că a fost o noapte... Știi ce era afară? Nu, nu poți să știi, zăpezi ca acelea nu mai există azi! Acelea erau zăpezile de altădată (p. 219). Eroina nu renunță la inocența sa funciară, ci o transmută într-o maturitate cu farmecul și poezia intacte, dar degrevată de năluciri utopice, de năluciri afective, ca în cazul primei căsătorii. În ultimele pagini zăpada capătă reflexul iubirii față de semeni în general, simțământ devenit acțiune salvatoare, jertfă de sine, receptivitate, deschidere ontologică. Deși personajul masculin nu este portretizat la fel de convingător și sugestiv ca și cel feminin, el se înscrie, prin evoluția sa, în pledoaria Biancăi Balotă pentru puterea de a trăi frumos, prin cultură și simțire aleasă. Aristocrația de sorginte lăuntrică e unica veritabilă, în vreme ce aceea de extracție strict socială e degradabilă (a se vedea profilul Mirei, arivistă provenită dintr-o familie burgheză). După cum avertizează însuși Nedelcu, la ceas fatidic: "mefiați-vă mai degrabă de băieții de familie bună pe care i-ați întâlnit duminica după-amiază la un ceai, în casa unui prieten! Pe aceia îl cunosc și știu la ce le stă mintea! (p. 48).

Acțiunea romanului este sintetizată ca film al unei singure zile și nopți de revelion, desfășurat peste ani, într-o altă seară de revelion, în fața prietenei Teodora, ca o confesiune a eroinei principale. Modernitatea tehnicilor narative, scriitura alertă, dialogurile vioaie, adesea pline de umor, acutul spirit de observație, descrierile plastice (mai ales acelea de obiecte și interioare), personajele secundare vii și pitorești (Teodora, Valeria și Dumitru, Tanța și Monu) adaugă un plus de savoare acestui basm modern învăluit de inefabil și poezie.

Simona-Grazia DIMA

Jurnal de cărți

Volumul **Ochii tăcerii** (Editura Minerva, 1996, BPT - 1449), studiu introductiv de Mircea Martin) este o amplă antologie din creația lui Cezar Baltag. Întâmplarea a făcut ca prima cronică publicată de mine, în timpul studenției (în revista "Orizont"), să fie la placheta de versuri **Răsfrângeri** (1966). Cu acest volum începe Cezar Baltag antologarea, lăsând pe dinafară primele două - **Comuna de aur** și **Vis planetar**. Cezar Baltag este un poet profund, preocupat de rostul, sensul și valoarea creației poetice. ("'Poezia nu este numai artefact, ea este și un miracol"). Retrospectiv privind, devine aproape sigur că prin **Răsfrângeri** se accentuează meditația, interiorizarea este mai puternică, se echilibrează raportul dintre grandoarea viziunii, cosmicitatea ei și expresia poetică. "Recursul la realitatea tensională a sacrului", transreferențialitatea începe de aici. Poezia lui Cezar Baltag stă sub semnul interogației permanente. Întrebarea simbolizează zbaterea, drama, căutarea. "Țin să spun că Dumnezeul poeziei mele nu este o instanță de constrângere, un "autocrat", ci o tulburătoare interogație" notează poetul. Când nu apare cu evidență, interogația implicită dublează expansiunea, viziunea cosmică. Poezia fiind una hermetică și orphică, încă din **Odihnă în țipăt** se observa o coordonată a filosofiei existenței, prin categoriile fundamentale (nașterea, neliniștea existenței, necunoscutul ei, dragostea, moartea). Hermetic prin imagistica versurilor, volumul devine inteligibil în sensurile lui filosofice. **Madona din dud** reface simbolurile ludice ale creației, mai ales în ciclul **An, Dan, Dez.** În **Chemarea numelui,** odată cu profunzimea expresiei, versurile își asociază înțelepciunea venită din experiența existențială și din asumarea unei filosofii a existenței.

Poezii (Editura Vitruviu, 1996) cuprinde toată creația lui Virgil Mazilescu (1942-1984), reprodusă din cărțile apărute în timpul vieții, precum și poeziile cenzurate din **Guillaume poetul și administratorul** și câteva postume în "SLAST" (1985). În final sunt incluse șapte scrisori către Dumitru Țepeneg. Aparținând unui poet discret, reținut în a-și etala public poezia, creația lui Virgil Mazilescu pare fără evoluție, stagnând în limitele universului fixat prin debut (**Versuri,** 1968) și **Fragmente din regiunea de odinioară** (1970). Dintr-o frică de imxtiune, poetul își protejează spațiul poeziei, barând printr-o expresie uneori prozaică tentațiile. Când alți poeți scoteau cel puțin un volum pe an, Virgil Mazilescu a rămas discret, parcimonios, cu o accentuată cenzură interioară. El face parte din aceea rară stirpe de poeți pentru care starea de grație nu este cotidiană. Actul poetic constituie o sinteză și presupune acumulare, un accentuat travaliu interior, înainte de a se exterioriza. Poezia lui Virgil Mazilescu se cuprinde de o stare indefinită, ușor halucinatorie, în tangență cu oniricul. Poetul eludează construcția clasică, rupe poemul în articulațiile preconcepute, mizând pe forța de sugestie a simplității, recunoscută în discursul liric. Versurile se vor "fragmente din regiunea de odinioară", din zone de miracol, nealterate, nu lipsite de un suflu elegiac, chiar ușor sentimental (la început), deși poetul dorește să-l elimine (atenueze) prin ironie și construcția abruptă a poemului. Există o incoerență de suprafață a structurilor poemului (alăturarea unor imagini ce par lipsite de sens, alterarea limpezimii imaginii) pentru ca, în adâncime, să se fixeze coerent și în consecvență cu logica internă a poeziei. Câtă a rămas prin scris, creația lui Virgil Mazilescu individualizează un poet original.

Fondator al grupului echinoxist, Ion Mircea este unul dintre poeții de marcă nu doar ai **promoției '70,** ci ai literaturii contemporane. Cultura a devenit un element fundamental și constitutiv al activității scriitorilor din această promoție. În **Poezii** (Editura Vitruviu, 1966), Ion Mircea își selectează poezii de la **Istm** (1971), până la **Piramida împădurită** (1989), la care se adaugă un alt text: **Corabia lui Noe.** În placheta de debut și, apoi, în **Tobele fragede** (1978), Ion Mircea scria o poezie lirială, o lirică a frăgezimii și candorii, într-un discurs poetic sublimat, elevat și încărcat de puritate. Poezia lui Ion Mircea ipostazia "mirarea ființei în zori spre cuvânt", fapt ce simbolizează jubilația în fața cuvântului ca forță creatoare. Din **Istm** păstrează în antologie poezia **Cu vremea și ochii tăi,** ce prefigurează nu doar lirica unei alte sensibilități, dar și o consonanță cu viziuni ulterioare. Thanaticul subminează (sau se insinuează în), ușor, lumea diafană. Încet, lângă spațiul imaginar al poeziei, se așează biograficul, elementul concret, faptul real, plasând și mai mult valoarea poeziei spre un orizont al transparenței și strălucirii. Cromatic transpusă, poezia lui Ion Mircea nu este mată, ci reflectorizantă. Orizontul biografic aduce cu sine aluzia, chiar, ironia și insinuarea. Poate, de la Blaga încoace, nimeni n-a mai adus, ca Ion Mircea, **motivul tăcerii** în proximitatea marii poezii. După cum, valorile perene ale satului, ca și componente existențial-culturale, n-au fost surprinse de prea mulți poeți la nivelul și forța vibrației din poemul **Elogiu satului românesc.** Pe o asemenea proiecție și cu o astfel de viziune, valorile perene rămân. Ion Mircea duce în poezia sa structuri axiologice de înălțime și anvergură.

Alexandru RUJA

Paralela 45

Într-un climat cultural dintr-o țară normală, cu alte cuvinte, într-o lume care își face din democrație nu doar un stindard demagogic, ci și un mod de a gândi și a fi, apariția consecventă a unei publicații de cultură nu poate decât să bucure. Desigur, viața literară nu e un paradis al armoniei: orgoliile (de înțeles), nevoia de competiție, solidaritățile, antipatiile fac parte dintr-un peisaj curent. Ar fi o utopie să ți-l imaginezi aplatizat, fără reliefuri. Tocmai de aceea spiritul timișorean nu își dezminte nici în această privință civilitatea. Ori de câte ori a avut prilejul, revista "Orizont", alături de celelalte mass media timișoreane a semnalat (elogios sau mai rezervat) manifestările concrete ale vieții literare comunitare (reviste, cenacluri, dezbateri, lansări de carte), cu un fair play pe care l-ar invidia orice mare oraș.

În acest spirit semnalăm permanența în spațiul cultural timișorean a zecilor de numere din "Paralela 45", suplimentul "de cultură", literatură și artă al ziarului "Renașterea bănățeană", apărut sub coordonarea lui Ion Marin Almăjan, Ion Jurca Rovina, Aurel Turcuș. Alături de fostul supliment cultural al "Realității bănățene" și de actualul supliment al ziarului "Timișoara", precum și de periodicele literare "Orient latin" sau "Anotimpuri literare", "Paralela 45" participă cu cea mai intensă periodicitate (săptămânală) la înregistrarea și comentarea pulsului cultural al Timișoarei, complinind eficient și competent ceea ce mensualele literare sau culturale nu reușesc să cuprindă. Pentru artiștii plastici, actorii, muzicienii, dar și scriitorii orașului, "Paralela 45" o apariție mai mult decât necesară.

VOICHIȚA NĂCHESCU

Pterodactil

Indică spatele cu degetul mare întins.
- Faci autostopul?
- Ceva din spatele tău?
- N-ai voie s-arăți obiecte.
Dă din cap că nu. Pauză.
- Mai demult?
Fața i se luminează. Aprobă.
- Cât de mult?
Ochii mari, brațele desfăcute ridicate în extazul dimensiunii.
- Acum o sută de ani?
Brațele și mai desfăcute.
- Evul Mediu? Înainte de era noastră?
- ...
- Și mai demult?
- Potopul?
Același gest.
- Înainte de potop?
Aprobă.
- Cu mult înainte de potop?
Aprobă. Pe moment e bine. Cu arătătorul indică tâmpla: să rețină. Se apleacă, brațele îndoite în față, degetele răschirate.
Rânjește.
- Un animal? Periculos?
Sare. Se apleacă din nou.
- Un monstru mare?
- Și periculos pe deasupra.
Râsete.
Din nou gestul "mai demult".
- ...
- A! Dinozaur?
Zâmbește bucuroasă, aprobă.
- Dinozaur era?
Dă din cap că nu. Zâmbește, întinde mâna spre cel care a ghicit.
Pe-aproape.
- Jurassic Park? Spielberg?
Ceilalți. S-au prins că iarăși pierd. Se uită urât la ei. Gest spre echipa proprie.
- Dinozaur...
- Un anume fel de dinozaur?
- Tyranosaurus Rex?
Face semn că nu. Sandu va ghici. Sigur.
Începe să dea din brațe: zboară.
- Lacul Lebedelor?
Iarăși ăia. Nu-i va lua în seamă. Privește concentrată spre Sandu, dă din aripi. Țopăie, gestul "mai demult". Când se agita mai convingător, Cristi o fotografiază. Se supără:
- Eu nu mai mimez!
Se încruntă. Ceilalți râd. Cristi zâmbește încântat. Va ieși o poză grozavă. Lui Sandu îi place cum stă așa, neștiind dacă să râdă sau să se enerveze. Brațele îi atârnă pe lângă corp. În general e expresivă, uneori chira prea.
- Nu erai perfectă?
- Îți fac și eu o poză când îți vine rândul să mimezi, să râdă lumea și de tine, OK?
- Gata, vă dați bătuți?
- Unde erai, la Spărgătorul de nuci?
- Motanul Murr?
Bine că și Sandu. Reia gestul "mai demult", monstrul zburător.
Sandu se încruntă. Întotdeauna are lapsusuri când joacă "mim". Joc idiot, de excursie. Ce să facă, acum l-a prins și-și dorește să ghicească.
- Arheopterix?
- Ce-i aia?
În fine, Sandu:
- Pterodactil!
- Asta era!
Zâmbește fericită. Cu nevinovăție, spre cealaltă echipă:
- Cât era scorul?
- Hai, nu te mai lăuda!
Se îndreaptă spre ai lui. Lui Sandu:
- Am un cuvânt greu pentru ei.
- Cine mimează?
Se ridică Dani.
- Nu plecăm mai bine?
- Ai vrea tu să chiulești.
- Ce-i dăm lui Dani?
Susotesc.
- Metafizica.
- Prea ușor.
- Hai, că Dani nu se prea pricepe.
- Metempsihoză?
- Hm...
- Incunabul.
- Prea greu.
- Metafizică? Stereotip?
- Fie metafizică. Rămâne?
- E bine metafizică.
Dani se apropie. Îi șoptește "metafizică". Rămâne pe gânduri, zăpăcit. Conciliant:
- Nu plecăm, totuși?
- După ce mimezi.
- Așa mi-i de greu rucsacul! Sandu, nu duci tu dulceața?
- Borcan de opt sute?
- Păi nu suntem mai mulți? Hai, te rog cară-l tu!
- Ce dulceață?
- Dacă-i de caise, o duc eu.
- Tu nu te băga.
- Hai să facem o poză cu toții!
- Ai mei habar n-au că am plecat.
- Ce face Dani, nu mimează?
- Cum adică, chiar nu știu?
- Îmi dai te rog ceaiul?
- Cât era scorul?
Au plecat la București cu biznis.
- Poftim.
- Mai stăm mult?
(Replicile se aud tot mai slab, muzica tot mai tare, de preferință o melodie lentă, în tonalitate minoră. Fata care a mimat caută prin rucsac, ridică ochii; cel care a ghicit o privește; încremenesc o clipă. uitându-se unul la altul; coboară privirea; același joc. Imaginea se îndepărtează, devine panoramocă, pădurea, dealul, cerul de toamnă. Vocile sunt acoperite de muzică. Stop.)

x x x

A ieșit într-adevăr o poză grozavă. Mă strâmb groaznic, și se vede că o fac cu plăcere. O rază de lumină filtrată printre frunze cade drept pe obiectiv, iar hârtia fotografică o înregistrează descompunându-se. Un șuvoi de pete roșii și verzi inundă un colț al fotografiei. Totul pare ciudat de solar.

Și poziția e ciudată: brațele ridicate lateral și ușor îndoite, genunchii flexați. Poate mimam "pterodactil". Poate mă pregăteam să sar. Totul poate apărea hazliu sau straniu: dans întrerupt pentru o clipă, mișcare solidificatăl. O clipă în care toate se întreceau în promisiuni: așteaptă puțin, par a spune, imediat se va îndeplini tot ce-ai visat vreodată, și multe altele pe care nici nu le bănuiești, uite, aici e dragostea, prietenia, cerul și pădurea, toate numai pentru tine. Dar nu te grăbi, zăbovește și te bucură, primește darul cu ambele mâini, e ultima clipă în care îți poți face iluzii, în curând totul va lua o formă.

Se va întâmpla, va deveni realitate, apoi amintire - cu o anume formă. Nu te grăbi spre ea, bucură-te de promisiune, totul e latent și deci posibil. Bucură-te că perfecțiunea pare a-ți fi măcar promisă; nicicând nu vei fi mai aproape de ea.

Desigur că toate acestea nu le știam atunci, când mimam "pterodactil" și doream ca Sandu să fie cel care va ghici, ca o prevestire a **legăturii noastre sufletești viitoare.** Și poate că lipsa de înțelegere a celor ce se petreceau face și ea parte din armonia întregului. Nu a fost nostalgie, nu a fost teamă, am uitat că totul va trece și, prin asta (la fel ca prin instantaneul **pentru care nu-i voi putea mulțumi niciodată lui Cristi îndeajuns)** totul rămâne undeva suspendat, într-un loc unde nu este devenire. Clipele acelea aparțin altei ordini; Raiul, în eternitatea și nemișcarea lui, pentru mine v afi o clipă lungă în care îl voi privi în ochi pe Sandu și voi mima pterodactil.

x x x

Dragul meu

Ieri a fost o zi absolut extraordinară, iar azi-noapte am avut cel mai frumos vis din viața mea. Îți povestesc întâi ce mi s-a întâmplat ieri. Nici n-o să crezi cu cine m-am întâlnit: cu Dani. Știi care Dani, colegul nostru de clasă, care-a plecat în America după primul an de facultate și n-am mai auzit nimic de el. Ei bine, s-a întors. Ieri am chiulit de la cursuri (era tare frumos afară) și în față la poștă aud că mă strigă cineva: Dani. S-a schimbat mult, pare mai matur, extrem de dezinvolt și, nu știu cum să spun, dar se vede c-a fost în America. Și vorbește cu accent. Câte mi-a povestit! S-a însurat și-a divorțat, s-a certat cu ai lui apoi s-a întors acasă, a făcut o cură de dezintoxicare, căci la un moment dat se cam droga, în fine, aventuri ca-n Odiseea. Acum vrea să facă nu știu ce business pe-aici, ceva cu construcții, n-am fost prea atentă, dar nu în Timișoara, ci în București, unde deși e totul în urmă, totuși se mai mișcă ceva. Asta m-a cam enervat. Dani se crede teribil de important cu experiența lui americană, și doar **pare** mai matur, că de fapt nu e. Nici n-o să crezi ce-a făcut: a furat o casetă! Și încă de la Panasonic, unde stau tot timpul zece vânzători cu ochii pe tine! Nici eu n-am știut când a luat-o. Am intrat înăuntru (voiam să-i arăt că mai poți găsi ceva și prin Timișoara) și cânta acolo ceva atât de frumos - Nu era clasică, mai degrabă un soi de jazz mai comercial - ceva simplu, chitară rece, și o melodie atât de nostalgică, ca amintirea unor bucurii de demult, lucruri trecute la care te poți întoarce doar cu gândul... Acum
o ascult a nu știu câta oară și iar îmi vine să plâng, îmi tot amintesc de noi și de excursia aceea în care am

☞ Continuare în pagina 15

Poeme de Ioan BABA

Mînotauri în zbor

Nu te mai poți reîntoarce în trecut
Să-ndrepți posibilitățile perimate
Îndrepți creierul într-un zbor
Si vezi că mai există un trecut
Viitorul care se mai poate îndrepta

Puțin timp va mai zbura încă
Si-n visul lumii
Anii se vor metamorfoza în luni
Lunile vor fi denaturate-n zile
Zilele vor coborî în ore
Orele-n secunde

Întrezărirea

Omul eliberat de rigorile cinetice
Admiră prin lumea divizată
Cum se perindă pe Terra
Minotauri supravegheați
Cu trei umbre-n spate

Frica multiplicării dilată pupila
Fiintelor inhibă starea
Îngândurate de nașterea propriu-zisă
Într-o idee
Mare-i nevoia de dragoste

Cutia de rezonanță

Când s-a făcut curățenie generală
Cutia de rezonanță
Păstrată de la o generație la alta
Cu fel de fel de acte răposate
A fost exilată-n pivniță

Clovnii cu obraji pudrați
Si interiorul viermuit
Au bătut cuie-n ea ca-n sicriu

Vasko ar fi spus acum
- Te-au împrejmuit cu-n palid zid
Al tăcerii
Te-au împrejmuit cu-n zid întunecos
Cu mincIuni

Era o vreme (i)rațională
În care se păstrau
Doar valorile de ultimă modă

În anvelopa timpului cenușă
În condiții vitrege
Cutia nu s-a dezmembrat

Tânjind după niței aer și lumină
Cântecul înaripat
Zgârie acum piatra
Enunță solilocuri meditative
Ca-ntr-o surdină

Vocea-năbușită si redusă la tăcere
Provoacă întrebări externe
Suplinind perenitatea și schimbarea fețelor

Când vor începe lucrările de restaurare
Se întreabă lumea taciturnă
Cu cap de gâscă sub aripă

Ars Longa

Pe o masă de cenușă
Privesc lumea lui Timiță Guțu

Violina
Masca
Tabla de șah

Din fibre lăuntrice vremea sunetelor apasă
Eliberată de substanțe radioactive masca își schimbă poziția
Tabla de șah zboară cu caii înaripați

Cei care vorbesc de problemele ecologice
Codifică impulsurile cotidiene

Natura moartă e mai discutată și mai vizibilă

ARS LONGA - VITA BREVIS

Spiritul cultural al Timișoarei

● Există un spirit cultural al Timișoarei? ● În ce constă? ● Prin ce se caracterizează?

DELIU PETROIU

1. Acest spirit cultural - existent de bună seamă în Timișoara - este o rezultantă, un corolar al premiselor de creație, distribuție și receptare ale valorilor artistice, religioase, filosofice, sociale.

2. Altfel spus, pecetea spirituală se resimte în fizionomia orașului, în pulsul literaturii și al artelor plastice, în instituțiile muzicale și teatrale (acestea, în trei limbi), sprijinite, în parte, de producțiile facultăților de muzică și actorie, de design și de arhitectură. Edilii municipiului, ajutați de specialiști, se străduiesc să păstreze unele ansambluri sau monumente arhitectonice ale barocului, Artei 1900 și ale altor stiluri revolute; și, în același timp, să construiască și să amenajeze spații ambientale în acord cu tendințele actuale. Cu bani puțini (fredonăm și noi refrenul zilei) s-au făcut și se fac lucruri remarcabile. Cântul tradițional bănățean, lăutarii satului de odinioară se manifestă plenar în forme înnoitoare. Secțiile Muzeului Banatului păstrează și expun sistematic comorile etnografice, semnele rădăcinilor noastre istorice, beneficiind de studiul istoricilor și etnografilor cristalizat în publicații de specialitate. Se emancipează scriitorii și poeții, artiștii plastici și decoratorii, în consonanță cu literatura și arta Europei de astăzi. Cuvântul "provincial" nu-și mai are, credem, justificare.

Toate acestea și alte fețe ale vieții fac obiectul unei intense activități mass-media. Ziare și reviste sau suplimente literare, studiouri de radio și de televiziune, ale căror emisiuni au o largă audiență (adesea și în afara județului), fac efortul să se integreze în sistemul național (fără a-și pierde accentul propriu al locului).

3. Conviețuirea mai multor etnii cu românii a fost și rămâne exemplară. Înfruntarea a cedat emulației; respectul celuilalt, toleranța față de limba, religia și cultura tuturor, rămâne exemplară. Înfruntarea a cedat locul emulației; respectul celuilalt, toleranța față de limba, religia și cultura tuturor, repulsia stârnită de ideea și practica naționalismului extremist fixează cadrul de înflorire a unui climat spiritual aparte.

După Revoluția de la Timișoara (care este menită să ne rămână în memorie îndeosebi printr-un număr impresionant de monumente valoroase), oamenii orașului, într-o comunitate de gând și sentiment, plămădesc modelul unei societăți trainice.

"Timișoara merge înainte" este o însuflețitoare vorbă veche și mereu actuală.

DAN MĂNUCĂ

Mă tem că răspunsul meu vă va dezamăgi. Nu cred în existența vreunui specific cultural local, nici la Iași, nici la Cluj, nici la Timișoara. Pentru că nu cred în actualitatea culturii regionale; regionalismul are sorții dde izbândă în alte domenii.

Sunt convins că până în jurul lui 1950 și chiar și mai târziu, Timișoara a avut un specific literar, pe care i l-a conferit existența mai multor literaturi. De aici au rezultat, probabil, mai multe modele, care aveau un numitor comun. După 1950, astfel de modele s-au estompat, apoi au dispărut cu totul. Uniformizarea nu e specifică Timișoarei, ci s-a petrecut în toată țara. Se petrece și acum și încă se va mai petrece. Nu în virtutea inerției, ci a unor circumstanțe de sociologie literară, distribuite în mod egal pe teritoriul întregii țări. Nu cred că "poeții țărani" mai pot fi invocați, azi, pentru conturarea unui specific local, fie timișorean, fie bănățean. Poate dincolo de graniță, în Banatul sârbesc.

Sunt, de asemenea, sceptic în ce privește posibilitățile de revigorare a "localismului creator".

VICTOR NEUMANN

Dacă este vorba de echivalentul termenului Geist, atunci spirit am fi tentați să reținem accepțiunea lui Hegel care se referă la artă, religie și filosofie. Dar, cum în secolul al XX-lea termenul privește problemele psihice, este aproape sigur că folosind expresia "spirit cultural" riscăm să promovăm o sumă de ambiguități, dacă nu chiar confuzii. Din punctul meu de vedere (probabil, inspirat de terminologia și de conceptele europene contemporane), când mă refer la cultura unui oraș nu pot să fac abstracție de bogăția de domenii, ocupații,

creații ce constituie motorul vieții, dar care adesea devin și suportul ei. Eu consider că cercul creatorilor în filosofie, muzică, plastică, literatură nu este decât parțial definitoriu pentru aspirațiile intelectuale ale unui oraș. Oare gândirea politică receptată, elaborată ori profesată nu face parte tot din cultura comunității umane a unui oraș? Putem să facem abstracție de valorile așa-zis pedestre produse de om spre a-și ameliora condițiile de existență? Să fie posibilă reducția operată de mulți intelectuali din România și din Europa de est potrivit căreia doar creațiile ce incumbă speculația metafizică sunt demne de atenție? Capacitatea de organizare și administrare a problemelor legate de viața cotidiană depinde de clasa de profesioniști instruiți pe care o are urbea respectivă. Evident, o asemenea clasă este tributară unui standard cultural ce face posibile visarea proiectelor și punerea lor în aplicare. De modul în care este structurată categoria de profesioniști, de relațiile de cooperare pe care le promovează depind în mare măsură creșterea și afirmarea "spirituală" a unui oraș. Parteneriatul stabilit între clasa politicienilor și aceea a profesioniștilor este rezultatul maturizării culturale a unei comunități. Cultura presupune emițător și receptor, dar ea presupune și un mediu economic în măsură să întrețină un număr relativ redus de intelectuali ce probează calități deosebite, creatori ai obiectelor și fenomenelor așazis gratuite, nemotivate fizic, lipsite de o utilitate precis descrisă. Cred că acestea sunt coordonatele cărora le este tributar punctul de vedere ce aș putea să-l formulez despre cultura burg-ului nostru.

Dacă analizez lucrurile pornind de la reperele de mai sus, constat o bogăție pluri și interculturală a trecutului, mai degrabă indefinibilă din unghiul de vedere al identitarismului lingvistic ori religios. Sub influența Aufklärung-ului austriac (e drept, mai mult involuntar) s-a creat o cultură supraidentitară-cosmopolită. Ea presupune descrieri, analize și interpretări profesioniste, plasate ideologic la o oarecare distanță de pozițiile înguste ale așa-zisei dimensiuni etnice. Văzute prin prisma politicilor monoculturale promovate aici de politicile esențialist-deterministe, Timișoara și Banatul sunt locuri cărora li s-a refuzat o înțelegere europeană a lucrurilor atât în secolul al XIX-lea, cât și în secolul al XX-lea. de unde și judecata parțială, adesea restrictivă, a istoriei culturale a orașului și a zonei. Sociologii și istoricii europeni contemporani sunt de părere că Timișoara și Banatul au fost între puținele experiențe reușite din cadrul vechiului imperiu al Europei Centrale. Prin urmare, înainte de a putea spune ceva cât de cât corect în legătură cu ceea ce a fost, ceea ce este ori ar putea să fie, trebuie cunoscută rădăcina fenomenelor culturale multiple ale Timișoarei. Istoria și-a prelungit câteva semne vizibile și invizibile până în prezentul nostru. Revolta din decembrie 89 este un asemenea semn, dacă acceptăm (fără a exagera, deci, îndepărtându-ne de încercarea de a mitiza lucrurile) că, între altele, o anumită cultură civică a locuitorilor orașului a făcut posibil evenimentul. Nu e mai puțin important să reținem că nefiind dublat de o cultură a ideilor politice, momentul decembrie 89 nu a putut fi exploatat pe potrivă. Se vede în evoluția politico- administrativă a orașului în ultimii șapte ani, evoluție pe care o consider foarte modestă. Cred că una din puținele șanse ce le are astăzi orașul de pe Bega spre a fi original și a oferi un impuls cultural european sieși, regiunii, dar și României este să se bazeze în primul rând pe propriile sale repere intelectuale de sorginte multitradițională, multilingvă și interconfesională, repere sugerate de Mathäus Heimeri, C.D. Loga, Alexandru Mocioni, Johann Nepomuk Preyer, David Oppenheimer, Moritz Löw, Ormos Zsigmond, Franyo Zoltán, Max Eisikovics, Julius Podlypni, pe creațiile multor altora continuate și astăzi în mod strălucit de câțiva intelectuali ce s-au dovedit capabili să-și asume moștenirea unui patrimoniu plural. Dovadă originalitatea mai multor creatori timișoreni de astăzi... Neexplorat decât arareori în prezent, infantil sau deloc mediatizat, fenomenul multicultural exprimat multilingv la Timișoara supraviețuiește în mod neașteptat prin intervenția salutară a acesto vârfuri. Este adevărat că urbea de pe malul Begăi este un centru comercial, iar acest aspect îmi pare minunat pentru o cultură. În țările civilizate, foarte adesea omul de afaceri este și un învățat. Așa a fost pe vremuri și la Timișoara și am impresia că fenomenul se va repeta peste un timp nu prea îndepărtat, ceea ce va oferi șansa refacerii temeliilor distruse (aici, ca peste în tot în România) de regimurile totalitare. Până atunci, supraviețuirea culturală a orașului nu va fi deloc ușoară, dar, cu efort și inteligență, va fi posibilă. Regretul este că instituțiile conservă mentalități depășite, că individualitățile nu și-au însușit suficient ideea cooperării, că ecoul reușitelor unor personalități timișorene se face prin București, Belgrad, Budapesta, Viena, München sau Amsterdam. Vocile locale care să valideze creația de orice tip întârzie să apară sau sunt împiedicate să apară. Ceva fundamental nu funcționează încă, există însă speranțe că va funcționa un sistem de administrație a valorilor culturale.

Departe de Europa

☞ Urmare din pagina 3

România nu este admisă în NATO, stabilitatea coaliției devine problematică. De ce? Mai întâi, pentru că, pentru a se salva, puterea va trebui să concentreze blamul asupra unuia dintre partenerii de guvernare, și e posibil ca reproșurile cele mai consistente să se facă la adresa Partidului Democrat, care deține atât portofoliul Externelor, cât și pe cel al Apărării. Aceste reproșuri ar atinge tocmai cel mai sensibil punct de contact din interiorul coaliției guvernamentale, și anume acela dintre CDR și USD. Plecarea partidului domnului Roman ar pune puterea în imposibilitatea de a mai guverna, lăsându-i doar penibila misiune de a organiza alegerile anticipate. Apoi, e foarte probabil ca unul dintre partenerii de guvernare (PNL sau, iarăși, USD), va încerca să părăsească rapid coaliția, încercând să evite stigmatele unei eventuale înfrângeri madrilene. Ceea ce ar declanșa automat procedurile pentru alegerile anticipate.

Chiar dacă șocul neaderării noastre la NATO nu va afecta decisiv coaliția majoritară și fascinația guvernării va fi îndeajuns de puternică pentru a menține laolaltă forțele politice, puterea va trebui totuși să apeleze, pentru a detensiona raporturile sale cu electoratul și cu opoziția, la câteva remanieri, dacă nu chiar la îndepărtarea guvernului Ciorbea.

În același timp, ea va fi obligată să reducă turația procesului reformist, așa cum cere insistent opoziția, aducând la minimum costurile ei sociale. Această reformă moderată va face ca demersurile puterii actuale să semene în mod izbitor cu strategiile foștilor guvernanți, adepți și aceștia din urmă a unei reforme pline de lentoare și precauție. Acest relanti al reformei, care va șterge aproape cu totul diferențele ideologice dintre putere și opoziție, nu trebuie pus numai pe seama somațiilor interne, ci și pe seama unei probabile reticențe financiare a forurilor internaționale, care vor prefera, cum e și firesc, să își canalizeze investițiile înspre țările deja admise în NATO. Cum însă două dintre condițiile fundamentale pentru reușita reformei fuseseră ritmul și radicalitatea măsurilor, această moderație autoimpusă echivalează cu un abandon. Mai mult decât atât, încetarea reformei ar însemna explozia economiei românești, bulgarizarea ei și, iarăși, alegeri anticipate.

Admiterea României în structurile euro-atlantice este, în acest moment, cu totul imprevizibilă. În mediile guvernamentale se afișează de pe acum un optimism prudent și sunt probabil puse la punct strategii de repliere în cazul unui eșec. Vor fi ele eficiente? Va reuși puterea să atenueze șocul unui refuz al NATO? Rămâne de văzut. Înclin să cred că, în cazul neadmiterii României în NATO, nu vom avea o vară tocmai destinsă. Trauma post-madrilenă ar putea duce la isterie socială, la revigorarea populismului și naționalismului, la alegeri anticipate, la ratarea reformei.

Chiar dacă prognozele mele pot părea apocaliptice, e sigur că situația României se va înrăutăți. Reducerea asistenței financiare mondiale, resentimentele incontrolabile față de Occident și, mai ales, față de fostele țări din blocul răsăritean admise în clubul euro-atlantic, creșterea agresivității Moscovei față de o țară lipsită de protecție occidentală vor crea o situație problematică și în plan extern, ca o prelungire a turbulențelor interne. Plutind în derivă între Blocul nord-atlantic și Blocul Rusesc, crispată de spasme sociale, de resentimente și de o viață politică agitată, România are toate șansele să își piardă acea stabilitate pe care o clamează(?) astăzi.

Efectele neaderării vor smulge României atuurile pe care încă le deține și vor spulbera eforturile politice, diplomatice și economice făcute în numele unei europenități promise și dorite. A nu intra în primul val înseamnă a fi departe de Europa încă pentru multă vreme.

T.V.

Pete negre pe halatele albe

Pe data de 24 aprilie a.c,, am asistat, probabil, la cea mai tristă "Ediție Specială" de când această emisiune a intrat în programul televiziunii. Au fost convocați atunci la un mic dialog în fond cu națiunea miliardari apăruți peste noapte, definibili prin expresiile "fraudă". "fals", "uz de fals" etc., politicieni ai actualei puteri rugați să clarifice "popolului" câte ceva din tainele "tranziției, sau actori, scriitori, plasticieni care prin vreo creație exemplară să fi atras atenția continentelor?... Nu, nicî vorbă... au fost chemați pentru a justifica o faptă regretabilă-zic eu "faptă regretabilă", dar termenul e foarte blând - primele trei vârfuri din ierarhia medicală actuală românească, mai exact ministrul Sănătății Stefan Drăgulescu, un domn doctor Ciocâlteu (funcția lui înaltă totuși îmi scapă), cu o figură cam rudimentară și un limbaj asisderea și, în sfârșit, președintele Colegiului Medicilor (de data aceasta numele domnului îmi scapă), un bărbat sofisticat, cu pipă, barbă de artist, ochelari și figură cam de grecotei. Cele trei "somități" medicale au fost pe rând întrebate de către animatorul "Ediției Speciale, 24 aprilie a.c.... "Cum de a fost posibil?" și dânsul se referea la abandonarea în plină stradă în cursul nopții de 23 spre 24 aprilie de către personalul unei salvări compus dintr-un șofer și o asistentă medicală a **unui amărât, dar totuși om,** pe numele său Nica Ioan. Noi, prin intermediul televiziunii, am văzut imaginea cu bolnavul (încă salvabil) azvârlit pe trotuar exact ca un câine și trecut ca urmare a acestei terapii la cele veșnice și ne-am cutremurat... S-a cutremurat pe micul ecran și bine frezatul ministru Drăgulescu (vai, vai, e incredibil repeta Domnia sa ca un papagal), s-a semicutremurat și domnul doctor Ciocâlteu încercând, totuși, cu partea necutremurată a ființei sale să mai găsească oarecari justificări "cazului", cât despre președintele Comisiei Medicilor acesta s-a cutremurat doar pe sfert rostind din marea parte a eului său neatins de seism că toți cei implicați în "reprobabila faptă" vor fi trași aspru la răspundere. În ce va consta însă mai concret "punițiunea" medicul cu chip de artist de avangardă n-a mai precizat. Pe mine, sincer să fiu, aruncarea lui Nica Ion (bolnav grav, dar încă salvabil) în plină stradă nu m-a mirat deloc. Gestul se înscrie perfect în "marea grijă" pe care destui "îngeri în halate albe" o manifestă față de bolnavii fără dare de mână. Căci sunt ferm convins că dacă lumpenul Nica l-ar fi alimentat pe primul medic al celui dintâi spital unde a fost dus cu o sumă zdravănă de bani s-ar fi găsit pentru el și o rezervă și tuburi cu oxigen și fortifiante și vorbe de încurajare, într-un cuvânt tot ceea ce ar fi fost necesar pentru menținerea - cel puțin într-o fază imediată - a unui om în viață. Căci sunt nevoit să spun că pentru nu puțini medici - cu precădere din generațiile mai tinere - întâi contează banul (el poate fi însoțit și de produse în natură) și pe urmă pacientul. Pe aceeași linie condamnabilă - **întâi banul și pe urmă bolnavul** - se înscrie și personalul "sub-medical" din spitalele noastre, mai precis, arogantele batalioane de asistente, rujate, parfumate, sprayate, kentizate, cafelizate, în frunte cu "sorele-șefe", "sorele-șefe adjuncte", până la ultimele în ierarhie, care au ca atribuții dusul sau adusul ploscăi ori pur și simplu operațiile de igienizare a saloanelor cu obiectul numit mătură. Am asistat cu ochii mei cum la un spital dintr-un mare oraș al țării (numele burgului n-are importanță) o rudă de-a mea avându-și mama internată vreo două săptămâni de zile a stat tot cu mâna-n buzunar pentru a da bacșișuri (blestemat cuvânt, perfect asimilat de români) "îngereslor albe" și aceasta pentru un singur lucru - să-și facă datoria corect față de cei aflați în suferință. La fel ca ruda mea procedând și alții, firește. Extinzând puțin problema de la capitolul bani înspre sferele frumusetii și tării de caracter (altă chestiune românească profund deficitară) nu-mi prea aduc aminte ca mase de medici să se fi ridicat într-un glas în "Epoca de Aur" contra regimului alimentar prescris nației prin vocea ilustrului doctor Mincu, acesta la rândul său, o dezagreabilă trompetă a cuplului de aur "Scornicești - Petrești". Îmi aduc însă bine aminte că mulți domni doctori se aveau extrem de bine cu securiștii amintitului moment pentru a obține prin intermediul acestora diverse avantaje dintre care nu cel mai neînsemnat era "pașaportul pentru vest". Vezi, domne, alți intelectuli puteau să-și petreacă vacanțele prin țară, pe unde s-o nimeri, dar Majestățile Lor, domnii doctori, trebuiau neapărat să "facă Europa" cu punct terminus Spania, Portugalia, chiar și Statele Unite. Aș încheia acest deloc vesel articol spunând că marea majoritate a medicilor mai în vârstă ieșiți din mâinile unor profesori ca luliu Hațieganu, Goia, Danielo etc. ar putea fi incluși într-o carte intitulată "Istoria Doctorilor Proști" și acesta nu pentru că ei nu s-ar fi priceput la diagnostice, ci pentru simplul și umanul motiv că puneau pe primul plan bolnavul - indiferent de condiția socială și pe un plan net secundar recompensa. Și pentru ca totul să fie rotund în ceea ce privește etica medicală actuală, transcriu un citat din România Liberă, sâmbătă, 28 aprilie 1997... "În timp ce directorul Oprișan își rezolvă problemele personale cu mașinile Salvării, oamenii se sting cu zile".

Mircea PORA

Top

"Săpuniada"

Dacă n-aș fi un pârlit de român ca aproape toți compatrioții mei acum și printr-o întâmplare aș fi foarte bogat, cu siguranță, m-aș lansa în show-biz-ul muzical. Nesătul, ca toți cei care au ajuns ori s-au ajuns (banul la ban trage!), aș organiza un festival pe care l-aș boteza **"Săpuniada"**. Pentru a spulbera orice bănuială că m-am țicnit, am să argumentez ideea acestui generic spunându-vă că și în presa de specialitate muzicală și-a făcut loc - era și cazul - expresia persiflantă **"Soap Music"**. Până nu de mult citeam despre "Soap Movies" vizavi de filmele și serialele TV menite doar a-ți spăla (eventual) retina obosită de cenușiul cotidian, perioadă în care creierul se bucură de un binemeritat și total repaos. Mulți împăciuitoriști, să le zic așa, acceptă această explozie de mediocritate video ca pe un rău necesar, zicând: "Lasă, domnule chestiile astea! Te destind, mai vezi o damă ca lumea, o piscină, un palmier. Doar nu vrei să trăiesc numai din citate celebre...". Las la latitudinea domniilor voastre dacă interlocutorul are ori nu dreptate, mărturisindu-vă însă că, personal, mă simt înjosit de ideea bazării unor nechemați pe îngăduința asta a semenilor. Am impresia că se mizează pe naivitatea omului, apăsându-se cam brutal pe accelerator. Nu m-am crezut niciodată buricul pământului, conștient că până închid ochii, am de învățat (cred că a spus-o Tagore), dar nici așa... M-am săturat de glicerina serialelor sud-americane, de sutienele apretate ale fătelor care privesc galeș flăcăii fără cusururi (mă refer, se înțelege, la cele fizice), de bonele negrese... bune și grase care trebăluiesc prin bucătăriile imaculate, de verișorii impecabil pieptănați care, între două reprize de biliard sau jogging, se prăvălesc în limuzine peste nu știu ce prietenă a surorii... Ei bine, în divertismentul sonor, de la o vreme apar "producții" similare care, e drept, au perisabilitatea baloanelor de săpun suflate din balcon de băiețașul vecinului ce seamănă cu Maneken Pis-ul pe care l-am văzut la Bruxelles. Sigur, lui nu-i pasă de nimicul care ne înconjoară căci altfel ar proceda aidoma semenului său belgian care-și debordează fără pic de pudoare conținutul băsicii în vânt. Ei bine, cam asta ar fi imaginea care m-ar satisface: un băietel adevărat, nu din bronz sau piatră, să "voteze", țintind cu putulica un maldăr de CD-uri pe care le-aș pune eu la bătaie. Cu siguranță, pe unele s-ar putea distinge nume ca **"Scooter", "E-Rotic", "Mr. President", "Rednex", "DJ Bobo", "Caught In The Act"**... Această "falie" a divertismentului (pretins!) sonor, bombardează, transpusă video, masa adolescenților imbecilizându-i, întârziind parcă momentul adevărului ce va veni pentru fiecare în parte. Atunci vor înțelege că au fost trași pe sfoară de producători fără scrupule care, pur și simplu din lăcomie, aruncă pe piață orice le-ar putea umple buzunarele. Măcar ele să fie pline, într-un fel de compensație pentru capul lor gol...

Petru UMANSCHI

Pterodactil

☞ Urmare din pagina 13

fost prima dată împreună, mai știi? Și eu am mimat un pterodactil, știi poza aceea cu pete de la lumină, și m-am gândit în timp ce mimam că tu și numai tu trebuie să ghicești, asta ca semn că gândurile noastre merg împreună, și tu ai ghicit. Oricum eram sigură că vei ghici, și parcă știam și tot ce urma să ni se întâmple, dragule, și că ne vom certa, și că ne vom chinui unul pe celălalt, dar și că vom trăi în vrajă și bucurie, toate astea le-am știut atunci, într-o clipă miraculoasă.

Revin: Dani a cerut vreo șapte-opt casete, plus cea pe care o ascultam atunci, apoi un walkman pe care l-a încercat, apoi a cerut alte căști, a făcut o harababurâ teribilă și brusc a pornit-o spre ieșire fără să cumpere nimic. Mi-a fost atât de jenă de vânzator, dar și mai jenă mi-a fost când Dani a scos caseta din buzunar. Degeaba am făcut circ, Dani a desfăcut-o, i-a rupt toate etichetele - asta foarte calm - apoi s-a lansat în nu știu ce teorii că muzica e pentru toți, că el a văzut că mi-a plăcut și pentru mine a luat-o, și dacă vreau n-am decât s-o duc înapoi, iar eu n-aveam bani s-o plătesc, ce să-ți mai spun! Până la urmă am primit caseta, și am ascultat-o ieri de nu știu câte ori toată seara și încă nu m-am săturat de ea. E un cadou de care mă bucur, chiar dacă l-am primit în condiții, să zicem, ciudate.

Și acum să-ți povestesc visul meu cel frumos, care cred că tot de la melodia aceea mi se trage. Fii atent: eram în excursie la Căsoaia, prima noastră excursie, și stăteam pe marginea pârâului ăluia nenorocit, în care Cristi a reușit totuși să cadă cu rucsac cu tot. În visul meu pârâul era mai lat, și curgea pe niște pietre mari și rotunjite. Era dimineață și soare, și aveam impresia că urma să se întâmple ceva, știi, așteptam cu încredere ceva frumos. Era așa o atmosferă ciudată, foarte multă lumină, o lumină aurie, blândă și prietenoasă, și la un moment dat am observat ce frumos sclipea pârâul, de fapt tot aerul era strălucitor, până și fețele noastre luceau. Așa însă mă fascina, stăteam pe margine și o priveam în bătaia soarelui. Și atunci au venit țigăncile, aveau fuste roșii, roșii, lungi și încrețite, și cum tot umblau de colo-colom roșul acela atrăgea privirea, mai ales lângă apa aurie. Au băut apă din pârâu și au plecat. Iar noi ne-am așezat în cerc și am început să povestim, dar nu mai îmi aduc aminte ce anume, și din cauza asta îmi pare tare rău, căci erau lucruri bune și înțelepte cum nu mi-a spus nimeni niciodată, care mă înveseleau și mă făceau să înțeleg totul, și în curând am început să știu gândurile tuturor, dar mă bucuram atât să-i aud rostindu-le, că nu spuneam nimic - cred că și ceilalți ghiceau gândurile mele, mai ales tu. Atunci am observat că ploua, dar nu era o ploaie obișnuită, ci lumina care se descompunea în cele șapte culori ale spectrului se condensa și cădea asupra noastră în stropi mici și binefăcători. Și stropii aceia roșii, verzi, portocalii și albaștri cădeau și cădeau asupra noastră, până am devenit transparenți. La început vedeam prin tine așa, neclar și în diferite culori, dar apoi am văzut prin tine cu totul, și la fel prin ceilalți. Era miniunat, dar ni se părea firesc, și eram tot mai fericiți, până când am început să plutim. Ne-am ridicat încet; puteam pluti pe vânt sau împotriva lui, era suficient să dorim. Eram ca baloanele de săpun, prin noi trecea lumina, dar o și răsfrângeam și îi dădeam ce culori doream noi, ne jucam aruncându-o de la unul la altul, și ni se părea la fel de firesc ca oricare alt joc. În cele din urmă ne-am ridicat sus, deasupra pădurii, și am dansat cu toții, dar și perechi-perechi. În aer, și dansul nostru era cel mai frumos: urcam brusc, după care pluteam o vreme facând piruete, ne lăsam în jos legănându-ne, valsam apoi, urcând ca pe o spirală, ne îndepărtam unul de celălalt ca fiecare să-și danseze dansul lui, dar ne apropiam deodată și din nou pluteam împreună...

Niciodată n-am visat mai frumos. Și știi ce mi se pare extraordinar acum? Că în vis totul părea firesc: nu ne miram, nu eram speriați, ne bucuram pur și simplu fără nici o uimire. Probabil am visat astfel din cauza melodiei care m-a întors cu gândul înapoi, la începutul poveștii noastre... De atâtea ori am regretat că nu mai putem fi măcar o dată la fel, neștiutori în dulcea latență a clipei dinaintea începutului, știind și neștiind totodată... Și uitea că în vis m-am întors acolo, și totul a fost la fel, firesc și dătător de fericire, căci clipa aceea în care te-am privit și am știut că vei ghici cuvântul nu a fost ca și când ne-am fi ridicat transparenți în aer, dansând și aruncând lumina de la unul la altul? Iar dacă amintirea a chemat visul, oare acesta, la rândul lui, nu o întregește, astfel că acum amintirea și visul au devenit inseparabile, ca două fețe ale trecutului care abia acum s-a întregit?

x x x

Alungă o albină care s-a așezat pe obrazul ei. Pare c-a ațipit cu capul pe umărul lui. O rază de lumină strecurată printre frunze îi va ajunge în curând pe față. Chiar doarme? După un timp clipește.

Strănută. El îi acoperă ochii cu mâna. Era plăcut s-o simtă dormind așa de aproape. O furnică i se suie pe mâna cealaltă. O scutură.

- Ai amortit?
- Nu. Mai dormi.

Zâmbește lenesă. Ochii închiși.

- Cât e ceasul?
- L-am lăsat la cabană. Ți-e foame?
- Puțin. Iarba asta e cam rece.
- Ne mutăm la soare?
- Mai stăm un pic.

Se întinde.

- Am și visat, știi?
- Ce anume?

El nu prea visează. În nici un caz când doarme o jumătate de oră. Sau mai mult?

- Nu știu, că era tare încurcat. Ceva cu Dani, a furat o casetă. Nici nu știu dacă era vis sau o luaseră razna gândurile mele.

Totuși cred că am dormit.

- Da, ai dormit.
- Dar parcă era mai mult așa. cum spun, semitrezie...
- Semitrezie?
- ...
- Dar am și dormit, nu?
- Așa părea. Mai dormi.
- Hai să ne mutăm la soare.
- Sau să mai stăm puțin pe-aici?

(Replicile se aud tot mai încet, imaginea se îndepărtează. Pădurea, dealul, cerul. Stop.)

O crimă ritualică?

☞ Urmare din pagina 1

cărții. I-am spus, că, după părerea mea, asasinarea lui Culianu poate fi considerată o încercare a regimului românesc post-ceaușist de a-i reduce la tăcere pe criticii politicii duse de ea. E, de asemena, ispititor să vezi în asasinat gestul terorist al unui fanatic singuratic, înfuriat de faptul că Ioan Petru Culianu criticase activitatea pro-fascistă din tinerețe a lui Eliade. Poate că asasinatul e răzbunarea împotriva presupusei trădări de către Culianu a moștenit mentorului său.

Dar, după un studiu epuizant, incluzând și călătorii în România, după nenumărate interviuri cu tot felul de martori și suspecți, Anton rămâne destul de vag și prudent la capitolul concluzii. Nu există nici o probă clară că succesorii despotului Ceaușescu au fost implicați direct în execuția aproape ritualică a lui Culianu. Nimeni n-a încercat să justifice odioasa crimă. Autoritățile române au negat orice implicare. De asemena, nu există probe pentru a învinui nici Garda de Fier, mișcare fascistă mistică a cărei activitate nu a încetat niciodată, despre care Culianu a scris pagini extrem de acuzatoare. Legionarii intervievați de Culianu au insistat asupra faptului că ei n-au avut de-a face în nici un fel cu asasinatul, ba chiar l-au deplâns.

Dacă, așa cum a sugerat poliția, crima a fost întrucâtva legată de cercetările lui Culianu în domeniul ocultului, sau de nevroza vreunui coleg sau student, ar fi existat locuri și modalități mai puțin riscante de a-l ucide. În plus, asasinatul pare a fi fost executat prea profesionist pentru a fi un act pasional. Între timp, statura intelectuală a lui Culianu a atins proporții monumentale. Scrierile lui mai degrabă esoterice despre magie, eros, despre metafizica și cosmologia Renașterii s-au tipărit în ediții de masă. Deși cartea lui Ted Anton nu-și propune să dea răspunsuri definitive la întrebarea cine l-a ucis pe Culianu, ea deschide poteci surprinzătoare și oferă destule sugestii metaforice. Ideea lui este că oricine a comis sau ordonat asasinatul nu e un prieten al valorilor pe care le apăra Culianu.

Acele valori au fost expuse cu claritate în scrierile lui politice destinate românilor din țară și din străinătate. Culianu era un critic nemilos al oricărei forme de despotism. El a reacționat prompt la confiscarea revoluției române de către o clică de birocrați ex-comuniști. Articolele lui, publicate într-un săptămânal al emigrației, la New York, s-au numărat printre cele mai vehemente atacuri la adresa noului regim. În viziunea lui Culianu, guvernul post-ceaușist continua să fie controlat de Securitate, enigmatica poliție politică. Și, dacă ne gândim serios la ce s-a întâmplat în România până la alegerile din 1996, când a ajuns la putere un președinte anti-comunist, Culianu n-a fost departe de adevăr. Culianu, subliniază Ted Anton, a fost un adversar al comunismului și al naționalismului. El disprețuia retorica triumfalistă a multora dintre intelectualii români. Într-un eseu exploziv, din revista Agora, publicată de Dorin Tudoran la Philadelphia, și între ai cărei editori mă număram, Culianu a mers până acolo încât a negat însăși existența unei culturi române după atâția ani de îndoctrinare, înregimentare și conformism. Prezentând istoria lui Culianu, Ted Anton reușește să recreeze climatul de frică, suspiciune, intrigă și trădare, caracteristic României în perioada în care a fost unul din cele mai nemiloase regimuri staliniste ale Europei, dar și în anii imediat următori, marcați de o disperantă ambiguitate. La fel de tulburător, Anton identifică straniile similitudini din cadrul elitei conducătoare comuniste și post-comuniste: Garda de Fier, cu fanatismul ei naționalist, și Securitatea, cu violetul ei anti-occidentalism și anti-democratism. Nu știu dacă Garda de Fier a infiltrat Securitatea, sau invers. Ceea ce pare clar este că ambele organizații românești, egal de secrete în ce privește organizarea, au ceva în comun: ura față de valorile liberalismului. Tocmai pentru că a simțit această stranie înrudire, Culianu a fost o amenințare pentru ambele. Cel care a apăsat trăgaciul armei poate a crezut că acționează în chip de răzbunător al națiunii, pedepsind pe cineva care sfidase valorile sacre ale tribului. România se află acum într-o altă etapă a istoriei post-ceaușiste, astfel încât există anumite motive de speranță că noii conducători vor încerca să descopere adevărul despre uciderea lui Culianu. Cartea lui Ted Anton va fi de ajutor într-o asemenea acțiune. Dar dincolo de a fi o invitație adresată noilor conducători ai României de a-și deschide dosarele asupra lui Culianu, cartea surprinde itinerarul formativ al unei strălucite minți, opusă cu fermitate oricărui fel de intoleranță, și căutând libertatea, iubirea romantică și adevărul. Moștenirea intelectuală a vieții lui Culianu alcătuiește doar o parte a acestei captivante investigații. Cu multă îndemânare, Anton scormonește în povestirile celor pe care Culianu i-a părăsit - mama, sora, logodnica - pentru a demonstra că asasinarea acestui profesor n-a avut nimic academic în ea.

În românește de Mircea MIHĂIEȘ

Despre cele cinci simțuri

"Parfum, culoare, sunet - se-ngână și-și răspund" - sună în românește, în inspirata tălmăcire a lui Alexandru Philippide, versul din mult citatul sonet baudelairian "Les Correspondences". Postulatul acestei sinestezii s-a înfipt atât de adânc în rezervorul de idei, de judecăți primite de-a gata chiar, al memoriei noastre colective și culturale, încât prea puțini se mai ostenesc să înțeleagă **sensul** ori sensurile ilustrului vers. Dar, răstălmăcirea acestuia, iată, redevine dintr-o dată actuală și interesantă, într-o formulă cu totul inedită. Pornind de la câteva întrebări pe cât de banale pe atât de neliniștitoare, de genul: ne mai aflăm oare, în ziua de azi, în deplina posesie a tuturor celor 5 simțuri? Cum s-au modificat acestea sub impactul înțelegerii pe care le-o atribuie și utilizării pe care le-o dă individul uman într-o societate super-tehnologizată? În cel fel va influența viitorul finețea simțurilor noastre? Își vor păstra ele acuitatea sub bombardamentul unor stimuli din ce în ce mai brutali, mai agresivi? - pornind deci de la aceste întrebări, Kunst - und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland din Bonn - a organizat, începând din 1993, până în primăvara acestui an, un ciclu de congrese și expoziții consacrate fiecare câte unui simț, culminând cu manifestarea intitulată **Der Sinn der Sinne.** Provocatoare deviză! Căci, mizând pe jocul de idei pe care-l declanșează formula finală a ciclului de simpozioane și expoziții, vizitatorul și cititorul celor 5 volume care ilustrează (separat fiecare) câte unul din simțurile cu care ne-a hărăzit natura, se poate întreba: să însemne oare **Der Sinn der Sinne,** simțul simțurilor? Și dacă da, care să fie acesta? Bunul simț poate, despre care Descartes credea că este bunul cel mai echitabil împărțit oamenilor? Văzul oare, devreme ce atât simpozionul, cât și expoziția și apoi volumul consacrat "luminii ochilor" s-a intitulat **Sehsucht** - adică nostalgia privirii, din nou un joc de cuvinte ce nu ne trimite decât spre noi vârtejuri semantice...

Dar să coborâm cu picioarele pe pământ. Cel dintâi moment al ciclului de manifestări dedicate analizei simțurilor s-a intitulat: **Welt au tönernen Füssen. Die Töne und das Hören.** Deci, iarăși un joc de cuvinte: Lumea pe picioare de argilă, de lut, o lume instabilă: sunetele și auzul... În același an 1993, un congres consacrat văzului și o expoziție documentând pasiunea vizualizării, de care este cuprins secolul al XIX-lea, duce mai departe acest ambițios program al Complexului de artă și expoziții de la Bonn. "Sehsucht - dar Panorama als Massenunterhaltung" s-a intitulat această cea mai populară etapă a ciclului. În sălile încântătorului edificiu al Complexului de la Bonn - au fost expuse aproape toate variantele de "panorame" - prin care, în veacul trecut, era potolită setea maselor de a "vedea totul": ascensiunea pe Everest, Bătălia de la Waterloo, Căderea Bastiliei și așa mai departe. Era anticipată astfel, fixarea asupra imaginii - pe care o va aduce cu sine, nu neapărat fotografia, cinematograful, cât televiziunea, lăsându-se bănuită deja de-atunci manipularea "realității", prin intermediul imaginii...

În 1994 are loc simpozionul consacrat mirosului, cel mai atavic, mai primitiv dintre simțurile noastre - ar fi înclinați să afirme esteții cerebrali. Dar neurobiologii - contrazic opiniile profanilor, potrivit cărora acest simț nu ar mai juca un rol prea mare în viața omului modern. Lăsând la o parte romanul **"Parfumul"**, de Patrick Süsskind, ori cercetările interdisciplinare (dintre care unele, descinzând în istorie, descoperă cât de diferit era universul olfactiv al semenilor noștri, cu doar un veac sau două în urmă), expoziția impune și ideea că parfumurile pot fi instrumentalizate în cele mai diverse scopuri, propunându-le vizitatorilor să se preumble printr-o "grădină a parfumurilor", a "mirosurilor".

Tot în 1994, dar în plină toamnă, este organizat simpozionul și expoziția consacrată gustului, asupra căruia anticii avuseseră înțelepciunea să ne atragă atenția că nu are nici un rost să ne certăm... Cel de-al cincilea act și ultimul al ciclului **Der Sinn der Sinne** - a fost simțul tactil.

Fiecăruia dintre cele 5 simțuri le-a fost consacrată o carte, un volum însumând un doar comunicările susținute la fiecare din cele 5 momente ale programului de către istoricii de artă, criticii, biologii, neurobiologii, filozofii, esteticienii, sociologii, sosiți din mai multe țări ale lumii, aici, la Bonn. În volumele apărute (toate la Editura Steidl) sunt cuprinse și eseuri, reflecții pe marginea temei; dar, poate mai mult decât a elucida unele chestiuni, aceste însemnări incită la reflecții, suscită întrebări, încurajează aflarea unor răspunsuri. Aceste demersuri dialogale - le-a ilustrat excelent simpozionul care a încheiat - sub deviza **Der Sinn der Sinne** - ciclul de manifestări. Scurtcircuitările simțurilor s-au produs din cele mai diverse direcții, liniile ordonatoare ale dialogurilor rezidând în istoria filozofiei: etica hedonistă, epicureismul au supraviețuit, au triumfat și continuă să o facă în această epocă a consumului nelimitat, pe care Occidentul mai ales o traversează. Senzualismul materialist al unui Locke, Hobe sau Hume este și el reperabil în multe din tendințele mentalității colective, azi. Analogiile, identificările ar putea continua și, de altfel, ele au fost din plin ilustrate de titlurile comunicărilor susținute în simpozionul final: interesant este de aceea, să semnalăm cel puțin câteva: Marc Augé, profesor la Ecole des Hautes Études en Sciences Sociales, centre d'Anthropologie des Mondes Contemporains a vorbit despre **Spațiile contemporane de la memorie la ficțiune**; profesorul Heinz Brüggemann de la Universitatea din Hannovra a stabilit corelații nebănuite între **Discursurile urbanisticii și figurile literare ale senzorialității în curentul modernist**; **Window Shoping** s-a intitulat comunicarea susținută de Anne Friedberg,

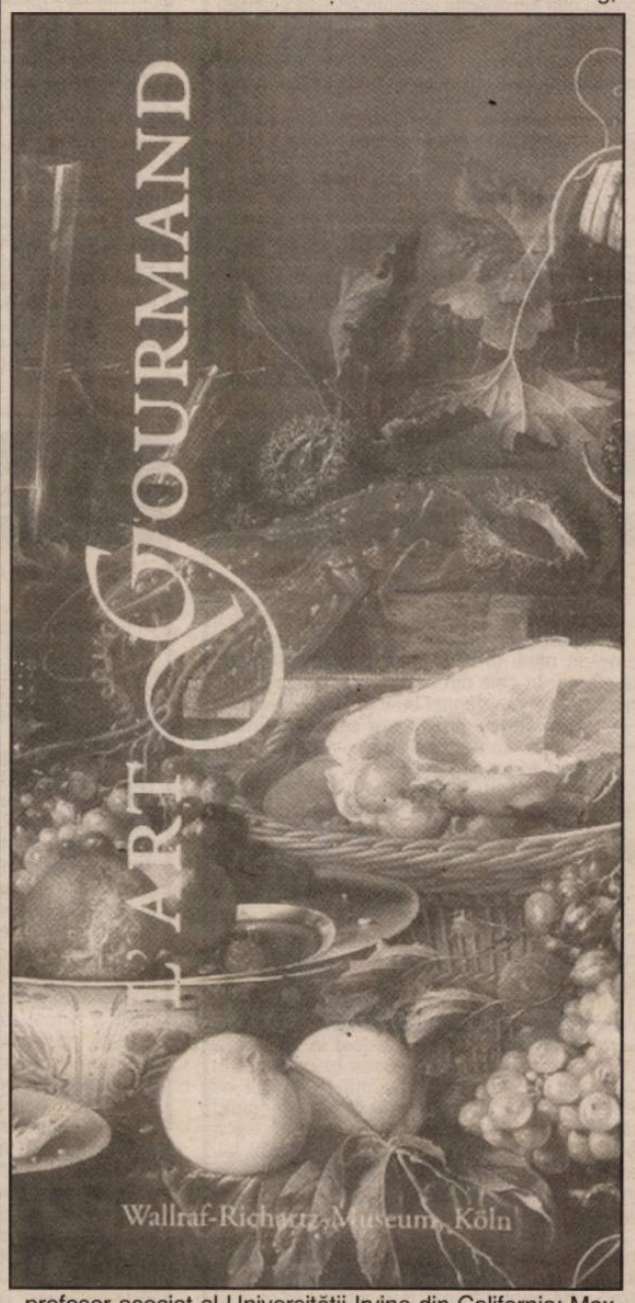

profesor asociat al Universității Irvine din California; Max More, președintele Extropy Institutului, redactorul publicației Extropy Magazine și docent în filozofie, a susținut o prelegere despre relațiile dintre simțuri, realitate și mijloacele multimedia.

Dar această abordare a problematicii, abia sugerată prin citarea câtorva titluri din cele peste 20 de prelegeri susținute, a fost completată, pe înțelesul tuturor, de conferința de presă găzduită de aula centrului de artă și expoziții din Bonn. Iar la finele întâlnirii cu ziariștii, directorul prestigioasei instituții amintite, dr. Iacob Wenzel, a avut amabilitatea să-mi ofere următorul interviu:

- Dle Wenzel Jacob, cu 4-5 ani în urmă ați inițiat un ciclu de congrese despre sensul, despre rostul simțurilor. De ce ați conceput această manifestare într-un complex expozițional, de artă, dar și muzeu în același timp?

- Ați spus corect: un complex de expoziții, de artă; nu suntem un muzeu în sensul strict al termenului, ci suntem atât un complex de expoziții, cât și de artă; rezervăm deci acest spațiu atât manifestărilor culturale, cât și celor științifice sau tehnice - și desigur și manifestărilor legate de istoria artei, a culturii. De altfel, pe oameni îi interesează în ce măsură sunt posibile expoziții pe marginea unui fenomen - a unui anumit domeniu de cunoaștere: de la arheologie până la zborul în cosmos; această distanță - de la arheologie la zborurile în spațiul cosmis - preocupă și conștiința noastră: noi vrem să percepem această foarte largă gamă de experiențe, să simțim, să resimțim senzații dintre cele mai diverse. La urma urmei, aceste senzații, au contribuit și la configurarea universului nostru cultural, determinându-l. Este încă un motiv pentru care am apelat la specialiști în cele mai diverse discipline, invitându-i să participe, să schimbe păreri, în cadrul așa-numitelor congrese dedicate rostului simțurilor...

- În ultima vreme a fost deplânsă diminuarea capacității simțurilor omului modern, tocirea lor, reducerea aptitudinii de a mai percepe cu finețe varietatea unor stimuli. Suntem confruntați zilnic cu atâția factori iritanți, încât simțurilor noastre s-au cam tocit...

- Închipuiți-vă pur și simplu la câți stimuli suntem expuși în fiecare dimineață, când plecăm la serviciu: pornim motorul mașinii, trebuie să reacționăm rapid, după orele de somn, la toate comenzile primite, să le transpunem în acțiuni și gesturi... Este o solicitare imensă a capacității noastre de a reacționa corect, o solicitare care, cu 50 de ani în urmă, părea aproape de neconceput la o scară atât de largă. Nimeni nu și-a închipuit atunci la ce avalanșă de senzații va fi supus omul, mai târziu. Senzații pe care fie că le controlează sau nu, trebuie oricum să le conștientizeze. Este încă un motiv pentru care am organizat ciclul de congrese despre simțuri, spre a discerne, spre a analiza diluviul de stimuli, modul nostru de a-i recepta și de a reacționa. Încheind acest ciclu de congrese putem obține o imagine mai clară a ceea ce se întâmplă cu simțurile noastre, putem răspunde poate și la întrebarea dacă mai suntem în deplinătatea tututor simțurilor. Manifestarea constituie așadar și un congres de antropologie, după cum se poate deduce cu ușurință...

- V-ați referit în cadrul conferinței de presă la organizarea în viitor a unui nou ciclu de congrese, axat asupra celor 4 elemente: apa, aerul, focul, pământul... Inițiativa va putea ține cont și de unele sugestii filozofice, de pildă de genul de psihanaliză a apei, focului, și așa mai departe, întreprinsă și de Gaston Bachelard. Cum concepeți în termeni concreți acest proiect?

- După ce am reușit să clarificăm rostul simțurilor noastre, a sosit momentul să ne confruntăm și cu materia care ne înconjoară. Acest demers îl putem înfăptui în spiritul științelor naturii, dar și din perspectivă ecologică sau filozofică: cum consumăm aceste elemente, cum ne slujim de ele, ce rămâne după folosirea lor, iată doar câteva întrebări elementare, fundamentale, vitale chiar pentru viitorul Terrei... Vom organiza două expoziții de fapt: cea dintâi, consacrată ingineriei genetice, ca etapă a procesului creației - cea de-a doua, elementelor în sine: apa, aerul, focul, pământul, însă redefinite de pe poziții noi.

- Nu doriți să completați această manifestare și printr-o expoziție consacrată reflectării diacronice a celor 4 elemente, în artele plastice, de-a lungul istoriei?

- Este o foarte frumoasă idee la care încă nu m-am gândit, dar cred că am putea-o folosi. Am putea într-adevăr realiza sub genericul celor 4 elemente niște expoziții foarte frumoase.

- Ce ecou a avut ciclul de congrese consacrate rostului simțurilor? Cât de accesibile îi sunt publicului larg "evenimentele" pe care le găzduiește instituția al cărei director sunteți?

- Desigur că un congres la care participă specialiști este foarte elitar, însă decisiv rămâne faptul că acest eveniment este reflectat în mass-media și că rezultatele seriei de simpozioane sunt însumate în cărțile apărute la Editura Steidl. Parțial și într-un mod specific, rezultatele investigațiilor noastre sunt reflectate și în expozițiile organizate în ultimii 5 ani, aici la Kunst - und Ausstellungshalle din Bonn.

- O ultimă întrebare: cum considerați acest tip de manifestări: un lux, o necesitate, o normalitate?

- Nici lux, nici normalitate. Cred că este necesar să reflectăm asupra unor astfel de situații precum cele create de congresele "Der Sinn der Sinne" asupra simțurilor. Iar pentru noi, cei care ne desfășurăm activitatea aici, la Kunst - und Ausstellungshalle, acest gen de manifestări devine indispensabil, fundamental.

Rodica BINDER

Deutsche Welle - Köln

Colectivul de redacție: Mircea Mihăieș (redactor șef)
Cornel Ungureanu (redactor șef adjunct), Adriana Babeți (secretar general de redacție), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
bd. Revoluției 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU

4386

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 6 (1385) 18 IUNIE 1997 ● SERIE NOUĂ, ANUL IX ● 500 LEI

ÎNCHISORILE LUI ADAM MICHNIK

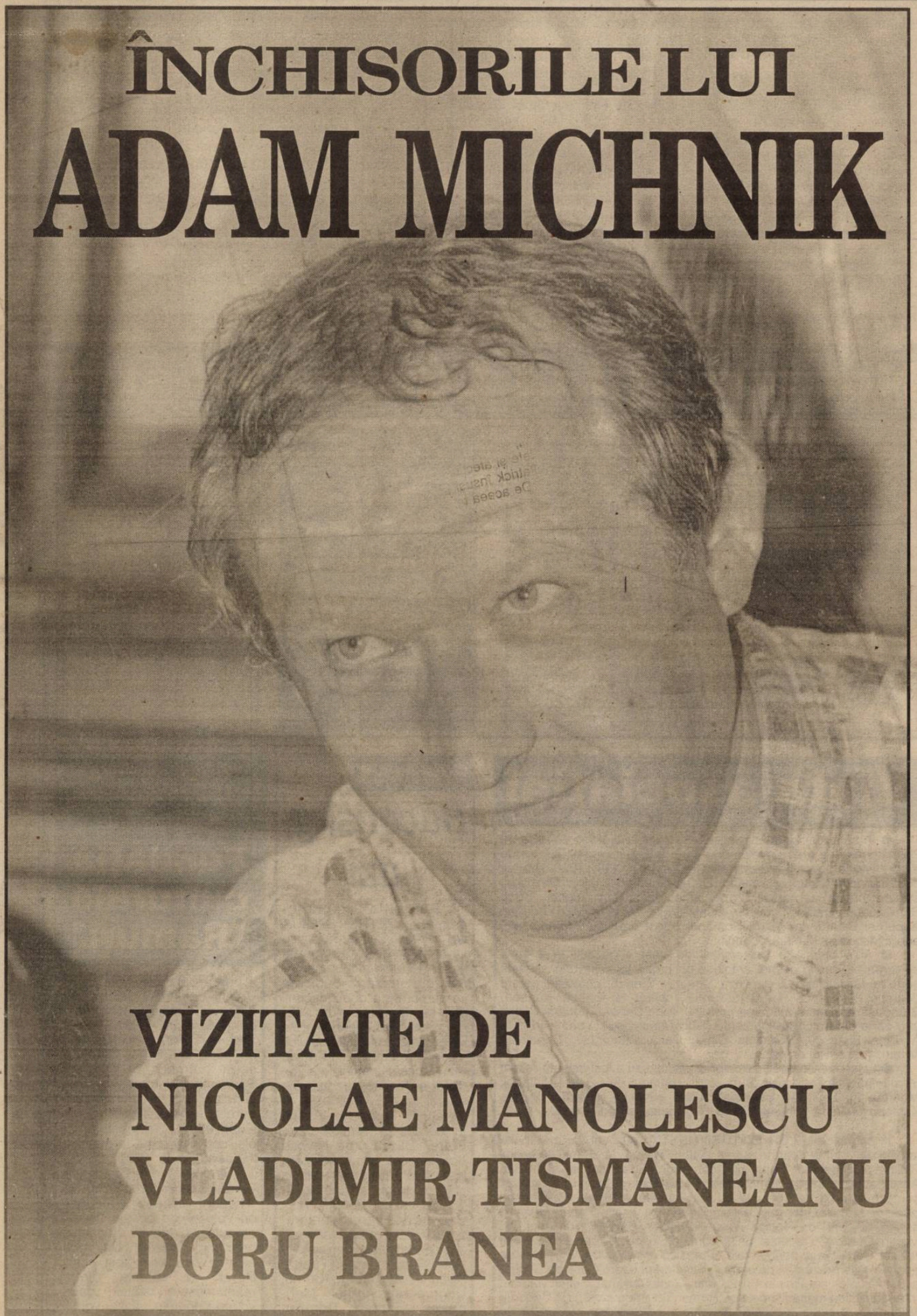

VIZITATE DE NICOLAE MANOLESCU VLADIMIR TISMĂNEANU DORU BRANEA

Număr publicat cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă și al Fund for East European Book Project

Mihai I de România: Puterea principiilor

CORINA CIOCÂRLIE: Maiestate, recent ați străbătut mai multe regiuni ale României, pentru prima oară după exilul dumneavoastră forțat. Cum v-au apărut acum țara și oamenii?

REGELE MIHAI I AL ROMÂNIEI: Emoția cu care am fost primit de populație în toate părțile pe unde am umblat mi s-a părut un lucru extraordinar. După atâția ani de separare, nu m-aș fi așteptat să le mai fi rămas oamenilor ceva în amintire. De fapt, nu era vorba de o simplă amintire, de vreme ce se adunaseră sute de mii de tineri, peste tot. Nu era nici simpla curiozitate, era altceva, o căldură greu de explicat, după atâta amar de vreme. Copiii de-o șchioapă se îmbulzeau să treacă pe sub cordoanele de protecție care îi sufocau, dar nici unul nu renunța, toți voiau să se apropie, să mă atingă. Mi-era parcă și frică să nu pățească ceva, dar simțeam crescând o emoție cu totul nouă. În '92, la prima mea venire în București, mă uimise cumpătarea mulțimii. Deși bănuiesc că era vorba atunci nu doar de simpatie pentru mine, ci și de o demonstrație anticomunistă, n-am auzit pe nimeni să strige "Jos Iliescu!": toți, până la unul, simțiseră că nu era momentul să fie amestecate lucrurile. Acum, în primăvară, m-au impresionat mai ales studenții, care mi-au pus la fel de fel de întrebări: băieți tineri, care s-au trezit foarte repede - poate mai repede decât mulți alții - și sunt doritori să afle adevărul istoric. M-am bucurat să le explic cum au stat lucrurile și m-am bucurat și mai mult să-i văd că încep să înțeleagă. Le-am spus că ei trebuie să studieze cu mare băgare de seamă istoria României, pentru că din rândurile lor or să iasă viitorii conducători ai țării.

Un adevăr scos la iveală - chiar cu mare întârziere - e un bun câștigat. Drept să spun, mie tare mi-ar mai place să-mi văd vechiul dosar de la Securitate. Nicolae Manolescu mi-a mărturisit, când ne-am întâlnit la Versoix, că nu vrea să-și citească dosarul de frica prietenilor ale căror nume le-ar putea descoperi, rătăcite printre ale dușmanilor. Eu nu-mi fac asemenea scrupule, știu că în cercul apropiaților mei trebuie să fi existat dintotdeauna informatori, infiltrați la început de Antonescu, mai târziu de comuniști, dar deh, dacă așa s-a scris istoria...

C.C.: În această primăvară, ați avut contacte europene diverse, în efortul dumneavoastră de a sprijini ideea intrării României în N.A.T.O. în primul val. Între timp, lucrurile par să se fi precizat. Care e sentimentul dumneavoastră acum? Mai are România o șansă? Iar dacă nu va reuși, ce fel de politică externă va trebui urmată în anii care vin?

M.: Simplificând lucrurile, eu compar chestiunea europeană și intrarea în NATO cu admiterea într-un club: dacă vrei să intri într-un club, trebuie să te supui anumitor reguli - ceea ce, în parte, s-a făcut deja în România - dar decizia finală o ia până la urmă tot conducerea clubului, așa că nimeni nu poate ști dinainte ce o să iasă. Tot flancul sud al Europei e pentru noi, cu Franța e greu de spus ce va fi după noile alegeri, cât despre americani...

Intrăm în primul val, nu intrăm, nu știu, dar în tot cazul, le-am spus și studenților să nu fie prea dezamăgiți, oricum noi

Continuare în pag. 14 ☞

I.Q.

Arta șoptitului la bulgari

1. Aseară a fost Mimo Obradov pe la mine și mi-a spus o poveste al cărei postmodernism întrece orice închipuire. În Bulgaria, serialul **Kassandra** e în avans cu vreo cinci episoade față de televiziunea sârbă. Profitând de acest privilegiu catharctic, precupeții bulgari nu își vând numai mărfurile obișnuite în asemenea peisaj, ci și odiseea Kassandrei. Pentru echivalentul a 5 mărci/episod, sârbii-sârboaicele ascultă, individual, preț de circa 10 minute apoi își dau întâlnire săptămâna viitoare. Vor păstra ei oare secretul? Nu vor încerca să își recupereze din bani povestind mai departe? Sau: nu "pune" povestitorul nimic de la el? Dincolo de aceste întrebări în care mă recunosc perfect ca român, există cel puțin două lucruri ce trebuie NEAPĂRAT închipuite acolo: ochii celui care ascultă probabil înfiorat și relația de incomensurabilă intimitate pe care o presupune tehnologia șoptitului într-o piață de mărfuri. Acestea din urmă, ontologic răcnite.

2. Fără să vreau, mă gândesc la **Piață de sclavi cu bust al lui Voltaire**, de Salvador Dali. Cele două none, călugărițe adică, alcătuiesc în *trompe-l'oeil*, chipul lui Voltaire. Ce ironie, ce oximoron surrealist, spaniol și catolic!

3. A apărut o carte despre moartea lui Labiș în care, pentru prima oară se spune negru pe alb că a foat omorât de Securitate. Prin 1979, Bogdan Ghiu credea că inițialele din Pasărea cu Clonț de Rubin înseamnă Partidul Comuniat Român. În versiunea franceză, **Moartea căprioarei** de Nicolae Labiș s-ar traduce prin **La mort de la biche** par Nicolae Labiș. Un soi de *mise-en tombeau*.

4. Vineri seara, pe TVR 1, un reportaj de la Târgul de carte anunța lansarea versiunii românești a lucrării lui Ted Anton **Eros, magie și asasinarea profesorului Culianu**. Prezentându-l pe autor, reporterul pomenește și sintagma "colaborator al FBI-ului".

În 1997, la o dezbatere organizată la București în jurul cărții, cameramanii prezenți la eveniment au filmat doar publicul, fără a îndrepta nici o secundă camera către Ted Anton. Să fie oare din cauza sintagmei suspomenite?

Marcel TOLCEA

Premiile pe 1996 ale Uniunii Scriitorilor

Ceremonia de decernare a Premiilor Uniunii Scriitorilor pe anul 1996 a avut loc vineri, 8 iunie, la Casa Vernescu.

Poezie: Bogdan Ghiu, "Poemul cu latura de un metru" și "Arta consumului", Angela Marinescu, "Cocoșul s-a ascuns în tăietură", Nicolar Prelipceanu pentru "Binemuritorul". **Proză**: M. Horia Simionescu pentru "Paltonul de vară" și Cristian Teodorescu pentru "Povestiri din lumea nouă". **Dramaturgie**: Stefan Augustin Doinaș - "Brutus și fiii săi" și Matei Vișniec - "Păianjenul în rană" (Teatru I) și "Groapa din tavan" (Teatru II). **Critică și Istorie literară**: Alexandru George - "Caragiale", Eugen Negrici - "Poezia medievală românească" și Mihai Cimpoi - "O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia". **Eseu și Publicistică**: Alexandru Ștefănescu - "Gheața din calorifere și gheața din whisky". **Literatură pentru copii și tineret**: Constanța Buzea - "Zoomotocicleta" și Ion Hobana, "Un englez nelinișit". **Traduceri din literatura universală**: "Euripides ("Rhesos, Troienele, Andromaca, Helena...") "apărut la Editura Univers, de Alexandru Miran, și "Sâmburele de rodie", apărut la editura Minerva, de Edith Warton, în traducerea Anei Maria Tupan. **Debuturi**: Pavel Șușară - "Regula jocului" (poezie). Adrian Otoiu - "Coaja lucrurilor sau dansând cu jupuita" (proză) și Vlad Zografi - "Isabela, dragostea mea" (dramaturgie). **Cea mai bună ediție critică** Mihail Sebastian "Jurnal", îngrijită de Gabriela Omăt și Leon Volovici (1935-1944). **Literatura minorităților**: Ivan Miroslav Ambrus - "Poezii din camera obscură" - l. slovacă) și Ilia Kojokar. "Păcatul și inspirația", (l. ucraineană). Comitetul Director al Uniunii Scriitorilor a acordat **premiul Opera Omnia pentru întreaga activitate**, în valoare de 10 milioane de lei, scriitorului Sütö Andras. **Premiul National pentru Literatură pe anul 1996**, în valoare de 20 milioane de lei, a fost acordat scriitorului Ștefan Bănulescu.

Premiile ASPRO pe 1996

Marele premiu al Galei premiilor Asociației Scriitorilor Profesioniști (ASPRO) pe 1996 decernate vineri, 8 iunie 1997, în cadrul celei de a cincea ediții a Târgului de carte de la București, a fost obținut de politologul Vladimir Tismăneanu. Vladimir Tismăneanu a obținut acest premiu pentru volumele "Balul mascat" și Reinventarea politicului", ambele apărute la editura ieșeană "Polirom". Președintele juriului care l-a desemnat pe Tismăneanu câștigător a fost criticul Adrian Marino, care a precizat că, prin această opțiune, ASPRO își face cunoscute și simpatiile sale în materie de comentariu politic.

Cei cinci câștigători ai premiilor ASPRO pe 1996 au fost Liviu Ioan Stoiciu (poezie, pentru volumul "Singurătatea colectivă"), Daniel Vighi (proză scurtă, pentru volumul "Valahia de Mucava"), Mircea Cărtărescu (roman, pentru "Orbitor aripa stângă"), Andrei Pleșu (critică-eseu pentru volumul "Chipuri și măști ale tranziției") și Adrian Otoiu (debut, pentru lucrarea "Coaja lucrurilor sau dansând cu Jupuita").

Premiul pentru experiment a fost acordat poetului basarabean Dumitru Crudu pentru cartea "Șase cânturi pentru cei care vor să închirieze apartamente".

Noi apariții la Editura Hestia

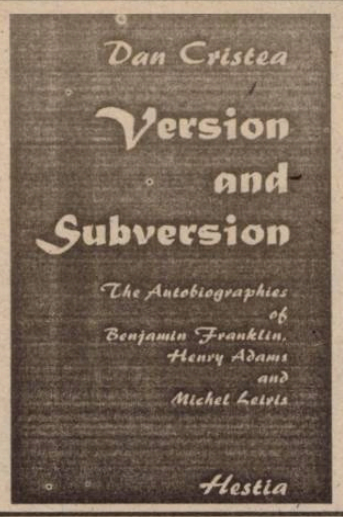

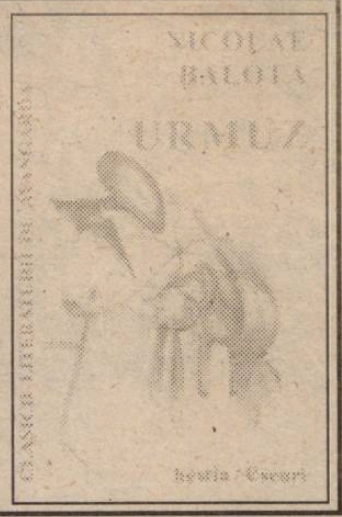

Viața asociației

● În sala festivă a Asociației Scriitorilor a avut loc, în data de 30 mai lansarea a două volume apărute la Editura Amacord. **Istorie trăită - istorie povestită. Deportarea în Bărăgan, 1951-1956**, semnat de Smaranda Vultur și romanul Danei Gheorghiu, **Maja Desnuda**. Despre primul au vorbit Cornel Ungureanu, Ion Anghel, Silviu Sarafoleanu, Trăilă Ogodescu, Daniel Vighi, Miodrag Milin, Adriana Babeți și Smaranda Vultur. Romanul a fost prezentat numerosului public de către Marian Odangiu.

● Aula Magna a Universității de Vest a găzduit în 3 iunie lansarea cu public a unei antologii de proză feminină din această parte a țării, realizată de Nina Ceranu, **"Crinul", cofetărie pentru doamne**. Au vorbit despre volumul (apărut la Editura Eubeea) Brândușa Armanca (autoarea prefetei), Nina Ceranu, Adriana Babeți și o parte din autoarele prezente (Ildico Achimescu, Veronica Balaj, Aquilina Birăescu, Valentina Dima, Dana Gheorghiu, Constanța Marcu, Maria Pongrácz).

● La sediul Uniunii Scriitorilor din București a fost lansată recent ultima apariție editorială Amacord, romanul lui Dinu Zarifopol, **Moartea lui Levi**. Au participat, luând cuvântul; autorul, Cristina Zarifopol, Mircea Mihăieș, Radu G. Țeposu și Ion Anghel.

*

În cadrul "ZILELOR EDITURII HESTIA" au avut loc mai multe lansări de volume apărute recent. Astfel, în data de 28 mai, la sediul Bibliotecii Județene Timiș, scriitorii Paul Eugen Banciu și Lucian Alexiu au prezentat volumul *Povestiri* de Marian Drumur. În același context, în data de 10 iunie au fost lansate volumele *Publicitatea audio* de Marian Odangiu, Daniela Ciobanu și Violeta Ficard; *Fibrilația atrială* de conf. dr. Rodica Avram și *Munții Banatului* de conf. dr. Martin Olaru. Cu același prilej conf. dr. Jecu Avram a prezentat revista Cercetări experimentale și medico chirurgicale, la trei ani de apariție. Alte prezentări de carte au avut drept cadru Casa de Cultură a Sindicatelor din Resița (în 23 mai - lansarea mai multor volume, între care **Ziua înălțării zmeielor**. Roman (în limba sârbă) de Cedomir Milenovici, o nouă plachetă de poeme - **Clepsidra** - semnată de Marinela Ilie-Gherghinescu și un volum de proză scurtă al foarte tinerei debutante Olivia Neda) și Librăria Universității din Cluj-Napoca (în 13 iunie - lansarea volumului *Urmuz*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, de Nicolae Balotă, despre care au vorbit poetul și criticul literar Ion Pop, decanul Facultății de Litere și criticul literar Lucian Alexiu, directorul Editurii Hestia).

Eveniment

Baconsky, azi

Fundația româno-germană PETRE STOICA din Jimbolia împreună cu Uniunea Scriitorilor a organizat vineri, 13 iunie a.c. un număr de manifestări dedicate comemorării a două decenii de la moartea lui A.E. Baconsky. Excepțională este expoziția consacrată poetului, expoziție care conține manuscrise, pagini inedite, desene inedite, ecouri ale operei lui A.E. Baconsky în literaturile europene. Având în centrul ei scrisori către Petre Stoica, ea evocă neobișnuitul ecou pe care l-a avut în Austria și Germania sfârșitul tragic al poetului.

La simpozionul "A.E. Baconsky între contemporani", desfășurat în aceeași zi au participat cu comunicări Petre Stoica, Șerban Foarță, Radu F. Alexandru, Cornel Ungureanu, Viorel Marineasa, Eugen Bunaru, George Sechesan, Robert Șerban, Ion Marc.

Manifestările s-au încheiat cu un **Recital Baconsky** susținut de actrița Ildiko Jarcsek Zamfirescu.

Filiala Craiova a Uniunii Scriitorilor din România

Fundația culturală "Ramuri"

● Filiala din Craiova a Uniunii Scriitorilor și Fundația "Ramuri" inițiază concursul de poezie în volum "Marin Sorescu". Pot participa autori de până la 35 ani, care nu sunt membri ai Uniunii Scriitorilor. Volumele pentru concurs vor fi trimise pe adresa revistei "Ramuri" din Craiova, str. Săvinești nr. 3 bis, cod 110 până la data de 15 septembrie 1997.

● Filiala din Craiova a Uniunii Scriitorilor și Fundația "Ramuri" inițiază concursul de volume de poezie "Poeții orașului Craiova", deschis membrilor filialei. Un juriu alcătuit din prestigioși critici literari va selecta, dintre manuscrisele trimise, două volume inedite, care vor fi publicate. Manuscrisele (cca 700 versuri), trebuie expediate până la data de 15 septembrie 1997, pe adresa: revista "Ramuri", str. Săvinești nr. 3 bis, Craiova, cod 1100.

Șerban FOARȚĂ

Evenimentul "României libere" (6 V '97)

Despre asasinul bătrânilor Petre și Paraschiva Chirică
din comuna Chirnogeni, județul Constanța,
colonelul Cârlig, de la I.P.J. Constanța,
afirmă că, la o adică,

[illegible] Prodan Marin de nici 20 de primăveri în cap,
rudă cu victimele,-n vârstă de 83 și 74
de ani, cărora le aplicase câte patru
lovituri de cuțit, în piept, respectiv în cap

(lama armei ucigașe rămânând în cutia
craniană a femeii), e foarte abil
și nu pare nicidecum labil
psihic, - încât nebunia

ce l-a cuprins la bătrâni, în iatac,
el însuși o pune-n contul piezei rele:
"Când am văzut sânge pe mâinile mele,
n-am mai știut ce fac".

Primim

Stimate domnule Redactor-șef,

În numele celei mai elementare moralități și onorabilități culturale (ca și al spiritului de justiție), vă rog să dați publicității șirurile de mai jos, inspirate de apariția tipăriturii **Din galeria personalităților timișene**, semnată de Gheorghe Luchescu. Răsfoind-o, apoi citind-o mai atent, am constatat, cu stupoare, că, în numeroase articole, dedicate unor scriitori (cei născuți după 1940), autorul reproduce fidel, nepermis de fidel, adică **aidoma**, pasaje întregi din lucrarea mea, **Dicționar al scriitorilor bănățeni**, Editura Amarcord, Timișoara, 1996. Așa se întâmplă, de exemplu, cu Lucian Alexiu, Ion Marin Almăjan, Paul Eugen Banciu, Eugen Bunaru, Nina Ceranu, Corina Ciocârlie, Ioan Crăciun, Iosif Costinaș, Eugen Dorcescu, Victor Neumann, Cornel Ungureanu etc. Precizez: nu e vorba de preluarea științifică a unor informații, a unor date, ci de **copierea**, de însușirea și plasarea sub proprie semnătură a unor paragrafe compacte, ceea ce mi se pare de neînțeles și inadmisibil (mai ales că autorul, așa cum am aflat din profilul pe care și-l consacră, este o persoană plină de responsabilități și chiar decorată!). G.L. recurge însă la plagiat cu o asemenea inocență, încât, ca să fim sinceri, nu doar ne uimește, ci ne și înduioșează. Dar, oricât ar fi de dezolant, de lamentabil totul, onestitatea rămâne onestitate și insulta (adusă, chiar inconștient, întregului spațiu cultural despre care se încumetă să vorbească după o atare metodă) rămâne insultă. În ce ne privește, am scris **Dicționar al scriitorilor bănățeni**, precum și profilurile din "Orizont" (1989: **Dicționar literar)** sau din "Orient latin" (1995), ca și pe cele difuzate de Radio Timișoara (1991) fiindcă îi prețuim pe scriitorii care trudesc aici și le-am cercetat, ani îndelungați, opera. De aceea, o compoziție de felul celei întocmite de G.L. (lipsită de valoare științifică și etică: profiluri derizorii - Victor Iancu, Eugen Tănase, Ion Sulea Gorj, Sergiu Drincu, Dumitru Crașoveanu, Simona Grazia Dima, Petre Stoica, Ana Blandiana, chiar G.I. Tohăneanu etc.; profiluri copiate pe sărite, fără citat, colaje cu paragrafe elaborate de altcineva - recte, de mine, alte surse posibile nu m-au preocupat), o asemenea încropeală sinistră mai degrabă mă întristează decât mă revoltă. Am crezut însă că este cinstit ca oamenii de cultură și cititorii în general să cunoască această împrejurare care, în fond, ne jignește și ne dezonorează pe toți deopotrivă.

Olimpia BERCA
doctor în filologie
membru al Uniunii Scriitorilor din România
Timișoara, 6 iunie 1997

Remember

Din inițiativa Fundației Academia Civică, în 18-19 decembrie 1996 s-a desfășurat la Timișoara Simpozionul **O enigmă care împlinește șapte ani**, la care au prezentat comunicări peste 40 de autori, personalități ale vieții științifice, culturale și politice românești și străine. Textele tuturor, însumând aproape 300 de pagini, s-au transformat într-un excepțional volum, al patrulea în seria "Biblioteca Sighet" (editor: Romulus Rusan), cu sprijinul Fundației "Hanns Seidel" și al Centrului de Informare și Documentare al Consiliului Europei din București.

Tur de orizont

Un penaj nou, mai aerodinamic, are "Zburătorul", ultimul număr, 1-2.3, aterizat în redacție ● Au parte de câte un "profil" sau de câte o "monogramă" scriitori ca Mircea Horia Simionescu, Nicolae Manolescu, Daniel Turcea. Eugen Simion, Ioanid Romanescu, Vasile Dan, Viorel Marineasa, Ion Mureșean, Aurel Pantea, Ion Simuț, Liviu Antonesei, Simona-Grazia Dima, Ioan Țepelea etc. ● Printre poeții reșitenii Ion Chichere și Costel Stancu, dar și Rhea Cristina, una dintre laureatele revistei ● Mostră din laureată: "negrul/îmi ridică/cerurile/în suflet" ● Salutar efortul redactorului-șef Gheorghe Izbășescu care și laurează și zburătacește spre binele culturii române din Onești ● Dacă până mai ieri Banatul era în topul modelelor interetnice, iată că și Dobrogea se luptă pentru un loc mai bun sub soare ● Aflăm asta din "Tomis" nr. 5 ● Tot acolo, o anchetă cu o problematică sobră ● "Critica între știință și artă" ● Răspund la provocări Monica Spiridon, Gheorghe Grigurcu, Iulian Boldea, Lucian Chișu, Dan Silviu Boerescu, Constantin Dram ● O cronică la "Zona" editată și îngrijită de Gabriel și Viorel Marineasa semnează Evelina Cârligeanu ● Proză de Constantin Cioroiu și Răzvan Petrescu, ambii de la noi, și de Nevil Shute, de la ei ● Un poet de "plus" este Ion Monoran în volumul postum "Ca un vagabond într-o flanelă roșie" în viziunea poetului Gellu Dorian ● "Poezia lui Ion Monoran nu seamănă cu a nici unui confrate și mai ales că până acum a fost o rara avis prin presa noastră literară" ● Deci, "Convorbiri literare", 4/97 ● Excelentul jurnal bucureștean al lui Liviu Ioan Stoicu ● Poezie de George Astalos, Eugen Andoni, Bianca Marcovici, Ion Popescu-Sireteanu, Anca Lucescu, Constantin Ticu, Al. Vizitiu-Dumasca ● Multe texte critice la cărți, după câte înțelegem, foarte bune ● Eseu de Al. Husar și Sergiu Ailenei care pledează "Pentru o nouă critică" ● Alex. Ștefănescu anunță că, încet și sigur, crește numărul celor care îl dușmănesc ● "Contrapunct" din mai îl găzduiește, în multe din paginile sale, pe Liviu Ioan Stoicu ● Cu poeme, cu teatru, cu un plic roz și chiar cu o condamnare la sinucidere ● Liviu Antonesei publică 7 poeme de la 25 de ani ● Scria bine la vârsta aceea președintele CJ Iași ● Carmen Savu scrie "Discursul trupului" ● Citim ● "Trupul artistului nu reprezintă doar elementul concret ce aduce în realitatea existentă propria reprezentare plastică, ci el constituie în sine un medium, o metaforă, iar realizarea acestei combinații permite înțelegerea procesului complex de interconexiune între (auto)biografie și modalitate de expresie artistică" ● Sunt trup din trupul neamului meu.

ROȘIORII DE VEDE

În pregătire la TNT

Festivalul Dramaturgiei Românești

Festivalul Dramaturgiei Românești, organizat cu intermitențe la Timișoara, de către Teatrul Național, ajunge în acest an la ediția a șaptea. Dacă în anii '80, când a fost inițiat, el și-a dobândit relativ repede un profil distinct, o identitate și chiar o oarecare faimă - e drept, nu una dintre cele mai bune - reluarea sa după '89, mai precis în 1995, nu s-a dovedit tot atât de rapid dătătoare de fermă expresie și de personalitate. Festivalul era încă în multe privințe tributar manierelor organizatorice din epoca presupus revolută, dar, pe de altă parte, făcea eforturi vizibile de a se adapta noilor așteptări. Deși păstra vechiul sistem de colocvii, trofee, ex aequo-uri, el și-a luat alt nume, și-a bătut siglă nouă, și-a ctitorit premii și, de asemenea, a încercat să atragă spectacole moderne sau participări de peste hotare. Spre exemplu, Festivalul International "Matei Vișniec" de anul trecut a fost conceput după o "structură D.R. Popescu"; spectacolele erau strident de inegale, iar participările de peste hotare se rezumau la o singură trupă, și aceea de amatori. Festivalul în sine, chiar astfel pus la cale - adică oarecum pripit din punct de vedere istoric - putea fi obiect de fală pentru organizator, onorabil pentru dramaturg, acceptabil pentru spectator.

Anul acesta formula diferă din nou, dar augurii par să ne facă cu ochiul a mai bine. Primul semn a fost încetarea boicoturilor, îndeosebi ale celor din jurul UNITER. În concursul de preselecție s-au înscris peste 20 de teatre din țară, unele oferte fiind mai mult decât seducătoare: **Poate Eleonora,** de Gellu Naum, în regia lui Alexandru Tocilescu (Theatrum Mundi), **Chira Chiralina,** prelucrarea scenică după Panait Istrati a Cătălinei Buzoianu (la Teatrul din Brăila) sau **Lecția** lui Eugen Ionescu la Teatrul Bulandra în regia lui Vlad Masaci. O nouă formulă nu înseamnă neapărat și o nouă personalitate, dar, cu siguranță, promite. Iar omul speră. Iată de ce.

Festivalul de la Timișoara a redevenit, din concurs de spectacole de dramaturgie românească, *festival,* mai precis s-a renunțat la clasamente și, evident, la medalii ori trofee. S-a realizat astfel că un festival nu se poate recomanda prin premiați, ci prin standardul impus participării. Lucru important, după părerea mea, pentru că, pe de-o parte, se evită riscul accederii în festival a unor montări nesemnificative, ceea ce nu e nici în beneficiul dramaturgiei românești și nici în cel al unui proiect numit "festival", iar pe de altă parte se pune capăt unei suspiciuni ce planează încă de ani asupra acestei întreprinderi, anume aceea că juriile ei iau decizii conjuncturale. În consecință, nu vor fi mai mult de șapte seri de teatru, cu șapte spectacole, dar se speră că ele vor fi de calitate și vor oferi publicului un argument pentru a nu-l mai ocoli pe dramaturgul - Escu sau pe congenerul său - Eanu. Pe de altă parte, se speră ca festivalul să devină un paragraf important în CV-ul teatrelor, prin apartenența la o superligă indigenă, unde se strâng valorile scenei și mizanscenei.

Nu-i treabă ușoară a promova o dramaturgie, cu atât mai puțin pe cea românească, despre care unii spun că e inexistentă. De multe ori, când abordează această temă, promotorii adresează subiecților pasivi sau cârtitori, de la tribuna propriei indignări, reproșuri usturătoare ori anateme tricolore. Se ia caragialescă atitudine, se dau într-un fel sau altul ochii peste cap și se blestemă o soartă prea nedreaptă, dar de cele mai multe ori nu se merge mai departe. Organizatorii ediției de anul acesta și-au propus însă să treacă dincolo de discuțiile de principiu, să ofere soluții concrete. Astfel, în baza observațiilor de mai sus, s-a construit o scenă paralelă a festivalului, pe care vor fi montate atelierele: cel de critică, sub tutela Marinei Constantinescu, cel de tehnica dramatizării, condus de Cătălina Buzoianu, și cel de arta interpretării, coordonat de Victor Ioan Frunză. Adresa lor este directă: dramaturgia românească - cum o scriem, cum o interpretăm, cum o criticăm, și de ce, iar directorii festivalului, **Cristina Dumitrescu,** critic de teatru și **Ștefan Iordănescu,** directorul TNT, se străduiesc să ne convingă că lucrurile vor urma această cale.

Tinu PÂRVULESCU

Adam Michnik

Esența se află în nuanțe!

- Adam, ce reprezintă pentru tine ediția românească a *Scrisorilor în închisoare*? Ea apare cu o oarecare întârziere față de traducerile în alte limbi est-europene, ca să nu mai vorbesc de cele occidentale.

- Este la fel de importantă ca și traducerile cărților mele în Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria, pentru că e vorba de niște texte care ni se adresează nouă. E mai importantă decât traducerile mele în Anglia, Franța sau Statele Unite, pentru că avem o biografie comună, noi, bastarzii dictaturii totalitare comuniste. Nu sunt texte pentru cetățenii care și-au trăit întreaga viață în condiții democratice. Este o carte pentru noi, cei de aici. Pentru noi și dilemele noastre. Aici se află opțiunile noastre, aici se află victoriile și tot aici se află și înfrângerile noastre. Știi foarte bine că am mulți prieteni în România, dar primirea cărții mele aici este peste toate așteptările.

- O primire delirantă!

- Absolut delirantă! Și sunt foarte fericit, de ce să n-o mărturisesc!

- E o carte așteptată vreme de mai mulți ani. Ceea ce am selectat pentru acest volum este doar o parte a activității lui Adam Michnik. Este, așa cum îmi spunea Irena Grudzinska, un "Michnik clasic"...

- Te rog...

- Nu pot, totuși, să nu te întreb cum te simți în această postură de clasic în viață!

- Nu sunt un clasic și nu voi fi niciodată! Dar ceea ce ați selectat voi aici, tu și Adriana Babeți, sunt fragmente din viața mea reală, din biografia mea reală. O declarație, dacă vrei, că nu voi participa niciodată în asociațiile de luptători ai războiului împotriva comunismului. Textele mele sunt, sper, fragmente din lupta noastră comună pentru libertate, pentru adevăr, pentru autenticitate și pentru nuanțe. Pentru mine, nuanțele sunt extrem de importante. Pentru că, în timpul războiului, destinul nostru a fost boicotat. Acum, datoria noastră e să fim de partea nuanțelor. Pentru că diavolul se află în detalii! Esența se află în nuanțe!

- Cum se descurcă Adam Michnik al anului 1997 cu nuanțele? Care sunt nuanțele vieții tale? - Mai întâi, să-mi înțeleg adversarii. Să le înțeleg motivele. Să înțeleg că nu sunt dușmani, ci adversari. Că sunt parteneri, parteneri de dialog. Iar ceea ce e mai important, cred că cea mai mare binecuvântare a secolului douăzeci e că trebuie să lupți în fiecare zi pentru a-ți transforma dușmanii în adversari..

- De care dintre personalitățile internaționale te simți cel mai apropiat? Cine-ți sunt prietenii? Știu că te-ai aflat alături de Vaclav Havel...

- Bineînțeles, Havel este prietenul meu. Aș vrea să-i numesc acum pe prietenii mei români. Îndeosebi Andrei Pleșu și Vladimir Tismăneanu- Bineînțeles, Niki Manolescu și Mircea Dinescu. Și chiar președintele Constantinescu. Dar aș vrea să spun câteva cuvinte despre românii din exil. Îmi amintesc foarte bine de prima traducere în poloneză a lui Cioran. De asemenea, de prima carte a lui Mircea Eliade apărută în Polonia. Îmi amintesc de primul spectacol Ionesco, *"Rinocerii"*.

- Una dintre cele mai "politice" piese ale sale...

- N-aș spune asta...

- Gândește-te doar la "rinocerizarea" personajelor și la semnificațiile ei politice...

- Nu, eu nu văd mesajul politic al piesei. Este vorba despre viață! Sursa de inspirație a lui Ionesco n-a fost comunismul, nici fascismul. E un lucru universal, e o reflecție asupra slăbiciunii, a conformismului. Îmi amintesc bine de vizita pe care i-am făcut-o lui Ionesco la Paris, când a făcut o importantă donație de bani Comitetului de Apărare Muncitorească (K.O.R.). Îmi aduc aminte și de vizita în micul cimitir din Paris unde se află sculptura lui Brâncuși. Genială. Ce vreau să spun? Vreau să spun că informațiile mele asupra României sunt oarecum stereotipe...

- În sensul în care e vorba de multă informație culturală, politică...

- Mă refer la aceea culturală, pentru că nu avem în Polonia o reprezentare a ei foarte sistematică. Dar avem, cred, câteva dintre cele mai bine antologii de poezie românească în poloneză. Ele au fost făcute de Danuta Bienkowska, care din păcate a murit între timp. Una din antologiile ei a fost făcută în timpul dictaturii militare și conține toți poeții rezistenței române: Ana Blandiana, Mircea

București, Uniunea Scriitorilor

Dinescu și toți ceilalți. Aș mai spune că sunt foarte fericit că mă aflu aici...

- Nu ești singur: e și cartea ta cu tine! Iar de acum vei fi în biblioteci, vei fi în mâinile cititorilor. Așadar, prezența ta continuă în România e decisă!

- Poate din cauza educației mele, poate din alte motive, eu cred că omul trebuie să fie modest. Eu nu cred că din cauza calității scrisului meu..

- Atunci, din ce cauză?!

- Din cauza prieteniei tale, a Adrianei, a lui Volo!

- Nu, aici te contrazic. Nu e vorba de prietenie. Avem atâția prieteni scriitori pe care nu-i traducem!

- Eu m-am gândit că m-ați tradus din prietenie!

- Motivația noastră e mai puțin inefabilă: scrierile tale sunt foarte necesare în România, pentru că propun un model comportamental civic pe care ar fi extraordinar să-l putem copia! Era o voce absentă în timida bibliotecă de politologie românească.

- Îmi amintesc de prima noastră întâlnire, în casa fratelui meu, în Staten Island, la New York. Atunci am vorbit despre traducerea uneia din cărțile mele în românește. Țin să-i mulțumesc public editorului meu român, dl Silviu Lupescu, care mi-a făcut bucuria unei cărți cu adevărat frumoase. Dar, sincer, nu m-am gândit niciodată că acest lucru va fi posibil. Pentru că eu sunt întotdeauna pesimist. Pun mereu răul înaintea binelui. Sunt un pesimist care așteaptă să fie contrazis! Altfel spus, pesimismul meu e un optimism fără iluzii.

- E un lucru vizibil în toate scrierile tale.

- Da, pentru că așa cum spunem, eseurile sunt fragmente din viața mea. Fragmente din inima mea, din mintea mea. Fiecare frază, sau aproape fiecare (să nu fiu patetic!) e o sângerare. Dar nu m-am gândit niciodată că voi fi beneficiarul fericirii mele din închisoare. Pentru că e o mare fericire să fii un scriitor în închisoare! O mare fericire! O spun foarte des în Polonia, la mitinguri, sau atunci când sunt atacat: "Sunt copilul cel mai iubit de către Dumnezeu! Puteți spune orice doriți!". În închisoare am avut ambiția ca adevărații creștini să-mi spună: "Adam, tu trebuie să fii O.K.! Restul suntem noi! *Tu dois être O.K.!*".

Vladimir Tismăneanu

Cine îi educă pe educatori?

- Vladimir Tismăneanu, ești, practic, omul care s-a aflat la originea traducerii în românește a acestei cărți. Încă de prin 1990-1991 ne-ai îndemnat să facem o astfel de traducere. Apoi, când ne-am hotărât, în fine, să trecem la treabă, ai fost principalul nostru consilier. Cum percepi publicarea ei acum, în 1997? Oarecum întârziată, oarecum defazată?

- Întârziată, fără îndoială, defazată căutsi de puțin. În mod normal, în primul an după apariția editurilor independente, ținând seama de importanta gândirii lui Michnik, ca punct-cheie în gândirea dizidență europeană, în filosofia dizidendă a libertății, ar fi fost prioritatea absolută. Întârzierea este, fără a blama pe cineva - întotdeauna pot exista erori și amnezii umane -, regretabilă. Mai mult, nici una din cărțile dizidentei est-europene, cu excepția memoriilor lui Saharov (dar e vorba de o carte de memorii, nu de textele lui Saharov împotriva totalitarismului) n-au apărut încă din românește.

Însă nu e vorba de o traducere defazată, pentru că alegerile din '96, indiferent de faptul că nu au dus la rezultate imediate în sensul modificărilor instituționare, al schimbării unor legi aflate în continuitatea absolută a sistemului comunist (ca mentalitate, nu neapărat în literă), aceste alegeri marchează faza consolidării democratice în România, cu plăcerile și mai puțin plăcerile ei. Se intră, ca să folosesc o sintagmă a lui Michnik, într-o fază de normalitate democratică, definită de el drept "frumusețea cenușiului".

Mircea Dinescu și Adam Michnik

Citind acum aceste texte de tinerețe ale lui Michnik, putem să ne dăm seama mai bine de unde am plecat, unde ne aflăm, încotro vrem să ajungem. Putem face și un fel de pedagogie comparativă de tip american **(compare and contrast)** între situația Poloniei și a României în anii șaptezeci și optzeci, între comunismul în varianta națională a lui Ceaușescu și comunismul semi-reformat al polonezilor de după Gomulka, zvârcolirile nomenklaturii poloneze, episodul eroic al "Solidarității" între 1980 și 1981. Într-o epocă în care intelectualii au fost insultați cum rar mi-a fost dat să văd (mă refer la primii doi ani ai regimului Iliescu), cartea lui Michnik arată ce pot face intelectuali. Indiferent de faptul că într-un text recent declara, folosind un titlu celebru, "les héros sont fatigués", lucrurile sunt clare. Poate exista o anumită extenuare la nivelul acțiunii politice a generației dizidente, dar ei au fost cei care au făcut posibil imposibilul.

- Impactul public al lansării traducerii românești a fost extraordinar. Ai vorbit, la Uniunea Scriitorilor, alături de Nicolae Manolescu și de Andrei Pleșu. Care ar putea fi consecințele în planul dezbaterilor politico-intelectuale de la noi? Ai spus și tu în prezentarea ta, cred că am spus și eu, această carte ar putea fi definită și ca o schiță a onoarei intelectualului. Inclusiv a intelectualului român.

- Impactul a fost extraordinar și pentru că în sală și, apoi, în diversele momente festive, în jurul lui Michnik, care e el însuși un fel de sărbătoare continuă (e un titlu din Hemingway, nu?) s-au aflat câteva din vocile cele mai importante ale gândirii politice și morale românești contemporane. N-am să dau nume, pentru că evident voi uita pe cineva și riscul e mare. Însă ceea ce am spus noi, ar fi spus și cei doi sau trei intelectuali de primă mână absenți (motivat!) la dezbaterea marilor teme propuse de Michnik: onoare, libertate, demnitate, curaj, relația dintre literatură, istorie și politică. Lucrul fascinant e ușurința cu care trece din registrul istoriei ideilor în cel al istoriei literaturii. Uluiește extraordinara cunoaștere a literaturii poloneze. Dacă ai observat, chiar în discuții particulare, discursul lui e plin de citate și aluzii literare, la Zbigniew Herbert, la Brodsky, Milosz etc.

Unul din lucrurile pe care ar trebui să le învățăm de la Michnik (iar eu, unul, l-am învățat) e prezența în dialogul intelectual al sfârșitului de secol douăzeci. Aș reaminti pentru cititorii "Orizontului" întrebarea pe care i-am adresat-o lui Michnik la aeroport, la sosirea la București: "Adam, ți s-a întâmplat vreodată să pierzi vreun avion?". Asta pentru că e extrem de zăpăcit, pentru că-și face bagajele în ultima clipă. Răspunsul lui a fost: "Da, la Montevideo!". Recent, la o conferință în Michigan, la care participa și un extraordinar intelectual de origine sârbo-croato-maghiară, l-am întrebat: "Ivan, de unde îl cunoști tu pe Adam?". Mi-a răspuns: "În momentul în care am înființat cercul de la Belgrad", nucleul societății civile din Serbia, tratat de Milosevici așa cum era tratat în România G.D.S.-ul în cea mai dură perioadă de către ziarul **Azi**, "un prieten comun l-a anunțat pe Michnik de această inițiativă și că ar fi extraordinar să fie prezent".

A doua zi sosea de la Varșovia, pentru o zi și jumătate!

Ceea ce nu se prea știe aici este că în Polonia Adam Michnik a fost foarte atacat în ultima perioadă, mai ales după alegerile din 1996. Când l-am întrebat despre linia **Gazetei Wyborcza**, mi-a răspuns că e o linie previzibilă, și că pentru ziarul lui nu există "vaches sacrés", că nimeni nu e deasupra posibilității de a fi criticat în ziar. Ca orice publicație care se respectă, are un număr limitat de persoane despre care e de negândit că își vor vedea acolo numele sub semnul îndoielii. (După cum cred că există în România câteva reviste în care nu-mi pot imagina că aș putea fi atacat, în **Gazeta** e imposibil să găsești vreun atac împotriva lui Geremek sau Jacek Kuron). Dar atacurile la adresa lui Michnik vin din partea unor amici, foști amici, din partea Solidarității etc. Chiar mie mi s-a spus: "Ești prieten cu Michnik, omul care a restaurat comunismul în Polonia!". Deci, nu milioanele de oameni care au votat cu fostul partid comunist au readus comunismul, ci Adam Michnik! Într-adevăr, este o mare forță!

Ceea ce apreciez este că în aceste dezbateri, uneori foarte dure (și mărturisesc că uneori nu sunt eu însumi de acord cu Michnik), chiar pe tema decomunizării, care trebuie tratată diferit de la țară la țară. Dacă unii îi folosesc argumentele decontextualizând, sigur că pot să apară probleme. Argumentul lui Michnik, al lui Haraszti, eventual chiar al meu împotriva decomunizării colective este argumentul clasic împotriva dictaturii pedagogice, principiul platonician adoptat de Rousseau, care pune problema-cheie la care Marx răspunde utopic prin cuvântul *praxis*, și la care nu se poate răspunde: "Cine îi va decomuniza pe decomunizatori?". Cine îi va educa pe educatori? Asta rămâne problema fundamentală. Cine va decide că am ajuns la punctul ultim, în care au rămas numai cei buni care curăță pământul de bălării?

- Cine crezi că va intra în dialog, în polemică sau, în fine, în relație cu cartea lui Michnik?

- Am avut deja prima reacție extrem de favorabilă, a lui Adrian Păunescu în ziarul "Vremea". Ca întotdeauna, Michnik creează cele mai bizare reacții! Păunescu se identifică cu Michnik, ceea ce mi se pare formidabil! Când i-am povestit, Michnik a fost încântat. Mie mi se pare un caz de genială impostură. Dar ce să facem? E prima reacție la traducerea românească! Dacă n-ai știi cine e Adrian Păunescu, ai citi articolul și ai spune "Voilà, avem și noi Michnik-ul nostru!".

Vorbind serios, aș vrea foarte mult să văd reacțiile unor oameni cu puncte de vedere poate puțin diferite, cum ar fi H.-R. Patapievici, Gabriel Liiceanu cu faimosul "Apel către lichele", care nu mi se pare neapărat consonant cu tezele lui Michnik. Aș vrea să sper că oameni ca Andrei Pleșu, Nicolae Manolescu, Alina Mungiu, Stelian Tănase, Dan Pavel, Sorin Antohi (lista este lungă, să mă ierte cei necitați) vor intra într-o dezbatere. În ce mă privește, aș cita o frază dintr-un om care de obicei m-a criticat, Pavel Câmpeanu, și care este, involuntar, unul dintre cele mai frumoase complimente care mi s-au făcut: "Asemeni lui Adam Michnik, Miklós Haraszti și alte câteva nume, Vladimir Tismăneanu s-a născut într-o familie care cutare și cutare...". Deci, cineva care a minimalizat constant ceea ce am făcut, m-a plasat într-o anume grupare spirituală. În care mă simt minunat.

Pagină realizată de Mircea MIHĂIEȘ

Nicolae Manolescu

Adam Michnik între preoți și bufoni

În traducerea (din engleză și franceză) a Adrianei Babeți și a lui Mircea Mihăieș, cu o prefață de Vladimir Tismăneanu, vede lumina tiparului la noi prima culegere de articole, eseuri și studii ale polonezului Adam Michnik. Istoricul, jurnalistul (redactor șef azi al **Gazetei Wyborcza),** politologul, consilier ieri al **Solidarității,** nu mai are nevoie de prezentare. El este unul dintre comentatorii cei mai citiți din Polonia, contestat uneori de foștii aliați politici, apreciat în Franța și SUA aproape mai mult decât în țara lui, mereu "în față", cum se spune, atunci când alții preferă să stea retrași, luând atitudine promptă de fiecare dată când se petrece un fapt politic ori social notabil, polemizând, replicând, provocând.

Cum le arată titlul, **Scrisorile din închisoare** care alcătuiesc prima jumătate a antologiei de la Polirom au fost redactate de Michnik pe când se afla, după lovitura de stat din decembrie 1981, în lagărul de la Bialoleka, în Arestul de cercetări penale din Varșovia sau în închisoarea din Gdansk. Cum ieseau aceste scrisori ca să ajungă la destinatari (prieteni ai lui Michnik sau Ministrul de interne Kiszczak), Michnik a povestit, cu haz, într-o întâlnire televizată la care l-am invitat împreună cu Vladimir Tismăneanu cu ocazia lansării cărții sale în România. Scrisorile au trei merite esențiale, în funcție de perspectiva în care le citești. Politologii vor vedea numaidecât în ele excepționala acuitate a analizei politice. Moraliștii vor fi interesați de absoluta demnitate de care Michnik dă dovadă, refuzând să colaboreze cu autoritatea comunistă ori să beneficieze de clemența ei. Literatii vor remarca talentul autorului, care e un polemist redutabil, posesor al unui stil complex, în același timp tranșant și nuanțat, direct și subtil, eficace și fermecător.

Să exemplific pe rând meritele scrisorilor, dar și ale textelor care le urmează în volum, unele anterioare arestării, altele nedatate, probabil ulterioare.

Analistul politic este remarcabil îndeosebi în **Războiul polonez, Despre rezistență, Larve și îngeri** sau **Preotul și bufonul.** Temele, recente, ale acestor texte ne interesează pe noi, românii, în egală măsură. De altfel, Michnik însuși spunea, la prezentarea cărții sale la București, și o spunea fără complezență, că nu le-a scris atât pentru americani ori francezi, care le-au tradus primii, cât pentru români și ceilalți tovarăși de lagăr ai polonezilor. Și noi am fost preocupați, obsedați, de soarta și de rolul inteligheției în regimurile totalitare (disidență fățișă sau rezistență pasivă, activism politic sau operă artistică, apărarea drepturilor omului sau **la défense et l'illustration de la littérature**), și noi ne-am întrebat dacă suntem larve sau îngeri, și noi am oscilat între patetism și persiflare și, în loc de Wyszynsky și Gombrowicz, am putea scrie Eminescu și Caragiale.

"Problema este, domnule general (îi scria Michnik lui Kiszczak), că pentru mine valoarea luptei nu stă în șansele de victorie, ci în măreția cauzei". Lecția de demnitate e predată de deținutul Adam Michnik, fiul lui Oziasz, aflat sub cercetări penale în Arestul de pe strada Rakowiecka al poliției varșoviene și care, între Coasta de Azur și închisoare, o alege pe cea din urmă. Motivele țin de respectul față de sine și față de principiile bătăliei anticomuniste pe care Michnik o ducea.

Forța expresivă a tuturor acestor texte poate fi ilustrată cu pasaje din oricare dintre ele. Am ales unul din aceeași scrisoare către generalul Kiszczak, amestec de logică și de sarcasm, de directețe și de finețe:"De aici încolo, părerile noastre încep să difere. căci eu cred că: 1. Pentru a admite pe față nesocotirea legii înseamnă că trebuie să fii un prost; 2. Pentru a oferi cuiva care a stat doi ani în pușcărie să plece pe Coasta de Azur, în schimbul sinuciderii morale, înseamnă că trebuie să fii un porc; 3. Pentru a crede că eu aș putea accepta o astfel de propunere înseamnă să-ți închipui că toată lumea e turnător la poliție".

Codul onoarei

Destinul intelectual al lui Adam Michnik revendică o dublă tradiție: întâi, aceea a patosului revoluționar romantic, a marilor insurgențe individuale declanșate în numele unei renovări totale a umanității; e vorba, ca să fiu mai precis, de tradiția Poloniei eroice, constrânsă de fatalitatea istorică să se profesionalizeze în revoluția națională; apoi, aceea a radicalismului de stânga, a militanților comuniști de tipul Gramsci sau Che Guevara. În ultimă instanță, putem conchide că această dublă tradiție irumpe din același miez ideologic iluminist, pe care direcțiile de mai târziu îl vor perverti până la desfigurare.

Mai mult decât o arheologie a destinului lui Adam Michnik mă interesează aici modul în care această vocație revoluționară e formulată de un intelectual al secolului XX. Să ne amintim care sunt rezolvările concrete pe care secolul nostru le-a dat mesianismului romantic. În primul rând, revoluționarul estetic, care inhibă până la un punct deschiderile sociale și politice ale proiectului său, deversându-și întreaga energie contestatară într-o utopie a creativității. Pentru el, soluțiile politice sau sociale nu sunt numai triviale, ci și ineficiente. Degenerescența lumii provine, în ultim temei, din excluderea Frumosului ca valoare tutelară. Revoluția estetică, stipendiată de o exuberanță a creativității, marchează ideologic întreaga mișcare de avangardă de la începutul secolului, utopiile textualiste de la mijlocul secolului și replierea tactică în literatură și arte din societățile totalitare. Formula umană a acestui proiect este *omul fără însușiri,* apoteoză a spiritului critic și a emancipării.

O altă ipostază a revoluționarului romantic este revoluționarul mistic. Aici supralicitările afectează ideile de națiune, pământ, sânge; dezastrul lumii se datorează corupției la care elementele alogene au supus coeziunea organică a lumii, lansând-o în proiecte neconforme cu potențialitățile ei naturale. E nevoie, deci, de o purificare a ei de zgura alterității pentru a-i reda un statut optim. Lustrația e un fapt politic, are urmări în societate: fără amputări ale corpului social, națiunea nu poate îndepărta spectrul dezastrului, nu-i poate reda organicitatea, coeziunea. Revoluționarul comunist, a treia ipostază a mesianismului romantic, subscrie la același tip de logică, dar o face, desigur, din altă perspectivă ideologică. Nu voi insista. Important e că ultimele două ipostaze promulghează o lege a urii și se alimentează din fanatism. Ambele sunt confortabile și pretind că refac o ordine naturală coruptă.

Iată, pe scurt, mecanismul acestei uri: toate formulele revoluționare pe care le-am evocat, inclusiv romantismul revoluționar, se întemeiază pe o inflație de pasionalitate. Sunt însuflețite în exces. Mărturiile de credință raționaliste sau apelul la o obiectivitate irefutabilă nu trebuie să ne înșele, fiindcă în spatele lor se află întotdeauna o ardență excesivă. În ultimă instanță, ce este fanatismul dacă nu o pasiune care proliferează monstruos, topind în flăcările sale orice argument rațional și orice probă concretă. Fanatismul și ura derivă dintr-un dubiu originar, dintr-o îndoială a cărei corozivitate potențială trebuie neutralizată printr-o infuzie din ce în ce mai mare de pasionalitate, de credință. Rationalismul face din acest dubiu o metodă. Fanatismul - o angoasă. Rationalitatea înseamnă dilemă, spirit critic, chestionarea sistematică a adevărurilor. Rațiunea e inconfortabilă și obositoare. La sfârșitul secolului al XIX-lea, omul modern e obosit: epuizat de lumea dificilă a rationalității, el își vrea înapoi certitudinile pe care le abandonase în numele rațiunii.

Cu excepția revoluționarului estetic - anexat destul de rapid, la începutul secolului, proiectelor regeneratoare vehiculate de ideologiile radicale de dreapta și de stânga - revoluțiile mistică și comunistă sunt conformiste și ergofile.

Dimpotrivă, revoluționarul estetic exacerbează criticismul conținut în proiectul rationalist până la limita suportabilului. Nu e de mirare că acest efort al lucidității și îndoielii continue dezechilibrează ființa și o aduce până în pragul autosuprimării. Dacă revolutia esteticului merge împotriva limitelor, revoluțiile totalitare se adâncesc în limite, visând să captureze ființa umană în cămașa de forță a tabuu-lui. Pentru cel care aderă la o viziune estetică a lumii, totul e permis; pentru cel care alege să gândească în cadrele stricte ale ideologiei - permisivitatea se restrânge din ce în ce mai mult.

Care ar putea fi legăturile lui Adam Michnik cu tradiția revoluționară romantică și cu avatarurile ei ulterioare? Mi se pare că, așa cum ne lasă să înțelegem antologia recent apărută la Editura Polirom, **Scrisori din închisoare și alte eseuri,** legăturile celebrului opozant polonez cu această tradiție sunt extrem de puternice. Cu insurgentul romantic, Adam Michnik împarte același refuz al normalității și al conformismului, aceeași pasiune a riscului și a inconsecvenței. Tot acestei tradiții îi datorează un anumit vizionarism, dar și lipsa programatică de precauții, răbufnirile imprudente.

Spre deosebire de cinismul versatil și conformismul precaut al multor intelectuali din Europa Centrală și de Est, biografia lui Adam Michnik pare, până la un punct, o culme a iresponsabilității: la 13 ani este eliminat din școală pentru că pretinde lămuriri cu privire la masacrul de la Katyn; la 16 ani fondează "Clubul căutătorilor de contradicții", unde se discută teme incendiare precum: libertatea în dictatura proletariatului, intervenția sovietică în Ungaria, trotkismul, marxismul închis etc.; la 17 ani activitatea lui provoacă o criză de furie lui Gomulka, numărul unu al partidului muncitoresc polonez, care îl citează vituperant în plenul unei ședințe a Comitetului Central; un an mai târziu va fi arestat: semnase, alături de Karol Modzelewski și Jacek Kuron un protest adresat autorităților; eliberat din închisoare, se alătură Comitetului de Autoapărare Socială, KOR, fondat de Jacek Kuron; mai târziu, va face parte din sindicatul "Solidaritatea", va conferența la Universitatea Volantă și va redacta publicații clandestine; în 1968 este arestat pentru a doua oară, în urma turbulențelor iscate de interzicerea piesei **Moșii** de Mickiewicz; a treia arestare, cea mai lungă, survine în 1982, după puciul militar al generalului Jaruzelski; e momentul în care scrie câteva texte fundamentale pentru înțelegerea revoluțiilor antitotalitare, reținute și în volumul de față.

Nimic mai anormal pentru o etică a compromisului decât această biografie. Spre deosebire de foarte mulți analiști de la noi, de dl Pleșu, de pildă, eu cred că ceea ce caracterizează cel mai precis proiectul revoluționar al lui Adam Michnik, dar și stilul său, este tocmai refuzul normalității. Conceptul de normalitate, vehiculat destul de insistent în ultima perioadă, închide în el conotații destul de tulburi. A fost opoziția lui Adam Michnik decizia unui om "normal"? Este societatea democratică, pentru care a luptat, o societate "normală"? Mă tem că ambele răspunsuri sunt negative. Și iată de ce.

Societatea democratică este un proiect, o construcție a rațiunii care încearcă să descumpănească, printr-un mecanism fin și perfectabil, asaltul bezmetic al instinctelor și pasionalității. Ea nu exprimă, în ordinea umanului, o stare de normalitate. Din perspectiva omului natural, societatea democratică este o culme a anormalității. Imprevizibilă, tensionată, contradictorie și fragilă, societatea democratică se află mereu într-un echilibru problematic și, din acest motiv, pretinde o continuă ajustare. Așa zicând, societatea totalitară mi se par infinit mai apropiată de normalitate; în arbitrariul și violența ei, instinctele germinează și irump cu o rară violență. Societatea totalitară potențează voința de putere, imoralitatea, ferocitatea vicleană a omului natural pe care rațiunea, în societatea democratică, o estompează și o domină.

Comunismul și nazismul au fost instaurate tocmai în numele unei normalități umane pierdute: cel dintâi vorbea de o preistorie egalitară și comunitară, cel de-al doilea, de o comunitate de sânge. În acest sens, anormalitatea lui Adam Michnik - figurată de curajul de a sacrifica totul pentru un angajament politic aparent perdant, de optimismul incasabil sau de imperfecțiunea asumată - contrariază normalitatea vieții totalitare (spirit prudent, evazionism, retractilitate politică), în numele unui echilibru anormal, dar prețios, pe care rațiunea îl instaurează prin intermediul societății democratice.

Echilibrul e un cuvânt magic în ceea ce îl privește pe Adam Michnik. Biografia sa topește influențele ethosului revoluționar european într-o formulă nouă - aceea a civismului revoluționar - care, deși reține aluviuni ideologice și de stil venite din romantism sau comunism, le neutralizează potențialul malign. Am vorbit de o tradiție romantică, de tip eroic. E timpul să vorbim și de filonul revoluționar comunist care îi traversează biografia.

Primele proteste Adam Michnik le face în numele unui reformism comunist. Proiectul intelectual și politic al comunismului îl deziluzionează însă destul de rapid. Dacă, la început, comunismul pare ajustabil, natura iremediabil atroce a sitemului se revelează nu peste multă vreme: "Atacurile comuniștilor polonezi tăiaseră definitiv legătura mea cu comunismul; acesta a fost primul lucru determinat. Al doilea, interventia în Polonia". De altfel, abandonarea iluziilor reformiste datează în cazul său încă de la mijlocul deceniului șapte când, întors dintr-o călătorie în Occident, începe să mizeze deja pe democrația parlamentară și pe descentralizare economică. Mai târziu, aceste idei vor intra în patrimoniul conceptual al opoziției poloneze, validându-i intuițiile.

Desprinderea lui Adam Michnik nu angajează comunismul doar ca fundament ideologic, ci și, în parte, ca stil revoluționar. Deși reține o parte din trăsăturile ei - mă gândesc aici mai cu seamă la latura eroică pe care comunismul a avut-o la un moment dat -, stilul revoluționar al lui Michnik aduce inovatii substanțiale. Le găsim în câteva articole de tactică revoluționară: mai întâi, Michnik abandonează mania conspirativă și ethosul sectar al comuniștilor. Pentru el, "șansa succesului stă în deschidere, nu în conspirație". (p. 59); pe urmă, anulează preeminența ideologiei, fiindcă "atitudinile practice contează, nu sursele lor ideologice" (p. 150), înlocuind-o cu un sentiment al onoarei și demnității umane, valori apelate și de comuniști, dar considerate, îndeobște, ca incapabile să mobilizeze masele în numele revoluției; spre deosebire de comunism, unde îndepărtarea sistemului e misiunea unui comando de inițiați și se face prin violență, revoluțiile civice se bazează pe persuasiune, pe educație și sunt nonviolente. Cel care se revoltă trebuie să fie un om conștient și rațional, care poate în orice moment să argumenteze convingător de ce o face, iar nu un disperat cuprins de ură: "... revolta sclavilor nu are nimic de a face cu mișcarea de schimbări sociale și politice. Sclavul revoltat se eliberează doar pentru o clipă. Însă dorința lui principală e să se răzbune, ceea ce rareori e un element constructiv. Sclavul revoltat va căuta, în cel mai bun caz, un Cezar mai uman, dar el e incapabil să-și descopere propria individualitate, pentru că a fost deposedat de comunitate, de idealuri și de limbaj propriu. El e singur cu ura lui..." (p. 61). Revolta are în vedere construcția, și nu distrugerea; ea presupune acordul liber al unei comunități în conștință de cauză. Revoluția civică refacе un cadru iluminist, aducând în actualitate rationalitatea cumpănită a întemeietorilor.

Poate ar trebui să vorbesc de un anumit cod cavaleresc din care par inspirate unele dintre textele lui Adam Michnik. Apelul frecvent la onoare, tonul direct și aproape brutal al unor texte ale sale, precum și fair-paly-ul nedezmințit al luptei politice ar putea reconstitui, în adâncime, o viziune cavalerească asupra politicii. E curios cum, chiar și în momentele cele mai tensionate, riposta lui Adam Michnik nu abandonează un anumit context ludic, în care politica pare un joc pe care el îl va câștiga, chiar dacă adversarul trișează.

Scrisori din închisoare și alte eseuri pune probleme destul de jenante intelectualității românești. Față de răbufnirile antitotalitare de la noi, coerența și amploarea civismului polonez sunt covârșitoare. Nu e prea târziu să ne întrebăm de ce. Modelul Michnik ar putea fi un bun termen de comparație.

Doru BRANEA

Eseuri în paradigma "postmodernității"

Îmi propun să comentez, dintr-o perspectivă relativ unitară, două texte care, în pofida unor asemănări formale ("editoriale") sau de conținut (tematizarea "postmodernității"), nu par să poată fi puse, totuși, "în dialog". Cei doi autori au particularități de limbaj distincte (un discurs argumentativ, cu conotații științifice, la Liviu Petrescu și, respectiv, unul "retoric", intens metaforic, la Monica Spiridon); ei pornesc de la premise teoretice diferite, ajungând la concluzii opuse într-o serie de probleme - de la aprecierea sensului modernității și până la raportul dintre scriitorii români și fenomenul "postmodernității". Cartea lui L. Petrescu este în mod preponderent una de teorie literară, dar conține numeroase și interesante aspecte de analiză literară. Ca "versiune nouă - substanțial refăcută" a lucrării **Vârstele romanului** (1992), noul volum urmărește să fie mai unitar, un discurs demonstrativ, uneori chiar didactic. Cartea semnată de Monica Spiridon este un "program" (un "brevet", după cum spunea autoarea) și o "ilustrare" de critică literară, reunind "studii sau comentarii ocazional publicate... înainte și după 1989"... Și totuși, în pofida diversității de gen - "(foileton, lectură de orientare sociologică, stilistică, poetică sau semantică, descriere și evaluare, critică a ideilor și critică... a criticii)" - cartea Monicăi Spiridon are o coerență și o unitate remarcabile, mai ales datorită tonului (a "dicției", cum ar spune autoarea, sugerând zona originară a enunțării). Dincolo de **opoziția** evidentă a tipologiei prezentate de cei doi autori, voi încerca să recuperez o zonă de ipoteze reciproc **complementare,** iar dincolo de aceasta, să disting un nivel de adâncime, cel al presupozițiilor ontologice, pe care îl pot doar sugera, printr-o formulă întru totul aproximativă, drept "nostalgie identitară", nivel pe care îl presupun **comun** ambelor texte.

Literatura este, pentru Liviu Petrescu, un fenomen evolutiv, iar ca modalitate specifică de cunoaștere ea se raportează și poate fi raportată la "o cunoaștere de tip științific", subordonându-se acesteia din urmă în măsura în care tocmai discursul științific este cel ce articulează în mod coerent "epistema" determinată de un anumit stadiu al evoluției societății umane. Bazân-du-se pe **Raportul asupra cunoașterii** (1979) al lui J.-F. Lyotard și tipologia lui Fredric Jameson (**Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism,** 1991), Liviu Petrescu propune și articulează o tipologie proprie, preluând de la primul opoziția dintre două episteme - cea modernă (deschisă de epoca Luminilor) și cea postmodernă (sfârșitul sec. al XIX-lea și până în prezent), iar de la al doilea ideea subdiviziunii "epistemei moderne" în "două sub-paradigne", cea a "modernismului timpuriu" (secolele XVII-XIX) și, respectiv, a "modernismului târziu" sau "înalt" (mijlocul sec. XIX - anii '70 ai sec. XX). Folosind termenul 'modern' în sensul de 'modernitate istorică', pe care Matei Călinescu îl delimita de 'modernitatea artistică', Liviu Petrescu își apropie tipologia de concepția unui G. Vattimo pentru care "sfârșitul modernității cuprinde epoca deschisă de opera lui Nietzsche și până astăzi, deci aceeași epocă pe care J.-F. Lyotard și mulți alții o numesc "postmodernă". Asemeni lui M. Foucault, și L. Petrescu crede că toate fenomenele intelectuale ale unei epoci sunt determinate de o singură "epistemă", precum cea a "referinței" (pentru F. Jameson) sau a "unicității" ("unității") modelului epistemologic (la L.P.). Diferența dintre cele două "sub-paradigme" constă, în principal, în faptul că modelul unitar, în "modernismul timpuriu", este unul de tip științific, logic, în timp ce, în "modernismul înalt", acesta este "un principiu al totalizării" reflectat în apropierea dintre "gândirea paralogică modernă, pe de o parte, și gândirea mitică, pe de alta" (p.139). Dar chiar și în această viziune "translogică" (termen preluat de la L. Blaga), "pentru scriitorii celui de al doilea modernism funcția fundamentală a limbajului este cea referențială" (p. 140), teză poate prea ușor preluată de la F. Jameson. Ultimul fenomen al acestui modernism ar fi structuralismul, a cărui criză ar marca tocmai intrarea într-o nouă epistemă, "poststructuralistă" și "postmodernă". Odată cu "o foarte serioasă încercare de depreciere a Sensului... romanul postmodern reușește să pună capăt hegemoniei, atâta timp de necontestat, a unei semnificații globale a textului" (p.113). Noua paradigmă e cea a "pluralismului" (p.121), raportată de L.P. la tendința gândirii poststructuraliste "de a dezavua conceptul de structură și pe acela de structură centrală" (p.141). Unitatea textului postmodern e realizată nu de o structură, ci de ceea ce Ihab Hassan numește "sensibilitate unitară" (cf. p.142), cu alte cuvinte, de unitatea unei lecturi (în acest context L.P. o citează din nou pe Monica Spiridon, cu un text din 1986, reprodus în cartea acesteia din urmă, v. p. 116-117; la L.P.: p. 142, v. și o primă referire la M.S., p. 95 urm.). Omonimia termenului de 'modern' îl face pe L.P. să fie, cred eu, nedrept cu E. Lovinescu, atunci când respinge teza acestuia din urmă potrivit căreia romanul modern s-ar defini ca evoluție de la "subiectiv la obiectiv"; după opinia lui L.P., "Sensul real al evoluției poeziei epice românești - în acord cu drumul urmat de romanul european în

perioada modernismului înalt - pare să fie, dimpotrivă, acela de trecere 'de la obiectiv la subiectiv' (p. 72). Și, poate, e vorba aici nu numai de o ambiguitate de termeni, ci și de faptul pe care L.P., urmându-l pe M. Foucault, refuză să-l ia aici în considerare (v. o poziție mai nuanțată privitoare la modernismul "timpuriu", p. 103). și anume, că în una și aceeași epocă pot coexista "paradigme" sau "episteme" diferite, luptând eventual pentru "hegemonie". Astfel, Monica Spiridon poate să analizeze la modul contrastiv operele a doi scriitori contemporani, Mihail Sadoveanu și Thomas Mann (v. M.S., p. 22 urm.), analiză ce implică relevarea a două paradigme distincte, una, mai degrabă "tradițională", ce face ca "mișcarea textelor lui Sadoveanu" să fie una "centripetă", alta, "modernă", ce determină o mișcare textuală mai degrabă "centrifugă", la Th. Mann (**id.,** p. 26). Dacă acest lucru este valabil în planul literaturii europene (comparate), nu este exclus ca fenomenul să poată fi atestat în fiecare din literaturile naționale (chiar și acolo unde coexistența primelor "două Valuri" toffleriene nu era atât de evidentă ca în Europa Centrală).

Pentru Monica Spiridon literatura nu este un fenomen evolutiv, ci o permanență (o "prezență" cum ar spune G. Steiner, autor insistent citat de M.S.), iar modernitatea nu este decât o "schismă" sau doar o formă de "reductionism" (cum ar spune și Adrian Marino). Pe exemplul "afinităților contrastive" dintre M. Sadoveanu și Th. Mann, M. Spiridon arată că în timp ce la Th. Mann "aptitudinea (sau forța?) de a converti în artă constiința dramatică a Rupturii ar fi suprema calitate a artistului modern", Sadoveanu "face artă din afirmarea neclintită a Continuității" (**id.,** p. 27). Pentru M.S. autorul de referință nu este J.-F. Lyotard, a cărui "speculație paradoxală" nu este evocată decât pentru a sublinia o teză care reapare pregnant de-a lungul textului critic, și anume: "că Post-modernismul este un ante-Modernism, căci reînnoadă în multe privințe firul rupt brutal de schisma modernistă, recuperând ce-a fost valid în trecut. E deci - continuă M.S. - un post-reductionism: prin el sună sfârșitul exclusivismului și vine ora dialogului și a relativismului, care nu știu deocamdată cât va dura" (p. 95). Ideea că modernitatea este o enclavă formată treptat în sânul Tradiției, ca "ruptură", în perioada dintre anii 1870 și 1930, constituie și teza centrală a cărții lui Georg Steiner, **Réelles présences. Les arts du sens,** (1989, trad. fr. 1991) **"Tocmai această ruptură a alianței dintre cuvânt și lume** - declară aici G.S. - **constituie una din foarte rarele revoluții autentice ale spiritului în istoria Occidentului și definește modernitatea însăși"** (subl. în text - I.G.). Termenii de "epilog" și, respectiv de "prag" par să parvină în limbajul lui M.S. tot din această carte. Din fericire, Monica Spiridon nu pare să fie atât de "inflexibilă" (v.p. 236) cât ar dori în apărarea unei viziuni a continuității și a "mișcării centripete'" discursul ei fiind deosebit de nuanțat, "deschis" unor perspective multiple. Literatura - spune M.S. - "ține de sfera opțiunii neîngrădite, a libertății de tăgadă, a nesupunerii, a disponibilității

perpetue, într-un cuvânt a pluralismului. Ea este un domeniu al posibilului, unde **mișcarea sensului este întotdeauna centrifugă** (subl. mea - I.G.)" (p. 238).

Complementaritatea celor două texte poate fi găsită în pledoaria pentru o abordare filosofică, cultural-antropologică, a textelor literare. Ambele volume conțin informații de mare importanță pentru cei ce studiază literatura, redând și comentând cu subtilitate texte ce ne rămân celor mai mulți dintre noi

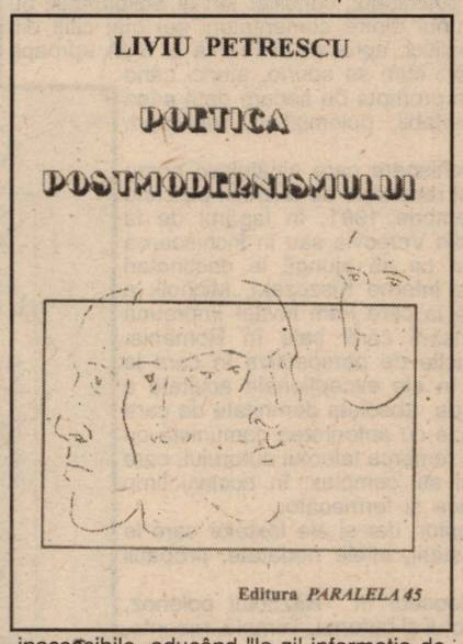

inaccesibile, aducând "la zi' informația de specialitate. În ambele cărți există îndemnul de a diversifica mijloacele de investigare a textelor, de a le privi în contextul general al unei culturi sau chiar al unei întregi "episteme" ("paradigme"). Revirimentul nu lipsit de contradicții al hermeneuticii, sesizarea noilor deschideri operate în câmpul semioticii, interesul autorilor americani pentru fenomenul "canonizării" (respectiv, a "decanonizării"), ce amintește de ideea mai veche a lui Adrian Marino privitoare la "clasicizare" (respectiv, a "contestării clasicilor"), ca și multe alte aspecte importante ale cărții semnate de Monica Spiridon, fără să uităm de paginile admirabile dedicate "României de peste ocean" (v. M.S., p. 173-231), toate acestea creează o viziune caleidoscopică animată însă de patosul unui temperament unic (al unui "destin", cum spune autoare). Această "diversitate în unitate" e complementară "unități diversificate" a cărții lui Liviu Petrescu care și-a asumat riscul, tot mai rar astăzi, de a încerca o sinteză. Și aceasta într-o "paradigmă" ce privește cu suspiciune orice astfel de încercare și, având totuși nostalgia ei, o pulverizează în "caleidoscopul" altor sinteze. Dar dincolo de această tendință centrifugală a relativismelor și pluralismelor contemporane se manifestă tot mai pregnant dorința de a inventa (acolo unde alții cred că "descoperă") teritorii abstracte, comune tuturor, fără de care nici dialogul n-ar fi posibil (necum ecumenismul), ci ar exista doar o puzderie de monologuri paralele, niște monade fără ferestre. Or, cartea lui Liviu Petrescu încearcă să configureze acele structuri de adâncime, acele "paradigme", în sensul de "nuclee generative" (despre care vorbește și Edgar Morin) care fac reciproc compatibile și inteligibile opacități și diversități evidente. Cartea lui L. Petrescu poate constitui "terenul" unui astfel de dialog fertil.

Prin "nostalgia identitară" numesc senzația pe care mi-au provocat-o aceste două cărți datorită presupozițiilor de ordin ontologic pe care par să le aibă (dacă nu cumva sunt proiecțiile propriei mele lecturi "suspicioase"). Atât discursul "argumentativ-logic" al lui L.P., cât și cel "retoric", al lui M.S., par să fi fost generate de credința că fenomenele descrise - de cele mai multe ori, cu multă finețe - pot fi și **definite** (univoc, exact), că ele **așa sunt,** de unde o anumită tendință apodictică, prea tranșantă a unor aprecieri. Cu alte cuvinte, ambele texte au note "polemice" (prin definiție: neecumenice), ambele vor să surprindă un "adevăr", să-l formuleze "exact", să certifice și să justifice niște "valori" acolo unde, cred eu, nu avem decât niște invenții eidetice care trebuie judecate, poate, doar din perspectiva pe care o deschid. Astfel, orice "tipologie" vizează "clasificarea" și, în ultima instanță, "clasarea" unor probleme complexe, controversate (marcând "închiderea dialogului", cum spune R. Rorty). Tot așa cum pledoaria profesorului G. Steiner este departe de a fi inocentă prin ceea ce presupune și chiar expune în cartea citată mai sus, așa cum nu poate fi astăzi inocent și inofensiv cel ce crede că deține un adevăr absolut despre orice ar fi. Cu alte cuvinte, "pluralismul" și "relativismul" de care vorbesc atât M.S., cât și L.P. presupun renunțarea la descalificări (și la calificări prea tranșante) "renunțarea la aroganță" (cum ne cerea recent Isabelle Stengers), renunțarea la "inflexibilitate". Și aceasta nu în numele unei "gândiri slabe" asumate, ci al unei fermități în asumarea flexibilității, prevenind cu nu mai puțină fermitate riscurile (abuzurile) pe care le pot avea (provoca) atari atitudini. Pentru Edgar Morin "postmodernitatea" (pe care el o numește "epoca complexității) înseamnă '"ieșirea din epoca de fier planetară", când este vorba, poate, doar de o "postpubertate", ieșirea dintr-o perioadă relativ scurtă, intensă, tulbure, frenetică și ludică, inventivă și aventuroasă, naivă și intolerantă, nepuncioasă și tiranică, dureroasă, sfâșietoare și tragică, capricioasă și narcisiacă, altruistă și egocentrică etc. (ca tot atâtea calificări ce pot fi atribuite modernității ultimului veac); e, poate, numele constiinței unei prime maturizări planetare (și nu doar locale) ce-și amintește nu numai de lecția crizei grave prin care tocmai a trecut (mai trece?), dar și de cea a copilăriei și a evoluției sale lente, supravegheată de un "părinte" și de "adevăruri" unice, imperative, o amintire însă nu nostalgică, nu o anamneză idilică, ci conștientă și de servituțiile și nevolniciile acelei vârste, lecții ("prezente") a învățării necesare pentru a putea înfrunta epoca responsabilității personale, a învățării permanente a inventivității vitale, a riscului asumat, a grijei de sine și de cei din jur,a învățării permanente, a civilității, a opțiunii de asociere în vederea prezervării libertății/ responsabilității acțiunii ecologice și umane în lume. Or, înspre aceste sensuri și multe altele se îndreaptă o bună parte din gândirea și literatura "postmodernă" și, dincolo de o posibilă nostalgie a sensului unic, adevărat, clasificator, aceste sensuri pot fi desprinse și din pasaje și pagini foarte importante și instructive, atât în cartea Monicăi Spiridon, cât și în volumul semnat de Liviu Petrescu.

Ilie GYURCSIK

** Monica Spiridon, **Apărarea și ilustrarea criticii,** Editura Didactică și pedagogică, București, 1996; Liviu Petrescu, **Poetica postmodernismului,** Paralela 45, Pitești, 1996*

"Zilele revistei Familia"

Între 29-31 mai 1997 s-a desfășurat la Oradea cea de-a opta ediție a "Zilelor revistei Familia", în organizarea revistei "Familia", a Inspectoratului pentru cultură Bihor, a Primăriei Oradea și a Muzeului Țării Crișurilor. Au fost prezenți poeți, prozatori, critici, istorici literari și editori, reprezentanți ai unor importante reviste literare ca: "Viața românească", "Tribuna", "Convorbiri literare", "Dacia literară", "Orizont", "Vatra", "Poesis", "Euphorion", "Calende", "Echinox", "Arca", "Aurora", "Unu", "Familia" etc. Lucrările au cuprins lansări de carte, colocvii, conferințe, dialoguri între redacții. De asemenea, s-au acordat premiile revistei "Familia". Printre cei premiați se numără și scriitorul Nicolae Balotă, distins cu premiul Opera Omnia pentru întreaga sa activitate, căruia Lucian Alexiu i-a lansat volumul "Urmuz", editat de "Hestia" Timișoara. Cu același prilej, criticul Al. Cistelecan a lansat volumul "Noaptea romană" al poetei timișorene Simona-Grazia Dima, apărut la editura "Arhipelag" din Târgu Mureș. De același larg interes s-au bucurat colocviul **Jurnalul contra literaturii**?, la ale cărui dezbateri au participat numeroși invitați, precum și conferința **Memoria rănită și istoria**, susținută de Tomas Spidlik și Marco Ivan Rupnik de la Universitatea Gregoriană din Roma.

S.-G. DIMA

Cronica unei agonii întrerupte

După toate semnele, scriitorul Daniel Vighi pare să se îndrepte spre un acord între cel ce scrie și ce se scrie, după un număr de mai multe ocoluri. Acest lucru nu vrea să însemne că volumele de până azi, de la **Povestiri cu strada depozitului** încoace, nu ar reprezenta, fiecare în parte, tot atâtea reușite literare. Pe măsură, însă, ce literatura ajunge să comunice, fără inhibiții, cu natura bogată a omului Daniel Vighi, va apărea tot mai evidentă dimensiunea majoră a scrisului său. Pe de altă parte, dacă proza sa ar fi ales de la bun început calea directă, este foarte posibil ca o prematură încercare de a debloca zonele fabuloase ale imaginarului - despre care ai o idee de îndată ce apuci să-l mai auzi vorbind - să nu fi avut la îndemână armele literare pentru ca acel filon să și devină literatură. Cărțile de până azi reprezintă o asceză pregătitoare. Scriitorul Daniel Vighi este acum pe punctul să recupereze lumea cea mai plină de interes și substanță și pe care o cunoaște cel mai bine - el însuși. Cam aceasta fusese, de altfel, și calea urmată de Sorin Titel. A trebuit să treacă prin experiența unor experimente literare de tipul **Lunga călătorie a prizonierului** pentru a învinge o obsesie fundamentală, luând-o în stăpânire - **obsesia scrisului** ca artă misterios - tiranică, și abia după aceea s-a dovedit în stare să se apropie de zona aceea luminoasă și densă din ciclul deschis de **Țara îndepărtată.**

Dacă lăsăm la o parte **Valahia de mucava,** "eseurile" din 1996 însemnând o parte din producția publicistică a ultimilor șapte ani, ca și cele două volume despre deportarea în Bărăgan, scrise în colaborare cu Viorel Marineasa și, la al doilea, cu Valentin Sămânță, toate importante deschideri spre teritorii ce nu păruseră că intră în cadrele estetizante anterioare, se poate deja urmări un traiect: a fost mai întâi spațiul uman limitat de **Povestiri,** golit parcă de propria lui esență, alb, tăcut, închis într-un fel de mecanică secretă a cotidianului; a urmat o lungă revenire, cu accente lirice pe tema Imperiului îngropat, din romanul **Însemnare despre anii din urmă,** pentru ca **Decembrie, ora 10** (Albatros, 1997) să îndrăznească mai mult. Pentru prima dată, vocile personajelor se aud distinct. Iată cum începe **Decembrie:** "Moș Bocanc, așa îi spuneau soldații câtă vreme a fost activ". De fapt, naratorul, care în **Povestiri** nu îngăduie intruziunea nici unui glas în spațiul cu încordare al unui limbaj neutru; naratorul, care în **Însemnare** aducea propria sa voce nostalgică și o distribuia personajelor, de rândul acesta trece în spatele personajelor; ele ocupă acum întreaga scenă a romanului: ca prezențe care vorbesc, se mișcă, gândesc și fantasmează. Aceasta înseamnă, între altele, că autorul se încumetă să facă un pas mai departe, dând libertate mai mare propriilor sale creaturi. Și, deși greutatea cea mare a romanului nu cade asupra personajelor, ci asupra temei

generale - dogoarea năucitoare, lipsa de aer -, personajele dobândesc o viață independentă. Moș Bocanc, colonel în retragere, și Petcu, biet pensionar, fost șef de gară comunală, agonizează într-un miez de vară infernală între zidurile încinse ale unui bloc strâmt ca toate blocurile. Ei doi sunt depozitarii desăvârșiți ai unei mentalități generale, pe care o cunoaștem prea bine. Gândesc meschin, urăsc temeinic, toarnă tovărășește, se șicanează și au din când în când percepția unui **dincolo,** o lume diferită, lipsită și ea de orice metafizică, o lume în care s-ar putea totuși respira. Pentru colonelul pensionar, libertatea și fericirea sunt exprimate printr-un poster tip O.J.T., cu munți și brazi demonstrativi, cu poteci răcoroase bătute de excursioniști cu bărbi (barba, semnul non-conformismului, firește). **Acolo,** așadar, s-ar putea **respira,** la propriu. Pentru Petcu, libertatea și fericirea ar veni o dată cu schimbarea sexului. Reveriile sale erotice îi procură plăcere doar atunci când nu trebuie să-și asume rolul de bărbat. Și colonelul, și Petcu nu au, se înțelege, nici o șansă, ei se asfixiază cu propria lor ființă. Amândoi reprezintă o societate redusă la istovire și agonie. E, însă, important să subliniez că lumea aceasta nu apare ca o construcție mentală ieșită din mintea autorului, ca o utopie sau ca o parabolă. Lumea aceasta pare perfect posibilă - și a fost reală. Doar senzația de asfixiere încercată de personaje (și de cititor) ajunge, prin îngroșare și insistență, să exprime semnificativ lumea în care am trecut, **aceeași** cu lumea personajelor.

Daniel Vighi se oprește din scrierea romanului în clipa când survin mișcările de stradă din Timișoara. Cartea rămâne, astfel, neterminată? Nu cred. Mi-e greu să văd cum ar fi putut continua. Atâta câtă e, abandonată în 15 decembrie '89, la ora zece, așa cum e, fără parabole și nu știu ce alte invenții inutile, ea rămâne o poveste solidă și percutantă a unei bune părți din destinul nostru.

Vasile POPOVICI

Tratat de disperare

Spre sfârșitul anilor șaptezeci, când, alături de Vasile Popovici, Gheorghe Secheșan, Ioan Crăciun, colegi de "'leat" universitar, alcătuiam un fel de comando turbulent pe culoarele filologiei timișorene, Daniel Vighi, mare fan, pe atunci, al lui Marin Preda, era speranța noastră de salvare din provincialism a literaturii bănățene. Nu mi-am explicat multă vreme pasiunea lui pentru spectaculozitatea tipică sudului, pre-balcanilor noștri, pentru că nimic din biografia lui Daniel Vighi nu vădea o asemenea predilecție. Crescut în umbra mânăstirii în care Persida lui Slavici se arăta iubitului ei dincolo, de mitica fereastră sfărâmată, dezgustător de taxte rare, bizare, el părea mai degrabă echipat pentru evocarea unei lumi nostalgice, chezaro-crăiești, în care parfumul romantic se întâlnea cu o fină, redemptorie autoironie.

Cărțile anterioare nu anunțau deloc mutația esențială în scrisul lui Vighi pe care o resimt în **Decembrie, ora 10.** După câteva volume în care geografia locului era ușor de recunoscut, geograficul fiind un fel de personaj de fundal, prezent în permanență, iată că în noul său roman lucrurile se schimbă radical. Acțiunea cărții nu mai e precis localizată, ea putându-se desfășura, la fel de plauzibil, și la Sovata, și la Techirghiol, fără ca textul să piardă sau să câștige în expresivitate. Aș spune mai degrabă că e vorba de o carte **sudică,** în care arșița atotcotropitoare este, ea însăși, unul dintre personajele principale.

Nimic din sobrietatea, din uscăciunea, din "clasicismul" unui text ardelenesc în **Decembrie, ora 10.** Din contră, aerul apăsat mediteranean (cu câteva săgeți lirice spre **Ghepardul** lui Lampedusa, dar și cu acea nevroză blândă a marelui italian), căldura anihilantă amintesc mai degrabă de după-amiezele sufocante dintr-o faimoasă nuvelă a lui Eliade, **La țigănci,** decât de atmosfera-standard a prozei inaugurate la noi de Slavici și Rebreanu. Firește, acesta e doar primul strat al romanului, zona exterioară a ficțiunii. Însă de aici pornește totul: de la dezastruoasa influență a exteriorului (inclusiv cel social-politic) asupra personajelor.

Lumea romanului e așa cum o știm din ultimii ani ai ceaușismului: un mediu fără perspective, fără speranțe, fără nici un chef de a mai trăi, irupe insidios în fiecare pagină. E o lume a viețuitoarelor, și nu a unor ființe dotate cu gândire. Incapabile de cea mai măruntă reacție, ele se lasă duse de val, purtate la voia întâmplării de o voință demonică. La rândul lor, aceste personaje sunt niște còpii degradate ale unor demoni mărunți, specializați în hărțuieli fără sens și, la urma urmelor, fără motivație.

Totul e derizoriu în această lume în care umanul a fost înlocuit de animalitate. Înfățișarea personajelor reproduce imaginea universului degradat, a orizontului întunecat în care evoluează.

Unul dintre eroi (folosesc cuvântul în sens strict tehnic), colonel în retragere, "pare mai degrabă un magazioner în costumul care abia îi cuprinde pântecul, bombat, un costum verde închis". Celălalt, domnul Petcu, pensionar CFR", complementar până la confuzia identității, e al doilea pol al acestei **lumi defecte,** reprezentată, firește, de "liftul care nu merge".

Dincolo de disperare, de sufocare, de planul minor, meschin, se află un ocean abisal. Ceea ce-l aduce la suprafață, scoțându-l din invizibilitate e căldura, adevărat element de manipulare a tensiunii textuale: "™Mă sufoc», îi spune lui Petcu, «așa parcă mă ia unu' de gât și mă strânge ușurel-ușurel sau parcă nu-mi dă aer decât numai puțin, printr-o țeavă. Și-mi tot vine să oftez, dar numai după cineva sau după ceva, ci numai așa din cauză că atunci îmi pare că primesc mai mult aer, asta mă interesează în primul rând, nu am destul, uite, chiar și acum când urc la dumneata simt că-mi așază careva palma peste gură, nu-ș' ce dracu' ai luat matale apartament la ultimul etaj".

Viața "celor de la ultimul etaj" contrastează, desigur, cu adevărata lor poziție socială. Personaje de mâna a treia, ei au, în fapt, aspirații mărunte, atât de nesemnificative încât dobândesc, printr-un contrast ironic, un vag aer metafizic greu de prins în pagină. De altfel, ieșirea din banal, din sufocanta căldură a unei veri crude, se produce prin supralicitarea însemnelor sinistre ale acestei lumi: "Îl aude pe domnul Petcu moșmondind pe la ușă, o deschide. Se privesc o clipă până gazda pricepe despre ce este vorba, pe urmă zâmbește, îi face semn cu mâna să intre: ™haide, tov. Colonel, poftește». Și el intră în holul cu nișa pentru frigider, mușamaua cu pătrățele verzi pe podea, cuierul proptit de zid, instalația veche de scos cizmele, zugrăveala cu bujori, totul șters de timp, fără luciu. Asemănător din punctul ăsta de vedere cu apartamentul lui, cu deosebirea că el vede totuși mâna de femeie: Marieta mai așezase pe ici, pe colo, un macramé, o față de masă, o acoperitoare de pat".

Daniel Vighi speculează ingenios toate elementele de decor, conferindu-le o valoare simbolică. Ieșirea din mediul sufocant (dar e vorba mai întâi de o sufocare provocată de presiunea internă, și abia mai apoi de intruziunea brutală a meteorologicului) se dovedește, în cele din urmă, un eșec de proporții. Partida de pseudo-alpinism, ca formulă degradată a ascensionalului, se încheie tragic, prevestind dizolvarea finală a mărunților eroi, incapabili să mai suporte necontenita agresivitate a lumii. Deși tânjesc după schimbare ("Stă așa de o vreme, își chircește picioarele, acum ori niciodată, vorba cântecului, dacă nici acum nu se întâmplă nimic așa rămâne totul pe vecie, nu mai poate, îi vine să facă pipi în pat, își aduce aminte că are plosca între picioare, așa că își destinde sfincterele și îi dă drumul, bine că nu suferă de prostată, asta îi mai trebuie, să nu se poată duce afară, să aștepte o jumătate de ceas ca să i se scurgă câteva picături, să-i vină tot timpul să se pișe și să nu poată, nu se întâmplă nimic, ai înțeles, dom' Petcu, **nu se întâmplă nimic!"),** ei sunt perfect adaptați la această lume imobilă, cariată încet de ghiara unui timp necruțător.

Dincolo de orice posibilă interpretare, cartea lui Daniel Vighi este o acută radiografie a beznei în care România s-a scufundat pentru o jumătate de secol. Prin antiteză, el alege pentru acea lume înghețată simbolul opus, al arșiței, ca pentru a sugera că toate valorile au fost răsturnate. Marcând o etapă în evoluția creației autorului, ea este, în egală măsură, un excepțional document de epocă.

Mircea MIHĂIEȘ

DANIEL VIGHI

Petcu cel Mare

Fluieratul de seară al lui taica Gela

În Land se poate intra și prin canalul de beton prevăzut cu chepenguri groase de fontă, cu balamale speciale înspre Mureș, imediat lângă potecă, alături de portița de la grădina lui Rheinholz. În canalul care străbate dâlma căii ferate se depune nămol în urma ploilor de toamnă și a zăpezii care îi urmează, pe acolo trec gâștele numeroase care merg la apă și se întorc spre seară la curțile gospodarilor, găgăie specific în vremea câtă le este necesară pentru hrănire prin curți. Sunt însoțite la întoarcere de moșu' Coabi, înalt, uscat și foarte moș, are o boată lucioasă în care se sprijină câtă vreme supraveghează turma de gâște ale străzii de dincolo de calea ferată. Moșu stă cu boata proptită de tulpina groasă a salciei aceleia din fața casei lui Draja, fostul deputat din vremea regatului. Păluga bătrână poate fi zărită de departe, în mijlocul păsăretului risipit pe maulul râului, la păscut, prin lăstărișul proaspăt. Seara se întoarce obosit tare pe bancă, la stradă, și gâștele, cum ziceam, găgăie prin curte după boabe de porumb sau după dudele care cad din dud la intervale numai de ele știute. Abia dacă se mai zărește puțintică lumină rămasă din vremea amurgului dinspre dealurile Cladovei, de peste cariera de piatră de lângă șoseaua națională, miroase a fum de la casele mărunțele de văiugă de pe valea Moratului și valea Rădnii, unde fratii Pele tocmai s-au îmbătat și aruncă radioul în apa care clipocește modest peste pietre. Răsună peste case, melancolic, fluieratul de seară al lui taica Gela. Ți se rupe sufletul auzindu-l, e ceva greu de povestit. Zări îndepărtate te cheamă, dor de ducă, toată viața merge înainte, sau nu, s-a tot agitat viața, a tot mers până în această clipă țeapănă, de dincolo de timp și de firea omenească: moșu' Coabi stă obosit tare pe bancă. Peste dealurile dinspre Cladova a mai rămas puțintică lumină din amurgul terminat pentru totdeauna, marginea pietrelor din carieră sclipește sub întunericul verde al pinilor. Gâștele găgăie, fratii Pele fac ce trebuie să facă, apa sclipește modest, case mărunțele, miros de fum, toate au întepenit ca în scenele acelea din teracotă făurite de nemți prin ansamblurile statuare, sau cum Dumnezeu să le zici acelor turnulețe turtite, înalte de doi metri, late de unu, prevăzute în partea de sus cu un geam și o micuță încăpere rece, prăfuită, cu doi trandafiri din plastic albiți de soare plasați direct sub teracota cu scenele tapene, colorate și tapene, din viața Mântuitorului. Așa a încremenit seara în care Taica Gela fluieră cu meșteșugul lui binecunoscut, melancolic și atât de bine încât totul încremenește etern, până și târâișul lui moș Giugea care nu-i moș, așa arată, merge legănat ca un vapor scuturat sistematic de valuri, are peste umerii dumisale un tol ponosit, în picioare poartă, ca soldatul rănit glorios la Smârdan, o pereche uriașă de bocanci și tot ca acela abia se târăște pe marginea șoselei, abia păsește, pare proaspăt ieșit de la o ședință de tortură de-a hitleriștilor sau de la o muncă din aceea ca din vremea faraonilor, pe când își făceau ei piramidele. Babele îl căinează cu duioșie și cu o compătimire pe care nu o ascund: "te întorci, Ioane, de la treabă", îl întreabă și noi nici nu ne pricepem să descriem glasul dumnealor, tonalitatea vocii și figura zbârcită a lui Giugea și cum anume le zice el blând ca un martir din acela din primele veacuri creștine, le privește cu ochii lui de chinuit al soartei și le spune că da', asta face, se întoarce de la săivane, acolo e paznic la oi și nici n-ai crede că e atât de obosit, atât de înfrânt, atât de etern terminat este, și toate astea din cauza unor bătături rebele de la picioare pe care nu le-a tratat în viața lui. Se întoarce Giugea acasă cam așa cum se întorsese, mai ieri, armata lui Napoleon după lupta de la Borodino. E atâta de obosit că nu se poate povesti. Toți îl privesc înfiorați, și baciu Iosif Oancă, insul cu boii parcați dinaintea birtului Expresu', a spus că Giugea "o să moară la câmpu' muncii". Toți s-au minunat de vorbele astea ale lui uica Iosif și s-au râs pe când Giugea îi privea cu ochii lui stinși de martiriu, ca mucenicii din primele veacuri. Kalmann, colegul lui, e altfel, cu toate că anumite lucruri îi apropie: și unu și altul muncesc la ceape și fumează aspru de tot, sunt un fel de hornuri ambulante. Kalmann se poartă mult mai bine, și el e paznic la ceape, săptămânal merge la sediu - despre care vorbește cu respectul americanilor în vizită la Capitoliu sau al rușilor pe câtă vreme se fâțâie ei la Kremlin ca să-l vadă pe Lenin. Cam așa vorbea Kalmann de sediu, de acele birouri cu doamne, domnițe și domni care știu totul. Toate știrile și convingerile lui Kalmann de acolo proveneau: de la Sediu. Numai că, trebuie spus, cea mai de pomină răsturnare a autorității atotștiutoare a Sediului a fost aceea din vremea marii inundații, când oamenii stăteau pe tărmurile din Land și se uitau intimidați la hectarele acelea de ape mâloase care mugeau vrăjmaș pe sub sălciile înfrunzite, și Kalmann, care cunoștea natura ca un băștinaș din acela amazonian înfrățit cu peștii și cu păpurișul de dimineața până seara, se plimba prin decor ca urâții ăia din pădurile Americii de Sud, cam așa se plimba el; se legăna în luntrea lungă, proprietate personală, cu care cutreiera întinderile de apă ale Mureșului. Pășea prin luntrea care se apleca dintr-o parte în alta, dinspre un bord spre celălalt, o priponea cam așa cum fac, în filme, cowboyii când se opresc înaintea birtului și leagă calul de o bară pusă anumit acolo pentru asemenea lucru. Așa ceva e și astăzi în locurile de parcare pentru mașini, atunci erau caii. În Land, locul cailor sau al mașinilor era luat de luntriță - asta era legată de scoabe din fier anumit implântate în sălcii și avea lanțul petrecut peste urechile largi ale unui lacăt grosolan care zornăia când era aruncat sub banchetă ca lanțurile ancorelor din marile porturi. Kalmann venea cu vâslele lungi, lustruite de folosință, zornăia lanțul în felul marilor pacheboturi și se lansa spre larg. Vâslea spre picioarele de piatră ale podului din vremea lui Franți losca și se îndepărta spre țărmul de dincolo, despărțit de Land prin sute de bulboane și vârtejuri de apă mâloasă, de cotețe, sălcii, paie, sticle și alte asemenea care treceau de-a valma la vale. Oamenii priveau din buza țărmului speriați, din loc în loc au așezat semne crestate, bețe sau leaturi însemnate cu creionul, ca la ăștia de la Direcția Apelor. Kalmann se întorcea din când în când, adăsta grav în port, adică lângă scoaba implântată în tulpina groasă a salciei, îndeplinea în tăcere preocupată, ritualic am putea spune, tot ceea ce trebuia împlinit. Mai trebuie amintit că atunci a dat-o în bară Kalmann cu predictiile lui atotcunoscătoare; despre el ziceau oamenii că știa totul, mai precis că avea pretenția că știe orice: de ce are frunza coadă sau de ce sar peștii din apă seara când se răcorește vipia într-un plescăit entuziast, de ce vine iarna după toamnă sau care-i situația în Vietnam. Oamenii glumeau pentru că pricepuseră de ani mulți că ceea ce știa Kalmann erau lucruri pe care le inventa. El știa ceea ce vroia să știe. Pe toate le povestea cu glasul lui răgușit de moharcă. Kalmann nu explica lumea, o povestea. Avea un fel de capacitate de a găsi explicații personale la tot ce ni se întâmplă, explicații fără nici o legătură cu progresele cunoașterii umane care, în fapt, nici nu-l interesau decât așa vag, ca punere a problemei. Rezolvările lui Kalmann se nășteau, calm și nezdruncinat, din liniștea de bronz pe care o dobândea în orele când pândea bețele de pescuit din umbra sălciilor de dincolo de hotarele Landului, adică peste mirosurile acre ale gropii cu borhotul rezultat după producerea țuicii la cazanul în vatra căruia își ducea veacul moșu' Nuca. Kalmann nu gândea abstract. Bunăoară la o întrebare principial formulată de felul ce e aia ploaie, el răspundea de ce plouă; și răspunsurile erau de fiecare dată altfel, de o diversitate halucinantă, spunea că ploaia se anunță de cu seara când se lasă ceva ca un fum sau o ceață peste locul unde apune soarele, sau când se aud vocile oamenilor în plin câmp foarte aproape de parcă ai vorbi într-o cameră, sau zicea că ploaia nu vine din susul Mureșului, de către

păduri, că alea nu o lasă, sunt, cum s-ar spune, egoiste, reține ploile numai pentru ele, pentru umezeala lor din umbra văilor cu păraie astupate cu tulpini de fag și stejar și de aceea picăturile de apă ajung mai greu spre pusta plină de uscăciune, de trestii și nisip care simt grozav nevoia de apă. Chiar așa era treaba, asta se putea verifica la orele de geografie din clasa a șaptea de la școala generală de lângă cimitirul cu cripta familiei domnului notar Pellegrini, cu domnița aceea din fotografie cu pălărie cu boruri largi cum se purtau prin deceniul doi, când ploile la fel se luptau să scape din strâmtoarea lacomă a pădurilor ca să se reverse peste câmpurile însetoșate. Mai greu era de dovedit cum anume prevesteau popoarele de broaște din **Balta lui Christos** venirea ploii, concertul ăla îl știa punctual Kalmann când stătea, cum ziceam, ca un bonz pe lângă bețe, ridica puțin capul, trăgea din țigară, pe urmă zicea: "mâine va fi ploaie" și chiar așa era treaba, venea ploaia, cu toate că în ziua de dinainte n-ai fi crezut pentru nimic în lume treaba asta, totul era liniștit, nici un nor nu se lăfăia pe cerul senin, nu bătea vântul, doar corul broaștelor se accentua spre seară, că doar atunci începeau ele să zică din gușă. Ziua, când soarele era sus pe boltă, nu cântau decât buhaii de baltă, un fel de gândaci subacvatici care scoteau un sunet înfundat și continuu care-ți stârnea în suflet un soi de singurătate, fâșâia ușor de tot vântul prin papură și buhaii ziceau într-un anume fel pe care îl scruta Kalmann care știa după cântatul lor dacă vremea era sau nu în schimbare. Pe fostul *Tânăr-cu-stofă-de-poet* căruia i se zicea oaia îl năpădeau întodeauna amintirile erotice pe fondul muzical din baltă, îl năpădeau tot așa cum era invadat șanțul din fața bisericii ortodoxe de buruiana deasă denumită pipărcuță, așadar în felul covorului acela de pipărcuțe roșietice îl invadau amintirile din vremea de vară de acum douăzeci și mai bine de ani: atunci mergea cu unguroaica lui de la liceu și se împreunau goi în păpuriș în adierea vântului care îi învăluia spatele și picioarele pe muzica gândacilor. Kalmann le știa pe toate astea, îi erau la îndemână. Pricepea de ce e ploaia pe pământ, avea răspuns chiar dacă paralel - un fel de alegorie pe care viața însăși ne-o oferă zilnic atunci când încercăm să aflăm răspunsuri la întrebări decisive; bunăoară la întrebarea de ce moare omul și care-i rostul existenței lui din perspectiva întâmplării aceleia, viața îți răspunde aiurea; îți spune: ascultă cum sună din departe o locomotivă la triaj, ia privește tu la cutare fotografie cum stă ea nemișcată în frigul camerei acoperită cu un strat invizibil de praf, ia scoală-te, matale, dimineața mahmur și ascultă cum sună clopotul la biserica nemțească, du-te, dacă ai timp, pe malul Mureșului la buhaii care zic și dumnealor melodia cu care sunt îndatorați, chiar dacă **Balta lui Christos** nu mai există și nici Kalmann nu mai este, nici nu credem să mai aibe pe undeva anume o cruce. Ce poate face viața în fața acestei întrebări dificile: răspunde la ceva prin altceva. Așa și Kalmann, când îl întrebai ce e cutare lucru, își zicea de ce este așa, iar când încercai să afli *de ce,* el îți povestea *cum* se petrece treaba. Ca să nu vorbim abstract, vom încerca să reluăm exemplificările: așadar, la întrebarea de ce există ploaia pe pământ, Kalmann îți atrăgea atenția că soarele încercănat la amurg provoacă ploaia a doua zi, ca și peștii care sar deasupra apei într-un anume fel mai viguros sau broaștele care lărmuie mai tare. Dacă îl întrebai cum ploaie, el îți spunea de ce. Era aici, la urma urmelor, un fel de onestitate fundamentală, ca și în cazul răspunsurilor oferite de viață la întrebarea despre moarte: în fond viața poate spune ce este ea însăși, doar moartea se poate povesti pe sine, adică poate zice că-i un nimic, un fleac ca o muscă uscată de mult în pânza de păianjen de la colțul ușii de sus de la closet. Și *aia îți dă* un răspuns, *este* un răspuns: moartea este o muscă uscată în pânza de păianjen întinsă între leaturile împletite meșteșugit peste ușa weceului. Le privești din deplina ta existență pe câtă vreme stai în acel loc "pentru tine", cum zicea momongoți, bunica lui Gigișor - Furnica, când scleroza o împingea să se dedea la indiscreții pe care nu i le cerea nimeni: "mă duc afară pîntru mine", zicea momongoți câtă vreme a mai trăit și dumneai, înainte cu un an, cel mult doi, de a da ea un răspuns pe potrivă la întrebarea cu moartea, nu alegoric, adică să zică ceva prin altceva pentru că, vorba cuiva, despre moarte nu se întreabă, *se trăiește, sau nu,* altfel, mă încurc, despre moarte se moare, știi ce-i moartea când mori, chiar atunci, în acel moment știi ce e cu ea. Problema care se întâmplă mai peste tot e că știi de fiecare dată prea târziu. Asta e treaba! Se întâmplă la fel cu mici variațiuni ca în cazul ălora de s-au aflat la un pas de moarte. Ca și în cazul buhailor sau al broaștelor care lărmuie altfel când vine ploaia, și ăla de moare hârâie altfel, mai stă, se mai oprește ca și când s-ar înneca o clipă și pe urmă din nou se apucă să sforăie așa de tare că se aude din curte, cutare vecină îi citește din Visul Maicii Domnului să se liniștească, alții zic că ar trebui să vină cutare și cutare cu care a avut el anume daraveri să-l ierte și totul seamănă cu un fel de cursă contra-cronometru în care competitorul suflă mai rău ca maratoniștii, stă cu gura căscată, cu nasu' ascuțit ca dunga unui topor, cu mâinile peste pătură, le ține nemișcate de mai multe zile și baba cutare verifică să vadă cum stă situația, zice că s-a mai răcit, trebuie acușica să se termine, nu mai poate dura așa de mult, uite nici nu mai înghite, stă cu gura căscată ca o țeavă sub presiune și este un fel de campion mondial la alergătura asta la care se dedă de patru zile și patru nopți, pe urmă de cinci zile și cinci nopți, și abia în dimineața celei de a șasea se oprește, toți sunt livizi de nesomn și de oboseală; gata, e liniște nefirească, ciudată aproape, te gândești că pe bună dreptate s-o fi gândit dumnealui campionul mondial la moarte că e prea de tot și l-a apucat așa un fel de lehamite în pragul unei noi zile, i s-a părut istovitor să străbată de unul singur din nou atâtea ceasuri nesfârșite. Peste tot se întâmplă la fel, pe urmă ajungi în cripta aceea de la oraș câte doi, trei, unul lângă altul în ordine,

cu tot felul de ustensile belite de folosință alături. Ce poți vedea mai mult? Nimic; te uiți la pisicul tânăr care stă pe dormează, se uită și la tine și-ți zici că și lui îi va veni vremea cu toate că neamul lor pisicesc e la fel de bătrân ca și neamul tău omenesc, și pe când te uiți la pisic îți dai seama că nu afli nimic, aluneci în veșnic aceeași alegorie, ți se spune ceva prin altceva, mâțul închide ochii, s-a așezat ca sfinxul cu picioarele împachetate sub el, cu coada întoarsă împrejur. Oamenii mor specific; povești din vremuri de demult îi urmează o vreme ca acele story pe care le zicea momongoți despre cutare vecină care trăia cu cine îi plăcea ei pe la început de veac, săreau amorezii gardul la moș Gugu, ea era tare pedantă, în cămară avea de toate cele, compoturi și dulcețuri ultima modă austro-ungurească. Îi punea niște coarne larg cunoscute mărunțelului ei soțior care era fălos nevoie mare și nu putea suferi situația. Se îmbăta puternic, ieșea cu caii prin poartă dacă nu era deschisă la vreme, pe urmă venea acasă mort de beat de la birt. Și dacă nu era totul în regulă urmau bătăile, fuga prin grădini, apucau poalele de tivitură și ea și fata pe care o luaseră ei de suflet de la cumnata lui Gugu și săreau pârleazuri pe care beținvanul nu le putea răzbi. Rău definitiv nu era Gugu că dădea fetei pită în plus la masă, numai că le făcea prea de tot, venea acasă, cum am spus, și își apuca zdravăn consoarta de cozi și o lega în coridor afară, altădată ea se închidea în casă când prindea de veste și urgia pământului nu putea intra, se prăvălea în prag și adormea acolo. De la o asemenea ispravă i s-a tras tuberculoza, dimineața l-au găsit nins, bunda îi era toată albă de la zăpada învârtejită până pe sub pilaștrii târnațului. Război în toată legea s-a petrecut între ăștia doi oameni: uneori o prindea el prin casă și o înghesuia sub pat, bătea scânduri roată-roată și se urca în patul ăla înalt cum era moda atunci în vremea șolgăbirăilor și bea vin și se pișa anumit în pat ca să treacă treaba mică jos la doamna sa. Și cu toate astea competiția nu se oprea, existau și mulți informatori care-i spuneau că l-a văzut pe cutare sărindu-i gardul la grădina din spate câtă vreme a fost cu caii la pădure, pe unul din amanții ăștia se zice că l-ar fi omorât destul de ingenios: ar fi dat drumul la bușteni pe jgheabul din creastă pe când ăla de-l încornorase tocmai urca, pe altul l-a mușcat la birt de nas și l-a retezat pe când s-a aplecat, chipurile, să-i spună ceva. Era aprig Gugu, numai că i-a venit vremea, stătea în pat și șuiera ca o locomotivă la gară, trăgea ropotul și în camera de alături mult încercata lui șoțioară scotea vin la ăștia de-l privegheau, era veselă nevoie mare, și din când în când intra în cameră să vadă cum merge treaba, i-a vârât degetul în gură să cerceteze dacă i se trage limba că atunci, zicea ea, e gata, nu mai are mult, numai că Gugu s-a apucat s-o muște, nu tare, că nu mai avea el atâta putere, destul ca să-i stârnească viitoarei văduve un potop de vorbe necuvenite cum că nu se liniștește nici acu' când ar trebui să fie cu smerenie și blândețe. Și cu toate că o îndemnau vecinile și neamurile să-i citească rugăciunea de iertare ca să-și dea sufletul, ea nu, și nu; zicea, lasă-l să mai tragă că multe a făcut în viață.

Ce poa' să fie în toate aceste cazuri moartea? Mai nimic. O alegorie.

Din manualul pescarului amator

Revenim. Înainte de inundația cea mare în Land era liniște multă, seara erau mulți la pescuit chiar lângă canalul cu zoaiele care veneau de la Pavilioane, de la blocurile ofițerilor construite înainte de al doilea război mondial sau după, e greu de spus. Stăteau cu bețele și Sorca-Biju, și Nelu Cîlba, el mai ales, pentru că încă de atunci se alegeau vocațiile, inșii care vor intra de drept în armata pescarilor, adică a acelor mumii nemișcate care înțepeneau pe malurile râului fie vara, fie iarna. Ceilalți nu se omorau cu pescuitul, nici nu prea aveau rezultate care să le dea ghes la prins, și taica Gela, și Piki, și Oală, și Tânărul-cu-stofă-de-poet cărui i se zicea Oaia, toți stăteau mai mult sau mai puțin interesați pe lângă susurul apei aceleia negre, care albea din când în când în funcție de doamnele de la Pavilioane, mai bine zis atunci când spălau dumnealor rufele cu apă cu săpun și Dero. Pe țărmul îngust al acelui pârâu stăteau pescarii, nu departe de casele lui Toni Rheinholz și Kalmann, în inima Landului. Apa menajeră lăsa în urmă pe pietrele de mărimea unui ou ce gâscă de la marginea râului un fel de mucilagiu negru, mai încolo, în râul care trecea iute și destul de înnegurat acum la început de mai, peștii săreau la momeală atrași de ceea ce venea de la doamnele ofițerese de la Pavilioanele armatei române. Așa cum am spus Gigișor Furnica și Pișduca nu erau atrași deloc de pescuit, interesul lor era absorbit cu totul de problemele tehnice și de licorile tari pe care le sorbeau în spatele pescarilor care nici ei, ce-i drept, nu refuzau sticla cu tescovină. Tânărul-cu-stofă-de-poet avea o undiță improvizată dintr-un băț de salcie, cu nailon, un cârlig mărunt de mărimea zero, erau altele și mai mici, de mărimea zero-zero cu care nu scăpai nici o "albitură" - pești din aceia mărunți, albi, fără nume, sau porcușori, un fel de dihănii cât palma care erau foarte lacomi, mușcau imediat râma roșie care se obținea cu trudă din gunoiul de vacă din spatele grajdului de la vecinul Fiuda: printre puținii care mai aveau vacă de când cu colectivizarea. Și cum spun, Tânărul-cu-stofă--de-poet avea undiță cu o plută mare de tot - un dop de la damigeană care speria peștii, așa că Sorca-Biju s-a încruntat la el și mi-a spus: "Du-te, mă, Oaio, mai la vale că ne sperii peștii, ce draci nu-ți pui și tu o plută din pană de gâscă, ce vii cu asta". Toți au izbucnit în râs de scula lui Oaia, și Taica Gela, și Nelu Cîlba, și Oală, numai că, deși erau buni pescari sau pretindeau că sunt, tot mai agățau în cârlig câte un porcușor pe care-l suduiau, nu-l puteau suferi, îl apucau de urle, de urechile din dreapa și stânga capului pe care le flutura el în apă la fel cum fac elefanții în savană; desfăceau cârligul zero sau zero-zero din buzele lacome cu mustăți ale porcușorului și așa de tare îl strângeau de cap că îi ieșeau ochii din orbite, i se umflau ca la domnul Peri, grasul ăla contabil de la Prestarea care nici că putea răsufla prea bine de gras ce era. Așa și cu porcușorii, erau înebuniți după viermișorii din căcatul de porc de la cocinile lui Kalmann. Nu puteai prinde alt soi de pește din cauza lăcomiei prostești a porcușorilor ăstora, cum dădeai la apă undița, cum pluta tresărea iute, violent, dispărea cu totul trasă de cizlicurile astea și atunci trebuia să smulgi, să tragi de băț ca să-i înfigi cârligul zero sau zero-zero în buză. Pe malul Mureșului, pe toată întinderea Landului, începând de la canalul Pavilioanelor și până la cazanul de fiert țuică, adică până la extremitatea care ducea spre pustietatea de la **Balta lui Christos,** peste tot erau mormane de căcat de porc anumit plasate de Kalmann în locuri strategice ca să se și perpelească la soare și să se dezvolte în voie viermișorii mărunți, albi, delicați, pe care pescarii îi căutau învăluiți în nori de muște. Erau recoltați viermișorii din locurile unde se strângeau mulți de tot ca un ghemotoc alb, pe urmă erau cazați cu grijă într-o cutie din tablă împreună cu căcatul de porc din care se înfruptau ei și care era și casa lor, ca să spun așa: mediul de dezvoltare prielnic. La fel se producea treaba și cu râmele roșii de gunoi, astea erau lungi, roșii și suple, primeau și ele balegă de vacă în cutie. Asta trebuia să fie obligatoriu găurită la capac cu un cui, era nevoie să aibe mai multe găuri ca să intre aerul, de nu se întâmpla treaba asta în două zile viețuitoarele din penitenciarul acela, ieșeau deasupra și se sufocau, mureau pur și simplu, iar peștilor nu le era pe plac o asemenea momeală, viermișorii înșirați pe cârligul minuscul trebuiau să miște, să nu stea acolo în felul netrebnic al unui cadavru, la fel râmele de gunoi, și astea trebuiau înfipte cu dichis într-un cârlig mai mare decât cel rezervat viermișorilor, mai ales că râmele trebuiau încolăcite ca firul de ață pe goblen, prin rotiri ale acului care străpungeau trupul roșu-delicat al râmei și la urmă trebuia neapărat să le trimită coada liberă ca să o flușture prin apă și să atragă mreana și scobarul. Mai erau și alte momeli, bunăoară coropișnițele care se găseau tot la Fuida, în bălegarul din spatele grajdului sau la moșu Iosif Oancă. Coropișnițele nu trăiau în balegă, trebuia și aici să știi unde le cauți, și anume în pământul de sub gunoi, acolo stăteau ele într-un fel de canale, erau unele mai mari, altele mai mici, cu o platoșă roșcată care li se întindea peste cap și gât, de platoșa asta trebuia apucată ca și rădașca de primăvară care avea niște coarne negre ca de cerb și la fel era învăluită în platoșe, rădașca te putea strânge cu coarnele alea de degete dacă nu erai atent, sub gât avea un fel de oglindă neagră cu care se ghida noaptea pe când zbura ca un elicopter printre sălcii, oglinda aceea era un fel de radar al ei. În fine, rădașca nu era agreată de pești, în schimb coropișnițele aveau căutare, trebuia doar să le apuci de gâtul ăla împlătoșat și să le rupi picioarele din față care erau crestate ca un pieptene și probabil că treaba asta nu le era peștilor pe plac. Sigur că la coropișniță nu aveau ce căuta porcușorii, nu aveau ei gură pentru o asemenea viețuitoare care avea mărimea capului lor. Coropișnița nu putea fi folosită nici cu plută din aceea din pană de gâscă, trebuia undița cu plumb și nailon mai lung în așa fel încât să ajungă la apa mai adâncă unde trăia dumnealui somnul, monstrul care bântuia adesea prin poveștile multora dintre momâile de pe țărmul Mureșului. Numai că pentru a te putea înfrunta cu el, Landul nu era suficient, trebuia ieșit din hotarele lui, trebuia mers dincolo de **Balta lui Christos,** spre locurile speciale unde apa curge abia-abia, așa ca la Alimanul Popilor de la Insula de vară a lui Șoani unde nu putea ajunge oricine. În sfârșit! Problema cu peștii ăștia mai mari era de înzestrare; cei care aveau mulinetă și băț de bambus erau avansați într-ale meseriei, ăștialalți care se luptau cu porcușorii se uitau la sculele lor cam cum privim noi astăzi o Mazda nou-nouță în parcarea din fața cătărui hotel de câteva stele. Mai târziu vor apare pe aici, prin Land, și de-ăștia cu mulinete cu linguriță pentru cleni, scule fascinante cam cum erau și televizoarele care tocmai apăruseră, nu între hotarele Landului, am spus că aici nu exista curent electric din cauza căii ferate, ci dincolo, în lumea largă, pe strada Economiilor, sau a Morilor, acolo apăruseră primele antene uriașe prevăzute cu ancore prinse de cornii de lemn de la casele vecine. Așa și cu ăștia cu mulinetele acelea din fibră de sticlă; bețele erau mărunte, colorate frumușel cu roșu în jurul inelelor prin care trecea firul de nailon, stăpânii lor veneau de pe malul celălalt, din oraș, ei nu stăteau ca ceilalți, nemișcați la pândă, ci altfel, ci altfel erau ăștia, păreau asemenea migratorilor în drum spre ceva indistinct, atrași irezistibil de alte zări, stăteau o clipă la pragurile unde apa se vălurea peste pietriș și azvârleau până hăt departe o linguriță sub formă de pește care se rotea în jurul unui cârlig de care fusese agățat - anumit pentru clean - un ceva roșu. Aruncau linguriță aceea cu o mișcare anume pe care nu o putea face oricine, apoi începeau să strângă nailonul pe mosor rotind încet și continuu mânerul mulinetei care cârâia într-un anume fel. Inșii ăștia singuratici veneau din altă lume; nu avea cu ei scule de nici un fel, nici cutii găurite pentru coropâșnițe, râme sau viermișori, nici bețe de toate felurile și mărimile, nici suporții pentru sprijinit undițele, nici scaunul pliant cu trei picioare. Nimic din toate astea. Nu erau sedentari, nu colonizau o anume porțiune de pământ de pe mal, nici nu o amenajau în beneficiu propriu. Apăreau o clipă, sclipind în modernitatea lor blazată, și dispăreau încet, încet în felul cutărei crengi ce plutea spre cotul pe care-l făcea Mureșul dincolo de salcia plecată peste bulboanele din dreptul casei fostului deputat Draja.

Viața este o curvă ca fata aceea a lui Beltechi

E așa ca o adiere, un amurg urmat abracadabrat de un răsărit pe care nu ți-l mai amintești. Tânărul cu stofă merge la pescuit cu Sorca-Biju, pornește încă de la cinci dimineața, s-a sculat cu anume dificultate și pășește responsabil pe poteca udă de rouă care îi îndrumă pașii dincolo de cazanul de fiert țuică, spre **Balta lui Christos**, și de acolo mai departe pe malul abrupt al Mureșului. O vedenie de-o clipă, vai ție viață cum mergi înainte, de capul tău mergi înainte și nu te gândești cât de greu ne este, în definitiv, să ținem pasul cu tine. Faci ce faci și tot aici ajungi, tot la această obsesie, cam ce-ai putea fi tu din punctul de vedere al morții. Păi ce să fii. Un nimic... o trecere a anotimpului, o dimineață fără ploaie, tristă prin chiar griul luminii care te animă o clipă, sau nici măcar nu ești așa, adică tristă, ci altfel, puțintel plicticoasă, puțintel răsfățată de plictiseală, fără nici o perspectivă, un soi de vacanță, o suspendare a toate cele, un nimic harnic a cărui principală întâmplare e lipsa întâmplării. Trece Taica Gela la vreme de seară și fluieră pe stradă atât de frumos că amurgul întârzie în geamurile caselor cu tristețe, e vremea de școală, toamnă cu frunza abia ruginită, teii încep ușor de tot, practic insesizabil, să dea înapoi, să se pregătească de iarna care va să vie, amin. Ar spune multe lucruri cei ce pot spune, e de povestit totul, cum anume s-a constituit lumea asta, care-i rostul, mergi înainte, nu te apropia de prostiile astea că nu vei ajunge niciodată nicăieri, ideea e să stai cuminte, să împlinești ceea ce ai de împlinit, să nu te lași sufocat, să nu percutezi la întrebări aiurea, să stai la stradă cu moșul Ion Băsu, baciul mărunțel, trecut de nouăzeci de ani, să te uiți la el cu coada ochiului cum stă acolo viu, cum împlinește ceea ce e de împlinit, adică răsuflă ușor, tușește, se foiește amorțit pe bancă, privește indistinct în pustiul străzii, e trecut de ora unsprezece, soarele abia că răzbate printre nori, se apropie amiaza pe nesimțite, încet-încet că nici nu-i poți povesti apropierea tiptilă, ca din nimic, o adiere, un suspin; de undeva, de la o casă vecină, năvălește muzica de la un aparat de radio și moșu stă viu în stradă, pe urmă se întâmplă altele, trece un cârd de boboci de gâscă, cântă cutare cocoș la careva în curte, ai putea să dai samă de toate, să le inventariezi conștiincios și tot degeaba, tot inutil din punctul de vedere al vieții, nimic nu te ajută, te poți apleca peste concretul clipei aceleia stradale, îi poți scruta profilul, răsună din departe, de dincolo de Mureș, clopotul de la biserica nemțească și moșul oftează specific, zice ehe, săracă lume și vilag, așa mormăie dedat cu taina, a înțeles ceea ce, dracu să mă ia, nu pot pricepe, mă uit în parcul mănăstiresc la statuile de gips; sfinți catolici cu nume imposibile stau sub umbra stejarilor, mă holbez la ei și nu pricep ce e cu viața asta, să mă ia toți dracii dacă pot explica. Scrutez tâmp simplitatea minunată a rădăcinii subțiri înfipte în pământul de colo din parcul acela. De la baza crucifixului din ciment ros de intemperii, de ploi, de poluări, de ploi acide. Ce poate fi totul? Ce sunt toate astea? Faptul că tânărul cu stofă, sau Gigișor, sau taica Gela, toți au trăit cândva într-un anume fel și astăzi sunt altfel, aparțin unor alte lumi din mulți ani, încât nici nu ai putea spune răspicat dacă toate astea sunt aievea sau sunt niște iluzii, brambureli anapoda. În fapt, doar Gigișor se află cuprins în certitudine, el nu mai poate fi altfel, nu se schimbă, a rămas prin faptul morții care i s-a întâmplat solidar cu sine și cu vremurile pe care le-a trăit, le aparține lor tocmai pentru motivul că nu mai poate aparține vremii; viața este nestatornică, nu se îndrăgostește de nimeni și de nimic, la fel cu prostituatele acelea de stau pe trotuare și se dau bărbaților, trăiesc sau stârnesc bucuria amețitoare a unor clipe minunate și lor nu le pasă, târfele nu au suflet, nu se îndrăgostesc, rolul lor este să împlinească actul, acuplarea, să facă, nu să îndrăgostească. Ce te faci însă atunci când te îndrăgostești de o asemenea curvă? Ești ridicol pentru că nu pricepi că toată lumea se folosește de ea, de trupul ei, așa cum e fata aceea a lui Beltechi, toți o călăresc, șoferii de la balastieră, soldații o supun la poștă, stau la cafe bar și o fluieră, îi fac cu ochiul dar nimeni, doamne iartă și ferește, nu se îndrăgostește de ea, așa și viața, această curvă a curvelor, nici de ea nu te poți îndrăgosti decât cu prețul de a te acoperi de ridicol, de melodramatisme ieftine, nu poți să te dedai la declarații de amor, la tirade prelungi, la declarații stânjenitoare în ceea ce o privește, e la fel cum ai spune că te-ai îndrăgostit de târfa aia, cei de lângă tine te vor privi cel mult ironic, te vor șfichiui cu vorbele lor ca să te lecuiască de prostia ta, îți vor spune că ești lipsit de experiență în daraverile astea ale iubirii și de aia te-ai pierdut cu firea și ești practic terminat, pe urmă îți dau toți asigurări că o să treacă de la sine, când o să vezi că nu-i cine știe ce o să te liniștești, o să-și treacă; așa s-a întâmplat și cu găliganul acela de doi metri fără nume, un golan care a tot escrocat pe toată lumea la modul minunat, cu voie bună, cu bucurie aproape, până s-a înnecat și nu avea încă treizeci de ani împliniți, s-a înnecat beat în Mureș în urma unui pariu făcut la restaurantul Pitko cum că face și drege de-a lungul și de-a latul apei. Toți golanii, toate târfele, toți prăpădiții, ocnașii, nimea-n drum ăștia de țigani care vin și-ți strigă la poartă ca să te îndrume să cumperi sau să vinzi te miri ce, toți ăștia sunt amanții vieții, sunt curvarii Curvei, o iubesc într-atât încât îi fac toate capriciile, nu îi refuză nimic,

Continuare în pag. 15 ☞

Cronica literară

Luna trecută am scris despre Petru Creția cu a sa **Catedrală de lumini,** luna aceasta scriu despre ultima carte a lui Cezar Baltag, **Ochii tăcerii.** Scriu nu fără un acut sentiment al zădărniciei: cărți testamentare, ele exclud recenzentul, cronicarul, mediatorul. Sunt cărți definitive, mesaje către lumea de mâine. Cum să te interferezi, cum să tulburi sunetul pur al mesajului?

Așadar, apărut în **Biblioteca pentru toți** a editurii Minerva, volumul "definitiv" al lui Cezar Baltag se încheie cu o postfață-confesiune. O citesc uimit de "repaginarea" versurilor. Poetul "realizează cu o oarecare surprindere" că nu și-a antologat un poem pe care îl scrisese "la mai puțin de douăzeci de ani". Poemul "care îmi trezește azi... nostalgia prospețimii tonului cu care generația noastră dorea să-și facă simțită prezența și dreptul la existență" începea astfel: "În anii mei cei tineri curg sori imensi și grei/ Ca-n douăzeci de albii virile și fecunde,/ Mi-alunecă-n artere, neprețuit ulei,/ Cu valul lor de aur și foc să mă inunde." Poetul citează cele 13 strofe ale poemului pe care îl abandonase. E, într-adevăr, unul dintre textele reper ale generației. Și e unul dintre textele-reper fiindcă sugerează prestigiul lui Labiș, marele sacrificat al poeziei deceniului al șaselea. Labiș nu murise, el trăia, el elibera poezia românească de sloganurile politice. El aducea în prim-plan **poetul tânăr** care putea să-și trăiască vârsta. Tinerețea putea să triumfe.

Triumfalismul timpului se punea sub alt steag. Devenea, sub alte stele, plauzibil. El era recuperator. într-o lume a începuturilor. Reabilita ceremoniile inaugurale, gesturile melancolice, tiparele poetice compromise; lumea, ca și literatura, puteau fi citite altfel. Puteau fi văzute cu ochii fericiți ai Poetului: "Crinii de palidă flacără/ ai miazănoaptei se-aprind. Inima mea e castelul/ prin care trece Hamlet citind.// Cui cânți, uitarea mea blondă/ tu, stearpă risipă de tei/ Nu lăsati să se-nece Ofelia/ în verdele ochilor mei.// Bântuie luna. E-o toamnă/ a frunzelor din capitel./ În stânga mea tace Horatio/ sau numai o parte din el". Am citat din primul volum pe care Cezar Baltag și-l iubește în întregime și îl consideră demn a inaugura antologia, **Răsfrângeri** (1966). De la Eminescu la Ion Barbu marile simboluri ale poeziei românești "rescriu" itinerare poetice previzibile și imprevizibile. În spatele fiecărui vers trebuie văzută imaginea poetului tânăr, stăpânind devenirea lumii și a literaturii. Poezia speculară nu face altceva decât să ne atragă atenția asupra pasului regal al poetului tânăr. Discursul negativ al poeziei moderne își schimbă sensul. Tot ceea ce ținea de "golul" numit de poezia modernă capătă un sunet plin, ca o mărturie a capacității poeziei de a resacraliza lumea. Simpla **rostire** reabilitează, vindecă, reface. Poetul vorbește despre moarte, boală, rău, cu trufia celui care știe că el este învingătorul. Altfel, totul ține de rostirea imperativă, sacadat-regală: "Prinde-mă, noapte, în brațe,/ coapselor tale li-e dor/ de faldul zăpezilor albe,/ fosnite de vânturi ușor". Există chiar și un **Edict:** "Eu, voievod adolescenței și/ prin însăși voia sunetelor flaut/ al unei neaflate melodii/ pe care cu viața mea o caut,/ / chip palid din secunda suverană/ când totul și nimicul se ating/ și îmi apasă umerii enorma/ povară a domnescului meu nimb,// proclam explozia ființei mele./ Augustul demon ce-l adăpostesc/ să se dizolve calm în sine însuși/ ca într-un postulat dumnezeisc. "Vitalismul poetului se va verifica și în următoarele volume, **Sah orb** (1970), **Madona din dud,** 1973, în care poetul își răsfiră atotputerniciile sub semnul magiei, al descântecelor. Magul se specializează. Simbolurile poeziei sale vor coborî sub semn funebru în **Unicorn în oglindă** (1975) volum scris la moartea fratelui său și, mai ales, în **Euridice și umbra** (1988), volum al doliului după soția sa, poeta Ioana Bantas. Rostul oglinzii se schimbă în primul: "Oglinda este poarta în care un cal alb/ întâlnește un cal alb./ / Numai cu o oglindă/ poate fi unicornul

Ochii tăcerii

prins,/ dorința pură adulmecând imposibilul". **Unicorn în oglindă,** joc al vieții și al morții în deșertul de cenușă glosează memorabil pe tema dublului, ca și **Euridice...**

Descoperirea sacrului (cu interogațiile-i aferente) trăiește intensități noi în **Chemarea numelui** (1995). Câteva poeme ar ilustra marea tradiție a poeziei religioase românești: "Când sus, la rănile Tale/ N-a mai fost nimeni să urce/ am venit eu să-ți țin Doamne/ locul pe cruce.// Mai pogoară o dată și du-te/ la ai mei în iarba lumească/ și învață-i lisuse să nu Te/ mai răstignească.// Sângele mielului spele-i/ lumii păcatele./ Acestea sunt palmele mele/ acestea stigmatele."

Fratele, soția, dar și prietenii, plecați unul câte unul, eroii și victimele celei mai tragice generații literare românești, l-au educat întru moarte. De la finalul lui Labiș la moartea lui Nichita, a lui Velea și a lui Hagiu, a lui Titel și a lui Sorescu, a lui Romulus Guga și a lui Mihai Sabin se deschide o acoladă care transformă triumful literaturii, regalitatea (bănuită) a poeziei într-o experiență a eșecului. Lirica lui Cezar Baltag se răscumpără din nou, sub semnul religiosului.

Lirismul său intelectual, eseistica sa creștină au fost modelate de întâlnirea cu Mircea Eliade. Nici unul din volumele apărute după 1973 nu poate fi despărțit de conștientizarea sacrului. Dar el nu este un discipol ascultător. Întâlnirea cu Eliade îl leagă de marile întrebări, îi fortifică discursul liric. Retează retorica literaturii sale triumfaliste. Dar nu îl metamorfozează. În postfața sa testamentară, Baltag se mărturisește, polemizând în subtext cu dascălul său:

"Țin să spun că Dumnezeul poeziei mele nu este o instanță de constrângere, un ™autocrat», ci o tulburătoare interogație. Nu știu nici măcar cu siguranță dacă el se implică în istorie. Ceea ce pot să spun este faptul, constrângător **pentru mine,** că în absența lui totul devine de o mare absurditate. Dacă Dumnezeu ™moare» în numele ™imperativului de adevăr» atunci odată cu el moare și realitatea lumii, adevărul ei".

Moartea poetului dă acestui volum un sens nou, intens întrebător.

Cornel UNGUREANU

** Cezar Baltag, **Ochii tăcerii,** poeme, Studiu introductiv de Mircea Martin, Ed. Minerva, B, p.t., 1997*

Trei instanțe

Într-un text teoretic, *Autorul și personajele lui,* Dumitru Țepeneag nota: "Autorul are nevoie de personaj pentru a se face ascultat și crezut de cititor, iar personajul și el, are nevoie de autor pentru a se afirma, pentru a exista". **Lumea personajului** (Ed. "Echinox", Cluj-Napoca, 1997) se instituie de la acest motto posibil. Vasile Popovici finalizează astfel un proiect mai vechi (vezi: *Eu, personajul,* Ed. "Cartea Românească", București, 1988). Autorul și-l concepe ca pe un demers clarificator. Țința discursului ficțional e personajul. Ficțiunea epică devine astfel spațiul cognitiv în care un eu-origine, "subiectivitatea ca atare. Personajul, notează V. Popovici, "e o reprezentare mentală ghidată strict de indicațiile textului. Ceea ce-l deosebește de celelalte reprezentări mentale (o catedră, o stradă, un râu, un câmp de bătălie) este faptul că reprezentarea mentală numită personaj există pentru autor, pentru noi și pentru celelalte personaje, ca un orizont de conștiință, ca un subiect". Nu putem vorbi de o autosuficiență a textului. V. Popovici e conștient de utopia unei sistematizări totalizatoare a personajului literar, de faptul că "personajul dialogic și cel trialogic ne scapă". Și totuși riscă. Mizând pe autoscopie, autorul descinde în subteranele ficționalității unui Slavici, Tolstoi, Sadoveanu, Rebreanu, Preda, Gide, Bahtin sau Balzac. El nu-și scapă pirandellian "eroii" de sub control. V. Popovici se află în căutarea resorturilor intime ale fiecăruia. Le re-compune explorând personajul trialogic: "Personajul trialogic cumulează trei instanțe: Eu-l său, Tu-ul protagonistului cu care intră în dialog, și eu-l spectatorului. Personajul trialogic percepe, interiorizează, trăiește simultan trei conștiințe distincte, trei tipuri de conștiințe. Și le trăiește nu numai când se află prins cu adevărat în tiparul teatral, deci când de față, fizic, se găsesc niște persoane dispuse în mod specific, ci și în absența lor: el se simte în ființa lui teatralizat (...)".

Lumea literaturității se regăsește între proporțiile posibilului - ne spune parcă autorul. Posibilitatea interpretărilor și imposibilitatea răspunsurilor definitive. Explorând cronotopii livrești, V. Popovici deturnează adesea aserțiunile spre interogații: 'Ce sunt - de fapt - ™scenele teatrale»? Conduc oare undeva analizele anterioare? Are vreo importanță teatralizarea epicului? apare ea, într-adevăr, prima dată la Slavici sau o întâlnim și la alți scriitori români și străini înaintea sa, dacă nu cumva chiar la toți? Este sau nu teatralizarea o caracteristică a prozei sale?". Firul ariadnic devine persistența discursului interogativ. *De-nudarea* ei nu e lipsită de patetisme. Ea rămâne însă o probă tentantă căreia Vasile Popovici nu i se sustrage. El știe, cu siguranță, cât de labilă e granița dintre obiectiv și subiectiv. Dar intră în dialog/scenă/joc cu personajul. Alege și înțelege culoarea subiectivității. Aruncă zarurile. Și nu-i rămâne decât "să-și facă o idee" despre cel cu care e obligat să împartă prezentul lecturii. E o *convietuire* la capătul căreia textul se deschide/descriptează/dezvăluie, debanalizându-se.

** Vasile Popovici, **Lumea personajului,** Editura Echinox, 1997*

Jocul ironiei

"Ancorați în experiența imediată, sacrificăm lucidității ficțiunea, visul, mitul..., " notează Alexandra Titu în **Pagini de Jurnal.** În **Șoimul pelerin** (Ed. "Meta", București, 1977) autoarea sacrifică formula consacrată a basmului pentru a ajunge la adevăruri dincolo de spațiu și timp: "Fericirea, marile iubiri, savoarea lumii, toate au fost și mai sunt încă... Savoarea materiei și diversitatea lumii, și moartea, care au fost și mai sunt încă... Savoarea materiei și diversitatea lumii, și moartea, care e regăsirea propriei unități. Pentru cei care știu să moară..." Ea își organizează/structurează textul conștiincios, nerenunțând la indicațiile regizorale ori la motivele/temele/descrierile basmului. Subiectul e simplu: un patrulater (conjugal) încercând să refacă plinătatea/ armonia unei luni. Un Prinț chinuit cu meschinăriile politice, râvnind la artă, un despot (Lăcustă) sfâșiat de dorințe de putere, un Făt-Frumos aflat "cel mai aproape de întagibilul adevăr", însă despărțit de acesta prin putere și o "preafrumoasă Elenă" - toți născându-se "sub zodia războiului și a dragostei și a ispășirii. Patru făpturi muritoare, care aveau să se întâlnească, mânate de vârtejul patimilor omenești și ale moștenirilor lor de ură și de lăcomie și de faimă. Și de vrajă". Autoarea simte nevoia desacralizării. Obsesia ei e parodia, iar instrument îi e Ironia. Există chiar o voluptate a descinderii de pe piedestal, o desolemnizare a tonurilor: "O să plec în expediție și o să-ți las toți bosorogii ăștia perfizi pe mână, ca să-i transformi întâi într-un morman de cioburi și pe urmă, în nisip fin". Miraculosul e tradus într-un mod explicabil. Situațiile **deus ex machina** sunt anulate. Alexandra Titu rescrie figurile basmului dintr-un alt unghi. Textul e un soi de palimpsest. Frânturi din alte texte se suprapun în jocul ironiei. "Contingentele" de Feți-Frumoși întârzie să apară la peștitul Elenei, cavalerii învinș cu versuri de dragoste culese din manuale școlare, cu câteva figuri de scrimă și cu "impertinente" cămăși violet. În loc de Graal ei aduc "căzănele" contrafăcute. Timp de solstițiu. Amănunte "baladești": eroi, lupte, balauri, inorogi... Pretext pentru întrebările autoarei: "Așa că mă-ntreb și eu dacă un tiran are dreptul la ceea ce a răpit supușilor lui?" Cum ar trebui să fie un conducător și cum trebuie să fie Cetatea? "Însă trebuie să clocesc o nouă formulă guvernamentală, o altă versiune de societate, o altă <<cetate ideală>> știind prea bine că orice cetate, oricât de măreț i-ar fi mobilul ideal, devine accesibilă corupției, degradării în timp, chiar și pentru simplul motiv că e populată de oameni. Iar oamenii sunt coruptibili și degradabili în timp".

Tot luptându-se cu formulele basmului, tamizându-le prin sita ironiei, autoarea se lasă sedusă de joc, atât de mult încât uită (sau cel puțin lasă această impresie!) de intențiile sale ideatice. Ea întinde coarda prea mult. Tocmai pentru că are un final mereu amânat pe parcursul romanului: "Scoală-te Făt-Frumos. Mai avem câte ceva de împlinit pe aici înainte de a pleca pentru multă vreme. Înainte de a pleca. Mai are vreun rost? Ca să mai văd ce? Multe. Și parcă am convenit că trebuie cineva până la urmă, să întrevadă "modelul". Haide să pornim" sau "Tiparele există. Dar mă-ndoiesc că reușim noi să dăm de ele?".

Șoimul pelerin închide între "aripile" lui adevăr și minciună, luptă și resemnare, putere și slăbiciuni omenești: "Să încerci să-i aperi pe toți, înțelegându-i pe toți e un hybris". El e, după mărturisirea autoarei în jurnalul său, "un proces de distilare; el narează o istorie, desigur la fel de recentă și de atemporală ca majoritatea istoriilor care au o substanță insesizabilă chiar celui mai fidel document". Șoimul, pasărea solară, e aici "un simbol al trecutului dar, în același timp, pentru ani de zile simbolul a tot ceea ce le rămăsese din demnitatea de odinioară, simbolul rezistenței lor surde la barbarie și umilință și opresiune". "Singurele lucruri pe care merită să le creezi sunt cele pe care nu voiești să le stăpânești:" după cum: "nu stăpânești decât ceea ce ești în stare să creezi". Textul pătimaș, colorat de aglomerări mitice, o ajută pe Alexandra Titu să creeze o lume pe măsură epopeii - eliberată de povara/trebuința de a fi stăpânită. Cum e să trăiești într-un spațiu al fericirii dacă nu chiar reale-atunci măcar posibile?

Carmen NEAMȚU

** Alexandra Titu, Soimul pelerin. Proză, Editura Minerva, 1997*

Picătura de cucută

Cutuma modelului

Fizica nu există, ci doar un model mental al fenomenelor din proximitate privite dintr-un singur unghi. Chimia nu există decât tot ca model al acelorași fenomene, privite dintr-un alt unghi. Biologia, astronomia, geologia, geografia, până și științele umaniste, la rândul lor nu sunt decât niște modele mentale ale omului, așezate în sisteme și subsisteme pe sertărașe ce formează la un loc un dulap unic al cunoștințelor despre univers și om. ("Om și univers" este deja un act de maximă impertinență, când în realitate unul îl cuprinde pe celălalt mental, iar cel de-al doilea pe primul natural. Modelul matematic controlează de undeva dintr-o zonă a abstracțiunii de grad secund, ca ultimă cheie a minții umane asupra realității obiective. S-ar numi că întregul sistem de modele particulare și generale e supus unui subiectivism maxim, deși adevărurile probate obiectiv au o realitate a lor nedesfăcută în domenii științifice independente de către voința omului.

Modelul mental e puiul lui Adam, conceput să nu participe la ciclul cosmic, ci să zacă în eternitatea lui. Dar nu e nici a lui, pentru că dacă va fi fost un șarpe, acolo în Rai, care să-l fi ispitit natural spre Eva, va fi fost și un al doilea, ca pe caduceu, care-l va fi împins să încerce să-și reprezinte mental universul creat de Dumnezeu. Or Adam fusese făcut să asiste doar la spectacolul universal, fără să înțeleagă nimic, doar să trăiască o senzație de bine, capabilă să-i stârnească iubirea față de creator. S-a întâmplat însă ca tocmai ultima creație să-i fi fost fatală lui Dumnezeu. Iuda Iscarioteanul își are modelul în Adam, incertul sexual, devenit bărbat printr-o extracție de coastă, singura menită inițial, de nu chiar blestemată apoi să participe la jocul universal sub numele de Eva. Marea trădare a lui Adam nu a fost păcatul de a se fi împreunat cu propria lui coastă, ci de a fi început să-și constituie modele să poată pricepe, felie cu felie, creația universală.

Modele mentale, amplificate în timp, ajung să formeze un univers paralel, confuz și eterogen, ce-și caută permanent certificarea în realitatea obiectivă. Legile fizicii devin ca niște cutume, legile geometriei, începute cu simpla măsurare a pământului, apoi întărite prin efortul de ridicare a marilor edificii (palate, temple și necropole) devin cutume, astrologia, îndepărtată de obsedanta existență a ființei umane și ajunsă astronomie, ca și alchimia, transgresată în chimie își crează propriile sisteme cutumiale. Dar cum domeniile de desfășurare a modelelor, din ce în ce mai îndepărtate unul de altul, duc la fireasca apariție a unui model operant dincolo de granițele fiecăruia dintre ele, se ajunge la abstracțiunea matematică al cărei limbaj de comunicare se poate mișca oriunde, rupt complet de realitatea obiectivă și complet străin de cea subiectivă, reușind performanța de a se substitui, la nivel mental, oricărui dat concret. Întreaga logică umană (masculinul se îndepărtează de șaptezeci de secole de feminin, fără vreun rezultat palpabil), ea însăși un model mental de gradul doi, dacă matematicile superioare urcă spre abstracțiunea de gradul trei, nu are la bază decât ideea substituirii realității, unde omul acționează din ce în ce mai greoi direct, prin cutuma mentală. Din aproape în aproape, după ce privirea directă a realității obiective îi devine inoperantă prin îndepărtarea completă de ea, omul încearcă să substituie, în toate detaliile logicii universului obiectiv, propriul său univers, devenit pentru sine mult mai "material". Modelul ce e pus să se substituie realității devine locul central al universului uman, iar omul, prin mișcarea lui limitată temporal, dar aparent nelimitată ca și generații încearcă să i se substituie Creatorului. O comunicare atât de directă cu zeul se petrece din antichitate, când templul reprezenta o reproducere a marii locuințe cosmice. Zeul - o statuie impunătoare cu figură umană - era prezent în spațiul declarat sacru al templului. Orgoliul omului impunea ca primă etapă prezența lui în proximitatea zeului, a creatorului, ca mai târziu, deși credințele religioase nu permiteau, să trăiască iluzia substituirii Creatorului de către ființa umană, încercând să transfere celui devenit de-acum abstract, dar cu chip omenesc, toate caracteristicile și tarele celui viu, gândirea și sentimentele omului. Personificare sau semne ale unei vanități venite din contractul nemijlocit cu un univers, pe care, pentru a și-l face al lui, i-a croit o dublură. Trecerea de la politeism la monoteism n-a fost decât pasul de îndepărtare a lui Dumnezeu undeva într-un cer străin, rupt de lume și indiferent la ea, omul rămas singur simțindu-se și părăsit, dar și mai sigur pe toate invențiile lui paralele ce aveau să reconstituie universul din jur.

Marea fractură, devenită o crevasă avea să se producă tocmai atunci când din voința de a lua în posesie întregul creat, are loc înlocuirea lui cu propria creație mentală. Atunci apare evidentă și dureroasa distanță dintre concept și trăire. Dacă va fi păcătuit omul primordial va fi făcut-o încercând să găsească locul lui într-un univers prin medierea unor modele în care a început să creadă mai mult decât în realitate. Fractura **trăire directă** a cosmicității și **trăire în concept** va fi însemnat adevărata dramă a omului, explicată și ea destul de confuz în acele geneze ale tuturor religiilor. Păcatul lui Adam, cel necreator de viață a fost acela de a-și fi făurit propriul univers, paralel, unde, fără păcatul mai mic, de a fi participant la perpetuarea lumii prin Eva, ar fi pierit în nesfârșirea unui timp și spațiu, rămase în nucleul inițial. Apoi totul s-a complicat, cosmosului inițial substituindu-i-se unul mental, tot mai divers, tot mai adânc apropiat de un punct comun de care nu va da niciodată, pentru că cu cât va adânci o direcție, cu atât se va depărta de o viziune generală. Desfășurarea pe orizontală devine caducă în momentul în care forarea în domenii superspecializate face posibilă doar o comunicare asociativă. Trăirea devine apanajul omului mai puțin complicat, sau al femeii chemată să participe la cosmicitate direct, să reproducă totul mereu în întrega complexitate, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat de la apariția ființei umane și până acum. Stratul de separare a ancestralului cu civilizația contemporană e discontinuu. Comunicarea cu el se face prin momentele fundamentale ale vieții, prin clipele de trăire profundă. După naștere, noul venit dobândește prin școală primele modele ale lumii în care trăiește, ale întregii lumi, de parcă n-ar mai putea să supraviețuiască altfel. Noul venit e pregătit difuz și inegal, urmând să-și aleagă abstract o cale de viață dominată de un anumit tip de modele mentale cu care să opereze în folosul lui. Abstracțiunile de gradul doi sau trei sunt îndeajuns de îndepărtate de realitate pentru a lăsa senzația omniștiinței, astfel că generații de oameni își pun tot mai puțin problema unei atotcuprinderi directe a lumii dobândită firav la început. Undeva, la mijloc, artiștii, scriitorii, reflexivii, nici bărbați, nici femei, niște androgini creatori de modele intuitive, cu cât mai organice, cu atât mai apropiate de genialitate, cu cât mai esențiale, cu atât mai transtemporale, adevăruri de gradul patru. De gradul cinci e taina. Logica mecanicii cuantice se opune tuturor legilor fizicii clasice.

Modelul fizic, model religios, model filozofic... Tragedia acestei științe și a religiei a fost aceea că au pornit cu câteva noi modele paralele de la început. Va trebui să coborâm în ancestralul de lângă noi să descoperim cealaltă cale, care să ne ducă mai direct spre taină, altminteri ajungem ca sinucigașul Faust, deprimat în urma tuturor lecturilor lui.

Paul Eugen BANCIU

Fiore di virtu

Chiar așa

Nimic nu-mi pare a fi pe măsura poeziei în toată cultura de azi și de mâine în ciuda tuturor modelor, a preacinstitelor snobisme care umplu librăriile și sălile de expoziție la lumina atâtor filozofi, teologi, hermeneuți. Ce sunt poeții în lumea culturală românească? La fel ca în occident: niște inși bizari care nu mai contează la târgurile de carte. Dacă există ceva bun pentru literatură în lumea de astăzi, este tocmai faptul acestei binevenite marginalizări. Chiar așa! Starea continuă de a veni de undeva din fundal, din spate, de a fi scrutat cu înțelegere binevoitoare de la înălțimea marilor idei ale atâtor filozofi, teologi, hermeneuți, este fertil pentru scriitor. Ce altceva mai atâtător decât semianonimatul în care se desfășoară poezia română în clipa de față, ce altă provocare mai extraordinară: șansa de a complota pentru poezie din subteranele interesului literar. Cine mai știe că, undeva în subsol, poezia merge înainte, că se pregătesc noi nume, că vin basarabenii, asta-i culmea! În poezia românească pătrund cu o prospețime superbă inși cu nume de pomină: poetul Crudu, poetul Fruntașu, poetul Baștovoi, chiar așa îi cheamă. Dar pe cine mai interesează ce se întâmplă în literatura română? Dacă ea mai trăiește pe undeva anume în fojgăiala nesfârșită a comerțului cu carte, unde să-i mai găsești loc și lui Eugen Bunaru în toată fremătarea asta de nume ilustre, de la Fericitul Augustin la Phillipe Ariès, de traducții bine (sau prost) întocmite din Hegel, adăpostite de coperte occidental ilustrate, chiar dacă el, Bunaru, în seria de poezie a editurii Marineasa are una arătoasă, intitulată **Travestire în transparența unei zile.** Întrebare pragmatică, pe măsura vremurilor noastre e, inevitabil, următoarea: ce să faci cu un volum de poezie în bibliotecă, e inevitabil să-l așezi alături de Rudolf Otto, dă bine? Ei, cum o să dea bine când în librăriile care contează, (nu dau nume, librarii îmi sunt prieteni și-i înțeleg, ei fac comerț cu carte, toată viața lor e prinsă în această opțiune, nu-i de joacă), așadar acolo nu e **urmă de picior de poet.** Vina nu este a lor, ci a noastră, a cititorilor de poezie, care nu explicăm sau nu facem totul, după o celebră sintagmă, pentru a-i promova. Nici nu știu cum anume ar trebui, deocamdată ne mulțumim să facem, veșnic aceleași cronici de carte a căror monotonă hărnicie nu o mai urmărește multă lume. Poate că ar trebui spus altfel, bunăoară să ne adresăm direct, în felul următor: păi, dacă te hotărăști să cumperi o carte de poezie de Eugen Bunaru, dragă cititorule, dacă vei binevoi să faci această jertfă pecuniară (nu glumesc deloc spunând vorbele astea) și să extragi din buzunarele dumitale aproape goale câteva mii de lei, vei purta cu tine, în camera dumitale, versuri adânci, poezie adevărată. Ce? Acest lucru e puțin? E de neglijat? Întâlnim peste tot asemenea achiziții? Există inflație de poeți autentici în România, așa cum există inflație de mărfuri? Există cu adevărat pe piața poeziei o supraofertă? Nu cred, dragă cititorule, chiar dacă și aici apar tot soiul de manevre, de îngăduințe, de supralicitări vinovate. Așadar dacă vei cumpăra volumul de care îți fac vorbire te îndemn să mergi acasă, să te așezi în fotoliu, să pornești picupul cu o placă sau compact disc cu muzică din aceea vagă de-a lui Rahmaninov sau Sibellius, să te pregătești să citești simplu versuri simple din volumul de poeme. Să vezi că vei percepe altfel fulgurația născută ca din nimic în rândurile scrise: "Cândva în acest oraș imperial/ de provincie", zice poetul, "am visat să voi ajunge departe/ și că nu-mi voi da de-a berbeleacul/ niciodată copilăria adolescență/ tinerețea". Nu te pripi în judecată, să nu-ți pară rău că ai luat-o, ascultă ce-ți spun: întotdeauna frumosul unei poezii este altfel decât frumosul pe care-l știi, cu care te-ai obișnuit; aici, bunăoară, e un soi de supunere de-a dreptul, un sentiment discret al ratării care se petrece în orașul Timișoara căruia i se spune oraș imperial de provincie,

frumos îi spune, ratare e de înțeles, e a tuturor, e un fel de lehamite blândă. Câți din noi nu simțim, fir-ar să fie, că viața se duce de-a berbeleacul, că s-a și dus copilăria, adolescența sau tinerețea. Ratăm viața prin moarte chiar și la New York sau pe canalele Pro TV, sau invers, ratăm moartea prin faptul că nu o mai putem povesti nici la marile televiziuni și nici altundeva. Doar în poezie poți aproxima ceva. Ce să faci în atari situații? Păi să ascultăm pe Sibellius, sau muzică din adolescență, bunăoară **Nopți în satin alb** cu **Creedence Clearwater Revival,** să-l citim pe Bunaru, și pe alții de seama lui și despre cum zic ei despre ratare ascunsă în gestul zilnic: "Acum mă spăl pe dinți", zice poetul "îmi bărbieresc chipul/ iată că l-am îngropat cu mine cu tot/ (a câta oară?)/ într-o oglindă supurândă". În continuare poetul ne învață despre moarte, cam despre ce-ar putea fi ea; în multe locuri din volum ni se povestește despre viață și moarte, dar nicidecum înalt-filozofic, poetul nu se ascunde în dosul abstracțiunilor, el știe ca moșul Ion, vecinul de peste nouăzeci și cinci de ani de adolescența mea, să povestească moartea, să o ficționalizeze, este poetul Bunaru un chibiț, un ceva asemănător ăstora de la golumbi, din centrul orașului care discută despre fotbal, la fel cu moșul ăla, și poetul pe care l-ai cumpărat este un microbist al morții: amândoi o povestesc, nu o "rezolvă ideatic": "Acum/ cobor asurzitor treptele/ deschid poarta: o lume/ de frunze moarte/ o șansă să dispar/ ferm/ în aerul iertător-auriu/ de noiembrie". Poemul chiar așa se numește **O șansă**, adică una de a muri, adică de a coborî asurzitor treptele, de a deschide poarta către o lume de frunze moarte, pe urmă apare minunat șansa de a dispărea ferm, nu oricum, FERM. A dispărea poate să fie și ceva al morții, sau ceva al vieții, poți și în viață să dispari după colțul unei străzi învăluit în aerul iertător-auriu de noiembrie și în urma ta să fluture ușor, ca din nimic, o lume de frunze moarte. Numai poezia te lasă în deplina ta libertate ca să povestești tu, cam cum crezi de cuviință, că moartea ar putea fi ceva în felul unuia care dă colțul în vremea prânzului, prin noiembrie. Pentru poezie, moartea chiar așa ceva este, o poveste care te învață că dracul (adică moartea) nu e așa de negru pe cât se vorbește; uite, cititorule, frunzele au îngălbenit, cad din tei, soarele tocmai a ieșit dintr-un fel de păclă și, prin urmare aerul e, vorba poetului, iertător-auriu. Acum e momentul! (?).

În ceea ce privește relația poetului cu cititorul de poezie tot versurile lui Bunaru spun mai bine cum stăm: "Desigur ceea ce văd eu vezi și tu/ desigur fără să știu dacă visezi și tu". Pe bună dreptate se întreabă poezia: "așadar eu voi veni tiptil/ să te sărut aproape fără rușine/ acum când neîndoios dormi și visezi/ Visezi?". Chiar așa, cititorule de poezie, visezi?

Daniel VIGHI

Viața mea e un roman

Sub dughene

Vighi - doctor în filologie. Nu-i chiar de mirare. Mai degrabă uimește titlul tezei: **Orientul în literatura română.** Te-ai fi așteptat la Mitteleuropa, la masonerie, la "celălalt veac al XVIII-lea". Fapt surprinzător pentru cine nu cunoaște istoria veche și mai nouă a întreitei așezări Lipova-Radna-Șoimoș, unde Vighi (asemenei subsemnatului) a copilărit.

În burgada de pe Mureș (importantă atât pentru ortodocși, cât și pentru catolici, pentru români, șvabi, unguri, sârbi: cetatea Șoimoșului, reședință temporară a voievodului de Transilvania; mânăstirea franciscană; picturile Zugravului Nedelcu; Athanasie Marienescu; **Mara** lui Slavici; monumentul memorandiștilor, ridicat de Sever Bocu), ocupația turcească a lăsat câteva urme care, îmi fac socoteala, servite fiind de amintirile copilului Todorel, s-au dilatat profitabil în conștiința adultului Daniel.

La capătul străzii centrale se păstrează, ca prin minune bazarul, numit de localnici **Subdughene.** Când voia să facă fasole șau să fiarbă rufele, mama mă lua să cărăm apă potrivită cu damigenele și cu găletile de la **Cieșmă** (=cișmea; vezi turcescul **çeşme**), așezată pe un delușor de pe care ne dădeam iarna cu săniile. De câte ori ajung la Lipova, îmi propun să revăd locul, dar niciodată nu reușesc. O fac totuși adesea în vis; și cu atâta ardoare, încât atunci când mă trezesc trebuie să treacă niște minute ca să-mi dau seama dacă totul s-a întâmplat sau nu aievea.

În mânăstirea Maria Radna se află o piatră dură purtând semnul unei potcoave: copii fiind, priveam îndelung matrița lăsată de călărețul turc cu prilejul asedierii sfântului lăcaș.

Circulă legenda că în podrumul (=pivnița) unuia de pe strada Matei Corvin ar ieși un tunel de la Cetatea Șoimoșului, croit de turci pe sub Mureș.

Mustafa e un nume de familie destul de întâlnit prin partea locului. În cealaltă parte a Banatului, în sud, bătută cu piciorul, dar și cu cronica de preotul militar Nicolae Stoica de Hațeg, mai există numele de botez(!) **Agasân,** iar cei bătrâni, când să se refere la groful ungur, folosesc și termenul **spăiia** (vezi spahiu).

Așa că Vighi, care, la câte un pahar, se laudă cu strămoși ce ar fi fost pietrari italieni, ar putea fi și negustor turc, venit aici să se aprovizioneze la una din numeroasele sărării (prin una din ele, dezafectată, m-am jucat și eu de-a ascunselea în obsedantul deceniu cu ignoranți de vârsta mea, ascultând uneori cum liniștea ei miraculoasă e cutremurată de tancurile rusești aflate în marș spre terenul de instrucție dinspre Șiștarovăț). Dar Vighi, prin ascendenții săi, poate fi și învățat persan sosit acilea ca însoțitor al unui vremelnic conducător politic, ca să anunțe, cu câteva secole înainte, postmodernismul.

Viorel MARINEASA

Spiritul cultural al Timișoarei

● Există un spirit cultural al Timișoarei? ● În ce constă? ● Prin ce se caracterizează?

Traian Liviu Birăescu

Presupun că întrebarea, dacă există un spirit cultural al urbei noastre, nu este retorică; ea are, mai curând, rolul unui îndemn la discuție și, după câte îmi dau seama, a condus la o reușită. Câteva din răspunsurile celor anchetați sunt remarcabile, iar contribuția maestrului Nicolae Boboc este (cred) substanțială. În ceea ce mă privește, voi încerca să însăilez câteva opinii, mai degrabă crâmpeie, de vreme ce spațiul tipografic, țărmurit prin firea lucrurilor, nu-mi permite mai mult. În vara anului 1919, când părinții mei, împreună cu redacția ziarului **voluntarilor,** "Banatul românesc", au venit de la Lugoj la Timișoara, românii erau, de abia, pe al treilea loc în cadrul populației orașului, după germani și maghiari. Viața culturală românească avea aici încă forme embrionare. Se formase tradiția unei prese combative, ziarul "Dreptatea", bunăoară, avusese - înainte de primul război mondial - conducători de talia unor gazetari precum Valeriu Braniște sau Cornel Diaconovici. Se jucau piese românești, cu actori amatori, existau formațiuni corale și reuniuni culturale, care dădeau serate, precum cele de la restaurantul **Novotny**, din piața căreia astăzi i se spune "Bălcescu". Între timp, localul a fost demolat, dar, ca prin ceață, îmi amintesc iluminatul puternic, cu lămpi incandescente cu petromax.

În ce privește instituțiile de cultură, Timișoara n-a avut șansa Clujului. Universitate, Operă, Teatru, Filarmonică, totul s-a creat, aici, mai târziu și la scară mai redusă, decât în orașul de pe Someș. Este adevărat că instituțiile - ele singure - nu ctitoresc o cultură; o potențează însă și au un rol important în stabilirea unui climat prielnic înfiripării unei culturi. Timișoara a fost întotdeauna un puternic centru comercial și industrial, problemele culturii erau de al doilea plan. Pe deasupra nu ne-a surâs nici șansa. Entuziasmată de calda primire pe care i-a făcut-o publicul timișorean, o companie teatrală bucureșteană voia să se stabilească în oraș. Un incendiu a mistuit însă (în 1921) o bună parte din clădirea teatrului. Ruinele, mascate de pereții de scândură și rogojini, au rămas așa, ani de zile, urâțind centrul burgului. Era, poate, un semn premonitoriu. Nici astăzi **Filarmonica** locală, care și-a sărbătorit recent 50 de ani de existență, nu are un sediu, iar **Pinacoteca Banatului** nu este încă pe deplin instalată în **palatul baroc** al fostei Prefecturi, a cărui restaurare întârzie. Să mai adăugăm că - în era comunistă - "culturnicii" și-au făcut de cap aici mai vârtos decât aiurea. Și, ca și cum nu ne-ar fi fost de ajuns eșecurile locale, ni s-au mai adus și altele de la București. Au rămas de pomină doi directori, unul al Operei, celălalt al Muzeului Banatului. Cel dintâi, spre hazul muzicienilor din orchestră, confunda "toba" cu "Tuba" (instrument de suflat). Al doilea, voia să restaureze statui vechi, punându-le brațe... noi. Ca să le țină isonul o "șefă" de cultură, le-a cerut, pentru a-i feri de "misticism", muzicienilor Filarmonicii să nu mai cânte la Dom concertele de orgă; să aducă orga la Filarmonică. Credea, pesemne, (**sancta simplicitas**) că o orgă poate fi mutată, de ici colo, așa ca o piculină.

Ne-am pripi, însă, dacă din aceste pilde, sau din altele, am ajunge la concluzia că Timișoara nu are vocație culturală. În adolescență l-am văzut pe Sabin Drăgoi trecând pe la **Maria.** Anii cei mai buni ai creației sale i-a petrecut aici, ca director al **Conservatorului Comunal**, instituție care a avut profesori ilustri (Zeno Vancea, Alma Cornea Ionescu ș.a.) și care a format o punte de trecere între vechea **Societate filarmonică** din oraș, înființată în 1870, și viitoarea **Operă** și **Filarmonică. Școala de Belle Arte,** găzduită ani buni de urbea noastră, a adus aici artiști de talia lui Romul Ladea, Aurel Ciupe, Catul Bogdan, care, la rândul lor, au creat o "școală".

Dar, poate, cel mai bine s-a manifestat spiritul cultural al orașului într-o seamă de publicații. Voi aminti una singură: revista "Vrerea", apărută în două serii, înainte și după 1944. La "Vrerea" au colaborat scriitori maghiari, precum Franyó Zoltán și Jozsef Meliusz, vădind astfel buna înțelegere și conlucrare între culturi, proprie spiritului locului. Și, mai târziu l-am văzut, adesea, pe Franyó, împreună cu prietenul său Aurel Buteanu, la cofetăria **Violeta** sau **Macul Roșu,** ostenindu-se să găsească veștmânt maghiar unor versuri românești. Buteanu a fost el însuși un excelent traducător din maghiară. Deschiderea largă, vocația "europeană" a "Vrerii" s-a accentuat; mai ales când Ion Stoia-Udrea, directorul revistei, a încredințat după 1944, conducerea sectorului literar lui Silvio Guarnieri, pe atunci tânăr profesor de italiană la liceul nostru "C.D. Loga", mai târziu, în Italia, profesor la Pisa. Guarnieri l-a inițiat pe poetul Petru Sfetca în arta traducerii. Pentru prima dată, în versiune românească, au apărut mai întâi în paginile revistei, apoi în volum la Editura "Vrerea", poeți italieni de talia unui Salvatore Quasimodo, Giuseppe Ungaretti, Umberto Saba. Cred că tot în "Vrerea", Ion Stoia-Udrea a tradus din poezia negrilor americani, iar Florian Potra a scris despre Italo Svevo, romancierul italian de mare faimă, cvasinecunoscut publicului românesc (un foileton despre Svevo publicase, în "Vrerea", Mircea Eliade). Sunt doar câteva din exemplele care atestă una din trăsăturile spiritului cultural timișorean: vocația sa europeană.

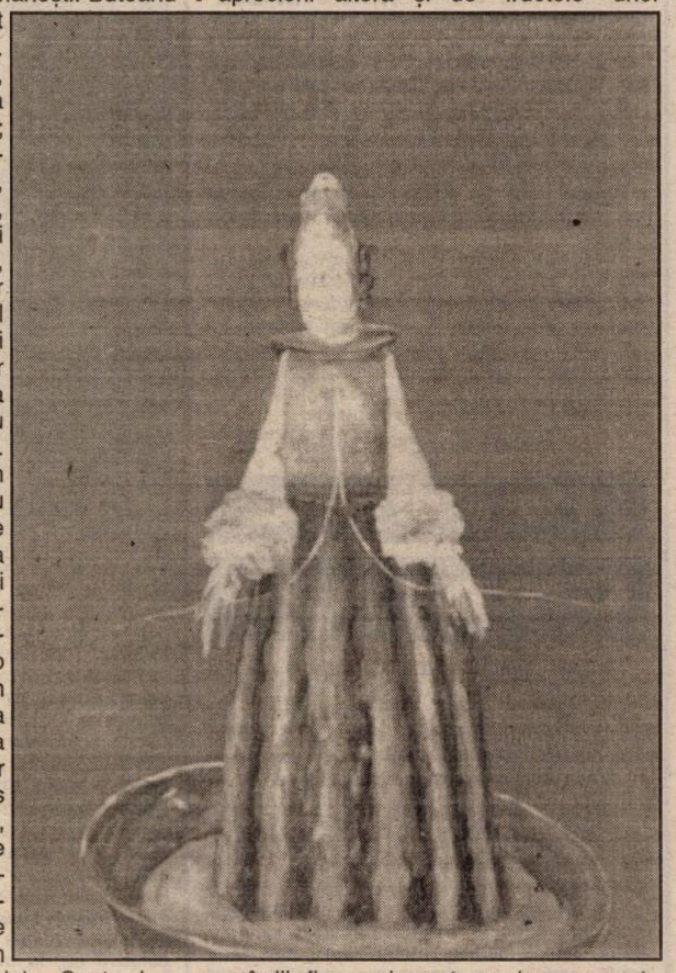

Simona - Grazia Dima

În contextul larg de față termenul **creativitate** circumscrie o arie semantică atât de vastă, încât mi-e teamă să n-o sărăcesc delimitând-o. Ea ar putea fi analizată dintr-o multitudine de perspective: a creatorului (creatorilor), a culturilor avute în vedere (românești și nonromânești), a recunoașterii creației artistice (culturale), a elanului apt să genereze evenimente culturale etc. Mi-e imposibil să răspund foarte sistematic, dar încerc să o fac din interiorul conștiinței mele de om născut aici, care și-a văzut structurată dintru început senzorialitatea grație liniilor vizuale de forță ale orașului, care i-a înțeles cultul pentru muzică și arta plastică de cea mai bună calitate, cult întreținut cu seninătate dincolo de politic. I-am receptat și stilul de viață, deoarece Timișoara are incontestabil un **stil,** o știință de a trăi cotidianul cu elevație, aproape ca pe un ritual. Tot aici universitatea formează, deja de o bună bucată de vreme, în primul rând un public avizat și profesionist. Există fără îndoială un nimb cultural multiform care cizelează cu delicatețe, pe nesimțite, viața oamenilor. El a avut meritul de a nu lăsa niciodată orașul fără șarmul său specific, fără acea cochetărie inefabilă, chiar și în anii cei mai întunecați. Timișoara este un **topos** al jubilației întru o lume paralelă ce pare a fi cu nimic mai puțin adevărată decât cea reală. Totodată, am avut dintotdeauna și senzația că exaltarea formei (datorată în fond unor civilizații nerom ânești, moștenită deci, iar prea puțin asumată în chip activ) ascunde cu abilitate și maliție o capcană: ispita exteriorității, atașamentul față de o strălucire superficială, neinvestigată mai atent. Timișoreanul generic este insul pentru care nu există altceva în afară de vizibil, de unde și apetența pentru social în detrimentul spiritualului, aprecierea exagerată (și suficientă) pe care o acordă autorizării (surogat al opțiunii proprii). El e structural inapt să trăiască în arta pură, în realitatea ei autonomă, ascultând de legi ale ei și numai ale ei, întrucât nu se simte în siguranță: are nevoie de suportul aprecierii altora și de "fructele" unei osârdii, fie ea și creatoare (percepe arta și artistul prin eventuale consecințe: bogăție, celebritate, mondenitate, putința de a călători, încadrarea în sistemul universitar etc.). Pe scurt, nu este o autoritate în materie de cultură, ci un degustător ordonat, sistematic, supus, chiar fără a-și da seama, unor ierarhii prestabilite, receptiv doar la ceea ce a fost omologat deja. Deși Timișoara naște artiști, nu e prielnică pionieratului creator, ci constituie o excelentă stație terminus, loc ideal al **împământenirii** viziunii, prin punerea ei în circulație, când a devenit o bună monedă de schimb, prin montări spectaculare (mergând uneori până la carnavalesc și kitsch). Timișoreanul e neintrecut în a celebra în chip exemplar valori recunoscute. El, asemenea bănățeanului, în general, are un benefic nivel cultural mediu, este un **causeur** desăvârșit, expert în a înălța ori doborî idoli țesând molcom o relaxată canava de plinuri și goluri. Înclinația sa se îndreaptă spre munca de echipă, de masă, ori spre cea valorificabilă prin mondenitate. În Banatul de odinioară erau, pe drept, faimoase corurile și ziarele sătești, după cum astăzi orașul își recunoaște fără șovăială eseiștii, eruditii, oamenii de cultură și organizează cu frenezie lansări de carte, expoziții sincretice, spectacole de cele mai diverse tipuri. Întrucât creativitatea sa își dă încă adevărata sa măsură (statistic vorbind), în plan economic și social, el vede în tipul de creator intelectualist și extravert mult doritele garanții ale soliditătii, cantitativului și feeriei sociale. Chiar și în sferele culturii, se simte gratificat recunoscând o investiție sigură, nobil echivalent al unei cămări bine garnisite pentru iarnă. În contrast, nimic nu-i inspiră mai multă oroare decât ridicolul provenit din pasionalitate. Fanatismul unui crez îl îngrozește sau îl scârbește. Poate aceasta explică de ce orașul nu aprobă funciarmente artistul ca artist, îl acceptă doar prin ornamentica lui (atuurile pomenite mai sus), dacă etichetele lui sunt "corespunzătoare", "corecte". Arta însă îi scapă. Fiind în esență prudent, conformist, temător, lipsit de opinie și de eroism la nivel cultural, orașul s-a deschis de regulă personalităților energice și volitive din alte zone ale țării, care au adus un suflu necesar, un ideal pe care au știut fiecare să și-l împlinească în chip optim. Fără a minimaliza meritele creatorilor născuți în Timișoara, ci dimpotrivă, și, de asemenea, fără a avea regrete că Orașul a fost, întotdeauna, o gazdă atât de primitoare, trebuie să admitem că efervescența culturală reală din prezent ca fenomen public de amploare se datorează cu preponderență timișorenilor prin adopțiune.

Carol Sebestyen

În prezent, nu cred că există așa ceva. Trăiesc în oraș câteva personalități importante. Foarte puține. Nu orașul le-a însemnat creația. Dacă se vorbește de ele e din cauza valorii, nu al nu știu cărui spirit al urbei.

N-are rost să o luăm iarăși de la mica Vienă. Mitul Timișoarei - cel mai occidental oraș al României - **s-a prăbușit** după '89. E un paradox: Timișoara, orașul care s-a opus dictaturii comuniste, Timișoara - vârful de lance al democratizării României, Timișoara - un oraș decăzut. Adevărul acesta e: în luna aprilie a anului 1997, Timișoara nu e mai cu mòț decât alte cinci-șase orașe cu peste o sută de mii de locuitori. Ba, aș zice că mai are de învățat de la ele.

Ce vedem? Un oraș murdar, cu șosele proaste, trotuare desfundate și zone infecte în chiar centrul său (Piața 700). O densitate alarmantă de figuri sinistre; bișnițari-securiști-escroci cu gușă **bănățeană.** Castele țigănești ridicate peste tot. Construcții făcute în disprețul marilor arhitecți ai urbei, dispăruți nu se știe pe unde.

Să ne oprim la jumătatea drumului ce duce spre crestele spiritului timișorean. ce găsim? O presă locală lipsită de profesionalism. Filiala timișoreană a televiziunii de stat avea, până mai ieri, cele mai slabe programe dintre suratele ei. Nu mai vorbesc de posturile particulare. Să privim mai sus. Zărim o universitate neieșită din amorțeală, cu toată strădania unor tineri profesori. Un teatru, care, dacă e comparat cu cel din Craiova - oraș unde lumea nu-și bate atâta capul cu spiritul său -, stingem lumina și mergem cu toții la culcare. Filarmonica și Opera? N-am auzit să le fi plasat cineva printre primele din țară.

Ce mai vedem? O singură **revistă** culturală - "Orizont" -, unde apar, în ultima vreme, semnături ale "foștilor" - osificați în modelul tradiționalist, provincial în registru minor și cu accente naționaliste. Să fie un semn al toleranței și armoniei - regăsite, iată! - specific timișorene? **Modernii**, deschiși spre lume, au deținut puterea și influența în urbe - și nu numai - imediat după decembrie '89. Au devenit universitari sau politicieni. Ei și tinerii pregătiți de ei rămân speranța. Dar îi pândește scleroza timpurie, au intrat într-un fel de penumbră. Le-am fost învățăcel. Să-mi scuze impertinența: politica fostei puteri față de Timișoara e doar o cauză - majoră, dar nu e singura! - a tabloului pe care, e adevărat, sumar și cu tușe îngroșate, l-am zugrăvit.

Mariana Șora

Feline domestice

Dedic această tabletă copiilor nevârstnici și mai vârstnici din orașe, mai ales din blocuri, unde au drept grădină câteva ghivece de flori, drept orătănii păsările cerului poposite pe tabla ferestrei, și drept vietăți din ogradă vreun verișor de-al nostru cu patru picioare.

Stă pe pervaz lăsându-se admirat din profil, nemișcat și subțilim, întocmai ca faimoasa statuetă egipteană din muzeul de la Berlin, doar că nu e din bronz, ci de culoarea cărbunelui, negru ca dracul împielițat, blana sa fină și lucioasă are, ca la unii oameni cu părul de tot întunecat, la asiatici sau indienii americani, reflexe albăstrii. Când își întoarce capul spre tine, ochii-i apar ca două lumini de smarald perfect rotunde, plasate alături în goluri din blană ca niște butoniere. Uitându-te atent mai de aproape, apar în mijlocul micilor lacuri de un verde strident și translucid două dungi înguste, așezate vertical și negre parcă dinadins că să fie în armonie cu blana mătăsoasă. Apoi își întoarce capul la loc, privind drept înainte - clipind doar arareori. S-a dezinteresat de tine, își continuă concentrat și nepăsător meditația ce pare să-l absoarbă complet. Zic el, fiindcă e motan. Dar nici demnitatea sa de domn, nici meditațiile îndelungi nu-l împiedică să se dedea la dezmierdări tandre și la giumbușlucuri. Îl iei în brațe, îi netezești părul de pe cap și spate, deodată e o simplă pisică blândă, o jucărie, o cârpă în mâinile tale, o tandră, o miorlăită. Nu mai știe cum să-ți intre în voie lăsându-se "pieptănată" cu degetele chiar și în răspăr - până ce, din senin, se supără. Sau s-a plictisit? Sare de pe genunchii tăi, se ascunde și multă vreme nici o chemare n-o înduplecă să se arate. Are maniere, pisoiul nostru. Așa e el, distins și delicat, de mic, după ce a stat vreo zi două numai ascuns sub mobile, s-a învățat cu aerul casei și evoluează dintr-o cameră într-alta, de la bucătăria dintr-un capăt al apartamentului, până la balconul din capătul celălalt, ca un prinț moștenitor vizitându-și domeniile. Fără îngâmfare însă. Cum trece cineva, chiar de-al casei, se dă politicos de-o parte, te lasă să treci. Își face toaleta cu sârg, curățând și lustruind cu limba întregul trup, pe unde ajunge, făcând în acest scop vii mișcări din cap în sus, în jos, ca și cum și-ar aproba mereu gesturile. Să vezi și să nu crezi: după ce și-a făcut lipsurile în lădița cu nisip pusă într-un colț de coridor, adună cu sârg folosindu-se de lăbuțele din față, firele de nisip ce s-au vărsat alături! E civilizat, ce mai! După ce a mâncat se linge pe botișor privindu-te prietenos de parcă ar zice: "Sărut mâna pentru masă!".

Dar noaptea: Atunci se trezesc instinctele de fiară, animalul se dezlănțuie - cât poate de unul singur, în acest spațiu îngrădit. Se ascunde în câte un colț întunecos, stă la pândă îmbrăcat așa în costumul ce-l face nevăzut, de acolo năvălește repezindu-se sălbatic pe o goangă sau un fluture de noapte ce s-a lovit de lampă și a căzut pe jos, îl înșfacă cu ghearele, dar nu-l mănâncă. Din nou gonește dintr-un colț într-altul al holului mare, ochii-i lucesc verzi ca otrava, degeaba ai încerca să-l oprești, să-l potolești, tot trupușorul e locuit de o forță care se dezlănțuie, nobilul și pașnicul nostru pisic e o panteră neagră. În clipa următoare sare în trei labe, tot pieziș, cu spatele făcut cocoașă de parcă-i posedat de un demon sau mai degrabă e transformat se vede într-o iazmă slobozită din iad. Unde a dispărut vietatea blândă de peste zi?

Sufletul pisicesc pare a fi extrem de complex. Fiecare individ din speța felis silvestris forma catus este diferit. Ba, este o veritabilă personalitate. Ceea ce au toți în comun sunt manierele distanțate: nu se înjosesc alergând după om ca un câine, nu se dedau la maimuțăreli decât când au chef, nu-și renegă rangul regesc. Până și o oarecare pisică domestică se poartă maiestuos. Goethe numește pisica "o prințesă decăzută din dinastia leu". Micile feline impun oarecum respect prin ținuta demnă și prin misterul pe care-l trădează ascunzându-l. Personalitatea fiecăruia se arată prin deosebirile uriașe constatabile în "caracterul" lor. Da, pisicile sunt parcă mai individualizate decât câinii. Nu le poți dibui prea ușor, nu știi numaidecât "ce hram poartă". Ele pot fi blânde și crude, prietenoase și distante, jucăușe și demonice, lacome și delicate, uituce sau răzbunătoare.

Spre exemplificare îmi stă la dispoziție un alt exemplar din neamul pisicesc, rudă cât se poate de apropiată a prințului nostru negru. Cam un an după ce-l adoptasem pe el, incomparabilul, am fost rugați cu atâta insistență de stăpâna părinților lui (dintre care, evident, numai mama era cunoscută) să mai adoptăm un pisic, unul nou născut și drăgălaș, încât n-am putut rezista, cu toate că presimțeam ce balamuc va fi cu două animale în casă: procurăle de mâncare, curăță după ele, ai grijă să nu se poată vătăma nici distruge cine știe ce cât ești plecat etc. Complicațiile aveau să întreacă toate așteptările. Dar asta e altă poveste.

Vroiam să semnalez doar deosebirea de "caracter" între frate și soră, da, de caracter chiar și în sensul moral al cuvântului. Pisu era, cum am spus, un nobil, tăcut, discret, politicos, curat și repede îndestulat, era prințul negru din poveste. Soră-sa, în schimb, era o mahalagioaică. Asta s-a putut constata de timpuriu, chiar dacă nu de la început, când era un bebelus nu de mult înțărcat. Nici o urmă de timiditate însă când s-a pomenit la noi, în locuința mare și străină. Nu s-a ascuns ca pe vremuri Pisu, în schimb s-a apropiat de acesta, s-a dat cum zice bine pe lângă el, tactică sau vocea sângelui? În orice caz, cu efecte imediate. Pisu era răpit. A îndrăgit-o pe micuța, drăgălașă, de altfel, cu vărgături sure (tigru domestic de tip obișnuit deci) care a fost numită, fără căutări, pur și simplu mâța, ceea ce și era din plin. O miorlăită, o pretențioasă, obraznică și înfigăreață. Peste câteva luni, devenită mare și puternică aproape cât o adultă, observ că se repede la blidul umplut pentru ea și Pisu laolaltă și înfulecă de zor, în timp ce neghiobul sau altruistul stă și privește. Nu se atinge de mâncare până ce n-a isprăvit "cea mică", plecând lingându-se pe bot, după ce lăsase pentru el doar câteva rămășite. Adăugăm firește din peștele congelat cumpărat pentru acești mușterii ai mei, zicându-mi că nici prea mult nu-i sănătos, cum avea să dovedească doar că alt aliment potrivit nu se găsea pe vremea aceea. Apoi am recurs la o stratagemă: îl luam pe Pisu cu mine la bucătărie la ora mesei lor, închizând ușa spre hol, unde o lăsasem pe mâță. Aș, ți-ai găsit! Distinsul cavaler nu se atingea de mâncare, stătea teapăn în fața blidului și făcea greva foamei. Atitudinea lui rigidă și aerul încăpățânat grăiau clar: nu-mi trebuie până n-o lasi pe a mică să vină și ea! Ba chiar se ducea la ușa închisă, zgâriind-o ca un cățel care vrea să iasă. N-aveam încotro, cedam. Cea mai mică se înfigea fără jenă, iar el o privea oarecum patern, cu mulțumire. Apoi consuma restul.

Peste câteva zile, băiatul nostru mai mic a adus, dar de la un coleg de clasă al cărui tată lucra ca medic la un centru de experimente cu animale, un rozător de culoare bej spre rozaliu, de dimensiuni cam între șoarece și șobolan, ființă exotică venită de prin California se pare, cu ochișori ca niște rubini, cu pâlnia urechilor inteligent îndreptată cu vârful în sus, adică, cum să spun? Puteai înțelege slăbiciunea față de această vietate, manifestată cu entuziasm de către prâslea al nostru pe vremea aceea de vreo 9-10 ani. Prin urmare, am adoptat-o, ce era să facem? În pofida unui amănunt scârbos din anatomia ei: coada. Avea de trei ori lungimea trupului, părea umedă ca o rămă, doar că subțiată treptat spre vârf, și avea și culoarea unei rame, doar că de un roz mai intens. Mica scârboșenie te cucerea însă cu perlele rubinii ale ochilor vioi de parcă vorbeau. Ca să fie la adăpost de atacuri vrăjmașe, dar și ca să o avem mereu sub control, i-am dar drept locuință un borcan mare cât un butoias pentru acrit varza, cu un cuib de paie pe fund. Cu timpul m-am apucat să-i construiesc un fel de scrânciob ca pentru o veveriță, agățat de o bară transversală peste gura borcanului. Acesta era evident neastupat, așa că o mică fiară lacomă putea băga laba cu ușurință ca să-și satisfacă instinctul de vânător. Să mai pomenesc și faptul că - spre mai multă siguranță - borcanul a fost plasat pe un colț al biroului la care lucram. Când plecam de acasă, închideam ușa acestei camere, devenită secția de zoologie a casei, dar când mă repezeam la bucătărie, firește că locul rămânea nesupravegheat. De la bun început, Pisu sărise pe biroul meu, privind pe noul locatar cu atenție, cu botul peste gura borcanului, adulmecând a mirare și în cele din urmă băgând laba să-l prindă. Nu-u-u, am zis eu cu voce dojenitoare, nu e voie, auzi? Nu e voie, am mai repetat, sperând că tonul meu semnifică opreliște și dojană. Ei bine, din ziua aceea Pisu n-a mai încercat niciodată să bage laba în borcan. Puteam să-l las fără supraveghere în camera aceea. Înțelesese că acolo se află un locatar al casei, nu o pradă.

Mâța în schimb? De câte ori se ivea ocazia, încerca din nou să-l prindă pe șoricel - avea și el un nume, dar l-am uitat -, am și bătut-o pentru treaba asta, tot degeaba! Trebuia deci să mă asigur că ea nu se află în cameră și să închid ușa când plecam.

În curând cei doi căzuseră în păcatul incestului, iar noi ajunsesem la disperare. Pisu se năravise să-și lase amprenta olfactivă de mascul pe câte un colț al covorului, după care mâța se năravise lăsând udeala peste tot pe același covor mare din hol. Situația a devenit insuportabilă după apariția progeniturilor: cine să ia asupra sa înecarea sau altă metodă de exterminare a tinerei generații? Am crescut pisoii, adorabili de altfel, plini de haz și nevinovăție, până am reușit, după pledoarii pentru a căror putere de convingere ne-ar fi putut invidia orice maestru al baroului, să-i plasăm pe toți la diversi cunoscuți și cunoscuți ai cunoscuților. La fel generația a doua. La a treia am zis - gata! nu se mai poate. Cum am scăpat de Mâța nu mai știu, cât despre Pisu, el ne-a scăpat de prezența sa, ce zic! ne-a privat de ea murind. Pur și simplu. S-a îmbolnăvit de la zi la alta, zăcând pe sub fotolii, ca atunci când alunecase de pe pervazul exterior de tablă a unei ferești - patru etaje - și-l adunase de pe cimentul din fundul luminatorului fiul meu cel mare aducându-l pe rănit în brațe, iar acesta se ascunsese două-trei zile fără hrană, doar puțină apă lua dacă aveam grijă să i-o aducem la ascunziș. Acum, veterinarul consultant a constatat că face uremie - pe semne, zicea, i-ați dat prea mult peste! Ni se rupea inima. După toate mai eram și indirect vinovați de moartea lui. L-a dus din nou în brațe fiul meu mai mare și l-a îngropat sub un copac din grădina vecină, în timp ce eu priveam din fereastra din camera-birou. De acolo locul se zărește bine, și nu o dată am aruncat o privire înduioșată spre acel mormânt neștiut de nimeni afară de noi. Acum, după atâția ani, când mă aflu în trecere, ca vizitator în casa care mi-a fost atâta vreme cuib cald și luminos, nu uit să arunc de fiecare dată o privire spre locșorul unde s-a făcut una cu pământul nobila vietate prietenă, prințul negru din poveste, întruchipat pentru o etapă din migrația perpetuă a sufletelor în trupșorul acela de mică ființă în care se simțea o flacără din duhul firii.

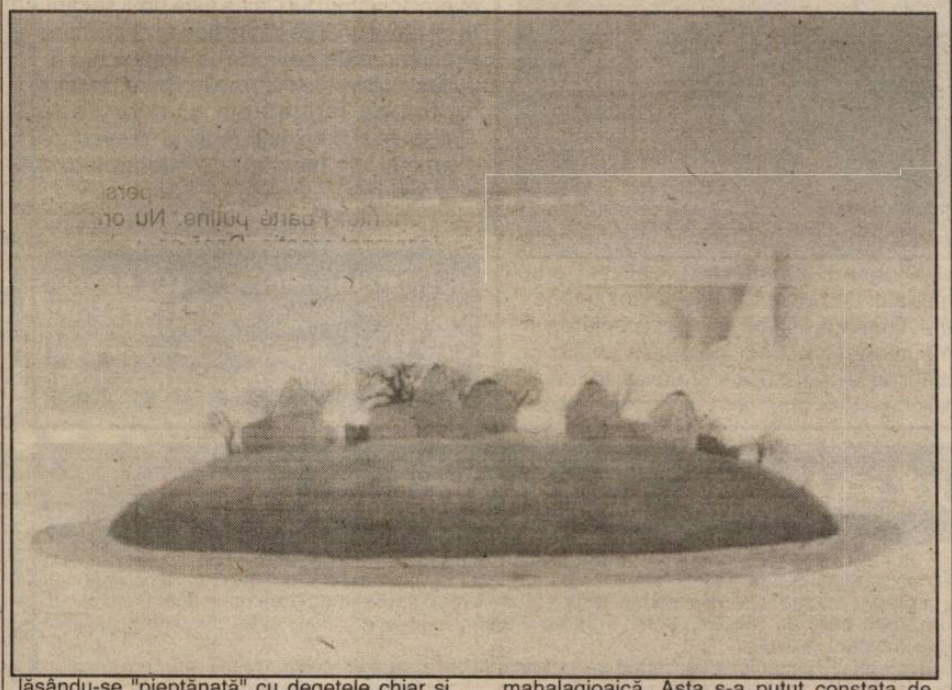

Mariana ȘORA - 80

Ce i s-a întâmplat Marianei Șora în ultimii 60 de ani, din vremea în care se oprise evocarea lui Mircea Eliade, citată de toți admiratorii ei? A scris un jurnal care adună azi mii și mii de pagini, a scris texte fundamentale despre Cioran, Eliade, Eugen Ionescu, despre Creangă, Caragiale și V. Voiculescu, despre Günther Grass și despre Kafka, despre Goethe și despre Musil, despre Blaga și despre Proust. S-a manifestat ca unul dintre marii noștri germaniști, dar și unul dintre marii noștri comparatiști. A scris despre Noica în **Epistolar** pagini care i-au atras replici necruțătoare și a corespondat cu I.D. Sîrbu sub semnul unei infinite tandrețe. A trăit singurătățile exilului. Un radicalism necruțător i-a fracturat o seamă dintre prietenii. Alți prieteni tineri îi recitesc extraordinarele-i eseuri, convinși că există în ele o vibrație spirituală rarisimă.

Timișoreanca Mariana Șora afirmă, la 80 de ani, o europenitate fără fisură. Îi urăm la mulți ani!

Orizont

Poeme de Simona-Grazia Dima

Esențe roșii

Să ai esențe roșii,
în scrinuri, veșnic apărate,
să nu le-atingi,
să nu le-arăți nicicui,
ci, când te rupe clonțul
marii păsări, să poți
vedea acolo:
triumfătorul întuneric,
spălat de valuri calde, sângerii.
Un țărm de horbotă, ametitor.

Urme pentru tine

Sunt vietăți
ce lasă anume pe drum
un semn pentru tine -
câte o crenguță înmiresmată,
o carte de aer,
o urmă de pas brusc ridicat la cer.

Copilul cel greu

Un copil frumos și jucăuș
te privește cu ochi lucioși.
Un fum ușor i se înalță
din trupul mic, îmbelșugat,
ca o baniță de semințe: eterul
magnificei recolte
din câmpul pârjolit.
Vei încerca zadarnic să-l ridici de jos,
atât de greu este. Ți se va juca mai departe,
vesel, prin preajmă, te va izbi,
din ochii sclipitori, rotunzi,
o nepăsare neclintită.
E clar că va trebui să pleci.
Dar n-o să-l uiți. Atât va fi trofeul.

Înaintare

Înaintează liniștit,
în spatele tău e mereu acel animal
urât, a cărui față se înfrumusețează
-încet,
fără să te vadă, înnebunitor de încet,
dar tu crede
că el își va recunoaște cândva
frumusețea în a ta,
deși merge în paralel,
îmbărbătează-te
că procesul se desfășoară
în siguranță.

Joc câmpenesc

Să jucăm pe câmpie
și să rădem tare,
prinși de oina cu pietroaie
(ciocnite teste albe).
să tropotim pe gingășia ierbii,
să-ncingem hore late,
voioși că până-n zare
nimica nu ne-oprește,
iar seara, buimaci,
s-auzim glasul:
"ești orb pe câmpie,
orb pe câmpie".

Confesor de tigri

Confesor de tigri sunt, se pare.
Îmi privesc mâinile cu cercuri de cicatrici
de pe urma spovedaniei lor,
în timpul căreia își pierd adesea
stăpânirea de sine și mușcă,
retrăind cele mărturisite,
deși încerc sistematic
să-i dezbar de emotivitate -
le-aș putea condensa furiile
într-un vârf de ac).
Nu-mi place prea mult meseria asta,
dar mi-a fost încredințată
și trebuie s-o duc la bun sfârșit.
Privesc din nou spre mine:
urme de răni, halouri ireale,
nimburi albe - nimic mai mult
n-am luat din viață pentru mine.

ÎN CĂUTAREA MAESTRULUI SPIRITUAL

Cu toate că se mișcă în jurul câtorva mari idei ale istoriei umanității, arta lui Ștefan Câlția nu este lesne identificabilă. Simbolistica tablourilor sale poate fi interpretată ca o căutare perpetuă a semnelor originare ce le poartă umanitatea. Personajele lui Ștefan Câlția fac parte doar până la un punct din imaginarul artistului, căci mai mult decât reflectarea miraculosului, a maiestuosului și a ironiei ele compun o devenire a ființei pe parcursul căreia modelul exemplar prin excelență este maestrul spiritual. Desenele și picturile sale nu sunt explicite, nu sunt descriptive. Nici nu își propun așa ceva. În schimb, ele sugerează imagini de tip evoluționar.

Suprarealismul tablourilor lui Câlția încântă ochiul uneori, provoacă fantezia alteori. Există cazuri în care artistul crează în mod voit imagini de coșmar. În genere, el refuză o narare simplistă a lucrurilor și a personajelor care animă lucrurile. Circumstanțele sale sunt acelea care definesc creația. Ștefan Câlția nu este un pictor tradiționalist. Sugestiile subtile din opera artistului se adresează inițiaților. Simbolurile pe care le produce plastica sa nu se rezumă la exemple morale, nici nu invocă în acest scop o aparentă mistică religioasă. Ele tind să înfățișeze un mod de cunoaștere în care importantă este evadarea din cadrul raționalismului steril. Sursele sale de inspirație provin dintr-o cultură a semnelor figurative, din stăpânirea conceptelor inițiatice care, îndeobște, sunt necunoscute profanilor. Este posibil ca divagația în aria fabulosului să fi incitat curiozitatea acelora ce știu să-și imagineze lumile paralele în care ne mișcăm. De îndată ce ne apropiem de arta de a construi vom fi mai convinși că universul artistului este și universul nostru. Știința de a sugera taina filosofică și religioasă o regăsim admirabil realizată în desenarea templului, prin mijlocirea căruia este imaginat cosmosul. Cred că aflăm aici o fidelitate față de achizițiile multiseculare ale umanității care fac legătura între trecut, prezent și viitor. Probabil de aceea miturile sunt o sursă de inspirație, dar și un prilej pentru confruntarea propriilor meditații.

Modul în care este înțeles mitul Golem-ului, una din celebrele forme ale legendei populare iudeo-kabbalistice confirmă intenția de cunoaștere a secretului supraviețuirii. Imaginarea fondului acestei mișcări inițiatice, ghetto-ul din Praga, a statuii de argilă create aici de kabbalistul Juda ben Bezalel Liva, este ca simbol al protejării rătăcitorului în atmosfera clar-obscură a ghettoului medieval a incitat nu numai pe nefericiții împrizonați ai societăților închise, dar pe toți aceia ce au simțit captivitatea lumii exterioare și au fost dornici să evadeze prin imaginarea visului neîntrerupt al anilor de aur ai umanității. Povestea Golem-ului reprezentată prin grafica artistului este complementară aceleia a lui Gustav Meyrink. Creația lui Câlția devine memorabilă prin sugerarea dialecticii transparenței și a obstacolului, a purului

și a impurului, dialectică realizată prin mariajul de neocolit între lumini și tenebre. Gustul artistului pentru apropierea și însușirea filosofiilor populare antice și medievale arată că interpretarea artei sale nu poate face abstracție de marile mistere ce învăluie dintotdeauna omenirea. Creațiile lui conduc spre o înțelegere graduală a lumii.

Ce reprezintă nevoia de absolut în cazul lui Câlția, dacă nu cumva căutarea elementului fundamental care împlinește depășirea? Se înțelege, ceea ce se impune este distincția între metafizica falsă și aceea adevărată, astfel încât să stabilim o măsură echitabilă în raport cu unilateralitatea dominatoare a fiecărei epoci istorice pe care o trăim. A cerceta facultățile intelectului, izvoarele sale secrete, iată o motivație cât se poate de serioasă pentru un artist dispus să filosofeze în modul cel mai dezinhibat cu putință. Câlția pare că știe că libertatea de a relata propriile aventuri spirituale este motivată doar de tentația autoperfecționării. În pofida atracției exercitate de geneza și evoluția conștiinței omenești, curentul de idei căruia se îndatorează gândirea sa este, oarecum, și al timpului nostru. Aceasta dacă admitem că, la rândul nostru, suntem obsedați de căutări multiple, de aflarea alternativelor posibile la un mod de ființare și de reflecție care adesea a stat sub semnul ratării. Cât privește arta, ea impresionează nu numai prin aria tematicii, nu doar prin complexitatea trimiterilor spre misterul lumii, dar și prin configurațiile ei vizuale. Prin incursiunile în inconștient, expresionismul lui Câlția este unul șocant, în tot cazul unul ce impresionează privitorii. Preluând câte ceva de la profesorii săi, Julius Podlypni și Corneliu Baba, artistul profită de influențele școlilor de la Timișoara și București, reușind să evadeze exemplar din maniera de interpretare a amândurora.

Victor NEUMANN

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale lui ȘTEFAN CÂLȚIA, expuse la Galeria "First" din Timișoara în mai 2017

Filarmonica - 50

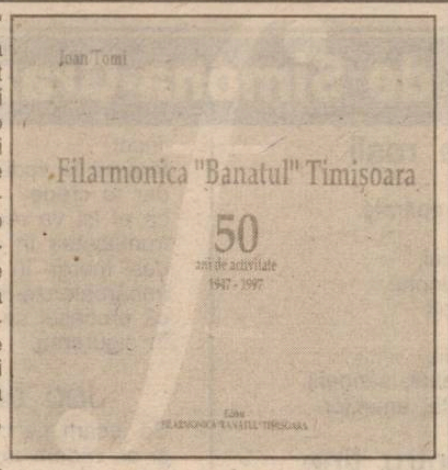

Filarmonica "Banatul" a împlinit 50 de ani. Și așa cum se cuvenea, la acest jubileu, a apărut, în condiții grafice foarte bune, o monografie a acestei instituții muzicale de redutabilă tradiție. Filarmonica posedă de acum o carte a identității sale, coerentă și completă. Față de broșurile tipărite la aniversări anterioare, marcate de escamotări ce țineau de autocenzura unei ideologii nefaste, recenta monografie este sinceră, eliberată.

Girul asupra conținutului acestei cărți aparține lui Nicolae Boboc. Maestrul, acceptând să semneze prefața, notează: "... realizarea ei a fost încredințată, într-un mod fericit, unui insider, unuia care s-a aflat timp de peste două decenii in medias res, având în același timp și atât de necesara competență, distinsul muzicolog și critic muzical **Ioan Tomi**, vreme îndelungată secretar muzical, apoi consultant artistic al instituției, care mai prezintă pe deasupra și avantajul că, nefiind implicat direct în evenimente decât prin asigurarea condițiilor de desfășurare a lor, este mai puțin expus subiectivismului".

Cartea consacrată Filarmonicii "Banatul" nu este un gest omagial oarecare, ci un act de cultură pe care îl realizează cu rigoare un muzician a cărui carieră se leagă de existența instituției muzicale însăși. Acest segment de viață muzicală timișoreană este admirabil integral în climatul muzical al orașului, al Banatului "istoric". Ca un prim jalon, este vizat în acest sens, sfârșitul mileniului I, cu începuturile sale muzicale de la Morisena (Cenad). Cercetând șau reconstituind "mii de documente", autorul excelează prin concizie și-n același timp prin continuitatea logică a informației. Reiese din monografie că Filarmonica "Banatul" perpetuează o glorioasă tradiție muzicală. Lucrarea este un document muzicologic și istoric de valoare, conținând un bogat fond de acte, afișe, programe, fotografii de epocă și epocale, într-o reconstituire tehnică minunată. Monografia nu se rezumă doar la concertele Filarmonicii, ci expune întregul spectru de activități muzicale. Traiectoria celor 50 de ani de existență este eșalonată, pentru simplificare, pe ani calendaristici. Ca instrument de lucru, monografia include liste complete de artiști români și străini invitați, discografie, repertoriu, prime audiții, personal artistic, de la înființare până astăzi.

Cartea despre Filarmonică se încheie într-un ton optimist, pe care autorul îl posedă, iar instituția îl merită: "Ne sprijinim pe realizările acestor ani și privim înainte cu luciditate și cu îndreptățite speranțe.

Ovidiu GIULVEZAN

Puterea principiilor

☞ *Urmare din pag. 1*

trebuie să ne facem datoria la noi acasă, nu atât ca să-i impresionăm pe occidentali, cât ca să punem țara pe picioare. Cu sau fără NATO, chiar dacă fără NATO o să fie mult mai greu... Înăuntrul Alianței se pot realiza multe lucruri care rămân greu de imaginat din afară. De fapt, e și motivul pentru care eu pledez pentru intrarea României în primul val: altfel nu putem garanta stabilitatea care, pentru moment, există.

C.C.: Maiestate, în interesul României ați acceptat să vă angajați într-o calitate cvasi oficială, dar într-un scop punctual. Va continua activitatea dumneavoastră în același cadru și pentru atingerea altor scopuri? Care ar putea fi ele?

M.: Ce am hotărât eu să fac acum e să-l sprijin pe președintele Constantinescu, printr-un "turneu" - nu e prea românesc cuvântul - oficial, dar neformal. În multe locuri pe unde am trecut, oamenii au înțeles de unde vine nevoia unei asemenea inițiative și se arată mult mai deschiși decât înainte. E ceva mai serios, de data asta. Ce are să vie mai târziu, nu pot să spun. De aici, din Luxemburg, plec în Spania, dar pe urmă trebuie să așteptăm, să vedem ce se întâmplă...

În tot cazul, observ că un reproș care ni se face în mod constant e faptul că privatizarea nu se realizează într-un ritm destul de accelerat. Lucrurile sunt complicate, ce-i drept. Când am străbătut, de curând, satele românești, mi s-a întâmplat să mi se strige din mulțime: "Vreau să mi se dea pământul înapoi, dar pe al meu, nu pe al vecinului!". N-am răspuns nimic, ce puteam să răspund, știu că mai sunt încă țărani care își amintesc exact ce parte de ogor sau de pădure a fost a lor, dar nu e treaba mea să descurc firele. Guvernul va trebui să găsească o metodă eficace de a face față și nemulțumirilor, dar și profitorilor care apar inevitabil în asemenea situații. Pe mine, în chestiunea proprietății private, mă interesează ca principiul să fie ferm: ce s-a furat, să se dea înapoi, am mai spus-o, deși știu că e o idee care multora nu le place. Pentru mine proprietatea e sfântă, nu întâmplător a stat ea la loc de cinste în constituția veche. Pentru comuniști, ea a reprezentat dintotdeauna o crimă. Mai grav e că au reușit, într-o oarecare măsură, să transmită ideea asta absurdă și românilor, care n-au avut mereu șansa să-și cunoască bine istoria și s-o judece drept. În urechea lor, ceva s-a înregistrat greșit, prin urmare e nevoie ca măcar acum, în ceasul al doisprezecelea, să se spună clar lucrurilor pe nume, inversându-se semnul mesajului, ca la un microchip de calculator. Mi s-a reproșat de zeci de ori că mă întorc în țară să-mi recuperez moșiile, sărăcind astfel poporul. De fapt lumea nu știe că singurele mele proprietăți sunt Sinaia și Săvârșinul - prima moștenită, a doua cumpărată de mine, din dorința de a fi cu un picior și în Transilvania. În rest, domeniile Coroanei n-au fost niciodată proprietăți private, cum au crezut - sau cum au vrut să creadă - comuniștii. Ce mă doare nu e faptul că s-au înșelat - și i-au înșelat și pe alții -, ci faptul că nimeni dintre ei - dar chiar nimeni! - n-a venit nici măcar o singură dată la mine să mă întrebe ce gândesc, că să punem lucrurile la punct.

Ce s-a stricat cu îndârjire nu poate fi reparat cu jumătăți de măsură. În primăvară, mergând dinspre Timișoara spre Iași, am fost invitat, în mai multe rânduri, să-mi revăd locurile copilăriei. Primăria de la Bicaz, care fusese pe vremuri Administrația Domeniilor Coroanei, e singura în care am acceptat să pun piciorul. În rest, nici n-am vrut să aud: cum să merg iar la Sinaia ori la Săvârșin până nu se face lumină, pentru toată lumea, în problema proprietății? (În schimb, am vrut neapărat s-o văd pe Elisabeta Rizea, dar nici asta n-a fost ușor. Biata femeie abia merge, trebuie purtată în brațe, iar mai-marii satului, care au ținut morțiș să fie prezenți la o întâlnire pe care eu aș fi preferat-o între patru ochi, au insistat să mă așez în capul mesei, "așa cum se cuvine". Probabil că nu le-a convenit când, până la urmă, m-am așezat tot într-un colț, lângă Elisabeta Rizea: parcă nu le venea să creadă că eu chiar de asta mă dusesem acolo, ca să stau de vorbă cu ea!)

Un alt punct unde nu pot fi de acord cu ce se întâmplă în țară e problema unităților: după ce comuniștii le-au dărâmat bisericile și le-au omorât episcopii, venim noi acum să constatăm că n-are rost să ne mai batem capul cu ei, că tot n-a mai rămas mare lucru din ce-a fost odată. Nici așa nu se poate. Ce a fost al lor, să fie iar al lor. M-a impresionat mitropolitul Nicolae al Timișoarei, care din proprie inițiativă a cedat unităților catedrala din Lugoj. Acolo unde principiul proprietății e respectat cu adevărat, se găsește până la urmă și o soluție practică, acceptabilă pentru toată lumea. Tot la Timișoara am fost invitat, după slujbă, la o recepție la Mitropolie. Aproape că nu-mi venea să-mi cred ochilor: mitropolitul reușise să adune acolo toate cultele: ortodocși, catolici, reformați, uniți, până și rabinul, toți veniseră și - culmea! - nimeni nu protesta, nimeni nu reclama nimic.

C.C.: Ați fost al patrulea rege al României și un participant de seamă la viața politică a Europei în anii frământați ai războiului. Memoria dumneavoastră e, fără îndoială, depozitarul unor informații istorice prețioase, iar faptul că puteți privi acei ani de la o mare distanță în timp vă permite să reflectați asupra lor cu detașare și în perspectiva a tot ce a urmat. V-ați gândit să vă scrieți memoriile?

M.: Eu nu prea am talent la scris. Mai ușor mi-e să vorbesc. Dar rămân cărțile lui Mircea Ciobanu, unde cred că am spus esențialul. M-aș bucura să fie retipărite, deși știu că mijloacele sunt limitate. Mircea Ciobanu și-a pregătit bine lecția înainte de a veni la Versoix: a studiat o grămadă de lucruri și știa perfect ce să întrebe ca să scoată de la mine ceva ce eu poate uitasem sau nu mă gândeam să spun. Îi sunt foarte recunoscător, pentru că a reușit să mă pună să-i povestesc întâmplări pe care, altfel, nimeni nu le-ar mai fi aflat niciodată.

Corina CIOCÂRLIE

T.V. Visul

Nu foarte demult, la o "Ediție Specială" condusă sprinten de doamna Alina Mungiu-Pippidi au discutat, pe tonuri elevate, despre transformarea învățământului românesc actual, de tip balcanic (citește provincial, anacronic) într-unul de factură europeană, domnul ministru de resort Virgil Petrescu și un domn ceva mai puțin distins la chip decât domnul ministru, dar al cărui nume, dintr-o regretabilă pană de memorie, îmi scapă. Dar detaliul acesta cu numele uitat nu are nici o importanță, îmbucurător fiind faptul - cel puțin așa reieșea din discuții - că, probabil, rădvanul cu destui fanarioți în el (încă) al învățământului o va apuca pe cuvenita direcție ce duce dacă nu chiar spre Europa vestică cel puțin spre cea centrală... "Bine și așa, mi-am zis, nu le poți obține pe toate dintr-odată și drumurile lungi (și-al nostru har Domnului că el) le parcurgi mai bine pășind mărunt decât făcând obositoare salturi de cangur. Cred că la nici două ore după amintita ediție am căzut într-un somn adânc de parcă toată ziua aș fi încărcat bolovani în vagoane. Trebuia să fi fost cam pe la miezul nopții când iată ce visez... Mă aflu în fața unei clădiri plină de portretele unui singur om nu prea distins ca înfățișare... "Ce-o fi, doamne, înăuntru, mă întreb deschizând ușa și intrând. După aspectul coridoarelor, sălilor, pavoazărilor mă conving repede că mă aflu în incinta unui inspectorat școlar. Am libertatea deplină de a circula peste tot. Intru în toaletă, nimeni. Mai intru în vreo două, trei încăperi, nimeni. Mă plimb ce mă plimb, oprindu-mă în cele din urmă în dreptul unei uși pe care scria "Inspector General". "Hai înainte, îmi zic", apăsând clanța... Ce om ciudat am în față! Costum, cravată, privire arogantă, dar un cap perfect pătrat. Îmi spune următoarele cuvinte ca un papagal... "documentele Partidului, brigăzi de control, planificări, ședințe consilii, mustrare verbală, mustrare scrisă cu avertisment"... "Domnule"... "Tovarășa", mă corectează... "Tovarășe", zic... "Lucian Blaga, Secolul XX, Tristan Tzara, libertatea profesorului la clasă, timp liber tot pentru el să mai și lectureze ceva"... În câteva momente primesc un răspuns, dar numai din partea lui, ci și a unui grup de susținători apăruți brusc în încăpere și care trebuie să fi fost un lot de înspectori... "Proiecte de tehnologie didactică, schițe, planuri, consilii cu temă"... Rostesc și eu cu mâinile în față... "Ștefan Gheorghiu, cursuri de perfecționare, epidiascop, lupta de clasă. C. Dobrogeanu-Gherea, Nicolae"... Indivizii acum aproape că zâmbesc și doar astfel mă pot retrage onorabil din clădirea pe a cărei ușă - lucru neobservat de mine la intrare - scria **"Inspectorat școlar înainte de 1989"**. Sar tot în vis, aflându-mă pe celălalt trotuar și mă trezesc în fața unei alte clădiri. Pe ea scria cu litere de pe timpul lui Mircea cel Bătrân **"Inspectorat Școlar după 1989"**. Înspăimântat de prima experiență am ezitări de a o risca pe a doua. Deschid totuși ușa, fac câțiva pași pe un coridor și văd clar, printr-un geam, cum la un birou stătea un individ ce avea categoric capul oval. Și mai remarc ceva... Chiar lângă mine o cutie mare, plină doar pe jumătate , cu peruci, bărbi, mustăți, carnete ale fostului partid, ale actualelor partide... "Doame, îmi zic îngrozit, or fi și aici tot unii ca și "ceilalți" de vis-a-vis sau sunt de-a dreptul ei, "ceilalți", trecuți rapid în această clădire." Trântesc ușa, o iau la fugă înspăimântat și-n cursul efortului atât de greu de efectuat în vis, mă gândesc că, printre alte lucruri, ar fi nevoie, mai ales acum, ca Dumnezeu să dea țării ăsteia un măturoi care, singur și într-un timp record, să intre-n acțiune și să facă, scuzați, cum s-ar zice, curățenie peste tot, pe unde trebuie. Căci, din păcate, oamenii care ar trebui s-o efectueze sunt slabi și lași.

Lăsând acum visele de-o parte și chiar "Ediția Specială" cu domnul ministru ne întrebăm cam ce a produs învățământului nostru în ultimii cincizeci de ani. Iată ce, în principal (despre lucrurile bune nu vorbim acum) ... școli pentru albabetizat diverși politruci care, ulterior, în înalte scopuri au fost lansați "pe piață", școli de partid de unde alți semi sau sferto-docți au fost la rândul lor lansați "pe piață", Înalta Academie "Ștefan Gheorghiu" menită să concureze "Academia Română" și ea infestată de non-valori, doctoranzi cu doctorate clădite în mare parte pe învățăturile lui Nicolae, bacalaureate la kilogram cu întinse protocoale, o epidemie a calificativelor de "foarte bine", la inspecții de grad, definitivat, finaluri de an școlar, un sistem (nu știm cât de cinstit) de admiteri în facultate unde candidatul trebuie să învețe realmente cartea pe din afară. Deci, vivat Trăsnea! Orice om ce minimă bună credință își va da seama că sistemul nostru greoi de învățământ trebuie schimbat din temelii. Căci doar cu câțiva olimpici care se remarcă în țară și prin străinătate nu se poate da ființă unei înfloritoare primăveri...

Mircea PORA

TOP "About Sinatra..."

Când am citit interviul cu Nuno Bettencourt, **frontman-ul** grupului "Extreme" în care acesta declară că, pentru el, Frank Sinatra înseamnă cel mai mare artist, nu m-am mirat. Sinatra, dincolo de legendă, e cel care a dat culoare cântecului american într-o perioadă în care acesta era șters (perioada postbelică), adică, ar spune un cronicar, "fade to gray". Înainte ca America și Europa să-și revină după conflagrația secolului și să le ardă de cântat, au fost alte lucruri de pus la punct. Câțiva ani, melodiile lui Crosby sau Rossemarie Clooney au mai circulat, trezind nostalgii pentru vremurile liniștite de altădată. Sinatra era "tânăr neliniștit" prin '46, când a început să se țină serios de **show biz**. Doamna Ketty Kelley este autoarea unei cărți despre Sinatra. E adevărat că ea ne oferă mai mult senzaționalul acestui personaj caracteristic, insistând asupra amorurilor artistului, a căsătoriilor și divorțurilor sale fără a uita să amintească și legătura lui cu mafia. Dincolo de toate astea, rămâne însă arta și artistul, chiar și omul Sinatra traversând deseori întâmplări dramatice. S-a căsătorit cu Ava Gardner în momentul în care artista se afla în plină glorie. Ava - mai e nevoie s-o spunem? - era la acea dată una dintre cele mai frumoase femei din lume, fapt subliniat și de K.Kelley în cartea sa. Ei bine, Sinatra traversa tocmai atunci o perioadă critică, în 1952 cota popularității sale scăzând simțitor. Discurile sale nu mai aveau căutarea de odinioară, iar sălile în care cuncerta, erau aproape goale. Ava Gardner, într-o pornire omenească, dictată de devotamentul față de persoana iubită, semna autografele **"Ava Sinatra"** în tentativa de a pune lucrurile la locul lor. "Chiar dacă are un temperament coleric, Frank e un mare artist neînțeles, spunea Ava. Dacă n-ar mai fi hărțuit de "paparazzi" și de cronicarii răuvoitori, am cunoaște adevărata sa imagine". După mulți ani, prin 1982, Ava își amintește despre perioada grea a lui Sinatra: "Publicul îl necăjea, vocea îi era nesigură iar impresarii nu-i ofereau mai nimic, Frank producându-se în baruri de mâna a treia, fapt ce-l deprima. Ei bine, Ava a profitat de statutul ei de superstar spre a impune angajarea lui Sinatra la studiourile "Columbia". În tot acest timp, financiar, Frank depindea de soția sa. Cheltuielile administrative erau suportate de soție care avea și sarcina să asigure confortul deselor agape ale soțului la care participau aproape toți prietenii săi italieni. Sinatra a fost și este un om dificil dar cine e perfect? Se spunea despre el că manifesta o încăpățânare feroce chiar față de adorabila-i soție. O prietenă a casei declara că deși, aparent, se înțelegeau de minune ca cuplu, cei doi se certau aproape zilnic. A avut Sinatra o tinerețe aventuroasă? Da, da și iarăși da, însă, chiar acesta declara unui prieten: " După ce am cunoscut-o pe Ava, n-am mai putut să mă uit la o altă fată. O iubesc cu adevărat". Se pare că momentul "Ava" rămâne cel mai important din istoria sentimentală a lui Sinatra. Paradoxal, soția aceasta devotată era o femeie egoistă, fapt ce transpare și din paginile cărții doamnei Kelley. Cu toate acestea, nu i-a fost prea mult să lupte ca acestuia să i se distribuie celebrul rol al lui Maggio din filmul **"Cât timp vor exista bărbați"**. Acesta e, de fapt, momentul revenirii sale, când artistul va fi din nou ce a fost. Viața însă nu se desfășoară după scenarii prestabilite. În momentul când, ajutat de Ava, Sinatra se urcă din nou pe soclu, soția îl părăsește...

Petru UMANSCHI

Petcu cel Mare

☞ *Urmare din pag. 9*

nu vor să intre, cum se spune, în rândul lumii, tocmai pentru că lumea nu este a vieții, este a morții: ordinea, disciplina, chiverniseala, gardurile bine vopsite, grădinile bine întreținute, casele mari, cu verande și filodendroni, toate astea **sunt expresia unei abstinențe** care seamănă a dracului de bine cu moartea. E așa ca și când ai trece pe lângă crăcanele bine dezvoltate ale fetei lui Beltechi și-ți lasă gura apă dar nu te duci la ea, nu te apropii, nu strigi, nu-i faci cu ochiul într-un anume fel. Te mulțumești să te holbezi la coapsele ei pe care ți le expune ea din fustița strâmtă de sub masa joasă de la bar. La revedere viață, poți spune, tot așa cum ai zice la revedere tabără dragă în vremea cât ți-a fost dat să petreci la munte, pe când erai pionier, undeva în ținuturile extrem îndepărtate de prin Vâlcea, la tabăra unde ai cunoscut prima iubire în sens platonic ca tânăr cu stofă de poet, înainte de a te întoarce acasă în chiar această dimineață în care pășești alături de Sorca-Biju pe lângă iarba udă de rouă, Mureșul trece tăcut dincolo de sălcii, se aud țiștuiri ale păsărilor, nimicuri fără importanță, puneți sau scoateți din apă un fir lung de ață groasă legată cu cârlige speciale... totul s-a petrecut, nimic nu mai are importanță, ceea ce ați făcut voi acolo e înscris în registrul istoriei, s-a întâmplat și gata, nu se mai întoarce, e așa ca și când, mucea fiind de patru ani răscolești pământul de lângă gardul din lemn al vecinului ai construit cu propriul tău antebraț. Ce frumoasă este viața! Ce minunată ispravă! În curtea casei se lasă seara, doamne, minunate clipe ne dai, ne faci să ne simțim foarte bine, să ne împărtășim din tihna ta, ce minunată întâmplarea viața din punctul de vedere al serii acesteia de sfârșit de mai: o vezi foarte bine, perfect aproape, ai udat grădina casei, trotuarul de beton, florile,

Fuida și dai peste câteva cioburi ascunse în lut, le privești și te apucă așa un fior al trecutului, o adiere arheologică, un mister al beznei aceleia din pământ, răstorni o pietricică de ciment și de sub bezna umedă se răspândesc mici buburuze roșii, fug în toate părțile în căutarea întunericului, te uiți la ele, la fuga lor dezordonată, la panica lor și te închipui asemenea lor, o goangă din aceea trăind sub piatră, la întuneric și umezeală, îți place acolo, e bine ca sub plapuma ta în care te ascunzi și îți închipui că ai acolo o casă, stai sub coviltirul pe care ți l-

minunatele flori ale sfârșitului de mai din acel an îndepărtat de la începutul deceniului al șaselea, grozav ce mai miros florile de regina nopții, pentru că le-ai udat, așa de minunat e totul că-ți vine "să nu mai mori până-i lumea", vorba moșului Ion care nu s-a săturat de viață, sau nu l-ai priceput tu - poate că s-a săturat și ți-a întins o capcană șugubață, se joacă, te poartă în problemă, cum se spune, ca șoarecele care se pricepe să învârtă pisica până o pune cu botul pe labe. Ce înseamnă toate astea din punctul de vedere al buburuzelor roșii de sub bucata de ciment, ce înseamnă ele din punctul de vedere al serii aceleia minunate, al atât de multelor seri minunate, al atât de multelor clipe pe care ți le-a dat viața. De ce? Pentru ce? Cui folosesc toate astea? Ca să-ți rămână ce în suflet? Oftatul ăla al moșului Ion Băsu, vicleanul, șmecherul: stă la vremea amiezii, soarele nu a răzbit din nori, e început de vară, sau sfârșit de vară, am mai povestit cum stau rândunelele pregătite pe sârmele de telegraf ca pe socotitoare pentru că nici nu mai ai ce să spui în plus, astea sunt lucrurile care s-au întâmplat, moșul oftează specific, împăcat, numai Tânărul cu stofă nu se împacă cu toate câte sunt și nu le găsește rostul: Ascultați la mine, nimic nu e, dacă ar fi ceva, zice cutare ins la un parastas, la parastasul lui Kalmann, dacă ar fi ceva s-ar întoarce baremi unu să ne zică, bă, oameni buni, nu vă faceți griji, totul e în regulă, e clar, nu sunt dubii. Moșul Ion clipește și-i dă drumul la oftatul acela sau ce-o fi, nici nu prea știm foarte exact cum anume e, uneori ai impresia că râde de toate ale vieții așa cum râzi de copilăriile cutărui prunc necopt.

Pia Brânzeu

ANGLOROMANUL

Două evenimente culturale și științifice de amploare au marcat de curând viața Societății Române de Studii Anglistice și Americanistice. Organizate cu ajutorul Consiliului Britanic și al Catedrelor de limbă și literatură engleză de la Oradea și Timișoara, seminarul "Scriitori britanici și români" (16-18 aprilie) și conferința internațională "British, American, and Irish Studies" (22-24 mai) s-au bucurat de un mare succes internațional. Dacă primul a permis românilor să afle ce se mai poartă nou în literatura britanică actuală, cel de-al doilea le-a arătat străinilor că și pe aceste meleaguri aplecarea spre știință se asociază cu o largă deschidere europeană. Dacă la Oradea au fost șase scriitori britanici de primă mână (Valentine Cunnigham, Helen Simpson, John Harvey, Patrick McGrath, Helen Dunmore și George Szirtes), alături de mulți scriitori și universitari români, la Timișoara au participat peste o sută de profesori și cercetători din cincisprezece țări. Dintre aceștia s-au remarcat Stephen Tapscott (M.I.T., Harvard), Joel Lee Coleman (Georgia University), Katherine Weiss (Trinity College, Dublin), Laurent Milesi (Cardiff University of Wales) și mulți alți vorbitori interesați în ultimele noutăți legate de cultura și civilizația britanică și americană, de lingvistică, metodologia predării și literatură.

Moderatorul întâlnirii de la Oradea, distinsul profesor de la Oxford, **Valentine Cunnigham**, a deschis discuțiile pornind de la romanul lui Graham Swift, ***Ultima dorință***. Este povestea a patru bărbați ce poartă cu ei cenușa unui mort spre a o arunca în mare, poveste mult prea asemănătoare celei din capodopera faulknneriană, ***Pe patul de moarte***. Deși juriul care a decernat Booker Prize nu și-a dat seama de acest lucru (!?), s-au găsit destui binevoitori dispuși să-l atace pe Swift pentru plagiat. Swift se apără arătând că, de fapt, a preluat foarte mult și din ***Povestirile din Canterbury*** ale lui Chaucer, dar că acest lucru nu revoltă pe nimeni. Oare nu trebuie fiecare roman nou să repete ceea ce un șir lung de autori au făcut de-a lungul secolelor, adică să reînvie morții, să le dea oarăși cuvântul, să-i facă să vorbească "după", provocându-i la dialog cu cei vii?

Pentru **Helen Simpson** metoda cea mai sigură de a câștiga un premiu literar constă în a scrie povestiri scurte, precum cele din volumul ***Four Bare Legs in a Bed (Patru picioare desculțe într-un pat)***, cu care a câștigat premiul "Somerset Maugham" în 1990 sau ***Dear George (Dragă George,*** 1995). Criticii o admiră pentru că dispune de o imaginație vulcanică, un ochi ager ce surprinde cu precădere ciudățeniile confraților și un apetit baroc pentru absurdități și discrepanțe. Personajele sale feminine, evident predominante, au toane ciudate, sunt victime ale hormonalității și tensiunilor pre-menstruale, plâng și suferă cumplit, sunt rele, sălbatice și lipsite de umor. Totuși, ele dau ideii de independență feminină, de solitudine și uneori prea intensă aplecare spre sex, un halo de modernitate provenit dintr-un amestec cuidat de umor caustic și înclinare spre vis.

John Harvey preferă să scrie romane pilitiste, pe care nu le consideră nicidecum romane de mâna a doua. Ne dovedește acest lucru, trăgându-și cu un asemenea succes rădăcinile din Edgar Allan Poe, încât discursul critic pe care-l provoacă este amplu, cu adâncime cărturărească, filozofică. Este tradus în peste o duzină de limbi, iar realizatorii de filme TV se bat pentru scenariile sale. La întrebarea lui Cunningham în ce măsură exploatează faptul că este un romancier din Nottingham, regiunea lui D.H. Lawrence și Alan Sillitoe ce pare să favorizeze realismul proletar, Harvey recunoaște că este uneori foarte util să devii conștient de propriu-ți fundal biografic. Străzile pe care umblă el sunt străzile pe care s-a plimbat la brat cu mama lui sau cu vreuna din iubitele sale Paul Morrel, eroul lui D.H. Lawrence din ***Fii și îndrăgostiți*** sau Arthur Seaton din ***Sâmbătă noapte, duminică dimineața***. Dar acest lucru nu-l intimidează, ci, dimportivă, îl provoacă să își situeze romanele în provincie, și nu la Londra, căci atât acțiunea, cât și personajele se profilează mai interesant. Substratul politic devine și el mai evident în provincie, Marea Britanie fiind, după opinia scriitorului, o țară foarte egoistă, în care prăpastia dintre oamenii cu bani și cei fără se lărgește tot mai mult.

Deși crima și furtul sunt temele sale fundamentale, Harvey nu face cercetare pentru a-și scrie romanele. Totul se pterece mai întâi în capul său, chiar dacă uneori folosește ca sursă de inspirație ziarele, în care abundă istoriile de groază. În mod ciudat, a remarcat el, cel mai adesea victimele sunt apropiate criminalului, aparțin acelorași straturi sociale, fiind uneori chiar prieteni apropiați. Înainte de crimă, ei stau împreună la aceeași tejghea și beau o halbă de bere. De aici o serie de complicații psihologice pe care Harvey le exploatează cu îndemânare în romane ca de pildă, ***Lonely Hearts (Inimi singuratice)*** sau ***Cold Light (lumină rece)***.

Dacă moartea stă la baza operei lui Harvey, nebunia o alimentează pe cea a lui **Patrick McGrath**, un din ce în ce mai cunoscut autor de *thrillers*. Este un scriitor cu adevărat global, navetând între continente pentru a trăi când la New York, când la Londra. Datorită faptului că Patrick petrece pe rând câte șase luni în fiecare din cele două metropole, el reușește să asocieze tradiția britanică cu cea americană

și să fie în orice moment prezent în ambele literaturi. Este un avantaj pe care marii scriitori internaționali de odinioară ca, bunăoară, Henry James, T.S. Eliot sau Ezra Pound, nu și-l puteau permite. Astăzi Patrick știe exact ce se întâmplă în fiecare moment pe ambele continente: scrie recenzii pentru reviste din ambele metropole, citește manuscrisele colegilor britanici și americani, ajută tinerii și aici și dincolo să-și găsească un editor, dialoghează cu un public larg. Datorită aceleiași limbi, el nu se simte înstrăinat în America, experimentând o formă de exil "soft", cea mai bună formă de exil, de fapt, în care "celălaltul" este mereu tratat cu blândețe și afecțiune.

Patrick însuși este un om blajin, politicos, cu vorna lentă. De aceea te surprinde lumea sa perversă și crudă, pe care a cunoscut-o datorită tatălui său, un psihiatru ce recupera din punct de vedere medical criminalii și hoții. Personajele sale sunt ciudate și intrețin pasiuni patologice ce conduc adeseori la crimă. Dragostea dintre soția psihiatrului și pacientul criminal din ***Asylum (Azilul)*** sau stăpânul casei din ***Teh Grotesque (Grotesc),*** un paralitic căruia i se pare că după angajarea noului majordom toate merg pe dos, deoarece acestea i-a sedus nevasta și dorește să îi ia și casa, sunt personaje stranii, adesea grotești, dar atractive pentru cititorul postmodernist înclinat spre morbid.

De cu totul altă factură este **Helen Dunmore**, romancieră și poetă, premiată pentru cel de-al treilea roman al său, ***A Spell in Winter (O vrajă, iarna,*** 1996). Helen se întoarce cu plăcere spre trecut, spre copilărie, care îi apare ca un animal ciudat în special atunci când ești dublat de un frate sau o soră geamănă. Personajele sale sunt pline de pasiuni stranii, legate de un trecut comun. A spune aceeași poveste într-o familie, susține Helen, este o încercare de a stabili rădăcini comune. punți peste divergențe de mentalitate și diferențe de vârstă. În familia ei uriașă, în care o înconjoară peste patruzeci de veri și o mulțime de unchi și mătuși, poveștile s-au văscut încet, dar, odată născute, s-au transformat în mituri ce prelungesc tradițiile și unesc rubedeniile în jurul acelorași texte.

O altă ideea mai puțin obișnuită a Helenei Dunmore e viziunea colonială asupra copilăriei. Copilul este u ncolonist ce cucerește și posedă trupul părinților, cățărându-se să stăpânească, orgolios și posesiv, fiecare parte a trupului părintesc. Dacă sunt mai mulți copii, începe inevitabil războiul și frații ajung dușmani, așa cum erau, de pildă, britanicii și germanii în lupta lor pentru stăpânirea Africii. Sunt lacomi să înhațe cât mai mult din ceea ce pot apuca, să sugă, să stroarcă. Într-unul din poemele lui Helen, nu copilaș caută sânul matern, dă de gustul schimbat al laptelui și se arcuiește, scanând neiertător fața mamei cu ochii întunecați și cruzi, asemenea abisurilor dintre stele. Cititorul trebuie să cadă cu el în adâncuri și să descopere ce se plămădește acolo, luptând cu secretul urilor și iubirilor intrafamiliale care, asemenea unui motor, propulsează acțiunea. Ca poetă, Helen Dunmore preferă ironia și tușele transparente, conconformismului și independența imperială, într-o Mare Britanie în care nu se mai impune nici o altă tactică politică decât cea a menținerii izolării față de continent.

Când scrie romane, **Geoff Dyer** își amintește că a crescut într-o casă în care nu a existat nici o carte și de aceea a căzur sub influența unui singur profesor ce l-a îndreptat spre genurileminore, interesante și ele, nu-i vorbă, ca, de pildă, biografiile, scrisorile sau cărțile de călătorii. Ceea ce l-a atras de curând pe Geoff a fost ideea de a scrie o falsă biografie a lui D.H. Lawrence, o anti-biografie, în care să ai impresia că autorul, în cautarea personajului său, nu reușește să-l întâlnească niciodată. Când Lawrence însuși a scris cărți nebune, idiosincratice, de ce n-ar scrie și Georff una la fel? Totuși când citești ***Out of Sheer Rage (Din pură furie)*** cu atenție sau cauți la sfârșit notele, vezi că aproape fiecare pagină din carte citează sau comentează o scrisoare a lui Lawrence. Ideile romancierului sunt mereu prezente, atmosfera vieții sale este recreată cu succes, ceea ce se evită - cu succes, cred eu - este tiparul, genul dinainte construit.

George Szirtes, emigrat din Ungaria în 1956, descoperă o altă Transilvanie decât cea cunoscută lui din povestirile mamei sale, originară din Cluj. George e un poet cu adevărat european, legând estul de vest printr-o lirică marcată de "foreignness". Elementul străin o face să sune mereu ca o traducere, conferindu-i acea notă exotică pe care acum britanicii o cultivă cu insistență ca un semn distinctiv al civilizației lor internaționale, multi-culturale.

Alături de scriitorii britanici, au citit din operele lor și scriitori români. Tinerii optzeciști, Dan Silviu Boerescu, Lucian Vasilescu, Saviana Stănescu, Ioana Drăgan, Bogdan Ghiu și alții, au fost plini de energie și aplomb, cu o severitate demolatoare față de cei bătrâni, dar cu texte ce nu rezistă întotdeauna în engleză. O excepție a reprezentat-o Adrian Oțoiu, anglist talentat și excepțional traducător al propriilor creații. Mult mai ponderați, seniorii, printre care Denisa Comănescu, Liliana Ursu și Irina Horea, se remarcă printr-un ton mai puțin ostil față de tradiție, dar și cu texte ce și-au croit deja drumul spre publicul englez, fiind traduse la mari edituri londoneze.

Atât întâlnirile de la Oradea, cât și cele de la Timișoara, au creat o tradiție în România. Participanții au promis că și în primăvara viitoare vor cuprinde aceste acțiuni în calendarul lor de activități și le vor încuraja ca fiind reprezentative pentru noua atitudine culturală ce leagă estul de vest și mută tot mai evident atenția centrului înspre periferia continentului.

"Angloromane" la editura UNIVERS

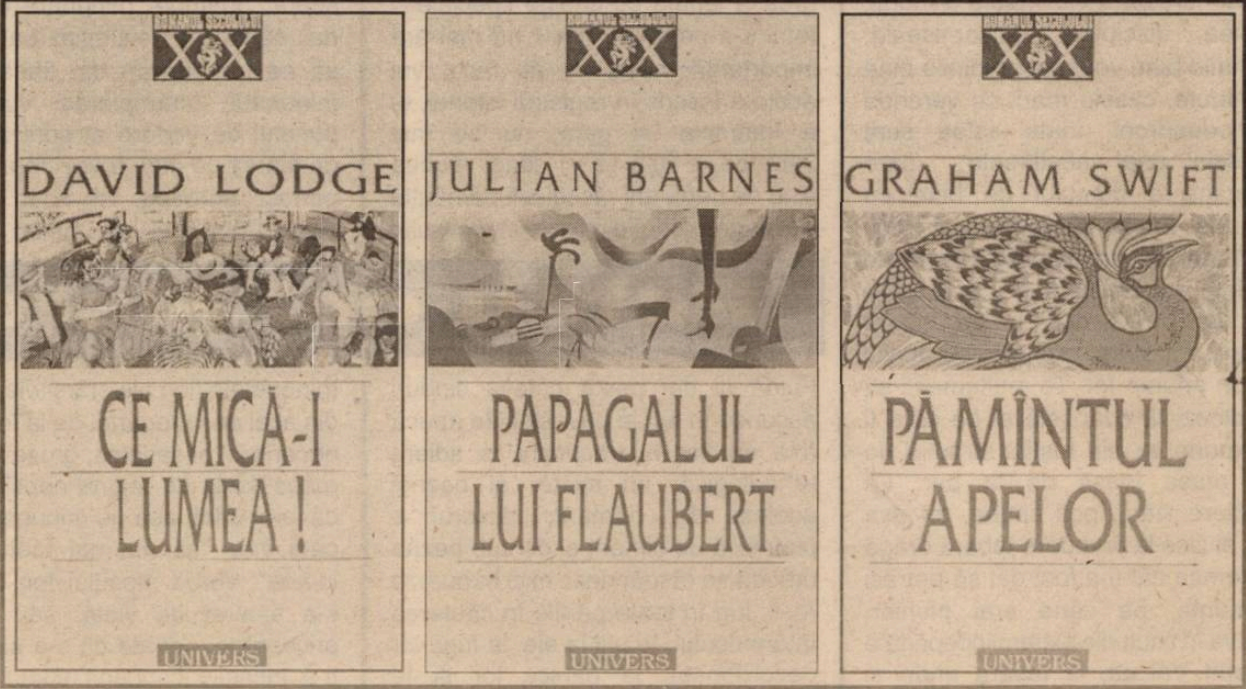

Colectivul de redacție: Mircea Mihăieș (redactor șef)
Cornel Ungureanu (redactor șef adjunct), Adriana Babeți (secretar general de redacție), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Doru Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea; Daniel Vighi.

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A: TIMIȘOARA
bd. Revoluției 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

4326

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 7 (1386) 25 IULIE 1997 ● SERIE NOUĂ, ANUL IX ● 500 LEI

O ipoteză senzațională a lui Ted Anton:

CHICAGO UNIVERSITY NU DOREȘTE DEZLEGAREA ENIGMEI

CULIANU !

Număr publicat cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă și al Fund for Central and European Book Project

I.Q.

NATOnalism românesc

Pe bune, on the goods, România se poate uita, la Madrid, în ochii lui Clinton cu precizia oculară a ministrului Băsescu: stângul - deraiat către Moscova, dreptul - cu un licăr de francofolie chiraquiană. Fiindcă, vedeți dv. iubiți scriitori - e vorba aici despre cei ce au scris cel puțin o carte poștală PRONATO -, posesorul vulturașului tatuat undeva nu crede în ruptul capului că, între altele, armata română e capabilă să treacă de la "România Mare" la "Newsweek" în numai câteva luni, cu aceeași dezinvoltură cu care poetul Adrian Păunescu a trecut de la flegmă la "Totuși iubirea".

Au și americanii ăștia niște baraje psihologice pe care noi, românii, deocamdată le dominăm. La ele - la baraje, adică - se pot adăuga și unele obsesii pe care prefer să le înșir în ordine cronologică: 1956, 1968, 1981. În ordinea primelor țări care vor adera la NATO, acești ani reprezintă Ungaria, Cehia, Polonia.

Vreau să spun că, de pildă, în 1956, trupele NATO, după ce au urcat și au coborât din tancuri de tot atâtea ori, au trimis anticomuniștilor din Ungaria, în loc de arme, câteva transporturi de pături. A fost un ajutor logistic destul de călduros cu ajutorul cărora, de altfel, câteva mii de naivi au fost transportați, nu dintr-o dată, în diverse locuri.

A urmat în august 1968, "Primăvara de la Praga". Americanii, prea ocupați cu Apollo 8 și îndoiați de miile de morți din Vietnam, protestează formal. Nici europenii, de altfel, nu fac mai mult.

În cazul Poloniei, statele lumii civilizate nu au reacționat nici în 1970, când grevele din Gdansk au provocat moartea a șase protestatari, nici în 1981, când generalul Jaruzelski a promulgat Legea marțială, de fapt Starea de război. Și știți ce e interesant în reacția de acum a celor trei țări? Că tocmai cei ce au avut de suferit mai puțin din partea sovieticilor, polonezii adică, au un procent de 90 la sută în favoarea NATO! Cehii s-au exprimat pentru cu 50%, iar ungurii abia au ajuns la 40 de procente. La noi, cum bine se știe, sondajele de opinie arată că votul ar bate 94%, ceea ce, sinceri să fim, ne cam ridică sprâncenele. A mirare, a stupoare ori chiar a ușoară jenă unanimitativă. Cu toate acestea, în ce ne privește, occidentalii dorm liniștit pentru ultimii 50 de ani. Nici un gest de anvergura celor de mai sus nu le-a tulburat siesta. Nu au nimic a-și reproșa, nu au nici o datorie morală. Verdictul de la Madrid a ținut cont și de toate acestea. Evident, dacă există o anume ereditate a culpabilității.

În ceea ce îl privește Bill Clinton, vă rog să rețineți: mai bine saxofon decât francofon.

Marcel TOLCEA

Premiile Filialei Timișoara a Uniunii Scriitorilor din România

Juriul Filialei Timișoara a Uniunii Scriitorilor (ales prin vot secret de către conducerea filialei), format din scriitorii **Eugen Todoran** (președinte), **Livius Ciocârlie**, **Crișu Dascălu**, **Ada D. Cruceanu**, **Liubinka Stancov Perinac**, **Maria Popescu Pongracz** și **Robert Șerban**, a acordat premiile literare ale Filialei Timișoara pe anul 1996. Pentru aceste premii au fost nominalizați scriitorii Eugen Bunaru, Octavian Doclin, Șerban Foarță, Petru Ilieșu, Annemarie Hehn Podlipny, Alexandru Ruja, Petre Stoica, iar dintre scriitorii debutanți, Ion Nicolae Anghel, Adrian Derlea, Aurora Dumitrescu, Marius Lazurca, Carmen Odangiu, Miladin Simionovici. Prin vot secret, juriul a hotărât acordarea următoarelor premii: **Șerban Foarță**, pentru traducerea cărții "Evghenii Sokolov" de Serge Gainsbourg (Ed. "Est"), **Petru Ilieșu**, pentru volumul de poezie "România" (Ed. "Marineasa"), **Petre Stoica**, pentru volumul de poezie "Manevrele de toamnă" (Ed. "Eminescu"). La secțiunea debut au fost premiați scriitorii: **Marius Lazurca**, pentru volumul de eseuri "Invenția trupului" (Ed. "Anastasia"), **Aurora Dumitrescu**, pentru volumul de proză "Să-i spunem Wanda" (Ed. "Hestia"), **Carmen Odangiu**, pentru volumul de critică "Jocul cu umbra. Povestiri critice" (Ed. "Ioan Slavici"). Juriul a mai acordat Premiul special pentru întreaga carieră scriitoarei **Annemarie Hehn Podlipny**, Premiul special al juriului scriitorului **Octavian Doclin**, pentru volumul de poezie "Agresiunea literei pe hârtie" (Ed. "Hestia"), Premiul special pentru debut scriitorului **Miladin Simionovici**, pentru volumul de poezie "Dincolo de albastru" (Ed. UDSCR). Societatea Timișoara a oferit, în același context, premiul "Ion Monoran" poetului **Adrian Derlea**.

Comunicat

Comitetul de conducere al Filialei Timișoara a Uniunii Scriitorilor mulțumește celor ce au sponsorizat premiile literare ale anului 1996. Aceștia sunt: S.C. COVALIM S.R.L., S.C. COMPROIECT S.R.L., ELECTRICA Arad, S.C. NONSTOP BANAT S.R.L., ziarul Renașterea bănățeană, prof. Val POPA, S.C. TECNITAL S.R.L.

Sperăm ca pe viitor oamenii de afaceri să se implice mai energic în sprijinirea culturii bănățene, atât prin finanțarea unor cărți necesare culturii locului, cât și a unor acțiuni vitale pentru buna respirație a fenomenului literar local.

Apariții noi la Editura POLIROM

Tur de orizont

Revista orădeană "UNU" și-a schimbat culoarea ● Odată cu numărul dublu (mai-iunie), coperta publicației este policromă și are o barbă ● Cea a poetului sârb Adam Puslojic, care acordă și un interviu (în plus față de cele două poezii) lui Pașcu Balaci, unde afirmă că "Literatura română este cea mai apreciată din Serbia" ● Despre cărți și reviste, mai noi sau mai vechi, scriu Ioan Țepelea, Al. Pintescu, Rodica Bogdan, Grigore Scarlat, Nae Antonescu, Octavian Blaga, Viorel Mureșan, Alexandru Sfârlea, Oanavia Pellea ● Un bobârnac primește Mihai Tatulici de la Bogdan Ghiu în "Dilema" (nr. 230) ● B. Ghiu crede că mega-starul TV Mihai Tatulici, cel care s-a ocupat de câteva emisiuni despre NATO, are tot atâtea puncte comune cu vestita instituție, câte are Cristian Unteanu cu Claude Levi-Strauss ● Și, culmea, poetul nu se înșeală defel ● Multe lucruri bune și "grele" de citit în această revistă, însă textul Adinei Popescu, "Invitație la bairam", are un plus de savoare ● Excelent și interviul Titei Chiper cu poștărița Mariana Ghintuială ● Încet, încet "Poesis" îmbătrânește ● Nu o să arătăm aici ridurile, dar spunem că ele riscă să se adâncească și ar fi păcat, deoarece "Poesis" rămâne singura revistă a poeților din România ● Ruxandra Cesereanu publică un poem... umoristic, "Infirmeria" ● "piele mirosea a apocalips pâlpâitor/inima lui nu era iad ciobit, ci câmp roditor" ● Rimă, ritm și voie bună ● În revistă mai sunt prezenți cu poezii Ioan Baba, Clelia Ifrim, Eugen Bunaru, Mihai Posada, Valeriu Bârgău ● În limba engleză, un poem semnat de Judith Meszaros ● La 75 de ani, Ștefan Augustin Doinaș a fost sărbătorit la Satu Mare, devenind personajul central și al "Poesis"-ului ● La paginile 12-13 este reprodus discursul rostit de poet la Satu Mare, din care spicuim ● "S-au spus extrem de multe lucruri, foarte pozitive despre mine, ceea ce, firește, a creat imaginea unei statui. O statuie nu se bâlbâie, o statuie nu transpiră, o statuie nu se ceartă. Vă rog să mă credeți, acordați-mi acest credit, că nu sunt deloc o statuie și acordați-mi și creditul acela de a crede, eu însumi despre mine, că ultimul volum pe care l-am scris este totuși putintel diferit de primul, în așa fel încât nu mai permite criticii să mă "bucure" cu aceeași etichetă!".

ROȘIORII DE VEDE

Viața Asociației

● Simona Grazia Dima și-a lansat în data de 20 iunie, în sala festivă a Filialei Uniunii Scriitorilor volumul **Noaptea romană**, apărut la editura Arhipelag din Târgu Mureș (seria "Poetica", în coordonarea criticului Al. Cistelecan). Au vorbit Cornel Ungureanu, Viorel Marineasa, Gheorghe Sechesan, Eugen Bunaru. A fost prezent la manifestare, luând cuvântul, Eugen Vasiliu, președintele Comisiei de cultură a Senatului.

● În același spațiu a fost sărbătorită, câteva zile mai târziu, apariția volumului "Moartea muzicantului" (Ed. Marineasa), prilej de a evoca personalitatea autorului, poetul Gheorghe Pruncuț, prematur dispărut. Au rostit alocuțiuni Cornel Ungureanu, Valeriu Drumeș, Gheorghe Sechesan și Eugen Bunaru.

● La galeria First a fost lansat volumul "Gitagovinda" sau cântarea divinului păstor (Editura Hestia), în traducerea din sanscrită a lui Constantin Făgețan. Au vorbit Lucian Alexiu, directorul editurii, Carmen Blaga, autoarea postfeței, Cristian Gaspar și autorul traducerii.

● Sala festivă a Uniunii Scriitorilor din București a fost gazda lansării volumului "Urmuz" de Nicolae Balotă, recent apărut la Editura "Hestia". Au luat cuvântul cu acel prilej Mihai Șora, Alex. Ștefănescu, Lucian Alexiu și autorul, prezent cu acest prilej la București.

● Vineri, 11 iulie, în sala de ședințe și cenaclu a Asociației Scriitorilor și a revistei "Orizont" au fost acordate în cadru festiv premiile pe 1996 ale Filialei din Timișoara a Uniunii Scriitorilor. Au luat cuvântul, în prezența unui numeros public și a mass media timișorene, Cornel Ungureanu, secretarul Filialei, Eugen Todoran, președintele juriului, iar din partea celor premiați - Șerban Foarță și Petre Stoica.

● A XX-a ediție a Târgului Bastion, în organizarea Camerei de Comerț, Industrie și Agricultură Timișoara găzduiește, în Complexul Expo Bastion, două ample retrospective ale editurilor timișorene "HESTIA" și "EXCELSIOR".

ȘERBAN FOARȚĂ

"Și voi cai, voi cai..."

S-a făcut caz, rumoare (și... tăcere), la dispariția lui A.E. Baconsky, de unele coincidențe (ce, îndeobște, se zic **stranii**) dintre sinistra-i moarte și poezia-i proprie (cu aer, uneori, oracular), vorbindu-se de, evident, "presentimente", "determinare **karmică**", ș.c.l. Nu ne displace, la ocazii, premoniția, căci suntem, pare-se, niște bovarici ai darului divinațiunii și, fără riscuri, suferim în taină de un complex (să-i zicem:) al Cassandrei (care, în forma-i cea mai joasă, se exprimă printr-un stupid și veșnic "Nu vă spusesem eu?!"). Despre alt vers-oracol baconskian (la fel, dar numai astăzi, de straniu), și anume: "Judecând după dragostea mea pentru cai [...]./ Se pare că aș fi sortit longevității", nu s-a suflat, însă, - atunci - nici un cuvânt. Nu mai țin minte dacă și acesta a fost întâmpinat, la apariție (1), cu același clopot de alarmă ca "iedera roșie a amurgului", să zicem, sau ca acel sadovenian - **quand même!** - "ritm milenar al transhumanței". Căci dacă, vai, acestea două păcătuiau de formalism, evazionism sau paseism, citatul vers-oracol era, de bună seamă, culpabil de mister și superstiție; spre-a nu mai spune că o dragoste prea mare de equidee, o "hippophilie", putea să-i indispuie pre cei câți, de dragul Omului, lichidau caii... O "moarte-a cailor", asijderea blamată, "halucinase" și poetul nostru, având, în rest, să se asemuie pe sine când "cu umbrele cailor noaptea pe-nalte coline moldave", când "jumătate cu luna,/ Jumătate cu șirul de cai dispărând în trecut"; aceasta, după ce, prin '47, adică june debutant și subscriindu-și propriul nume cu, între n și k, un sz, închipuia, la un amor defunct, acest sarcastic quasi-epitaf: "Adio, femeie albastră, noaptea desenează pe mormintele poeților cai!". -. Și nu avem decât să constatăm că, dezavuându-și, între timp, trecutul, trecutul proxim, calp și lozincard, ca să devină, preț de un deceniu, un caligraf eclectic, cursiv și euforic (nu fără, însă, unele aleanuri: vagi nostalgii, inchietudini calme, în trena unui abur cimerian), A.E. Baconsky se întoarce **ex abrupto**, în ultima culegere antumă (2), la atmosfera propriilor debuturi și, așadar, la o viziune mai dislocată, mai febrilă: expresionistică și, fără nuanțe, **neagră** (3), (re)valorizându-și negativ motivele de predilecție anterioare, - între acestea, Calul însuși.... Nu am să fac, în continuare, catagrafie cabalină. E suficient să spun că "feeria" cu cai amabili: "albi" sau "argintii" (care, ajunși "fără stăpân", o dată, și "începând să semene cu viscolul", puteau neliniști, - nu, însă, foarte), se convertește în **coșmaruri** (4) propriu-zise: în cavalcadele grotești, lugubre sau, numai, derizorii, din **Cadavre**..., în multele, prea multele "schelete" și "piei" de cai (în carne și oase, - ori "de lemn"), fanatizați, aceștia, de un "profet al cailor", de unul "palid", și s(t)imulați de pseudo-cravașa (ca și - cum totul e, aici, succedaneu: erzat și știas - de, pasămite, zaharina) "dresorilor" unor "cuvinte-cai", - fără ca, totuși, calul ca atare să aibă parte, în acest bestiariu, de discreditul și maledicția ce apasă asupra câinelui, a corbului, a hienei. - Nu, dar, "hippophilia"-i însăși (cu care cenzorii, de altfel, nu-și bat capul) putea, atunci, să-i fie suspectată și, mai cu seamă, să intrige, cât arbitrariul, insolitul, scandalul unei încheieri, i.e., "sortit longevității", decurgând, ea, dintr-o premisă (inconcludentă!), ca aceasta: "dragostea [...] pentru cai". (Căci hippomanți, desigur, noi nu suntem!). Ei bine, - iată, însă, că DS (5) ne face cunoscut că, "în Japonia", "calul [...] proteguie longevitatea (așijderi caluluidragon chinez)". Acum, că el, A.E. Baconsky, va fi avut vreo cunoștință despre exoticul eres (ceea ce este improbabil), importă, totuși, prea puțin, - dacă, oricum, în poezie, ca și în vis (și alte mantici), simbolurile (ignorate, dar subiacente) personează. fără examen, de altminteri, - eu îl crezusem **pe cuvânt**. Căci poezia e, mereu, "la țelul ei"; și, fie și mințind (ca ficționist), poetul, el, e o minciună "qui dit toujours la vérité". Pot să (ne) mintă, însă, bătrânele simboluri, oracolele noastre: gromovnice, grimoaruri, cărți de vise, - frazele cărora devin, atunci, niște perfide antifraze: o ironie, dacă vreți, a sorții... Mort la nici 52 de ani, acest poet nu va fi fost, "se pare", "sortit longevității". Ce mai rămâne e ca noaptea să deseneze, pe mormântu-i, cai.

(ianuarie '81)

(1) În '63 (cf., în **Imn către zorii de zi, Vis printre oameni**). E cu putință, totuși, ca poema - ce nu-i un cap de operă, desigur, - să se fi tipărit **în prealabil**, în vre-o gazetă literară, - tocmai asupra unor astfel de "trufandale" baconskiene urmând să-și exerseze coltii griveii presei (și azorii ei).

(2) ... de versuri, bineînțeles, - anume: **Cadavre în vid**, E.L. 1969.

(3) Dovadă (minimală), înseși aceste titluri: **Psalm negru**, **Sonet negru** - din **Cadavre...**

(4) "Trebuie să cercetăm mai îndeaproape acel demon hipomorf germanic, **mahrt**, comparat [...] cu **mora**, vrăjitoarea, din slava veche, cu **mora**, năluca, din rusa veche, cu **mora** din polonă și cu **mura** din cehă, care nu sunt altceva decât coșmarul nostru". (Gilbert Durand, **Structurile antropologice ale imaginarului**, în românește de Marcel Aderca, E.U. 1977, p. 90).

(5) Dictionnaire - adică - **des Symboles**, Paris, 1969, vol. I, p. 191.

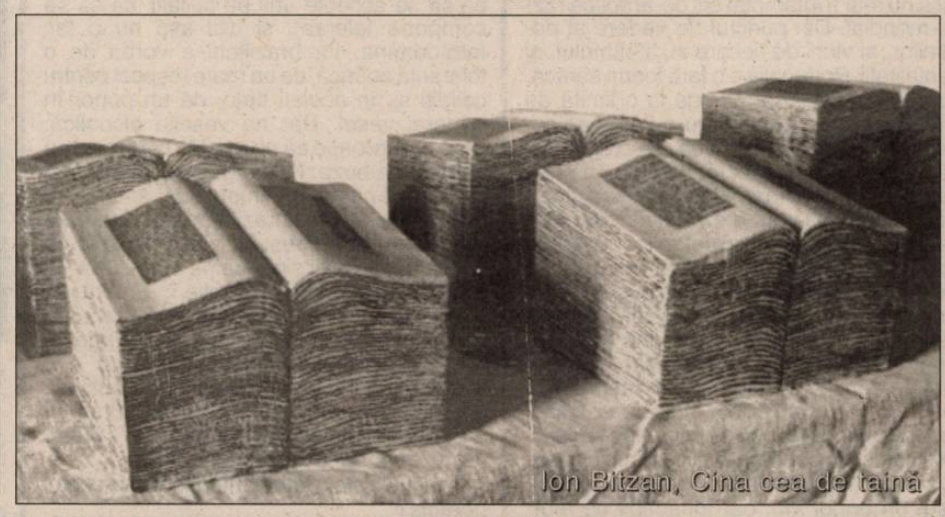

Ion Bitzan, Cina cea de taină

Un spectacol important

teatrul național timișoara TNT

Elogii, pasiuni, antipatii, indiferență, indignare, perplexitate, iritare. Spectacol TNT, **Cerșetorul**, le stârnește pe toate, în varianta sa actuală, și e musai să ne scoatem pălăria. Dincolo de a ne fi plăcut sau nu, e semnificativ că nu mai întâlnim acea deprimantă unanimitate în opinii, instaurată, în ultimii ani, apropo de producțiile teatrale locale. De aici, cred eu, trebuie (încă) să pornească discuția, de aici, cred eu, trebuie să atribuim **Cerșetorului** calitatea de spectacol important. Publicul timișorean ia cât de cât în serios o producție autohtonă de teatru, o consideră parte dintr-un proiect cultural mai amplu, coerent, viabil...

Dar "importanța" nu se limitează numai la fericirile consumatorului. Trupa de actori face teatru într-un alt registru, colaborează, iată, cu personalități. E vorba de alte standarde valorice, dar și de o altă participare a publicului. Ieșirea din rutină se face brusc și radical și nu trebuie să uităm aplauzele înregistrate la cele două premiere. Au trecut ceva ani... Curriculum-ul lui Claudiu și Beatrice Beonț se îmbogățește și el cu un proiect, am spus-o, foarte ambițios, cu o premieră absolută în România, cu una din primele opere dramatice ale expresionismului, iar aripa modernist-anarhistă a teatrului românesc, soții Bleont fiind reprezentativi, își mai încercuiește încă un cap de pod câștigat. Și nu oriunde.

Lirismul partiturii

Der Bettler, adică **Cerșetorul**, reprezintă, dincolo de a fi sau a nu fi expesionist, o partitură stranie, pentru care Dumnezeul compoziției, întrupat în reguli, formule, unități și canoane, a murit. Scris în 1912, gratificat în același an cu premiul Kleist, pus în scenă pentru prima oară, în 1917, sub bagheta lui Max Reinhardt, textul te atrage prin aventura introspectivă propusă: către o realitate sufletească de mare adâncime și, în consecință, contorsionată de afectele autorului; într-o limbă la fel de contorsionată: un amalgam de genuri, specii și stiluri - cum altfel, când e vorba de cheia către cea mai proprie, mai personală și mai intimă ușă din castelul lui Barbă Albastră! Carevasăzică, un text dramatic, cu miză lirică? Nu, mai degrabă invers, un poem îmbrăcând forma unui text dramatic.

Iată câteva posibile modalități de a ne apropia de universul lui Reinhardt Johannes Sorge:

a) mistica: textul reproduce o serie de tablouri centrate pe icoana crucificării. Există întotdeauna trei personaje: Fiul, Maria, Ioan și, în oricare din scene, un suferind și doi martori. Marea crucificare a Poetului, eroul textului, se face însă în rit păgân, oriental-zarathustrian, căci reprezintă pulverizarea protagonistului, prin propria energie, în marele Univers.

b) crima: expresionistul s-a educat la școala lui Wagner, Nietzsche și Spengler și a avut coleg de bancă fruedianul. Problema fiului este recuperată deci în termenii specifici relațiilor sale cu o Mamă și un Tată simbolici. Fiul este înlăturat, iar tribulațiile sale sunt mari comploturi ale unei mari crime. Realitatea, arta, tradiția, lumea însăși trebuie să-i cadă victime.

c) păcatul: tentația crimei este copleșitoare, dar, în același timp, terorizantă. Eroul se îngrozește de accesibilitatea ei; de aici viziunile apocaliptice, coșmaresti, oroarea față de concubinajul în crimă, de pornografie, ranchiună, orgoliu, incest. La baza viziunilor stă deci Decalogul, Dodecalogul, ura de sine, frica de sine, căința. Desfășurarea textului corespunde unei regresii, către cele mai intime zone ale sufletului, către Primul Coșmar, până la urmă un Drum al Crucii, văzut ca o întoarcere în locul în care e îngropată țeasta lui Adam, primul păcătos.

Lunga și dificila cale a expresionismului

Noul TNT la primul său proiect

Regia forțează situații dramatice

Aceste viziuni ale copilului respins au fost transpuse în scenă de regizoarea Beatrice Belont relativ cu brutalitate, ca o dramă a artistului (poetului) neînțeles, interpretare ce a condus spectacolul uneori spre locuri comune dintre cele mai nefericite. În general, a surprins neplăcut o anume rudimentaritate a realizării, cu greu compensată de incisivitatea, de insurgența modului de adresare avangardist. În multe locuri superficialitatea rămâne doar superficialitate, "șocarea burghezului", doar impolitețe, iar frumosul se fixează doar în caligrafie. Ne aflăm în fața unui hibrid - pe alocuri însă superb - care pune mai mult sau mai puțin fericit în conjucție lirismul romantic cu cinismul de underground, calofilia cu neofauvismul MTV. Atunci când, părăsit de prieteni pe pod, personajul lui Munch strigă, strigătul său redefinește lumea, iar eul îi devine substanță. "Vocea" sa, aparent imperceptibilă, "expresia" sa, dau naștere unor cosmologii moniste, acestea fiind regresii în absolutul particular. Beatrice Bleont, în încercarea ei de a construi situații dramatice și de a împărți scena în mai multe spații semnificante, păcătuiește pe altarul expresionismului, încercând să ordoneze hybrisul. Ea construiește trei planuri de realitate, corespunzând unor trei feluri de a face teatru. Un plan al "realității lumii", transpusă în convenție "obiectivă", adică un teatru realist (dialog). Apoi un al doilea plan, cel al operei (scene de grup, coruri, coregrafie), care intră în funcțiune când un personaj din prima realitate fie "citește" din opera Poetului, fie o scrie (e cazul surprinderii "actului creației"). Al treilea plan este cel al solitudinii Poetului, unde el declamă versuri romantice, uneori cam lungi (monologul). Construcția e desigur nefirească, dar nu e un nefiresc căutat. Acest lucru se observă cel mai bine atunci când se face trecerea dintr-un plan în celălalt, regizoarea nereușind să găsească o modalitate onorabilă de a face scenele să decurgă una din alta, și asta pentru că nu există o relație *onorabilă* în semnificație între ele. Dacă stau bine să mă gândesc, textul e aproape luat în răspăr. Nu e de mirare deci că lucrurile se poticnesc undeva pe la jumătate, că perspectiva regizorală se împotmolește într-o serie de nefertile ambiguități, cum nu e de mirare că spectacolul nu are respirație sau că nu există o echilibrare a duratei și a intensității expresive a unor scene.

Ravagii în Orașul Florilor

Entuziasmul publicului, ca de altfel și al meu, nu a fost stârnit însă de drama artistului, ratată cu glorie, ci, pe de-o parte, de desfătările oferite ochiului (lumini, scenografie și costume), mișcarea de scenă (unde exprima balerină a Operei Române, Beatrice Bleont, excelează) iar, pe de altă parte, de prestația actoricească. Claudiu Bleont face din nou ravagii în Orașul Florilor. S-a văzut: cu cât se simte mai singur pe scenă, cu atât se simte mai bine. El are la ora actuală în mânecă grația și energia de a acoperi, așa cum își dorea Peter Brook, un întreg "spațiu gol" și, de asemenea, acel plus de expresivitate necesar pentru a intra pe rolurile marilor histrioni ai literaturii dramatice moderne și contemporane. Dintre actorii timișoreni, a stârnit la rându-i admirație Gheorghe Stana. Rolul Tatălui s-a dovedit unul din marile roluri ale carierei sale. Ni s-a prezentat mai mult decât un simplu caz de demență paternă; el a reușit să sugereze acea licărire de conștiință care îl transformă pe bolnav în martor mut și îngrozit al propriei sale alienări, sugerând chiar resemnarea în fața complicității fiului.

În concluzie, dincolo de ezitările dirijorului, de orchestrarea cam stângace, partidele au funcționat ireproșabil. **Cerșetorul** trece drept un spectacol cu priză la public, mai ales la cel tânăr, un spectacol incisiv și incitant, deschis interpretărilor, reevaluărilor, chiar redimensionărilor. Indiferent dacă pentru unii dintre noi el apare mai degrabă ca eșec decât ca reușită, trebuie să subliniem încă o dată că miza lui, nivelul la care el se produce, constituie un important precedent pentru Timișoara. E vorba de un proiect dificil, în fața căruia foarte mulți regizori s-ar fi lăsat păgubași, e vorba de o premieră montată în timp record, a cărei prezență în istoria TNT este certă și de neevitat, orice argument s-ar invoca.

Tinu PÂRVULESCU

Cerșetorul de Reinhardt Johannes Sorge
Din distribuție: Poetul - Claudiu Bleont ● Tatăl - Gheorghe Stana ● Mama - Larisa Stase Mureșan ● Fata - Claudia Dobrin Ieremia
Scenografia: Constantin Ciubotariu
Costume: Magdalena Mănescu
Adaptarea, coregrafia și direcția de scenă: Beatrice Bleont
Un spectacol al Teatrului Național Timișoara

Mihai ZAMFIR

"Portugalia, un fel de România"

- Ați avut ocazia să trăiți în Portugalia și în Brazilia. Ce reprezintă aceste spații pentru dumneavoastră?

- Să știți că sunt două lucruri complet distincte. În afară de limbă, și aceea relativ, nu au mare lucru în comun. Portugalia pentru mine e a doua țară natală, să spun așa. Pentru că s-a întâmplat să ajung în Portugalia și să stau acolo. Numai trei ani, dar m-am atașat de ea într-un fel. După aceea am început să predau literatura portugheză, am înființat secția de portugheză la Facultatea de Litere din București și astfel am rămas într-o relație oarecum specială cu această țară. Eu pot să spun ce înseamnă pentru mine Portugalia și cred că asta ar însemna pentru mulți. Am avut ocazia să stau de vorbă cu unii români veniți din Portugalia și am constatat că, fără să fie identice, impresiile concordă: este un fel de România. Probabil ceea ce ar fi fost România dacă nu s-ar fi întâmplat cel de-al doilea război mondial. Din punctul de vedere al oamenilor, al vieții de fiecare zi, al ritmului, al mentalității, Portugalia e o țară foarte săracă. Cu oameni care pot ajunge la o limită de sărăcie pe care românii nu o pot imagina, deoarece contrar a ceea ce s-a crezut, românii de la țară au trăit foarte bine. În orice caz noi n-am avut foametea biologică, drastică, dementială care a existat dincolo. România e o țară unde foametea nu poate lua niciodată forme dramatice. Dar, cu excepția acestei mici diferențe, care și-a pus amprenta asupra caracterului, portughezii seamănă foarte mult cu românii. Seamănă mai ales în părțile lor mai puțin recomandabile. Acele părți de care n-ar trebui să fim mândri nici noi înșine. Sunt un popor individualist, liric, ultra-sentimental, lipsit de coeziune socială, politicianist, în sensul rău al cuvântului, gata să se distrugă unii pe alții pentru mici interese, un popor viu, dar incapabil de efort susținut, cu izbucniri, dar fără o concepție mai lungă despre progres, dispuși oricând să tragă chiulul: exact ca românii. Sigur, tocmai aceasta pentru români îi face extrem de atașanți, simpatici. Un român se simte în Portugalia foarte repede acasă, așa cum nu se simte la vecinii lor, spaniolii, pentru că spiritul hispanic, castilian mai bine zis, este cu totul altul. Faptul s-a reflectat și în cultură. Aceleași trăsături fundamentale ale culturii se găsesc atât la români, cât și la portughezi: dezvoltarea extraordinară a poeziei lirice, a unui anumit tip de proză, meditația în jurul acelorași probleme, în schimb cvasi-absența teatrului ca specie și această idee a unei permanente reînceperi, a creării din nou a unor forme de cultură. Deși, desigur, portughezii sunt avantajați din acest punct de vedere. ei au o literatură extraordinară începând din secolul al XII-lea, ceea ce nu e cazul nostru. Dar ca ritm, ca pulsație internă, cele două culturi se aseamănă.

- Există un complex al marginii, ambele culturi fiind extreme ale romanității și ale continentului în același timp? -

Nu există la ei complexul acesta, pentru un motiv foarte simplu: pentru că ei au creat începând cu epoca Renașterii, de fapt, începând cu sfârșitul secolului al XV-lea, un imens imperiu colonial. Ei erau un început, nu mai erau un sfârșit. E adevărat că Portugalia renascentistă, deci Portugalia marilor descoperiri, a însemnat altceva decât Portugalia medievală. Portughezii actuali însă nu suferă de acest complex, dovadă că o bună parte a portughezilor din ultimele sute de ani au populat alte țări sau au creat imense colonii de oameni care s-au fixat în toate cele trei continente, cu care au avut ei de a face. Cu alte cuvinte, nu au această retractilitate a românului care în general nu a călătorit, n-a colonizat, n-a plecat în țări străine, n-a creat comunități stabile acolo. La acest capitol, portughezii sunt un popor occidental-european, adică un popor care, ca și francezii, ca și spaniolii și englezii, a ocupat alte teritorii, departe de țara lui natală, s-a fixat acolo și nu au mai vrut niciodată să se întoarcă. "Portughezismul" este foarte răspândit la ora actuală în multe țări ale lumii.

- Ce impresie a făcut asupra dumneavoastră Brazilia, această colonie portugheză prin excelență? Puteți descrie această țară care pentru noi, românii, reprezintă un tărâm exotic, de basm?

- Întrebarea e dificilă în sensul următor: Portugalia se poate descrie; a descrie Brazilia însă e imposibil. Pentru că e ca și cum s-ar spune "descrieți Statele Unite". Care State Unite? Coasta de Vest, Centrul, Texas-ul, California... Dar Statele Unite înseamnă prin ele însele un continent. Cam așa e și Brazilia. În Brazilia există cel puțin vreo cinci, șase zone atât de diferite unele de altele, încât e greu, în afara politicului și a limbii, să le găsim un numitor comun. Eu aș putea cel mult să vorbesc despre Brazilia pe care am cunoscut-o, despre zona centrală și despre coasta unde se află Sao Paolo și Rio de Janeiro, adică singurele locuri pe care le-am cunoscut. Amazonia sau Sudul extrem au alte trăsături. Pot să vă spun însă un singur lucru. Brazilia este din multe puncte de vedere un fel de paradis pe pământ. Dar nu sub raport climateric, deși și climateric, nu sub raportul vegetației, ci sub cel al populației. Brazilienii sunt oamenii cei mai simpatici pe care i-am întâlnit vreodată. E vorba de un popor amestecat, mixat, care a luat de obicei trăsăturile bune de la toți. Este cel mai tolerant popor pe care l-am văzut. Nu ca în America, unde, de fapt, ei nu prea sunt tolerați și trebuie să facă legi ca să se accepte unii pe ceilalți, ca să se comporte tolerant, și nici așa nu o fac întotdeauna. La brazilieni e vorba de o toleranță adâncă, de un mare respect pentru ceilalți și, în același timp, de un popor în general vesel. Dar nu veselia alcoolică. Alcoolul aproape că nu există. Tot timpul au surâsul pe buze. Nu se grăbesc niciodată. Tot timpul cântă, tot timpul sunt amabili cu ceilalți. Într-un oraș brazilian dacă cineva se grăbește, se înghesuie, vorbește urât cu celălalt, poți să fii sigur că nu e brazilian. Ei au o delicatețe și o civilizație în raporturile dintre ei și în cele cu străinii pe care eu personal nu am întâlnit-o nicăieri altundeva. Nici măcar n-aș putea să spun că e o trăsătură generală sud-americană, pentru că argentinienii, uruguayenii sunt altfel. Brazilia, din acest punct de vedere, ar putea reprezenta pentru mulți paradisul.

- Nu există o latură întunecată a acestui paradis?

- Stați puțin, oamenii de care vă spun eu că sunt fericiți, cântă, zâmbitori, nu se grăbesc, sunt foarte buni cu ceilalți, trăiesc la limita cumplită a mizeriei. Relațiile dintre stăpân și ceilalți sunt relațiile din Evul Mediu aproape. Sunt oameni care nu au ce mânca, faveri, de la faveras, un fel de bidonvill-uri care înconjoară orașul, sau care se află chiar în centrul orașului câteodată. Locuri unde nu te poți aventura pentru că ești ucis pentru câteva monezi. Totuși, chiar și cei care sunt la limita mizeriei, diferențele sociale fiind revoltătoare, sunt astfel. Așa este extraordinar, faptul că ei nu trăiesc bine, nivelul lor de trai este inferior oricărui nivel de trai european, dar ei nu au crisparea europeană. Nu au goana după câștig a europeanului, nu au graba lui, dorința de a parveni, de a câștiga bani. Nu, brazilianul e mulțumit cu puțin, e fericit cu puțin. Asta e interesant. De aceea îți spun că e paradisul pe pământ. Nu pentru că nu ar exista inegalități sociale, deși în ultimul timp s-a creat o clasă de mijloc, mai prosperă și numeroasă. Asta a făcut ca delimitările să se mai șteargă puțin. Însă pe de altă parte, sigur, că diferențele sociale pe care le întâlnești acolo, nu le întâlnești aici.

- Revenind în Europa, la Portugalia. Care este autorul dumneavoastră preferat din geografia culturală a Portugaliei?

- Sunt mulți. Pot să spun mai degrabă care este prozatorul meu preferat. A trăit în secolul al XIX-lea; nu e prea cunoscut din păcate în străinătate: este Eça de Queirós. Este poate unul dintre cei mai prozatori pe care i-a dat lumea. Autor a cinci capodopere absolute. Nimeni n-a mai scris portugheza cum a scris-o el. Și rămâne până azi modelul prozei portugheze. Sigur, astăzi sunt mari prozatori portughezi, câțiva încă în viață, însă prferințele mele merg mai ales înspre Queirós. La poezie mi-ar fi foarte greu să vă spun pentru că sunt patru, cinci mari poeți, începând cu secolul al XV-lea, de fapt, începând cu Evul mediu, secolul al XIII-lea, care pot figura în orice mare antologie de poezie universală.

- Șerban Foarță ar fi vrut foarte mult să vorbiți despre poetul și proteul Fernando Pessoa.

- E un caz unic în cultura europeană modernă și poate cazul cel mai frapant de poeticitate portugheză. Oricât ar părea de curios, deși la ora actuală Pessoa este considerat cel mai mare poet portughez, el nu e portughez ca stil. Adică a avut o luciditate, o capacitate de dedublare care se potrivește foarte puțin cu felul în care îi privim noi pe portughezi. Într-adevăr, niciodată limba portugheză nu a fost scrisă atât de frumos ca în poeziile lui Pessoa, însă, ca structură profundă, eu n-am senzația că el e tipic portughez. Pessoa însuși a avut o biografie foarte specială, el a început să cunoască limba portugheză, să scrie în portugheză abia de la vârsta de optsprezece ani. Limba lui de cultură a fost engleza. El s-a format în alt mediu, așa încât a descoperit cultura portugheză, poporul din care făcea parte târziu. Probabil din cauza aceasta a fost cel mai mare poet portughez, pentru că a tratat obiectul stilului lui,

Iosif Kiraly, Indirect Romania

preocupărilor lui, de la distanță. Lui îi aparține acea faimoasă expresie: "Patria mea este limba portugheză". După aceea a avut emuli, mai mult sau mai puțin cunoscuți, însă fraza aceasta el a inventat-o. "Patria mea e limba portugheză", e mai profundă decât s-ar putea crede. El a avut o relație de detașare cu Portugalia viscerală. El a interpretat superlativ Portugalia culturală.

- Cum vi se par scrierile lui Blaga influențate de spațiul portughez?

- El are un singur volum, **La curțile dorului**, publicat în 1939 și scris probabil, cea mai mare parte, pe când era ambasador în Portugalia. Experiența lui portugheză nu a fost lungă. Nu știu dacă a înțeles cu adevărat Portugalia. Portugalia lui e mai mult inventată, de vis, după cum peisajul, lumina, plastica apar în câteva elemente stilizate în acest volum. Au mai rămas dsigur o corespondență a lui Blaga din Portugalia, diverse amintiri ale lui pe care le-a transmis celor de acasă, dar tara ca entitate și-a pus amprenta în opera lui prin acest volum de versuri. Blaga și-a construit mai degrabă o Portugalie. El a înțeles-o exact cum a înțeles și România, a înțeles un fel de Portugalie cu trăsături ancestrale. Și pe acelea le subliniază cu mare delicatețe. Pentru că **La curțile dorului** este unul din volumele foarte bune ale lui Blaga și acolo, în câteva poezii, sunt concentrate trăsăturile esențiale ale spațiului acestuia.

- Care sunt planurile dumneavoastră culturale, în cazul în care veți fi numit ambasador în Portugalia?

- No comment. Aș prefera să nu vorbesc despre aceasta... Să știți însă că obiectiv vorbind, e foarte mult de făcut pentru cunoașterea culturii portugheze, care vreau să spun că este destul de cunoscută, surprinzător de bine cunoscută chiar, pentru distanța la care ne aflăm. Poate mai mult va fi de făcut pentru a face cât de cât cunoscută cultura noastră acolo, fiindcă nu ne aflăm într-o situație de reciprocitate. Noi știm mult mai mult despre Portugalia, am tradus infinit mai mulți scriitori portughezi decât au tradus ei români. S-a scris mult la noi despre cultura portugheză. Sigur că este și o discrepanță profundă: să nu uităm că imperiul lingvistic portughez are aproape 200 de milioane. Deci 200 de milioane de oameni care vorbesc portugheza față de cei 20 de milioane care vorbesc română. Nu trebuie să avem pretenții exagerate. Totuși, se poate într-adevăr face ceva, pentru ca această cultură a noastră să fie mai cunoscută în Portugalia.

Ioana COPIL-POPOVICI

Odisee inedită

Citesc volumul de poezii cu care debutează Cristian Pătrășconiu, **Spectralia**, cu speranța că, înaint de a fi o provocare ce sfidează cu "ne-ntelesurile" ei (vezi de ex. poemele **Spectralia** și **Poezia**), el constituie mai degrabă o invitație la edificarea (mereu provizorie) și transmiterea sensurilor. Speranța mea se bazează pe o lectură ce identifică în textele poetului întrebări, ipoteze, dileme și... speranțe cu privire la ceea ce semnifică noțiunea de înger, mesager.

Cristian Pătrășconiu propune în **Spectralia** un nou tip de odisee, și anume unul - din mai multe motive - paradoxal. În primul rând, subiectul ce o parcurge nu mai este identic cu sine, regăsindu-se în toate împrejurările, definindu-le și ordonându-le pe acestea după un principiu determinist interior. Subiectul odiseei nu mai este o entitate bine definită, având un referent precis și o semnificație univocă. Dimpotrivă, aici odiseea este a gândirii înseși, subiect ce, dincolo de obiectivitățile provizorii ce constituie mesajele sale propriu-zise, este prin excelență mesagerul, îngerul. Care ar fi, prin urmare, sensul în care mesagerul (fantoma, îngerul, mâna, gândirea), parcurge odiseea, făcând-o paradoxală? Spectralia (poemul de neînțeles) descrie o stare edenică incipientă: "Pășeam în nisipul umed, gri și pietros/ Pulsau în ochi de reptilă halucinante focuri solare./ Aveam un deget muiat în apă/ Peștii săreau să-mi mănânce din palmă". Mâna semnifică aici comunicarea perfectă dintre subiect și lume, dacă nu chiar identitatea lor. Mâna ca mesager se transmite pe sine, e identică zeului despre a cărui prezență mărturisește. "Căderea" se produce atunci când "cel-care-transmite" (mesagerul) se hotărăște să-și întoarcă privirile asupra propriei sale condiții: "Ei da... În fiecare an, timpul/ Zdrobește cel puțin o mână de pianist etc.". Este cu totul paradoxal îngerul privindu-se pe sine. În loc de a mărturisi existența unui zeu transmițător, dar inaccesibil, îngerul predispus reflexivității "sucombă" în "automărturisire". Chiar și pentru el, zeul rămâne o speranță. Cu formula simptomatică "Ei da...", gândul se întoarce asupra lui însuși, mâna își începe odiseea. Titlul poemului **Spectralia** pare a confirma posibilitatea acestei interpretări. Într-adevăr, termenul spectral reunește două semnificații eterogene, sensul lui constituindu-se, paradoxal, din acestea amândouă. Pe de o parte, spectral înseamnă fantomatic, fantoma fiind ea însăși un înger, un mesager care, în funcție de subiectul căruia i se oferă ca semnificant, e fie o entitate revelatoare a unui "ceva" transcendent, fie pura aparență empirică. Înseși semnificațiile fantomaticului sunt deci opuse. Ce fel de fantomă are în vedere Cristian Pătrășconiu? Pe de altă parte, spectrală este o realitate descompusă artificial în imagini disparate, eterogene, constitutive totuși realității vizate. Astfel, **Spectralia** devine poemul în care fantoma ca transmițător de sensuri (sau ca auto-transmițător), parcurge o odisee non-deterministă, ale cărei momente paradoxal-constitutive sunt rodul unei descompuneri artificiale a realității imediat accesibile. Poetul pare a privi, pe rând, situații lipsite aparent (și poate nu numai aparent) de coerență și de semnificație, pentru a observa cum se produce totuși, în cazul fiecăreia dintre ele, transmiterea sensurilor, mișcarea gândirii.

Finalul poeziei pare a infirma "corectitudinea" (în sens tradițional), a odiseei încheiate. Starea de transparență perfectă a semnificantului a dispărut. Mâna devine "tristă", "gata de plecare", relicvă superfluă a unui fost sens. Dar nu doar atât. "Dragostea nu se vede de altfel/ ar trebui să ne împăcăm cu ideea" nu mai e semnul asumării conștiente a izolării empiricului de transcendent. O izolare ce menține însă ambele niveluri ale existenței, într-un proces de permanentă validare reciprocă, așa cum credea Augustin ("El privea către ea; ea privea către el. El se vede, ea se vede; dragostea nu se vede".). Dimpotrivă, aici semnificantul rămâne solitar și opac. El (mâna) nu mai camuflează (revelând, în același timp) nimic. Sau camuflează acest nimic, pentru care "tăcerea" e doar unul dintre semne.

Această schiță de interpretare nu epuizează, nici pe departe, bogăția de sensuri vehiculate de poemele lui Cristian Pătrășconiu. Ea se vrea, dacă nu semnul pasibil de a solicita, pentru referentul său, alte interpretări alternative, măcar semnalul pentru un răspuns prompt: lectura acestui volum.

Oana GABOR

* Cristian Pătrășconiu, Spectralia, Editura Prier, 1997.

Prea buni pentru cei răi, prea răi pentru cei buni

O potrivire care reușește numai în artă a făcut ca în timp ce la emisiunea lui Iosif Sava, regizorul Andrei Șerban înfățișa un grandios portret satiric al lui Ion Iliescu, ex-președintele tuturor românilor să-și dea iarăși în petec. De data aceasta, nu în fața unor adversari, ci chiar înaintea suporterilor. Triumful recent al lui Ion Iliescu asupra reformiștilor din partid semnifică - poate nu-și dă seama - intrarea în ultimul act al carierei sale politice. Este un splendid *picior spate gios* autoaplicat în cel mai de invidiat stil fotbalistic sud-american.

Nu sunt, nici măcar în glumă și nici pentru curajul de a-l înfrunta pe Iliescu, admiratorul celor grupați în jurul lui Teodor Meleșcanu. Știu că fiecare dintre ei, în parte și în grup, are pe conștiință suficiente ticăloșii din perioada guvernării. Bănuiesc, de asemenea, că ei nu sunt străini de oarecari sensibilități la dosar - dacă mă gândesc că majoritatea au lucrat în diplomație. Or, se știe, diplomația românească s-a făcut (și sunt semne că încă se mai face) pe bază de zapis de la organ. Nu cred că trebuie săpat prea adânc pentru a vedea în revolta grupului Meleșcanu ceva din răzmerița față de Iliescu a invizibilului domn Măgureanu. Firește, puși alături, Adrian Năstase și Teodor Meleșcanu lasă impresia nu doar a două lumi, dar și a două regnuri. Cu toate acestea, ei au funcționat armonios atunci când bagheta magică a lui Măgureanu și undița cu morcovi a lui Iliescu indicau același sens. N-aș exagera, însă, prea mult existența agendei ascunse în gesturile demisionarilor. Apartenența la PDSR, și mai precis înălțimea locului în ierarhia de partid, nu are aceeași semnificație pentru fiecare dintre ei. Pentru Adrian Năstase, corupt până-n măduva oaselor, arivist și lipsit de scrupule, un loc pe craca de sus e vital ca aerul. Acuzat din toate părțile, prins în capcana prea multelor ilegalități la care a fost părtaș, direct ori indirect, Năstase a jucat totul pe o carte. Alături de siamezul Mitrea, el reprezintă, în clipa aceasta, pentru partid, picioarele de plumb ale unui gigant cu trupul de aer. Cu totul nefericită - dar nu de neînțeles - e cartea jucată de Ion Iliescu. (Descrierea pe care i-a făcut-o, și din acest punct de vedere, Andrei Șerban este perfectă). Într-un moment în care se putea debarasa elegant de cei mai corupți oameni din partid, optând pentru deschidere și modernizare, a preferat să ia în spinare sacii grei de păcate ai celor mai uzați dintre tovarășii de partid. În acest caz, nu mai e vorba de mult-clamatul sentimentalism al ex-prezidentului, ci de prostie curată. Ce viitor își imaginează Ion Iliescu pe scena politică românească defilând alături de un ins care secretă în mod spontan antipatie, precum Năstase, ori un mărunt borfaș precum Miron Mitrea, de la a cărui capodoperă politică, "telefoanele murdare", s-au tras multe dezastre pentru partid, numai Dumnezeu știe.

De-acum e clar: Ion Iliescu a devenit materie primă nu pentru politologi, ci pentru istorici. Nu voința politică îi lipsește amicului gorbaciovist, ci putința. Până și un Dan Marțian, altminteri candidat și el pentru un muzeu Antipa al politicului, a dovedit că, în principiu, chiar și cei mai frenetici dintre marxiști pot, dacă nu să se schimbe, măcar să regrete că n-o pot face. Numai Iliescu, nu. Egal cu sine, cu figura sa de mărunt Stalin rătăcit pe culoarele unei lumi pe care n-o mai înțelege, el optează instinctiv pentru inșii în care descifrează ceva din vechea sa viață bolșevică.

Între costumele elegante ale lui Meleșcanu și zâmbetul slinos al lui Năstase, proletarul Iliescu îl alege, fără să clipească, pe al doilea. Între șiretenia grosolană (dar cu priză la electoratul senil) a unui primitiv precum Miron Mitrea și mai spălatul (deși nădușitul!) Boda, iar nu i-a fost prea greu lui Iliescu să opteze. Liderul suprem pedeserist se identifică instinctiv cu inșii în care descoperă elemente din biografia de mercenar al partidului. Pe Ion Iliescu nu-l deranjează slugărnicia strategică a lui Năstase pentru că știe foarte bine cum se mănâncă așa ceva. Ani în șir, a apelat la același arsenal, pe când se cățăra pe scara, ba din față, ba din dos, a partidului. După cum în manevrele respingătoare ale lui Mitrea recunoaște sunetele de cristal ale propriilor sale manipulări din tinerețea și maturitatea nomenklaturistă. Astfel încât, Ion Iliescu a intrat în zodia nostalgiei definitive, tăindu-și orice posibilitate de a mai coborî cu picioarele pe pământ. El s-a reracordat la un timp istoric în care minciuna ținea loc de program de partid, iar șantajul era un mod de existență. Duritatea cu care și-a tratat Ion Iliescu aliații de până ieri are, însă, de ce să dea de gândit. Dacă nesimțirea cu care răspundea unui adversar putea fi pusă pe seama regulilor luptei politice, violența ireductibilă cu care i-a înfruntat pe câțiva dintre apropiații de până ieri trebuie să ne îngrijoreze. Ea ne reamintește că avem de-a face cu același personaj care a aprobat, fără să clipească, executarea Ceaușeștilor, care a chemat, spre exterminarea semenilor, hoardele minerești, care i-a făcut scăpați pe teroriștii din decembrie. Și așa mai departe. Doar amnezia care ne dă mereu târcoale ne face să uităm toate acestea.

N-aș paria, însă, prea mult nici pe viitorul politic al eroilor anti-iliescieni de astăzi. În primul rând, pentru că nu îi percep ca pe un grup unitar. Nu știu ce afinități pot exista între un veșnic însetat de posturi înalte, precum Sălăgean, și un farsor specializat în mișcări de culise, precum Iosif Boda. După cum nu descopăr cine știe ce rime politice între Enache, Coșea și Meleșcanu. Decât, poate, întâmplarea că s-au pus, cu trup și suflet, vreme de șase ani, în slujba marelui distrugător al României. Să nu ne facem iluzii că de la picații în dizgrația iliesciană va veni fericirea României. O vreme, gestul va face deliciul galeriei, însă lipsa lor de consistență - vizibilă cu ochiul liber - va exploda ca o bombă cu efect întârziat. N-aș da nici doi bani pe cariera lor politică dacă, dornici să tragă profitul maxim de pe urma gloriolei de acum, ar începe să facă alianțe. Se vorbește deja de un pact cu un imaginar partid de centru girat de Virgil Măgureanu. E suficient să ne imaginăm cât de "centrali" pot fi ex-vătrașul Sălăgean ori șiretul Boda, pentru a ne face o impresie realistă despre o astfel de ipoteză.

Cred că singura carte pe care ar putea să meargă gruparea Meleșcanu e atragerea câtor mai mulți oameni care azi s-au declarat de partea lui Iliescu. Ar fi o enormă prostie să-și imagineze că vreunul din partidele credibile îi vor primi cu brațele deschise. În cel mai fericit caz, vreun pescuitor în ape semi-tulburi, precum Sergiu Cunescu, s-ar putea folosi de ei pentru a se mai sălta o dată în șaua parlamentului. Cât despre ideea că ei ar reprezenta centrul, s-o lăsăm baltă. Eventual, centrul de colectare a deșeurilor unei ideologii defuncte. Condamnați să plătească pentru proasta alegere a tinereții, ei au căzut între ape: sunt prea buni pentru foștii aliați, și prea răi pentru cei care vor să facă ceva cu adevărat util acestei țări. Dacă vreunul dintre ei ar avea o meserie serioasă, cel mai bun sfat ar fi să se reapuce de ea. Dar tare mi-e teamă că e prea târziu și pentru așa ceva.

Mircea MIHĂIEȘ

Teodor Graur, Nava Romania

Spiritul patristic

Traducerea lui Dan Negrescu cuprinde mai multe texte celebre ale Sfântului Ieronim (347-420 d. Hr.). Interesul traducătorului pentru opera acestui părinte al Bisericii este pe deplin justificată, Ieronim făcând parte din galeria marilor personalități ecleziastice. Cartea cuprinde trei părți: **Despre bărbații iluștri**, secțiune în care sunt prezentați scriitorii bisericești deveniți celebri prin viața și operele lor și care demonstrează faptul că între creștini au existat oameni bine instruiți, cu reale calități filosofice și oratorice; **Despre viețile Apostolilor**, secțiune rezervată ucenicilor Mântuitorului și Sfinților Apostoli și **Despre cei doisprezece învățători**, un scurt fragment în care se relevă modul de transmitere a mesajului scripturistic de către învățații bisericii din veacurile postapostolice, oameni obișnuiți, cu calități și slăbiciuni specifice naturii umane. Textul traducerii este însoțit de două introduceri și se încheie cu un număr de 346 de note explicative, menite să lămurească cititorul cu privire la contextul în care au trăit părinții bisericești despre care relatează Ieronim. Totodată, notele au meritul de a înfățișa starea culturală a lumii romane de la începutul primelor secole ale erei creștine. Importanța lucrării este incontestabilă. Ea pune în lumină conceptul de congenialitate, prin care se definește fuziunea aspirațiilor teologului contemporan cu spiritul patristic genuin al Bisericii vechi. Caracterul existențial al congenialității decurge atât din natura specifică a conștiinței umane, cât și din statutul ontologic al principalelor realități vizate de către teologie: Dumnezeu, Revelația, Mântuirea, Biserica, Omul.

Congenialitatea nu se epuizează într-o simplă redescoperire a textelor, ci prin fidelitatea față de spiritul patrisic, deoarece prin referirile la viața părinților bisericești se reactualizează aspectul creator pe care aceștia l-a introdus în cultura epocilor în care au trăit, dând sens vieții lui Hristos prin propria lor viață.

Textul traducerilor, ca de altfel și notele explicative, arată că deplina înțelegere a discursului patristic reclamă, pentru creștinul de astăzi, nu numai comuniunea în același duh, ci și detașarea, printr-o lectură hermeneutică, de acesta, aprecierea lui necesitând integrarea conținutului în efortul de teologhisire contemporan. Din cuprinsul lucrării observăm că materialul patristic trebuie abordat atât din perspectiva conținutului revelat, cât și din cea a influenței contextului spiritual și cultural antic, utilizându-se, în acest scop, metoda critică istorico-filologică, corelată cu abordarea sistematică complementară. Pentru realizarea unei sinteze neopatristice este necesară asimilarea organică a fenomenului originar, care stă la baza genialei teologii patristice, dar și o ridicare a teologului de astăzi în planul progresului și al înnoirii pe care discursul teologic le-a înregistrat în timp.

Prezentându-ne cele 135 de personalități ale vieții bisericești, la care se adaugă portretele spirituale ale ucenicilor Mântuitorului Iisus și Sfinților Apostoli, Ieronim ne face să înțelegem că genialitatea patristică a constat în identificarea dascălilor creștini cu mentalitatea apostolică a Bisericii primare de la care au primit mărturia kerygmei și cu practica sacramentală și comunitară a acesteia, ceea ce afirmă valoarea teologiei părinților ca inconfundabilă. Congenialitatea teologului contemporan cu spiritul patristic reafirmă mentalitatea creștină conform căreia Biserica este locul originar al oricărei reflecții teoretizante despre semnificația dogmelor și mai cu seamă despre sensul slujirii autentice, capabilă să integreze discursul creștin în dinamica istoriei lumii contemporane. Integrarea deplină în mentalitatea Bisericii unice se realizează prin recursul la părinți, întrucât patristica reprezintă un model paradigmatic al catolicității Ecleziei nedivizate. Rezultatul acestei comuniuni congeniale îl reprezintă elaborarea sintezei teologice neopatristice. Prin interesul arătat textelor sacre, autorul traducerii demonstrează că experiența religioasă este un fenomen excepțional, care constituie nucleul vieții spirituale al oricărui om dornic de a se integra, responsabil, în destinul existențial. Acest tip de experiență duce la o legătură cu o spiritualitate non-umană, experiatorul ieșind din limita comună a vieții, din circumferințele limbajului speculativ, în orizontul intuițiilor care scapă oricărei judecăți categoriale.

Așadar, cartea la care ne referim oferă cititorului gândurile lui Ieronim "și mai puțin ce a gândit altul despre ce a gândit autorul", cum remarcă traducătorul în cuvântul introductiv, motiv care ne face să apreciem că lectura lucrării va trezi un interes deosebit, atât în rândul cititorilor teologi, cât și în cel al cititorilor neteologi.

Sfântul Ieronim, Despre bărbații iluștri și alte scrieri. Introduceri, traduceri și note de Dan Negrescu, Editura Paideia, 1997, 127 p.

Nicolae MORAR

Ilie Gyurcsik

Paradigmă și interpretare (I)

Cuvântul "paradigmă" (din gr. 'paradeigma') este atestat la Platon. Traducerile românești îl redau fie sub forma de **model** (cf. **Timaios** 30 c), fie ca **prototip** ("Formele subzistă în sânul firii, în calitate de **prototipuri,** pe când lucrurile celelalte vin să li se asemene luând chipul și înfățișarea lor, iar această participare a altor forme nu este altceva decât faptul de a lua asemuire de la ele", **Parmenide** 132d, trad. S. Vieru, subl. m. - I.G.) Gramaticienii au folosit de-a lungul timpului cuvântul în sens de **model, exemplu,** sau **cuvânt-tip.** În lingvistica structurală paradigma reprezintă numele dat clasei de elemente ("variante") ale aceleiași categorii gramaticale. Termenul dobândește o popularitate din ce în ce mai mare și în tot mai multe domenii abia după apariția cărții lui T.S. Kuhn, **Structura revoluției științifice,** primele două ediții ale căreia propunând definiții sensibil diferite ale paradigmei. Dacă în prima ediție, paradigma mai păstrează ceva din sensurile anterioare, reprezentând numele dat unor descoperiri științifice exemplare luate ca **model** pentru cercetările ulterioare din domeniul respectiv, ediția a doua implică, într-o nouă definiție, semnificația de **mentalitate,** paradigma numind un ansamblu de credințe și de valori recunoscute, de tehnici care sunt comune unui grup dat. Pentru epistemologia lui T.S. Kuhn schimbarea de paradigmă înseamnă "revoluție științifică"; paradigmele nu provin una din alta în cadrul unui și aceluiași "univers", ci se înlocuiesc una pe alta, producând, în mentalități, "un salt ontologic de la un univers la altul" - cum spune Edgar Morin (în "**Science avec conscience,** 1990, p. 44). Pornind de la studiile de "paradigmatologie" ale lui M. Maruyama, E. Morin reține ideea acestuia de **mindscape** ("peisaj mental"), de mentalitate în sens propriu, pentru a transforma treptat paradigma în principiul de bază al organizării "noosferei" (vezi **Methode IV,** 1991, p. 211 urm.). Ceea ce numește paradigma - declară E. Morin - "vizează ceva foarte radical, cufundat la mare adâncime în inconștientul individual și colectiv, a cărui emergență de dată foarte recentă și parțială pentru gândirea conștientă este încă tulbure". (**id.** p.212). Este vorba de un "nucleu generativ" ce "conține pentru toate discursurile care se efectuează sub dominația ei conceptele de bază ale inteligibilității concomitent cu tipul de relații logice de atragere/respingere (...) între aceste concepte sau categorii" (**id.** p. 213). Orice paradigmă are "un triplu sens generativ și operațional": **semantic, logic** și **ideo-logic,** de aceea ea "controlează organizarea raționamentelor individuale și sistemele de idei ce i se supun" (**id.**). Tot ceea ce este paradigmatic - afirmă E. Morin - "este profund înscris în organizarea noologică (...) în procesele lingvistice și logice, profund înscris în cultură unde determină viziunile despre lume, miturile și ideile, activitățile și conduitele". O mare paradigmă - continuă E. Morin - "este înscrisă profund în organizarea unei societăți: ea determină în aceeași măsură în care ea este determinată" (**id.,** p.229). Din notele definitorii, așa cum le articulează E. Morin în "paradigmatologia" sa, voi reține doar câteva care mi se par importante și pentru studiul raportului paradigmă/intepretare. Astfel, paradigmele sunt: **exclusive** (exclud ca inexistente, neautentice, inconsistente, false etc. toate datele, enunțurile și ideile care nu li se supun); **neverificabile empiric; axiomatice și generatoare de axiome; autojustificatoare** (în sensul în care ele devin "principii de justificare: a ceea ce tot ele consideră că există "în mod real"); **nonreflexive** (ele nu pot fi sesizate "din interior", ci doar din perspectiva altor paradigme, sesizare posibilă - zice E. Morin - datorită faptului că "în orice societate, orice grup, există indivizi devianți, anomici pentru paradigma dominantă", **id.,** p. 217; **N.B.** - vom vedea că în literatură, ca și în general în artă, această proprietate a paradigmelor nu este obligatorie); "o mare paradigmă" - expresie prin care E. Morin denumește "paradigma Occidentului" sau pe cea a unei întregi epoci culturale - "determină, **via** teorii și ideologii, un **mind-scape,** o viziune asupra lumii" (**id.**p. 218). Tot așa cum sociologia cognitivă a lui Raymond Boudon demonstrează eficiența aplicării la studiul unor teorii din diferite domenii termenul de "apriori" (împrumutat de la Georg Simmel, dar folosit într-un sens mult mai larg, ca un fel de **metatermen,** atât pentru apriori-urile neokantiene, dar și față de "epistema" lui M. Foucault, "paradigma" lui T.S. Kuhn, "frames" = cadru, scenariu pragmatic, din teoria lui E. Goffman sau "themata" lui G. Holton, vezi **L'Art de se persuader...**, 1990, p. 108) tot așa cum am putea spune că în studiile literare noțiunea de paradigmă evocă, în mod parțial (!), sensurile unor termeni de largă circulație în teoria și critica literară sau în estetică: "spiritul epocii", "viziunea despre lume", "Gestalt" (=figură, formă), "idiolect", "mit personal", "arhetip", "sistem", "structură", "punct de vedere", "metodă" sau aceeași "epistemă" a lui M. Foucault etc. Cele mai apropiate de sensurile de bază ale paradigmei sunt însă, mai degrabă, **pre-judecata** (redefinită de Heidegger și mai apoi pe larg comentată de G. Gadamer), schema ("perceptivă și figurativă", așa cum o distinge E.M. Gombrich în cele două dimensiuni ale sale: "schimbarea" și, respectiv, "modificarea", numai prima fiind propriu-zis paradigmatică) sau **invenția** ("radicală" și "moderată", din semiotica lui U. Eco, din nou, doar prima marchează o schimbare de paradigme) și, în sfârșit, **instituirea** (termen care îi servește lui C. Castoriadis să denumească procesul prin care imaginarul social/individual, cu ajutorul formelor de legătură - ale **legein**-ului - și, respectiv, de "facere", sau **teukhein**-ul, **instituie** o "lume", o "realitate", **instituție** care, la rândul ei, va încerca să domine și să controleze "magma", atât cea a imaginarului, cât și pe cea a limbajului). Desigur, noțiunea de paradigmă, așa cum este ea folosită în cercetările cultural-antropologice și în cele literar-estetice poate fi "contaminată" și de alți termeni. Dar mulți dintre aceștia, precum "principiul generativ", care este pentru R. Girard "mecanismul victimar", țin de o altă "paradigmă" decât cea pe care o revendic, cât de cât conștient; paradigma lui René Girard e concepută ca fiind inneistă, este ontologizată, "naturalizată" și "metafizică" în același timp, în vreme ce eu prefer să consider orice paradigmă drept "invenție", născocirea unui **nou** "eidos" și nu "descoperirea" unuia **vechi,** ființând din totdeauna. Odată apărut, un astfel de "nou eidos" este "real" și "existent", dar ambele dimensiuni implică nu atât un spor în "ființă", cât unul în cunoaștere, așa cum distingem, de exemplu, "descoperirea" unei noi specii animale, de "inventarea" unui nou obiect de civilizație - ambele "existente", dar în mod diferit.

Înainte de a încerca să distingem "mari paradigme", ca apoi, în funcție de ele, să interpretăm opere singulare, înainte, deci, de a postula paradigme pentru Tradiție, Modernitate și, eventual, pentru Altă epocă, diferită de primele, sau, cel puțin, concomitent cu astfel de demersuri, poate nu ar fi lipsit de interes să studiem paradigma la nivelul operei unuia și aceluiași scriitor. În cele ce urmează voi încerca să schițez trei astfel de paradigme ale unor opere cercetate când din perspectiva unei singure paradigme generale (în cazul nostru, a "realismului"), când separat, ca exemple tocmai de "mutații paradigmatice". Paradigmele pe care le propun nu sunt "descoperiri", ci "invenții" (în cu totul alt sens decât cele literare, eu numărându-mă printre puținii care nu cred în virtuțile "literare" ale teoriei sau criticii), invenții într-un dublu sens: ca principii generative atribuite operelor, ca ceva "inventat" **în** acestea **de către autorii lor** și aceasta într-un mod "radical", iar pe de altă parte, ca niște "abducții" (ipoteze) formulate de mine, tot niște "invenții", dar "moderate", în măsura în care am incorporat în ele contribuțiile unor comentatori subtili ("inventivi" și aceștia, dar într-un sens mai "radical") ai operelor respective. Este vorba de "paradigmele a trei mari scriitori ruși și universali: Lev Tolstoi, Feodor Dostoievski și Anton Cehov. Pornind de la afirmația lui E. Morin cu privire la "triplul sens generativ și operațional" al paradigmelor, respectiv de la dimensiunile lor concomitent **semantice, logice** și **ideologice,** ca și de la proprietățile paradigmelor evocate mai sus, mă voi despărți în continuare de E. Morin, considerând că metodele propuse de mine nu vizează "explicația" ontologică, ci "comprehensiunea" interpretativă. Valoarea modelelor propuse nu va consta deci în "exactitate", ci în eventualele lor capacități euristice.

LEV TOLSTOI. Paradigma operei sale

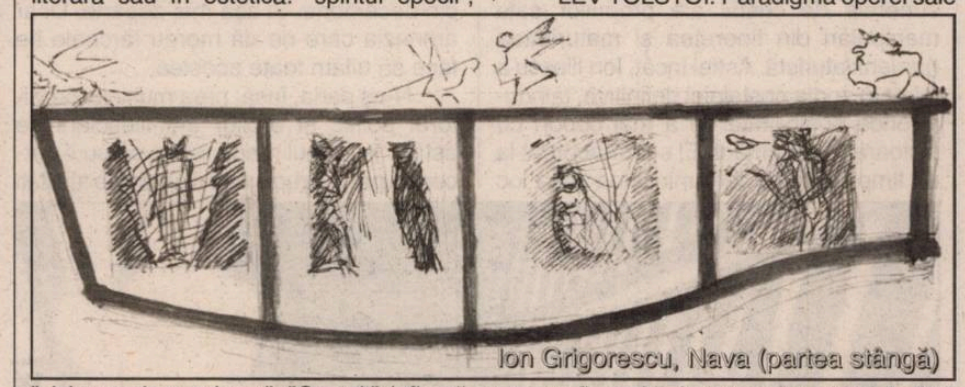

Ion Grigorescu, Nava (partea stângă)

poate fi numită, în termeni moderni, **holistă** (de la gr. "holos"=întreg) și, totodată, **identitar-deterministă.** Părțile nu au consistență ontologică decât în măsura în care re-prezintă **întregul, exprimă** legitățile, ordinea, determinismul și dinamica (procesualitatea) **naturală, cosmică.** Proprietățile naturale și cosmice sunt **imanente** atunci și numai atunci când se supun legii de bază: **legein**-ul (cuvânt grecesc tradus de C. Castoriadis prin șirul "a distinge - a alege - a pune - a strânge la un loc - a socoti - a spune" - v. **Instituirea imaginară a societății,** ed. fr. 1975, p. 325 - pe scurt, **a lega).** Chiar și contrariile sunt "legate". Astfel, **lumina** și **întunericul** de exemplu, ale căror relații semantico-ontologice sunt articulate din primele și până la ultimele texte tolstoiene, sunt complementare, sunt complementare, simultane, ca două fețe ale aceluiași fenomen sau succesive, ca două momente ale evoluției aceluiași proces; ele devin însă antitetice atunci când marchează încălcarea legităților generale, naturale, prin **autonomizarea** "părții" față de întreg. **Autonomia,** este de aceea, pentru Tolstoi, ceva **artificial,** contrar naturii, perturbator al ordinii "firești" și, prin aceasta, creator de "zgomot", de "absurd". **Legein-ul** determină o logică a "claselor", niște "întreguri" care conferă **identitate** "părților". Limbajul - atunci când exprimă nemijlocit **legein**-ul - este "tautologic", construit pe "valoarea de adevăr" a enunțurilor. El devine "mincinos" atunci când rupe "alianța dintre cuvânt și lume" (cum ar spune un G. Steiner al anilor '90), se autonomizează, revendicând prin aceasta un adevăr "propriu", în sine și pentru sine. Or, **proprietate** (în toate sensurile) nu are aici decât întregul. În textele lui L. Tolstoi avem o rețea complexă de control al naturalității limbajului, al valorii sale de adevăr, prin elemente paralingvistice, "naturale": intonație, mimică, gesturi involuntare, luminozitatea ochilor etc., toate acestea dublate de descrierea auctorială ("adevărată") a ceea ce gândesc ("de fapt") personajele. Avem la Tolstoi chintesența realismului literar: adevărul **ocurenței** este conferit de **tipul** pe care îl re-prezintă. Toate acestea conferă operei lui L. Tolstoi caracterul **monologic,** în sensul lui M. Bahtin, La nivel **ideologic** paradigma construiește specificul "viziunii despre lume". Pentru a da doar un exemplu, "limba naturală" (rusa pentru ruși, franceza pentru francezi) este proprietatea unui popor ca "întreg" față de indivizii care îl compun, dar același popor este "parte naturală" a întregului cosmic (L. Tolstoi nu face decât să anticipeze afirmația unor antropologi contemporani nouă care mai consideră națiunile drept ceva similar "speciilor naturale"; astfel, de-naturalizarea indivizilor va fi marcată la Tolstoi și de renunțarea la limba naturală proprie, pentru una străină). La nivelul **poeticii,** caracterul "tautologic" (transparent) al limbajului "adevărat" implică, pe de o parte, relații specifice de **sinecdocă** și de **metonimie** și, pe de altă parte, de **simbolon** (în sensul originar de **parte** fracturată dintr-un **întreg,** acesta din urmă fiind "reconstituit" odată ce contractul care a determinat "ruptura" este îndeplinit, împlinit). Limbajul lui Tolstoi **nu are memorie culturală,** nu trimite la alte texte decât "textul lumii" și al "adevărurilor" sale, re-prezentat, primul, și re-prezentate, acestea din urmă, **în** textul literar. Limbajul are însă o **memorie empirică,** sensurile cuvintelor schimbându-se o dată cu experiența cunoașterii adevărului de către personaje. În sfârșit, această paradigmă generează și instituie propriul **model de scriitor:** un mare scriitor este cel care, printr-o înzestrare "naturală" (=genialitate, talent) surprinde articulațiile firești ale unui adevăr unic pe care îl afirmă cu claritate și în mod autoritar.

Nostalgia înaintării

Reflecții pe (la) mărginimea în-dărătniciei

Incredibil câtă risipă de har, proiecte, valori, idei, speranțe, iluzii, vise, posibilități etc. face în-dărătnicia. Indubitabil, ea face casă-bună cu prostia. Această relație o surprinde magistral Înțeleptul rege biblic: "Îndărătnicia omoară pe cei proști și nepăsarea pierde pe cei fără de minte" (adică tot un fel de primii) - Pilde 1,32. În-căpățânarea rigidă, inflexibilă, se asociază cu obscurantismul indolent, ignorant, indiferentist și autosuficient (cu riscul de a fi "pleonastici"): iată unele boli ale prezentului. Ca să nu uităm de "fudulia" ne-cioplitului și invers, de ne-cioplirea fuduliei în-destulatului cu sine însuși și de cele-de-a-gata-făcute (gândite pentru el de altul).

Îndărătnicia și prostia îmbracă forme extrem de bizare, de la atotștiința obstinată și egoistă, la mesianismul "sectar" arogant și exclusivist. În-dărătnicului, care nu are perspectiva christică a cardinalității: în urmă; înainte; dreapta; stânga (sau: sus, jos, dreapta, stânga), îi lipsește încă și tri-dimensionalitatea: înainte-lui și a bilateralității. pentru el nu există alteritate, un celălalt din jur - fie de o parte, fie de cealaltă - și nici perspectiva înainte-lui progresist, decât cel mult în sens în-dărătnic (regresiv) și nostalgic de tipul "înainte... era mai bine".

Simbolul psihanalitic al unui asmenea exemplar este "stana de piatră", incremenirea în trecut. Urmărit obsedant de propria-i "umbră" orfică - foarte posibil oedipiană - a impulsurilor vitale reprimate habotnic prin "militarizarea" părelnic duhovnicească a inconștientului (sau a propriei gândiri rebele necenzurate de "paza minții"), aleatoriu emerge într-un patetic "dar al lacrimilor", țâșnit din descătușarea cathartică a unui sentimentalism religios profund patologic.

Acesta este noul produs al sferto-doxismului autist non-dialogant, care în "somnul rațiunii și nefirescului naște monștri" prin instrucțiunea autodidactă "după ureche", în lipsa unei opinii oficiale pertinente și normativ-logice. Rezultatul: bogomil-pietismul-filocalic actual, născut din lectura duhovnicească neselectată - ca mușchii unui culturist "făcut" după manual, fără antrenor, căruia de obicei "capul îi rămâne mic" în raport cu trupul - însușită și interpretată literar, fără discernământ (sau "darul deosebirii duhurilor"), ceea ce duce la preluarea și aplicarea întocmai, nu adaptarea unor modele monastice și "comori ale pustiei", la viața cotidiană (personală sau familială), cu consecințele de rigoare. Departe de intenția de a contesta valorile trecutului, pentru o minte sănătoasă, e de la sine înțeles: trecutul e una, îndărătul e alta. Din secolul 4 - să zicem - până acum sunt ani, încă de 5 ori 4 secole pe-atât, cu un semnificativ amendament: azi este posibil până și un "pelerinaj" pe Lună, nu doar "cu capul în nori"!

Pr. Eugen JURCA

LIVIUS CIOCÂRLIE

Ariston

"La a fi disprețuit de alții omul e mai sensibil decât la propriul lui dispreț"

Experiența disprețului n-am făcut-o des, iar când am făcut-o a fost, de obicei, într-un fel care nu mă atingea. Spre exemplu, prin '70 A. D. spunea că suntem, Șerban și cu mine, niște ratați. Mi-a fost indiferentă părerea lui. Spectrul ratării nu mă muncește. Încerc, iar nereușita posibilă intră, ca dat, în premieră. Afară de asta, conștiința ratării mi s-ar potrivi. Deloc nu mă sperie.

Recitesc ce am bătut la mașină. De adăugat, nu mai adaug, nici nu schimb prea mult, dar de șters - șterg. Aici, o pagină despre dispreț pe care o simt că prea seamănă cu ce am mai scris. De altfel, nici ce spune Nietzsche nu mi se pare nou. E la mintea omului. Ba, te și poți întreba dacă există dispreț de sine. Omul se cam ia așa cum e. Cu ceilalți nu se prea împacă. Pe ei i-ar vrea mai bine strunjiți. Oricum, disprețul de sine nu-i lucrul de pe lume **le mieux partagé.**

Când m-am trezit o visam pe Doina H. Tocmai îmi spunea că în America îți iei bonă ca să-i face cafea. Stă cu copilul și atât. Înainte vorbisem cu Marineasa, în vis arhitect cu nume bun. Era supărat pe locatarii ceselor construite de el. Copiii sparg ziduri ca să smulgă cabluri, cei mari nu-s mai breji. Cine sunt oamenii ăștia?, l-am întrebat. Muncitori veniți de la sat. M-am lansat într-o mare tiradă, dintre acelea care îți lasă un sentiment tulbure. Nu-s ei de vină, am spus. Un timp au făcut naveta. Plecau pe întuneric, se întorceau pe întuneric. Mai târziu s-au pomenit la oraș între pereți goi. Vegetează, nu trăiesc. Poezia vieții fusese făcută din trândăvie sau, în satele cu nemți, din lucru fără grabă la casa lor.

Seara venise malgașul prieten al lui Pierre cu dinți de iepure și nume de instrument muzical, Ariston. Ne-a explicat, Alexandrei și mie, cum se trece un text dintr-un ordinator în altul. N-am înțeles nici unul nimic. Mai devreme, după prânz, telefonase Andrei. Filmul lor a fost premiat la Rotterdam. Miercuri pleacă la Petersburg. A obținut subvenție pentru un documentar despre cosmonautul care se lansase din Uniunea Sovietică, iar când a coborât Uniunea Sovietică nu mai exista. Dimineața m-am dus la gară să cumpăr bilete pentru vacanța de Paști.

Dacă nu mă înșel, Nietzsche se contrazice. Spusese că nu părerea altora contează. Numai părerea noastră despre părerea lor. Tema nu mă inspiră. E duminică. Pierre a dormit acasă, s-a sculat devreme, acum își ia dejunul, te pomenești că vrea să lucreze la ordinator.

Ce spuneam despre ratarea lui Mircea Eliade poate să pară iconoclast și chiar stupid în legătură cu o personalitate atât de realizată, dar iată ce credea el însuși: "Mi-e frică să nu mă las antrenat de erudiție și de cultura universitară în care cred din ce în ce mai puțin" (25 oct. 1945). Îi dădea speranță Noica: "O scrisoare admirabilă de la D.N. După lectură mă simt purificat, înălțat, îmbogățit. **E privilegiul nostru,** îmi scrie, **de oameni fără situație, care am eșuat pe plan social, de a ne spune: viața începe mâine"** (16 febr. 1947). Acest **viața începe mâine** rimează, în variantă optimistă, cu formularea mea: **a ți se putea întâmpla orice.** Fără situație amândoi, în acel moment, dar pe Noica îl aștepta închisoarea, lecțiile de săritura în lungime la Câmpulung, compromisul, apoteoza de la Păltiniș, iar pe Eliade catedra de la Chicago, congresele și opera validată. Nu de operă este vorba și el o știe: "Orice ai face, timpul "se pierde"; și e mai bine să-l pierzi meditând și scriind decât ducându-te la cafenea. Deci nu mă plâng de timpul consacrat "operei" - ci de libertatea pierdută". Claustrat în apartamentul lui de lângă Odéon, Cioran nu dă deloc sentimentul că s-ar fi **stins.**

După ultima frază scriam, cum o să și apară în volum: "De altfel, ca să nu exagerez, nu s-a stins nici Mircea Eliade decât în raport cu multiplele lui virtualități". Acum regret. Nu se merita atâta desfășurare de forțe pentru o concluzie așa de banală. Altceva cred, de fapt: oricine devine **ceva,** sau chiar **cineva,** fie și mare personalitate internațională, își ratează disponibilitatea adolescentină de a fi **orice.** Cum sunt puțini cei care nu devin ceva, cât de mic, mai tot omul e un adolescent ratat. (Reluam demonstrația încercată altădată în legătură cu Maiorescu: acesta ar fi sacrificat, ca să înfăptuiască ceva **serios** pentru România, virtualitatea lui de scriitor. În cazul lui Eliade virtualitățile existau? Mă îndoiesc.

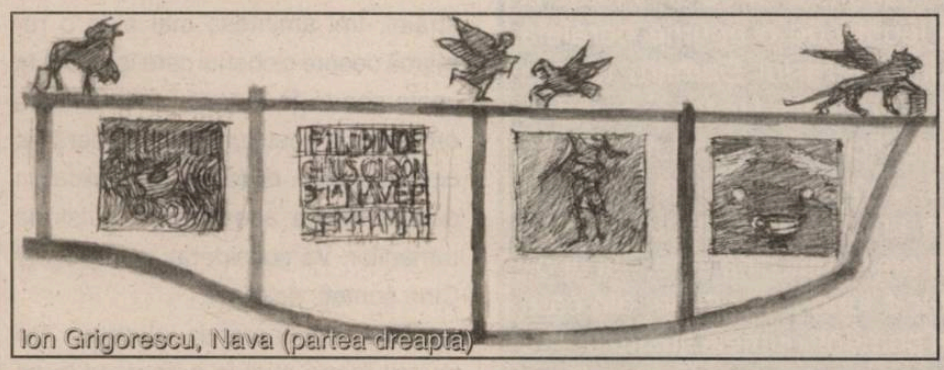

Ion Grigorescu, Nava (partea dreaptă)

A vorbit toată vremea, de exemplu cu Roquet, despre un adevăr adânc pe care n-ar fi avut voie să-l dezvăluie. Cred că secretul lui a fost, ca în **Desenul în covor,** că n-a avut nici un secret. Îi lipsea tensiunea spirituală necesară. A avut, în schimb, cum toți avem, momentul de răscruce după care s-a fixat. A ratat șansa de a deveni o hahaleră la Paris. Un bărbat cu multă știință de carte care ar fi împodobit seratele românilor ajunși.

Duminica trece cu Pierre la ordinator. După masă suntem invitați la "ceai" într-un pavilion din apropiere, modest, dintre obișnuitele case de jucărie. Ea, profesoară de engleză, el **cadre d'entreprise.** Divorțați, ca atâția, fiecare cu copiii lui. Ea, de tendință Michel Roccard, el, marocan. Facem politică, discutăm o chestiune la care mă gândesc și seara, după ce văd un film american pornit de la Sinclair Lewis despre doi șarlatani religioși atât de dotați să sucească mințile încât se iau înșiși în serios. Interesant multă vreme, până când, brusc, dintr-o secvență în alta, basculează hollywoodian, toți oamenii devin buni, șarlatanii sfinți, iar filmul kitsch. Iată la ce m-am gândit (ca să vezi!, zic acum): nu cumva Bush și mai ales Reagan, cu merit incontestabil în crahul sovietic, au făcut și pasul decisiv către un capitalism planetar sălbatic în care cine, ca Suedia, încearcă să salveze calitatea vieții nu poate rezista?).

"Mințile mature iubesc adevărul..."

Noțiunea de adevăr în gândire îmi scapă. În gândire mă interesează numai gândirea însăși. Mai exact, în propriile mele idei, câte sunt, numai faptul de a gândi mă interesează. Cât adevăr aflu nu știu și nici nu mă întreb. Înțeleg prin adevăr recunoașterea. Cineva spune ori scrie ceva și îmi dă sentimentul adevărului, ceea ce nu înseamnă, poate, decât că gândim la fel, ori că a luat-o înainte cu o idee pe care aveam tendința s-o gândesc.

Citesc în "Figaro littéraire", trimis periodic de Dimitri, un rând din Stephen Spender despre o carte proprie: "Această carte pare un catalog de erori". Cronicarul adaugă: "Spender nu se detestă. Ține deschisă, ca și Montaigne, lista slăbiciunilor, a trădărilor intime, a ambiguităților lui". Acesta ar fi modelul. Să nu se simtă nici văicăreală, nici dorință mascată de a te pune în lumină favorabilă. A vorbi simplu, deschis, obiectiv. **Glasnost,** cum s-ar zice. Să se simtă Montaigne, nu Rousseau. Din păcate, și cu asta mă întorc la Nietzsche, ar fi nevoie de o minte matură. O calitate am: poate nu atât minte cât un fel de a fi; sunt capabil să mă privesc obiectiv fără să mă detest. E, poate, chiar nota proprie, dar se amestecă irepresibil cu "rousseauism". Putoism, dacă mi se permite. "Mă, puță!...", se spunea la liceul Loga și tocmai de imaturitate era vorba. Imaturitate pe care altfel, am mai spus, o cultiv. Sunt, poate, obiectivitatea și imaturitatea, cele două "păreri" proprii despre care Nietzsche zicea că ies rar la suprafață. Totul e să găsești combinația bună. Chestiune de talent. **Hélas!**

Adevărul ca recunoaștere, platonician. Nu poți să înțelegi decât ce există în tine, ca înțelegere obscură. Aceasta, pe linia pascaliană, a gândirii participative. Pe linia lui Kant, înțelegi atâta cât îți este programată mintea să înțeleagă dar și, probabil, cât a știut un profesor bun să obțină de la tine la timp. Mai târziu va fi prea târziu.

(Fiindcă nu pot ca, în contrapartidă, să-mi etalez calitățile, o soluție ar fi să mă laud cu defectele. Unele sunt, ce-i drept, grandioase. De exemplu, lipsa de memorie. Citesc fragmentele din '83 și din '93, deci de acum doi ani, ca și cum le-ar fi scris altul. Nu le recunosc, că tot veni vorba, decât platonician. Îmi dau seama că-mi seamănă, că am putut să le scriu. Citesc cu nerăbdare, să aflu **ce i-a mai trecut ăstuia prin cap.** De aceea îmi ziceam că izolat într-o închisoare n-aș rezista mult. Fără ținere de minte și fără să pot gândi decât comentând, m-ar da gata plictiseala. În schimb, cu numai trei cărți, chiar și scrise de mine, aș avea de citit tot timpul ceva "nou".

Iar sunt în situația de a-i rămâne dator lui Mircea Mihăieș. De data asta cu douăsprezece rânduri. El mă plătește pentru o sută cincizeci. (Scriu numerele cu litere, ca să fie mai lungi). Care-i soluția? În nouă rânduri, câte mai am acum, nu pot să povestesc, cum mi-a cerut, altfel se plictisește, ce a mai dres T, ce a mai făcut. Nu pot și fiindcă ea lipsește momentan din urbe. Cel mult s-o întreb diseară, la telefon, dar va trebui să fie scurt: mai am la dispoziție cinci rânduri, iar telefonul mă costă cât nu mă plătește Mihăieș într-un an. Așa, care va să zică? Atunci nu-i mai povestesc nimic. Și îi și șterpelesc un rând.)

Însemnări despre o reîntoarcere în Ardeal

Prima duminică a lui iunie. După câteva zile ploioase și friguroase, s-a înseninat.

Plecăm, dimineața, din Timișoara sub un soare proaspăt lustruit. Prietenul Mihai, la volanul unui BMW, e bine dispus. Din cel puțin două motive: va deveni, în curând, proprietarul acestei mașini: merge/mergem, noi doi, în satul său natal. Ne ducem în Mihalț la un botez, botezul unei strănepoate de-a lui. Mihalțul se află lângă Alba Iulia, la confluența Târnavei Mari cu Mureșul.

Fiecare reîntoarcere în Ardeal îmi provoacă o emoție aparte. Toți ascendenții mei au fost ardeleni și prima copilărie am trăit-o la Alba Iulia, în cartierul numit Cetate. Iar după ce am devenit timișorean, multe vacanțe de vară acolo le-am petrecut. În preajma Bisericii Unirii pe Platoul Romanilor, pe bastioanele cetății.

Deși e fabricat în 1983, BMW-ul se comportă foarte bine la drum întins. Și ne dă un sentiment de siguranță. La 110 kilometri pe oră, motorul toarce în surdină. Nici o vibrație, nici un zgomot care să prevestească vreo defecțiune. Mașină bine întreținută, lucru nemțesc.

Când ajungem pe Valea Mureșului, plăcerea călătoriei e amplificată de o șosea, vorba cuiva, ca șoricul. Făcută, impecabil, cu materiale și utilaje aduse din străinătate.

Oprim la Orăștie, pentru a-l lua cu noi pe unul din frații prietenului Mihai. Fost magistrat, acum pensionar, locuiește într-o casă mică cu o grădină îngrijită. Îl cheamă Nicolae, dar prietenul Mihai îi spune Niculuț. În Mihalț, aveam să aflu, oricărui Nicolae i se spune Niculuț sau Cula.

Până să se hotărască dacă merge sau nu cu noi la botez, domnul Niculuț ne tratează cu cafea. Bem cafelele în verandă și admirăm câteva trofee de vânătoare: coarne de cerb, colți de mistreț. Eu admir și o veche mașină de cusut marca Singer, în bună stare. Întreb dacă e de vânzare. Nu e. Căci pentru bătrâna familiei mașina de cusut are doar o valoare sentimentală.

Fratele prietenului Mihai se hotărăște să meargă cu noi. Se îmbracă la costum și cravată. Noi suntem în ținută lejeră. Facem parte din categoria celor care nu se simt bine... trași la costum și cravată.

Mihalțul se vede de departe, așezat sub o colină despădurită. Ieșim din șoseaua principală, trecem podurile de peste Mureș și de peste Târnava Mare, străbatem o mică câmpie și, în câteva minute, ajungem la destinație, la casa altui frate al prietenului Mihai, pe nume Cornel, fost miner în Valea Jiului, redevenit țăran.

Peste drum de casa lui "tetea" Cornel este "cimitirul evreiesc". De fapt, o pajiște împrejmuită cu un gard de sârmă, unde se pot vedea numai două pietre funerare inscripționate în ebraică. Adevărată bizarerie într-un sat fără minorități naționale.

După "cimitirul evreiesc", în depărtare, se profilează munții de la Turda. Unul arătând ca o pâine mare de casă, despicată la mijloc.

Prietenul Mihai bagă BMW-ul în curte, îl parchează lângă tractorul lui tetea Cornel. (În Mihalț sunt 340 de tractoare, la o populație de vreo 2500 de suflete).

Câțiva bărbați invitați la botez se arată foarte interesați de mașină. Faptul că e fabricată în 1983 nu le schimbă prima impresie. Prietenul Mihai ține o scurtă disertație despre calitățile tehnice ale BMW-ului.

Mergem s-o vedem pe cea mai tânără creștină a familiei. O cheamă Iulia Florina (pentru că s-a născut în ziua de Florii). E durdulie și doarme somn dulce. Îi urăm, fiecare cum ne pricepem, cele cuvenite.

Cel mai bătrân creștin al familiei, tata prietenului Mihai și stră-străbunicul Iuliei Florina, este născut în 1902. Aude bine și este foarte atent la cele ce se întâmplă în jur. Te privește, aproape sfredelitor, prin lentilele groase ale ochelarilor.

Îm Mihalț mai sunt încă patru nonagenari, doi bărbați și două femei. Toți, mi se spune, limpezi la minte. Tata prietenului Mihai este decanul de vârstă. În toamnă,

Iosif COSTINAȘ

Continuare în pag. 15 ☞

TED ANTON

"Universitatea Chicago nu dorește dezlegarea enigmei Culianu"

Ted Anton predă arta scrisului gazetăresc (non-fictiune) la DePaul University, în Chicago. Articolul său din "Lingua Franca" despre asasinarea lui Ioan Petru Culianu a fost unul dintre finalistele concursului pentru premiul național în jurnalistică al Americii în anul 1993. În timp ce lucra la cartea cu același subiect, Anton a primit o bursă Fulbright pentru a studia un an în România și o bursă din "Fondul pentru investigație jurnalistică" al Statelor Unite. Timp de trei ani consecutiv scrierile sale au fost citate între "cele mai bune eseuri americane".

L-am cunoscut pe Ted Anton cu ocazia prezentării cărții sale despre Culianu la librăria universității din Chicago, situată nu departe de Divinity School, facultatea de religie unde au predat Eliade și Culianu. Audiența a fost restrânsă, iar eu am îndrăznit să pun mai mult de o întrebare legată de o anume paralelă trasată în expunere între atacul asupra lui Dumitru Mazilu (înainte de a-și prezenta raportul la Națiunile Unite) și moartea lui Culianu. Legătura părea să justifice verdictul autorului că Securitatea este implicată în crimă, o concluzie care mi se părea atunci lapidară. La acea întâlnire am remarcat-o pe doamna Eliade, despre care la început doar am bănuit cine este, dar apoi, când prezența dânsei s-a topit într-o lungă meditație, din care se întorcea între noi doar când era pomenit numele ilustrului său soț, am fost convinsă. La prezentare au fost prezenți și Greg Spinner și Michael Alloca, studenții preferați ai lui Culianu.

Cartea prezintă amănunte senzaționale, cum ar fi încercarea de sinucidere a lui Culianu: aflat în lagăr în Italia, disperat și înfometat, după ce i se terminaseră banii și, apelând la maestrul său, primește o scrisoare în care Eliade îi răspundea evaziv să-și facă un nume, că se vor întâlni cu siguranță. De asemenea, domnul Anton explorează subiecte spinoase, ca activitatea legionară a lui Eliade. El vine cu amănunte inedite cum sunt afirmația făcută de M.E. într-o scrisoare către Culianu în care marturisea că, dacă ar primi premiul Nobel, și-ar proclama de îndată identitatea de scriitor român și s-ar duce să pună flori la mormintele părinților, al fratelui și al lui Nae Ionescu. Sau faptul că medicul și dentistul personal al lui Eliade, dr. Alexander Ronnett a fost, timp de douăzeci de ani și mai bine, cel mai de seamă purtător de cuvânt al Gărzii din întreaga Americă. Cartea domnului Anton intră și pe tărâmul experiențelor supranaturale, oferind mărturia unui cuplu de americani din Prospect Heights, Illionois care au aflat amănunte despre cazul Culianu prin intermediul unor voci din lumea de dincolo.

În preajma împlinirii a șase ani de la asasinat, l-am contactat telefonic pe domnul Anton care a consimțit să-mi răspundă la câteva întrebări adresate pe e-mail. Cum revista "Orizont" și-a dedicat acum două luni un număr regretatului Ioan Petru Culianu, am încercat să întregesc în acest fel imaginea lui.

- Au trecut șase ani de când, la 21 mai 1991, Ioan Petru Culianu a fost asasinat. Cartea dumneavoastră, "Eros, magie și asasinarea profesorului Culianu", a apărut în limba engleză, în urmă cu aproximativ șapte luni, iar în aceste zile urmează să apară și în limba română la editura Nemira. În cât timp ați reușit să strângeți impresionanta cantitate de informație și care au fost perioadele cele mai dificile ale cercetării?

- Am petrecut cinci ani și jumătate lucrând la această carte, Pe parcurs am întâmpinat multe dificultăți, dar am și fost recompensat pentru efortul depus. Aș spune că greutatea cea mare a fost să decid ce anume voi omite în versiunea finală a manuscrisului. Pentru a înlesni accesul la text al publicului american nu am putut să mă cufund în prea multe detalii cum ar fi, de pildă, rădăcinile familiei Culianu pe care le-am găsit atât de fascinante.

O confruntare dificilă a fost încercarea de a descoperi motivul crimei și făptașul acesteia. Nu e foarte ușor, așa cum ai spus, să acuzi fosta Securitate de această crimă josnică; mi-a trebuit un timp îndelungat să înțeleg cine este vinovat. Dar cheia dezlegării a fost faptul cel mai ușor de deslușit în acest caz. Complicația finală a constat în a evalua toate componentele vieții lui Culianu - copilărie, viața în exil, succes profesional, studiu, ficțiune, scrieri, prietenie și viața de familie, culminând cu cea din urmă, tragica intrare în politică - și a le pune față în față cu firul cercetărilor.

- Citindu-vă cartea acum aproape o jumătate de an am fost uimită de cât de adânc ați pătruns felul de a fi al românului. Faceți câteva observații asupra istoriei noastre spirituale, de o acuitate pe care, mărturisesc, am întâlnit-o mai rar în cărțile autorilor străini. Îmi amintesc mai ales o remarcă despre ciobanul care își accepta senin soarta în "Miorița". Ați scris că orice om al vestului l-ar considera pe cioban nebun, după ce ați explicat în detaliu relația acestui mit cu istoria românilor. Vă considerați un "vestic"? Cine sunteți, de fapt?

- Mă simt onorat de întrebare. Am muncit foarte mult la paragraful legat de "Miorița". Am beneficiat în acest caz de ajutorul unor oameni de cultură recunoscuți, ca Sorin Antohi (de la Universitatea din București), Dumitru Radu Popa (de la New York University), editorul de carte Tess Culianu-Petrescu și scriitorul Andrei Codrescu. Cu ajutorul lor, al notelor lui Eliade și ale altora, am înțeles că povestea Mioriței surprinde esența enigmei românești. De altfel, este oarecum similară cu povestea lui Culianu însuși. Am simțit că este foarte important să păstrez distanța față de această poveste romantică, ce aparține "istoriei simțite" sau inventării de sine, și să-i amintesc cititorului occidental că, cu toată puterea sa de alinare, acest mit poate fi dăunător pentru oricine îl ia drept model de viață. Cu toate acestea, pot spune că eu însumi mă regăsesc în el într-o anumită măsură. Sunt un american de origine greacă născut în Bronx și crescut în New Jersey. Sunt interesat de știință, de crimă și de Europa de Est, ca și de fundamentele religiei. Sunt un creștin ortodox-grec care a găsit în opera lui Culianu sugestii sau chiar răspunsuri la cele mai adânci întrebări existențiale. Nu mi-am dat seama decât la sfârșit că povestea lui Ioan Culianu a distilat multe din componentele importante ale propriei mele vieți. Ea m-a afectat profund, schimbându-mă în mai bine, și mulți cititori mi-au scris despre o reacție similară.

- Nu l-ați cunoscut personal pe Ioan Petru Culianu. Ați vorbit însă cu aproape toate cunoștințele lui, i-ați ascultat înregistrările, i-ați citit scrierile. Cartea dumneavoastră înfățișează multiple fațete ale personalității sale. Există vreuna pe care o simțiți mai aproape de realitate? Care vă e mai apropiată?

- Nimeni nu l-a cunoscut pe de-a-ntregul, deși mulți i-au fost apropiați. Nu sunt sigur că s-a cunoscut el însuși, pentru că, așa cum adesea scria, suntem cu toții o îngemănare de procese fluide care circulă după anumite legi (în cazul nostru sociale) și se comportă diferit în momente diferite. Aceasta nu este o romanțare sau o mistificare a adevărului, ci un rezultat al propriei sale continue oscilații în a stabili granița dintre ficțiune și realitate sau magie și știință, căreia Culianu îi dădea curs în mod voit. Cele mai apropiate calități ale sale îmi rămân, chiar dacă mă uimesc, imensa sa bunătate și umorul. Studenți, secretare și oameni situați pe o poziție inferioară în ierarhia socială au găsit în el un mentor de o bunătate ieșită din comun. Fiind eu însumi dascăl, Culianu mi-a devenit model. Câți profesori își amintesc zilele de naștere ale studenților lor? Bunătatea sa a fost însă mai adâncă de-atât, o bunătate existențială în care se

Teodor Graur, Nava Romania

simțea că știe ce înseamnă să fii sărac și evitat de ceilalți pentru că trecuse el însuși prin asta. Simțise că trebuie să urmeze exemplul eliadian de respect pentru cei slabi. În afara acestor calități găsesc că felul în care muncea, disciplina, talentul lingvistic și realitatea lui sunt uimitoare; nu îmi amintesc de nimeni ca el. Chiar cei care i-au criticat ultimele scrieri recunosc că știa mai multe limbi, citea mai multe surse în original, călătorea mai mult și cunoștea mai mulți oameni de cultură în întreaga lume decât majoritatea colegilor lui de breaslă. Căuta ceva anume fără a pierde timpul; era veșnic hăituit de timpul, puțin rămas din propria-i viață.

-Mi s-a părut că narațiunea dumneavoastră are multe din calitățile întâlnite în proza lui Culianu: diferite voci dezvăluie cu încetul o realitate din ce în ce mai complexă și neașteptată, în așa fel încât cititorul sfârșește prin a rămâne nesigur de adevăr. Ca și în unele din povestirile lui Culianu (sau Borges), am simțit că autorul știe mai mult decât spune. Este această asemănare intenționată? Știați ceva ce nu ați putut dezvălui la prima apariție a cărții, dar ne puteți spune acum?

- E o întrebare foarte bună. Această nouă versiune, în limba română, conține noi date despre crimă. Ele nu sunt, din păcate, cu mult mai multe decât cele discutate în versiunea originală. Aștept interpretările și conexiunile pe care le vor face cititorii. Sunt bucuros să vă destăinui că eu cred în posibilitatea găsirii făptașilor. Oricine ar fi, ei nu au fost încă perturbați de nimeni. Vor continuă să se ascundă, să se țină departe de viața publică și doar o investigație conștiincioasă a poliției îi va scoate la iveală.

- În Divinity School se vorbește că Ioan Petru Culianu era simpatizat de unii colegi și disprețuit de alții. Se pare că unii dintre ei îl considerau impostor. De unde credeți că a pornit această suspiciune?

- Culianu și-a făcut dușmani, ceea ce nu este un lucru neobișnuit în domeniul său. El nu și-a ascuns disprețul pentru exagerări cum ar fi cele ale școlii germane de istoria religiilor care pretindea găsirea unor "surse" de transformare istorică a căror bază era de fapt discutabilă. Luați, spre exemplu, titlurile cursurilor sale, ca "Religie și știință: cea de-a patra dimensiune", ca să vă lămuriți asupra atitudinii lui. Nu surprinzător persoana lui a dat curs întrebărilor și suspiciunii. "Eros și magie în Renaștere" este întrucâtva o parodie a disciplinei academice, modelată după lecturile sale din Feyerabend. În ultimii ani, Culianu încerca, din ce în ce mai nerăbdător, să afle care este însemnătatea vieții umane în univers. Cunoștințele lui se adânceau în domenii noi, în științele exacte și în fizica nucleară. Era onest în căutările sale, niciodată impostor, dar știa să-și vândă scrierile într-un mod inteligent, făcându-le accesibile noilor generații. Să mai adăugăm că ceea ce își dorea mai mult era să fie un scriitor în genul lui Umberto Eco, și nu mai pare surprinzător că alți istorici ai religiilor au putut fi invidioși sau i-au criticat cărțile. Culianu nu a fost, desigur, un sfânt. Îi lipsea uneori o anume abilitate de a se percepe pe sine așa cum îl vedeau alții. Unii îl considerau arivist sau lingușitor. În același timp, el intrase în jocul dezbaterii academice și al dezacordului ca un jucător de forță, chiar nemilos. Această dualitate sau element "doppelganger" (duplicitar, în

Iosif Kiraly, Indirect New York

germ, în original) al personalității îl face atât de interesant: credea că este asemenea lui Faust sau Giordano Bruno și că poate folosi orice mijloace pentru a-și atinge scopurile, chiar dacă își îndepărta astfel dintre prieteni sau simpatizanți. Dacă i-ar fi lipsit aceste calități, probabil că nu ar fi devenit celebru atât de curând. În ultimă instanță, pentru asta a și plătit.

- Într-o discuție pe postul național de radio (Public Radio) cu Andrei Codrescu și un reprezentant al universității, v-ați exprimat, acum câțiva ani, părerea că University of Chicago ar fi putut să facă mai mult în cazul Culianu, dar a mușamalizat întâmplarea din teama de a nu-și pierde popularitatea. Care credeți că ar fi trebuit să fie reacția universității? Ce ați făcut dumneavoastră?

- Atunci când un polițist e ucis la datorie, întreaga forță de poliție apare în bloc la înmormântare și se dedică apoi găsirii făptașului. Ioan Petru Culianu a fost ucis la datorie, într-un moment în care își folosea toată priceperea de istoric al ideilor pentru a descoperi realitatea din spatele evenimentelor din România anilor '90 și '91. Ce folos mai bun puteau să aibă cunoștințele pe care le-a dobândit în atâția ani? Acuzațiile pe care le-a adus erau corecte și a fost ucis pentru ele. Cred că universitatea ar fi trebuit să-și folosească prestigiul și puterea pentru a exercita presiuni asupra poliției, FBI-ului și guvernelor Statelor Unite și României în scopul găsirii făptașului. Trebuia să fi oferit o recompensă pentru informații, trebuia să fi răspuns propunerii decanului de a oferi o bursă in memoriam și de a lăsa un fel de testament al lui Culianu în facultate sau la bibliotecă. Când un ziarist columbian a fost ucis în circumstanțe asemănătoare în New York un an mai târziu, ziarele au făcut toate aceste lucruri și făptașii au fost găsiți. Simți o adâncă durere când, vizitând Divinity School, nu găsești nici măcar o singură carte a lui Ioar Petru Culianu în vitrina care prezintă cărțile profesorilor din facultate. Scrierile sale sunt atât de fascinante; în schimb, tot ce veți găsi în această vitrină sunt tomuri obscure și prăfuite pe care puțini le-au citit sau discutat. Prin contrast, ideile lui Culianu sunt vii și continuă să-i influențeze pe oameni, atât de mult, chiar, încât a trebuit să moară pentru ele.

-Eram studentă la arhitectură în România la Timișoara atunci când Ioan Petru Culianu a fost asasinat. Cu toate că studenții de la arhitectură manifestau și ei împotriva regimului în Piața Universității și cunoșteau luările de poziție ale intelectualilor marcanți, nu am știut, la vremea respectivă, de articolele scrise de Culianu în "Lumea Liberă" sau de vehemența opiniilor sale. Nu mi-am dat seama că el ar fi constituit o amenințare atât de gravă pentru regim încât să-și atragă eliminarea. De ce credeți că este mai probabil ca Securitatea română, și nu, să zicem, o fracțiune a Gărzii de Fier, să fi comandat acțiunea?

- Cred că sunt implicați ofițeri ai fostei Securități și spun asta bazându-mă pe cea mai izbitoare evidență: umilirea. Cineva s-a complicat foarte mult pentru a comite acest asasinat într-un compartiment de toaletă publică, un loc foarte riscant pentru o crimă. Articolul referitor la crimă din "România Mare" atrăgea atenția că locul crimei a fost ales încât victima să fie umilită și să se elimine posibilitatea ca Ioan Petru Culianu să devină martir sau simbol. Dacă ne uităm la metodele represive ale Securității din anii '80, umilirea victimei este un obicei. Victima nu este întemnițată pe motive politice, ci este violator, homosexual sau deținut de drept comun. Dacă omul respectiv nu poate fi condamnat pentru nimic, îi este maltratat copilul în drum spre școală și lăsat într-un asemenea hal încât să-i amintească mereu părintelui că trebuie să-și țină gura. Dacă Securitatea comitea o crimă, o făcea pe furiș, cu lașitate, dar în așa fel încât să rămână un exemplu pentru cei vizați. Erau uciși oameni mai puțini cunoscuți, așa cum a fost Culianu. Bătăile erau cele care purtau o semnătură clară, ca în cazul Monicăi Lovinescu. Nu cred că Garda de Fier a fost implicată în asasinat, în primul rând pentru că nu prea mai rămăseseră mulți din vechea gardă în 1990 și 1991. În locul lor, România avea o nouă mișcare de extremă dreaptă care se apropia de vechea retorică de dreapta, dar era subvenționată și condusă de... fosta Securitate. Cât despre bătrânii gardiști, care poate că mai trăiesc în Midwest, nu cred că erau activi sau că s-ar fi simțit amenințați de activitățile sau scrierile lui Culianu.

- Am avut o strângere de inimă citind epilogul dumneavoastră în care spuneați că uciderea lui Ioan Culianu este în primul rând o problemă a poporului american. Cred că ar trebui să fie și o problemă a românilor. Deținеți cumva noi date despre caz?

- Crima aparține Diasporei; a fost înfăptuită în exil. Elementele cheie au fost donația lui Culianu către Regele Mihai, planul de a reveni acasă, apariția interviului în revista "22" și audiența internațională de care se bucura "Lumea Liberă". Știu că unii ziariști români (și chiar studenții mei de la Universitatea din București) susțin că Ioan Petru Culianu nu era destul de bine cunoscut acasă în 1991 și că evenimentele au fost prea derutante, orientându-se chiar către o falsă "deschidere", mult mai complicată după dezastrul din iunie 1990, pentru a justifica un asasinat.

Dar comunitățile în exil sunt locuri ciudate - încremenite în trecut, în care emoțiile abundă și se dezvoltă aidoma plantelor tropicale crescute în seră. Culianu constituia o amenințare pentru că era cunoscut în străinătate și, după toate aparențele, avea de gând să-și pună prestigiul și puterea în slujba Regelui, pentru întoarcerea acestuia în țară. Culianu părea mai periculos decât era; de fapt era izolat și vulnerabil. Moartea lui a produs derută, dar a fost un exemplu pentru ceilalți celebri care s-ar fi gândit să se întoarcă acasă pentru a schimba ceva.

21 mai, ora 13, exact la șase ani...

Chicago, Divinity School

Anca LIPAN

Cronica literară

Despre timpul recuperărilor

Cartea lui Alexandru Ruja e consecința unei cercetări întinse pe câteva decenii. Istoric literar, critic, arhivist, Al. Ruja s-a manifestat, începând de prin anii șaizeci, ca un harnic comentator de poezie. Prima sa carte, consacrată fenomenului liric contemporan, reprezintă un punct de vedere original asupra unui timp al culturii române. Cronicar literar, recenzent, autor de articole de sinteză, Alexandru Ruja a practicat o publicistică sobră, în care calitățile criticului complinesc seriozitatea istoricului. Iar istoricul literar a dat, de-a lungul timpului, bune ediții din clasicii noștri.

Cea mai însemnată dintre acestea este ediția în două volume **Aron Cotruș** apărută la Editura de Vest. Pentru prima dată cititorul din România avea în față "poezia de exil" a lui Aron Cotruș. Pentru prima dată se tipăreau integral marile poeme, într-o încercare de a da imagine itinerariului întreg al creatorului. Apărută la începutul anilor nouăzeci, **ediția Cotruș** realizată de Alexandru Ruja a fost un eveniment, în primul rând prin masiva recuperare a creației poetice.

Actuala cercetare, structurată lansonian, pune în centrul ei tot un efort recuperator. Atât primul capitol, **Odiseea unei vieți**, cât și cel de-al doilea - **Considerații critice asupra operei poetice** - operează defrișarea unui vast teritoriu în care Alexandru Ruja face operă de pionierat. Adăugirile strict documentare (**Din corespondență, Poezii manuscrise, Reproduceri din reviste, Documente referitoare la poet**) pun mai bine în valoare inițiativele istoricului literar.

Înainte de toate, ținem să subliniem **efortul recuperator** al autorului. Scriitor minimalizat de o critică de întâmpinare dominată de simpatii francofile, Aron Cotruș a fost citit rău în anii douăzeci și plasat sub steaua nenorocoasă a opțiunilor politice în anii treizeci. El n-a aparținut unei generații decise să-l revendice și nici unui grup literar interesat să-l studieze și să-l definească în raport cu cultura majoră. Începând cu anii cincizeci, el trăiește într-un exil care e și mai puțin dispus să-l înțeleagă și să-i contextualizeze opera. Are suporteri și mai puțin comentatori competenți. Risipită prin revistele din țară și din exil, părăsită, prin voia întâmplărilor, de comentatorii actualității literare, dar și de autorii de sinteză, opera lui Aron Cotruș s-a bucurat, în anii optzeci, de un moment fast: o ediție a Aureliei Banu și a lui Ovidiu Cotruș, o monografie a lui I.D. Bălan, încercau o reconstituire. Din păcate parțial, insuficient și, fatalmente, deformator.

Se cerea, așadar, o lucrare care să ia totul de la capăt. Era necesară o identificare și descriere a **arhivelor Cotruș**, a documentelor, trebuiau interogați cei care mai puteau depune mărturie. Cum trăim într-o lume alunecătoare, toate acestea trebuiau puse sub semnul **urgenței**. Fiindcă martorii pier, arhivele dispar. Mulți scriitori ai exilului sunt amenințați de neînțelegerea contemporanilor, de reaua lectură tocmai datorită faptului că opera le este citită parțial și pe sărite.

Din acest punct de vedere, nu putem elogia îndeajuns cercetarea lui Alexandru Ruja.

Dacă în capitolul închinat vieții poetului, contribuții importante sunt peste tot, cele mai importante ni se par, totuși, cele privind **Exilul poetului, Periplul american, Boala** și **Sfârșitul**. Aici contribuțiile documentare corectează imaginile oferite, într-un anume context, de I.D. Bălan, reconstituind exact un itinerar în numele căruia s-a fabulat mult. Meritau dedicate încă niște rânduri actriței Paula Iliescu, celebra Pola Ilery, mai târziu, Gibson, protectoare, în America, a poetului. Bibliografiile există.

Importante sunt **Considerațiile critice asupra operei poetice**. Și aici documentarea mi se pare punctul forte. Fixarea contextelor e mereu remarcabilă. Absolut remarcabilă este comparația cu **Horiadele** eminesciene. Alexandru Ruja intuiește o relație de profunzime și înaintează cu talent critic, cu energie în descifrarea ei. Mai vechile studii ale lui Alexandru Ruja privind **Eminescu și Transilvania** rodesc în această cercetare complexă. **Poezia socială, națională mesianică, Viziune și vitalism** ni s-a părut, în multe privințe, remarcabil prin fixarea unor teme de cercetare care vor fi reluate, probabil, altădată. Important este și capitolul **Eterna reîntoarcere** în care, pentru prima dată, sunt analizați **Psalmii**. O analiză patetică este dedicată **Cântecului graiului** "Cele două repere fundamentale - **neamul** și **graiul** - scrie Alexandru Ruja - reprezintă la Cotruș locuri ale eternei reîntoarceri. Puțini poeți au cântat graiul ca și Cotruș în versurile sale...".

Cartea devine astfel o pledoarie **patetică** pentru un poet minimalizat, ignorant, uitat. Critica de susținere practicată ani în șir de Alexandru Ruja - să subliniem, cu o eficiență stimabilă - își manifestă încă o dată virtuțile. Reașezarea lui Aron Cotruș într-un context firesc avea nevoie de o asemenea pledoarie și de o asemenea iubire. Superlativele, foarte numeroase, așezate lângă versurile sau lângă volumele lui Cotruș, aparțin efortului recuperator care inaugurează o cercetare, anunțând drumurile ce urmează a fi străbătute. Fiindcă nu ne îndoim că multe dintre pagini

vor fi reluate, în analize mai ample pentru care, cândva, va exista și spațiul necesar. Presupunându-le, să scriem că în disputa dintre Ion Breazu, care nu crede în valoarea poeziilor din primul volum al lui Cotruș și al lui Ruja, care crede, noi suntem de partea primului. Ca și Voiculescu, ca și Crainic, ca și alți poeți **ai pământului**, Aron Cotruș e mare poet **în selecție**, și doar o ediție **selectivă** poate da seama de valoarea poeziei sale.

Numeroasele citate în limba spaniolă (din jurnalele hispanice) trebuiau așezate într-o **adendă**. Iar afirmația că Aron Cotruș e cel mai mare poet al latinității, făcută în momente sărbătorești, trebuia ținută sub controlul analizelor.

Capitolul care ar necesita, după părerea noastră, cele mai ample dezvoltări, ar fi cel consacrat expresionismului lui Aron Cotruș. Sprijinit pe definițiile lui Vianu, Blaga, Crohmălniceanu și Ovidiu Cotruș, Al. Ruja paginează foarte bine temele curentului și le identifică folositor în opera cotrușiană. Ultimele două decenii au însemnat însă, în cercetarea literaturii agonice a imperiului, un reviriment de proporții care ne dă posibilitatea să înțelegem și altfel literatura ardeleană. De la Slavici și Coșbuc până la Cioran, tradiția își ordonează altfel întrebările. Iar în fiecare dintre întrebările ardelenismului, Aron Cotruș rămâne un reper capital. Nu se cuvenea a fi ignorat un poet ce, cotrușist la începuturile sale, fixa un stil de prelucrare a modelului: Mihai Beniuc. Oricât de multe i-ar fi fost erorile după 1945, Beniuc rămâne, prin **Cântecele de pierzanie**, un poet de referință. Cum rămân, în timpuri mai apropiate nouă, Gheorghe Pituț și Ion Alexandru, poeți despre care Alexandru Ruja a scris și a scris bine.

Emoționante sunt, în finalul cărții, reproducerile scrisorilor. De la caligrafia curată a începuturilor, cu simetriile liniilor educate de cancelariile imperiale, la rătăcirea labirintică, abruptă, a anilor târzii, e o cale pe care nu numai un grafolog ar putea să o descifreze. Emblematica realizată de șerpuirea nesigură de penița ce se înțepenește în hârtia neprietenă, vorbește despre un adânc tulbure, de o lavă care se chinuie să țâșnească. Hieroglifele sunt, totuși, descifrabile, aparțin grafiei latine și nu unui limbaj vechi, pierdut azi! Extraordinară experiență, descifrarea scrisului cotrușian!

Experiență pe care Alexandru Ruja a întreprins-o cu succes, deschizând o nouă cale de acces către marea literatură română - către partea ei încă în penumbră. Cercetarea - răbdătoare, temeinică, performantă - dedicată lui Aron Cotruș, e doar o etapă a unui proces în desfășurare.

Cornel UNGUREANU

Alexandru Ruja, **Aron Cotruș. Viața și opera**, Timișoara, Editura de Vest, 1996

P.S. Cartea ar fi meritat selecția într-un palmares premial al anului 1996. N-a fost să fie!

Dincolo de cuvânt

Rohatcă

Într-un număr destul de însemnat de cazuri, neologismele - adică, îndeobște, cuvintele împrumutate relativ recent din surse latino-romanice - sunt nu numai necesare, ci se dovedesc de neînlocuit. Oricât de priceput ar fi cineva în tainele limbii române de odinioară, oricâtă voință și osârdnicie ar irosi căutările lui, tot nu va găsi un sinonim vechi pentru neologismul **nuanță**, cum dovedește, între altele, următorul text, unde Tudor Vianu evocă, nu fără o discretă simpatie, munca trudnică a alcătuitorului de dicționare: "Nu este oare lexicograful obligat atunci când clasifică sensurile cuvintelor să noteze pe cele figurate, poetice, familiare, vulgare, pe cele peiorative, ironice, hipocoristice, eufemistice, solemne etc., adică de fapt **tot atâtea nuanțe stilistice?**". Chiar în domeniul cromatic, unde **nuanță** este foarte aproape de a deveni sinonim pentru **culoare**, neologismul numește mai curând treptele intermediare, apropiate sau vecine cu una din culorile de bază. Traian Demetrescu: "El mă făcea să deosebesc **toate nuanțele verdelui - nuanțe închise vii sau argintate de soare"**. De bună seamă că verbul corespunzător, **nuanță**, cu "derivatele" sale nominale, substantivul **nuanțare** și adjectivul participial **nuanțat,** "suferă" și ele de același privilegiu: nu pot fi înlocuite, nu sunt substituibile, prin sinonime simple. Macedonski: "El vibra de patriotism și de iubirea aproapelui. Poate că uneori **nu nuanța destul** și se avecina câteodată cu ridicolul". Dacă ținem seama de pronunțata preferință a lui Macedonski pentru "raritățile" lexicale, franțuzismul **a se avecina** (**avoisiner** "a se învecina") sună mai puțin strident... Nu va fi inutil, cred, să precizez că modelul francez al neologismului nostru **nuanță - nuance**, este derivat din verbul **nuer** "a asorta, a potrivi culorile". Observând și înregistrând "capriciile", toanele cromatice ale.., "norilor", francezii au derivat acest verb, **nuer**, din substantivul **nue** "nor". Este limpede, prin urmare, că, la început, **nuanță** și derivatele sale s-au întrebuințat, aproape exclusiv, despre lumea culorilor. Macedonski: "Dimineața-ncremenită sta în cer pe pragul porții/ Și muia cu lacrimi negre **nuanțatul ei buchet**". Ulterior, prin extensie, atât cuvântul de bază cât și mlădițele sale au ajuns să denumească treptele intermediare, aproape insesizabile, ale mișcărilor afective. În **Doleanțele unui cronicar teatral**, versificate la Iași în anul 1911, George Topârceanu se întreabă de ce o fi "strâmbat din nas", pe scenă, doamna Pruteanu, actriță a Naționalului ieșean din acea vreme. Și tot el își răspunde: "De ce-a strâmbat?... Probabil, **o nuanță/ De fin dispreț...**". Fără nici o îndoială, în expresia **o nuanță de fin dispreț**, neologismul **nuanță** nu este substituibil prin nici unul din cuvintele simple ale limbii române. El exprimă o vibrație afectivă care se situează **în zona** "disprețului", **în vecinătatea, în preajma lui**, mai ales că el - "disprețul" - mai este și... "fin"!

Alteori, la prima vedere, neologismul pare substituibil, căci el beneficiază de un "sinonim" mai vechi, denumind cam același obiect al lumii materiale, sensibile. Toată lumea știe ce este o **barieră**, cuvânt împrumutat din franceză (**barriere**) cu mai puțin de două veacuri în urmă. Tocmai pentru că termenul este curent, citatele au un caracter mai special. I. Eliade Rădulescu: "Se face semn, și-ndată s-ardică **bariera**/ Și intră în arenă cinci cavaleri armați"; "Amorul intră-n reguli; căci este **barieră/ Ce nu se poate** trece I-a armelor carieră/ Eroul dacă n-are și Dulcineea sa,/ Pe care să o poată în luptă invoca". În al doilea citat, neologismul are valoare figurativă, ca, de altfel, și în următorul, din sonetul lui G. Topârceanu, **Eclipsă**: "El niciodată n-a trecut **bariera/ Singurătății** lui nevinovate".

Prin **barieră** se înțelege însă și locul sau locurile pe unde se intră într-un oraș și unde, odinioară, se încasau taxe pentru mărfurile aduse. D. Bolintineanu: "Când mă trezii, eram afară de **barieră**, în mijlocul câmpului". Înainte de a pătrunde în lexicul românesc, franțuzismul **barieră**, acest ultim sens era exprimat printr-un termen mai vechi, împrumutat din limbile slave răsăritene, **rohatcă**. Îl aflăm în ultimele pagini ale **Amintirilor...** lui Creangă, atunci când se încheie drumul spre Iași, săvârșit cu fața întoarsă spre meleagul copilăriei: "zmeii lui moș Luca se muiesc de tot [...]. iar, mai ales, pe la asfințitul soarelui, tocmai când intram în Iași, pe **rohatca Păcurari**, un flăcăoan al dracului ne-a luat în râs cum se cade". În primul capitol al cărții sale **Cuibul invaziilor** (1936) - intitulat semnificativ, din punctul nostru de vedere, **Călători de acum un veac** - Sadoveanu pune la îndemâna cititorului amănunte prețioase cu privire la termenul **rohatcă** și la "obiectul" pe care el îl denumește: "În ziua de .... fevruarie 1848, o sanie în care călătoreau domnul și doamna Witlam Atkinson - voiajori celebri la acea epocă - ieșea din Moscova pe poarta ce se deschidea către drumul Siberiei. Porțile de atunci ale orașelor rusești erau ca și cele pe care le-am cunoscut în copilăria noastră la noi: **un fel de bariere - sau "rohătci", cum se zicea în Moldova**: doi stâlpi de o parte și de alta a drumului și o bucată de lemn transversală deasupra lor. De câte ori venea o căruță ori un călăreț, paznicii ridicau bariera, după aceea o lăsau la loc". Civilizația modernă a impus, definitiv, neologismul **barieră**, în ciuda sinonimiei sale cu... **rohatcă**: acesta din urmă sună, astăzi, ruginit. "Cusurul" ăsta îl face cu atât mai prețios ca termen "de evocare" a veacului dus.

G.I. TOHĂNEANU

Picătura de cucută

Starea de exil (I)

Mi se pare mult mai ușor să scriu un text decât să caut prin vraful de manuscrise și să le bat la mașină. Un text nou e un exercițiu de întreținere, cu mai multe date acumulate, e conștiința faptului că exist. Un act proteic, chiar dacă efectul îl cunosc doar eu. Răspund, în acest fel, subliminal, unui reflex format în omul de azi, cel îndreptat cu fața către un viitor incert, aflat sub presiunea unui prezent în care singura șansă de a nu fi șters din memoria colectivă este să produci. Memoria colectivă înseamnă cultură, ori aceasta e alungată în arhivele unui muzeu global, de care n-are nimeni vreme.

Omul finalului de mileniu trăiește tot mai acut sentimentul globalității prin informațiile care-i parvin, clipă de clipă, de pe întregul mapamond. Doar dacă are aplecare spre cultură trăiește și o globalitate temporală, conștientizând o întreagă istorie, de la origini până în prezent, încercând să stabilească toate asocierile posibile între ceea ce a fost și ceea ce se întâmplă acum, adică de vreo două secole încoace. De la trăirea globalității spațiale, la îndemâna oricui citește ziare ori urmărește știrile și dezbaterile de la televizor, sau documentarele, se ajunge la părerea personală, necesară și suficientă ca informație pentru a supraviețui. Dimensiunea globalității temporale lipsește. Este valabilă cutuma, e fabricată o nouă regulă, fără să-și dea nimeni seama că e tot una veche, adaptată la timpul prezent. Ceea ce se întâmplă acum e o risipire în plan orizontal, un război pentru supraviețuire, ce împinge spre dorința acută a fiecărui individ de a fi transtemporal și transspațial, religie, filozofie sau robinsoniadă pe o insulă interioară, luminată de un soare particular, ce există doar atâta vreme cât trăiește ființa. Se făcea de curând o nefericită paralelă între Robinson și Zarathustra, în ideea redescoperirii stării de grație inițiale. Nimic mai grav, pentru ceea ce am devenit după două mii cinci sute de ani, decât să compari un erou de carte, altminteri un personaj real, aruncat pe o insulă, cu marele profet devenit zeu, ce a selectat și structurat o întreagă lume de tradiții religioase, filozofice, culturale arhaice în ceea ce avea să devină prin secolul al X-lea înainte de Cristos, zoroastrismul de la care și-au supt, în bună măsură, structurile cosmogonice și morale religiile iudaică și creștină. Lumea adamică, primordială, a lui Robinson poate acoperi doar metaforic și peiorativ efortul lui Zarathustra, ce acumulase și sintetizase credințele unui imens spațiu indo-asiatic.

Atenți doar la nuanțele schimbătoare ale umbrei și luminilor după oră, oamenii de azi își recompun la nivelul unor personaje banale proiecția eroilor din vremurile antice. Să fie superiori oare acelora, doar prin conștientizarea unor lucruri elementare pe care le rup din contextul lor și rămân la nivelul unor informații de gimnaziu? E o superficializare îngrijorătoare, ce are ca efecte imediate decăderea morală, ștergerea oricăror axiologii, dublate de sentimentul pionierului: că tot ceea ce face altul, poate realiza și el. De o parte se alege o lume îngustă, a elitei, care comunică într-un limbaj propriu, din ce în ce mai îndepărtat de vorbirea comună, ori de cea specializată din alte domenii decât cel cultural, pe de altă parte, refuzul brutal al masei, tot mai numeroase și mai nesigure de pasul următor, mulțumită cu drogul televizorului și al presei, trăind un fals sentiment al participării din umbră la evenimente. Faliile dintre diferitele domenii sunt de netrecut, iar când cineva încearcă o posibilă mediere, cade în capcana aproximărilor impresioniste. Cealaltă falie, dintre elitele acestea dezbinate și marea masă e însă de netrecut. Orice întreprindere de vulgarizarea, menită să aducă la nivel popular cunoștințele de specialitate fiind sortită unui eșec major. Nu poți deturna de la credințe și habitudini un om ce și-a propus doar să reziste, să supraviețuiască, să se relaxeze prin distracții, suprema formă a "sărbătorii" în ziua de azi.

O civilizație arhaică ajunsă în prag de mileniu III e și mai îndepărtată de aceste două nivele, iar pe un al patrulea cat, undeva în subsolul-subsolului, insularul Robinson. Individul în criză, în depresie, fugind în lumea somnului, în izolare, cu toată suma confuziilor acumulate prin atingerea celorlalte trei straturi superioare. Aici, la Londra, în taiga sau în vreo cabană din Făgăraș va trăi sentimental acut al inutilității, dar și al unei dorite stări de exil față de un loc unde a trăit, față de timpul propriu, față de credințele lui în care s-a născut. Vraci pentru maladia asta nu există. Doctorii dau hapuri adormitoare de conștiință, preoții devin și mai încrâncenați în dogmele lor, filozofii, sociologii, psihologii au formate cutumele lor mentale pe care nu le pot depăși, reușind doar performanța individuală de a cădea ei înșiși, ca indivizi umani, în capcana acestui exil interior. Și încă mult mai repede decât cei aflați într-un contact permanent cu viața și dominați de voința de a trăi cu orice preț.

Robinsonul zilelor de azi, copie palidă a acelui personaj al romanului din veacul al XVIII-lea e un psihopat și sociopat deopotrivă, exilându-se de bună voie pe o insulă, nu se știe cât de exotică și primitoare, din interiorul său năpădit de confuzii și subiectivitate. Insula lui Robinson mai avea în ea ceva edenic, măcar prin puritatea naturii unde își exilase sufletul. Insula omului de azi e adesea o văgăună, un aven matriceal de sorginte carstică, unde se retrage să doarmă, să-și sărbătorească prin iluzie liniștea sufletului. O lume populată cu o faună abisală, neschimbată de câteva ere geologice. O lume pre-umană și post umană, chiar dacă se încrâncenează să demonstreze de opt mii de ani prin toate religiile de pe pământ că sufletele oamenilor preexistă și vor supraviețui trecerii lor vremelnice.

Și totuși, exilul interior e ultimul refugiu; cum există și sentimentul aproape generalizat al unei stări de exil exterior, în viața de toate zilele. Întreaga lume trăiește tranziția de la o civilizație "culturală", la una "informațională", între care se cască o falie de proporții. Secolul XIX a fost al psihologiei, secolul XX a început sub imperiul psihanalizei și se sfârșește prin a fi dominat de sociologie, ba de sociopatologie, taberele teologice și materialiste ajungând la conflicte ireconciliabile.

Paul Eugen BANCIU

Fiore di virtu

O parabolă

Resursele expresive ale Banatului sunt apreciabile. Nu s-a vorbit și nu s-a scris îndeajuns despre acestea în plan național, cu toate că, la acest nivel, a reușit excepțional și Sorin Titel și Livius Ciocârlie. Ar mai fi de adăugat proza lui Viorel Marineasa, cu simțul ei special pentru rarități comportamentale, exotismul savuros al vorbei, năvala istoriei asupra insului. Îl adaug aici pe Mircea Pora care folosește și el adesea resursele exotice ale locului; ar mai fi de numit talentul de prozator - pentru mine evident - al lui Cornel Ungureanu și Adriana Babeți, care îmi par și ei sensibili la exploatarea acestui exotism cu înfățișare cvasibarocă (de Macondo valah) al Banatului. E aici promisiunea a ceva diferit în peisajul epicii actuale; problema îmi pare a fi însă, în proza timișoreană, alta, și anume lipsa de interes a cititorului care contaminează scriitorul; dacă nimeni nu citește proză, te apucă așa un soi de lehamite dezarmată; ce să mai scriu, dacă nu interesez pe nimeni. *Sunt (ca să mă exprim academic) alte lucruri de făcut; mai prestigioase.*

Numai că este o iluzie prezentă în această așteptare frustrată, e așa ca în vremea anilor din pruncie, când, adolescent de-acuma, simți nevoia prestigiului de a fi hoț ca lumea, nu găinar din aceia pe care-i înșfacă lumea prin târg, de Sfântă Măria Mare, când se strecurau ei prin înghesuială ca să șutească te miri ce fleacuri de pe tarabele negustorilor, batoane din acelea de zahăr colorat, vreun batic sau alte cele, suveniruri cu sfântul Anton și Fecioara din plumb sau din placaj vopsit. Asta nu era pe măsura lor, după cum nu-i mai atrăgea ceea ce înainte vreme, cu nici doi, trei ani în urmă era îndeletnicire relativ nobilă, și anume golirea cutiei milelor în care *buciușii,* adică pelerinii, depuneau ca peștii icrele primăvara la locuri liniștite, în bătaia soarelui, bancnotele de zece lei sau de douăzeci și cinci și mulțimea nenumărată de monede de un leu, de trei lei, de cincizeci de bani. Monede din acelea albe și gabene pe care reușeau să le strângă de prin capetele cu grilaje în dosul cărora stăteau dumnealor sfinții și Maica Domnului cu priviri extatice, înțepenite în vopseluri, învăluiți în trandafiri din plastic; dedesubt stătea scris cutare Heilige Anton, și mai apoi bitte für uns și altele asemenea, de felul Anno Domini, îndemnuri la pietate și cumințenie de care li se rupea. Stăteau pe lângă capetele acelea din umbra stejarilor și unul pândea să nu apară bolomocii ăștia de nemți cu fanfările lor de după vreun colț de pădure din parcul mănăstiresc, cu fetele îmbrăcate cu dantele, cărora li se zicea șlaiere, și înaintea lor păștea câțiva cu priviri tâmpe, cam de vârsta lor, agățați de steaguri bisericești, urmați de statueta cu

ION BITZAN - Sanzienele

Fecioara între trandafiri de palstic înțepeniți la capătul a două mânere, de o parte și de cealaltă a instalației lor, cu care se opreau în fața capelelor. De fapt, se opreau de fiecare dată unde hotărau babele nemțoane dindărătul alaiului, cocoșate și urâte ca maica pădurii, cu coșuri din nuiele și papură; se legănau babele ca niște rațe deșelate, ca rațele americane ale măistoriței Vlai de pe strada Economilor. Astia lăsau monede multe și bani de hârtie după ce părăseau locul, adică după ce babele terminau de citit din cărțuliile lor cu marginile filelor roșii, una zicea mai tare ce avea de spus, după care ceilalți răspundeau în cor, și tot la două, trei vorbe ziceau de Maria, cu accent pe primul a, hâtânau instalația aia peste pietrele din pădure, se strecurau printre băncile de piatră construite de nemții de la Glogovăț, de lângă Arad: scriau acolo Glogowatz, așa scriau pe bănci, Familie cutare, ziceau ei pe nemțește, apoi anul, adică jahre 1903 sau 1908 și pe urmă bitte für uns și apoi dăi çu banii la capele. Stăteau ei prunci pe vremea aceea să vadă cum decurg problemele; aveau bețe lungi din sânger, care era un soi de pomișor din bercul de pe malul Mureșului; încercau să agațe monedele și bancnotele cu guma de mestecat pe care o fixau moale la capătul bățului și cu aia agățau banii până s-a prins un călugăr, un popă de-al lor nemțesc și a început să-i fugărească printre oamenii care nici măcar nu pricepeau care-i situația, într-atât erau de preocupați să mormăie rugăciunile cu Maria, accentuând specific pe primul a, acum și în ceasul morții noastre, amin.

Și cum spun, a trecut vremea; pruncii deveniți adolescenți nu mai sunt interesați în situația cu banii aceia din capele, mărunțișurile nu li se mai potrivesc, emanciparea merge înainte, fără istov, nu stă un moment. Astăzi prozatorul e așa ceva, ca și hoția măruntă din vremea copilăriei mele, un soi de ins lipsit de anvergură (putem să-i spunem academică sau intens mediatică). Un ceva anume care, iată, trebuie depășit în vederea colonizării altor zări, mai onorabile.

Daniel VIGHI

Viața mea e un roman

Enigmatica Timișoară

Prin grija lui Romulus Rusan, Fundația Academia Civică a publicat deunezi (în seria "Biblioteca Sighet") volumul **O enigmă care împlinește șapte ani**, adunând comunicările simpozionului desfășurat la Timișoara în 18-19 decembrie 1996 și consacrat revoluției (sau ce o fi fost) din '89, cu precădere mișcării declanșate în orașul nostru.

Prilej de a ne întreba (a câta oară?) de ce tăvălugul a pornit de la Timișoara, și nu de la galonatele surate București, Cluj, Iași, unde Mircea Dinescu, Doina Cornea, Dan Petrescu făceau o dizidență de anvergură. Nici noi, ca timișoreni, nu ne-am imaginat, în cele mai aiurite vise ale noastre, că vom fi, în același timp, actanții și spectatorii unor evenimente ce pot fi prinse doar o dată la o sută de ani. Și nici atunci.

De nu Iași, Cluj, București, asta avea să se vadă ulterior, în bătălia pentru o reală (și nu mimată) democratizare și pentru înlăturarea puseurilor incredibil de agresive ale (neo)comunismului, când Timișoara a trebuit mai mereu să remorcheze restul țării.

Fac un fel de paranteză. Prietenul Carol Sebestyen, răspunzând în revista de față la o anchetă despre spiritul cultural al orașului, deplângea decăderea acestuia într-un provincialism și într-o precaritate fără șanse. Parțial, are dreptate, dar e aici și destulă neînțelegere față de un anumit specific al Timișoarei (care trebuie că l-a scos din sărite și pe Franz Xaver Kappus), oraș ce-și permite să traverseze lungi perioade anonime, de o mediocritate scorțoasă, ca apoi, când nimic nu pare să mai survină, să se întâmple minunea. Pe de altă parte, cu excepții rare ("Sigma", "Phoenix", cercul de semiotică, "Pavel Dan", Aktionsgruppe..., ca să nu mai vorbin de 16-21 decembrie și de Proclamația de la Timișoara), orașul nu și-a coagulat forța în izbânzi de grup. Asta nu înseamnă, desigur, să ne complacem în marasmul pe care, "cu tușe îngroșate", Kuki-BBC ni-l pune în fața ochilor.

Revenind la volum, Romulus Rusan își amintește, într-un cuvânt de editor, de acel disperat 16 Decembrie 1990 la Timișoara, când câteva mii de oameni clamau patetic în ploaia rece: "București, ajută-ne/Să scăpăm de FSN!". "Nu se mai luptau cu o dictatură, ci cu o impostură", după "un an de război rece și luptă de clasă", după ce Proclamația avusese parte de diversiunile TVR, iar Piața Universității și partidele istorice fuseseră pulverizate de neocomuniștii ce captaseră puterea printr-o lovitură de stat. Și mai observă editorul că studiile participanților la simpozion merg "împotriva ideii că revoluția ar fi fost pornită și dirijată de forțe străine, insistând asupra spontaneității ei".

Se cunoșate, bineînțeles, teoria conspirației, mult îndrăgită de folclorul de sorginte securistă și de așa-zișii patrioți dornici să-i țină pe români în starea de mormoloceală și de neputință. Cum adică, zicea unul, dar puteam să-i lichidez pe toți cei din Balcon și pe o bună parte dintre cei aflați în Piața Operei. Da, dar după aia? pentru că aici n-ar fi fost posibil un văl de tipul Tien-An-Men.

Thomas S. Blenton, director executiv al Arhivei Naționale de Securitate din Washington, având acces la arhivele KGB, evidențiază că nu alta a fost teza lui Ceaușescu însuși, care i-a spus ambasadorului sovietic la București că posedă informații conform cărora "acțiunea de la Timișoara" a fost pusă la cale de țările membre ale Tratatului de la Varșovia, fără să remarce "nemulțumirea populară profundă, acumulată de ani", ca și "lipsa voinței oficiale (...) de a lua măsuri de democratizare a sistemului politic" (Milan Veres, ambasadorul Iugoslaviei la Moscova).

Mergând mai departe, istoricul englez Dennis Deletant observă că intelectualitatea și, "în mod special, scriitorii și ziariștii din Timișoara (...) erau hotărâți să lupte pentru democrație și drepturile omului", lucru oglindit în Proclamația de la Timișoara (11 martie 1990), orașul nostru fiind "singurul... unde o mișcare democrată a avut mulți suporteri".

Viorel MARINEASA

Victor Cârcu

Visul lui Luca

Lumina strecurată prin desișul frunzelor ajungea obosită și grea de verde, muiată-n clorofilă, pe trotuarul moale de năduful verii, tremurând pe câte un petec de ceva. În moartea ei din petec în petec se deslușea, aproape pas cu pas, o stradă cu case scorojite, ca și când lumina în căderea ei printre frunze s-ar fi agățat cu gheare lungi de tencuiala crăpată-ca-sfâșietura, smulgând-o, bucăți, până la zidul roșu, știrb. Pe aici au apucat-o ei. Luca parcă-i mirosea. Parcă, pentru că bolta de ramuri ținea prins sub ea mirosul străzii: amestec de lături și pivnițe cu cartofi stricați, de lemn măcinat de carii și de picioare cu pișat de pisici. Cu ochii mijiți, cu nările dilatate, Luca îl adulmeca cu acel dincolo de miros care-l lovea în tâmplă.

"Pe aici au trecut. Îi simt". Și se porni din nou pe fugă din petec de lumină în petec de lumină. Pivnițele îi umflau plămânii. Pișații de pisică îi ardeau gingiile. De lumina care murea pe trotuar, fărâmițată, nici nu mai avea nevoie, căci îi vedea cu ochii minții și-i simțea cum se îndepărtează cu acel ceva dincolo de miros.

"La dracu', nu!" strigă în el, pieziș spre cosul pieptului, așa de tare, că strigătul îl lovi drept în plex golindu-i plămânii de aer. Căzu ca un pește zvârlit pe uscat. Fiecare zvârcolire venea din durerea ascuțită a călcăturii lor care îi îndepărta, pas cu pas, tresărire cu tresărire, dincolo de orizontul minții pe tărâmurile spaimei. Cu cazmă își reglă oarecum respirația și începu să se târâie pe caldarâmul care suia crăpat ca buzele pe vânt sărat, tot mai abrupt și neprietenos, sângerându-i palmele și genunchii. Când și când căuta cu jind în sus, la moliciunea întunecată a bolții de copaci. "Ce bine ar fi să pot alerga de-a lungul crengilor, din frunză în frunză, fie și cu picioare de furnică". Visurile de furnică sprintară i se curmară cu o pocnitură care-i luă și lumina ochilor ce-i mai rămăsese. Se întinse ca un preș scos la uscat. După pumni grei de timp cât veșnicia, când negura de pe ochi i se trase în negrul prăfuit al unei perechi de cizme care-l înțepau cu mirosul acru-dulceag al celor opt ore zilnice în slujba statului, se trezi de la pleoape până la urechi, îndeajuns ca să audă vocea răspicată și arogantă care-i cădea pe ceafă de undeva mult mai sus decât tureacul înalt al cizmelor și care, pătrunzându-i plină de invective și reproșuri, îl înviorâ cu ura cunoscută numai de cei ce au văzut cizma de foarte aproape din tată în fiu și din mamă în p..., unde posesorii de cizme îl trimiteau la orice întâlnire și cu orișice ocazie. Dacă nu i-ar fi întrezărit pe cei doi care acum se făcură una cu depărtarea ar fi rămas prost crezând până la moarte că destinul lui n-ar fi altul decât acela de a se poticni de cizme împuțite de servitudinea către stat. Tactica de eschivare era întotdeauna simplă și aceeași: trebuia pur și simplu să-ți pleci privirea sub nivelul tureacului și să aștepți până ce trepădușul statului ajungea cu latina la capăt. Și de data aceasta a funcționat perfect. În final s-a trazit cu un șut în fund care de fapt, așa epuizat cum era, l-a ajutat să facă pasul cel mare pas care l-a scos din încrengătura străzii, lepădându-l ca pe un nou născut în lumina ascuțit de tare a cerului nesfârșit și nesfâșiat de nici o umbră-n lung și-n lat. tremurând ca-n urma unei explozii, cu ochi ca de chinez, Luca se îmbăta de nesfârșit, de discul imens al soarelui, cum nu-l văzuse niciodată, care-n brațe pline își aduna razele înspre apus. Iarba de pe culmea unde ajunsese, necălcată de picior de om, unduia, verde gras, în vântul stârnit de lumina care se retrăgea prelins dincolo de ziuă. Știa prea bine, cu toate că nu vedea urmă de cărare, că ei au trecut pe aici. Îi vedea în gând. Uitând de oboseală, porni călcând adânc în răcoarea de apă a ierbii înalte de pe culme. Panta urca pieptiș și se îngusta pe ce se înălța înspre apusul soarelui curmându-se neașteptat într-o limbă înspițată ce arăta ca un deget enorm tintind spre orizont. Copleșit de atâta măreție, Luca rămase o veșnicie pe vârful degetului de pământ. Încet își coborî privirea în adâncul care i se deschidea de la picioare până în zarea mușcată de roșul soarelui. Acolo jos în adâncul atât de mare încât amuțea orice sunet care ar fi încercat să se ridice până la el, un râu nervos de munte se arunca peste stânci în evantai

Sorin Vreme - *Albă ca Zăpada și cei șapte pitici*

de spume. Întreaga învolburare i se stingea în drumul lui grăbit spre soarele căzând. Undeva atât de departe încât ochiul obosit nu reușea să fixeze momentul, râul își pierdea greutatea de umbre lucitoare transformându-se în lumină pură revărsată peste albii. Acolo ajunseseră ei și-i făceau semn să-i urmeze. Îl dureau ochii de efort. Timp în care-și frecă ochii, soarele se răsturnă peste zare trăgând cu el râul, lumina și pe ei. Când Luca își luă mâinile de la ochi, dispăruse întreaga măreție orbitoare într-un întuneric ce creștea din afunduri, amenințător în gâfâit de gheață. Urcându-i picioarele, îl înghiți și pe el în adâncu-i fără de sfârșit. Era atât de adânc, încât Luca își putea liniștit revărsa în el propriul lui adânc din care i se arătaseră ei. Oricum, nu mai era sigur din care adânc l-au chemat sau în care din ele ei s-au scufundat. Întunericul era în el și el în întuneric. Nu mai conta peisajul dispărut, ci numai încăpățânarea lui de a-i urma, care îl adusese până aici unde se desprinse de el topindu-l în întuneric și acum, idee, în îmbrățișare caldă, îi îmblânzea descompunerea în puterea nopții. Îl topea într-un zâmbet nostalgic, întinzându-l până în vecinătatea lor, unde lumina n-are nevoie de ochi ca să fie recunoscută, unde trăirea n-are nevoie de coș de piept și nici vorbirea de cuvânt. În acea vecinătate poți bea fără buze și mâgâia fără mână. Aici se petrecea Luca fără băutură, ci bând din beția care-l bea pe el. Căldura ei topi treptat întunericul într-un negru la fel de ușor respirabil ca lumina în care se petrecuse râul din apus. Întregu-i necuprins se umplu de lumina sunetelor. Un cer de sunete care lumina suflarea vântului prin iarbă, cântecul greierului sub o rădăcină, zborul unei păsări de noapte... Lumini, înafară și înăuntru. Înăuntru?! Da, Luca, întors în ființă inspira cu sete întreaga noapte cu răcoarea ei de primă zi pe lume la fel ca și gândul ce se desprinde din negura impasului luminând, petardă, peste noaptea inimii.

Își întoarse capul dinspre abis și peste umăr, văzu licărind mii de lumini, acolo jos, orașul pe care-l părăsise. Sclipea ca solzii unui dragon dormind pe o comoară.

"Comoara somnului uman. Somnul prietenului și al dușmanului deopotrivă. Contraste pentru care este nevoie de coș de piept, de buze, de mâini și de calotă cerebrală. Numai încătușate pot rămâne atât de omenești și de aproape mie". Lacrimile îi curgeau calde pe obraz. Se ridică și porni în jos pe coastă spre pâlpâitul luminii omenești...

Îmi amintesc și astăzi de visul lui Luca. Îmi amintesc, ca ieri, în noaptea asta de ora trei. Aici sunt ceasuri peste tot: la slujbă, în locuință, pe stradă, în sentimente, în turla bisericii pe care o văd de pe fereastră cum împunge cu cocoșul ei de aur rece noaptea din orașul ăsta străin mie și ceasificat. Îmi amintesc și acum cum mi-a povestit Luca visul lui când m-am hotărât să-mi părăsesc orașul. Atunci am înțeles ceva. Astăzi, când visul lui aparține amintirii, dar tonul mi-e bătut în stern, mă întreb ce mă-sa am înțeles eu atunci? De la fereastra mea nu văd decât reclame meschine și faruri de mașini. Pe nici una din străzile acestea nu sclipește măcar un solz de dragon! Și unde nu-i dragon nu-i nici comoară. Ce să mai zic de comoara lui Luca?...

El a dispărut din viața mea la fel ca și râul din visul lui. A rămas din el numai tăcerea care-mi înfundă urechile... Noaptea care-mi uscă cerul gurii.

"Bă, Luca, unde îi fi tu acuma?"

(fragment)

JURNAL DE CĂRȚI

Poetica postmodernismului de Liviu Petrescu (Editura Paralela 45, Pitești, 1996) este una dintre acele lucrări solide, care devine, cu vremea, punct de referință, moment fundamental într-o bibliografie obligatorie, necesară înțelegerii exacte și corecte a unei probleme. Despre postmodernism s-a discutat (și se discută), relativ, mult. Din păcate, de multe ori subiectiv, alteori, prinzând informații după ureche. Există, apoi, un destul de mare număr al intervențiilor teoretice aparținând unor scriitori români contemporani, care se revendică postmodernismului. Făcută cu profesionalism și cu o informație bogată, cartea lui Liviu Petrescu reprezintă un punct înalt al discuției despre postmodernism. De aici înainte, orice discuție despre postmodernism trebuie să țină seama de nivelul atins prin această contribuție. Autorul aduce în discuție ideile unor teoreticieni străini ai postmodernismului și le compară ori le dezbate în relație cu unele aparținând scriitorilor români. De asemenea, opera unor prozatori români este analizată din perspectiva trăsăturilor postmodernismului. Schema tipologică a volumului urmează în linii generale "schema cu care operează și Frederic Jameson în lucrarea sa fundamentală - **Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism** (1991). "Nu doar atunci când discută perioada celor **două modernisme,** dar și când se analizează **postmodernismul**, paginile sunt dense în idei și sugestii, se condensează contribuțiile unor gânditori și scriitori din cultura lumii, cu participare substanțială la dezbaterea problemei. Postmodernismul nu este doar o ruptură (în sensul de noutate), ci și o deschidere (în sensul de continuitate). În planul larg al filosofiei culturii, marile mișcări culturale se întregesc.

Pagini transparente (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997) de Ion Pop - cu subtitlul **Lecturi din poezia română contemporană** - continuă tipul de critică practicat în volumul **Lecturi fragmentare** (1983). Discret și profund, aplicat și analitic, temeinic și novator, Ion Pop își ghidează receptivitatea spre cele mai noi orientări în literatură, susținând printr-o critică de întâmpinare creația tinerilor scriitori contemporani. El însuși poet, scrie cu precădere despre poezie. Inflexiuni lirice există, mereu, în comentariul critic. Fără morga și distanța glacială a universitarului (care așteaptă confirmări, clasări, fixări pentru a scrie (vorbi) despre un scriitor contemporan), Ion Pop este apropiat tinerilor scriitori. Așa se face că în cărțile sale stau alături comentarii despre M. Eliade și E. Uricariu, Ion Caraion și Ion Cristofor, Aurel Rău și Aurel Pantea etc. Mi se pare absolut normal, pentru că literatura este o mișcare interferentă, un flux intergeneraționist, iar actul critic, corect și loial, trebuie să surprindă aspectul ei real. Fiind o interpretare, o trans-scriere sau o altfel de scriere a operei, actul critic nu trebuie să producă o distanțare de textul operei comentate, ci să realizeze ceea ce criticul numește **transparența. Pagini transparente** este și o carte despre modurile de lectură. Într-o primă parte a cărții, mai redusă ca dimensiune, Ion Pop scrie despre Urmuz, Ion Vinea, Victor Valeriu Martinescu, **"integralismul" la antipozi** (Fernando Pessoa). cea de a doua secțiune, mult mai extinsă, cuprinde comentarii critice despre poezia contemporană de la, să zicem, Gellu Naum la Andrei Zanca. Pagina critică luminează textul poetic. O critică solară, clară, rourală și matinală, adică mereu proaspătă. Spirit cultivat, cu un orizont cultural întins, bine informat în orientări literare diverse, stăpânind cu siguranță modalități critice variate, Ion Pop scrie într-un stil de o remarcabilă acuratețe, urmărind developarea sensurilor fundamentale. De un cavalerism și o civilitate remarcabile, comentariile critice ale lui Ion Pop nu ocolesc alte aprecieri, chiar dacă sunt ale unor mai tineri critici. Lucru rar astăzi în critica literară, când respectul citării altor contribuții dacă nu a dispărut (cu desăvârșire!!!) pare să se fi atenuat.

Despre limită de Gabriel Liiceanu (Editura Humanitas, București, ediția a II-a 1997) revelează și mai mult capacitatea de a construi un discurs teoretic, în limitele parametrilor unei speculații intelectuale, pentru a se cristaliza un sistem ce se încadrează în rigorile filosofiei. **Despre limită** este o carte născută, sau **inventată,** cum spune autorul, din pasiunile și gândurile sale, stimulate de dorința cuprinderii într-o sistematică mai largă și bine articulată a relației limită-libertate. Pagina scrisă de Gabriel Liiceanu se citește cu voluptate intelectuală și interes, are acuratețe și stil, virtuți literare, care-i dau valoare și din această perspectivă, nu doar din aceea a rigorii teoreticianului. Filosoful se întâlnește cu literatul, cam în maniera lui Cioran. Având în vedere extinderea discuției **despre libertate,** cartea putea lua chiar acest titlu, dar s-a preferat denumirea după "elementul care face ca libertatea să fie libertate umană - **limita.** "Titlurile capitolelor indică destul de clar sensul demersului constructiv și semantica finalității. Spiritul speculativ se asociază cu elementele unei culturi solid asimilate în drumul de a dezvolta un discurs filosofic, a cărui rațiune de a exista se găsește în interiorul propriei demonstrații. Uneori se apelează la comparații rostite sub forma axiomei. "Așa cum zborul nu e cu putință în afara gravitației, libertatea nu are sens decât în condițiile existenței limitei". Dar interesul cel mai mare rămâne la nivelul demonstrativ al discursului. **Ființa și conștiința ființei** se constituie în condiții a ceea ce Gabriel Liiceanu numește libertatea gravitațională. Li se adaugă **finitudinea.** Cercul în care se exersează acest tip de libertate, ca libertate condiționată de anumite limite, se lărgește (sexul, rasa, epoca, locul, ascendența, casta, limba, religia). Toate vin "de dinaintea alegerii noastre". De aici, paradoxul oricărei definiții a libertății.

O surpriză dintre cele mai plăcute și un gest cultural **exemplar îl reprezintă** apariția volumului **Scrisori de iubire din 21 de poeme** de Gheorghe Pituț (Editura Augusta, Timișoara, 1997). Cunoscându-l pe poet, am rămas mereu surprins și ușor contrariat cum acest copil al pădurii ardelene s-a putut așeza în asfixianta "junglă" bucureșteană. De câte ori l-am întâlnit, o undă de tristețe descopeream în ochii lui ușor melancolici și în gesturile sale calme, care însoțeau mișcările unui trup bine clădit, făcut să stea, parcă, o veșnicie alături de stejaii seculari în aerul tare al muntelui. Poate că Gheorghe Pituț nu s-a sfârșit de o boală, ci de un dor. **Scrisorile de iubire** sunt poezii admirabile, încă o dovadă, dacă mai era nevoie, că Gheorghe Pituț rămâne unul dintre cei mai valoroși poeți ai literaturii contemporane. Poetul s-a născut și a crescut într-un spațiu arhaic, rural și silvestru, care-i rămâne modelator. Pornite din **cultul tatălui,** într-o relație directă cu concretul și fixate pe real, poeziile se încarcă de fior metafizic și sens tragic. Substanța lor transcende realul într-o comuniune cu iluminatul cosmic, totul urcând spre simbolistica principiilor. Iubirea și moartea se unesc aici, într-o abstractizare a sensurilor. Întreaga poezie a lui Gheorghe Pituț există într-un mit poetic modern. Sprijinită în acest volum pe **mitul tatălui,** poezia se convulsionează în zbaterea tragică a pierderii. Mod de asumare a existenței tragice, poezia se construiește, mereu, sub semn premonitoriu.

Alexandru RUJA

Șerban Foarță vă prezintă un poet

Dinu-Andrei Anastasescu

Cu "lira într-o mână și florile pe cap", vorba poetului Uvedenrodei, Dinu-Andrei Anastasescu (bunicul căruia mi-a fost, pe vremuri, coleg mai vârstnic de cenacle!) face figură de outsider *între coetaneii săi, - adepți, în genere, ai unei lirici prozaice, dezabuzate, sarcastice sau derizorii.*

Aproape imnic, precât, altfel, de cultivat și multiscient (cu unele reminiscențe din Hölderlin sau Ezra Pound, - ca și nu fără vagi ecouri din, poate, romantismul negru), mod(el)ul său e, lato sensu, *unul orfic, - cu totul propriu unei vârste pure, ce nu ia Poezia în deșert.*

Dinu-Andrei Anastasescu, elev în Turnu Severin, are vreo 16 ani.

Drum bun!

ASALTUL

nopțile irosite pe muchia albă de cuțit păstrează un farmec ilustru în memoria aventurierului cu inima arsă de soarele meridional ce se preschimbă cu buzele răvășite prin acel sărut egal și rezolut în sine ca orice-ntemeiere. îl exilaseră pe muchia de cuțit în balsamul războiului când totul se aprobă automat cu viteza unei salve topindu-se la curtea regilor sperjuri pentru care stigmatul istoric e o formă de (numai) regresiune. trăia ca și cum o sentință i-ar fi răscolit carnea încât mai mult dormea decât trăia mai mult poetiza asemenea actorilor desfigurați decât dormea sau trăia în esență. imboldul fierbinte pe care nu-l destăinuise nimănuia în afară de eul polimorf uneltind la poalele cortului (ca un spion) era să despice fruntea să despice să despice fruntea abisului - și dacă în umbră acolo ar fi deslușit măcar cenușa de fenix renegată sau stearpa oglindă în lăuntrul căreia geme proteus multiplicat învins?!

cele dintâi cuvinte ce-i scrijeleau gâtlejul dănțuind și suduind că unul este cel răstignit pe crucea de neant a poemului și că numai ofrandele dezmint doar ele se divid neîncetat chiar dacă obiectul dăruirii lor s-a rotunjit în vidul tulbure în styx.

nopțile primenite pe muchia albă de cuțit închipuind pletele războinicilor verticale înfipte-n ochiul ciumei cu speranța că vor prinde rădăcini până la urmă și se vor petrece acolo unde revolta e condiționată iar sângele se revarsă oscilând într-un sfânt și aprig receptacul.

aventurierul mângâia platoșa destinului cu o pană de corb și gesturile i se disipau în sumbra incantație a meduzei.

SANCTUAR

castel de nisip nisip de castel: tot ce poate fi mai straniu mai galben. mă desfătam în caleașca lui apollon și roțile își rodeau drum prin ochii mei ca niște cute solare. există două drumuri cunoscute unul fără nici o noimă având dinții asemenea hidrocometelor imperceptibile altul neînvrednicindu-se măcar să mă constrângă: înger decapitat. plângeam pentru că uitasem să plâng și în locul cometelor îmi curgeau dinți din ochi sau lacrimi și spațioase zvonuri mă adăposteau mă adăpau: eram proiecția amintirilor reci pe solzul timpului.

încolțeau prin minune tigve de infinit ca inimile zeilor bătânde neistovind clipa. am deslușit pașii cum se scurgeau pe coridoarele firii: aboli bibelot d'inanité sonore. e noapte și în patul meu bate o inimă de zeu.

rege eram: contemplam regeștile remușcări le contemplam în nuditatea lor precoce. la picioarele mele un claun ca o jucărie a cenușii își rătăcea rânjetul. la ce bun toate acestea la ce bun un asemenea claun. mi s-a răspuns că toate își vor afla explicația prin ru-gă-ci-un-ee. înșirasem pe frânghie ca niște oscioare pildele trecerii și trebuia să ascult. menirea mea era să ascult: urechile mele își lepădau veșmântul.

tatăl nostru carele ești în ceruri sanctificetur nomen tuum sfințească-se gestul tău patetic facă-se voia ta supremă ca o palmă pe obrazul lor precum în cer și-aici în subterană primește ocheadele robului tău precum primeai departe și demult ofrandele celui exilat în golul fără pene fără fulgi și pâinea noastră ca o noapte dă-ne-o nouă astăzi când nimic nu te mai poate împlini pre tine doamne

amin.

eram un tron al păcatului. dinaintea mea scorpii dese(m)nau hiperbolice creste. tremurau genunchii mei sculpturali păduratici. îmbrățișam trupul crucificat al celui ales și cules. eram un tron al păcatului. aveam o cunună de spini (contra) punct

VESTIRE

1 iubite valeriu acuma
pesemne cu mierea în vorbe
îți scriu ori transcriu (după voie).
4 spre luare aminte ascultă
răvașul acesta ('n răspăr
cu ce e în urmă) ivit
7 din harul divinei comedii
ori fila amarului ezra -
și cântă-mpreună cu mine.
10 pe-aicea (orașul - în flăcări
de-ngheț și parfumuri ilustre)
mă simt ori ca peștele unde
13 poseidon cu șerpii domină
ori simplu - un stihuitor.
îmi lipăie-n suflet priveliști
16 străină mi-i culmea gheena
(m-adumbră nepăsul de zor
așa în unghere magnetii).
19 doar (!) însuți vei ști unde merg
purcesul din mine - Dasein
o curbă în spațiu adoră
22 și urmei mă lasă drept pradă.
m-ajunse păcatul trufiei
(se vede) cum nici nu gândeai
25 dar suflete-ndură tăcerea?!
îndemne și patimi vibrează
armonic prietene. iar
28 iubirea convivă îmi pare
adesea iubire de sine

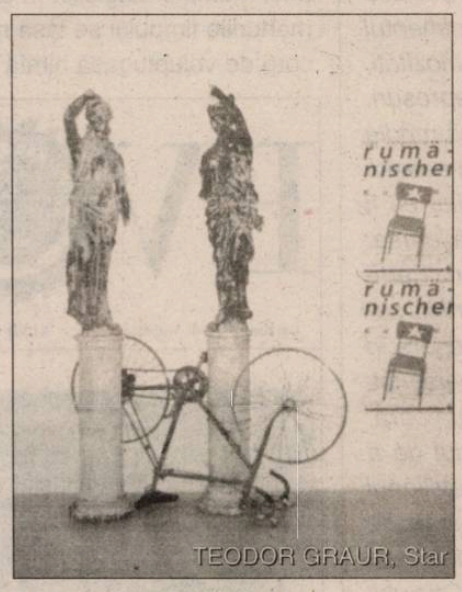

TEODOR GRAUR, Star

precum de peceți (o proteus!)
31 adesea abdică seninul.
sunt glume acestea voioase
ori măști negrăite astfel
34 că pârgul induce căderea
(e drept?). o idee mă-nclină
prin șoapte petale cerești -
37 cercăm a ținti noi știința-n
călcâiul său tainic inept
și-n triluri apoi fără veste
40 sibilic s-o poetizăm?
de sanctis afirmă (!) aceasta
dantescul consemn luminând.
43 lucrez și acuma - învinsul
simbol între chingi să (a)prind
și-apoi (nu sunt faust dar aleg)
46 efecte pro-pun îndelung.
ispita ca umbra în soare
ascute păgân stihul meu
49 și duhul îmi pierd în eter.
dispari caliope măcar un
răstimp cât prietenul meu
52 așteaptă-n puțină zăbavă.
iubite valeriu privește
cum astre văzduhul încing
55 și sferice lire se iscă
în cercul de-aripi netezind
paloarea decorul închis.
58 pun capăt vestirii. mă-nchin.

Poeme de Marian OPREA

x x x

Bucură-te Luminița cea plină de lumină
Bucură-te Luminița cea plină de bucurie
Bucură-te Luminița bucuria e semnul celor aleși
Bucură-te Luminița vin din bucurie și mă întorc în bucurie
Bucură-te Luminița răsăritul este numele Lui
Bucură-te Luminița lumină sărutând dimineața
Bucură-te Luminița Veșnicia pahar cu ghiocei
Bucură-te Luminița miluiește-ne Dumnezeule după mare mila
Bucură-te Luminița păsările se iubesc în lumină
Bucură-te Luminița văzând lumina cea de seară
Bucură-te Luminița și a strălucit fața Lui ca soarele iar veșmintele Lui s-au făcut albe ca lu mina
Bucură-te Luminița în inima unei femei se intră pe ușa din față
Bucură-te Luminița cântecul tău este lumină
Bucură-te Luminița poetul ia asupra lui păcatele lumii
Bucură-te Luminița anii pe care ni i-au mâncat lăcustele nu ni se vor pune la socoteală
Bucură-te Luminița mi-ar fi plăcut să duc o viață creștină
Bucură-te Luminița între tine și mine nu e nici o distanță
Bucură-te Luminița o să am grijă de tine ca de un înger
Bucură-te Luminița ești mai frumoasă ca o biserică
Bucură-te Luminița rugăciunea de toată vremea ne va uni

x x x

nici frunză nici mandolină
cântecul acestui instrument viu
e muzica sferelor
buzele ei lacom se deschid
fremătând de plăcere
inima și mintea devin una
cine oare ne poate spune
ce se petrece atunci
trupul lor vibrează-n lumină

x x x

Divină eternă adorabilă e această unică zi
e minunat să-ntâlnești o luminiță în domul din Piața Unirii la concertul de orgă
timp sacru miros de tămâie și crini
Sfântul Anton l-am rugat să-mi găsească sufletul soră
domnișoară excelență aș fi încântat să privim porumbeii sau câinii sau romane pisici dormind
ca la începutul imperiului sunteți frumoasă v-am întâlnit la carnavalul din Rio
balon de săpun e atât de minunat să zburăm împreună să ne dăruim o stare înaltă cu voia
Celui de Sus aș fi bucuros să vă conduc acasă să bem ceai din flori de lumânăreasă
să vă mângâi de la degetul mic la tâmplă sunteți nespus de frumoasă totu-i mirific divin
domnișoară Divine se aud poeme îmbrățișate frumoasă domnișoară ca ziua de șapte a Domnului

x x x

Divină etern adorabilă
înveșmântată și goală
până la cer am privit Luminița
fata împăratului galben
poarta sărutului s-a desfăcut voluptoasă
anul trecut la Mariendbad
am iubit îndelung Luminița
fata împăratului galben

Coriolan BABEȚI

E LA NAVE VA

Duminică, 15 iunie a avut loc inaugurarea ediției a 47-a a Expoziției Internaționale de Arte Vizuale Bienale de la Veneția. Precedat de ritualul vernisajului pentru presă (11-13 iunie) "inundat" în acele zile de peste 20.000 de vizitatori care au luat cu asalt pavilioanele naționale, ***Mostra storica*** *și alte expoziții patronate de Bienală, la Giardini di Castello și în alte30 de sedii din Orașul Unic, evenimentul polarizează cu alura lui de ritual planetar curiozități, jocuri de interese, influențe, speranțe, reproșuri, perplexități. 3.600 de reprezentanți ai mass-media mondiale au avut întâietatea în vizionarea acestui eveniment care rămâne, în ciuda obiecțiilor ce îi compun trena critică, un loc râvnit de toată lumea: artiști, critici, galeriști, muzee, colecționari. Participarea în sine este pentru fiecare dintre artiștii selecționați de comisari desemnați de fiecare țară în parte, o piesă de rezistență în palmaresul personal.*

România își exploatează, pentru a doua oară, după ediția centenară din 1995, privilegiul de a beneficia de două proprietăți în Lagună: Pavilionul de la Giardini di Castello și Institutul Român de Cultură refondat în 1992. În organizarea Ministerului Culturii, a Ministerului de Externe, a Oficiului Național de Documentare și Expoziții de Artă și a Institutului Român de Cultură și Cercetare Umanistică - Veneția, în prezența demnitarilor Ion Caramitru, Gabriel Gafița și Hunor Kelemen, a oficialităților Bienalei, în frunte cu Lino Micicche, președintele instituției, vineri, 13 iunie, a fost inaugurat Pavilionul României și în seara aceleiași zile, în cadrul unei recepții, expoziția de la Institutul Român de Cultură.

Echipa de comisari desemnată de Ministerul Culturii - Dan Hăulică, Coriolan Babeți și Adrian Guță - s-a oprit asupra a șapte artiști din trei generații: Ion Bitzan, Ion Grigorescu (expuși la Pavilion), Teodor Graur, Iosif Király, Valeriu Mladin, Gheorghe Rasovszky și Sorin Vreme (expuși la Institutul Român de Cultură). Nu poate trece neobservat amănuntul că Timișoara e prezentă la Veneția prin originea și formația profesională a patru dintre cei care compun team-ul artistic și critic.

Sub genericul extrem de permisiv ***Futuro Presente Passato****, cu accentul teoretic evident plasat pe Viitor, curatorul italo-american Germano Celant a încercat să spună că "trecutul e viitorul meu, viitorul e trecutul; acestea se întâlnesc în prezent", că între cele trei ipostaze există un "fluid care unește generațiile". Teoreticianul artei povera din anii '70,autor a numeroase expoziții în marile centre de artă din lume, nu scapă nici el de tentația autoportretistică de a legitima mai vechile convingeri, de a reactualiza o galerie de nume verificate, operând mai mult cu cunoscutele decât cu necunoscutele artei actuale.*

Ion BITZAN: hărți de navigat în memorie

Discursul plastic al lui Ion Bitzan (con)centrat pe nexul scriitură-carte-bibliotecă ne apare ca unul din cele mai ample, mai coerente și mai nuanțate între atâtea, care, după război, au fost declinate pe tema inepuizabilului univers al memoriei și metaforelor sale. Între ingegno-ul unui **objet trouvé** și trouvaille-ul unui **objet corrigé**, uneori minimal rectificat, astfel îmi apare parabola descrisă de opera sa în intervalul ultimelor trei decenii scandat de remarcabile expoziții.

De la primul la ultimul tușeu adăugat "obiectelor găsite" - mereu cu inspirată atenție și tandră ironie sau "inventate", însă cu aerul de a fi "accidental descoperite", toate tehnicile convocate de artist - desen, pictură, collage, sculptură - sunt instrumentalizate de obsesia obiectului ca metaforă a unei călătorii în timp. Pentru Bitzan **il concettismo**, eleganța artizanală conduc freatic geneza obiectului dinspre evanescențele imemorialului spre voluptatea unei memorii tangibile. În atelierul său, scriptorium, mărturiile timpului se lasă mângâiate asemeni unui corp de voluptuoasă nimfă resuscitată. Hărțile sale

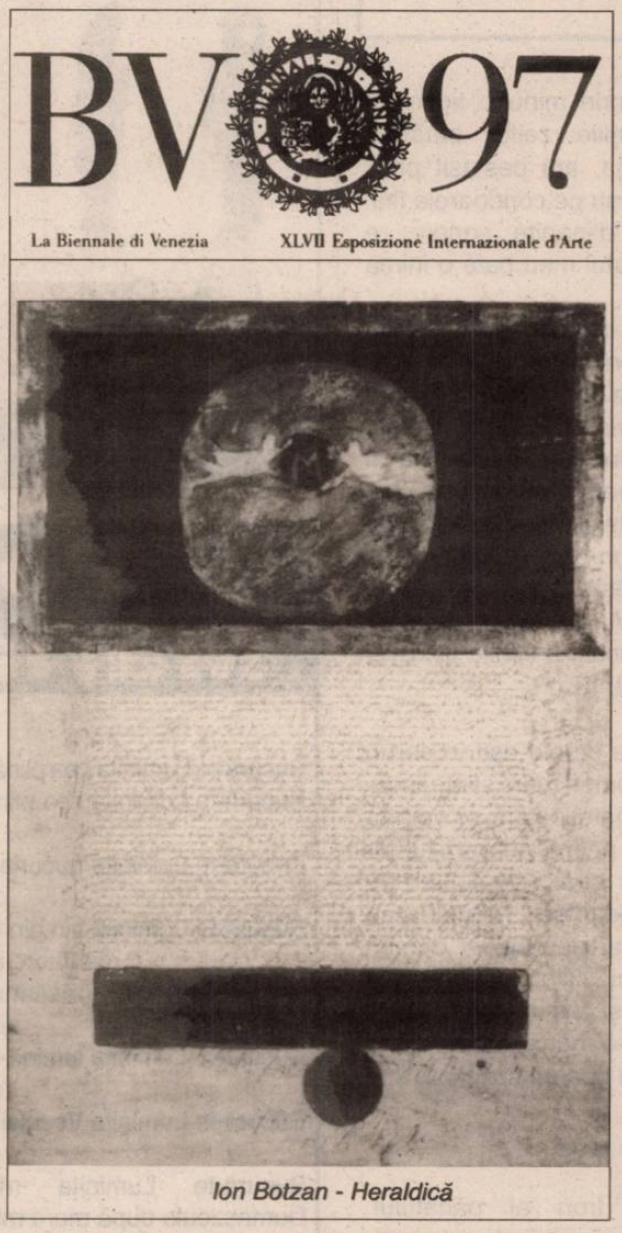

Ion Botzan - Heraldică

marine, cărțile unei imaginare biblioteci dezvăluie în transparențele meningeale ale palimpsesturilor sale un univers făcut din anonime urme, concepte vizuale ale **Mnemosynei**, ale **alethea**-ei. Pergamentul, suportul material al ideii/metaforei de palimpsest, textură predilectă a artistului, este el însuși un pur objet trouvé avant la lettre, reprodus cu acest prestigiu, în atelierul lui Bitzan în toată senzuala și fastuoasa-i tactilitate.

Cercetarea artistului curtează cu o idolatră reverență culturală inepuizabilul imaginar al textului scris. Mărite pagine de incunabile fără vârstă, portulane fără geografii reale fac din Bitzan un Fro Mauro al insulei San Michele, lansând pe mările lumii mesaje îmbuteliate, locuitor robinsonian al propriei sale izolări; artist venind dintr-o lume care a recurs la imaginar pentru a putea călători. Septuagenarul artist își ascunde azi vârsta cu o juvenilă prospețime îndărătul căreia lucrează un neobosit cercetător al expresiei hapticului în estetica obiectuală.

E firesc să ne amintim că într-un atelier expus asediului ideologic al dictaturii, supus exercițiului dublei gândiri și obligat să supraviețuiască printr-o operă bifrons, acest chip, prezent în Bienală, este chipul iluminat și iluminant al unui artist care, în România, a marcat indelebil o cotitură, lansând în plină ofensivă a realismului socialist din anii '60-'70 provocarea purificatoare a esteticii obiectuale.

Ion Grigorescu sau bogăția ascetismului

Din ambianța navelor de biserici ortodoxe, unde pe schelele șantierelor de restaurare, înconjurat de fresce medievale înnegrite, Ion Grigorescu urcă de ani de zile, ca un navigator pe puntea unei corăbii, spre a-și desăvârși cu mânăstirească pacientă munca de zugrav de subțire, el își extrage azi ideea instalației sale realizată pentru Bienala venețiană: o navă. În proximitatea șantierelor venețiene (squeri), nava sa "amarată" pe terasa pavilionului României, nimbată de infinite semnificații și trimiteri, căptușită de fresce, pare să evoce ecoul îndepărtat al galeelor Serenisimei revenind în Lagună de pe țărmuri levantine, încărcate cu icoane de mare preț, odăjdii și relicve de sfinți, ce cu miraculoasa lor imanență urmau să împodobească bisericile Veneției, dar mai cu seamă să asigure protecția ei, sublimează o fericită întâlnire dintre "a doua profesiune" a artistului, cea de restaurator, și geniul marinar al orașului unic.

Între cele 8 fresce care flanchează carena navei asemeni unor pânze umflate de vânt, se lasă identificată Buna Vestire, sărbătoarea asumată de Serenisima ca emblemă a originilor ei creștine; fresce, toate, reverberând amintirea unei picturi a catacombelor într-un **revival** de relicve paleocreștine smulse imaginar subteranelor istoriei românești, în care, pentru decenii, au fost exilate de vechiul regim și salvate acum de nava artistului.

Navis, pe care artistul îmbarcă nu călători - ai "corăbiei nebunilor" -, ci chiar imaginile salvării lor, icoane care veghează propițiatoriu, din înălțimea catargelor, ca la Lepanto, în 1571, războaiele împotriva turcilor sau pur și simplu întoarcerea acasă a convoaielor de galeote venețiene, amenințate, fie și numai de insidiile mării. Instalația lui Grigorescu e sigilată de "ideea de recuperare" a unui idiom arareori revizitat de postmodern, cel al "limbii grecești"; e marcată, deopotrivă însă, de întoarcerea acasă, dar îndeobște de înțelesul unei recuperări meditate a atenției pentru Orient.

De la grimasă la disperare

Mai degrabă "culegători naturali" decât "cultivatori" ai tradiției moderne a obiectului, dezinvolți în raport cu exigențe artizanale și înclinați mai curând spre angoasele cotidianului, cei cinci mai tineri artiști ai teamului român par atașați și condiționați de strigătul care însoțește obiectul; bulimice cutii de rezonanță ale violenței care-i înconjoară. Grimasele nu par inspirate de istorie; ele sunt literalmente "smulse" în grabă și nu fără o anumită furie, descurajând orice specie de contemplare a operei lor. În priză directă cu conflictualitatea și agresiunile reale, grimasele lor țâșnesc fie din obiectivul care captează fotografiile în clar și obscur ale lui Iosif Király, ce pun față în față un reportaj new-yorkez cu realități găsite în România -, fie din haosul exotic și "sălbatic" al lui Gheorghe Rasovszky, fie din inextricabilele împletituri de cabluri ale lui Sorin Vreme, care recită metafore ale (in)comunicabilității mijloacelor de comunicație, fie din discontinuele morfologii inflaționare ale instalațiilor lui Teodor Graur, pentru a deveni mai apoi, ca atare, urlete de disperare metodic regizate de rebeliunea picturală și obiectuală grotescă a lui Valeriu Mladin. Manevrabil în cheie strict obiectivă, obiectul s-a relativizat până în punctul în care a devenit transcriere instantanee de apocalipse private; totul, poate, în memoria tinerilor căzuți în decembrie 1989 în cutia de rezonanță a morții lor tragice.

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale artiștilor din catalogul României, "Carta del navegar nella memoria", Bienala de la Veneția, 15 iunie-9 noiembrie 1997

TV

Să răspundă cititorii!

În momentele când scriu, cu greu, aceste rânduri, din cauza căldurii, cu o batistă de mătase trebuie să-mi șterg mereu nădușelile ce-mi șiroiesc pe față. Dacă ar fi fost iarnă, din cauza caloriferului amorțit mi-aș fi ținut în jurul gâtului un frumos fular roșu pe care o mătușă din America mi-l trimisese pe vremea când încă mai ținea la mine. Dar, în sfârșit, e vară...

Trebuie să mărturisesc că mi se îngrămădesc în minte și înaintea ochilor sute, ba mai bine zis, mii de imagini culese toate în ultimii șapte ani de pe ecranele televizoarelor. Îmi revine în memorie presant, spre exemplu, Ion Iliescu în al său pulewer de lucru, luând în mâinile sale de încredere cârmele "revoluției". Cât de agitat era, de preocupat de soarta țării, de ideile de libertate, de fericire, de "în sfârșit, vom fi și noi o națiune de care se va ține cont"... Oh, Ioane, erai de neuitat atunci. Alături de el, sar din găleată și alte personaje, total necunoscute până atunci, cum ar fi poliglotul Petre Roman, pomădat, devenit rapid idol al femeilor de prin întreprinderi, virilul Gelu Voican-Voiculescu, amator de clytoris și ezoterism, Cazimir Ionescu, suspect de negru la chip, dar ce să-i faci, acestea erau împrejurările, Teodor Mazilu, considerat un mare cap filosofic și mulți, mulți alții de care nici Muma Pădurii nu auzise vreodată. Pe firul evenimentelor mergând se ajunge la capturarea în condiții de un ridicol total al cuplului Ceaușescu. Nicolae, palid la față, și pentru prima dată Bărbat neînconjurat de ceilalți Bărbați - ai istoriei, se înțelege, Elena, cu intreaga-i figură transformată parcă într-un cioc cu care ar mai fi vrut să sfârtece, să ciupească, dar din nefericire pentru ea nu mai avea pe cine. Noi, nația, cu sufletele-n palmă de emoție ne-am zis acum va urma procesul, unul lung, amănunțit și multe lucruri vor ieși, vai, la iveală și când colo, nici în două ceasuri, și în Sfântă zi de Crăciun, niște inși ce au fost constituiți în complet de judecată, cu niște acuze dintre cele mai cumplite i-au trimis pe cei mai iubiți fii al poporului spre o împușcare câinească de care s-a crucit toată străinătatea. Venit-a atunci sub presidenția atât de cuvenită a nașului Ion un guvern de toată splendoarea. Eu am auzit din mai multe surse că pe rând, echipați cu pistoale și cagule, americanii, francezii, germanii, englezii ar fi vrut să ni-l fure. Dar nu ni l-au furat și noi am rămas ani buni cu el. Prin parcuri, prin vâlcele, prin sate, orașe, orășele, au început să crească în loc de flori sau alte podoabe ale naturii hoți, criminali, violatori și feluriți, tare feluriți excroci. Cum de-ai putut tu, România, pe toți aceștia a-i produce?... A dispărut în condiții doar de "ei știute" flota comercială a României?... a dispărut. S-au transportat peste Dunăre în fosta Iugoslavie în ciuda embargoului mii de tone de benzină?... răspunsul este afirmativ, "Ja"... Au devenit milionaro-miliardari peste nopate diverși învârtitori de credite bancare?... răspunsul este "Yes"... Și-a permis un mârlan ca Miron Cosma (sprijinit ca și precedenții de sus, desigur) să facă tocană Bucureștiul?... răspunsul este "Oui"... A pedepsit justiția pe cei care în perioada 22-25 Decembrie au tras în mulțime făcând nu puține victime?... Răspunsul este "pas du tout"... Și-au construit potentații aroganții și cu puține clase vile cum și pe unde au dorit?... Răspunsul este "Of course".. Ce spectacol cumplit de care dacă ar avea puțin mai mult creier i-ar fi scârbă până și unui porc. Și nația ce face în vremea aceasta? (Între timp votându-se cu chiu cu vai și schimbarea echipei de conducere)... Ceea ce a făcut de secole și secole. E absentă istoric, își păstrează spiritul și structura de turmă, intelectualii se supun în manieră feudală șefilor ierarhici indiferent că aceștia sunt sau nu niște flagrante lichele, nesimțindu-se pe ansamblu semnele de constituire a unei societăți civile puternice, omogene, care pe de o parte să ajute guvernul (de cel actual vorbesc) în eforturile sale de a repune România pe linia de plutire, iar pe de altă parte, să pună stavilă diverselor fenomene infracționale care sunt mai răspândite decât urzicile într-o grădină părăsită. Pentru a nu încheia într-o notă tristă rândurile acestea, voi spune că ne putem relaxa privind cum din când în când, prin necuprinsul cerului, zboară fără hodină niște păsări mari, mici, mijlocii, cu penaj roșu, galben, albastru, cu o seceră pe piept, cu un ciocan pe spate, cu trandafirii pe aripi, cu clopoței pe cozi etc., toate făcând parte dintr-o încrengătură extrem de răspândită la noi: licheliforme. Ce să le facem deocamdată?... Să le lăsăm să zboare până la oboseală?... să dăm grabnic cu durda după ele?.. Să răspundă cititorii la această întrebare...

Mircea PORA

Top

Experimentul Dragomir

Se știe că atunci când suntem puși în fața noului de orice fel, resorturile instinctive ne dictează o primă atitudine de respingere a acestuia. Sigur, pentru majoritatea, acest moment pe cât de firesc, pe atât de păgubos, a rămas undeva în urmă. La un an de la lansarea albumului "Party in Transilvania", demersurile soților Dragomir nu mai sunt privite prin sticla opacă a unor păreri preconcepute conform cărora folclorul nostru muzical e "tabu" și nu poate constitui punctul de pornire al unor experimente novatoare. Stilul Kashay și-a aflat adepți în toate mediile noastre sociale, ca să nu mai vorbim de faptul că el e agreat de vârstnici și tineri. Mai mult, ecouri venite din alte zone geografice locuite de români (Israel, Canada, Australia, Statele Unite) confirmă faptul că sunetul Kashay reprezintă o muzică nouă, tangentă la standardele occidentale. Alchimia sunetelor din varii genuri muzicale nu e o operație simplistă, un transfer superficial al hazardului, câtă vreme din piesele lui Dragomir transpar emoția și plenitudinea bucuriei de a trăi, aceleași pe toate meridianele. Altfel spus, Dragomir ne oferă numitorul comun al unui "feeling" internaționalizat, apt de a circula nestingherit în orice parte a lumii. Dacă "Party in Transilvania" a impus o ingenioasă manieră de abordare al melosului nostru folcloric, era firească continuarea acesteia. Albumul "Happy Birthday Dracula", deși conținând piese inspirate ce se pretează atmosferei discotecilor, a fost gândit de autor altfel, tenta locală fiind oarecum lăsată pe un plan secundar. Înregistrat în Statele Unite, materialul e tributar compartimentului "Dacefloor", accentul fiind pus pe diversitate melodică, urmărindu-se o ieșire în "plein air" prin "ruperea de provincie". Gândindu-ne la ce ar însemna muzica grupului "Gipsy Kings" sau "Azucar Moreno" fără parfumul andaluz, fado-ul Cesariei Evora fără cel lusitan, evident, vom opta pentru menținerea culorilor sonore românești pe catargul "navei" Kashay, indiferent de oceanul pe care aceasta ar naviga. Cu materialul "Sex on the Beach", în ciuda titlului care se referă la un coktail californian, Marius și Nadia Dragomir se întorc acasă, la propriu și la figurat, mai precis, în Zona Kashay. Cele zece piese (de fapt douăsprezece, punând la socoteală karaoke versions) marchează o revenire la izvoarele genului Kashay, la inspirata interferență de ritmuri și sunete. Personal, fără a pune în umbră "Party in Transilvania", văd în noul album un pas înainte în aria creativității celor doi artiști brașoveni. Există aici o dorită unitate în diversitate, o mai mare siguranță în realizarea "altoiurilor" de sunete care - mai e nevoie s-o spunem? - înviorează aria cenușie a divertismentului sonor autohton. Surprind plăcut soluțiile de grefare a sonorităților muzicii noastre cu cele din Hawai ("Hawaian Dreams") care, separat, la o analiză pripită, par incompatibile. Există și o tentă umoristică ce dă savoare unor piese ca "Billy Boy", amintind de seria filmelor western cu ardeleni, incluzând două "gimmicks": împușcătura și finalul desprins parcă din muzica lui Ennio Morricone. Neîndoielnic, impactul cu publicul va fi unul benefic câtă vreme, și de această dată, muzica lui Marius și Nadia Dragomir degajă optimismul de care, acum, românul are nevoie mai mult ca oricând. Paleativul sonor al acestei veri va fi, cu siguranță, muzica luminoasă a lui Marius și Nadia Dragomir.

Petru UMANSCHI

☞ Urmare din pag. 1

Însemnări despre o reîntoarcere în Ardeal

împlinește 95 de ani. Și nu se plânge că-l dor oasele.

Ne așezăm la masă. Într-o încăpere în care, pe pereții din stânga și din dreapta ferestrelor, sunt portretele mamei și tatălui prietenului Mihai. Mama - care nu mai este printre cei vii -, în costum popular ca al sibiencelor, alb și negru. Tatăl, în cămașă albă și laibăr negru, seamănă izbitor cu Iuliu Maniu. Portretele au fost făcute, după fotografii, de pictorul timișorean Nicolae Popa.

Bem "jinars" făcut de tetea Cornel. Încet, încet, atmosfera se încălzește. Nașul Iuliei Florina se crede dator să fie glumeț și foarte volubil. Sau poate că așa și este de felul său. Ca să ne simțim și mai bine, nașul îi spune nașei să pună o casetă cu muzică. Dar nu e muzică din Ardeal, e Stana Izbașa. Prietenul Mihai, cel mai autoritar participant la botez, cere să fie oprit casetofonul. Este oprit. După un timp, vom asculta "Radio 21" din Alba Iulia, care, în afară de știri și scurte comentarii, transmite o muzică agreabilă, selectată de oameni pricepuți.

Se discută despre cine a mai murit sau cine a mai plecat din sat. Nonagenarul e pe față. Pe departe, cel mai tare în materie. Umple lacunele unora, îi ia din scurt pe cei ce persistă într-o eroare. Aspru bărbat. La un moment dat, chiar și spune, apropo de un consătean cu care, nu cu mult timp înainte, a avut o disensiune: "Dacă aș fi avut măcar 80 de ani, îl deformam!".

Tetea Cornel a lucrat 20 de ani la Lupeni. 15 ani în subteran. 5 ani la "lămpărie". Cu banii adunați acolo și-a făcut casa în care suntem noi la botez. Îmi zice: "De mai stăteam în Valea Jiului, nu eram azi pe pământ, eram sub pământ. Multă frică am mai dus, mult noroc am avut".

Tetea Cornel are tractor, dar n-are încă remorcă. Leagă căruța după tractor. Dimineața, când pleacă la câmp, el conduce tractorul, iar nevastă-sa, "tătăișa", stă în căruță. Pe el îl ia somnul. Tătăișa, din căruță, fluieră bărbătește și strigă; "vezi, mă, că te bagi în pălanc!". Tetea Cornel reprezintă un pericol pentru gardurile consătenilor. Îmi spune: "Adorm și visez. Numa'-n mină, când venea gaz metan, simțeam somn așa de greu".

Intransigent, nonagenarul conchide: "Bea jinars, de-aia adoarme".

Când se discută despre viața la bloc, în oraș, cineva face o remarcă: "Cine locuiește-n bloc, de Crăciun nu taie porc".

De la viața la bloc se trece la statuile ecvestre ale lui Mihai Viteazul (de la Alba Iulia) și Matei Corvin (de la Cluj), urmare a unei isprăvi făcute de doi mihălțeni care s-au urcat pe cal lângă Mihai Viteazul și au fost amendați de Poliție. Toată lumea e de acord că statuia de la Alba nu e reușită. Cea ce e adevărat.

Anii colectivizării. Este evocată o femeie, văduvă de război. Înaintemergătorii colectivizării i-au intrat în casă și i-au spus: "Am venit să vă luăm pământul!". Femeia, disimulând: "Vai de mine, da' noi pe unde o să mai umblăm, dacă ne luați pământul?!"

Este evocat învățătorul Nicolae Barna, zis Cula. De când a început al doilea război mondial și până s-a terminat, n-a mai dat pe-acasă, tot pe front a fost. Când, în sfârșit, a venit, l-au băgat comuniștii la pușcărie, pentru că fostul penetist n-a vrut să se dezică de acest partid.

În Mihalț, 80% din adulți sunt penetiști. Dar sătenii nu sunt mulțumiți de primarul penetist - pe nume Marin Cârnaț - deoarece acesta evită să țină audiențe.

Cineva amintește de Ana Blandiana. Mihălțenii o prețuiesc și se mândresc că bunica poetei (din partea mamei) era din Mihalț. Când o văd la televizor, spun: "Uite-o pe Ana noastră", ca și cum toți i-ar fi rude apropiate.

Spre seară, când oaspeții au plecat pe la casele lor, mergem să ne plimbăm pe malul Târnavei. Plopi sunători, iarbă crudă, undele molcome ale râului, care, un pic mai la vale, se pierd în cele ale Mureșului. Un cal priponit se oprește din păscut și ne privește cu niște ochi ca de chihlimbar. În depărtare, tiviți cu auriu, munții de la Turda, creneluri din marea cetate de piatră a Apusenilor.

(Va urma)

Ismail Kadare

Un spirit capturat

Spiritus, ultimul roman al lui Kadare, este o poveste fantastică despre urmărirea și prinderea de către securitate a spiritului lui Shepend Guraziu (Spiritus), acuzat de complot împotriva Albaniei comuniste. Universul dictaturii și al perioadei post-comuniste oferă cadrul realist al povestirii. Dezgroparea cadavrului lui Shepend Guraziu pentru a recupera microfonul (viespea) *purtat în timpul vieții, precum și capturarea spiritului său, atrag asupra șefului securității, Arian Vogli (Demon), blestemul pentru a fi pângărit lucrurile sfinte. Întâmplarea, ieșită din comun, intră cu vremea în legendă și mit. Pentru albanezi, ea are dimensiunea tragediei antice și a înspăimântătoarelor mistere care zac în memoria ancestrală, în timp ce pentru vizitatorii străini nu e decât o excentricitate care, ca și la noi în cazul lui Dracula, este intens exploatată financiar-turistic.*

Grupul de străini care, timp de mai multe săptămâni, se ocupaseră de săpături misterioase, părăsi brusc orașul B. într-o dimineață de sfârșit de toamnă.

Nimeni, se pare, nu remarcă plecarea lor, tot așa cum nu li se observase sosirea, și încă și mai puțin se știa despre ce făcuseră în cursul acestei luni atât de reci și sufocate de plictiseală.

Orașul, scufundat timp de două zile într-o liniște neobișnuită, se trezi în a treia într-o stare de agitație maximă. Oamenii se revărsară dintr-odată pe străzi, începură să umple cafenelele și răscrucile din centru, pe urmă și pe cele mai îndepărtate, după care începură să umble fără nici un țel.

La amiază, confuzia, în loc să se micșoreze cât de cât, se înteți rău de tot. Nimeni nu-și mai amintea de asemenea zarvă de la marea nenorocire când, cu mulți ani în urmă, sub vechiul regim, un psihopat din capitală masacrase un vultur din grădina zoologică.

Unii se duceau în grupuri mici la cimitirul orașului și se întorceau cu încălțămintea toată înnoroită.

După amiază târziu, vestea unei sinucideri făcu să urce tensiunea.

O statuie fusese răsturnată în cartierul de sus și o mașină de poliție se năpusti spre strada principală ca să împiedice, se spunea, să fie făcută praf.

Cu puțin înainte de apusul soarelui, orașul fusese răvășit. O tornadă n-ar fi putut lăsa mai multe urme în calea ei. Totuși, oamenii păreau mai puțin încordați. S-ar fi zis că izbucnirea furtunii, pe care o clociseră în ei în timpul zilelor mute de dinainte, le ținuse loc de ușurare.

A doua zi, agitația, cu toate că stăpânită, persista. Pe ușile de la "Albanturism, literele afișelor anunțând închiderea hotelurilor de pe litoral erau din ce în ce mai groase, culorile lor mai țipătoare. Asta nu-i împiedeca deloc pe oameni să facă coadă în speranța că stabilimentele de la Durres sau cele de la Saranda vor fi rămas deschise. Erau gata să se ducă chiar mai departe, la Shen Gjin, de exemplu, în nord, unde poate că și ningea, numai să se îndepărteze de locurile astea.

Cimitirul orașului era și el foarte agitat. După cea a jurnaliștilor din capitală, sosirea celor două grupuri de excursioniști dornici să vadă mormântul lui Shepend Guraziu neliniști paznicul care ceru să vină un polițist ca să facă față oricărei eventualități.

A doua zi, cum o echipă de arheologi, însărcinată să facă săpături într-o cetate antică ilirică din provincia învecinată, socotind cererea justificată de specificul muncii ei, solicitase ridicarea dalei de marmoră, paznicul, după ce le-a respins cererea, înconjură mormântul cu un gard viu și pretinse ca oricine căuta să se apropie să-și prezinte cartea de ziarist sau de funcționar de poliție.

Între timp, corespondenții de presă, după ce își trimiseră primele articole cu titluri incitante: "Un spirit capturat", "În căutarea spiritului pierdut", "Capcană pentru spirite", umblau în sus și în jos prin oraș ca să aprofundeze investigațiile asupra evenimentului. Gemură și aproape că-și smulseseră părul din cap de ciudă aflând că grupul de străini care, într-un fel, dezgropase afacerea părăsise Albania fără să lase nici cea mai mică urmă sau vreun indiciu despre destinația lui.

Tocmai această dispariție, se pare, alimentă, așa cum numai o absență o poate face, excitația generală. Seara târziu, la barul Libertății sau la barul hotelului ziariștilor, după ce căutaseră zadarnic să afle numele străinilor și cel al portului lor de pornire, New-York, Roma sau Dublin, nu le mai rămânea nimic de făcut decât să spere în ajutorul destinului ca să mai ajungă să-i întâlnească vreodată.

Puțin după aceea avu loc o nouă revelație tulburătoare. Se dovedi că a-i întâlni pe străini n-ar fi fost deloc necesar pentru a se adulmeca misterul. Într-o formă sau alta, toată lumea sau aproape toată în oraș era - sau, mai bine zis, fusese de multă vreme - la curent cu afacerea. dar, de mulți ani, oamenii o ocoliseră, o lăsaseră să se piardă în străfundul memoriei lor, și sfârșiseră prin a se convinge că o uitaseră, ba chiar că nu știuseră niciodată nimic.

Nimeni nu era în măsură să explice acest acord tacit. Poate că venea din tenebrele de odinioară, când oamenii,

neclintiți în fața evenimentelor din vremea lor, ghiceau ei singuri care dintre ele se vor scufunda în uitare și care vor fi chemate să supraviețuiască în triste balade?

În felul acesta pare-se că se găsiseră ei confruntați și cu această istorie, cu vechea dilemă care, ca orice poveste de demult ce renaște peste vremuri, îi tortura.

În ochii lor năuciți se citea această întrebare: era de preferat ca povestea asta să se șteargă sau ca ea să supraviețuiască? Își dădeau bine seama că nici una nici alta dintre aceste eventualități nu depindea de ei. N-aveau puterea să o înăbușe, și li se părea la fel de monstruos să o facă să reapară. Cel mult, ea putea să reînvie după moarte, dar cu de la sine putere.

Or, s-ar părea că evenimentul în chestiune nu era mort de-a binelea, încât să poată reînvia. Era între ele, mort și neîngropat, cum spunea, și din cauza asta nu putea fi cuprins de spiritul omenesc.

Încetul cu încetul, deveni clar că echipa de cercetători străini, scotându-l la iveală, nu făcuse decât să întrerupă un proces necesar. Îl dezgropase înainte de vreme, când de fapt ar fi trebuit să mai lâncezească încă un timp sub pământ. Buimăcit de această trezire violentă, plin de noroi, cu membrele zdrobite, îndurerat de o suferință inumană, era de nesuportat, șocând auzul și văzul, alungând somnul.

Așa fu explicat interminabilul du-te-vino din acele zile care nu era în anumite privințe decât repetiția, ca în vis, a tot ce se petrecuse cu ani înainte. Spionații, cei care fuseră odinioară puși sub ascultare, alergau din nou în toate părțile și, încapabili să-și găsească tihna, se îmbrăcau și se dezbrăcau cu furie de hainele în care bănuiau că fuseseră plasate "viespile", cu gesturile celui care vrea să alunge o insectă. Alții, la fel cum se străduiseră odinioară să se sustragă de la ascultare, continuau să caute hoteluri cât mai îndepărtate cu putință, și la orice preț.

Această excitație merse atât de departe încât se văzură și foști agenți, dintr-odată înviorați, spălându-se pe cap, curățindu-și cu nădejde urechile și ducându-se liniștiți să-și ocupe vechile posturi de pândă de unde spionaseră și unde fuseseră atât de fericiți.

Din acest moment, se pricepu că evenimentul mutilat și scofâlcit la ieșirea din uitare era cu mult mai îngrozitor decât dacă ar fi rămas teafăr. Trebuia găsit ceva pentru ca să se potolească, se spunea pe ici pe colo. Și din nou apărea aceeași dilemă: era prea târziu pentru a-l reîngropa sau prea devreme pentru a-l reînvia?

Cum, întrebau jurnaliștii pe locuitorii acestor meleaguri, cum de acest eveniment avusese el singur puterea să dea peste cap un oraș întreg? Dar, vizitatorilor care le puneau astfel de întrebări, oamenii le aruncau o privire disprețuitoare, așa cum faci cu cei care au aerul că nu știu despre ce vorbesc.

Deși mai degrabă descurajați, corespondenții de presă își continuau investigațiile. La capitolul cutremure, orașul mai văzuse și altele: răsturnarea dictaturii comuniste, pericolul de război civil de care a scăpat ca prin urechile acului, dărâmarea statuii Ghidului, târâtă de trei ori până în vechea cetate ilirică. Dar de ce nici unul din aceste fapte, deși fuseseră toate evocate în presă și la televiziune, nu provocase o astfel de tornadă?

Interogați, locuitorii dădeau din cap. Ei știau că le venea greu, dacă nu imposibil să răspundă. Și când jurnaliștii, străduindu-se să le împrospăteze memoria, îi întrebau dacă nu se datora faptului că un mare număr de spioni, de anchetatori, de falși martori, de mânuitori de aparate de ascultare, torționari, judecători, natural și de foste victime, locuiau tot în acest oraș, oamenii rămâneau zgârciți la vorbă.

Cu siguranță, și una și alta, cele două tabere erau încă în viață, dar e mult de când nu se mai întâmpla nimic între ele. S-ar fi zis că, deși coabitau în același spațiu, ochii lor se acoperiseră cu un văl și că nici nu se mai vedeau.

- Dar atunci, de ce? urlase într-o zi în mijlocul barului Libertății un reporter de la radio care venea pentru a patra oară la B. De ce dracu acest eveniment, și numai el, ne face să ne pierdem cu toții capul?

- Mai încetișor, tinere, îi răspunsese de la o masă vecină un om mai în vârstă. Vorbea cu o voce stinsă, dar dintre acelea al căror timbru are totuși puterea să impună tăcere. - Întrebi de ce? O să-ți spun eu...

El continuă să se exprime placid, cu vocea lui gravă, fără să-i pese dacă ceilalți se străduiau să-l urmărească. În fapt, de la o clipă la alta, oamenii care îl înconjurau formaseră un cerc din ce în ce mai strâns ca să nu scape nimic din povestea lui.

După el, dacă evenimentul era atât de perturbator, era din cauză că fusese însemnat. Nu unul "de însemnătate", cum se spune despre aniversări și sărbători, ci însemnat. Avea un fel de limb sau o aureolă, așa cum se vede pe icoane. În afară de asta, era unul puțin obișnuit, și chiar rarisim, dintre cele care, în felul cometelor, nu se arată decât o dată la șaptezeci de ani, dacă nu la o sută șaptezeci de ani, sau și mai rar.

Poate că venise aici din greșeală din alte luni, supus altor legi? Poate se rătăcise pe cărările Universului și, rostogolit, fusese aruncat împotriva voinței lui printre noi?

Ăsta era motivul pentru care era străin, ca să nu spunem potrivnic acestei lumi, așa cum și ea îl respingea. Era normal, spunea bătrânul, ca și nouă să ni se pară așa: mereu dedublat, când inteligibil, când de nepătruns, în același timp clar și obscur, temporal și spiritual, terestru și celest, da, hibrid al cerului și al pământului, ca un adevărat copil al Haosului...

Omul încetă să vorbească ca să-și comande o cafea.

O bău într-o liniște pe care nimeni nu îndrăzni să o întrerupă.

Numai unul, Dumnezeu știe de ce, murmură scotând un oftat adânc: s-a terminat cu noi.

Traducere de Constanța CIOCÂRLIE

Radiografia exilului

Cele trei scurte romane ale Ninei Berberova (*Acompaniatoarea. Boala neagră. Trestia revoltată)* publicate la editura Humanitas au în comun nu doar densitatea expresiei, ci și problematica: cea a exilului. După șase decenii de exil petrecute în Franța și apoi în Statele Unite, autoarea debutează la 84 de ani cu romanul *Acompaniatoarea,* fiind imediat recunoscută de critica literară franceză.

Experiența traumatizantă a destinului reprezintă tema centrală a celor trei romane. O experiență traumatizantă și legată de inversarea valorilor: libertatea înseamnă singurătate și incapacitatea de a o depăși, iar marile orașe ale culturii, Paris, Veneția, Chicago percepute ca locuri care nu vor fi niciodată acasă, teritorii nu ale artei, ci ale suferinței exilului.

Relația personajelor cu destinul propriu se definește ca luptă: unele, puternice, îl supun, celelalte, slabe, sunt supuse. Din prima categorie fac parte Maria Travina (din *Acompaniatoarea)* și Emma (din *Trestia revoltată):* personaje care oriunde în lume se simt acasă, care nu se sfiesc să pretindă/accepte sacrificii din partea celorlalte ("o ființă fericită trăiește parcă deasupra tuturor celorlalți oameni (și îi strivește puțin bineînțeles). Și n-are nici o vină, pentru că ea are acest sentiment așa cum ai sănătate sau frumusețe").

Din a doua categorie fac parte exilații, cei suferinzi de boala neagră (o "boală" a diamantelor care se manifestă în milioane de ani). Aceștia sunt predestinați exilului; așa cum boala neagră a diamantului lui Evgheni existase dinainte de apariția omului, exilul este un rău extern, dintotdeauna, și un destin. Exilații nu sunt astfel din proprie voință. Înainte de a se îndepărta de locurile natale, ei au fost exilați în lume, în viață. De aici o eternă ambiguitate a granițelor, care devin evanescente. Un loc sau altul, afirmația sau negația, își pierd valorizările sau încetează a mai defini polarități. Cu totul altfel stau lucrurile pentru cei puternici: "Ea se mișcă, vorbește, cântă cu atâta siguranță, mâinile ei însoțesc cuvintele și mișcările într-un mod atât de calm, de egal... spune nu și da cu atâta precizie!". Teritoriul celorlalți este marcat de ambiguitate: sentimentele Soniei pentru Maria Travina sunt și ură și iubire totodată), Evgheni ezită permanent între fugă și implicare în relațiile sale emoționale, prietenia, dacă există, este una imaginară (e memorabilă figura lui Drujin - de la Drujba, prietenie, inventată de Evgheni), cum imaginar este orașul Chicago descris de el. La fel ca Grădina Raiului după cădere, fatherland-ul emigranților ruși a devenit inaccesibil altfel decât imaginației. Singurul acasă posibil este în no man's land - spațiul totalei singurătăți, dar și al libertății, utopia asumată.

Dragostea și prietenia par posibile în acest no man's land, dar odată trecută granița spre viața zilnică, se dovedesc iluzorii. No mans's land este în fond exilul interior asumat și tentativa de a-l asuma pozitiv.

Radiografia exilului oferită de Nina Berberova este completă: se disting articulațiile unui modus vivendi și toate posibilitățile și pericolele: no man's land și niciodată acasă, libertatea și asumarea unei libertăți interioare complete.

Voichița NĂCHESCU

Colectivul de redacție: Mircea Mihăieș (redactor șef)
Cornel Ungureanu (redactor șef adjunct), Adriana Babeți (secretar general de redacție), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Doru Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
bd. Revoluției 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU

Biblioteca „ASTRA" — SIBIU —

4386

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 8 (1387) 20 AUGUST 1997 ● SERIE NOUĂ, ANUL IX ● 500 LEI

LUCA PIȚU

&

ȘERBAN FOARȚĂ

sau

Bouvard & Pécuchet

în straie postmoderniste

In memoriam* EUGEN TODORAN ▼ *Majuscule și violență*, de Livius Ciocârlie ▼ Ilie Gyurcsik despre Dostoievski și Cehov ▼ Poeme de Dușan Petrovici ▼ *Haiducirea lui Ioan Buduca*, de Cornel Ungureanu ▼ Bienala de la Veneția în viziunea lui Coriolan Babeți ▼ *Dincolo de cuvânt*, de G. I. Tohăneanu ▼ Pia Brînzeu la Guadalajara ▼ Rodica Binder: *Memorie și uitare

Număr publicat cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă, al Fund for Central and East European Book Project și al Ministerului Culturii

Biblioteca „ASTRA" — SIBIU —

Jurnal cu Dom Profesor

1. Duminică, 17 decembrie 1989. Pe la 9,30 dimineața ajung la familia Todoran. Sun lung și agitat. Îmi deschide Dom Profesor. Doamna e în sufragerie și îl ceartă din cauza sunatului. Le spun, de fapt le strig, că s-a terminat cu Ceaușescu. Nu prea au auzit ce-a fost noaptea, dar lui Dom Profesor i s-a părut că se petrece ceva, fiindcă a auzit niște fluierături. Le povestesc de Maria, de Tőkes, de semafoarele sparte, de spumantul de la pod, de Librăria Sadoveanu. Doamna Todoran zice că dacă e așa, poate să meargă și ea la Radu. Plec în trombă la Moni și la Bio, tot pe Victoriei. "Să ne ții la curent", îmi strigă de la ușă Dom Profesor.

2. 22 noiembrie 1992. Ieri a ajuns la Timișoara Jacques Orreffice, Marele Maestru adjunct al Marelui Orient de Franța. Ieri, când am fost la domnul rector să îi spun că astăzi vom veni împreună, pe 10,00, m-a întrebat complice: "Marcelinule, tu ești sau nu mason?". Când i-am spus că nu, a fost ușor dezamăgit. J.O. i-a oferit azi un dicționar extrem de prețios, al lui Ligou, de peste 500 de pagini. S-a bucurat mult și i-a spus că are de gând să scrie "o carte despre masonerie în Țiganiada, prima noastră epopee cultă". Oaspetele nu prea a înțeles la început ce e cu epopea românilor cu țigani, dar s-a lămurit mai apoi.

3. Strasbourg, 27 noiembrie 1994. De ieri, sunt la Strasbourg împreună cu dl Todoran. Stăm la Hotel de Princes unde, din diurna de 1000 de franci, ne plătim două nopți și apoi, acasă. Camera mea costă 270 de franci, iar a lui Dom Profesor, 375. Are în plus o baie mare cu cadă și un televizor color. Dom profesor râde de chestia asta, fiindcă, zice, statutul de rector nu se potrivește cu ideea de duș. Pe la cinci, când s-a terminat reuniunea la CE, am venit pe jos prin parcul pe care Napoleon i l-a dedicat Josephinei. Merge încet și mă ține de brat. Eu tot îl instig să nu dea o grămadă de bani pe niște dantele "comandate" de doamna. Din vorbă în vorbă, îmi reproșează că l-am adus pe X. la catedră fără să îl consult. Ajungem la hotel și mergem fiecare în camera lui, eu cam bosumflat. Peste o jumătate de oră vine cu o sticlă de Celiers des Dauphins, să o deschid. Mâncăm niște salam de la prăvălia unui arab de lângă hotel și niște măsline negre, enorme, "ca la restaurantul universitar din Cluj".

4. Sâmbătă, 9 august 1997. Pe la patru după-amiază sună telefonul. E Radu Todoran. Îmi spune: "Am două vești. Una bună și alta îngrozitoare. Cea bună - am sosit. Cealaltă - a murit tata!".

Marcel TOLCEA

Eugen Todoran

(1918-1997)

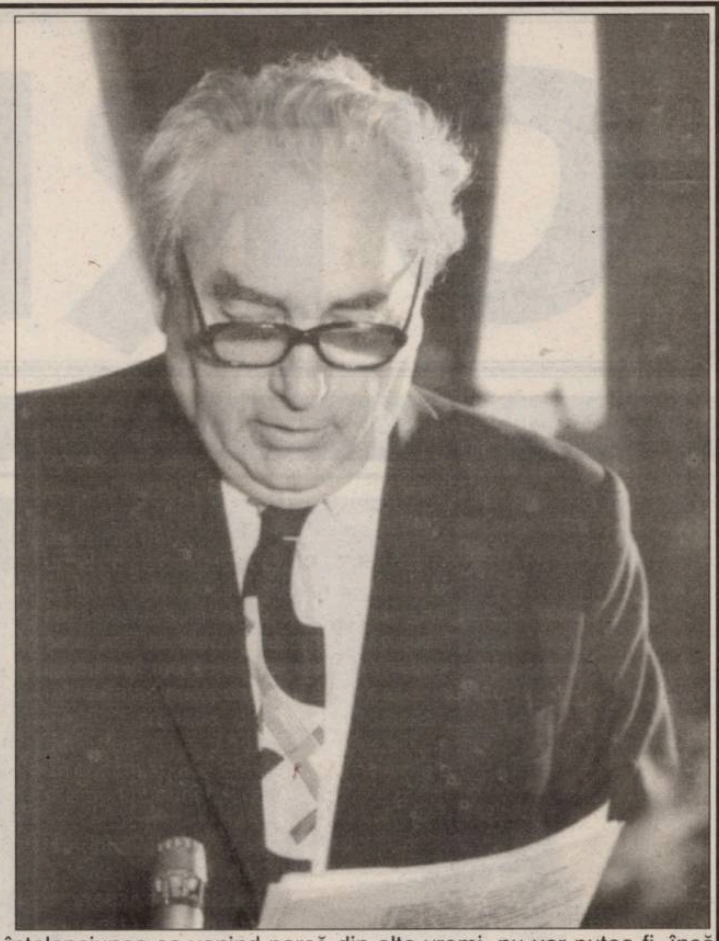

Strălucit reprezentant al criticii literare și academice românești, eminent interpret al textelor marilor clasici ai literaturii naționale, Eugen Todoran este reprezentantul cel mai ilustru al istoriei literare și culturale în Banat. Provenind din prestigioasa echipă de intelectuali formați la Cluj în preajma celui de-al doilea război mondial, apropiat al lui Blaga și membru al "Cercului de la Sibiu", Eugen Todoran este întemeietorul unei veritabile școli filologice la Timișoara. Șef de catedră, apoi decan al Facultății de Filologie, iar, după 1990, rector al Universității de Vest, Eugen Todoran a fost, prin toată activitatea sa, un descălecător. Magistralele studii dedicate lui Eminescu sau Blaga, lui Slavici sau Creangă, lui Arghezi sau Rebreanu, lui Pârvan sau Caragiale sunt modele de analiză sistematică, în care explicația sociologică se împletește strâns cu cea ideologică și estetică.

Blândețea omului, calmul și distincția - amprente unice ale prezențelor sale publice sau particulare - l-au ridicat, de mult, în ochii colegilor, la înălțimea unui clasic. Întemeietor acolo unde alții nu vedeau nici o șansă de supraviețuire intelectuală, plin de optimism acolo unde obstacole păreau de netrecut, Eugen Todoran a pus piatră lângă piatră, construind un monument de cultură prin râvna minții și a pasiuni sale arzătoare întru spirit.

De la monumentala monografie Eminescu (1971), la Secțiuni literare (1973), la studiile despre epopeea națională reflectată în opera lui Eminescu, la seria de volume dedicate, în anii '80, operei lui Blaga, Eugen Todoran a construit, în egală măsură cu armele vizionarului și ale omului de știință, o operă care va dăinui drept un reper al inteligenței și al inspirației creatoare. Modelul Todoran, un model moral și intelectual, constituie, în aceste clipe grele pentru întreaga breaslă scriitoricească din Banat, alături de cărțile sale, intrate deja în patrimoniul de valori naționale, singura noastră consolare. Cuvântul său cald, înțelepciunea sa venind parcă din alte vremi, nu vor putea fi, însă înlocuite de nimic.

Dumnezeu să-l odihnească!

Filiala Timișoara
a Uniunii Scriitorilor din România

Florile "mai cu multe mirosuri" din rai

- note de curs -

în memoria profesorului Eugen Todoran

Faptele oamenilor se află toate sub semnul hazardului, sau cel puțin așa par să fie scrutate de un ochi modern. În vremurile vechi, ceea ce se întâmpla era bine condus de voia lui Dumnezeu. iată-l pe "Gasparú-vodă, văzându mare turburare și fugă în oastea leșească, părăsit și de oștenii săi, au purcesu și el noaptea și au trecutu Prutul bine" (Miron Costin, **Letopisețul Țării Moldovei**, p. 47). În preajma sa are "puținei de ai săi și den boieri Șeptiliciu-hatmanul și Goia-postelnicul pe lângă dânsul"; aceștia numai slujitori devotați nu-i sunt, întrucât "l-au omorât". Cronicarul este indignat; și cu toate că este adeptul în multe privințe al ideilor moderne, renascentiste, în privința tradiției bizantine referitoare la domnul autocrat, nu pare să accepte nici un compromis de natura a leza puterea voievodală. Ne mărturisește fără ocol că ceea ce au făcut Șepticiliu-hatmanul și Goia-postelnicul e o "Scârnavă și groadznică faptă și neaudzită în toate țări creștine. Domnul, ori bun ori rău, la toate primejdiile feritu trebuiește că, oricum este, de la Dumnedzău este. Precum zice Svinta Scriptură: (...) «Nu-i nice o putere, fără de la Dumnedzău dată»".

În **Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea**, Dimitrie Cantemir desparte cunoașterea lumii de cunoașterea lui Dumnezeu. Cea dintâi este pragmatic-utilitaristă: bunăoară, scrutând lumina zilei, omul gândește în vechiul raport care leagă efectele de cauze: "când lumina soarelui cu nouri sau cu neguri să acopere, dzici că vremea iaste melanholică sau stristă și cu vremea a ta voie să strică; și încă lipsind luna noaptea, călătoriu, cîtă a primejdie frică porți și cîtă veselie și bucurie ai avea măcar cevași de s-ari lumina, ca calea ta a cunoaște să poți?".

Așa după cum spune Aristotel, Inteligența Divină nu poate gândi la altceva situat în afara sa pentru că în acest caz aceasta nu mai este supremul lucru. Pentru acest tip de gândire (cel relațional și rațional) există cele două lumini, solară și lunară, nocturnă și diurnă, pe care Creatorul "li-au făcut ca *deasupra capului* (s.n.) omului să luminedze". Pentru a gândi asemenea Inteligenței Divine, Ziditorul a lăsat în lume lumina cea din "înlontrul capului". Lumina aceasta este cea adevărată, cealaltă este "ponegrială, negură și miedz de noapte"; mai toți cei din lumea veche știu lucrul acesta; iată cum i se alătură Antim Ivireanul lui Cantemir: și pentru unul și pentru celălalt există lumina de deasupra capului și cea care adastă "înlontrul" lui. Lumina sfântului, a sfințeniei, "se vede de departe, că iaste la loc înalt"; aceasta "nu să poate tupila:, stă întemeiată în muntele dragostei și a smereniei; este expresia translației din imanent în transcendent, din geografia terestră (loc înalt, munte) în cea a Paradisului; este modalitate de a figura alegoric cunoașterea de dincolo de fire care se întâmplă "în casa Domnului", în "curțile Domnezeului", în deplină transparență întrucât acolo luminează "ca o făclie aprinsă" (Antim Ivireanul, **Opere**, p. 50).

Luminătorii cei de deasupra capului, despre care lumea - protagonist în dialogul cantemirian - zice că "Dumnedzău puternicul una spre luminarea dziliii și alta spre luminarea nopții (...) li-au dat" (Dimitrie Cantemir, **Divanul...**, p. 23) - sunt și ei supuși unei substituții alegorice la Ivireanul: "Și iarăși acestaș Dumnedzău, făcîndu-se om, au pus alți doi luminători, pentru întărirea și întemeierea besericii: pre cel mare, adecă pre Petru, pentru ca să fie între stăpînirea zilii a dumnezeești cunoștințe întru jidovime; iară pre cel mic, adică pre Pavel, întru stăpînirea întunecatei nopți a închinării la idoli, la limbii, pentru ca să răsplătească cu strălucirea minunilor și cu lumina învățăturii norii cei întunecați ai înșălăciunii".

Soarele este apostolul Petru; Luna, apostolul Pavel; "stăpânirea zilii" vrea să spună că vestea mântuirii ("dumnezeești cunoștințe") "întru jidovime" i-a fost hărăzită lui Petru, iar "stăpînirea întunecatei nopți", care este aceea "a închinării la idoli, la limbi", lui Pavel. Desigur că Ivireanul se lasă furat de jocul alegoriei sale pentru că și Petru a dus vestea dincolo de hotarele neamului israelit și a sfârșit chiar crucificat la Roma.

Comparațiile cu valoare alegorică sunt extinse corespunzător în predicile mitropolitului din Iviria: "Căldura soarelui are lucrare firească a dărui copacilor, erburilor, pietrilor scumpe și plodurilor pământului viețuitoare, umejoasă și îngrășătoare putere spre creștere. Așijderea, și căldura cea viețuitoare a soarelui celui de taină a lui Petru, asemenea au stătut acești puteri". Soarele cel de taină al apostolului este expresia împărtășirii sale din desăvârșita "preaputernicie", cum spune mitropolitul, care "a făcut să facă stele mai luminoase decât acestea ce strălucesc pre ceriu și lună mai iscusită decît aceasta ce ne povățuiaște noaptea și soare mai strălucitoriu și mai luminat decît acesta". Lumina soarelui de taină stinge "celialalte lumini și ceriuri" pentru că lumina de taină le înglobează pe toate. Este lumina și mai mult decât atât. Este parte și întreg totodată. Este partea devenită întreg, cu toate că Platon ne atrage atenția că "întregul nu este în părți; nici în toate părțile, nici în unele dintre părți. Fiindcă, dacă ar fi în toate, ar trebui să fie și în una; într-adevăr, dacă nu se află și în una anume, cum ar mai putea să fie în toate? (...) Dar întregul", spune Platon, "nu este nici în câteva părți, căci dacă ar fi în câteva, mai multul s-ar găsi în mai puțin, ceea ce este imposibil" (**Parmenide**, 145d). Și cu toate acestea imposibilul este cu putință, mai multul se găsește în mai puțin. În raiul creștin, așa cum ni-l zugrăvește Antim Ivireanul în felul zugravilor de mănăstiri: luminile și cerurile paradisiace sunt "mai mari și mai largi în rotocolime", păsările sunt și ele "mai cu dulce glasuri", florile "mai cu multe mirosuri"; copacii, "mai nalți și mai roditori", există acolo "și vînturi mai sănătoase și văzduhuri mai de folos și hiară mai multe la număr și mai de multe feliuri". Acest mai mult este, de fapt, întregul aflat în părți, paradisul este ilustrarea în absolut a modului prin care Unul participă la ființă. Acest mai mult pe care îl repetă în zugrăvirea sa de peste fire Ivireanul este chiar întregul. Florile paradisului nu au mai multe mirosuri, ci toate mirosurile; ele nu sunt flori, ci toate florile. Dumnezeu participă la ființă și la ființare întrucât este întreg și întrucât este parte, tot așa cum floarea din rai este una singură și toate laolaltă.

Daniel VIGHI

Șerban FOARȚĂ

Un lemn de fier

În cadrul orelor de lucru manual din clasele V-VII, ne ocupăm cu traforajul.

Poate că numai rumegușul, ca o zăpadă ultrafină, ce rezulta din operația de decupare a bucății subțiri, dar dure, de placaj, răscumpăra ponosul pânzei, ce se rupea mai totdeauna, înțepenită în poziții potrivnice, piezișe, "câșe", față de verticalitatea unei incizii ideale, adică optim-eficiente.

Ar fi zadarnic să adaug că n-am ajuns bun traforist.

Dar nu dau vina nici pe pânza "de brânză" a acelei epoci a falsei industrializări, nici pe rebarbativitatea unui placaj în care cleiul era mai tare ca betonul, nici pe, în fine, stupizenia maistrului nostru traforgiu, un ins cu basca pe sprâncene și cu creionul la ureche, interpretându-mi stângăcia de ucenic, firească totuși, drept o sfidare la adresa înălțătoarei munci manuale, - fapt întru totul confirmat și de manualele prin care ne afundam, fără a ști, în hăul unei limbi recente, al unui (d)esperanto comic și, totodată, pernicios.

De ce-i "de lemn" această limbă inanimată și ostilă, când lemnul este o materie sensibilă și amicală (una atât de confraternă, prin sevă și cenușă, nouă!), aveam să aflu mai încoace, gândindu-mă că "gueule de bois" e denumirea, în franceză, a gurii seci de după chef, tot astfel cum "de lemn Tănase" e epitetul, în română, al unuia prea-greu de cap.

Cu care, însă, nu consimt decât silit și anevoie la o expresie ca aceasta.

E drept că lemnul respectiv e unul mort, uscat, rigid, bățos și dezarticulat ca mersul unei marionete; numai că niciodată el, fie și vești, vechi și țeapăn, nu o să aibă contondența, răceala și neomenia unui limbaj mai compatibil, zic eu, cu calificativul, hesiodian în rest, "de fier".

Cum limba Lupului, la Creangă, e, pare-se, și ea, de fier, de vreme ce, ca s-o mlădie, cumătrul nostru și-o pilește (la, bineînțeles, fierar), se înțelege de la sine de ce nu, totuși, traforajul, ci un bomfaier e unealta propice unei intervenții în materialul amintit.

Cu o condiție: ca incizia să aibă verticalitate, ca pânza, deci, să muște drept, - pe când, ca o zăpadă neagră, stereotipă și sterilă, fierul devine pilitură (și se aruncă la gunoi).

Noi apariții la EDITURA UNIVERS:

VÁCLAV HAVEL
Viața în adevăr

200 pag., 18.500 lei
ISBN 973-34-0463-2

ERNESTO SÁBATO
Abaddón, Exterminatorul

384 pag., 26.000 lei
ISBN 973-34-0441-1

RAYMOND QUENEAU
Florile albastre

200 pag., 15.000 lei
ISBN 973-34-0416-0

GEORGE ORWELL
Zile birmaneze

240 pag., 19.000 lei
ISBN 973-34-0398-9

Acest titluri se pot comanda la: Editura UNIVERS
Piața Presei Libere nr. 1, București • 79739. Tel. (401) 222.66.29; 617.55.25

Noutăți la editura POLIROM

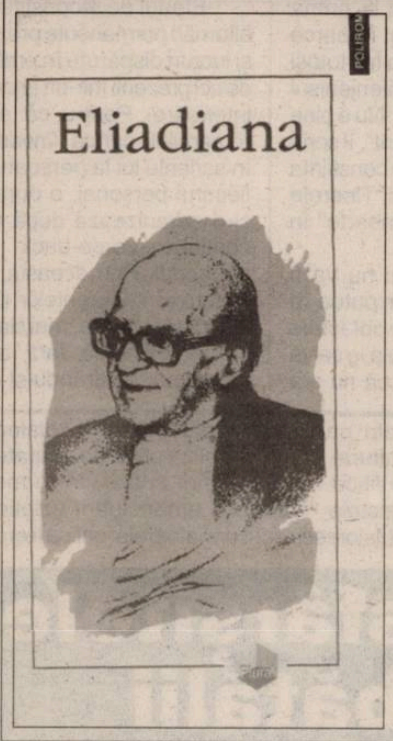

Tur de orizont

În **"Luceafărul"** din 30 iulie se... oglindește Horia Gârbea, la pagina 4 ◆ Motivul pare a fi poetul Liviu Ioan Stoiciu, refuzat de două jurii și premiat de alte două ◆ Oglindirea e molcomă, lejeră, deși se vehiculează cuvinte ca "beregată", "carotidă", "mafie", "literatură", "Ioana Drăgan" ◆ Totuși, simpaticul H. Gârbea îl amenință pe încrâncenatul L.I. Stoiciu cu un "pamflet frățesc" ◆ Un nume nou în același număr al revistei este Ioan Stanomir, posesorul cronicii literare ◆ Merită urmărit ◆ O pagină de poezie excelentă, Ioan Flora ◆ În același sector sunt prezenți Florina Zaharia, Bianca Marcovici și Andrei Patraș ◆ Doi prozatori interesanți, D.M. Miron (Timișoara) și Dan Lungu (Iași) ◆ Cronici despre cărțile lui Marin Mincu, Radu Ulmeanu, Marian Drăghici, Mircea Dinu, Nicolae Sinești, George Peagu ◆ Cu o undă de tristețe, asemeni unei râului, Ovidiu Nimigean opinează în **"Timpul"** (nr. 7) ◆ "Nu poți să te îneci în Bahlui" ◆ La acest capitol Timișoara stă foarte bine, Bega asigurând săptămânal plutirea a două-trei cadavre, niciodată literare, însă ◆ Despre "Roland Barthes și fantasmele textului" scrie Gheorghe Crăciun ◆ "Textul nu se oprește la literatură, nu se supune ierarhiilor literaturii, genurilor literaturii. Textul refuză aceste categorii. De aici provine forța sa de subversiune" ◆ Apropo de text, unul cu totul deosebit, publică Nicolae Ionel, "Poezia ca lăuntru al rugăciunii" ◆ "Da, rugăciunea este mai mult (și altceva decât poezia, și cel ce se roagă nu mai are nevoie de poezie. Dar ca să se poată ruga cu integr(al)itatea ființei sale, trebuie ca poezia (arta) să fi lucrat și să subziste ca potențial spiritual în cel rugător (...)" ◆ Un interesant articol - "Cugetările lui Nicolae Breban, ‹mucoșii› și critica literară" - semnează Gabriela Gavril ◆ Dacă nu ar începe prost, **"Al cincilea anotimp"**, numărul 5, ar putea să fie o revistă cu cap și coadă ◆ Din păcate pentru ea, publicația începe cu un articol de fond cam penibil (dacă penibilul admite grade...) semnat de Miron Blaga ◆ "Spre o ‹trântă› de idei" ◆ Cool! ◆ Textul merge pe un clișeu gen "România Mare" dar, nu-i așa?, mai elitist că, de, "Al cincilea..." e "revistă de cultură" ◆ Deci, apar cercuri obscure care întrețin un spectacol jenant al literaturii, mai apar "doi critici de mâna a șaptea", mușchi tari, reviste subvenționate care-l deranjează pe domn Blaga că-s subvenționate, sunt mistere, ce mai, tot tacâmul ◆ Iar editorialistul e revoltat foarte ◆ Păi, zice omu', se poate ca o "parte a sufletului și a gândului național" să fie intoxicat! ◆ Da' e posibil ca "ghedesiștii", "echinoxiștii" (dar nu cei autentici, spune criticul), "cenacliștii de luni", "dialoghiștii", "grupările dubioase din jurul marilor reviste și personalități literare" să instituie bunul plac și revizuirea istoriei literaturii române? ◆ E trădare, mamițo! ◆ Hazliul Miron Blaga aduce în prim-plan și alte probleme grave, de o însemnătate primodială pentru binele limbii române și-a patriei cinstire ◆ Nu mai pierdem timpul și spațiul (na, că filosofarăm și noi) cu dânsul, dar finalul articolului tot îl citățm, că-i apocaliptic ◆ Peste ei (e vorba de "trișorii", "șobolanii" și "mamelucii literari", n.n. R. de V.) trebuie turnate cazanele cu smoală ale ladului, altfel riscăm să ducem literatura națională la pierzanie" ◆ Trânta am înțeles-o domn' Blaga, dar unde-s ideile? ◆ În buna tradiție a tinerilor scriitori din Republica Moldova, numărul 5-6 al **"Contrafortului"** face, prin calitate, o concurență dură publicațiilor literare din țara mamă și tată ◆ Articole semnate de Grigore Chiper, Iulian Ciocan, Constantin Pricop, Grigore Cantâru, Vladimir Bulat, Larisa Turea, Petru Negură, Vasile Cârneț, Florin Platon, Augustin Nacu, Victor Pânzaru, Vitalie Ciobanu, Mihai Vaculovschi (prezent și cu o pagină de poezie alături de Aura Christi), Leo Butnaru ◆ Extraordinare sunt cele două scrisori ale lui Dorin Tudoran adresate lui Nicolae Ceaușescu în 1984, publicate în același "Contrafort" ◆ "Mărinimosul Doru Branea", cum îl gratulează Nicolae Coande, în **"Ramuri"** (nr. 7-8), pe criticul timișorean, ne-a șoptit că olteanul poet; N.C. adică, poate să stea liniștit ◆ Că nu-i nevoie să se dea bine și nici să-și dea haina de pe sine pentru a avea loc la "cei care vin" ◆ Rubrica domnului Branea din "Cuvântul" ◆ Deci, răbdare și poezie, poete, și vei fi ditamai vedeta...

ROȘIORII DE VEDE

Viața spulberată

Romanul - document, romanul cronică și un subiect generos: epoca celui de-al II-lea război mondial

Începutul stă sub semnul jurnalului personal. Vincent Renda se așază la masa de scris cu hotărârea de sistematizare a exercițiului scrisului și a exercițiului vieții prin impunerea unui program strict. Ceasul celui care scrie s-a oprit, nu există alt ceas în conacul devastat de la Rămureni și la această oră incertă - e sfârșitul războiului -, universul se reface anacronic. Vincent rostește un legământ în fața filelor rupte și îngălbenite, abia scăpate de foc și, în fața călimării cu cerneala pe jumătate vărsată, legământul de a face din scris un element de ordine, de echilibru. Scrisul agregă, este forța centripetă care adună resturile unui univers pulverizat, iar jurnalul este primul care (prin condiția sa extremă, născut/salvat în ultimul moment de la distrugerea totală) încearcă să reorganizeze haosul prin rigoarea impusă: "notele acestea zilnice, neapărat zilnice, sub grea osândă", își repetă Vincent. Începutul, așadar, este așezarea, instalarea la Rămureni ca într-un unic punct stabil. Biroul prăfuit la care se naște scrisul, Curtea de la Rămureni sunt un protospațiu în care se concentrează o întreagă lume valorică și spre care tind majoritatea personajelor întru refacere și prefacere după război.

Toate personajele se perindă pe la curte și cei care bat acest drum spre sfârșitul romanului par a fi - cel puțin pentru moment - salvați. Finalul, însă, vine ca o dezmințire a simetriei ce părea să se anunțe: sinuciderea lui Lenuș Fotiade, căderea în gol este mișcarea de dispersie care reinstalează haosul.

Rămurenii la începutul romanului, așa cum îi descrie Vincent Renda, oferă imaginea unei lumi cu ierarhii abolite și a ruinei care este întreaga Europă imediat după război. Satul, închis în sine, bănuitor și bănuit, este un cerc închis care se strâmtează din ce în ce mai mult, pe măsură ce pașii rătăciți ai personajelor regăsesc drumul prăfuit spre curte, un punct rămas vin după ce tot restul a fost invadat și înghițit progresiv de găurile negre ale nimicniciei. Praful este mesagerul distrugerii, uitării, al trecerii timpului. Din praf, cei de la Rămurenii încearcă să smulgă ceea ce a mai rămas din vechea lume. O pălărie de pai de la Paris e miraculos descoperită (salvată) din podul devastat de la curte, ca și sticlele cu vin de soi adunate din grămezile de moloz și praf ale pivnițelor prăbușite de la Vișoieni. Biroul plin de cioburi și călimara, caietul cu fișele smulse în care viața latentă a scrisului abia mai pâlpâie. Îi mai oferă o șansă salvatorului lor, Vincent. Personajele, amenințate, ca și obiectele, de prăbușire sub presiunea prafului găsesc un ultim loc unde pulberea malefică nu a răzbit încă; plouă de a înlătura răul iminent pentru toți.

Deși Sumarioții, cu funcția lor de exponenți în acest roman sunt conștienți că pe drumul pe care au apucat-o la prima plecare de la Curte nu se mai pot întoarce cu prea mulți sorți de izbândă, ei o fac totuși în dorința de a reface (măcar în păienjenișul memoriei) trecutul, timpul pierdut. "Nu e bine să te întorci acolo unde ai fost fericit", îi scrie Dan Sumariotis lui Serge Cristi cu conștiința celui care are învățătura basmului "Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte" în fondul său psihic și cultural.

Dar toți speră că acest loc nu va fi niciodată înghițit de praf, că vor putea în continuare să scoată la iveală obiectele trecutului, reînsușindu-și-le pentru a le salva și pentru a se salva. Toți speră că nu s-a

încheiat încă epilogul veacului pe care Vincent îl simte că a început să moară încă din zorii săi. Finalul pulverizează totul în miliarde de grăunțe de praf ce nu vor mai putea în veci reconstitui obiectele lumii vechi. Lenuș se aruncă în mare - aceasta este ultima frază a epilogului secolului.

Efortul de reconstituire dă naștere unei alternări permanente prezent - trecut, oameni și lucruri dispărute în praf apar o clipă alături de cei prezenți într-un anacronism tipic duratei interioare. Pentru că acesta este timpul romanului - căruia Vincent îi dă primul impuls în scrierile lui la persoana I, un timp propriu fiecărui personaj, o durată pe care fiecare și-o organizează după bunul plac, într-un continuu come-back al mecanismelor memoriei. Prin aceasta, romanul devine o scriere a interferențelor, o alternare a vocilor, a undelor sonore, mai clare, mai estompate, ce se combină fără a se amesteca în întregime, păstrându-și capacitatea de a fi detectate fiecare în parte, creând astfel efectul sonor al polifoniei sau efectul vizual al palimpsestului. Lumina narațiunii este aceea rezultată din refracția prismei. Același eveniment, același spațiu devine o multitudine de evenimente și spații sub presiunea numeroaselor puncte de vedere: cel exterior și obiectiv al naratorului omniscient, cel interior din jurnal, cel selectiv și limitat în cunoaștere al personajului reflector (pe rând Levi, Pavel, Dan, Zulnia sau Serge).

Imaginile romanului par niște fotografii mișcate, născute dintr-un miraj optic în care arierplanurile devin prim-planuri și invers, elemente disparate formează un tot care se destramă în permanență în unități distincte. Capitole sau secvențe în care un personaj, grupând în jurul lui oameni și locuri, le răsfrânge în exterior ca o cutie de rezonanță.

Morțile-cheie ale romanului (a lui Levi, prin nume exponent al poporului semit, urmaș al neamului Leviților ce nu trebuie amestecați la numărătoare cu fiii de jos ai lui Israel; a lui Lenuș, ce devine forța centrifugă a romanului) sunt ambigue ca semnificație. Ambele personaje sunt secundare, iar ecourile morții lor sunt foarte slabe în conștiința celorlalte personaje, lăsând finalul în coadă de pește. de fapt, cititorul nu are nevoie să citească negru pe alb că a sosit sfârșitul pentru Rămureni și pentru personajele centrale ale cărții. El știe acest lucru din propria sa viață, din propria istorie. Există cărți pe care vrei să le recitești la infinit în speranța că voința ta va schimba deznodământul. Aici, deznodământul nu se află în moartea lui Levi și Lenuș, nu se află în roman, ci în conștiința cititorului și oricât și-ar lua cititorul viața și istoria de la capăt, deznodământul tot acela ar fi: l-ar găsi negru pe alb, cu dezamăgirea cu care vezi că romanul - a treia, a cincea oară citit - nu-și schimbă finalul de dragul tău.

Dana CHETRINESCU

* Dinu Zaripopol, **Moartea lui Levi**, Editura Amarcord, 1997

Nesfârșitele bătălii

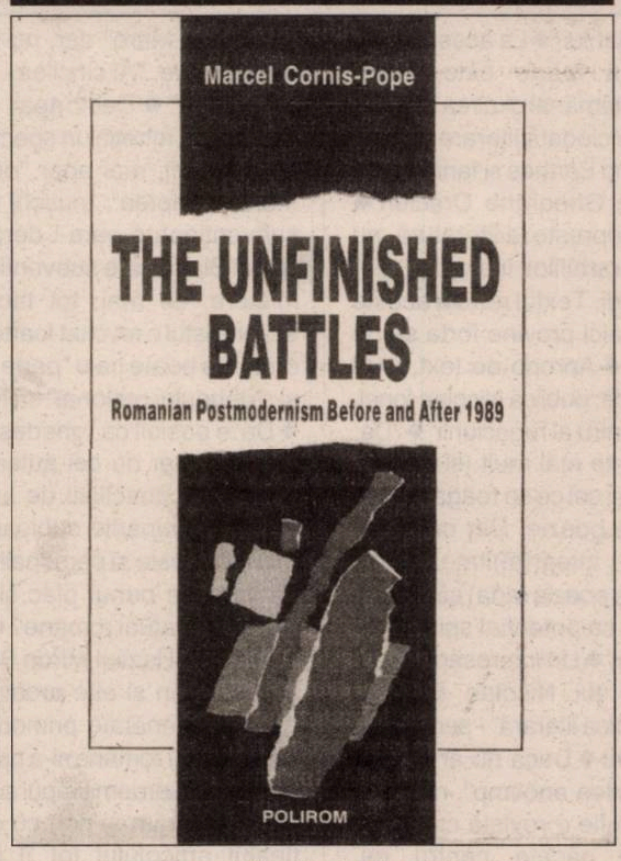

The Unfinished Battles. Romanian Postmodernism Before and After 1989, volumul care inaugurează Colecția "Ex Libris" la Editura Polirom, conține o serie de studii ale lui Marcel Cornis-Pope apărute între 1984 și 1994 în reviste din Statele Unite. Presupozițiile implicite ale actului critic sunt permanenta contextualizare a esteticului în social și politic, considerarea culturii ca spțiu al dialogului interetnic și existența unui anume feedback pe care culturile periferice îl dau culturilor centrale prin valorificarea creatoare a teoriilor "de import" în condițiile specificității etnice și politice. Pe parcursul celor zece studii, Marcel Cornis-Pope elaborează un discurs critic postmodern despre postmodernitatea românească.

Cititorul este captivat de jocul și permanenta schimbare de perspectivă oferite de text: criticul reușește nu numai să "aplice creator" teoria postmodernistă (de sorginte mai ales americană) la realitatea culturală românească (valorificând cu acuratețe o imensă masă de informație), ci și o sinteză între această istorie și o viziune coerentă asupra culturii românești. Astfel, teoriile marilor maeștri sunt permanent recitite și reintegrate într-un circuit al valorilor culturale, autorul descoperind filiații și anticipări; Urmuz, de exemplu, cel care prefigurează atât dadaismul cât și teatrul absurdului, sau Lovinescu, anticipând în teoriile sale critice ideile lui Jauss și "reader oriented criticism", cu diferența demnă de menționat că Lovinescu nu consideră criticul capabil să se sustragă dominării exercitate de către background-ul cultural asupra propriei interpretări, oferind astfel, în viziunea lui Marcel Cornis-Pope, mai multe șanse pluralității lecturilor. Prin însuși demersul său, autorul reușește să ofere un exemplu de realizare a multdoritului dialog intercultural; nu doar preluare, acceptare unidirecțională, ci și răspuns, o participare efectivă, reușind să integreze replicile ambilor interlocutori. Criticul vorbește totodată "dinlăuntrul" și "din afara" culturii românești, situându-se pe o ipotetică frontieră culturală. Această poziție de frontieră nu duce la asumarea unei obiectivități totale, de tipul "ochiului lui Dumnezeu", ci el se află întotdeauna puțin de o parte sau de cealaltă, lăsându-și discursul să fie dominat de unul sau de celălalt background cultural, schimbând permanent perspectiva și replicile. Poate nu este întâmplător că autorii studiați în detaliu sunt Marin Preda și Andrei Codrescu. Primul reprezentant de marcă al postmodernismului literar românesc de dinainte de 1989, deopotrivă în latura sa "estetică" și, prin romanul *Cel mai iubit dintre pământeni*, "politică", al doilea, poet român emigrat în Statele Unite, situat la frontiera între două culturi, lăsându-se dominat de vocile sale interioare și asumându-și diferitele identități.

Studiile se succed firesc de la tentativa de circumscriere a domeniului de cercetare la analize specializate, evidențiind continuitatea unei preocupări pe parcursul a mai bine de zece ani, Reunite într-un puzzle, ele prefigurează o istorie a culturii românești moderne, prezentată fie din perspectiva participării la dialogul european intercultural, fie prin analiza plină de acuratețe a implicațiilor politice a paradigmei critice, în termeni postmoderni, efectele "narațiunii emancipării estetice" articulate de Titu Maiorescu sunt următoarele: critica literară devenită formă a criticii culturale și sociale, reintegrarea în circuitul cultural prin accentuarea funcției recreatoare a actului critic și angajarea în dialog cu cultura central sau vest europeană prin reformularea curentelor din critica literară. M.C.P. afirmă că fiecare din cele două direcții de restructurare a acestei paradigme estetice, prin refuzul sau apelul permanent la "metodă", reușește să integreze aspecte ale celeilalte. Jocul liber între "metodă" și renunțarea la ea în favoarea unor lecturi aplicate ("impresioniste", dacă dorim) pare calea care deschide cele mai mari posibilități dialogului, iar Marcel Cornis-Pope practică acest joc cu deosebită măiestrie.

Postmodernismul românesc văzut de Marcel Cornis-Pope prezintă două dimensiuni: una "estetică" și alta "social-politică", dintre acestea doar prima caracterizând postmodernismul românesc de dinainte de 1989; în dimensiunea sa "estetică", acesta se caracterizează prin restabilirea contactului cu avangarda românească interbelică (contact întrerupt de dogma realismului socialist), deconstrucția diferitelor tipuri tradiționale de discurs literar și adaptarea creatoare a influențelor teoretice occidentale, în care traducerile publicate la editura Univers și dezbaterile din revistele literare ca "România literară", "Convorbiri literare", "Orizont", "Echinox", "Secolul XX", "Caiete critice" și "Cahiers roumains d'etudes litteraires" au jucat un rol crucial. Critica literară începe să se orienteze spre postmodernism încă de la sfârșitul anilor '70 (după opinia lui Nicolae Manolescu) prin integrarea analizelor specializate într-o dialectică jucăușă care reistoricizează procesul critic. Postmodernismul literar românesc este caracterizat, în primă fază, de autorefențialitate, metaficțiune, textualism și deconstrucție, evoluând spre o mai strânsă interacțiune între poetică și politică, o dată cu generația anilor '80 prin punerea sub semnul întrebării (deși indirect) a reprezentărilor oficiale ale realității; confruntarea între viziunea semioticizată, "construită", asupra realității și cea pragmatică-transformativă rămânând deschisă.

Contribuția acestor orientări la procesul de restructurare postcomunistă prezintă, în viziunea lui Marcel Cornis Pope, două aspecte: "a) crearea unui context dialogic în cultura românească, mai tolerant față de discursurile inovatoare, reformulatoare, și b) evidențierea unui model alternativ de interacțiune interculturală și socială pentru societățile civice postcomuniste, bazat pe dezacord creativ mai degrabă decât de adeziune necondiționată" (pag. 20).

În aceste noi condiții, dimensiunea "socială" a postmodernismului românesc, reprezentată de permanenta conștientizare a implicațiilor ideologice și a necesității participării la dialogul intercultural este tocmai motivul pentru care postmodernismul mao are de jucat un rol foarte important în societățile est-europene postcomuniste (cel mai puternic exemplu la noi îl constituie activitatea culturală și politică a lui Nicolae Manolescu). Acesta este sensul în care lupta postmodernismului nu s-a încheiat încă. De cealaltă parte se află orice formă de discurs totalitar sau xenofob.

*Marcel Cornis-Pope, **The Unfinished Battles. Romanian Postmodernism. Before and After 1989**, Editura Polirom, 1996

Voichița NĂCHESCU

Livius CIOCÂRLIE

Majuscule și violență

"Cum să devii dement când nu ești dement și nu ai îndrăzneala să pari că ești?"

Am transcris fraza ieri și am lăsat-o să dospească, poate îmi vine o idee (comentariul inițial e în **Clopot**). Între timp, aseară, documentar despre Stalin. Deloc dement. O vorbă calmă, surdă, fără exaltări, chiar și când li se adresează soldaților din Moscova asediată de nemți. Dictatura spiritului birocratic. Comunismul, prin centralismul "democratic", tocmai birocrație atotputernică a creat. Stalin a fost vârful. degeaba spun ei, acum, că a deviat. A fost sufletul cenușiu al organismului născut de Lenin. Noi suntem altfel, spun ei. Și, într-adevăr, nimic agresiv în programul lor actual. Nici vorbă de revoluție, de dictatură. Dar lasă-i să-și întindă pecinginea birocratică! Din demență nu le-a rămas decât convingerea că au, totdeauna și numai ei, dreptate. Sunt și ei gata să te facă fericit, vrei, nu vrei. Convingere leninistă, iar Lenin a luat-o din religie. Presupun că Stalin n-a crezut decât în vinovăția fundamentală a omului. A fost demența lui.

Tot aseară, alt documentar, despre soarta unui om. Unsprezece ani în gulag pentru că provenea din Manciuria unde toți erau vinovați de a fi trăit prea aproape de japonezi. Sunt patruzeci de ani de când l-au eliberat și el tot n-are curaj să spună că a fost închis. Pentru rusul simplu, de pe stradă, este în continuare vinovat. S-a scos o lege în favoarea lor. O mică pensie, călătorii gratuite, lucruri de felul ăsta. Legea nu se aplică. Brejnev a murit, cu birocrații nu te joci. Situația promite. Vom vedea, nu mai fac pronosticuri. Un moment, îmi vine să zic că prostia, nu vinovăția, e fundamentală, dar nu e asta. În orice criză fiecare își vede de necazurile lui, reale, iar între timp răul mai adânc se propagă. Omul de pe stradă nu simte primejdia. El are griji de fiecare zi.

(Fără s-o știu, ideea lui Nietzsche m-a preocupat: cum să pari dement când nu ești? Muream de ciudă când altora li se acorda un statut special. Maestrului: n-ai ce-i face, ăsta-i el, trebuie să-l iei așa cum e. Eu de ce nu puteam să le par excentric, ca să mă scutească de corvezi? Fiindcă tot efortul meu era să mă șterg din privirile lor, nu să le sar în ochi. Ca să pari excentric, trebuie să fii. Să riști, să te cheltui. Eu încerc să fiu cântăreața cheală, pe care nimeni n-o vede. Fantasticul banalității. Cicicum?)

"Grecii se deosebeau de noi prin felul lor de a aprecia speranța: o socoteau perfidă și oarbă..."

Speranța presupune viitor. Originalitatea vieții noastre e în absența dimensiunii a treia: prezent și trecut, fără viitor.

Întrerup aici comentariul vechi. Urmau fleacuri despre speranțele mele scriitoricești. Autoriâc. Începutul era bun. Așa am trăit în ultimii zece ani ai "epocii", fără viitor. Nu mai speram nimic. Nu eu, noi toți. E ce a făcut posibilă explozia. Mircea Vulcănescu o spusese. Românul nu se revoltă ca să schimbe ceva. Se revoltă când nu mai speră că ceva s-ar putea schimba. "Vom muri și vom fi liberi", asta voia să spună. Nu **mai bine murim decât să nu fim liberi**. Vom scăpa murind. Era dorință de moarte în cei care săreau pe tancuri cu mâinile goale. Experiența aceasta, a lipsei de speranță, este ce am avea noi de comunicat.

Ce n-am știut noi este că nici trecut nu mai aveam. Abia acum ne dăm seama. Trecutul fusese înlocuit cu imagini false despre care nu ne-am fi închipuit că se întipăreau. Când fostul **zek** îi spune unei femei simple știi cine a construit gara asta? noi am construit-o, ea îi răspunde cu ură nu-i adevărat.

Fumăm o țigară și T îmi povestește un episod. Ieri, în autobuzul de Bordeaux, un grup de elevi foarte gălăgioși. Mai încolo, un alt grup, mai mic, un tânăr ascultă muzică în căști. Dintre elevi se desprinde unul, îi smulge căștile, îl insultă, îl lovește și îl amenință. Nici o reacție în autobuz. La fel nu reacționează nimeni, nici un om politic, când agricultorii și pescarii nemulțumiți distrug, chiar dacă au incendiat clădirea din secolul XVII a Parlamentului din Rennes. Mă întreb dacă pe fondul lumii ăsteia șlefuite căreia îi este comod să nu bage în seamă, nu crește o turbulență care într-o zi va face praf traiul lor ferit și în mare parte artificial. M-a izbit aseară cât de adevărate erau în Siberia casele de lemn.

Despre ce credeau grecii nu știu ce să spun. Nu înțeleg. (Nu știu nici acum, dar că speranța e perfidă cred și eu. Speranța te lipsește de prezent. Ca să fiu mai analitic și

mai istoric, noi am avut multă vreme prezent. Chiar prea mult. Nu mai puteam respira de atâta prezent. În schimb, imaginar, unde acționează capacitatea de a da lucrurilor sens, trăiam în speranță, smulși din prezent. Nu trebuia să acționăm fiindcă speranța ne dădea asigurări că situația avea să se schimbe. Cu timpul, când nici speranță n-a mai fost, n-a rămas decât gândul morții. Paradoxul decembriștilor, într-adevăr, nu altceva spunea. Mișcarea a fost autentică aici, la Timișoara, cât timp s-a crezut că nu poate reuși.

Iar despre pescarii agresivi un optimist al lumii lor ar spune că civilizația are nevoie de supape ca să nu se sclerozeze. Violențele se resorb. Cohn Bendit, tartorul din '68, a devenit consilier municipal.

Altceva, acum. Două lucruri, de fapt. Unul sordid, de alaltăieri, despre reacția la violență. Mă dusesem în Piața Unirii să iau apă pentru T. Acolo, plin de porumbei. Cu o fantastică îndemânare, o țigăncușă de nici șapte ani apucase trei și pornea să-i ducă acasă, la frigare, presupun, când au oprit-o doi tineri. Fiindcă fusesem cel mai aproape, fata m-a întrebat: "- De ce ați lăsat-o să-i ia?" "-Ce să-i fi făcut?", am răspuns. "- Păi, noi de ce am putut? Avem ceva special?". Nu aveau nimic special. Decât că erau tineri? Că n-au trăit tot ce am trăit? Încă nu s-au obișnuit să suporte orice? Să scot de aici o morală și o speranță. M-aș grăbi.

Al doilea, și mai spinos. Nu-i chiar adevărat, sau nu numai adevărat că trecutul fusese înlocuit cu imagini false. Tocmai trecutul, de secole, i-a făcut pe români să se lase așa de ușor îmbrobodiți. A da vina numai pe comuniști e la fel de incorect ca a spune că ceaușismul ne stă în fire. Adevărul e amestecat).

"Trebuie să hotărăști pentru tine însuți, căci este viața ta în joc. Rostind aceste cuvinte, Luther ne amenință și crede că ne pune cuțitul în gât. Dar noi îl respingem cu vorbele unuia și mai mare și mai circumspect: nu depinde decât de noi să ne formăm o părere asupra cutărui sau cutărui lucru și să ne scutim astfel sufletul de neliniște. Căci, prin natura lor, lucrurile nu ne pot constrânge la nici o judecată". Sunt cele două atitudini. Una, a doua, duce la construcții intelectuale riguroase, neutre față de ființa gânditorului, deși se folosesc de toate resursele lui. Cealaltă, dramatică, dezordonată, determină mutații spirituale. La limită, cel puțin în capul meu actual, spiritualitatea se poate desprinde de intelect. Ce mi se întâmplă este încercarea de a trăi potrivit datelor mele reale, iar acestea, datele reale, presupun un intelect scăzut.

Nietzsche însuși aparține gândirii dramatice, nu celei reci. Noutatea adusă de el este alta: voioșia gândirii. Nu-l afectează neliniștea dostoievskiană, culpabilizarea iudeo-creștină. De aici, din voioșia lui se trage "frivolitatea" lui Cioran. Partea proastă este că omul absolvit de vină nu cu idei te lovește. Nu-i vorbă, **homo religiosus** este cel puțin tot atât de agresiv. Pe om nu-l schimbă nimeni, nici în bine, nici în rău, aceasta e apărerea lui Nietzsche. E adevărat că omul are nevoie de idei ca să nenorocească popoare - altfel, fără ele, nu poate să nenorocească decât indivizi -, dar nu ideile îl fac agresiv. Dacă nu i le furnizează unul, le ia de la altul. Nu de idei duce lipsă **le roseau pensant**. A propos, bietul O.N.U.! Nu scapă o ocazie să ia picioare în fund. Pare o prostie ce spuneam, dar așa e, spiritualitatea se poate desprinde de intelect. În toți artiștii se desprinde, ca să dospească în ei; dacă nu, ce fac e inconsistent. Se deosebesc între ei prin curajul de a se desprinde până la marginea nebuniei, ori chiar până în toiul ei. Unii nu se mai întorc. Am cochetat cu ideea asta de câte ori mi-a venit bine. Am avut grijă să n-o iau în serios. (Nimeni, vreodată, nu mi-a dat sentimentul că știe ce e o idee mai mult decât un biet năuc care, după ce a frecventat cenacluri fără să scoată o vorbă, acum mă oprește pe stradă și-mi cere o sută de lei. Ba vrea să scrie o carte, ba îmi spune domnule inginer. Are totdeauna de comunicat ceva din care nu se înțelege nimic. În timp ce bolborosește, își sculptează ideea cu mâini foarte fine și mă face să simt că e mai aproape de gândire decât sunt. Cum veneam ieri prin pădurea Thouars, după ce tocmai mă frapase a nu știu câta oară că studenții își încep frazele scrise fără literă mare, dar presară majuscule pe unde nu te aștepți, mi-am spus că poate urmează un nou Ev Mediu, cu clivaj adânc între elite și rest. Astăzi, mai potolit, zic: statistica ar arăta că, proporțional, numărul oamenilor cultivați n-a scăzut. Nouă este generalizarea semidoctismului. Înainte erau analfabeți, acum sunt bacalaureați. Toată lumea trece prin licee, care nu fac față. Au gura plină de vorbe și capul de clișee, caricatura ideii lui Montaigne, patronul universității unde studenții nu știu că între fraze se pune punct).

"Ochiul" și alte simboluri

Mitologia confirmă izomorfismul ochiului, al percepției vizuale și al transcendenței divide. G. Durand arată că "ochiul sau privirea sunt întotdeauna legate de transcendență, fapt pe care-l constată atât mitologia universală, cât și psihanaliza".

În acest context ochiul este implicit legat de **cer,** care este o manifestare directă a transcendenței, a puterii, a perenității, a sacralității. Mongolii cred că Cerul vede tot și, atunci când fac un jurământ, proclamă: "Să știe Cerul" sau "Să vadă Cerul". Dar, în același timp, cerul este purtător al stelelor-ochi; de unde, izomorfismul ochiului și al stelei. În gliptica maya, **stelele** sunt adesea reprezentate ca niște ochi din care țâșnesc raze de lumină. De asemenea, dintre cele patru stele regale, stelele-reper ale calendarului babilonian (Aldebaran, Regulus, Antares și Fomalhaut), Aldebaran este cel mai adesea figurată printr-un ochi.

În spațiul egiptean ochiul era asemuit cu o **barcă**: "ochiul tău drept este barca de seară, iar cel stâng, barca de dimineață"; în **Textele piramidelor** este vorba despre doi "ochi răi" ce păzesc intrarea, simbolizând sigiliul ușii.

Ochiul ce corespunde focului este pus în legătură, în India, cu funcția contemplativă a lui Amithaba ("Lumina Nesfârșită"). Tronul său este sprijinit de un păun, al cărui penaj este presărat cu ochi. De altfel, **păunul**, denumit animalul "cu o sută de ochi", devine, în tradiția creștină, simbolul fericirii veșnice, al contemplării lui Dumnezeu de către suflet. În mitologia greacă, însă, Erinona, o frumoasă și castă tânără, a fost violată de Adonis, la îndemnul Herei și apoi transformată în păun. Dar dacă păunul era consacrat Herei, aceasta se datora desigur acelor oceluri, asemenea unor ochi nenumărați (o sută, se spunea), care-i împodobeau coada. Acești "ochi" erau cei ai lui Argus, veghetorul. În legătură cu aceste oceluri, G. Bachelard spune inspirat: "... irisul penei de păun, acest ochi fără pleoapă, acest ochi necontenit deschis". (**L'Eau et les Rêves**).

Alături de păun apare **cucuveaua** care vede noaptea - simbol al cunoașterii, al vederii ce depășește antinomia întuneric-lumină, deci dualitatea și trimite la ochiul frontal, al cărui nume **Tri-locana**, indică "viziunea triplă" mai bine decât noțiunea de "al treilea ochi", prin care e tradus de obicei. Alchimiștii vor face din cucuvea imaginea filosofiei ermetice, a cărei cunoaștere, spune S. Hutin, permite adeptului să vadă dincolo de oglinda aparențelor.

Ochiul frontal nu este, desigur, străin pietrei frontale, **smaraldul**, despre care legenda spune că ar fi împodobit fruntea lui Lucifer, apoi pe cea a lui Adam în Paradis, după căderea lui Lucifer. Smaraldul de culoare verde de pe fruntea celui ce își deschide al treilea ochi, indică integrarea sa în Pomul Vieții, în tradiția biblică. Așadar, smaraldul este piatra luminii verzi, ceea ce îi conferă atât o semnificație ezoterică, cât și o putere regeneratoare. Dar, fiind o piatră a cunoașterii secrete, smaraldul îmbracă un aspect fast și unul nefast, ceea ce, în religiile binelui și răului, se traduce printr-un aspect binecuvântat și unul blestemat. Se poate observa acest lucru în exemplul lui Lucifer. Sub latura sa nefastă, smaraldul este asociat cu al celor mai periculoase creaturi ale iadului, în lapidarul creștin. Deoarece s-a ivit în Infern, smaraldul se poate întoarce împotriva creaturilor infernale ale căror secrete le cunoaște. Iată de ce, în India, se spune că simpla vedere a unui smarald provoacă viperei și cobrei o asemenea spaimă, încât le sar ochii din cap. Iar potrivit unor credințe egiptene și etrusce, se socotea că smaraldul, o dată așezat pe limbă, îngăduie chemarea duhurilor rele și dialogul cu acestea. Îi era recunoscută, mai ales în privința vederii, puterea de tămăduire prin atingere. Era piatra clarviziunii, precum și a rodniciei și nemuririi.

Smaraldul - sau ochiul cu viziunea triplă - este legat și de **unicorn**, devenit **licornă**, care reprezintă încă o expresie a celui de al treilea ochi din frunte. Prezent în inconștientul popoarelor, "cornul de aur" e personificat în mitul grec prin Palas Atena născându-se cu coiful de aur pe cap din craniul lui Zeus. Licorna sau inorogul figurează, în același timp, în nenumărate planșe ale unor tratate de alchimie (ale lui Lombardi, Lambsprinck, Mylius). Un animal fabulos cu un singur corn în frunte, de origine orientală, legat de al treilea ochi și de atingerea stării de Nirvana, de întoarcerea la centru și la Unitate. Era hărăzit să indice hermetiștilot occidentali drumul spre aurul filosofal - spre transmutația interioară care are loc atunci când este reconstruit androginul primordial. În China, numele inorogului, Jilin, înseamnă yin-yang.

(Continuare în pagina 15)

Afrodita Carmen CIONCHIN

Ilie GYURCSIK

Paradigmă și interpretare (II)

Feodor Dostoievski săvârșește o adevărată "revoluție paradigmatică", fenomen sesizat de Mihail Bahtin, dar rămas neînțeles atât în epocă (vezi obiecțiile lui Lunacearski), cât și mult mai târziu. Pentru prima dată în istoria literaturii o astfel de paradigmă generativă, aflată la mare profunzime, se **dedublează**, implicând "diferența ontologică", respectiv diferența de principiu dintre "ființă" și "ființare", într-o **ontologie a diferenței negative**. La nivelul **ființei**, ceva există în mod autentic atunci și numai atunci când se sustrage oricăror determinări/diferențe, "fiind" (origine indeterminabilă a genezei tuturor determinațiilor/diferențelor și în care se "re-contopesc" toate diferențele; la acest nivel, idealul **teandric** (al Dumnezeului-Om) este unul **teo (-atropocentric)** re-prezentat în lume (în domeniul ființării), ca **absență**, ca **taină** și ca **înțelegere a relativității tuturor diferențelor**. La nivelul **ființării** ceva există numai în măsura în care e instituit de un limbaj, de o vorbire; omul, "fiind" la întretăierea unor limbaje incompatibile, își poate găsi esența numai în măsura în care își impune propria diferență: un limbaj total diferit de cel al celorlalte ființări. Dar cum limbajul, prin definiție, e social, este ceva gata instituit și pregătit să instituie înainte de apariția **individului** "omul viu" dostoievskian, poate să se definească doar negativ, prin "țipăt" (un nonlimbaj), prin destituirea limbajelor care încearcă "să-l vorbească" (să-l "definească"). Aici idealul teandric este (**teo-**) **antropocentric**, ca **prezență multiplă**, ca **secret**, ca **zgomot**, ca **ireductibilitate a diferențelor** (Ortega y Gasset arată, cu intuiția sa inegalabilă, că numai datorită "fluxului verbal" în care sunt prezentate personajele dostoievskiene "noi ne saturăm de viața lor sufletească, iar personajele dobândesc o evidentă consistență pe care nu le-ar putea-o conferi nici o definiție...". Dostoievski - spune mai departe criticul spaniol - "nu numai că evită să lămurească secretul personajelor sale", ci și "fluidizează stilizarea caracterelor, lăsând să transpară numai ambiguitatea lor..." - **Confruntarea cu Proust**, trad. Andrei Ionescu). Caracterul principial "dublu" (deci, nu ca în romantism) al acestei paradigme exclude "logocentrismul" (sau ceea ce M. Bahtin numește "monologism") și revendică o **anti-logică** și o **nonraționalitate**, în sensul în care sunt suspendate cele patru principii ale raționalității (identitatea, noncontradicția, terțul exclus și rațiunea suficientă) pentru a recupera tot ceea ce logica și raționamentul exclude sau marginalizează: **paradoxurile, sofismele,** procedeele persuasiunii **retorice** etc. Textul dostoievskian este unul **supraîncărcat de toate tipurile de memorie**: **memoria culturală** (așa-numita "intertextualitate"), **memoria socială** (a limbajelor ce instituie diferențe la acest nivel), cea **lingvistică** (prin actualizarea etimologică și "enciclopedică" - în sensul lui U. Eco - a întregului spectru semnatic al cuvintelor), **memoria narativă** (cuvintele și elementele narative devin adevărate "avalanșe" semantice, cumulând, fără restricții și într-un mod neselectiv - deci contrar lui Tolstoi - **toate** semnificațiile generate în chiar procesul narativ), cea **a operei dostoievskiene înseși**, a textelor anterioare (unitățile fiecărui text păstrează parcă, și aceasta chiar atunci când nu sunt trimiteri mai mult sau mai puțin explicite, sensurile dobândite anterior în alte texte dostoievskiene). Ceea ce pare să aibă aici o valoare negativă este tocmai **memoria empirică** - personajele par să nu învețe mai nimic din experiența "trăită", de aceea ele nu "evoluează" de fapt, ci, eventual, se transformă radical, asemeni transformărilor operate de revelația religioasă, când personajele văd "un nou cer și un nou pământ". Cuvântul naratorului, atunci când acesta nu e personaj, ci ipostază a "autorului", este unul logic-identitar), de aceea el apare deobicei la sfârșit, în afara narațiunii propriu-zise (ca în ultima frază din **Însemnări din subterană**), reprezentând limbajul social care și determină această "ipostază". Și tot de aceea, "naratorul-autor", ca cel care generează efectiv un text-"țipăt", se retrage în "absență". Paradigma proiectează nu numai **omul ideal** (care, asemeni lui Hristos, îl înțelege și-i gata să-l accepte pe Marele Inchizitor), nu numai **omul real** (cel care se revoltă împotriva forței institutitoare de diferențe a feluritelor limbaje; ori e "poliglot", jonglând nepăsător cu diferite limbaje, indiferent față de consecințe, asemeni "demagogului", a "marelui păcătos" etc., fie e cel care e victima traversării oamenilor-limbaje diferite; sau e "sfântul" ce tinde spre "omul ideal" etc.) dar paradigma generează și **idealul de scriitor**, ca fiind cel ce cunoaște caracterul inconsistent ("mincinos") al tuturor limbajelor și le denunță, obligându-le să intre în "dialog", să se "demaște reciproc", orchestrându-le "polifonic" (într-un sens "dodecafonic"), pentru a arăta imposibilitatea dialogului și falsitatea comunicării prin limbaje, ca și "zgomotul" pe care îl produc vorbirile simultane, adevăratul scriitor fiind **absent**, ascultător tăcut al freamătului lumii "transpus pe scenă", ipostază a Creatorului însuși.

Anton Cehov. Paradigma cehoviană pare cel mai greu de formulat și aceasta deoarece în ea însăși e prezentă o exigență cognitivă: pentru **a fi** trebuie **să știi**. Or, în timp ce existența este nemijlocită, singulară, autonomă, alterabilă, temporară, cunoașterea, depinzând de limbaj și experiență, este indirectă, mijlocită, generală, nealterabilă (ci doar falsificabilă!), atemporală. Din punct de vedere **ontologic**, paradigma cehoviană pare să afirme

că **"partea" este singura care există, ea e de aceea egală și chiar mai cuprinzătoare, mai mare decât "întregul"** și aceasta deoarece **numai "partea" este subiect**, întregul subzistând doar ca rețea intersubiectivă și/sau "ecosistemică". Autonomia subiectului uman corespunde **ideolectului**, așa cum pluralitatea subiecților corespunde unor "graiuri" ireductibile (netraductibile unul în celălalt), dar care pot fi "prezentificate" de un limbaj neutru: limba naturală comună. Paradigma cehoviană este una **hipersemiotizantă** deoarece pare să afirme că **tot ce ființează există în mod semnificativ** (precum celebra pușcă din panoplia scenografică a teatrului cehovian), că **sensul** ființei, al subiectului, al vieții **este imanent**. Avem astfel un **refuz al diferenței ontologice**: ființarea **este** ființă și chiar mai mult, deoarece prima poate deschide noi perspective acesteia din urmă sau, dimpotrivă, poate transforma ființa în neființă. Cehov pare să nu creadă în existența unui adevăr general valabil (= "ontologic"), ci numai în unul "subiectiv", pragmatic, local, temporal și temporar, circumscris **hic et nunc**. **"Comedia "cehoviană este una a "erorilor"**: eroarea de a prefera generalul abstract sau pe cel livresc, ontoligizându-le, în defavoarea ființei individuale, unice, "paralizând-o"; "eroarea kitsch:, cea de a prefera artificialul naturalului, firescului, doar pentru că primul pare să învingă timpul și alterarea, în timp ce al doilea nu există decât temporar sau, altfel spus, a prefera "ideea" deoarece e "veșnică", trăirii în timp și sensului stabilit ad-hoc, trăire și sens valabile doar aici și acum. Din perspectiva acestei paradigme nu există "doi Cehovi", cum credea Lev Șestov și mai cred astăzi mulți alții. Bănuiesc doar că în jurul anului 1887, Cehov dobândește într-un fel conștiința propriei sale paradigme **ca paradigmă** (o "emergență recentă", ca să folosesc expresia lui E. Morin), adică intuiește faptul că toți subiecții umani trăiesc potrivit unor "mentalități" de care nu sunt conștienți și pe care, deci, nu le pot schimba după voie (cum părea să gândească înainte), "mentalități" ce nu pot fi judecate potrivit unui adevăr general, "obiectiv", ci doar din perspectiva **efectelor** pe care le produce asupra oamenilor confruntarea lor reciprocă, adeseori tacită. Sau, cu alte cuvinte, Cehov ajunge la conștiința unui anumit "relativism paradigmatologic" (astfel Cehov va fi tot mai interesat să exploreze modul în care se constituie astfel de paradigme-mentalități, principii de structurare a unor viziuni asupra lumii, nuvela **Stepa** fiind în acest sens deja un "experiment" **conștient**). Sau, altfel spus, Cehov intuiește caracterul relativ al propriilor sale principii, relativism care, alături de credința în existența "idiolectală" a adevărurilor, va conferi stilului cehovian acel aspect de "impresionism plastic" (despre care a vorbit, pentru prima dată, Lev Tolstoi), "impresionism" întărit și de tipul de memorie pe care par să le aibă elementele textuale la Cehov. Astfel, **apelul la memoria culturală** (la "intertextualitate") este la Cehov mai degrabă **negativ,** așa cum negativă este aici și persistența **memoriei ideologiei sociale**, deoarece ambele stochează "limbaje" parazitare la propriu, în sensul în care, devenind "mentalități", ele își extrag substanța ontologică din exploatarea resurselor vitale implicate în niște "idiolecte" sau "graiuri" **existente** local și temporal. **Memoria, proprie textelor cehoviene, este una narativă și pragmatică.** Cuvintele, în al căror spațiu semantic se și petrece confruntarea dintre "limbajele" generice și "graiurile" ("idiolectele") particulare, se **autonomizează**, cumulând semnificațiile apărute în procesualitatea semantică (datorită acestui cumul semantic ele sunt deseori confundate cu "simbolurile", deci cu unități metaculturale, acestea din urmă fiind continuu și insistent denunțate din perspectiva paradigmei cehoviene propriu-zise). Cuvintele devin astfel mai complexe decât narațiunea (ca a treia posibilă sursă a "impresionismului" cehovian), mai complexe decât acțiunea scenică, ele fiind proiecții fidele ale unei paradigme în care **"elementul" este mai complex decât "structura", "partea" mai bogată decât "întregul", "subiectul" mai semnificativ decât "lumea"**. Sub aspect **ideologic**, opera lui Cehov proiectează "în negativ" (atât în sens "fotografic", cât și în cel al "răsturnării comice" amintite mai sus) o lume a diversității democratice - într-un înțeles european modern, apropiat zilelor noastre - o lume în care, cum spune Cehov, "oamenii sunt chemați să se civilizeze unii pe alții" și aceasta în perspectiva unui progres lent dar sigur al surmontării alterității, al refuzului sălbăticiei "fără grai", dar mai ales al neacceptării unei ideocrații autoritare, inumane, intolerante, propunând soluția **parcului/grădinii/livezii** (în rusă, la Cehov, un singur cuvânt: "sad"), cu sensul de **culturalizare intersubiectivă a naturalului**, al civilizării firescului. **Modelul de scriitor** pe care pare să-l implice paradigma cehoviană: scriitor este cel care în mod autonom (fără modele livrești), dar în consens cu o comunitate de confrați, trudește asupra resurselor limbii naturale, pe care le curăță de reziduuri metafizice, livrești și ideologice, recuperează "graiuri" din cele mai felurite, pentru a semnala, întotdeauna indirect, reflexiv, dar cât mai exact și firesc, un adevăr personal ("subiectiv"), asumat din punct de vedere etic, un adevăr aflat direct din experiența conviețuirii umane (din acțiuni, "vorbe" și "tăceri") și inseparabil de dimensiunile pragmatice ale acesteia.

Interpretarea celor trei paradigme, cât și a operelor respective prin aceste paradigme, nu se poate face în afara paradigmei proprii fiecărui cititor. Din punctul meu de vedere, cei trei scriitori pot fi considerați ca reprezentând cele trei mari paradigme ale literaturii și culturii: Tradiția, Modernitatea și "Postmodernitatea" sau, dacă doriți, ei pot fi priviți ca ilustrări ale stadiului originar al celor trei paradigme contemporane: "neotradiționalismul", "hipermodernitatea" și, respectiv, pluralismul paradigmatologic al "epocii democrației generalizate, planetare". Că opera scriitorilor amintiți a fost și este citită în afara paradigmelor doar schițate mai sus, dovedește caracterul de "invenție" al încercărilor de acest fel, dar și faptul că literatura se exprimă în limbă, aceasta din urmă fiind la rândul ei o "magma" de paradigme posibile. Cu alte cuvinte, chiar dacă formularea unei paradigme ar fi "exactă", ceea ce este prin definiție imposibil, nici atunci ea n-ar putea "controla" - cum tinde să creadă Edgar Morin - "adevărul tuturor expresiilor sale", deoarece limbajul ca și arta nu au o paradigmă, ci sunt "magme de magme" de semnificații.

Rodica BINDER

Memorie și uitare

Să fie memoria doar depozitara întâmplărilor ieșite din comun, în indiferent ce regim al trăirii, euforic sau disforic, fericit sau nefast? Întrebarea îi preocupă pe antropologi și ea rămâne acută - în măsura în care facultățile memoriei de a depozita relicvele celor trăite pot fi influențate. **Lethe Kunst und Kritik des Vergessens*** se intitulează în original cartea profesorului Harald Weinrich, expert în științele literaturii și limbajului, romanist de formație, fondator al Institutului pentru limba germană ca limbă străină cu sediul la Munchen, profesor din 1993 la College de France. La 15 mai curent, eminentului autor i-a fost decernat la Hamburg premiul hanseatic Goethe. **Lethe - arta și critica uitării** a văzut lumina tiparului la editura C.H. Beck din Munchen. Harald Weinrich pornește de la premiza că rememorarea și povestirea celor întâmplate sunt două procese înrudite simbiotice aproape. Din vechime, povestirea a constituit cea mai bună formă a rememorării fiindcă povestind, subiectul uman conservă și filtrează în același timp, sensurile întâmplării. De aceea, istoria culturală a uitării - nu neapărat a amneziei, a fost studiată, complementar de Weinrich în această ultimă carte a sa. Într-un interviu publicat în revista Der Spiegel, autorul vastului eseu despre uitare, afirmă că dacă i-ar fi dat s-o ia de la capăt, ar miza în structurarea constientului mult mai masiv pe cartea memoriei, decât pe cea a uitării. Ar deveni un mai bun observator al realității, dar ar acorda mai puțin credit rațiunii analitice. Cartea **Lethe- arta și critica uitării** a fost scrisă ținând piept tuturor tentațiilor teoretice. Memoria umană nu este comparabilă cu magazia de date a computerelor - este de părere ilustrul profesor, reamintindu-ne cât de important este rolul criteriilor morale în evaluarea și povestirea în redarea prin discurs a amintirilor. Ceea ce nu implică cu necesitate ca povestirea să fie un act eminamente moral. Povestitorul, desigur cel talentat, alege din noianul de date doar acelea care sunt investite sau pot fi investite cu sens. Deci este evident că în viziunea autorului cărții, scriitorii buni sunt și cei mai valoroși depozitari ai unei anumite memorii a umanității. De altfel, plictisit de teorii, profesorul german care predă la College de France gramatica, se plimbă neobosit în paginile cărții sale, prin ținuturile literaturii. Această preferință nu se datorează doar unei inocente plăceri, cât certitudinii că memoria umană, spre deosebire de cea a computerului, manifestă o apetență ieșită din comun față de tot ceea ce este bizar, ce se abate de la regulile normalității, ale banalului. Acest personaj plimbăreț prin ținuturile literaturii - care este în bună parte autorul cărții **Lethe - critica și arta uitării** - consideră că nici arta foiletonului, nici tipul flaneurului prin hățișurile memoriei ori ale literaturii nu sunt personaje sau ipostaze ale eului, demne de dispreț. Dimpotrivă. Povestitorul, care încă din antichitate uzează de arta retoricii, structurează spațiul memoriei, și astfel, nu este exclus ca de multe ori scriitorul să fie mai demn de crezare decât istoricul - consideră Weinrich, precizând că vitalitatea genului romanesc se datorează și capacității romanului de a transporta materia memoriei. Cine ar putea fi totuși depozitarul memoriei colective? Iată o întrebare căreia este foarte greu să i se afle un răspuns. Dar - vorbind de memorie - ce spațiu îi este rezervat polului ei opus, uitării amneziei? Harald Weinrich mărturisește că la început a intenționat să scrie o istorie a memoriei de la Renaștere până în zilele noastre. Ar fi fost, mărturisește autorul în interviul publicat în revista citată, ar fi fost de fapt istoria unei înfrângeri. Fiindcă între rațiune și memorie bântuie un neîncetat război care se sfârșește în favoarea celei dintâi. De pildă, elevul model al lui Rousseau, Emile - nu mai trebuie să învețe nimic pe de rost. Iar în timpul Revoluției Franceze, uitarea a devenit un imperativ cetățenesc de prim rang. Dacă Weinrich s-a decis totuși să consacre uitării o carte, aceasta se datorează și efectului angoasant pe care l-a avut asupra psihicului său acea oră zero, din 1945. Tânăr pe-atunci, autorul s-a întrebat ce este îngăduit și ce este interzis să fie dat uitării, deși uitarea este un fenomen care se instaurează spontan și nu deliberat conștient. Fiecare modificare a suportului de păstrare a informațiilor - se soldează cu o pierdere de informații. O cultură nu poate exista în afara memoriei, a transmiterii amintirilor de la o generație la alta. În cazul științelor naturii - azi domnește regula ștergerii din memorie a informațiilor mai vechi de cinci ani - evident este vorba de informațiile publicate în literatura de specialitate. În cazul întâmplărilor istoriei situația este evident alta. Fiindcă, popoarele se definesc și prin ceea ce consideră ele demn de a ține minte. Însă noi germanii - declară Harald Weinrich, ne aflăm în acest context într-o situație limită: noi suntem datori să nu uităm Holocaustul, oricât de dificilă ar fi asumarea și îndeplinirea acestei datorii. Apoi, germanii trec în ochii altor europeni drept fanatici ai memoriei, impresia confirmându-se și prin munții de dosare Stasi. Aflat în vizită în fosta RDG și confruntat cu aceste dosare, istoricul britanic Thimothy Garton Ash cita din memorie o deviză a scriitorului Ernest Renan - care dădea popoarelor dreptul la uitare... Cert este că - potrivit viziunii lui Harald Weinrich, memoria înmagazinează de preferință anecdoticul - deci ceea ce poate fi povestit, istorioarele mărunte, individuale. care fac marea istorie... Apărută în germană, cartea **Lethe - arta și critica uitării**, ar putea cădea în eventualitatea traducerii ei în românește pe terenul extrem de fertil pregătit deja de câteva lucrări cu totul remarcabile consacrate memoriei victimelor comunismului și într-un plan mai larg, raportului dintre memorie, povestire, destin individual și istorie...

* Harald Weinrich, **"Lethe Kunst und Kritic der Vergessens"**, C.H. Beck, München, 1997.

Șerban Foarță: Salvador(ul) salvat și lungul drum al zilei către noapte

Joc secund, joc fecund

Fin, răsfățat degustător de litere frumoase, Șerban Foarță rămâne unul dintre puținii scriitori care cutează să desfidă canoanele pragmatismului de astăzi, caligrafiindu-și cărțile fără nici o grabă, imun la semnele ce vor tot mai multă iuțeală, la ritmurile trepidante postmoderne, în solitudinea atelierului său po(i)eticesc. Spun atelier cu sentimentul că nu-s prea departe de adevăr, căci limba, ca orișice minereu, se poate prelucra în fel și chip, după măiestria celui ce sencumetă să purceadă pe acest drum. Desigur că nu tututor ce-și spun scriitori le e dat să simtă limba în care s-au născut, necum o alta, astfel încât să-i dibuiască și cele mai tainice cotloane, de-aceea îmi pare fals să îi numim pe acei ce pot doar simpli meșteșugari, atâta timp cât poartă în sine ceva ce altora le e străin: talentul de-a fi desăvârșit în limbă. Este aceasta un dar primit, cum alții de-a construi romane, sisteme filosofice etc., prin născare. Nu numai meșteșugari, ci și artiști ai limbii. Ce-ar face însă, oare, tot acest har, ca și truda pe care o animă, fără erudiție, ironie, umor, înțelepciune? Probabil că nimic. Puse cu toate laolaltă... Poet fiind, lui Șerban Foarță i s-a adus reprosul dezechilibrului dintre fond și formă. Literatura este, s-a spus, un vehicol pentru sens, pentru idee, în lipsa cărora ea și-ar pierde rostul. Perfect de acord. Dar asta nu înseamnă nicidecum ca asupra textelor ce nu-și propun, vădit, acest lucru să se arunce anatema. Este, în ultimă instanță, un simplu exercițiu de acceptare a diferenței. O diferență care, printre altele, poate proiecta o pată colorată asupra literaturii prea însetate de adevăruri, scrisă în alb și negru. De altfel, Șerban Foarță nu face altceva decât să-și respecte ceea ce aș putea numi, fără teamă că exagerez, un adevărat pariu existențial: nu scrie, el, dintr-un trecător capriciu, căci viețuiește, cea mai mare parte a timpului, în republica, ori regatul, contează foarte puțin, literaturii, al cărei regim presupune gratuitate și delectare. În fapt, asta și e scrisul pentru Șerban Foarță: o plăcere, un **leisure**. Așa cum alții se recreează colecționând obiecte diverse și bizare, cum alții adoră drumețiile, tot astfel el se relaxează făcând literatură. Ce pentru alții-i o corvoadă, la Șerban Foarță e desfătare. Pe de altă parte însă scriitura lui Foarță e estetizantă, uneori pedantă, ironică, debordând de fantezie, de arome lucide, dar înainte de toate hiperinteligentă, este în măsură să inhibe. Acolo unde, modest, autorul vede doar meșteșugul, ceilalți simt atingerea geniului. Cărțile lui Șerban Foarță, nu-i un secret, sunt pentru inițiați, păstrând la distanță lectorul comod. Spre deosebire de I.D. Sîrbu, a cărui scriitură mult mai democrată țintea atât interesul minerului nepretențios, cât și pe acela al lui Blaga, Șerban Foarță adoră neologismele, franțuzismele, invențiile lexicale, fina retorică, nici una totuși din snobism. Încât parcurgerea atentă a cărților sale face mai mult decât frecventarea a "n" cursuri universitare de stilistică sau vocabular. Cu toate acestea, Șerban Foarță este, incontestabil, o vedetă. Paradoxul își are explicația sa. Deși nu le e accesibil, el este predilecția snobilor. Din acest punct de vedere, avem de-a face cu un autor vulnerabil. O carte semnată Șerban Foarță, cu dedicația de rigoare dacă se poate, dă bine în bibliotecă (ea va fi deschisă doar cu ocazia exhibării trofeelor autografe). Șerban Foarță este un scriitor căruia butada "mai degrabă citat decât citit" îi vine precum o mănușă.

Foarță vs. Dali

Traducător de calibru, Șerban Foarță își măsoară puterile cu texte majore: Valéry

Mallarmé, Gainsbourg, Dali*. Înainte de a discuta pe marginea acestei din urmă tălmăciri, câteva remarci de ordin general. Traducerea nu e privită, îndeobște, ca o operă de frunte în ierarhia creației, când e cazul, evident, ci mai degrabă ca o îndeletnicire colaterală. Îndrăznesc să cred că avem de-a face cu o prejudecată, discret hrănită de un orgoliu maldirecționat. Visul oricărui autor este acela de a fi unic zeu al textului, de-a nu-și împărți cu nimeni genialitatea. A scrie trebuie neapărat să însemne a crea, de unul singur, pe când traducerii nu-i este accesibilă decât recrearea. A recrea, se consideră, ar fi astfel un meșteșug inferior creației (fals). Traducerea presupune însă știința de maestru, a propriei limbi. Traducerea înseamnă a crea un **alt** text decât cel original, deși același!, într-o nouă limbă, cea maternă. Drept este că sunt mai multe tipuri de traducători: care se păstrează aproape de litera/spiritul textului, fără a interveni creator în el, dar și care, mai rar, nu se intimidează de vocea autorului, completând-o, îmbogățind-o cu iscusință. Nu mă-ndoiesc că Șerban Foarță face parte din a doua categorie. Bunăoară, eseul lui Dali stă drept mărturie că afirmația nu-i politicoasă, de complezență. Voi încerca, în cele ce urmează, să arăt care e performanța (=arta) traducătorului. Întâi de toate, textul în sine cere o familiarizare, deloc minimă, cu sfera artelor frumoase, presupune așadar o instrucție în acest sens, fiindcă apar numele unor plasticieni cvasi-necunoscuți cititorului de rând, se vorbește despre evenimente sau opera de artă ce necesită un comentariu de specialitate, o punere în context. Iată de ce Șerban Foarță nu pregetă să-și construiască un admirabil sistem de note proprii prin care intră în dialog cu autorul fără nici o inhibiție. Acesta (sistemul) nu are doar menirea de a explica, ci și pe acelea de a corecta sau de a comenta. Sunt cazuri în care, vezi de pildă nota 34, Șerban Foarță polemizează, plin de succes, cu însuși Dali. Pentru a fi întru totul onest ar trebui să rezerv acestor note un spațiu egal cu al întregii cronici, deoarece reprezintă un exemplu cât se poate de concret de înavuțire a textului original, prin forța tălmăcirii măiastre. O altă reușită a lui Șerban Foarță este aceea de natură strict tehnică. Se poate sesiza rapid că, deși în proză, textul curge eufonic, ghidat de un ritm al său interior, care trimite indubitabil la poezie. Între creier și inimă poetul Foarță nu rămâne-n dilemă. O mostră elocventă: "Aflând eu, în adolescență, că un Cervantes, autorul nemuritorului **Quijote**, murise, după ce-l scrisese spre gloria maximă a Spaniei, în sărăcia cea mai lucie, că descoperitorul însuși al Lumii Noi, Columb, murise tot în asemenea condiții și,

pe deasupra, -ntemnițat, n-a trebuit să-mbătrânesc pentru ca propria mea prudență să mă povățuiască astfel: 1) să trec prin închisoare cât mai devreme cu putință. Lucru pe care l-am făcut. 2) să ajung, pecât posibil, o leacă multimilionar. Ceea ce, iarăși, s-a făcut. Ca să reziști ispitei lor, fiind, adică, în situația de-a nu le face vreo concesie, cată să ai, tu însuți, bani" (87, 89). Impresionează, apoi, opulența lexicală. Șerban Foarță se arată a fi cu adevărat un stăpân al cuvintelor: la chemarea lui răspund de la neologisme și cuvinte rare, până la termeni pătrunși de un parfum arhaic (simbioza e însă desăvârșită, fără stridențe), într-o veritabilă cavalcadă. Mijloacele de îmbogățire a vocabularului (amatorii ar descoperi aici, ca în toate cărțile semnate Șerban Foarță, un adevărat filon aurifer, suficient chiar pentru un doctorat) sunt folosite judicios și, iarăși, inteligent. În fine, eleganța, dezinvoltura traducerii fac, dimpreună, ca în românește textul să sune, probabil, mai bine decât originalul. Câteva cuvinte și despre eseul lui Dali. Pamfletul său vitriolant, în formulări tipic vanitoase, adresat, cum ne avertizează ironic titlul, criticilor "vârstnicei picturi moderne" ("vârstnicei" vrea să însemne îmbătrânite înainte de vreme, căci a apucat-o pe căi greșite), este, de fapt, un prilej pentru tirul său necruțător îndreptat împotriva chiar artelor frumoase ale modernității, judecate prin prisma opoziției ce s-ar manifesta între spiritul francez, rațional, inteligent, și cel spaniol, de care Dali se simte mai aproape, mistic și irațional. Nu pot să închei înainte de a remarca aspectul (tipo)grafic elegant al cărții incluse într-o serie bibliofilă, serie datorată bunăvoinței editorului Samuel Tastet. Așa cum, se pare, Șerban Foarță și-a descoperit editorul potrivit, tot astfel, Dali și-a găsit traducătorul salvator.

Între zi și noapte

Va fi fost, de bună seamă, o surpriză cooptarea lui Șerban Foarță în staff-ul nou înființatei Facultăți de Jurnalistică. Spun asta nu doar gândindu-mă la titlul de doctor în filologie, de care scriitorul n-a făcut nicicând paradă, cât mai degrabă la cărțile sale, ce umplu, binișor un raft de bibliotecă. Se pare că o altă zicere notorie i se potrivește lui Șerban Foarță și-n acest caz, anume că nimeni nu e profet în... ograda-i profesională. Mă rog, să trecem astă bizarerie în contul tulburei tranziții și să purcedem mai departe, cum va fi făcut la timpul potrivit și cel despre care-i vorba în rândurile de față. Tot atât de adevărat e și faptul că, nu mai puțin decât învățăceii filologi, aceia de la ziaristică au nevoie de tutela unui magistru în persoana lui Șerban Foarță. Se știe că amploarea presei noastre de după decembrie '89 firește nu a fost susținută și de creșterea unei echipe profesioniste, în adevăratul sens al cuvântului. Așa se face că ziarele au rămas, un timp, pe mâna tehnocraților ce, după dramatica pulverizare a industriei, găseau în jurnalism un statut mai respectabil, și asta cu oarece profit, decât acela de șomer. Se pare însă că, pentru Șerban Foarță, "transferul" dinspre înălțimile eterate ale literaturii înspre zona mult mai prozaică a ziaristicii nu s-a făcut fără niscai regrete. Orice s-ar spune, el rămâne în primul rând un literat căruia-i vine greu să-și obnubileze tânjirea permanentă după ce-a fost, cândva, îndeletnicirea cea mai de preț. Înțeleg deci recenta sa carte dedicată presei** ca pe un semn al atașamentului față de litera care se vădește în fiece pagină. Un lucru îmi este lămurit: Șerban Foarță nu concede jurnalismului mai mult decât crede el însuși de cuviință. Textul în sine e greu de clasificat. Asta nu pentru că ar fi, blasfemie, prolix, ci fiindcă este și eseu, în care argumentarea se face destins, cu, aproape, zâmbetul pe buze, dar și academic (de un academism îndulcit prin chiar grație și răsfăț), căci fiecare afirmație își găsește, în subsidiar, un sprijin bibliografic năucitor. Aș îndrăzni să spun că textul de față este mai întâi unul care ține de sfera literaturii și abia apoi de aceea a teoriei jurnalistice. (Atenție, fraza anterioară nu are valențele unei judecăți de valoare). Argumente? Să le trecem împreună în revistă. La nivel formal, eufonia se apropie de perfecțiune. Aceleași mențiuni pe care le-am invocat și în cazul traducerii din Dali își păstrează valabilitatea. Nu are, deci, rost să mai insist asupra acestei veritabile inginerii textuale. Trebuie doar menționat că ea nu impietează asupra fondului. Dincolo de finele arabescuri, oricine poate vedea, armătura teoretică, sensul și coerența ei, rămân ireproșabile. Astfel zicând, calofilia nu dizolvă ritmul ideatic. Apoi, întregul conținut se nutrește din literatură. Regimul diurn/nocturn vine din Durand, Caragiale e omniprezent, un spațiu amplu le este rezervat acelor scriitori care, într-un fel sau altul și-au legat numele de instituția presei: Balzac, ori Mallermé, de pildă. Dincolo însă de spectacolul textual există în cartea lui Șerban Foarță unul, egal de fascinant, al ideilor, pus în scenă de o nedisimulată fervoare intelectuală. Rezumând, miza volumului e aceea de a urmări, ironic-detașat, modul în care regimul diurn al presei (= al clarității, obiectivității, transparenței), se preschimbă într-unul nocturn, favorabil deformărilor, manipulării sub influența diverșilor factori (cum ar fi, spre exemplu, regimurile dictatoriale și totalitare, expansiunea segmentului publicitar, utilizarea presei ca o formă redutabilă de șantaj). Devine evident, în urma lecturii că nimic nu-i nou sub soare, nici măcar sub acela al jurnalisticii. Tentația nocturnului a existat, se pare, dintotdeauna, ceea ce nu înseamnă că presa a abandonat definitiv bastioanele diurnului, ci doar că ea, deși proteică, este, paradoxal, într-o anumită măsură vulnerabilă. Mass media poate servi mai multor scopuri, depinde însă de **cine** o utilizează.

Avertisment: Ambele cronici rămân, fatalmente, incomplete, din varii motive, fapt care-l obligă pe recenzent, în virtutea unei minime deontologii, să recomande călduros cititorilor săi parcurgerea ambelor cărți prezentate fragmentar aci.

Sorin TOMUȚA

---

* Salvador Dali, **Încornorații vârstnicei picturi moderne**, traducere din franceză și note de Șerban Foarță, Est, 1997.

** Șerban Foarță, **Dublul regim (diurn/nocturn) al presei**, Editura Amarcord, Timișoara, 1997.

Șerban Foarță & Luca Pițu în dialog

Bouvard & Pécuchet în straie postmoderniste

-Ioana Copil-Popovici: Aș dori ca acest interviu să fie un dialog între dumneavoastră...

Șerban Foarță: Ce, între noi? Cu Luca e foarte greu să dialoghezi. Pe lângă el, eu sunt o palidă umbră.

Luca Pițu: Eu nu sunt improvizator de genul Georgel Pruteanu.

Ș.F.: "Georgel" e un histrion admirabil. Face niște lucruri foarte bune. Nu pentru noi, că noi le știm pe astea.

L.P.: Le face pentru românul mediu. Mi s-a întâmplat să mă duc la agenție să iau bilet și, nefiind atent, spun ca pe franceză: "Dați-mi un loc până la Focșani".

Ș.F.: Azi aici, mâine-n Focșani...

L.P.: Trebuia să spun bilet. Aia m-a corectat și, băiat gentil, zic: "Da, eu m-am exprimat greșit". Ea a spus atunci: "Știți, loc e o treabă, bilet e alta". Eu spun - "Da, știu, nu m-am exprimat adecvat, vă rog să mă înțelegeți..." etc. Ea zice:"A, uite în sfârșit cineva care recunoaște că nu s-a exprimat corect. Domnule, trebuie să ne mai uităm la emisiunea domnului George Pruteanu". Am fost încântat. Zic, ia uite! Georgel modelează... La un moment dat mă întreabă o studentă: "Ce bun e, dom'le, Pruteanu! De ce nu e profesor?". Și cum răspund eu la o asemenea întrebare? Zic: "E adevărat că Georgel Pruteanu este bun, mai bun decât toți profesorii cu care faci mata română. E clar că ați învăța mai mult dacă ar fi el aici. Pe de altă parte, nu confundați o competență profesională câștigată într-un domeniu, cu o abilitate de tip mediatic. Fiți atentă la fenomenul veleitariatului!". Mă rog, a înțeles respectiva. "Sigur că-i mai bun decât toți flecarii pe care îi aveți voi, dar el e specialist în idei generale".

I.C.-P.: Ce aveți de spus în legătură cu afirmația lui Dan C. Mihăilescu despre Breviarul nebuniilor curente, că ați ajuns la paroxismul ilizibilului?

L.P.: Eu nu știam textul, dar mi l-a spus un amic ieri la telefon...

Ș.F.: Dacă nu te supără...

L.P.: Nu, nu. Are dreptate. Dar el trebuie să țină cont de natura cărții mele. Eu am scos o sută de exemplare. Ele sunt numerotate. Se precizează că în această ediție au fost scoase doar o sută de exemplare. Deci, este o ediție nu pentru elită, pentru super-elită.

Ș.F.: Nici nu mi-am dat seama că este vorba despre așa ceva.

L.P.: Da, nu am scos decât o sută de exemplare. Nu s-a vândut în librării. Are copyright și tot ce trebuie, dar nu o trimit decât unor oameni care ar putea avea acces la ea. A doua fază, probabil, va fi când voi face o *refonte*. Problema e următoarea: eu am salvat grație prietenului meu din Sevilla o corespondență din '75 până în '89/'90. Mai degrabă o falsă corespondență, practic. Pentru că se putea scoate armătura epistolară și rămâneau fragmente, eseuri, texticole...

Ș.F.: Luca, vreau să te întreb în continuarea întrebării ei, pornind de la Dan. C. Mihăilescu, care se declară, de altfel, pițulian, fan al lui Luca Pițu. El are anumite îndoieli... (Îndoi-m-aș, dar n-am doi!) Apare problema următoare: el te somează, într-un fel, să te decizi.

L.P.: Nu e la prima somație. E la a patra. Cred că de la a treia carte mi-a zis: "quosque tandem?". Și am zis că perseverez. Când i-am trimis următoarea cu dedicație, i-am scris: "Voi persevera chiar dacă e diabolic". Poate vrei să știi aspectul ideologic. Ce-i dedesubt. Sigur că pe el îl deranjează și pulsiunea mea vituperatoare...

Ș.F.: Dar și el face un fel de vituperație.

L.P.: Sigur că face. L-a vituperat și pe Sava. Nu știu ce așteaptă de la mine? Să mă apuc și să redactez un dicționar de rime sau unul de termeni argotici?

Ș.F.: Să faci contabilitate. Andante contabile... Cum merge România, țară contabilă și andantină.

I.P.-P.: Continuându-i sugestia: nu se ajunge la un stil ludic autodizolvator?

L.P.: Ce putem răspunde aici? Că avem mai multe corzi la arcul nostru. Chiar mai multe arcuri. Textele sunt vituperante, în mai multe registre. Bun, cartea e prost culeasă și așa mai departe. Dar ca să vă explic vouă treaba din atelier: deci, eu mă trezesc plocon cu ceva de genul a patru sute de pagini. El le-a păstrat. Eu n-am păstrat corespondența lui.

Ș.F.: Jean-Paul Goujon, franco-spaniolul...

L.P.: Da, francezul spaniolizat specialist în biografii.

Ș.F.: "Pandișpanul", cum i-ar zice prietenul nostru cu fluturi.

L.P.: Și ce să fac eu cu ele? Eu pe ale lui nu le-am păstrat, ce sens are, nu? Dacă le-aș fi păstrat pe ale lui, ieșea ceva. Puteam să scoatem o ediție în Franța, la o editură. **A l'Ecart** se cheamă, unde am mai scos eu chestii din astea. Așa că mi-am propus să elimin găoacea epistolară. Uneori ele s-au decontextualizat și au rămas așa, ca niște căcăței meteorici! Are și un fragment enigmatic, și un poem în proză de Mallarmé.

Ș.F.: Ce părere ai de Marguerite Yourcenar? Tot aia? Pentru că am văzut acum în "Ciuleafărul" pe care l-am avut la îndemână, un fel de elogiu excesiv al ei, făcut de Traian Caius Dragomir. Traian ș.c.l. vorbește despre Mme Yourcenar și despre "Hadrianus" ca și cum ar fi vorba despre o capodoperă definitivă. Cred că tu ai dreptate. Știi la ce mă refer. Nu are importanță ce hram purta Mme Yourcenar. Puțin ne pasă. Este, totuși, o literatură minoră, nu-i așa?

L.P.: E în registru minor.

I.C.-P.: De ce?

L.P.: E minulesciană. Știi ce este major, totuși? Hai, ca să-i dăm o șansă gagicei, chiar post-mortemă. Ea la sfârșit are, sigur, roman-roman. Nu a mers ea până aici, că nu se credea Thomas Frau, dar se explică ea cumva, așa cum s-a întâlnit cu Hadrian ș.a.m.d. Are bucățele pe alocuri de mare calitate. Dar sunt de tip metatextual, deja.

Ș.F.: Mai mult post-modernist? Dacă prin post-modernism înțelegem o leucemie, o limfatizare a orice. Și **Memoriile lui Hadrian** sunt limfatice. E o oboseală, o sfârșeală.

L.P.: Da, în sensul acesta. La un moment dat ea vorbește despre Hadrian, dar vorbește ca un muncitor de istorie, nici măcar istoric. Și atunci, teoria spune că în timp ce religiile antice erau în decădere, iar creștinismul nu se instalase încă, era în lumea mediteraneană, nu, nu un fel de vid, ci un fel de vacanță; și că, uite, Hadrian a avut noroc de om liber. Să nimerească în interstițiul ăla. Sunt niște pagini frumoase, mai frumoase decât cinci capitole din roman.

Ș.F.: Totuși, cred că-i o carte frumoasă, ușor manieristă, ușor plictisitoare, ușor post-, dar nu post-modernistă, ci post- la orice. Postuitatea ca atare.

L.P.: Anna Soror ți-a plăcut?

Ș.F.: N-am citit-o.

L.P.: E o nuvelă despre iubirea dintre un frate și o soră. Eu zic că era suficient dacă scria numai titlul ăsta. Mi-am permis și eu să mă bag. Nu numai tu te-ai băgat la Animula. Ai văzut?

Ș.F.: Eu am făcut o mică poezie, o pastișă după "Animula, vagula, blandula,/ Comes hospesque corporis...". Acolo era vorba, printr-un anacronism, și de glanda pineală: "glandula/ Quae pinealis est dicta".

L.P.: Ești un adevărat cartezian!

Ș.F.: Nu știu. Căci "cartezian e latina", vorba lui Ion Barbu: "Cartezian e latina,/ Dar geometria, arsă, gravă,/ Ești virago frigid, Cristina!/ Sunt soba de la Ulm, suabă." - Luca a scris superb despre asta. Despre glanda pineală, despre al treilea ochi (al soacrei), despre Șiva și... fi-va.

L.P.: Și despre Societatea de Pinealogie de la Amsterdam. Există un "Pineal Studies Group". Endocrinologi, care cred în asta.

Ș.F.: Nu știu ce părere ai despre Bernea. E un mare pictor, așa cred eu. O spun și alții. Prin '67, are Bernea un fel de autoportret în care exact în dreptul ochiului lui Șiva e centrul crucii Sfântului Andrei, figurată de sprâncene și de cearcăne (praporii, dintr-asta au ieșit!). Indiferent dacă el crede sau nu în această intersectare importantă. Pentru că e foarte importantă. Altfel, de ce am mai vorbi de ochiul pineal. Numai pentru că îl au niște reptiloide? Și soacra lui... Ion-Luca! Spune-mi, Luca, tu îl iubești pe Vasile Lovinescu?

L.P.: Țin la el. Și am cumva insatisfacția că, putând să-l văd, nu l-am văzut. Eu mă întâlneam des la Casa Universitarilor cu Gorovei, nepotul lui Artur. Nu Artur cel tăiat împrejur, din poezia lui Mihai Ursachi.

Ș.F.: Nu. Artur Gorovei de pe vremuri. culegătorul, etnograful.

L.P.: Și, venind o dată vorba despre el, mi-a zis: "Nu vreți să-l cunoașteți? Că eu l-am frecventat de mic. Când eram eu mic, venea pe la noi pe acasă, Stino și cu o clică de neocrați și tradiționaliști".

Ș.F.: A spus și prostii, Vasile, nu te supăra. De exemplu, să crezi mereu că sunetul **"str"** este un sunet care ține de soteriologie... Când și în cuvântul strachină există...

L.P.: Păi, te poți salva, uite, dând o strachină cu ceva.

Ș.F.: Te poți salva, dar cu strachina te poți și ostraciza, că strachină de acolo vine. Dar îți dau alte cuvinte: "Fierăstrău". Te poți salvă?

L.P.: Ca martir, tăiat cu fierăstrăul...

Ș.F.: Poate are dreptate tot el, tot Vasile. Spune tu mai departe, iartă-mă.

L.P.: Deci, eu am cumva nemulțumirea că am ratat personajul. Am spus, "nu merg vara asta, merg vara următoare". Și vara următoare a trădat cazarmamentul. El venea de la București în fiecare vară la o casă în Lovinești, lângă Fălticeni.

Ș.F.: El îl cunoștea pe Părintele Avramescu care știi ce era, un fost suprarealist și urmuzian. Cât despre Vasile Lovinescu, eu l-am publicat în "Orizont" băgându-i-l pe sub ușă nu știu cui, iar unii au țipat ca niște proști. Dacă aș avea "Orizontul" de atunci, de prin '73 sau '74, acum ar fi interesant. Avramescu ținea foarte mult la Vasile Lovinescu, cu rezervele necesare, pentru că toți aveau rezerve unii față de alții. Avramescu fusese guénonist, pe urmă n-a mai fost întrutotul... Pe când Barbă-Neagră este, până când o să-i albească barba.

L.P.: Dar Barbă-Neagră e cam... L-ai văzut la Serata muzicală?

Ș.F.: La Sava. Da, dar mi s-a părut aproape bine, pentru că Sava era jalnic, încât oaspetele strălucea prin comparație.

I.C.-P.: Cum vă simțiți ca marginali esențiali ai intelectualității române?

L.P.: Nu știu dacă e o postură foarte confortabilă faptul că îți este recunoscut un statut marginal. Adică marginal, cu leafă de la guvern. Atunci ești ca un pastor luteran. Vrei să fi apostolul lui Hristos și iei leafă și de la guvern. Nu merge.

Ș.F.: Ajungem la Kierkegaard...

L.P.: Marginalitatea aceasta, în momentul în care ai circumscris-o, dispare. Deci trebuie niște formule nu știu cât de apofatice. Ceva de genul: "Pe lista mea sunt unul singur" sau "Din

gruparea mea fac parte numai eu și mă exclud periodic". Înțelegi povestea? Problema e a intra sau nu în rubrică, în clasă: a fi clasificat.

Ș.F.: Ar trebui să-i spunem ei, adică Ioanei, că până și mari outsider-i, ca Jean Genet, nu se mai pot revendica de la un statut de marginali din momentul în care devin, cât de cât, faimoși. E foarte greu. Nu poți să semnezi condica și să fii marginal. Nu se poate. Este o tristețe. Ar trebui să fim moșieri, rentieri sau om de sub poduri: stând nopțile prin gări și câștigându-ne chiștoacele cu greu...

L.P.: Să-ți câștigi cloșarzii metafizici.

I.C.-P.: Ați rezistat mirajului capitalei...

L.P.: E la mintea cocoșului următorul lucru: că există și modele policefale. Ca să nu spunem policefalice. Cum sunt cele nemțești. Ce înseamnă Bonn-ul în Germania? Fost-ai lele cât ai fost, Bonn-ul nu-i nimic și falusurile, adică turnurile, sunt la Frankfurt etc. Ai diverse edituri la Frankfurt, la Berlin u.s.w. Cutare ziare apar la Hamburg, cutari apar la München... Studentul se duce după profesori. Face un an într-un loc, schimbă universitatea...

Ș.F.: Da, asta e Germania, nu România, care e clona Franței, e strict centralizată.

L.P.: România are ceva ce face din ea o curluntristă. Că nu e nici Ghermania, pentru că ar trebui ca fostele provincii să aibă tari capitalele și modelele tari - Cluj, Timișoara, Craiova, Constanța etc. Dar nici centralizarea nu e chiar atât de puternică. Nu există iacobinism. Adică să ai tot ce contează la Bucale, și în rest dor și jale. Să știi că tentația Bucureștiului nu e la fel de puternică ca la intelectualii francezi, Parisul.

I.C.-P.: Puteți, totuși, compara atmosfera culturală din București cu cea din Iași sau Timișoara?

Ș.F.: Nu, de Timișoara nici să nu vorbim. În genere, nu se coagulează mai nimic, pentru că nu e recipientul. În Timișoara nu e cratița-minune, în care se face musacaua culturală.

L.P.: Sentimentul de exasperare pe care l-ai exprimat atât de admirabil există și la Iași și este exprimat la fel de admirabil, să zicem, de Dorel Spineanu.

Ș.F.: Acum, e adevărat că toți putem avea oftică pe orașul în care trăim. De fapt, cred că ne-am simți prost oriunde.

L.P.: Dar uite, și în Iași sunt niște reviste, niște edituri, gagiii polemizează între ei, se înjură, se împacă, beau ș.a.m.d.

Ș.F.: Nu. Aici nici măcar nu se înjură, nici nu se împacă, nici nu beau, nici nu mănâncă, nici a.m.d. Adică nu compara, domnule, orașul acela cu "Junimea", cu "Viața Românească" (și cu Luca Pițu)... Totuși, sunt câteva sute de ani de cultură acolo, orice ai zice tu.

L.P.: *Vicinumque pecus gradius uber habet!* Mi se pare că vaca voastră are un uger mai lăptos.

Ș.F.: Dragă Luca, dacă nu pot să-ți spun să-ți moară capra, îți spun să-ți trăiască vaca. Și nu e vorba de Schadenfreude. Asta e cu Europele Centrale. Vorba lui Dali, care zice: "mulți critici veniți din Europele mai mult sau mai puțin centrale, adică de niciunde". Eu am luat apărarea acestor Europe, într-o notă pe care am dat-o la cartea lui Dali, pentru că pe el îl interesează stilul 1900, în care Europa Centrală are ceva de spus. Dar nu compara Iașul, unde aveți scriitori importanți și la ora actuală... Pe Ursachi, sau dacă vrei, *Ursache!*

L.P.: Sunt totuși aici o groază de băieți și fete...

Ș.F.: Da, dar nu jucăm, nu polemizăm. Nu prea comunicăm. Suntem atomizați.

I.C.-P.: Spațiul toleranței absolute...

L.P.: Da, prea multă toleranță.

Ș.F.: Atât de multă toleranță, încât ne tolerăm la modul morților din cimitire. *Perinde ac cadaver.*

L.P.: Mais, mon cher Șerban, "la tolérance, il y a des maisons pour ça".

Ș.F.: Oui, ç'est Claudel qui l'a dit...

L.P.: Deci, măcar la Iași se creează cu o periodicitate calculabilă, măsurabilă cu rigla, niște efecte de intoleranță stimulatoare. Îi obligă să se redefinească, să se explice. Aicea, "Orizontul" să polemizeze - cu cine?

Ș.F.: Niciodată n-am prea avut cu cine. Că de bine de rău, la Iești, și pe vremea lui răposatu', erau mai multe: "Cronica", "Convorbiri", "Opinia studențească" și "Dialog".

L.P.: Da, erau câteva.

I.C.-P.: Revenind la opera domniilor voastre. Cum scrieți? Ce se află în spatele scrisului?

L.P.: Asta nu putem decât mima. Gesteme...

Ș.F.: Gândeme și răzgândeme...

L.P.: Eu scriu cu dreapta. La mine nu știe stânga ce face dreapta.

Ș.F.: Pentru ce, totuși, scrii? Ce te împinge să te reproduci printr-un fel de sciziparitate, ca să zic așa. Sau prin clonaj. De ce trebuie să te înmulțești ca un nenorocit? O sută de exemplare e, totuși, binișor...

L.P.: Păi, ne amintim că Restif de la Bretonne își scoatea, uneori, o carte numai în trei exemplare. Chiar Isidore Isou. Fiecare exemplar avea 5000 de pagini. Unul de pus la Biblioteca Națională, unul de dat prietenilor să circule și altul la el acasă.

Ș.F.: Al patrulea, inexistent, în **safe** la Vatican, lângă **Doctrina Substanței**...

L.P.: Să nu uităm că și maestrul Ursachi, *Ursache* pe nemțește, a profitat de șederea lui în Statele Unite ca să-și plaseze câte un exemplar din fiecare plachetă poeticească la Biblioteca Congresului.

Ș.F.: Ursache!?

L.P.: Da. Ursache e acolo. În caz de catastrofă nucleară, de război al stelelor...

Ș.F.: Chiar așa cum spui? Are umor Ursache!

I.C.-P.: Și, deci, de ce scrieți?

Ș.F.: De ce scriu? Pentru că nu cred cât și cum trebuie în Dumnezeu. Pentru că dacă aș crede aievea în Dumnezeu n-aș scrie nimic. Asta e. Nu cred suficient în Dumnezeu, aici e toată problema. Isus nu scrie. Decât cu degetul pe nisip.

L.P.: Și nu uita că răspunsurile mișto ni s-au furat deja. "Ca să nu ucid"...

Ș.F.: "Ca să nu fac amor"...

L.P.: Pentru că dacă fac amor îmi rămân cele mai frumoase pasaje în pat ș.a.m.d.

Ș.F.: Scrise cu cerneala lacrimii.

L.P.: Cred că un răspuns bun este și ăsta: ca să nu explodez, să nu înnebunesc, ca să-mi păstrez un minimum de coerență. Ar fi un răspuns.

Ș.F.: Un răspuns puțin voluntarist. Ca să poți să pui puțină ordine în imensul haos, în aleatorismul existenței. De fapt, ești un inginer hotarnic...

L.P.: Arpentăm cu mâna.

I.C.-P.: De unde provine metafora jocului din operele dumneavoastră? A jocului ca structură, de unde și acea ilizibilitate de care vorbea Dan C. Mihăilescu?

Ș.F.: Întreabă-l pe el, că știe perfect să-ți răspundă.

L.P.: Homo homini ludens. Ce să-i facem?

I.C.-P.: De ce nu scrieți romane?

ȘF.: Trebuie să-i iei prea în serios pe ceilalți ca să scrii romane. Să crezi în ficțiuni, în existențele altora. Noi nu putem face romane. Romanele sunt niște lucruri care, cred eu, țin de un fel de genială mediocritate.

L.P.: E o muncă cu mult efort, îți ia mult timp și, până la urmă, nici nu reușești ce ar reuși un foarte bun romancier. Eu am o pulsiune teoretizatoare ca și aceea de a crea un sistem filosofic, a crea un texticul. Totuși, încerci să bagi acolo realitatea. N-ai tancuri. Că dacă am avea... Cum spunea celălalt, întrebat și el de ce scrie: "Pentru că n-am bombe. N-am ce să fac. Am pixul numai". Și îți faci un mic gulag al tău.

Ș.F.: Ne-ai întrebat de ce e joc? Pentru că între a face o lume strictamente ficțională și una despre ficțiune, rămânem, câteodată, micționiști!

L.P.: Dar ce, lumea ficțională nu curge din stilou, pix? E rezultatul micțiunii pixuale.

Ș.F.: De aceea, între cele două straturi, între eventuala tentație a ficțiunii și tentația teoretică, apare o diferență de nivel, un joc. Cum este la șurubul care **joacă**. Nu e numai "ludens", nu e numai un sens ludic. Apare un mic dezechilibru, o fisură între una și cealaltă, prin care se insinuează metatextul, adică teoria.

L.P.: Și ficțiunea sau operația ficțiunii este joc pentru că e simulare, nu? Construiești un model narativ. Construcția e un joc, o simulare, ca în jocul unor copii.

I.C.-P.: Credeți în autenticitatea a ceea ce scrieți?

L.P.: De mult nu se mai vorbește despre asta... Și sunt prieten cu cei care au pus degetul pe bubă spunând că sinceritatea, ca în J.J. Rousseau, bunicul nostru...

Ș.F.: Micționistul!

L.P.: Micționarul! Deci, sinceritatea e construită. Sunt niște efecte.

Ș.F.: Dar scena aceea în care el povestește, cu un imens complex de culpabilitate, furtul panglicii pentru care a dat vina pe o alta. O crezi reală sau e numai ca să-și inventeze culpe imaginare?

L.P.: Am să-ți răspund indirect. În *Jurnal*-ul lui Goma, acesta îl acuza pe Virgil Tănase, care pretindea că a fost "colabou" la Securului. Și Goma povestește că, întâlnindu-se cu el, i-a zis: "Nu-i adevărat, tu n-ai fost colabou, dar spui că ai fost securist ca să se vorbească despre tine". Trucuri de genul acesta folosea și Rousseau.

Ș.F.: Uite, una e o autenticitate în ce privește lumea obiectivă, pe care poți să o contrafaci cum vrei, ca să devină plauzibilă în alt plan. Dar există o autenticitate, pe de altă parte, față de tine însuți. Adică să scrii în așa fel încât să fii convins, nu că nu trișezi (nu, pentru că ce scrii tu se impune ca o realitate în sine, autonomă), dar că trișezi cu scrisul. Scrisul nu are nici o legătură cu viața, cu sincerități le și cu alte prostii de soiul ăsta. Dacă faci o realitate paralelă, ești sincer. Numai atunci ești sincer. În rest, nu ești deloc. Adică faci o lume inconsistentă. Un nisip.

I.C.-P.: Care ar fi autenticitatea pițuliană?

L.P.: Iată o întrebare!

Ș.F.: Eu pot să-ți spun. Îți spun eu și, pe urmă, spune el ce vrea. Este provocarea permanentă, nu numai a lumii din jur, ci și a lui însuși, ca și a limbii, a unei combinații între mai multe limbi (deraieri lexicale, cuvinte-valiză **à la Jouyce**...). Asta e autenticitatea pițuliană, restul îl spui tu, Luca Pițu. Eu plec (din cameră, deocamdată).

L.P.: E dinamism. Ce înseamnă să fii autentic? Să fii viu și reacționar. Adică să reacționezi. Să nu te lași prins în formule și scheme...

I.C.-P.: Există un sistem de creație pițulian?

L.P.: Ca tot omul, și gagiul despre care vorbiți are un număr de obsesii, obsexii și e în război cu ele. Uneori, e mai puternic decât ele și le închide gura. Alteori, el le scoate pe geam, ele revin pe ușă...

I.C.-P.: Ce obsesii?

L.P.: Dacă spun eu totul acum, ce-or mai face exegeții, mâine, poimâine? Despre ce și-or face lucrări de licență și doctorate? Ce-o să se facă tezarzii? Tot eu să le dau mură în gură?

I.C.-P.: Aveți milă. Ajutați-i. Obsesiile...

L.P.: Sunt de tip hermeneutic. Adică niște întrebări pe care mi le pun într-un spectru, care nu e chiar excesiv de larg și de bogat, al științelor umane. Câteva, care sunt de tip esențial... Și, bineînțeles, am și eu un domeniu de specialitate unde încerc, cât de cât, să intervin, să construiesc, să demontez...

I.C.-P.: Există o teleologie în ceea ce faceți?

L.P.: Da. Sigur că urmăresc ceva. Există plan. Dar sunt niște planuri destul de suple. Agiunge! Agiunge!

I.C.-P.: Vă mulțumesc. Halal și aferim!

Sâmbătă, 24 mai 1997

Foto MIRCEA OPRIȘ

Ioana COPIL-POPOVICI

Cronica literară

Haiducirea lui Ioan Buduca

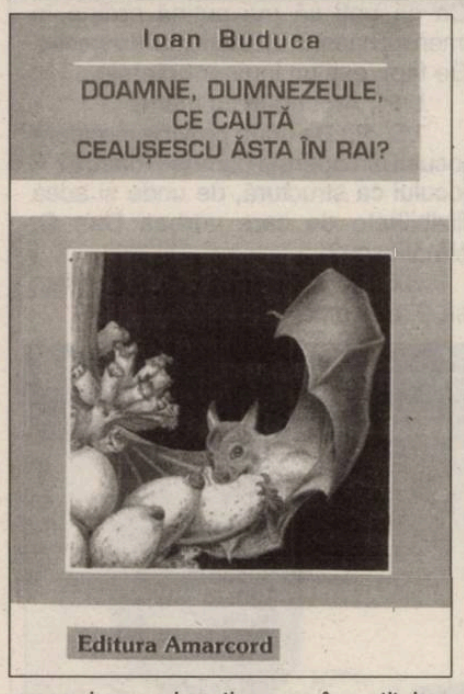

Între excepționalii critici ai generației optzeci, Ioan Buduca (cel de altădată: cronicarul literar al frumoaselor vremi ale foiletonului critic) manevra cu egal talent metafora critică, limbajul aluziv, divagația pamfletară. Dacă e să vorbim de talent, Ioan Buduca era cel mai talentat dintre criticii artiști ai tinerei generații. Vocația sa de poet se consuma însă în comentariul literar: foiletonistul trebuia, vrând-nevrând, să se supună solicitărilor discursului critic. Era subordonat Cărții pe care trebuia să o judece. Era încercuit de sensurile ei, nu neapărat abisale.

A scrie cronică literară înseamnă a omagia scriitorul de lângă tine: ins tocit de întâmplările zilnice, cunoscut - prea cunoscut. Previzibil. Către finalul epocii abuzive a culturii române eseistul și criticul debutează nu cu un volum de recenzii care să ilustreze forța generației, ci cu o carte de eseuri. **Despre ironie** (1988) era, în stil echinoxist, un studiu care trăgea cu ochiul către filosofi și eruditi, către teoreticieni și savanți, fără a părăsi - totuși - poezia. "O bună parte din farmecul ideilor cuprinse în această carte - scrie colegul și fratele său de suferință Radu G. Țeposu - ne parvine printr-o constrângere de tip anamnetic, un fel de **nu știam că știu,** teoretizat de autor cu o autoironie fără de care se poate cădea ușor în trufia filozofardă. Iar surpriza noastră - literatori suntem totuși - este că ne aflăm mereu pe tărâmul ideilor literare, deși părem invitați tot timpul la o riscantă plutire în domeniul speculației metafizice".

Peste zece ani de la **După Socrate,** Ioan Buduca revine în librării cu două cărți care ilustrează o evoluție spectaculoasă, sub semnul eliberărilor de orice constrângere posibilă. Au mai și slăbit frânele: nu "părem invitați" la riscantele speculații, ci chiar suntem invitați. Iar acel **nu știam că știu** care abia îmbobocea, iese cu trufie la suprafață, arogându-și drepturi tutelare: **Iată ce știu,** strigă naratorul. E dezinvolt, e energic, se rostește patetic asupra unor adevăruri care altădată erau sugerate cu grație. Nu se mai oprește la granițele pe care le fixa o carte, un autor, un domeniu de activitate. Trăiește euforia, bucuria, frenezia drogului cultural, spiritual; a ieșit în afara limitelor, se află dincolo de hotarele pe care, le ridicau interdicțiile, tabuurile, tinerețea cu timiditățile ei: nevrednicele solidarizări. **Nu știam că știu** e înlocuit cu un orgolios **Știam că știu** sau cu un Nu, știam că știu. Sau: iată acest drum pe care doar eu pot să vi-l ofer. Domeniile interzise altădată sunt parcurse în pas alergător. Prin pădurile teologiei (arborii pădurilor din care au ieșit milioane și milioane de pagini) Ioan Buduca galopează frenetic, fără bănuiala că ideile lui ar putea stânjeni iluștrii teologi. O sete teribilă de idei mari, de replici capitale, de situații totale animă fiecare pagină, implicată mai degrabă în recucerirea unui spațiu sacru, în restituirea unor adevăruri sacre - decât în analiză, reflecție senină, comentariu, studiu. Recuperare și restituire, reconfirmare a dreptului de proprietate, operațiuni realizate mai degrabă haiducește decât cărturărește fac din cărțile lui Ioan Buduca lecturi fascinante. Ele aparțin poetului care luptă la întâlnirea cu necunoscutul, cel cu care trăiește la marginile celor știute, ca liderii avangardelor, și mai puțin criticului, istoricului literar (cultural), filosofului și ideologului.

***

După 1989, Ioan Buduca abandonează foiletonul critic. Face, precum toți optzeciștii, comentariu politic, cu insistențe pe scenarii: "descoperă" misterele revoluției române cu o voluptate rară. Imaginarul funcționează în voie, capacitatea de a construi paradoxuri pare nelimitată. Comentariul politic realizat de Ioan Buduca e savuros, construit ca o nuvelă science fiction sau ca un roman polițist de foarte bună calitate. El este, în politologie, Raymond Chandler al nostru. Ficțiunea politică se revarsă și în paginile din **Și a fost seară, și a fost dimineață** (subintitulat **Eseuri de spionaj cosmologic**) tipărit de Polirom și din **Doamne, Dumnezeule, ce caută Ceaușescu ăsta în Rai?** apărut aproape simultan la Amarcord. Dar... ficțiunea politică nu vizează doar prezentul nostru, al românilor, al europenilor, al planetei: vizează Cosmosul care trebuie să se racordeze la ritmurile respirației noastre. Pentru prima dată se scriu "eseuri de spionaj cosmologic". Două cuvinte, unul din limbajul polițist, altul din cel de idei, își dau întâlnire pe masa de disecție a poetului. Pe de o parte, o profesiune legată de arta subversiunii, de știința travestirii, de capacitatea manipulării informației (**spionajul**), pe de alta, o știință riguroasă, care și-a avut marile personalități științifice dar și superbii naivi. Incitante, scrise de un stilist, cărțile lui Ioan Buduca propun neobișnuite alianțe între cele două categorii de artefacți ai universurilor imaginare, reale sau posibile.

Dar ce este Diavolul? Dar ce este Binele? Ce este răul? Iată întrebări care ar putea face din rescrierea manualelor de teologie, etică ș.a.m.d. un spectacol total. Trăim în epoca rescrierii manualelor. Ioan Buduca este unul dintre cei mai harnici autori care propune soluții categorice, radicale. De altfel cuvântul **radical** poate fi descoperit cu o remarcabilă frecvență pe numeroase pagini:

"Ceea ce lipsește generațiilor literare care au produs sub regimul cenzurii comuniste nu este numai talentul eroic, dar și radicalismul intelectual. Partea deja proastă a mentalității românești, fatalismul mioritic, a lucrat în această epocă numai monumentele caricaturale ale stupidității oportuniste. Ieșirea din cercul vicios al sofismelor acestui oportunism a fost încercată cu instrumentul însuși al regiei manipulării a cenzurii: noi facem artă, nu politică, voi faceți istorie, iar nouă nu ne pasă ce istorie faceți voi!"!.

Reproșuri de acest gen s-au făcut auzite în toate țările postcomuniste. Nu numai tinerii (încă) autori români și-au acuzat confrații de lipsă de radicalism. Cine citește polemicile din Cehia sau Polonia, din Ungaria sau din Slovacia va descoperi același tip de texte. Mai interesante sunt ierarhiile pe care, pornind de la afirmarea spiritului radical, le descoperă Buduca. Primul autor luat în calcule este Petru Dumitriu, apoi Breban, urmați de Negoițescu (cu **Romanul epistolar:** "ce face ceva în felul în care Mihail Sadoveanu făcu rolul de înlocuitor al literaturii noastre medievale și renascentiste"). Mai rămâne, în viziunea criticului, **Viața și opiniile lui Zacharias Lichter** "scris parcă în viitorul culturii române, acolo unde un personaj al luciditătii mistice, european cu rădăciuni pre-creștine, dar și hristic într-o dimensiune cu adevărat atemporală a imitației mântuitoare, așteaptă să fie recitit". Radu Petrescu, Ștefan Agopian, Horia-Roman Patapievici sunt autorii care ar ilustra necesarul radicalism. Lista e despovărată cam prea repede de autori pe care a mizat, de-a lungul timpului, chiar Ioan Buduca.

În fine, în aceste cărți performante prin ineditul așezării în actualitate, ar mai fi de semnalat mizele importante, replicile categorice, stilul tranșant, instalarea între afirmații apodictice. Altădată Ioan Buduca manevra, cu farmec, autoironia. Acum e pregătit să înfrunte marile nume, marile întrebări, marile teme fără preliminariile tactice: **Dar ce este Diavolul?** se întreabă eseistul ca să continue: **Panayotis Nellas, răspunde zguduitor...** Cărți pline de asemenea "Bombe", apariițile lui Ioan Buduca ne leagă nu de întrebările capitale ale momentului, ci de propoziția: **Oare știm să ne punem întrebările necesare?**

Cornel UNGUREANU

1. Ioan Buduca, **Și a fost seară, și a fost dimineață.** Eseuri de spionaj cosmologic. Editura Polirom, Iași, 1997; 2. **Doamne, Dumnezeule, ce caută Ceaușescu ăsta în Rai?,** Editura Amarcord, Timișoara, 1997.

Dincolo de cuvânt

Valea!

Pe vremuri, în limbajul colorat al colegilor mei de studenție, substantivul **valea!**, rostit pe un ton hotărât, care nu admitea replică, însemna "șterge-o, cară-te (de aici)!". Cuvântul funcționa, așadar, ca un sinonim foarte expresiv pentru un verb la modul imperativ. Nu știu dacă el învederează, și astăzi, această valoare. În realitate **valea!** este abrevierea - viguroasă, densă, violentă - a expresiei **ia-ți valea!**, reprezentând, fără îndoială, un element rezidual, un ecou târzielnic al limbajului ciobanilor mioritici din veacul de demult, deprinși să viețuiască împreună cu turmele lor, măcar în scurtul răstimp al verii, pe înierbatele goliști alpine din lanțul Carpaților. Cine nu era dorit acolo, străinul, veneticul, era îndemnat fără menajamente "să-și ia **valea**", adică "să coboare". Chiar dacă este recoltat din alt sector terminologic, evocând obiceiurile albinelor și practica albinăritului, substantivul **roiu'!**, pronunțat pe un ton adecvat, dă în vileag cam aceeași valoare gramaticală și stilistică. De astă dată însă, substantivul cu sens de imperativ **roiu'!** nu însoțește, ci substituie verbul corespunzător **a roi** - folosit, bineînțeles, despre albine - care, prin numeroasele sale înțelesuri, îl cumulează și pe acela de "a pleca (din stupul vechi) pentru căutarea unui nou adăpost și constituirea unei noi familii". **Roiu'!** se suprapune deci imperativului "roiește-o", "întinde-o", "șterge-o (de aici)!". De la albine s-a trecut la oameni, printr-un fenomen banal de extensie, eventual, de generalizare a înțelesului fundamental. Nu trebuie neglijat amănuntul că atât **valea!** cât și **roiu'!** sunt "invitații" - de loc amabile, lipsite de orice conveniență - la o "despărțire" grabnică, pripită, precipitată din partea celui care le propune etc., nu suportă nici un fel de tărăgănare. Adaug că, în structura lor de adâncime, asemenea "invitații" cuprind conotația amenințării, lesne identificabilă și la suprafață, datorită manierii dure în care sunt formulate.

Tot sus la munte, "la văratic", s-a închegat, fără îndoială, și expresia **a lua (pe cineva) la vale**, sinonimă cu "a-și bate joc (de cineva)", dar și cu verbele simple "a batjocori", "a zeflemisi". Cu sunet familiar, ea se ivește în operele multor scriitori ai noștri, de pildă în **Desfășurarea** lui Marin Preda: "nu există cufere naive... răspunde Niculae ca în somn. Crezi că dacă vrei **să mă iei pe mine la vale**, o să-ți ascunzi în felul ăsta, multă vreme, neghiobia?". C. Dobrogeanu Gherea: "Autorul **ia la vale** unele idei ce ne sunt scumpe și pe care trebuie să le apărăm". Sinonime cu **a lua la vale** sunt o seamă de alte locuțiuni, toate centrate în jurul verbului străvechi **a lua**: **a lua în batjocură, în bătaie de joc, în râs, peste picior, în balon.**

Nu va fi, nădăjduiesc, de prisos să adaug că, din substantivul **vale**, româna și-a făurit derivatul adjectival, devenit curând substantiv, **vălean** "persoană care locuiește în vale, la câmpie". Vasile Alecsandri: "Ești tu fată de muntean/ Sau copilă de **vălean**?". Prin acest înțeles al său, **vălean** se află într-o relație de opoziție semantică netă față de **muntean** "locuitor al unei regiuni de munte". Atunci cum se explică numele topic **Văleni de Munte**, denumind o localitate pitorească, așezată la 33 de kilometri de Ploiești, unde ilustrul nostru cărturar Nicolae Iorga a ctitorit o Universitate populară de vară, care a funcționat fără greș până în preajma celui de-al doilea război mondial? Nu e o contradicție inadmisibilă între **vălean**, derivat din **vale**, și determinantul **de munte**? Nu, nu este nici o contradicție, pentru că **vălean** înseamnă și "**locuitor de pe valea unui râu**" (**Valea Oltului, Valea Prahovei**), în speță, de pe **Valea Teleajenului**, care brăzdează munții și se unește, hăt departe, cu Prahova (G. Coșbuc: "dar ce ai, frumoasă fată,/ De ceți bate pieptul des?/ Prahova, după movilă,/ Pentru ce te-oprești mirată/ Și pleci ochii? Colo-n zare/ Un flăcău frumos răsare,/ E Teleajenul, copilă,/ Simți că este-al tău ales"). Orașul **Văleni de Munte**, în lumina acestor amănunte, denumește pe "locuitorii de pe **valea superioară**, din preajma Carpaților, a Teleajenului". Cunosc bine, încă din anii copilăriei joase, această "vale", meleag fermecat, de o sălbăticie tandră. Acolo îmi petrec, și acum, prea scurtele răgazuri ale verii. E paralelă cu cealaltă "vale", mai... "nobilă", a Prahovei, pe unde "roiesc" bucureștenii spre Brașov. Mă întristez foarte când lucrările de consolidare a șoselelor de pe Valea Prahovei, suprasolicitate, abat circulația automobilelor de pe ruta Brașov-Predeal-Ploiești pe Valea Teleajenului, cum s-a întâmplat chiar în luna iulie a acestui an. Dar mă bucur și mai foarte că "turiștii" noștri nu se molipsesc, nu se lasă seduși de belșugul frumusețiilor de pe Teleajen: îndată ce opreliștile încetează, ei se întorc cu nesaț pe moderna și mondena Vale a Prahovei, forfotind pe sub Vârful cu Dor, pe sub Jepi și pe sub Caraiman, fără să-i intereseze augusta și neprihănita lor priveliște, într-un furnicar de mașini care traversează Sinaia, Bușteni, Predealul, pe urmele eroilor lui Caragiale din **Tren de plăcere**...

Menționez, încheind, că expresiile **calea-valea** ("treacă-meargă"), **ce mai la deal, la vale** ("ce să mai lungim vorba de pomană"), **dă la deal, dă la vale** ("se silește în fel și chip"), **și-n deal, și-n vale** ("pretutindeni"), vorbesc convingător despre varietatea pământului românesc, despre "ondulația" lui, aproape ritmică.

G.I. TOHĂNEANU

În dezbatere

Manualul de istorie și eliberarea de reflexele totalitare

În societățile emancipate de sub servitutile ideologice ale statului-națiune, manualul de istorie contribuie la formarea gândirii indivizilor. Provocarea afectelor prin intermediul imaginii idilice asupra trecutului a rămas un mijloc de educație în țările cu o mentalitate totalitară. Cunoașterea istoriei unui stat și a comunităților umane care îl locuiesc este o problemă ce presupune o abordare științifică temeinică și o mare responsabilitate din partea cercetătorilor, profesorilor, scriitorilor. Informația care stă la baza cărții de istorie utilizată în învățământul mediu și în învățământul universitar din țările avansate este întotdeauna însoțită de explicitarea datelor și faptelor. Ideea potrivit căreia manualul de istorie este un instrument pentru formarea individului presupune și o implicare morală exemplară din partea autorului. Problematizarea evenimentelor trecutului contribuie la evitarea partizanatelor politice; la fel și abordările multiculturale și interculturale care au câștigat teren abia în deceniile postbelice, după ce viziunea esențialistă asupra istoriei ajunsese să facă adevărate ravagii.

Este meritul unor eminenți istorici apuseni de a fi propus în locul interpretărilor istoricist metafizice descrierea nemijlocită a experienței trecutului. Mă gândesc la reprezentanții Școlii de la Annales, la istoricii britanici din ultimul secol. Ei au făcut posibilă distanțarea binevenită de problemele trecutului, evitarea confuziilor între ceea ce a fost și ceea ce este. Atitudinea aceasta nu numai a ajutat ca discursul politic să nu mai fie îmbibat de informații istorice incontrolabile, dar a contribuit decisiv la distincția între două domenii ale căror instrumente de lucru și scopuri sunt diferite. Fernand Braudel atrăsese atenția asupra faptului că istoria nu este o disciplină utilă școlilor primare și gimnaziale. El susține ideea că abia în clasele terminale de liceu profesorul se poate folosi de metode adecvate în predarea istoriei. Argumentul său suna așa: este cu totul insuficientă prezentarea trecutului sub forma unei povești, elevul având nevoie de o explicare rațională a ceea ce s-a petrecut într-o epocă sau alta. Din acest punct de vedere și nu numai, neajunsurile sunt încă mari chiar și în multe state vest-europene. O limpezire a metodologiilor de descriere și de explicare a istoriei a atras și mai atrage dezbateri serioase. Care sunt motivele care împiedică o abordare diversificată a trecutului? În genere, manualul de istorie are preferințe pentru: origini, respectiv, simboluri arhetipale, continuitate în același spațiu, legături și unitate în sensul evidențierii uniformităților tradiționale, religioase, lingvistice. Este adevărat că provocările istoriei propriu-zise puteau să motiveze la un moment dat concentrarea pe teme de interes politic. Nimic nu justifică însă îngustarea orizontului până la crearea barierelor artificiale între comunitățile umane din interiorul țării.

Cu puțin timp în urmă, Institutul A.D. Xenopol din Iași a organizat un simpozion internațional pe tema: **manualul de istorie ca instrument în relațiile intercomunitare**. Au luat parte istorici din Ungaria, Moldova, S.U.A. și România. Alegerea tematicii amintite a avut în vedere multimea de obiecții existente cu privire la conținutul manualului de istorie utilizat în școlile din fostele state comuniste. Analizele au evidențiat multimea clișeelor existente în vechile și noile cărți școlare, rolul acestora în formarea unei imagini false despre alterități, în special despre națiunile învecinate. Un segment al comunicărilor s-a concentrat asupra prezentării principalelor neajunsuri în legătură cu înțelegerea istoriei comunităților minoritare din punct de vedere lingvistic sau religios ce trăiesc în interiorul statelor din arealul central și est european. S-a acordat interes regândirii conținutului manualului. S-a pus problema construirii cărții de istorie pornind de la alte concepte filosofice care să permită introducerea diversității informațiilor și opiniilor în legătură cu momentele de vârf ale trecutului. S-a vorbit despre diferența dintre istoria în accepțiune etnică și istoria tratată din perspectiva statului tuturor comunităților umane ce conviețuiesc în interiorul său. Majoritatea comunicărilor și dezbaterilor au argumentat de ce este necesară eliberarea istoriografiei românești de sub presiunea puterii politice, stăruind asupra faptului că ideologiile totalitare au influențat decisiv construirea imaginii despre trecut. În acest din urmă sens au fost analizate, alteori doar citate, atât fostele cât și actualele manuale care falsifică istoria cu evidente scopuri propagandistice.

Victor NEUMANN

De la multitudine la Unicitate

După volumele de poeme **De partea cealaltă a umbrei** (București, Ed. "Ecce Homo", 1993) și **Împotriva mea** (București, Ed. DU Style, 1995), Aura Christi își confirmă și prin următoarele două cărți* traiectoria poetică singulară în peisajul liricii tinere contemporane. Aparținând generației nouăzeciste, ea nu se revendică de la poetica postmodernistă, ci cultivă un neo-romantism cu nuanțări expresioniste și tendința de a cristaliza în forme clasice, întemeiat pe o cultură solidă și pe o irezistibilă apetență spre filosofare. Căutarea de sine - calm și angoasă, "putere și fragilitate", tinerețe și senectute totodată, constituie obsesia majoră a poemelor: "Închide ochii și pleacă/ în luminișurile interioare,/ supravegheate în absența ta/ de o zeitate devoratoare/... până la înțelepciunea oarbă/ de a înainta tot mai mult înăuntru,/ tot mai puțin în afară". (**Închide ochii și pleacă**). În vârtejul unui spectacol barochizant, îngeri, zei și demoni se confruntă cu sufletul poetei, care-i invocă spre a se scutura de accidental și insignifiant, spre a se lăsa "în voia curentului stârnit de cuvânt, de idee" (**Va rămâne semnul**). Ei sunt ultimele apariții dinaintea incandescentei revelații a sinelui, la care acești figuranți celești (ori demoniaci) o conduc, prin neîndurătoarele pustii ale singurătății: "perorez despre arta complicată de a lupta. pentru o totală singurătate-/ lăcaș mirific, unde a te bate/ pentru un destin ales, pentru puterea de a fi trist,/ e ca o ceremonie a orbirii sufletelor limpezi și disperate" (**Ascult orgile de gheață ale beznei**). Unica realitate investită cu forță absolută este teritoriul interiorității, apt de nemurire, figurat simbolic prin ghețuri, stânci, crini imperiali, fiare auguste. În acest sens, sufletul individual se deifică, devenind cosmic, iar **ceremonia orbirii** este totuna cu "intrarea lentă-n Timpul Meu", în templul lăuntric unde se poate culege "Imperialul Rod": "să mergi spre peisajul/ din fața ochilor până-/ golit de carne, de gând, de simțire,/ vei fugi tot mai repede spre miezul acelui peisaj./ Vei privi din când,/ pe furiș, trupul aproape uitat.../ Pe culmile rătăcirii vei reveni/ la drojdia lui de nervi și oase,/ alegând imaginile văzute/ cum văd numai vulturii/ și delfinii: rece și iute" (**Cum văd delfinii**).

Misterul guvernează suveran zvâcnirile celui cuprins "în antichitatea ta invizibilă", iubirea catalizează procesul, fără a coborî în uman, e mai degrabă o autoritate plină de exigență, neiertătoare: "umbra/ Ta de osii, imperială,/ scânteindă, pururi sumbră" (**Cum Mă-nchin unde Ți-e locul**), "amanții iubindu-se și/ devenind astfel Semizei" (**Cum se ridică din tine**). Topos sacru, "valea regilor" e locul "unde nici o putere, nici un semn - nu desparte" (**Singur, rar**) și "unde toți munții devin fântâni/ ce așteaptă călători însetați de licoarea/ rece, neîncepută" (**Cum se ridică din tine**). Până la ea este de străbătut regatul subliminal al spaimei: "Să se termine bezna/ în care ceva discret/ și înspăimântător zvâcni" (**Din turnul meu de iaspis**). Se conturează mereu același spațiu pur și hieratic, învăluit "de o ușoară strălucire rece", unde ești vânat de moarte, de flacără, de fiare, neputând vieții decât "în umbra lui Osiris", adică a sfârșitului și a renașterii, a structurării și a destructurării. A ajunge în **valea regilor** semnifică pur și simplu că "devenim ceea ce suntem: regi", "ascultând legile impuse/ de cifra Unu" (**Cântecel pentru Andy**). Remarcabile meditații asupra devenirii de sine, poemele Aurei Christi impresionează prin coerență, distincție și autenticitate, prin intensitatea combustiei lirice.

Simona-Grazia Dima

** **Ceremonia orbirii**, Asociația scriitorilor din București, Editura "Cartea Românească", 1996, și **Valea regilor**, Editura "Cartea Românească", 1996.*

Picătura de cucută

Starea de exil (II)

Cel de alături e străinul. Cel de alături este spațiul populat cu o lume în care trăim. Cine față de cine mai are sentimentul de "casă", de "acasă"? Primul semn al înstrăinării este dispariția simțului proprietății, diluarea lui în ceea ce se numește valoare bancară, virtuală. Nimic nu mai aparține fizic nimănui. Nimic nu mai aparține sufletului, decât trupului. Senzațiile atomului bine bulversat de frig, de foame, de durere, atom individualizat printr-un fel de conștiință a sinelui, păguboasă și eminamente ego-centrică. O conștiință a sinelui ostilă ideii de moleculă, de conviețuire într-un spațiu dat cu "străinul" individual de alături.

Relația inter-umană nu e una intermoleculară și nici intra-moleculară, existentă între doi atomi aflați într-o permanentă opoziție, ostilitate. Unul negativ, iar celălalt în mod automat, pozitiv, cu inversarea situațiilor. Iluzia leagă și dezleagă aproape instantaneu relații. Conviețuirea devine un soi de sistem de dezbinări în mișcare.

Zonele rurale încă mai păstrează ceva din unitatea cosmogenică a moleculei. Scos din spațiul matriceal, omul se atomizează, încărcându-se negativ sau pozitiv, după cum e necesar, față de cei din jur. Corp străin față de un mediu, regăsindu-și starea de comunitate doar în metafizic, în religie, filozofie, literatură, artă, cibernetică, cercetare. Fizic și metafizic. Starea fizică și cea metafizică se îndepărtează până la ruptură. Venitul dintr-o țară e străin pentru cei în mijlocul cărora se stabilește. Venitul de la țară e lipsit de minima insulă de pământ ferm sub picioare. Venitul dintr-o zonă în alta a uneia și aceleiași țări trăiește aceleași avataruri ale înstrăinării. Conflictul de limbaj, de mentalitate au drept corolare conflictele de credințe, cutume, semne. Universul devenit templu în civilizația greacă sub mâna arhitectului artist, apare, prin reluare și reproducere, golit de substanța transcendentală (ascunsă) sub mâna inginerilor romani, pentru a exalta în gotic și a cădea în derizoriu spre sfârșitul barocului. Dar universul nu e doar templul, bazilica, biserica; universul este însăși casa, compartimentată în camera de somn, camera de lucru, camera pentru mâncat și camera pentru provizii, ori redus la doar trei în cavernele din cofraj glisant ale blocurilor de locuințe. Viața, viețuirea în asemenea spații, ce neagă orice fel de sentiment de proprietate, duce la canalizarea formelor latente ale acesteia spre ființa de alături, femeia, bărbatul, copilul, animalul, pe care tind să le transforme în obiecte. Simțul proprietății se poate manifesta plenar doar asupra obiectelor, fie și dacă ele sunt niște ființe din preajmă. O nuanță aparte leagă sentimental omul de obiect, însingurându-l și mai mult într-un străfund de abis unde se afla de fapt. Dacă nu devin obiectul-proprietate al celui de lângă mine, atunci în mod sigur el va deveni. Există și variante ideale, unde atomii umani circulă haotic sau ordonat, dar dansând pe buza muchiei acelui abis în care se află permanent un om "stabil", o relație "stabilă".

Disperarea înstrăinării, a acestei tot mai accentuate stări de exil se manifestă prin violența paroxistică a simțului de proprietate față de celălalt, față de ceva capabil să constituie un punct de sprijin pentru cel însingurat. Există, cum aminteam, ca șansă, transcenderea spre zonele eterate ale spiritului. Dar câți sunt capabili să o facă, și câți sunt dispuși să renunțe de bună voie la sentimentul de siguranță fizică pe care i-l oferă proprietatea asupra cuiva sau a ceva? Dominarea fizică. Exacerbarea până-n dunga paranoicului dictatorial al celui ce încearcă să acopere cu umbra sa regală o zonă de influență, o rețea de relații de pe urma cărora să profite. După cele mai simple reguli ale opticii, umbra e opusă soarelui și reprezintă opacitatea acelui obiect sau ființe. Umbra prelungită e semnul sigur al crepusculului, chiar dacă sistemul de relații, zone de influență se întinde aparent până departe. Umbra este unidirecțională și nu va reprezenta niciodată obiectul sau ființa în întregul lor, decât ca pe un contur al trupului fizic. Al atomului uman, al singuraticului care, în disperarea sa încearcă să acumuleze cât mai multe valori, date, bunuri, relații, pe care să le depună în acea debara a ființei, care e chiar umbra lui. O debara ce se risipește odată cu apusul soarelui, sau încă mai devreme, dacă steaua-soare ce stă deasupra lui și-i dă contur e acoperită de un plafon de nori.

Mobilitatea relațiilor, în acest sfârșit de mileniu, e un alt semn al disperatului lor efort de a se agăța de ceva fizic, de a supraviețui, de a se regăsi așa cum își apar în utopiile lor. Dictonul omului de azi, devenit imperativ, nu mai este "Cunoaște-te pe tine însuți!", ci: **"Locuiește-te pe tine însuți!"**, cu adaosul: "căci haosul tinde să-ți umple ființa fizică, iar umbra ta să se dilueze, ca a oricărui obiect transparent". Și iată cum, prin ruptura dintre trup, suflet și spirit, nu cel de alături și străinul, ci tu ție însuți.

Asta când sentimentul ancestral al casei, ca reproducere a cosmosului, s-a atrofiat până la a face din fiecare individ un fel de Ahasverus, condamnat la nemurire și veșnică peregrinare, dar la limita cheltuielilor de trai, pentru care propria casă îmbracă nuanța de hotel. De la confortul de "o stea", la cel de "cinci stele", fără nici o legătură cu sentimentul înstrăinării totale care-l face să se simtă acasă oriunde: într-un avion, în tren, în mașină, la o cabană... Pretutindeni caută doar momentul de grație în care să se mintă puțin, să se extragă stării de exil exterior, spre a-și găsi insula luminată de un soare particular, și finit, avenul matriceal, populat cu organisme abisale mai nemuritoare decât toate istoriile lumi. Pentru fiecare dintre oameni lumea e dincolo, mereu dincolo, unde "Eu" devine persoana a treia a celui ce respiră acum. Trecutul nu mai există decât ca un fel de stimă a unei "Fugi" de Bach, câtă vreme nu mai trăiește niciunul din martorii improvizațiilor lui organistice.

Iar mâine, în mileniul trei, străinul de lângă noi va fi tot o ființă și nu Bach, el va supraviețui în muzee pe care nu le va mai vizita nimeni decât ca pe o curiozitate locală a unei provincii, numită Europa.

Paul Eugen BANCIU

Ilustrațiile reproduc imagini din albumul "National Museum of Anthropology Mexico"

Poeme de Dușan PETROVICI

Născut sub starea lichidă a umbrei
lumescul cântec adulmecă exactitatea
zborului;
e o boală lumească căderea liberă din
oglinzi;
câștigul pentru o noapte scrisă în
cuneiforme
e doar somnul supraomenesc al
sângelui;
lăsat să latre destinul va mușca
bocitoarele
adormite pe vârste incerte;
punctul mișcat și linia trasă dintr-un
mormânt
iată ce simplă e lumea contrastelor,
ca și iubirea trecută prin filtre de
kieselgur;
în vârf de lance un hidalgo a copt pâini
pentru toți visători nevrednici;
nebunia vei spune e spectrul teluric
care ne asupreste femeile;
frunzele văd în copac un călău
incoruptibil,
când, iată, rugăciunea noastră timidă
a înduplecat veșnicia să tacă!

***

peste mine un nor negru își desfăcea
bobocii
iar luna era învelită în hârtie de ziar
un zeu zăpăcit cară de veacuri acest
pachet fără preț
pe când internaționala sângelui trecea
prin labirint
o moarte cocârjată îmi călca pe urme
spunând adio vârstei ei de aur
și protejat de un hoit înfloritor
descopeream pe furiș
cosmosul în zdrențe al târziei tale iubiri

***

Judecata de apoi sau de nicicând;
Dionisos spânzurat sub flori
masturbante;
peste levantul vârstei ce ustură pielea
amintirea își urcă mercurul până la
sânge
și rușinea aprinde în noapte gudronul
frunzelor;
somnambulii adulmecă urma sirenei
(o fi fost cal sau poate centaur?);
câinii cei blânzi se reped la stăpân,
iar eu am împlinit o mie de ani
și o singură petală închide ochiul
peștelui mort.

***

Sufletul meu și-a culcat capul pe masă
ca un elev obosit;
puteam să jur că o să veniți să vă spun
adevărul
despre ucigașii din seră
și misticii eleganți colindând pădurile
teutone;
eu vă spun deschideți cartea la pagina
șapte:
acolo veți da de povestea cârjelor mele
pe care eu le-am trimis la plimbare
și într-un târziu ele au dansat cu
cenușăreasa
unei nopți ce nu se uită!

***

Pentru tine îmbrăcată în straie de opiu
voi căra fir cu fir, în casă, mormântul
tău de nisip;
pe piept o să-ți crească o eclipsă totală,
iar vântul o să-ți spulbere polenul roșu
sub care te ascunzi;
te voi unge cu mirul unei specii ce nu
știe să moară
și-ți voi întinde batista în care au
plâns virgine păduri;
apoi voi coborî pentru tine în inima
apei,
în piramida ei neagră,
și în toate straturile ce acoperă taina
visului tău
voi da de o mumie ce-mi va surâde!

***

nebunul vorbea de fericire
când am sosit la gară cu cele șapte meduze
stigmatizate
în livadă vișinii înfloriți mureau de
spaimă
iar noi ne-am ascuns să ne iubim
(pentru ultima oară) sub aripa unui
grifon
târziu foarte târziu ne-au judecat pentru
trădare
animalele cerului

***

Sufletul refuză oglinda, de trist ce e
sau poate din orgoliu;
eu văd ființa rugându-se sub o mască
străină
și anii ce s-au scurs - cutii goale de
conservă -
și tot ce-am pierdut pe drum,
acum își desăvârșește inutilitatea;
doar limbile timpului mai fumegă-n
adânc
iar orele sunt câteodată sfere perfecte,
doar iubirea nu și-a găsit cuvântul,
iar cuvântul n-a fost la Dumnezeu.

***

Rămâne totuși ceva:
umbra umbrelor și crinul crinilor,
hainele vechi plutind prin odaie ca niște
meduze
și cărțile în pielea goală, orânduite
anapoda în rafturi;
manechinul, cel cu iubiri secrete, ce
se uită la mine ironic;
și sufletul, da, sufletul șifonat ca o
cămașă de salahor;
o, amintire, floare de seră, nu-ți scutura
încă petalele,
eu mai aud copita melcului bătând în
caldarâm,
ca după o ploaie caldă!

Povestire cu final cunoscut

O cameră mică. Undeva la mijlocul peretelui stâng, singura ieșire, fereastra. Printre barele ruginite: soare strălucitor. Aparențe doar. Printre strălucitoare bare: soarele. Ruginit. Singurul obiect al încăperii, covorul. Altceva - nimic. Exceptând cărămizile. Netencuite. Căldură insuportabilă. Geamul închis. Gratii. Praf. Păr năclăit. Față nerasă. Ochi întredeschiși. Nări învolburate. Tăcere. Un roi de muște. În spatele gratiilor. Culori suspecte. Mișcări împotmolite. Mirosul aerului stătut. Absența florilor. Două ghete, doi ciorapi, rupți, pantalonii (nasturi lipsă), un tricou, roșu, o cravată, un sacou. La fel de roșu. Prezența unui trup. Sânge nerăbdător, zvârcolitor. Respirație gâfâită. Fire de păr. Un nas mare, coroiat. Un dinte rupt. Aer sângeriu. Plămâni pietrificați. Pietre sângerânde. Cărămizi. Un prim efort. Înălțarea mâinii. Barele. Zădărnicia obișnuită. Prăbușirea pe covor. Horcăieli. Stropi de sânge. Pe cărămizi. Genunchi zdrobiți. Un gând. Primul. Poate. Ultimul cu singuranță. Al doilea efort. Buze despărțite. Încercări de articulare. Limba ca un dintre. Altă încercare. Burta ca o gură. Primul cuvânt.

Apoi se perindă: al doilea, al treilea, al patrulea, al cincilea, al șaselea, al șaptelea, al optulea, al nouălea, al zecelea, al unsprezecelea, al doisprezecelea, al treisprezecelea, al paișpelea, al cincisprezecelea, al șaisprezecelea, al șaptesprezecelea, al optsprezecelea, al nouăsprezecelea, al douăzecelea, al douăzeci și unulea, al douăzeci și doilea, al două

Bogdan Mihai DASCĂLU

Omul religios/Omul areligios. Regimul lor alimentar

Preluăm încă din titlu antiteza (asumându-ne totodată și nuanțările necesare) dintre omul religios și cel areligios; portretele celor doi le regăsim în lucrarea **Sacrul și profanul** a lui Mircea Eliade: **homo religiosus** crede în existența unei realități absolute, transcendente, **sacrul,** care se manifestă în această lume, o sanctifică și o face reală; omul areligios respinge transcendența, acceptă relativitatea lumii acesteia și vede în sacru un obstacol în calea libertății sale. Eliade preferă termenului de ateism pe cel de areligiozitate tocmai pentru că este interesat de **comportamentul** (a)religios, și nu de opțiunea filosofică ce ar potența un astfel de comportament. Utlizăm și noi acest termen convinși fiind că, pentru antropologie, nu este relevantă luarea de poziție filosofică, ci suma de manifestări umane ce marchează o astfel de atitudine teoretică. Apoi, cum arată și Eliade, nici măcar ateismul cel mai drastic, marxismul, nu poate scăpa, în perimetrul practicii, de pecetea comportamentului religios; ba, mai mult, comunismul a încercat să introducă o nouă religie: o religie lumească ce a eșuat nu pentru că l-ar fi privat pe om de transcendent, ci pentru că a diminuat spațiul profan, prin sacralizarea tuturor aspectelor sociale, mai ales cele ale muncii și ale domeniului economic; această sacralizare "l-a privat pe om de vizuina lui în profan în care să se poată retrage în perioadele de indiferență, de ardoare religioasa diminuată" (Ernest Gellner, "Absența profanului - marxismul ca religie lumească" în **Lettre internationale,** ed. toamna 1995).

Acestea ar fi limitele de definire a lipsei de religiozitate. Aceasta va fi și neputința noastră de a indica tranșant deosebirile dintre comportamentul religios și cel areligios: nuanțele indicate mai sus trebuie mereu luate în considerare.

Descrierea comportamentului nutritiv poate fi relevantă pentru identificarea rupturii sau, dimpotrivă, a continuităților dintre existența religioasă și cea areligioasă, fiindcă orice "cod" alimentar nu poate fi decât puternic articulat cu etica și spiritualitatea celor două modele umane. Orice asceză (chiar în sens prim, de exercițiu fizic) aplicată propriului trup realizează o deschidere către un Altul, după cum "orice pornire senzuală ne situează în prezența Altuia, ne implică în exigențele și servituțile înclinației față de o anumită ființă" (Margerite Yourcenar, **Memoriile lui Hadrian,** p. 37). Carnalul nu are doar o semnificație organică sau somatică: "el are o încărcătură existențială, evocând un anumit mod de relație. Sensul său nu dă seama de pura obiectivitate: el este indisociabil de termeni precum 'plăcere', 'suferință', 'fior', 'poftă', 'viu', 'sânge', 'hrană'. El vibrează de conotații vitale și afective. dar are totodată o încărcătură ontologică: în carnea celuilalt ceea ce este presimțit, întâmpinat, este chiar ființa acestuia" (Xavier Lacroix, **Le corps de chair,** p. 64).

Vegetarianismul este cuprins de orice tip de program ascetic, indiferent de spiritualitatea în care se nasc aceste regulamente nutritive. Sensul principal al acestei practici pare a fi, cel puțin în cultura europeană, recuperarea unei stări primare, paradisiace. În Grecia Antică, orfismul (care, alături de pitagorism, e unul din curentele spirituale cele mai prodigioase - între cele ce prevăd interdicția consumului de carne) prescria adepților vegetarianismul nu atât din teama de a nu-și consuma semenii reîncarnați în regnuri inferioare, cât mai ales din dorința de a depăși eroarea ancestrală a primului sacrificiu sângeros (fie el sacrificiul prometeic de la Mekone, fie sfârtecarea lui Dionysos de către Titani). Această încercare era alimentată de speranța de a recâștiga beatitudinea pierdută a epocii paradisiace, când ruptura dintre zei și oameni nu se produsese încă. În creștinism, practica vegetariană urmărea același țel: refacerea stării paradisiace, înlocuirea fricii celui alungat din Rai cu dragostea, cu "tandrețea cosmică pentru orice creatură, chiar pentru târâtoare..." (Pavel Evdokimov, **Vârstele vieții spirituale,** p. 139). Chiar imaginarul și iconografia susțin această interpretare: legendele ni-l înfățișează pe Pitagora ca având o mare putere de a stăpâni animalele; iconografia creștină ne înfățișează sfinții înconjurați de animale îmblânzite. E vorba de același ideal paradisiac, în care omul era deopotrivă stăpân, ca participant, prin "numire", la creație, și frate al celorlalte viețuitoare. Un exemplu convingător: Francisc din Assisi admisese la comuniune pe "fratele animal".

Tipul uman care înlocuiește sfântul este starul. Și asta nu doar ca înlocuire a unui tip de celebritate cu un altul, ci chiar ca identificare de programe și idealuri. Un gazetar (Patrick Besson, în **Le Figaro Magazine)** vede în top-modele perfecțiunea feminității pe pământ, întrupări terestre ale păcii, beatitudinii, salvării; ele nu au o meserie, ci practică un apostolat; abstinente, famelice, sfinte, martire, ele reprezintă

religiozitatea modernă. Pe un ton de această dată ironic, Pascal Bruckner se întreabă și el: "Ce este o stea în zilele noastre? O sfântă Tereza care între două acțiuni samaritene joacă în filme sau cântă pe scenă (...). Cel ce nu încearcă să ne trezească simpatia prin atitudinea sa angajată în favoarea aproapelui nu face parte dintre idolii noștri" ("Arbitrariul inimii" în **Lettre internationale,** ed. toamna 1995).

Ceea ce surprindem referitor la tema vegetarismului este angajarea starurilor în propovăduirea ecologică. Abținerea de la consumul cărnii este forma cea mai drastică a protecției animalelor. Pentru doctrina ecologică este inacceptabilă tortura animalelor; necuvântătoarele nu sunt obiecte, ci creaturi vii față de care omul este răspunzător, iar intervenția în viața lor trebuie reglată de norme morale. Vegetarismul devine forma extremă a refacerii alianței dintre om și natură, natură văzută ca o ființă vie. Omul e vinovat față de Gaia, zeița pământului.

Apostoli înfocați ai ecologismului, starurile se declară vegetariene și se angajează în lupta pentru protecția animalelor. Interesant este faptul că vedetele uzează de aceeași imagistică, precum în cazul ascetismului tradițional. Doar două exemple: Michael Jackson este însoțit pretutindeni de unul sau mai mulți cimpanzei și este chiar proprietar al unei grădini zologice. Înconjurată de necuvântătoare, Brigitte Bardot se lasă cel mai adesea fotografiată în postura de ocrotitoare a "fratelui animal"; mai nou, ea militează pentru interzicerea în Franța a sacrificiilor animale cu caracter religios.

Iată cum aceste exemple par să interzică orice posibilitate de antiteză tranșantă între religios și areligios. Ne îngăduim însă să avem unele rezerve: pentru omul areligios un anumit comportament ascetic pare să se manifeste doar ca urmă, ca ecou diminuat al unui regulament riguros. Chiar asumat integral, el nu este niciodată asumat ca un element al unui cod **integrator** al vieții.

Cătălin LAZURCA

Ion Grigorescu - bogăția ascetismului

În deriva idiomurilor artistice actuale, Ion Grigorescu apare ca un exponent silențios al "ordinelor sărace" ale limbajelor post-moderne. Un "mărturisitor" franciscan al artei răsăritene care, într-un fel, nu a avut nevoie să se lepede de bogăția veșmintelor lumești pentru a îmbrăca mantia azură a "metafizicii tatălui"; el este încă de la începuturile biografiei sale artistice un fiu predilect al Domniei Sărăcia. Poverismul operei sale **multi și inter-mediale** - pictură, grafică, fotografie, film, obiectualism - e "golul" în care artistul își cultivă antiretoric metaforele compasiunii. Un duh al ascezei obiectuale necăutate, o paloare a paletei de pictură, o emaciere a formei invită la un necesar **distinguo** între **arte povera** ca opțiune ideologică și economia ascetismului răsăritean ca opțiune etică.

În ordinea vieții el se poate traduce prin diferența dintre "foame" și "post"; foamea e o privațiune față de care postul e o opțiune mentală și sufletească. În definitiv postul e o formă de respect ritualic, de curățire de sine, care te face complice cu încercarea limită, cu sacrificiul și chiar cu privațiunile celuilalt (cu foamea semenului). În evocarea dramei istorice față de care, în România, Ion Grigorescu a fost una din vocile cele mai clare, artistul trece dincolo de limitele expresiei tragice. **Reprezentării privațiunilor artistul îi preferă în ultima vreme tradiția ascezelor imaginii; căii "umede" a strigătului expresionistic, calea "uscată" a expresiei conceptuale; luxului aulic al mozaicului și icoanelor împărătești, umilitatea frescei.**

Arta lui Grigorescu e ascetică, absorbind în corpul său privațiunile vieții din jur ale celorlalți și simplitatea propriei sale existențe (con)dusă mereu pe muchia ascezei. Departe de specia fericită și norocoasă a artiștilor bogați care fac "arte povera" operând protestatar cu mijloace și materiale sărace (asemeni pictorilor docți care se amuză să picteze naiv), Ion Grigorescu exploatează legea **iconomiei** pentru a îmbogăți semnificația sărăciei. Arta sa e metafora strigătului mut al corpului social. Austeritatea sa antiretorică nu urcă din pariurile vreunui program estetic; nici nu este simplă instanță tutelară a esteticii operei lui, ci terenul pe care se joacă o complicitate morală dintre artist și o umanitate marginalizată; este, în fine, solul pe care artistul încearcă să concilieze progresiv pluralismul tehnicilor și diversitatea "eikon"-urilor sacre și profane; versante, ambele, ale unei viziuni cultivate în fluida asumare a contrariilor. Convertit din obedient restaurator în **hermeneut al imaginarului sacru bizantin,** la intersecția, surprinzătoare, cu ironia dada, Grigorescu se plasează în specia artiștilor care, în România, se exersează pe **coincidentia oppositorum a** atâtor contradictorii experiențe ale secolului XX. Din lecția distanței față de toate și de tot, y compris arta, transmisă de Duchamp provine foarte probabil privirea ingenuă, aurorală a interpretului artist, lipsit de radicalisme și îmbogățit de un mod inedit de înțelegere a patrimoniului oriental sub specia modernității sale.

* Ion Grigorescu, **Corabia,** Bienala de la Veneția, 1997, Giardini di Castello

Coriolan BABEȚI

Primul concurs național de interpretare vocală "Sabin Drăgoi"- Timișoara - iulie 1997

Purtând amprenta unei personalități de o copleșitoare erudiție și a unui spirit aparte, muzica lui Sabin V. Drăgoi se impune prin pertinența și acuitatea însemnelor originale în transformarea folclorului țărănesc. În acest sens, vorbim de un promotor al școlii românești, de un compozitor sensibil, de un folclorist de o măiestrie excepțională.

Facultatea de Muzică din Timișoara omagiază, astăzi, un ardelean crescut în Banat (în cartierul timișorean Iosefin, unde a copilărit), pe cel care și-a legat numele nu doar de propria operă, ci și de Conservatorul timișorean. Este în fapt o întoarcere spre începuturi, o revenire la tradiții - încă o dovadă că Timișoara rămâne un lăcaș al muzicii, al poeziei.

Fiecare voce înscrisă în Concursul național de interpretare vocală "Sabin Drăgoi" a fost pentru public un moment de elevație, prilej de afirmare a unor personalități de care, cu siguranță, vom mai auzi.

Gheorghe Firca - președintele juriului

- Cu ce gânduri ați acceptat să prezidați acest concurs?

- Am acceptat să prezidez acest juriu dintr-o deosebită considerație pentru Timișoara, pentru Sabin Drăgoi - în vecinătatea căruia am locuit și cu care am fost bun prieten. Iubesc Banatul și în special Timișoara, cu toate frământările ei. Am luptat pentru reînființarea Facultății de Muzică în Timișoara, căreia îi doresc să dăinuie cu voci memorabile, cu multe talente.

- Puteți să ne deconspirați câteva gânduri cu privire la organizarea și desfășurarea concursului, acum când tocmai s-a încheiat a III-a etapă?

- Apreciez în mod deosebit activitatea rodnică a d-nei Ana Stan Slusar, organizatoarea acestui concurs, cea care a dus greul și se va preocupa de următoarele ediții.

- Cum apreciați evoluția concurenților? S-au remarcat voci de perspectivă în acest concurs?

- Apreciez toți concurenții. Nu am avut, însă, posibilități financiare pentru premierea tuturor finaliștilor. S-ar fi putut acorda mai multe premii, deoarece toți participanții au fost foarte bine pregătiți, inclusiv cei care au venit de la Școlile Populare de Artă. Am întâlnit tineri minunați.

Elena Săbăduș-Untaru

- Sunteți solistă a Operei Române din Timișoara. Cum apreciați nivelul de pregătire al participanților acestui concurs?

- Se poate vorbi de un nivel de pregătire bun al candidaților - având în vedere faptul că este un concurs național și nu internațional. Pregătirea repertoriului universal impus de programa concursului a fost mult mai bună decât aceea a repertoriului românesc, în speță S. Drăgoi, ceea ce demonstrează insuficienta importanță acordată cunoașterii creației românești. La acest capitol s-a observat cel mai bine diferența dintre școlile de canto. Astfel, pregătirea muzicală a fost la înălțime și fiecare candidat a încercat să-și pună amprenta propriei personalități asupra repertoriului pregătit.

- Știm că ați avut și Dumneavoastră o studentă în rândul concurenților. Cum apreciați evoluția ei?

- Da, este vorba de Raluca Bornac, din anul V. Raluca se numără printre cei mai buni studenți al facultății noastre. Este un talent nativ și are o putere de muncă fantastică. Trebuie să știți că anul trecut ea a terminat Facultatea de Sociologie și Psihologie a Universității de Vest Timișoara, cu licență în Sociologia Muzicii (cercetare de care beneficiază Facultatea de Muzică și Opera Română din Timișoara), cu nota maximă 10.

- Ce impresie v-a făcut desfășurarea concursului și ce viitor îi prevedeți?

- A fost un concurs de o înaltă ținută artistică. Dificultățile în organizare au fost depășite datorită eforturilor depuse de comitetul de organizare. Să sperăm că pe viitor aceste dificultăți vor dispare, iar peste doi ani ne vom întâlni la ediția a II-a a acestui concurs.

Elena Gaja

- Sunteți solistă a Operei Române din Timișoara, foarte aproape de tinerele talente și un cadru didactic de vocație la catedra de canto a Facultății de Muzică din Timișoara. Cu ce gânduri ați acceptat să faceți parte din juriul acestui concurs? - Desemnarea mea în juriul Concursului "Sabin Drăgoi", primul concurs de interpretare organizat de Catedra de Canto a Conservatorului timișorean o consider deosebit de onorantă, oarecum ca pe o recunoaștere a capacității mele de apreciere a valorii artistice, interpretative a concurenților.

- Cum apreciați evoluția concurenților și, implicit, a studenților și a absolvenților timișoreni?

- Nu pot să reproșez nici unui candidat deficiențe vocale.

- Cu ce impresii încheiați a III-a etapă a concursului "Sabin Drăgoi"?

- A fost frumos, a fost impresionant și a fost și greu pentru noi cei care, în frunte cu șefa de catedră, doamna Ana Stan Slusar, ne-am ocupat de organizarea concursului. Mă bucur că organizarea de către catedra noastră a acestui concurs va contribui într-o oarecare măsură la redobândirea faimei Timișorii de oraș al muzicii, așa cum l-a definit domnul Iosif Sava.

Alexandru Farcaș

- Ce importanță acordați inițierii acestui concurs de interpretare vocală în Timișoara? Cum l-ați încadra în peisajul altor concursuri ce se desfășoară în țară?

- Concursul național de interpretare vocală "Sabin Drăgoi" este o lăudabilă inițiativă a Catedrei de Cânt și Operă a Facultății de Muzică din Universitatea de Vest Timișoara. Este, dacă vreți, o probă de capacitățiii organizatorice a acestei catedre, un semn al prețuirii de care se bucură creația fondatorului școlii tradiționale de operă din România. Indubitabil și până la Sabin Drăgoi au apărut creații lirice, dar nici una din ele nu s-a constituit ca temelie, piatră

fundamentală cum este "Năpasta", operă care a abordat o problemă socială fundamentală. Desigur, din simbioza I.L. Caragiale-Sabin Drăgoi s-a născut o lucrare a genului care se așează într-o zonă de creație muzicală inspirată și realizată pe sorgintea inestimabilă a folclorului muzical, de cea mai subtilă și avizată transformare cultivată.

- Câteva impresii despre desfășurarea concursului.

- Cele mai bune. Este un examen de capacitate, un exercițiu pe care fiecare școală superioară muzicală din România trebuie să-l facă, să-l reitereze până devine cu adevărat certitudine. Aș fi dorit o implicare și o prețuire mai substanțială din partea oficialităților locale, chiar și în ideea participării active, nu numai în ipostaza de gazde care privesc de sus muzica, ca pe o artă ce trebuie să-i însoțească numai la naștere, botez, sărbători și treceri în eternitate.

Ionel Voineag

- Domnule Ionel Voineag, sunteți unul dintre cei mai îndrăgiți tenori și, în același timp, cadru didactic la Academia de Muzică "C. Porumbescu" din București. Cum apreciați evoluția acestor tineri ce bat la porțile artei vocale din perspectiva marelui interpret, solistul Ionel Voineag?

- Datorită valorii extraordinare a tinerilor concurenți, "Prima ediție a Concursului Național de Canto Sabin V. Drăgoi" este o reușită deplină. Toți premianții vor face în mod sigur carieră, chiar și finaliștii și o parte dintre cei care nu au ajuns în finală.

- Ați remarcat prezențe deosebite în acest concurs, interpreți cărora le prevedeți un viitor frumos pe tărâmul muzicii?

- Cred că Daniel Trăilă, Gheorghe Petean și Caterina Cellia au șanse sa facă carieră mondială dacă vor avea noroc.

- Cu ce impresii plecați din Timișoara?

- Plec fericit pentru că sunt convins că rezultatele au fost corecte, deci cred că juriul a apreciat foarte bine și a decis rezultate normale în urma evoluției fiecăruia dintre concurenți.

Vasile Spătărelu

- Domnule Vasile Spătărelu, dumneavoastră, ca și domnul profesor Alexandru Fărcaș, sunteți una din prezențele cele mai des întâlnite în juriile concursurilor de interpretare vocală. Cu ce gânduri ați venit la Timișoara?

- Cred că prezențele noastre în diferite jurii de concurs se datorează în primul rând amabilității gazdelor care ne invită. În ceea ce mă privește, motivația acestor invitații trebuie căutată, ca și în cazul de față, la gazde. Gândurile cu care am venit la Concursul național de interpretare vocală "Sabin Drăgoi" sunt gânduri bune, oneste și sincere, dublate de o imensă bucurie de a revedea și a rememora câteva crâmpeie de viață petrecute aici, pe aceste meleaguri, între anii 1955-1957, în calitate de elev și absolvent al prestigiosului dumneavoastră Liceu de muzică.

- Ne puteți mărturisi câteva impresii legate de desfășurarea concursului Sabin Drăgoi, aflat abia la prima etapă?

- Sunt foate multe lucruri de spus în legătură cu minunatul eveniment muzical de la Timișoara. Încerc să dibuiesc cam ce ați dori să aflați de la mine. De la bun început vreau să sper că această primă ediție nu va fi și ultima, având în vedere imensele greutăți financiare cu care s-au confruntat organizatorii. În ceea ce privește desfășurarea acestui concurs, cred că este normală, așa cum și stă bine unei acțiuni întreprinse cu deosebită seriozitate. Este un concurs greu, care cere din partea concurenților o rezistență fizică și psihică deosebită.

- Cum apreciați acest concurs în raport cu alte concursuri la care ați participat ca membru în juriu?

- Plasez acest concurs în rândul celor foarte serioase, de un nivel profesional foarte ridicat. Mă bucur că este centrat în jurul unei personalități muzicale românești de excepție - Sabin Drăgoi - compozitor prolific remarcabil.

Ana Stan Suslar

- Doamnă Ana Stan Slusar, sunteți una dintre personalitățile marcante ale vieții muzicale din Timișoara, solistă a Operei Române, profesor de canto și șef de catedră la Facultatea de Muzică și, nu în ultimul rând, unul dintre inițiatorii acestui concurs. Din pleiada compozitorilor bănățeni, de ce Sabin Drăgoi?

- Sabin Drăgoi a fost unul din pilonii muzicii bănățene, care a creat multe generații de muzicieni de aici și din țară. Prima operă românească, "Năpasta", e scrisă la Timișoara. A fost directorul conservatorului timișorean 19 ani și 4 ani directorul Operei din Cluj care era în refugiu la Timișoara.

- Vă rugăm să ne spuneți câteva lucruri despre geneza acestui concurs și un gând asupra edițiilor viitoare.

- Concursul a fost foarte dificil. Când am conceput repertoriul pentru concurs m-am gândit că nu orice cântăreț poate aborda acest repertoriu. Trebuie să fie foarte bine pregătit tehnic-moral și interpretativ și un bun cunoscător al stilurilor muzicale, de la lied până la operă. De la conceperea acestui concurs am știut că toți cei care se vor înscrie vor fi foarte buni, deoarece am impus un repertoriu dificil. Cum spunea fiul compozitorului, Constantin Drăgoi, repertoriul este pe măsura firmei. Edițiile viitoare vor fi de mai mare succes, pentru că se va ști de acest concurs și de exigențele lui și aici vor veni să se confrunte cei mai buni dintre cei mai buni.

Palmares

Marele premiu: Aura Twarowska (Timișoara);

Premiul I: Costea Caterina Celhea (București), Colceiar Nicoleta (Timișoara);

Premiul II: Petean Gheorghe (Cluj-Napoca);

Premiul III: Trăilă Daniel (Timișoara), Simionescu Cristina (Iași).

Menționăm că juriul a putut acorda aceste premii datorită sprijinului dat de **Fundația Soros pentru o Societate Deschisă**, precum și a celorlalți sponsori: S.C. Zitico SRL, PR Warstim Trading SRL, Compania Imobiliară "Liviu Minda", Cabinet stomatologic "Richi", Medsit-Construct SA, Quadrant Westim SA Pepsi, Comtim SA, Weekend-Cedomir, Joe IBC.

Salutăm inițiativa Facultății de Muzică din Timișoara de a iniția acest concurs căruia îi dorim mulți ani!

Pagină realizată de
Silvia C. NEGRU

T.V.

Patru...

Îmi lasă o impresie tot mai stranie ministrul transporturilor, Traian Băsescu. Constat cu stupoare că "domnul" în cauză, nu se prea știe exprima, spunând ceea ce are de spus mai mult prin gesturi decât prin cuvinte, că una peste alta nu prea e locul său într-un birou ministerial. Dar contrar impresiilor directe, domnul Băsescu-taxă, s-ar putea să fie, cum spuneau, asemeni papagalilor, pe vremuri, comuniștii, "un bun organizator", "un încercat profesionist", "un adevărat camarad" (aici aș fi putut să scriu în loc de "camarad", "tovarăș"). Și chiar dacă lucrurile ar sta așa (ceea ce mă îndoiesc), un ministru trebuie obligatoriu să impună printr-o anumită eleganță a gesturilor, printr-un calm superior în situațiile dificile, în sfârșit, prin "ceva" special, aparte, care să te determine pe tine, muritor de rând, să zici... "O, dar ministrul transporturilor este un domn în adevăratul înțeles al cuvântului"... Deocamdată Traian Băsescu lasă mai mult impresia că ar fi nu un ministru, ci mai degrabă un fel de administrator de cămine muncitorești, unde, pentru a ține cât de cât lucrurile în frâu, e nevoie de gesturi brutale, de un limbaj limitat, nu arareori suburban, de priviri aspre care premerg, de regulă, darea afară a alcoolicilor de prin crâșme. Și ar mai fi o problemă legată de numele domnului Traian Băsescu... cea a onestității...

La Sighet s-a deschis un fel de muzeu al suferințelor celor ce au fost întemnițați acolo. La inaugurare au fost prezenți supraviețuitori ai coșmarelor acestei închisori, preoți ce au oficiat servicii divine pentru cei ce au pierit aici în chinuri, și nu puține personalități actuale, ce s-au străduit și se străduiesc să constituie ceea ce s-ar putea numi o "memorie" a acelor ani de groază. Totul înălțător, vibrant, frumos, dar parcă, cu ocazia deschiderii muzeului, au fost cam prea multe "instantanee Blandiana, Rusan etc.", ceea ce a avut drept rezultat o subțiere a atmosferei emoționale, un fel de introducere puțin forțată a unui prezent, totuși suportabil, între fruntariile unui trecut sub toate aspectele abominabil... Și - apropo de acest trecut - eu cred că istoricii noștri de profesie ar trebui să nu-și doarmă nopțile până nu se vor achita de cea mai presantă misiune ce le revine, și anume aceia de a scrie cărți mai subțiri, mai groase, dar adevărate, despre suferințele și pierderile de strălucite vieți omenești pe care poporul nostru le-a suferit în perioada instalării mașinii comuniste ca forță conducătoare și în același timp nimicitoare a nației...

Televiziunea Națională (T.V. 1), care suferă și în momentul de față de numeroase scloze, a efectuat la diverse intervale sondaje publice legate de evenimente economice, politice mai importante, ce, sub o formă sau alta, vor influența mersul istoriei noastre în următorii ani. Ceea ce a surprins neplăcut au fost răspunsurile date de cei interogați. Mulți dintre aceștia prin ridicări din umeri și holbări de ochi, păreau a fi căzuți de-a dreptul din lună, alții - și nu puțini - s-au rezumat la chinuite replici monosilabice... "Da", "Nu", "Poate", "Eventual", în sfârșit, găsindu-se și dintre aceia, care în fața reporterilor, au încercat să încropească drept răspunsuri propoziții sau fraze, din nefericire, însă, mai toate scălâmbe, chinuite, vădindu-se astfel că, pe ansamblu, noi, românii, stăm cam prost și cu regulile gramaticale ale propriei noastre limbi, și cu ceea ce am putea numi o minimală gândire politică sau priză la evenimente. Cei care spun că suntem un popor deștept cam sar calul, căci mai din toate manifestările noastre, reiese că suntem o națiune insuficient civilizată, cu deschidere permanentă spre delicvență, furtișag, lene. Avem și părți bune, nu zic, dar ele se manifestă deocamdată în registre minore...

Televiziunea i-a prezentat și pe profesori... pe cei de tip mai nou din care fac și eu parte. Sunt ei importanți pentru țară în momentul de față? Răspunsul poate dezamăgi. Nu prea. Câștigă ei bine, pot fi mulțumiți cu ceea ce agonisesc, prin proprii forțe, într-o viață? Răspunsul se dovedește, iarăși, dezamăgitor. Nu prea. Și atunci?... Ei, atunci mai fac și ei învârteli... Nu chiar atât de demult la minister (se înțelege al Învățământului) niște profesori "ministeriali" au conceput subiecte la română și matematică, pentru admiterea în liceu. Alți profesori, mai jos ca nivel ierarhic, dar poate chiar profesorii "ministeriali", pentru bani (niscai mărci, pesemne), dar, probabil, și pentru diverse compromiteri, au dezvăluit, prin rețele obscure, subiectele elevilor, astfel că la Sibiu, spre exemplu, "transparența a fost atât de mare, încât "secretele" de pe bilete, în preziua examenelor, au apărut în văzul lumii, multiplicate și lipite pe pereți... Pe pereții cui?... Chiar ai unui liceu din orașul transilvan menționat mai înainte. În atari situații se mai poate avea încredere în mulți dintre profesori?... Răspuns din nou dezamăgitor... Nu prea. Și atunci, ce-i de făcut? Să fim păziți de poliție, atunci când unii dintre noi, fac subiectele fie pentru admiterea elevilor în licee, fie pentru alte tipuri de examene... Asta deocamdată...

Mircea PORA

TOP

Moonlight Serenade

Totul a pornit de la un articol publicat în cotidianul german "Bild" cu câteva săptămâni în urmă. Jurnalistul Udo Ulfkatte, cercetând un dosar din arhiva serviciilor secrete ale Statelor Unite, a dat peste ce, de fapt, nu căuta: adevărul despre moartea dirijorului și compozitorului de swing Glenn Miller. Dar s-o luăm metodic, amintind cititorilor faptul că artistul a trăit între 1904 și 1944 și că în timpul războiului a fost trimis în Europa, în calitate de combatant. Cum antecedentele sale artistice erau cunoscute și cadrelor de conducere militare americane, Miller nu va fi pilot decât o scurtă perioadă, după care pune bazele unui big-band de jazz alcătuit din militari. Părinții și bunicii noștri cunosc mai bine perioada în care piesele sale ca "**Moonlight Serenade**" sau "In The Mood" nu puteau lipsi din repertoriul unor serate dansante ale marilor restaurante europene sau americane. În filmul **"Serenada din Valea Soarelui"**, atmosfera muzicii lui Glenn Miller aduce un parfum aparte, dând peliculei valențele și amprenta unei perioade pe care noi n-am apucat s-o cunoaștem decât prin intermediul discului sau filmului.

La doar 40 de ani, Glenn Miller încetează din viață iar oficialitățile anunță că acesta a căzut la datorie, pilotând un avion care s-a prăbușit în Canalul Mânecii după ce a fost reperat de nemți. La vremea respectivă, asemenea comunicate erau obișnuite, războiul încă nu se terminase, așa că nimic nu părea "cusut cu ață albă", cum se va constata că au stat lucrurile în realitate. Potrivit domnului Ulfkatte, ne aflăm în fața unui exemplu tipic de dezinformare pus la cale de CIA, interesată să nu altereze imaginea unui idol al armatei americane (și nu numai) într-un moment în care faptul ar fi adus demoralizarea unor oameni. Protejați de cunoașterea adevăratei cauze a morții lui Miller, aceștia - se credea - vor lupta cu un potențial moral mai ridicat. Pe de altă parte, acțiunea deliberată a serviciilor secrete americane era menită să păstreze o imagine dorită a acestui om deosebit de admirat.

Dar care e misterul morții lui Miller? Mergând pe firul surselor din dosar, ziaristul german a aflat că raportul scafandrului Clive Ward însărcinat cu cercetarea epavei avionului monomotor prăbușit în apropiere de coasta franceză, nu oferă date care să ateste prezența resturilor umane la bord. În realitate, Miller a murit într-un bordel parizian, o moarte deloc glorioasă, am zice, gândul zburându-ne la alt american, mort tot la Paris, în condiții similare, la aproape trei decenii de la dispariția lui Miller. Ne gândim la **Jim Morrison**, desigur, idolul unei alte generații. Dar, revenind la Miller, să arătăm că după atâta amar de vreme piesele sale sunt la fel de apreciate. Acum doi ani, un album de-al său, reeditat, s-a vândut în 400.000 de exemplare, tiraj după care s-ar da în vânt orice grup sau star muzical contemporan. După bunul obicei american s-a realizat și un film despre Glenn, rolul acestuia fiind interpretat de regretatul **James Stewart**...

Petru UMANSCHI

Ciné verité

Prea târziu

"Ce se întâmplă când Răul nu e produsul haosului, ci produsul unui proiect omenesc, când bruta e produsul triumfător al unui sistem infernal, imaginat de oameni, prototipul, matricea, primul din serie?

Și ce se întâmplă mai ales când prototipul scapă proiectului inițial de crimă controlată, funcțională, când năpădit de scârbă, se rupe premeditat de speța umană, când dispare, suspendat între viață și moarte, ca un personaj din teatrul No, când ucide pentru a-și autentifica dispariția?

Când totul a devenit prea târziu. "(Lucian PINTILIE)

Acesta este argumentul, aceasta este ideea care va sta la baza cărții, dar și a filmului cu același nume. Dar dacă prima este o demonstrație a acestui argument, filmul se dovedește a fi un manifest al revoltei. El este "dedicat tuturor celor ce încă mai cred că nu este prea târziu", **prea târziu** pentru a scoate adevărul la iveală, pentru a lupta pentru propriile idei, pentru a avea cutezanța de a protesta împotriva autorităților opresive, pentru a lua atitudine, pentru a se revolta. Că nu este **prea târziu** pentru eroii Renașterii, pentru acei încrâncenați naivi și nu rareori ridicoli, dedicați Cauzei, care nu acceptă cuvântul "păgubaș".

O întrupare a acestor eroi este anchetatorul stagiar Costa, venit în Valea Jiului pentru a investiga moartea unui miner. Urmărim firul intrigii polițiste. Numărul morților crește. Numeroase piste false, încercări nereușite. Soluția finală asigură victoria personajului pozitiv.

Nu ne oprim însă la interpretarea polițistă. Descoperim mai multe nivele de interpretare. Lucian Pintilie propune și o descifrare politică și un adevărat studiu de psihologie aplicato-comparată. Adaptarea individuală la condițiile existente de viață.

Prin puțul principal coborâm cu o "colivie" până în adâncurile existenței și ale sufletului, la tentațiile esențiale, la fricile și dorințele primare. E întuneric aici; e frig; e steril și dezolant. Toate acestea au năpădit de mult această lume misterioasă, închisă în sine. Au împilat omul. L-au robotizat. L-au adus la natura sa animalică. Utilajele arhaice, ventilatoarele gigant, rugina, umezeala, coridoarele strâmte, stâlpii și grinzile de lemn susțin culoarele la sute de metri adâncime, toate îl apasă greu pe miner. Și totuși, viața îi depinde de ele. Și nu în ultimul rând de minereul negru ucigător.

Dacă lumea subterană e cea a inconștientului, e refugiul brutei sensibile, "suprafața", lumina îi dezvăluie neîmplinirea, superficialitatea. De aici alienarea, inadaptarea. De eliberare prin cultură nu poate fi vorba. Nici arta, nici muzica nu reușesc să pătrundă în sufletele acestor animale robotizate. Fapt demonstrat de situația în care au ajuns cei patru instrumentiști. Nici copiii nu-și găsesc loc în această lume. Ei sunt o pacoste. Deseori sunt abandonați, sunt nevoiți să cerșească, să mănânce resturi. Viitorul lor e ușor de ghicit.

De fapt, totul e "la vedere" aici. Nu există măști, nu există ascunzișuri. Nici acoperăminte. Oamenii se prezintă "goi" (la propriu și la figurat). Nici chiar proprietarii, directorii, șefii nu se ascund în spatele unor aparențe. Singuri, împresurați doar de propriile lor reflexe, nu-și pot nega mizeria și micimea.

Totuși, "poleiala" occidentală asaltează primitivitatea lor: produse conservate, televiziune prin cablu, pornografie, ultima modă în îmbrăcăminte, tehnologie, creștere a confortului, publicitate, avânt al presei. Impresia de superficialitate, imitație ieftină invadează suprafața: kitsch-ul occidental.

"Exportul" acesta oferă un minunat prilej de ridiculizare, de parodiere, tendință și ea la modă în perioada post-revoluționară. Este satirizată vechea legendă grecească a Minotaurului. Eroii sunt mai degrabă anti-eroi, legenda - anti-legendă (talismanul, inamicul, confruntarea, victoria, personajele sunt cele mai ilare: femeia de moravuri ușoare vopsită blondă și funcționarul între două vârste cu chelie ajuns din întâmplare procuror. Aceste personaje trec probele căutării, coborîrii și a labirintului. Ele se întorc din lumea subpământeană, din chtonian, din acel infern pentru a aduce echilibru societății și pentru a reînvia, pentru a începe o nouă viață. "Noua viață" în acești ani începe o dată cu emigrarea. Dar se pare că și Germania are "adâncimile ei", caracterele ei din lumea inconștientului și demenței. Inadaptații, revoltații continuă să existe în metrouri chiar și în marile orașe. Tendința de evadare din realitate, atracția adâncimilor necontrolabile nu poate fi oprită.

Cele două lumi opuse sunt prezentate cel mai bine vizual. Lumina scoate la iveală umbre, reflexe ale nimicniciei proprii și ostilitatea mediului: piatră, cărbune, rugină, utilaje, "cuști", motoare învechite. O lume a pietrei și oțelului în care omul e singur.

Întunericul creează misterul, sugerează necunoscutul. Astfel, omul nu-și conștientizează limitele. În mină se creează o solidaritate, o comuniune între "luminile din noapte". Felinarele, atârnate în fruntea sau pe umărul minerului, reprezintă umanul, conștientul în acea lume întunecată.

PREA TÂRZIU (1994). Selecția finală a Festivalului de la Cannes '96. Regia: Lucian Pintilie, cu Cecilia Bârbora, Răzvan Vasilescu, Victor Rebengiuc, Dorel Vișan, Florin Călinescu, Mircea Rusu.

Lelia CHILARESCU

"Ochiul" și alte simboluri

(Urmare din pagina 5)

Ochiul trebuie pus în legătură și cu **lacrima** care, în ebraică - **Dimah**, este "sângele ochiului" și "proveniența cunoașterii". Nu este vorba aici de lacrimile obișnuite sau sentimentale, ci de cele care tâșnesc dintr-o viziune spirituală. De asemenea, **lacul**, în vechile mitologii, este "ochiul pământului", prin care locuitorii lumii subterane pot să vadă tot ce se întâmplă pe pământ și în văzduh.

Mâna este uneori comparată cu ochiul: mâna vede. Psihanaliza a reținut această interpretare, considerând că mâna ce apare în vise este echivalentă cu ochiul.

Fereastra este "ochiul" casei. Ochiul atotvăzător (în multe limbi, fereastra și ochiul au denumiri comune sau înrudite între ele), prin logica inversării ajunge un "loc expus vederii", ochi ce reflectă lumea, devenind locul epifaniei, al apariției divinităților, regilor, reginelor, sfinților, inclusiv a personajelor teatrului de păpuși (cf. Ivan Evseev, **Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale**, Ed. Amarcord, Timișoara, 1994, p. 60).

În tradiția biblică, **candelabrul** cu șapte brațe al evreilor - Menora(h) - este pus în legătură cu cele șapte planete, cu șapte ceruri, cu cei șapte ochi ai lui Yahve, îndreptați spre pământ. La el se face referire în vedenia lui Zaharia (4,2 și 10): "Iată, văd un candelabru cu totul de aur, cu șapte candele (...). Acești șapte sunt ochii Domnului, care cutreieră tot pământul". Este interesant de menționat apropierea pe care o face René Guénon, vorbind despre o tradiție cabalistică, între cuvântul **luz** care în ebraică desemnează migdalul și cel de al Treilea Ochi: "cuvântul **Luz** este numele dat unei particule corporale indestructibile, reprezentată simbolic drept un os foarte tare, particulă de care sufletul rămâne legat după moarte, până la înviere. Prin desfășurarea lui Kundalini, această zonă se trezește, se desfășoară pentru a atinge diferitele cakra, apoi **cel de al Treilea Ochi**" (René Guénon, **Le Roi du Monde**, cap. VII). Dar rădăcina **Luz** e legată de cea din care provin, în limbile celto-occitane, cuvintele **lux** ("lumină", în latină), **lug** (numele unui zeu celtic cu atribute neclare, după unele surse un zeu solar al luminii și al meșteșugurilor gingașe); **Luc, Ludwic** etc., prenume conținând ideea de lumină.

În religia greacă se făcea o altă apropiere, aceea între ochi și **miere**, care este simbolul vederii agere.

Asociată ochiului este și **oglinda**, considerată un "ochi" străin în care căutăm adevărul despre noi. Dar oglinda nu semnifică o cunoaștere directă (solară, la lumina zilei), ci una reflectată, mijlocit, pusă sub incidența lunei, apei, a principiului feminin și a nopții. Oglinda dă o imagine inversată a obiectului și, ca atare, este o îndepărtare de Principiu și de Esență. Multe popoare cred că în oglindă se reflectă nu chipul cel adevărat al omului, ci o dublură a sa, având adesea unele însuși malefice. De această credință sunt legate numeroase tabu-uri de a nu privi în apă de frică să nu fie atras omul de umbra sa aflată în lumea de dincolo. Este vorba aici despre oglinda funerară care, în superstițiile din India și Hellada, trădează interdicția să-ți vezi chipul reflectat (inițial în apă), întrucât spiritele apei îi pot fura sufletul celui care se oglindește și, rămas fără suflet, omul moare.

Pia BRÎNZEU

¡Hola, Mexico!

11 iulie, ora 12. Avionul Viena - New York decolează cu jumătate de oră întârziere. Plouă. În spătarul scaunului din fața mea un număr din *Skyline*. Noutăți despre artă, expoziții de prin marile capitale ale lumii și un articol despre importanța zborurilor începute în fragedă copilărie. Cei care sunt obișnuiți să călătorească de tineri cresc "politically correct" și devin mai puțin rasiști și xenofobi. Cam unde ar trebui să zboare copiii noștri? În cea mai frumoasă țară din lume, Africa de Sud, în cea mai extravagandă metropolă din lume, New York și în marile centre de cultură antică, precum Mexicul. Ceea ce iată-mă că fac, cu tot entuziasmul unui adolescent doritor să cunoască mai îndeaproape urmașii aztecilor și să ajungă la poalele vulcanului Popocatepetl, care i-a fascinat pe D.H. Lawrence și Malcolm Lowry. Intenția mea principală este, de fapt, să particip la cel de-al 6-lea Congres Internațional al Societății de Semiotică (IASS/AIS), organizat de data aceasta într-o țară și un spirit cu totul latin. Originalitatea a constat în faptul că organizatorii, spre disperarea participanților, nu au răspuns la nici o scrisoare și la nici un fax. Nimeni nu a știut până în ultimul moment în ce hotel va sta, dacă i se trimit sau nu biletele de avion pentru Guadalajara, dacă există un program, al congresului și dacă acesta se ține cu adevărat. Din acest motiv, unele personalități importante ca, de pildă, Gerard Deledale și Dinda Gorlée, au decis să nu mai vină la congres. Prin internet, am reușit cu o zi înainte de plecare să aflu că voi sta la hotel *Tapatio.* Nici nu-mi trebuiau mai multe detalii. Restul se putea afla și acolo.

"Tapatio" înseamnă "băștinaș din regiunea Jalisco", regiune unde se află cel de-al doilea oraș ca mărime al Mexicului. Cele 6 milioane de locuitori ai Guadalajarei sunt risipiți prin nesfârșite suburbii de o sărăcie uneori de-a dreptul înspăimântătoare. Centrul orașului nu este mare. Din cauza deselor cutremure, clădirile sunt joase. Există doar câteva catedrale ridicate de spanioli, deci de dată relativ recentă, și două-trei muzee cu foarte puține exponate originale. Jalisco este o regiune care, în mod ciudat, a fost foarte puțin populată la sosirea spaniolilor, deci nu are nici locuri, nici clădiri de interes arheologic major. Mă simt frustrată când îmi dau seama că voi sta o săptămână în centrul acestei țări încărcate de istorie, fără să pot vizita regiuni celebre precum Oaxaca, unde au trăit mixtecii și zapotecii sau Yucatán, ținutul mayașilor. Cea dintâi se află prea departe în sud, cea de-a doua la capătul de răsărit al țării. Nu-mi rămâne decât să încerc la întoarcere să mă opresc în capitală, de unde pot ajunge la Teotihuacan.

Având două zile până la începerea congresului, am timp să vizitez orașul. Catedrala, Palacio de Gobierno, teatrul Degollado sau muzeele reprezintă epoca colonială, pentru care localnicii au un adevărat cult. În muzeul codexurilor mayașe, admir extraordinar piese de istorie ilustrată. Deși exponatele nu sunt decât fotocopii, originalele fiind expuse prin muzeele altor țări, le-am găsit fascinante în felul în care ilustrează narativitatea semnelor iconice. Desenele, extrem de zbuciumate, sugerează un trecut violent și sângeros, marcat de lupte cu zeci de mii de morți, sacrificii umane, inimi smulse din piept și sânge băut proaspăt, zeițe stranii cărora li se închină figuri umane cu craniile deformate, calendare astronomice extrem de exacte. Totul este redat în culori deosebit de violente, așa cum au fost probabil și pasiunile ce frământau inimile pre-columbienilor. În plus, se situează foarte aproape de noi în timp. Cred că aceasta este una din marile deosebiri între poporul mexican și oricare dintre popoarele europene. Substratul nativ este extrem de prezent, de palpabil, de puternic în secolul nostru. Este așa cum ar fi dacă bunicii taților noștri ar fi fost daci. În plus, istoria nașterii poporului mexican se bazează pe violuri și uciderи, pe ură și agresivitate, pe dispreț față de strămoșii spanioli, care nu erau altceva decât niște aventurieri veniți numai pentru căpătuială, și pe un complex de inferioritate față de strămoșii indieni, a căror culoare mai închisă îi situează pe mexicani într-o poziție marginală.

În toate clădirile mai noi se văd nenumărate *murales,* decorații impozante și masive. Cele mai celebre sunt frescele lui Orozco, în care predomină roșul și negrul, crucea și sabia. Biserica în Mexic se leagă doar de război, sânge și moarte.

Hotelul Tapatio, unde se vor ține și lucrările congresului, este un hotel extrem de elegant, cu piscină și numeroase săli de recepție. Situat pe o colină înaltă (oare să fie dedesubt vreo piramidă precolumbiană?), oferă o largă și generoasă panoramă a orașului întins pe multe zeci de mile. Dar cum aici, sus, nu ai ce face, decid împreună cu Mieke Bal, cunoscuta naratologă olandeză, să vizitez Tlaque Paque, "tierra de artesanos". Un cartier cu vile cochete, construite în secolul trecut și devenite acum magazine de desfacere a produselor meșteșugărești. Se vând de toate: obiecte din ceramică și sticlă, mobilier rustic, țesături, bijuterii și pietre semiprețioase. Mă fascinează obsidianul, o piatră neagră de origine vulcanică, cu reflexe mătăsoase verzui, din care băștinașii fac statuete, vase și mărgele.

În centrul cartierului este "El Parián", o clădire veche înconjurată de arcade, unde se întâlnesc localnicii să bea *tequila* sau *pulque* (o zeamă fermentată extrasă din frunzele unui cactus). Ascult cu plăcere muzica interpretată de *mariachi*, grupurile de cântăreți deveniți celebri în această regiune, de unde Maximilian de Habsburg, împărat al Mexicului în secolul trecut, îi invita la ospețele de nuntă. Cu sombrerourile lor uriașe, mariachi sunt emblema unui Mexic muzical, senin și distractiv, un stereotip înșelător ca atâtea alte clișee naționale, întreținute în special pentru turiști în multe filme, cărți și reviste.

Seara are loc deschiderea congresului într-o uriașă sală de recepție, în care intră cei aproape șase sute de participanți. Numărul exact nu ni se poate comunica, pentru că organizatorii au pus datele pe o singură dischetă,

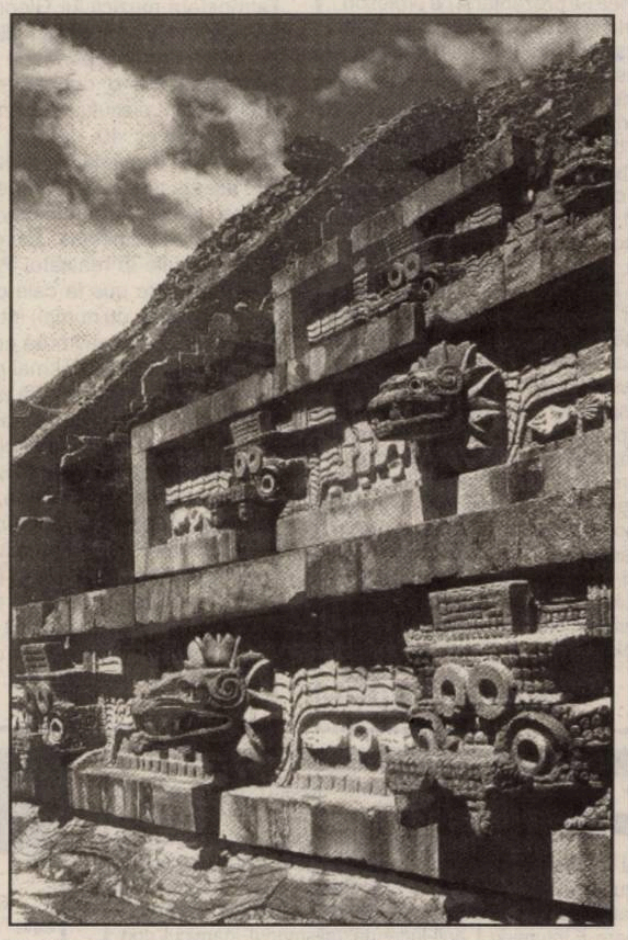

dispărută în prima zi a congresului, iar computerul a avut și el un crash down, în urma căruia s-au șters toate datele. Monștrii sacri - Roland Posner, președintele societății, Pierre Pelegrino, președintele Comitetului Științific și Jeff Bernard, secretarul - sunt însoțiți de Adrian Gimate Welsh, organizatorul mexican și oficialii orașului. Se așază cu spatele la un perete de sticlă prin care putem admira aceeași panoramă încântătoare a orașului, dar care ne împiedică să vedem figurile vorbitorilor. Într-o țară a umbrelor și a reproducerilor, semiotică și postmodernistă prin excelență, nici nu se putea altfel. Umbrele ne urează bun-venit și succes în tratarea temei congresului: *"Semiotica între natură și cultură"*. După părerea lor, și desigur după cea a majorității participanților, doar semiotica poate uni cele două arii, fiind singura știință ce posedă instrumente potrivite pentru a analiza procesul semiozei între natură și cultură. Mexicul reprezintă o țară în care sintezele interculturale și energiile naturale au fuzionat surprinzător, oferind exemplul cel mai convingător. Ceea ce suntem îndemnați să facem este să sprijinim lupta împotriva pericolului ca natura să fie complet eliminată, iar culturile vechi distruse, deci să luptăm împotriva violenței, agresiunii, distrugerilor și uciderilor de orice fel. Nu pot, fiind aici, să nu mă gândesc la Hernán Cortez măcelărind băștinașii care l-au primit cu uimire și generozitate ca pe un trimis al Quezalcoatl sau la furia primului episcop catolic al Mexicului, arzând miile de codexuri pe care, în nebunia sa, le-a considerat "cărți păgâne" și, deci, nocive.

Ce se mai poartă nou în semiotică? De pildă, cibersemiotica și cibernetica de ordinul al doilea, adică cibernetica ciberneticii. Sunt teorii interdisciplinare, tratând informația potențială ca "diferența ce stabilește diferențe" în sistemele autopoetice (auto-creatoare și auto-organizante). Semnificația este controlată cibernetic în cadrul sistemelor sociale și comunicată prin știință sau artă. Interesează, de asemenea, ecosistemele semiotice, teoria Umwelt-ului creată de Uexküll, biosemiotica și semiotica politică, mai atractive, se pare, decât semiotica literară sau cea a teoriei discursului. Nu lipsesc desigur comunicările privind semiotica spațiului și a arhitecturii, a cinematografiei, muzicii și dansului, a psihosociologiei, gândirii raționale și inteligenței artificiale.

Predomină lucrările în limba spaniolă. Dacă atenția acordată aici culturilor latino-americane este motivată, cu totul alte implicații (viitorologice, aș spune) trădează atenția acordată altor două culturi, cea slavă și chineză. Sunt singurele cărora li se dedică câte o secție aparte. La prima, vorbitorii sunt aproape cu totul absenți; la cea de-a doua, deși prezenți sută la sută, discută numai în chineză. Franceză se aude din ce în ce mai rar, deși școala de semiotică franceză nu a spus încă, iar engleza a ajuns și ea în minoritate. Cei care nu au șansa de a vorbi o limbă latină și de a înțelege ceva chiar și fără să fi studiat limba spaniolă, sunt pe drept cuvânt frustrați. Din acest motiv, discuțiile ce urmează în ședința Comitetului Director al societății și apoi în Adunarea Generală cu privire la acceptarea spaniolei ca limbă oficială sunt aprinse. Mulți susțin că ar trebui folosită doar o singură limbă, engleza, absolut necesară pentru unificarea unei științe și așa extrem de diversificate, dezavantajată în plus și de un vocabular eterogen. Aceștia sunt însă învinși la vot de latino-americani, superiori ca număr. În concluzie, chiar dacă următorul congres se va desfășura la Dresda, nu ne rămâne decât să învățăm spaniola.

Capitala, Ciudad de Mexico, îmi întărește impresia de amestec straniu și violent, câștigată la Guadalajara. Aici, melanjul între creștinismul spaniol și păgânitatea indienilor mi se pare și mai vizibil. Templele aztece au fost demolate pentru a fi folosite la construirea unor catedrale catolice austere în exterior, datorită pietrelor vulcanice poroase, roșii sau negre, și extrem de opulente în interior, prin altarele încărcate cu mult aur. Sfinții sunt îmbrăcați în veșminte de pânză, ca în Spania, și împodobiți cu flori bogat colorate, așa cum făceau precolumbienii cu zeii lor. Uneori, așa cum este cazul Fecioarei de la Guadelupe, sunt redați chiar cu trăsături indiene. Dar această sinteză s-a produs după 1513, când Cortez a ajuns la Tenochtitlan, numele aztec al orașului. Așezarea avea peste 600.000 de locuitori, iar spaniolii au fost doar șapte mii, adăpostiți cu toții împreună în palatul lui Axayacatl. Ce spectacol extraordinar a oferit atunci acest popor ce s-a pregătit trei zile pentru o fastuoasă demonstrație de dragoste și respect, terminată, cum bine se știe, cu un oribil măcel, reușesc să deduc în sălile muzeului antropologic. Este un obiectiv turistic pe care toți cei ce au vizitat Mexico îl menționează ca absolut obligatoriu. Mă plimb prin sălile cu exponate încercând să stabilesc un punct de legătură cu aceste popoare trufașe, războinice, iubitoare de sânge și de bijuterii. Doar iile purtate de indiencele nahua și otomi mi se par asemănătoare celor din Ardeal.

La nici 50 de kilometri de Mexico, se află unul din locurile cele mai cunoscute din istoria precolumbiană a Americii Latine: Teotihuacan. Un oraș construit de o populație misterioasă, necunoscută aztecilor, care i-au numit *quiname* (uriași) și care au crezut că uriașii ar fi construit orașul pe locul unde s-au născut soarele și luna. Centru religios, dar și important centru urbanistic, Teotihuacan este împărțit în două de lungul "drum al morților", Mixcoatli, ce leagă piramida lunii de cea a soarelui și de templul lui Quezalcoatl. Dacă cele două piramide sunt prin excelență simple, lipsite de ornamente, templul are, în schimb, 365 de figuri, câte una pentru fiecare zi a anului, înfățișând șarpele cu pene. Palate religioase și administrative, locuințe înzestrate cu canalizare, ceramică stranie reprezentând zeița Chalchiuhtlicue sau zeul focului Huehueteotl, numeroase obiecte de artă îmi amintesc de ce spunea Octavio Paz: "Noi nu-i cunoaștem pe ei, ei nu ne cunosc pe noi, dar, din când în când, vorbim unii cu alții". Simplitatea decorațiilor și a culorilor, eleganța formelor artistice și arhitecturale mă îndeamnă să cumpăr vederi și albume, pe care de acum înainte le voi privi cu plăcerea celui cât de cât inițiat. În plus, aceste imagini mă ajută să-mi imaginez legenda potrivit căreia Quezalcoatl a devenit Luceafărul de ziuă: punându-și zaua de quetzal și masca de turcoaze palide, și-a dat singur foc, înălțându-se-n văpaie.

Colectivul de redacție: Mircea Mihăieș (redactor șef)
Cornel Ungureanu (redactor șef adjunct), Adriana Babeți (secretar general de redacție), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Doru Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
bd. Revoluției 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

Biblioteca „ASTRA"

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 9 (1388) 17 SEPTEMBRIE 1997 ● SERIE NOUĂ, ANUL IX ● 500 LEI

ÎN ACEST NUMĂR

▼ Despre politică, bani și cultură ▼ Walter Biemel și Heidegger ▼ Monoculturalul ▼ Crivaia literară ▼ Armata arhetipală ▼ Jurnal de cărți ▼ Poeme de Gabriela Savitsky ▼ Rubrici permanente semnate de Livius Ciocârlie, Șerban Foarță, Viorel Marineasa, Mircea Pora, Alexandru Ruja, G. I. Tohăneanu, Marcel Tolcea, Daniel Vighi, Petru Umanschi, Cornel Ungureanu

Măștile și enigmele lui Mircea Eliade

ANAMARIA BELIGAN
Cântec de leagăn pe ritm de csárdás

Acest număr al revistei noastre apare cu sprijinul Fund for Central and East European Book Projects, Fundației Soros pentru o Societate Deschisă, Ministerului Culturii și al S. C. Locuințe Con-Proiect.

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări de Iosif O. Stroia

Corina Ciocârlie

Căciula lui Klement Gottwald

De la Hiroșima încoace, reporterii de televiziune s-au obișnuit să trăiască în vecinătatea exaltantă a catastrofei. De la piața Tienanmen încoace, ziariștii au descoperit că minciuna e soclul pe care s-au înălțat multe revoluții. După gropile comune de la Timișoara și războiul din Golf, excesul de punere în scenă a transformat tragediile în drame de doi bani: fapte diverse degradabile, repede înghițite, rumegate și uitate, ca orice spectacol prost de operetă. Supuse scoopului rege, principiile înseși ale istoriei (adevăr, realitate) sunt anihilate de speculațiile gazetărești: dincolo de un orizont apropiat, evenimentele au din ce în ce mai puțin sens, din ce în ce mai puțină substanță. În spațiul mediatic, gradul de difuzare a informației e maximal, dar indicele de rezonanță e nul: promiscuitatea crescândă a imaginilor sporește neîncrederea publicului și sfârșește prin a-l închide în coconul indiferenței generalizate.

Drama exclușilor din "cealaltă Europă", din Extremul Orient sau din America Latină, îi îmbie pe **jouisseur**-ii occidentali la o degustare rafinată, fără nici un risc de indigestie. Când și când, câte un trimis special prevăzut cu ochelari de protecție pleacă să adulmece teroarea ce emană din zona interzisă. Din pură lenevie intelectuală, se naște astfel neîncrederea față de popoarele "asistate", cărora li se cere să-și travestească trecutul apropiat, în așa fel încât să treacă drept acceptabil în ochii Europei condescendente. Pentru mulți sociologi occidentali, dezghețul din Est pare a fi, pe termen lung, la fel de nefast ca excesul de bioxid de carbon în straturile superioare ale atmosferei: din motive de igienă elementară, e bine ca distinsele gazde să se pună la adăpost, evacuând cât mai departe conflictele incomode. La rândul lor, musafirii nepoftiți ar trebui să aibe minima decență de a nu-și mai râcâi trecutul: altminteri, intelectualii și politicienii din Vest ar fi siliți să recunoască la ce au colaborat tacit. Blazați, bravii noștri profesori de morală ar constata că le slăbește imunitatea și că devin treptat permeabili la bolile venite de aiurea. Încăpățânându-se să treacă barierele economice și politice, anumite țări sărace ar putea destabiliza metabolismul valorilor sigure generate de pactul de la Maastricht. Topirea banchizelor comuniste riscă să inunde țărmurile occidentale. Iată de ce toți cei născuți, neinspirat, dincolo de Cortina de Fier trebuie să rămână în carantină, izolați fără milă, rași de pe fața pământului printr-un consens - comod, dar periculos - care vizează "spălarea" Istoriei.

Multă vreme, popoarele aflate sub dictatură au sperat că vor fi salvate printr-o luare de poziție fără echivoc a inteligheției occidentale. Și astăzi, sosirea unui îndoielnic Mesia îi mai face pe optimiștii incurabili să viseze la cai verzi pe pereți. După părerea lui Ismail Kadaré, albanezii aflați în război cu propriul lor destin ar fi veșnic obsedați de mitul "arbitrajului venit din afară", al "salvatorului străin". În ce-l privește pe președintele Consiliului italian, Romano Prodi, problema debarcării la Vlora se punea, în urmă cu cinci luni, în termeni mult, mult mai pragmatici. Întreaga poveste de amor dintre Estul și Vestul Europei e clădită de altfel, pe această neînțelegere uriașă: unii sunt mândri să dezvăluie o realitate pe care ceilalți n-au deloc chef s-o descopere (și cu atât mai puțin să-i facă față). Frumoasa din pădurea adormită

☞ *Continuare în pag. 2*

I.Q.

Lady Di și Prințul Cha

Moto: "Hillary și cu mine..."
Bill Clinton

1. Să ne desentimentalizăm o secundă, înlăcrămatule cetitor, și să vedem care ar fi scheletul (sic!) epic al acestei drame, așa cum l-ar fi descris sovieticul V.I. Propp, unul dintre rarii "chirurgi" ai poveștilor cu prinți și prințese:

Un Mercedes lovește cu 196 km/h stâlpul unui pod parizian și trei dintre pasageri mor în urma impactului violent. Printre ei, o femeie a cărei biografie s-ar rezuma cam așa: fiica unui conte scăpătat, se căsătorește cu prințul moștenitor, iar apoi, înșelată și nefericită, va divorța dedicându-se acțiunilor caritabile. Licărul iubirii, îl va întrezări în afara etichetei regale, cu un profesor de echitație și, mai apoi, cu cel ce va muri în teribilul accident, un "prinț" arab al finanțelor. Aproape un basm - cum spuneam -, dacă ținem seama de același Propp pe care tocmai l-am invocat pentru o persuasiune aparte.

Iar dacă ne-am mai cufunda într-o altă convenție, deși nu chiar atât de îndepărtată temporar -, cea a veacului trecut, stupid și burghez, ar trebui, de îndată, să concedem că ceea ce s-a întâmplat ar fi fost un scandal.

2. Când rămășițele pământești ale arhiducelui Franz Ferdinand de Habsburg și ale soției sale, contesa de Hodenberg-Choetek, au fost depuse pentru un ultim omagiu în Gara de Sud a Vienei, catafalcul moștenitorului tronului se afla cu o jumătate de înălțime peste cel al consoartei. În ciuda faptului că arhiducele renunțase la tron pentru căsătoria sa morganatică încă din 1900! Eticheta imperială trebuia respectată.

3. În aceeași ordine (de idei?), protocolul funebru de la Escurial cere ca toți regii Spaniei să își doarmă somnul de veci cu o jumătate de înălțime peste cea a sicriului unde odihnesc soțiile lor morganatice. Până în 1997, nu a fost "consemnată" nici o excepție.

Marcel TOLCEA

Festivalul Internațional de Poezie, Oradea 1997

Premiile Festivalului Internațional de poezie, ediția I

1. **Helene Dorion** (Canada)
2. **Liviu Ioan Stoiciu** (România)

Premiile speciale ale Salonului Internațional de Carte, ediția a V-a

Premiul Omnia

Gabriel Țepelea, pentru întreaga operă de lingvist și istoric literar; pentru excepționala valoare morală a cărților de memorialistică
Ilie Constantin, pentru actualitatea poeziei sale, pentru medierea culturală româno-franceză și italiano-română
Miron Kiropol, pentru amploarea imaginarului său poetic și pentru valorificarea resurselor tradiționale autentice ale literaturii
Pierrette Micheloud, pentru întreaga sa operă poetică și interesul pentru semnificația poeziei în alte culturi
Mihai Ursachi, pentru întreaga sa operă poetică

Premiul pentru poezie:

Cristian W. Schenk, pentru *Două anotimpuri,* Helicon, 1997
Gellu Dorian, pentru *Poeme golănești,* Cartea Românească, 1997
Srba Igniatovic, pentru *Ahile subjugat/Potlaceni Ahil,* Helicon, 1997
Premiul pentru roman:
Norman Manea, pentru *Octombrie, ora opt* și *Despre clovni: dictatorul și artistul,* Biblioteca Apostrof, 1997
Premiul pentru eseu:
Adrian Alui Gheorghe, pentru *Titanic Svaiter,* Timpul, 1997
Premiul pentru traduceri:
Jitka Lukesova, pentru traducerea în cehă a cărții *Întoarcerea lui Ulise* de Modest Morariu

Diplome pentru merite deosebite

1. Editura **Dionysos** (Germania), pentru colecția sa de poezie românească
2. Editura **Libra,** pentru volumul bilingv *Poezii,* de Lucian Blaga, în traducerea lui Jean Poncet
3. Biblioteca **Apostrof,** pentru seria de poezie, cu o personalitate grafică și editorială distincte.
4. Editura și revista **Sud** (Franța), pentru promovarea poeziei românești în spațiul francofon, îndeosebi pentru antologia *Voix de Roumanie,* prefațată și alcătuită de Jean Poncet
5. Editura **Marineasa,** pentru imaginea oferită asupra literaturii bănățene în volumul *Zona*
6. Editura **Cartea Românească,** pentru volumul *Proscrisa* de S. Stănescu, editat în colecția "Poeții orașului București"
7. Editura **Cogito,** pentru seria bilingvă "Poesis" și volumul *Vânătoare de vise,* vol. I (Cartea Festivalului)
8. Editura **Helicon,** pentru seriile de poezie, format liliput și mini-liliput
9. Editura **Timpul,** pentru bogata activitate editorială, îndeosebi pentru editarea revistei *Poezia* și culegerii *Caietele de la Durău*
10. Biblioteca revistei **Familia,** pentru cărțile de poezie publicate, îndeosebi pentru volumul *Femeia în roz,* de Traian Ștef
11. Editura **Muzeului Literaturii Române,** pentru colecția bibliofilă *Manuscriptum*
12. Editura **Le Noroît/Le dé bleu** (Canada), pentru întreaga activitate editorială și formula grafică de excepție
13. Editura **Clusium,** pentru întreaga și exemplara sa activitate editorială
14. Editura **Studio Ras** (Serbia), pentru promovarea literaturii române în Serbia
15. Editura **Vitruviu,** pentru seria de poezie, îndeosebi pentru volumul *Cartea lui Iov,* de Mircea Ciobanu
16. Editura **Anotimp,** pentru seria de poezie coordonată de Miron Blaga
17. Editura **Vinea,** pentru revigorarea interesului față de avangarda românească

Noi apariții la Editura Humanitas

Căciula lui Klement Gottwald

☞ *Urmare din pag. 1*

așteaptă ca vreun Făt-Frumos să vină să-i răpească secretul. Dar, vai, seducătorul seamănă mai degrabă cu Godot decât cu Don Juan. Așteptarea devine obositoare în gările prin care trenurile nu trec niciodată.

În ciuda confuziei pe care au întreținut-o multă vreme, occidentalii pocăiți pe ultimii metri par să aibă conștiința senină. După ce a trecut nonșalant cu buretele peste erorile fatale ale Comunismului - și asta timp de mai bine de zece ani -, Philippe Sollers constată, naiv, că astăzi memoria noastră a pusă "în serioasă încurcătură": "Cei născuți în ultimii trezeci de ani nu formulează nici o întrebare fundamentală în legătură cu acest subiect". În pragul mileniului al treilea, Occidentului îi lipsește un punct de vedere asupra feței întunecate a Istoriei. Acest gol de memorie desenează în mod deliberat, pe harta geopolitică a secolului XX, reliefuri și fundături. În calendarul internațional există evenimente "in" și evenimente "out", tragedii pasionante și tragedii plicticoase: Auschwitz, Guernica ori procesul de la Nürenberg pot fi exploatate la infinit, de vreme ce emoționează pe oricine oricând. În schimb, dramele poporului birmanez, bulgar sau lituanian plictisesc repede și se regăsesc, în timp record, în lada de gunoi a Istoriei sau, ca să fiu în ton, în **europubela** ei: **la urma urmei, le-am dat o șansă, am aplecat spre ei o ureche îngăduitoare, dacă n-au știut să fie convingători, n-au decât să-și aștepte recursul!** Și totuși, de la Garcia Márquez încoace, toată lumea știe că popoarelor condamnate la un veac de singurătate nu le e dată o a doua șansă pe pământ... Cea mai bună dovadă a dezinteresului o reprezintă expoziția intitulată "Față în față cu Istoria", prezentată nu de mult la Centrul Georges Pompidou și dedicată memoriei lui André Malraux. Printre miile de mărturii tulburătoare, referitoare la atitudinea artiștilor care au avut de înfruntat diverse dictaturi, nici un cuvânt despre țările baltice, Cipru, Bulgaria sau Albania! Organizatorul expoziției - Jean-Paul Ameline - constată nedreptatea, dar o expediază în două fraze convenționale: de fapt, ar fi vorba de "destine diferite ilustrând drumul complex care duce de la civilizație la barbarie". "În timp ce tăcerea se așterne peste URSS-ul lui Stalin, persecuția nazistă accelerează constientizarea, de către artiști și intelectuali, a tragediei germane, amplificată apoi de tragedia spaniolă". Din această dihotomie maniheistă (civilizație - barbarie) se naște un ciudat consens: ori de câte ori e evocată "oroarea de nedescris a celui mai mare genocid pe care l-a cunoscut omenirea", oricine pricepe, automat, că e vorba de Holocaust, nu și de teroarea stalinistă.

În Ciuda riscului de contaminare, ar trebui, poate, înțeleasă dimensiunea - în același timp tragică și ubuească - a experienței istorice generate de **orice** tip de totalitarism. Când cineva ia hotărârea să se așeze curajos **față în față cu Istoria,** e preferabil să n-o facă legat la un ochi!

Pericolul, când vrei să rescrii marea carte a secolului XX pornind de la o defecțiune a memoriei, e să obții o a doua ediție incompletă, presărată cu pagini albe. O astfel de greșeală de broșare ar face textul ilizibil pentru orice lectură ulterioară. În chip de averitsment pentru amnezici, aș cita în întregime prima pagină a unui roman scris de Milan Kundera în 1978 și intitulat, semnificativ, "Cartea râsului și a uitării":

"În februarie 1948, conducătorul comunist Klement Gottwald s-a postat în balconul unui palat baroc din Praga pentru a ține o predică miilor de cetățeni îngrămădiți în piața Orașului Vechi. A fost o mare cotitură în istoria Boemiei. Un moment fatidic, așa cum se întâmplă o dată sau de două ori într-un mileniu.

Gottwald era flancat de tovarășii săi și, chiar lângă el, se afla Clementis. Ningea, era frig și Gottwald n-avea nimic pe cap. Clementis, plin de solicitudine, și-a scos căciula de blană și a pus-o pe capul lui Gottwald.

Secția de propagandă a reprodus în sute de mii de exemplare fotografia care-l înfățișează pe Gottwald, cu o căciulă de blană pe cap și înconjurat de tovarășii săi, vorbind poporului. Din acest balcon a pornit istoria Boemiei comuniste. Toți copiii cunosc această fotografie pentru că au văzut-o reprodusă pe afișe, în manuale sau în muzee.

Patru ani mai târziu, Clementis a fost acuzat de trădare și spânzurat. Secția de propagandă l-a făcut imediat să dispară din Istorie și, bineînțeles, de pe toate fotografiile. De atunci, Gottwald e singur în balcon. Acolo unde era Clementis, n-a mai rămas decât căciula de blană pe capul lui Gottwald".

Noi, răsăritenii, știm să ne furăm căciula singuri. N-am fi avut nevoie, pentru săvârșirea acestui gest istoric, de asistența intelectualilor occidentali.

(Text citit cu ocazia Zilelor literare de la Mondorf/Luxemburg '97)

Copyright

Despre politică, bani și cultură

● Cu Eugen Vasiliu, senator, președintele Comisiei de cultură, arte și mass-media a Senatului

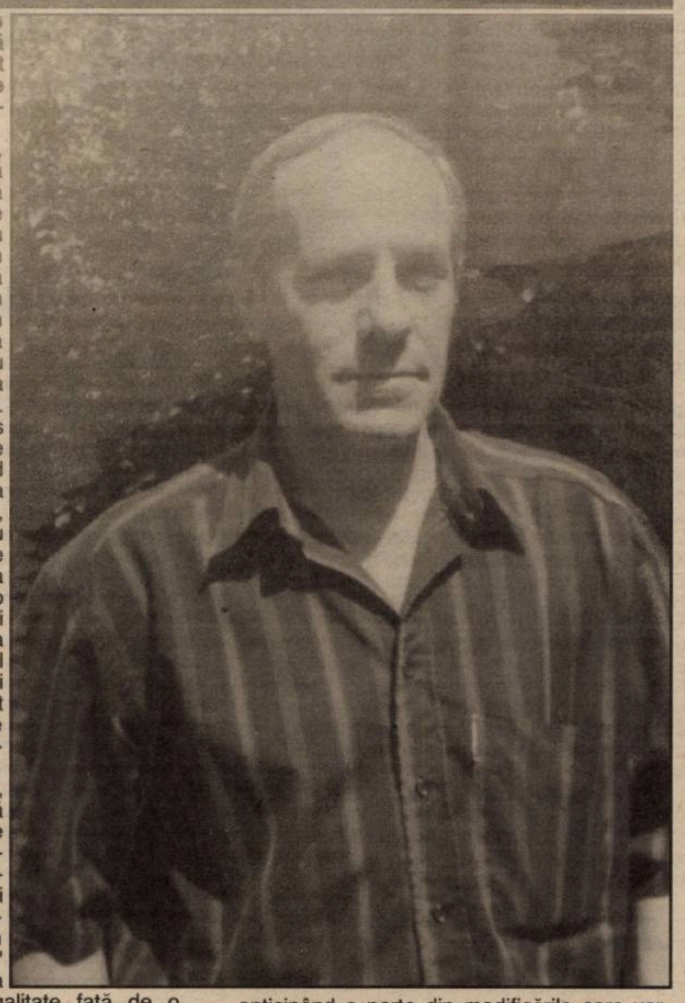

- Aș începe printr-o întrebare mai tehnică. Mă interesează care sunt atribuțiile Comisiei de cultură, arte și mass-media?

-Această comisie este, conform statutului, abilitată să analizeze și să propună plenului Senatului toate proiectele de lege pentru care este sesizată, fie în fond, fie numai sub formă de aviz. Mă tem că, în sesiunea trecută, nu am avut o activitate prea laborioasă, și asta pentru că nu au existat prea multe proiecte de discutat. Cu toate acestea, am pus la punct două proiecte pe fond: unul, privind reducerea taxei pe valoarea adăugată pentru presă, tipărituri, precum și pentru bunurile și serviciile cumpărate în vederea editării (eliminând astfel o discriminare evidentă) și celălalt, legat de adecvarea legii patrimoniului cultural la cerințele legislației internaționale. Au mai fost și câteva avize printre care înființarea **Memorialului "Sighet".**

Comisia mai are, tehnic vorbind, și o altă particularitate. Ea este competentă să exercite - în condițiile legii, firește - controlul Parlamentului asupra Televiziunii naționale. Aici, după cum știți, a existat o "oarecare" activitate. În primul rând, a trebuit să intrăm în legalitate față de o situație existentă; mă gândesc la faptul că directorul Televiziunii a fost numit de către Guvern, ceea ce e, legal vorbind, o infracțiune. Astfel că, pentru a reintra în legalitate, Parlamentul, prin Comisia de cultură, a elaborat o hotărâre și a emis un mandat pentru numirea unui director interimar, urmând ca, în sesiunea viitoare, legea să fie modificată în punctele unde ea este deficitară și să aleagă, în fine, un Consiliu de Administrație a Televiziunii.

- Care sunt punctele deficitare ale legii?

-Legea conținea în sine sâmburele blocajului. Acesta este, în esență, și motivul pentru care TVR nu avea un Consiliu de Administrație. Faptul că fiecare grup parlamentar putea să își desemneze câte doi candidați pentru un fotoliu în Consiliul de Administrație și că aceste candidaturi trebuiau să obțină două treimi din voturile exprimate în Comisiile reunite - în momentul în care nimeni nu are în Parlament două treimi -, a condus la griparea mecanismului. Consiliul nu s-a putut alege. Prevederile legii erau de două ori absurde: întâi, pentru că, neexistând niciodată două treimi, fiecare grup parlamentar avea posibilitatea să-i elimine pe ceilalți candidați, și apoi, pentru că aceste blocaje erau de obicei surmontate printr-o înțelegere, ceea ce făcea legea și votul inutile.

Și atunci, lucru pe care l-am propus, și care mi se pare absolut rezonabil, e următorul: având în vedere că grupurile parlamentare, Președinția, Guvernul și salariații din TVR au dreptul prin lege să își desemneze niște reprezentanți, să-i lăsăm să și-i desemneze, cu toate responsabilitățile care decurg de aici. În fond, fiecare are criteriile lui. Parlamentul va trebui să ratifice prin vot această listă, pentru că, desigur, pot exista obiecții cu privire la anumite persoane.

O altă modificare vizată este aceea care privește atribuțiile Consiliului de Administrație. Consiliul de Administrație al TVR are în momentul de față foarte multe atribuții care aparțin consiliului managerial. Nu e corect. Consiliul trebuie să se întâlnească cel mult o dată pe lună pentru a lua niște hotărâri legate de strategie, și nu de tactică.

Bineînțeles că mai sunt schimbările care țin de reforma propriu-zisă a Societății de Televiziune, și aici e într-adevăr ceva de făcut.

- Reducerea drastică a timpilor de antenă destinați emisiunilor culturale a agitat destul de puternic mediile intelectuale. Considerați juste aceste măsuri?

-Reforma, în TVR, nu a început. În primul rând, reforma are nevoie de un cadru legislativ adecvat. Apoi, dă o nouă grilă. În cazul emisiunilor de cultură, ele au suferit modificările operate prin introducerea grilei de vară. Această grilă a urmărit două lucruri: întâi, să se conformeze dispoziției estivale a telespectatorilor, pivotând pe programe de divertisment, apoi, să pregătească reforma, anticipând o parte din modificările care vor surveni o dată cu introducerea grilei de toamnă.

Suprimarea sau restrângerea unor emisiuni de cultură este consecința calității acestora. În momentul de față, emisiunile de cultură nu sunt, strict calitativ, ceea ce trebuie să fie. Sunt, în general, emisiuni pe care poți să le asculți și fără să privești ecranul, ceea ce mă face să cred că redactorii respectivi nu au înțeles specificul muncii audio-vizualului. După cum reforma se izbește pretutindeni de inerție, să nu ne închipuim că în TVR, unde lumea e mai subtire, lucrurile ar sta altcumva. Inerția e și acolo îngrozitoare. Ba, chiar mai rău: există mici feude guvernate cu orgoliu. Degeaba li s-a spus că fac emisiuni care nu interesează pe nimeni...

-... dar nu poți să aplici aceleași criterii statistice pentru o emisiune de cultură și o emisiune de divertisment.

-Nu se poate spune că emisiunea lui Pruteanu - care ar fi putut fi, până la urmă, foarte plictisitoare - nu deține o popularitate de invidiat, în ciuda specificului ei mai degrabă filologic. Atenție: nu atractivă, interesantă pentru un **anumit** public, ci populară. Există în TVR niște feude pe care trebuie să le "expropriem". Sunt oameni care spun: eu am chemat în emisiunile mele numele cele mai mari, personajele cele mai interesante! Ei bine, da - le răspund -, ați reușit ca, în ciuda acestor prezențe, să faceți emisiuni proaste. Prin urmare, avem nevoie de emisiuni vii, proaspete. Dacă nu faci asemenea emisiuni, mai bine nu le faci deloc. E o cheltuială inutilă. Proprietarii feudelor de care vorbeam au detectat în grila de vară semnele schimbării și au reacționat în consecință.

- Credeți că menținerea și consolidarea acestor feude s-a datorat unui pact tacit între fosta Putere și o parte dintre angajații TVR?

-Nu cred. Televiziunea era interesantă pentru fosta Putere numai sub aspectul departamentului de actualități. În rest, instituția nu interesa pe nimeni. De aceea nimeni nu are acolo vreo autoritate. O reformă a TVR este, astfel, absolut obligatorie. O distinsă doamnă din Marea Britanie, care s-a ocupat de reforma BBC, a vizitat TVR și a rămas stupefiată de numărul mare de angajați; apoi a constatat că nu există nici un fel de autoritate. Concluzia este că TVR are de lucrat cu foarte puțini angajați permanent; chiar autorii de emisiuni nu trebuie să fie angajați ai TVR. Să nu uităm că, pe un contract de autor de emisiune, se poate câștiga infinit mai mult decât leafa pe care ți-o dă o instituție. Dar mentalitățile sunt încă învechite...

Conducerea Televiziunii a deschis concurs de proiecte pentru emisiunile culturale. Sunt curios să aflu câți dintre intelectualii care au semnat protestul împotriva desființării unor emisiuni culturale - care au semnat grăbiți, superficial de grăbiți - vor veni să propună noi emisiuni la TVR. Nu foarte mulți, mă tem.

- Asta nu înseamnă nimic. În definitiv, nu putem să le pretindem să devină oameni de televiziune.

-Sigur. Sunt destui tineri care ar putea să facă o bună emisiune de cultură; și chiar ei ar trebui cooptați. E nevoie de minți agile care să introducă formule noi, dinamice.

- Care sunt mijloacele de reformare a TVR?

-Televiziunea națională este, practic, într-un faliment nedeclarat. TVR are nevoie de o reformă profundă pe care numai schimbarea cadrului legal o poate declanșa. În primul rând, Statul trebuie să-și pună întrebarea dacă Televiziunea publică mai e în măsură să păstreze două canale de emisie. Dacă decide că nu e în măsură, atunci va trebui să privatizeze canalul 2 și să folosească resursele obținute pentru restructurarea canalului 1. TVR nu-și poate plăti, deocamdată, datoriile strict tehnice pe care le are la rețeaua de transmisie a Ministerului Comunicațiilor. Bugetul nu îi permite să acopere această sumă. Televiziunea se află deci într-o situație dramatică, a cărei rezolvare presupune, în opinia mea, o decizie politică. Vrem o televiziune publică? Să vedem cum o putem finanța.

Mai departe. Ce tip de organizare va avea această televiziune? Va trebui, asta e sigur, să găsim o organizare mai suplă. E nevoie de o autonomie a departamentelor: departamentul editorial și departamentul de producție trebuie să lucreze și independent, potrivit proiectelor proprii. Dar toate aceste lucruri trebuie mai întâi definite legal și discutate la cel mai înalt nivel. Ceea ce o să se întâmple nu peste mult timp.

- Aveți în vedere un model de reformare a TVR?

-Există un set de sugestii venite de la experții occidentali, dar și experiența televiziunilor publice din țările vecine. Modelul acestora din urmă ne va învăța mai ales ceea ce nu trebuie să facem, pentru că putem să vedem unde au greșit. Există, deci, mai multe surse de inspirație. Finalmente, însă, trebuie să existe o decizie politică. Pentru că, dacă nu știi ce vrei, nu poți elabora o lege bună. Altminteri putem modifica unele lucruri, dar fără prea mari urmări.

- Cum va fi definit raportul dintre TVR și studiourile sale teritoriale?

-În cazul studiourilor teritoriale, problema stă în felul următor: avem de ales între a le repartiza o frecvență proprie, care să le transforme în posturi de interes local, sau să le menținem ca studiouri teritoriale ale TVR. E nevoie de o decizie și aici. Există o mare deosebire între un studio teritorial și un post local. Sunt foarte rare știrile locale care au anvergură națională. E o deosebire de adresabilitate, dar și de mijloace. Când vom ști ce trebuie să facă, atunci vom putea stabili și care este statutul lor.

- Să trecem la o altă temă. Elaborarea Legii dreptului de autor vă aparține într-o măsură covârșitoare. Am citit-o și mi se pare foarte completă. Credeți că o astfel de lege este aplicabilă în actualul context?

-Cu această lege am avut într-adevăr privilegiul s-o iau de la început. Când eram secretar de stat în Ministerul Culturii, dl Plesu mi-a spus: "Trebuie să ne apucăm de un lucru foarte dificil, te rog, fiindcă ești jurist, să coordonezi proiectul unei legi a dreptului de autor". Am avut șansa să fac această lege într-un moment în care toată legislația în domeniu a țărilor europene trebuia modificată, ca urmare a unor noi recomandări formulate de Consiliul Europei. Aveam deci experiența unor legislații străine și recomandările CE. Acest lucru a făcut ca legea noastră să fie una dintre cele mai bune din Europa, pentru că multe dintre țările afiliate la CE nu au apucat până acum să introducă noile prevederi. E cea mai modernă lege din Europa pe motiv că e cea mai recentă.

Sunt unii care îmi reproșează nu că ar fi prea completă, și de aceea greu de aplicat - așa cum sugerați dvs. -, ci, dimpotrivă, că ar fi incompletă; că îi lipsesc niște instrucțiuni concrete, că e prea obscură. Numai că aceștia din urmă nu înțeleg legea nu fiindcă ar fi prea obscură, ci fiindcă nu au cunoștințe elementare de drept civil. Trebuie să ne obișnuim că avem nevoie de avocat nu la proces, ci pentru a nu ajunge la proces. De altfel, cred că această lege va impune o nouă meserie, aceea de agent literar sau artistic, care se va ocupa de protejarea drepturilor autoriale.

Revenind la întrebarea dvs., eu cred că această lege se pune în mișcare. Oficiul pentru Drepturile de Autor va începe să funcționeze normal foarte curând, în București. El va lucra pe bază de sesizări și are în competență să cerceteze și să încheie documente de constatare cu valoare probantă în justiție. Sesizări există de pe acum chiar mai multe decât se pot rezolva.

- Rectificările de buget au privat cultura de o parte din sumele pe care le aștepta. Să ne așteptăm la o practică, de acum, curentă?

-Cea mai mare parte a bugetului culturii este destinat conservării patrimoniului. Dincolo de orice, există valori pe care dacă nu le salvăm acum nu vom mai avea ocazia să o facem. Aceasta este politica Guvernului, și cred că e bine. Fără valorile patrimoniale, vom rămâne fără o istorie culturală și vom fi de blamat.

Pe de altă parte, banii de la buget vor fi întotdeauna prea puțini. Se mai poate drege ceva printr-o lege a sponsorizării bine făcută. Dar nu va fi destul. Cultura, cred eu, se va simți în apele ei doar atunci când banul viu va circula și aici, când investiția

Dorian BRANEA

☞ *Continuare în pag. 15*

Șerban FOARȚĂ

Cronica neagră

("Adevărul", 8 august 1997)

I

Vasile Podgoreanu, de 40 de ani,
om vrednic din comuna Tătăranu,
județul Vrancea, ar fi stat până la anu'
la un pahar cu Gheorghe Hârleț, cu șase ani

mai tânăr, din Galați, ce-i era oaspe,
dacă, ieșindu-și din țâțâni, nu i-ar
fi dat în cap, în cele din urmă, cu un par,
pisându-l ca pe grâne când le desparți de hoaspe.

II

Boghian Vasile din comuna Tătărești
județul Iași, de ani 53,
bând cu, mai tânără ca omul ei
cu doar un an, Maria, tot mai pușî

pe cârcotă și-ncaibăr, - când tăria
băută de cu seară, li se urcă
la cap, Vasile găbuie o furcă
cu care-o căsăpește pe Maria.

Walter Biemel

Rămânând cu Heidegger

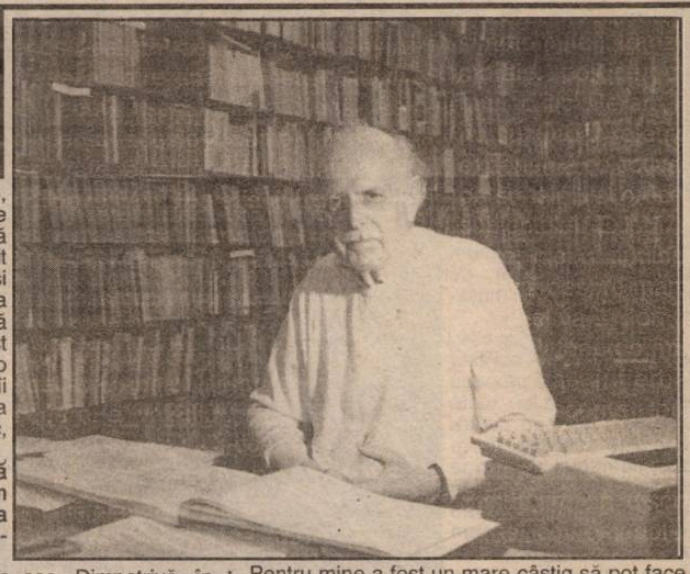

Chiar din prefața la biografia HEIDEGGER, carte scrisă de dumneavoastră, aflăm că între anii 1942-1944 ați fost discipol al lui Heidegger la Freiburg.

- Împreună cu Alexandru Dragomir și Octavian Vuia am participat la seminarul pentru avansați. Heidegger a acceptat 15 studenți și printre aceștia trei au fost din România. Avea o părere foarte bună despre studenții din România. Știa că dacă vin, atunci vin ca să lucreze, fiindcă dacă ai o bursă poți să te distrezi și să nu prea lucrezi, dar cei care veneau din România lucrau în mod serios.

- Tot din prefața lucrării amintite putem afla faptul că împreună cu Alexandru Dragomir ați tradus în limba română prelegerea inaugurală "Was ist Metaphysik?" ("Ce este metafizica") și ași dat-o spre publicare editurii "Cartea românească".

- Da, și "Cartea românească" a refuzat și a spus "nu putem să publicăm o lucrare a lui Heidegger; este persona non grata".

- Venea din interior această presiune?

- Nu, nu, era impusă de germani. Să vă dau un exemplu. Când am cerut viză la ambasada Germaniei pentru plecarea la Freiburg, atașatul cultural mi-a spus că ar fi mai bine să merg la Berlin, la Nicolai Hartmann. I-am explicat clar că vreau la Freiburg, pentru Heidegger. El mi-a replicat: "Heidegger e foarte bolnav; din când în când îl aduce cineva în sală". I-am răspuns că tocmai de aceea o să mă duc la el. Când am ajuns la Freiburg mi-am dat seama că Heidegger n-a fost bolnav nici vorbă; era ars de soare fiindcă venea de la cabana sa din munții Pădurea Neagră.

- Mai există această cabană și acum?

- Mai există. Fiii și nepoții lui Heidegger locuiesc acolo. În primăvară, aceștia m-au rugat să spun ceva la mormântul părintelui lor de la Messkirch. Textele discursurilor rostite de cei prezenți la această comemorare vor fi publicate într-un volum la editura Klostermann.

- Ați mai scris și o monografie J.P. Sartre în afară de cea deja amintită. Pe când cu Heidegger ați fost foarte apropiat fiind chiar amici, cu Sartre...

- Pe Sartre nu l-am cunoscut personal, ci numai prin opera sa, prin publicațiile sale. Și acolo a fost un lucru ciudat. Mi s-a cerut o monografie și când am trimis-o la editura Rowohlt, editorul a refuzat-o, zicând că vorbesc prea puțin despre relațiile amoroase ale lui Sartre. Am răspuns că nu asta e important, ci ceea ce a scris și ceea ce a făcut. Chiar apăruse atunci "Les mots", unde vorbește despre copilăria sa și astfel am putut scrie un capitol pe această temă. Cartea a plăcut, a devenit un best-seller, s-au vândut 200.000 de exemplare. Pe mine personal m-a interesat mai puțin dacă Sartre a avut relații amoroase în stânga sau dreapta, opera e cea care contează.

- Au apărut unele cărți controversate și în legătura cu viața particulară a lui Martin Heidegger. Îmi aduc aminte că una dintre ele s-a tradus și în română; este scrisă de o presupusă amantă a lui Heidegger. Credeți că aceste cărți, în mare parte comerciale, ar putea impieta asupra imaginii filozofului?

- Sunt multe asemenea cărți; eu însă v-aș recomanda una care merită într-adevăr să fie citită. Este vorba de volumul în care sunt adunate scrisorile dintre Hannah Arendt și Heidegger. Vă apărea în curând.

- În România?

- Nu, în Germania, dar voi vorbi cu domnul Liiceanu să o publice și în România. Ar fi un document extrem de interesant pentru cititorul român.

- J.P. Sartre afirma spre sfârșitul vieții că s-a înșelat în privința socialismului și a comunismului....

- Da, da, fiindcă mult timp a crezut că filozofia de stânga este cea mai bună, a ținut să-și exprime public opiniile, dar mai târziu a realizat că s-a înșelat și când Brejnev a venit la Paris, Sartre s-a întâlnit cu niște opozanți ai regimului acestuia afirmând că adevărata întâlnire dintre cele două popoare are loc acolo, și nu între cei doi președinți...

- La același nivel, poate într-un fel similar, Heidegger a avut relații cu regimul național-socialist, fascist din Germania anilor '30.

- Da, a avut. S-a înșelat în '33, dar în '34 și-a dat demisia ca rector, ceea ce în acel timp n-a fost ușor. Cum să demisionezi odată ce ai fost ales... Și-a dat seama că aceea ce și-a închipuit el cu privire la național-socialism este o iluzie. În concluzie, a luat distanță și a demisionat. Există o carte foarte bună a lui François Fedier intitulată "Heidegger. L'anatomie d'un scandale", unde se analizează foarte bine atacurile purtate împotriva lui Heidegger și se trasează clar linia între ceea ce este adevărat și ceea ce este zvon.

- O altă biografie, de exemplu, afirmă că Heidegger a simpatizat și după aceea cu național-socialismul, cu ideologia fascistă, aducând argumente în acest sens.

- Nu, asta nu este adevărat. E un singur lucru care nu se înțelege bine, și anume când odată erai membru de partid, nu mai puteai să-ți dai carnetul de membru înapoi fără riscul de a fi trimis în lagărul de concentrare. De aceea, soția lui a plătit până la capăt taxa de membru, dar asta nu înseamnă că a rămas până la sfârșit membru activ. Am avut la Dusseldorf o discuție cu Farias și acesta mi-a spus că ar dori să vorbească cu oameni care l-au cunsocut pe Heidegger ca să vadă dacă a rămas până la sfârșit nazist sau nu. S-a gândit să vorbească cu mine și cu Margareta von Bretano, care a fost și dânsa la Heidegger. Am intuit direcția în care dorea să ducă discuția și am renunțat. Domnule, asta e un mod de abordare total greșit: afirmi ceva și nu vrei să vorbești cu nimeni să vezi dacă e adevărat sau nu, iar atunci când te-ai hotărât să o faci, dorești să-ți impui neapărat propria părere care este oricum eronată. Mai bine renunți la astfel de chestionare. Mi-a fost rușine când l-am auzit în public. L-am întrebat: cum poți să faci așa ceva? O biografie bună este cea a lui Zafranski. În schimb, biografia lui Ott nu este bună, fiindcă îi reproșează lui Heidegger că a devenit un filozof independent, și nu un filozof catolic. La început biserica catolică l-a ajutat pentru că a fost foarte sărac. I-a dat o bursă. Pe această bază îi reproșează că nu a devenit un filozof catolic, ci a devenit Heidegger.

- Se vorbește că Heidegger a fost un om foarte autoritar și că avea uneori accese dictatoriale...

- Categoric nu este așa. Dimpotrivă, în seminarul său el era încântat când studenții făceau opoziție. Ne-a spus: "Știți, când eram mai tânăr era așa de frumos: studenții mă atacau tot timpul, iar acum, când am devenit celebru, nimeni nu mai îndrăznește să mă atace". Era chiar mulțumit când Alexandru Dragomir făcea opoziție. Mai era un lucru interesant în seminarul lui Heidegger. Când citeam un text, nu era bine să citățm pe Heidegger. Spunea: "Ceea ce eu am scris, știu; vreau să aflu ceea ce descoperiți voi în acest text". A fost un pedagog de necrezut. Domnea la cursurile și seminariile lui o atmosferă vioaie. Nu, nu era autoritar deloc. Nicolai Hartmann era foarte autoritar. Soția mea a fost un timp discipola lui Hartamn. Când spuneai ceva ce nu era pe linia gândirii lui îți răspundea: "Să taci din gură": La Heidegger era contrariul.

-- V-aș ruga să schimbăm întrucâtva cadrul discuției noastre întrebându-vă, iată, cum ați regăsit atmosfera intelectuală din România de astăzi, în comparație cu cea de la plecarea din țară?

- M-am bucurat foarte mult că românii și-au recâștigat libertatea. Am fost impresionat de mulțimea de publicații pe care le-am văzut aici. Am văzut că viața intelectuală este așa de importantă și așa de vie, cum mi-am dorit să fie de mult. Înainte de a veni aici am deschis o expoziție la Aachen. Acum 25 de ani am fost trimis în România din partea directorului din Bochum, care dorea să facă o expoziție de artă românească. Doi critici de artă trebuiau să propună ceea ce li se părea mai important. Cei din Bochum urmau să plătească toate cheltuielile. M-am dus la București la ministerul culturii și le-am arătat ce doream să fac. Acolo, un domn mi-a spus că numai el decide cine și ce trebuie să expună. I-am explicat că este vorba de o expoziție de profil, în care erau cuprinse 10 țări. Acum venise rândul României. Toate încercările mele, vă dați seama au fost zadarnice. Mai târziu am revenit. La Aachen urma să se organizeze o mare expoziție de artă carolingiană. Directorul expoziției m-a trimis în România să încerc să obțin Codex Aureus. Se putea foarte simplu să fiu respins din nou, dar am mers la Vianu și acesta a convins Ministerul să accepte propunerea mea. Expoziția a fost extraordinară. Pentru mine a fost un mare câștig să pot face ceva pentru România. M-a interesat întotdeauna să-i prezint pe românii care reușiseră într-adevăr să se impună în cultura occidentală. Am ținut câtva timp un curs despre Brâncuși și am organizat concerte, cu operele lui Enescu, de care tatăl meu era foarte apropiat. Lui Emil Cioran îi păstrez o plăcută amintire. Fratele meu, care locuia la Paris, a fost bun prieten cu el. Într-o bună zi, Cioran a venit la fratele meu și mi-am dat seama că are un umor extraordinar: "Am citit un articol în "Frankfurter Allgemeine Zeitung", unde cineva scrie că eu l-am interpretat prost pe Karl Marx. Or, eu n-am citit o pagină din Karl Marx, ha, ha, ha...". Tot în acea discuție mi-a spus că într-un sat de lângă Sibiu, regimul închisese școala săsească și toți locuitorii se hotărâseră să plece în Germania. În acele condiții era aproape de neînchipuit plecarea lor. Cioran a intervenit peste tot să-i ajute pe oamenii ăia. Astăzi este cel mai publicat român din Franța. Lui Constantin Noica i-a propus un editor german să-i publice câteva cărți, dar el, de o modestie superbă, a refuzat: "Este mai important să se publice Blaga". Nu vă spun cu ce durere am primit vestea morții sale. Găsesc că astăzi cultura română este într-o puternică efervescență. Sunt impresionant de mulțimea acțiunilor culturale și mai ales de calitatea acestor acțiuni. Am rămas plăcut surprins de cărțile, revistele, expozițiile de aici. Am întâlnit tineri pasionați de filozofie, de filozofia lui Heidegger bunăoară. Sunt dispus să-i ajut pe cei care lucrează serios. Chiar acum se află la Freiburg un discipol al lui Liiceanu, un om foarte serios. Dacă nu va mai continua bursa pe care o are acum, eu sunt dispus să-i ofer una pentru câțiva ani. Este un om foarte talentat. Contactele cu specialiștii din Occident sunt importante. Drumul pe care s-a înscris România este lung și anevoios, mai ales că nu beneficiază de sprijinul pe care l-a avut, de pildă, Germania de Est din partea Germaniei de Vest. Din păcate, o a doua Românie nu există. Eu sunt totuși încrezător.

Interviu realizat de N. Benjamin-Feshtan și Lucian Spătariu

O problemă de apartenență

După mărturisirea lui Paul Barbăneagră, într-o convorbire avută cu Mircea Eliade cu puțin timp înainte de fatidicul an 1986, i-ar fi cerut acestuia să numească un sfânt și apoi un filosof român. Cele două nume pronunțate de Eliade au fost Walter Biemel și Nicolae Steinhardt. Dacă Steinhardt a devenit o adevărată legendă purtată de pelerinii Rohiei, numele lui Walter Biemel nu era familiar decât unui cerc restrâns de intelectuali interesați de filosofie, o împrejurare fericită și inspirația unui editor au făcut posibilă apariția în 1987 la editura Univers a unei prime traduceri în română a lui Walter Biemel: "Expunere și interpretare" (Philosophische Analysen zur Kunst der Genwart). Prima carte a lui Biemel apare în țara unde s-a născut cu o întârziere remarcabilă. Născut în 1918 într-o familie de sași transilvăneni, Biemel va pleca în Germania, la Freiburg, pentru a studia filosofia cu Heidegger, influența acestuia marcându-l pentru tot restul vieții. Cariera universitară strălucită, cât și volumele publicate vor face din Biemel unul dintre cele mai consacrate nume din filosofia europeană contemporană. Cu toate acestea, în România, numele său nu a avut până mai deunăzi aceleași rezonanțe.

Argumentul deficienței receptării datorate obturării ideologice a culturii nu stă în picioare, cu atât mai mult cu cât Walter Biemel a fost arareori pomenit chiar și în cercurile care încercau o cultură paralelă celei oficiale. În acest context, cred, gestul lui Eliade de a-l numi pe Biemel în primul rând, atunci când se vorbește de filosofii români, este sugestiv. Deși cel puțin cinci nume ar fi fost în egală măsură îndreptățite să fie amintite. Eliade se oprește asupra lui Biemel, demontând prin aceasta un clișeu, nițel etnicist, care se declanșează aproape inconștient atunci când se judecă cine este al culturii române și cine nu. Fie că o recunoaștem sau nu, încă mai funcționează astăzi, la nivelul aprecierii, un soi de mentalitate gregară, care postulează existența unei anumite maniere de a scrie, de la care nu te poți abate atunci când ai pretenția să fii luat în serios. Sunt jenat de mulți scriitori români de mâna a doua, pe care, trăind la Paris ori la München, îi citățm în linia întâi, nu pentru valoarea operei lor, ci pentru că urmează cu sfințenie liniile dialecticii naționale, naționaliste uneori.

Să fie oare reverențele mioritice condiția sine qua non a validării culturale? Eliade vine prin afirmația sa să dea răspuns tocmai acestei întrebări. Chiar dacă opera lui Biemel se sustrage "criteriului" mai sus enunțat, ea este printre cele mai importante din cultura română prin substanța sa profund filosofică, necontând aici că a fost concepută în germană sau franceză. În plus, apartenența la spațiul cultural românesc, Biemel o dovedește cu prisosință prin afinitățile deosebite pentru Brâncuși sau Enescu, creatori cărora filosoful transilvănean le-a fost un constant promotor prin mulțimea de expoziții și concerte pe care le-a organizat în străinătate. Numele său poate sta cu siguranță alături de cele ale lui Cioran, Ștefan Lupașcu, Benjamin Fundoianu ori Victor Brauner. La ora actuală, cele mai interesante figuri ale filosofiei românești sunt **Alexandru Dragomir și Walter Biemel**, cei doi străluciți discipoli heideggerieni. Dacă în cazul celui dintâi, lamento-ul nostru vizează refuzul său categoric de a ne împărtăși în scris harul filosofic de care este locuit, în cazul celui de-al doilea ne facem vinovați de a-i trata cu destulă superficialitate extraordinara operă. Gabriel Liiceanu, cu intuiția-i recunoscută, a luat inițiativa publicării monografiei Heidegger. Ce va urma însă? În nici un caz titlul de "Doctor honoris causa", conferit eminentului filosof de către Universitatea de Vest nu se achită față de Walter Biemel.

Timișoara, iunie 1997

Nonu BENJAMIN-FESHTAN

Walter Biemel

Discurs la mormântul lui Heidegger

Stimate, dragă Martin Heidegger,

Fiind cel mai vârstnic dintre discipolii prezenți, mi-a revenit mie onoarea de a vorbi la mormântul dumneavoastră. Se pot rosti doar cuvinte de mulțumire. Oricine a avut șansa să ia parte la prelegerile și seminariile dumneavoastră a fost marcat de această experiență. Prin dumneavoastră, studenților, li s-a deschis lumea gândirii, li s-a dezvăluit istoria spiritului european cu originea sa esențial grecească și universul poeziei.

V-ați iubit discipolii, i-ați format în spiritul severității gândirii, ați încurajat dezvoltarea individualității lor și le-ați urmărit evoluția cu atenție. Nu ați dorit niște epigoni.

Casa din Rötebuck, iar apoi cea de lângă Fillibach și cabana erau locuri ale prieteniei. Drumețiile pe Stübewasen, Feldberg și în pădurile de lângă Freiburg rămân pentru toți de neuitat. Iar când seara ne citeați ceva în cabană, ne simțeam de parcă am fi făcut parte din familie. Sunt fericit că soției mele și mie ne-a fost dat să vă păstrăm prietenia până la sfârșit - și în același timp mâhnit că nu m-am putut arăta mai vrednic de aceasta.

Ceea ce v-ar bucura este numărul mare al tinerilor filozofi, nu doar în Germania, ci și în Franța, Italia, Belgia, Olanda, Ungaria, România, Cehia, Rusia, Polonia, Spania, Statele Unite și Orientul Îndepărtat, care vă citesc textele cu entuziasm. Și ceea ce trebuie accentuat în mod deosebit este lucrul la opera dumneavoastră postumă, care nu va rămâne necunoscută, făcând accesibile, an de an, noi opere. Este acum și aici momentul să exprimăm tuturor celor care contribuie la acest efort mulțumirile noastre în mod public.

Dragă Martin Heidegger, ne închinăm la mormântul dumneavoastră cu gratitudine, admirație și afecțiune.

Meßkirch, 26 mai 1996

În românește de Lucian SPĂTARIU

Noi enigme în "Dosarul Eliade"

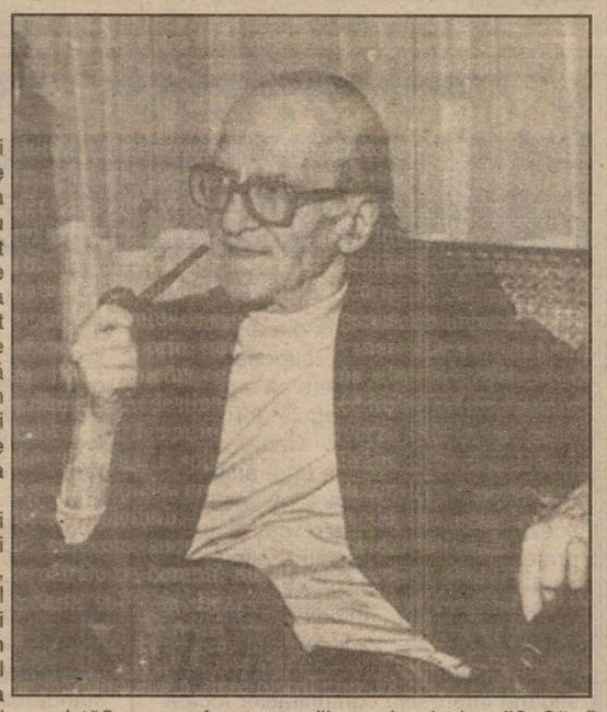

Într-unul din ultimele numere ale revistei "România Literară", Mircea Handoca, semnatarul articolului **Mircea Eliade și Mihail Sebastian**, avansa o ipoteză: admițând dictonul potrivit căruia întreaga literatură rusă ar fi ieșit din **Mantaua** lui Gogol, ar fi adevărat, prin extrapolare s-ar putea admite și că din **Jurnalul** lui Sebastian ar fi descins reprezentanții de frunte ai campaniilor anti-Eliade. Autorul articolului enumeră câteva nume - cărora, în logica demonstrației făcute, indiferent dacă ea ajunge la un rezultat fals sau nu, i-ar mai putea fi adăugat și cel al lui Joseph Croitoru, semnatarul articolului publicat la 1 iulie în "Frankfurter Allgemeine Zeitung". O precizare trebuie totuși făcută de la bun început: în Occident, elucidarea trecutului unei personalități de mărimea unui Mircea Eliade, Emil Cioran sau Martin Heidegger, spre a da câteva din exemplele mai controversate, nu echivalează cu o campanie de denigrare. Derapajele ideologice din perioada de tinerețe a unor monștri sacri ai vieții intelectuale și de idei europene se cer cunoscute, explicate. Dezvăluirea părților de umbră ale unor efigii nu înseamnă un sacrilegiu, ea corespunzând nevoii de adevăr. Autorul articolului publicat în influentul și prestigiosul ziar german relevă imposibilitatea de a fi practicat în timpul dictaturii comuniste din România o investigare a istoriei intelectuale a țării, din perioada interbelică. De aceea, și implicarea unor intelectuali și scriitori români în mișcarea legionară a rămas neelucidată. Constatarea vizează mai ales cazul lui Mircea Eliade și al lui Emil Cioran. Situația s-a schimbat după 1989, când publicarea în țară a operelor celor doi mari autori români a declanșat o interminabilă, dar necesară dezbatere care a atins din nou apogeul, prin editarea **Jurnalului** lui Mihail Sebastian. Joseph Croitoru nu omite să amintească faptul că în 1991 Norman Manea a reactualizat unele reproșuri la adresa trecutului legionar al marelui savant - reproșuri formulate încă în 1970, dar date, apoi, uitării.

De notat că, poate, receptivitatea publicului cititor german față de problematica ideologiei de extremă dreaptă și a efectelor ei nefaste asupra unei perioade a vieții unor mari scriitori sau intelectuali este mai nuanțată decât cea a publicului est-european. Este poate și unul din motivele pentru care Joseph Croitoru face câteva referințe la lucrări apărute în România, consacrate acestei teme - cartea lui Leon Volovici, și apoi cea a lui Zigu Ornea, neomițând să precizeze că eflorescența ideologiei de extremă dreaptă în România, ca și în restul Europei, de altfel, a fost istoric determinată și condiționată. Ea a fost și o reacție de rezistență în fața bolșevismului rus amenințător. Numai că legionarii, adepții și promotorii unui nou naționalism românesc, au instrumentalizat antisemitismul, situându-l, concomitent, în prelungirea unei mai vechi tradiții antisemite. Forța de contaminare a acesteia a fost puternică și în cazul unor spirite extrem de luminate: este citat cazul Eliade, este amintit faptul că savantul a publicat în câteva ziare ale vremii articole cu vădit caracter antisemit - de pildă, în revista "Buna Vestire", din 17 decembrie 1937. Când - câteva decenii mai târziu, Eliade a fost confruntat cu textul articolului de tristă și regretabilă notorietate, el a declarat că nu a redactat personal textul, ci doar câteva răspunsuri la întrebările revistei.

În timp ce istoricul francez al regiilor, Daniel Dubuisson, este de părere că antisemitismul lui Mircea Eliade ar răzbate în scrierile sale de specialitate, Leon Volovici nu crede că savantul român ar putea fi considerat un autentic antisemit. Joseph Croitoru se limitează la a consemna, în contextul dat, câteva elemente mai mult sau mai puțin cunoscute. Dar cititorul german avizat va face o analogie cu un alt caz, cel al lui Heidegger și al teoriei puse în circulație acum câțiva ani de teza lui Victor Farias, cum că scrierile filozofice ale marelui fenomenolog german ar purta în ele însemnele convingerilor naziste ale celui care a fost membru al Partidului Național Socialist. Familiarizat cu scrierile apărute în România în ultima vreme - referitoare la perioada legionară a istoriei interbelice - Joseph Croitoru se oprește mai îndelung asupra **Jurnalului** lui Mihail Sebastian, care conține notații interesante - dar nu adevăruri ultime și absolute privitoare la relațiile întreținute de Eliade cu ideologia de extremă dreaptă. După discuțiile avute cu Eliade, discuții care ar fi relevat cât de intense erau convingerile antisemite ale prietenului său, Mihai Sebastian crede a fi înțeles de ce viitorul istoric al religiilor s-a refugiat în metafizică. Trecând în revistă succint evenimente petrecute pe scena politică interbelică românească, Joseph Croitoru abordează cazul Culianu - discipol al lui Eliade, el însuși savant, expert în istoria religiilor, asasinat la 21 mai 1991 la Chicago.

De precizat - fapt pe care autorul articolului din "Frankfurter Allegemeine Zeitung" nu are cum să-l facă - de precizat deci că revista "Orizont" a consacrat un număr întreg cazului Culianu, în care este, firește, abordat și cazul Eliade. Cornel Ungureanu, unul din exegeții operei eliadești, este de părere, bunăoară, că Eliade n-a fost de stânga și nu a detestat dreapta. A fost un om de dreapta, fără să fie de extremă dreaptă, decât în câteva momente iresponsabile ale unor ani în care România și-a ieșit din matcă. Într-o carte recentă, Ted Anton împărtășește impresia că tânărul Culianu ar fi fost conștient de la început că ascensiunea sa în ierarhia și cariera universitară se datorează lui Mircea Eliade. De aceea poate și supunerea acestuia la embargoul impus de maestru atunci când în discuție au fost aduse trecutul său politic, păcatele de tinerețe. Nici până azi nu a fost editată în România mult așteptata corespondență dintre Culianu și Eliade - notează Joseph Croitoru. Citez în încheierea acestei prezentări cascada de întrebări pe care le formulează ziaristul german, la finele articolului:

Au slujit oare călătoriile lui Mircea Eliade efectuate în anii 1935 până în 1937, la Berlin, Leipzig și München, așa cum el afirmă, doar unor scopuri științifice, sau ele au avut și un scop politic, dat fiind că mentorul lui Eliade, Nae Ionescu, a întreținut contacte cu Germania nazistă? Cât de strânse au fost legăturile lui Mircea Eliade cu nucleul dur al Gărzii de Fier și mai târziu, în exil, cu activiștii acestuia refugiați în Occident? Și care este soarta acestui dosar despre simpatiile politice ale lui Eliade din anii 1938 până în 1940, în a cărui posesie Culianu s-ar fi aflat, conform propriilor sale declarații? Să fi știut, oare, Culianu prea multe despre Eliade? După ce a efectuat cercetări ample asupra trecutului lui Mircea Eliade, Culianu a recunoscut în 1986 că Eliade ar fi avut legături mai strânse cu Garda de Fier decât ar fi fost el însuși dispus să accepte.

Rodica BINDER

Erudiție și credință

1944-1997. Cincizeci și trei de ani i-au trebuit cărții lui Joachim Wach până să apară în România. Acest studiu fundamental i-a rămas inaccesibil publicului român pentru mai mult de trei decenii. De aceea vom face pentru cititorul neavizat o prezentare succintă a autorului. Joachim Wach (1898-1955), sociologul american de origine germană, reprezintă unul din numele importante ale științei religiilor (traducere aproximativă a termenului folosit pentru prima oară de F. Max Müller - *Religionwissenschaft).* Descendent a lui Moses Mendelssohn, o apartenență care i-a afectat fundamental viața, Joachim Wach s-a simțit atras încă de tânăr de limbile orientale și de filozofia religiei. Își face studiile la Leipzig, München și Berlin, obținând în 1922 doctoratul în filozofie cu teza *Grundzüge einer Phänomenologie des Erlösungs-gedankens.* A predat istoria religiilor la Universitatea din Leipzig din 1924 până în 1935, când, din cauza originii sale evreiești, cu toate că familia sa era protestantă de trei generații, a trebuit să părăsească Germania, fiind invitat la Universitatea Brown din Providence, Rhode Island, unde a ținut cursuri până în 1945. Din '45 până la sfârșitul vieții a predat *Religionswissenschaft la* Divinity School din cadrul Universității din Chicago. A fost considerat ca fiind cel care a introdus în America pentru prima oară metoda fenomenologică în analiza credințelor și practicilor religioase. Astfel, Joachim Wach este văzut drept întemeietorul "Școlii de la Chicago", al cărui strălucit reprezentant a fost Mircea Eliade. Pe acești mari cărturari i-a legat viziunea comună asupra importanței religiei, a experienței religioase, definită de J. Wach ca fiind "cea mai profundă sursă din care se hrănește întreaga existență umană și de care aceasta depinde din toate punctele de vedere" (*Sociologia religiei, p. 247).*

Delimitând *Religionswissenschaft,* "știință în mod esențial descriptivă" (Idem, p. 39), de disciplinele normative, i.e. teologia și filozofia religiei, Joachim Wach a încercat să instituie, să-i definească științei religiei principalele domenii: hermeneutica, sociologia religiei și experiența religioasă. Principala contribuție a lui Joachim Wach în domeniul științei religiilor a fost considerată divizarea tripartită a experienței religioase, și anume în: expresia teoretică reprezentată prin mit, doctrină, dogmă, simbol, expresia practică, reprezentată prin cult, rit și adorație și, în ultimul rând, expresia sociologică reprezentată de totalitatea organizațiilor religioase, i.e. grupul religios, confreria și asociația religioasă (pp.47-54). Situându-se în tradiția unor mari sociologi ca Max Weber sau Ernst Troeltsch, pe care l-a avut profesor la Berlin, Joachim Wach a încercat prin lucrarea sa dedicată sociologiei religiei să arunce "o punte deasupra abisului care separă și astăzi studiul religiei de științele sociale" (p. 35). Dar o viziune pur sociologică asupra religiei nu va putea descrie experiența religioasă în toată complexitatea ei. Acest lucru îl mărturisește și J. Wach, afirmând că "sociologia religiei va acoperi multe lacune, dar nu se va putea substitui niciodată fenomenologiei, psihologiei și istoriei religiei, sau, cu atât mai puțin - teologiei" (p.41). Numai o viziune globală poate duce la înțelegerea fenomenului religios și în special a diferitelor aspecte ale experienței religioase, înțeleasă în

termenii lui Rudolf Otto ca trăire inefabilă a *Numinosului* (n.b. vezi Rudolf Otto, Sacrul, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996).

Scopul lucrării este "de a studia relațiile care există între religie și societate și formele de acțiune reciprocă ce există între ele (p. 43), Joachim Wach a reușit acest lucru, combinând erudiația prodigioasă a unui sociolog cu cea a unui istoric al religiilor. Astfel el și-a structurat lucrarea după un model arhitectural, asemănându-se mai degrabă cu un arbore genealogic, autorul prezentând sau semnalând fiecare ramificație posibilă. Cartea este împărțită în două secțiuni. Prima parte prezintă metoda utilizată (pp.39-46), divizarea tripartită a experienței religioase (pp.47-54) și influența religiei asupra societății: "Influența religiei este dublă: integrare pozitivă și influență negativă, distrugătoare și dezintegrantă" (p. 56). Teza susținută de J. Wach este că "forța constructivă a religiei depășește influența sa distructivă. În mod fundamental și în ultimă analiză, religia are tendința de a crea integrare socială (...)" (p. 246). Totuși, scopul religiei este mai mult decât integrarea socială, singura sa intenție fiind adorarea lui Dumnezeu. Partea a doua, intitulată "Religie și societate" își propune o prezentare a relației dintre religie și "grupurile naturale" (acelea în care te afli fără vreo opțiune explicită) și "grupurile fondate". Prezentarea este interculturală, exemplele variind de la civilizația japoneză, până la triburile din Africa sau America. Accentele sunt puse pe cultele familiei (pp.72-77), pe cultele de rudenie, locale, rasiale, naționale, și în final ale asociațiilor fondate pe baza sexului și a vârstei (pp.77-95). Din această prezentare reiese importanța crucială a grupului care reprezintă singurul element în măsură "să asigure fundamentul celebrării riturilor religioase" (p. 96).

În continuare atenția autorului s-a axat asupra grupurilor specific religioase: societatea secretă, societatea de mistere, diferitele *Sampradaya* din hinduism (pp. 99-108). Urmează o descriere a celor trei etape previzibile în evoluția unei religii fondate: cercul de discipoli, fraternitatea și corpul ecleziastic. După o succintă descriere a tipurilor de organizare a corpurilor ecleziastice (ierarhic sau egalitarist), urmează o prezentare *in extenso* a protestului împotriva tendințelor evoluției corpului ecleziastic cu diferitele sale efecte, variind de la ceea ce J. Wach numește *ecclesiola in ecclesia,* la grupul independent și sectă. În următoarele două capitole ne este prezentată relația dintre religie și diferențierea în societate, precum și relația dintre religie și stat. Analizele principale sunt efectuate asupra marilor religii: creștinism, islam, budism, hinduism etc., dar luând în considerare și diferitele civilizații ale triburilor din America de Nord, Africa sau Melanezia, pentru a nominaliza câteva din numeroasele exemplificări ale acestui erudit cercetător.

Capitolul VIII reprezintă o extindere a celebrei împărțiri tripartite a autorității pe care o datorăm lui Max Weber: autoritatea tradițională, autoritatea charismatică și autoritatea birocratică. În acest capitol Joachim Wach prezintă un fascinant studiu comparativ și tipologic al autorității religioase, pornind de la fondatorul de religie, reformator și profet, pentru a trece mai apoi la clarvăzător, magician, ghicitor, sfânt, sfârșind cu preotul și *homo religiosus* (pp. 209-236).

În capitolul final, Wach reia descrierea sarcinii sociologiei religiei, definită în capitolul I, pentru a conchide că lucrarea a avut un scop "pur descriptiv". Dar așa cum criticii săi au observat, granița (imaginară) dintre științele empirice și cele normative este deseori încălcată de către ideologul ei, care, spre finele vieții, s-a îndreptat către o înțelegere integrală a diferitelor aspecte ale experienței religioase, ajungând la ceea ce Mircea Eliade ar fi numit *coincidentia oppositorum* a diferitelor științe. Pentru a înțelege (*Verstehen)* și explica (*Deuten)* religia, definită drept "experiență a sacrului" (p.45) sau "comuniune cu Dumnezeu" (p. 247 și passim), cercetătorul nu poate să se distanțeze obiectiv, ci trebuie să participe total.

*Joachim Wach, **Sociologia religiei,** trad. de Florin Iorga, cu un studiu introductiv de Nicu Gavriluță, Iași, Editura Polirom, 1997

Tudor SALA

Monoculturalul

sau despre suportul ideologic al instituțiilor școlare din România contemporană

Instituțiile școlare din România au o atitudine insuficient de deschisă față de informațiile ce provin din alte surse decât nivelul ierarhic superior. Unii cercetători sunt de părere că s-a ajuns chiar la sacralizarea regulei formale a subordonării ierarhice. Ceea ce se poate constata în urma unei analize a modului de funcționare a instituției școlare românești este că inițiativa profesorului, elevului sau a școlii este total descurajată. Care este motivația unei asemenea atitudini? Serviciile educaționale ale școlii au posibilitatea de a impune o direcție ideologică sfidând interesele comunităților locale. Ele nu reflectă nimic sau aproape nimic din ceea ce reprezintă cultura, limbile și fenomenele religioase multiple aparținând variatelor regiuni. În schimb, indică o comandă educațională a statului (contrară dezvoltării culturii individului) căreia trebuie să i se subordoneze fiecare profesor, elev, student, școală, universitate.

Așa se explică faptul că promovarea monoculturalului a devenit principalul suport ideologic al instituțiilor școlare. Absența unei culturi a diversităților a făcut ca o parte importantă a colectivității să refuze schimbările, să fie blocată în fața oricărui tip de pluralism, să se împotrivească tendințelor de deschidere spre alte forme de expresie culturală. Situația învățământului superior și a aceluia destinat însușirii meseriilor în limbile minorităților naționale este doar un aspect dintr-o mulțime. La fel cum divergențele dintre biserica ortodoxă și aceea greco-catolică pe seama lăcașurilor de cult abia ascund o dezavuare explicită a doctrinei unuia din cultele românești (vechi de trei sute de ani) aflate în minoritate. Cred că, alături de școală, care poartă însemnele stilului de lucru al regimurilor totalitare, marile carențe în privința educației prin și pentru o diversitate culturală și politică provin din orientarea ideologică a celor mai urmărite mijloace de informare în masă, adică, a televiziunilor. Prin intermediul lor se desfășoară propaganda tuturor ideilor și acțiunilor care au ca suport principal conceptul de etno-cultural și nu acela de societate civilă. Preferința pentru o politizare a programelor în funcție de gruparea aflată la guvernare a făcut ca televiziunea publică numărul unu a statului să fie complet lipsită de o teorie coerentă a programelor. Este acesta unul din factorii căruia i se datorează educația stângace, în tot cazul neproductivă.

Liceele pedagogice sunt o parte componentă a sistemului educațional. Ele răspund, poate mai mult decât alte instituții de învățământ, acelorași comenzi ale statului. Activitățile lor sunt între cele mai puternic standardizate, adică, între acelea ce se supun fără obiecții formelor birocratice stabilite de ministerul învățământului. Educația interculturală nu beneficiază de atenție din partea școlilor pedagogice. Programele școlilor pedagogice nu indică necesitatea predării a două sau mai multe culturi ori a convergențelor dintre ele. Despre literatura, istoria, tradițiile și religiile comunităților minoritare nu se învață nimic în liceele pedagogice. Limbile minorităților înțelese ca formă de comunicare intercomunitară au fost și sunt complet ignorate. Predarea istoriei României și a literaturii române se face adesea în detrimentul înțelegerii interferențelor culturale și a roadelor lor concrete. Scopul declarat ori nu al programei ministeriale este acela de a îndoctrina elevii cu aceeași ideologie monoculturală purtând nu de puține ori indiciile stereotipiilor xenofobe. Să recunoaștem că aceasta este o formă comodă de învățământ, care nu presupune explicații, problematizări, cu atât mai puțin formarea unei gândiri adaptabile la o pluralitate de culturi. Inițiativele, în sensul înnoirii programelor de învățământ, sunt respinse ori neglijate de politicieni a căror formație nu le permite aderarea la teorii, doctrine și metodologii ce nu fac parte din gândirea standardizată.

Profesionalitatea profesorilor este scăzută, de unde absența spiritului creator, a dialogului deschis cu elevii. Schimbului liber al ideilor i se preferă rigiditatea planificărilor trimestriale și săptămânale, norma de predare fixă și stabilă pe cale ierarhică, diferențierea între profesorii cu funcții de conducere și aceia cu funcții de execuție. Fenomenul atrage după sine perpetuarea sistemului de educare prin control. La ceea ce am menționat se adaugă izolarea științei de realitate, o practică des întâlnită în instituțiile de învățământ pedagogic. Toate aceste aspecte nu sunt nevinovate întârzieri cum s-ar pute crede cu ocazia unei prime evidențieri, ci ele arată cum este cu putință ca statul etnic centralizat să supraviețuiască în plină epocă a mondializării. Școlile pedagogice sunt tributare cadrului pe care l-am descris. Ocupându-se de fomarea formatorilor, sunt cu mult mai serios implicate în crearea reflexelor mentale. De îndată ce se supun unor norme de sorginte totalitară este evident că ele contribuie la conservarea informațiilor unilaterale, la pregătirea unor pseudo-competențe în materie de educație, bagaj cultural și prestație civică. Apoi, problema competențelor în instituțiile de învățământ din România a fost lăsată în seama birocraților obtuzi, fapt căruia i se datorează lipsa de atractivitate a mediilor școlare pentru tinerii mai bine pregătiți. Sunt suficiente cazuri în care tot astfel se eplică inexistența specialiștilor în catedrele universitare.

Trebuie să arăt că în anumite segmente sociale ale populației se resimte necesitatea schimbării atât a sistemului de învățământ, cât și a cadrului legislativ pe care se bazează acesta. Dovadă este spiritul critic manifestat de părinți și copii față de școală atunci când observă enorma discrepanță între teoria însușită și problemele practice ce trebuie rezolvate în viața de zi cu zi, presupunând un alt gen de cunoaștere. Pedagogia interculturală reprezintă o alternativă credibilă la orientarea monoculturală, astăzi dominantă la fiecare nivel de instrucție din România. Este cert că prin intermediul ei s-ar putea afla câteva soluții optime de compatibilizare a programelor românești cu acelea occidentale. Mă gândesc la proiecte care să stimuleze concurența, competența și o comprehensiune a devenirii prin propagarea doctrinelor complementare. Pedagogia interculturală, poate mai mult decât alta, are ca scop mărirea șanselor de integrare a populației unei țări în structurile politice și economice supranaționale care vor domina lumea secolului următor.

Victor Neumann

Viața mea e un roman

Moartea în pat, moartea pe stradă

Rămânem tot mai puțini. Prietenii de joacă. Angoasații. Colegii de liceu, de facultate. Cei ce scriem. Fraierii. Vecinii. Rudele. Adevăru-i că vin alții. Dar lumea asta aproape că nu mai e a noastră. Cineva o să glumească spunând că nici n-a fost vreodată. O privim peste umăr. Sau dintr-o margine. E drept că mai molfăim tentații. Că râdem uneori de ne astupăm. Că resimțim câte o oboseală plăcută în articulații după un drum pe munte și asta ne face să ne considerăm, dacă nu veșnici, cel puțin într-o bună formă. Ca mâine vom începe să slăbim fără cauză, vom da jos 30 de kile în trei săptămâni. Mâini tari, ocrotitoare ne vor propti membrele slăbănoage. Aproape că ne vom simți mici regi neputincioși în fața târlicilor, a scoicii WC-urilor sau într-un capăt al culoarului ce nu se mai termină. Nu ne vom distinge în oglindă. Ochi ce nu mai privesc, ci se înfundă. În altă dimensiune. Respirație devenită ropot. Ritm vital schimbat pe succesiunea crizelor. Porție de perfuzii pentru gurmet sau gurmand. Pentru vegetarian. Pentru arhiatul după biftec-tartar.

Afară palpită lumina, crengile înfloresc sau se înclină sub rod. Ne separă transperantele. Efluvii de deodorant, de putreziciune, de farmaceutice. Suntem pregătiți pentru ultimele tubaje. Pentru tomografia decisivă. Oare mai auzim când o mașină de penultimul tip startează sub ferestrele noastre? Și cât ne mai pasă că în zidul de-alături se împlântă, cu bătăi aspre, ceva. Fier cornier. Cabluri. Console. Ori doar se șlefuiește, în bâzâit metodic ce dă cu tifla.

Să ne treacă prin cap că au rămas atâtea socoteli neîncheiate? În baie, apa picură, o lumină nu se aprinde pe hol, tântarii năvălesc prin aerisirea debaralei. Ar trebui schimbat pământul pentru flori. Petiția către primărie mai așteaptă răspuns. Să nu mai pomenim despre interviul nedifuzat. De capodopera ce stă să se ivească. E în suspensie și partajul dintre Nuși și tuși. Ce se va alege din toate? Oare asta ne mărește inconfortul? Sau poate că prindem ceva de la aparatul având sonorul în surdină, tocmai **se dă** - ce coincidență, ce răsfăt! - o melodie **de pe la noi,** ceva în genul: "Tot mi-or zâs ș-am auzât/Că mi-i moartea dân cutât", iar cei din jur ne savurează tresăririle, comentându-le apoi, cu bonificațiile de rigoare, în bucătărie, la un sandviș, la o țigară, în timp ce, rămași sub paza unui ins abulic ce ne este necunoscut, ne vom chinui să ne schimbăm poziția, să mai tragem o gură de aer, să

*

Moartea lui Lady D - tocmai bună pentru secolul următor. Se vor trage filme, se vor compune romane. Mayerling-ul vremii noastre. A mai trecut o zi. Îți urmezi traseul: depozitul de ape minerale, atelierul de reparat automobile, casa cu piticoți de ghips, pietrarul specializat în cimitire. Din față apar, onorabili, femeia și fiul. Ea - ținând teoria că mama e mamă; el - "rotind ochi grozav de triști", dar și un cuțit butterfly; când treci, îți retează respirația - ce potriveală după atâta moarte abstractă! Te uiți în urmă cu prudență, el parc-ar reveni cu evantaiu-i de oțel, nici să o iei la goană nu se cade. Iată-l pe Lafcadio, strigi livresc în gând și blestemi lipsa celularului, a sprayului paralizant, a limuzinei, a satelitului. Iar în timp ce acela-ți învârte șișu-n stomac, mai poți să te lași cuprins de frisoana faptului divers:

cu o zi înainte,

pe când prințesa claca în pasajul subteran din preajma Turnului Eiffel,

la București, un ofițer de pompieri aflat la datorie era înjunghiat fără motiv de stăpânul unui apartament cuprins de flăcări.

"Voi scrie un text despre bravul pompier când voi fi liniștit", mai crezi pe când nebunul cu scufă și cu cercel în urechea stângă îți aplică lovitura decisivă.

Viorel MARINEASA

Un feminin proteic

La puțin timp de la apariția primului său volum de proză scurtă intitulat **Hurlupul,** tânăra scriitoare timișoreană Lidia Handabura revine la editura Hestia, continuând în **Povestiri cu Tereza** seria începută.

Caracterizat de aceeași notă autobiografică ce străbate și **Hurlupul,** volumul de față aduce în prim-plan nu o Tereză senzuală și cochet-superficială a anilor '90 - cum poate unii s-ar fi așteptat -, ci un personaj de o complexitate aparte; surprinsă într-o multitudine de relații și stadii diverse, ea pare oarecum neverosimilă în contextul imaginii consacrate a unei generații de femei sacrificate ori sanctificate de perioada inter și postbelică, făcând, asemenea epocii în care trăiește, trecerea între vârste și ideologii diferite. Tereza, privită - în majoritatea timpului - prin ochi de copil, se metamorfozează; dintr-o femeie simplă și profund umană, ea devine o făptură mitică, centru al atenției și activității, simbolică tocmai prin autenticitatea sa.

De altfel, ea nu este singura afectată de această "mitizare": universul din **Alte povestiri** (cuprinse în partea a doua a volumului), deși mai fragmentar, păstrează tendința de întoarcere într-un timp aproape mistic al copilăriei și inițierii. Povestiri ca **Dilema** sau **Noaptea inorogului** introduc cititorul într-o lume a noilor senzații de început al cunoașterii.

Perspectiva se schimbă în momentul în care, odată revenită în realitatea imediată, autoarea se concentrează asupra modelării unui mediu narativ original, dezinhibat, dar păstrându-și veridicitatea. Alături de critica frumuseții-standard se regăsesc unele puseuri feministe, sau chiar scurte digresiuni pe marginea anumitor probleme cotidiene, punctul de vedere variind în funcție de personaj sau de stilul abordat. Atmosfera generală mai destinsă din acest al doilea volum diferă sensibil de cea din **Hurlupul,** căpătând un plus de ironie detașată; totuși, proza practicată de Lidia Handabura nu înregistrează mari schimbări de tonalitate: senilitate, boală, moarte, avort, tinerețe promiscuă, toate se conturează în paralel cu un teritoriu sacru al inocenței oglindite în cei doi poli ai existenței -, copii și bătrâni -, într-o bizară armonie de tip oximoronic. Aspecte catalogate de obicei drept "neplăcute" par naturale, completând în mod firesc scenele de viață, cărora li se aplică o adevărată tehnică a sublimării urâtului.

Cu toate acestea, Lidia Handabura se desprinde din ansamblul cu tendințe deconstructiviste al generației sale, încercând doar să descrie stări de fapt - așa cum sunt ele, fără a recurge la clișee artificiale. O face uneori cu agresivitate și sarcasm, alteori cu forța deziluziei sau a unei candori reticente, oferind cititorului tipul său propriu de literatură - "o carte bună în esență, pur și simplu o carte". O posibilitate dată celui ce caută - de a găsi. Depinde de obiectul căutării.

Cristina CHEVEREȘAN

* Lidia Handabura, **Povestiri cu Tereza,** Editura Hestia, 1997

Livius Ciocârlie

Și unii și alții

"Cei mai mulți oameni, orice ar putea să creadă și să spună despre "egoismul" lor, nu fac totuși, toată viața, nimic pentru eul lor ci numai pentru fantoma de eu care s-a format despre ei în mintea celor dimprejurul lor și care, după aceea, le-a fost transmisă; în consecință, trăiesc toți într-o ceață de păreri impersonale sau pe jumătate personale și de judecăți de valoare arbitrare (...); stranie lume de fantasme ce știe totuși să-și dea o aparență atât de obiectivă! Această ceață de păreri și obiceiuri crește și trăiește aproape independent de oamenii pe care-i acoperă...".

Cam așa stau lucrurile și cu imaginea noastră, a românilor, despre noi. Suntem, ca toată lumea, diverși și amestecați, dar ceva ne face atenți numai la câteva nuanțe. Reunite în "metalimbajul" percepției de noi înșine, ele devin "natură", "fond originar". Rămâne de explicat acel ceva. Fapt este că ceea ce resimțim ca reprezentativ din ce producem corespunde acelui fond. Să spui că imaginea despre tine îți creează "natura" mi se pare hazardat.

Am avut buna inspirație să las chestiunea fără răspuns. Nu-l am nici acum, iar astăzi nici n-am chef de el. Trebuia să ne ducă doamna Braure la Soulac, să ne prăjim două zile la țărm de ocean (e martie, douăzeci de grade), dar T și-a adus aminte în ultimul moment că pentru diseară e fixată întâlnirea cu Pierre și **stafful** asociației ca să pregătească cina românească pe care țin morțiș s-o pună la cale. Oamenii ăștia nu pot să existe fără "activități". Nu simt că trăiesc. Partidul a luat apă, iar ei realizează **in vitro** visul de aur. Sunt pornit și fiindcă am dat ieri peste o istorie marxistă a filozofiei moderne, de Lucien Sève, apărută în anii șaizeci când, ca intelectual, să nu fii măcar "tovarăș de drum" era semn că ești arierat. Mai rău decât astăzi să nu fii homosexual. Sumarul arată cam așa: **Îndărătul legendei poleite a spiritualismului burghez. Filozofia claselor sociale. Proletariatul, moștenitor al filozofiei materialiste. Rolul Partidului Comunist. Un nou profesor de filozofie: partidul clasei muncitoare.** Ce să zici? Un lucru, totuși, pozitiv. Nu și-au bătut joc de noi. Credeam că ne iau de proști, că vulgarizează pe înțelesul nostru. De fapt, era chiar filozofia, așa gândea **le nouveau maître.** Ce ne învață el? Că nu stalinismul trebuie criticat, numai cultul personalității. Numai deformarea, nu tot ce a făcut Stalin bun. Prin deformare, chiar dacă nu-și dau bine seama, ei înțeleg că de la o vreme Stalin nu i-a mai omorât numai pe "dușmani".

Scriu toate acestea ca să trag timpul. Cum zic, nu prea am chef. Dar mai e ceva. Încă **un compte à régler.** De ce-l tot bârfim pe Nietzache când Leibniz, căruia de la Voltaire încoace nimeni nu-i face proces, spunea că suferințele sunt date de Dumnezeu ca să apară mai bine frumusețea universului, prin contrast? Ce i-aș mai dori retrospectiv o durere de măsele, așa, ca element de contrast!

Fac piruete ca să nu mă întorc la chestiune. Piruetele îți permit să strecori idei mijlocii. Păreri. Ideea are interes să fie formulată sec. Ce-i drept, nu m-am obligat să am idei. Jurnal. Simplu cetățean. Totuși, ar trebui să tind spre **un juste milieu.** Cu șarje despre **le nouveau maître** n-am făcut nimic.

Deci, să revin. Adică nu, încă ceva. Să nu-l mai bârfesc nici pe Pierre. Nimic rău nu ne-a venit de la el. Bine, cât cuprinzi. Unde să revin? Nu știu nici astăzi cum stau lucrurile cu natura și fondul originar.

(Perversitatea leninismului - pe Stalin să-l lăsăm în plata deformării lui - a fost de a putea îmbrobodi oameni cumsecade și de bună credință. Le-a vorbit despre dreptatea socială. Odată ce și-au pus șapca asta pe cap și au intrat în rânduri, deveniseră periculoși.

Nu numai o imagine fabricată de alții suntem. Fiecare din noi e o mulțime. Sunt, eu singur, atâția câți ochi mă privesc. Acolo unde prezența mea are o anumită constanță, mi se formează un profil. Și fictiv și adevărat, la fel ca personajele literare, inventate și spunând ceva autentic despre om. Suma imaginilor despre noi este ceapa din care suntem făcuți. Dincolo de ea, numai sentimentul de noi înșine, pe care nu-l putem face cunoscut dar din cauza căruia profilurile ce ni se fabrică ni se par la fel de străine ca vocea noastră înregistrată pe o bandă de magnetofon).

"De curând, la ora unsprezece înainte de prânz, un bărbat se prăbuși deodată, parcă lovit de fulger, chiar în fața mea; toate femeile dimprejur începură să țipe: cât despre mine, l-am ridicat în picioare, i-am dat îngrijiri până și-a revenit - și în tot acest răstimp nici un mușchi al obrazului nu mi-a tresărit, nici un sentiment, de groază sau de milă, nu s-a trezit în mine, ci am făcut ce era mai grabnic și mai rațional de făcut, după care mi-am continuat drumul cu răceală".

Nimic nu mi-e mai departe decât felul ăsta de vanitate. A fi de acord cu tine în tot ce faci, a-ți fi ție însuți exemplu, a te da drept **fi liber de sistem.**

Unde s-ar putea să greșească este când crede că unii cum eram noi nu-și dau seama de starea lor. Știam foarte bine. Poate nu toți. De la caz la caz. Oricum, cei mai mulți nu păreau foarte tulburați. Până târziu, când ar fi trebuit să ne fie evident că dacă se distrugeau bisericile și satele noi nu mai salvam nimic. Îmi amintesc o ultimă întâlnire la 0. Aproape numai lume bună. M., venit mai târziu, ne-a povestit că la o recentă ședință de partid pe facultate se ridicase să protesteze un fost activist. Spusese cuvinte grele. "Dacă nici acum nu reacționăm...". Ascultam, noi, lumea bună, cu interes. Era ceva de senzație, dădea un fior. Spus, discutat pe toate fețele la cafea, era ca un digestiv. Te remonta. Să

model. Așa cum trăiesc trebuie trăit, ar fi ideea. O avea și tata și mă gândesc că lui i-a fost necesară ca să-l susțină în efortul istovitor al venirii la oraș. El n-a fost încă un mic burghez. Micul burghez sunt eu, cu neîncrederea în mine și cu prudența - cu atâta frică de a nu mă face de râs încât n-am nici în ascuns orgoliul care te expune. Nimic histrionic în mine, nici o dorință de a mă aduce în scenă, nimic de actor. În schimb, curios lucru, ce scriu, versant opus existenței personale, e o continuă și nedisimulată ieșire la rampă. Scriind n-am, ca materie, decât propriul meu conținut antiactoricesc. Îmi joc propriul rol, adică pun histrionic în scenă excesul meu de antihistrionism.

Cred că le încurc. E nevoie cel puțin de o disociere. Micul burghez, închis în lumea lui mică, crede - chiar el - că așa trebuie trăit cum trăiește, dar încrederea asta are un fond de neliniște. Mijloacele lui sunt foarte limitate. Nu are decât atât cât îi trebuie ca să nu cadă mai jos, să-și piardă securitatea și mulțumirea de sine. Intelectualul produs de mica burghezie e de două feluri. Sau developează neliniștea, o scoate la iveală - asta fac eu - și **pare** să fie inversul micului burghez fiindcă nu se mai ia de model, sau chiar devine inversul micii burghezii. E Lenin atunci și o face praf. În ce-l privește pe Nietzsche, precaritatea lui interioară se exprimă eroic în marele lui orgoliu de Antichrist.

(Istoric, și mai ales aparent, n-am dreptate. Prin N.E.P., Lenin a generat mică burghezie. Dar a generat-o cum ai crește iepuri. Dacă ar fi avut timp, ar fi "mâncat-o" mai târziu. Murind prea devreme, i-a servit-o lui Stalin la micul dejun.

Oricum, de încurcat le încurc. Ar mai fi nevoie de alte și alte disocieri).

"Ce rușine! Vreți să vă integrați într-un sistem în care trebuie să fii de-a binelea și în totul o rotiță, ori să te lași strivit între roți. În care e de la sine înțeles că fiecare este exact ce face din el puterea conducătoare! În care vânătoare de "relații" face parte din îndatoririle naturale!... nici nu bănuiești că integrându-te supus unui astfel de sistem de moravuri te-ai închis odată pentru totdeauna printre oalele lipsite de preț pe care ceilalți au drept să le folosească sau să le spargă fără să aibă un grav sentiment de răspundere...".

E descris aici sistemul nostru. Unii s-au integrat și sunt manipulați în voie, iar profitul lor crește cu numărul de relații. Ceilalți sunt dați la o parte cu nepăsare întrucât, rămânând izolați de ansamblu, nu reprezintă un pericol. Și unii și alții sunt disprețuiți de putere. E schema simplificată. În realitate, cu excepția cazurilor extreme, se adaugă la ambele categorii schizofrenia. Chiar integrându-se, individul rămâne - în sinea lui și cu voce joasă - ostil. Chiar preferând să se lase dat la o parte, celălalt face jocul sistemului și, mai mult, fără să-și dea seama se integrează parțial. Numai dacă s-ar opune deschis puterii și ar sili-o să-l strivească "între roți" ar nu exagerez. Vedeam mai departe de lungul nasului. În sfârșit, se întâmpla ceva, cam ăsta era sentimentul. Că tocmai nouă ni se adresase fostul activist părea că ne scapă. Chiar de tot nu ne scăpa, dar am fi știut să răspundem dacă cineva, un intrus, ar fi avut prostul gust, acolo la cafea, în grădina de lângă lac, să ne ceară socoteală. Îi dă lui mâna să facă pe grozavul! El e tare, el nu riscă mare lucru. Ce n-am fi spus și, probabil, nici în sinea noastră n-am fi recunoscut, era celălalt argument. De el nici n-ar fi mare pagubă! Cu noi e altceva, noi suntem crema. Cărțile bune noi le scriem, nu el. N-am fi recunoscut nici în sinea noastră, eram prea subțiri. Ce-i sigur e că ne credeam foarte vulnerabili, iar în privința asta eram solidari cu tot românul, lăsând la o parte excepțiile. Excepțiile le admiram și nu chiar. Se joacă cu focul. Cam trăzniți! Ce n-am fi spus este că ne și iritau puțin. Strică piața. cum ar veni. Vor să ne dea peste nas.

Cât despre discuții, mare trăncăneală. Era, sigur, obsesie. Trăiam tot mai aproape de insuportabil. Era normal să nu ne iasă din cap. Totuși, nici tembelismul nu lipsea. Nu foarte diferiți de suporterii echipelor de fotbal care, frustrați în intervalul dintre duminicile cu meci, se adună sub ceasul din fața operei și "discută". Măcar pentru ei există o istorie, poziția în clasament se schimbă de la o săptămână la alta. Pentru noi, multă vreme, nu se schimba nimic. Devenisem fini analiști de nuanțe. Parcă arată mai rău decât rândul trecut, parcă e mai tras la față. Ne jucau securiștii, cu zvonurile lor, ca pe urși. În fond, era confortul nostru. Ne simțeam bine sporovăind. Semănam cu burghezele din Natalie Sarraute. Semănam, culmea, cu niște rentieri. Încasam dividendele, scatoalcele puterii, n-aveam nimic de făcut. Dincolo de asta, era sportul nostru național. Tânjeam împreună, adică ne oblojeam unii pe alții, ne înghesuiam ca oile. Somnolența indiferenței. Nu mai dezvolt.

(Recitesc, sunt de acord cu mine, n-aș schimba un cuvânt. Nici de adăugat n-aș mai adăuga. În primii doi sau trei ani "postdecembriști", am crezut că "misiunea' ce-mi rămăsese era să developez cât mai mult din ce am trăit. Acum, nu prea mai îmi pasă. Îi las pe abia născuți, care n-au trecut prin școli, aceia sunt deja stricați, îi las deci pe ei s-o facă și toată problema este de a ști în ce măsură faptul că n-au trăit în epocă și vor trebui să lucreze pe informații indirecte va duce la deformări. În ce măsură trecutul, cum îl refac istoricii sau marii romancieri, este fictiv.

Intră T și îmi povestește despre o vecină, mică funcționară la Primărie. Îi spune cu inocență despre toate "hârtiile" pe care le procură pe sub mână noilor afaceriști. Nici urmă de imoralitate. Dacă ai încerca să-i explici, n-ar înțelege. Cum adică, să nu facă și ea tot ce se poate pentru viața ei și alor ei? Aici i-au adus pe oameni. Nu-i altă replică decât extraordinarul simbol evreiesc al celor patruzeci de ani dintre Egipt și țara sfântă, până ce n-a rămas nici unul, nici măcar Moise, cu mentalitate de sclav).

Metamorfozele unui concept

Partida de șah dintre Lenin și Tristan Tzara se încheie, irevocabil, remiză. Meciul istoriei își are stereotipia sa, mai devreme sau mai târziu orice "afară" dispare într-un "înăuntru" mereu regăsit, pentru ca "înăuntrul" să se dilueze în (i)materialitatea lui "afară".

În Sibiul pe ale cărui străzi își trecea tristețile sale insomniace Cioran și cam în aceeași perioadă când aici ființa un "cerc literar" ce va fi însemnat ceva pentru o perioadă din literatura noastră, altminterea destul de sumbră, se naște și Andrei Codrescu, viitorul exilat. Exilul este pentru Andrei Codrescu unul dintre miturile românismului cu care confruntarea devine inevitabilă. Numai că deși Cioran, Tzara, Ionescu, Eliade (ca să-i amintim numai pe români) sunt exilați între ale căror nume și cel al lui Andrei Codrescu se pot stabili similitudini, totuși acesta nu poate fi comparat cu niciunul dintre ei. Pentru realizatorul lui **Exquisite Corpse** exilul înseamnă fundamental altceva decât pentru cei amintiți. Cum anume aflăm din eseul său **Dispariția lui "AFARĂ".** O precizare: poate nu întâmplător Andrei Codrescu trăiește în Statele Unite, deși inițial încercase să se stabilească la Paris sau Roma. Statele Unite i se potrivesc poate mai bine lui Andrei Codrescu căci acestea nu sunt, la urma urmei, decât niște State Unite ale Exilaților, fie că au ajuns acolo acum câteva secole sau acum treizeci de ani ca Andrei Codrescu.

Memorialistică cu iz cioranian contaminată de rămășițe ale unui limbaj postmodernist (care este mai ales) american, însemnări de politologie poetizate, de istorie literară a dizidenței (texte despre Milosz, Gombrowicz, Havel, Kundera), cartea lui Codrescu privește exilul ca pe un paradox poetic. Tensiunea dintre "afară" și "înăuntru" este reductibilă la dihotomia poetic/politic. Iar dacă exilul este un mit pentru români, încetățenit aici de autorul **Tristelor**, mit care se împlinește de atunci mereu în sens invers, Andrei Codrescu este și el un exilat poetic. Statul, această mașinărie infernală, deține, ca într-un joc de cuvinte încrucișate puterea de a schimba litere: poeticul se transformă în politic.

Mitul exilului era parcă mai viu ca niciodată în anii șaizeci: acesta lua adesea înfățișarea unui naționalism desuet și cu atât mai hilar cu cât nu-și mai avea obiectul (statul). Exilatul poate cădea în mai multe "păcate": plângând trecutul, el frizează fie o anumită desuetudine, fie un intelectualism disperat. Dorind să evite aceste greșeli, Andrei Codrescu, deși vorbește despre o anumită "terapeutică a exilului" nu face decât să deconspire acest mit; cuvântul "dor" nu este decât un termen folosit de români pentru a explica "o stranie nostalgie". Câștigând un "afară" real (vestul). Codrescu îl pierde de fapt' și atunci el trebuie să-și caute un alt spațiu exterior care se va institui virtual. Poetul se află în exil și față de ceilalți exilați, deci un "afară" asumat. Posibilitatea de a găsi un nou "afară", o nouă treaptă a exilului permanentizat este anulată de "Centrul mecanic", statul (marele cenzor), mașinile de fabricat imagini, obloane trase pe ferestrele prin care s-ar fi putut zări exteriorul.

Toate simțurile sunt atrofiate, văzul este singurul ce mai aduce jertfe Zeului Imaginii, singurul ce mai posedă capacități epistemologice salvatoare. Dar acestea nu mai sunt ca acelea ale suprarealismului, căci cei doi frumoși copii ai secolului, psihanaliza și suprarealismul, s-au devorat reciproc, că doi Caini născuți din aceiași părinți. Inconștientul nu mai există, istoria televiziunii îi ia locul. America a devenit demult suprarealistă fără voie, de facto. După o perioadă de "adjectificare" forțată, artistul sfârșitului de mileniu trăiește într-o imponderabilitate ce-l îndepărtează de orice"-ism", lăsându-l însă pradă modei.

Exilul e văzut ca un miraculos act de fecundare: nativul se va uni cu noul venit, exilatul poetic îi va face un copil cititorului. Atât că nimeni nu poate garanta că acesta va fi unul reușit. Limbajul poetic este umbrit de cel informațional. Andrei Codrescu cade pradă tocmai unuia dintre ravagiile de care se teme atât de mult: citidu-i cartea, ai impresia că citești eseul de pe ultima pagină din **Time.**

*Andrei Codrescu, **Dispariția lui "AFARA".** Un manifest al evadării, Ed Univers, București, 1995.

Alin VĂCARU

Anamaria BELIGAN

Cântec de leagăn pe ritm de csárdás

Iese trăgând ușa după el, convins că a făcut o impresie bună... Iar eu mă simt cumplit de vinovată. Bietul tânăr... optsprezece ani, cel mult... pe ajutor de șomaj de aproape doi ani. A venit la mine, ademenit de anunțul meu stupid din ziar, sperând să afle calea miraculoasă de ieșire dintr-o existență fără rost... Și eu, nemernica de mine, în loc să-i spun cinstit... în loc să-i mărturisesc de la bun început că jocul ăsta-i o pierdere de timp... l-am făcut să treacă prin tot preambulul de întrebări în vederea angajării, hrănindu-i astfel speranța, nutrindu-i furia de mai târziu.

Ucenic. Restaurare, întreținere și vânzare de mobile vechi. Vârsta: 16-20 ani. Asta-i tot ce cuprinde anunțul meu. Când de fapt ar fi trebuit să sune mai curând așa: *Ucenic - urmaș. Caut urgent tânără 16-20 ani - preferabil de origine maghiară. Cu cozi lungi, blonde și știind să cânte csardas. Trebuie neapărat să aibă vocație pentru lustruit.*

Flagrantă discriminare! Flagrantă injustiție! Dar ce să fac, dacă nu se poate altfel? Cine poate fi pe de-a-ntregul drept când își alege urmașul? Priviți bunăoară cuplurile care fac cererea ca să adopte copii de peste hotare... chiar dacă sunt destul de descuiați la minte ca să accepte copii a căror piele nu este întocmai albă, sau ale căror trupuri poartă stigmatul vreunei malformații, câți oare ar fi de acord cu un urmaș care, de pildă, să se închine altui dumnezeu, hotărât fiind să-i rămână credincios până la capătul zilelor? Lipsa de prejudecăți a făcătorilor de bine are limite stricte! Suntem dispuși să ne împăcăm cu oricine, atâta vreme cât există asigurarea că vom fi stăpânii aspirațiilor, idealurilor, concepțiilor despre lume ale respectivului urmaș...

Și în cazul meu, concepția despre lume implică trei coordonate sine qua non. Aspectul femeiesc. Aspectul unguresc. Și aspectul lustruirii...

*

"Ah, dac-am avea o fată-n casă unguroaică! Nimeni nu se pricepe ca unguroaicele să redea luciul argintului! Și lemnului de mahon! Și cristalului!" obișnuia Mama Mădălina să se lamenteze de cel puțin douăzeci de ori pe zi.

Mama Mădălina nu era mama mea adevărată. Mă crescuse de la vârsta de șase luni, mereu spunându-mi că-mi va destăinui întreaga poveste când voi fi destul de mare ca să înțeleg, numai că s-a prăpădit între timp, așa c-a rămas pentru mine întruchiparea cea mai apropiată a noțiunii de mamă.

De fapt, îmi părea bine că Mama Mădălina nu era mama mea adevărată. Pentru că avea o burtă imensă și flască; și picioare groase, pline de varice; și o mustață lungă și cenușie; și se văicărea într-una de durere la ficat. Când eram mică, îmi închipuiam ficatul ca pe un obiect otrăvitor care se ascunde în trupurile noastre cu scopul de-a ne chinui. Și inima, ca pe ceva oricând gata să ne atace. Și picioarele, și încheieturile, special făcute ca să ne doboare.

În asemenea împrejurări, moartea apărea ca o eliberare binevenită. De aceea, se vede, n-am vărsat nici o lacrimă la moartea Mamei Mădălina, care a survenit într-o noapte, când inima a profitat de somnul ei și-a atacat-o.

Nici Tata Gabriel nu era tatăl meu adevărat. Nu numai pentru că nu mă făcuse el, ci și pentru că nu era după lege bărbatul mamii. Dar fiindcă tot prinsese rădăcini pe-acolo, îl cunoscusem sub numele de Tata. Mai târziu aveam să aflu din întâmplare că, demult, în timpuri imemoriale, fusese unul dintre iubiții Mamei Mădălina, pe vremea când ea era subțire și fără varice și când organele ei interne aveau ceva mai bun de făcut decât să-i amărească viața. Mama îl părăsise și plecase cu alt iubit, iar el încercase să se sinucidă. Băuse o fiertură făcută în casă, care ar fi trebuit să-l lase fără suflare, dar care-l lăsase fără picioare. De la vârsta de douăzeci și cinci de ani, nu s-a mai putut mișca decât în cărucior.

Ea hotărâse să-i poarte de grijă tot restul vieții, ca un gest de căință. Bănuiesc însă că nu era numai atât. Bănuiesc că prezența lui o stimula, că faptul de a-l avea mereu în raza ei vizuală îi ținea continuu trează amintirea puterii ei de odinioară asupra sexului tare.

Și lui îi procura convietuirea lor anumite satisfacții, mai mărunte. Pentru că, în timp ce picioarele Mamei Mădălina erau vii, îndeplinindu-și astfel misiunea ucigătoare, ale lui erau moarte și insensibile la durere, contrast care-l făcea să se simtă detașat și liber. Pe lângă asta, ea trebuia să-l ridice ca să-l pună și să-l scoată din cărucior, să-i spele și să-i pudreze fundul cu talc și să-i schimbe scutecele - penitență implacabilă în numele pruncului pe care refuzase să i-l dăruiască... Și-așa, hrănindu-se unul din mizeriile celuilalt, Tata Gabriel și Mama Mădălina realizaseră o simbioză indestructibilă care putea fi lesne interpretată drept o căsnicie temeinică.

Locuiam într-o casă din apropierea Institutului Medico-Legal din București.

Casa aparținuse odinioară tatălui Mamei Mădălina, comerciant prosper de coloniale și delicatese înainte de venirea la putere a comuniștilor. Cu numai doi ani înainte de revoluția proletară, bătrânul negustor, trecut de șaptezeci de ani, făcuse o mare pasiune pentru o oarecare văduvă din înalta societate care cumpăra cu regularitate măsline din prăvălia lui de pe Bulevardul Elisabeta. Încercând zadarnic s-o impresioneze, se pornise cu furie să-și redecoreze casa, transformând vila posomorâtă într-un sălaș eteric cu nimfe de marmură și heruvimi aurii, cu mobile Empire, unghere intime cu elegante piese Biedermeyer și o remarcabilă colecție de ceasornice rare. Muri în pace, înainte de sfârșitul renovărilor.

Așa încât, când soldații sovietici băntuiau orașul eliberat, colectând fiecare ceas și fiecare palton de blană pe care le cădeau ochii, Mama Mădălina s-a trezit în incomoda situație de a trebui să dosească în mare grabă două sute șaptezeci și șapte de ceasornice, plus nimfe de tot felul, heruvimi, scrinuri, scaune, sofale, paturi, draperii, covoare, candelabre, porțelanuri și argintărie.

Aveam numai doi ani, dar imaginea Mamei Mădălina cu lopata în mână, ca o uriașă amazoană cu puteri neostoite, săpând în grădină cât era noaptea de lungă, ca să facă loc de odihnă heruvimilor, era cu adevărat de neuitat, și a fost firesc să rămână întipărită în memoria mea virgină. Nu-i de mirare că s-a pricopsit cu varice și hernie. A salvat de una singură comorile familiei, înfruntând toate vicisitudinile. A reușit chiar să facă buruienile să crească în numai câteva ore pe mormintele heruvimilor, camuflându-le în așa fel încât să nu atragă atenția nimănui, cel mult a vreunei potăi de pripas în căutarea unui loc să se ușureze...

După victoria comunismului, casa a fost naționalizată și transformată într-un centru de vaccinare a maselor. Mama Mădălina însă s-a folosit de picioarele betege ale lui Tata Gabriel și a obținut certificatele medicale necesare ca să ni se repartizeze două cămărute la mansardă, unde pe vremuri locuiseră slugile.

Noaptea, când înceta gălăgia în centrul de vaccinare, ieșeam uneori cu Mama Mădălina la pimbare prin grădină... Ea trăgea din țigările ei fără filtru și ascultam împreună muzica din subteran a heruvimilor... bătaia inimilor celor două sute șaptezeci și șapte de ceasornice...

Da, orice s-ar fi întâmplat, ce era mai de preț din zestrea Mamei Mădălina avea să rămână ca mărturie irefutabilă a opulenței din trecut a familiei noastre.

Numai că Mama Mădălina era atât de obosită și de cătrănită, iar odăile noastre atât de ticsite, încât, în loc de opulență, trebuia să ne luptăm cu o existență întortocheată, înăuntrul unui labirint de obiecte masive și pline de praf.

"Ah, dac-am avea o fată-n casă unguroaică!" suspina Mama Mădălina de cel puțin douăzeci de ori pe zi.

Cincizeci de ani mai târziu, iată-mă suspinând întocmai ca ea. Întregul meu sfârșit de viață s-a oprit în loc. Mâine aș putea să-mi iau zborul spre Insulele Caraibe și veselul final pe care mi l-am organizat din vreme, în cele mai mărunte detalii. Dar mai întâi, trebuie să rezolv această blestemată problemă a succesiunii.

Un uragan voios. N-aș ști cum s-o descriu altfel.

Venea la centrul de vaccinare o dată pe săptămână să curețe și să mătură clădirea. Intuind că era unguroaică, mama, înzestrată cu simț practic, a invitat-o într-o seară, după terminarea lucrului, în camerele noastre de la mansardă. A ademenit-o cu o felie groasă de slăninuță, plutind lenești într-un castron plin cu supă de fasole reîncălzită și presărată cu un strat roșu ca jarul de paprika, mult mai anevoie de găsit în acele vremuri decât nestematele. Iar castronul, bineînțeles, făcuse parte dintr-un serviciu Royal Doulton.

"Scot eu la lumină toate lucrurile dumitale, cucoană", spuse unguroaca. Am să le fac să lucească mai ceva decât coiu' lu' Solomon".

O chema Reghina. Vârsta - să fi fost între patruzeci și cinci și șaizeci de ani. Eu aveam șapte ani pe-atunci și nu prea știam nimic despre coaie. Atât doar că unele persoane aveau așa ceva - dar că de obicei se prezentau în perechi. Nici Regele Solomon nu știam cine este, căci în acea epocă revoluționară religia era irevocabil exclusă din programa analitică. Și nu înțelegeam dacă avea unul singur, sau două, dintre care numai unul lucea. Și nici n-am avut curajul s-o întreb pe Mama Mădălina semnificația exactă a vorbelor Reghinei, pentru că simțeam că nu s-ar fi căzut...

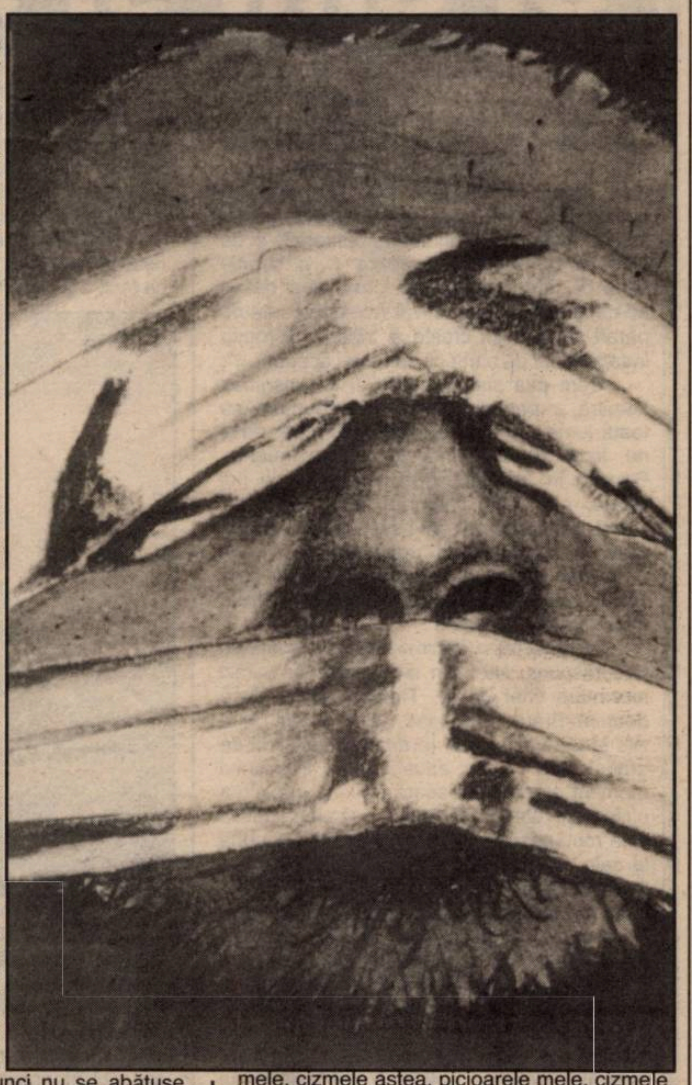

Dar oricare i-ar fi fost semnificația, coiul regelui Solomon s-a manifestat cu toată puterea de cum a apărut Reghina, o săptămână mai târziu. Ne-a scos afară pe noi și tot ce se afla în încăperi. A început să spele podelele, să scoată petele cu petrosin, să frece cu ceară fiecare bucățică de lemn și apoi să lustruiască până ce întreaga suprafață a început să strălucească precum un ring de patinaj în ajunul unei competiții internaționale. Iar după ce a terminat, a vrut să pună la încercare calitatea luciului, și s-a pornit pe jucat csardas. M-a apucat de mijloc, silindu-mă să mă țin după galopul pașilor ei și slobozind pătimaș toți decibelii plămânilor ei maghiari. Niciodată în viața mea liniștită de până atunci nu se abătuse asupra mea o asemenea vijelie încărcată de miros de ceară și petrosin.

A continuat să spele, să frece și să lustruiască toată noaptea. Dincolo de cele mai nesăbuite așteptări ale Mamei Mădălina. Când termină cu mobila, cu candelabrul, cu nimfa fără cap și cu argintăria, îl ridică pe Tata Gabriel din căruciorul lui de parc-ar fi fost un fulg, îl puse pe baldachin și începu să frece căruciorul până când acesta deveni supărător de strălucitor. Apoi se năpusti asupra baldachinului și începu să frece spatele și picioarele inerte ale lui Tata Gabriel, în ciuda protestelor lui și ale mamii. Amenință că va trezi iarăși viața în aceste oase, ceea ce nici unul din părinți nu prea dorea, căci le-ar fi dezechilibrat orânduiala în care trăiseră de-atâta vreme. În cele din urmă, se aruncă asupra supei de fasole, înfulecând gălăgios, spărgând ceapa uriașă între dinții ei nesătui cu coroane metalice, spălându-și apoi gura cu o dușcă de palinkă dintr-o sticluță verde, ascunsă pe undeva printre multele ei fuste.

Nu știu dacă Reghina îmi plăcea. Dar îmi plăcea grozav modul în care transformase lumea noastră în coiul lui Solomon.

***

Evelyn Carlyon-Smith și Eleonore Foscari, două din clientele mele din Brighton, împreună cu niște prieteni din America, au venit să-mi viziteze prăvălia, atrase de discreta aromă a florilor uscate, de luciul unduitor al mobilelor vechi, lustruite de mine, de adâncimea acvatică a oglinzilor mele de Murano, de melancolica transparență a perdelelor, de nuanțele mătăsoase ale Gobelin-urilor.

"Nu-i așa că-i divin?" ciripește Evelyn Carlyon-Smith. Adăugând apoi același lucru pe care-l spune ori de câteori aduce pe cineva nou: "Prăvălia asta se află fără îndoială sub semnul lui Baudelaire! *Des meubles luisants, / Polis par les ans, / Déco-re-raient notre chambre*".

(Baudelaire, pe dracu'. Ăsta-i teritoriul Regelui Solomon, proasto.).

Petreceam ore-ntregi uitându-mă la Reghina, cum freca și lustruia. Cu toată inima, fără să-și iasă din ritm, fără să obosească.

Uneori, îmi făcea confidențe: "Mie-mi place tot ce lucește, domnișoară mică. Când aveam vreo paișpe ani, în Odorheiu Secuiesc, chiar lângă oraș era încartiruit un batalion de militari. La fiecare două duminici o dată, ostașii ieșeau la paradă pe bulevardu' mare. Luceau alămurile, luceau cizmele soldaților, luceau cataramele, luceau nasturii... Mă uitam la cizme... mă uitam la picioarele mele și-mi ziceam: "Ce s-ar întâmpla dacă cizmele astea și picioarele mele... Cizmele astea, picioarele mele, cizmele astea, picioarele mele, cizmele astea, picioarele mele...", și-ncepea să cânte cu atâta veselie în glasul ei care trăda - așa îmi părea mie - o neverosimilă sănătate și o irepresibilă libertate.

Mi-a mai spus că avea un ochi de sticlă. "E ăla care lucește mai tare", mi-a zis. "Îl spăl cu palinkă și-l dau cu ceară de albine în fiecare seară".

Mi-a arătat singura fotografie a ei pe care o avea. O adolescentă în costum național maghiar. Cu cizmulițe înalte, cu șireturi. Care probabil fuseseră roșii. Și două cozi lungi, blonde, ca doi șerpi jucăuși. "Când am făcut poza asta, lustruisem toate cizmele, toate cataramele și toți nasturii batalionului de lângă Odorheiu Secuiesc!", îmi spuse, înghițind o îmbucătură de slănină.

Câte seri au să mă mai țină puterile să trag cele șapte rânduri de perdele? Să încui cele douăzeci și unu de vitrine? Să sting cele paisprezece lămpi?

*

Nimic ce strălucea nu scăpa Reghinei. Nici chiar comorile ascunse de Mama Mădălina sub buruieni. De cum se pornea Reghina să tragă un csardas, cele două sute șaptezeci și șapte de ceasornice se trezeau din somn... iar inimile lor începeau să bată, din ce în ce mai repede, în ritmul cântecului ei. Astfel încât călăuzită de reverberațiile propriului ei csardas, Reghina a descoperit secretul comorii noastre încă de la a treia ședință de curățenie. Bineînțeles că a făgăduit să nu spună la nimeni.

O atrăgeau bărbații în vârstă, văduvi și celibatari. De optzeci, nouăzeci de ani. Mai cu seamă cei care păstrau ascunsă prin cuferele lor o uniformă militară din primul război mondial. Ca de pildă fostul general de corp de armată Alessandrescu. Sau fostul general în rezervă Inculetz, ministru de război sub trei guverne... Bieți neputincioși care-și trăiau ultimele zile de mizerie comunistă înghesuiți cum dădea Dumnezeu, în câte o cameră de serviciu închiriată... Care nu știau cum să fiarbă un cartof la o lampă de gaz. Care nu mai aveau destulă putere să ducă la talcioc ce le mai rămăsese din argintărie pentru a o preschimba în ceapă, făină sau slănină. Ea le curăța și le freca spinările înțepenite de lumbago. Le umplea burțile goale cu supă caldă. Le scotea praful din covoare. Le curăța uniformele, lustruind fiecare nasture, până la cel mai mărunt. Îi îngrijea pe patul de moarte, șoptindu-le-n ureche cântece de leagăn pe ritm de csardas.

Iar ei își dădeau ultima suflare în pace, adăpostiți la sânul ei mare, mirosind a petrosin, cu un oftat de mulțumire oprit în gâtlej.

***

Amuzant lucru, o revoluție. Atât de ambițioasă și de incompletă în același timp.

O aventură prometeică, de la început condamnată. Se vrea perfectă, cum numai moartea poate fi. Vrea să facă tabula rasa, să reinventeze lumea din nimic. Și totuși n-are habar că două sute șaptezeci și șapte de ceasornice își continuă bătaia sub buruieni... că numai Dumnezeu știe câți foști generali își poartă încă cizmele și decorațiile incriminate în singurătatea mansardelor lor de gheață.

Un biet bătrân de optzeci de ani care nici măcar pensie nu avea, cum ar fi putut el oare răsplăti mărinimia Reghinei de a-l fi cuprins în raza activității ei frenetice de lustruire?

Profitând de imperfecțiunea revoluției. Lăsându-i Reghinei moștenire ceea ce revoluția, din neglijență, nu i-a confiscat.

Căci să nu uităm că nesățioșii beneficiari ai cântecelor ei de leagăn avuseseră pe vremuri tot felul de proprietăți. Vile grandioase împrejmuite de grădini de trandafiri, pe dealurile Cotrocenilor sau pe aleile umbrite de pomi de pe lângă Șosea. Iar în inima bătrânului oraș, apartamente sau garsoniere de care nu știa nimeni și unde puteau petrece cum și cu cine doreau, la adăpost de privirile iscoditoare ale nevestei sau iubitei oficiale.

Dar, în ciuda sărăciei lor aproape totale, foștii proprietari ai apartamentelor și garsonierelor încă mai dețineau o parte substanțială din capitalul imobiliar al orașului. Pentru că revoluția, în zeul ei de a schimba cursul istoriei, nu băgase de seamă că fiecărui apartament și fiecărei garsoniere îi corespundea o așa-numită boxă, o încăpere minusculă în subsolul blocului, pentru depozitarea diverselor lucruri. Tehnic vorbind, aceste boxe aparțineau în continuare foștilor proprietari. Și nu exista nici un articol de lege care să-i împiedice să le lase moștenire printr-un testament - întocmit în secret, se înțelege - unui succesor oarecare. Un succesor dispus să aștepte vremuri mai bune... când să apară și să-și ceară ceea ce, după lege, i se cuvenea.

Cu alte cuvinte, serviciile Reghinei au fost plătite prin promisiunea unei discrete, dar considerabile moșteniri: boxă după boxă, într-o bună zi avea să devină principalul proprietar al pântecului zonei centrale a capitalei.

***

În acea noapte, când Mama Mădălina a împlinit șaizeci și șase de ani, centrul de vaccinare de la parter era cufundat în liniște. Fusese închis pentru deratizare de mai bine de trei săptămâni.

Știam că Reghina era pe drum, pentru că auzeam clinchetul gingaș al argintului și al porțelanurilor tresăltând de nerăbdare. Până și supa de fasole, care fiersese domol toată după-amiaza, dăduse dintr-o dată în clocot, iar zgomotul pe care-l emitea nu semăna deloc cu bolboroseala dizgrațioasă a unei fierturi groase puse la foc iute: dimportivă, era o succesiune perfect armonizată de clocote, un acompaniament demn de melodia-ce-avea-să-fie.

Mirosul Reghinei - amestec de palinkă și petrosin - era atât de amețitor încât Mama Mădălina și Tata Gabriel căzuseră într-un somn serafic cu mult înainte ca ea să pășească în odaie.

Motivul pentru care eu rămăsesem trează nu mi-e limpede nici azi. Presimțisem că Reghina mă alesese să fiu un fel de martor, dar cum de izbutise să mă mențină trează, în ciuda acelui miros irezistibil, a clinchetului cestilor de ceai, a murmurului grav de supă clocotită?

Primul lucru pe care-l făcu de cum intră în casă fu să se repeadă la supă și s-o tragă la o parte, ca să nu-și reverse lava groasă peste plită. Apoi etală în toată splendoarea ei o pulpă de porc ale cărei falduri catifelate de carne afumată alternau cu fâșii galben-strălucitoare de osânză într-o asenemenea perfecțiune ritmică încât nu m-am putut stăpâni să scot un strigăt de extaz. Cufundă după aceea obiectul miraculos în oala cu supă, transformând o cină previzibilă într-un ospăț, cum nu mai pomeniserăm nici noi, nici centrul de vaccinare, de când cu moartea capitalismului.

"Și-acum, domnișoară mică" - mi-a zis întorcându-se spre mine, "hai să începem petrecerea".

M-a luat de mână și m-a tras s-o urmez afară din odaie. Simțeam pielea aspră a mâinii ei - atât de aspră și uscată încât n-am putut-o compara cu nimic până ce am văzut, cu mulți ani mai târziu, acele poze ale deșertului australian pustiit de secetă.

N-a fost nevoie să aprindă lumina când am ajuns în camera cea mare de la parter. Totul a început să lucească discret de cum apucă să fluiere câteva măsuri de csardas... Nu era luciul palid și fosforescent al stafiilor - dimportivă, era plin de viață, era o veselă sărbătoare a pulsațiilor care se ridicau ca o muzică la suprafața fiecăruia dintre obiecte, indiferent cât de masive, indiferent cât de opace.

M-am pomenit întrebându-mă: "Ce se întâmplă oare dacă fluieratul Reghinei trece prin pereții groși ai Institutului Medico-Legal de pe strada noastră?... Ce se întâmplă dacă inimile alea ce-și dorm somnul de formol încep iară să bată, infectând undele sonore, amenințând întunericul cu iradiațiile lor ce pulsează, molipsind cu vitalitatea lor celelalte organe, făcând degete ciuntite să bată tactul, ficați umflați să tremure de-nfiorare, ochi singuratici să se privească adânc unul pe altul, buze vineții să îngâne cine știe ce cântec primejdios de poetic?".

Știam că mă aflu în pragul unei revelații nepermise, eram cuprinsă de o spaimă fermecată, picioarele mi se răciseră, voiam să mă mișc, voiam să strig, voiam să urlu... dar, întocmai unei marionete dinainte programate, tot ce puteam face - tot ce am făcut - a fost să deschid gura pentru a îngădui torentului de csardas, care se acumulase în mod insidios în plămânii mei, să țâșnească, trecând prin orchestrația fluidă a traheei mele, neașteptat de rezistentă, prin moliciunea lirică a faringelui, izbindu-se puternic de cerul gurii și eliberându-se în cele din urmă printre molarii mei melodici, dincolo de uscata mangâiere a buzelor mele înmărmurite, ca apoi să se amplifice în sclipirile întunericului ca într-o cutie de rezonanță.

Deloc surprinsă de subitul meu patos liric, Reghina mă apucă de mijloc și, în ritm cu cântecul meu și cu forța acum îndoită a csardasului nostru, îmi îndrumă picioarele stângace, făcându-le să execute fiecare pas de joc cu aeriană perfecție.

Acesta fu momentul precis când nimfele și heruvimii de sub grădină se treziră din somnul lor fără de vise, își scuturară povara de țărână și buruieni și se încolonară spre odăi, ușori, grațioși, amuzați și aerieni, ținându-se la cuvenită distanță de noi, muritorii dănțuind.

Acesta fu momentul precis când cele două sute șaptezeci și șapte de ceasornice ale căror inimi fuseseră deja deșteptate de fluieratul inițial al Reghinei, se sculară din morminte și-și luară locul pe pereții casei bătrânului negustor.

Acesta fu momentul precis când înseși secundele, înăuntrul celor două sute șaptezeci și șapte de ceasornice, uitară să-și moară moartea lor firească, nemăsurată, din baletul lor inefabil.

Cu impacientă detașată, mă uit cum degetele mele fragile deschid ușa prăvăliei. Fiecare gest, cât de neînsemnat, devine pentru ele un efort din ce în ce mai mare. Cercetează praful de pe polița de deasupra căminului, prea obosite ca să-l șteargă. Trag sertarul biroului meu în stil eduardian și pipăi o bilă de cristal. Sunt gata de plecare, și-atât de nerăbdătoare să-mi iau zborul! Numai de-aș putea găsi...

Deoarece înseși secundele încetaseră pentru o clipă nemăsurată să-și moară moartea, a fost cu neputință de stabilit când anume Mama Mădălina și Tata Gabriel și-au făcut intrarea în centrul de vaccinare, care-și pierduse între timp mirosul obișnuit de dezinfectant reciclat, de guzgani deratizați, de dulapuri proletare pline cu seruri expirate, ace cu vârf și seringi grase. Au pătruns în nealterata splendoare a sălii de bal pe care bătrânul negustor nu apucase s-o termine, ascultând șoaptele melodioase ale heruvimilor și imnurilor glorioase ale nimfelor care, acum când bătăile de inimă ale ceasurilor încetaseră, puteau fi auzite.

Mama Mădălina nu se putu abține să se cufunde în undele verzi-albăstrui ale unei vechi oglinzi venețiene, lustruită la perfecție. Reveni din adânc cu coapse fine "de alăută florentină", cu sâni tari, ca ai nimfelor de Carrara, și cu privirea nerușinată a unei voluptoase amazoane în floarea vieții, care încă nu știe ce înseamnă hernia. Tata Gabriel se sculă din cărucior, se îndreaptă spre ea cu pasul sprinten, făcu o respectuoasă plecăciune și îi sărută mâna. Începură să danseze în acordurile unui vals numai de ei auzit. Erau frumoși amândoi și le stătea bine împreună și mărturisesc că, pentru prima oară în viață, am încetat să mă rușinez de așa-zișii mei părinți.

***

A doua zi, Mama Mădălina a fost găsită moartă în pat. Sora de la centrul de vaccinare a făcut tot ce se face în asemenea situații: nu știu ce anume, fiindcă n-am fost lăsată să intru în cameră. L-am zărit pe Tata Gabriel strecurându-i o furculiță de argint în mână: se vede că banii, dac-avea așa ceva, îi păstra pentru înmormântare.

Când veni Reghina, se puse în prag și-i porunci să plece, strâpungând-o cu ochii lui cenușii de reptilă. Îi mai spuse să nu îndrăznească să mai vină să ne deranjeze vreodată.

Am crescut încet și anevoie în umbra lui Tata Gabriel. De când își recăpătase uzul picioarelor, devenise și mai bodrângos, ba uneori chiar plin de ură. Fără Mama Mădălina și fără beteșugul lui de-o viață, eu rămăsesem singura țintă către care se îndreptau toate efectele neplăcute ale cosmicei lui dezaprobări. Uneori îl surprindeam lustruindu-și căruciorul cu gesturi de o nesfârșită melancolie.

Am mers la școală și am învățat despre progres și despre victoria finală, științific prezisă, a maselor populare. Am învățat cât este de imoral să ai mai mult de un ceasornic. Am învățat cât este de rușinos să ții ascuns un scrin de mahon sau o linguriță de argint. Și cât de perfizi pot fi heruvimii și nimfele.

Am devenit, la optsprezece ani, o fată clorotică și neatrăgătoare. Mai curând o buruiană decât o floare (ei da, fatele de optsprezece ani sunt considerate flori, ceea ce mie întotdeauna mi s-a părut o metaforă cam îndoielnică, deoarece, după cum știm cu toții, florile pot fi niște chestii foarte nocive, foarte carnivore).

Eram o buruiană ca acelea din grădina noastră; hrănită din amintirea unor clipe adânc îngropate sub pământ.

Mă întrebam de multe ori ce o fi devenit Reghina. "Oare câte boxe o fi moștenit până acum?", îmi ziceam în gând. Având în vedere ultima epidemie de gripă, numărul lor se exprimă, probabil, prin două cifre... Douăzeci, poate chiar peste treizeci...".

Într-o noapte, m-a trezit un zgomot de pietricele în fereastră. M-a pufnit râsul gândindu-mă că cine știe ce Romeo își irosește pietrișul pe-o buruiană ca mine.

Am privit în jos și, în lumina nopții fără lună, chiar am zărit un Romeo, gras, chel, nu tocmai tânăr, cu un Mercedes roșu parcat lângă gardul meu.

Atât am fost de uluită de acea apariție, încât am coborât în grădină.

"Sunt Marius Petronius Incluetz", a șoptit Romeo. "Sunt fiul Generalului în rezervă Inculetz, cu care, după cum poate vă amintiți... aveați o cunoștință comună... Eu, vedeți dumneavoastră, sunt cetățean elvețian. E o poveste lungă. Mă aflu aici într-o misiune oficială, încerc să pun pe roate o întreprindere helveto-română de ceasornice. Am statut de VIP și n-o să fiu controlat la vamă. Și acum, fiți atentă: cunoștința noastră comună mi-a cerut să vă trec în Vest. Mai precis, vrea să vă ascund în port bagaj. Din fericire, este destul de încăpător, pot să vă învelesc într-o pătură de lână și să vă aprovizionez cu o duzină de ciocolăți. Aveți la dispoziție douăzeci și două de ore și jumătate ca să vă hotărâți. Vă voi aștepta mâine, la unu noaptea precis, în spatele Institutului Medico-Legal".

"Dar", i-am spus eu, "nu am ceas". "Poftim", zise el, strecurându-mi în buzunar un ceasornic minunat de tehnologie elvețiană, viu colorat în portocaliu și albastru și activat de-o baterie. "Puteți să-l păstrați".

Vreau să fiu bine înțeleasă: n-avem câtuși de puțin nevoie să-mi caut libertatea în Vest. Eram o buruiană perfect adaptată condiției mele. Și știam cât este de periculos să te joci de-a libertatea, judecând după nostalgia lui Tata Gabriel după căruciorul lui ieșit din uz, nostalgie ce atinsese proporții de obsesie la vremea aceea.

Pe de altă parte, niciodată până atunci nu-mi fusese dat să văd cum arată interiorul unui Mercedes roșu. Cunoscusem dulcea teroare a necunoscutului o singură dată, în acea zi adumbrită de ceața timpului, când Mama Mădălina împlinise șaizeci și șase de ani. Nici chiar o buruiană nu se poate hrăni la nesfârșit dintr-o asemenea provizie limitată de amintiri memorabile.

Bineînțeles că nu putea fi neglijată eventualitatea unui complot: "Și dacă securitatea îmi întinde o cursă? Dacă mă trezesc la interogatoriu, cu lumini de proiectoare sfredelindu-mă până în măduva oaselor? Dacă mă trimit la munca forțată, în cine știe ce lagăr, să contribui cu sapa și lopata la ridicarea vreunui palat neterminat pentru poporul muncitor?". "Cel puțin n-am să-l mai văd pe Tata Gabriel", mi-am făcut eu curaj.

Noaptea următoare, m-am făcut colac în burta Mercedesului roșu și m-am lăsat legănată până ce-am căzut într-un somn intoxicat de ciocolată. Un cântec de leagăn pe ritm de csardas se zbătea ușor în timpanul meu stâng.

Marius Petronius Inculetz m-a dus la Viena și m-a lăsat într-o clădire cu două etaje, în spatele Muzeului de Istorie a Artelor, în locuința unui prieten, fost ambasador la Națiunile Unite. M-a asigurat că fostul ambasador se va ocupa de hârtiile mele pentru a obține statutul de azilant, și că voi putea rămâne și lucra la el deoarece avea nevoie de o fată în casă permanentă, pe care să se poată bizui, de preferință din Est.

Înainte de a-și lua rămas bun, mi-a dat o sută de dolari americani. "Un mic cadou din partea mea", a zis. Apoi mi-a înmânat o cutie cu ceară de lustruit, ambalată grosolan, și o sticluță de palinkă. "Astea-s de la *ea*".

Am petrecut cinci ani lustruindu-i pe ambasador și mobilele sale. Avea o colecție mereu crescândă de scrinuri chinezești lăcuite.

A început să țină realmente la mine și adeseori îmi spunea, "Micuță Marie, ai adus atâta luciu în viața mea - totu-n jurul meu sclipește precum... precum... ah, nu-mi vine cuvântul!".

"Coiul lui Solomon", am spus odată-n șoaptă.

"Ce. Ce-ai spus?".

"N-are importanță", am răspuns.

Când a murit, fostul ambasador mi-a lăsat moștenire o mică avere cu care am putut să-mi deschid o prăvălie. În Brighton. Victoria. Australia.

Cu numai optsprezece luni în urmă, am primit un mic pachet prin poștă. Înăuntru am găsit niște hârtii, o bilă de sticlă și o scrisoare semnată de Marius Petronius Inculetz. "Dragă Maria", suna scrisoarea, "cunoștința noastră comună s-a săvârșit din viață. Prin testament m-a făcut pe mine executorul ei, iar pe dumneata singurul moștenitor al averii. Alăturat se află o listă amănunțită a celor nouăzeci și nouă de boxe care reprezintă averea imobiliară a răposatei. Îți aparțin. Bucură-te. P.S. A vrut să-ți trimit ochiul ei de sticlă, cu rugămintea insistentă de a-l lustrui cel puțin o dată pe săptămână".

***

În clipa de față, ochiul de sticlă urmărește cum degetele mele încearcă să distribuie ceara în mod egal pe suprafața lui lunecoasă. Ochii mei obosiți se pierd întrebători într-un abis verzui și sticlos.

Cum să găsesc eu oare pe acel cineva în stare să-și asume enorma sarcină de-a lustrui tot-ceea-ce-este-de-lustruit?... de a păstra luciul coiului regelui Solomon? De a nu-l lăsa să se rostogolească în prăpastia întunericului, indiferenței și uitării?

***

Sună soneria de la ușa prăvăliei. Mă ridic de la biroul meu în stil eduardian, sperând din toată inima să nu fie doctorul în fizică nucleară.

"Bună dimineața", spune ea, cu o voce bine pozată.

"Bună dimineața", îi răspund.

"Am văzut anunțul din ziar și m-am gândit..."

"Ce vârstă ai?", o întrerup.

"Tocmai am împlinit optsprezece ani". ("Mincinoasă mică", comentez în sinea mea, "se vede de la o poștă că abia ai șaisprezece!").

"Cum te cheamă?", o întreb.

"Ildy".

"Ildy de la Matilda?".

"Nu, Ildy de la Ildiko. Horvath Ildiko mă numesc. Tatăl meu s-a născut în Transilvania".

Mută de încântare, nu mă pot împiedica să bag de seamă că poartă pantofi roșii.

În românește de Anamaria BELIGAN și Dana LOVINESCU

Fragmente din volumul "Încă un minut cu Monica Vitti", în curs de apariție la Editura Polirom.

Imaginile elitei

Cronica literară

Într-un text foarte des citat, Andrei Pleșu scrie **ce ne învață Alexandru Paleologu**: ce poate învăța un tânăr al anilor optzeci de la marele eseist. În **Jurnalul de la Păltiniș** vocația filosofică a excepționalului eseist fusese pusă sub semnul întrebării. Alexandru Paleologu, putea deduce cititorul jurnalului, nu era mai mult decât un ratat.

Epistolarul corectează verdictele, îndulcește frazele prea amare, aduce în prim-plan **oamenii buni** ai lumii acesteia. Nu împlinirea filosofică trebuie să primeze în judecata asupra numitului Crăifăleanu, ci ideea de **model.** Omul exprimă o lume așa cum n-o mai exprimă nimeni în societatea noastră care și-a asasinat, și-a distrus, și-a abandonat marile modele. El, conu' Alecu, vine dintr-o lume care cultiva un stil; care păstra o știință de a face și de a fi, un **savoire faire** și un **savoir vivre.**

A ști să fi, a ști să trăiești, a avea stil: prezența lui Alexandru Paleologu e de ajuns pentru a recrea imaginile unei elite. **A avea stil** înseamnă a aparține unei aristocrații fără de care istoria românească nu poate fi înțeleasă; nu s-ar putea defini. Prin simpla sa prezență, prin simpla sa mărturie, eseistul reconstituie imaginile care, fără "acele vremuri", s-ar cufunda în neant. El **educă,** precum puțini în scrisul de azi.

*

Ultimii patruzeci de ani au impus în viața socială românească un personaj: Scriitorul. Niciodată scriitorul nu a avut atâtea funcții sociale și niciodată scrisul nu a fost mai alienant decât în ultima jumătate de veac. Studiul clasicilor, al cărților fundamentale, scrisul zilnic (de performanță!) au adâncit fisura între realitatea **acelui** timp și studiile consacrate acelor autori. O sete explicabilă de stil, de elite, de cauze înalte a creat un tip emfatic de rostire.

Alexandru Paleologu va recurge, în numele **stilului,** a vocației sale de excepție (el este **educat,** el aparține lumii înalte) la **bunul simț.** El va opera reducțiile necesare în această bibliotecă terorizată de păsărească vremii cărturarilor. **Despre lucrurile cu adevărat importante** este cel mai bun titlu pe care Alexandru Paleologu și-l putea oferi. El a scris și va scrie întotdeauna sub acest semn: al lucrurilor **cu adevărat** importante. El ne întoarce înapoi, la fenomenele originare, nealterate de ritmul alienant al existenței cotidiene:

"Realitatea cea mai de preț, **realitatea,** repet, este sufletul. A nu ți-l ‹pierde›, a ți-l salva, a ți-l mântui, e dintotdeauna marea temă a conduitei morale și a soteriologiei, fie de natură laică, fie religioasă. Nu există nenorocire mai mare decât cea de a-ți ‹pierde sufletul›; a nu înțelege asta, a fi indiferent la pierderea propriului suflet, e pur și simplu o imbecilitate; imbecilitatea nu e niciodată o scuză, ci o circumstanță agravantă".

Scrisul "frumos", "artist", atât de prețuit în ultimele decenii, a eliminat din eseistică o seamă de cuvinte considerate "triviale". **Imbecilii** cu derivatele lui ținea de publicistica joasă. Scrisul lui Al. Paleologu reabilitează termenii tari, oralitatea, zicerea "pe scurtătură", limbajul familiar. Aristocratul care e își poate permite să se adreseze **așa** cititorului său.

Poate că Paleologu încheie seria **înțelepților** culturii române. Dar spre deosebire de maeștrii rostirii aforistice, el conservă bucuria divagației, a taclalei, a zicerii paradoxale. Paradoxurile lui Alexandru Paleologu sunt, ca și ale lui Țuțea sau Cioran, încărcate de o extraordinară energie intelectuală. Spre deosebire de ceilalți, Alexandru Paleologu face parte, mai degrabă, din tradiția **muntenească** - ca un bun și spiritual cronicar al vremurilor apuse. El știe să divagheze - să fugă de pe soclul maeștrilor.

*

Dintre excepționalele eseuri selectate pentru acest volum m-aș opri, întâi, asupra **Încercării înțelegerii** (dedicat Danei Dumitriu). E un eseu-mărturie consacrat lui Mircea Eliade și Ralea: "Pe Mircea Eliade - începe eseistul - l-am văzut o singură dată în

țară, înainte de ultimul război: în primăvara 1938, la Dalles... Cu o săptămână înainte, în același ciclu, vorbise Ralea...".

Alexandru Paleologu încearcă o paralelă de maximă dificultate: doi intelectuali care erau așezați în grupări politice fundamental divergente, aflați într-un război fără șanse de armistițiu, devin, pentru el două "modele": și unul și celălalt, demonstrează autorul, sunt niște virtuozi ai eseului. Mărturisindu-se, Alexandru Paleologu atrage atenția asupra unui fel de a fi; asupra unui stil de a aborda un om de cultură actual. Ralea, zice Al. Paleologu, avea **alte** rădăcini culturale. El era psiholog, aliat unor autori ai începutului de secol. El însuși se trăgea din acel început de secol care îi marca pe toți corifeii "Vieții Românești". Mircea Eliade venea din timpuri mai apropiate nouă; la temeiul formației sale se afla filosofia. Opera sa era irigată de gândirea filosofică a altui timp. Iubindu-l pe Eliade, Al. Paleologu nu e un hagiograf. Pagina lui iubitoare nu-i lipsită de "despărțiri" explicabile. Alexandru Paleologu consideră (și pe bună dreptate) că o bună parte a prozei lui Eliade e artificială, lipsită de vibrație artistică. Stilul cordial al eseistului nu exclude diferențierile, polemica, tandrele mustrări părintești. Cum se va întâmpla cu paginile pe care le dedică lui Nichita Stănescu.

În articolele dedicate contemporanilor (pe care Adriana Babeți crede necesar a le aduna în acest volum) Al. Paleologu e un solidar. Ceea ce scrie despre Voiculescu, Mazilescu, Marius Robescu, Mircea Ciobanu ține de un cod cavaleresc. Fără îndoială că în cultura românească de azi Alexandru Paleologu reabilitează prezența (mitul) cavalerescului "fără pată și reproș".

Cavalerismul lui Al. Paleologu nu-i o figură de stil. "Om vechi", bărbat cu știința vieții, trăind frumos, păstrându-și **farmecul** (într-o lume tot mai urâtă) Al. Paleologu nu se află în căutarea unui stil. El trăiește, afirmă un stil. El este regalist nu prin opțiune, prin morb conjunctural, el este regalist prin ființa sa. El este născut regalist.

Prin ținută, scris, opțiuni, prin angajament moral și spiritual (vezi prefața la ultima ediție a cărții despre Sadoveanu) Alexandru Paleologu afirmă, unitar, un crez regalist, fie și în sensul numit de Guénon.

Cornel UNGUREANU

* Alexandru Paleologu, **Despre lucrurile cu adevărat importante,** Ediție îngrijită de Adriana Babeți, Polirom, 1997

Dincolo de cuvânt

Strada Dropiei

Iată cum începe romanul lui George Călinescu **Enigma Otiliei,** una din cele mai împlinite întruchipări ale literaturii române din veacul al XX-lea: "Într-o seară de la începutul lui iulie 1909, cu puțin înainte de ora 10, un tânăr de vreo 18 ani, îmbrăcat în uniformă de licean, intra în **strada Antim,** venind dinspre **strada Sfinții Apostoli,** cu un soi de valiză în mână, nu prea mare dar desigur foarte grea, fiindcă obosit o trecea dintr-o mână într-alta. **Strada** era pustie și întunecoasă și, în ciuda verii, în urma unor ploi generale, răcoroasă și foșnitoare ca o pădure". În acest relativ scurt crâmpei călinescian se rotește de trei ori neologismul **stradă,** pătruns în vocabularul românesc abia în veacul trecut, ca împrumut din italianul **strada.** Traian Demetrescu: "Sunt un biet artist sărac,/Pe când **domnul de pe stradă** e-n mănuși și e și-n frac". De prisos să mai adaug că **strada,** străjuită de șiruri de case și, de obicei, având trotuare, reprezintă la noi, o achiziție relativ târzie a civilizației moderne, servind drept cale de comunicație în mediul urban. Denumirile străzilor sunt, nu o dată, motivate de factori constrângători, geografici sau istorici. Mă bucur și mă înfior că în Timișoara există **strada Putna,** care întreține în conștiințele noastre imaginea Țării-de-Sus a Moldovei lui Ștefan cel Mare (Eminescu, Doină: **"Ștefane,** Măria Ta,/Tu la **Putna** nu mai sta,/Las' arhimandritului/Toată grija schitului...)". Alteori însă, denumirile străzilor nedumeresc prin totala lor lipsă de motivație. În anii studenției mele bucureștene trebuia să trec, deseori, pe strada... **Inocenței**, de parcă în casele ei s-ar fi adunat toți candizii și, bineînțeles, toate candidele lumii. La Timișoara, editura noastră Amarcord s-a aciuat pe **strada... Dropiei,** al cărui nume poate, cel mult, stârni elanuri cinegetice, hrănite de lectura capodoperei lui Odobescu. Alături de **stradă,** au pătruns la noi, tot din italiană, diminutivul **stradelă** (Otilia Cazimir:"Pe garduri ostenite, pe **umede stradele/**Lumina mohorâtă se-ntunecă") și adjectivul **stradal,** greu de suportat în îmbinarea, urâtă și stridentă, **gunoi stradal!...** În schimb diminutivul **străduță** este făurit "pe teren românesc", cum se zice. Lucian Blaga, **Hronicul...:** "Am ieșit pe niște **mici străduțe** și apoi am rărit pasul printre vilele îmbrăcate în viță sălbatică". **Străduță** a contribuit la înlăturarea din uzul obștesc a derivatelor **fundătură** și **fundac,** îmbibate cu duh arhaic. Un roman al lui Ionel Teodoreanu se cheamă **Fundacul Varlamului.** La țară și în zonele periferice ale orașelor stăruie încă "sinonimul" **uliță**, cu diminutivul **ulicioară,** identificabil la Eminescu într-o cunoscută elegie: "Pe aceeași **ulicioară/**Bate luna la ferești,/Numai tu de după gratii/Vecinic nu te mai ivești". Admiratorii lui Ionel Teodoreanu știu că autorul **Medelenilor** a debutat, în 1923, cu un volum de nuvele poematice intitulat **Ulița copilăriei.**

O fi el astăzi banal substantivul **stradă,** dar istoria lui năstrușnică trimite departe, iar relațiile lui lexicale cu alți termeni înrudiți, vechi și noi, din limba română sunt de-a dreptul surprinzătoare. Într-adevăr, italianul **stradal,** model pentru neologismul nostru **stradă,** provine din expresia latinească **via strata** "drum așternut", adică "nivelat", "bătătorit". Substantivul determinat **via** a dispărut, iar atributul adjectival, de obârșie participială, **strata** a luat asupră-și și sarcina semantică a substantivului. La rândul său, **strata** este femininul participiului **stratus,** a cărui formă neutră ni s-a păstrat în **strat (de flori).** În limba veche și populară, **strat** înseamnă "așternut (de pat)", apoi, prin extensie, "pat", iar prin generalizare, "culcuș". Asachi: "Văzui spectacolul trist și disperat: o giună fată plângând lângă **stratul unei bătrâne murinde";** tot Asachi: "Podagra cea nevindecabilă îl ținea în cetatea Hotinului, ferecat pe stratul durerii". Mai interesant, încă, mi se pare următorul crâmpei (cu lacrimi) în toate nopțile **așternutul** meu". Latinescul **stratus** este participiul verbului **eternere,** care, prefixat cu **a(d)-(adsterne, esterno)** ni s-a păstrat și el: "Cum îți vei **așterne,** așa vei dormi". Prin urmare: italienismul **stradă** împreună cu verbul **așterne** și cu substantivele **așternut** și **strat** alcătuiesc o singură "familie" de cuvinte.

După modelul unor termeni mai vechi (**ogradă, pradă** etc.), **stradă** și-a format pluralul **străzi.** Într-unul din cele mai frumoase rondeluri ale sale, Macedonski, ispitit și de presiunea rimei, preferă pluralul italienizat **strade:** "Orașul mic te fură-ncet/Cu ale lui tăcute **strade,/**Cu oameni proști, dar **cumsecade,/**Ce nici nu știu că sunt poet.//Cu centrul intim și cochet,/Și fără case cu **arcade/**Orașul mic te fură-ncet/Cu ale lui tăcute **strade.//**Prin umbra parcului discret,/Nu se strecoară mascarade,/Și nu s-aud în el tirade/ Despre-al politicii secret.-//Orașul mic te fură-ncet". "Orașul mic" al lui Macedonski este, de fapt, **Orașul patriarhal** al lui Cezar Petrescu, unul din "târgurile unde se moare". Din păcate, se poate muri zilnic oriunde, dacă uităm că privilegiul unic al vieții ne obligă să nu facem, zadarnic, umbră pământului.

G.I. TOHĂNEANU

Crivaia literară

Introducere

Continuând seria întâlnirilor de creație lierară de la Crivaia (petrecute sub egida cenaclului "Pavel Dan" al Casei de Cultură a Studenților din Timișoara încă în anii "întunecatului deceniu literar nouă" și, mai apoi, reluate, începând cu anul 1992, sub noile auspicii), ediția din 11-17 august, anul acesta, a fost, din multe puncte de vedere, o reală reușită, ea evidențiindu-se nu doar ca o simplă verigă unificatoare în timp ci, mai ales, ca o confirmare a unei - deja - tradiții, potrivit căreia la Crivaia an de an, au învins tinerețea (nu în primul rând ca vârstă biologică), și, îndeosebi, harul, talentul, fascinația și aspirația întru cuvânt și spirit, spre frumosul artistic dintotdeauna.

Sintetizând, vom sublinia că prin calitatea participării și a participanților, prin consistența și valoarea materialelor lecturate și comentate (poezie, proză, teatru), prin înfruntarea de substanță a opiniilor, prin interferența diverselor temperamente și vârste creatoare (de la elevi și studenți până la, nu puținii, veterani paveldaniști), tabăra literară de anul acesta a amintit (desigur, cu un regret: al absenței unor invitați de marcă precum Mircea Bârsilă, Liviu Ioan Stoiciu, Al. Musina) de momentele sale cele mai bune din deceniul trecut.

Un accent în plus de emulație spirituală s-a datorat și prezenței unui valoros grup de tineri și mai puțini tineri scriitori aparținând cenaclului "Semenicul" din Reșița: Costel Stancu, Valentin V. Sârbu, Andreea Dragoescu, Ioana Daicoviciu, Zina Roman, Ion Chichere, Gh. Jurma, Gh. Zincescu, Nicolae Sârbu și C-tin Brândușoiu, Iosif Caraiman.

Poate că nu ar fi fără importanță să mai amintim că, în timp, pe la Crivaia a trecut mai toată floarea optzecismului (să-i zicem așa) timișorean și românesc: Ion Monoran, Gh. Pruncuț, Mircea Pora, Viorel Marineasa, Daniel Vighi, Mihai Alexandru, Gh. Secheșan, George Șerban, Lucian Ionică, Dana Gheorghiu - Anghel, I. Viorel Boldureanu, Simona - Grazia Dima, Ioan Crăciun, Miodrag Konstantinovici, Marius Moraru, Marcel Tolcea, Ioan T. Morar, Mircea Bârsilă, Eugen Bunaru, Valeriu Drumeș, Marcel Sămânță, Corina Rujan, Petru Ilieșu, George Lână, Adrian Derlea, Traian Pop Traian, Mircea Mihăieș, Vasile Popovici, Elena Ștefoi, Mircea Cărtărescu, Matei Vișniec, Doina Tudorovici, Sorin Anthoi, Dan Alexe, Al. Musina, Gh. Crăciun, Călin Vlasie, Andrei Bodiu, Mihai Alexandru și, desigur, omisiunile, pentru care ne cerem scuze, nu pot fi decât inerente.

O infuzie aparte de curaj și chiar o notă de subversivitate, în sens civic și scriitoricesc, pentru acei ani de coșmar (azi, parcă, ireali), le-a imprimat întâlnirilor de la Crivaia participarea unor membri de marcă ai celebrei Aktions Gruppe: Hertha Müller, Richard Wagner, William Totok, Helmuth Frauendorfer.

E de datoria noastră să mai remarcăm și să adăugăm numelor de mai sus apariția în forță, la cele mai recente întâlniri literare de la Crivaia, a unor nouăzeciști din prima linie Gabriel Marineasa, Carol Sebestyen, Valentin Sămânță, Doru Branea, Daciana Banciu, Adrian Bodnaru, Daniela Crețu, Tinu Pârvulescu, Robert Șerban, Adrian Suciu, Marian Oprea ș.a.

Ca o concluzie sau doar ca o posibilă deschidere la observațiile de mai sus, se impune ideea că, pentru o eventuală istorie literară ce își va propune să investigheze, să reinvestigheze, cu seriozitate, fenomenul literar tânăr din deceniul nouă și, iată, din următorul, Crivaia literară nu va putea fi eludată în semnificația ei de reper autentic al unei perioade și al unei ambianțe creatoare, al unei rezistențe morale și culturale.

Cât despre "recolta" de noi talente a acestei veri literare de la Crivaia, oferim cititorilor un filorilegiu liric ce va sluji, credem, (în ciuda spațiului tipografic fatalmente redus), drept argument forte la chiar pledoria de mai sus.

Eugen BUNARU

Acum că suntem doar doi

Acum că mi-ai cumpărat
pantofi italienești de mireasă
nu mă mai stresa cu iubirea
în fiecare zi șlapii de casnică sunt roșii
ciorapii de metresă negri, hm
îți scriu
în roșu ca să vezi că sunt îndrăgostită.
În fond nu-mi place bulionul.

Ionela-Andrada DOBREI

***

bunicul meu își atârna
bocancii pe umăr
până să ajungă la horă
și când se pune pe joc
îi lasă în iarbă
și-i privea cu coada ochiului
cum lucesc
și sufletul lui se umplea
de bucurie
când era vorba de călărit
sărea în șa
și-l ajuta bunică-mea
să-și lege șireturile
și la coborâre i le dezlega
și sufla peste ei
îi ștergea cu mâneca
îi punea pe raftul cel mai de sus
al dulapului
și seara în rugăciune
îi pomenea
odată cu toate animalele.

Eugen FILIP

În norul de cântec

În norul cântec
aproape fără lumină
zac
încet uniform
Mâna înalță blajină
rupere
pe creștetul tău
Sunt ochiul de aur
Vipera fără corn
Pe vale trupul se-așează
Și-ncepe să cânte.

Corina RUJAN

De-o vreme

până pe-acasă-i cale
de niște amintiri
acolo-s toate aproape nemișcate
cocoșu-și vede de treabă
și-aceiași vrabie-i pe gard
doar mama
a pelcat undeva

Adrian DERLEA

Anul X

Se jucau țipând
iar lumina
răsărită dintr-o ultimă răsuflare
lăsa pe aiurea
dâre
ca un sânge învolburat.

Violina IZGĂRIAN

***

Încet-încet,
cu gesturi rare și ușoare,
îmi scot pielea
Las la vedere urangutanul ce sunt.
Valsul încetează.
Sala amuțește.
Și-atunci încep tobele
Să te știi!

Daniel LUCA

În plimbare pe bulevard

Mergeam pe bulevard
Sub rucsacul de piele (pe spate)
M-au surprins șapte străini
(Erau japonezi, îi cunoașteam după chip)
Ce distanță, mamă!
ce doreau ei de la România?
Erau înfometați
(dar nu de poezie)
Mi-ar fi plăcut să-i ajut.

Sebastian DUICĂ

Interior

Când rătăceam prin iarba
Din care mă priveai
Îngerii ne cărau nopțile în găleți
Numai că eu
N-am știut să-ți aleg vreodată
Rochia de mireasă
Băusem vinul aproapelui aproape
Degeaba
Neliniștea pătase fața de masă
Și nimeni nu știa
Să pregătească cina

Cum ai crezut că poți să pleci
Fără să stingi lumina?

Daniel ILIE

aleph

poetului Eugen Barbu

dincolo de femeie
este moartea
dincolo de moarte
este femeia
cum aurul
dincolo
de fețele banului

Ion CHICHERE

Peisaje fatidice

Într-un cadru
gotic
mozaic de tenebre cu
angoase de păun
mă însoțesc furtuni
faustice
în sunet moale de clavecin
pasiunile tale niciodată
întregi
povești interzice cu
fantome neînțelese
Într-un peisaj
rustic
pictură naivă cu
soare și cai
în prag de pădure cochetă
lăsând în urmă cântece
de fum

Cătălina GEORGE

***

dacă aș putea să desprind lumina
din mâna ta dreaptă doamne,
aș muri înainte de a mă naște.

scoici lipite cu nisip
am aruncat înspre tine...
rădăcini, rădăcini,
flori de salcâm
în golul suflat de tine
peste lume.

Andreea DRAGOESCU

Metamorfozele ochiului

În spatele lentilei am deschis o ușă
și am sărit pe linia
întreruptă a străzii
Liniște mormăită de templu budist

E ora când
ghemuită în coapsa seminței
visez pene de păun

Ulise
se apropie cu un fier înroșit
Strângând pumnul și ochii țâșnesc
printre degete
ca niște furnici flămânde

Ioana DAICOVICIU

Ceasul s-a oprit

ceasul s-a oprit
arborând pacea.

un păstor cucerinc
imprimă o slovă.
mâinile orbului
ating catargul.

Zina ROMAN

***

un măr arde
în mâinile unui copil

toți cei care se privesc
se aseamănă
crește crește crește
aerul
pe râu coboară bucăți de cruce
și
asfințitul bate
în ceafa copilului

Valentin Victor SÂRBU

Poeme de Gabriela Savitsky

din orice parte am privi lucrurile ele sunt mai jos într-o armonie ciclică. fără să se sprijine pe vreun principiu. nu atingem niciodată muchia tăioasă a neființei lor. suntem departe în largul definiției și valuri de substanțe categorice împung carena emoției. trebuie mai întâi să limpezim arhetipurile spaimei preexistența durerii în cotloanele materiei și strania confuzie a autocontemplării. un cuvânt greu de determinat încâlcit în năvoadele mișcării. legăturile de jad ale lumilor paralele întinzând capcane liniilor punctelor amestecate într-o senzualitate difuză, alcătuind figuri care trec unele în altele nefiind consubstanțiale și totuși reușind să diminueze durerea copacilor toamna.

nimic nu e mai presus de despărțire.

*

ce căutăm noi aici pironiți și privind în sus la orașul ecranat cu fețe subțiri și transparente. galben sub ploaia de zgomote etanșe. dantelăriile platanilor înfoliind asperitățile instinctelor. frontoanele vibrau în mireasma de cozi despletite a insomniei, trec în zdrențe aurii îngeri de marmură. pe dale rămân urmele mici ale aerului descuamat în prelungirea nevăzută a desăvârșirii. freamătul vieții secționat în miriade de gesturi sincopate de sunete îngroșate guturale semnale ale materiei decadente. într-o arhivă zgribulit un savant nebun transcrie toată această luxurianță, mormane de hârtie poroasă cu iz coclit. iarba meditând melancolică sub pașii femeilor pierdute. orașul cu subțiori ruginite astmatic cu piețe decupate din reviste de epocă tatuat în celulele mele. închis închizându-mă într-o junglă de bazalt și porfir. sub torente de ocruri și bejuri și carminuri explorându-mă cu tentacule pâlpâitoare și abandonându-mă în brațele statuilor răgușite. singurele repere rămân cotoarele ferfenițate ale străzilor și caleștile - cristelnițe răsturnate. duhoare de falsă sfințenie de cărămidă răscoaptă și de lumină prăfoasă vârtejindu-se spre miezul timpului, conturul bisericii - ou încondeiat adăstând într-o tâmplă crăiască. floarea care aduce nălucirea izbucnind din loc în loc pe metereze. întru întâmpinarea dimineții urc în absida acestui poem de dragoste baroc.

*

în tot acest timp teama de propria voință năpădise camerele pline de semi-întunericuri alcătuite din văluri. consistența timpului se întâlnea fecund cu granița ce desparte omul de neștiința-i. de fapt nu se mai iubeau dar așteptau o întrebare plesnitoare ca un elastic un instinct strălucitor sau doar niște cuvinte lungi să reînnoade farmecul viața firească fără sacerdoți fără răgazuri. destrămarea se vădea în obscuritatea formelor în decrepitutinea palmierilor, pe frunțile egiptene atârnaseră aceleași amulete cu ape de ametist. simbolurile nu se lasă cuprinse cu gesturi comune și solitarii nu pot împiedica vacarmul să își rostogolească vârstele glorioase. le simțim prezența trădătoare. printre obeliscuri înaintează silueta subțire. odinioară eram o pajiște un deal căzând ca un val uriaș peste respirația sacadată a sfinților. împotrivirea umbrei la toate tertipurile subconștientului. nimic nu

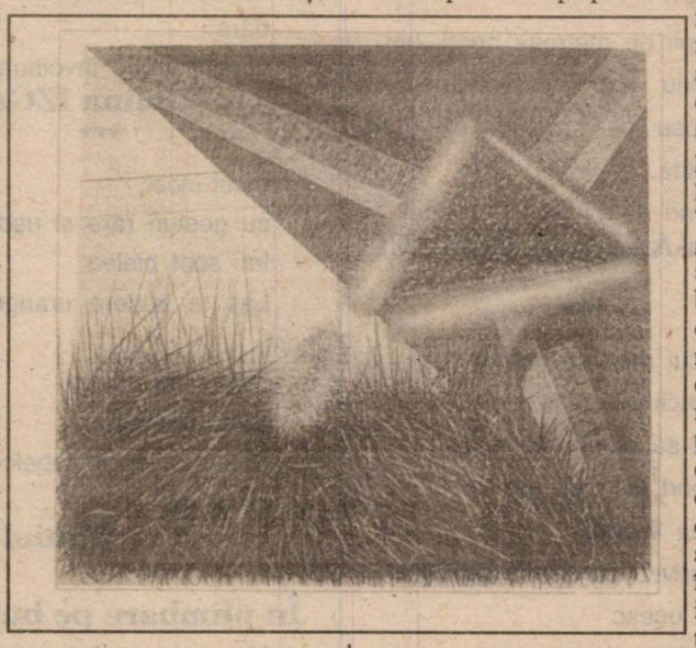

se compară cu gustul unei țigări fumate în singurătate.

*

totul începea ca un joc năvalnic prin care sunete frumoase treceau roșietice dinspre fantezie spre lungi misterioase coridoare explorate de sus. iarba mirată ascundea cărarea spre metatext. două uriașe elitre suprapuse înveleau suprafața tăcerii. sărutul cald cu rădăcini pivotante. plin ca o pulpă de fruct spart în felii de frontieră amară a deghizării. și celelalte pietre prețioase. vrâstau oglinda sângelui boltită ca o pâine. necunoscută nici măcar înțelepților călătoria în dragoste. decupând alte vitralii în cupola istoriei. timp fărâmițat spart în zimții fiecărei secunde. prin care ne putem distinge doborâți de o falsă lentă sinucidere orgasmică inventată mult mai târziu.

*

gândind pe rug la rețeta pentru oglinzi. în timpul oficierii strada devenea un acvariu roșu prin care priveam drumul spre mântuire cu un aer convins. toți care cutează să atingă plăselele fotonilor supuși la privațiuni și vânzări. îndemnați de o curiozitate virotică. o voce. o neîngăduită tristețe de pergament abandonat pe catafalcurile de piatră, mistuite de luceafăr generații visând nave fantastice trecând printr-un zid de văpaie. Chriști în costum de extraterestru. existențe măsurabile dezvăluind sensul mișcării sub cupola balonului de săpun, distrugerea se înfăptuiește prin iubirea cea mai curată. altfel punctul cel mai intens al vieții rămâne predestinare. după fiecare încercare se retrăgeau în adâncurile verzi vezicate ale negării. spini înalți și bătrâni tatuau atenți în pielea cretată a magnoliilor cuvintele rugăciunii. un pian uriaș de cristal. culegem snopi dulci de sunete. frunze pătrate de bemoli. mântuirea trece prin poarta sol - fa diez.

*

oricât de multe cuvinte distribuim cu neștiință fiind începutul unei profeții. globul de sticlă nu spune care e ora fastă și unde formele energiei încheagă într-o așteptare un mărunt adevăr, vulnerabile legături semantice ridicate din abstractizări sau uimire gesturi banale sau plictiseală anostă, în fața ușii prea mult rafinament al contactelor sau prea multă grosolănie a unicității. pierduți în confuzia mântuirii fluturi striviți de intensitatea culorilor. putem oricând să anulăm șirul zilelor noastre prin meditație sau desfrâu - în albastru, ele sunt echivalente. o viață dublă duc. jocul vălmășit al instinctelor și cadența cezurii, inima interpretează un libret melancolic grav sufocat de principii, în soarele dimineții fluviul se sprijină pe tensiunile mici și nu pe stratul de aluviuni alcătuit din suma minimă a plăcerilor zilnice. există totuși melancolici senini obnubilând pretextul propriilor descărcări umorale. un soi de evlavie mimând fantezia curtreieră mlaștina nevăzută a slovelor însemnate în cărțile lumii. într-un miez de septembrie intrăm neștiuți prin porticul vibrant al tăcerii precum lumina în trupul culorilor.

totul a fost scris dinainte.

Fiore di virtu

Armata arhetipală (I)

Schița care urmează este o încercare de a sugera ceea ce Fernand Braudel numea "războiul în sine, în interminabila desfășurare a trecutelor vremi" **(Timpul lumii, p. 61)** fără o preocupare strict istorică; însemnările de față sunt, mai degrabă, consecința răsfoirii paginilor de letopiseț cu încredințarea că el, războiul, "este (...) încercarea de forță a statelor, pe care le ajută să se definească, și semnul unei nebunii care nu se mai potolește. El este un asemenea indicator pentru tot ceea ce se amestecă și curge într-o mișcare unică în istoria oamenilor" **(Timpul lumii, p. 61)**. Paginile de față mai zugrăvesc un fapt, și anume că "războiul (...)nu are una și aceeași înfățișare. Geografia îi dă culoare, îl diversifică". Citatele acestea dovedesc un alt adevăr în care credea Fernand Braudel, acela care ne învață că ar coexista "mai multe forme de război, primitive sau moderne, așa cum coexistă robia, iobăgia și capitalismul. Fiecare face războiul pe care poate să-l facă". **(Timpul lumii, p. 61).**

Înainte de orice, în lumea cronicarilor războiul are ascendențe prestigioase în mitul genezei etnice. Nu este o îndeletnicire simplu omenească. Vom vedea că soarta războiului atârnă întotdeauna de voința divină care aici se manifestă predilect. Armata arhetipală este aceea romană. Pentru Miron Costin "pre acele vremi în toată lumea nu era altă oaste, nici mai temeinică, nici mai stătătoare, nici mai trainică la toate lipsele omenești ca slujitorii Rîmului" **(Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor,** Ediție îngrijită de P.P. Negulescu, 1979, p. 205). Steaua în creștere a soldatului neamț se impune conștiinței cronicarului care compară buna "tocmeală" a oștilor romane cu cele ale Imperiului Austriac care începuse în vremea aceea să administreze înfrângeri severe otomanilor. Buna tocmeală se referă la organizarea oștirii în care existau legiuni și alte subunități mai mici pe care cronicarul le numește, cu un termen turc, "bulucuri". Așadar armata romană era "toată bulucuri și pintre buluc loc deșertu". Dispunerea soldaților în acest fel are propria rațiune, pe care cronicarul o descifrează corect. E nevoie de acel "loc deșertu" dintre bulucuri pentru ca să aibă "slobod meidan", cum spune cronicarul, bulucurile proaspete, atunci când "ar trebui să dea ajutoriu bulucurilor celor ostenite în războiu sau înfrînte". Strategia militară romană constă în buna organizare și disciplina ostășească: "Niciodată toate bulucurile încep războiu, ce cele tocmite în frunte și alte bulucuri cu mare tocmeală și meșteșug stau în paza acelora ce fac războiul și așa luptând multă vreme cu o parte de oști, alte părți sta gata, netruditi (...) Că acea oaste ce sare toată odată, toată odată să și răsipește. Cu această tocmală a oștilor sale rîmlenii au supus toată lumea" (Miron Costin, **De neamul...**, p. 205). Într-un fel asemănător procedează, în contemporaneitatea lui Miron Costin, "leșii și moscalii și alte neamuri creștinești", nici aceștia "nu sar odată cu toții la războiu". Cei care critică acest mod de a purta lupta nu știu ce zic, pentru că "oștile temeinice (...) bat un război cu multe ceasuri, cu multe zile". Prin urmare, dacă leșii sau moscalii ar proceda altfel decât rîmlenii și ar "slobozi toată oastea odată, nici un războiu nu ar lua, ce toate le-ar piierde". Așa a purtat război "craiul Decheval", și l-a pierdut.

Cu toate acestea luptele romanilor cu dacii nu au fost deloc ușoare, după cum ne asigură și Dimitrie Cantemir: "Într-acel dară dintâi războiu, măcar că dachii fură biruiți, însă și din oastea romanilor foarte mulți au picat, iară cei răniți atâta au fost de mulți cît la apothecari (farmaciști) și la tirulici (chirurgi) nemairămîind pîndzături s-au scos Traian mesele (fețele de masă), servețele și năfrămile și li-au dat să fie legăturile ranelor slujitorești" **(Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor,** p. 25). Este prezent aici un *ceva*, o atmosferă mitico-legendară care învăluie realitatea istorică; asijderi, după terminarea războaielor, înfrânt fiind Decebal și "vădzindu-și oamenii răzsipiți" a pierdut toată nădejdea și ca să nu cadă viu "la mîna lui Traian, singur sie s-au făcut moartea". Povestea curge învăluită, cum ziceam, într-o atmosferă cvasi-mitică: "Traian, după izbînda minunată ca aceasta, întâi cetatea Zarmizoghetusa, scaunul lui Decheval, apucînd (pre aceasta mai apoi au numit-o de pe numele său Ulpia Traiana), apoi abătînd din matca sa apa Sarghetii, i-au aflat toată avutiia, care nenumărată era, și o zidisă Decheval în fundul apii" (Dimitrie Cantemir, **Hronicul...**, p. 29). Peste un mileniu și jumătate, pe aceleași meleaguri, războiale diferă prea puțin; autohtonii se văd din nou confruntați cu același deficit de putere militară, id est civilizație. Pentru lumea aceasta soarta războaielor stă în voința "Puternicului Dumnezeu", în omnipotența divină căreia "cele neputincioase toate să pot", după cum ne învață "trecutele întâmplări și primejdii". Acestea, la rândul lor, au luminat mintea lui vodă Brâncoveanu în timp ce căuta drumul spre Ardeal, peste munte, în războiul contra oștilor împăratului de la Viena. În cele din urmă, oastea (destinul național, în fapt) "aflat-au o cale, măcar că foarte strâmtă era, și cu nevoie mare peste un munte înaltu și cu pogoraș rău" (Radu Greceanu, **Cronicari munteni, 3**, p. 37). Ajunși în plaiurile de dincolo de păduri, "strîngîndu-să toate oștile și pre Dumnezeu într-ajutor luînd, au purces pre plaiul acela toate oștile, tot tîrîș pogorându-să pîn-în vale în Țara Ardealului, în cîmpii Tohanilor". Ceea ce va împinge oastea voievodului muntean spre victorie e spaima: acolo, în ținuturi străine, "toate sfaturile să sfîrșise și toate nădejdile să tăiase, și ale tuturor inemile încremenite era, la loc de primejdie ca acela căzînd". Diferența de civilizație și de putere militară între Sublima Poartă și Kaiserul de la Viena e de-acum evidentă. Înfrîngerile oștirilor otomane se țin lanț; cătanele nemțești devin prezențe familiare și în plaiurile Moldovei și în acelea ale Țării Românești. Oastea munteană, pîlcurile tătarilor nohai și ale mârzacilor, săcuii lui Tucheli groful, pretendentul la tronul Transilvaniei sprijinit de sultan, toate aceste bulucuri armate pricepeau că, odată ajunse "în cîmpia Tohanilor" (...) "nici înainte nădejde de scăpare era" și asta pentru că "oștile nemțești înainte le era, gata de războiu fiind". Spaima îi împinge pe toți să nădăjduiască spre "Puternicul Dumnezeu". Cum se întrezăresc, oștile încep pregătirile, încât, vorba lui Miron Costin "di pe acele vremi să cunoaște păharul lui Dumnezeu aproape de schimbare": un nou război e pe cale să se petreacă, alte lumi se gătesc să se ivească, roata lumii se răsucește fără istov și, când "suie la mare bivșuguri" și "zburdează hirea omenească peste măsură", când, altfel, "naște păcatul", iar după acesta "urmadză mînia lui Dumnedzău". Adică războiul.

Daniel VIGHI

Jurnal de cărți

Nuanțări critice

Un critic echilibrat, sobru în exegeza operelor, egal cu sine în diagnoza critică este Gabriel Dimisianu. Criticul cunoaște foarte bine literatura română contemporană, aflându-se în miezul derulării acesteia, nu doar prin activitatea în diverse redacții, ci, în primul rând, prin exercițiul critic aplicat și desfășurat în timp. Sunt de remarcat mai ales textele critice despre prozatorii contemporani. Arareori, Gabriel Dimisianu părăsește ipostaza calmă și atunci arcul verbului său se întinde în vibrații polemice care, deși iuți și tăioase, se păstrează în sfera strictei civilizații. Gabriel Dimisianu are structura echilibrată a clasicului. Poate de aceea, de-a lungul timpului, a optat pentru comentarea clasicilor. Iar volumul **Clasici români din secolele XIX și XX** (Editura Eminescu, București, 1997) adună aceste studii, scrise în timp. Gabriel Dimisianu înțelege clasicul în sens călinescian, "un mod de a crea durabil și esențial". ("Astfel îmi pare a fi procedat scriitorii comentați de mine în aceste pagini. Adaug la aceasta ideea de exponențialitate"). Trebuie remarcat în exegeza critică aplicată clasicilor repudierea hagiografiei, iar de aici rezultă confruntarea cu opinia clasicilor, polemica în sens constructiv. Criticul scrie despre C. Negruzzi, I. Ghica, I.L. Caragiale, T. Maiorescu, M. Sadoveanu, L. Rebreanu, T. Arghezi, H.P. Bengescu, Camil Petrescu, P. Istrati, Mircea Eliade, M. Preda, G. Călinescu, P. Constantinescu, S. Cioculescu, Perpessicius, V. Streinu. Consider nu doar interesantă, dar oricum puțin uzitată, în orice caz bine motivată, introducerea între clasici a criticilor. ("Argumentul meu este că și criticii pot fi spirite exponențiale, iar cei de care mă ocup sunt toți"). În oricare dintre studiile lui Gabriel Dimisianu găsim idei surprinzătoare, pe care criticul le conturează și apoi le demonstrează. Pentru șocanta afirmație a lui G. Călinescu din prefața Istoriei... ("Nu pentru satisfacții de critic și istoric literar am întreprins această operă"), Gabriel Dimisianu găsește explicații în "vocația inauguratoare" ("instinctul pionieratului") a criticului, în crearea unui impuls mobilizator. Explicația lui Gabriel Dimisianu mi se pare plauzibilă. Evident că G. Călinescu cunoaște contribuția esențială a înaintașilor, dar avea nevoie de iluzia unui teritoriu nedefrișat, pentru a-și croi și crea propria cărare. ("Și totuși, pentru a se putea mobiliza, G. Călinescu avea nevoie de această reprezentare de tărâm neumblat. Îl stimula, fără doar și poate, îi activa orgoliul de prim descălecător atât de viu în el. Spirite ca al său nu se pot pune în funcțiune maximă decât asumându-și perspectiva întemeietorului"). Chiar și acolo unde interpretarea nouă este mai greu de făcut (spre exemplu, erosul, dialectica pasiunilor în proza lui Camil Petrescu) criticul reușește să mai facă unele "nuanțări și mutări de accente". Carte reconfortantă și instructivă, **Clasici români din secolele XIX și XX** de Gabriel Dimisianu rămâne un model de citire și interpretare, din perspectiva contemporaneității, a clasicilor.

Afect și estetism

În literatura română contemporană, Gheorghe Grigurcu este un poet cu o fizionomie lirică aparte. Sensibil și cultivat, cu o greu egalabilă știință a frazării versului, Gheorghe Grigurcu creează cu forța artizanului și suplețea cioplitorului. Evident că Gheorghe Grigurcu este un critic de primă linie, care se avântă în polemici ascuțite, stă mereu de veghe la aparițiile din contemporaneitate, dar acest lucru n-ar trebui să atragă atenția doar asupra criticului. Pentru vă Gheorghe Grigurcu este unul dintre cei mai reprezentativi și valoroși poeți contemporani. Cel mai adesea, activitatea poetului este expediată într-o frază la sfârșitul profilului ce i se face criticului. Volumul **Un izvor bolborosind înăuntrul termometrului** (Editura Cogito, Biblioteca Revistei Familia, Oradea, 1996) cuprinde poezii de mare rafinament artistic. Gheorghe Grigurcu are capacitatea de a esențializa prin cuvânt și a strânge sensuri mai adânci în texte laconice. Poetul trăiește bucuria cuvântului fixat în poezie, ce nu este doar disciplinare în vers, ci și frumusețe imaginativă. "O prea aspră disciplină măsurând/vorbele una după alta//cum lunecă-n apația Formei/cum se-nchid se-nșurubează//încă mirosind a ulei încă pline/de zumzetul soarelui cum ferestre/încă salutându-te vesel//vorbele ce se-ncalecă se-mpotmolesc glumețe/ se sfiesc/înainte de-a intra în Text/ naiv dezlănțuite/vâscoase volatile copilăroase// zbenguindu-se/capricios cum capota mașinii//umplând cu alb incendiar/piatra neagră de mâhnire// doar o clipă".//**O prea aspră disciplină**/ /. Partea a doua a volumului fixează liric, în sugestii picturale, un spațiu afectiv, rămas puternic în amintire. "Cum să-ți imaginezi Transilvania fără bivolii negri?/coapsele lor însolzate-n noroi uscat/terenuri în alunecare/falii vii cu care ne scrie Providența". // **Bivolii**//. Un oraș al tinereții este surprins într-o poezie de sobrietatea edificiului gotic. "Clujul trufaș/Clujul lugendstil/ca un demon/de vrubel/în veci așezat/între tine/și tine". //**Clujul**/ /. O acută sensibilitate lirică se ascunde în aceste poeme lapidare, concentrate, eliminând cu desăvârșire grandilocvența și patetismul gratuit.

Marea și mica tranziție

Istoric literar cu o exactă perspectivă, critic literar cu o bună percepere a valorilor, Ion Simuț își ordonează volumul **Critica de tranziție** (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996) pe mai multe secțiuni. După un **Argument (O Sută de accepții ale tranziției; D-ale tranziției (ghid de conversație)** urmează: **Simptome, Controverse, idei, atitudini, Jurnal.** După cum se poate observa, un aer ușor compozit înconjoară cartea, modalitățile diverse se împletesc în structura ei, de la eseu la libere digresiuni iscate de problemele interminabilei noastre tranziții la pagini de jurnal, comentariu de carte sau articol critic mai amplu despre opera unui scriitor. S-ar părea că volumul funcționează sub o forță centrifugă, generând dispersia de viziune și atomizarea ideilor. În fond, cartea este gândită unitar, sub imperiul unor idei directoare, chiar dacă include articole mai vechi sau mai noi. Ce le unește este tocmai viziunea și atitudinea criticului și istoricului literar. Ion Simuț precizează că articolele despre simptomele tranziției (psihologice, morale. politice, culturale) sunt ale unui critic literar. Reflecțiile criticului nu sunt doar referitoare la tranziția ca experiență colectivă, ci și la experiența personală, la procesul de tranziție al subiectului. Există, deci, dezvoltate în carte, idei, atitudini, cugetări, analize, reflecții despre marea și mica tranziție (subiectivă). Ion Simuț este un comentator cu o minte limpede, ce nu se lasă înfierbântată până la incandescența bulversării oricărui element rațional. În timp ce asistăm la atâtea bolboroseli pe seama tranziției, Simuț are un discurs clar și analitic. La fel comentariul critic, indiferent că scrie despre o carte semnată de Ioana Em. Petrescu sau Laurențiu Ulici, Horia Bădescu sau Eugen Uricariu, Al. Cistelecan sau Ioan Moldovan etc. Nimic din ce este esențial nu scapă observației criticului. Surprinzătoare, dar nu de neînțeles, pentru un autor polivalent și proteic ca Ion Simuț, sunt paginile de **Jurnal (Fragmente autobiografice sau despre melancolie).** Între Hotar și Oradea, proiectul unei cărți despre melancolie prinde consistența realității. Descoperim un reflexiv, un autor întors spre sine pentru a se analiza, dar și pentru a înțelege mai bine, prin filtrul subiectiv, lumea obiectivă.

Alexandru RUJA

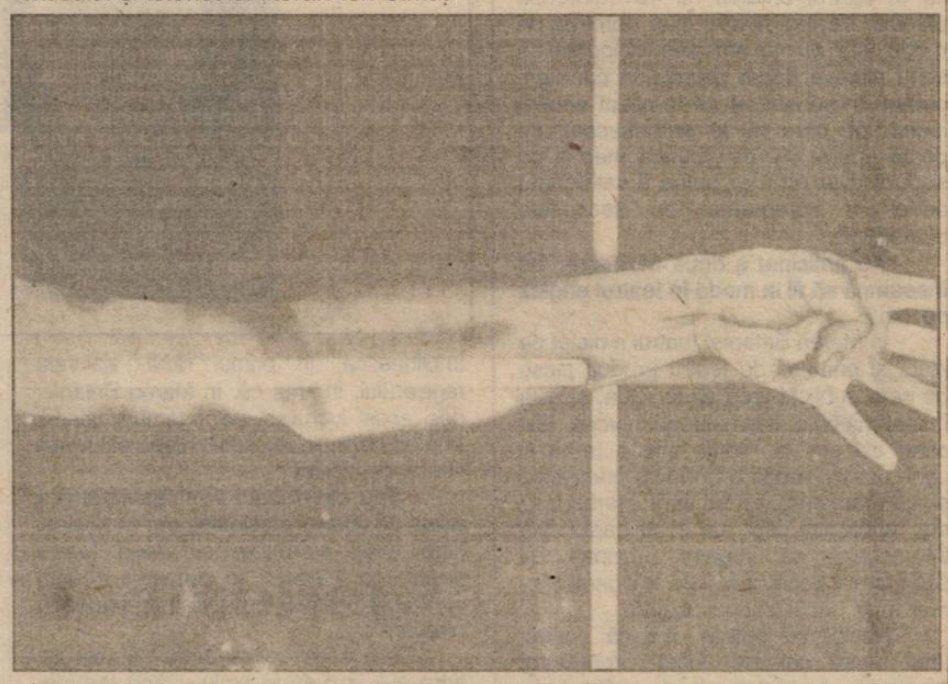

Poeme de Simion Mioc

Scrisoare către Isolda

Nu te-ntrista, Isolda,
că în găoacea lui s-a
năpârlit și mitul.
(Așa începe și sfârșitul).

De acum l-om da în solda
unui muzeu de antichități
cu alte vechi curiozități.
(De ce plângi tu, Isolda?)

Din Sadoveanu se-nfiripă un
ton:
"Se va desface și amăgirea...",
(a zis Kesarion)
către Maria, în Augusteon),
străvechiul pământescului canon.

O creangă lelă peste timp -
romantic strălucind ca nimb

(Sfânta Maria, 15.08.1997)

Daină telurică

Tema ta de casă
când n-ai casă
e s-o scrii cu acuarele
și pe șiroiri de jele.

Ne înghite acum pământul
care cască, blegul, tântul,
buzele lui de harap -
nu mai am unde să scap.

Vine focul douămii
de din miezuri ărămii.
Păsăretul fuge stol
de rămâne veacul gol.

(Sfânta Maria, 15.08.1997)

Ca extazul dintr-un val

Lui Eugen Todoran

Am întins oamenilor mâinile
tuturor oamenilor.
Și am rămas așa cu ele.
Nu pot să fiu un cerșetor
al lumilor de jos!

Mi-am ascuns în mine mâinile
și au rămas doar ochii
să privegheze întâlnirile.

Trage-ți toate puntile în tine -
caninii au devenit emblemă.
Privește ca-n blestem scenarii
cu Iago și cu toți ai săi:
sunt peste tot în spații.

Nu pierzi decât vremelnicia
și amăgirea și ofensa.
Și-apoi te-o dezmierda lumina
și dezlegarea și uitarea
în apele din sphera mundi.

Paul Godfrey:

"Nu vreau să par un astronaut care aterizează pe Lună o singură dată"

Paul Godfrey, la numai treizeci și cinci de ani, este unul dintre cei mai bine cotați autori dramatici ai noii generații din Marea Britanie. Are studii universitare de pictură și este licențiat în literatură la Oxford. A debutat în anul 1988, la Royal Court Theatre, cu piesa Inventing a New Color", piesă solicitată în același an de Royal National Theatre. Piesele sale, dintre care amintim pe cele mai recente: ***Once In A While The Odd Thing Happens*** *(Câteodată ciudățenia se întâmplă),* ***The candidate*** *(Candidatul) și* ***The Invisible Woman*** *(Femeia invizibilă), se joacă cu succes pe scenele Teatrului Național englez și ale unor teatre din Statele Unite.*

Actualmente, Paul Godfrey este dramaturgul oficial al celebrelor Royal Court Theatre și Royal Shakespeare Company. El se află pentru a doua oară în România, ca invitat de onoare la Festivalul Internațional de Teatru Tânăr Profesionist de la Sibiu.

- "Orice succes e o victorie, dar nu orice victorie e neapărat și un succes". Ce credeți despre acestea, domnule Paul Godfrey?

- Cred că dacă te apuci de teatru trebuie să știi foarte clar care îți sunt aspirațiile și cred că noțiunea de succes se leagă de aceste aspirații personale. Ambiția mea a fost să scriu piese cât mai bune și să le văd pe scenă, și iată că în teatrul britanic mi se montează piesele. Teatrul nostru este dominat de mode, dar eu nu am ales niciodată să scriu altceva decât piesele în care am crezut. În sensul că am realizat câteva lucruri pe care mi le propusesem, se poate spune că, da, munca mea e un succes. Dar ea n-ar putea fi catalogată astfel în comparație cu succesele comerciale.

- Ați anticipat a doua întrebare. Ce înseamnă să fii la modă în teatrul englez de azi?

- În Marea Britanie, teatrul e dictat de piață și oamenii de teatru produc piese pe care publicul vrea să le vadă, și asta înseamnă că o piesă ajunge în vogă. Dar când azi ești la modă, mâine te-au și uitat, așa că moda e un lucru primejdios și, ca dramaturg, eu nu sunt interesat să ofer publicului ceea ce el așteaptă. Mă interesează să lărgesc orizontul de așteptare al publicului, să le arăt oamenilor mai mult decât și-au imaginat.

-Totuși, nu putem uita că sunteți unul dintre cei mai jucați dramaturgi englezi contemporani. Piesele dumneavoastră sunt montate pe cele mai importante scene londoneze: Royal Court Theatre și Royal National Theatre. Cum ați ajuns aici?

- Am lucrat cinci ani ca regizor înainte de a scrie prima piesă. Am pus în scenă dramaturgi noi și așa am ajuns să mă gândesc că aș putea să scriu și eu o piesă. Ceea ce, după cinci ani, am și făcut, dar teatrul la care am înaintat-o inițial, a respins-o ca nejucabilă. Doar după ce Royal Court Theatre din Londra a ales piesa mea din miile pe care le primește anual și s-au hotărât s-o monteze, totul s-a schimbat pentru mine. Dar asta s-a întâmplat acum zece ani și pe primii patru i-am petrecut ca șomer, trăind din ajutorul social. Acum am treizeci și cinci de ani și cred că sunt mai puțin de șase dramaturgi de vârsta mea în Anglia care trăiesc și scriu numai pentru teatru. În cele mai multe cazuri, teatrul e doar o etapă de antrenament pentru scriitorii de scenarii pentru televiziune.

- După câte înțeleg, nu mai regizați. E o hotărâre defintivă?

- Cred că în diferite momente ale vieții vrei să faci lucruri diferite și că trebuie să te concentrezi asupra unui singur lucru dacă vrei să-l faci bine. Odată ce am început să scriu teatru, pe asta m-am concentrat. De atunci mi-am regizat cu succes unele din piesele proprii, și nu numai, și poate că în viitor o voi mai face. Mi-ar place foarte mult să pun în scenă Shakespeare, într-o zi.

- Sunteți pentru a doua oară în România. Puteți face o comparație între teatrul românesc și cel britanic?

- În Anglia, directorul unei companii e totodată și regizorul ei, dar se întâmplă ca această persoană să nu fie la fel de competentă în îndeplinirea ambelor funcții. Așa că avem manageri buni care sunt regizori neinspirați, și invers, manageri incompetenți, dar talentați ca directori de scenă. Cred că trebuie să fii foarte priceput ca să te achiți onorabil de ambele sarcini. Cred că regizorii din România sunt mai puternici decât cei britanici. Am văzut aici multe producții care își propuseseră să

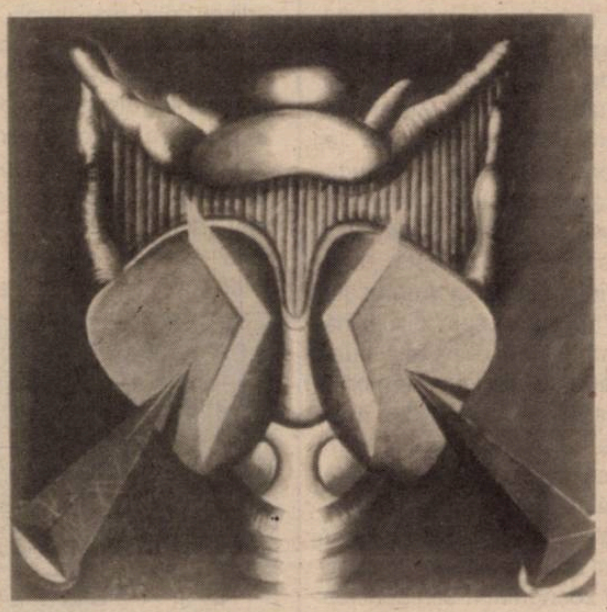

împlinească, în primul rând, viziunea regizorului, în timp ce, în Marea Britanie, deși acest lucru se mai întâmplă uneori, în mod obișnuit, regizorii colaborează mai strâns cu actorii.

- Știu că statutul dumneavoastră e acela de liber-profesionist, dar în același timp aveți contracte cu două teatre pentru care scrieți în prezent. Aceste contracte prealabile nu vă incomodează creația?

- Am scris întotdeauna piesele pe care am vrut să le scriu. Când teatrele mi-au propus să scriu piese pentru ele, m-au întrebat mai întâi ce idei aveam și eu le-am prezentat proiectele mele de piese. Dacă le-a plăcut vreunul, am colaborat. Nu mă consider angajat al acestor teatre, doar că ele sunt interesate de munca mea și de producerea pieselor mele când le termin. Deci, deși am relații cu aceste instituții, sunt autonom. Ceea ce îmi place e faptul că pot avea o discuție de pe o poziție egală cu directorul companiei sau cu cei de la departamentul de box office, și e bine să ai un dialog "de la distanță" cu instituția teatrului.

-În teatrul românesc, balanța repertorială înclină astăzi mai adesea spre piese și autori consacrați decât spre dramaturgia nouă. Ce părere aveți despre această problemă?

- În Marea Britanie se montează în primul rând piese ale autorilor care nu mai sunt în viață. Ceea ce e dificil pentru un dramaturg contemporan este că el se află mereu în competiție cu acești autori. Regizorii au o soartă mai fericită. E important ca fiecare cultură teatrală să conțină dramaturgie contemporană într-o proporție mare. Ar trebui să ne amintim că au existat culturi teatrale când se montau doar piesele noi, și mă gândesc la teatrul lui Shakespeare și al lui Molière. Cred că unul din lucrurile pe care directorii de scenă români nu-l înțeleg încă e incredibila emoție a publicului atunci când vii în fața lui cu o lucrare care-i oglindește viața. Mulți regizori englezi au cunoscut un succes extraordinar montând dramaturgie nouă. Nu am întâlnit încă așa ceva aici, în România. Cred că dramaturgia nu doar oglindește lumea modernă, ci creează noi forme de teatru. Sigur că e nevoie de piesele mai vechi, dar ele trebuie să stârnească emulația celor noi și nu cred că poți acoperi setea de contemporaneitate a publicului forțând mereu interpretări moderne ale pieselor vechi. E, de fapt, un fel de minciună. Reprezentarea lumii așa cum o vedem astăzi e o funcție fundamentală a teatrului, și sper să văd așta în teatrul românesc în următorii ani.

- Să dezvăluim aici că în spiritul celor spuse mai sus se încadrează și seria de workshopuri despre scriitura dramatică pe care le susțineți de doi ani în cadrul festivalului de teatru de la Sibiu. Dar are dramaturgul vreun viitor? Astăzi, multe trupe preferă să-și scrie propriul text de spectacol.

- Da, cred că dramaturgul mai are șanse pentru că, în primul rând, pe măsură ce lumea devine tot mai virtuală și pe măsură ce suntem tot mai obișnuiți să privim lumea pe ecran, fie el de televiziune sau de cinema, devenim tot mai conștienți de experiența directă pe care ne-o oferă teatrul. De aceea, teatrul va fi mai important în viitor. Desigur, sunt interesante spectacolele bazate pe texte scrise de directorii de scenă și de actori, dar aceste "piese" sunt efemere. Dacă scrii o piesă și ea supraviețuiește primelor montări, aceasta devine parte din cultura teatrală a viitorului și nu trebuie să uităm că azi se montează piese scrise cu două mii de ani înainte și că, poate, unele dintre piesele pe care le scriem acum vor fi jucate peste două mii de ani. Văd dramaturgia drept o condiție a perenității teatrului. Pe de altă parte, cred că e bine ca trupele să încerce să-și scrie propriile texte, pentru că a scrie piese e un lucru foarte dificil, și dacă ei fac asta vor învăța să respecte munca dramaturgilor mai mult.

- Ce poate face dramaturgul atunci când, o dată livrată, piesa poate deveni prin mâna celor care fac spectacolul un exemplu de teatru "mort", în sensul dat de Peter Brook în "The Empty Space?".

- Cred că trebuie să-ți prezinți piesa în fața trupei care-o va monta cu multă grijă. Poate ar trebui să le sugerezi mai întâi că, desigur, e mai comod să schimbi textul în sensul dorit sau înțeles de ei, dar că, de fapt, e mult mai interesant să caute să afle ei ce ai vrut să spui cu piesa respectivă. Și că asta le-ar stimula imaginația și creativitatea. Eu le dezvălui actorilor că îmi privesc fiecare piesă ca pe un răspuns posibil la întrebarea **ce înseamnă a fi om.** Să scrii piese a căror acțiune se întâmplă în zilele noastre e un lucru incredibil de dramatic. În aceste piese spun publicului: iată, aceasta e viața noastră, azi. O acceptați așa cum e? Pentru mine, această confruntare e esența teatrului.

- Vă recunoașteți piesele în spectacolele montate cu ele?

- Dramaturgia e o artă neobișnuită, pentru că nu știi ce e piesa pe care ai scris-o până nu o vezi montată. În acest sens, aș compara dramaturgul în timpul lucrului cu un pictor orb sau cu un compozitor surd. Și nu are rost să încredințezi o piesă a unui teatru decât dacă au de gând s-o monteze în forma în care ea a fost scrisă. Astfel, în Marea Britanie avem contracte prin care teatrul se angajează să respecte textul. Același lucru îl spun și actorilor. Dacă nu vor să respecte cuvintele textului, atunci nu trebuie să se angajeaze în proiect. Mi s-a întâmplat ca regizorii să vrea să-mi schimbe piesele, și atunci le-am spus: Nici o problemă, montați altă piesă.

- Unde vă aflați, de obicei, în seara premierei?

- În teatru. Ca dramaturg, am o responsabilitate egală cu a celor care realizează spectacolul.

- Workshopurile despre scriitura dramatică ținute la Sibiu sunt foarte oportune. Ce planuri aveți pentru edițiile viitoare ale festivalului?

- Când am acceptat invitația la festivalul de la Sibiu, am făcut-o cu condiția să pot veni de mai multe ori, pentru că nu voiam să par un astronaut care aterizează o singură dată pe Lună. Ceea ce m-a interesat a fost posibilitatea unui dialog care să continue mai mulți ani, ca să dea rezultate. În primul rând, e foarte important ca tinerii actori, directori de scenă și dramaturgi să aibă ocazia de-a se manifesta în teatru pentru ca întregul mediu teatral să trăiască și să rămână viguros.

- Vă atrage ceva anume în România?

- Unul dintre lucrurile foarte interesante este teatrul românesc. În teatrul din România se manifestă un foarte pronunțat simț poetic. Aici, pe scenă, fiecare lucru e mai mult decât pare, fiecare aspect al teatrului poartă o încărcătură metaforică. În asta constă marea forță a teatrului românesc, cred. Aceasta lipsește teatrului britanic. Pe de altă parte, tendința realizată din teatrul britanic este foarte solidă și ar fi interesant ca teatrul din România să-și concentreze atenția mai mult asupra vieții contemporane.

- Care dintre piesele dumneavoastră credeți că ar găsi răspuns în publicul român, așa cum l-ați cunoscut la Sibiu?

- Una dintre piesele mele a fost prezentată în spectacol-lectură anul acesta, la Sibiu. Am considerat că această piesă se potrivește României. Ea se numește **Femeia invizibilă.** Acțiunea se petrece pe coridorul unui hotel care ar putea fi la fel de bine în România ca și în Anglia, China sau Africa de Sud. **Găleata cu Țipari** e o altă piesă care ar putea fi montată aici.

- Mulțumesc, și sper că la anul îi vom putea avea alături de dumneavoastră și pe cei cu care ați lucrat.

Timișoara 19.06.1997

Mihai Filip ODANGIU

TV

De două ori Paris, Mamaia...

Jucam tenis la "Electrica" cu trei distinși domni (un distins tenis după ureche) când o doamnă, ce ne mai onora pe porțiuni de sferturi de oră cu vizitele sale, ne-a anunțat într-o pauză de joc, că a murit Lady Di. Era ora 19,30 când s-a primit vestea, eu fiind pentru amănunte în fața televizorului - de-acum liber de chipurile Ceaușeștilor - la jurnalul de la orele douăzeci. Imaginile și comentariile receptate de pe micul ecran au confirmat știrea. Sub podul Alma (centru Paris) se afla un Mercedes cu partea din față făcută zob. Cele trei personaje care fuseseră în mașină, un șofer pe numele său Paul (neprofesionist și pe deasupra beat) precum și cuplul de îndrăgostiți Dodi-al-Fayed - Diana, prințesă de Wales, trecuseră din cauza impactului vehiculului cu unul din stâlpii pasajului parizian instantaneu în lumea umbrelor. (În ciuda faptului că în momentul impactului Diana mai sufla, aceeași lume de dincolo o aștepta implacabil și pe ea). Cea mai plânsă, cea mai regretată din trio-ul decedat atât de tragic, a fost Lady Diana motivul fiind, desigur, sfârșitu-i năprasnic la care am putea adăuga și momentele grele prin care a trecut în calitate de fostă soție a moștenitorului tronului Angliei, Charles. O regetăm și noi, la rândul nostru, dar nu prea înțelegem - și prin aceasta nu suntem deloc răi - de ce a fost Lady Di cea mai "mediatizată" femeie din lume, căci n-ar fi îndreptățit-o la aceasta nici inteligența de speță comună și, cu atât mai puțin, frumusețea care atâta câtă era rezulta mai ales din artificii de coafor și de vestimentație. Poate să fi contribuit la acest statut turneele pe care foarte bogata prințesă le-a întreprins prin lume oprindu-se cu predilecție prin spitale, case de handicapați și bătrâni sau prin mediile unde SIDA făcea ravagii. Simpla prezență a Dianei cu vorbe bune și mângâieri ale creștetelor copiilor și bolnavilor nu credem să fi fost soluții salvatoare pentru mizeria fizică și maladiile acestora. Lucrurile se schimbă oarecum dacă pe lângă dulcegăriile de "mamă a răniților" Diana a mai lăsat și sume de bani pentru reala intervenție a medicinii în privința acestor vitregiți ai soartei. Se prea poate ca ea să fi comis și gesturi pecuniare pe care noi însă să nu le știm. Revenind la "eroina" principală a dezastrului, Diana, vom spune că dacă ea ar fi fost mai inteligentă, ar fi trebuit să renunțe la "delicioasele mondenități" de pe urma cărora a plătit cu capul și cu mulțimea de bani pe care-i avea să-și găsească un partener de trai, firește, la rândul lui înstărit, și să-și împartă astfel viața, dar mult mai fără zgomot (A avut destul din aceasta) între soț, copii (nu erau chiar orice copii) și calme dar constante acte de binefacere. N-a înțeles acest lucru și astfel întreaga ei cursă mondeno-sentimentală a sfârșit într-unul din stâlpii pasajului parizian "Alma" în sinistrele zbârcituri metalice ale unui Mercedes condus de un șofer beat cam cu 145-150 km la oră. Cât despre paparazzi care atât de mult îi urmăriseră amorezii n-aveau decât să le spună... "Luați-ne în pozele voastre de câte ori doriți, când circulăm, când facem baie la un strand, dar lăsați-ne în schimb, măcar să mâncăm și să dormim în camerele noastre liniștiți...". Poate paparazzi cât sunt ei de avizi de poze de senzații ar fi înțeles aceste minime cereri... Tot de la Paris, dar într-un cu totul alt context, nu de tragedie fizică, în meciul susținut cu Paris Saint-Germain, în fața a zeci de mii de spectatori și a milioane de telespectatori echipa noastră "Steaua", în numele ei propriu și indirect al fotbalului românesc a depus în mijlocul arenei "Parc des Princes" un mare "caca". Atâta putem deocamdată, atâta facem. Aveau la începutul partidei (ai noștri) 3 goluri avans acordate pe merit de FIFA, dar noi am încasat cinci astfel ca lucrurile să fie clare. Noi am rămas unde ne e locul adică prin subsolurile fotbalului iar Paris S.G. a mers mai departe spre inima nunții competiției Campionilor Europei. Că vor fi francezii "mirele și mireasa" celor mai bune echipe de pe continent acest lucru rămâne de văzut, cert, e că noi, românii, pentru moment, n-avem a ne scoate capul niciunde căci dacă o facem rapid și decisiv o luăm peste bot... Festivalul de muzică ușoară de la Mamaia tot provincial a rămas. O scenă urlând de lumini și orchestre cântând la volumul maxim, putând fi auzite până în Turcia, ne îndreptățesc să spunem că "manifestarea" s-ar fi putut derula fie pe istorica câmpie a Blajului, fie la Casa de Cultură din Orăștie, cu condiția, firește, că orăștienii, să fi avut tot timpul la dispoziție, pentru protecția timpanelor, tampoane cu vată. Nu s-a impus nici un șlagăr căci nici nu se putea impune. Compozitorii au creierii storși și în atari condiții cum să compună piese mai de dă-i doamne. Prezentatorul Ursulescu mi-a lăsat senzația unei vietăți paleozoice, iar Monica Anghel, cu kilogramele ei, ar fi putut liniștită să stea acasă și să urmărească răcnetele de la televizor ținând în poale un coș cu fursecuri...

Mircea PORA

P.S. La recenta "Ediție specială", Victor Ciorbea, doamna Liana Simion a făcut o penibilă figurație cu tentă de accentuată mahala.

TOP

Hendrix, rebelul...

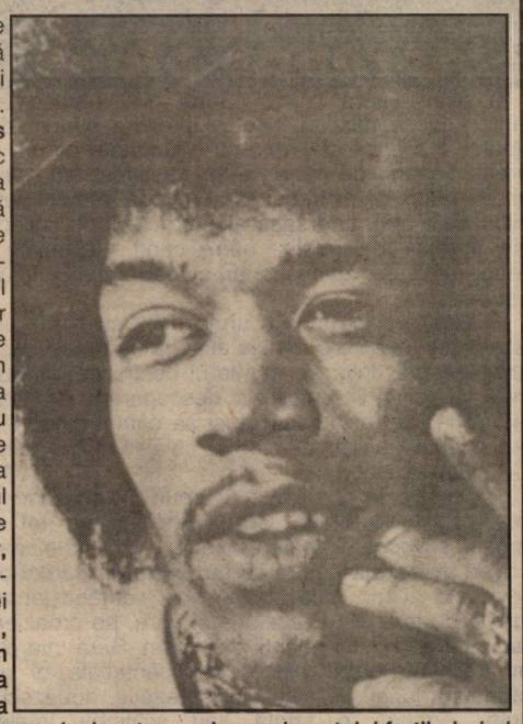

La 27 de ani de la despărțirea de Jimi Hendrix avem toate motivele să constatăm că un artist de talia negrului din Seattle nu se va mai naște curând. Anul acesta ne-a părăsit și **Chas Chandler,** basistul grupului britanic "The Animals", cel care văzându-l la New York pe Jimi, i-a propus să vină în Anglia. Acum putem fi siguri de faptul că rămânând acasă, Hendrix n-ar fi devenit artistul pe care îl venerează azi o lume întreagă. Chiar talentat, acesta ar fio continuat să fie un conștiincios "backing man" în studiourile de înregistrare unde era plătit - e drept, bine - cu ora. Nu, nu pentru ingeniozitatea ideilor sale novatoare ci doar pentru prestația conștiincioasă dovedită la începutul carierei sale, în turneele pe Coasta de Vest, însoțindu-i pe **Ike & Tina Turner, Solomon Burke** și pe alții. De fapt într-un mai vechi interviu acordat Valeriei Wilmer pentru revista **"Down Beat",** marele muzician declară: **"Acolo (în America, n.n.), viziunea mea asupra blues-ului s-ar fi lovit de opacitatea conaționalilor care nu văd în acest gen muzical un teren al experimentului fertil, dorind ca lucrurile să rămână ca pe vremea bunicilor lor. Conservatori căpoși ar fi etichetat încercările mele drept blasfemii. Cu totul altă optică au englezii pentru care blues-ul are două capitole distincte: tradițional și experimental".** Hendrix avea dreptate. În anul în care avionul decolat din New York avându-l la bord pe el și pe Chandler ateriza pe Heathrow, Anglia oferea generoasă o scenă imensă experimentelor muzicale de tot felul. Era momentul grupului **"Cream"** condus de **Eric Clapton,** "școlat" în formația "Yardbirds" dar și momentul lui **Alexis Korner** ("Father Of White Blues), al lui **John Mayall, Mick Fleetwood.** Sigur, pe lângă acești vizionari dintre care nu-i putem omite pe Beatles-i, își făceau culcușul grupuri mai puțin "cutezătoare", bălăcindu-se în apa călduță a succesului imediat, "tradiționaliștii" **Herman's Hermits, Tremeloes, Freddie & The Dreamers** etc.

Dar apa trece, pietrele rămân. Odată ajuns la Londra, Hendrix se va pune pe treabă în trio-ul ce-i va purta numele. Secondat de **Noel Redding** și **Mitch Mitchell,** grupul **"Experience"** va afla noi căi de exprimare în limbajul rock al timpului. "Cel mai mare chitarist al tuturor timpurilor", după cum afirmă **Paul McCartney,** a transformat însăși esența muzicii rock. Însă nu putem să nu-l citâm pe **John Mc Dermott,** cel care împreună cu **E. Kramer** ne-a oferit o carte extraordinară despre artist: **"Din păcate, promovarea muzicii lui Hendrix pare a avea astăzi o orientare unidimensională, limitată la chitariștii albi. Conotațiile atribuite lui Hendrix, acela de pioner al stilului Heavy Metal, au făcut pe mulți să nu acorde aceeași importanță considerabilelor sale aptitudini de compozitor".** Și totuși, din fericire, influența sa asupra muzicii negre de azi e incontestabilă, mulți artiști, prin creația lor, demonstrând aceasta.

Petru UMANSCHI

Regizor-Dascăl-Filozof

Când invoci "spiritul britanic" în teorie te gândești la naturalețea, eleganța și lipsa de prejudecăți cu care el administrează incomprehensibilul. Uneori și neadmisibilul. Un spirit latin, cartezian, francez, îl tolerează mai greu, adeseori îl urăște. El ia cu asalt incomprehensibilul, îl înghesuie. Spiritul britanic nu formulează răspunsuri, ci oferă soluții. Îl surprinzi foarte rar agresându-și propriile limite. Îi lipsește tragismul pe are îl apropiem uneori și de "spiritul german", încărcat, abisal; îi lipsește exhibiționismul "stilului american" sau exaltarea, paradoxală a celui rus. Uneori aceste trăsături colective se pot urmări și în practica artistică.

Peter Brook este una din figurile cele mai civilizate atunci când vorbește/scrie despre teatru. Dar și atunci când îl gândește. ***Spațiul gol*** *, prima sa apariție editorială în românește ilustrează foarte bine această idee. Volumul cuprinde o serie de prelegeri ținute de Brook într-o universitate americană la sfârșitul anilor șaizeci, la vremea când, vai, în toată Europa sălile de teatru erau mult mai pline.

Numele lui Peter Brook, este invocat adeseori - în România și nu numai - cu o anume gravitate, care pare să trimită dincolo de o supradoză de apreciere. Receptarea sa pare uneori, mitologică, mitologizantă. Realizator de minunate spectacole, fascinant retor, personaj mereu în centrul atenției, om de teatru capabil să fie și un mare om de cultură; de asemenea, cercetător în domeniu, având rezultate incontestabil revoluționare, pedagog, lider de opinie, multe altele, el descinde ca personaj cultural din mentalitatea explozivilor ani șaizeci. Ani ai marilor pasiuni pentru artă, ani ai unei recrudescențe avangardiste, ani ai unei noi modernități. Autoritatea lui Peter Brook își trage seva de aici și se clădește pe acest mit al devoțiunii neconditionate pentru artă; o megapovestire tipică pentru epoca "neo": Omul, care trăiește exclusiv prin și pentru pasiunea sa.

Pe de altă parte, în acest context al recrudescențelor, figura lui Brook își păstrează o particulară seninătate între geniile oarecum tenebroase sau încetoșate care l-au însoțit sau l-au precedat. Aici l-a slujit, mai bine că oriunde altundeva, liberalismul său britanic. ***Spațiul gol*** îi stă mărturie. Desigur, discursul lui Brook dispune și o altă fascinantă trăsătură, "clasicitatea". Distincția, calmul sunt idealurile absolute ale acestui stil. Brook ca atare, este artistul solar al secolului XX.

Un val de reconvertiri la "brookianism" s-a produs în România la scurt timp după '89, o dată cu întoarcerea lui Andrei Șerban, care propaga imaginea și parte din ideile fostului său maestru. În caietul program al ***Trilogiei antice*** numele lui Brook apare de mai multe ori. La acea vreme teatrul românesc se ura pe sine, cum o mai face și astăzi, iar a fi "peterbrookian" însemna la acea vreme (cum tot mai înseamnă și astăzi) a fi modern, revizionist, animat de idei novatoare. Lupta în cer noul idol, o dădea împotriva lui Stanislavski.

În ***Spațiul gol,*** Peter Brook face rar referințe la Stanislavski, însă, după ce a luat în discuție o serie de forme de teatru (teatrul mort, teatrul, viu, teatrul crud, teatrul imediat), apoi o serie de mari personaje ale modernismului (Brecht, Artaud, Beckett, Craig și Grotowski), fără însă să-l uite pe marele Will, Brook se simte obligat să-și expună propria profesiune de credință. El predică pentru un "teatru viu", spontan, fără prejudecăți. Un teatru neteoretizabil, de inspirație, ale cărei surse sunt absolut incognoscibile, de preferință inconștiente. Lipsa prejudecăților și permeabilitatea, eliberarea conștiinței și a creativității de orice restricții, constituie, în opinia sa, fundamentul unei creații autentice.

Această definire a viului și a autenticului în termeni de spontaneitate și de neîngrădire interioară, ține desigur de un discurs liberal-psihologist. Practica teatrului, realizarea spectacolului par să uzeze de mecanisme analoage psihicului în drumul său către o dezvoltare autentică. Captivant la Brook - scriitorul este că retorica sa se mentine consecventă scrupulului spontaneității. Brook poate fi învinuit că sare de la un subiect la altul, că folosește când argumente empirice, când teoretice, când autobiografice, dar să nu uităm că o teorie a nonteroretizării precede acest stil. Transpunerea pe hârtie devine la rându-i un spectacol, o surprindere a ceva momentan, tranzitoriu. Brook scrie "teorie", deși pare să nu creadă nici cât negru sub unghie în ea. El zice: "E o imagine a autorului la momentul scrierii acestei cărți, continuând cercetarea unui teatru în decădere și în evoluție. Pe măsură ce voi continua să lucrez, fiecare experiență va dovedi că aceste concluzii nu sunt concluzii". "Nu există formule, nu există metode, spune el mai departe, pot să descriu un exercițiu sau o tehnică, dar cine va încerca să le reproducă din descrierea mea va fi dezamăgit cu siguranță. Aș putea să învăț pe oricine tot ce știu despre regulile și tehnicile teatrului în câteva ore. Restul e practică și ea nu se poate face de unul singur" (p. 93)

Peter Brook, după știința mea, nu s-a bucurat de o traducere în volum până astăzi. Precum majoritatea ideologilor teatrului modern el a putut fi citit fragmentat în reviste, caiete program, antologii. Mă așteptam ca apariția unei figuri mitologice la o editură titrată să facă mai multe valuri. Pe de altă parte m-am întrebat de ce nu scriu regizorii români cărți. Citatul de mai sus poate reprezenta un răspuns. ***Spațiul gol*** nu este un manual, nu este nici măcar o imbatabilă carte de teorie. Totuși este o lectură excelentă chiar și pentru un reprezentant al "marelui public", iar asta pentru că autorul valoros știe să-și depășească particularul profesiei. Mi-au căzut în ultima vreme în mână cărți scrise de actori, aceștia preferând însă genul memorialistic sau jurnalul de călătorii. Ici colo cochetau cu proza sau cu poezia. Crezurile regizorilor români, dar nu numai ale lor, ci ale artiștilor în general, par să cadă încă victimă straniei lor organizări profesionale, care se bazează în mare parte pe principii ezoterice. Nu-mi permit să spun dacă e bine sau nu să funcționezi în unele privințe ca o breaslă din Evul Mediu, pot însă să spun că, dincolo de validitatea tezelor sale, o carte precum cea a lui Peter Brook aparține teatrului în aceeași măsură în care aparține culturii. Spuneam că e o captivantă și comprehensibilă lectură, iar, în același timp, o lectură formativă, un exemplu de limpezime a spiritului și de autentică sensibilitate. Citind, vin în contact tot mai des cu descripții ale civilizației, ale culturii, ba chiar ale cosmosului, în termeni spectaculari: lumi virtuale, lumi alternative, ale depersonalizării, convenționale; se vorbește despre mască, despre gest, despre înscenare, situații, conflicte. Atâta timp cât lumea e reprezentare, opiniile maeștrilor de scenă pot stârni interes dincolo de limitele profesiei lor. Peter Brook, iată, poate servi din nou ca model. Să recitim titlul: "spațiul gol" e o noțiune care la prima vedere pare să provină din geometrie, ba chiar din metafizică.

Tinu PÂRVULESCU

Despre politică, bani și cultură

☞ *Urmare din pag. 3*

în cultură va fi stimulată. Atunci nu va mai fi nevoie nici de un Minister al Culturii, nici de altceva.

- Eficiența economică va bloca însă criteriul axiologic...

-E adevărat. Dar crema, elitele, poate fi susținută printr-un buget de stat, iar media - de investiția privată. Nu vom avea niciodată destui bani pentru a finanța elitele și, pe lângă asta, nici o elită nu se poate naște acolo unde nu există o medie foarte puternică. Trebuie să operăm câteva modificări legislative, așa încât investițiile în cultură să devină atractive. Să nu ne închipuim - așa cum o fac unii - că aceste modificări vor afecta drastic bugetul de stat.

Pe de altă parte, mari zone de cultură vor deveni mixte: industrie și artă. Să recunoaștem că există domenii care, în mod esențial, nu au fost niciodată altceva. Filmul, de exemplu.

- Cele mai recente prevederi legale au dus la o redispunere a raporturilor de putere în interiorul administrației culturale locale. Care mai este sensul Inspectoratelor pentru Cultură?

- E o întrebare la care nu poate să vă răspundă nimeni. Din păcate, mișcarea de descentralizare este neterminată: nu ajunge că am trecut o mare parte dintre instituțiile de cultură în subordine locală, mai e nevoie de ceva: o lege a finanțelor locale. Pentru ca aceste instituții să aibă o finanțare din resurse locale și să nu aștepte să le vină resursele de la buget. O dată ce și această problemă va fi rezolvată, vom fi realmente în măsură să ne punem întrebarea care este forul local prin care comunitatea își face politica ei culturală. Dacă acesta va fi Inspectoratul, foarte bine. Sunt sigur însă că, pe lângă Consiliile Județene, trebuie să existe și un organ profesionist care să pregătească rapoarte, proiecte, sugestii. Numai așa Inspectoratul și-ar dobândi un sens. De asemenea, ca reprezentant al Ministerului Culturii, Inspectoratul poate deveni forul care să aplice politica macroculturală la nivel local. Rămâne de văzut.

Doru BRANEA

Victor Batallé Serra

Aproape blues

In acea seară, vocea Sarei era întunecată și cuvintele ei se mișcau încet și prelung prin măduva melodiei. Începuse să cânte cu o jumătate de oră mai devreme, având de gând să se destindă. Nu reușise încă. Se gândi că ar trebui să-și revadă trecutul pentru a folosi cele mai dureroase amintiri drept un mijloc de a se apropia de public, până când, despuiată de întreaga realitate, își descoperi culoarea sufletului într-un sunet.

Venise cu șase luni în urmă din New York, unde învățase tot ceea ce o femeie albă putea învăța despre muzica neagră. Înțelese ghetto-ul pentru că bărbații o găseau atractivă și femeile își descopereau o prietenă în ea. Într-o zi de toamnă reuși să cânte, singură, un blues, privind Manhattan-ul de pe celălalt mal al golfului. Apoi plecă acasă.

Era o femeie curajoasă. Corpul ei decăzuse prin frumusețe și fragilitate. Cu fiecare zi era tot mai frumoasă și vocea ei se împlinise cu o voluptate spartă. Nu avea un bărbat pentru că nu exista un bărbat care să o poată avea. Trăia din muzică, cântând iarna în cluburile de jazz din Barcelona și vara, pe croazierele organizate de notorii agenții de turism. Sara interpreta doar trei sau patru piese, dar cântecele ei erau întotdeauna lungi, de câte cincisprezece, douăzeci de minute. Adăuga o strofă sau schimba înțelesul cuvintelor. Nimic nu se repeta: ca și când aceste melodii erau întotdeauna cântate pentru prima dată, fiind surprinsă că le înțelegea și le putea face înțelese. Spusese într-un interviu că blues-urile nu sunt decât texte scrise prost și că acestea fac rău. Dar a face rău nu înseamnă a face lucrurile prost; înseamnă a nu le face deloc. Din acest motiv făcea și desfăcea cântecele, sperând să găsească varianta cea mai fericită.

În acea noapte, Sara simțea în suflet o dragoste dezordonată. Simțea căldura densă a nevoii unui bărbat pe care să-l poată devora. Își ridică privirea de la pian și se uită în întunericul încăperii. Înfruntă tăcerea prin coloanele de frică pe care le simt spectatorii întotodeauna în fața unui artist care își deschide sufletul. Frica și fiorul care ne cuprind pe toți la vederea sângelui. Își reținu corpul lăsând libere degetele răsfățate de mângâieri, care atingeau marmura neagră și albă a claviaturii. Vocea ei alese încă o dată cântecul *Teach me tonight*. Notele pătrundeau în interior unite unele cu celelalte și ea le elibera, una câte una, cu disperarea persoanei care știe că melodia se apropie de sfârșit și că nu făcuse decât să pună notele la locul lor. Își îndreaptă privirea și, cu vocea, căută o notă înaltă, rece și ostilă, care să-i facă pe spectatori să inspire adânc și să-i dea ei satisfacția de a fi obligată să înceapă un alt cântec. Sara ridică nota înaltă, modulând-o cu o armonică de apă și zăpadă, sfârșind-o într-un suspin. Încheie fără pian.

Spectatorii aplaudară după câteva secunde de tăcere; delicat, ca și când ar fi fost cu toții altundeva și un zid de placaj gros i-ar fi despărțit de Sara, care le ascultă aplauzele ștergându-și fruntea și încheieturile cu o batistă roz.

Apoi începu să cânte cu o mână niște note disparate, în timp ce cu cealaltă își aprinse o țigară. Se puteau auzi fine sorbituri din băutură și clinchetul cuburilor de gheață în paharele înalte și înguste. Lumina din încăpere era acum galbenă, reflectându-se pe marginile negre ale pianului. Aerul era fierbinte și corpul cântăreței se lasă ușor pe spate. Se apropie de microfon și, cu țigara în gură, anunță titlul următoarei piese: *If you knew*. Întreaga ei senzualitate se concentră în voce și întregul mister al gândului că următorul cântec era dedicat unui bărbat din trecutul ei, un bărbat care murise din dragoste într-o benzinărie din Arkansas cu mult timp în urmă. Dorea să-și aducă aminte de acel bărbat, de corpul și de sudoarea lui; dorea să găsească întreaga distanță care se instalează o dată cu timpul și cu amintirea felului în care se simte o femeie după ce pierde, din nou, același bărbat. Repetă titlul "Dacă ai ști", cu o voce joasă. În intimitatea și tăcerea barului auzi o voce de la mesele din față întrebând: "Asta e cântecul pe care trebuia să-l interpreteze?".

Ochii Sarei fixară distanța și vidul și nu îndrăzni să spună nimic. Se apropie de microfon și începu să pronunțe cu accentul ei americano-francez: "De-ai ști cât mi-ai lipsit... De-ai ști cât te-am iubit... De-ai ști, nu m-ai părăsi...". Cântă întreaga piesă adusă de umeri, simțind pe spatele gol frigul iernilor geroase și simțindu-se și mai singură în interiorul melodiei ce o purta pe străzile din Arkansas. Încetul cu încetul, culese bluesul și îl mângâie. Textul nu era cel obișnuit, dar niciodată nu fusese. Frica o făcea să cânte și dragostea pierdută o făcea să simtă. "Te iubesc..., tu nu știi, nu vei ști niciodată cât de mult te iubesc... te iubesc...".

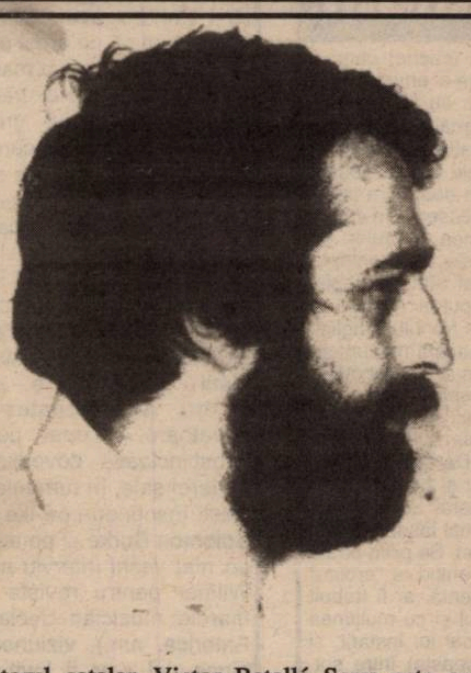

Scriitorul catalan Victor Batallé Serra este autorul a peste douăzeci de volume de versuri, proză și literatură pentru copii. A studiat la Universitatea din Barcelona și la London College of Printing. **Timp de șaisprezece ani a lucrat la Londra, la BBC World Service. A primit mai multe premii naționale pentru creația sa. Lucrările de față fac parte din volumul** El món de fora **(1996).**

Barul amuți; văzuseră sânge și ea cântase blues. Doi prieteni își întindeau o batistă, barmanul nu mai servea și băiatul responsabil cu luminile stătea nemișcat, uitând de lumini. Vocea venea din trecut și dorința ei i-a dat viață. Bărbatul care murise într-un accident, acel bărbat care făcuse dragoste cu ea și o părăsise, îi reaminti că, probabil, nu acesta era cântecul și că îl cântase cu o voce pe care doar ea o ascultase. Sara se gândi că atunci când nu există nimic, ne întrebăm ce ar fi putut să existe. Oamenii se foiau în scaune, sorbeau, își aprindeau țigările și așteptau ca, din nou, interpreta să înceapă să cânte.

Traducere de Ioana COPIL-POPOVICI

Primul meci de fotbal

N-aș putea spune că în trecut am fost un om norocos. Dar în noaptea aceasta am bucuria să-mi amintesc și să-ți împărtășesc, cititorule, unul din cele mai frumoase momente ale vieții mele. Nu sunt un nihilist, cuvânt greu, care însă nu spune prea mult: sunt orb. Am orbit la vârsta de treizeci și nouă de ani. Acum am patruzeci și trei și în seara asta am fost prima oară în viața mea pe stadionul lui Barca.

E joi dimineața. Stau la măsuța din dormitor unde-mi țin lucrurile de scris. Vreau să explic tot ce mi s-a întâmplat ieri - o zi importantă: prima oară când un orb merge pe stadionul lui Barca cu intenția de a vedea un meci. Nu cred să fi fost mulți orbi care să vadă o partidă din Cupa Europei sau mă înșel? Așa că lasă-mă să mă simt un caz aparte și să-ți povestesc ce mi s-a întâmplat cu adevărat.

Înainte de accident trăiam cu o femeie drăguță și afectuoasă. Era bine făcută. Cu mâini puternice care alinau neliniștea mea înnăscută și un păr de culoarea pietrelor care strălucesc la Cottliure în lumina zilelor de duminică. Era foarte frumoasă. Lucra la o editură - cărți de științe sociale - și îi plăceau infuziile de plante și fotbalul. Ne iubeam fără excese și obligații; ne iubeam cu graba și liniștea bucuriei de a trăi, mai mult vara decât iarna, fiidcă amândoi eram friguroși. Într-o zi ploioasă de toamnă am căzut cu motocicleta. Purtam o cască stricată care mi-a sărit de pe cap și nu m-a protejat. M-am izbit tare de mi s-a deplasat nervul optic. Puteam să rămân paralizat - au spus medicii - dar m-am ales doar cu pierderea vederii.

Chiar înainte de acel Crăciun iubita mea m-a părăsit. Să nu o judecați, fiindcă eu am vrut să plece. Eram prost dispus, amărât, ranchinuos și disprețuitor. Doream să fiu un martir în ochii ei. Nu mă puteam împăca cu soarta mea potrivnică. Mă revoltam. Nu meritasem năpasta de a rămâne orb. Nu făcusem și nu dorisem vreodată rău nimănui. Eram un băiat de treabă; sunt un băiat de treabă. Dar doream să plece. Doream să fiu nefericit. De asemeni, doream să fiu singur și să nu mă compătimească nimeni.

Cu vremea am devenit un singuratic, învățând să trăiesc și fără să văd lucrurile din jur. Oameni care se pricepeau la așa ceva, mari specialiști m-au ajutat și, străduindu-mă, am ajuns să accept că sunt altfel decât ceilalți. Dar ea nu știa. Și chiar mai mult, cu siguranță că trăia deja cu alt bărbat - cum v-am mai spus, era foarte frumoasă și fată bună.

Săptămâna trecută eram pe o terasă în Rambla de Catalonia și mâncam o înghețată. Era plin de lume (dar unui orb i se face imediat loc la masă). Deci stăteam la o masă cu o înghețată de rom și stafide, când, prin gălăgia din jur am recunoscut vocea iubitei mele. Ea nu știa că eram acolo, fiindcă stăteam cu spatele. Dar era foarte aproape de mine. Era cu o prietenă - cu Isabel. Vorbeau de o aniversare: cine o să vină, cu ce o să se îmbrace, ce cadou să ducă. O conversație între prietene la un ceai și un croissant. Iubita mea avea o voce foarte plăcută. Acuma puteam să apreciez mai bine tonul grav și catifelat, cu accentul acela specific și râsul, câteodată nervos, dar tot timpul proaspăt și dulce ca și dezmierdările ei. O clipă m-am simțit trist și rușinat de condiția mea de handicapat. Dar nu știu de unde am găsit puterea să-mi apuc bastonul alb, să mă scol și să mă postez în fața ei și să o întreb - cam teatral și pe un ton insistent: "Cum de ai întârziat atâta să vii?". E clar că la început s-a speriat. Nu se aștepta să mă găsească acolo. De fapt, ca să se apere, nu voise să știe nimic de mine. Dar din fericire, eram acolo: în picioare în fața ei, cu ochelari negri și un baston de orb în mână, întrebând-o de ce nu-mi răspunde la prima întrebare. Ea nu spunea nimic. Atunci am întrebat-o dacă eram și eu invitat la petrecerea Isabelei. Situația era delicată. Nu știam ce o să se întâmple până când, într-un târziu, iubita mea a spus cu vocea întretăiată că, deși trecuse mult timp, nu-mi pierdusem simțul umorului. "Nu, mai degrabă cu nenorocirea asta l-am văzut cum crește". "L-ai văzut cum crește", repetă ea prinzând poanta din zbor. Isabel era încă surprinsă. Nu înțelegea ce se întâmplă. Iubita mea a întrebat-o atunci dacă ne-ar putea lăsa singuri câteva clipe (cu siguranță îi făcea semne cu privirea, pe care eu nu le vedeam).

Când am fost singuri, i-am căutat mâna. Ea mi-a stâns-o cum obișnuia să facă înainte: cu fermitate; mâna ei sub mâna mea, ca să mă poată; lăsa să plec în caz că aș fi vrut. "Bună", i-am spus. "Bună, Eduard". "Știi cine sunt?" am întrebat. "Nu", mi-a răspuns. "Sunt ca un arbitru jignit care nu mai vrea nimic". Pe vremuri foloseam simțul umorului pentru a o lua peste picior cu pasiunea ei pentru fotbal. După ce am stat un pic de vorbă, mi-a spus nervoasă și tulburată că îi lipsisem. Apoi, înainte de a ne despărți, ne-am făcut promisiunea să ne mai întâlnim. Am rugat-o să mă lase să plătesc și i-am spus să plece, pentru că o aștepta Isabel. Vroiam să-i demonstrez să sunt în stare să fac aproape orice. "Vorbim la telefon", i-am spus.

Când am vorbit la telefon părea liniștită, stăpână pe sine. M-a întrebat unde doream să ne întâlnim. Eu i-am spus că într-un loc cu lume multă (ca să-i demonstrez că puteam merge peste tot). Ba chiar mai mult, voiam să-i aud din nou vocea printre vocile celorlalți. Atunci ea mi-a dat întâlnire la intrarea unui hotel de pe Diagonală într-o zi când Barca juca acasă. Mi s-a părut o idee originală. Am fost foarte punctual. M-a luat ea de brat sau am luat-o eu? Nu mi-aduc aminte. Încetul cu încetul am înaintat prin mulțimea de suporteri până la o barieră metalică, unde paznicii s-au uitat dacă avem bilete valabile. Apoi am traversat o parcare plină cu mașinile televiziunii - se auzea zumzăitul generatoarelor. M-am împiedicat de o grămadă de cabluri, erau peste tot. Am închiriat niște perne de plastic lustruite de atâta șezut și transpirat pe ele. Ne-am așezat în rândul doisprezece, locurile 1 și 3. Și așa, stimate cititorule, am ajuns să văd primul meu meci de fotbal.

Când jucătorii au ieșit, am auzit galeria strigând cu toată puterea. Ea mi-a explicat cine era domnul Koeman, ce culoare de păr avea, ce piele de copil și ce lovitură de picior precisă. Mi-a descris picioarele strâmbe ale lui Pep și prin cuvintele ei am putut mângâia fața nebărbierită a băiatului. Mi-a vorbit de continua mișcare și intensitatea lui Xapi. M-a convins că la Busquets era ca o pasăre într-o colivie prea strâmtă. Am auzit uralele, am simțit căldura reflectoarelor pe obraji, țiuitul fluierului arbitrului, lunecatul mingii prin gazon. Am strigat la primul gol și am suferit la fiecare atac al echipei care nu știu cine era. Iubita îmi vorbea de lumea din jur, iar eu, în repriza a doua, îi spuneam fiecare marcă de țigări de foi care se fuma în apropierea noastră. Barca a mai marcat încă două goluri sau poate doar mi s-a părut. Acuma sunt obosit. Ea doarme. Îi aud respirația prin ceraceafurile patului și mă simt liniștit. Sunt fericit că am auzit cum Barca - echipa ei - a câștigat un meci și că nu l-am văzut.

Traducere de Magdalena MĂRCULESCU

Colectivul de redacție: Mircea Mihăieș (redactor șef)
Cornel Ungureanu (redactor șef adjunct), Adriana Babeți (secretar general de redacție), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Doru Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
bd. Revoluției 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

4386

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 10 (1389) 15 OCTOMBRIE 1997 ● SERIE NOUĂ, ANUL IX ● 500 LEI

H.-R. PATAPIEVICI despre PATRIOTISM ȘI COMPLEXUL NAȚIONALIST

Acest număr al revistei noastre apare cu sprijinul Fund for Central and East European Book Project, Fundației Soros pentru o Societate Deschisă, Ministerului Culturii și al S.C. Locuințe Con-Proiect.

Parfumul unui pumn de femeie

1. **Există o criză a dramaturgiei? Dar o dramaturgie a crizei?** Iată întrebările pe care le ridica, sub pretenția unui reușit joc de cuvinte, "Antract"-ul, revista Festivalului Dramaturgiei Românești. Ceva mai mult **fair play,** ceva mai puțină nerăbdare, și inițiatorii anchetei ar fi putut să formuleze ei înșiși răspunsuri.

Dacă selecția spectacolelor din festival a fost neinspirată, vina o poartă organizatorii. Dacă spectacolele au fost bine alese, iar festivalul de la Timișoara reflectă o realitate românească a prezentului, e cu atât mai grav.

Se poate vorbi despre criza dramaturgiei contemporane? Îmi pare că da, de vreme ce, între cele șapte spectacole din program, figurau două puneri în scenă ale unor piese semnate de Dumitru Radu Popescu - autor indigest și prăfuit, tocmai bun pentru muzeul literaturii -, veșnicul Caragiale, montarea îndrăzneață a unui poem suprarealist, dramatizarea unui roman.

De ce n-am avertiza însă și asupra crizei spectacolului cu piese românești? Să încercăm un bilanț. Atins de cangrena retoricii patriotice a textului, suferind de carențele unei regii aproape inexistente, **O batistă în Dunăre** n-a reușit să se salveze nici măcar prin influența vedetelor. Pe **Chira Chirialina** - spectacol luxos, rotund, bine articulat - l-au compromis actorii. Cât privește **D'ale carnavalului,** puținele idei fericite s-au pierdut din mers, iar peste întreaga harabaură a căzut, ca o piatră tombală, năpasta unei slabe (din nou!) prestații actoricești. **Repetabila scenă a balconului** ar fi putut să fie un excelent show de televiziune, la concurență cu **Divertis** și **Chestiunea zilei.** A devenit, în schimb, un spectacol de teatru conjunctural, facil, neimportant. ș.a.m.d.

Judecând după calitatea oaspeților (printre care care și poetul Gellu Naum), afluența de public și reacțiile entuziaste ale sălii, festivalul timișorean apare drept un succes. Și totuși, nu toți spectatorii au râs când pe scenă personajele lui Caragiale își trăgeau unele altora șuturi în fund.

2. Cel mai regretabil fapt petrecut la Timișoara în timpul festivalului a fost însă altul: suspendarea spiritului critic, trecerea în ilegalitate a dubiilor.

Concepția lui Alice Georgescu a făcut, mai apoi, din "Antract" ilustrarea perfectă a acestei atitudini. Revista festivalului nu și-a permis opinii cu privire la festival, doar transcreierea câtorva voci de spectatori. Delicată cenzură, senzuale constrângeri. Mă întreb dacă gestul acesta a slujit cu adevărat imaginea Teatrului Național. Dincolo de calcule, păstrăm încă pe buze (unii dintre noi) gustul amar al abdicării forțate. Parfumul unui pumn de femeie.

Daciana BANCIU

I.Q.

Pavel Șușară

Până de curând, credeam că după **Levantul** al lui Mircea Cărtărescu generația mea s-a cheltuit la capitolul poezie. Că registrele poetice fuseseră de mult exersate cu strălucire: de la rafinamentul chirurgical al lui Emil Hurezeanu la senzorialismul frust al lui Ion Monoran, de la barbianismul arghezian (oximoron?) al lui Ion Stratan la sorescianismul abulic al lui Liviu Ioan Stoiciu, de pildă. Citind însă **Regula jocului***, volumul târziu al lui Pavel Șușară - textele sunt scrise între 1977 și 1981! - m-am bucurat nespus, pentru că poezia acelor ani nu s-a stins. M-am bucurat mai întâi pentru că ele nu sunt datate și că "invazia realului", ironia, textualismul, aluzia culturală, autobiografia romantată în cheie livrească și, de ce nu, grozăviile toate nu au prins deloc gust de cocleală și că au sunetul plin, ca și cum ar fi fost scrise cu cerneala acestei vremi. Într-un anume fel, **Regula jocului** se aseamănă cu **Levantul.** În timp ce cartea lui Cărtărescu se vrea o filogeneză a liricii românești, **Regula jocului,** ontogenetic, anunță marile teme ale "generației" optzeciste: de la obsesiile tematice, până la "mecanica" gestului poetic. De altfel, Nicolae Manolescu - în entuziasta prezentare de pe coperta a patra - folosește sintagma "uimitoare prefigurare" și îi enumeră pe Mircea Cărtănescu, Magdalena Ghica și Ion Stratan, evident nu ca individualități, ci ca tipologii poetice. Ar fi însă nedrept să citim cartea lui Pavel Șușară doar în cheie premonițională, oricât de ispititor și spectaculos ar fi un asemenea exercițiu. Ceea ce îl singularizează este, întâi de toate, un rafinament aparte de a topi cotidianul, febra cotidianului, într-un suprareal unde tăietura cerebrală a inventarierii se convertește într-o abia ghicită tandrețe. (O formă asumată deplin și, de aceea, de un indicibil firesc al patetismului sunt poemele "ocazionale" **Căderea din vis. Gabrielei Negreanu** și **Inventatorii de cifre, unei umbre: Alice Polihroniade).** Apoi există o construcție a textelor pe care aș asemui-o cu tehnica basoreliefului, în sensul că textul poetic este secontat, potențat, bruiat de unul "secund" al cărui prozaism nu numai că reflectă altfel "liricul", dar obligă la o relectură la capătul căreia sensurile se precipită altfel: "din stradă răzbat glasuri gregare, moleculele lor se lovesc de geamuri ca stropii de ploaie și adriana, culcată în chip de venus din urbino, citește interviurile lui george arion, unde e nodul vă întreb, întrebându-mă, unde e puntea ce leagă simetria măruntă a frunzei de hohotul iminentelor cavalcade? (p. 65)

Regula jocului este o carte de poezie **particular** de frumoasă și de tristă.

Marcel TOLCEA

* *Editura Crater, 1997, cu opt planșe de François Pamfil.*

Gellu Naum la Timișoara

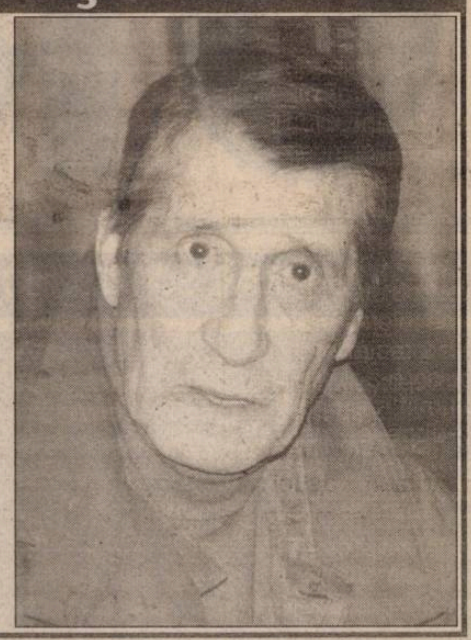

Una din marile și plăcutele surprize ale acestei toamne a fost vizita poetului Gellu Naum la sediul revistei noastre. Ocazionată de prezentarea piesei sale, "Poate Eleonora", montată de către Alexandru Tocilescu la *Theatrum Mundi,* în cadrul Festivalului dramaturgiei românești de la Timișoara, vizita dlui Gellu Naum s-a constituit într-o emoționantă (re)întâlnire cu poezia. Plin de vervă, dispus la confesiuni felurite, Gellu Naum a făcut un seducător excurs în labirinturile unei existente care a stat, încă de la începuturi, sub semnul poeziei, al frondei și... suprarealismului.

Sub privirile atente ale soției sale, Gellu Naum ne-a dezvăluit geneza unora dintre poemele și volumele sale, trecând în revistă episoade dintr-o viață (intelectuală și nu numai) plină de imprevizibil. Absolut copleșitoare ni s-au părut amintirile despre părintele său, evocat, de altfel, și în volumul "Tatăl meu obosit".

Sub atenta "punere în scenă" a lui Cornel Ungureanu (secondat de Tinu Pârvulescu), neașteptata șansă a întâlnirii cu marele poet (care ne-a reamintit, cu un copilăresc auto-alint, că este candidat la Premiul Nobel!) a fost prefațată de un Șerban Foarță, pe cât de emotiv, pe atât de exact în descrierea poeziei lui Gellu Naum, și de Mircea Mihăieș, care părea să regrete articolul cvasi-injurios, scris la apariția celei mai recente cărți a lui Gellu Naum, "Malul albastru".

Noi apariții la Editura Polirom

Filiala Timișoara a Uniunii Scriitorilor

Mesajul Ministrului Culturii cu ocazia comemorării lui Ovidiu Cotruș

Personalitate exemplară a culturii contemporane, eseistul, criticul și filosoful Ovidiu Cotruș face parte dintr-o splendidă generație a rezistenței românești: cea definită de Cercul literar de la Sibiu. Cărturari nepereche, Radu Stanca, Ștefan Aug. Doinaș, Ion Negoițescu, Ovidiu Cotruș, Eugen Todoran, Nicolae Balotă, Cornel Regman, Deliu Petroiu, nume pe care le citățm cu deosebită recunoștință astăzi, au pus temelie unui nou fel de a exista în cultură. Ei au afirmat, atât în numele tradiției locului cât și în numele dascălilor lor - Lucian Blaga, D.D. Roșca, Dimitrie Popovici, Victor Iancu - o conștiință filosofică, literară, cetățenească. Prima generație literară deplină care a afirmat, solidară, proiecte culturale europene, generația Cercului literar a avut în Ovidiu Cotruș un exponent de excepție. Închisoarea nu i-a modificat felul său de a fi - anticomunismul său structural: demnitatea sa a rămas inalterabilă. Studiile pe care le-a scris, consacrate lui Maiorescu, Eminescu, Blaga, Mateiu Caragiale, Mircea Eliade, dar și cele asupra lui Claudel, Krleza, poezia canadiană rămâne între cele mai bune pe care le avem. Sunt - trebuie, suntem datori să le așezăm - între paginile fundamentale ale scrisului românesc.

La Paris sau la Chicago, la Toronto sau la Belgrad, la Timișoara sau la București, Ovidiu Cotruș a lăsat impresia uneia dintre cele mai vii minți ale timpului nostru. Pierre Emmanuel sau Mircea Eliade, Jacques Madaule sau Emil Cioran, Vasko Popa sau Virgil Ierunca s-au rostit în repetate rânduri, cu admirație, asupra bărbatului de idei care a fost Ovidiu Cotruș.

La 20 de ani de la moarte, permită-ni-se să adresăm un cuvânt de recunoștință față de marele bărbat pe care îl comemorați astăzi.

Ion CARAMITRU, Ministrul Culturii

* * *

În data de 26 septembrie a avut loc în sala festivă a Filialei comemorarea lui Ovidiu Cotruș. Au luat cuvântul Cornel Ungureanu, Nicolae Boboc, Ion Viorel Boldureanu, Anghel Dumbrăveanu, Deliu Petroiu. A fost, de asemeni, decernat premiul pentru critică tânără "Ovidiu Cotruș", instituit anul trecut de către doamna Delia Giurgiu Cotruș. Un juriu alcătuit din domnia sa, Cornel Ungureanu, Mircea Mihăieș, Adriana Babeți și Dorian Branea (laureatul din 1996) i-a oferit distincția pentru 1997 lui SORIN TOMUȚA.

Premiul Athena - Orizont 1997

Editura "Athena" din București și revista "Orizont" din Timișoara organizează a doua ediție a concursului de manuscrise în vederea publicării în volum. Competiția este deschisă tuturor genurilor literare (poezie, proză, dramaturgie, critică literară etc.). Va fi premiat un singur volum. În afara publicării lucrării, câștigătorul va primi și 2.000.000 lei, sumă care constituie drepturile de autor.

Manuscrisele, dactilografiate la două rânduri, vor fi expediate pe adresa revistei "Orizont", Piața Sf. Gheorghe nr. 3, 1900 Timișoara, cu mențiunea "Pentru Premiul *Athena - Orizont*".

Juriul va fi alcătuit din critici literari de prestigiu.

Manuscrisele, conținând un motto, vor fi însoțite de un plic închis. În acesta se va afla un motto identic celui de pe coperta volumului supus selecției, date despre identitatea autorului (vârstă, profesie, domiciliu).

Data limită a depunerii manuscriselor: 1 decembrie 1997.

Vârsta autorilor nu poate depăși 35 de ani.

Rezultatele concursului vor fi anunțate în primul număr pe 1998 al revistei "Orizont".

Manuscrisele nereținute pentru publicare nu se înapoiază.

ȘERBAN FOARȚĂ

Generalul și particularul

Hazardul, piaza rea sau, numai, iluminatul public nul (acesta ultim mai fatidic, pesemne, decât cestelalte) vor fi făcut ca, -n '94, de noaptea Sfântului Andrei, să sufăr o neinspirată fractură bimaleolară (cu luxația astragalului & tibiei), - astfel că, preț de două luni, aveam să port o cizmă albă, ajunsă, ca omătul, cu vremea, tot mai gri.

Un avantaj al invalidității, atâta timp cât suferindul nu este, încă, o povară pentru ai casei și amici, constă în faptul că acesta devine centrul, ca-n pruncie, al unor maxime atenții, că e servit la pat, pe tavă, că i se-ngăduie răsfățuri și mofturi de aiatolah (sau, cel puțin, de general); dezavantajul subsidiar constând, să zicem, în aceea că trebuie să-și relateze de un amar de ori pățania pârdalnică și anodină.

Nu despre asta, însă,-i vorba în însemnările de față, ci despre următorul fapt:

Nemaiavând identitate (alta decât, să zicem, Gleznă-Frântă, - nume cu mult mai plauzibil în graiurile irokeze, chimakua sau algonquine) și aducându-mi prompt aminte că generalul Stănculescu, vag rezident al Timișoarei, se deghipsase, datorită progreselor ortopediei, în mai puțin de două zile, - mi-a venit ideea, la spital, să mă dau drept Victor-Athanasie.

- Cum vă cheamă?

- Generalul Stănculescu, răspuns-am eu, spre enervarea cutărui factor fără haz și, după **look**, de-al lui Ion Ilici.

Speram ca medicul de gardă, care părea mai luminat, să-mi dea crezare, baremi el, sau, cel puțin, să se amuze...

N-a fost să fie, din păcate, - deși eram tot mai convins că sunt gloriosul general și, (gh)ipso f(r)acto, deghipsabil în două zile, ca acela.

- Numele dumneavoastră?

- Generalul Victor ș.a.m.d.

Am renunțat, se înțelege, la gratuita-mi impostură, la micul meu pirandellism: de m-aș fi dat doar Stănculescú, nu aș fi fost inverosimil; **eram**, însă, **ca general!**

Căci generalul și particularul curg, știe-se, în albii osebite (cu precizarea că particularul se varsă,-n general, în general), - chiar dacă generalul nostru era atunci, cum e și astăzi, un inocent particular.

Tur de orizont

Numărul 3 al trimestrialului de literatură, artă și cultură **"Lumina"**, ce apare la Panciova (Șerbia), cuprinde semnături și texte de diferite calibre, revistei lipsindu-i, încă, o structură consistentă ● Din colajul de texte le remarcăm pe cele ale lui Branislav Petrovici, Elena Maria Brânzei, Tatiana Stamin, Valentin Mic ● În "Cronica" (nr. 3) criticul Constantin Dram anunță un debut promițător ● Răzvan Țuculescu ● De câte o "cronică neagră", "ținută" de Ioan Romeo Roșiianu, au parte cărțile de poezie ale lui George Vlaicu și Aureliu Goci ● La rubrica "sertarul cu manuscrise", Cătălin Mihuleac este prezent cu un fragment din romanul "Dispariția orașului Iași", în curs de apariție ● Umor căznit, accente mute de pamflet politic, mult previzibil în fragment ● Dar poate că per total "Dispariția..." ar putea fi o apariție de luat în seamă ● Poeta Aura Mușat este oaspetele "salonului literar" al "Cronicii" ● Volumul de studii "Cordonul de argint" al criticului Florin Faifer este radiografiat de Nicolae Turtureanu ("... de la F.F. aștept un autograf pe o carte de novele...") și de Nicolae Crețu ("Seriozitatea formației de cercetător științific își spune cuvântul...") ● Despre Marin Preda, de la a cărui naștere s-au împlinit anul acesta, în luna august, 75 de ani, scriu Valeriu Stancu, Nicolae Crețu și Liviu Leonte ● Inteligent, șarmant, sigur, argumentat se dovedește a fi Vasile Baghiu în rubrica sa din **"Poesis"** (nr. 7-8) ● Criticul consideră că în poezia lui Horia Gârbea (mai precis în volumul "Proba cu martori") inteligența este un handicap ● ‹"Proba cu martori" ar putea fi semnată oricând, fără riscul de a provoca mirări, de oricare dintre poeții afirmați în grup, cum ar fi Augustin Ioan, Andrei Damian, Lucian Vasilescu, sau chiar Mihai Gălățeanu, Andrei Bodiu, Caius Dobrescu etc.›● Un amplu eseu - "Pentru o poetică a comunicării non-verbale" - publică tânărul echinoxist Doru Pop ● Secțiunea de poezie a revistei este asigurată de Florența Albu, Valentin Tașcu, Constantin Hrehor, Luminița Urs, Iulian Grigoriu, Ruxandra Novac, Ciprian Siulea, Diana Popescu, Theodor Man, Bogdan-Alexandru Geană, Marian Dopcea, Eugen Evu ● "Povestea unui plagiat" este titlul articolului lui Ioan Buduca din **"Luceafărul"** (nr. 34) ● Criticul povestește cum, fără să vrea, s-a trezit plagiator ● "Ce-mi mai rămâne de făcut? Cenușă în cap"

Roșiorii DE VEDE

Primim:

Domnule Redactor-șef,

În nr. 38 (24-30 septembrie 1997) al revistei "România literară", Cronicarul se scuzează pentru, citez: "O groaznică greșeală de tipar".

Bineînțeles că nu Cronicarul a făcut "de mauvaises plaisanteries" pi conta d-lui Luca Pița în comentariul la excelentul dialog Șerban Foarță - Luca Pițu (dialog publicat în nr. 8 al revistei "Orizont"), cum, vrem să credem noi, nici redactorul prestigioasei Dumneavoastră reviste, nu a făcut "o glumă proastă" pi conta lui Ion Chichere, în nr. 9 al revistei "Orizont" din 17 sept. 1997, când în pag. 11, col. 3, îi publică poemul "aleph", dedicat poetului Eugen Bunaru, cu... DEDICAȚIA SCHIMBATĂ în, (stupoare!): poetului Eugen Barbu...(?!)

Stihuitorul, de nu cumva Poetul Ion Chichere, este cunoscut pentru atitudinea sa față de... bărbi, părunești, arzapi, dorclini, den înainte de opșnouă și până în veacul vecilor. În timp ce susamintiții dedicau cu toptanul poeczeme "CONDUCATORULUI IUBIT" ori "PARTIDULUI" și își odihneau talentul pren stațiuni, Ion Chichere era "faultat" de organe și ținut "pe tușă" de reviste. I pac, Domnule Mircea Mihăieș, știind "Orizont"-ul ca UN VÎRF DE LANCE AL LUPTEI ANTICOMUNISTE ȘI ANTITOTALITARISTE, ce-ar cam fi să propunem NOI publicarea DOSARELOR SCRIITORILOR COLABORATORI cu defuncta SECURITATE, SIMPLU: SĂ NE CUNOAȘTEM TURNĂTORII.

Sperând că scriitorii, ființe subțiri, nu se vor înjunghia între ei cu stiloaiele, iar actualul S.R.I. fiind o instituție de înalt profesionalism ne va ajuta în recuperarea "textelor", supunem spre cujetare confraților scriitori, PERSOANE CU IMPACT ÎN MASS-MEDIA, problema aceasta.

În final, respectuos vă rog a da o ERATA, în următorul număr al revistei, în care să se specifice, nu-i așa, "că dintr-o regretabilă greșeală de tipar", poemul "aleph" de Ion Chichere, a apărut cu dedicația... schimbată.

‚Cu mulțumiri

Ion CHICHERE, membru al U.S.

26 sept. 1997

Însemnări dintr-o reîntoarcere în Ardeal (II)

A doua zi dimineața, după un mic dejun consistent, udat cu un pic de jinars, prietenul Mihai propune să mergem la Mănăstirea Rîmeț, aflată pe Valea Geoagiului, în Apuseni. Dumnezeu ține cu noi - e un timp splendid.

Nonagenarul n-a mai fost demult la Mănăstirea Rîmeț și, ne spune, nu-și poate permite să scape acest prilej. Îl înțelegem. "Echipajul" se completează cu domnul Niculuț și cu copilul Lucian, fratele celei mai tinere creștine a familiei, botezată cu o zi înainte. Lucian are 5 ani, însă arată de 7. E liniștit și sfătos.

BMW-ul se comportă excelent. Prietenul Mihai e la fel de bine dispus. Nonagenarul își amintește de vremurile când era în stare să facă drumul până la mănăstire pe jos. Domnul Niculuț intervine rar în discuție, iar copilul Lucian este de o cumințenie nesperată.

Într-o pauză de conversație, îmi vine în minte o replică a bătrânului (născut în 1902) dată la petrecerea de botez: "Lumea asta nu mai știe încotro mere". Dar pentru el a prea târziu să mai spună: "Opriți lumea, vreau să cobor!" Apoi, rememorez o imprecație pe care n-am mai auzit-o: "Dă-te-n brumă!" În topul meu, pe locul întâi figurează o imprecație din Maramureș: "Du-te dorului!"

Trecem prin Teiuș (un orășel nu prea arătos), după aceea printr-o zonă colinară (cu sate a căror denumire sună destul de bizar: Stremț, Geomal), ajungem în Munții Trascăului. Într-un loc mai larg, vegheat de niște stânci uriașe, dăm de vechea mănăstire, ridicată, prima oară, în secolul XI, dărâmată și reconstruită de două ori, și de superba biserică târnosită în 1992.

Rar mi-a fost dat să văd în țara noastră ceva atât de curat și aflat într-o atât de bună rânduială. Și bun-gust.

Însemnând adevărul cu jale

O inscripție descifrată recent, aflată pe al treilea strat de pictură al mănăstirii sună astfel: **"Am scris eu preapăcătosul rob al lui Dumnezeu, Mihul, adică zugravul de la Crișul Alb, cu încuviințarea arhiepiscopului Ghelasie în zilele regelui Ludovic în anul 6885, luna iulie 2".**

Anul 6885 a fost anul 1377...

În vremuri de restriște, Matei Corvin era adăpostit aici. Deși trecuse, prin înnobilare, la catolicism, el n-a persecutat biserica ortodoxă, ci a ajutat-o. Soția lui a rămas ortodoxă.

Din anul 1506, mănăstirea este luată sub ocrotirea lui Radu Vodă cel Mare, domnul Țării Românești. Iar Mihai Viteazul a trimis meșteri să o repare și să o și zugrăvească - Petru Armeanul, Mina și Nicolae din Creta.

În anul 1762, sfântul lăcaș este dărâmat cu tunurile, din ordinul generalului Bukow.

Aceasta, aici am însemnat, acest lucru cu jale adevărat când au stricat mănăstirile, cea de la Geoagiu și de la Rîmeț, la întâia stricare fost-a numărul anilor 1762, iar la a două stricare văleat 1785, luna decembrie în 23 zile, într-o zi de marți. Scris-am eu Silvestru monachu", "Stricarea" din 1785 a fost o pedeapsă pentru călugării care au participat la răscoala lui Horea și Crișan.

Viața monahală s-a refăcut abia în 1940. În 1955, Rîmețul devine mănăstire de maici. Dar marxiști mai zeloși decât Marx au închis mănăstirea și le-au izgonit pe călugărițe. Unele s-au întors din pribegie în anul 1972, când, "prin oameni aleși și îngăduiți de Sus", s-a autorizat reluarea vieții monahale.

Măicuțele au construit și o altă școală în preajma mănăstirii, pentru copiii moților trăitori pe văile din împrejurimi.

În afară de muzeul mănăstirii, totul este

Iosif COSTINAȘ

Continuare în pag. 15

Secolul XX și infernul poeților

Între 4-7 septembrie 1997, municipiul Oradea a fost gazda unui eveniment cultural care a reunit în desfășurarea lui două manifestări de reală anvergură spirituală: I-a ediție a festivalului Internațional de Poezie și Salonul Internațional de Carte, ediția a V-a.

Premiile acordate, cu acest prilej, unor edituri și unor poeți au au fost menționate în numărul anterior al revistei noastre.

Desigur, în ceea ce privește reușita manifestării de care vorbeam, meritelor colectivului de organizare, avându-l drept lider pe poetul Ioan Țepelea, li se se cuvine o mențiune aparte.

În cele ce urmează, cititorii revistei **Orizont** *vor putea afla opiniile unora dintre poeții participanți la evenimentul amintit, ca răspuns la ancheta noastră abordând, bineînțeles, marea temă a Festivalului: Poezia.*

Deci, mai întâi, întrebările:

1. Faptul că va aflați aici ar putea fi o confirmare că pentru dumneavoastră poezia e departe de a se afla într-un moment de criză (idee mult vehiculată în presa literară românească după 1990). Și totuși, ce investiție de încredere acordați personal acestei prime ediții a Festivalului Internațional de Poezie de la Oradea și, implicit, ce șanse, ce perspective întrezăriți pentru poezie acum, în pragul mileniului III?

2. În același context, temporal, cum vedeți, sub ce auspicii, relația poeziei cu cititorul de poezie?

3. Încredințați-ne, pentru cititorii revistei "Orizont", un proiect al poetului care sunteți.

Mihai Ursachi

1. La festivalurile de poezie, internaționale sau nu, autorii de poezii, editorii, cititorii au ocazia de a se întâlni, a se cunoaște, a discuta verzi și uscate. Nu mi s-a întâmplat să scriu vreo poezie la un astfel de festival, dar utilitatea acestora mi se pare indiscutabilă. Cât despre întâlnirea prezentă, la Oradea, ea întrece toate așteptările mele. Admirabilul efort organizatoric al poetului Ioan Țepelea a dat roade, și îmi exprim întreaga gratitudine pentru invitația de a participa. Și nu mai puțin, pentru publicarea de către Editura **Cogito** a unui volum bilingv româno-american, din versurile mele.

Criza poeziei? Poezia este o perpetuă criză puerperală. O criză născătoare de viață. În această privință, mileniul trei nu va fi altfel decât mileniul doi, unu sau mileniu trei a Ch.

2. Întotdeauna s-au scris și se vor scrie poezii; întotdeauna oamenii vor citi poezii. Azi, când este înmormântată Diana, Prințesă de Wells, cele două surori ale sale au citit la catafalcul defunctei câte un poem. Ne începem educația prin învățarea pe de rost a unor poezii, bune sau rele.

3. Pregătesc un volum intitulat **Nebunie** și **Lumină,** o ediție de autor, completă și definitivă a poeziilor mele. Am greutăți în recuperarea poemelor publicate prin revistele exilului, de la Paris la Honolulu și Toronto. Cartea va apărea anul acesta la Editura **Nemira.**

Liviu Ioan Stoiciu

1. Ba nu, tocmai fiindcă mă aflu într-o profundă criză lăuntrică am venit la Oradea, la prima ediție a Festivalului Internațional de Poezie (FIP) - să-mi confrunt realitatea interioară cu aceea "de pe teren", cu acele realități interioare ale celorlalți autori care ar putea să nu fie în criză sufletească. Să nu mă întrebați ce am constatat - că eu m-am întors și mai nedumerit de toate câte mi se întâmplă decât am venit, agravându-mi criza lăuntrică prin primirea "Marelui Premiu" al FIP. Confruntarea cu realitatea interioară a colegilor a fost adeseori dură "în subtext", neiertătoare, care m-a și supărat (în una din cele patru zile dedicate FIP, după ratarea colocviului "Poeziei mileniului III"). Pentru mine, e clar că apocalipsa interioară, reflexivă, la proporții imorale și (sau mai ales) la unii dintre poeții români pe care îi prețuiesc...

Despre improvizarea postmodernă a Festivalului Internațional de Poezie de la Oradea, de lux, ce să spun? Meritul organizării lui se leagă de generozitatea unui poet-editor, Ioan Țepelea, și de relațiile francofone ale altui poet de excepție, Valeriu Stancu, în principal (la care s-au adăugat prietenii lor, cu experiența de organizatori ai Zilelor Convorbirii Literare și Zilele Poesis, Cassian Maria Spiridon și George Vulturescu). FIP a costat o groază de bani (pentru aceste vremuri de restriște) și de nervi. Ca premiant nesperat al ediției întâi a Festivalului Internațional de Poezie de la Oradea, e bine să se știe, eu n-am luat (în stil occidental, cică), decât un "brevet" și un tablou pictat de un localnic (tablou pe care l-am și lăsat, de altfel, la biroul lui Ioan Țepelea, să-i țină de urât) - subliniez asta, să stea liniștiți cei ce-și pot închipui că am primit vreun premiu în lei sau în valută, eventual, și care ar putea să mă invidieze numai din acest punct de vedere. Normal ar fi ca FIP să meargă departe, triumfal, credibil, și să-i implice cu adevărat financiar (nu numai cu promisiuni sau cu bani simbolici față de cifra totală de cheltuieli) și pe liderii din Ministerul Culturii și pe cei ai Uniunii Scriitorilor din România, care în anul 1997 au contribuit cu sume ridicole (câteva milioane de lei, când FIP a costat câteva sute de milioane de lei!), să nu se mai ajungă în situația disperată din acest an, când sponsorii particulari nu s-au ținut cu toții de cuvânt și organizatorii au rămas datori vânduți...

În privința poeziei mileniului III, Doamne ferește, habar nu am ce ar putea fi.

Am scris un text "consistent" pe această temă pentru colocviul FIP, dar excesul de simpatie literară, ce s-a abătut brusc pe capul meu, nu m-a lăsat să-l fac aici cunoscut (îl voi publica într-o revistă literară, totuși). Aș putea să răspund că mileniul III va fi dedicat redescoperirii realităților noastre interioare post-apocaliptice, sufletești. Și că eu, cum chiar cred că poezia vine din viitor (precum farfuriile zburătoare)...

2. Ce cititori, ce relații? Dacă nici măcar un prieten devotat nu-și mai găsește timp să-ți citească poezia, la ce să te mai aștepți? Criticii de poezie au alte obligații, rari sunt cei ce te mai bagă în seamă, acum sunt alte priorități, nu e nimic de făcut. Eu sunt resemnat, în acest sens, nu-mi mai bat capul cu cititorii. Îmi fac datoria față de mine însumi și scriu (și public; și-mi citesc fără prejudecăți colegii) de câte ori simt nevoia. Mai departe, nu mai e treaba mea. Și așa, mi-am mai dat o perioadă de grație, de trei ani doar (până în anul 2000) să mă mai omor cu firea cu "creația literară" - după care mă voi retrage. Asta e. Cititul profesionist (urmat de scris, de cronică literară, recenzie sau eseu) poate fi o meserie ca oricare alta - cum e prost plătit (dacă e plătit), însă, se pare că nu mai merită efortul, drept pentru care îi înțeleg pe...

3. Proiecte? Trăiesc de azi pe mâine, fără proiecte - învățat minte, în timp. De câte ori mi-am propus ceva, praful s-a ales. Sunt superstițios, totodată, nu-mi mai fac demult proiecte literare, mi-e frică să-mi impun să scriu și un poem de pe o zi pe alta, că sigur subconștientul mi-l scoate din minte sau mi-l ratează. Chiar așa - subconștientul îmi dejoacă orice proiect! Neavând cum să-mi păcălesc subconștientul, nu-mi mai fac nici o iluzie, nici un proiect "ca bază"...

Adrian Popescu

I. Poezia e în criză de câteva sute de ani, dacă e să ne luăm după anumite voci, ce susțin că lirica e o desfătare pentru "puținii fericiți". Ori, cei puțini nu sunt neapărat fericiți, iar, în unele momente poetul se adresează celor mulți (în regimurile totalitare din Est). Azi, criza e a culturii în general și implicit a poeziei în privința audienței sale și a eficienței imediate, dar, pe termen lung, poezia are efecte nebănuite de puternice și lumea s-ar putea să redescopere poeticul, așa cum, după '89, s-a întors spre religie. Șansele poeziei mileniului trei sunt ale omului religios vorbind un limbaj universal, cel al spiritului dar și cel al trupului, al sufletului, dar și al pielii, care simte plăcerea și durerea, nu le neagă ipocrit. O reabilitare a corpului e prevestită la poezia feminină, scrisă azi în Statele Unite, România, Canada sau în Anglia. Colegele noastre de dincolo, ca și de dincoace

de ocean par mai îndrăznețe în asumarea condiției noastre de muritori (cu frenezia, sau tristețea cărnii), la care nu ignoră spiritualitatea cărții și experiențele sufletului și nici morala creștină, încercând însă, vai, să împace contrarietăți și antagonisme. Rămânând doar trup. omul devine subuman, impunând inflexibil puritatea ca normă, omul devine antiuman în numele Utopiei sale iar, bietul poet dă glas tocmai acestei eterne căderi și înălțări de la corporal la sanctoral (recuperând corporalul).

2. Cu încredere în amplificarea dialogului. Îndreptându-l spre sinele său ascuns, care nu poate fi satisfăcut de articolul de ziar, oricât de profesionalist scris.

3. Mă străduiesc să nu mă las copleșit de stratul de păgână senzorialitate declanșat de târzia vizitare a Greciei, spațiu cu pulsații precreștine, cu uluitoarea prezență a zeităților antice și a peisajului sălbatic-elementar, incitând amândouă simțurile de soare și mare. Un efort de a păstra echilibrul, greu cucerit, al creștinului care a lăsat în urmă o adolescență destul de furtunos-romantică, pe care maturul ce sunt (acum la 50 de ani) simțind-o revenind o reprimă, nu fără eforturi. Prea multă geometrie și abstracțiune strică, prea multă dezlănțuire pasională e vulnerabilă estetic, la mijloc s-ar spune că e locul imobil, de unde poți contempla vârtejurile unei vieți și albastrul infinit, deasupra ta.

Cu multe salutări "Orizonatului" și celor care-l deschid, Cornel Mircea, Adriana, Daniel, Lucian, Paul, Viorel, Marcel, Iosif, pe care-i simt fraterni.

Saviana Stănescu

Nu știu dacă poate fi vorba de o criză a poeziei într-un moment în care e evidentă o inflație a volumelor de poezie. Ereditatea poetizantă a românului funcționează încă, s-ar zice. E mai degrabă vorba de o criză de receptare a poeziei și de o criză a criticii, care a cam dezertat de la rolul său de "trasator" de repere și "ordonator" de haos axiologic.

În plus, problemele legate de difuzarea cărților, tirajele reduse fac dificilă normala aporopiere de volumele apărute în varii colțuri ale țării, limitând comunicrea între poeți. Despre public, nici nu mai poate fi vorba într-o astfel de situație. Să recunoaștem: ne citesc prietenii, rudele, vecinii, câțiva rătăciți din orașul în care locuim (ceva mai mulți, dacă se-ntâmplă să fie centru universitar) și, mai ales, ne citim între noi (în unele, fericite cazuri - cu atenție și interes). Asta e, nici în alte părți mai mult sau mai puțini europene, nu-i altfel.

În acest context, un Festival ca cel de la Oradea e binevenit, în sensul unei mai bune comunicări între scriitori.

Într-un final de secol și mileniu "postmodern și preapocaliptic" (cum spunea un critic), acaparat de audio-vizual, de informatică, de preocupări și reușite și incitantul (?!) domeniu al clonării animalelor (man don't forget...), poeții sunt deja, cred, o specie exotică, pe care mi-o imaginez dintr-un elan futurologic - trăind mileniul al treilea în "rezervații" speciale. Hrănindu-se cu iluzia că fără ei nu se poate. Poate. A nu se înțelege că mă las copleșită de un pesimism steril. Eu pledez pentru **reteatralizare** a poeziei sau, oricum, pentru evadarea poemului din pagină înspre artele spectaculare. Cred că acesta poate fi un mod de a capta publicul și de a fi în acord cu sensibilitatea contemporană. Din păcate, nu-mi imaginez generațiile **video-clipului** stând cuminți într-un fotoliu, cu o carte de poeme în mână, lăsându-se invadate de lirism. Le văd mai degrabă receptive la un "performance" poetic, la teatru-poem, dans-poem, cinepome, video-poem, forme hibride ce acționează simultan asupra mai multor simțuri (Occidentul a descoperit toate astea demult). Viitorul să fie al **poemului sinestezic?** La urma urmelor, la începuturile ei, Poezia a însemnat Teatru, Muzică, Dans, Semn plastic. Așa că, eu scriu deocamdată **poeme scenice,** sprijinindumă pe balustrada tăcută a ritualului, agresând gălăgia (post) modernă cu un strigăt de acum și dintotdeauna.

Lucian Vasiliu

1. Nu fac parte din rândul panicarzilor care au prezis sau care prezic "moartea" Poeziei. Se poate vorbi, în fiecare moment al Istoriei de "crize", reformulări, stagnări, experimente, înfloriri, dar și decăderi.

În acest sens, Festivalul orădean e o certitudine.

De-ar fi să spunem, fără a avea posibilitatea să dezvoltăm gândul: **Gabriel Țepelea** și poezia închisorilor, **Mihai Ursachi** și poezia moldavă, **Ilie Constantin** și poezia exilului...

2. Din ce în ce mai... elitistă, profesionistă, mai puțin dirijată, artificială, suficientă. Homer, Shakespeare, Eminescu nu pierd, ci câștigă cititori!

3. Public rar (deși scriu mult). Sper ca în 1999, pe data de 8 ianuarie, când voi împlini o anumită vârstă, să public o nouă carte de versuri inedite.

Simona-Grazia Dima

1. Departe de a traversa vreo criză, poezia românească de astăzi copleșește prin torențialitate. Poate că apele ei sunt un pic tulburi și ar fi necesară cernerea unor sedimente însă, având apanajul unei libertăți de expresie indubitabile, își manifestă din plin vitalitatea. Întâlnirea de aici pune față-n față creatori și traducători români din țară și din diaspora, precum și poeți, editori, traducători străini, ceea ce poate constitui un fericit experiment transnațional și translingvistic, un prilej de confruntare și de meditație asupra esenței lirismului. Formula "mileniul III" este, după părerea mea, o simplă etichetă, o ficțiune pe fluviul lenes, maiestuos al Existenței dintotdeauna. Întrucât se trăiește (la orice nivel, vital ori artistic) doar în prezent, poezia viitorului va arăta așa cum o vor gândi atunci aceia care o vor scrie. Întrezăresc, în mare, două posibilități (extreme): pe de o parte, ea se va depărta de centru, adică de divin, de spiritual, spre a deveni paroxiastic anecdotică, iar pe de alta, se va apropia de Sursă, tatonând dim nou temele esențiale.

2. Receptarea poeziei se află într-o fază de eclipsă, din motive care întrec competențele poetului. Societatea înaintează în ritm alert spre o tot mai accentuată diferențiere și exteriorizare, iar rezultatul, în loc să aducă mult dorita precizie, arată mai degrabă a pierdere în indistinct, în ceață și confuzie. Ființarea paradoxală, hieratism întretăiat de carnalitate, trăirea poetică este inevitabil repetată, aidoma-unui mit, de fidelul și pătimașul ei cititor. Dar, să nu uităm, este vorba de o artă aristocratică, rafinată, care se exersează în timp și se cultivă răbdător. Ea dăruiește o desfătare mereu mai subtilă, pe măsură ce sporește virtuozitatea lectorului însuși, iar fluidul său mental-sufletesc se decantează și se învechește ca vinul. Cei ce-și asumă acut condiția "lumii de azi" și se abandonează amăgitoarelor stringențe ale economicului dezlănțuit, nu mai găsesc disponibilitate și răgaz pentru aceste savori și inefabile arome. Degeaba dau vina pe alții. Deși nimeni nu e de acuzat anume, e regretabilă numai fatalitatea că, în ultimă instanță, sunt oameni (mai de nou, până și critici), în majoritate!) care se privează singuri de una din căile certe spre fericire. În orice caz, impactul cu lirismul nu poate fi dirijat din afară, ci se petrece atunci când există, în egală măsură, o aspirație lăuntrică. Soarta societății s-ar modifica în mod real cu condiția ca indivizii să nu se lase duși de val, ci să aibă curajul de a experimenta pe cont propriu problematica umanului. Totuși, poetul n-are nevoie să se preocupe de aceste seisme primare, de utopia "schimbării lumii". El e o pasăre **condamnată** să cânte (indiferent că e auzită sau nu) fiindcă a văzut aurora, e o gamă hărăzită să sclipească, fie și în zăcământ, deoarece a fost înzestrată cu strălucire, oricât de târziu se va ivi regele ce și-o va face talisman la încheietură.

3. Pregătesc un nou volum de poeme, intitulat **Focul matematic.**

Florentin Palaghia

1. Criză? Revelație, Acțiune, Interacțiune, Sublim, Renaștere și Adversitate.

Lumea literară: o respirație de permanentizare și de stare introspectivă. "C'est vrai" o investiție de încredere într-o dumnezeiască transcendență.

2. Îl ador, îl contemplu, îl iubesc "cu sufletul" cum spunea Nichita. **Temporal**? E o noțiune desuetă. Timpul nu are valoare când ești poet. Dragostea de **trupul** poeziei e la fel ca și dragostea de atemporal. Mileniul trei? Un fals al propriei noastre existențe. Să facem ceva pentru a intra noi în mileniul trei.

3. Exist, respir, iubesc, trăiesc, mă căiesc, totul zâmbind.

Mulțumiri "Orizontului" ideilor de viitor.

Zbor spre Paris.

Vă iubesc.

Gheorghe Izbășescu

1. La această întrebare am mai răspuns și în editorialul din ultimul număr al "Zburătorului" în care spuneam că nu poezia românească se află în criză ci managerii culturii de astăzi, puterea care este indiferentă față de cei care scriu. Poezia își vede de destinul ei în continuare, experimentează și la nivelul limbajului și al conținutului, chiar dacă poeții nu mai sunt răsplătiți nici pentru ce mai scriu și publică, nici pentru actul în sine de a sprijini moralitatea unei națiuni în derută.

Festivalul de la Oradea este o interesantă încercare de a reuni în România poeți aparținând mai multor națiuni, deci fapt remarcabil în ansamblu, dar tema despre poezia în mileniul III s-a discutat mai puțin în substanța ei. A vorbi despre poezia de mâine înseamnă să te referi la poeții de astăzi. Sigur că poezia de mâine este imprevizibilă dar din viitoarele ei căi, unele tot se pot observa chiar de pe acum. Zeița Clio (cam de câteva zeci de ani e în conflict cu Zeița poeziei) a trecut mereu ca un

tăvălug peste individ și puterea lui civilizatorie, dar muza poeziei se va răzbuna cândva.

2. Se pare că azi sunt mai puțini cititori de poezie față de perioada de dinainte de '90. Nu este adevărat. Într-adevăr au fost cititori mai mulți atunci, dar ei urmăreau în poezie atitudini simbolice sau parabolice pe care poeții le strecurau împotriva terorii comuniste, deci era un interes de conjunctură. Adevărații cititori de poezie bună au rămas aceiași.

3. Un proiect al poetului ce sunt? Cred că întrebarea se referă la propriul laborator de creație. De curând mi-a apărut a II-a ediție revăzută și adăugită a volumului "Melodrama realului" (la Editura **Marineasa** - excelentă colaborare) și probabil la aceeași editură voi publica ediția a II-a a trilogiei "Ulise al orașului". Am predat un nou volum de poeme, "Gura mea e un oraș viitor", Asociației Scriitorilor din București pentru cunoscuta colecție de poezie. Iar la Editura **Helicon** se află în tipar antologia de poezie "Mâna cu efect întârziat". În rest se va vedea.

Cassian Maria Spiridon

1. Dintotdeauna literatura s-a aflat în criză, fapt care n-a împiedicat-o să supraviețuiască. Așa-zisa criză a poeziei este o alarmă falsă. Cât privește Festivalul Internațional de Poezie implică și o investiție de încredere din moment ce am participat. Șansele poeziei în pragul mileniului III sunt suma șanselor tuturor celor care, în viață fiind, cu talentul lăsat de la Dumnezeu, vor continua să scrie, chiar și la calculator, acel ceva misterios, care pentru mulți, este Poezia.

2. Între cititorii de poezie și poezie, relațiile nu sunt întotdeauna dintre cele mai cordiale. Poezia a fost citită, este și va fi de cei puțini, de câțiva aleși ai spiritului. În rest, este studiată de toată populația școlarizată în gimnaziu și liceu, dar fără mare folos în câștigarea pe termen lung a unor cititori.

3. Să scriu în continuare, de voi avea imaginație și să-mi public volumele aflate încă în sertare. Toată simpatia pentru revista "Orizont".

Viorel Mureșan

1. Momente de criză au cunoscut oricare dintre manifestările spirituale ale omului de azi sau de ieri. Astfel de etape sau trepte de stagnare ori poate chiar de regres nici nu sunt un pericol atâta vremne cât din ele poate renaște în forme noi respectiva expresie a spiritualității umane. Poezia, identificabilă cu rugăciunea ca formă a extazului, este cea mai apropiată de religie dintre formele artistice; prin urmare, și cea mai puțin amenințată cu dispariția. Criza poeziei este mai degrabă una a condiției poetului pe de-o parte, a existenței tot mai accentuat dramatice a receptorului pe de alta, iar vina trebuie în egală măsură distribuită și acelora care administează cultura, indiferent cum s-ar numi ei.

Ca orice manifestație de acest fel, care pledează cauza unei arte disperate, FIP are mai întâi de toate meritul că există. Dacă la această primă ediție au fost și momente când lucrurile nu s-au legat prea bine între ele, cea care a suferit a fost tot poezia. De aceea, micile scăpări organizatorice sau de orice altă natură trebuie studiate atent de către organizatorii următoarelor ediții și, tacit, îndepărtate.

2. Parafrazez o mai mult decât profeție ce aparține lui André Malraux: dacă în secolul al XXI-lea nu se va mai citi poezie, nu se va citi nimic.

3. Atâta vreme cât proiectele noastre nu pot depăși - din cauze manageriale, cum li se spune acum - stadiul de sertar, dezvăluirea lor în fața unor virtuali cititori mi se pare în acest moment o indecență. Într-un joc trist, astfel de imprudențe ar putea face ca proiecte fără șansă, dar declarate public, să devină pentru cineva (la cititor mă gândesc) proiecte de lectură la care nu poate ajunge.

Jean Poncet (Franța)

Nu știu dacă poezia este în criză. De atâta vreme se aud aceste strigăte ca din gură de șarpe - preafericita Românie care după voi nu le suporta decât după 1990 - încât ajung să cred că poezia este criză, prin natura sa, și că deci nu este cazul să ne ignorăm. Pentru că, de fapt, prin ce sunt poeții de azi mai puțin luați în seamă decât cei din trecut, toți cei trecuți. Marginalizați au fost ei dintotdeauna, de la Juvenal la Apollinaire, trecând prin Villon, Petrarca și Byron. Și este normal să fie așa: poezia este o scriere marginală. Poeții au fost întotdeauna puțin cititi, cei ai epocii Tang ca și cei ai Elizabetei a II-a a Angliei. Și sincer vorbind, care dintre noi ar pretinde că și-a compus vreodată textele pentru ca să fie citite de marea masă a publicului? Pe scurt, existând poezie, roman, teatru sau eseu - scriitorul e liber să-și aleagă armele - poetul trebuie să înceteze să-și compare tirajele cu cele ale romancierului de succes, să înceteze să invidieze aplauzele care ridică publicul în picioare la sfârșitul spectacolului. Victoriile sale sunt altele: mai personale, mai intime. Prin natura lor.

Poeții de azi, dimpotrivă, beneficiază de condiții materiale de comunicare unice în istoria omenirii și deci a literaturii. Înmulțirea festivalurilor, a saloanelor și a altor întâlniri între poeți permite o cunoaștere reciprocă de neînchipuit acum doar cincizeci de ani. Telefoanele, telecopiatoarele și internetul fac schimbările aproape instantanee, întreține această cunoaștere mutuală într-un mod mai viu și mai spontan decât am fi putut visa vreodată. Numai că aceste festivaluri trebuie să fie cu adevărat niște locuri ale unor schimburi reale.

În primul rând schimburi între poeți, adică atât ascultarea celuilalt cât și exprimarea de sine.

Orgaanizatorii de întâlniri nu au nici o vină, dar la câte "zile ale Poeziei" n-am participat care nu erau decât monologurile unor egouri adresate surzilor. Participanții la un festival de poezie nu trebuie să fie substituiți unui public pe care îl sperăm dar pe care nu-l avem.

Schimburi între poeți și public, chiar un public mai larg, mai puțin familiarizat cu această formă de scriere. Intimismul natural al scrierii poetice nu este sinonim cu plierea spre sine, cu confidențialitatea. Poeții și editorii de poezie trebuie deci să profite de aceste momente privilegiate care sunt festivalurile, spre a se adresa femeilor și bărbaților inocenți în materie, exteriori seraiului care sufocă. Și aici, organizatorii de întâlniri au un rol capital: programul festivalurilor se rezumă, prea des, la o lungă sesiune de "Poeții vorbesc poeților". Îmi amintesc de un afiș pus la intrarea unei Case a Tineretului Cultural dintr-un oraș francez, pe care, din delicatete, n-o să-l numesc. Acest afiș anunța cu mândrie: "În timpul Zilelor Internaționale ale Poeziei Casa Tineretului Cultural va fi închisă publicului!". Vedeți bine că nu este vorba deloc de o problemă specific românească, chiar dacă a fost adesea percepută ca atare la Oradea, dar putem spera că aici a fost doar un păcat al tinerețiilor unui festival care are, sunt sigur, un mare viitor. Desigur, festivalurile de poezie sunt o ocazie privilegiată cu care poeți își întâlnesc prietenii apropiați sau îndepărtați și prin care pot realiza noi legături. Dar festivalurile trebuie să fie, în primul rând, un prilej pentru poet de a-și întâlni publicul tradițional și de a ieși în întâmpinarea unui public nou. Este bine ca pentru aceasta să ieșim din spațiile închise atunci când clima permite, poeții nu trebuie să se teamă de stradă, să diversifice locurile de manifestare, poeții trebuie să ocupe toate locurile de cultură disponibile: librării, biblioteci, teatre, localuri de învățământ primar, secundar și superior, ei trebuie să spargă masa participanților în grupuri mai reduse pe care să le orienteze spre aceste locuri mai sus menționate.

De altfel, o astfel de organizare ar putea avea un efect benefic și asupra vânzătorilor de carte și ar permite ieșirea din cercul vicios - și în final mortal - pe care îl cunoaștem prea bine: editorii (care adesea sunt și poeți) editează (își autoeditează) cărți pe care le vând (sau mai adesea le oferă) altor poeți (care de cele mai multe ori sunt și editori și care, prin urmare etc....)

În concluzie, aș dori să spun cât am fost de fericit, totuși, să particip la Festivalul Internațional de Poezie de la Oradea. Am putut astfel să-mi regăsesc vechi prieteni pe care aleatoriile geografiei și ale... buzunarului nu mi-au permis să-i văd atât de des pe cât mi-aș fi dorit. Mi-a dat posibilitatea să întâlnesc câteva femei și câțiva bărbați pe care nu-i cunoscusem înainte sau pe care nu-i cunoscusem decât prin intermediul scrierilor lor - și care, de atunci, fac parte dintre persoanele care înseamnă ceva în viața mea. Mi-a permis să revin în România, o țară de care mă simt de multă vreme legat. O țară nedreptățită în mod

jalnic. Dar și o țară cu atâtea potențialități încât s-o urmezi în drumul ei spre renaștere înseamnă să trăiești marea aventură umană a libertății.

3. O știți prea bine, sunt poet și traducător. Anul acesta am avut plăcerea să-mi văd sub tipar în Franța o culegere de poezie, **Chemin de lune** (Drum selenar) și o traducere, antologia **Voix de Roumanie** (Vocea României). În România, **Chemin de lune** a fost publicat în versiune bilingvă la editura Cogito, împreună cu un alt volum poetic încă inedit în Franța, **Champs d'amour brulés** (Câmpuri incandescente de iubire), apărut la editura Helicon, la care trebuie să adaug reeditarea la Libra a antologiei poetice consacrate lui Lucian Blaga, apărută anul trecut în Franța la editura Sud. Anul 1997 va fi fost, așadar, pentru mine, un an extrem de bogat. Aș mai adăuga și echilibrat, pentru că ceea ce e foarte important pentru mine, anul acesta, am putut să mă ocup în mod egal de poezie și de traduceri, fapt care se regăsește în bilanțul meu editorial.

Dorința mea este ca acest echilibru să persiste și în viitor. Dar există presiuni puternice - mai ales după recompensele primite de antologia Blaga - să mă aplec cu precădere asupra traducerilor. Aș fi nedrept dacă m-aș plânge, pentru că este prima data când editorii îmi cer texte - eram mai obișnuit să bat eu pe la porțile lor decât să-i văd pe ei făcând asta... Presiuni foarte plăcute dar nu mai puțin interesante pentru că actul traducerii creează între mine și operă un raport de intimitate care mă îmbogățește pe mine și opera mea - așa cum nici o întâlnire literară n-o poate face. În același timp, încerc să fac în așa fel încât activitatea de traducător să nu-mi ocupe tot timpul pentru a mă putea ocupa în continuare câte puțin și de propria mea creație.

Va fi anul 1998 la fel de bogat și echilibrat ca și 1997? Vom trăi și vom vedea. O singură lucrare terminată până în momentul de față, o traducere a unui poet irlandez contemporan, Desmond Egan, va apărea la începutul anului viitor și va fi prezentată în cadrul întâlnirilor Internaționale de poezie de la Beuvry - les - Béthune. Editura Libra din București mi-a cerut să realizez o antologie Tudor Arghezi care vine s-o completeze pe cea dedicată lui Lucian Blaga; mă voi apuca de lucru, dar n-aș putea spune când va fi terminată lucrarea. În ceea ce privește opera mea de creație, ea relevă tot atâta inspirație cât și muncă asiduă și cu aceasta intrăm deja într-un vast spațiu al imprevizibilului...

Anchetă realizată de Eugen BUNARU și Viorel MARINEASA

Viața din umbra trădării

Și totuși! încet-încet se pune pe picioare o literatură post-decembristă. Cu bâlbâieli, cu teribilisme, cu poticneli, cu anagramatisme, sau cu talent viguros, siguranță în expresia artistică prefigurând personalități scriitoricești, noua literatură - fără vreo urmă de... sertar -, APARE. Pe tarabe sau pe rafturile librăriilor, ea se strecoară printre tonele de maculatură cu produse de import și își cere drepturile la existență. Îndreptățiți sau nu întotdeauna, bine e că scriitorii noștri nu se lasă nici impresionați de titluri și coperți sexo-violente, nici înduioșați de siropoasele producții literare de duzină. El, în buna și durabila noastră tradiție, creează noua literatură, demonstrând lumii (poate nu azi ori mâine, dar în timp - peste timp!), "că suntem ce-am fost și mai mult decât atât". Operele scriitorilor români au fost, de regulă, de nivel european și universal, însă ciuma antedecembristă a deteriorat puțin imaginea. Ierte-mi-se acest preambul, dar el nu este decât o... tratare la temă, ca să mă exprim rebusistic, respectiv la volumele "Viața la Ithaca" și "Umbra Iscarioteanului" de Nina Ceranu, ambele apărute în contextul menționat mai înainte. Autoarea nu este o total necunoscută, dar nici prea cunoscută cititorului ocazional. Înaintea acestor două volume - primul de nuvele, al doilea un roman -, ea a mai publicat "Întoarcere cu bucurie", proză scurtă (1983); "Câmpie însorită", roman (1988); "Singurătate în doi", roman (1993); "Cimitirul nevolnicilor", roman (1994).

După cum se poate observa, autoarea a evoluat ca prozatoare conform unor canoane clasice: de la proza scurtă la roman, exercițiu necesar multora, dar de mulți ignorat. Cu înțelepciune, Nina Ceranu s-a folosit de artileria grea - romanul -, abia după un antrenament, benefic de altfel, în perimetrul prozei scurte. Datorită acestui fapt, avem acum posibilitatea lecturării unei cărți de proză scurtă care atestă realele calități de narator ale autoarei. "Viața la Ithaca" constituie, în context, o întâlnire cu personaje construite cu profesionalism și cu grijă de a impune cititorului. Nina Ceranu are un fel personal de a-și creiona și contura personajele prin acordarea de șanse și crearea de situații revelatoare pentru caracterul acestora, uneori fără ca ele să participe direct la acțiune. Faptul că eroii volumului **Viața la Ithaca** sunt fără prea mari pretenții intelectuale, chiar și atunci când acțiunea nu se petrece în mediul rural, pare să ușureze întrucâtva munca Ninei Ceranu, bună cunoscătoare a psihologiei unei categorii sociale anume. Însă acest lucru va putea fi constatat doar citind întreaga carte, scrisă alert, cu bun simț, ca o autentică pledoarie pentru proza scurtă.

Modalitatea artistică și calitatea scrieturii din **Umbra Iscarioteanului**, roman apărut la Editura "Eubeea", diferă de **Viața la Ithaca** nu atât prin specia literară abordată ci, mai ales, datorită felului în care autoarea își confirmă talentul și puterea de muncă. Înainte de toate, trebuie remarcată ideea scrierii cărții pornind chiar de la titlul său. Drept care, vrând-nevrând, comentariul poate începe cu... întrebări: ce s-ar fi întâmplat cu isus dacă luda nu l-ar fi trădat? Ce curs ar fi avut istoria omenirii fără sărutul Iscarioteanului? Desigur, totul ar fi fost altcumva. Iată, deci, cum un simplu gest sau dovadă de "afecțiune" au avut un rol extraordinar de important în perioada imediat premergătoare judecării și uciderii lui Isus, dar și după. Dislocând din Biblie momentele respective, finalmente de-o cruzime năucitoare - baterea în cuie pe cruce -, ne bântuie o întrebare intrigantă: cum de știm atât de puține lucruri tocmai despre cel care a săvârșit josnicia cu repercursiunile-i bine cunoscute de-acum? Înșiși evangheliștii (Matei: 26, 14-15; 27, 5-8; Luca: 22, 47-49 și Ioan: 12, 1-6) amintesc doar în treacăt despre fapta reprobabilă a Iscarioteanului; nici evanghelistul Marcu nu face excepție, referindu-se direct la el (14, 10-11) și, indirect, la actul trădării (în versetele 18-20 ale aceluiași capitol 14). **Umbra Iscarioteanului** apare, cel puțin laprima vedere ca o interesantă "cronică a unei morți anunțate" subtil de acest titlu cu implicații nu numai simbolico-biblice, ci și cu multe ramificații greu determinabile în structura cărții și în pshiologia personajelor (Gertrude, Sara, Tache Picior-Gros, Sergiu Lăcrimuș...), fenomen întâlnit, de altfel, și în volumul **Viața la Ithaca**. Aceasta, pe filiera Traian Grecescu-bătrânul, personajul principal, până la nepotul său Emil, fiul lui Olimpiu, băiatul cel mare al lui Traian. Evidentă și evidențiată umbra personajului biblic în majoritatea imaginilor, situațiilor, momentelor și dialogurilor... De-acum posesoarea unui talent narativ bine articulat, autoarea romanului este, în același timp, o bună psiholoagă și o specialistă a detaliilor ajutătoare la crearea atmosferei propice unor episoade sau situații chiar dacă pentru aceasta Nina Ceranu recurge deseori la un limbaj frust, de o duritate rareori întâlnită în proza română. Însă circumstanțele justifică pe deplin opțiunea romancierei: viața într-un oraș-port din anii '50, nu credem să fi fost prea ușoară și cumsecade. Este exact ceea ce și răbufnește prin gândurile, vorbele și faptele multora dintre personaje nevoite să suporte duritatea unui sistem social-politic tocmai punând bazele dictaturii proletariatului. Și, peste tot și toate, plutește umbra biblicei trădări: aproape toată lumea trădează pe toată lumea, totul e incert, dar peste această lumea planează umbra noului sistem sociale - marele și fatidicul trădător. În acest fel asistăm la o suită de mutilări fizice și morale ale personajelor. Vizita lui Olimpiu la frații săi deportați în Bărăgan se transformă într-o adevărată odisee (ocupând multe pagini din roman) condusă cu pricepere de către autoare, fapt ușor sesizabil și în numeroase nuvele din volumul **Viața la Ithaca**. Dar detaliile unui realism nu de puține ori agresive implică cititorul într-o lume în care fojwgăie trăindu-și mediocritatea micii negustori, șperțarii, politicienii **pârâți**, comuniștii proaspăt unși în funcții, inși rataţi și inculți, totul într-o colcăială regizată excelent de romancieră. După cum se poate vorbi la superlativ despre o zonă destul de întinsă din roman în care Nina Ceranu excelează: dialogurile. Li se adaugă descrierile, momentele de reflecție, o exprimare vioaie, umorul, ironia până la sarcasm, toate cumulându-se într-un roman scris cu talent, profesionalism și evident cu certă priză la public (chestiuni valabile pentru ambele volume). Ceea ce, să recunoaștem, e mare lucru în zilele noastre.

Dumitru HURUBĂ

* Nina Ceranu, **Viața la Ithaca** (nuvele), Editura Eubeea, 1995, și **Umbra Iscarioteanului** (roman), Editura Eubeea, 1997.

DAN NEGRESCU

Epistolar imperial

Epistola I

Sapiens Împăratul către amicul Fidelis, sănătate!

Alesul meu Fidelis, vechea noastră legătură întru spirit precum și voința comună de a face bine Imperiului, cu atâta măreție înălțat de mai marii noștri în timp, mă fac să-ți încredințez unele gânduri a căror origine în realitatea înconjurătoare nouă, s-ar putea să frângă echilibrul esențial pentru noi toți. Mărturisesc totodată că nu îmi este indiferent nici numele pe care îl porți, căci credința ta se îndreaptă și către cei din jur, dar și către zeii nevăzuți și, probabil, depărtați fie sus, fie jos. Dar, ca să nu mă acuzi de elenism în ceea ce ar putea avea rău acesta (adică despicarea în patru a firului căruia nu i se vede niciodată capătul) voi trece la subiect.

Deunăzi unul dintre intimii mei oficiali (probabil te miră, dar prieteni nu pot avea pe Palatin) m-a tulburat atrăgându-mi atenția asupra unor grupuscule de noi credincioși din Imperiu ce-și spun creștini. Nu-mi sunt cu totul necunoscuți, căci auzisem ceva în legătură cu ei pe vremea divinului nostru părinte Nerva, care încercase în van să-i "legalizeze" - ca să zic așa - arătându-le că într-un stat de drept, cum este Imperiul nostru, nimeni nu poate fi deasupra legii. dacă memoria-mi e încă integră, parcă-mi vin în minte cuvintele epistolei divinului Nerva către amicul său Plinius Iunior, prin care-l îndemna să-i judece pe acești creștini strict în limitele bunelor noastre legi (nu știu de ce, dar simt adesea că jurisprudența noastră și legalitatea divinei Rome vor mai dăinui secole, chiar milenii); dar să justific amintita-mi tulburare: aflu că, din păcate, cu acești creștini nu se poate dialoga căci ei se consideră unicii deținători ai adevărului, de unde - am dedus eu și mi-au confirmat-o alții - și credința lor ar fi singura adevărată. Mă îngrozește, distinse Fidelis, orice intoleranță, dar mai cu seamă cea care sfredelește mintea și sufletul obligându-l pe om să se usuce precum smochina și să se acrească asemenea vinului bun ajuns în strecurătoarea prostului. Ce mai poți aduce nou, sau bun, dacă pretinzi că numai tu deții adevărul? Dar chiar în legătură cu asta îmi spune un strălucit urmaș al lui Iosephus, că oficialul nostru Pontius Pilatus a făcut față mai mult decât onorabil în disputa iudeilor și a lui Iesus Christus, întemeietorul acestei necruțătoare credințe. Tânărul iudeu, care spusese că el este adevărul, a rămas tăcut la întrebarea romanului nostru "ce este adevărul?" căci vezi, iubite Fidelis, e ușor să te proclami ceva sau cineva, dar poate nici zeii nu știu **ce** e ceva; și nici nu au cum s-o știe, căci fiecare își are domeniul său, precum se întâmplă și în temeinic construitul nostru Imperiu.

Dar să revin la temerile mele: începe să-mi fie teamă ca nu cumva, proclamându-și unicitatea întru adevăr, acești creștini să treacă la a lovi în alții; e foarte grav să nu înțelegi că pentru fiecare credința lui e cea mai bună, căci fiecare crede pentru sine și nu pentru altul. Iată, Imperiul nostru, această casă a universului unde fiecare și-a păstrat credința; de ce m-ar deranja ciudățeniile babiloniene, ori pisicile egiptene, ori cuvântătorii arbori galici, dacă toți cei ce cred în acestea respectă legea romană gândită spre binele cetățeanului? Strămoșii noștri - zeii să-i țină în ambrozianul tărâm - și-au cinstit credința fără a lovi în alții: și astfel, amice Fidelis, nu pot să văd cu ochi buni cum în multicolora ecumenie a Imperiului, cineva vrea să domine printr-o singură culoare.

Într-o asemenea nemaiîntâlnită

situație, când libertatea intimă e amenințată, mă gândesc la învățătura unicului Vergilius (căci el într-adevăr își putea aroga unicitatea, dar nu a făcut-o în sfiala-i feciorelnică) aceea că noi romanii am venit în lume spre a-i ocroti pe supuși, dar și spre a-i înfrunta pe trufași. Mă vei întreba, Fidelis, în legătură cu "înfruntarea" - și pe bună dreptate - e va spune posteritatea? Ar trebui poate să consult vreun auspex, sau vreo demnă urmașă de la Cume, sau, de ce nu, vreun culegător de viitor din astre. Prefer însă îndemnul înțeleptului Horațius, deci nu pun nimic la încercare; iar în privința posterității, există două posibilități: dacă ne va aparține, ne va înțelege și ne va mulțumi, iar dacă le va aparține puținilor de azi (cocoțați pe umerii noștri), vom fi huliți; să nu uităm, preabunule Fidelis, că istoria în fapt nu are nici o noimă.

Oare asta să-l facă pe înțeleptul Tacitus atât de trist? Rămâi cu bine.

Epistola II

Sapiens împăratul către amicul Moderatus, sănătate!

Distinse Moderatus, ori de câte ori cugetarea-mi îți întâlnește cumpănitul nume, simt o plăcută liniștire. Dar, vezi tu, apropiat al meu, împrejurările, ca și împrejurimile și îndepărtările Imperiului nostru îmi pun atâtea întrebări încât tihna înțelepciunii mi-este alungată; și, iată-mă, astfel, într-un continuu negoț al gândirii.

Trebuie să-ți mărturisesc că de curând i-am trimis în scris preabunului Fidelis (l-ai cunoscut la penibila cină a îmbuibatului Novissimus - mă întreb ce căutam noi acolo?) temerile mele legate de mai noii credincioși din Imperiu, ce numai supuși nu pot fi numiți.

Dorind însă păstrarea proverbialului nostru echilibru, mi-am spus că e bine să încep prin a cerceta. Și astfel mi-au ajuns în mână acele scrieri pe care creștinii le consideră sacre. Recunosc că am întâlnit în ele o serie de lucruri foarte bune, care nu ar dăuna cu nimic ordinii Imperiului, dacă nu ar ajunge pe mâna, sau - aș spune mai curând - în cugetarea oamenilor; căci se adevărește încă o dată, dreptule Moderatus, dar pentru a câta oară - chiar zeilor cred că li s-a încâlcit numărătoarea - că toate nobilele idei devin ca plugul sucit, adică perverse, când omul le dă veșmântul faptei.

Iar după ce am mai desfășurat câteva volume ce cuprind așa zisa explicare a învățăturii acelui tânăr iudeu, am ajuns și eu la concluzia nevinovăției sale, nu neapărat față de ordinea Imperiului nostru, cât față de toți cei care i-au urmat. Căci încă o dată am ajuns să înțeleg de ce trebuie să moară întemeietorii de credințe: pentru ca urmașii să-i poată răstălmăci în voie. Aș îndrăzni chiar să spun că mă îndoiesc de cinstea, ba chiar integritatea cugetării unora (îmi spune un cunoscut venit din ținutul Galileii că, la vremea aceea chiar și pe unii dintre ai noștri, i-a uluit resemnarea tânărului iudeu trădat, pare-se, și de discipoli de ai săi - parcă îl înțeleg tot mai mult, de aici, de pe Palatinul însingurării).

Și cum să nu fie așa, când, iată, mi se trimite o scriere îndreptată fățiș împotriva iudeilor despre care aflu că ar fi poporul ucigaș, cel care l-a răstignit pe Iesus. Trebuie să-ți spun Moderatus, că nu pot să aprob ca împărat roman, ca părinte al Imperiului, o asemenea prostie, răutate sau gogomănie (iartă-mi verbul furios!); atâta lipsă de logică nu am întâlnit nici la caraghioșii veselului Plautus. Să mă explic: din cele studiate reiese că o mare parte a învățăturii creștine este de fapt a iudeilor, iar acel tânăr răstignit era din neamul iudeu, născut chiar în timpul folositorului recensământ ordonat de divinul nostru Augustus.

În fond, prostească atitudine de a-i huli pe evrei mi se pare a fi mai curând efectul unui joc al puterilor. Atâta timp cât Imperiul nostru va viețui însă toți vor fi cetățeni egali: teamă mi-e însă de ceea ce va urma dacă, vreodată, pontiful nu va mai urca treptele Capitoliului cu tăcuta vestală, iar oamenii vor fi recenzați după credință sau originea neamului. În cumpătarea ta Moderatus, îmi vei face semn cu degetul amintindu-mi de "isprăvile" îndrăznețului Vespasian și ale lui Titus, săvârșite în chiar patria evreilor; iar eu îți voi răspunde că **ei** nu ne-au vrut pe noi, nu noi pe ei și că deja atunci cel mai înțelept dintre ei, Iosephus Flavius, de neam nobil, ni s-a alăturat fățiș, înțelegând care e rostul Romei în lume. Îți mai pot spune că acum câteva zile am intrat (e drept pe furiș, căci eu sunt al tuturor nu doar al unora) într-un templu de al lor (îi spun grecește synagogă) și am rămas încântat de înțelepciunea pontifului lor (asta, desigur, dacă ticălosul Mavros - pe care de curând l-am eliberat din sclavie - mi-a tălmăcit corect textul sacru) altminteri vorbitor aproape ciceronian. L-am asigurat de respectul meu pentru vechea lor credință, pentru felul în care îi călăuzește legea lor (dar și cea romană, spre binele tuturor); i-am mai spus că în Imperiu nu avem iudei, creștini, germani, africani ci cetățeni romani așa cum a legiferat realitatea înaintașul nostru Caracalla (de altfel, ca împărat roman, simt că nu pot avea decât subiecți legiuiți, iar legea e oarbă).

Vai, iubite Moderatus, cât de lipsit de măsură mă vei socoti pentru această îndelungă ieșire din brazdă; am vrut doar să-ți arăt că am rămas același cumpănit conducător.

Continuă epistola II

Iartă-mi litera frântă, îngăduitorule Moderatus, dar tocmai mi s-au adus câteva scrieri pe care cu ardoare le-am desfășurat în speranța de a găsi ceva frumos. Un înțelept creștin îmi trimite scrierea unui înaintaș de-al său crezând că mă va converti și neștiind, probabil, că nici un om cinstit și echilibrat nu-și schimbă religia sau neamul. După citirea celor primite, am constatat că mi-a dispărut cu desăvârșire plăcerea minunatelor prăjituri cu miere hiblee servite mie cu puțin înainte de priceputul Melitus. Și cum să nu se întâmple astfel când un oarecare Septimius Florens - creștin atroce pe la cumpăna vieții - urlă împotriva femeilor noastre (era să zic "tună" dar l-aș jigni pe Iuppiter Tonans), precum câinele cuprins de rabie. Dacă stai să-l asculți, tot ce e frumos și plăcut înseamnă pierzanie, iar numele acesteia ar fi Femeia; după o momentană descumpănire, mi-am dat seama însă că am de a face cu unul dintre cei cărora - probabil - Venus le-a întors spatele-i frumos de la un timp. Căci atâta ură morbidă nu poate veni de la un bărbat împlinit. Zic "de la un timp" pentru că acest Florens se pricepe atât de bine la tot ceea ce e feminin, încât le-ar putea da lecții de înveșmântare și sulemenire aleselor noastre. Din cât de bine cunoaște tot ceea ce hulește (veșminte, podoabe și modul lor de folosire) îmi permit să presupun despre acest african că a străbătut multe așternuturi străine până să ajungă la sfințenia neputinței și a repulsiei trupești (dar nu trebuie să credem tot ceea ce e scris, căci scrisoarea nu rușește, cum bine spune rostuitul Tullius); și, desigur, prin case bune, căci te întreb, cumpănitule Moderatus, cum ar putea combate atât de amănunțit ceva ce îi este necunoscut? De unde ar ști "neprihănitul" Florens cum sunt privirile de curtezană, dacă nu s-ar fi pierdut și el în ele, măcar de câteva ori?

În fond, importantă nu este hula unuia sau a altuia, căci varietatea aduce delectarea; pericolul cel mare apare atunci când neîmplinirea cuiva e clamată ca învățătură pentru alții, căci doar veninul și ofilirea pot urma după aceasta. Sunt surprins să observ că, după ce i-am civilizat și pe greci (care nu excelau în comportamentul față de femei), apar alții și alții dornici de a impune femeilor imposibila tăcere. Jalnică este, Moderatus, phalusocrația hulitorului neîmplinit; e ca și tânguirea bărbatului scopit. Dar mă grăbesc să închei; înainte de toate voi dosi însă amintita scriere, ca nu cumva Egregia, împărăteasa, consoarta mea - la care știi că țin atât de mult - să o găsească și, mai știi, să-mi suspecteze gândul și putințele.

Rămâi cu bine Moderatus căci, iată, Egregia mă cheamă spre teatrul lui Marcellus (vom asculta desigur versuri); stihurile blândului Vergilius mă vor face - spre - să uit de nebuni, neîmpliniți, hulitori și sperjuri; în rest, să n-o supărăm pe Venus și nici pe-al ei fiu.

Livius CIOCÂRLIE

Politicale

"Oamenii mari vorbesc ca și când toate vârstele s-ar afla în urma lor și ei ar fi capul acestui corp prelung".

Sunt fraze, ca asta, despre care nu pot să-mi dau seama de ce le-am copiat. Să mă fi gândit la starea de acum, a omului care privește în urmă; a cărui viață s-a terminat și nu i-a rămas decât să încheie bilanțul? De fapt, ce s-a schimbat? Viitor, într-un sens mai larg al cuvântului, n-am avut niciodată. N-a fost decât o reverie, iar acum s-a restrâns la vechiul vis de a fi vreodată rentier adică, în speță, pensionar. La viitorul obiectiv, al familiei, al fetelor, n-am curaj să mă gândesc. Cât despre ce a vrut să spună Nietzsche, îmi rămâne obscur.

Obscur și acum. Să fie vorba de vârstele omenirii? Oamenii mari se comportă ca și cum ar ști tot ce a fost? Toți ne comportăm așa. Toți avem în cap o imagine unitară a lumii și nu ținem seama de imensele ei lacune. Lumea noastră e **Lumea** și puțin ne pasă de nenumăratele locuri a căror existență nici n-o bănuim.

Eram la ora bilanțului? De atunci s-au întâmplat o mulțime. Numai din decembrie încoace câte nu s-au întâmplat! Sentimentul viitorului, e adevărat, îmi lipsește. Cu pensia se încurcă lucrurile. Dacă ele merg mai departe cum merg, ca pensionari ne va lua dracu. Zic și eu ca atâția: era mai bine înainte. Să fii pensionar era un fel de a le da cu tifla. Căpătai cât să te descurci și nu mai avea de a face cu ei. E drept, numai scurtă vreme, anii șaizeci și câțiva din anii șaptezeci. În rest, nici o scofală, stăteai la cozi. Totuși, chiar și atunci te puteai culca pe o ureche. Nu depindea nimic de tine. Trăiai cum ți se "trasa". Degeaba ți-ai fi bătut capul, nu puteai să schimbi mare lucru. În felul ăsta, toți am fost pensionari. Bun, rău, aveam un tătuc. Acum, ăștia, depășiți de evenimente, de propria lor reavoință, te lasă de capul tău. Dai din coate, te descurci, nu dai, bonjour!

(Ar fi câteva întrebări de pus. Nu le mai pun. Sau, una singură: ce a vrut să spună Nietzsche? Degeaba. Dacă nici a doua oară când, oricum, am fost mai deștept, n-am găsit răspunsul, n-o să-l găsesc acum).

"Cel mai sigur mod de a-l corupe pe un tânăr constă în a-l învață să prețuiască mai mult ce gândește el decât pe cine gândește diferit".

Înseamnă a-i da educație politică. Gândești politic când crezi că numai tu ai dreptate. Stupid și eficient. Iar fiindcă omul politic are nevoie de suplețe, încât rigiditatea unei astfel de convingeri l-ar încurca, el devine cinic: acționează ca și când ar fi sigur că are dreptate, de fapt conform interesului de moment.

În ce-i privește pe tineri, nu suport prozeliții, tocmai pentru că nu prețuiesc prea mult ce-i în capul meu. Dacă încerc să-i învăț ceva este să-și folosească propriul cap. Reușita, extrem de rară. Ori chestiunea îi depășește și nu-i interesează, de unde respectul lor indiferent - sau, invers, disprețul lor disimulat -, ori devin niște maimuțoi. neplăcerea de a-i face să gândească ce gândesc eu are, pe lângă sentimentul de impostură, și o reală, senină, incoruptibilă natură apolitică.

Ieri, pe la unsprezece, pe vremea acoperită - după amiază a plouat - m-am dus la bancă, pe lângă stadionul liceului. Mi-am amintit ziua când, pe același fel de vreme, am ajuns în același loc, iar mai târziu am scris în volumul pe care mă gândesc să-l intitulez **Paradisul derizoriu** că fete grăsuțe alergau pe pistă. În rest, nimic decât, seara, cu Alexandra, un reportaj despre conflictul dintre Armenia și Azerbaidjan. Noaptea adorm greu din cauza durerii reumatice (să fie de vină Atlanticul?) care mă și trezește înainte de cinci.

Pe tineri nu frica i-a corupt, ca pe noi, ci, bazată pe sentimentul că mari schimbări nu pot fi, nepăsarea față de tot ce nu ținea de interesul lor imediat. Până și faptul de a-și vedea de interese la vârsta iluziilor idealiste era anormal. Ce-i deosebea de mai bătrâni era mai buna lor adaptare la sistem. Îi făceau jocul și se foloseau de el fără să-l ia în serios. Am asistat o dată, ca "responsabil educativ", la o ședință de învățământ ideologic urmată de alegeri.

Ce le-ar fi luat bătrânilor câteva ore, la ei a durat un sfert de ceas fără ca vreun punct al ritualului să fi fost omis. S-a citit un "material", s-a "luat cuvântul", a urmat "raportul de activitate", votarea lui după "discuții", "desărcinarea" fostei conduceri, propuneri "din sală", votul, cuvântul de mulțumire al noului secretar în numele "întregii echipe", care s-a nimerit să fie tot cea de până atunci. Cu aerul cel mai serios, fără zâmbete complice. Mi se păreau mai maturi decât mine. Nu simțeau nevoia să bârească regimul ca să-și pună la adăpost conștiința. Nu-i frământa nimic de soiul ăsta. Pentru ei regimul era un dat natural. Nu-i preocupa decât cum să ajungă la posturi bune, în oraș. Unii mizau pe funcții în "organizație", alții pe "tați". Tensiunea venea de acolo că cine avea "tată" era desemnat de partid pentru funcții. Ceilalți, tineri lupi, erau nevoiți "să dea dovadă". Nu ei sunt de vină, spuneam. Noi. Numai că anii treceau și ei deveneau repede mai "noi" decât noi.

Acestea fiind zise, îmi place să-mi imaginez o lume în care la lecția de istoria țării s-ar prezenta și punctul de vedere al adversarului. Conștient totodată pe de o parte de utopia dorinței, pe de alta de decandența rapidă a unei astfel de lumi. Oamenii s-ar moleși în căldurica vieții. Cu timpul s-ar naște gata moleșiți. Și totuși. În acea Arcadie aș fi vrut să trăiesc.

N-am produs mulți maimuțoi. Numai la examen erau pătrunși de ideile mele. Mi se zbârlea pielea auzindu-le recitate ca versete de Coran. Le puneau cruce de cum ieșeau din sală. Iar de format nu aveam cum să-i formez, nu eram nici eu.

Natură apolitică? Pot să-i spun și prostie. Nu-i nici o rușine, prea puțini sunt buni de politică. Un talent ca oricare altul. Să vezi capătul drumului, să și calci pe el pas cu pas. N-am avut de a face până în '90. Nu mă refer la politica propriu-zisă. Se face politică în orice micro-lume. Cum ar fi o facultate. Ce de mai sfori! Cât erau unii de dotați, alții de nătângi! Nici un amestec, deci, până în '90. În '89, vreau să spun după 22 decembrie, am fost încă soldat prost. Am păzit un cămin, să nu-l atace "teroriștii". Nu ne spusese nimeni ce trebuia să facem la o adică. Era încă o acțiune de tip vechi. Să fie bifată, să se poată zice că s-au luat măsuri. Ultima "activitate". Te trimiteau la aeroport, te trimiteau "pe traseu". Acum ne-au trimis "să-i întâmpinăm" pe teroriști. M-am dus fără vorbă, deși de rândul ăsta, văzută din perspectiva noastră, a celor care credeam că teroriștii chiar existau și mergeam să le facem față cu mâinile goale, absurditatea era totală. Încă nu-mi trecea prin cap că venise vremea să nu mă las purtat încoace și încolo de orice șef. Foarte repede, după două trei zile, am devenit, cu originea mea sănătoasă de nemembru, un om căutat. De unii chiar temut. Își închipuiau că aș avea cine știe ce polițe de plătit. Fapt este că mă voiau în tot locul. Fără să mă las prins chiar de toate, am adunat la funcții cât să-mi potolesc frustrările de o viață. Atâta numai că nu aveam frustrări. Mi-a trebuit un an ca să scap de onoruri și încă mi-ar atârna destule de gât dacă nu dădea Domnul să vin aici. Nu Domnul, de fapt, Paul Cornea, fie-i numele lăudat. Barem, bietul C.U., îngrozit de moștenirea pe care i-am lăsat-o, încearcă și acum, când mă întorc în vacanță, să mă convingă că aș fi șef peste scriitorii locali. La București, mai culant, Mircea Dinescu m-a dispensat. Nici nu era de trăit acolo. Era nebunie curată. Chiar dacă aș fi avut vreo idee, cu vocea mea surdă n-aș fi putut să mă fac auzit. Însă idei nu aveam. În nici una din funcțiile prin care am trecut - meteoric! - n-am avut vreo idee. Mare om politic! Ceea ce nu m-a împiedicat să mă pomenesc și în politica propriu-zisă. Nu mai spun acum, poate altă dată, bine că s-a terminat.

Încă ceva, fără legătură, înainte de a trece la alt fragment. Ieri mi-a venit în minte o imagine din copilărie. Eram la Herculane, pe la opt ani, când am citit o poveste ilustrată despre un băiat trecut prin tuburi și prefăcut în cârnați. Numai cruzimea istoriei a putut face ca imaginea să se întipărească în așa măsură încât să-mi amintesc până și locul - în fața Casei funcționarilor, spre baia "Regina Maria", mai aproape de parapetul Cernei decât de drum - unde m-am gândit la ea. Așa ceva, vreo pornire obscură, trebuie să fie și la originea istoriei produse de legenda "românească" a lui Dracula. Despre **Scufița roșie** s-a mai spus.

(Ce le mai amestec, câte nu pun la un loc! Acuma, de ce să mă leg? De tineri, eventual. Chiar ieri am luat cunoștință de ideea lui Patapievici: socialismul a căzut fiindcă tinerii nu l-au luat, ca noi, în serios. Incitantă idee. Nu pun nici un preț pe ea. Nepăsarea tinerilor din anii optzeci a fost o formă de adaptare bazată pe un contract social tacit. Fie din inteligență, fie pentru că nu putea să controleze totul și se afla, de altfel, în plină dezagregare, regimul a admis un Hinterland. Ne-a lăsat pe noi, mai bătrâni, să "salvăm cultura", cu condiția să nu punem probleme reale. I-a lăsat pe gestionari și bișnițari să organizeze o economie paralelă care mai ușura presiunea ce s-ar fi exercitat asupra statului, așa cum astăzi fundația Soros ușurează de presiune ministerul culturii. I-a lăsat pe tineri "să-și facă de cap", adică să poarte blugi, adidași și să asculte muzică rock. Dacă numai atâta ar fi fost, mai rezistau o sută, două, de ani).

În căutarea sinelui pierdut

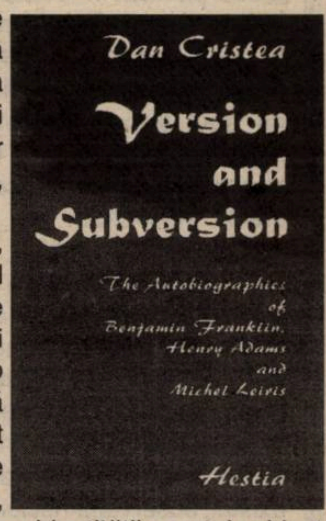

Între demonstrație științifică, studiu de caz și foaie clinică de observație, lucrarea lui Dan Cristea pornește de la convingerea că narațiunea autobiografică este nu numai o oglindă a autorului și/sau a epocii sale, ci și, în primul rând, a relațiilor dintre Sine și epocă, pe de-o parte, și dintre Sine, Eu și individ, pe de alta.

Cele două probleme se dovedesc indisociabile, căci discursul autobiografic este un discurs al subiectivității, a cărui miză fundamentală o constituie nu înregistrarea etapelor și faptelor unei vieți, ci încadrarea lor într-un context care să le confere o anumită semnificație. Orice scriere autobiografică reprezintă, în viziunea lui Dan Cristea, un efort conștient de interpretare a Sinelui, o formă de expresie culturală care urmărește, înainte de toate, nu așezarea în istorie a subiectului său, ci conturarea identității acestui subiect - o identitate aflată permanent la granița dintre revelație și omisiune, dintre sfera publică și cea privată, dintre trecut și contemporaneitate.

Deși declară în titlu doar trei autori (cei cărora le este consacrat corpul lucrării), cercetătorul se oprește, în fapt, asupra a cinci momente autobiografice care ilustrează cronologic transformările formale și funcționale suferite de acest gen literar pe parcursul ultimilor trei sute de ani. Meritul lucrării este, în primul rând, acela că reușește să lege în mod credibil aceste transformări de dinamica relațiilor dintre Eu și conștiință, dintre Sine și limbaj și dintre sisteme și metodă, și să justifice, astfel, interpretarea dată textelor în discuție.

Credibilitatea invocată mai sus se datorează, în primul rând, unei constante raportării a textelor analizate la realitatea biografică și istorică printr-un sistem de evidențe inter- și para- textuale, iar în al doilea, clarității expunerii (claritate care nu face decât să evidențieze rigoarea demonstrației și cantitatea impresionantă de informație pe care ea se bazează).

Prin intermediul textelor semnate de Benjamin Franklin, Henry Adams, Michel Leiris, Jean-Paul Sartre și Roland Barthes, respectiv a analizei lui Dan Cristea, care urmărește nașterea și evoluția subiectului autobiografic autonom, cititorul parcurge întreaga istorie a identității moderne și devine un martor direct al tranziției de la Sinele care se mulțumește să (se) descrie la Sinele care se descoperă prin scriitură.

Alina GHIMPU

---

*Dan Cristea, **Version and Subversion. The Autobiographies of Benjamin Franklin, Henry Adams and Michel Leiris,** Editura Hestia, Timișoara, 1996.

Cu H.-R. Patapievici despre

PATRIOTISM ŞI COMPLEXUL NAŢIONALIST

Ion-Traian Ştefan: - Stimate domnule Horia-Roman Patapievici, vă aşezaţi în faţa culturii cu o cumînţenie şcolărească însoţită de voluptăţile pantagruelice ale lui *a cunoaşte*. Cum resimţiţi extraordinarul interes cu care sunteţi întâmpinat de fiecare dată când scrieţi sau apăreţi în public?

Horia-Roman Patapievici: - Asta nu pot să ştiu. Există câteva explicaţii generice, însă ele nu ştiu dacă explică ceea ce dumneavoastră aţi numit interesul cu care sunt receptat. Nu ştiu ce înseamnă "cumînţenie şcolărească" în caracterizarea dumneavoastră. Pe mine mă văd ca un spirit neliniştit care nu-şi găseşte mulţumirea de sine decât în momentul în care simte că s-a aşezat într-o poziţie proaspătă, nu în care nu au mai fost alţii, dar pe care el se străduieşte, când o asumă, să o facă plin de vitalitate, cu un simţ al prezenţei sale în acea poziţie care conferă, în fond, noutate.

I.T. Ştefan: - Prin "cumînţenie şcolărească" înţeleg angajarea deplină în faţa culturii, asumarea totală a implicaţiilor ce decurg din acest lucru.

H.-R. Patavievici: - Da, atunci vă dau dreptate. Cred că, fără nici un fel de modestie, atributele cu care aş putea caracteriza poziţia mea e responsabilitate deplină, implicare deplină, ceea ce în fond e acelaşi lucru, şi sentimentul că am ceva cu adevărat de spus numai în momentul în care prezenţa mea în acel răspuns este deplină din punct de vedere existenţial.

I.T. Ştefan: - Aminteaţi într-un articol publicat în revista "22" despre deficienţele dialogului intelectual de la noi, luând ca reper pozitiv dezbaterile seminarului de la Salzburg de anul trecut. Credeţi că există mijloace de eliminare din dialogul intelectual a unor tare care nu ţin de sfera intelectului ci de cea a empiricului, cel mult?

H.-R. Patapievici: - În "22" am publicat două articole care se învecinau în problematica lor. Unul se intitula "Despre absenţa dialogului intelectual" şi pornea de la o descriere, aceea că în tradiţia filosofică românească un dialog intelectual cu adevărat nu a existat, observaţia-nucleu a articolului fiind aceea că nici una dintre marile opere filosofice recunoscute ca atare nu a suscitat o tradiţie de gândire. Mai mult, nu doar la apariţia lor, dar nici mai târziu, raportările critice sub specia punerii în evidenţă a ideii respectivei opere, a tipului de argument specific pe care l-a dezvoltat şi a posibilelor consecinţe ale acestui argument în cuprinsul fie al filosofiei, fie al culturii nu au fost exploatate. Asta e o *descriere* nu un *construct teoretic*; ca atare, cred că lumea trebuie să se confrunte cu această stare de fapt. Al doilea articol a fost generat de o foarte plăcută surpriză pe care am avut-o la Salzburg, unde am văzut că oameni care au poziţii intelectuale conflictuale, mă refer la ceea ce se cheamă în America liberali americani, ceea ce înseamnă stânga în fond şi, neoconservatori, care ar însemna în limbajul politologic european, oarecum o poziţie liberală de tip secolul XIX, care în plus faţă de aceasta, contientizează ataşamentul faţă de valorile pieţei libere. Am observat acolo, nu fără surprindere, două lucruri: 1. că oameni care au poziţii intelectuale diferite pot să nu se înjure, mai mult, pot conlucra în a degaja anumite argumente şi idei şi 2. că starea intelectuală conflictuală nu conduce la *inamiciţii personale*. Or, asta mi s-a părut extraordinar pentru că nu poţi convieţui cu adevărat în societate dacă ai o antipatie radicală faţă de cel din faţa ta. La noi, aceste inamiciţii "se câştigă" pe baza faptului că nu eşti de acord cu ideea pe care o susţine *x* şi atunci tu, *y*, intri imediat într-o relaţie de inamiciţie personală, toate argumentele nu mai sunt logice, raţionale, sunt *ad hominem, ad personam*. În situaţia asta, tu nu poţi să *intrigi* împotriva lui pentru că atunci când îl vezi în fond tu nu poţi să-l vezi. Asta este o descriere sociologică. Descrierea de natură intelectuală, ca să spun aşa, trebuie să facă faţă printr-un răspuns adecvat la întrebarea: cum poate fi depăşit acest moment de personalizare extremă a discursului intelectual? În eseul dedicat spiritului Seminarului de la Salzburg am descris câteva din etapele care mi s-au părut mie spontan adoptate de cei care, fiind în poziţii intelectuale conflictuale, nu au ajuns nici o clipă la suspendarea dialogului. Într-un mod veristic fie la retranşarea pe poziţii de inamiciţii personale când, iarăşi, dialogul nu poate continua pentru că, ştiţi cum se întâmplă, soluţia este: Eşti bou! Ba tu! şi cu asta se încheie totul.

I.T.Ş. - Credeţi că în momentul de faţă există la noi premisele unui dialog intelectual real, depopulat de atacurile *ad hominem*?

H.-R.P.: - Evident că da. Sunt câteva etape foarte simple care în fond ţin de generalizările raporturilor de curtoazie interpersonală, generalizări făcute la nivelul culturii ideilor. Când cineva dezvoltă un argument cu care nu eşti de acord şi vrei să răspunzi acestui argument, primul lucru e să nu respingi acest argument în mod global. Asta se poate face în două feluri: fie spunând de la un capăt la altul că argumentul este invalid, este o prostie, ceea ce nu e totuşi o poziţie corectă pentru că un argument e format din mai multe articulaţii, prin urmare trebuie să *dez-ar-ti-cu-lezi*, să des-com-pui, să de-cons-tru-ieşti argumentul ca atare. A doua cale de a respinge e: dumneata susţii acest punct de vedere pentru că eşti evreu, ungur sau pentru că nu te pricepi la nimic, eşti un bou! Respingerea de o asemenea manieră este marxistă, baza determină suprastructura, motivele pentru care susţii o poziţie sunt căutate în deficienţe personale. Un astfel de argument *ad hominem* trebuie categoric respins. După ce te abţii să respingi pauşal un argument, al doilea lucru pe care trebuie să-l faci pentru ca dialogul intelectual să se declanşeze este să nu respingi în totalitatea lui a ceea ce s-ar putea numi viziunea despre lume a celui care emite argumentul. Niciodată o Weltanschauung nu trebuie respinsă ca atare pentru că, ştiţi foarte bine, ea este legată de opţiuni personale foarte adânci. Bunăoară, eu dacă mă declar un creştin ortodox practicant, nu e pentru că în mod raţional am adoptat această poziţie, ci pentru că în virtutea tradiţiei, a unor lucruri care cu greu pot fi analizate în temeiul lor ultim, aceasta este poziţia mea. Prin urmare, un om care mi-ar respinge poziţia pentru că eu nu sunt ortodox, ar respinge acea Weltanschauung de care aminteam. Asta nu înseamnă că o Weltanschauung nu poate fi pusă în discuţie. Lucrul ăsta trebuie însă să se facă pe porţiuni. Un argument poate fi respins prin respingerea acestei Weltanschauung care îl subîntinde. În fine, cum se respinge un argument? Argumentul, înlănţuire arhitectural foarte interesantă de alte argumente, trebuie secţionat pe o porţiune restrânsă care poate fi uşor respinsă în faţa auditoriului. Este ca la şah. Veriga slabă trebuie respinsă prin aducerea ei la ceea ce simţul comun în generalitatea lui poate respinge sau la o figură de falaciozitate a silogismului sau la respingerea acestor verigi slabe prin identificarea lor cu o figură retorică ce o pune în dificultate. Dacă se urmăreşte această descriere a respingerii politicoase este imposibil ca cineva să contacteze în viscere o gheară care să îl facă să-l privească pe cel din faţa sa ca pe un duşman pe care vrea să-l râdă oriunde l-ar întâlni de-acum înainte. Pe de altă parte, el însuşi, minte raţională implantată într-un trup iraţional, poate admite că cel din faţa sa spune adevărul şi nu o face ca să îl distrugă. Numai aşa discuţia poate continua.

I.T.Ş.: - Partizanii naţionalismului narcisist şi ignar percep, vai, multe din cuvintele dumneavoastră ca pe nişte acuze aduse "Fiinţei naţionale". Vorbeaţi cândva despre platonismul etnic, dar care este diferenţa între acesta şi un patriotism sănătos?

H.-R.P.: Platonismul etnic nu e în sine ceva greşit. Eu cred că există un complex naţionalist pe care am încercat să-l deconstruiesc. De regulă, afirmarea naţionalistă e o afirmare viforoasă, verbalizarea viforoasă a ceea ce se numeşte "vulgata bunului român". Aceasta la noi este asociată cu ceea ce-am numit "platonism etnic", ceea ce este o formă de esenţialism aplicat la aşa numita *Esenţă naţională*, Esenţialismul etnic este aplicat mai adânc, perceperii faptului că ceea ce am numit "suflet românesc", suflet popular, suflet naţional, este o esenţă care trăieşte undeva deasupra noastră şi toţi care trăim în zona asta ne împărtăşim din ea printr-un soi de *unio mistica*. Platonismul etnic devine o

eroare atunci când e dezvoltat în marginea unor complexe de inferioritate tenace care, știți foarte bine, întotdeauna sunt convertite în afară sub forma unor agresive complexe de superioritate. Cred că în cazul acesta este întotdeauna o eroare care conduce în viața politică fie la discriminări, fie, în politica externă, la eșecuri lamentabile. Eșecul pe care îmi place să-l citez întotdeauna este cel al anului 1940, în care am pierdut o treime din teritoriul țării fără ca să tragem un foc. Cu toate acestea, nimeni n-a spus că ăsta ar fi un act anti-patriotic, pentru că sub raportul verbalizării viforoase toți din țară și-au dat obolul și, verbal vorbind, s-au declarat patrioți. Un altul este cel al perioadei de 2-3 luni care au urmat puciului de la Moscova din 1991, când cu un președinte român la București și cu un președinte român la Chișinău, Basarabia a rămas separată de România; deși a existat un singur moment, ca și în 1918...

I.T.Ș.: - S-a ratat!

H.-R.P.: - Și toți marii patrioți n-au remarcat această ratare. E o situație în care platonismul etnic conduce la luări de poziție net anti-patriotice.

I.T.Ș.: - Din timpul Luminilor problema arierării Europei de Est a fost obsesia mai tuturor intelectualilor de aici. Există și astăzi o nevroză a arierării, după cum susține sociologul maghiar Elmer Hankiss, citat de Jacques Rupnik, tradusă într-un complex est-european care nu ține de sfera culturalului, ci în principal de lipsa spiritului întreprinzător de tip occidental...

H.-R.P.: Cred că Hankiss are dreptate, este o dreptate de diagnostic. Dacă ne întrebăm acum care este temeiul mai adânc al situației de fapt al acestui tip de nevroză a arierării, cred că răspunsul poate fi găsit în faptul că oamenii care trăiesc la periferie au complexul și nevroza periferiei. El vine din faptul că într-o schemă platoniciană a ființei, centrul este acela în care existența este ontologic deplină, iar periferia este zona copiilor, a existențelor degradate. În "O scrisoare pierdută" indicațiile scenice sunt de tipul "într-un oraș de provincie". Absolut toate indicațiile scenice conțin ca element descriptiv faptul că lucrurile nu se petrec la centru, ci undeva la periferie. Într-o astfel de geografie platoniciană, a fi la periferie înseamnă a fi degradat. Dacă păstrăm schema platoniciană nu-i obligatoriu să o facem, Nietzsche deja are indicații pertinente cum anume poate fi evitată, la fel și unii postmoderni care sunt deopotrivă inteligenți și raționali, în special Gianni Vattimo care are o carte intitulată "Gândirea slabă" în care încearcă să arate cum se poate descrie lumea fără a recurge la seria de atribute tari ale ființei, pe care noi i-o atribuim lui Platon - prin urmare, dacă păstrăm totuși schema platoniciană, ei bine, există o soluție ca periferia să nu se mai simtă degradată. Cum se face asta? Pornind de la observația lui Augustin, și el un platonician, care spunea: "există în mine ceva mai adânc decât mine însumi". Asta se generalizează pentru fiecare om. Acest lucru care este în mine mai adânc decât mine însumi este firește prezența lui Dumnezeu. Or, asta înseamnă că centrul poate fi interiorizat ca atare oriunde te-ai afla; geografia periferială nu este o condamnare, ci mai degrabă rezultă în consecințele ei nefaste din faptul că cei care sunt la periferie sunt incapabili să reproducă centrul. Pentru orice ființă problema este întotdeauna a evita descentrarea. Noi suntem descentrați atunci când cădem în inautenticitate, dar nu pentru că *geografic* ne-am situa departe de autenticitatea noastră, pentru că ea nu e *topică*. Autenticitatea este o sursă originară care se află în noi. În momentul în care suntem inautentici, acea descentrare se manifestă ca inautenticitate. Cum poți redeveni autentic? Firește, nu ducându-te în pelerinaj la Lourdes. Asta e mai degrabă o cale de salvare prin vindecare. Cineva din afara ta te ia în palma lui și-ți oferă vindecarea să spunem, în schemă ideală. Pentru

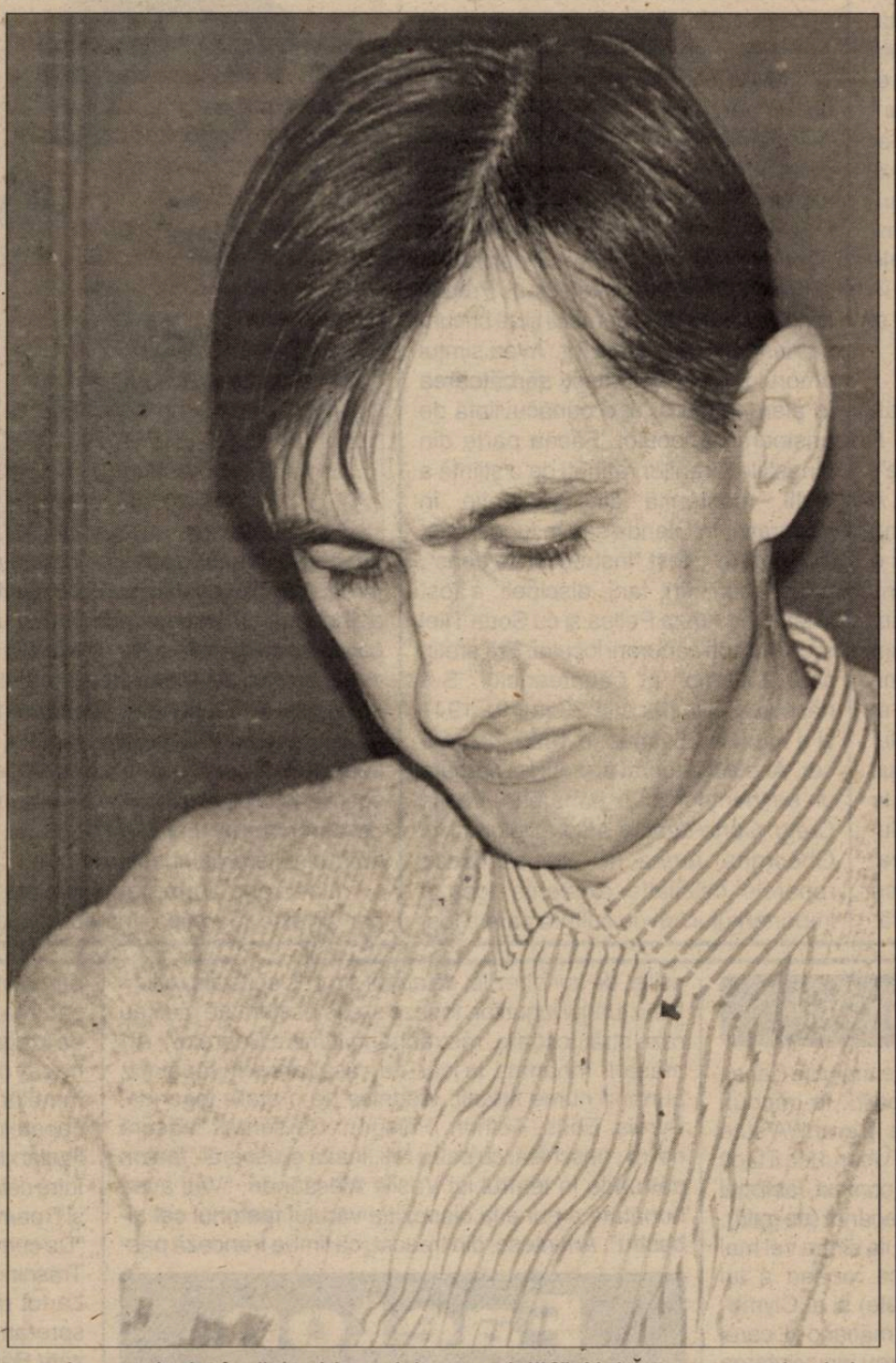

omul care e izolat însă, problema lui e să-și rezolve descentrarea internă. Aceasta poate fi învinsă numai interiorizând acele virtuți care sunt ale centrului, evident nu ca un metocan, ca un om care se află în metocul mănăstirii centrale, ci practicând virtuțile care sunt mari la centru și care nu pot fi decât mari și niciodată mitocane la periferie. Este o cale destul de simplă. E totuși straniu că soluția la îndemână nu devine o soluție în mână.

I.T.Ș: - Disputele din jurul tradiției religioase ortodoxe s-au desfășurat îmbrăcând diverse nuanțe pro sau contra, în funcție de aplicația personală a fiecărui polemist. Între toate pozițiile exprimate se distinge cea a lui Dumitru Drăghicescu, cel care afirmă în cartea sa "Din psihologia poporului roman" că nu există nici un dubiu în privința faptului că ortodoxia a fost retardantă pentru spiritul românesc datorită împrumuturilor nefaste pe care le-a făcut în special din zona slavo-balcanică.

H.-R.P.: - Din punct de vedere al eticii discuției cred că nu se mai poate astăzi discuta ca și când printr-o opțiune liberă noi am putea abandona o tradiție religioasă seculară, o tradiție în mijlocul căreia am trăit. Nimeni astăzi în România și, în general, nici ieri, nu putea să facă acest lucru, nici alaltăieri și nu-l va face nici mâine, nu poate pune discuția asupra identității spirituale românești în termenii: "Cum ar fi dacă aș abandona religia ortodoxă sau cum ar fi dacă tradiția bisericii ortodoxe ar fi eliminată din tradiția socială?". Nu! Ăsta este un dat de la care pornim. Eu nu pot în momentul în care vreau să fac ceva din mine să anulez ceea ce sunt în această clipă. Vorba lui Sartre, care-i foarte bună, este că "important e ce faci tu din ceea ce alții au făcut din tine". Ei bine, tradiția a făcut din tine ceva, tu de la asta pornești, e un dat. Pe de altă parte, nu cred că răul este în asumarea unor tradiții religioase, ci în modalitatea în care acestea au fost instituționalizate. Aș spune că tradițiile culturale, tradițiile religioase nu devin efectorii decât atunci când sunt cuplate cu o situație instituțională existentă. Aceasta se bazează pe punerea laolaltă a mai multor indivizii prin realizarea unui spirit comunitar. Problema la noi nu trebuie situată în tradițiile religioase sau culturale, ci în modul în care aceste tradiții sunt socializate prin intermediul spiritului comunitar și al instituțiilor. În felul ăsta, cred că se realizează ceea ce la Salzburg era pornirea unui dialog prin care nu o Weltanschauung este pusă în discuție, ci anumite zone din dezvoltarea argumentului. Empiric vorbind, este mult mai productiv să facem astfel. Prin urmare, eu nu doresc să situez discuția referitoare la defectele, minusurile și soluțiile practice pentru noi în planul punerii în discuție a tradiției ortodoxe sau a instituțiilor culturale cu disputa tradițională, uneori tâmpit-oțioasă, dintre moderniști și tradiționaliști, ci aș porni de la situația spiritului comunitar de astăzi. Eu cred că dacă există o datorie pentru intelectualii de astăzi, ea este una singură: să se concentreze pe instituții și să favorizeze formarea unui spirit comunitar care să nu mai permită ca toaletele publice să fie în România cum sunt. Astea sunt probleme empirice despre care aș spune că pentru noi, întrucât sunt foarte intim legate de descentrarea noastră spirituală, sunt probleme metafizice. Aș aminti aici o vorbă a unui rabi din sec. al XVIII-lea, care spunea că "pentru mine, problema fizică a pâinii care îi lipsește aproapelui meu este o problemă spirituală". Din cauza asta, problema w.c.-urilor publice care sunt în sine un autodenunț, un scandal, devine prin cuplarea cu problema descentrării spirituale o problemă spirituală.

I.T.Ș.: - Cum ați găsit Timișoara anului 1997? Cum vi s-a părut atmosfera intelectuală de aici?

H.-R.P.: - Extraordinar de vie. Din cauza asta, când am auzit la unii prieteni la care țin enorm un lamento privitor la provincia în care se află Timișoara m-a impresionat neplăcut. Dimpotrivă, cred că sunt toate datele pentru a ieși din nevroza provincială pentru că nu sunt datele unei nevroze provinciale. Timișoara e un centru de lume, iar această lume trece dincolo de granițele României. Este un centru regional al unei zone care include o parte din Serbia, o parte din Ungaria, ceea ce ar fi trebuit să fie dacă anumite intenții ale patrioților noștri din sec. XIX, mă gândesc la Șaguna, s-ar fi realizat cu ajutorul Casei de Habsburg - Marele Ducat al Banatului. Mie mi se pare foarte straniu să gândești situația Timișoarei în raport cu descentrarea provincială.

I.T.Ș.: - Și totuși, reflexe defetiste ale complexului provincialului...

H.-R.P.: - Acesta este deja datat, pentru că ceea ce se vede în Timișoara, cum se vede și în București foarte bine și în acele orașe din România care au început să se trezească, este că parcă sângele curge mai accelerat, că există o dorință de a fi activ, de a dobândi ceva prin tine însuți. Spiritul întreprinzător de care ați amintit adineaori este ceva care se deșteaptă. În Timișoara el este deja foarte viu. Culturalmente, a vă cantona în lamento-ul provincial este o eroare și cred că *factual* vorbind este *fals*. Eu am o viziune a Timișoarei care este fatalmente foarte pozitiv colorată, pentru că atunci când vin sunt înconjurat de foarte mulți prieteni, oameni care îmi sunt foarte dragi și alături de care mă simt foarte bine; din această cauză, văd sub o specie foarte bună Timișoara.

Cronica literară

Viața și moartea maeștrilor dansatori

1. N-am scris prea des despre cărțile cărășenilor și rău am făcut. Fiindcă apare la Reșița un mare număr de cărți, dintre care unele demne de iubirea noastră. Se scrie acolo mult și se trăiește frumos în cultură. Gheorghe Jurma, Octavian Doclin, Valeriu Leu, Nicolae Sârbu, Iacob Roman, Ada Cruceanu-Doclin, Ion Chicere au ieșit în librării cu câte trei-patru cărți (de n-or fi mai multe) ceea ce evocă nu o frivolitate sau o ocoșenie bănățenească, un soi de intemperanță vinovată, ci sertare pline, râvnă culturală, pasiune pentru valorile știute și neștiute ale locului. Cărțile sunt recuperatoare, în sensul nobil al cuvântului. Ele nu sunt ilustrări ale unor talente (nu sunt doar atât), ci opera unor animatori excepționali, organizatori de cenacluri, creatori de reviste, șefi de edituri, inși prin care se respiră atât pe înaltele reliefuri ale faptului artistic, cât și în universul boem al tuturor șanselor și neșanselor personalității.

*

2. Gheorghe Jurma a publicat, înainte de toate, cărțile **necesare**. A scris dicționare, antologii "bănățene", bibliografii ale presei locale ș.a.m.d. A stat prin arhive rarisime descoperind itinerare rarisime: a aflat (și a scris o carte) despre ce-i cu masonii bănățeni. E o carte de știință, sobră, așa cum se cuvine unui cercetător auster cum e domnia sa. A tipărit studii despre Eminescu (nu-i Oravița locul sacru al trecerii bănățenești a poetului național?) dar și despre creatorii locului, mereu ignorați la casele mari ale scrisului critic. Conducător de cenaclu, intransigent în opțiunile-i categorice, Gheorghe Jurma a publicat cu oarece vreme în urmă o carte remarcabilă, rămasă, din păcate, fără ecou: **Întâmplări cu Afilon**.

*

3. În încercările sale de a defini Banatul, Lucian Blaga insista asupra fabuloaselor sărbători ale locului. Bănățenii sunt cântăreți, dansatori, au harul petrecerii. Țară a cântecului, Banatul a avut, mai rar, șansa de a-și pune în evidență dansatorii. **Întâlniri cu Afilon** e, în acest sens, o premieră.

Afilon Iațcu a fost, înainte de toate, un personaj exponențial al "bănățenismului". Dansator, nu era mai puțin artist în toate gesturile, opțiunile, alianțele sale. Personaj pitoresc, așa cum se cuvine oricărui creator de dans popular, oricărui pasionat al petrecerii, el era un reflexiv: un intelectual. Prețuia scriitorii, artiștii altor domenii și se bucura să rămână în preajma lor. Avea simțul umorului (cum să trăiești **sărbătoarea** în afara lui?) dar și o bunăcuviință de aristocrat al locului. Făcea parte din dinastiile țăranilor rafinați de o știință a vieții, moștenită din generație în generație. În Olanda sau în Iugoslavia, țări în care a fost "instructor de dans", a lăsat amintiri, fani, discipoli. a fost prieten cu Amza Pellea și cu Sorin Titel și cu mai toți cărturarii locului. Era aretip sau "prototip" al bănățeanului. S-a născut la Glimboca la 23 martie 1941 și a murit la 25 ianuarie 1989, de cancer. Același interval al vieții l-a parcurs un eminent folclorist bănățean, Vasile Crețu. Carte despre Afilon, volumul lui Gheorghe Jurma nu uită să fixeze reperele celeilalte existențe, cea a importantului om de cultură care a fost Vasile (Tudor) Crețu, coleg al său.

*

4. Ca oricebănățean "exponențial", Afilon Iațcu trăia bucuria de a povesti. Era un bun povestitor, și Gheorghe Jurma, harnic cercetător al culturii

bănățene, a intuit șansa pe care o are înregistrând evocările lui Afilon. Cartea a început cu aceste evocări, dar a continuat cu monologurile prietenilor, ale cunoscuților, ale celor ce i-au fost în preajmă. Colecționând documente, autorul știe să distribuie accentele, să sublinieze ceea ce e tipic, ceea ce e specific locului. Are în urma lui un număr de cercetări pe care le confruntă cu mărturisirile eroului nostru.

Gheorghe Jurma adună mărturii, dar și texte teoretice, transcrie pagini din jurnalul său, dar și din jurnalul și corespondența lui Afilon Lațcu (omul era extravertit, lega lesne prietenii și scria cu plăcere, "se povestea" fără contrângeri speciale), notează bocetele rostite la înmormântarea din Glimboca. A murit un om care nu împlinise încă 50 de ani. Grefierul, cronicarul acestui timp al Banatului nu vrea să piardă nimic din istoria vieții și a morții lui Afilon.

*

5. Au murit, înainte de a împlini 50 de ani, Ioana Em. Petrescu, Dana Dumitriu și Marius Robescu, Sorin Titel și Virgil Mazilescu, Daniel Turcea și George Suru, Ioan Monoran și Constantin Pascu, Aurel Dumitrașcu și Dan David și câți alții, Dumnezeule! Ieri Valentin Tașcu mi-a adus o carte intitulată **A învăța să mori**, alaltăieri am scris o prefață la **Picătura de cucută** de Paul Eugen Banciu, carte despre agonie, sinucidere, extincție. Cu trei zile în urmă am încheiat un antijurnal intitulat **A muri în China**. Poezia cea mai comentată, parafrazată, studiată în ultima vreme e **Odă în metru antic: nu credeam să-nvăț a muri vreodată e vresul regent**. Noua unitate a culturii se realizeză nu în jurul tradiționalului **a învăța** așezarea în lume (secole de-a rândul **a învăța** însemna **a învăța știința vieții**), ci în preajma lui **nu credeam să-nvăț a muri**.

Dacă Gheorghe Jurma ar trăi la răscrucea vedetelor cinematografice, dacă notorietatea sa ar ieși în afara Banatului, cartea ar putea deveni scenariul unei superproducții. Fiindcă ea se află pe liniile de forță ale acestui prezent care creează altă unitate spirituală, altă ordine a valorilor, alt tip de **love story**.

Cornel UNGUREANU

Gheorghe Jurma, **Întâmplări cu Afilon**, Ed. Timpul, Reșița

Dincolo de cuvânt

Faeton

Eminescu, **Împărat și proletar:** "Pe malurile Senei, în **faeton de gală,/** Cezarul trece palid, în gânduri adâncit;/A undelor greu vuiet, vuirea în granit/A sute d-echipajuri, gândirea-i n-o înșeală;/Poporul loc îi face tăcut și umilit". Așa cum deslușim din context, **faetonul** este o trăsură, dar una deschisă și elegantă **(de gală)**. Denumirea veșnicește amintirea unuia dintre cei mai cutezători eroi ai mitologiei antice, aceea a lui Phaethon, feciorul lui Helios (Soarele) și al Clymenei. Râvnind și jinduind să conducă, măcar o zi, carul părintesc al luminii și dobândind cu greu încuviințarea tatălui său - care îi făgăduise, totuși, îndeplinirea oricărei dorințe, fie ea cât de nesăbuită, iar acum nu mai putea să-l amăgească - Phaethon, datorită temerității sale juvenile, era cât pe ce să pârjolească pământul... Atunci Jupiter, negăsind altă ieșire din impas, ca să salveze lumea de pârjolul căzut din văzduh, fu nevoit să-l trăsnească pe Phaethon, care se prăbușește, mort, pe țărmul unei ape italice, fluviul Eridanus. Pe o stângă din preajmă, Naiadele au încrustat această frumoasă inscripție: **Hic situs est Phaethon, currus auriga paterni,/Quem și non tenuit, magnis tamen excidit ausis** ("Aicea zace Phaethon, mânaciul carului părintesc. Chiar dacă nu a putut să-l stăpânească, s-a prăbușit după ce cutezase isprăvi mărețe"). Într-un episod pe bună dreptate celebru din cartea a doua a **Metamorfozelor** sale, Publius Ovidius Naso descrie pe larg cutremurătoarea aventură, înfățișându-ne, printre altele, alcătuirea "carului" de foc ceresc, prototip al "faetonului" din veacurile mai noi: "Așadar cercând să zăbovească atât cât i-a fost cu putință, părintele Helios și-a petrecut feciorul la mărețul car, dăruit de Vulcan. De aur erau osiile, de aur obezile, de argint șirul de spițe ale roților. De-a lungul jugurilor, topaze și alte nestemate răsfirau raze strălucitoare, răsfrângând lumina Soarelui". Armăsarii înhămați la car au răsuflarea învăpăiată, purtând nume stranii, vrednice de o atare legendă: Pyrois, Eous, Aethon, Phlegon. Cu sensul "trăsură de lux, deschisă, cu patru roți, înaltă și ușoară", **faeton** pătrunde în teatrul lui Vasile Alecsandri: "Veți avea bunătate a pune la dispoziția vărului **faetonul cel albastru".** Amintesc, din treacăt, că limba franceză păstrează, mai vie, amintirea temerarului fiu al Soarelui: printre sensurile lui **phaéton** se rânduiește și acela de "vizitiu, mânaci, mânar".

Faeton, în română, face parte dintr-o amplă serie de sinonime sau, mai exact spus, aparține unui câmp semantic extrem de bogat. Lista care urmează, selectivă, cuprinde termeni foarte diferiți ca obârșie; unii dintre ei, ieșiți din uz; alții, cunoscuți și întrebuințați doar ca regionalisme; câteva neologisme: **berlină, bihuncă, birjă, brec, brișcă, butcă, cabrioletă, caleașcă, caretă, carâtă, carpent, chibitcă, cocie, cupeu, daradaică, diligență, docar, fiacru, hinteu, landou, nadiceancă, olac, poștalion, ricșă, șarabană, șaretă, trăsură.** Aproape toți termenii cuprinși în această listă au pătruns în literatură, mai ales în cea de evocare. Ca atmosferă și ca rezonanță, mai aproape de **faeton** este slavismul **rădvan,** atestat încă din cronici și din literatura populară: "Când la poartă, frate, tată,/Un **rădvan** că se arată,/Tras de șase telegari,/Negri, ageri armăsari". De la Odobescu încoace, **rădvan** se ivește cu precădere în literatura de evocare: "Când se sfârșiră pregătirile, doamna Smaranda și domnița Chiajna se urcară falnice în **rădvan".** Sadoveanu, **Cântecul de dragoste: "Rădvanele** gemeau din încheieturi prin nouri de praf, surugii, pe cai mărunți, chiuiau înmălădiindu-și harapnicele nere pe deasupra capetelor pletoase"; tot Sadoveanu, **Nunta domniței Ruxanda:** "A fost în ziua aceea **plimare cu rădvanele,** între călăreți. A ieșit toată curtea, cu măriile lor Domnul și Doamna și cu însurățeii". Coșbuc, **Nunta Zamfirei:** "De cum a dat în fapt de zori/Veneau, cu fete și feciori,/Trăsnind **rădvanele de crai,/**Pe netede poteci de plai;/La tot **rădvanul** pentru cai,/Ba patru sori"; "Iar mai spre-amiazi, din depărtări,/Văzutu-s-a crescând în zări/ **Rădvan** cu mire, cu nănași,/Cu socri mari și cu nuntași/Și nouăzeci de feciorași/Veneau călări".

Cât despre **berlină,** termenul ne întâmpină într-una din cele mai nostalgice poezii ale lui Ion Pillat, **Aci sosi pe vremuri:** "Nerăbdător bunicul pândise de la scară/**Berlină legănată prin lanuri de secară.**//Pe-atunci nu erau trenuri ca azi, și din **berlină/**Sări, subțire-o fată în largă crinolină". Bineînțeles, **berlină** este un neologism, în alcătuirea căruia recunoaștem numele orașului Berlin, unde această "trăsură" era la modă. Tot neologism - un franțuzism învechit - ni se vădește a fi și **fiacru,** pe care îl aflăm în scrierile lui Constantin Negruzii: Luai un **fiacru** și vizitai orașul". **Cocie** și **hinteu** sunt regionalisme, cel dintâi, folosit în Banat, al doilea, în cea mai mare parte a Transilvaniei. **Butcă** sună arhaic și era utilizat mai ales de scriitorii moldoveni. Ion Neculce, **Letopisețiul...:** "Împăratul au luat pe Dimitrașco-vodă și l-au ascuns într-o **butcă** a lui, de cele cu doă roate".

Însemnările de acum, care ar putea fi lesne dezvoltate, confirmă, încă o dată, bogăția și diversitatea lexicului limbii române.

G.I. TOHĂNEANU

Picătura de cucută

Încăperea a doua e sufletul

Amintirii lui Simion Lucaciu

De curând a plecat dintre noi încă un om. Un creator ce-și proiecta asupra celor din jur lumina sa pentru a o recupera, întreagă, îmbogățită de lume aflată sub cea a Soarelui celest și a o restitui din nou, ca parte din sufletul său, celorlalți. Cândva, prin el am descoperit mecanismul complicat prin care ia naștere orice operă de artă, din muzică, pictură, literatură... Atâta meșteșug, atâta trudă, atâta artă. Prin el am descoperit detașarea de cele lumești, la modul înalt, al trecerii peste faptele "trecătoare", al evenimentelor, ce par să formeze adâncul, când ele nu sunt decât suprafața. Prin el am descoperit tainele luminii risipită în jur, să putem deosebi casele de propriile lor acoperișuri, toamna de vară, iarna de întunericul nopții, atât de bogat colorat pentru puținii ce îndrăznesc să-l privească, să ghicească jocul înrourat al stelelor, nisipul sideral al eterului și piatra selenară. Și am mai descoperit aunci, cu vreo treizeci și cinci de ani în urmă, că suntem la fel de copii și la fel de bătrâni, tot timpul, din adolescență până la senectute, iar ceea ce se supune trecerii anilor este doar trupul. Că dragostea și ura lovesc sufletul, dar țin întotdeauna de trup, că facerea de bine e o datorie în scurta noastră trecere pe pământ, în urma căreia singura mulțumire admisă este cea a sufletului tău, ca un fel de împăcare cu destinul exemplar ce nea fost dat inițial.

Când l-am cunoscut, eu tocmai pluteam într-o pubertate târzie, confundând încă boii domnului cu macii, descoperind pe piele proprie primele lecții ale trupului, ce schimbă copilăria în adolescență și o dată cu ea, optica asupra celor din jur. Natura, văzută până atunci în detaliile ei semnificative, se îndepărta și, în vreme ce omul, ființa lui, se apropia, aducând cu el aerul acid al timpului lumii omenești. Eram un neofit, de nu chiar un retardat sufletește față de ceea ce mă aștepta, pentru că în timpul real îmi luasem bacalaureatul și intrasem la prima facultate. Eram aproape de a atinge performanța butadei care zice că dacă până la douăzeci și cinci de ani nu dobândești un viciu, după aceea te poți lăsa oricând de patima cu care te deprinzi. Mă fascina puritatea iluziei de a putea să fii om-înger, om-copil, om-nor, într-o lume de fiare, care, parcă temându-se de tine, te priveau ca pe o excepție, venită să le coloreze ambiental, habitalul, arealul, așa, doar pentru a fi în pas cu tot restul planetei. O găză dintr-un insectar. Vie. Cu acul de gămălie pus alături, amenințător, ca într-un fel de rezervație. Nu puteam concepe că existau asemenea rezervații, doar pentru a demonstra restului lumii că și cei de aici sunt la fel cu ei, adică și păstrează în niște paralelipipede de sticlă excepțiile, lăsându-le să se devoreze între ele, după specificul fiecărei specii. Când, mai târziu, mi s-a atras atenția ca puntea peste care tocmai trecusem, pusă peste un abis, era putredă și s-a rupt în urma mea, iar eu am râs, de parcă nu despre mine ar fi fost vorba, mi s-a republicat cu cruzime: "O să râzi și atunci când bârna se va rupe sub tine și-ai să cazi în gol?! Nu ești făcut pentru lumea asta! Nu poți percepe răul! Nu crezi că toți cei din jur îți moartea! Te iluzionezi că trăiești pe alt tărâm, dar mănânci în lumea asta, muncești în lumea asta, iar până la urmă va trebui să te-nveți și tu să urăști și să ucizi!".

A trecut un om pe tărâmul de unde venise sau unde se păstrase inocent aproape șapte decenii, doar trupul îmbătrânindu-i treptat. La aflarea veștii, tocmai eram pregătit să mai mor puțin, câteva luni, pentru ca la celălalt capăt al tunelului să mă pot iluziona că sunt la fel cu ceilalți și să intru în hora lor. Am simțit o strângere cumplită undeva prin piept la gândul că vreo câțiva ani, până când o să mă lepăd și eu de trupul ce-l port, n-o să-l mai întâlnesc. Abia spre seară, ajuns acasă, am notat pe o bucată de hârtie: "Semnele morții destinului: și **"Asist** cum îmi moare destinul" (spre întremare am completat: "de om", apoi, mai jos, cu un stins aproape ilizibil: **"Simt** cum îmi moare destinul", iar departe: "Există oameni, doi, trei într-o viață care-ți ies în cale, mișcați de Providență, pentru a-ți schimba, poate inconștient, destinul sau a-l împlini... Dacă nu ar fi fost el, viața mea ar fi pornit pe un alt făgaș, într-o altă lume, într-un alt spațiu, cu o altă tânără iubită, care-ar fi devenit cândva soție, cu alți copii, ...".

Urma o pagină albă, unde-ar fi trebuit să fie acest text în întregime, iar în josul ei ciudata întrebare: "Există Providență? Sau ceea ce ni s-a întâmplat deja, mai numim destin, numim calea vieții noastre și descoperim înăuntru ei câteva momente cruciale când un om, care te-nvață să fim buni, să fim înțelegători cu ceilalți, să ne păstrăm deasupra Vălului Măyă-ei, să credem în sinele și puterea noastră interioară, fără a fi orgolioși, vanitoși, egocentrici? Oameni ce ne arată senin lumea din jur ca pe un ansamblu de holograme ce repetă imaginea universului... Să credem în ritmurile noastre și să armonizăm cu ele, iar pe acestea cu marele cosmos, pe care, oricât am face abstracție, nu vom reuși decât să ni-l îndepărtăm și să credem, ca hârciogi ce sunteți, că singura lume adevărată este cea a galeriilor noastre subpământene, omenești, cu mica ei complexitate de semne proprii, ce încearcă să ne dea iluzia că reprezintă părți esențiale din marele univers.

Și iarăși întrebarea relativizantă: "Dar nu e și asta o altă iluzie de care avem nevoie pentru a ne putea apropia mai ușor de condiția inconștientă a animalului? Desigur că în lumea brutală, cinică în care trăim, cei ce nu-și construiesc iluzia asta mor încrâncenat, mor greu, își apără și ultima secvență de viață ce o mai au la dispoziție". Răspunsul e dat, doar în două tipuri extreme și la fel de dogmatic, pentru a nu-fi luat în seamă decât în răceala lui teoretică. Ciudat nu e faptul că din evantaiul răspunsurilor fiecare își poate alege pe cel ce crede că-i corespunde, ci că singurele opțiuni mai de luat în seamă se situează sau la un capăt, sau la celălat, însoțite de note, bibliografii, trimiteri la alte texte, ca arsenalul cultural obligatoriu pentru a susține cât mai "științific" un punct de vedere (în sensul larg, pentru că și folosirea citatelor din Cărțile Sfinte are aceeași menire tehnică, specifică luptelor de idei). Ciudată, repet, e faptul că înțelepciunea de la mijloc, a bunului simț al omului de artă nu e luată în seamă decât în rândul truismelor specifice "filosofiilor vieții". Dar care nu toate filosofiile și teozofiile sunt ale vieții, despre ea, pentru înțelegerea ei?

N-am avut un guru decât în tatăl meu, care metafiziciza pentru a-și face aerul mai respirabil. Am avut, în schimb, doi-trei oameni - copii - nor pe care Providența i-a scos în drumul meu, așa cum era, bântuit de hățișuri și poteci înșelătoare, oameni care, fără să-și dea seama ce fac, dar descoperindu-mă în plină disperare, mi-au zis doar: "Pe aici!" și au plecat. Au început să dispară aceste repere ale destinului, semn că trupul meu continuă să-și strângă hainele, să le pună în cufere pentru ocolul lumii.

Paul Eugen BANCIU

Fiore di virtu

Armata arhetipală (II)

Întâi oastea ungurească, săcuii, au dat dosul a fugi. Cum se întrezăresc, oștile împăratului și cele ale lui vodă Constandin Brâncoveanu încep pregătirile: "Deci dar nemții, cum au văzut pogorârea oștilor turcești acolo dreptu la Tohani, ei spre câmpu den jos de Zărnești s-au tras". Acolo s-au orânduit "după a lor bună orânduiala". Mișcările premergătoare se desfășoară cu lentoare: "unii despre o parte și alții despre altă parte viindu", tensiunea crește pe măsură ce armatele se tot apropie; în cele din urmă "s-au lovit", "cîndu au fostu la zece ceasuri den zi într-o luni, avgust 11" (Radu Greceanu, **Cronicari munteni, 3, 1984, p.37).** Atunci, în zi de luni de început de august, cu două ceasuri înaintea prânzului, "s-au lovit" oștirile și, spre surpriza tuturor, "făcînd tătarîi iureș înainte, întîi oastea ungurească, săcuii, au dat dosul a fugi, nimic stându de războiu". Acestei neașteptate cedări îi urmează pe dată și alte defecțiuni pentru că, dînd săcuii dosul, cum spune cronicarul, "rău au smintit pre nemți". Sminteala provine de la faptul că "o seamă de oaste nemțească den aripa den stînga rumpîndu-să" au venit asupra tătarilor care îl alungau pe săcui, așa încît oastea turcească a putut pe dată "pă de altă parte năvală asupra lor făcîndu". Urmarea acestei cedări neașteptate e că ienicerii "îndată au început pă nemți a-i înfrînge foarte rău și grozav tăindu-i, și mare moarte într-înșii făcîndu-să pă de toate părțile". Pe de altă parte și aripa cătanelor, aceea "care să luasă asupra tătarîlor" încercînd să țină frontul în locul săcuilor care dăduseră dosul, nici ea nu a reușit să întoarcă soarta bătăliei cu toate că realizase o mișcare de învăluire, "că luase pre turci pe denapoi", numai că aceștia întocându-se asupra lor, "rău i-au stricat și pă aceia". Prin urmare războiul a ținut "ca într-o jumătate de ceas". Explicația acestei biruințe "minunate și grabnice" este, de bună seamă, de origine divină; ea, victoria, este "osânda" care "de la Dumnezeu căzuse" asupra imperialilor "pentru răutățile ce făcuse, și gândiia a face săracii de Țări Rumânești". Înfrângerea fusese atât de categorică încât "tocmai și capetile oștilor, și sfetnecii, și povățuitorii ce-i purta, nimini n-a scăpat, unii vii prinzându-i, alții în război periți fiind, și den căpeteniile nemțești și den boiarii unguresti capete mari, anume Tekeli și alții au pierit".

Războiul alor noștri cu turcii. Ceea ce în organizarea armatei romane erau "bulucuri" despărțite, din considerente de tactică militară, de "locuri desarte", la Ion Vodă, zis cel Cumplit, erau "polcurile" (Grigore Ureche, **Letopisetul Țării Moldovei**, texte stabilite de P.P. Panaitescu, p. 158). Organizarea este opera voievodului care singur "au împărțit oastea sa în 30 de polcuri și la tot polcul au dat câte o pușcă". Armata mai avea în dotare "și 80 de pușci husnițe" (bombardă - n.n.). Numărul soldaților este apreciabil: "Iară toată oastea lui era 30.000"; la acestea se adaugă "prostimea și adunătura ce era pre lângă Ion Vodă". Ca întotdeauna în momentul în care puhoiul otoman se apropie apare trădarea: "La începutul războiului zic că o samă de moldoveni să vă fie închinat la turci". Numai că răsplata trădătorilor a fost pe măsura gestului, întrucât "turcii i-au pus în frunte, de s-au oprit focul într-înșii, de au perit cu totul". Curajul alor noștri este remarcat și de cronicar, dar și de osmanlâi; aceștia văzând "pre moldoveni că vor să moară, decât să nu biruiască, cu multe meșteșuguri au nevoit să-i amăgească pre moldoveni, să-i aducă asupra puștilor". Ceea ce se petrece seamănă cu o tablă de șah în care, ca niște strategi iscusiți, voievodul muntean și pașalele ordonă retragerile și înaintările trupelor menite să atragă adversarii în ambuscade: "Ci văzându moldovenii merteșugurile lor, nu-i goniia mult, ce numai până da dos, că vediia că fuga lor ieste cu înșă;ăciune, că de multimea lor tot locul acoperisă". Și otomanii reliază cutare flanc și se concentrează asupra altuia: "Deci lăsându turcii partea dispre cazaci, cu toată puterea s-au întorsu spre moldoveni și pușcile toate le slobozâia într-înșii". Trupele moldovenești se prezintă foarte bine, nu cedează, dimpotrivă "așa sta, cum s-ar fi gătit să moară au să izbândească". Urmarea previzibilă în atari situații e că "multă moarte s-

au făcut între amândouă părțile, că nu era loc a călca pre pământu, ci pre trupuri de om".

Remarcabilă, în concentrarea ei sugestivă, este descrierea luptei dintre ai noștri și păgâni. Se simte participarea afectivă a lui Grigore Ureche: "Așa mai apoi să bătiia de aproape, cât și mâinile le obosisă și armile scăpa. Acela praf să făcusă, cât nu să cunoștiia care de care-i ieste, desăneate și di trăsnetul puștilor nu se auziia dispre amândouă părțile, nici pușcașii nu mai știia în cine dau". Este interesant de urmărit deciziile milutare ale voievodului; astfel, la un moment dat, "Ion Vodă au îndireptat pre ai săi dinapoia puștilor, să să odîhnească puținel". Și turcii așijderea procedează. Pe urmă se produce un fapt cu urmări nefaste pentru oastea lui Vodă "Așa stându și privind unii la alții, au dat o ploaie mare, de li s-au muiat praful. Ci nu au fost moldovenilor nici o îndemână că puștile li s-au muiat".

Din cauza mulțimii turcilor și a năvalei oastei tătărăști a rămas numai "pedestrimea și oastea cea di strânsură (...) și 300 de cazaci". Rămas fără "oastea cea călărească, Ion Vodă s-au dat glas cu cazacii, să să pedestrească toți, că pedestrimea moldovenească era aproape de 20.000 de oameni". Pe urmă voievodul dă ordin de ofensivă la care însuși participă: "Și năvălind cu dânșii însuși Ion Vodă, au luat pușci ușoară de la turci și legându tabăra, s-au dus înapoi și s-au tras înapoi, la un sat, la Roscani, de s-au îngropat, unde mare nevoie avea de apă". Acolo au rezistat trei zile cu toate că "puștile" turcești au început "a bate într-înșii, ci nimica nu le strica, că să îngropasă bine în șanțuri". Ultima decizie voievodală ține seamă de starea armatei ai cărei oșteni i-a văzut Ion Vodă "că flămânzescu și mor de sete și praful încă îl împuținaseră". Și tot domnul judecă șansele militare și înțelege că "să fugă să scape loc nu era, doară să zboare, că conprinsese turcii tot locul". Prin urmare gândi Vodă "că doară cu blândețe și cu jurământu făcându cu turcii, doară va scoate de la moarte". Desigur că turcii "bucuroși fură la una ca aceia, decât arme și cu sânge, mai bine cu înșălăciune să-l dobândească". Din jurămintele pe care domnitorul le pretinde turcilor putem deslușì grija acestuia pentru cei din oaste. Așa deci jurară păgânii "pre pofta lui, ca să-l ducă viu la împăratul, pre cazaci să-i lase neatinși, să să ducă de unde au venit, iară de aceialaltă adunătură să-i slobozească volnici, să să ducă la casile lor, că nu va fi paguba lui, ce a împăratului, căci sântu robi împărătești".

Ion Vodă ajunge pradă morții la fel cu Barnovschie Vodă, ori Constandin Brâncoveanu voievod, și alții asemenea, pentru că n-au priceput cu toții ceea ce prea lesne a înțeles cronicarul despre hirea Turcului care "niceodată (...) Creștinului cuvântulnu-l ține" nici "a-l amăgi rușine" nu-i este, ci pe toate "precum ieste vremea face" (Miron Costin, **Letopisețul...**, p. 30).

Daniel VIGHI

Viața mea e un roman

Epistolă de pe coclauri

...și repet a vă spune că nu mi se pare normal ca în aceste pustietăți să vină cineva (poate cu alinturi de la oraș, poate cu o rea intenție scăpată de la instincte), căci pe coclauri ar trebui ca solidaritatea umană să funcționeze și să se dezvolte negreșit, nu să ne dăm în petec ca animalele, căci vedeți ce se întâmplă de când nu ne mai lasă a trage în lupi și în mistreți din motive de ocrotire și echilibru ecologic, asta nu înseamnă să ne vânăm vecinii, puștile stând sigilate în rastel, iar vânătoarea nu se poate declanșa decât după ce a fost aprobată de forurile în drept, acestea cu toatele fiind altă problemă, în atenția onor. Dv. trebuind să rămână faptul că ne mâncăm mai rău ca fiarele, în loc să vedem, că bărbile ne cresc incomensurabil, că în fiecare zi se prăbușește un stâlp de telegraf, că nu mai avem habar ce-i aia societate, ultimul sereleu închizându-se anul trecut, iar căminul cultural s-a umplut de purecii oilor cantonate ilegal acolo de acoliții celui la care mă refer, ca să nu mai pomensc că mistreții bântuie ziua-n amiaza mare în ceea ce ar trebui să se cheme așezare omenească, fiind un noroc că nici școala nu mai funcționează de două sezoane, deși copii ar mai fi vreo doi-trei, însă extrem de sălbăticiți, iar învățătorul suplinitor nu mai e abordabil, nici nu suntem siguri că mai trăiește în casa bătrânească din buza pădurii, destul că dacă îndrăznești să te apropii prea mult, cineva, el sau amanta lui mută, deschide foc cu o armă ce sună artizanal, punându-te nu atât în pericol de moarte, ci în situația penibilă de a renunța la un dialog necesar pe tema perspectivei (atâta câtă e ea) educaționale în sat, deci nici acest palier al comunicării nu mai e utilizabil, pentru mine rămânând o enigmă cum s-a putut transforma astfel (dacă despre învățător o fi vorba) o ființă covârșită de duhul blândeții și veșnic pusă pe taclale, deși nimic n-ar trebui să mă mai mire, din moment ce fiul cel mic al împricinatului, descalificat școlar în urma unei triple repetenții în clasa a II-a primară, însă crescut herculean prin hrănire exagerată cu lapte, caș, urdă și jintiță, contribuind la performanță și o nesimțire nativă, dar, cu toată prudența în a respecta proprietatea termenilor, și o prostovănie explicabilă ereditar, ca și una dobândită la fața locului, ei bine, acest măgădan se arată, în ultima vreme, infinit mai periculos decât părintele său, fiind, dintr-o dată, frust și imprevizibil, ceea ce ne provoacă de-a dreptul spaime, dar și subtila angoasă, căci, judecați și Dumneavoastră, nu te poți prepara corespunzător atunci când aceeași persoană, la interval de câteva minute, ba te lovește imparabil și nejustificat cu parul, ba îți intră drăcește pe frecvența celularului, singura noastră modalitate de a comunica oportun cu lumea după ce restul rețelelor au fost spulberate, căci acest băiețel de 12 ani - câte un an pentru fiecare dintre membrii comunității noastre rămași pe poziții...

Viorel MARINEASA

Oglinda

Regiunea aceasta este luminată de doi sori. Eu văd doar unul. Acest soare nu este soarele știut, al lui Apolon, ticsit de lumină. Nu este nici măcar soarele negativ, soarele negru. Acest soare este de culoarea cenușii, este făcut din apă, cu fire de gheață în el și cu întuneric.

De la acest soare aștept eu ceva. La acest soare mă închin dimineața, când plec la slujbă. La acest soare mă închin la prânz, când mă întorc de la slujbă. Chiar și seara mă închin tot la acest soare, seara când încerc să alung demonii bând un pahar.

*

În ultima vreme, mă simt tot mai des steagul roșu, din anii '50, decolorat, subțiat de vânt, udat de ploaia rece, steagul roșu de la intrarea în căminul cultural. Și mă simt însăși intrarea în căminul cultural, pragul este peste care pășesc oameni umili, cu căciula în mână, aduși cu forța să asculte bazaconii despre marea putere sovietică și tătucul Stalin.

E noiembrie, în sală e frig, dușumeaua e dată cu motorină, miroase pătrunzător, lumina becului de la răsărit e chioară, maimuțoiul de la tribună vorbește și dă din mână, dar cuvintele sale nu se mai aud, parcă i-a tăiat cineva sonorul. Activistul gesticulează și vorbește cu atâta râvnă: dar fără sunete, fără sunete. S-a lăsat o uriașă liniște în sală, ca o mare ninsoare care i-a îngropat pe toți.

Atunci, mă transform, mă scurg tot, corp, privire și sentimente, într-o voce. Mă adun într-o voce, din mine a rămas doar o voce. O voce care se înalță tunătoare. Dar Dumnezeu unde este?

Oamenii sărmani sar în picioare speriați. Ațipiseră de frig, în liniștea mare. Încep să-și întoarcă pe dos buzunarele goale, să caute disperați pe sub scaune. Ca și cum Dumnezeu ar fi fost un bănuț sau un bilet de intrare pe care l-au pierdut neatenți.

*

Regiunea aceasta este luminată de doi sori. Nu sunt sori luminoși-orbitori. Nu sunt nici măcar sori inverși, sori negri. Sunt niște bieți sori de culoarea cenușii, făcuți din apă, triști, cu fire de gheață în ei.

Dar eu nu văd decât unul dintre cei doi sori. Înseamnă că și eu sunt multiplicat în două exemplare. Totul e dublu. Ca și cum cineva ar fi așezat aici o oglindă să lărgească spațiul, să dubleze lumea. Nu se știe care este originalul și care este copia. Ce se petrece în fapt și ce este doar o iluzie. Care e strigătul și care ecoul. Care este lumea și care este umbra sa fixată pe o peliculă de celuloid ce se învârtește etern în măruntaiele unui aparat gigantic. Și dacă acest aparat nemărginit, plin de rugină și de pânze de păianjen este cumva creierul lui Dumnezeu?

*

Un caligraf, un orfevru, un miniaturist inițiat ți-a lăsat la naștere pe piele un semn mai mic decât un bob de orez, cât un punct.

Semnul crește odată cu tine, sporește ca un mugure, se umflă și se deschide.

Dar nu-l poți citi decât la un moment dat: într-o anume zi, la un anume ceas. Până atunci punctele desenului

Poeme de Gabriel Chifu

sunt prea înghesuite unelete în altele, trei-patru linii băgate una în alta, suite una peste alta. Apoi, ele sunt prea depărtate: pe pielea ta, aidoma unor pietre aruncate la întâmplare pe câmp.

Ai vrea să descifrezi desenul. Dar nu îți este deocamdată îngăduit. Îți dai cu presupusul.

Aștepți.

Poate sunt scrise două versuri acolo. "Pe unii suferința îi ocolește totdeauna,/așa cum marea ocolește deșertul...". Poate e desenat chipul morții tale acolo. Poate e doar forma grafică a unei nesfârșite tăceri.

Rob al vântului imperial e omul rătăcitor

Omul rătăcitor plânge și pășește
pe câmpia fără amintiri, fără cărări, nesfârșită.

El caută chiparosul alb și nu-l găsește.
El caută chiparosul alb și nu-l găsește.
Pe câmpia nesfârșită, rob al vântului imperial e omul rătăcitor.
Ah, vântul care poartă pe cer, ca norii,
tăceri întinse cât o țară,
vântul care rostogolește prin colb sori palizi,
vântul care face să cânte cenușa,
vântul care smulge arborii din pământ, sentimentele din inimă
și secundele din oră,
vântul care revarsă în lume Disperarea,
până în nervurile frunzelor și în ochii noului-născut,
vântul care inundă lumea cu Disperare.

Exerciții de despărțire

Adun într-un rucsac tot ce găsesc în lăuntrul meu
și plec
Mai degrabă în glumă decât în serios,
mă îndepărtez de mine însumi.

De departe întorc privirea
și văd cum mă ciugulesc vrăbiile,
văd cum mă bat ploile,
văd cum trece peste mine
un tractor cu șenile din anii '50.
Privit de departe cu proprii mei ochi,
arăt ca o cutie metalică de conserve
ce tocmai a fost golită și aruncată la gunoi,
arăt ca o biserică
din care au fugit toți credincioșii,
arăt ca o noapte de Sfântul Bartolomeu.

Râd în hohote de imaginea mea,
până când râsul se desprinde de buzele mele
și pornește în zbor, face cale întoarsă,
se apropie de corpul meu părăsit și-l întreabă:
"N-am uitat cumva la tine o cheie ruginită?"

Cel de la margine

eu sunt cel de la periferie
sunt elefantul desenat de un copil nătâng direct pe bancă, fiindcă pe caiet nu mai are loc
sunt cel care aleargă singur în hohotele generale după ce s-a încheiat cursa
sunt cel care se bâlbâie care nu ține minte care greșește când trebuie să repete ceea ce toți
ceilalți silabisesc limpede "viață-moarte"
într-o clădire sunt scara construită aiurea care nu duce la nici o încăpere la nici o mansardă.
eu sunt cel de la margine
în mine orice propoziție care începe în latină sfârșește în limba barbarilor
în mine orice melodie devine țipăt sfâșiat
în mine razele soarelui ajung să înghețe
în mine împietrește săgeata în zbor
în mine verbele a fi și a nu fi se țin unul pe altul în gura deschisă la pândă în formă de zero.
eu sunt cel de la margine
sunt zidul care se năruie de singurătate
sunt marele depozit cu puncte de suspensie
sunt locul unde propozițiile cărții amețesc delirează și încep să se șteargă
sunt masa pe care joacă zaruri viitorul și demonii
sunt prețul pe care se șterge neantul când bate la ușa noastră
sunt geamul prin care el ne privește
sunt sacul lui cu boarfe
sunt mâna cu care el ne atinge.

Poeme de Paul Doru Chinezu

Epilog 1.

Îmblânzitorul de șerpi și-a pierdut
umbra -
zadarnic o mai caută privindu-i
pe cei din jur
lumea lui devine atât de labirintică
încât îți simte pielea prea solzoasă
și pielea asta-l doare
pentru că nu mai are acum
nici voce
și se încolăcește și sâsâie și sâsâie...

țipătul lui atât de crud luminii îi
dă voie să-și vadă imaginea
încet punându-se-n mișcare
pentru o altă zi pentru o altă noapte
scuturându-se astfel toate semințele
libere de gândul nostru
și mai presus de
veșnicie.

Epilog 2.

E o dimineață în care orice
dar de iubire
se transformă imediat în rozaliii prunci
intrați în veșmântul timpului -
e o dimineață în care văzduhul
pare un ghem de aripi în zbor
trecând peste noi peste noi aceștia
care ne trăim confiscându-ni-se
tot mai mult
cuvintele
mărturii și aduceri aminte că totuși
se mai și pot face schimbări
în aerul acesta care ne învăluie
precum o pânză de păianjen
aer plin de drapele și trandafiri
în care
întunecate și drepte
umbrele eroilor alcătuiesc
eșafodul.

Epilog 3

Ar trebui să-ntorc acum
cârma corabiei
dar mai am încă multe pământuri
de descoperit
încă multe țărmuri de
locuit -

sunt aproape un misionar care
pe puntea corabiei sale
fiind
stă obosit și pescuiește -
numai din când în când
neliniștea
spaima care îmi alcătuiește trupul
fără a fi întrebat și fără a ști
încearcă subtil
cuvântul să-l susțină cu
propriile ei fapte obscene.

Poem sălbăticit

Tot mai desfrunzite cad cuvintele acum
și-mi pare că se rup umbrele de noi
că totul devine atât de neînțeles încât
anonime-s pe rând orele care vin
care trec -

e o frică tot mai obsesivă-ntre noi
iar eu mă chem și nu mă recunosc
iar tu te chemi și nu te recunoști
bolnavi unul de altul și mereu renăscuți
seară de seară pornim spre
alte spații spre alți părinți.

Poem sălbăticit (2)

E o culme a singurătății trupul meu
e o culme a singurătății trupul tău
nopțile scot din gândurile lor
pietre cioplite având chipul meu
pietre cioplite având chipul tău
eu mă uit spre tine și nu te mai văd
tu te uiți spre mine și nu mă mai vezi
cineva strigă spre noi și cuvintele lui
se prăbușesc aidoma unor trupuri
de copii -

noapte și zi noapte și zi iarăși o aceeași
joacă de copii
fără de identitate precum
noi aceștia cei vii.

Intolerantul timp

Toată noaptea asta a fost un țipăt
în zadar încercam
să-i dau de capăt să-i întorc
umbra din drum -
ea era când corb când pescăruș
dedesuptul ei era când pământ
când apă -

mi-era dor de oglindă și chip
dar
eu eram oglinda și chipul
iar noaptea asta nu mai înceta
noaptea asta nu mai înceta
înceta înceta înceta...

Cu gândul departe

Bat cu toiagul în cearcănele
pământului
unul câte unul ies soldații
obosiți de uitare
armele au ciocuri de vulturi
mâinile trup de șarpe -

mă înspăimânt și brusc reintru
în amintirea lor
și amintirea lor miroase a sânge
a zâmbete de domnișoare fardate.

Eleganță și arhitectură

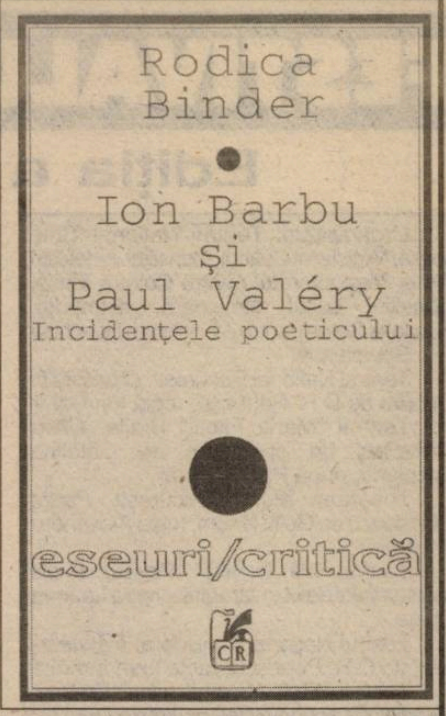

În **Ion Barbu și Paul Valéry. Incidențele poeticului,** autoarea propune o analiză minuțioasă a interferențelor de discurs poetic și metalimbaj la cei doi poeți. Rodica Binder stabilește o dublă corespondență între textele lui Barbu și Valéry: una la nivelul ideatic al creației celor doi, cealaltă în interiorul operei fiecăruia. Cea dintâi relație, așa cum autoarea însăși declara în cuvântul introductiv, se realizează dincolo de dimensiunile istorico-descriptive și biografice care i-ar putea apropia sau îndepărta pe cei doi poeți.

Accentul este pus pe textele teoretice-numeroase și organizate compact în cazul lui Valéry, mai puțin numeroase și orientate spre poetică doar în planul secund, în cazul lui Barbu precum și pe nivelul lor de autoreflectare. Metalimbajul, textul despre text - acesta este "jocul secund", ca termen generic, ce caracterizează oricare propensiune spre teoretizare a amândurora. Criticul urmărește pas cu pas (la nivelul dublu al coeziunii și coerenței) ocurențele și recurențele de limbaj și metalimbaj și stabilește o relație foarte strictă între teoria și practica poetică, o corespondență la fel de imbatabilă ca și axiomele pe care cei doi - de pe poziții diferite - le admirau.

Textele poetice prezentate în ultima parte a lucrării sunt analizate ca prelungiri ale discursului teoretic, cheia lecturii lor fiind aceea a autoreferențialității și a naturii lor aproape exclusiv conceptuale - o poezie eminamente intelectuală. Autoarea insistă mult asupra interferențelor și intruziunilor științelor exacte în versul celor doi. Ea demonstrează evidența faptului că pozițiile pe care se situează poeții față de știință (matematica) sunt opuse: Barbu, matematicianul Barbilian, vine dinspre matematică spre poezie; Valéry, "amantul nefericit al matematicilor", parcurge drumul invers. Criticul încerca să descopere în toate paradigmele poetice pe care le ia în discuție aceeași schemă de gândire a poetului român și francez. Și anume: rigoarea și disciplina discursului (structurat după modelele logice ale algebrei și geometriei) vorbesc despre alcătuirile universului moral și intelectual al creatorului.

Cu minuție, cu spirit tăios și glacial, autoarea pătrunde în intimitatea faptului scris, imitând uneltirile intelectuale ale celor doi poeți, ceea ce, de altfel, o ajută să descompună și să recompună resorturile intime analoge ale scriiturilor comparate. Procedând sistematic, ea reduce sfera creativității la trei regiuni de bază, în jurul cărora se grupează atât mostrele discursului teoretic, cât și ale praxis-ului: Logos-limbaj, Anthropos-spirit, Cosmos-lume. Fiecăreia dintre aceste trei entități i se consacră capitole distincte în care i se descriu mecanismele semantice de funcționare, fiind apoi reorganizată în mini-paradigme lexicale - un sistem semiotic ce figurează întregul arsenal al producerii și receptării de text literar.

Autoarea încerca să demonstreze prezența aceleiași idei de luptă-complementaritate, pur-impur, ordine-haos, intelect-afectivitate în sfera Anthropos-ului. Ea marchează această tensiune grupând termenii teoretici și tropii în dichotomia clasică apolinic-dionisiac. De fapt, în mai multe rânduri în lucrarea în cauză se insistă asupra interesului manifestat de ambii poeți față de valorile clasicismului elin. Grecia este și pentru Barbu, și pentru Valéry, o sursă dublă: mit și geometrie, Lira și Numărul pitagoreic. Principiile estetice ale poeziei filosofice și artelor antice în general servesc, într-adevăr, proiectului autoarei de abordare a ideilor poetice ale celor doi: trăirea intelectuală (artistică) a unei problematici științifice. În acest sens, criticul reperează în "caietele" lui Valéry și în scrierile științifice ale lui Barbu numele lui Parmenide.

Figura lui Narcis este frecvent invocată în studiu - atât în capitolele dedicate discursului cognitiv, cât și printre tropii inventariați în ultima parte, a practicii poetice. Narcis corespunde și paradigmei Logos-ului și celei a Anthropos-ului. Narcis-poetul este "robul" apei, al limbajului. Narcis-textul zăbovește asupra propriului chip, oglindindu-se, analizându-se cu minuțiozitate aritmetică. Acest aspect conceptual al versului celor doi este singura modalitate de abordare asupra căreia se insistă, în analiză, relevându-i-se cu strictețe simetria aproape perfectă cu exercițiul teoretic.

În ceea ce privește reprezentarea imagistică a lumii, autoarea culege din nou, la ambele nivele textuale, simbolurile în paradigme care, deși grupate separat, vădesc și unele zone de interferență. Obiectele lumii locuiesc în limbaj și scriere poetică. Să vedem care este legătura pe care elementele acestor paradigme o stabilesc între cele trei ipostaze ale gândirii și creației celor doi poeți: paradigma cosmică - ideal (condiția necesară, dar ipotetică a poeziei pure); paradigma arhitectonică - edificiu (forma precisă - finisaj); paradigma științifică - geometrie ("ut mathematica poesis"); paradigma mitologică - lira (spirit elin, apollinic) și aur (procese ale alchimiei); paradigma umană - spirit (podul cu "scândura subțire", precară, puntea suspendată deasupra prăpastiei, pe care e atât de riscant să avansezi).

"Teorema" pe care autoarea o dezvoltă și o demonstrează în paginile cărții se centrează în jurul problematicii conștiinței de sine a actului poetic, a cărui valoare epistemologică este riguros articulată în analizele paralele întreprinse (pe parcursul cărții). Gradul de "conformitate" pe care criticul mărturisește că încearcă a-l stabili între teorie și praxis este ridicat, fără ca lectura orientată semantic a poemelor și fragmentelor de proză să fie forțată. Acest fapt se datorează și unei operații de strămutare și reașezare, de remontare a textelor selectate spre analiză într-o ordine cauzală, după modelul unui joc de "puzzle".

Interferențele de text versificat și în proză, cu ecouri neașteptat de asemănătoare, la ambii autori studiați constituie fundamentul acestei lucrări. "Ferecată" hermeneutic, cu acuratețe, cartea Rodicăi Binder este și un interesant instrument de lucru, nu doar o bogată culegere de analogii. Cititorului nu i se lasă o clipă impresia existenței unui element întâmplător în echilibrul dintre propunere și realizare al studiului - un exercițiu elegant, o arhitectură epurată a demersului critic.

Dana CHETRINESCU

* Rodica Binder, **Ion Barbu și Paul Valéry. Incidențele poeticului,** Editura Cartea Românească, București, 1997

Jurnal de cărți

Meditație lirică

Ca versificație, tonalitate și sensibilitate poezia din **Psalmi** (Editura Albatros, 1997), amintește de lirica din tinerețe a lui Ștefan Aug. Doinaș. Se știe că poetul a proiectat un volum de debut, intitulat **Alfabet poetic,** laureat cu premiul "E. Lovinescu", care n-a mai putut să apară în 1947. Prospețimea imagistică de acolo, cantabilitatea versurilor, farmecul baladesc se întâlnesc și în **Psalmi.** Poeziile din acest volum nu reprezintă o versificare a **Psaltirii,** ci o meditație lirică pornind de la problematica psalmilor. Un spirit al gândirii libere înconjoară, aproape, fiecare psalm. "Simt, simt că ești grozav de obosit:/Creațiunea Ți-a stors toată vlaga./Așează--Te, și odihnește-Te un pic...//Îngăduie acum creaturile/să-și depene, în parte, fiecare după/ priceperea sa simplă, ghemul vieții.//Tu, oricum, nu mai poți să intervii./Tu-ai aruncat din mână zarurile,/și n-ar mai fost interesat pe urmă/să vezu cum cad. Ei bine, află, Doamne,/că astrele de mișcă pe elipse/prescrise, piersicii rodesc la termen./ Dar cei ce joacă astăzi suntem noi./ și numai noi... Așează-Ți bine capul/în poala mea, și trage-un pui de somn.// Te voi trezi la ceasul judecății".//**Psalmul VIII**/Volumul cuprinde o sută de psalmi, fiind, după știința noastră, nu doar cea mai amplă "prelucrare" poetică pe tematica psalmilor din literatura română, ci și una dintre cele mai valoroase. Așa cum există un spirit al psalmilor arghezieni, există și unul al psalmilor doinașieni. Cu texte de valoarea psalmilor se pot confrunta doar marile spirite. Uneori, versul poate lua forța pamfletului. "Când poporul acesta tembel va plăti pentru tot, pentru toate,/ ce vei face, Stăpâne, cu el/în teribila Ta bunătate?/Cu venin concentrat de crotal/își amestecă zerul, smântâna./ Oare e vreun infern mai total/decât cel ce și-l face cu mâna?/ Mila Ta? El Ți-o zvârle-n obraz/și-Ți rânjește la tunetul vocii./ Rostul lui pe pământ pare azi/să-și ucidă cu bâta proorocii.//Dar îngăduie-l, Doamne, și vezi//câți smintiți se pornesc să Te-nfrunte,/câte cranii surâd prin livezi,/câte moaște ne-așteaptă pe munte./Mai îngăduie-l, Doamne! Sub ușă/mai strecoară-ne-o biată speranță./Sfinții noștri cu bărbi de cenușă,/pentru ce nu-i așezi în balanță?/printre neamuri cu suflet hain/noi cu ce ne-am hrăni mai departe,/dacă nu ne-ai fi dat un tain/de cucută, de cântec și moarte..."/ /**Psalmul LXVI**//. Psalmii doinașieni sunt poezii ale interogațiilor fundamentale, vizând creația, condiția umană, raportul cu universul. Întrebarea traduce, de fapt, neliniștea existențială, drumul necesar spre înțelegere. "Care sunt materiile treze/vrednice prin duh să Te păstreze?/Vino, Doamne, -n ultimul iatac/al ființei! Și promit să tac".//**Psalmul LXXIV**//). Orizontul cultural al poetului naște disponibilități diverse. ("Doamne, ce Ți-ai propus pentru mileniul/ce vine? Timpul stă în fața Ta.//...//Da, Doamne: poate că va trebui/ să mori din nou, ca om, și să se știe/că oamenii te-au răstâgnit. Mormântul/pustiu va fi dovada învierii//Dar oare, pentru-a-l cuceri prin spadă,/ne vei chema-ntr-o nouă cruciadă?"// **Psalmul LXXXIV**//) Prin versul unui poet de anvergură culturală ca Ștefan Aug. Doinaș, poezia religioasă poate fi scoasă din starea de adormire, în care o ține excesul tradiționalist, și adusă mai aproape de sensibilitatea și nivelul cultural al omului contemporan.

Eros și zbucium existențial

Volum postum, **În adâncile fântâni ale mării** de Petru Creția (Editura Albatros, 1997) cuprinde în primul ciclu o răscolitoare poezie a iubirii și premoniției, într-o ambiguitate germinatoare de atitudini existențiale. Subintitulat **Poemele Ofeliei C.,** volumul fixează, în structuri complementare, momente de împlinire sau de criză ale unei iubiri naturale, în care, cu timpul, farmecul erosului rezidă dintr-o plasare pe coordonatele filosofiei existenței. Este un zbucium existențial în această iubire, proiectată divin în fulgurații hieratice sau coborâtă în spațiul natural al relației umane. "E bine să știm, e bine să știm, din schimbate și multe priviri,/ Că mereu vor fi zile și mereu vor fi ani,/Însă niciodată n-o să fie niciodată./E bine să știi asta, ca să te împotrivești/ Puterii negrelor vise, amarelor vise în care/umbrele noastre fierbinți se despart/Desfăcute și rupte de puteri fără chip,/ În timp ce strigăm fără glas/Prin creșterea îndepărtării, strigăm către cer/Nu, nu, niciodată, sau numai șoptim/Să nu mă uiți, să nu mă uiți,/Să te întorci din valea plângerii, din valea uitării,/Să vii, să nu mai pleci, și ne despart,/Ne tot despart, ne duc în alte părți ale vieții și-ale nopții/Negrele puteri, ne rup sărmanele îmbrățișări până când gheara/ Dimineții cenușii ne sfâșie cu vis cu tot/Durându-ne mai mult. (...)"//Deși crește dintr-un adânc fond cultural, poezia nu este obstrucționată prin devitalizare. Privită de la înălțimea arhetipurilor, iubirea intră în șirul evenimentelor existențiale obișnuite. O privire de limpezime clasică se așterne peste cele mai zbuciumate lucruri. "Ne-am întrebat de-atâtea ori, iubita mea, ce e cu noi,/Ce se petrece atunci când se petrece iubirea./Acum, departe, mi se pare că știu./Iubirea e iubire așa cum apa e apă și focul e foc,/Cum este faptul de a fi, sau vântul, sau felurita, adesea ascunsa/Frumusețe a formelor. Nimic de felul acesta nu este/Traductibil într-un alt limbaj ori reductibil la alt plan./În sfera pătimirii nimic nu este ca iubirea cât privește/Stricta ei cumpănă între durere și plăcere, suferință, bucurie,/Îndoială și încredere, deznădejde și mereu renăscută nădejde./Iar țelul ei este în însăși ea, nici măcar în desingurare,/Din ce se naște, la ce duce dincolo de ea, e fără mare importanță,/Face parte din viață și nu face parte".//Sensibilitatea clasicistului nuanțează percepția lirică. Proiectând o viziune a simplității clasice, **în adâncile fântâni ale mării** Petru Creția caută liniștea pe care nu o găsești la suprafața zbuciumată a talazurilor.

Scrisul și cartea

În volumul **Seară cu versuri în lectura autorilor** de Aurel Rău (Editura Albatros, 1997) se asociază poezia de notație cu lirica de meditație. Ciclurile volumului se ordonează după un principiu al rotației meditative, în care elementul particular coexistă cu proiecția largă pe coordonatele existențiale și culturale. Există în poezia lui Aurel Rău o înfiorare în fața faptului diurn, obișnuit, adică întâlnit frecvent, ce ar putea trece neremarcat. Totul plasat într-un circuit mai larg al istoriei, îndeosebi al istoriei culturale, în care **scrisul** și **cartea** reprezintă elemente esențiale. Iar învățătura tezaurizată aici este suport pentru o existență culturală. Poezia elogiază, deci, actul scrisului ca modalitate de exprimare culturală, ea însăși fiind expresia unei asemenea activități. De aceea, trimiterile spre faptul că cultură sunt frecvente în poezia lui Aurel Rău. ("cum un cot face aici ecliptica,/cum bocănesc copitele cailor,/cum prin Lancrăm s-a stârnit parcă un murmur de izvor, dulce./Lucian Blaga ațipește iar/și e o noapte fantastică/și e o noapte singură luminată pe întreg pământul,/de tinerețe fără bătrânețe,/ un subiect de istorie literară căzut din istorie,/ca o frunză care urcând coboară"). Poetul relaționează mereu momente de cultură, apropie spații îndepărtate prin ancore lirice. L. Blaga este amintit, din nou, în legătură cu o călătorie pe pământ lusitan. Trăierea culturală de la Sintra se revarsă în poezie - mici crochiuri lirice, ce surprind atmosfera și peisajul. Versul curge natural, în notație directă, aproape jurnalistică, trădând existența sub presiunea clipei. **Drumul** și **călătoria** devin în poezia lui Aurel Rău simboluri culturale.

Alexandru RUJA

FESTIVALUL DRAMATURGIEI ROMÂNEȘTI

Ediția a VII-a, Timișoara, 2-8 octombrie 1997

Organizatori: Teatrul National Timișoara, Ministerul Culturii, Consiliul Județean Timiș, Inspectoratul pentru Cultură Timiș, Consiliul Local Timișoara, Artmedia, Fundația Soros pentru o Societate Deschisă

Spectacole:

Teatrul National București, ***O batistă în Dunăre*** de D.R. Popescu, regia Ion Cojar

Teatrul "Maria Filotti" Brăila, ***Chira Chiralina,*** un spectacol de Cătălina Buzoianu, după Panait Istrati.

Theatrum Mundi București, ***Poate Eleonora...*** de Gellu Naum, regia Alexandru Tocilescu

Teatrul "Al Davilla" Pitești, ***D-ale carnavalului*** de I.L. Caragiale, regia Laurian Oniga

Teatrul National Timișoara, ***Păpușarii cehi*** de D.R. Popescu, regia Ioan Ieremia

Teatrul "Sică Alexandrescu" Brașov, ***Repetabila scenă a balconului*** de Dumitru Solomon, regia Alexandru Tocilescu

Teatrul National Iași, ***O seară romantică,*** un spectacol de Sorana Coroamă Stanca, după Vasile Alecsandri, Matei Millo și Constantin Negruzzi

Invitat în afara Festivalului:

"Cal Teatro" Madrid ***Don Quijote de la Mancha,*** un spectacol de Cătălina Buzoianu, după Cervantes

Festivalul dramaturgiei

Festivalul timișorean a făcut încă de la inaugurarea sa, cu șase ediții în urmă (cea de anul acesta fiind a șaptea), figură aparte. Firesc să fie așa, de vreme ce se voia un festival specializat. Primul criteriu de selecție nu îl reprezenta valoarea, poate nici măcar al doilea. Selecția urmărea ceva anume în repertoriile teatrelor: partitura românească. În consecință nu se lua oricum calea Timișoarei, ci doar după ce îți vei fi plătit datoria de onoare față de piesa autohtonă, anume aceea de a o înscena. Dar specializarea festivalului nu se limita numai la asta. Să ne amintim că s-a început, în 1980, într-o formă mai restrictivă: Festivalul (apoi Gala) era al Dramaturgiei Românești Actuale. Nu se jucau Caragiale, nici Blaga, nici Camil Petrescu și nici Eugen Ionescu; sărbătoritii de la Timișoara se numeau: Paul Anghel și Tudor Popescu, Ecaterina Oproiu si Paul Everac, Teodor Mazilu și Ion Băieșu, Romulus Guga și, desigur, D.R. Popescu. De la asta s-a plecat, iar dacă temenelele și realismul socialist se impuneau, în acele timpuri, în toată țara, "actualitatea" pieselor era în spiritul teatrului local, care jongla curajos cu șopârla. Pe scenă, se jucau, pe partiturile puternicilor zilei, opozanta și subversivitatea, iar în sală se rădea complice.

Învățătura lui 1989 a fost că regimul se subminează în fața teatrului, nu în interiorul său și cu alte mijloace decât cele ale Commediei dell'Arte. Efectul acelor evenimente asupra teatrului s-a resimtit și se mai resimte. Un lucru este cert: ce a fost în comunism de actualitate nu mai e și astăzi. Festivalul Dramaturgiei s-a realuat, după o pauză de opt ani, în 1995 cu nerv și entuziasm, totuși indiferent la trecerea timpului (și a gloriei). El își propunea să arate nimic altceva decât că avem dramaturgie românească de valoare (de acum se acceptau și piese ale dramaturgilor "inactuali"), dar mai ales să convingă că piesele epocii comuniste se bucură de acest statut. În fond, cu minime cosmetizări, se revenea la formula veche. Sigur că festivalul nu a putut demonstra nimic, pentru că, în general, festivalurile nu demonstrează niciodată nimic, în ciuda tuturor șarjelor, iar, în particular, pentru că dramaturgia acestor autori nu producea mari spectacole. Ba din contră.

Festivalul din 1996 a încercat o altă formulă: cea de autor. Însă nici aceasta nu putea funcționa în condițiile în care numeri pe degetele de la o mână autorii români clasicizați. În fapt, nici unul nu se bucura și nu se bucură de mai mult de două montări pe stagiune: ca atare, în condițiile unui buget auster, nu îți poți permite, ca teatru, ca festival, decât să comanzi spectacole obscure ce nu pun în lumină favorabilă nici teatrul producător și cu atât mai puțin pe autorul sărbătorit. Cam asta s-a întâmplat la festivalul dedicat lui Matei Vișniec. Sălile au fost mai mult goale și reprezentațiile, cu o singură excepție, spectacolul **Și cu violoncelul ce facem?**, al Teatrului de Stat din Oradea, în regia lui Petru Vutcărău, iarăși nu au demonstrat nimic.

Ileana Stana-Ionescu și Mariana Mihuț în spectacolul "O batistă în Dunăre"

Timișoara '97

Ediția de anul acesta a dus mai departe unele din direcțiile trecutului, dar se pare că a și învățat din greșeli. Probabil tocmai din acest motiv s-a decretat o ediție intermediară, de tranziție. deși s-a păstrat restricția "dramaturgie românească", lărgirea sferei de interes a festivalului și relaxarea sa au fost evidente. Astfel s-a renuntat la celebrele "colocvii de dramaturgie" sau la sistemul de premiere, care, cel puțin la Timișoara, devenise de o ridicolă conjuncturalitate. S-a redus numărul de spectacole invitate la șapte (unul pe seară), s-a demarat o puternică activitate didactică (atelierele), iar monopolul organizării a fost împărțit de TNT cu alte instituții de cultură locale și naționale. Festivalul, ca și teatrul de altfel, a devenit mult mai atent la sensibilitățile cetății, ceea ce înseamnă că a fost mai atent la valoarea spectacolelor invitate. În consecință, sălile s-au umplut cu mai mare ușurință. Festivalul și-a dovedit credibilitatea prin numărul mare de prezențe din țară și prin mediatizarea excelentă. La această imagine de ansamblu bună, au contribuit o serie de activități conexe, care au stârnit mult interes: o expoziție organizată de Teatrul Național și de Galleria 28, în Holul cu Coloane al teatrului, deschisă pe tot parcursul festivalului, avându-i ca expozanți pe Constantin Flondor, Silviu Orăvițan, Mihai Sârbulescu, Peter Jecza și Dan Ursachi; lansări de volume; deschiderea a două standuri de carte de teatru, unul al editurii Unitext (al cărei coordonator, dl Corneliu Frimu, îmi mărturisea că n-a vândut de când se știe atât de bine) și un altul, al Editurii Clusium; întâlnirile cu publicul, în fiecare seară, după încheierea spectacolelor; o după-amiază memorabilă, la Uniunea Scriitorilor, cu Gellu Naum; un concurs de dramaturgie (câștigat de Daniel Vighi cu **Insula de Vară)** și nu în ultimul rând prezența cotidiană în ziarul "Timișoara" și, gratuit, în mâinile spectatorilor, a publicației festivalului, "Antract".

Dintre numeroasele pesonalități din lumea teatrului și a culturii prezente la Timișoara s-a vorbit probabil cel mai mult despre trei: despre Cătălina Buzoianu (și nu e prima oară!), care semna dramatizarea și regia a două spectacole, coordonând de asemenea Atelierul de Dramaturgie; despre Alexandru Tocilescu, tot regizor, tot cu două spectacole, poposit, ca și dramaturgul Dumitru Solomon, pe întreaga perioadă a sărbătorii; despre poetul (din 4 octombrie, dramaturgul) Gellu Naum, la cei 82 de ani ai săi, un fel de descoperire a festivalului, care, risc să afirm, după Timișoara, e amenințat de o carieră dramaturg.

Secvență din spectacolul "Chira Chiralina"

Atelierele

Una din principalele noutăți de pe afiș a fost organizarea Atelierelor: unul de Critică de Teatru, condus de Marina Constantinescu, unul de Artă Dramatică (artă a actorului) condus de Victor Ioan Frunză și unul de Dramaturgie, condus de Cătălina Buzoianu. Deși intens mediatizate și bucurându-se de coordonarea unor specialiști cu mână fermă, acestea au stârnit mai degrabă tardive păreri de rău decât buluceli la listele de înscriere. Mă îndoiesc că le putem, de acum, discuta rezultatele, care nu țin nici de numărul de cursanți prezenți și nici de entuziasmul cu care au ridicat mâinile sau și-au notat spusele dascălului în caiet. Mă limitez să constat că atelierul Cătălinei Buzoianu s-a centrat în mare majoritate pe probleme de antropologie teatrală și pe munca ei la dramatizarea romanului lui Cervantes, **Don Quijote,** că Victor Ioan Frunză a nuanțat împreună cu elevii săi (tineri actori și studenți la actorie) pronunția cuvântului și a exersat descoperirea sensurilor latente ale acestora, pe când Marina Constantinescu, în Atelierul de Critică, a încercat să le ofere cursanților - puțini la număr - instrumentele prime de analiză a spectacolului.

Spectacolele

Există mai multe modalități de a grupa cele șapte spectacole, plus unu, prezente în Festival, dar precizez că nici una din aceste tentative de arondare nu conduce către judecăți generale asupra stării dramaturgiei românești: mă refer la interesul pentru ea, la valoare sau la un anumit specific al ei. Nu. Totuși ele pot spune ceva despre Festivalul de la Timișoara, care alege cele mai bune piese ale momentului. Astfel am întâlnit: partituri clasice: de Alecsandri, Negruzzi, Millo și Caragiale; partituri semnate de autori ai perioadei comunismului, Dumitru Radu Popescu, Dumitru Solomon; texte moderniste **Poate Eleonora...** de Gellu Naum; dramatizări: dramatizarea **Chirei Chiralina** a lui Panait Istrati de către Cătălina Buzoianu (și, în afara festivalului, o dramatizare după Cervantes, care, cu părere de rău, nu e, totuși, român). Am făcut această grupare a textelor și pentru a marca absentii: dramaturgii lansați după '89, cum este cazul lui Matei Vișniec, prizat continuu în ediția de anul trecut și interbelicii (de orice orientare).

O grupare valorică a spectacolelor e iarăși necesară. Succesele festivalului au fost indiscutabil primele trei reprezentații. **O batistă în Dunăre** (regia Ion Cojar), o poveste despre îmbătrânire și resemnare, despre convietuirea liber consimțită a victimei cu călăul. Un spectacol pe un text fără substanță, cu o regie discretă, dar interpretat admirabil (și salvat!) de trio-ul Ileana Stana-Ionescu, Mariana Mihuț, Leopoldina Bălănuță; **Chira Chiralina,** un spectacol al Cătălinei Buzoianu (muzica: Nicu Alifantis, decoruri și costume: Dragoș Buhagiar și Irina Solomon), surprinzând deopotrivă senzualitatea și brutalitatea unei lumi de întrepătrunderi culturale, greco-turco-bulgaro-române, Brăila; **Poate Eleonora...** pe o partitură suprarealistă superbă, care, deși răstălmăcită către absurd de regizorul Al. Tocilescu, s-a bucurat de un ritm și de o paradă a imaginarului dintre cele mai derutante, aici o contribuție semnificativă având-o realizatorul decorurilor, Francois Pamfil. Din păcate, însă, nici unul din aceste trei spectacole, demne de toată lauda, nu intră în categoria marilor spectacole.

Fără să se ridice la nivelul primelor, s-au bucurat de succes de public **Repetabila scenă a Balconului,** respectiv **O seară romantică,** primul o farsă cu subtext politico-filozofic, despre consecințele interferenței dintre lumea imaginarului și cea a realului, condusă cu mână fermă de regizorul Tocilescu, dar limitată la orizontul textului și al interpretării actoricești, cel de-al doilea, un spectacol aniversar la centenarul teatrului ieșean, o restaurare limpede și elegantă a primelor încercări de comedie românească, vodeviluri șugubețe cu încurcături și travestiuri, purtând semnătura regizoarei Sorana Coroamă Stanca. Nu au convins deloc spectacolele legate, din păcate, cel mai mult de Timișoara. **D'ale carnavalului,** pus în scenă de un fost regizor al Naționalului local, Laurian Oniga, un spectacol ce se anunta inventiv, dar s-a dovedit insuficient finisat, uneori căzând victimă propriilor inovații și **Păpușarii cehi,** o producție a TNT, un spectacol intens încărcat polemic, dar dezbătând într-o manieră regizorală a trecutului (aparținând lui Ioan Ieremia) o problematică tot a trecutului.

Aș mai dori să informez cititorii și despre un al optulea spectacol, jucat în a opta zi a lui octombrie, invitat în afara Festivalului: e vorba tot de o dramatizare a Cătălinei Buzoianu, după ***Don Quijote*** al lui Cervantes. Acesta, precum musicalul american, prezentat cu mare succes, dacă vă mai amintiți, două stagiuni în urmă, pe scena Teatrului Maghiar, recuperează o experiență de dramaturg a lui Don Miguel. El transformă în trupă de actori nu locuitorii unei pușcării, ci câtiva săteni, dintr-o piață publică. Ei vor interpreta astfel, mai în joacă, mai în serios, fiecare după știința și priceperea sa, binecunoscutele episoade ale binecunoscutului roman. Dramatismul sporește prin specularea unui conflict creat între actor și rolul său, între actor și regizorul său, Cervantes, între biografia lor și ficțiune. Spectacolul, deși conceput pentru reprezentații în spații publice, a reușit să-și câștige o identitate aparte și pe scena timișoreană. Precum majoritatea spectacolelor semnate de Cătălina Buzoianu, și acesta s-a bucurat de o sustinere muzicală live, de data aceasta, un mini-ansamblu **flamenco.**

Chestiunea de fond

Primul număr al "Antract" - cotidianul Festivalului - găzduia pe ultima sa pagină două anchete: una intitulată "Cine are nevoie de festival?", a doua, vizând chestiunea dramaturgiei: dacă este, cum este, de ce este așa cum este, cum va fi etc. Două interogații care trec drept oneste și nu lipsite de actualitate. Mai ales de o actualitate "culturală", de un stil, de o modă de a ne pune problemele, de a ne autoadresa întrebările. Dacă are rost ceea ce facem, dacă nu ne pierdem vremea, dacă avem obiect al activității... Probabil că facem cu greu față acestuisentiment al condamnării la a lua lucrurile de la capăt. E firesc, căci lesne el se transformă într-o tortură. E de asemenea firesc să te îndoiești, atâta timp cât îndoiala nu devine un fel de cochetărie senilă, devenită artă a datului-ochilor-peste-cap sau tragere de timp înaintea unei dezvăluiri dezamăgitoare.

Sunt discutabile multe puncte din program: Expoziția Galleriei 28 n-a strălucit, căci n-a știut să-și cucerească ambientul, cum n-a făcut-o nici "Antract", gazeta Festivalului, care a suferit de un exces de discreție. S-ar putea aduce unele obiecții organizării sau selecției spectacolelor, dialogurilor de după ele, dar toate acestea ar fi nerelevante. Ceea ce merită însă apreciat a fost atmosfera, deloc tensionată de deplasate îmbătoșări și cu atât mai puțin mitraliată cu exerciții de demagogie. Ediția de anul acesta nu a vrut, din fericire, să demonstreze mare lucru, ci a vrut să sărbătorească. "Chestiunea dramaturgiei", s-a observat prea bine, se rezolvă altundeva, poate în bibliotecă? Iar promovarea ei, dacă e nevoie, cere seriozitate și investiții, despărțind cu atenție apele: dramaturgul și dramaturgia, teatrul și textul, piesa și regia, românescul și europeanul, actualitatea și clasicitatea. Mai așteptăm.

Tinu PÂRVULESCU

TV În rest, a venit toamna...

Îmi cer scuze anticipat de la domnișoarele și doamnele române de calitate care se vor fi plictisit, poate, de la cronică la cronică, să citească numai politică și nici un rând despre un serial, unde personajele să alerge nu atât după bani, cât după iubiri care să nu se mai termine, să fie unice în felul lor etc, etc. Poate de luna viitoare să mă ocup și de astfel de subtile chestiuni, dar în articolul de acum, greoi ca un călăreț echipat în zale de plumb, voi rămâne tot într-al politicii câmp. Expunerea mi-o voi începe cu o problemă serioasă spunând că trei țări apropiate geografic (una chiar având frontieră cu noi) și-au găsit de acum înainte cadența normală urmând să pășească, probabil, ani, decenii, secole alături de statele occidentale. E vorba de Ungaria, Cehia și Polonia. Până mai ieri-alaltăieri, surori ale noastre în noroioasa curte sovietică, cele trei state, prin intrarea în NATO, ne-au spus, și nouă românilor, și rușilor, un categoric adio, îndreptându-se spre parteneri de o cu totul altă factură decât cei avuți până acum. Nu e deloc rău că se întâmplă așa și le urez din tot sufletul celor trei foste țări socialiste ca lucrurile să le meargă din bine în mai bine. Ce se petrece în vremea aceasta la noi? Câte și mai câte! Mizeria materială și spirituală se întinde ca o pecingine peste tot. Global, țara arată ca un hall de spital unde ologi, astmatici, pretuberculoși, nevrotici de diferite tipuri, amestecați cu persoane sănătoase sau doar aparent sănătoase caută un soi de mântuire, de salvare generală, nu se știe de la cine însă, de la medici, surori, Dumnezeu, aparate sau medicamente miraculoase. Regula, linia dreaptă, vorbirea pe un ton normal, lucrurile care să aibă cât de cât o valabilitate mai mare de douăzeci și patru sau patruzeci și opt de ore se termină - marcând geografic problema - la Makko - Nădlac, de acolo înainte (și se înțelege că vorbesc despre noi), începând misterul de tip țigănesc, vorba dată și luată imediat înapoi, politețea de un centimetru sub care grohăie bădărănia de o sută de metri, abuzul întins de la grădinițe la ministere, șatra, cu tot infernul ei de miasme, petice, ziceri zburate din toate regulile gramaticii. Și ar mai fi, ca un abces purulent, ca o cangrenă ce-și schimbă mereu dezagreabilul miros, furtul, corupția. Nu există jurnal TV fără ca un escroc sau o escrocherie să nu fie prezentate publicului. Cred că s-ar putea realiza filme, documentare, care să ruleze neîntrerupt o lună, două, și tot n-am fi "la zi" cu dezvăluirile fraudelor, nu din '89 până acum, ci de la începutul actualului an până în clipa prezentă. Spre exemplu, ce pelicule interesante ne-ar sta în putere să facem cu trenurile pline de benzină ce în adâncuri de noapte, prin Jimbolia, se mistuiau în Serbia, cu forfota trecerii altor benzine, peste Dunăre, în aceeași Serbie, în vremea ridicolului embargou, sau cu conductele ce legau subteran "Solventul" Timișoara de Pancevo, conducte prin care nu curgea vin prost, oltenesc, ci aceeași - iertați repetiția, - pentru "sârbi", neprețuită benzină. Și înșiruirile, cu astfel de fapte, de felurite furturi, vreau să zic, ar putea aproape la infinit continua... adevărul este că societatea românească, în momentul de față, cam la toate nivelele, este lipsită de autentice personalități. (Cu vânturarea o vreo douăzeci de nume, mereu aceleași și aceleași, pentru varii direcții spirituale, nu micșorăm deloc dramatismul acestui adevăr). Are în schimb societatea românească, din plin, mediocrități, submediocrități și chiar mai rău care în lipsa (citește și inactivismul, mai ales pe plan politic) celor cu adevărat valoroși au făcut "un pas în față" ocupând funcții cheie prin partide, ministere, polițiii, servicii secrete, comerciale etc. O dată cu puținul lor creier aceștia au adus și pus "în slujba patriei" și componentele lor sufletești care nu depășesc sfera intereselor personale, ale profiturilor imediate, obținute prin toate mijloacele posibile. Se deschid, se reactivează astfel, cu acești oameni instalați mai peste tot, canalele corupției, minciunii, falsurilor, cu alte cuvinte a tot ceea ce există în rău, astăzi la noi. Societatea românească actuală este un grotesc amestec de mocofani recent îmbogățiți, de indiferenți, de neputincioși, săraci, de obraznici cu tot felul de patalamale la mână cărora li se adaugă o pătură subțire și nefericită de idealiști. Într-un asemenea "decor", firește că totul a posibil... chiar și declarații a la Severin... Cred eu că rubicondul nostru ministru de externe prin spusele sale (nu le mai repet) a încercat să creeze, politic, o atmosferă de suspiciune generală și să arunce, în acest context, un pietroi cu deosebire în curtea PNȚCD-ului. Nu-i vom afla niciodată pe acei doi-trei directori de ziare de mare tiraj și nici pe conducătorii de mari partide politice racolați de agenturi străine pentru simplul motiv că ei nu există. În rest, a venit toamna. La oră fixă, dimineața, ca un preludiu al iernii, stoluri grele de ciori trec pe deasupra zonei pe care o locuiesc ducându-se probabil, spre periferii, acolo unde e mai multă liniște și mai mult spațiu pentru viețuire. A venit și frigul, cât de curând va cădea și prima zăpadă peste un popor care se zbate haotic pentru supraviețuire, ca și o găină cu capul doar de câteva secunde tăiat...

Mircea PORA

Top Despre limbajul rock...

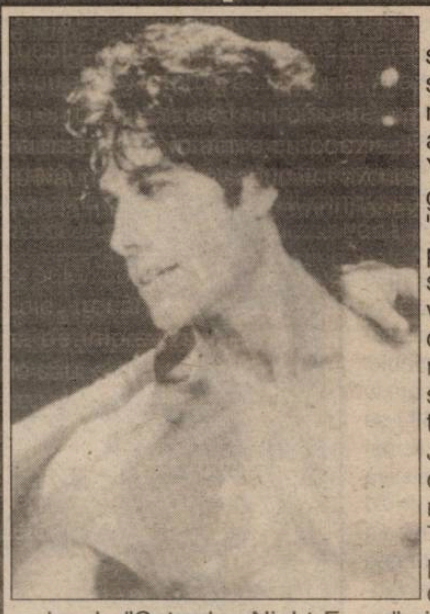

Balada rock sau, altfel spus, rockul melodic, a fost și rămâne un capitol al genului, înnobilându-l. Îmi vine acum în memorie piesa "Girl, You'll Be A Woman Soon" a grupul **Urge Overkill**, dar și "Creep" cu **Radiohead**. prima piesă de care am amintit e semnată de Neil Diamond și valențele ei emoționale l-au determinat pe Quentin Tarantino s-o includă în coloana sonoră a filmului "Pulp Fiction", avându-l ca erou pe John Travolta. Ei bine, lucrurile se leagă perfect căci ne amintim de faptul că Travolta s-a lansat grație unor pelicule produse în anii '70 de Robert Stigwood. Este vorba de "Saturday Night Fever" și "Grease", ce aprindeau în sufletele nostalgicilor perioadei timpurii a rockului, dorul de vremurile în care, fiind ceva mai tineri, grijile vieții li se părea că nu-i apasă prea tare. Adevărul e însă că prin anii '60 scena rock era mai diversă, mai colorată decât cea de azi. Direcțiile liniilor de forță ale noii muzici erau mult mai numeroase, spațiul experimentelor novatoare nu era ocupat de impostori.

Deși nimic nu te făcea să crezi că timpul gonește necruțător ca și azi, exista o luptă nevăzută pentru calitate. Căile muzicii de divertisment nu erau încă dictate de interese financiare, ci de pulsul tinerilor muzicieni care făceau din plin dovada priceperii lor în a deveni ecoul aspirațiilor semenilor prin cântec. Paradoxal, dar în ciuda faptului că azi beneficiem de Internet, tinerii sunt mai puțin informați în ce privește, să zicem, muzica rock. Mulți o identifică cu absolutizarea ritmului sau cu acele curente deviante care, departe de a fi semnificative pentru adevăratul "rock movement", constituie doar atrofiați apendici ai acesteia. Nu negăm faptul că ritmul e un element esențial rock, însă el nu e singurul și poate nici cel mai important ingredient al acestei muzici rebele, nu neapărat prin forța decibelilor ori răpăitul tobei, cât prin conținutul ei, prin modalitățile sale de expresie.

Dincolo de atmosfera exuberantă, rockul a oferit și oferă momente de elevată factură lirică. Cine ascultă unele piese ale noului grup **Lake Of Tears** va rămâne surprins de ambianța, de atmosfera acestora, mai apropiată parcă de lieduri și lucrări simfonice decât de rockul pe care unii îl văd printr-o prismă zgâriată. Păstrarea diversității în arealul rock a fost și rămâne un câștig, câtă vreme, pe lângă exuberanța vieții exprimată prin ritm, alte aspecte ale existenței noastre cotidiene rămân învelite într-o poezie atât de adevărată. Din noiu ne întoarcem la acel pretins rock deviant, brutal, aflat acum în agonie tocmai datorită exclusivismului de care au dat mereu dovadă "extremiștii", adică promotorii lui. Chestia cu "apa trece, pietrele rămân" e cât se poate de potrivită aici. Și nu face aluzie la pietrele funerare de la mormântul defunctului Thrash...

Petru UMANSCHI

Însemnări dintr-o reîntoarcere în Ardeal (II)

Urmare din pag. 3

deschis. Nimeni nu supraveghează nici interiorul mănăstirii, nici cel a al splendidei biserici. Obiectele și cărțile de cult sunt la vedere. În biserică, autoservire la lumânări. 300 de lei o lumânare.

Mă mir, în sinea mea, că măicuțele nu se tem de hoți. Apoi văd că, aproape de biserică, pe o colină, o nouă clădire se ridică cu pușcăriași. Ei sunt supravegheați de alți câțiva deținuți, îmbrăcați în niște salopete de doc cafeniu și având atârnat de centură un baston de cauciuc. Ar fi, mă gândesc, de făcut un film aici.

Drumeți cu pantofi de oraș

Prietenul Mihai spune că, dacă tot am ajuns până la mănăstire, să mergem să vedem și Cheile Rîmețului (deci nu ale Geoagiului, cum se numește râul).

Șovăi cât șovăi (nu suntem echipați corespunzător), însă prietenul Mihai susține că drumul până în chei e bun.

Bătrânul și domnul Niculuț rămân la mașină.

Pornim. Din când în când, câte o amărâtă de casă motească. Alternează: una părăsită, una (încă) locuită. În schimb, case de vacanță. Zeci de case de vacanță, mai ales pe malul celălalt al Geoagiului. Toate din lemn, făcute cu bun-gust. Însă încuiate, pustii. Fiind zi de luni, nu reperăm nici un vilegiaturist. Și poate că din cauza timpului ploios nimeni n-a venit să-și petreacă concediul aici.

Doi moți, într-o fâșie de luncă, sapă cucuruzul crescut de vreo două palme. Îi salutăm și ne vedem de drum.

Într-adevăr, vreo doi, trei kilometri drumul e bun. Apoi, se transformă într-o potecă alunecoasă, urcând și coborând aproape de malul Geoagiului. Tot mai des, riscăm să alunecăm pe stâncile lustruite și să cădem în apă. O apă foarte limpede, dar tumultoasă, ca în canioanele unde-și încearcă îndemânarea și curajul caiaciștii americani.

Prietenul Mihai mă încurajează: "Hai, hai, că mai e puțin!". Copilul Lucian nu se teme. Se descurcă excelent pe acest traseu accidentat. Fumător de două, trei pachete de "Monte Carlo" pe zi, simt că mă lasă plămânii. M-au lăsat, parțial, și tălpile de la pantofi. Italienești, însă confecționați... în serie mare.

Potecă nu mai e. Doar stânci rotunjite și mici viroage. Prietenul Mihai se încăpățânează să înaintăm. Îl țin pantofii, îl țin și plămânii (s-a lăsat de fumat de vreo doi ani). Îi spun că, gata, eu abandonez. În fine, se lasă convins, dă semnalul de întoarcere. Sunt lac de sudoare și simt cum ies toxinele din mine. Expectorez gudron de foiță de țigară și nicotină.

Aproape de locul unde începe drumul bun, apare și domnul Niculuț. S-a hotărât, mult mai târziu decât noi, să facă, totuși, o plimbare, să profite de aerul atât de curat. Profită trăgând dintr-o țigară Carpați fără filtru.

Câțiva nemți tineri, venind din chei, echipați cum trebuie, se uită condescendenți la domnul Niculuț (costumat de gală, cu cravată), dar și la noi.

La un moment dat, am văzut în apa Geoagiului doi păstrăvi. De aceea, când trecem din nou pe lângă cei doi moți care sapă la porumb intru în vorbă cu ei și îi întreb dacă nu ne prind niște pește, contra cost (evident, nu cu undiția, au ei alte metode). După ce ne măsoară pe toți cu privirea, unul dintre ei zice: "nu prea-s pești pe aici, domnule. Da' au maicile, la mănăstire".

Bucuros că am primit o asemenea informație, întind pasul și ajung primul la mănăstire.

Nonagenarul, așteptându-ne în BMW, se leagănă în brațele lui Morfeu. O măicuță tânără stă lângă un dozator de înghețată (tocmai a sosit un autocar cu copii). Intru direct în subiectul care mă interesează. Măicuța surâde: "Avem pești într-un bazin, dar sunt de frumusețe". Dezamăgire. Chiar și într-un loc mirific ceva te poate decepționa...

În aceeași zi, ne-am întors acasă, la Timișoara. Și parcă nu-mi venea să cred că am fost acolo, la Rîmeț, un (alt) loc unde-ți poți reîncărca bateriile interioare. Acolo, în Ardeal, de unde noi am plecat, însă Ardealul n-a plecat din noi.

Europeni ciudați

Par oare europenii exotici în ochii locuitorilor Lumii Noi, și aceasta acum, spre finele veacului al XX-lea? Exotici poate nu, dar ciudați, stranii - dacă nu cumva chiar bizari, da. De acest adevăr ne convinge o carte - **Destine și fizionomii** (cum ar spune titlul volumului în traducere aproximativă), scrisă de reputata corespondentă în Europa a revistei "New York Times". Jane Kramer este numele autoarei acestei excepționale mostre de jurnalism literar și, în același timp, de analiză aproape etnografică a mentalităților și moravurilor locuitorilor bătrânului continent. Pentru reportajele sale, șapte la număr - câte sunt însumate în cele 332 de pagini ale volumului, Jane Kramer a fost răsplătită cu premiul european de eseistică pe anul 1993. Distincția - în valoare de 20 de mii de franci elvețieni este atribuită din 1975 încoace de către Fundația Charles Veillon, cu sediul la Laussane. Printre laureații premiului se numără György Konrád, Lars Gustaffson, Manes Sperber. Jane Kramer, care de peste trei decenii practică genul literar al reportajului, care, alături de Tom Wolfe și Joan Didion, trece drept întemeietoarea așa-numitului "New Journalism", a izbutit (prin recenta sa carte) să se lanseze pe bătrânul continent - și grație premiului care i-a fost decernat; distincția răsplătește tocmai interpretarea absolut remarcabilă a fizionomiilor și destinelor câtorva din locuitorii Europei de către autoarea americană. Această din urmă precizare a fost făcută explicit de juriul Fundației Veillon. De ce, în ochii talentatei ziariste americane, europenii par ciudați? În ce măsură cele șapte personaje centrale ale celor șapte reportaje - în realitate autentice povestiri - ar fi ele reprezentative pentru întreaga Europă; pentru continentul nostru, observat cu acribie scriitoricească, cu simpatie, spirit critic și umor, între anii 1972 și 1990 de către pasionata corespondentă a "New York Times"-ului? Pot sugera oare cele șapte destine individuale coordonatele unui așa-numit spirit al vremii în care fenomenul dezrădăcinării globale intră în coliziune cu ancestrala legătură cu glia, în care pierderea încrederii în vechile valori îi determină pe oameni să creadă în orice? Spre a afla răspuns la aceste întrebări, spre a verifica în ce măsură este valabilă asertiunea că europenii ar fi ciudați - așa cum titlul cărții o enunță - trebuie inevitabil să pomenim despre **cine** și despre **ce** este vorba în fiecare din cele șapte istorii povestite de Jane Kramer.

Volumul începe cu portretul unui suedez balcanic, al muncitorului bosniac Pedrag Ilic care, împreună cu soția sa Darinca, a plecat în Suedia ca să-și agonisească banii spre a-și construi o casă în satul natal. Dar după ce familia a trecut prin toate greutățile exilului, după ce acasă în Iugoslavia - povestirea fiind scrisă în 1976, când statul federal multinațional există încă, - după ce, așadar, în satul natal casa a fost în sfârșit ridicată, Darinca, soția lui Pedrag, se întreabă de ce n-ar mai rămâne oleacă în Suedia spre a începe cu adevărat să-și trăiască viața?

A doua istorie este cea a familiei Martin, francezi reîntorși în patrie, din Algeria, dar respinși de conaționalii lor; incapacitatea acestor pieds noirs de a se reintegra în Proveța lor originară - relevă cu dramatism imposibilitatea foștilor coloniști de a-și restabili autentica lor identitate. Nu alta este soarta doamnei Gonçalves, o portugheză din Luanda. În loc să se întoarcă în țară, în cătunul său natal Trás-os Montes, ea preferă Parisul și statutul unei portărese, care, din strâmtul său domiciliu observă cu vigilență cine intră și cine iese pe ușa casei și comentează cu aplomb, impactul polițicii de glasnost promovată de Gorbaciov, asupra destinului lumii.

Delicioasă - prin diagnosticul pus cu ironie și finețe degringoladei intelectuale postmoderne - este cea de-a patra povestire a volumului, intitulată **Doctorul Verdiglione**.

Pseudopsihanalistul italian, un fel de Cagliostro contemporan, care, pe spezele unor bogătași cu veleități intelectuale organizează simpozioane și congrese internaționale despre oricare dintre temele tangente cu cultura, Doctorul Verdiglione, deci, este în fond un escroc. Meritul său este acela de a fi descoperit și exploatat dorința secretă a intelectualilor de a se lăsa invitați cu plăcere și gratuit - în așa-zise peripluri științifice, de a-și câștiga aceeași reputație ieftină de care se bucură starurile muzicii rock sau, eventual, unii politicieni. Deloc descurajat de penalizarea escrocheriilor sale, o dată ieșit și din închisoare, Doctorul Verdiglione își comercializează destinul propunând televiziunii un serial al cărui personaj - propriul său alter ego - se numește doctorul Vermilione.

Germaniei - mai întâi celeia de dinainte de unificare și apoi celeia din anul 1990 - Jane Kramer îi consacră două povestiri. Cea dintâi focalizează cartierul Kreuzberg din Berlinul de Vest reputat pentru aharhismul locuitorilor săi. Cea de-a doua narațiune este istoria tânărului Peter Schmidt, refugiat în timpul existenței fostei RDG în republica federală și confruntat după reunificare cu insurmontabila dificultate de a-și mai regăsi vocația de opozant. Cu totul remarcabilă este opinia pe care ziarista americană o enunță asupra firii germanilor - și aceasta tocmai pentru că unificarea germană constituie, pentru locuitorii vechii și noii republici federale, mutatis mutandis și păstrând proporțiile, o dilemă similară cu cea în care se zbat europenii după prăbușirea cortinei de fier.

Singurul personaj al cărții care pare a nu avea nici o problemă în a-și defini propria identitate este Madame Armande, cultivatoarea de vinuri din Burgundia. Pragmatică și, în același timp, dotată cu clarviziune și umor, venerabila doamnă Armande știe prea bine unde se termină hotarele proprietății sale și unde începe lumea largă. De aceea, poate, meditând asupra destinelor lumii din încăperea secularei sale biblioteci întocmită de strămoșii săi burgunzi din Monthelier și veghind asupra inegalabilei savori a vinurilor sale scoase din boabele unor butuci plantați cu două mii de ani în urmă, Doamna Armande pare efigia cea mai reprezentativă a vechii Europe, a acelei Europe profunde, în a cărei căutare pornise ziarista americană. Suprapuse peste valorile bătrânei Europe, Jane Kramer descoperă rând pe rând sedimentele cu care ultimele decenii ale acestui veac au acoperit legendarele virtuți ale continentului nostru; aceste aluviuni ar fi: dezrădăcinarea, mobilitatea extremă, pierderea identității individuale visate și râvnite, spulberarea vechilor credințe și valori. Și, totuși, deși ciudate, personajele scrierii lui Jane Kramer rămân prin excelență europene atunci când sunt privite cu ochii unui locuitor al Noului Continent. Performanța majoră a cărții este însă nu una etnografică și nici jurnalistică sau documentară, ci în primul rând literară. Jane Kramer ne dovedește că reportajul ca gen pseudoliterar produs de mediatizatul nostru secol, poate fi primit nu ca o rudă săracă - ci ca un oaspete demn la festinul literelor. Și aceasta, pentru că reportajele - așa cum au fost ele scrise de Jane Kramer în paginile cărții **Europeni ciudați**, ne dezvăluie natura profundă, arhetipală, a locuitorilor continentului nostru, acea natură pe care nu o putem deduce nici din buletinele de știri radiodifuzate sau televizate și poate, dar foarte rar, din paginile scrise ale ziarelor și revistelor care iau încet, dar sigur locul cărților, în sfera îndeletnicirii cititului.

Rodica BINDER
Deutsche Welle

Eroul cu care nu te identifici

Drogurile și înșelătoarea beție spirituală. "Come on, baby, light my fire" sau, mai aproape de gustul celor care agreează lumea pe dos, "Come on, fire, light my baby...". fără cea mai vagă urmă de violență la adresa fanilor mai vechi sau actuali ai lui **TheDoors** și Jim Morrison, piesa amintită, chiar și cu inversarea de rigoare, se potrivește perfect atmosferei din romanul lui Norman Spinrad, **Copiii din Hamelin**. Nu e vorba de o amăgire a minții sub efectul hașișului sau al LSD-ului. Sau nu doar despre asta, pentru că ar fi de-a dreptul pueril să rămâi la simpla clasificare de carte **cu** și **despre** drogați, când te afli în fața unui roman de Norman Spinrad, scriitor american actualmente stabilit la Paris, care-și petrece vacanțele în România.

Nu e cazul să ne întrebăm de ce preferă Spinrad Parisul unui oraș ca New York-ul. Ar trebui, poate, să vedem de ce **Copiii din Hamelin** prezintă, la prima vedere, o lume a drogului, a celor care nu vor sau nu se pot dezobișnui de el. Pentru că, dacă nu reușești să te detașezi de pretext - aproape fiecare rând al cărții este îmbibat de LSD, sex, înjurături, vulgarități - ești pur și simplu copleșit, chiar vexat și nu mai ajungi să descoperi nici finalul, nici adevăratul roman. Textul se deschide cu ușurință interpretărilor, romanul în sine este unul deschis, iar traducerea, fidelă, îi urmează caracteristicile. Frazele degajate, fără mascări inutile ale secvențelor cu limbaj dur, reflectă, grație profesionalismului traducătorului, sensul precis, chiar dacă vulgar, al cuvintelor. Publicul român amator de science fiction se va bucura de o traducere pertinentă a unui autor consacrat, descoperind că poate pătrunde cu o ușurință extraordinară în zonele "umbroase" ale Americii anilor șaizeci, marcate de Hippy și de drog.

Tom Hollander, eroul cu care nu trebuie să te indetifici ca să-i înțelegi gândurile și acțiunile, este el însuși un personaj detașat de pretext. Inițial dependent de drog, acum, după spusele lui, complet eliberat de el, este lector la o agenție literară, câștigă 100 de dolari pe săptămână pentru că citește toate manuscrisele pe care șeful i le pune în brațe și apoi concepe scrisori care încep cu laude la adresa manuscriselor, a talentului unic al autorului, dar sfârșesc printr-un refuz voalat de eufemisme. Ipocrizia îi caracterizează și prietenii, care îl târăsc în mijlocul unei așa-zise *Fundații pentru Conștiința Totală:* un grup de oameni adunați în jurul lui Harvey Brustein, devenit pentru toți "Marele Om", în fața căruia secretele dispar și fac loc mărturisirilor penibile despre propria viață. Nimic mai periculos pentru Hollander, căruia faima de fost dependent de droguri nu-i va fi de folos. Încercarea lui de a-i trezi la o altă realitate

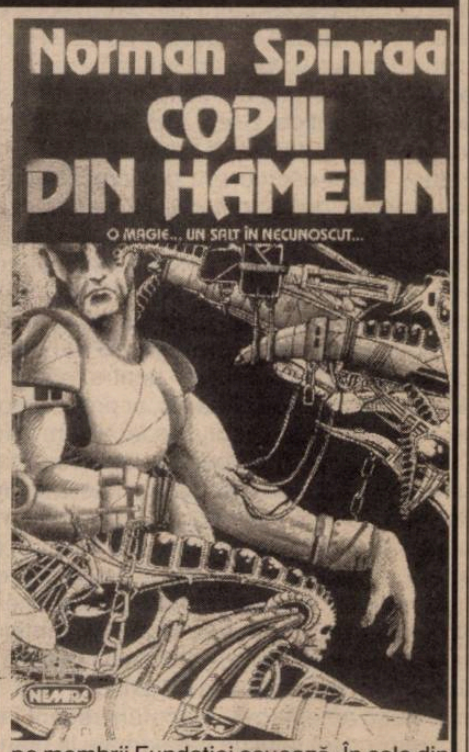

pe membrii Fundației eșuează. În cele din urmă, și Tom Hollander răzvrătitul recunoaște, față de el însuși, că-l iubește pe Harvey. Aluzie dureroasă ;a Orwell, în **1984**, unde, în final, personajul, complet schimbat, ajunge să-l iubească pe Big Brother.

Din fericire, romanul lui Spinrad nu se oprește aici. Hollander nu este înfrântul tipic, dar nici învingătorul tipic, situat deasupra meschinăriei și a falsității. Nu poate rămâne permanent nici Omul în Negru, cel care, la una din ședințele Fundației, îi scutură pentru câteva cuvinte pe toți membrii ei, arătându-le cartea scrisă de Harvey și trimisă chiar la agenția la care lucrează el: o nouă Biblie. Harvey le infiltrează membrilor Fundației ideile lui, dar și face să creadă că sunt, de fapt, ale lor - manipularea clasică a conștiinței, omogenizarea de care ne ferim cu dispreț, stilul dictatorial neviolent, mult mai periculos. Toți membrii sunt de acord să mute Fundația la San Francisco, pentru că nu mai pot trăi fără ea. Hollander nu-i poate convinge că sunt victimele clasice ale unui drog mult mai dur decât cele obișnuite.

Finalul, relativ ușor de anticipat, aduce un compromis salvator. Tom Hollander pleacă la Los Angeles, la revista *Slick,* unde afacerile necurate ale actualei conduceri pot însemna pentru el avansarea pe scara mizeriei și ipocriziei sociale. Decolarea avionului este pasul către lumea "Marelui Șoc", în care doar Omul în Negru va reuși să supraviețuiască.

Antuza GENESCU

*Norman Spinrad, **Copiii din Hamelin**, traducere de Florin Șlapac, Editura Nemira, 1997

Colectivul de redacție: Mircea Mihăieș (redactor șef)
Cornel Ungureanu (redactor șef adjunct), Adriana Babeți (secretar general de redacție), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Doru Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
bd. Revoluției 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU

BIBLIOTECA ASTRA SIBIU
4386

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 11 (1390) 20 octombrie 1997 ● SERIE NOUĂ, ANUL IX ● 500 LEI

Eugen Todoran: un stil

Pe profesorul Eugen Todoran l-am cunoscut într-un moment hotărător pentru existența mea profesională și umană. În 1968, la repartițiile pe țară ale promoției de limba și literatura engleză, în vreme ce așteptam neliniștit cu reprezentantul Universității din Cluj să anunțe existența unui post vacant la catedra de engleză (aceste posturi erau ținute secret până în ultimul moment, făcând obiectul unor intense manevre de culise), am auzit vocea salvatoare a profesorului Eugen Todoran, pe atunci decan al Filologiei Timișoara: "Vino la Timișoara, Cornis! Avem o catedră tânără, dar cu nimic mai prejos decât cea de la Cluj". Atunci nu l-am crezut, dar m-a câștigat tonul lui prietenos, interesul pe care l-a arătat pentru modesta mea candidatură, precum și argumentul tactic din final: "Îl cunosc pe tatăl tău. Are una din cele mai bogate biblioteci din Cluj". Așa că am optat pe loc, spre iritarea reprezentantului Universității "Babeș-Bolyai", pentru postul de la Timișoara poate și pentru că, trăind atâția ani în umbra bibliotecii tatălui meu, venise vremea să mă desprind și să-mi construiesc propriul meu spațiu cărturăresc. Peste ani, când programul Timișoara de engleză a început să atragă studenți de talia lui Mircea Mihăieș sau Ioona Rauschan, când viața literară a Timișoarei a înflorit brusc, surprinzându-ne pe toți, și când propria mea existență și-a găsit făgașul firesc în noua mea familie și un cerc de prieteni care mi-au îmbogățit mintea și sufletul, i-am mulțumit profesorului Todoran pentru faptul că m-a adus la Timișoara. Pentru mine, profesorul Todoran a jucat rolul de destin, acordându-mi șansa unei existențe și cariere pentru care îi rămân veșnic îndatorat. Același rol, sunt convins, l-a jucat profesorul Todoran pentru mulți din colegii noștri, dar mai ales pentru instituțiile culturale ale Timișorii, cărora le-a insuflat originalitatea și rigurozitatea gândirii sale. Existența noastră diurnă în sălile de curs și de ședințe ale Universității ar fi rămas anostă și insuportabilă fără umorul lui hâtru, gata să dezumfle atitudinile fonfăitoare ale inculturii de partid. Am regăsit același umor stenic în scrisorile pe care profesorul Todoran mi le-a trimis în ultimii ani, după plecarea în străinătate, scrisori care rezumau memorabil degringolada social-culturală din România anilor '80.

Opera cărturarului Eugen Todoran mi-a fost de atâtea ori exemplu și suport intelectual. M-au impresionat atât arhitectura amplă a lucrărilor sale monografice de la **Eminescu** (1972) la **Lucian Blaga: Mitul poetic** (1981) și **Lucian Blaga: Mitul dramatic** (1985), cât și finețea execuției analitice, în care fiecare detaliu își găsea un loc funcțional în fenomenologia critică de ansamblu. lectura acestor tomuri mi-a dat și mie curaj să anatomizez "balena albă", construind volute ample în jurul unor detalii aparent marginale. Secretul construcției sistematice, genetic-arhetipale l-am descoperit cu prilejul unor vizite acasă la familia Todoran: pe masa din holul apartamentului se înșiruiau în ordine știută numai de profesor, paginile noului studiu despre Blaga, fiecare pagină arătând ca un veritabil colaj de fragmente decupate și relipite de text dactilografiat. Studiul despre Blaga se reconstituia sub privirea mea uimită ca un dublu mozaic: mozaicul paginilor răzlețe, așezate de profesor într-o ordine dinamică, în schimbare; și textul mozaicat, "în relief", cu fâșii de text suprapuse pe fiecare pagină. Oare cum ar fi arătat aceste tomuri dacă profesorul Todoran ar fi avut deja atunci acces la tehnologia calculatorului, care face procesul rescrierii și restructurării atât de lesne? Oricum, să-l recunoaștem pe profesorul Todoran ca un pionier al scrierii în "hipertext". O variantă simplificată a acestei metode, care implică rescrierea fiecărei pagini în așa fel încât adăugirile să constituie o pagină nouă (numerotate 32 A, 32 B etc.) am folosit și eu, spre disperarea redactorilor de la Editura Univers, în tomul despre Melville, care a crescut de la cele 250 de pagini dactilografiate predate inițial, la vreo 400 în final, toată operația de revizie/amplificare având loc în timp ce tipografii culegeau textul.

Acesta este doar unul din multele exemple despre modul în care opera, metodologia, și chiar stilul de lucru al lui Eugen Todoran și-au lăsat amprenta asupra mea și a colegilor de generație. Acum când, cu mâhnire uimită, încep să realizez că la viitoarea mea descindere la Timișoara nu voi mai petrece acele ceasuri necesare de reculegere și festin intelectual în casa profesorului, mă consolez că îmi rămâne opera lui pentru a reînvăța să citesc și să scriu cu pasiunea și spiritul de sacrificiu al celui care a fost mentorul destinului meu, Eugen Todoran.

Marcel CORNIȘ-POP

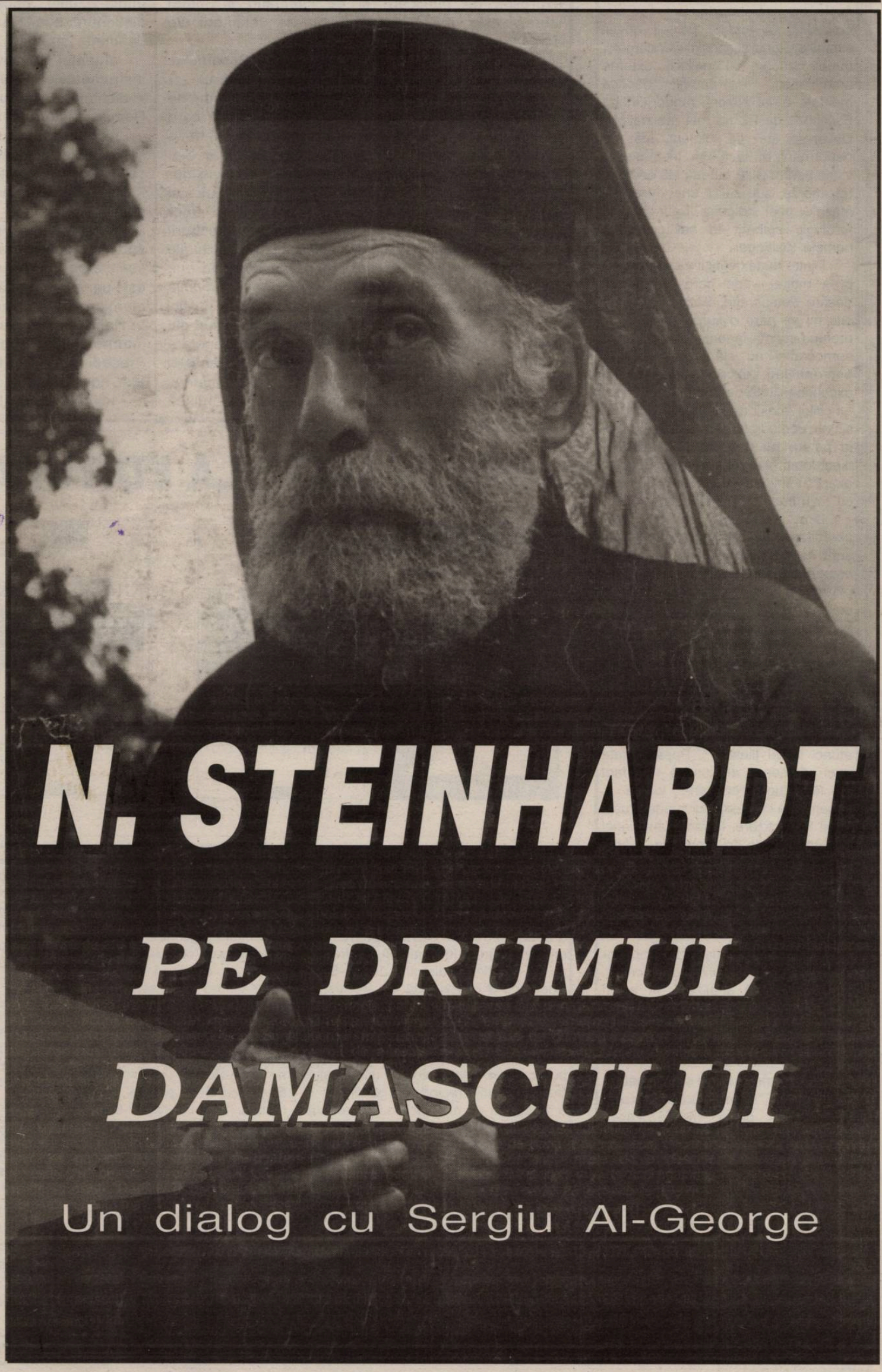

N. STEINHARDT

PE DRUMUL DAMASCULUI

Un dialog cu Sergiu Al-George

I.Q.

Mesianism și democrație

"Ați devenit un om indispensabil și o democrație nu are nevoie de oameni indispensabili", i s-a spus lui Henri Kissinger, în 1977, când a plecat de la Casa Albă. "Domnise" acolo ca secretar de stat sub doi președinți și tocmai de el, unicul supraviețuitor al scandalului Watergate, marele mogul al politicii externe americane - supranumit "dădaca mentală a lui Nixon" (apud Oriana Fallaci) -, de EL nu mai are nevoie! Devenise atât de influent, atât de performant, de factotum, încât decizii vitale pentru SUA puteau sta oricând, fatalmente, sub zodia unei dureri de măsele, unei indigestii, unui capriciu fiziologic cuibărit în cel ce purta numele Kissinger.

Dintre toate definițiile - e drept, nu prea multe! - pe care le-am citit despre democrație, fraza citată mai sus mi se pare o surprinde cel mai profund esența fenomenului: garanția democrației nu stă în "actorii" ei, personalități excepționale, ci în excepționalitatea distribuirii puterii și funcțiilor acestora. Cu alte cuvinte, un sistem democratic garantează accesul la putere nu neapărat al indivizilor hiperdotați, ci al celor eficienți. Eficienți exact în limitele jocului democratic și cu instrumentele jocului democratic.

Din această perspectivă, acreditarea ideii că actualii guvernanți sunt "sortiți" să rămână la putere asemenea unei fatalități mi se pare extrem de periculoasă pentru ceea ce se numește reactivitatea critică a societății. E un soi de fatalitate în care se operează cu un binom simplist de felul "dacă noi nu, atunci PDSR-ul?" și care stopează din fașă orice vehemență. "Or tergiversa țărăniștii reforma, dar alții ar fi mai buni?", "Dacă nu Constantinescu, atunci iarăși Iliescu?". Pusă în fața unei asemenea alternative - de fapt în fața unei capcane logice -, vehemența cetățeanului scade brusc, până la pactizare. Paradoxul situației politice actuale în România - este vorba despre faptul că CDR-ul este încă extrem de popular în sondaje - poate fi explicat numai prin abjecția "regimului Iliescu" care a transferat asupra coaliției guvernamentale un mesianism extrem de măgulitor, dar contraproductiv în orice democrație. E de ajuns să analizăm, în acest sens, discursul politico-economic cu privire la "moștenirea iliesciană" pentru a vedea cum el îmbracă haina unei soteriologii naționale: de la folosirea obsesiva a unor cuvinte ca "dezastru", "catastrofă", "faliment total", "pragul prăbușirii", până la "salvarea României". Înainte de a fi analitice, aceste cuvinte - fără a exprima neadevăruri! - cauționează eșecuri și se instituie în praguri psihologice greu de trecut.

Nimic altceva decât acea indispensabilitate de care vorbeam. Doar că, dacă nu există oameni indispensabili, atunci de partide nici nu poate fi vorba...

Marcel TOLCEA

A II-a Declarație de la Neptun

Scriitorii români și de expresie română din întreaga lume, participanți la cea de a II-a Întâlnire de la Neptun, 7-12 octombrie 1997

animați de spiritul de solidaritate cu toți scriitorii lumii, indiferent de limba de expresie a acestora

încredințați că literatura are un rost și un viitor în această lume

ferm convinși că libertatea și posibilitatea de expresie, de publicare și de circulație a operei literare este una dintre dimensiunile definitorii ale democrației

atrag atenția în mod grav și responsabil Guvernului, Președinției și Parlamentului României asupra:

dificultăților financiare pe care le întâmpină scriitorii și editurile din România, dificultăți care provin în primul rând din tratarea nediferențiată a cărții în comparație cu orice altă marfă, iar acest fapt se referă la circulația poștală a cărților și revistelor literare, la impozitele aplicate drepturilor de autor și activității productive editoriale, la acordarea unor credite preferențiale nu doar agriculturii, ci și culturii

necesității schimbării fundamentale a politicii culturale în exterior, în sensul unei coordonări a acesteia prin mijlocirea Ministerului Culturii în colaborare cu Uniunile de creatori. Unul dintre obiectivele acestei politici trebuie să fie realizarea unui program de traduceri din literatura română clasică și contemporană în cooperare cu mari edituri din străinătate. Pentru realizarea acestei noi politici culturale în străinătate este imperios necesară trecerea Centrelor Culturale în subordinea Ministerului Culturii, crearea de noi centre și biblioteci românești în alte state, în funcție de interesele majore ale României

necesității înființării unei instituții (fundație, Institut) care să aibă în grijă promovarea sistematică și științifică a studierii limbii române și a culturii românești în străinătate, instituție care să editeze și să difuzeze manuale, lucrări de specialitate, materiale audio-vizuale necesare asimilării limbii române, dicționare, enciclopedii, albume, istorii de specialitate destinate străinilor

urgenței definitivării și realizării proiectului privind instrumentele de lucru fundamentale ale unei culturi - dicționarul tezaur al limbii, Marea Enciclopedie Română, istorii literare și edițiile definitive de opere

monitorizării felului în care se respectă Înțelegerile și Tratatele încheiate de România cu țările vecine în ceea ce privește protecția limbii române, a învățământului în limba română și a culturii române în respectivele state.

Scriitorii români prezenți la Neptun își exprimă sprijinul deplin în favoarea procesului democratic din societatea românească și consideră că apelul lor este parte integrantă a acestuia. Realizarea obiectivelor menționate va însemna un câștig real al democrației în România și o contribuție la consolidarea încrederii interne și internaționale de care se bucură Guvernul, Președinția și Parlamentul României. Declarația a fost adoptată prin consens de plenul Întâlnirii.

11 octombrie 1997, Neptun, România

NOI APARIȚII LA EDITURA UNIVERS

Tur de orizont

Nu se face să nu remarcăm apariția a două noi reviste ● **artPanorama** este un lunar gros (64 pagini) în fruntea căruia se află, ca director, dl Dan-Silviu Boerescu ● Revista dă de înțeles, la pagina 63 - dreapta, sus - că este rodul unui pariu care, fiind al șefului cu sine însuși, a fost câștigat ● Cum cenzura a avut un mare aport la apariția noii publicații, ex-colaboratorul "Luceafărului" (n.n. actualul director) s-a gândit că, la o adică, de ce n-ar face o altă revistă, eventual una care să nu fie doar, de pildă, a "nouăzeciștilor" ● Așa că, anchetă mare ● "Mafiile liteare, azi" ● Din cei 14 scriitori care răspund la anchetă, doar patru cred că mișună mafioții, însă trei sunt chiar ferm convinși ● Un fragment de roman publică Radu Aldulescu, textul neaducând nimic nou stilului... hard al autorului ● Tot cu fragmente, și tot de roman, sunt prezenți Daniel Bănulescu, Jolan Benedek, Nora Iuga ● Despre "Aspirația clasică a realismului rebrenian" scrie Ion Simuț, iar despre vitalismul bergsonian în anii de început ai lui Blaga, Corin Braga ● Savuros este primul și, din lipsă de spațiu, ultimul epitet dintr-o lungă serie ce ar trebui să însoțească actul III al piesei de teatru "Cine l-a ucis pe Marx?" de Horia Gâbea ● Multe recenzii la cărțile apărute în peisaj ● De evidențiat interviul acordat de Horia-Roman Patapievici directorului Boerescu ● Și poezie se publică la revistă, eseu, nuvele, traduceri ● Un cititor negru a avut curiozitatea să numere câte nume sunt în cele 64 de pagini ● Nu dezvăluim cifra, fabuloasă de altfel, pentru că ar putea fi secret redacțional, dar în top este chiar șeful, D. -S. Boerescu, al cărui nume apare de 31 de ori ● E adevărat că de opt ori numele este invocat de către Marian Barbu într-o recenzie la antologia "O slăbiciune pentru pisici" întocmită de dl Boerescu ● Să tot fii director ● Oricum, **artPanorama** este o întreprindere extraordinară, vie, costisitoare pentru care criticul Dan-Silviu Borescu (oare noi de câte ori i-am pomenit numele?) merită felicitat ● Și invidiat, ne șoptește negrul ● **Vineri** este un supliment de post (tranziție) al revistei "Dilema" ● În primul număr, semnături care mai de care ● Horia Bernea ("Principiul dătător de viață"), Marian Papahagi ("Cu sufletul la gură"), Mircea Cărtărescu ("Viespea și reperele"), Andrei Pleșu (Între paloare și inflație"), Ioana Pârvulescu ("Horoscop critic"), Ion Manolescu ("În căutarea lui Thomas Pynchon") ● Suplimentul de 16 pagini are mijlocul alocat unui "Accent grav" ● Care este pus de către Mircea Martin, Ion Bogdan Lefter, Călin Andrei Mihăilescu, Virgil Nemoianu, Paul Cernat ● În interviul acordat lui Mircea Vasilescu, Nicolae Manolescu afirmă ● "O cultură nu este făcută din valori în sine, ci este un organism care are o anumită coerență și anumite conexiuni" ● "Eu sunt un pesimist bine temperat" ● "Acum nu mai există analfabeți, inculți în sensul propriu. Există pseudoculți".

ROȘIORII DE VEDE

Volo

Prezent în România (la Timișoara, Oradea, București), într-un adevărat tur de forță mediatic, politologul Vladimir Tismăneanu, profesor la Universitatea din Maryland (SUA) și-a întâlnit prietenii și numerosii admiratori cu prilejul apariției volumului de studii **Mizeria utopiei. Criza ideologiei marxiste în Europa Răsăriteană** la editura ieșeană Polirom, în traducerea Laurei Lipovan.

Prima lansare a cărții a avut loc la Oradea, prilej cu care a mai fost prezentat numerosului public și volumul lui Leon Wieseltier, **Împotriva identității** (ed. Polirom), în traducerea și cu prefața lui Mircea Mihăieș. Au luat cuvântul, subliniind semnificația acestor două apariții în spațiul intelectual românesc, Vladimir Tismăneanu, Ion Simuț, Ioan Țepelea, Mircea Mihăieș și Silviu Lupescu, directorul Editurii Polirom.

La Timișoara, în 24 octombrie, în eleganta sală a Casei "Adam Müller Guttenbrunn", devenită neîncăpătoare, despre volumul lui Vladimir Tismăneanu au vorbit Andrei Corbea, Cornel Ungureanu, Vasile Popovici, Mircea Mihăieș și Silviu Lupescu. Autorul s-a întreținut cu publicul într-un pasionant dialog.

Librăria "Mihail Sadoveanu" din București a găzduit, câteva zile mai târziu, lansarea acelorași două volume, în prezentarea lui Nicolae Manolescu, Vladimir Tismăneanu, Mircea Mihăieș și Silviu Lupescu.

Filiala din Timișoara a Uniunii Scriitorilor din România

Viața Asociației

În sala festivă și de cenaclu a Asociației Scriitorilor și a revistei "Orizont" s-au desfășurat în ultimele săptămâni câteva acțiuni cu adevărat excepționale: lansări de carte, întâlniri cu mari scriitori sau editori, primirea unor membri de onoare.

● Volumul Rodicăi Binder, **Ion Barbu și Paul Valéry. Incidențele poeticului**, apărut în seria de eseuri/critică a editurii Cartea Românească s-a constituit nu numai într-un eveniment editorial, ci și într-un regal critic, prilejuit de intervențiile lui Livius Ciocârlie, Șerban Foartă, Smaranda Vultur, Cornel Ungureanu, Mircea Mihăieș, dublate de confesiunea autoarei, timișoreancă de origine, stabilită în Germania, redactor la cunoscutul post de radio "Deutsche Welle".

● Cu totul aparte a fost și întâlnirea iubitorilor de poezie cu Gellu Naum, prezent la Timișoara într-o ipostază inedită, aceea de autor dramatic. Despre "intermezzo-ul cu scriitorii" revista noastră a mai scris și va publica în curând transcrierea de pe bandă a celor două ore memorabile.

● Aceeași sală a reuniunilor scriitoricești a devenit festivă, în adevăratul sens al cuvântului, în data de 17 octombrie, când Filiala timișoreană a Uniunii Scriitorilor a primit în rândurile sale doi venerabili membri de onoare, autentice repere ale culturii și spiritualității din această parte de țară: acad. Pius Brânzeu și Eminența Sa, prim-rabinul Timișoarei, dl Ernest Neumann. Despre personalitatea Domniilor lor au vorbit prefectul județului Timiș, dl Dumitru Gant, Cornel Ungureanu, Livius Ciocârlie, Sergiu Levin, Traian Orban, Radu F. Alexandru, Smaranda Vultur, Adriana Babeți, George Șerban, Ion Marin Almăjan.

● Datorită unei fructuoase colaborări cu Centrul Cultural Francez din Timișoara, Asociația Scriitorilor a avut doi invitați de marcă: prozatorul **Andrei Makine**, laureat al premiilor Médicis și Goncourt, și **Eric Vigne**, directorul literar al prestigioasei edituri Gallimard. Domnișoara Béatrice Angrand, directoarea Centrului, Cornel Ungureanu și Lucian Alexiu au făcut oficiul comun de gazde, moderând dialogul importanților oaspeți cu publicul timișorean.

● Într-un alt spațiu, generos protector al artelor, cafeneaua "Vienesse", din inițiativa Agenției "Artmedia" a fost sărbătorită printr-o serată literară, scriitoarea Maria Pongracz-Popescu, distinsă cu premiul pentru excelență al Asociației Scriitorilor pentru 1997. Cornel Ungureanu, Ion Marin Almăjan și Laurențiu Cernet au conturat un portret al autoarei, întregit de propriile mărturisiri și de o expresivă lectură din prozele sale, datorată actorului Mircea Bellu.

***

● Substanțială prezență timișoreană la Festivalul "Toamna poeziei la Smederevo" (Iugoslavia), care în urmă cu ani l-a avut între laureați pe Geo Bogza. La manifestările acestei importante întruniri literare internaționale au participat în acest an scriitorii Slavomir Gvozdenovici, Lucian Alexiu, Ivo Muncian, Draga Mirianici și Miladin Simonovici.

● Cea de a șaptea ediție a "Întâlnirilor scriitorilor de la frontieră", patronată de Filiala din Timișoara a Uniunii Scriitorilor, Biblioteca Județeană Timiș, Uniunea Sârbilor din România, iar din partea iugoslavă de Comunitatea Cultural-instructivă din Seciani și de Societatea pentru limba română din Voivodina (Serbia) s-au întâlnit scriitori români și sârbi din cele două țări. La întrunire, care a inclus dezbateri asupra editării de carte, prezentarea unor volume recente și recitaluri de poezie, au fost prezente înalte oficialități din Belgrad și Novi Sad, precum și domnul Panait Lefter, ambasadorul României din Iugoslavia. Au participat scriitorii Lucian Alexiu, Aurel Gheorghe Ardeleanu, Ioan Baba, Mărioara Baba, Nicu Ciobanu, Bogdan Mihai Dascălu, Goran Giorgevici, Pavel Gătăianțu, Slavomir Gvozdenovici, Slobodan Mandici, Draga Mirianici, Ivo Muncian, Felicia Marina-Munteanu, Ileana Ursu, Milan Nenadici, Miomir Todorov, Zoran Vuksanovici.

CONCURS

Cenaclul Literar "Pavel Dan"
vă invită

să participați la un concurs de creație literară adresat studenților, membri ai cenaclurilor literare studențești ori creatori individuali din toate centrele universitare.

Concursul se va desfășura pe următoarele secțiuni:

- **poezie, proză, eseu, critică literară**

și se va finaliza în zilele de 6-7 decembrie 1997.

Lucrările (circa 10 poeme ori 10 pagini de proză, critică, eseu) vor fi trimise într-un plic pe care, în locul numelui autorului va fi trecut un motto. În interiorul plicului mare (cu motto) va fi introdus și un plic mic (închis) pe care va figura același motto, iar în interiorul acestuia numele și datele creatorului (centrul universitar, facultatea, anul, adresa, numărul de telefon).

Lucrările premiate vor fi publicate într-o plachetă.

Concurenții își vor putea expedia lucrările până la data de 30 XI 1997 pe următoarea adresă:

CASA DE CULTURĂ STUDENȚEASCĂ TIMIȘOARA
Bulevardul Tineretii nr. 9, cod 1900, cu mențiunea:
Pentru concursul de creație literară.

În așteptarea lucrărilor, urăm succes tuturor participanților.

Acest număr al revistei noastre apare cu sprijinul Fund for Central and East European Book Project, Fundației Soros pentru o Societate Deschisă, Ministerului Culturii și al S.C. Locuințe Con-Proiect.

A treia Europă

La sfârșitul lunii trecute a avut loc, în eleganta sală de conferințe a Casei "Adam Müller Guttenbrunn", simpozionul **O conjuncție regăsită: idilic și grotesc în proza central-europeană**, a doua apariție publică a Grupului de cercetare interdisciplinară "A treia Europă", grup care derulează, de un an, un proiect omonim finanțat de Fundația Soros pentru o Societate Deschisă (coordonator de program din partea Fundației: Eva Szabo), vizând studierea, traducerea și editarea unor opere și autori semnificativi pentru spiritul Europei Centrale. Proiectul, gândit ca o pedagogie a emancipării civice și clarificării identitare, dar ales ca o aventură intelectuală și o contribuție calificată, metodică și riguroasă, la cunoașterea unui spațiu multă vreme prohibit, nu se bazează pe nici un fel de continuturi ideologice tulburi și nici nu se lasă bruiat de nostalgii sau frustrări politice. Obiectivele sale sunt explicit pedagogice și științifice.

Precedat de constituirea Asociației Române de Literatură Comparată, simpozionul a urmărit avatarurile "idilicului" și "grotescului" în proza central-europeană a secolului XX, pornind de la presupoziția că aceste două categorii - și mai cu seamă raportul dialectic pe care îl întemeiază - au impregnat în chip definitoriu imaginarul Europei Centrale. Lucrările prezentate (**Adriana Babeți** - Un paradox central-european: idilic/grotesc; **Cornel Ungureanu** - Policentrismul provincial în spațiul central-european; **Sorin Tomuța** - Clovni și saltimbanci în provinciile Imperiului; **Diana Ardelean** - Un proiect ratat: Alexandru Ivasiuc - "O altă vedere". Incursiuni într-o literatură virtuală a Europei Centrale; **Radu C. Păiușan** - Lumea la 1900. O cercetare a idilicului în presa timișoreană de limbă germană; **Marius Lazurca** - Cercurile concentrice ale metamorfozei (modernii polonezi); **Daciana Banciu** - Istorie și sexualitate. Svejkiada, de la Hasek la Kundera; **Ioana Copil Popovici** - Grotesc și nostalgie în proza istorică a lui Danilo Kis; **Bogdan Mihai Dascălu** - Idilicul, de la ceremonialul represiv la descătușarea erotică ("Radetzkymarsch" de J. Roth); **Dorian Branea** - Franz Kafka și mitologia marxistă; **Tinu Pârvulescu** - Cupluri grotești în lumea lui Franz Kafka; **Gabriel Kohn** - Pierderea inocenței. O propunere: "Rătăcirile elevului Torless") au dovedit o mare mobilitate metodologică (de la fenomenologie , la hermeneutică, deconstructivism, psihanaliză, istorie literară, expertiză filologică), dar și capacitatea de a face apel la diverse discipline (filosofie, istorie, sociologie). Deși cvasilaconice, conferințele tinerilor cercetători au suscitat discuții competente și au fost evaluate în termeni superlativi de câteva personalități ale teoriei și criticii literare, prezente la Timișoara: Paul Cornea, Mircea Martin, Livius Ciocârlie, Monica Spiridon, Liviu Papadima, Smaranda Vultur.

Simpozionul s-a încheiat cu lansarea primelor publicații ale Grupului, editate la Editura Polirom: primul număr al anuarului "A treia Europă", realizat în colaborare cu revista "Orizont", antologia **Europa Centrală. Nevroze, dileme, utopii** a celor mai importante texte dedicate acestui spațiu geografic, politic, mental și afectiv și cunoscuta monografie a lui Jacques Le Rider, **Mitteleuropa**. Prezentarea noilor apariții a fost făcută de Vladimir Tismăneanu, Livius Ciocârlie, Andrei Corbea, Mircea Martin, Mircea Mihăieș și Silviu Lupescu (directorul Editurii Polirom). Adriana Babeți și Cornel Ungureanu - coordonatorii proiectului "A treia Europă" și moderatorii simpozionului - au prezentat câteva elemente ale strategiei de dezvoltare a grupului și, desigur, cele mai importante obiective ale anului viitor: organizarea unui simpozion internațional la mijlocului anului 1998, unde sunt așteptați cercetători de marcă ai Europei Centrale, continuarea programului editorial prin apariția, la Editurile Polirom și Univers, în cadrul unor serii speciale intitulate chiar "A treia Europă", a noilor traduceri de texte beletristice și teoretice, extinderea cercetării prin înființarea unor noi grupuri de lucru. Cel mai important proiect, definit și receptat ca atare este editarea unui dicționar al romanului central-european din secolul XX, la sfârșitul anului viitor.

Asociația Română de Literatură Comparată

Întâlnirea la Timișoara, în 24-25 octombrie, a aproape 100 de cadre didactice universitare, cercetători, istorici și critici literari preocupați de studiul comparat al literaturii nu avea cum să nu se constituie într-un eveniment al vietii intelectuale românești. Prezența atât de numeroasă a specialiștilor din București, Cluj, Iași, Craiova, Brașov, Sibiu, Ploiești și, evident, din Timișoara, a fost stimulată de ideea unui grup de inițiativă alcătuit din Adriana Babeți, Ștefan Borbély, Andrei Corbea, Paul Cornea, Ilie Gyurcsik și Monica Spiridon de a se constitui Asociația Română de Literatură Comparată, organism afiliat la ICLA (International Comparative Literature Association). Inițiativa a fost sprijinită de către Fundația Soros din Timișoara, care a organizat și finanțat proiectul (coordonator - Cornelia Deaconescu) și de către Catedra de literatură română și comparată a Facultății de Litere, Filosofie și Istorie a Universității de Vest din Timișoara. Prima zi a lucrărilor a consemnat dezbaterea statutului Asociației, alegerea organului de conducere și elaborarea unui proiect de lucru pentru 1998. Discuțiile extrem de vii, nu de puține ori polemice, desfășurate în plen, dar mai ales medierea pentru prima oară a întâlnirii specialiștilor acestui atât de modern domeniu au probat în primul rând oportunitatea Simpozionului de constituire a ARLC și l-au transformat într-o reuniune mai mult decât reușită.

Președintele de onoare al Asociației a fost ales dl Adrian Marino. Președinte - Paul Cornea; vicepreședinți - Mircea Anghelescu, Adriana Babeți, Andrei Corbea, Dan Grigorescu, Marian Papahagi; secretar general - Monica Spiridon; secretar - Liviu Papadima; Comitetul Executiv - Irina Bădescu, Alexandru Călinescu, Dumitru Chioaru, Gheorghe Crăciun, Ilie Gyurcsik, Andor Horváth, Dan Horia Mazilu, Mircea Martin, Irina Mavrodin, Mircea Mihăieș, Marina Mureșanu-Ionescu, Alexandru Mușina, Cornel Ungureanu; șeful comisiei de cenzori - Ștefan Borbély.

În cea de-a doua zi, invitaților li s-a propus un simpozion tematic al grupului de studii culturale "A treia Europă", un exemplu de lucrare colectivă în domeniul comparatisticii, aplicată în zona romanului central-european al secolului XX.

Eugen Todoran, ultimul interviu

Memorie și destin

- Domnule profesor, ați cunoscut atmosfera și personalitățile "Cercului literar de la Sibiu". V-aș propune să ne reîntoarcem în anii aceia. Cum a luat ființă acest cerc literar?

- Realitatea istorică e puțin altfel decât s-a comentat în diferite publicații pentru că, despre Cercul literar de la Sibiu s-a scris destul de târziu și într-o perioadă când chiar interpretările erau foarte diferite și atunci au apărut variante pentru că perioada era dificilă. De aceea vreau să fac câteva precizări. La vârsta pe care o am acum, am ajuns să fiu cel mai în vârstă dintre foștii membri ai Cercului literar și-mi vine puțin greu să fac niște corectări acum când ei nu mai sunt. Să nu se creadă cumva că aș vrea să ofer o mică variantă care nu se potrivește deloc cu ceea ce au spus alții. Se vorbește despre Cercul literar de la Sibiu - dar acesta a avut un început la Cluj.

- În ce an?

- În '38-'39. Eu eram la Cluj coleg cu Stanca și cu Regman, ei fiind clujeni, absolvenți de liceu clujean. Erau deja introduși în atmosfera literară a Universității din Cluj. Despre perioada asta nu se prea vorbește. Eu fiind coleg cu ei, am participat la tot felul de activități care erau specifice vieții universitare, nu neapărat cu o ideologie. Pe vremea aceea, toată generația noastră își dorea să scoată o revistă, și deci acest mic grup căuta un fel de manifestare proprie. Radu Stanca era exponentul unei poziții de acest fel, el fiind deja afirmat; publicase în revista "Simpozion", scoasă de niște universitari din Cluj. Era o revistă cu altă poziție filozofică decât "Gând românesc", revistă de tradiție în Cluj, sau de "Pagini literare", care apărea la Turda. Ei bine, Radu Stanca avea prestigiul de "bard". Pentru generația lui era ceva să fie acceptat în paginile de care vorbeam. Asta putea să fie o deschidere pentru noi, căci evenimentele au fost atunci foarte limitate, pentru că a venit cedarea Ardealului de Nord și Universitatea Cluj s-a mutat la Sibiu. Aici, de fapt, se va lega o prietenie care va duce la faza a doua a Cercului literar.

- Abia acum își va primi numele care a rămas în literatură, dar dumneavoastră în ce împrejurări ați putut continua legătura cu grupul clujean? Știu că ați fost pe front, rănit chiar...

- La Cluj eram studenți. Doar atât. Dar la Sibiu, schimbându-se condițiile istorice, am devenit și altceva. Nu doar studenți oarecare. Eram "studenții de la Universitatea din Cluj". Chiar refugiații care trebuia să continue o tradiție românească. Sibiul era atunci un oraș cu populație germană, foarte conservatoare. Aveau revistele lor. Și noi, și la Sibiu, ne doream o revistă și aici s-a petrecut o reînnoire a Cercului, au venit studenți din alte părți, din Transilvania, Banat, din zona aceasta în care pericolul unei dezmembrări istorice era oarecum iminent atunci, și s-a creat un fel de "sentiment" al unei noi conotații istorice, pe care fiecare student îl reprezenta în felul lui. Noi am avut domeniul acesta al literaturii. La Sibiu, atunci, nu aveam o ideologie sau un program literar, ci reprezentam ceea ce trebuia să fim: o prezență în momentul istoric dat. În esență, vreau să spun că generația Cercului de la Sibiu n-a fost excepțională, ci a devenit prin împrejurările istorice. Meritul ei este că a fost prezentă așa cum trebuia, în acest pas al istoriei. Singurul nostru program era oarecum enunțat de L. Blaga în cuvântul de deschidere al cursului de filozofie. Textul nu-l știu chiar pe de rost, dar iată un fragment: "Până ieri, am fost o țară mare din punct de vedere etnic și geografic. Astăzi, suntem o țară mult mai mică. Acest orizont care, de pe pământ s-a retras în inima noastră, îl purtăm cu noi închis în noi, ca orizont viu și neuitat pe care nici o măsură omenească nu-l va putea revizui. Țara din inima noastră, orizontul tot mai sufocant pentru orice creație, oricât de mare a spiritul. Țara rămâne neatinsă acolo înlăuntrul nostru". Acesta este numai un fragment pe care l-am reținut pentru că noi, la această chemare, am răspuns cu o cultură românească majoră în coaliții europene în care noi deja eram prezenți. Universitatea din Cluj n-a fost una de provincie, a fost europeană de la început. Aveam un sentiment al demnității Transilvaniei în acel moment, cum spunea Lucian Blaga.

- În asemenea condiții, literatura, cuvântul literar în general, au fost un mod de a vă susține ideile... Poate de aceea v-ați străduit să scoateți, la Sibiu, o revistă a Cercului.

- Așa puteam noi realiza ceea ce simțămintele ne impuneau. Întâi și întâi ne-a interesat revista. Voiam o revistă. Se alăturaseră nouă generația lui Ștefan Aug. Doinaș, I.D. Sârbu, Ion Oană, Radu Enescu, Deliu Petroiu, cu anii tot s-au mai adăugat și alții. Să precizez că atunci cursurile nu se desfășurau pe ani, toți anii eram împreună, depindea de câți ani urmai cursul respectiv. Noi eram totdeauna colegi adevărați și factorul care ne-a adunat în această responsabilitate a fost ceva ce nu se menționează aproape niciodată. Anume, la Sibiu a început prof. Liviu Rusu să pună în scenă o piesă cu studenții (și la Cluj pusese în scenă **O scrisoare pierdută**), dar la Sibiu a pus piesa **Heidelbergul de altă dată**, o piesă care se potrivea și cu tradiția culturală a Sibiului. Acolo, la reprezentația acelei piese, s-a constituit grupul definitiv al celor care au devenit membri ai Cercului de la Sibiu. Radu Stanca a fost sufletul acestei mișcări și personalitatea principală pe tot parcursul Cercului literar de la Sibiu. Eram constituiți sub influența personalităților universitare clujene, dar eram noi. Aveam ceva al nostru.

- Și revista? A apărut fără să întâmpinați piedici... măcar financiare?

- Ne-am străduit să adunăm niște bani... Reprezentantul culturii românești, pentru noi, era L. Blaga și am scos revista numită "Curțile dorului"; i-am cerut permisiunea lui Blaga să folosim acest titlu. Ne-am asumat atunci responsabilitatea unei mișcări pe ideea culturii majore, cum spunea Blaga. Redactorul-șef era Radu Stanca. Nu avea un format voluminos, dar conținutul era variat.

- Articolele aveau notă politică?

- Nu, nu aveam un program. Singurul nostru mod comun de a gândi erau cuvintele lui Blaga pe care le-am citat și pe care ni le însușeam ideologic. În rest, în revistă fiecare publica literatură după talentul său.

- Mai aveți vreun număr din acele reviste, și câte ați scos până la urmă?

- Nu mai am. Sunt poate la Biblioteca Universității din Cluj... Am reușit să scoatem doar două numere. Cu primul ne-a fost mai ușor, datorită bunăvoinței tipografului care ni l-a oferit pe gratis. Al doilea, cu intervenția Ministerului Propagandei, unde N. Crainic era influent... Apoi, revista s-a sistat, n-am mai avut bani, dar grupul a rămas. Despre viața Cercului literar vreau să mai adaug ceva: când Sextil Pușcariu, care era rectorul Universității, a plecat ca lector la Universitatea din Berlin, în locul său a venit Iuliu Hațegan, un om extraordinar de inimos, cu mare autoritate. Avea posibilitatea să strângă fonduri pentru activitatea universității clujene la Sibiu și a organizat niște cercuri, printre care și un cerc dramatic și unul literar, unul de sociologie. Cel literar îl avea ca președinte de onoare pe L. Blaga și noi acolo am mers. Se crease o diferențiere. Erau unii care înțelegeau că prezența lor acolo trebuie să fie ilustrată cu poezii patriotice, dar fără valoare, niște poezii revanșarde oarecum, iar ceilalți mergeam pe lucrări culturale, tradiționale, și s-au creat niște discuții din acest motiv.

- Lucian Blaga se implica în aceste diferende culturale?

- El era ca un zeu, era un simbol pentru noi, el nu se angaja direct, avea lucrările lui, și așa s-a creat o disidență, o ruptură și s-a creat al doilea Cerc literar de la Sibiu. Acesta era un grup de mare solidaritate și de mare efect pentru perioada aceea. Vârful acestei etape, să-i zicem așa, a fost scrisoarea pe care Negoițescu i-a adresat-o lui Lovinescu pentru că noi mergeam pe criteriul artei, nu artă pentru artă, cum se interpretează greșit de obicei, ci arta cu valoarea ei specifică, nu arta pretext,

ci arta valoare. În această idee ne-am gândit la tot felul de conferințe pe care să le susținem noi, studenții, pe lângă cele ale profesorilor din cadrul așa-numitei "extensiuni universitare" pe care aici la Timișoara am vrut s-o introduc ca model; ei, când s-a făcut publică scrisoarea semnată de mai mulți dintre noi, s-a creat și o polemică între noi și adversarii noștri, fiind considerați "esteți". În derâdere ni se zicea "isteții de la Sibiu", față de "ocoșii" de la Brașov.

- Vorbiți-ne puțin despre atmosfera acestei... etape a Cercului.

- Cercul era, acum, mult mai cunoscut și avea și mulți membri. Ideea cu adresarea unei scrisori deschide lui Lovinescu avea o explicație ce ținea chiar de atmosfera la care vă referiți. Lovinescu, la rându-i, scrisese despre Maiorescu (personalitatea numărul unu în domeniul criticii), acum colegul nostru vorbea de trei generații postmaioresciene, iar cei de la Sibiu, prin adeziunea lor la principiile critice ale lui Maiorescu, se considerau începutul celei de-a patra generații postmaioresciene. Ei, susținerea în presă a acestei idei a stârnit un ecou puternic. Radu Stanca, Negoițescu, Regman, I.D. Sârbu, Ion Oană (care pe parcurs s-a rătăcit la o școală de poezie de... partid), eram ca și tinerii veniți, Deliu Petroiu, Ștefan Aug. Doinaș, Radu Enescu, mai mici decât noi, dar formam o unitate și devenisem, cum ziceam, cunoscuți.

- Lider era recunoscut, în interiorul grupului și acum, tot Radu Stanca?

- Tot el. Cu plăcere îi evoc personalitatea. El a fost sufletul cercului, indiferent de perioada în care acesta a existat. În primul rând, era un om de mare cultură, dintr-o familie care îl îndrumase în acest sens. Tatăl lui era preot, și el era un inimos, mereu în legătură cu revistele literare de pe la Orăștie, Cluj, toate într-un fel însuflețite de "ideea momentului": cultura națională. El a fost exponentul acestei idei. Era un om ca o stâncă, nu era un protector al unuia sau altuia, ci reprezentantul tuturor. El dorea manifestarea noastră în grup, să constituim o "generație", dar generația n-a durat pentru c-a venit al doilea război mondial și Cercul de la Sibiu a intrat în a treia sa fază, una a disperării. Fiecare a mers pe drumul lui. Prietenia dintre noi a rămas, dar programele nu s-au mai putut realiza sub acest semn al generației unei "culturi naționale". Am păstrat ca simbol pe Lucian Blaga. Multă vreme l-am condus acasă. Erau mai interesante discuțiile pe stradă, la cursurile lui nu era foarte atractiv pentru că el își citea viitoarele cărți. Noi avusesem un program "moral", credeam în valoarea culturii, nu în cantitatea sa și acesta ne-a imprimat apoi un spirit critic. Într-un fel, ca la Junimea. Așa se petreceau lucrurile în cadrul Cercului. În 1942, când am terminat facultatea, unii dintre noi am fost încorporați. În afară de Radu Stanca; el era bolnav de plămâni și a fost scutit. Dar eu cu Regman am plecat pe front, așa că, cea mai fierbinte perioadă a Cercului de la Sibiu am trăit-o, ca să zic așa, de pe front.

- Cum țineați legătura cu ei? - Aveam oră de corespondență, și nu era ușor; când am fost rănit, am cerut să fiu trimis la Sibiu, nu la Sinaia, unde eram destinat. Am dat, pentru revista Cercului, un articolaș. În volumul doi am publicat o parte din teza mea de licență, despre Eminescu. Tema de seminar la Dumitru Popovici a fost Eminescu, a durat vreo doi ani și, după o selecție, mie mi-a revenit Eminescu. Așa se face că m-am preocupat încă de pe atunci de Eminescu. Studiile mele de mai târziu proveneau de la "Cercul de la Sibiu".

Veronica BALAJ

"Voce ruginită"

Lui E.T., in memoriam

Ansamblul sunetelor produse de vibrarea coardelor vocale la om se cheamă, în limba română, **voce** sau **glas**. Sadoveanu, **Neamul Șoimăreștilor: "Vocea liniștită** a lui Bîrnovă începu să-l ațâte, cu întrebări felurite; și boierul, îndemnat de fala lui obișnuită, își scutura barba și umplea încăperea c-un **glas detunător**". Citatul este prețios și pentru că învederează, încă o dată, scrupulele de ordin stilistic ale lui Sadoveanu, în speță, grija de a evita repetiția. Alternarea sinonimelor **voce** și **glas,** la mică distanță unul de celălalt, prilejuiește satisfacerea acestei exigențe, iar faptul că fiecare dintre ele este însoțit de un epitet adecvat ("Vocea **liniștită**", "glas **detunător**") întruchipează pentru cititor, un fel de "scară" a intensității imaginilor sonore. Îmbinările **Voce liniștită** și **glas detunător** vorbesc de la sine în această privință. Aș cita aici versurile

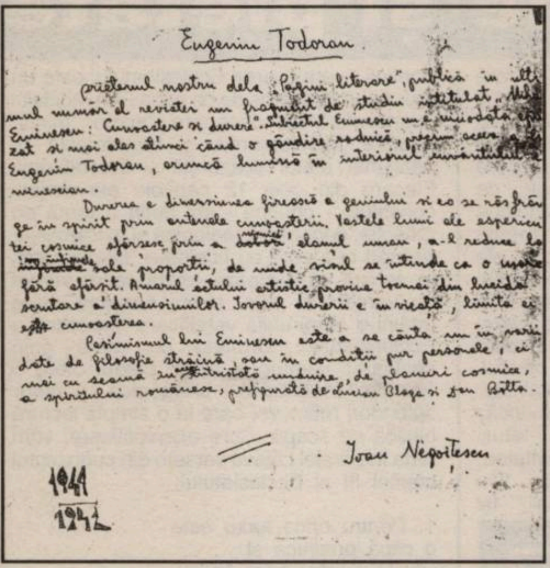

Eugeniu Todoran

prietenul nostru dela „Pagini literare", publică în ultimul număr al revistei un fragment de studiu intitulat „[illegible] Eminescu: Cunoaştere şi durere". [illegible]

Eugeniu Todoran, aruncă lumină în interiorul [illegible] eminescian.

Durerea e dimensiunea firească a geniului şi ea se răsfrânge în spirit prin antenele cunoaşterii. [illegible]

[illegible] cunoaşterea.

Pesimismul lui Eminescu [illegible] a spiritului românesc, prefigurată de Lucian Blaga şi Ion Botta.

Ioan Negoiţescu

1944

1942

cu care începe strofa dedicată lui Andrei Mureșanu în poemul eminescian **Epigonii**: "Mureșan scutură lanțul cu-a lui **voce ruginită**,/ Rumpe coarde de aramă cu o mână amorțită,/ Cheamă piatra să învie ca și miticul poet". "Rugina" din vocea bardului ardelean - devenit personaj faustic în două poeme postume ale lui Eminescu - este cășunată de străvechimea lanțurilor pe care el, Mureșanu, le scutură, "rumpând", astfel, "coarde de aramă", adică scriind versuri protestatare, ce îndeamnă la luptă. Aluzia la "miticul poet" Orfeu, care, prin puterea de seducție a cântării sale, "cheamă piatra să învie", confirmă sugestia copleșitoare a "vechimii", ca principiu activ și benefic. Unele epitele, atribuite de poeți vocii, au efect cvasi-personificator. Șt. O. Iosif, **Toamnă:** "Ca un palat pustiu, cu geamuri sparte,/ Pădurea noastră tace părăsită;/ Eu singur cânt cu **vocea obosită**/ Și trec prin încăperile deșarte". Ca obiect direct al verbului posesiunii, **voce** s-a specializat însemnând talent, aptitudine pe care o au unii oameni de a cânta din gură. Gala Galaction: "Au descoperit însă că **are voce** și l-au învățat câteva arii, pe care trupa le cânta în cor". Este lesne de înțeles că un termen atât de important în procesul comunicării nu a pregetat să dezvolte sensuri figurative. La porunca **Nopții de mai**, a lui Macedonski ("Și zise vailor să cânte"), "văile se ridicară,/ Cu **voci de frunze și de ape**, cu șoapte ce s-armonizară".

Spre deosebire de sinonimul mai vechi **glas**, substantivul **voce** reprezintă un neologism, împrumutat relativ recent din italiană (**voce**) sau din latină (**vox**, cu acuzativul **vocem**). În jurul rădăcinii **voc-**, exprimând ideea de "glas" dar și pe aceea de "chemare" cu ajutorul glasului, se rânduiesc în limbile romanice numeroase alte neologisme, din care înșir câteva sub formele lor românești: verbele **convoca, evoca, invoca, provoca, revoca**; adjectivul vocal și substantivele **vocală, vocabular, vocativ, avocat** (din lat. **advocatus** "chemat alături, într-ajutor"); compusul **vocifera** etc., etc. **Voce** are o variantă fonetică învechită **voace**, identificabilă în proza literară a lui Eminescu. **Sărmanul Dionis:** "- O! ce liberă și ușoară mă simt, zise ea c-o **voace** de un timbru de aur". Neologismului **voce** îi corespunde, în româna veche și populară, arhaismul **boace**, moștenit direct din latinescul **vox, vocem**, cu diftongarea lui **o** accentuat și transformarea lui **v-** în **b-**, fenomeme caracteristice foneticii istorice românești: **moară, poartă, roată** provin din **mola, porta, rota**; iar **berbece, beșică, bătrân** din **vervex** (acuzativ: **vervicem**), **vessica, veteranus**. Păstrat și la frații noștri aromâni (**boațe**, cu pluralul **boți**), **boace** constituie punctul de plecare pentru derivatul verbal **boci**, atestat încă din limba veche și-nțeleaptă. Ion Neculce, **Letopisețul...**: "Fata Brâncoveanului-vodă (...) **se bocea în gura mare**"; Creangă, **Povestea lui Stan Pățitul:** "Femeia lui Ipate și cu baba, când se trezesc din amețală, nici tu drumeț, nici tu copil, nici tu nimica! Atunci odată încep ele **a se boci** înnădușit și a se bate cu pumnii peste cap, însă fără nici un folos!"; text folcloric: "Iar nevasta, de iubește,/ Se preface că bolește,/ Geme, zace, **se bocește**/ Și bărbatu-și amăgește". Relația dintre **boci** și **boace** (**voace, voce**) este identică aceleia dintre **glăsui (glăsi)** și **glas.** Sinonimia cuvintelor de bază se menține și la nivelul derivatelor. La Dosoftei, în **Psalmii** versificați, **a se glăsi** este sinonim parțial cu **a se jelui, a geme**: "**Și te glăsăști** tare ca marea când rage". Tot la Dosoftei, în **Viețile sfinților**, verbul în discuție dezvoltă același sens: "Mult plâns feaceră **glășându-să".** De altfel, sinonimele lui sunt numeroase, câmpul semantic al conceptului "tânguire" fiind, la noi, extrem de cuprinzător: **căina, jeli, jelui, plânge, tângui, văicări, văieta, văiera.** Se adaugă neologismul **lamenta** și regionalismele **dăuli, frăsui, plângătui.** George Coșbuc, **Fata mamei:** "Și neamuri să strângă,/ Pe fată **s-o plângă,**/ Și **să mi-o bocească,/ Să mi-o dăulească,**/ Și să mi se poarte/ Chiar precum se port/ Oamenii la mort". Din **boci**, româna și-a făurit derivatele **bocire, bocit, bocitoare, bocet**. Cu o colecție de **Bocete** se încheie clasica lucrare a lui S. Fl. Marian, **Înmormântarea la Români** (1893): "Nici o moarte nu-i amară/ Ca moartea de primăvară,/ Pe-nfrunzitul codrului,/ Pe cântatul cucului,/ Pe ieșitul plugului.../ Moarte, moarte, rea mai ești,/ Tu acolo năzuiești/ Unde tu nu trebuiești!/ Moarte-acolo-ai-năzuit/ Unde tu n-ai trebuit!/ Că ți-ai pus mâna pe masă/ Și ne-ai făcut larg prin casă/ Și ți-ai pus mâna pe grindă/ Și ne-ai făcut larg prin tindă/ Și ți-ai pus mâna pe scară/ Și ne-ai făcut larg pe-afară!".

G.I. TOHĂNEANU

Un înfăptuitor: Eugen Todoran

Oricât de târziu am putut afla îndoliata veste, oricât de trist ne-am înclina în amintire, nu putem lăsa fără o lacrimă în scris - fie și de departe - stingerea din viață a celui care a fost profesorul Eugen Todoran. Aflăm că Universitatea din Timișoara, Universitatea de Vest, așa cum **el** a intitulat-o, cu ani în urmă, a fost prezentă, într-un ultim semn de recunoștință, la căpătâiul celui ce i-a fost Rector, **cel dintâi Rector al libertății ei, recucerite.**

Dar Eugen Todoran nu a fost numai profesor de universitate. A fost, mai întâi de toate, un scriitor, un om de cultură literară și filosofică. Omagiul Uniunii Scriitorilor a fost, de asemeni, întru totul justificat. Profesorul Todoran închidea, în sine, o biografie și o formație culturală deosebită în cultura românească. El reprezenta o fericită îmbinare între spiritul autohton transilvan și o puternică, nestrămutată, încredere în "luminile" libertății europene. Își însușise o cultură de factură ardeleană (nu întâmplător își făcuse studiile universitare în Cluj, iar ucenicia pe lângă D. Popovici îi marcase începuturile), era un intelectual, în egală măsură sincer și devotat Europei. Să nu uităm că în anii '40, atunci când totalitarismul acoperea România, Eugen Todoran era unul dintre membrii "Cercului literar" din Sibiu (animat de Ion Negoițescu) și, în calitate de "cerchist", își orientase preferințele literare către Europa occidentală liberală.

Această fuziune a condus preocupările și studiile sale către cercetarea unui "spirit național" românesc. Găsitu-l-a el oare? Eugen Todoran îl căuta în izvoarele folclorice ale literaturii noastre, în dramaturgia lui Blaga, chiar într-o considerare "demoniacă" a Luceafărului - **Hyperion** eminescian - bineînțeles în perspectiva unor analize literare comparate. Altfel spus, el încerca să integreze literatura noastră specifică în Europa...

***

L-am cunoscut mai bine pe Eugen Todoran în epoca lui, să o numim, glorioasă. Trecuseră anii dictaturii comuniste, se ștergeau, treptat, urmele suferințelor îndurate de el, în acele vremuri. Rămânea Timișoarei **libere** un Rector care voia **să-și afirme** universitatea în structurile europene actuale. **A reușit!** Universitatea de Vest participă la programe europene occidentale cu Germania, cu Franța, cu Austria.

O colaborare cu Italia o dorise încă dintru început. Dificultățile birocratice ne-au îngăduit a stabili o convenție universitară solidă (între Timișoara și Udine) abia mai târziu, în 1995, puțin timp înainte ca mandatul său de Rector să ia sfârșit.

Și totuși! Prezența impunătoare și conferințele ținute la Universitatea din Udine au dezvăluit dimensiunile intelectuale ale acestui profesor român care, ca un adevărat european, reușea să comunice studenților și profesorilor italieni, pasiunea cercetărilor sale asupra lui Blaga și Eminescu. Întâlnirea cu Eugen Todoran, la Udine, a constituit o manifestare universitară de înaltă ținută.

Aproape concomitent, Rectorul își asuma, cu curaj, pe propria răspundere, înființarea unui lectorat de italiană la Universitatea din Timișoara... Și în acest caz, în ciuda dificultăților administrative! Aflasem atunci că Eugen Todoran iubea Italia, că studiase italiana la Cluj și că vorbea limba italiană...

* * *

Eugen Todoran, profesorul, scriitorul, Rectorul, își perpetuează imaginea în tot ce, dezinteresat, animat numai de intenții nobile, a înființat, a construit în Timișoara. Sosise la Timișoara ostracizat, ca și alți valoroși colegi ai săi. Părăsea Universitatea Timișoara, cu dorința de a înființa o **Fundație Universitară**, în care să se adune oameni de cultură din Europa, în discuții științifice. Era un puternic om de inițiativă, un înfăptuitor. Un om de încredere, de cuvânt - un intelectual de elită. Am îndrăzni să spunem, din vechea și adevărata elită intelectuală a României. Rămân, în urma sa, și lacrimi și durere - mai ales în familie. Dar suntem convinși că opera sa va dăinui în Timișoara, peste timp. Chiar dacă el, Eugen Todoran, a intrat în tăcerea legendelor.

Alexandru NICULESCU

august 1997

P.S. Un amfiteatru al Universității - mai ales în domeniul rezervat Facultății de litere - precum și o stradă din Timișoara ar putea, cu cinste, să poarte numele Eugen Todoran.

LIVIUS CIOCÂRLIE

Nu-mi sta în picioare!

"Frica a făcut să progreseze cunoașterea generală a omului mai mult decât dragostea, căci frica vrea să ghicească cine e celălalt, ce vrea"

Adevărat, probabil, până la un punct, dar frica adâncă este o orbire, o închiderea îngrozită a ochilor în fața primejdiei, încât Celălalt, când este cu adevărat L'Autre, nu poate fi cunoscut. Frica îți dă, în schimb, o percepție mai acută a lucrurilor pe care, într-un fel, o poți numi cunoaștere, asemănătoare celei poetice, și aceasta fiind un contract foarte de aproape cu lumea, lipsit de perspectiva necesară cuprinderii ei (comprendre). Cunoașterea poetică este o stare de intensă orbire, de intensă neînțelegere, ca și frica. Față de cuprinderea largă, distanțată, a cunoașterii raționale, această orbire intensă poate fi socotită - e drept, metaforic - un mod de cunoaștere mai profund. Cunoașterea conceptualizată, conștientă de sine, îngustează și sărăcește priza asupra lumii. Totul, întreaga percepție, se canalizează și intră în schema cunoașterii conștiente. De exemplu, trebuie să fac un efort, destul de inutil, ca să nu regăsesc în orice schema proprie a transferului și a tabloului de valori, să mă pot întoarce la senzația - bogată, tensionată - că trăind n-am înțeles nimic.

Ho! Ei, ho! Nu confunda cunoașterea conceptuală cu neputința de a ieși dintr-o schemă. Nu te crede Kant. Nu-l crede prost.

Îmi petrec după amiaza la bibliotecă, dau numere de înregistrare revistelor vechi. "Transilvania" și "Viața Românească". Mai mult răsfoiesc decât lucrez. Ani încă recenți par îndepărtați, nu din cauză că sunt eu aici; din cauza rupturii ce s-a produs. Decembrie '89 va avea efectul primului război mondial. Nimic n-a mai semănat, totul se demodase, ritmul vieții n-a mai fost același, oamenii se grăbeau să trăiască. Ardeau repede, nu aveau mult combustibil, era o lume fără rădăcini. Ne fascinează Gatsby fiindcă o încorporează. Ce va fi acum? Oricum, noi suntem din altă epocă.

Treptat, nu vor ști ce să facă, unde să ne pună. "Nu-mi sta în picioare!", spunea mama la bucătărie. Îi stăm în picioare epocii ăsteia. Premergători au fost optzeciștii. De pe atunci ei au avut sentimentul că tot ce se scrisese înaintea lor era lipsit de interes. Mă gândesc la toate astea în timp ce citesc articole prăfuite ale autorilor buni. Seara, ascult știri despre războiul bosniac. Îmi umplu cu ele vremea cât nu lucrez, dar îmi spun că ar fi bine, acasă, să-mi bag vată în urechi. Aceleași greșeli se repetă. Nici măcar greșeli. Tipare din care nu se iese. Numai Clinton a reușit să introducă unul nou: își îngroașă vocea, trezește speranțe, dă înapoi. Un soi de Matamore.

Ne petrecem seara de joi, după cursuri, undeva pe estuar, într-o casă pitită pe un drum de țară, în fundul unei grădini nu prea mari. Rotary club și argintărie, dar și tablouri fără rame, pereți scorojiți. Nu prea știi de unde să-i iei. Interes sincer pentru români, interes de colecționari. Alții strâng fluturi, ei se întrec în a invita satele înfrățite. Le vine primarul, polițistul, inginerul de la IAS. Despre Pierre nu știe nimeni la masă ce hram politic poartă, nici n-ar putea să creadă, stânga nu mai e la modă. Își aude "de-ale bune", vorba lui tata, rabdă politicos. Tace toată seara, eu vorbesc dar nu găsesc tonul potrivit. La urmă, ca și cum mi-ar băga între dinți o bucată de zahăr, o doamnă îmi spune că am vocabular. Îmi vine să întind grumazul ca să mă bată tandru pe **encolure.**

Am trecut, cum a ordonat academia, la ortografia cu **â.** N-am nici o părere, dar scrise așa cuvintele mi se par grase, moi.

Aș putea spune că mi-e frică de imprevizibil și sunt destul de rezistent la pericolul anunțat. Ziceam că de frică închizi ochii, încât nu poți să **cunoști.** Zilele trecute, într-adevăr, n-am reușit să cunosc bine un automobil care sosea în grabă, drept către mine, urcat pe trotuar. M-am uitat la el prostit, fără să mă mișc. S-a oprit la cincisprezece centimetri, scrâșnind din frâne. N-am apucat să cunosc dacă era Renault sau Citroën.

(Ideea ar fi că rațional decupăm forme în real, poetic îl pipăim, ca orbi. Este aspectul lingvistic al (ne)cunoașterii poetice, la el adăugându-se contactul ontologic cu realul, distribuit în atracții și repulsii. Harta lor, sau **peisajul,** cum spune Jean-Pierre Richard, configurează personalitatea obscură a poetului. Îi revine criticului să traducă în formulări explicite experiența ontologică astfel obținută și asta se numește **tematism.**

"Nu-mi sta în picioare!". O problemă, poate nu destul studiată de lingviști: grupările organice, cum sunt familiile, au, în totalitatea limbii, particularități de vorbire care sunt mai mult decât culori. Au o pondere cam cât a elementului slav.

Altceva. Să-i dau cezarului ce-i al lui. Un an m-am tot ferit, mefient, de H.R.P. Mă puseseră în gardă laudele necontrolate, aducerea în vorbă a lui Kierkegaard. Acum, citind eseurile, recunosc: este, într-adevăr, noul. Noul Criterion. Cât despre istoria cu S.R.I.-ul, **se non e vero, e ben trovato.** Așa e, de la el le-ar veni pericolul dacă el n-ar fi unul ci, vorba lui Noica, douăzeci.)

"Un tată fu scos din minți toată ziua de fiul său depravat și rău, iar seara îl omorî și spuse familiei trăgându-și sufletul: "Așa! acum vom putea să dormim liniștiți!" - Știm oare până unde ne pot împinge împrejurările?!

Cum naiba se scrie la sfârșitul cuvântului? Îl omor**â**? Nu se poate, prea arată ca dracu. Pe Alexandra nu pot s-o întreb, ea n-a apucat ortografia veche, T nu-și mai amintește, dar îmi spune să scriu cu **î.** Așa am să fac. Există o limită în orice.

Ce o fi cu chestia asta, de ce nu s-o fi prins ortografia de noi? Zic **noi** fiindcă și Ion face greșeli și e mai de mirare. Premiantul liceului, orișicât! În schimb, Mioara și T, de la liceul din Turnu-Severin, nu fac. Nu cumva e boală bănățenească? Cu știința de carte nu prea "le avem".

Renunț la comentariul vechi. Afară de câteva cuvinte, e făcut din clișee. Locuri comune ale minții. Atracția prezumtivă a comentariului la frazele lui Nietzsche stă în neprevenirea spiritului. Mă scol, sunt încă puțin toropit, citesc un fragment fără să știu dinainte ce conține și încerc să găsesc ceva. Câteodată îmi vin idei, dar schema generală e deja fixată și se întâmplă, ca astăzi, să repet aproape vorbă cu vorbă ce am mai spus sau am mai scris.

A construi un sistem de gândire, sau chiar numai o schemă, e antrenant dar având-le devii prizonierul lor. Cel mult îți aplici formula la cazuri particulare. Pe de altă parte, inteligența bună la toate, universală, oricând capabilă să răspundă la stimuli, e un fel de vorbărie a minții. Soluția, cel puțin pentru artiști, este să aibă obsesii încă nedecantate.

Clișeele îmi servesc în conversații. Cum rar găsesc ceva de spus, ca să am ce vorbi repet aceleași istorii, aceleași păreri. T le aude de nenumărate ori. Pe unele, devenite clasice, le aud și amicii în câteva rânduri. Sunt cazurile când încep cu parcă ți-am mai spus...

Reținnumai o frază din comentariul vechi: "Există mici burghezi ai hazardului cărora nu li se întâmplă niciodată ceva de speriat".

Știm oare până unde ne pot împinge împrejurările? De asta m-am temut totdeauna. E frica cea mai mare. Viața nu-i ca o bandă de magnetofon, n-o poate șterge decât tăcerea spațiului infinit. Uitarea, mai prozaic vorbind. Iar pentru cine scrie, uitarea vine mai târziu. Ce n-aș da să dispară de pe fața pământului măcar volumele unde și-a băgat coada teoria! Cam toate, cum ar veni. Acuma glumesc fără rost. Nu de posteritatea literară e vorba. De felul prostesc cum am trăit. Cum aș trăi și a doua oară, sunt sigur. Ce să mai vorbim...

(E frica cea mai mare. Până unde putem fi împinși... Întâmpinăm cu inerție evenimentele, ne proptim într-un soi de îndărătnicie dar, ca stăpânii răi, ele ne târâie, trag tare de funia prinsă de gât și ne pomenim, nepregătiți, în toiul lor. Umblăm ca bezmetici, parcă legați la ochi, facem ce ne taie capul, greșeli peste greșeli, și faptele astea, puse unul lângă altul, sunt viața noastră, biata noastră viață, pe care n-o putem reface, nu ne-o dă nimeni înapoi.

Ce ne rămâne? Celor mai mulți, să se mintă. Să-și fabrice un trecut și o imagine despre ei înșiși. Lor, Nietzsche le spune: "Uităm prea repede că în ochii străinilor care ne văd pentru prima dată suntem cu totul altceva decât ce credem noi că am fi." Lor, adică nouă, celor mai mulți. Poate tuturor. Poate că nu ne vedem nici unul cum ne văd ceilalți.

Ce-i cu filozofia asta de doi bani? O mai ții mult așa?

Zece rânduri, atâta ar mai trebui s-o țin. Dar acu, dacă m-ai prins, mi-ai tăiat și elanul. Nu mai am suflu să închei. Îți spun numai încă una. Încă o soluție, vreau să zic. Să râzi, îți mai rămâne, să râzi de tot. Să râzi așa, ca prostul? Exact așa: să râzi ca un prost.

Nu-i rea ideea. Aș putea să râd, uite cum: ha, ha, ha! Trei rânduri, atâtea mi-au rămas. Trei rânduri de ha, ha, ha!)

Inspirație și pietate

Cartea lui Eugen Dorcescu este, fără îndoială, rodul unei trăiri aievea a stării "ecclesiastice", un strigăt de neputință și resemnare în fața vanității și nimicniciei experiențelor seculare, dar și o tâșnire catharetică, de optimism soteriologic, de mare în-credere, că, deși "deșertăciune sunt toate" și "vânare de vânt", merită încercate, tocmai pentru aceea că ele însele devin sens celor "lipsite de sens". Ne demonstrează că e mai lipsit de sens să nu realizezi nimic, decât să încerci ceva, chiar dacă pare "lipsit de sens". Cu toate că "Oricare izvodire sau izbândă/ A omului, în lucrul său, nu sunt/ Decât rivalitate, ciudă, pândă,/ Invidie, de-a pururea flămândă./ Deșertăciune. Goană după vânt/", totuși Ecclesiastul nu recomandă pasivitatea, decepția, indolența sau delăsarea: "Cu mâna-n sân, nebunul printre noi,/ Își

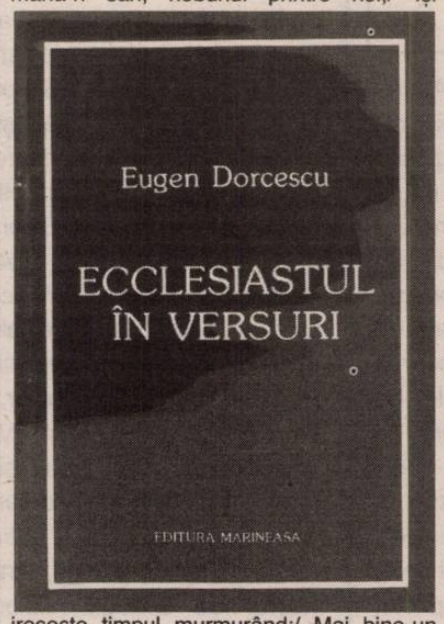

irosește timpul murmurând:/ Mai bine-un pumn de-odihnă, decât doi/ De trudă și-alergare după vânt". Lumea, o mare de solitudini, un imens deșert, arid, deconcertant, fără Dumnezeu nu poate fi populată decât de nuditatea "pânzelor noastre de păianjen" țesute cu înfrigurarea și disperarea mustei prinsă în plasa neputinței și, totodată, a "dependențelor" deșarte de care "atârnă". Acesta e paradoxul "păienjenișului" mondan și al unui suflet care se "descarcă" într-o admirabilă re-trăire și re-scriere a marii cărți-sinteză a tuturor suferințelor și limitelor umane, a întregii experiențe a vidului și non-sensului existențial din "afara" paradisului pierdut. Eugen Dorcescu n-a făcut o simplă versificare "după ureche" a cărții Ecclesiastului. În cel mai autentic înțeles, el a rescris-o gândit, simțit, inspirat și, pios, fără orgoliul mari conquistadori, cu modestie și bun simț, ca un om care-și cunoaște și admite onest limitele nimicniciei și neputinței în fața măreției lui Dumnezeu. E o scriere sinceră, de suflet, mult mai mult decât un "produs" al măiestriei și talentului poetic, deși nu e deloc lipsită de agerimea priceperii. Departe de a fi simplă tehnică poetică, versificarea Ecclesiastului este un rod al harului prelins de pe pana Porumbelului "clarificator" de deasupra "apelor minții" noastre împăienjenite și împotmolite în hățișurile atâtor prezumții și incertitudini. Fiecare din cele 12 capitole ale scrierii constituie - conține - cel puțin o temă de reflecție, deopotrivă teologică și existențială. Autorul respectă cu fidelitate "litera" cărții, în sensul că urmează textul sacru verset cu verset. În plus, avem surpriza de a întâlni o admirabilă versificare exegetică a Ecclesiastului. Urmând cu mare grijă conținutul lăuntric al cărții, poetul oferă o "tâlcuire" în duhul lor - anagogică - a atâtor splendori reflexive, care la o simplă lectură biblică ne scapă. Spre exemplificare, vom reda în paralel câteva versete din cunoscutul capitol III al Ecclesiatului:

1. Pentru orice lucru este
o clipă prielnică și
vreme pentru orice în -
deletnicire sub cer.

2. Vreme este să te naști
și vreme să mori; vreme
este să sădești și vreme
să smulgi ceea ce ai sădit.

3. Vreme este să rănești și
vreme să tămăduiești;
vreme este să dărâmi și
vreme să zidești.

4. Vreme este să plângi și
vreme să râzi; vreme este
să jelești și vreme
să dănțuiești.

Există-un timp prielnic pentru toată
Alergătura omului sub cer.
Nimic nu scapă legii lui de fier
Și tainei lui, în veci nedezlegată.

E vreme să te naști și-apoi să mori.
E vreme a sădi, și iarăși este
O vreme să culegi și să măsori
Zădărnicia roadelor agreste.

E-o vreme să rănești și să ucizi,
O vreme să aduci tămăduire;
E-o vreme să dărâmi, ieșit din fire,
Și alta s-așezi grinzi și cărămizi.

Vreme-i să plângi, sau râsul să te-mbie,
Căci râs și plâns la fel sunt de firești.
E-o vreme să jelești și să bocești
Și-o vreme să tresalți de bucurie.

Ca să poți selecta ce este mai frumos sau mai interesant din această formulă inedită a Ecclesiastului, ar însemna să ne situăm în postura copilului din fața vitrinei cu jucării. Ceva asemănător se petrece în cazul "Ecclesiastului în versuri", "pre limba noastră tocmit", spre a ni-l face accesibil și "dumicabil" în prezentul nostru, la fel de van și agitat, în continua "goană după vânt"...

Eugen JURCA

** Eugen DORCESCU, **Ecclesiastul în versuri**, Ed. Marineasa, Timișoara, 1997*

N. Steinhardt

Convorbiri cu Sergiu Al-George

În drum spre Damasc

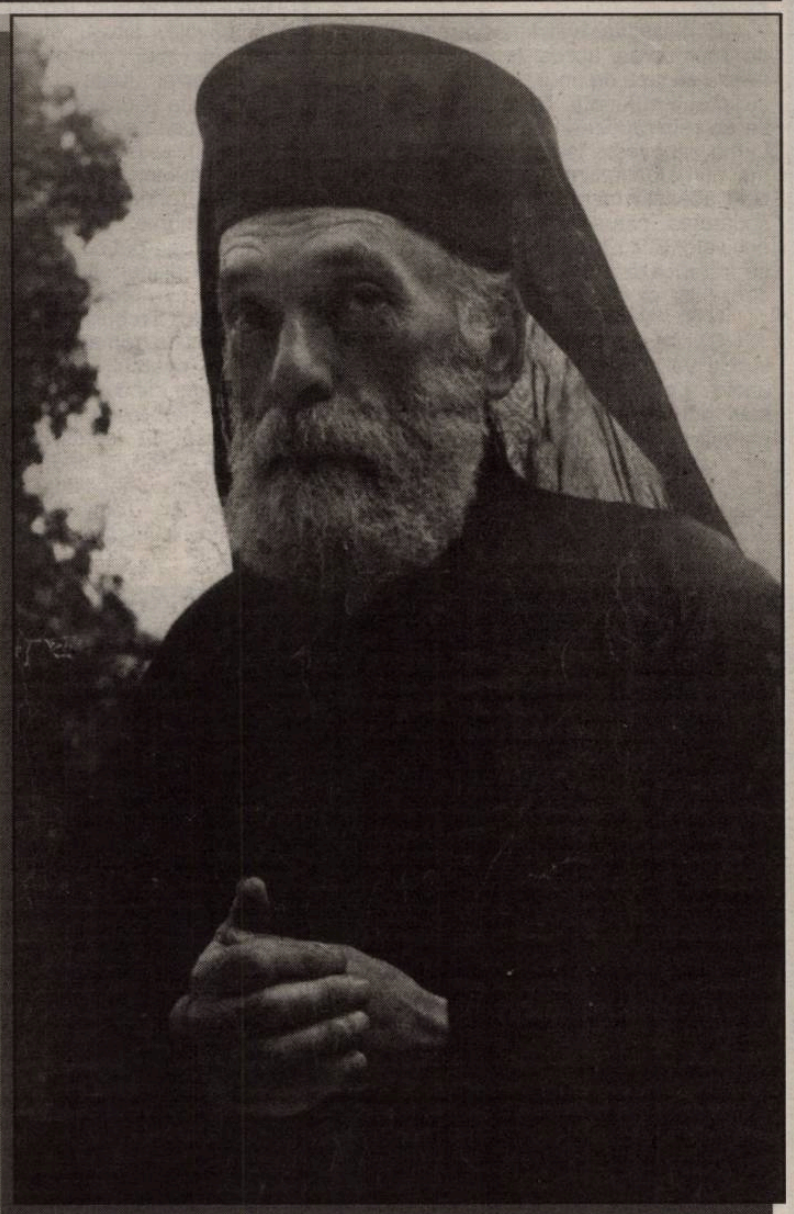

"A fi om este o dramă, a fi evreu este una în plus". Sunt cuvintele cu care Cioran începe poate cele mai fascinante rânduri care s-au scris vreodată despre evrei de către un neevreu. Dar ce înseamnă "dramă în plus" dacă nu vietuirea sub auspiciile lui "numerus clausus" și condamnarea aprioric㠠la "vina ontologică" (a fi evreu) a oricăruia s-ar naște cu acest nume?

Și atunci tu, cel vizat de *atavismul ontologic,* de verdictul care ți se aplică "in contumaciam", cum să reacționezi dacă nu afișând o mândrie gălăgioasă, afirmându-ți ritos identitatea unică, nobilă și practicând un reducționism etnicist refractar la nuanțe sau, dimpotrivă, îmbrățișând resemnarea mută și apatia. Ar mai fi o soluție, aceea a excedării prin renunțarea la propria identitate istorică și adoptarea unui sistem valoric propriu celorlalți.

Convertirea. Aceasta înțeleasă însă nu ca "paravan" al unei identități renegate, ci ca însușire nedeliberată a unei alte condiții. Convertirea rezultată nu în urma ispășirii unei damnări, ci convertirea ca metanoia.

Începuturile creștinismului stau sub semnul unei convertiri care, datorită caracterului de adâncime și al mizei sale enorme, atrag atenția tocmai asupra posibilității transgresării unei identități istorice prin accederea la transcendență. Saul, cel crescut la școala rabinică a lui Gamaliei îl întâlnește în drum spre Damasc pe Iisus și își descoperă un nou rost. Și totuși se pot spune extrem de puține lucruri despre alchimia convertirii, despre ceea ce determină coagularea spațiilor interstițiale ale conștiinței într-o experiență religioasă generată de o întâlnire sau de o întâmpinare misterioasă. Convertiții sunt incomozi, sunt niște dezmoșteniți ai tradiției, niște dezrădăcinați, sunt cei care asumându-și o misiune individuală, desprinși de casta căreia îi aparțineau încearcă să împlinească prin ei înșiși ezitările celorlalți. Ei nu mai fac parte din team-ul oficial al celebraților. Dar dacă Iisus este Mesia? Judecând evreitatea din perspectiva conservatorismului religios, deși nu e obligatoriu să o facem, suntem în situația de a afirma că cei care au renunțat la doctrina comună au anulat prin decizia lor legăturile cu acea specificitate religioasă care proclama neîmplinirea încă a eternei promisiuni mesianice. Convertiții și-au asumat o altă condiție. Nu, ei știu: Mesia s-a întrupat. Este vremea "plinirii vremii".

Într-o ierarhie a convertiților secolului XX, cei dintâi de amintit ar fi Edith Stein, André Frossard și N. Steinhardt. Edith Stein este varianta modernă a Terezei de Avila. După ce îi fusese asistentă lui Husserl și scrisese câteva dintre cele mai importante cărți despre fenomenologia transcendentală se rupe brusc de înaltele cercuri intrelectuale în care ocupa un loc privilegiat, se convertește la creștinism, intră în viața monahală și în timpul celui de-al doilea război mondial dispare în condiții tragice, după un scenariu demn de martirii catacombelor romane.

André Frossard, viitor academician, fiul celui dintâi secretar general al Partidului Comunist Francez se întâmplă să intre pe la 20 de ani într-o biserică în căutarea unui prieten: "Intrând acolo sceptic și ateu de extremă stângă, ceea ce înseamnă mai mult decât sceptic și mai mult decât ateu, indiferent și preocupat de cu totul altceva decât de Dumnezeu pe care nu mă gândeam nici măcar să-l neg (...), am ieșit câteva minute mai târziu: "catolic, apostolic și roman" (**Dieu existe, je L'ai rencontré,** Fayard, Paris, 1969). Așadar, de la Rosa Luxemburg la Sfântul Petru.

Cazul celui de-al treilea mare convertit al secolului XX este la noi foarte cunoscut și nu cred că necesită comentarii suplimentare atâta timp cât "Jurnalul fericirii", testament al convertirii și credinței este probabil cea mai citită carte de după 1990. În momentul în care am citit pentru prima oară cartea lui Steinhardt (1991) eram în primul an de ucenicie teologică. Știam lucruri vagi despre povestea lui, din discuțiile cu câțiva prieteni care îl vizitaseră cu puțin timp înainte de a muri, dar cum asta se întâmplase în condițiile regimului concentraționar la care fusese supus chiar și după ieșirea din închisoare și retragerea de la Rohia, n-am reușit să-mi fac o imagine prea clară asupra lui Steinhardt. "Jurnalul" m-a fascinat, am rămas șocat. Eram pus în fața celei mai fastuoase convertiri, iar comparația cu Pavel nu cred că e exagerată. În România Populară, în țara lui Dej și Leonte Răutu, în celula în care îl aruncase o farsă a istoriei, un evreu din Pantelimon își descoperă vocația mistică.

Un an mai târziu, în 1992 am plecat la Rohia să văd locurile care de acum intraseră în legendă. L-am întâlnit acolo pe părintele Serafim Man, duhovnicul lui Steinhardt, cu care am discutat câteva ceasuri despre cel numit acolo "părintele Nicolae". Văzându-mi entuziasmul și interesul pentru Steinhardt, părintele Serafim mi-a dăruit la plecare un text dactilografiat și corectat de autorul "jurnalului". La început am crezut că e vorba despre un text care fusese deja publicat, dar mi-am dat seama apoi că, deși era structurat întocmai ca textele din "jurnal", nu făcea parte din acestea. El nu a mai apărut, se pare, niciunde altundeva.

Decizia de a-l oferi "Orizontului" spre publicare a venit ca urmare a convingerii că prin acest fragment imaginea lui N. Steinhardt ni se va dezvălui mai bine, mulțumirile noastre îndreptându-se către părintele Serafim Man.

Ion-Traian ȘTEFAN

Timișoara, 30 X 1997

Jilava, martie 1960

Facem cunoștință

Sergiu Al-George: Mi-a vorbit Dinu de dumneata. Iar cele ce-ai spus la ultimul cuvânt să știi că m-au emoționat. Dinu te simpatizează. Ai remarcat că în dosar ești pomenit primul printre prieteni și cei **cu care se frecventează?**

Nicolae Steinhardt: Ne cunoaștem de mult, din liceu, cu toate că era cu trei ani înaintea mea. Viața, apoi, ne-a despărțit.

- Dar l-ai vizitat la Câmpulung?

- Da, în 1954-1955. Și când a venit, de câteva ori, clandestin, la București, la noi a tras. Tata ținea să-i facem, de fiecare dată, o primire cât mai regească, se mândrea că ne este dat prilejul de a-l găzdui.

- (pe un ton aspru): Se pare că ești aristotelician!

- El v-a spus-o. Abia sosit (clandestin și eu) la Câmpulung, pe nepusă masă și întempestiv (era și Crăifăleanu - adică Paleologu - de față) m-a somat: platonician ori aristotelician? (Ne aflam pe un deal). Am răspuns cum m-am priceput, emoționat și surprins (ca prostu). Așa încât... Mă înfricoșează tipul de stat utopic totalitar al lui Platon. Altminteri nu, nu-s aristotelician. Cred, adică...

- Hm. Despre Orient ce părere ai?

- Mai curând s-ar cuveni să vă pun eu această întrebare, iubite doctore. Știu că e specialitatea și totodată dragostea dumneavoastră cea mare.

- De unde știi? Sunt medic, medic foniatru. La data arestării eram medicul Operei. Dinu ți-a dezvăluit secretul?

- Nu înțeleg de ce nu ne-a dat, lui Alecu Paleologu și mie, posibilitatea să vă cunoaștem. De n-am fi aici, cine știe dacă ne întâlneam. Sunt foc supărat pe Dinu.

- (surâzând): Am văzut că faci gimnastică dimineața după deșteptare. Foarte bine faci. Absolut necesar pentru menținerea tonusului vital, pentru a împiedica atrofia mușchilor și pentru înviorarea moralului. E și o terapeutică menită a feri demnitatea omului de concesii și slăbiciuni. Dar yoga nu faci?

- (încurcat): Nu prea... nu prea știu... nu prea e loc aici...

- (scandalizat): Se poate?! Nu cunoști yoga, nu practici yoga? Si zici că ai urmat liceul la Spiru Haret, liceul lui Mircea Eliade? Începem numaidecât cursul de yoga. De necrezut!...

Universitate

Nițel mai târziu organizează cursuri multiple, distribuie materiile: el va preda logica indiană și gramatica lui Panini; Theordor Enescu: limba spaniolă; Iacov Noica: introducerea agriculturii mecanizate în România; Remus Niculescu: pictura lui Nicolae Grigorescu; inginerul Radu Antonescu: mâncarea pregătită la țest și bucătăria tradițională a poporului român; Emanuel Vidrașcu: spiritismul și spiritualismul; generalul Carlaont: istoria campaniilor nepoleoniene; colonelul Melinescu: istoria celui de-al doilea război mondial: Al. Paleologu: arta Renașterii; doctorul C. Răileanu: celula, bază a vieții; eu: limba engleză.

Vor fi, în plus, de trei ori pe săptămână, ședințe cu teme felurite (prima: Teoria Actului în cultura europeană, indiană, japoneză și americană), urmate de întrebări și discuții libere.

S.Al-G. e inima și cugetul întregii camere (nr. 18 pe secția doua). Un duh de celebritate și poftă de cunoaștere pune stăpânire pe toți. Prezența "lotului intelectualilor" a stârnit curiozitatea și dezmorțește apatia minților. Se mai organizează un curs de apicultură, un altul de igienă. Emulația e generală. Instigatorul nostru zâmbește, ochii par a i se adânci și mai mult în orbite, scapără scântei și mai iuți, exultă. A! trebuie să se organizeze și un curs, cu seminar, despre cultura dacică, lecția inaugurală o va ține el: Dacii și Pelasgii.

Brâncuși

S.AL-G.: Dacă ieșim de aici, am de gând să întocmesc un studiu amplu despre Brâncuși, artistul nostru care a înțeles cu adevărat India și care cu geniu și talent reprezintă tradiția mitologică daco-română în cultura noastră. Ba și Tradiția ca atare în cultura și în arta universală. Studiul meu are să cuprindă și capitole cu privire la Eminescu, Pârvan, Blaga și Mircea Eliade. Cred că am să-l intitulez **Arhaic și Universal.**

Brâncuși e neîntrecut. Sper că ai fost la Târgu Jiu. Să nu-mi spui că n-ai fost!... Bravo, ei, ce zici, ți-a tăiat răsuflarea, ți-a topit inima, ți-a înălțat spiritul?... Și Masa și Poarta și Coloana... Ai priceput?... Te-ai înfiorat?... Ei, ce zici domnule aristotelician?

N.St.: Arhaic și universal. Frumos titlu. Nu cumva e în titlul acesta ca un rapel din Toynbee? Religia proletariatului universal, pe de o parte, instituția statală pe de altă?

S.AL-G: L-ai citit pe Toynbee? Buun. Ia spune drept, l-ai citit poate și pe Granet? Da?... Pe Ossendowski?... Pe Alexandra David-Niel?... Da?... Ei, poate că nu ești pierdut...

Hinduism, creștinism

N.St.: Îndrăznesc să cred că două sunt noțiunile la care hinduismul și budismul nu au acces: dragostea și dragostea de viață.

Se scufundă câteva clipe în meditație (ochii deschiși, dar nevăzători). Cu punctul al doilea sunt de acord, îmi răspunde. Și dă să continue, dar e de serviciu pe cameră și la vizetă au sosit cu zgomot înalt (vorba lui Sadoveanu) gamelele purtătoare de arpacaș, astfel încât se repede fulger într-acolo. **Primul vivere, deinde philosophare.**

Cu arpacaș, mă rog, **vivere!**

Eliade

N.St.: Sensul nuvelei **Nopți la Serampore** trebuie să fie surprinzător pentru mulți din cititorii și entuziaștii lui Mircea Eliade. Concluzia nuvelei e că yoga, tantra, ocultismul și celelalte nu ne scot din maya, din iluzii și părelnicii: ne duc doar la alte iluzii (mai pitorești, mai rare, mai impresionante), dar **nu** la esențe. Suntem legănați și fermecați cu alte priveliști decât ale realității statistice, însă nu ieșim din cercul de cretă din jurune și din somnul amăgitor în care ne-a scufundat - de-mi este îngăduit a mă exprima astfel - puternicul Krișna.

S.AL-G: Asta-i înțeles dumneata? Cam sumar! Eliade e formidabil. Merge mult mai departe decât Teohari Antonescu, Hasdeu, Pârvan, Nae Ionescu, Mircea Vulcănescu... Decât Novalis chiar... A înțeles ca nimeni altul că România e, în Europa, singura țară aptă a simți, intui, îndrăgi Orientul... Toată tinerețea mea a stat sub semnul scrierilor lui Eliade, inclusiv al nuvelelor și romanelor sale care-s și ele "de filosofie", adică de dublă trăire... **Secretul doctorului Honigberger** a rupt pentru mine vălul înșelător al așazisei culturi europene iluministe...

"Făcutu-mi-ai cunoscute căile vieții"

Îi disprețuiește pe europeni ca fiind prea atașați de viață. "Le este grozav de frică de moarte. Se cramponează de existență cu orice preț și în orice condiții: schilodiți, paralizați, canceroși, cu infirmitățile cele mai spăimântătoare... Nu sunt capabili să-și curme bărbătește zilele nici în starea abjecțiunii totale, când se chinuiesc grozav ei înșiși și-i chinuiesc nu mai puțin pe cei din jur. Anticii au fost și asiaticii sunt mai semeți și pot, la nevoie, să renunțe la o viață fără nici un rost. Bolile incurabile ori dezonoarea ori trăirea în sclavie sunt pentru ei motive suficiente ca să pună capăt unor situații de nesuferit. Așa au făcut nu numai Cato din Utica, Seneca ori Cassius, așa fac și unele animale: pitigoiul (își sfâșie beregata cu ghiara), măgarul (fuge să moară neștiut, discret), veverița (când nu mai poate zdrobi nuca și se hrăni singură, refuză ajutorul celorlalte și se aruncă de pe cea mai înaltă cracă a unui copac), hermina (dacă vânătorii o înconjoară cu un strat de funingine, mai bine moare de foame decât să-și întineze albul blănii). Atitudinea europeanului este în general prea tensionată, prea atintită asupra neapăratei prelungiri a vieții. Îi lipsește detașarea asiatică.

N.St.: Europeanul, și nu numai creștinul, voit sau nevoit, știut sau neștuit, dă prin felul său de a se purta, expresie speranței că viața poate fi veșnică. Mai dovedește și putere de îndurare, căci sinuciderea e și teamă de răspundere, de asumare a unei situații, teamă de angajare și căință, de acceptare a suferinței; e deci lașitate și adoptare a soluției mai facile. Pentru european bunul suprem nu e neantul, ci viața; viața îi este

Continuare în pag. 8 ☞

N. Steinhardt

Convorbiri cu Sergiu Al-George

Urmare din pag. 7 ☞

un dar de mare preț, făcut nu fără scop și de care este răspunzător. Nu e o simplă pâlpâire lipsită de noimă și apărută din întâmplare. Europeanul nutrește sentimente de nerezonanță cu moartea.

S. AL-G.: Deh... Sentimente de nerezonanță cu moartea? O formulă și atâta tot. Lasitate, ăsta-i cuvântul.

Detașare

În cadrul discuțiilor adiacente pragmaticiei și teoriei actului, se raliază modului în care problema este rezolvată în Bhagavad Gita și în poemele epice indiene. (Are de gând să traducă Gita, traducerile existente i se par defectuoase). În ajunul bătăliei, înteleptul rege Arjuna, care cunoaste zădărnicia tuturor celor lumești, ar fi ispitit să nu lupte. Dar zeul Krișna îl mustră și-l îndeamnă să-și facă datoria. Arjuna își va juca rolul său de comandant de oaste, însă cu **detașare.**

Ne vom împlini așadar și noi toți misiunile și îndatoriile noastre pământești, dar numai cu deplină și neîngrijorată detașare.

Învăț

Am foarte mult de învățat, de recapitulat, de ținut minte: gama heptatonică, gama pentatonică, mandalele, sutrele, ipoteza originii tamile a fenicienilor, cercetările lui Sir Aurel Stein, caracterul general psiho-somatic al bolilor (al tuturora; dar fracturile? asta-i **întrebare șmechereasca, mizerabilă:** fracturile sunt accidente, iar accidentele nu-s nici ele **pure întâmplări)**, sacru și profan la Eliade, sacru și profan îndeobște (de fapt nu există decât sacrul, așa zisul profan e o aparență, o iluzie, o concesie! o stratagemă!), istoria Tibetului, Țongkapa, Sir Charles Bell, Csöma de Körössy, Lassa lama, Pancen lama, simbolul mantrei, Saussure și Panini în paralelă, Vedanta, simbolismul templului de la Borobudur, Zalmoxis și Orfeu...

Învăț, mai și predau (e o relaxare): **Luceafărul** (nu am cerc de aprigi învățăcei de poezie), **Moartea lui Fulger, Nunta Zamfirei, Scrisorile,** Vigny, Samain, Topârceanu, Bacovia... Cine știe multe poezii nu are parte de plictiseală ori suferință în camera aceasta bântuită de concupiscența Cunoașterii...

Discuții

Prind curaj, mai și țin piept, isc discuții, Stoicii, bunăoară, cutez a demonstra, au noblețe din belșug și demnitate și bărbăție. Dar resemnarea lor e acră și orgolioasă și parcă pornește din resentiment. Confucius nu dă altceva decât admirabile reguli de purtare în societate și de ținută în lume, o "politeță". Budha poate vedea oricine că propovăduiește fuga de viață și realitate, refugiul în neant. Yoga nu-i decât o excelentă terapeutică psiho-fizică, o gymnofizie. Iudaismul e o legalitate, o legitate, un total de prescripții stricte, o disciplină, un ritual - și o memorizare. În islamism supunerea e totală - și nobilă, sinceră; însă mai departe nu se ajunge. E o prosternare. Pragmatismul divinizează eul și slăbiciunile ori interesele lui. Teosofia tare mă tem că nu e decât un eclectism (uneori frivol) pseudo-științific. Zenul e implicat în creștinism, extazul zenist ține de mistica universală. Pe când creștinismului i se potrivește observația Simonei Weil: **nu oferă o soluție miraculoasă de salvare din suferință, oferă folosirea suferinței ca mijloc miraculos de salvare a sufletului, adică o folosire miraculoasă a suferinței.**

Așa stam și tăifăsuiam cu S.Al.-G. și el îmi spunea că nu înțeleg nimic din idealitatea asiatică și că nu-mi lipsește nici una din prejudecățile omului alb și că sinea nu-mi este încă slobodă și nici că știam unde ne aflăm și nici nu auzeam huetul dimprejur, iar eu mai spuneam că numai creștinismul e dragoste, iar doctorul zicea că nu contează că așa este însă că dragostea nu e un monopol al unei religii anume și că mai am multe de învățat și ce ne păsa nouă de vuietul din cameră și de caralii și de pușcărie și de arpacaș și cine era mai fericit decât noi.

Avalokitesvara

S.AL-G: Greșești și ești nedrept opunând creștinismul budismului și susținând că budismul este egoist pentru că aspiră numai la propria-i neantizare. (Oare creștinul nu aspiră el la mântuirea sa proprie?) Există în budism un ideal superior neantizării și pătrunderii individuale în nirvana. Este al aducerii cât mai multor suflete în starea pregătitoare dizolvării în nirvana.

Bodhisattva Avalokittesvara ar fi putut de mult avea acces la nirvana: totuși refuză să iasă de unul singur din samsara și de sub suferință. De fiecare dată cere să se reîntrupeze și cu numele de Dalaj Lama zăbovește în lume spre a face cât mai numeroase ființe vrednice de nirvana. Nu-i această mereu înnoită renunțare la scoaterea cătușelor trupești o jertfă - echivalentă cu a lui Hristos? Dalai Lama se întrupează numai din dragoste pentru cei mulți, ca și soterul creștinilor.

N.St.: Spre a le oferi tot moartea!

Gardianul **Biserică** (la vizetă): Ce vorbiți voi acolo, bă, voi doi ăia din colț acolo? Las că vă arăt eu vouă acuș să stați prin colțuri și să faceți comploturi, parastasu vostru de bandiți.

Întreg misterul creației

"Misterul e pretutindeni, numai că nu-l vedem", îmi spune (pe un ton neobișnuit de blând și duios). Îl poate manifesta o vorbă bună grăită unui om în necaz, unui

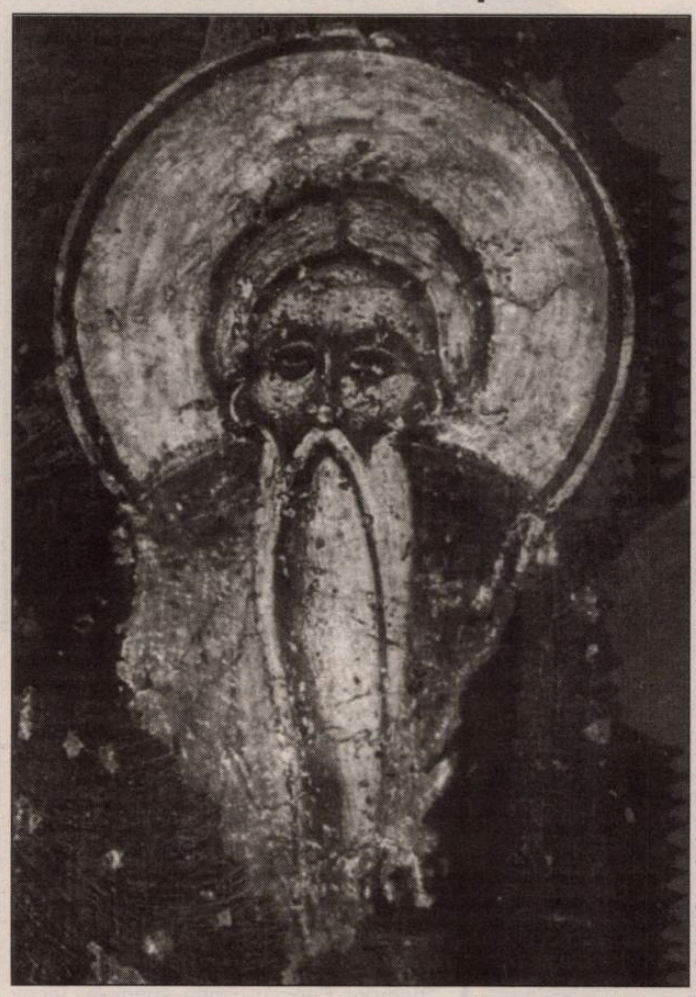

prieten frământat de îndoieli. Un gest de afecțiune abia schițat. O povață prezentată cu multă modestie, dând a înțelege că și povățuitorul e în dubiu. Un cuvânt de recunoștință, de dragoste, nepierdută pe drum, adresat de un soț vârstnic vârstniciei sale soții. Un zâmbet, un ușor suspin, un cântec de flașnetă, mai știu eu ce. Indignarea ori compătimirea în prezența unei dureri, unei pătimiri nedrepte, unui ins răstignit într-un oarecare fel. Deajuns este pentru ca să se exprime așa tot misterul lumii și al creației".

Curaj

"Ăsta-i miezul lucrării! Zadarnic e să fii drept și cult și bun și blând și plin de bunăvoire și înzestrat cu nenumărate frumoase însușiri și distinse calități. Zânele cele bune îți pot dărui toate virtuțile; dacă vine zâna cea rea și te lipsește de curaj, blagosloveniile celorlalte se spulberă instantaneu. Ai putut constata și până acum, în ultimele luni; vei vedea și în anii următori: sarea pământului e curajul. neostentativ, nedeclamatoriu, nu îmbulzit și temerar, ci dârz și calm, asimilat ființei tale, trecut în subconștient."

Boli

Aproape toate, cele psihice și nervoase toate, dar și mai toate celelalte sunt figuri de stil ale inconștientului. De unde și mult sărmanele rezultate obținute cu medicamentele. Le prefer, indiscutabil, buruienile de leac, homeopatia, acupunctura, presopunctura, compresele, clismele, lipitorile, borșul, metoda lui Coué, fizioterapia, cerealele, mierea, controlul mintal, ba și vrăjile, descântecele, orice altceva decât îndoparea trupului cu preparate chimice, cu două tăișuri toate, creatoare de obișnuință și dependentă, adevărate droguri, înghițite cu nemiluita. La nevoie, totuși, eventual, numai în cantități mici, compuse din substanțe neagresive, luate cu mare măsură, bătrânește. Curată nerozie este a crede că sănătatea se cumpără la farmacie. Ea nu se obține (sau nu se păstrează) decât prin îndelungata și atenta strunire a corpului, printr-un regim alimentar și de viață rațional, prin colaborarea tuturor forțelor energetice, spirituale și mintale de care dispunem.

Nervos!

N.St: Trebuie să recunoașteți că teoria psiho-somatică (nu o contest!) își are și reversul. Le vine la îndemână medicilor, când nu izbutesc a-l vindeca repede pe bolnav, să declare: e o boală nervoasă! Se spală astfel pe mâini, își declină orice răspundere și aruncă toată vina asupra necăjitului pacient. Dacă-i nervos, ce-i poți face?! N-are nimic organic, e îndărătnic, se refugiază în boală.

Ca și cum bolile cu fond neurologic nu ar fi nevoie să fie tratate și ele, în nădejdea fermă a lecuirii! "Boală nervoasă" mi se pare că e , de multe ori, un expedient, un mijloc de a ieși din încurcătură. Pătimitorul nu numai că rămâne nevindecat, dar se și pomenește purtator de culpă și trecut în categoria suspectă a nervoșilor, altminteri zis a psihopaților; pe românește: în a nebunilor.

Potain

N.St.: Și tot referitor la doctori, dă-mi voie să-ți povestesc pe scurt(și acum în altă tonalitate) ce am citit într-o carte de amintiri a lui Léon Daudet (care i-a fost elev) despre profesorul Potain.

Venise la ora vizitei într-un salon unde se afla un om care suferise o gravă operație toracică. Când profesorul ajunse în dreptul lui, s-a produs o puternică hemoragie. Sângele a țâșnit pe nas și pe gură și totodată a inundat bandajele de pe coșul pieptului. Îngrozit, bolnavul s-a ridicat în picioare. Potain și-a dat seama că nu se mai poate face nimic - nimic din punct de vedere medical, nu însă din punct de vedere omenesc. L-a cuprins în brațe pe nenorocitul în ai cărui ochi citea spaima morții și l-a ținut așa strâns îmbrățișat până ce i-a fost limpede că insul nu mai respiră.

Medicii, asistenții, studenții, infirmierele care-l însoțeau pe profesor se trăseseră toți și toate înapoi, alcătuind un vast și prudent cerc în jurul incongruentei perechi; Potain s-a ținut neclintit, impecabil de albul său halat acoperindu-se din ce în ce mai mult cu sânge și puroi. Neclintit până-n ultima clipă.

Medicina le este recunoascătoare, pe bune, unor Pasteur, Koch, Ehrlich, Fleming, Babeș, Barnard, Arton, Semmelweis. **Faptă** medicală mai frumoasă decât aceasta amintită de Léon Daudet nu cred să fi avut loc vreodată.

Limes

Îmi destăinuiește:

"Eram pe litoral, departe de stațiunile la modă, undeva pe lângă frontieră, dincolo de Doi mai. Sălbăticie. Numai dune, nisip, ierburi sărace și câteva bordeie părăsite, părăginite. Un asfințit sacru de zi de vară târzie. Se vedea până la foarte mari, bănuiesc, depărtări. Malul abrupt, apa și ea destul de neprietenoasă, deși văzduhul era calm și solemn. Câteva stânci roșii. Am avut atunci senzația acută a **limesului**, a poporului nostru așezat de strajă, menit să întâmpine obida, supărările, amărăciunile, năpastele. Istoria-i stăpânită de sărăcie, de pustiiri; fără mângâieri și refugii. Doar codrul, bejenia, resemnarea. Iată de ce a ieșit un neam și flexibil și dur; sensibil ca toți foștii mari bolnavi, ca și ei mai rezistent decât răsfățatii soartei. Pe meleaguri ca acelea se va fi plimbat și Ovidiu, cu sufletul gol, cu mintea încremenită. O vegetație silită să se adapteze ecologic, o psihologie ținută să asculte lecțiile istoriei. Suntem legați de anume arhetipuri majore, de sensuri primare, de totemuri care spun cumintenia pământului dar și de echivoca lui putere de îndurare, însoțită de sila pentru gracilități, farfastâcuri, sulimane de tot soiul. Pentru prostie! Așa-i pe **limes:** pe linia întâi; e pe viață și pe moarte.

Trag nădejde că-s greu de înțeles

Când îi citez de mine mult admirata sintagmă a lui Thomas Morus: **I trust I make myself obscure,** o aprobă întru totul și cu entuziasm. "Sper, trag nădejde că-s greu de înțeles, că izbutesc a mă exterioriza nedeslușit: iată dovada adevăratei prietenii și prețuiri: omului în care ai încredere și pe care-l stimezi nu-i spui lucruri simple și clare, nu-i debitezi fraze bine ticluite, ci îi comunici gândurile tale confuze, îi dezvălui simțăminte contradictorii, îl faci părtaș întunecimilor în care te zbați, îl duci până-n adâncul tulbure al sinei tale. Ori și cititorului ori și celui căruia ești decis a-i acorda o conversație lipsită de reticențe. Nu te feresti nici de paradoxuri nici de enunțări sublime nici de adevăruri crude nici chiar de fraze ridicole. Declarația lui Morus e adevăratul principiu călăuzitor al oricărui demers filosofic, istoric, psihic din care au luat-o la fugă fățărnicia, ușurătatea și conventionalismul.

Michelson - Morley

El: de vreme ce divinitatea, așa cum ne învață teologii (și Meister Eckhart în primul rând) stă dincolo de bine și de rău, de ce oare trebuie să fim noi, făpturile sale (ori măcar cele evoluate), altminteri decât ea, de ce trebuie să ne mulțumim a fi numai buni și de ce n-am tinde și noi spre culmile unde - cândva - ne va fi și nouă dat să vesnicim dezbărați de categorii atât de evident ambigue, vremelnice și relative ca dreptatea, bunătatea, milostenia? De ce n-am avea tăria și îndrăzneala de a ne câștiga libera intrare la o ipostază transcedentă a unor distincții vulgare? De ce nu ne-am trăi viața morală într-o atmosferă de echilibru, destindere și seninătate?

Și-mi citează din Bhagavad Gita unde e vorba de "tulburarea dualității" - de care se cade a ne slobozi -, de renunțarea la bine și la rău, de scăparea din latul dilemei dragoste-ură. Krishna ne vrea dincolo de întuneric și lumină, de mișcare și nemișcare, de manifestare și nemanifestare, de faptă și nefăptuire. Să nu ne temem a trăi o viață ce stă deasupra unor categorii deosebitoare cu fundament omenesc, relativ, pragmatic și iluzoriu.

Eu: Ideea aceasta indiano-nietzscheană nu-i, recunosc, lipsită de fascinație și desigur că atrage ființa noastră ahtiată de impasibilitate. E o chemare aristocratică și deconectantă, catară oarecum, și ne desprinde din umilința situației noastre subalterne. Dar e o amăgire. Și e o amăgire pentru că nu ia aminte la concludenta experiență Michelson - Morley.

El: Michelson - Morley? Nu cunosc. Fii mai explicit.

Eu: Fizicienii Michelson și Morley au dovedit printr-o faimoasă experiență (care a constituit și punctul de plecare al teoriilor lui Einstein) că **din interiorul unui sistem închis nu se pot face observații și deduce concluzii asupra mișcării absolute a sistemului însuși.** Cercetătorul, oricât de obiective ar fi conditiile în care lucrează, este antrenat **în** și **de** mișcarea sistemului: sălășluiește doar și el în cuprinsul acestuia. **Așa fiind, toate constatările sale sunt contaminate de relativitate, nu poate ieși din cadrul sistemului spre a-l observa din afară și a emite asupra mișcărilor lui observații obiective și absolute.**

Experiența Michelson-Morley ne dă, cred, dragă Șergiule (acum ne spunem

pe nume), răspunsul la problema depășirii binelui și răului și realizării de către oameni a unei **cvasi-divine stări de ataraxie.** După cum cercetătorul din interiorul unui sistem închis nu poate efectua observații asupra mișcării absolute a sistemului, nici noi nu putem ieși din condiția noastră umană spre a stabili cu ea și cu lumea înconjurătoare nouă relații de la egal la egal. Nietzsche, Bhagavad Gita și toți aspiranții la starea de **Janseits von Gu und Böse** grețesc fundamental netinând seama de concluziile răspicate ale experienței Michelson - Morley. Avem de a face cu două domenii bine deosebite, iar noi nu suntem dumnezei. Divinitatea, în domeniul ei, se găsește dincolo de bine și de rău (și de aceea trimite ploaia și peste cei buni și peste cei răi), noi însă, dincoace de linia despărțitoare, suntem întru totul aserviți distincției dintre bine și rău. Din închisul nostru domeniu omenesc (al relativității, vremelniciei, categoriilor) nu ne putem permite a formula judecăți absolute asupra moralei; n-avem dreptul să ne legănăm cu trufașa iluzie că am putea întreține cu universul nostru moral relații de exterioritate. Nu putem depăși printr-un act de voință prezumțioasă o situație de fapt, un apriorism. De absolut, noi nu ne putem apropia decât săvârșind binele, decât lepădând și tăgăduind răul, decât păsind exclusiv pe calea binelui. Asta-i pentru noi bandă de circulație cu sens unic.

El: Interesant. Însă nu trebuie să crezi că Bhagavad Gita ne cere să părăsim dragostea. E vorba numai de ieșirea din dihotomii, de renunțarea la bipolarități. Altminteri, desigur, **suntem în cuptor,** Pascal a văzut drept, la masa unde ne aflăm se pariază, nu se stă deoparte. Însă - o știi - cu detașare!

Wagner, Mozart

Eu: În tinerețe am fost un admirator pasionat al muzicii lui Wagner. O ascultam într-o stare vecină cu transa. Poate și sub înrâurirea extraordinarei mele profesoare dintâi, doamna de Branszky, germanofilă înflăcărată și o wagneriană nu mai puțin perfectă decât George Bernard Shaw. Acum stau în zodia lui Mozart, am trecut de la o extremitate la alta. Să fi contribuit la asta și prietenul meu pictorul Gheorghe Tomaziu, mozartian absolut? Cred că explicația mai degrabă o dă o evoluție întru totul nevoită. De partea cui ești doctore, a unuia ori a celuilalt?

El: Ei, Mozart... desigur... divinul... e și el dincolo de bine și de rău... Dar Wagner! În drama lui lirică pulsează tot etosul și tot farmecul mitopoeticei populare, toată forța de captare a miturilor, legendelor... Wagner a pus pe note basmele fraților Grimm și temele romantismului, toate, de la Novalis la Brentano și Tieck și von Arnim... Wagner e fierbinte și tainic, aidoma sufletului pământenilor, Wagner ne duce în pădurea interzisă, ne deschide ferecatele porți ale creației mitologice, ne încântă cu minunata etică a cavalerismului... Dar poate că există și putința unei complementarități, că basmele și eposurile unuia nu sunt potrivnice purității și grației celuilalt... Nu însă **Flautul fermecat,** apologul acela francmason!... **Requiemul** însă da, și **Don Giovanni.** În fața acestora mă înclin cu mult respect.

Rămâi fidel lui Mozart, dar nu-ți renega tinerețele!

India

S. AL-G.: Spre deosebire de Mircea Eliade, n-am fost în India. Țara aceasta pe care nu o cunosc o port în inimă și-n minte. O văd scăldată în azurul înțelepciunii și rourată de smerenie. Boierii și burghezii noștri spuneau pe la sfârșitul veacului trecut și în prima parte a celui de față că Franța le este o a doua patrie. Mie mi-este India.

N. St: E și țara mizeriei, a murdăriei, a unor exagerări...

S. AL-G. (mânios): Asta-i judecată în stil "civilizatoriu" și yankeu, stilul infam al omului "luminat", pentru care canalizarea și gadgeturile trec mult înaintea culturii! Cum de poți pune atât de mercantil și de sanogenetic problema? Nu, a cruța viața animalelor, a refuza să ucizi, a-ți unge tălpile cu miere ca să nu strivești insectele și vietuitoarele de pe sol nu mi se par a fi "exagerări", căci la ele cred că ai binevoit să te referi. Imaginea autovehiculelor care se opresc pentru a **da prioritate vacilor nu-i deloc caraghioasă, e plină de tâlc și firește cu totul străină de mentalitatea monetară și arghirofilă a unor societăți care trăiesc numai pentru distracții și capitalizare...**

N.St.: Dar vacile acelea sunt scheletice și hămesite, iar bandele de șobolani care circulă în voie...

S. AL-G: Nu toate cele pot fi desăvârșite. Astăzi te aflu într-o dispoziție de utilitarism vrednic de Stuart Mill, Bentham, Spencer și alți profanatori ai demnității omului. Și nici yoga nu te-am văzut făcând după deșteptare. Mă decepționezi. Te credeam capabil dacă nu să înțelegi, măcar să respecți țara lui Buddha, a lui Vivekananda, a lui Aurobindo, a lui Gandhi...

Huxley, Blaga

S. AL-G: Huxley? Îmi place, e deștept foc, știe multe și nu se lasă prostit ușor. Mi-a plăcut ce ai scris despre el în **Revista Fundațiilor regale** prin 46. Soției mele și mie, articolul **Huxley, teist și romancier** ne-a stârnit pofta de a-l citi pe Huxley în întregime. Așa am și făcut, sau în bună parte. E un pozitivist chibzuit și fără prejudecăți. A înțeles foarte bine numeroase trăsături ale veacului, care altora, chiar dintre cei mari, le-au scăpat. Și-i veșnic de strajă, curios, toate îl atrag și-l interesează! Știe că religiile nu pier, că îndură doar fenomene de translație. E la curent cu descoperirile farmacopeii celei mai noi - unele senzaționale. Le prevestește mare viitor și gândesc că are dreptate. Iar **Minunata lume nouă** e neîndoielnic o capodoperă: și ca produs artistic și ca explorarea latențelor lumii contemporane. Rationalistul acesta atât de neînchistat în teorii și dogme mi-aduce aminte de Blaga, de care știi cât de aproape mă simt, cât îl iubesc și-l venerez și tare m-am bucurat văzând că și tu îl cunoști, îl respecți, îl îndrăgești. Huxley își dă prea bine seama că hotărâtoare sunt în istoria lumii simbolurile, miturile, metaforele. Din acest punct de vedere, nici o deosebire de Blaga. Amândoi la fel de ahtiați a se informa, cititori neobosiți și fantastici amândoi, eseiști de mare calitate și cât de mare le este și talentul de a sesiza repede și de a expune clar și nesuperficial. Și la el și la Blaga: un rationalism cumpătat, o intuiție extraordinară a istoriei nescrise, a problemelor finale caracteristice fiecărei culturi. Cimpoiul nu-i cunoscut decât de noi și de scoțieni. Să-l fi dus cu ele, când au fost transferate din Dacia în nordul Angliei, legiunile romane? Huxley și Blaga îmi par și ei ciudat înfrățiți de un același duh inteligent, nesătios de cunoaștere, sensibil, pătrunzător, pe care aparențele nu-l înșeală.

N.St: Și mari creatori de formule pline de pitoresc și radiantă.

S. AL-G: Asta pentru că sunt mânuitori de simboluri și metafore. Absorb cultură și informații și le redau uimitor prelucrate și multiplicate. Rareori două minți strălucite mi s-au arătat atât de similare. Puțin învoite cu psihanaliza, dealtfel, amândouă,.

Freud, Jung

N. St: Te credem rezervat față de psihanaliză.

S. AL-G: Întocmai. Cel puțin privitor la Freud. Nu la Jung. Sunt un admirator al lui Jung, poate chiar - întrucât mă pricep - un discipol al său. Blaga, Jung, Eliade, Novalis, Brâncuși (ca teoretician și ca artist), Ananda Coomaraswamy, Frenkian, Frazer, Paul Mus, Unamuno, Papini, Dostoievski, Ernst Jünger, Böhme, Nietzsche: amestecă-i bine, expune-i la lumina soarelui eminescian și obții o imagine a cerului unde-mi place să-mi proiectez visele, nedumeririle, convingerile.

Jung (am să-l citez de multe ori în **Arhaic și Universal**) s-a descotorosit de tot ce este exagerare, monomanie și îndărătnicie la Freud. Pansexualismul lui Freud nu-i decât o manie, o dogmă scientistă, o încăpățânare de teoretician superb care nu mai vrea să ia aminte la realitate și nu-i mai îngăduie să prezinte amendamente. Dibui la Freud și un dispreț, de nu și o ură (mocnită dar feroce) pentru toate sistemele care atribuie omului o eminență morală, care-l consideră a fi capabil de progres, care-și pun nădejdea în el.

Visul, simbolul, mitul joacă la Jung un rol analog celui deținut în opera lui Blaga. În opera lui Pârvan aflu unele intuiții jungiene, noțiunile de undă, ritmicitate și ondulație spre pildă. Iar despre alchimie, și Jung și Eliade au scris deopotrivă de inteligent și de serios, izbutind să iasă din marasmul dobitocesc al scientismului propriu **stupidului veac al XIX-lea,** vorba lui Léon Daudet, scriitor și medic.

Malraux

"Îl admir mai întâi pentru curajul său. Și l-a dovedit în Indochina, în Spania, în timpul ocupației germane a Franței. Curaj de aviator, de combatant, de cavaler plecat în lume să caute nedreptăți pentru zdrobirea cărora să lupte. **La condition humaine** mi-este carte de căpătâi, ca și a lui Paul Mus despre templul din Borobudur ori ca și mai tot ce am putut citi din Ernst Jünger; ca și **La foret interdite** a lui Eliade, piesă incriminatorie a voluminosului nostru dosar. **Pădurea** aceasta (traducerea franceză pe care ne-a dat-o Dinu spre citire poartă alt titlu decât cel românesc original: **Noaptea de sânziene)** e o carte a ursitelor; nu uita că Eliade a scris din păcate neîncheiat). **Pădurea** e o splendoare, e una din cele mai frumoase cărți din câte mi-a fost dat să citesc. Malraux nu e un cinic, e un discret, e o fire virilă căreia îi este lehamite de sentimentalism și de plângăcioși, nu de simțăminte și de lacrimi. E un aventurier, însă în sensul odiseic și cavaleresc al termenului, mie îmi pare un moralist, un urmaș al lui Pascal, un reprezentant al luciditătii franceze sub înfățișarea ei cea mai riguroasă și mai neviciată de un cartezianism de duzină. E dintr-o aceeași familie spirituală cu Montherlant. Ca și Descartes, bietul, ca și Freud, a încăput pe mâna unor admiratori cărora de minune li se aplică zicala românească: ferește-mă Doamne de prieteni...

Incertitudine

Creștinismul e dispus a-i recunoaște un merit incontestabil: "o religie a incertitudinii, depinzi numai și numai de har, și-l poți pierde oricând. Spre deosebire de iudaism, acela e o religie a certitudinii: execuți cele șase sute treisprezece comandamente - pozitive și negative - și griji nu mai e cazul să-ți faci. În creștinism toul se decide prin efectul unei judecăți înfricoșătoare, plină de necunoscute.

Creștinismul se apropie de artă, și ea stihie de pe tărâmul incertului. Poporul nostru e neagitat și nu suferă de pe urma chinurilor iscate de o concepție eshatologică alarmistă. Totuși nu cade nici în quietism, o puternică doză de bun simț îi păstrează proaspătă în suflet sănătoasa idee a incertitudinii.

Știința confirmă incertitudinea: axiomele nu se pot demonstra, simultaneitatea nu există, demonul lui Maxwell e o fantezie, principiul al doilea al termodinamicii e ineluctabil, energia se degradează, relațiile noastre cu particulele elementare stau sub semnul incompletitudinii, asupra funcționării organelor noastre nu avem practic nici o putere (deși indienii...), limbajul nu e un mijloc sigur de comunicare, inconștientul e rivalul de nu și dominantul conștiinței, mecanica lui Newton (singura inteligibilă rațiunii și a apriorismelor noastre) se aplică doar unui domeniu foarte limitat, roiurile de galaxii se întind oare către infinit ori este efectul Doppler - Fizeau o iluzie în plus (milostivească-se Haré de noi!) viteza luminii pare a nu fi o barieră de netrecut, dincolo de puterea noastră de percepere mișună unde, câmpuri, radiații, pretutindeni numai taine, cenzuri transcedentale, porți kafkiene..."

Knock

În continuare:

"Nitică incertitudine nu strică nici în medicină. Nițel calm, nițel bun simț. De nu, pățim ca pacienții doctorului Knock al lui Jules Romains: ne băgăm în spital de frica bolii. Knock e un farsor, însă nevroza profilactică e o realitate universală, iar medicina secolului al XX-lea adeseori i se arată concesivă și amicală de nu o și întărită. Piesa lui Jules Romains bate, aș zice, și mai departe decât ale lui Molière despre doctori. Sunt discreditate și luate în râs nu numai unele procedee ale medicinei, sunt demascate înseși principiile de bază ale Igienismului, unul din idolii vehemenți ai vremurilor noastre. Sunt medic, însă comedia lui Jules Romains nu numai că nu m-a supărat, ci mi-a stârnit interesul și mi-a provocat mulțumirea. Cinste dramaturgului care n-a șovăit și nu s-a temut să lovească unde trebuie, în chiar centrele psihice diriguitoare ale panicii igieniste. Unde mai pui că piesa e o încântare, am văzut-o, jucată la noi cu brio, interpretarea lui Tony Bulandra a dezvăluit de ți-era mai mare dragul falsa gravitate, pedanteria, tâfna medicinii care din spusa lui Ambroise Paré - sănătatea e o stare precară, nu prevestește nimica bun - și-a făcut un slogan de subjugare a omenirii și un mijloc sigur de prefacere a bieților muritori în ipohondri bine îmblânziți. Rezultatul? Ca și Gribouille - păcală al francezilor - ne băgăm în lac de frica ploii, ne legăm la cap când nu ne doare capul, ne îmbolbnăvim de teama bolii.

Ionesco

S. AL-G: Ai citit volumul de teatru, primul, al lui Eugène Ionesco, adică al lui Eugen Ionescu? L-a adus Marietta. Ți l-a trecut Dinu? Da? Ei, ce părere ai?

N. St.: Extraordinară. M-a dat gata.

S. AL-G: Și mie mi-a mers la inimă și minte. Sclipitor de iscusit și-i meșter fără pereche. Scrie în franceză dar e un spirit românesc. Aparține celei mai autentice tradiții românești și tradiției universale celei mai autentice: lucrează cu paradoxuri, se exprimă metaforic. Scapără foc și scântei. E netemător, merge deadreptul la esențe. Unele piese sunt adevărate basme și legende. Ai auzit ce povestea Vidrașcu, fost coleg de liceu și prieten bun? Că în tinerețe disprețuia genul dramatic, nu-l suferea. Când o țigancă, pe bulevard, i-a prezis, ghicindu-i în palmă, că va ajunge mare autor de piese de teatru, s-a prăpădit de râs. Proorocia îl uimise și pe Vidrașcu prin totala ei absurditate. Iată că s-a împlinit! Stai să vezi: sunt convins că va da și mai mult. Ne vom făli cu el.

Despărțire

S. Al-G.: Mâine poimâine au să ne scoată din camera aceasta de triere... Mă bucură că l-am putut auzi pe Remus Niculescu povestind și comentând atât de frumos pe Thomas Mann: **Lotte la Weimar și Doktor Faustus.** Da, și eu cred că Faustul lui Mann e o alegorie și că soluția în final nu se află în experiențe stranii și lipsite de noimă - ca ale bietului Adrian Leverkühn - ci în concentrarea și intensificarea principiilor care stau la temelia lumii. Nu noaptea valpurgică a muzicianului nebun, ci lumea senină a profesorului, însă **trecut prin accelerator,** acceptată și trăită paradoxal, primenită și răscumpărată prin văpaie și insuflată de ceea ce Nietzsche a numit la eleni: spiritul muzical al tragediei. Ce carte teribilă și cuceritoare! Și tu ai povestit bine **Muntele vrăjit.** Nu te rușina, ți-am văzut lacrimile licărind în ochi când a venit rândul scenei dintre Hans și Claudia la balul mascat din noaptea anului nou, e o scenă într-adevăr zguduitoare, parcă și doistoievskiană și ionesciană și de dincolo de lumea cauzalității!

Să ne luăm rămas bun. Îți urez curaj și nepăsare: pe de o parte închidere în tine, pe de alta multă solicitudine față de nevoile și suferințele celorlalți; recită-ți mintal poezii, cât de mult, cât de multe; de nimic să nu-ți fie teamă; să nu te autocompătimești, să nu consideri că-ți este careva dator cu ceva; păzește-ți sănătatea pe cât poți; nu uita că aici nu te poți bizui decât pe acestea; sănătatea, curajul, rezistența morală, cultura; înfrânge concluziile experienței Michelson-Morley: privește-te și judecă-te din afară, cu asprime, cu nepărtinire; de va fi cazul, osândește-te, ceartă-te, îmbunătățește-te; iar privind în jur, adu-ți aminte că nu o dată, în istorie, nedreptății au fost siliți a rătăci în pustii, în munți, în peșteri, în crăpăturile pământului; există însă și un ritm al istoriei: visele mele (știi cât de mult și de frecvent visez, ca și Jung, ca și Freud), inima mea și glasul mult încercaților mei strămoși ardeleni îmi șoptesc sfios și stăruitor: va veni ceasul îndreptării.

Cronica literară

I. **Jocul de-a Robinson** așază, pe penultima pagină, lista de cărți publicate, în ultimele trei decenii, de Laurențiu Cernet. Între **Omul de un milion,** apărut în 1966 în colecția **Luceafărul** (cronica de întâmpinare, în **Contemporane**), semnată de Nicolae Manolescu, încă june și bineînțeles fericit să salute, cu grație, pe aceeași pagină, intrarea în literartură a frumoasei Sânziana Pop) și **Evadare din Paradis** (Ed. Helicon, 1993) s-a scurs un **timp al literaturii.** Să notăm că în cele trei decenii, scriitorul avea o prestanță și un rang social. Aproape fiecare dintre cele 19 cărți ale lui Laurențiu Cernet marca un moment al Timișoarei literare. Trezea un frison poetic, o anume vibrație. Aduna alături personalități rivale, tabere dușmane, tineri, bătrâni, foști pușcăriași și oficiali ai culturii. După primele volume **(Omul de un milion, Experiențele lui Ionete, Arșița, Câteva luni de trăit),** cărți ale regimului grav, cu personaje cehoviene, dar și cu condamnați care aleg regimul lejer al farsei pentru a supraviețui, Laurențiu Cernet descoperă parodia. Începând cu **Amintirile unui mincinos** (1974), prozele ingenios foiletoniste alternează cu altele substanțiale. Din prima serie, **Amintiri inventate, Mic dicționar de subiecte comice, Idei de-a gata, Iubiri paralele** valorifică lecturi suave, ușor specializate. În bibliotecă, prozatorul face (ironic, autoironic) exerciții de interpretare. **Draga noastră președintă, Bărbatul la 30 de ani, Iubirea, Chiajna și eu, Mărirea și decăderea lui Alior Sfoiag** afirmă, cred, o tipologie. Micul nonconformism al lui Laurențiu Cernet se bazează pe personaje cenușii, greu de scos din universul provincial. **Moda jurnalelor** (1982) nu face figură rea între cărțile de aminitiri care începeau, în deceniul al nouălea, să inunde piața. **Privind peste umăr** (1993) și **Evadare din Paradis** (1993) nu reușesc să transcrie eficient anii de deținut politic ai autorului. Probabil cartea sa cea mai importantă, amânată, ar putea fi tocmai volumul de confesiuni - de pagini nonficționale.

II. Din cele de până aici se poate deduce că un număr de cărți sunt alcătuite pentru publicul sketchurilor comice, pe care autorul vrea să-l fericească. Volumul nr. 21 - **Ludice** - conține, în pură tradiție topârceneasă, parodii originale, cronici rimate, cânticele făcute să înveselească, dar și "scurt-circuite" în stil sorescian, fantezii lirice ce trec de barierele ocazionalului. Pot fi transcrise câteva definiții: "Cineva, ieri, îmi spunea:/Cum mai poți râde?// Tenșeli, l-am bătut pe umăr/cu superioritatea umilului:/Rânjesc." **(Râsul),** Poate fi citată și definiția profesiunii de scriitor: "Am o meserie grea și plăcută:/jupoi realitatea/ strat cu strat/și dau de tot felul de bazaconii/fanteziste, aiurite, /de tot mă-ntreb ca prostul:/nu cumva, fără să-mi dau seama,/scormonesc într-un spațiu paralel/inexistent?".

Sub surâsul tandru apare rictusul celui care suferă. Sub crusta versurilor ocazionale, derivate din madrigalurile lui Topârceanu sau Sorescu, se încheagă o viziune a lumii: o viziune neagră a unui autor obsedat de îmbătrânire, uzură, destrămare, moarte. Profesionistul prozei nu transcrie fără dificultăți ceea ce se cuvenea transcris. Subiecte mari și teme dificile "se acomodează", intră în rând cu altele, frivole, fiindcă Laurențiu Cernet nu se ia în serios ca poet. Cea de a XXI-a carte a sa ne poate ajuta să-i citim mai bine alte cărți, și ele desconspirând râsu-plâns al "unui decedat rămas în viață": "De-abia venii pe lumea asta pală/Și cancere îmi pradă tandru mutra/ lar gândul, devorat precum o boală./Se simte ca o vacă-n Brahmaputra//Nu-s chinuri aspre pentru ampla-mi vină/ Mi-e sângele albastru, se-ntelege/Și sunt nemuritor cât o regină/Și trecător prin moarte ca un rege. "Din când în când, poetul prelungește, în stil propriu, dar nu fără efecte notabile, întrebările lansate de mai-marele Olteniei literare: "Homer n-a existat/Nici Shakespeare./ Se pare că altcineva/Le-ar fi scris cuvintele.../M-apucă teama:/Dar dacă nici eu nu exist/Și altcineva mă scrie?" **(Teama).** Ciudată întâlnire cu Rilke în spațiul întrebărilor esențiale.

III. **Jocul de-a Robinson** face parte din seria de parafraze (mai mult sau mai puțin parodice) prin care Laurențiu Cernet își pune în valoarea spiritului ludic, verva jucăușă, bucuria de a descrie "evenimentul" ascuns în fiecare gest banal. Robinsonul lui Cernet a uitat totul: "Probabil că organismul se apără. Creierul și-a blocat unele sectoare. Din tot ce-am știut rămâne doar un arhipelag - insule vag cunoscute, privite de sus. Apar și dispar, ca într-un joc oniric". Ca și altădată, Laurențiu Cernet scrie pagini citabile despre "muncile zilnice", despre felul în care un bărbat poate să trăiască sub semnul începutului absolut. Personajul adamic al prozatorului exersează muncile pământului, descoperă bucuriile elementare ale regăsirii naturii. Între timp, începe să-și aducă aminte: își reface, nu fără efort, **istoria personală.** Transcrie cântecele "unei vieți de om": imnurile cu care generația sa ieșise la defilare. De efect e recapitularea paginilor "la modă" în copilărie, în adolescență, în tinerețe ș.a.m.d. Textele celebre ale tinereții sale revin, în română (imnuri străjerești, legionare, comuniste), dar și în germană (**Lili Marlen**) sau rusă **Razvitali iabloni i grușI, Kalinca**) sau italiană (**Giovinezza, giovinezza...**) Mai sunt și altele, pe care și le reamintesc, cu un sentiment straniu, toți cei care astăzi au ajuns la condiția de Robinson. Ce poate să-și amintească, dacă iese din inhibiția de protecție, Robinsonul anului 1997, dacă e născut, să zicem, în 1932? De cântecele străjerești din 1939, de cele legionare din 1940, de cele dedicate conducătorului, de cele comuniste, ceaușiste, de șlagărele politice mereu în schimbare...

Iată o idee de zile mari: regăsirea memoriei și, cu ajutorul ei, a textelor care ne-au însoțit, fiecare, o vreme...

Cornel UNGUREANU

* Laurențiu Cernet, ***Ludice***, Ed. Prier, 1997; ***Jocul de-a Robinson***, Eubeea, 1997.

Laurențiu Cernet - Cărțile nr. 20 și 21

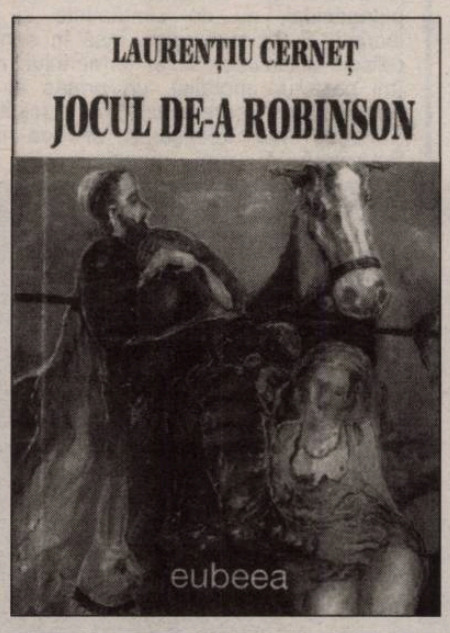

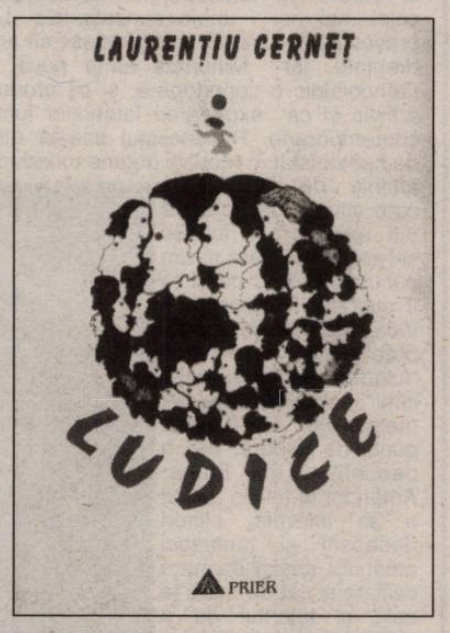

Lumea în formulă romanescă

După volumele de poezii **Măceșul din magazia de lemne, Schiță de autoportret, Tabieturile nopții de vară** și **Existență acută,** Mariana Codruț are ambiția de a re-compune lumea în formulă romanescă. **Casa cu storuri galbene** (ed. Polirom, Iași, 1997) așază cuminte, în camere "invizibile", fragmente de viață, crâmpeie de atmosferă. Printre pagini (de jurnal) și fișe (de roman) se ivesc (pe rând) Goanța, Eva, Livia, Dori, Nic, Alexandru... Fiecare e "închis" în structura decameronică a cărții, neajungând însă la maturitatea corporalizărilor. Personajele autoarei caută firul ariadnic. Femeile Marianei Codruț vor să-și pună ordine în haosul lor de viață trăită. De aceea, obsesia lor e adaptarea: "Nu pot spune că m-am acomodat"; "De când mă știu, am avut probleme de adaptare".

Eroinele urmează binecunoscutul îndemn socratic: "Cunoaște-te pe tine însuți!" Încercarea lor e de a-și re-găsi identitatea pierdută:" (...) mă întreb dacă nu cumva sunt nebună. Și dacă nu sunt, atunci ce caut eu aici, într-o casă străină, într-un cartier străin, așteptând nu știu ce. Pentru că e clar. Am înțeles. Nu pot face nimic temeinic, nu se leagă nimic; nu am răbdare cu nimeni și pentru nimic. Pentru că aștept ceva. Dumnezeu știe ce. Și va trebui să descopăr ce anume aștept". Fiecare și-l caută pe acel A-CASĂ. Alături de celălalt... Într-un discurs/spațiu de-tensionat care încearcă să se compună odată cu personajele.

Mariana Codruț nu trece doar spre a se petrece, á loisir, printre lucruri/ oameni/semne/sensuri. Pentru autoare, gestul mărunt/banal poate rivaliza oricând cu dramele mari/ complicate. Eroinele se definesc prin întoarceri repetate la sinele lor profund. E șansa singură/ sigură de a supraviețui. "Dragă Livia, pe zi ce trece mă conving tot mai mult că singurul punct ferm de sprijin nu-l poți găsi decât în tine însuți (...). Cred eu că am dobândit înțelepciunea de-a nu mai aștepta nimic din afară. Și simt că am suficientă forță în mine, Livia, ca să depășesc toate umilințele pe care le înghit zi de zi...". Farmecul prezențelor feminine vine dintr-un fel de supremă naivitate a lor. Astfel, Goanța visează să scrie: scrisul să-i facă pe oameni să gândească. Dori-actrița îi vrea pe oameni "mai curajoși, mai demni". Fiecărei zile i se acordă șansa de-a exista, de a vremui: "Mă rog, la vârsta mea de-acum, sunt obligată să descopăr farmecul întâmplărilor de fiecare zi. Să le oberv, să le consider demne de atenție nu înseamnă cine știe ce subtilitate. Ci doar că am ajuns la înțelepciunea banală și eroică, de fapt-de-a accepta că ele sunt viața mea".

Dincolo de (pre)textele scriitoricești, Mariana Codruț crede în valorile unui cotidian - convertit prin trăire exemplară ("Și o să trăim exemplar!") - la unicitate.

* Mariana Codruț, **Casa cu storuri galbene,** Ed. Polirom, Iași, 1997

Textul ritualic

Satul prin care mă plimbam rasă în cap (Ed. Cartea Românească, București, 1997) a Angelei Marinescu e cartea despre Poezie. Memorie și Amintiri netrucate. Jurnal și interpretare altruistă despre frică și oboseală. Despre curajul mărturisirilor și neabdicare în numele speranței. După cele nouă volume de versuri, autoarea își adună eseurile publicate în revistele de cultură: "Vatra", "România Literară", "Luceafărul", "Contrapunct". Ea propune un spațiu al livrescului generos. Autor/actor și cititor/ spectator completează reciproc întregul scriiturii: "M-am gândit întotdeauna că ceea ce scriu ar trebui să apară ca o imagine în care atât eu cât și cititorul să poată dialoga în condițiile pe care textul le propune". Paginile de jurnal din carte "ascund" o Angelă Marinescu impartială doar în cazurile care-i sunt indiferente. În toate celelalte e părtinitoare. Se măsoară pe sine, "furibundă și opacă la inautenticitate". Vrea ca scrisul să-și aibă "tridimensionalitatea", volumul, spațiul și timpul său. Cel mai mare chin al ei este acela că "nu-și poate găsi interioritatea dinafară, din exterior (...). Afectivitatea mă ține trează înăuntru și nu pot scăpa de ea decât prin îndepărtarea maximă (ineficientă)".

A scrie înseamnă pentru Angela Marinescu a trăi cu intensitate. Cu toată ființa/putința/voința/credința în scriitură. Atunci când scrie ea alege cămașa lui Nessus. Și arde de vie: "Textele pe care nicodată nu le-aș putea denumi ca fiind poezie sau proză sau eseu, în loc să mă ocolească, mă sufocă". Demersul ei scriitoricesc e un ritual de inițiere: "Chiar prezenta mea carte este un text ritualic". Inițiere eseistică a autoarei în taina cuvintelor și a lecturilor - prin labirintul de semne/semnificații: Nichita Stănescu, Virgil Mazilescu, Marin Mincu, Bogdan Ghiu, Daniel Turcea, Ioana Crăciunescu... Sustras din cotidian ești introdus subtil în plasa scriiturii/scriitoarei. Angela Marinescu nu te frustrează, anihilându-te întru totul. Textele ei sunt mai degrabă "instrumente erotice": "Ceea ce am scris, așa cum am scris, este instrument de seducție integrat ritualului". Ca să pătrunzi/deslușești "cuvintele" trebuie să le înțelegi. A le iubi înseamnă a le înțelege întru totul.

Angela Marinescu are curajul să-și privească creația poetică îndepărtându-se la câțiva pași de aceasta. Aici stă farmecul ei discret. Ea încearcă să(-și) explice reacțiile/redundanțele/ trăirile: "Nu am avut niciodată nici cea mai mică îndoială asupra existenței poeziei și nici asupra mijloacelor ei, fie și paraliterare, și nici asupra fundamentalei ei esențe epifanice, dar (...) am crezut că forma sub care poezia poate comunica (sau se poate comunica) cel mai coerent, trebuie să interiorizeze corzile ei de cometă, redundanțele ei exterioare, să se concentreze pe o expresie venită din zone care nu pot fi cunoscute fără efort și fără implicarea întregii ființe".

Satul prin care mă plimbam rasă în cap e un spațiu magnetic special al lecturii. Trăirea și cuvântul devin posibilități de apropiere/apropriere a lumii prin esență: "Poezia există în spațiul în care cuvintele se intersectează cu viața, provocând-o, iar viața vine să întâmpine semnul, asimilându-l. E un "demers complet" la capătul căruia "cuvântul se elimină în actul creației poetice, impunându-se ca substanță precum viața se elimină pe sine în actul morții eliberând adevărata viață.

Spațiul livresc e unul sacrificial. "Distrugi"/seduci cuvinte pentru ca ele să prindă rod/semn/sens. Într-un astfel de loc, Angela Marinescu oficiază în numele rafinamentului poezesc/eseistic/ critic. Cuvintele se intersectează cu viața, provocând-o. Restul nu e decât tăcere...

Carmen NEAMȚU

* Angela Marinescu, **Satul prin care mă plimbam rasă în cap**, Ed. Cartea Românească, București, 1997

Picătura de cucută

Sindromul ciclonilor

Creația este o treabă anevoioasă, care cere o stare specială, de iluminare sau depresie, de surescitare sau calm, ca abia în urmă să pui pe hârtie acel ceva ce seamănă cu lumea, dar se numește artă. Cât de diferit e impactul cuvântului artă, adică "măiestrie", față de "literatură", adică banalitatea reinventată. E conotația dată cu ajutorul celei mai riscante dintre meseriile urbane, pleava subiectivă a gazetăriei, mută în fața artei, corozivă în fața literaturii. "Gura lumii", prostia lumii, ce măsoară multul, perisabilul, uitarea. Se bazează pe ea, își face întregul joc mizând pe uitare, doar că gluma proastă a gurii lumii rămâne pe hârtie, cu titluri mari, cu poze alături, gata moartă, să renască peste câteva zeci de ani, iască fumegândă, să-l acuze înainte de toate pe cel ce semnează, pentru superficialitatea și reaua lui credință și voință care au stat la baza mărturiei.

Mărturie, mărturisire, spovedanie, trei trepte dintr-o scară adâncă, ce duce spre golul unui canion, căci ce altceva e el, canionul, decât o groapă în mișcare? Trei trepte între care nu se poate păși, ci cădea. Jos de tot, iluzia cerului și perspectivei aeriene generalizatoare, **mărturia,** adică declarația martorului urechist, falsă până la Dumnezeu prin subiectivitatea ei. Undeva pe la mijloc, cu egală privire spre vale și către cer, **mărturisirea** intravertitului, ce-și ia inima în dinți și se auto-expune. Și, în fine, sus, adică pe deplin văzător asupra locului abisului, a mijlocului de coamă și a vârfului egal de munte, de pe celălalt mal al sinelui, năpădit de cerul albastru metalic și rece al serii de noiembrie - **spovedania.** Privirea în oglindă, adică: "Eu sunt acesta! Nimic mai mult, nimic mai puțin!". Obiectivarea subiectului în fața sa ori a unui confesor mut, care te-ndeamnă prin tăcerile lui: "Nu te opri, spune, scrie, nu aștepta efectul, reacția! Mergi mai departe! Să nu te lași covârșit de subiectivitatea mărturiei altora despre tine, despre ce ai făcut! Să nu te lași prins în plasa motivației înaintării, să nu te lași prins între sforile jocurilor efectelor, pentru că atunci, doar cu scopul nedeclarat, nerecunoscut nici de tine însuți, pentru efectul scontat devii cauză, și-ți pierzi adâncimea spovedaniei, adâncimea ei în sus, în înalt, și vei ajunge să constați prea târziu că totul n-a fost decât mărturia falsă, dictată de obținerea efectului urmărit. Nu aștepta aplauze mincinoase, nu vâna oglindiri diforme în alții, căci omul, în tăvălugul dinamicii agresivității sale nu poate avea decât două ipostaze active: obedienta sau denigrarea!"

Cugetând la acest sfat mut al bunului ascultător-confesor constați că în adevăr totul e primitiv de transant: când nu poate fi sluga cuiva, omul îl detestă pe cel pe care și l-a luat drept stăpân, îl neagă, îi vrea moartea. Căci oamenii nu pot trăi decât în lanțul unui stăpân. De nu vei fi tu, își va căuta un altul, care e împotriva ta, iar bucuria slugii va fi sporită, pentru că își va satisface de două ori dorința. Mai întâi, că se vede slujbașul cuiva mai periculos decât tine, iar apoi, de a te vedea pe tine, cel ce i-ai întins o mână de frate mai mare, învins de dușmanul tău, căruia te va vinde. Un mecanism abject, un mecanism al dinamicii existenței umane, care se calează perfect pe sindromul ciclotimic. Toată umanitatea e ciclotimică, pendulând între extazul unei vieți efemere și depresia din urma înfrângerilor temeinice. Vorbele măgulitoare ascund lama cuțitului ucigaș. Ne dorim moartea unii altora, dar ne declarăm permanent dragoste. O lume dementă, care vede-n politică stăpânul suprem, el, unicul, înlocuitorul oricărui alt Dumnezeu, căruia să i se facă slugă, să-l învingă sub pavăză partinică. Nimic stabil. O ură nepotolită împotriva fidelității, credinței, trăiniciei, statorniciei. Slugă la doi stăpâni, pe față unuia, de taină altuia, să aibă cui să-l vândă pe primul.

Lecția de destin sucit, pervers, pe care o deprind mai toți tinerii din mers, fără încredere în viitor, opaci la speranță, derutați de mulțimea năucitoare a reclamelor unor produse efemere, ce lasă senzația de cultură, de civilizație, trăindu-și clipa, cu teamă față de oricare dintre semeni, cu teamă față de sine, marcați încă de mici de simptomele incurabilei boli ciclotimice.

De n-aș scrie aici despre sindromul ce apasă o masă, aș zice că au sosit vremile copiilor Iscarioteanului. Dar ce putea să iasă dintr-un creuzet comunist decât o specie de vânzători, de trădători? O specie sinucigașă, prin nepăsarea cu care-și alege ca deviză existențială: destrucția, căci la unul dintre capete firele se leagă și închid orice drum. Puterea nu se alătură demnității, credinței, ci se pune în taler de balanță cu acestea, cum bărbăția cu virtutea. Toate noțiunile care-au construit o civilizație au pierit.

"Fă bine zilnic, și-ți vei dobândi liniștea sufletului!" e înlocuit cu "Fă rău cuiva, oricui și nu aștepta altă răsplată decât răcorirea sufletului!". Ca-ntr-un blestem al sângelui. Și așa, mărturia, de-i mincinoasă, dă de se potrivește în schema jocului uman, căci ea e privirea subiectivă a martorului ocular aflat pe fundul văii, care-și imaginează că e un vultur plutitor pe cerul de deasupra malurilor de sus ale canionului. Cine mai e curat, cine e murdar?

"Tată, dacă este cu putință, depărtează de la mine paharul acesta!" ar spune nenăscuții, precum Iisus, dacă ar avea puterea să se opună venirii lor pe lumea aceasta. Dar totul merge orbește, iar ce ne rămâne de făcut aici nu e decât să încercăm să ne purificăm, ori dimpotrivă, să facem jocul semnului trădării cu care ne-am născut.

Când pui pe hârtie note, pete de culoare, linii, litere, îți spovedești sufletul încărcat de dileme, ori conștiința tragismului vieții ce o duci. Nu pentru alții, e știut, ci pentru tine, căci surzii și orbii sunt tot mai mulți. Semnul bun este dacă trăiești sentimentul tragicului, semnul rău e sentimentul învingătorului, într-o lume aflată într-o continuă bătălie, în care, deopotrivă, li s-a luat mintea și unora și altora, să se simtă fiecare pentru o clipă învingător, să trăiască pentru o secundă sentimentul eroic. Pe fundul gropii. Toate pe fundul unei gropi în mișcare, a unui canion, fără să simtă semnele cutremurului ce va surpa peste ei malurile abrupte. Declarația martorului ocular va lipsi, îngropată sub stâncile prăvălite. Mărturia celui situat la jumătatea drumului va lipsi, odată cu cel rostogolit spre vale. Doar spovedania celui rămas deasupra vă rămâne, de parcă lumea întreagă s-ar fi concentrat într-un singur om, iar acela n-ar fi capabil să vorbească decât despre aventura lui solitară în lume.

Paul Eugen BANCIU

Fiore di virtu

Armata arhetipală

(III)

Războiul alor noștri cu ai noștri. Matei Basarab, după mărturia lui Miron Costin, își avea mercenari pe care-i ținea pe lângă sine, și, cu toate că Vasile Vodă Lupu îl socotea "prostănac" **(Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor,** Ediție îngrijită de P.P. Negulescu, 1979,p. 90), nu l-a putut învinge. Matei Vodă întreținea pedestrime cu leafă, până la o mie de luptători, dorobanți recrutați de prin sate și călăreți, lefegii și ei. Oastea era o adevărată forță multinațională. În rândul soldaților, Vodă avea și polonezi pe cai și unguri. Războiul presupunea elaborarea unor strategii militare, stabilite prin cercetarea planurilor inamice. Vasile Lupu, după ce ajunge lângă "Praova, la sat anume Ojogenii", află, "din limbi", adică de la prizonierii luați în acest scop, despre intențiile adversarului. Elaborarea tactică se petrecea în urma unui sfat ținut în mijlocul taberei. Strategii inspectau terenul și căutau să stabilească din specificul locului avantajele militare. Așadar, "socotindu și trecătorile apelor și locuri închise de păduri de pen toate părțile și de bîhnișuri" sfetnicii au înțeles că "Matei-vodă (...) anume locuri ca acelea poftește să dea războiu". Explicația acestei strategii are vechime în gândirea militară autohtonă: "fiindu oștile mai tare hiecare la locul său și la strâmtori, împotriva oștilor celor străine hie cându cei de loc sintu mai tari", adică cei invadați cunosc mai bine terenul decât invadatorii și prin aceasta le sunt superiori din punct de vedere strategic. Prin urmare consilierii lui Vodă Vasile Lupu "au ales cu sfatul să nu triacă Praova, ce să stea acolo la cîmpu, să tragă pre Matei-vodă, să iasă cu oștile la cîmpu".

Așa cum am spus deja, de obicei avantajele terenului erau folosite de localnici împotriva unei armate superioare numeric. Atragerea în câmp s-a făcut, ca de atâtea ori în Evul Mediu răsăritean, prin "purcederea oștilor în jacuri în podgorii pe supt munți". Raiduri și hoții războinice împământenite prin turci și tătari. Tentația de a jefui era de multe ori fatală, deoarece ostașii împrăștiați prin sate și îngenuncheați de prăzi și robi căzeau lesne în plasa unor atacuri viguroase și bine coordonate. Acest fapt l-a priceput Matei Basarab și l-a folosit cu îndemânare. Cronicarul comentează defavorabil hotărârile militare ale lui Vasile Lupu, care a ascultat de acei "svetnici": ce l-au povățuit să "răschire" oastea după jafuri... Adversarul lui Vasile vodă trece "Praova în vad. Tot călărețul au trecut cîte un pedestru după sine". Au pregătit atacul cu foc de artilerie și, înconjurând pedestrimea cu trupele călare, au atacat "cu oastea stolită", adică aranjată în dispozitiv de luptă, asupra inamicului risipit după pradă. Urmările sunt previzibile. Vodă din Moldova "nu avea de ce să apuce cu oastea răschirată în toate părțile și așea venirea-i asupra fiind de grabă și întemieată a lui Mateiu Vodă". Unica soluție se dovedește a fi fuga, așa că domnul părăsește "toată oastea cîtă nu era dusă în pradă lăsându-și corturile, și pușcile, și pedestrimea toată".

Năvala cătanelor. O dată cu stingerea marelui imperiu turc, și țările românești intră în crepuscul, isprăvile militare pe sol autohton înfăptuite de băștinași devin tot mai rare și mai reduse ca amplitudine. Domnii sunt chemați doar la marile

campanii militare ale padișahului sau le sunt trimise porunci de aprovizionare a oștilor otomane, de reparare a cetăților sau de construire de poduri ori de altele asemenea. Cu cât Imperiul se arăta mai slab în războaie, cu atât sporea dominarea asupra voievozilor în fel compensatoriu: ceea ce pierd într-o parte se iluzionează că vor putea câștiga în alta. Și cu toate acestea, mici războaie autohtone se petrec și pe sol moldav. Iacătă cum anume s-au petrecut năvălirea cătanelor nemțești asupra lașilor și biruința lui Mihai Vodă Racoviță. Mai întâi de toate să remarcăm lentoarea vieții, orientalizarea ei, tihna care răzbate din însemnările cronicarului în momente totuși critice. Cu toate că oștirea dușmană se afla nu departe de scaunul domnesc, tabieturile se desfășoară netulburate: boierii "au urcat aproape de prânz, lăsând caii lor pregătiți jos în ogradă, și s-au așezat toți la masa domnească de au prânzit. Împreună cu domnul erau și mulți dintre negustorii turci lazi" (...) (**Cronica Ghiuculeștilor,** p. 205). Mai mult încă: "După ce au luat masa, domnul s-a culcat ca de obicei să doarmă puțin după masă; la fel au făcut și boierii". Unul singur nu părea să aibă liniște și nici nu avea, e vorba de "Conachi agă" care "a ieșit să meargă acasă, fiindcă nu mai credea să vină dușmanii în acea zi, deoarece era ceasul opt din zi, deci aproape de seară". Numai că lucrurile nu se întâmplă în felul în care socotește aga pentru că, îndată ce "a ieșit în târg, în fața curții domnești, a auzit gălăgia oamenilor care fugeau la mănăstiri spunând că au venit cătanele în oraș și că au intrat în casele dinspre Bahlui, unii căutând turci, iar alții vin ca să bea, pentru că erau înghețați de gerul cel aspru". Scena care urmează este tipică, aproape cotidiană, oricum des întâlnită în istoria românească în care nu prea era vreme pentru somnul de după masă: "Deci Conachi nu s-a mai dus acasă, ci s-a întors la curte și a trezit pe domn strigând: ‹cătanele au intrat în târg›".

De bună seamă că pâlcul de oaste dușmană se dedă la acte de răsturnare a ordinii, a bunei tocmeli: "cătanele au liberat pe toți tâlharii, și pe acei care erau vinovați de omor, și de hainii care erau în toate temnițele încă de pe vremea lui Nicolae vodă pentru omorurile pe care le făcuseră împotriva turcilor pe timpul moscalilor". Hainii, adică trădătorii, or fi meritat să iasă din pușcării întrucât erau acolo din motive, să zicem, politice, ceea ce este mai greu de acceptat e faptul că mai întotdeauna trebuie să plătească în războaie civilii. Așa se întâmplă și acum, o parte din soldații armatei nemțești "au alergat deodată în târg, unde au ucis doi turci care mergeau pe stradă și au jefuit pe toți creștinii pe care i-au găsit; ceilalți turci au fugit și ascunzându-se, au scăpat de moarte". De moarte în schimb n-a scăpat "un călăraș, care a sosit atunci de la Hoton și a dat peste cătane, nestiind de venirea lor, l-au ucis acolo lângă Cetățuia". Între timp, domnul adăpostit înlăuntrul mănăstirii trage de acolo cu tunul și sună din clopot ca să-l audă tătarii și să vină cât mai repede. Alături de voievod se afla și "divan-effendi al domnului și beșli-aga care descărcau câte o pușcă, dar mai mult chioteau ca să sperie pe dușmani".

Și pentru că soarta războiului stă în clipeala ochiului și în voia Celui de Sus "tătarii au sosit după orele zece, pe care oamenii domnului văzându-i de pe clopotniță venind, au strigat: ‹tătarii! tătarii!›. Dușmanii nu știau de tătari, așa că au căutat să se retragă, numai că bulucul tătărăsc "au apucat de au ocupat podul și nu-i lăsau să treacă. (...)"; la fel "a coborât și domnul din mănăstire și s-a dus la o gură a helețeului și păzea cu oastea sa". Bătaia începe pe o noapte geroasă...

Daniel VIGHI

Viața mea e un roman

O călătorie în Mitteleuropa prin anii '70

Eu sunt sau e unul din însoțitorii mei cel ce sforăie într-un căruciorr pentru bagaje din gara Keleti, după trei nopți nedormite? De fapt, nici nu dorm (sau a-cela nu doarme), ci rememorez/ rememorează, în pragul somnului, prin câte a(m) trecut în ultimele zile, la prima (a doua?) mea/sa călătorie în străinătate.

Iată-l (iată-mă!) rătăcind zadarnic pe ulițele ca de muzeu ale Cracoviei (sau ale Pragăi) în căutarea cabaretului unde cântă Ewa Demarczyk (sau a crâșmei lui Svejk). Uite-i (trebuie să fiu și eu printre ei) descălțându-se, tot după o noapte petrecută în tren de-a-mpicioarelea, deci se află pe malul Dunării, la Bratislava. E de-abia opt și ceva. Ei își scot încălțările, își răcoresc tălpile în nisipul ce ajunge până la baraca unde (providențial) stă de unul singur omul gata să ofere, la prețul de nici două coroane, câte o halbă cu bere.

Se întind pe plajă cu băutura alături, lăsându-se învăluiți de soarele ce pripește a toamnă. Și, negreșit, unul va adormi și o să se viseze deja la capătul drumului, poate că nu chiar în căruciorul din gara budapesteană, ci pe o bancă din stația CFR Arad, și e tot dimineață, cu forfota mulcomindu-se-n juru-i.

Și ar trebui să te amuzi văzându-i holbându-se ba la goblenurile de la Wawel, ba la afișele de la Wilanow, ba în sala de proiecție de la Klub MPik, în timp ce Jane Fonda, întruchipând-o pe Barbarella, își scoate, una câte una, toalele cosmice la bunul îndemn al lui Roger Vadim.

Tot cu oasele obosite de somnul pe-apucatelea și de verva deplasărilor, iacătă-i ajunși la Marea Baltică tocmai cu o zi înaintea festivalului de la Sopot și urmând același ceremonial al scoaterii pantofilor, cu oarecare jenă pentru starea picioarelor, înaintând, deci, în apă cu pantalonii suflecați, spre amuzamentul abia mijit al blondinelor de pe țărm.

Ar mai fi destule ipostaze vesele și triste. Cum au pătruns hămesiți la receptia din sala de consiliu a voievodatului Poznan, cum o persoană simandicoasă a scăpat, în toiul discursurilor, farfurioara cu creveți și tacâmurile, care s-au rostogolit până la picioarele oficialităților. Cum n-au reușit să dea de Grotowski. Cum au băut votcă într-o ceainărie din Wroclaw cu un băcăuan melancolic, însurat acolo. Cum pe una din străzile Gdansk-ului au dat de un indicator care te trimitea la Helsinki.

Viorel MARINEASA

P.S. Cele de mai sus reprezintă impresii disparate din două călătorii făcute de subsemnatul, în numele cenaclului "H.G. Wells" de la Casa Studenților din Timișoara, împreună cu prietenii săi Cornel Secu, Lucian Ionică, Silviu Genescu, Ovidiu Șurianu, Marcel Luca, Dorin Davideanu, Mircea Popp, Sergiu Nicola, Dușan Baiski, Adrian Muscă, la întâlniri internaționale SF. E un fel de a spune că, de curând, publicația **Paradox** *(primul fanzin tipărit din România) a cenaclului a împlinit 25 de ani. (VM)*

Privind înapoi cu luciditate

1789: prelunga agonie a unei lumi sfârșește. De bună seamă, ne-nvață manualele de istorie, nu fusese cea mai bună cu putință, deși se pretindea așa, ba chiar dimpotrivă, de luăm în calcul violența revoluționară ce avea să pulverizeze nu doar un sistem politic, ci și o anumită viziune asupra umanității, a raporturilor acesteia cu divinitatea. Au fost probabil foarte puțini dintre martorii acelor timpuri care să prevadă profunzimea mutațiilor sociale, politice, morale, religioase iscate de căderea Bastiliei; oricum, privind retrospectiv, Revoluția Franceză ne apare astăzi ca un moment pozitiv la scara istoriei. Propoziția de mai sus face parte însă dintr-un cortegiu de clișee impuse de literatura de specialitate, ori de beletristică, fiindcă e evident că brutalitatea cu care se produce o astfel de schimbare poate răni adânc și dureros (cum a și făcut-o): în afara învingătorilor mai există și învinși. De altfel, titlul studiului de care mă ocup aici este îndeajuns de grăitor. Cred că una din moralele (căci sunt mai multe) extrem de importante pe care le putem extrage din cartea Irenei Grudzinska-Gross este aceea că dincolo de încărcătura sa eventual benefică, orice revoluție aduce cu sine o serie de aluviuni dramatice. Timp al grației și al gloriei, revoluția este în egală măsură o tragedie, o apocalipsă în miniatură. Cea franceză nu s-a putut sustrage acestei reguli banale.

Cu ajutorul autoarei aruncăm o privire în tabăra celor care au pierdut totul după 1789. Cea a înfrânților, a *morților în viață,* ca să folosesc terminologia romantică: marchizul Astolphe de Custine și Alexis de Tocqueville. Aflați amândoi într-un moment critic al existenței lor, confruntați cu o criză a propriilor identități și nu mai puțin cu o criză a identității naționale, ei pleacă din Franța: unul către Est, celălalt spre Vest, unul în Rusia, celălalt în Statele Unite ale Americii (simptomatic pentru ceea ce vor însemna în veacul nostru respectivele extreme geografice). Roadele voiajelor vor fi două cărți: **La Rusie en 1839** și **De la démocratie en Amérique,** pe care Irena Grudzinska-Gross găsește de cuviință să le analizeze din aceeași perspectivă teoretică, deoarece ele se nutresc dintr-o aceeași hrană spirituală: ideologia romantică. Astfel zicând, sub titlul cărții putea foarte bine să fie: Custine, Tocqueville și Chateaubriand, într-atât acesta din urmă pare că este, chiar la modul inconștient, zeul tutelar al celorlalți doi.

Desigur că una din mizele cărții (pentru că sunt mai multe) este de a urmări posibila relație dintre un moment istoric capital cum e Revoluția Franceză și un moment cultural nu mai puțin celebru: romantismul. Cu alte cuvinte, cum se face că cei doi (Custine și Tocqueville) s-au simțit atât de bine în straie romantice? Răspunsul pare dezarmant de simplu: structura lor sufletească, de perdanți, de excluși, s-a pliat foarte bine pe ideologia și imaginarul romantic. Să ne gândim că amândoi sunt tineri, sunt nefericiți, se simt înstrăinați de natură, de societate și de sine (homosexualitatea lui Custine este încă un motiv de marginalizare), că ambii privesc cu dispreț prezentul, a cărui logică bulversată nu o mai pot controla, în timp ce trecutul este evident superior (raportul trecut - prezent corespunde aceluia de ordine - haos). Dar, și Custine și Tocqueville au ceea ce Zofia Stefanowska, citată de Irena Grudzinska-Gross, numea "conștiința rupturii": "«Conștiința rupturii este deci, sursa încercării romantice de sintetizare a imaginii realității (dezintegrată n.m. S.T.), a programelor de politici de creștinare, a apariției sistemelor istorico-filozofice ale secolului al XIX-lea, care sunt rezultatul efortului de a impune o ordine în haosul evenimentelor».

Astfel, scriitorii romantici, continuă Irena Grudzinska-Gross, "și-au direcționat eforturile de imaginație către reconstrucție, către o re-creere a tradiției" (p. 223). Iată că mobilul plecării celor doi aristocrați atât de departe de patrie devine limpede. Ei caută să regăsească acolo ceea ce în Franța părea compromis. Trebuie menționat că întâlnirea cu alteritatea (=percepția ei) este atât pentru Custine, cât și pentru Tocqueville o experiență deopotrivă "materială" și livrescă. Ei privesc realitatea în care ajung nu doar cu propriii lor ochi, ci și cu aceia ai tradiției culturale în care s-au înscris. De aceea, cărțile lor sunt și un efort de sinteză. "Vedem o realitate, cunoaștem cărțile care au fost citite despre aceasta și avem textul final ce a rezultat din contactul scriitorului cu lecturile și experiența sa. Putem astfel urmări

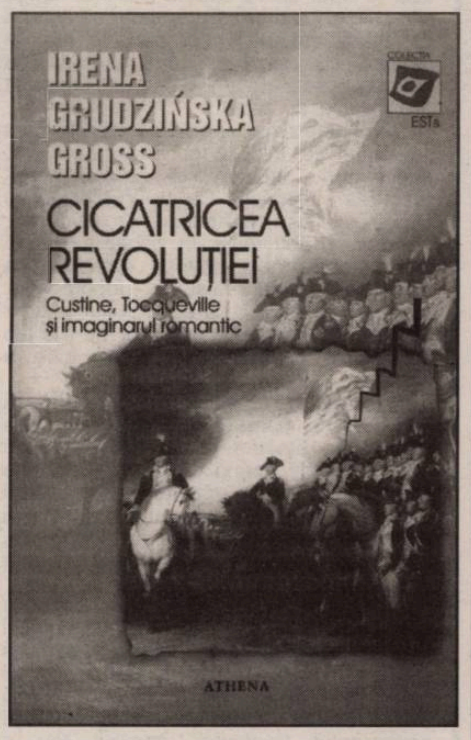

deplasarea imaginilor, a ideilor și a repetițiilor lor; avem în fața ochilor un scriitor aparținând unei tradiții, descriind ceea ce văzuse și simțise și văzând ceea ce citise" (p. 137).

Așadar, precum orișice romantic care se respectă, Custine caută în Orient trecutul brusc întrerupt în Franța. După cum bine remarcă autoarea, călătoria lui nu e doar spațială, ci și temporală. Ceea ce întâlnește acolo însă este aceeași *violență* pe care o cunoștea din vremea Revoluției. Astfel că Rusia devine un termen explicativ pentru Revoluție și viceversa, violența fiind elementul lor comun. În fapt, ceea cea este esențial, Custine se află acolo pe sine, prin intermediul celorlalți. Își află deci identitatea sa europeană sensibil diferită de cea rusească. Monarhist ferm la plecare, el se întoarce în țară convins că noul sistem francez, cu toate minusurile sale, este superior celui rus prin aceea că poate proteja la nevoie *mai bine* individul de excesele autocratice. Judecata de tip axiologic se datorează back-ground-ului cultural pe care Custine îl poartă cu sine în Rusia.

Pe de altă parte, Tocqueville, aflat în America, se raportează într-un dublu mod la realitatea de acolo: rațional și subconștient. Asta fiindcă personalitatea sa era una foarte complexă, acea a unui romantic, paradoxal, lucid. Scrierile sale reflectă prin urmare două Americi: una rațională și alta poetică. Irena Grudzinska-Gross arată printr-o subtilă discuție pe text cum se construiește aceasta din urmă sub influența lui Chateaubriand. Finalmente conflictul dintre cele două Americi se rezolvă prin victoria componentei raționale, fapt care îl ajută pe Tocqueville să înțeleagă dimensiunea democrată a Statelor Unite și importanța pentru viitorul european a instituțiilor politice americane pe cale de a se naște.

Transformarea prin care trec cei doi aristocrați este una de substanță: din nobili, ei devin intelectuali. Adică, această proporție e echivalentă cu a spune că identitatea își pierde determinarea ei socială, fiind marcată mai degrabă de responsabilitățile pe care ți le asumi în societate. Momentul critic a fost așadar depășit: "morții" îi urmează renașterea. Custine ca artist și catolic, Tocqueville ca democrat și intelectual. Este un caz tipic de re-construcție a unei identități.

Cea din urmă secțiune a cărții e dedicată poetului polonez Adam Mickiewicz, care face parte și el din familia romantică, preocupat de asemenea de chestiunea identității naționale. Spre deosebire de cei doi francezi, însă, el trebuie să construiască din temelii (nu doar să re-construiască) identitatea poloneză: catolică, nefericită, abandonată, neînțeleasă, dar asumată.

Cicatricea revoluției este un text fascinant și actual. Este fascinant prin coerența de cristal a demonstrației (un cristal cu numeroase fațete, însă de o regularitate desăvârșită), dar și de faptul că transcende sfera literaturii, deși pare că se află mereu în interiorul ei, spre ceea ce s-ar putea numi *cultural studies,* a căror principală caracteristică este interdisciplinaritatea (de la semiotică și hermeneutică, la istorie, în acest caz). În fine, este actual în măsura în care scindarea Orient - Occident funcționează încă atât la nivel politic, cât și la nivel cultural, dar mai ales fiindcă izbucnirile naționaliste care au îndoliat Europa postcomunistă își au rădăcinile în fervoarea romantică a întemeierii conștiințelor naționale. Pentru a le înțelege (=dezamorsa) o privire lucidă în trecut este indispensabilă. Este ceea ce face Irena Grudzinska-Gross.

Sorin TOMUȚA

Jurnal de cărți

O carte dintre cele care se scriu mai rar, deoarece necesită nu doar inteligență și talent, ci și un larg orizont cultural este volumul lui Mircea Muthu **Călcâiul lui Delacroix** (Editura Libra, București, 1996). Subintitulat **interferențe culturale,** volumul nu surprinde doar interferările de atitudini, motive, modalități și mentalități artistice, ci și disocierile ori diferențierile care conduc spre reliefarea elementelor de originalitate sau, unde este cazul, de unicitate. Mircea Muthu nu este aici doar un avizat cititor și interpret de literatură, un subtil teoretician, ci și un fin degustător de artă, trăind cu fervoare bucuria clipei când descoperă contingențe ale frumosului într-o carte sau într-o operă plastică. Spirit itinerant, Mircea Muthu călătorește real și imaginar, direct și conceptual, urmând traseele marilor opere de artă. Meditația interdisciplinară și analizele convergente sunt realizate mereu din perspetiva culturalului. "Excursul eminamente cultural - scrie autorul - se desfășoară sub semnul întâlnirilor și al convergențelor întotdeauna fecunde, uneori dincolo de spațiul geografic sau de vârstele istoriei".

Cartea are trei secțiuni: **Nuclee, Călcâiul lui Delacroix, Grafii.** Textele de aici aduc aproape demonstrația și investigația, comparația și asociația. Autorul relaționează elemente din culturi diverse, face un excurs cultural mai vast pentru a puncta demonstrația. Se poate exemplifica cu un text din fiecare secțiune. Discutând valoarea și semnificația **Cuvântului,** pornind de la textul **Evangheliei lui Ioan,** autorul încheie cu un comentariu la povestirea **Mântuirea smochinului** de Vasile Voiculescu. ("Vreau să spun că Voiculescu întregește într-un fel parabola, încearcă adică s-o continue din perspectiva post-hierofanică a **Noului Testament**"). Mircea Muthu scrie frumos, atrăgător, cu o frazare elegantă și cu multă infuzie culturală. ("Civilizații istovite de istorie, a căror amintire se distilează încă în surâsul calm al Mediteranei greco-romane, ca și în talazurile Pontului Euxin, îl fascinează pe drumețul de ieri și de astăzi, sub condeiul căruia infuzia lirică și livrescul se împletesc în pagini de antologie. Călătoria propriu-zisă prefăcută, mai târziu, în filosofice drumuri prin memorie exprimă neîndoielnic nostalgia carpatinului după ținuturile inundate de soare"). Carte de meditație, carte de contemplație, **Călcâiul lui Delacroix** relevă un călător pasionat prin spațiul culturii, căruia îi descoperă interferențele și esențele.

***

Cititorul român are posibilitatea să citească în românește cartea lui Alexandru Ciorănescu **L'Avenir du passé. Utopie et Littérature** (Gallimard, 1972). Tradus de Ileana Cantuniari, volumul a apărut la Editura Cartea Românească. Alexandru Ciorănescu are o operă impresionantă, realizată mai mult în străinătate, după brutala destituire (în 1946) din postul de consilier cultural al Ambasadei României la Paris. Devenit după doi ani profesor al Universității La Laguna, Alexandru Ciorănescu scrie lucrări esențiale aplicate, mai ales, literaturii din spațiul latin (spaniolă, franceză), dar și cărți cu caracter mai general, cum este **Viitorul trecutului. Utopie și literatură.** Carte complexă, cu penetrații de adâncime în mituri, modele, cărți fundamentale, concepții filosofice, **Viitorul trecutului. Utopie și literatură,** având constantele analizei literare, lărgește investigația hermeneutică spre teritorii culturale conexe. "Nu este așadar vorba aici de răzvrătirea unui istoric al literelor împotriva literelor și, la limită, împotriva miturilor. Mai întâi, el nu este decât istoric al literelor. Îi plac miturile, însă îi place de asemenea să știe ce sunt ele. (...). Este de acord ca utopia să ne guverneze, cu atât mai mult cu cât el nu aduce nici o soluție în schimb. Utopia sau altceva, dacă ea își mărturisește numele și neputința sau limitările" - scrie autorul, precizându-și o atitudine. Organizată aproape didactic, deoarece, inițial, a fost un curs universitar, cartea are claritate în demonstrație. Chiar dacă unele păreri pot fi divergente, logica analizei rămâne.

***

O icoană creștină pe Columna Traiană - glose asupra melancoliei - Editura Cartea Românească, 1996; ediție îngrijită de Roxana Cristian, Florin Mihăescu, Dan Stanca) face parte dintre cărțile lui Vasile Lovinescu ce s-au publicat după 1989. Vasile Lovinescu vine dintr-o familie care a dat reprezentanți de seamă pentru literatura română (tatăl său era frate cu E. Lovinescu). Preocupat de obținerea unei inițieri, de realizare spirituală, Vasile Lovinescu începe (din 1934) corespondența cu René Guénon, la sfatul căruia "pleacă în Franța, la Amiens, și în Elveția, la Basel, unde obține o inițiere alawită". Opera lui Vasile Lovinescu este vastă ca problematică și, relativ, insolită, cuprinzând chestiuni ce vizează doctrinele ezoterice, simbolurile spirituale în opere literare, interpretarea unor texte folclorice din perspectiva inițierii, coordonate ale sacrului pe dimensiunea istorico-geografică a poporului român. În cele două părți ale volumului, autorul discută despre **Miorița, incantația colindelor, Ispirescu și Cosița de Aur,** iar "glosele asupra melancoliei" se fixează la **O icoană creștină pe Columna Traiană.** Sunt studii vizând hermeneutica folclorului și istoria sacră a spațiului dacic. Dintr-o **notă asupra ediției** aflăm că studiile despre **Miorița** și **colinde** nu au mai fost scrise, ci dictate. Interpretările lui Vasile Lovinescu sunt întotdeauna interesante, profunde și pline de sensuri, care vin dinspre ezoterism. Transhumanța este văzută ca un mers sacral și inițiatic; "fluierul de os" este pus în legătură cu misterele tantrice; "a lumii mireasă" se relaționează cu "Anima Mundi, Mireasa tuturor inițiatorilor". Făcând lectura textelor din perspectiva ezoterismului, studiile lui Vasile Lovinescu asigură calea și altor interpretări, generatoare de sensuri inedite.

***

O cercetare interesantă, cu idei surprinzătoare este cartea lui Liviu Malița, **Eu, scriitorul** (Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, 1997). Cartea lui Liviu Malița nu este o carte de critică sau istorie literară în sensul consacrat al termenilor. Tânărul cercetător nu analizează opere literare, nu face plasări axiologice. El se ocupă de definirea și fixarea **condiției** scriitorului. De altfel, cartea se subintitulează **condiția omului de litere din Ardeal între cele două războaie.** De aici, dificultatea de realizare și eventualele obiecții ce i se pot aduce. Exceptând **precizările preliminare,** un **pre-text** și un **epilog (Portret în aquaforte)**, cartea are trei părți mai extinse: **Identități și speranțe, Pâine și literatură, A fi scriitor.** Într-o **addenda** sunt cuprinse informații utile: lista scriitorilor din Ardeal în perioada interbelică, zonele de proveniență ale autorilor transilvăneni, documente privind S.S.R., premiile S.S.R. și ale Academiei etc. Cercetarea de tip literar din cartea lui Liviu Malița este intersectată de alta de tip sociologic, filosofic, istoric și psihologic, toate folosite pentru a defini cât mai exact condiția scriitorului. Liviu Malița analizează, comparativ, condiția scriitorului din Ardeal în perioada Imperiului și în noile condiții create după Marea Unire. Ca și astăzi, și atunci scrisul nu era o întreprindere rentabilă financiar, nici pentru scriitor, nici pentru editor. Aproape că nici un scriitor n-a putut trăi exclusiv din scris, fiind obligat să aibă o a doua profesiune. Sunt multe similitudini cu situația din realitatea contemporană, care pot șoca sau contraria, dar sunt adevăruri. Una este (după câte știm) că această nobilă **profesiune de scriitor** nu este recunoscută oficial într-un sistem al profesiunilor și onorată corespunzător.

Alexandru RUJA

Epistolar imperial

Epistola III

Sapiens împăratul către amicul Vivens, sănătate!

Tu, cel ce îndemni întotdeauna la bunăvoință, seninătate și beatitudine în străbaterea zilelor vieții printre semeni, tu, preaînțeleptule Vivens, mă vei asculta, de bună seamă, cu sporită atenție: căci tot ce-ți voi scrie nu se potrivește de fel cu modul nostru de a trăi, născut din respectul față de cel diferit de noi.

Iubite Vivens, sunt cutremurat: doresc să-mi înțeleg toți supușii dar, iată, parcă un demon mi se împotrivește în ultimul timp. Bătrâna Marcia, atât de răbdătoare cu mine în momentele-mi de cumpănă, a refuzat și ofrandele menite zeilor și (incredibil) punga cu sesterți; m-a privit cu invidie, adică până în străfundurile spiritului și mi-a spus doar atât "zeii sunt obosiți, Sapiens, iar ziua de azi se va încheia mâine". Nu am mai putut smulge nici un cuvânt de la ea. În fapt, binevoitorule Vivens, să-i lăsăm pe zei să se odihnească; adevărul nu e niciodată în viitor, ci, în cel mai bun caz, în prezent (deși, teamă mi-e că nicicând și niciunde): iată însă că, spre rușinea mea, mă rotesc în jurul cauzei, precum stângaciul candidat, fără să o numesc.

Trebuie să mă repet: sunt cutremurat și adânc tulburat: distinsul Felix, om de două ori ales al Fortunei (adică întru spirit, dar și întru opulență) a găsit de cuviință să dăruiască locuitorilor Urbei un spectacol de circ. Ca prin cetățean al Imperiului și al Romei, nu am putut refuza aleasa invitație (deși Egregia, împărăteasa, optase inițial pentru altceva). I-am dat curs deci. Ca orice manifestare în care s-au băgat bani - cum se zice - și aceasta a fost la înălțime. Gladiatorii profesioniști oferă într-adevăr un spectacol de calitate; în fond, ce poate fi mai măreț și profund în înțelesuri decât imaginea luptei pentru victorie și supraviețuire între adversari de valoare? Am trecut și prin momentul penibil al destinării celui învins, prin întoarcerea degetului către zeii de jos; dar, vezi tu, iubite Vivens, oricât de dureros ar fi un asemenea moment, el trebuie înțeles, căci degetul nu este al lui Sapiens (prietenul tău din copilărie), ci este degetul imperial care strunește un popor ales fatalmente să unească și să conducă universul (bunul Polybios a înțeles magistral aceasta, deși era grec). Iar un popor ales trebuie să vadă victorii și luptători puternici; și apoi, un împărat care azi iartă din compasiune (nu uita că pasiunea - ca și compușii ei - e purtătoarea celei mai adânci cecități), mâine iartă cui nu trebuie; căci nu întâmplător preadreptul Piso ne-a învățat să facem dreptate chiar de ar fi să piară întreaga lume. Simt nevoia, înțeleptule Vivens, să-ți relatez ceva senzațional care, într-un fel, se leagă de cele arătate deja: un foarte doct bărbat, pe nume Asterius, priceput în cercetarea spiritelor ce-și duc calea printre astre vestindu-ne viitorul îndepărtat, mi-a adus la cunoștință faptul că omenirea va spori în perversitate în mod incredibil, odată cu trecerea timpului, căci nu vor mai exista onestele lupte cu gladiatori - hulite, pare-se, într-un anume viitor - în schimb va crește enorm numărul întâmplărilor sângeroase - să le zicem precum filosofii "accidente" - la care oamenii se vor aduna spre a vedea de aproape câte o baltă de sânge, sau un mușchi smuls din locul său, sau așchii de os strivit, sau câte un ochi sărit din orbită. Sinistre previziunile lui Asterius, dar nu imposibile; totodată întristătoare de vreme ce spectacolul nu va mai fi manieră; nu pot spune altceva, iubite Vivens, decât că sângele curs are înțeles într-o confruntare a puterilor, după cum într-o întâmplare nu poate aduce decât nedumerire și tristețe; căci întâmplarea, adică spectacolul fără registru ludic, e ca muzica oferită afonilor și culoarea arătată încețoșaților în priviri.

Dar iată că, fără să vreau, m-am dus pe urmele previziunilor lui Asterius, altminteri cine știe cât de năstrușnice și neveridice.

Revin însă la spectacolul oferit de alesul Felix și la cutremurarea ce încă mă încearcă: după o pauză, copios întreținută cu dulciuri și fructe (aduse de la gheață) au fost anunțate lupte cu fiare sălbatice. Un anume Aurolabens a donat pentru spectacol câteva splendide feline africane (în schimb, îmi șoptește Felix - a eludat impozitul comercial pe acest an). Urmau să se înfrunte doi adversari: o leoaică și un creștin (cu sabie și cască) condamnat, evident nu pentru credința lui, ci pentru că a pângărit Altarul Patriei, iar apoi la proces a afirmat că patria lui este în ceruri, iar împăratul său așijderi, căci cel de pe pământ nu reprezintă nimic - adică eu. (Le-am dat dispoziție judecătorilor să nu ia în seamă aluziile la adresa mea, căci amorul cu forța ar însemna viol, or, personal, sunt cu totul împotriva lucrurilor nefirești). Poate că judecătorul a fost cam aspru cu acel nenorocit; pe de altă parte - deși nu am puterea previzionară a lui Asterius - mă întreb, iubite Vivens, când, unde și mai ales dacă se va naște vreodată absurdul stat în care să fie glorificați cetățenii ce calcă în picioarte legile dovedite ca bune pentru cei mai mulți. Sau, poate că e mai bine să nu mă întreb căci, în lipsa-i de noimă, istoria s-ar putea să-mi dea un răspuns nedorit. Judecând mai în profunzime, îmi dau seama că ar fi dat la lei nu înseamnă nicidecum a fi condamnat la moarte: acel creștin primise marea șansă de a lupta și de a dovedi prin victorie că omul merită să fie deasupra tuturor ființelor; apoi, cu puțină șiretenie, le-ar fi putut spune tuturor că a învins datorită învățăturii lui Iesus Christus. Dar toate aceste presupuneri ale mele au rămas ca atare.

Spre stupoarea tuturor, creștinul (în floarea vârstei) s-a aruncat în fața leoaicei implorând-o prin răcnete să-l sfâșie, spre a ajunge mai repede la suprema fericire, spre a deveni pâine a lui Iesus. Leoaica însă - probabil insuficient înfometată, sau nedumerită ea însăși - nu dorea ipotetica transformare a cărnii în pâine, astfel că nu i-a dat omului nici o importanță. Atunci, într-un gest de neînțeles, creștinul a descleștat fălcile animalului și și-a vârât capul în gura acestuia. Desigur că și răbdarea animalică are limite, pe care nu e bine să le pui la încercare, așa că nu-ți spun, Vivens, ce a urmat. Dar nu m-a cutremurat atât această decapitare prin proprie străduință, cât învățătura care stă în spatele ei, mai exact fanatismul care poate duce la un asemenea gest.

După spectacol, am zăbovit până în noapte printre volume cu scrieri creștine pentru a găsi o explicație a celor văzute la circ. Ceea ce am aflat m-a tulburat făcându-mă să cuget mai adânc la expresia înțeleptului Patavinus privind "perfidia mai mult decât punică"; și aceasta pentru că oamenilor simpli li se vorbește despre binefacerile morții, dându-li-se neîncetat îndemnuri să păsească spre ea cât mai curând, cu cântecul pe buze, să-și neglizeje corpul (și cât ne-am străduit noi să-i spălăm și pe greci și pe barbari): îmi vei replica, Vivens, în spiritul libertății imperiale, că e bine ca fiecare să trăiască și să moară după voia sa. Dar, te întreb Vivens, la rândul meu, nu se cade ca magistrul să fie un exemplu? Flaccus le-a spus-o și artiștilor în față "Dacă vrei ca eu să plâng, să te doară întâi pe tine!". Ori, la cei despre care vorbim, nu se întâmplă deloc așa. Cei care au avut timp să scrie în amănunt despre binefacerile morții, de parcă ar fi gustat din ele, nici pe departe nu s-au vârât în gura fiarelor, ci, dimpotrivă, au trăit, unii chiar până la vârsta sleirii de minte. Și atunci, îndrăgitule Vivens, întreb din nou: cărei morale îi aparține magistrul care până la bătrânețe își împiedică discipolii să trăiască din plin, îndemnându-i să moară în gol?

Iată deci, amice, sursa cutremurării mele: o singură rază de lumină am întâlnit la creștinul Aurelius care, asemeni divinului Marcus, vorbește cu sine însuși. Doar el recunoaște că tremură la gândul morții și că nimeni nu l-a putut convinge de binefacerile ei; dar i-a citit pe Vergilius și pe Horațiu. Îmi spune fiul meu Prudens că acest Aurelius are un descendent ilegitim căruia i-a dat bizarul nume de Adeodatus, deși e evident că tatăl este el însuși, ceea ce îl umanizează mai mult chiar decât teama de moarte. Nu pot să sper altceva, ca părinte al Imperiului, decât că perfidia doctorilor morții nu va prinde rădăcini printre tinerii noștri.

Deci, Vivens, să trăim, atât cât ne-a fost hărăzit și să nu rupem firul peste voia Parcelor. Mă frământă totuși cuvintele bătrânei Marcia "zeii sunt obosiți, iar ziua de azi se va încheia mâine".

Rămâi în liniștea pe care eu n-o am.

Dan NEGRESCU

Farmecul discret al erudiției

Profesorul Traian Liviu Birăescu ne oferă o mult așteptată carte, ce se constituie într-un corolar al cursurilor universitare pe care bine cunoscutul om de litere le-a oferit atâtor generații de studenți.

Fin observator al fenomenului literar, autorul cuprinde, cu acuratețe clasică, dar și cu farmec discursiv, teme, motive și momente din literatura comparată și universală a marilor epoci istorice și culturale. Apariția acestui compendiu este un eveniment editorial al anilor de după revoluția din decembrie '89. Așa cum remarca autorul însuși, aceasta înseamnă în principal o punere în valoare a textelor religioase. Eliberat de cerințele frustrante ale teoriei marxiste, discursul istoriei literare se poate desfășura în voie. Și întradevăr, discursul **Compendiului** este o sărbătoare, bucuria de "a vorbi împreună despre "pare a fi unul din mobilurile sale principale. Autorul lucrării nu este doar un profesor și un îndrumător, ci și un "bon causeur". Iar această "causerie" presupune întotdeauna un ascultător activ, un interlocutor pe care autorul și-l dorește întotdeauna egal. Publicul **Compendiului** nu este doar acela din amfiteatrele Universității. Lucrarea, prin claritatea sa, la fel ca și prin zonele de larg interes pe care le acoperă, se adresează cititorului român în general.

Culegerea proiectată în patru volume este o sinteză din dublă perspectivă, sincronică și diacronică: literatura comparată și universală. Primul volum, apărut la Editura Helicon, se ocupă de epoca antică și Evul Mediu, cu un capital introductiv rezervat edificării cititorului asupra terminologiei de bază cu care operează studiul comparatist. Paralelismul literar este explicat într-un amplu context socio-politic și istoric, menit să justifice influențe și mișcări de evoluție sau involuție a unor specii și genuri. Expunerea, bine dimensionată și echilibrată, este dublată de judecăți critice de valoare.

Autorul lasă deoparte limbajul savant, citatele în limbi străine, chiar citirea unor autori și lucrări critice sau de istorie literară mai puțin la îndemâna publicului larg. Scopul de bază al lucrării este utilitatea și accesibilitatea. O divizare exactă a materialului și o cronologie precisă, paragrafele și capitolele scurte sporesc avantajele didactice ale Compendiului. Începând de la vechii egipteni și summero-asiro-babilonieni, Traian Liviu Birăescu spune povestea popoarelor Asiei și Europei, explicând cu răbdare, simplificând pentru claritate și maximă concentrare ideatică.

Un spațiu amplu este acordat îndepărtatelor culturi ale Chinei și Japoniei, încă un mister pentru mare parte din lumea occidentală. Scrierile religioase, de la Cartea egipteană a Morților și Vedele indiene și până la Biblie, ocupă locul pe care îl merită într-o asemenea analiză, după decenii de ridiculizări forțate. Ele sunt prezentate într-o perspectivă culturală mai alegră decât aceea estetico-literară. Influenței lor asupra literaturii și gândirii filosofice laice i se redau aici dimensiunile reale. Este de remarcat modestia și generozitatea celui care pune la dispoziția noastră informații și texte ale lumilor vechi.

Dincolo de faptul amplei informații literare, cartea este și o lectură plăcută prin nota personală a discursului critic, prin eleganța frazei și prin interesul profund uman cu care se apleacă respectatul cărturar asupra viului literar al epocilor revolute.

Dana CHETRINESCU

Un pictor regăsit

Într-un sezon cu mai puține expoziții de prestigiu ca de obicei, vedeta toamnei muzeale pariziene este incontestabil retrospectiva Georges de La Tour. Pictorul este celebrat la Grand Palais, după un sfert de secol de la o manifestare similară organizată la Orangerie. Reluarea capătă poate un plus de semnificație față de altele din trecut, cum ar fi expozițiile Picasso de la Palatul papilor din Avignon, la interval tot de douăzeci și cinci de ani (1970-1995): în cazul artistului loren imaginea de ansamblu este în mod fericit completată în urma descoperirii unor importante tablouri originale.

Caz mai puțin obișnuit, Georges de La Tour (1593-1652), ignorat timp de două secole după moarte, își datorează în bună măsură faima actuală pasiunii detectivistice a cercetătorilor veacului nostru care, începând cu Hermann Voss în 1915, i-au reconstituit opera, multă vreme atribuită unor maeștri spanioli sau olandezi ai epocii.

Didactică, precum majoritatea expozițiilor de la Grand Palais, retrospectiva de acum, reunind cvasi totalitatea tablourilor originale cunoscute până în prezent (45), cărora li se adaugă 33 de copii vechi și patru gravuri, este structurată în trei secțiuni. Cea dintâi cuprinde originalele pictate până spre anul 1647, dispuse după o presupusă ordine cronologică: de la portretele de un realism brutal ale apostolilor, de la Albi, în care chipurile sfinților trădează condiția lor originară de țărani ori **Bătaia muzicanților,** una din puținele imagini în mișcare dintr-o operă fundamental statică, la reprezentarea aspră a mizeriei în **Mâncătorii de mazăre** sau la nocturna timpurie din **Plata** - tablou care repune în discuție împărțirea tradițională a operei lui de La Tour în zonele succesive de zi și de noapte. Criteriul cronologic este abandonat în favoarea celui tematic atunci când sunt alăturate variantele unor subiecte unice: reluări aproape identice, ca ale **Trișorilor** (cu as de treflă, respectiv de caro), schimbări de accesorii, ca în cele două pânze cu **Sfântul Ieremia penitent** ori modificări sensibile de postură și de semnificație, ca în ciclul **Cântăreților din violă** sau al **Magdalenelor.** Trișorul și ghicitoarea lui Caravaggio sunt aduse în aceeași sală cu personajele similare ale lui de La Tour. Confruntarea imaginilor debordând de mișcare, plăcere lucidă și senzuală ale italianului cu cele reduse la tensiunea privirilor piezișe ale pictorului din Lunéville, pune în lumină continuitatea tematică, dar și diferențele de interpretare. Totodată, ea relansează discuția cu privire la caracterul direct sau material al unei filiații incontestabile, ca și ipoteza unei călătorii în Italia a lui de La Tour. Asocierea este în orice caz frapantă. Căutarea unei familii spirituale ar fi putut continua prin alăturarea unor scene de gen olandeze de aceeași factură cu cele ale lui Georges de La Tour, dar o astfel de extindere n-a stat în proiectul conservatorilor expoziției. Percepția personalității artistului loren se accentuează în schimb de la o sală la altă, iar în succesiunea pânzelor de maturitate devine din ce în ce mai sensibilă magia unui pictor care, așezând o simplă candelă în mâna unei femei sau a unui copil, transformă o scenă cotidiană într-una religioasă: nou născutul se dovedește a fi acela al **Nativității,** imaginea unui copil luminând chipul unui bătrân adormit se lasă citită ca apariție a îngerului în preajma Sfântului Iosif.

A doua secțiune reunește copii vechi executate după tablouri ale lui de La Tour între timp pierdute și își găsesc un loc firesc în retrospectivă. În așteptarea unor eventuale descoperiri ale pânzelor originale, ele sunt singurele în măsură să întregească ansamblul creației. Dacă mediocrele reproduceri ale **Apostolilor** de la Albi permit cel mult o sugestie cu privire la compoziția inițială, în schimb unele din cele opt replici la **Sfântul Sebastian îngrijit de Irina,** tablou pictat pentru Ludovic al XIII-lea, la **Sfântul Francisc în extaz, Sfântul Ieremia citind** sau **Descoperirea trupului sfântului Alexis** sunt de asemenea calitate încât au putut trece drept autentice în ochii multor specialiști.

Comparată cu execuția celor pe care i-a inspirat, tușa artistului dobândește un plus de pregnanță. Este și concluzia ultimei secțiuni a expoziției, consacrată lucrărilor tardive, care stârnesc de multe ori, chiar atunci când sunt semnate, probleme de atribuire: originale sigure stau lângă pânze cu participare de atelier ori copii vechi. Inegale ca factură, în general cu contraste prea accentuate, lucrări ca **Jucătorii de zaruri** sau **Renegarea sfântului Petru** sunt socotite opere de atelier. Istoricii artei insistă asupra rolului unor colaboratori, mai cu seamă al fiului artistului, Etienne. Producția ultimilor ani ai lui Georges de La Tour aduce însă, pe lângă îndoieli, și reconfortante certitudini. **Sfântul Sebastian cu torță,** cu o arhitectură abstractă mizând pe jocul verticalelor și simplificarea formelor, anunță, s-a spus, tratarea volumelor în pictura lui Cézanne și chiar geometria cubistă. **Sfântul Ioan Botezătorul în deșert,** ultima identificare importantă (1993), refuză spectaculozitatea și pitorescul atunci când înfățișează în culori stinse, neobișnuite la maestrul flăcării în noapte, figura adolescentină cufundată în nemișcare și tăcere. Aici, pictorul reduce la ultima esență intensitatea meditației religioase. Emblematic, tabloul încheie retrospectiva după ce a reamintit pentru ultima oară în ce constă forța artei lui Georges de La Tour: dincolo de imagine există un presentiment.

Alexandra CIOCÂRLIE

Evenimente teatrale octombrie - noiembrie

ARAD - FESTIVALUL DE TEATRU CLASIC
12-19 octombrie

Abia pus punct festivalului de teatru timișorean, din 12 octombrie, focurile sărbătorești atingeau organizatori și spectatori, artiști și cronicari peste Mureș, la Arad. Festivalul de Teatru Clasic de aici se afla la ediția a treia și avea ca principal organizator Teatrul de Stat din localitate, iar ca director, pe criticul Victor Parhon. Opt spectacole în opt seri, plus o masă rotundă, în dimineața lui 18 octombrie, ce încerca să dea de înțeles expresiei "teatru clasic". Nu reușea. Mărturisesc că am încercat și pe cont propriu să discern clasicul de neclasic, dar cu aceleași rezultate. Impresia mea este că, în general, de jur-împrejurul se clasicizează o sumenedie de fapte și lucruri, mult mai multe decât as fi îndrăznit vreodată să cred. Am remarcat chiar că din rândul semenilor mei s-a desprins o clasă de cetățeni specializată în clasicizarea diverselor fenomene trecătoare, iar, tot aici, în preajmă, s-a organizat o prodigioasă industrie ce se ocupă cu așa ceva. N-am deci aflat la Arad ce-i "clasicul", am și

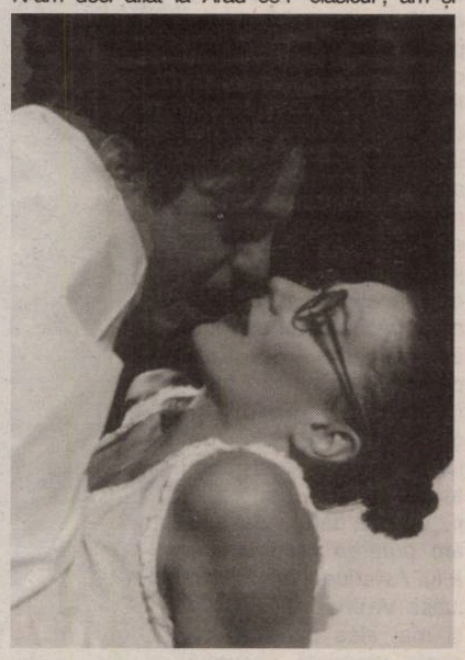

renunțat repede; "clasic" e doar unul din acele multe concepte care dă crampe mentale. Ca orice arădean iubitor de teatru, am luat cunoștință de un afiș tentant, mobilat cu piese celebre și autori cunoscuți, locuit cu nume sonore ale regiei și actoriei. Sub umbrela "clasicismului" am urmărit opt spectacole de bună calitate, care nu au oferit mai mult decât au promis, opt spectacole de la care se pleca iritat doar în mod excepțional. Clasicitatea pare mai degrabă o garanție, un efect de etichetă pe o îmbrăcăminte, de automobil.

Festivalul a debutat cu **Antigona** de Sofocle în regia lui Mihai Măniuțiu, la Teatrul Tineretului din Piatra Neamț, o variantă compresată, dar de o extraordinară limpezime în expresie, căutând un fel de clasicitate apolinică în însăși tragedia antică. A urmat **Domnișoara Nastasia** de G.M. Zamfirescu, într-o montare realistă, de o memorabilă eleganță, semnată de Horea Popescu (cu Adriana Trandafir în rolul nefericitei frumoase a mahalalei), bine susținută actoricește, mai ales din rândul al doilea (spre exemplu, Carmen Tănase în rolul Paraschivei). În ziua a treia, Teatrul Maghiar din Cluj a prezentat **Doi gemeni venețieni** de Goldoni, în regia lui Vlad Mugur, cu mizanscenă și cu un decor ambele făcute parcă cu ostentație pentru a releva un joc actoricesc de rară finețe (Bogdán Zsolt în rolul dublu al celor doi gemeni, Bács Miklos - Lelio, Lázár Gabriella - Rosaura). Ziua patru a aparținut tot Clujului (Teatrul Național), cu **Falstaff**, un spectacol de Victor Ioan Frunză după Shakespeare, în decorurile Adrianei Grand, care s-a distins prin umorul de o excelentă calitate, care înconjoară pe acest vicios inofensiv din piesele lui Shakespeare, acest bufon în straie de nobil, ajuns la vârsta primelor semne ale decreptitudinii: Falstaff - Dorel Vișan. În a cincea seară, Teatrul Național București a prezentat **Casa Bernardei Alba** de F.G. Lorca, având-o în rolul Bernardei pe Florina Cercel, ca regizor pe Felix Alexa, în scenografia și costumele Irinei Solomon și ale lui Dragoș Buhagiar. Montarea încerca să amplifice până la limita cantității tensiunea ce domnește în casa femeilor fără bărbat, rolul Bernardei fiind aici unul pronunțat tiranic. A șasea zi a fost dedicată teatrului gazdă, care a propus publicului un spectacol relativ contorversat, deși nu întotdeauna cu argumente, **Dom Juan** de Molière, regizat de Laurian Oniga (Dom Juan - Bogdan Costea, Sganarel - Ovidiu Ghiniță). Lectura regizorală îndrăzneață l-a făcut greu recognoscibil pe Molière, dar a dat naștere unui spectacol complex în emoții, evocând un rococo intertextual, ca locul al viciului rafinat până în ultimele nuanțe, un don(m) Juan precursor al marchizului de Sade. Ultimele două seri au fost seri "Purcărete": **Decameron 649** după Boccaccio la Teatrul "Anton Pann" din Râmnicu Vâlcea (cu Ilie Gheorghe) și **Titus Andronicus** la Teatrul Național Craiova (cu Ștefan Iordache, Ilie Gheorghe și Mirela Cioabă), două montări dezarmante prin modernitatea limbajului și prin inventivitate, două spectacole care, iată, la mai mulți ani de la premieră se lasă încă greu egalate.

TEATRUL GERMAN DE STAT

Zile fericite, de Samuel Beckett,
Vinnie - *Ida Jarcsek-Gaza*
Willie - *Viorel Suciu*
scenografia - George Petre
regia - Bernd von Börnches

Anonim și minoritar, restrictiv și vanitos, teatrul Beckett numără puțini fani, dar la nevoie frenetici. Cu atât mai mult dacă reprezentarea se face în limbă străină - aici germana. Beckett are mai degrabă succes la cei ce practică teatrul pentru mai puțin succes - mă refer la cel de public. Spre exemplu, la trupele mici, la amatori. Marile ansambluri îl privesc pe laureatul Premiului Nobel din 1969, mort la 22 decembrie 1989, ca pe un excentric, de ținut cu toată politețea la distanță de repertoriu. Fascinația sa e totuși incontestabilă, căci dincolo de a fi - după Brecht, probabil - cel mai important reper al teatrului modernist (și contemporan), el devenea unul dintre sfinții patroni ai *undergroundului*, de orice fel, fleșcăit și cabotin, nervos și bine fundamentat teoretic.

Indiferent că-i vorba de ieri, indiferent că-i vorba de azi, Beckett pătrunde cu greutate în cultura oficială și de stat, intens dirijată de conformisme mentale. Toată lumea, de la parlamentar, la cel mai stângaci ziarist, știe să parafrazeze o expresie ca "așteptându-l pe Godot", dar mai puțin o replică a lui Vladimir. Mulți sunt cei care știu că în **Zile fericite** Winnie e îngropată până la gât în pământ, dar puțini știu că de fapt acest lucru se petrece doar în actul doi (în majoritatea timpului ea e îngropată doar până la brâu). Ceea ce vreau să transmit aici este că de fiecare dată când te întâlnești cu un mare autor al modernismului, cu un talent, cu un punct de vedere, ambele consacrate, nu poți să nu fii surprins de minima frecvență cu care este el pus în scenă. Ba chiar mai mult, să te întrebi de ce se joacă, la aceeași secțiune, moderniști și avangardiști, diverse compilații, adaptări, localizări, semnate de autori de rândul al doilea, ades primiți cu entuziasm doar pentru că îndulcesc bine cafeaua. Montarea **Zilelor fericite** la Teatrul German are meritul să infirme o altă inepție pusă pe umerii dramaturgiei Beckett, aceea că nu ar fi teatrală, că ar fi pentru lectură. E doar ceva mai dificilă, revendică mai multă bătaie de cap, mai multă imaginație, mai mult curaj... Poate și o bună interpretare, preferabil o excelentă interpretare, cum a fost cea a Idei Jarcsek-Gaza, la Teatrul German. De obicei e stânjenitor pentru un gentleman să discute rolul lui Winnie. Obiectului absolut al admirației sale, demnitatea umană, i se aduc grave prejudicii. Rolul lui Winnie înseamnă o mare risipă de mijloace, de talent. Oricât de nuanțate, oricât de expresive, emoțiile transmise de buna actriță publicului au doar rolul de a puncta trecerea vremii. În teatrul așteptării, timpul devine personajul central, iar scurgerea sa, acțiunea piesei. Personajul se golește pe sine vorbind. Gestul e redus la intenția sa; ideea, la cabotinele ei parafrazări. Nimic nu se întâmplă, doar scufundarea lui Winnie, căci destinul ființei omenești e de a se naște pe vârful propriului mormânt, iar tot ce urmează e cufundarea sa în mormanul de țărână... Totuși, la Teatrul German, regizorul von Börnches, descoperă o șansă condamnatului cuplu. Una din opțiunile importante, care, într-un fel definesc viziunea regizorală, este acea de a determina materia movilei în care e îngropată Winnie. În lutul ei se formulează teza. Autorul dramatic nu specifică dacă e vorba despre deșeuri industriale sau sânge închegat, despre seringi cu unică folosință sau monede de un franc. Dacă movila e lângă drum sau în cimitir, dacă e vară sau iarnă, soare sau înnourat. Pentru regizorul von Börnches a fost un pământ moale, toamna, făcând corp comun cu trupul protagonistei, rezonând cu stările ei sufletești, se sugerează firescul, naturalul, căci Winnie are în acest spectacol stări sufletești coerente. În fundal, în spatele gesticulației grotești, licărește o profundă și neașteptată umanitate. Povestea scufundării lui Winnie și Willie este povestea îmbătrânirii lor. Statutul lor, neputincioși în determinarea unui timp coroziv, le conferă o aură tragică. **Zile fericite** e povestea sentimentului curat, confruntându-se cu un rău al vremurilor moderne: senilizarea, entropia.

Teatrul Național Timișoara, Domnișoara Julie de August Strindberg

Domnișoara Julie de August Strindberg, regizat de Ștefan Iordănescu, cu Maia Morgenstern și Mircea Rusu în rolurile titulare, se jucase timp de trei ani cu mare succes la Teatrul Național București și apoi, în astă vară, cu aceeași priză

Tinu PÂRVULESCU

TV

Scenariul

Nu foarte demult am văzut pe micul ecran trei dintre marile personalități pe care neamul românesc le-a dat în ultimii trei sute de ani: doi Adrieni (era să scriu Hadrieni), Păunescu și Năstase și un Corneliu (aici era să scriu doar numele unui văr de-al meu care nu mă caută niciodată) Vadim Tudor. Trei "bărbați între bărbați", încruntați, preocupați, bine kilogramați, tăiați parcă din piatră de dalta unui Ionescu-Valbudea, strânși anume de Autotputernicul, într-o Treime, pentru a salva de la catastrofă cca. douăzeci și trei milioane de cetățeni români ce, deviați de pe drumul sigur al societății socialiste multilateral dezvoltate, orbecăie de o vreme prin codrii, tunelele, subteranele, gangurile primejdiosului capitalism. Privit mai îndeaproape datorită teleobiectivului faptul era pe deplin posibil: Adrian poetul și marele neliniștit al neamului avea înfățișarea unui om venit direct de la o partidă de multe oi,... oi românești, firește, crescute de urmașii lui Mircea, Ștefan, Mihai, dar în orice caz nu și ai lui Carol de Hohenzollern (neamțul naibii). Lângă Adrian, năducitul patriot al Carpaților, stătea Corneliu, care cu privirea lui fixă și vocea profetic-sacadată părea a fi descins nu de la vreo stână, ci dintr-o anumită casă unde poți lesne întâlni matematicieni, Napoleoni, președinți de state, inventatori și o cantitate considerabilă de feluriți literați. Se vedea de la o poștă că și omul acesta (de Corneliu vorbesc) grea povară pe umeri purta... Cum să lași o țară, spunea întreaga lui ființă, ce din 1945 încoace, cu cenzori, securități și ce mai știți dumneavoastră, a mers din victorie în victorie, iar acum a încăput pe mâinile unor incapabili care sunt vinovați de toate, de furturi, corupții, întreprinderi, agricultură la pământ, prostituție etc. Nu se poate: Trebuie intervenit, dislocat, înlocuit, întins tricolorul, la propriu, nu la figurat, peste munți, ape, câmpii, reintroduse "Cântarea României", "Daciada", reînviați, dacă trebuie, Nicolae, Elena, tocat mărunt tot ce nu e neaoș, autohton, mai de către pădure, cu trupul și sufletul aici de două mii de ani.

Că ar avea la toate acestea Europa ceva de zis?... dar treaba ei, Europa e un mic continent, în timp ce noi... Lângă cei "doi mari ai neamului" stătea un "al treilea mare al neamului", după cum spusesem la început, dar el, Bombonel, nu părea venit nici de la vreo stână, nici dintr-o "casă" specială, ci mai degrabă dintr-un club unde se joacă bridge, se discută curse-cai, istorie, politică, rețete de revigorare fizică etc. Cei trei, așa cum i-am descris eu foarte sumar, pe tonuri diferite, fiecare după propria capacitate cerebrală și simțire a sufletului vorbeau unei "mulțimi" de vreo trei-patru mii de oameni despre starea catastrofală a națiunii. Acesta ar fi un aspect al problemei, celălalt fiind legat de faptul - așa reieșea din discursuri-că doar ei, vorbitorii, și partidele lor, ar putea rezolva totul cu bine dacă ar apuca la fotoliile ministeriale și la cel prezidențial... Și pac... pac... pac... cu carabinele drept în creierii guvernului Nu cred că aici ar mai fi de făcut vreun comentariu. Eu, în orice caz, și alături de mine cel puțin douăzeci de milioane de români, cu siguranță, că nu i-ar mai voi pe vorbitorii mai sus menționați nici măcar în pantofi...

Fiindcă a venit vorba de Păunescu și Vadim și de alții asemenea lor, eu mi-am imaginat cu ei toți un scenariu... Ceaușeștii condamnați la moarte într-una din mizerabilele încăperi ale unei unități militare din Târgoviște. După verdict, tăcere... La un moment-dat în ușa principală a sălii se aude o bufnitură, ușa se deschide, se vede pentru o clipă un pântec, apoi niște plete și, în sfârșit, în mijlocul încăperii e Adrian Păunescu. Aruncă o privire condamnaților, după care pe marile-i picioare se răsucește spre judecători. Le zice cu voce de tunet... "Onorată instanță sau ce pretindeți, dacă e vorba de moarte, apăi nu vor muri doi, ci trei, căci eu nu-mi părăsesc Cârmaciul și cârmacia"! Așa să știți!... după care se așază alături de condamnați... Nu trec nici trei secunde de la tirada Păunescului și-un alt bubuit se aude în aceeași ușă și un om cu părul vâlvoi și gesturi bruște pătrunde-n încăpere. E. Vadim!... privește și el spre condamnați, pe urmă se adresează instantei... "Credeți că vor muri doar trei?... Vă înșelați: vor muri patru, căci nici eu nu pot părăsi tot ce-am avut mai sfânt de dragul vostru, trădătorilor!"... Și minteni e și el alături de magnificii martiri ai neamului... Nu, nu, n-a trecut mult de la această secvență, și-un mare geam al "tribunalului" se face țăndări. Printre cioburi, cine credeți?... Potopin, maestrul... Le spune direct judecătorilor... "Suntem aici, afară, alături de Cârmaci și Academiciană, câteva mii și toți cu cărțile și versurile noastre. Un singur cuvânt de ordine avem... "Murim și noi"... așa că, dragilor, aduceți armata a 2-a de la Cluj, căci n-o să ne puteți război pe toți doar cu răcanii ce-i aveți aici"...

MIRCEA PORA

Festivalul Gulliver*

Teatrul de păpuși are de înfruntat cel mai nonconformist public. Acesta dansează dacă e provocat de muzică, se exprimă zgomotos în fața magiei unui decor și se adresează netemător personajelor atunci când simte că acestea au nevoie de ajutor. Tot el inventează jocuri în spațiul strâmt dintre scaune, când jocul de pe scenă nu-l mai atrage. "Publicul" teatrului de păpuși, corespondența dintre diversele tipuri de spectacol și de public, eficiența păpușii, și abilitățile ei de comunicare au fost 'chestiunile arzătoare" la ordinea de zi a workshopurilor din recentul încheiat festival "Gulliver" de la Galați.

Această ediție, a V-a, considerată unanim drept cea mai bună dintre ultimele, a reunit tot ce are mai reprezentativ teatrului de păpuși românesc la ora actuală. Cum arată peisajul păpușeresc văzut prin prisma singurului festival de gen din România? În primul rând e vădită penuria de regizori. Multe dintre producțiile din festival, deși realizate de echipe de păpușari care-și cunosc bine meseria, purtau marca absenței unei concepții regizorale. În aceste condiții s-au putut distinge în principal două categorii de spectacole: unele care s-au mulțumit să "povestească" o poveste pe scenă și altele care au recreat povestea în fața publicului, prin mijloace dramatice, prin situație și acțiune. Această a doua categorie este ilustrată de spectacolele **Motanul încălțat** de Charles Perrault și **Pinnochio,** după Carlo Collodi, ambele realizate de celebrii Cristian și Cristina Pepino la Teatrul Țăndărică din București. Într-o concurență deloc relaxată - familia Pepino semnând patru dintre spectacolele în concurs - Teatrul Vasilache din Botoșani a prezentat un spectacol demn de reținut: **Prințesa vrăjită** de Ladislau Vorschi, realizat de Valentin Dobrescu.

Cele mai bune spectacole și marile premii ale festivalului au fost aduse de teatrele din "provincie". Este vorba de **Leopardul de Argint** de Al. T. Popescu, montat de Cristian Pepino la Teatrul de Păpuși din Ploiești: un spectacol în care inteligența regizorală și creativitatea plastică au generat imagini de neuitat **(Premiul pentru cel mai bun spectacol).** "Bijuteria" festivalului, **Păstorița și hornarul,** după H.G. Andersen, realizat de Mona Chirilă la Teatrul de Păpuși Elpis - Constanța, a fost un spectacol magic, oglindă a unei armonii perfecte între mijloacele de expresie: regie, mânuire, scenografie și muzică **(Premiul pentru regie).**

Teatrul de Păpuși din Timișoara a prezentat **Capra cu trei iezi,** spectacol semnat de actorul timișorean Gheorghe Stana. Având o serioasă concurență în producții care ieșeau cu păpușa la și chiar dincolo de rampă, între copii, **Capra cu trei iezi** - spectacol cu păpuși pe bețe la paravan-a entuziasmat sala plină ochi a teatrului Gulliver. Producția teatrului de păpuși timișorean s-a impus prin rigoarea și unitatea componentelor sale: păpușile bine concepute de scenograful Ion Trif, mânuirea expresivă a păpușilor de către o echipă omogenă și creativă de actori, muzica lui Ilie Stepan, dând suflet spectacolului și dimensiune contemporană.

Teatrul de păpuși nu și-a pierdut puterile magice. O demonstrează din plin mulțimea de copii și adulți ce au invadat teatrul Gulliver în zilele festivalului. Oare când se vor întoarce și regizorii spre "cutia fermecată"?

*) A V-a ediție a festivalului "Gulliver", Galați, 5-9 octombrie 1997.

Mihai Filip ODANGIU

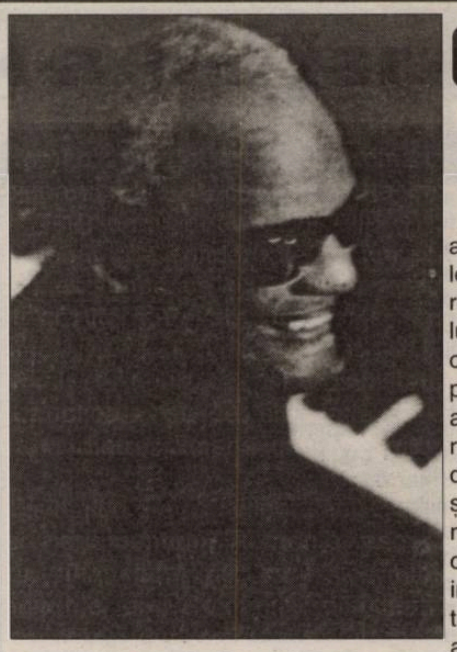

TOP

The Genius

Un observator atent al muzicii negre americane nu poate să nu sesizeze strânsa legătură pe care aceasta o are cu viața. Ne referim, desigur, la adevărata viață, cu luminile și umbrele sale cotidiene, și nu la cea care pâlpâia în muzica interbelică, pomădată de stereotipii onirice. Cât de adevărată e muzica negrilor ne convingem referindu-ne la cariera lui **Ray Charles**, unul din prestigioșii ei exponenți de ieri, de azi și - cu siguranță - de mâine. Pentru acesta, muzica reprezintă mai mult decât un convingător limbaj, înseamnă, dacă vreți, imperioasa nevoie a omului-artist de a transmite semenilor sclipirile incandescente ale spiritului său. Artistul își împletește piesele cu elemente ce degajă căldură și mister, zămislite din îmbinarea armoniilor și ritmurilor atât de particulare. N-am putut savura niciodată o piesă de a lui "The Genius" oferită de alt interpret, chiar dacă acesta e un profesionist incontestabil, să zicem, ca Michael Bolton. Explicația, cred, e una simplă: lipsa emoției pe care e capabil să o transfere **artistul** Ray Charles. Fără doza de emoție, de adevărată trăire, orice melodie preluată de la Ray Charles îmi apare sterilă, aidoma unui crochiu sumar ce vrea să substituie o pictură policromă, complexă. Nu e greu să constatăm că feeling-ul, simțirea în delicatul act al interpretării poate, după caz, conferi melodiei sensibilitatea unei mângâieri sau asprimea unei lovituri de bici.

La Ray Charles, glasul se modelează în funcție de starea de spirit a artistului capabil să ne poarte în varii zone ale sufletului, făcându-ne părtași la trăirile sale. În manifestările de prestigiu - și Ray Charles reprezintă una dintre acestea - muzica neagră atinge cote valorice nebănuite. Exemple ar fi, dar, dacă tot ne-am referit la Ray Charles, să punctăm câteva aspecte din viața acestuia. Se naște pe 23 septembrie 1930 în Albany, Georgia, ținut pe care îl evocă într-o copleșitoare piesă: "Georgia On My Mind". Se mută cu familia de Greenville, Florida, unde, împreună cu fratele său George și cu părinții, frecventează biserica baptistă, cântând în corul acesteia. El manifestă de copil o înclinație deosebită față de muzică. Din nenorocire, suferă de glaucom, iar la vârsta de 7 ani, orbește. În adolescență, în ciuda infirmității sale, e angajat ca pianist în **"Joe Anderson Band"**. Aici putem spune că Ray își face ucenicia în ale muzicii. La 17 ani Ray se mută în Seattle, unde își câștigă existența cântând într-un club de noapte. La 19 ani compune **"Confession Blues"**, prima sa creație căreia aveau să-i urmeze și altele. Prima apariție în **Rhythm & Blues Chart** va fi marcată de piesa **"Baby, Let Me Hold Your Hand"** (1951), ca doi ani mai târziu, **"Mess Around"** (un single editat la "Atlantic Records") să-i urmeze. În 1954 Ray Charles lansează hit-ul "I Got A Woman", devenit piesă de referință în aria Soul și R & B, pregătind apariția primului său album (iulie 1957). În vara acestui an Ray participă la **Newport Jazz Festival**, succesul participării ducând la apariția unui LP Live. În anul 1959 apare faimoasa piesă **"What'd I Say"**, primul million seller al artistului. Această piesă dinamică va fi preluată de nenumărați artiști: **Elvis Presley, Jerry Lee Lewis, Bobby Darin, grupul britanic "Searchers"**... În 1965, albumul sugestiv intitulat **"Country & Western Meets Rhythm & Blues"** definește direcția orientării muzicale a lui Ray Charles: fuziunea diverselor genuri muzicale. Rezultatul? Un Sound inconfundabil...

Petru UMANSCHI

Evenimente teatrale

Urmare din pag. 14 ☞

la public, în Elveția, la Festivalul "Auweia". La Teatrul Național Timișoara, cu decorurile înnoite, cu rolurile mai bine înțelese, pe o nouă scenă, cu o nouă Kristin (Luminița Stoianovici), el constituie nu o reluare a unui vechi spectacol, cât, în principal, o premieră. Succesul de public a fost uriaș. Spectacolul complex, după o mare piesă, construit cu o mână regizorală fermă, cu o interpretare nuanțată și inventivă, se lăsa de multă vreme așteptat pe malurile Begăi.

Seducătoare la acest spectacol sunt spontaneitatea, imprevizibilitatea, metamorfozele psihice surprinzătoare suferite de cele două personaje centrale: Domnișoara Julie și Jean, valetul ei. Lupta pentru dominarea celuilalt, dusă, printre șoapte de amor, nu se decide decât în ultimul moment. Și poate nici măcar atunci. Până a ajunge la scena sinuciderii lui Julie, prin câte sentimente, prin câte stări nu trec cei doi eroi? Câte forme nu îmbracă relația lor? O piesă manifest al naturalismului trebuia să elogieze viața, ambiguă, proteică, hazardată. Domnișoara Julie, interpretată de Maia Morgenstern, e ființa incapabilă de a se privi pe sine, de a se recunoaște, de a se urma. Jocul ei este o artă a ascunderii, o cochetărie în absolut, o disimulare care, sub masca unei frenetice autodefiniri, reține marea frică a maturizării. De partea cealaltă, un personaj la fel de contradictoriu, Jean. Și bun și rău, și seducător și romantic, și valet și liber cetățean, și înțelept și naiv, și victorios și învins. Iar între ei, dar oarecum deasupra, în sensul unei transcendențe, Kristin, logodnica lui Jean, cea care pare să știe totul, cea care pare să țină în mâini frâiele actiunii. Întotdeauna personajele imobile, precum Kristin, egale cu sine în fața evenimentelor, sugerează o determinantă caracterială supraindividuală, o forță de neoprit, un destin de neevitat. Secretul dezvăluit lui Kristin și sursă a siguranței sale este că o imuabilă lege a trupului guvernează lumea, relativizându-i diversitatea. Primul și ultimul cuvânt în această piesă aparține corpului. Omul, odată eliberat de constrictiile social-morale, spune teza acestei montări, sub iluzia libertății și a voluntarității, devine în fapt victima impulsurilor propriei corporalități. Ceea ce se întâmplă între Jean și Julie, ceea ce rămâne după Jean și Julie e relația corpurilor lor. Visarea, cuvintele, dialogul, sentimentele, ideile nu reprezintă decât modulări, reflexe, consecințe. Nimic mai mult, fără idealisme! Montarea lui Ștefan Iordănescu reflectă cu claritate această stare determinativă a corpului și construiește realitatea și starea psihică a personajelor după dispozițiile lor corporale. Pe de-o parte atracția fizică, pe de alta, efectul oboselii și al băuturii. Aventura lui Julie și a lui Jean începe și se încheie astfel, într-o captivitate deloc onorabilă în cauze, dar seducătoare în efecte, care decurge din îndrăzneala de a-ți depăși condiția socială. Montarea lui Ștefan Iordănescu celebrează teatrul realist/naturalist, ideologia sa liberal-umanistă, cu teza de a prezenta viața adevărată pe scenă, spontană și autentică, dar în același timp o și deconstruiește, evidențiindu-i condiționările.

P.S.: Dintr-o regretabilă eroare, numele UNITER nu figurează în rândul organizatorilor Festivalului Dramaturgiei Românești consemnați de mine în articolul de luna trecută.

Cu Andrei Makine, laureat al Premiului Goncourt

Despre utopia perifericuluI

Există deja un destin familiar al exilaților ruși: după ce au părăsit Rusia geografică, ei dezvăluie Occidentului o Rusie mistică, anarhic-revoluționară, crudă, un spațiu al reflexiei asupra culturii creștine. În această serie ar putea intra și Andrei Makine. Cu unica rezervă că, odată ajuns în Franța și rămânând pe deplin rus, el le vorbește francezilor despre propria lor patrie, patria pe care încep să o uite. După ce-l refuzase, obligându-l să-și publice primele două romane ca false traduceri din limba rusă, literatura franceză îl recunoaște azi pe Andrei Makine ca pe unul dintre cei mai importanți prozatori contemporani, oferindu-i în 1995 premiile Goncourt și Médicis pentru romanul **Testamentul francez.**

- Scriind în *Testamentul francez* despre dubla dumneavoastră identitate, franceză și rusă, mărturisiți dificultățile ce însoțesc asumarea unei asemenea identități. Vorbiți chiar de un blestem franco-rus ce pare să vă fi condamnat la o existență marginală. Cum se simte azi Andrei Makine, scriitorul care a primit două premii importante și care își lansează, iată, în România, cea mai importantă carte, de această dată cu adevărat tradusă?

- Să știți că într-adevăr am resimțit această identitate ca pe un blestem. Pentru că, nu trebuie uitat, e vorba de culturi, de spiritualități cu totul diferite. E foarte greu să rămâi rus atunci când spiritualitatea franceză îți este atât de apropiată. Și invers. Nu e deloc confortabil să împaci aceste două moșteniri și nu o poți face fără conflicte lăuntrice. Pentru voi, românii, ca popor latin, ar putea fi, și este, desigur, cu mult mai ușor.

- Și totuși, în Rusia, cultura franceză era deosebit de prizată înainte de Marea Revoluție.

- E adevărat, însă doar în mediile aristocratice și la un nivel oarecum frivol. Oricum, noi am avut nesansa unei perioade comuniste mai îndelungate decât dumneavoastră. Nu cu mult mai îndelungate, însă îndeajuns pentru a nu îngădui să supraviețuiască memoria acelor vremuri în care Franța putea fi în parte regăsită și în Moscova sau Sankt Petersburg. În privința situației mele de om care preferă periferia nu s-a schimbat nimic și cred în continuare că existența proprie scriitorului este existența marginală. El trebuie să se străduiască să rămână în afara agitației cotidiene, trebuie să reducă la minim contactele și aranjamentele sociale. Nu mi se pare natural ca un scriitor să încerce să-și asigure o slujbă sigură, chiar într-un mediu cultural, ca grijile lui să fie cele legate de o casă, o familie, o mașină...

- Dumneavoastră nu aveți toate astea?

- Nu. Ele necesită un efort care-l epuizează pe scriitor și care-i interzic până la urmă statutul de observator.

- Pentru români, cazul ce ilustrează un astfel de program este cel al lui Cioran...

- Cunosc acest caz prin mărturii indirecte. E vorba de fiica lui Gallimard, editorul său, care mi-a povestit cât de dificil a fost pentru cei din jurul lui Cioran să-i asigure un statut social, să-l convingă să accepte travaliul birocratic fără de care nu putem fi, de exemplu, îngrijiți în spital.

- Dar să revenim la dumneavoastră. În epoca în care rusa devenea o limbă absurdă, redundantă, sufocată de slogane, dumneavoastră descopereați franceza ca limbă a poeziei lui Hérédia și Nerval. Care au mai putut fi, în aceste condiții, raporturile dumneavoastră cu literatura rusă? Există o operă a lui Andrei Makine în limba rusă?

- În Rusia am scris poezie, multă poezie. Și asta e o dovadă că, deși tragică, experiența limbii de lemn nu a afectat bogăția și noblețea limbii ruse. Chiar dacă invazia ei se producea prin mijloacele literaturii însăși. Căci a existat desigur și o literatură scrisă într-o asemenea limbă viciată. Toți conducătorii politici ai Uniunii Sovietice aveau ambiții scriitoricești. Brejnev, de exemplu, era inclus în toate programele școlare. Și Stalin, ale cărui poezii în limba georgiană au fost traduse de Pasternak. Dar rămâneau totuși marii autori. Pe de altă parte, această limbă absurdă a devenit ea însăși o sursă pentru un alt tip de literatură: cea a glumelor care o ridiculizau și care batjocoreau personalitățile politice. E un fenomen pe care și românii îl cunosc, desigur.

- O mostră a acestui folclor ne oferiți în cartea dumneavoastră: e vorba de Lenin și așa-zisa lui impotență. Asemenea exemple mă fac să mă gândesc la următorul lucru: Franța pe care o construiți în Testamentul francez, **Franța-Atlantidă, țară al cărei președinte moare în brațele amantei, pare să umple lacunele, să completeze Rusia sovietizată. Ea se construiește asemeni unei utopii. E vorba doar de o utopie livrescă sau și de una politică? Care sunt dezamăgirile survenite după întâlnirea cu Utopia?**

- Trebuie să vă întreb la rândul meu: ce anume în viața noastră nu este utopie? Totul în jurul nostru e ficțiune. Nu numai ceea ce visăm, ceea ce ne imaginăm, dar, în același timp, evenimentele pe care le trăim, sunt ele oare cu adevărat reale? Să ne gândim: sunt acum în România și stau de vorbă cu un tânăr român; eu, un rus, un sovietic, vorbesc cu dumneavoastră despre antisovietism. Dacă acum zece ani cineva ar fi îndrăznit să descrie o asemenea situație, ar fi fost considerat nebun. E oare real ceea ce se întâmplă acum? Căci ce înseamnă acești zece ani la scară istorică? E atât de puțin, e atât de mic intervalul dintre cele două momente, încât putem spune că trăim într-o perfectă ficțiune. Apoi, despre decepțiile legate de Franța. Vedeți, după cum v-am spus deja, încerc să trăiesc în afara societății franceze, să nu fiu subjugat, prins de chestiunile mărunte care ar putea să-mi acapareze viața. Iar despre dezamăgirile livrești, legate de faptul că mi-am conceput Franța în bibliotecă, vă pot spune că personajul romanului este cu mult mai tânăr decât sunt eu acum și, ca atare, maximalist și tranșant. El vede lumea în alb și negru. Și atitudinea asta se datorează iubirii pentru literatura franceză. Față de literatura scrisă azi în Franța poziția mea este acum cu mult mai relativistă. Sunt oricum capabil de nuanțe. Dar există un lucru care m-a jenat cu adevărat: faptul că arta este acolo prea etatizată. Pentru că eu vin dintr-o țară care a promovat mereu o politică de susținere a artei oficiale. Scriitorii integrați erau foarte bine plătiți, erau o adevărată instituție. În Franța, mă așteptam să găsesc o situație diferită. De exemplu, ca un teatru să nu depindă de subvenții. Dar lucrul acesta nu se întâmplă și asta mă întristează. Vă mai dau un exemplu: muzica nouă, fenomenul rap, care ne pare un fenomen cu totul spontan; în fapt, nu este deloc așa, căci el este susținut de capital. Dar, în fond, perfecțiunea aparține visului. Iar visele sunt adevărata realitate. La fel și pentru domeniul politic: visul politic este pentru mine adevărata realitate. Deși pare că lumea politică concretă ar fi realitate. Dăr gândiți-vă la zecile de ani în care am fost torturați de întrebări de genul: ce trebuie să spun, ce trebuie să fac și în ce fel? Toate acestea sunt acum uitate. Și ce ne mai rămâne? Câteva momente, clipe rezervate iuribii, frumuseții. Și numai a ultimelor decenii, în care această vocație a ales să se impună prin forță.

- O utopie se realizează prin armonizarea contrariilor. Franța-Atlantidă pare să fie însă pentru dumneavoastră și un teritoriu al inițierii livrești și existențiale. Aici vă despărțiți de copilărie, aici înțelegeți iubirea dintre un bărbat și o femeie. A constituit acest itinerariu utopic o adevărată inițiere, ați reușit să atingeți noncontradicția?

- Cred că am reușit prin scris. În scris, orice contradicție își află împăcarea. Asta este și intenția romanului. Dacă într-un roman, într-o operă de artă, contrariile nu se armonizează, putem spune despre ea că este ilegitimă. Pentru mine, adevăratul act creator este tocmai cel care împacă, desigur, urmând o cale tragică, adversitățile, creând în cele din urmă armonia. Altfel, pentru ce am mai scrie? Pentru a constata contradicțiile?

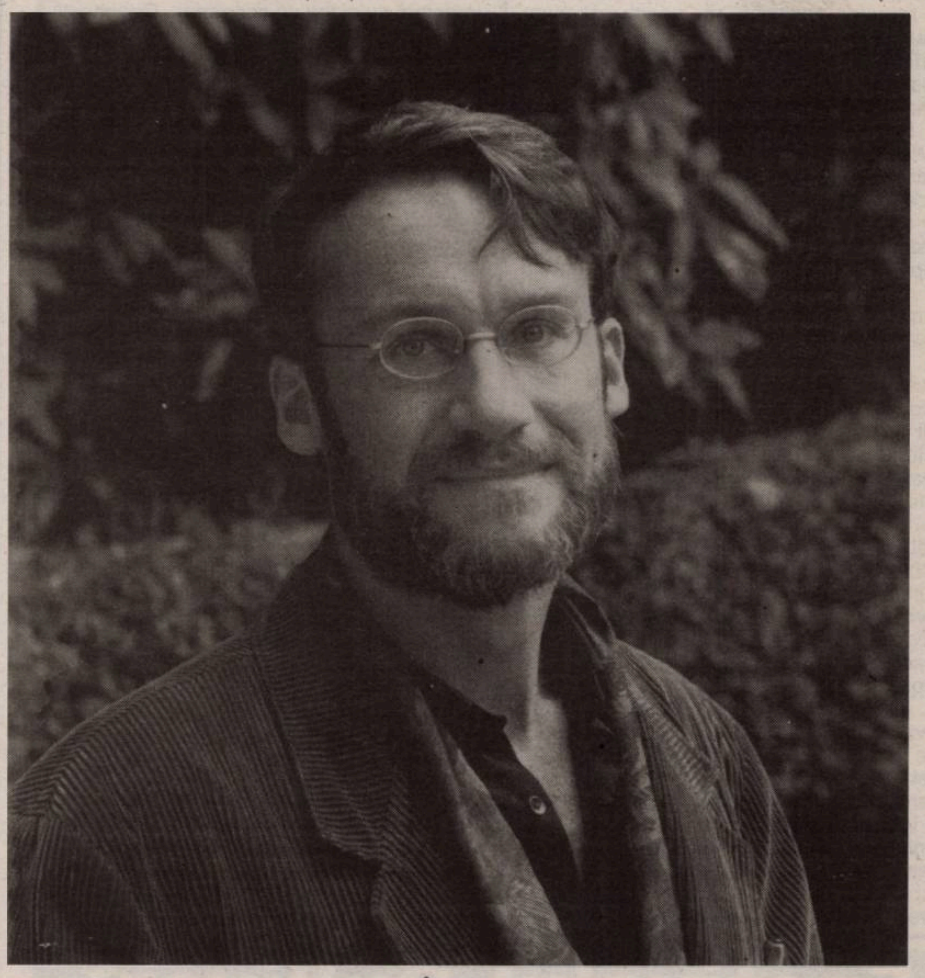

prin ele mai regăsim adevărul. În cotidian asemenea momente trec neobservate: vorbim despre bani, despre carieră, despre tot felul de griji, despre himere. Pentru că trăim într-o lume a himerelor. Și doar privind în trecut, prin ficțiunea politică, ne întoarcem la realitate, la adevărata realitate. Și doar scriitorul este cel care reușește să facă asta.

- Legat tot de ceea ce pare la dumneavoastră un proiect utopic: Berdiaev credea că intenția oricărui mare scriitor rus este aceea de a salva lumea. Dar pentru gânditorii ruși Atlantida trebuia să se nască în stepă. În cartea dumneavoastră există o scenă ce pare să instituie o altă Atlantidă: întâlnirea dintre Țar și Președintele Republicii. Poate avea această întâlnire semnificația unei soluții utopice?

- Vedeți, Franța din acele pagini este mai degrabă Franța turistică, anecdotică. Sunt lucruri frumoase, pitorești, dar nu e vorba de a salva această Franță. Pe de altă parte, Dostoievski a spus-o demult, frumusețea va salva lumea, dar frumusețea nu are caracter național, e internațională și se exprimă în orice limbă. Apoi, în privința vocației mesianice pe care o afirmă rușii: ea nu poate fi negată, însă cred că ar trebui totuși supusă criticii, pentru că a condus la multe exagerări. Ea ar trebui reconsiderată mai cu seamă acum, ținând cont de experiența tragică

- Acest proiect pare deosebit de exigent, atâta vreme cât există mari scriitori care nu-l urmează. Mă gândesc mai ales la Dostoievski...

- Poate că opera lui, luată punctual, nu dă impresia de seninătate, dar, ca întreg, ne oferă accesul la armonie. Și apoi, Dostoievski are și multe romane ratate. E un scriitor inegal, pentru că, având mereu nevoie de bani, era mai întotdeauna presat. Chiar **Frații Karamazov** mi se pare un roman foarte slab. Are pagini extraordinare, dar și vorbărie inutilă. Dostoievski, epileptic fiind, progresa în cunoaștere la modul acut, prin revelație și intuiții. Acestea sunt lucrurile importante; în rest, multe romane de bulevard.

- Pentru că spuneți că armonia poate fi atinsă prin artă, mă gândesc la personajul dumneavoastră Charlotte. Or, ea pare încarnarea însăși a utopiei construite de dumneavoastră.

- E adevărat, însă rețeta e valabilă și pentru ea. Căci Charlotte scrie și ea, la rândul ei. E vorba de o scriitură vie: ea scrie jucându-se cu noi, spălând vasele sau odihnindu-se. Suntem cu toții scriitori ai cotidianului, chiar dacă nu ne folosim de pană. Pana nu este decât o modalitate între altele de a descrie lumea. Ea nu este însă deloc obligatorie.

Timișoara, 23 octombrie 1997

Interviu realizat de Cătălin LAZURCA

Colectivul de redacție: Mircea Mihăieș (redactor șef)
Cornel Ungureanu (redactor șef adjunct), Adriana Babeți (secretar general de redacție), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Doru Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
bd. Revoluției 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

4386 BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 12 (1391) 15 DECEMBRIE 1997 ● SERIE NOUĂ, ANUL IX ● 500 LEI

La dispariția ultimului mare filozof al veacului: Sir ISAIAH BERLIN

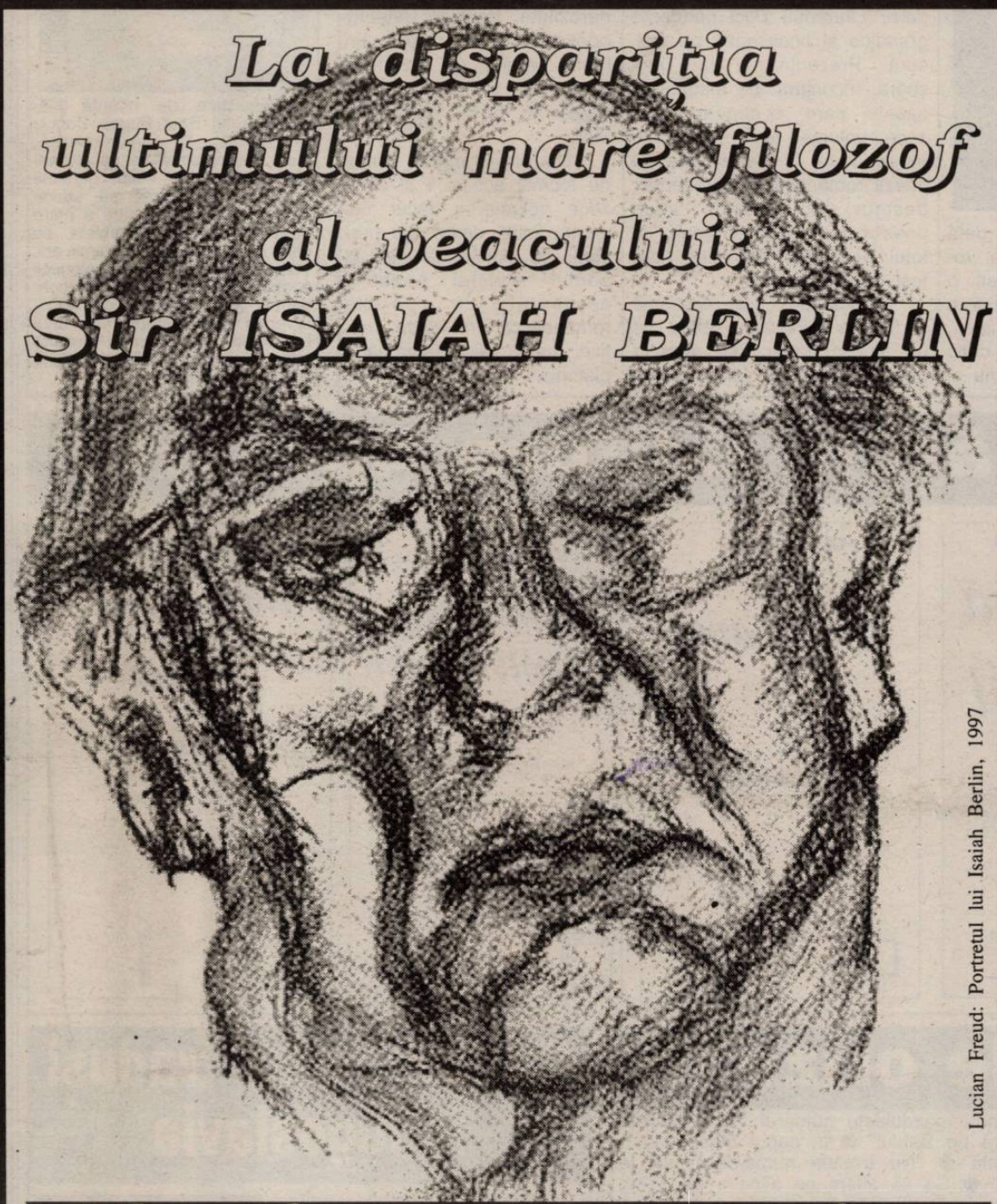

Lucian Freud: Portretul lui Isaiah Berlin, 1997

"Când moare un înțelept, toți sunt rudele lui"

H.-R. PATAPIEVICI despre LEON WIESELTIER

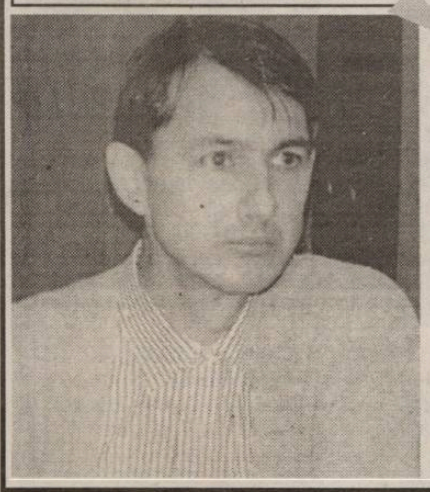

LEON WIESELTIER despre ISAIAH BERLIN

Acest număr al revistei noastre apare cu sprijinul Ministerului Culturii, al Fund for Central and East European Book Project, al Fundației pentru o Societate Deschisă, și al S.C. Locuințe Con-Proiect.

H.-R. PATAPIEVICI

O TEORIE A IDENTITĂȚII

Cartea lui Leon Wieseltier **Against Identity** (1996) are trei calități certe: este scurtă, este elegant scrisă și te convinge fără a te monta împotriva celor pe care îi combate. Să începem cu scurtimea. Întrebat în 1956 despre dimensiunea optimă a producțiilor literare, Tudor Vianu a răspuns sec: toate trebuie să fie scurte. (**Opere** 12, 1985, p. 452). Pe măsură ce îmbătrânesc, îi dau tot mai multă dreptate. Oamenii care scriu pletoric transformă pe nesimțite actul iubirii într-o masturbare rece, iar cei care nu reușesc să scrie bine atentează la integritatea sufletească a cititorului. Nu ai ce face nici cu incontinenții, nici cu dizgrațioșii. Wieseltier ne scutește de impolitețea ambelor tipuri de diformitate.

Să considerăm acum conținutul. În primul rând, deși titlul cărții cuprinde cuvântul împotrivirii lipsite de rest (urechea cultivată aude imediat timbrul, inconfundabil și ofensiv, al unei celebre cărți false: Paul Feyerabend, ***Against Method*** 1975), împotrivirea lui Leon Wieseltier este o combinație rară de justețe și grijă față de demnitatea celui înlăturat. Wieseltier este un ofensiv politicos, a cărui critică îți face dreptate, dacă nu prin conținut, măcar prin reverență umană. Dimpotrivă, calea curentă de a combate o idee, pentru o natură ignară, constă fie în a o terfeli, fie în a demonstra cât de cretină este. (Iar dacă este vorba de un om, singura critică care ne satisface pe deplin este desființarea fizică a autorului - numită eufemistic, în critică, atac la persoană).

Adversarul desemnat de Wieseltier în cartea sa este acel concept de identitate care a fost elaborat în Statele Unite prin întâlnirea mai multor curente culturale solidar-concurente: multiculturalismul, relativismul radical, postmodernismul, doctrina care argumentează pretențiile politice ale minoritarilor de orice tip prin supralicitarea conștiinței identitare etc. Aceasta fiind situarea, să vedem ce ne poate spune *nouă* teoria identității dezvoltată de Wieseltier. Întâi, ce este identitatea? Identitatea e, potrivit lui Wieseltier, o soluție postmodernă la problema clasică a individualității (§8). Orice cultură, se știe, descrie individualitatea printr-un număr de cuvinte cheie, care, în interiorul ei, au o valoare deopotrivă "analitică și omiletică"; nous, suflet, sine, ego, persoană etc. Modernitatea târzie a reușit să impună identitatea ca descriere unică - "grosieră" și "jenantă" (§2) - a individualității umane. Împotriva acestei simplificări se ridică Wieseltier. În fond, argumentează el, identitatea e o judecată de similaritate (§4). Deoarece operația tip a judecății identitare este subsumarea și înserierea, obsesia fundamentală sădită la rădăcina ei este reducerea atributelor posibile la cele controlate prin raportul de similaritate. Într-adevăr, deoarece două individualități nu pot fi identice potrivit *tuturor* celor (să zicem) *n* atribute care le caracterizează (ci numai potrivit unui număr *m* de atribute, cu $m < n$), rezultă că $n - m$ atribute trebuie desființate. Cum?

Sunt multe căi (una dintre ele e loialitatea față de setul atributelor identitare: *cf.* §9). Cea mai frapantă e setea de integralitate, cu corolarul ei, tratat disprețuitor de Wieseltier, autenticitatea - în care vede "adorarea originilor", un ideal "reacționar" (§56; vezi și §58, unde se argumentează, destul de prolix, că autenticității trebuie să îi opunem adevărul și valoarea obiectivă, potrivit ideii că, atunci când autenticitatea e totul, valoarea obiectivă dispare). Identitatea seduce nu doar prin asociere cu nostalgia originilor, ci și pentru că propune ideea unui sine unitar, întreg, simplificat potrivit esenței. Ea descoperă armonia prin reducere la identic: acesta este *întregul* (§31). Setea de integralitate, care pare eminamente etică, e în fond estetică prin contiguitatea ei suspectă cu setea de moarte (§32). Pe scurt, identitatea e acel întreg construit prin totalizarea promisiunilor unicității (§38). Ceea ce opune Wieseltier acestui argument este constatarea că starea naturală a individualității este multiplicitatea (§7). Individul nu posedă o singură identitate, susține el, ci mai multe, iar funcționarea acestor identități simultane creează - împotriva pretențiilor multiculturaliștilor, care militează pentru însumarea paratactică a identicilor incomensurabili -, ceea ce Wieseltier numește "individul multicultural". Individul multicultural, deși este în mod manifest, spre exasperarea tradiționaliștilor, "o figură a dizarmoniei morale", este în același timp unul în care ura și crima "s-ar putea s-o dea în bară" (§41). Dimpotrivă, cine e însetat de întregul ființei cu fixația pe care **o impune** pasiunea identitară, acela sprijină (conștient ori inconștient) politica prin care totalitatea va încerca, în cele din urmă, să anexeze întregul: "Înaintea politicii identității din anii '80 și '90 a existat politica identității din anii '30 și '40 (§68). Politica identității, pare să ne avertizeze Wieseltier, nu va întârzia să recurgă la crimă pentru a-și justifica adevărul.

Continuare în pag. 7

I.Q.

Despre rolul vecinilor în învățământul privat

Pro TV a lansat la finele lui noiembrie ideea unui colegiu, Colegiul Pro, pentru elevii superdotați. Încă din primele ore au sunat la telefoanele speciale aproape 30 de mii de părinți pentru a-și înscrie copiii la testele de admitere. Cum prețul unui minut al convorbirii este de 7.200 de lei și presupunând, că, în medie - scuzați cuvântul în acest context -, un supradotat nu poate fi prezentat eficient sub 3 minute, putem ușor deduce că încasările dintr-o singură zi s-au situat în jurul sumei de 700 de milioane. Aritmetic, miliardul se face în 24 de ore și-un pic.

Iar din acest rapid inventar se pot, din nou, deduce cel puțin trei chestii: 1. sau că la supradotați e supraproducție - sute de mii, sau că 2. dublul cifrei (adică părinții, pentru cititorii mai puțin subtili) sunt ușor subdotați fiindcă nu văd ce coardă li se ciupește prin factura telefonică ori că 3. Telefonul salvează Televizorul.

Și, fiindcă știu că sunteți rafinați degustători de finețuri logice, am să vă explic două încă și mai subtile cordoane ombilicale.

A. Cum blocurile lui Ceaușescu au salvat democrația;

B. Cum vecinii salvează învățământul privat.

Cum se pot întâmpla toate astea? Rămâneți cu **Orizontul** în mână și veți afla după o scurtă pauză, indiferent de natura ei.

Așadar, să o luăm în ordine alfabetică și răspundem la cestiunea cu blocurile și democrația. Nu înainte însă de a spune că și aici va fi vorba de Pro TV care, asemenea altor douăzeci și ceva de programe, a ajuns în căminul dv. prin intermediul televiziunii prin cablu. Un fenomen - cablarea - devenit rentabil **numai și numai** datorită soluției urbanistice alese de muzul dnilor Păunescu și (mult mai palid estetic, să fim drrreeepți!) Vadim Tudor.

BLOCUL a adus alte televiziuni, alte chipuri, alte zâmbete, și în consecință, alte voturi.

La punctul B, nu am să scriu că ciupercăraia de universități private din România nu va fi închisă de nici un guvern "de tranziție" fiindcă maschează un procent important din șomaj, ci - mult mai poetic - că ea își trage azotul dintr-o întrebare tomnatică a vecinilor: "Ce a făcut băiatul/fata matale la admitere?

Răspunsul corect vine necruțător: "E student/studentă la x,y,z, etc". Cum bine știți, pentru circa 100.000 de părinți acest răspuns are un preț de cost destul de ridicat. Dar cine nu știe că, în postmodernism, vecinii au devenit, de departe, cel mai reacționar grup social?!

Marcel TOLCEA

O mie și una de poezii românești

Fascinația lui Laurențiu Ulici pentru proiecte aparent

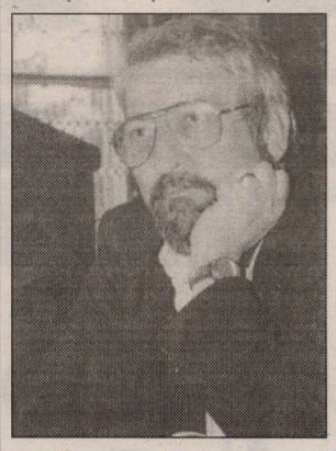

utopice a mai atins, o dată cu antologarea, în zece volume, a poeziei românești, o culme. Selecție generoasă a peste trei secole de lirică, aventura cunoscutului critic literar e, desigur, un pariu și o sfidare. Maestru al competițiilor de tot felul, desigur că el a încorporat și în această întreprindere (deloc comună) ceva din obsesiile bridgiste care i-au adus o binemeritată faimă mult dincolo de lumea literară.

Veritabil pașoptist postmodern, Laurențiu Ulici gândește grandios și finalizează pe măsură. Prezența sa la Timișoara, înconjurat de elegantele casete care conțineau cele zece volume ale giganticului întreg numit **O mie și una de poezii românești** a reprezentat, desigur, un omagiu adus poeziei în aceste vremuri cu totul nepoetice pe care ne-a fost dat să le trăim.

Flancat de Livius Ciocârlie și Mircea Mihăieș, așediat de un public tânăr (și preponderent... feminin), dl. Ulici n-a pierdut prilejul de a ne citi, în premieră, o "proză lirică", o modalitate indirectă de a-și reprezenta strategiile și criteriile după care a alcătuit antologia. Subiectivă prin natura lucrurilor, selecția textelor convinge prin masivitate și prin generozitate. Veritabil detectiv poetic, dl Ulici oferă un tablou menit să satisfacă dacă nu toate gusturile, măcar o bună parte din ele.

Un singur regret: prețul nu tocmai accesibil al celor zece volume a făcut ca, pentru mulți dintre cei prezenți cu prilejul lansării la sediul revistei noastre, contactul cu poezia românească în haine festive, marca Ulici, să rămână platonic.

Cărțile colegilor noștri

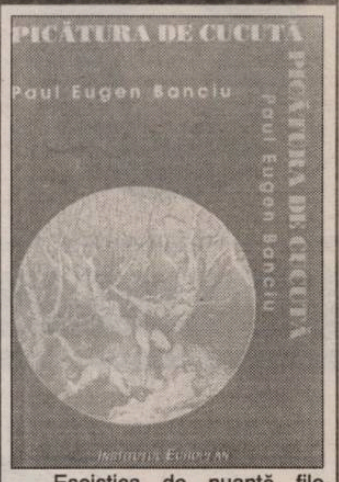

Eseistica de nuanță filozofică a lui Paul Eugen Banciu a dublat, în permanență, susținuta sa activitate de romancier. Iată că un editor generos a găsit de cuviință să adune între copertele unei cărți o mare parte din sutele de "tablete" cu care ne-a încântat în ultimii ani. *Picătura de cucută* a colegului nostru este un prilej de a contempla (cât se poate de activ!) reveriile dulci-amare ale unui intelectual de marcă. Bucuria noastră sperăm să fie și bucuria cititorilor noștri!

Noutăți la Editura Apostrof

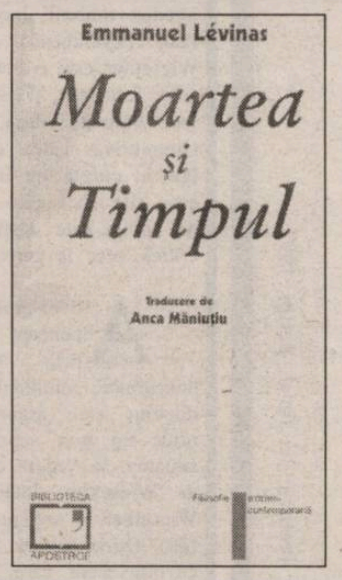

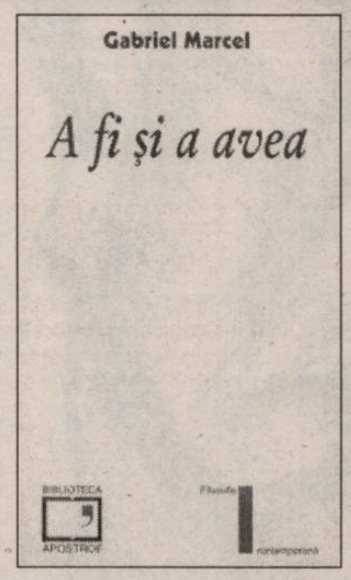

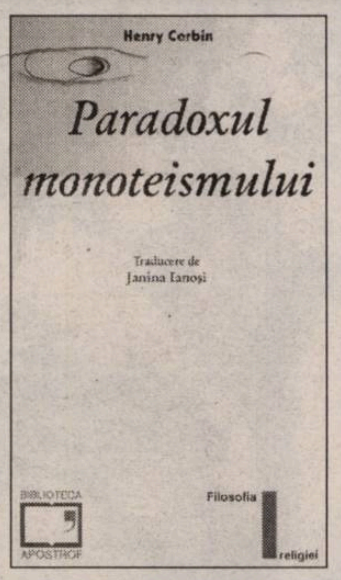

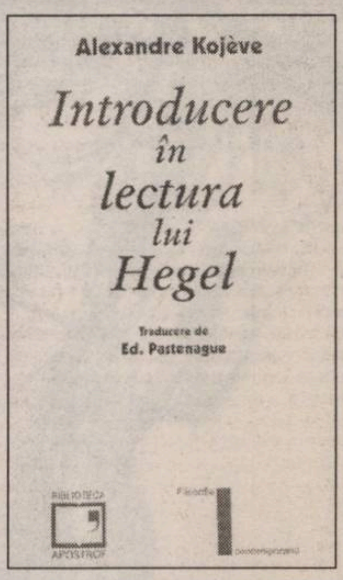

Tur de orizont

O masă mare, rotundă, găzduiește numărul 11 al revistei **"Timpul"** ● "Viața literară pe Bahlui" ● În capul mesei stă o concluzie (chiar) optimistă ● "Nu trebuie numaidecât să te sinucizi dacă vii în Iași" ● Ca să aflăm ce altceva se poate face în Iași, ce altceva decât să intri în istorie cu propria-ți mână, citâm din opiniile deloc domoale ale scriitorilor invitați să... ia masa ● Radu Andriescu: "De ce-și dă moldoveanul cu tesla de unul singur, ca să zic așa?" ● Daniela Visternicu: "Problema e: cum?" ● Radu Pârpăuță: "Dacă-ți conștientizezi complexele și mai și exprimi lucrul acesta în operă, poate fi și un câștig pentru artă" ● Dan Lungu: "Da, pe cărți se discută" ● Constantin Dram: "... peste tot nu e nimeni, dintre scriitori, cunoscut..." ● Ada Tănase: "Asta vine de la Dram?" ● Viorel Ilișoi: "Nici o grijă, voi vorbi când voi avea ceva de spus" ● Tot din Moldova, dar de la Bacău, am primit numărul 2 al publicației **"Teatrul românesc"** ● Rubrici semnate de Mircea Ghițulescu, Ștefan Oprea, Viorel Savin (redactor-șef) și alții ● Tot înainte! ● "Arhipersonajul în teatrul literaturii și al lumii" este titlul eseului Monicăi Spiridon, din **"Ramuri"** (nr. 11), despre cartea lui Vasile Popovici, "Lumea personajului. O sistematică a personajului literar". ● "Criticul nu este nici un moment dominat - sau, cum se întâmplă adesea cu novicii, orbit - de sistemul de repere construit de el însuși, denunțându-i cu orice prilej umilul statut instrumental", spune M.S. ● Purtătorul de cuvânt al Guvernului, Eugen Șerbănescu, publică un fragment de roman ● Nimic despre miniștri, reformă, remaniere ● La rubrica din pagina 8, "Cărți în curs de apariție", Octavian Paler - "Despre barbari, cu melancolie" ● **"Paradox"**, revistă de science fiction, a împlinit nu cu mult timp în urmă 25 de ani de când apare în Timișoara ● Și cum orice prilej serios de bucurie se sărbătorește prin muncă, fantasticii autori timișoreni au tipărit numărul 19 ● Care este antologic ● Conține, adică, texte SF publicate de-a lungul anilor în "Paradox" și semnate, printre alții de Marcel Luca, Dorin Davideanu, Lucian P. Petrescu, Mihai Alexandru, Lucian Ionică, Dușan Baiski, Silviu Genescu, Cotizo Draia, Costel Baboș, Viorel Marineasa și, singura femeie, Antuza Genescu ● Tuturor le dorim o nuntă de aur pe Venus

ROȘIORII DE VEDE

Critici români traduși în Iugoslavia

Recent, cunoscuta editură belgrădeană *Narodna Knjiga* include în colecția sa de studii literare moderne (*Pojmovnik*), condusă de criticul, universitarul și editorul Gojko Tesić, și lucrări semnate de critici români.

Este vorba de versiunea sârbo-croată (Mariana Dan și Zoja Tomić) a volumului **Modern, Modernism, Modernitate** (București, Ed. pentru literatură universală, 1969), de Adrian Marino: **Moderno, Modernizam, Modernost,** 1997, 130 p.). Apoi, de antologia **Avangarda** (1997, 210 p.), îngrijită și prezentată de același Gojko Tesic, care include - alături de specialiști europeni reputați - și două texte semnate de critici români: articolul **Avangarda** din **Dicționar de idei literare,** A-G (București, Ed. Eminescu, 1973, pp. 177-274) de Adrian Marino și **Avant-Garde: Some Terminological Considerations** de Matei Călinescu, preluat din **Yearbook of Comparative and General Literature,** XXIII, 1974, pp. 67-68.

Ambele lucrări sunt excelent editate, copertă lăcuită, în culori, ilustrată cu reproduceri ale unor cunoscuți pictori de avangardă, V. Kandinski și K. Malevici, hârtie foarte bună.

Aparatul critic al antologiei este competent și realizat cu acuratețe filologică. Se dovedește, din nou, că - în anumite condiții - și critica și teoria literară românească au circulația lor și că pot fi, efectiv, exportabile.

Copyright

Șerban Foarță

Cronica neagră

("Adevărul", 14 oct. '97)

În noaptea de 11 octombrie,-n jurul orei 23
când i se bate plopului frunza,
băiatului la oi Valeriu Runza
i-au fost aplicate, în spinare, trei

sau patru lovituri de cuțit, fatale,
de către ortacul său mai ortoman,
pe nume Sorin Borcoman, -
ambii plecați de pe plaiurile lor natale

(anume comuna Vârlezi, județul Galați,
respectiv comuna Lețcani, județul Iași),
fără lețcaie, pribegi și golași,
pentru a fi, în fine, angajați

cam în aceeași zi amândoi,
departe de casă, taman
în comuna Mârlăzești, județul Teleorman,
la o stână de oi, -

unde-ntâiul, ce era pețitu
Morții, - avea să moară de cuțitu.

Jurnalistică, pe note

Nu cred că în România există o meserie mai puțin fundamentată teoretic, la nivelul breslei practicante, ca cea de jurnalist! O dată cu recâștigarea libertății de exprimare, porțile breslei s-au deschis larg, fără criterii de discernământ, către toți aspiranții.

Într-un sondaj pe care l-am făcut, cu aproximativ un an în urmă, pentru documentarea lucrării de licență, numărul jurnaliștilor cu studii superioare din presa scrisă timișoreană era sub 40%, dintre care majoritatea au terminat o facultate cu profil tehnic. Departe de a subestima efortul autodidacților de a accede la această responsabilă meserie sau de a idolatriza potențialul absolvenților de jurnalistică, am observat că majoritatea autodidacților consideră că procesul devenirii jurnalistice necesită doar talent și experiență, nu și cunoștințe teoretice. Așadar, jurnalismul, văzut prin ochelarii breslei practicante, pare să fie un teren exclusiv al talentului în care nu încap nici un fel de reguli teoretice.

Manualul de jurnalism. Tehnici fundamentale de redactare propus de către Editura Polirom, sub coordonarea lui Mihai Coman, reunește principalele genuri jurnalistice ale presei scrise și audio-vizuale pentru a veni în sprijinul unei nevoi care începe să fie tot mai conștientizată, chiar dacă nu și recunoscută: nevoia de fundamentare teoretică a breslei jurnaliștilor.

În ordine cronologică, acest manual este al treilea în limba română, după *Manualul pentru ziariștii din Europa Centrală și de Est*, tradus și editat cu sprijinul Fundației Soros și *Culegerea și redactarea știrilor* de Peter Gross, și prima abordare teoretică a universitarilor români. Între avantajele pe care el le prezintă se numără folosirea bibliografiei de specialitate aduse la zi, sprijinirea principiilor teoretice pe exemple practice, concizia și, nu în cele din urmă, faptul că este scris de către universitari cu experiență teoretică și vocațională. Autorii provin din trei centre universitare: Universitatea București (Mihai Coman, Irene Joanescu, Luminița Roșca, Miruna Runcan, Ana Maria Teodorescu, Vasile Traciuc, Alexandru-Brăduț Ulmanu), Universitatea de Vest din Timișoara (Marcel Tolcea, Lucian Ionică) și Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu (Ferenc Vasas).

Partea întâi a manualului este consacrată presei scrise și cuprinde precizări privitoare la caracteristicile muncii reportericești și la specificul textului jurnalistic, precum și o prezentare amănunțită a reportajului și interviului. Munca reporterească este caracterizată de Ferenc Vasas și Alexandru-Brăduț Ulmanu drept "*cea mai importantă în economia unei redacții, pentru că de informațiile colectate de reporter depind conținutul și calitatea fiecărei informații*". Pentru a contura portretul unui reporter sunt prezentate calitățile sale, instrumentele specifice de lucru, criteriile de selectare a informației și mijloacele de documentare specifice muncii sale. Luminița Roșca definește textul jurnalistic în raport cu alte texte aparținând stilului beletristic, epistolar, științific și administrativ. Tot ea

tratează reportajul ca gen jurnalistic, diferit de reportajul literar, de la definiție până la unghiul de abordare și tipologie. Interviul ca gen jurnalistic fundamental este tratat de către Marcel Tolcea într-o manieră euristică. El pornește de la factorii care impun existența interviului, tema și persoana, până la modalitățile practice de realizare și editare.

În partea a doua sunt prezentate aspecte ce țin de audiovizual: genuri jurnalistice din radio și televiziune (știrea, reportajul, interviul), precum și particularități tehnice ale acestor canale ce se reflectă în construcția stilistică a textelor. În cadrul jurnalismului de televiziune, Lucian Ionică și Ana Maria Teodorescu ne supun atenției regulile de bază pentru redactarea textelor de televiziune din jurnalul de știri. Pentru jurnalismul radio Vasile Traciuc face o scurtă incursiune în istoria radioului urmată de identificarea calităților jurnalistului de radio și de analiza știrii radiofonice. Irene Joanescu continuă această analiză cu interviul și reportajul radiofonic.

Partea a treia supune atenției câteva principii de deontologie jurnalistică, preocupare ce reprezintă, pentru orice breaslă în formare, consfințirea câștigării unui statut profesional. Între temele abordate se numără: intruziunea în viața privată, dezvăluirea de fapte jenante, numele și imaginea delincventului minor, date privind sănătatea persoanei etc.

Manualul se încheie cu o incitantă analiză a stării mass-media din România post-decembristă. Mihai Coman radiografiază cu minuțiozitate instituțiile mass-media, underground-ul economic al acestor instituții, statutul jurnaliștilor și formarea profesională a jurnaliștilor.

Romulus ȘTEFĂNUȚ

* **Manual de jurnalism. Tehnici fundamentale de redactare,** Sub coordonarea lui Mihai Coman, Iași, Editura Polirom, 1997, 229 p.

Mircea NEDELCIU

Viza de om

Doamnelor și Domnilor,

Mă numesc Mircea Nedelciu, am 47 de ani și, deși sunt scriitor, v-am chemat astăzi aici ca să vă aduc la cunoștință o poveste incredibilă, care nu conține nici un pic de ficțiune: este 100% reală.

În 1991, am urmat un tratament medical în Franța pentru o boală care a recidivat din păcate în 1995. În 1995, același medic francez care mă tratase în 1991 m-a consultat și mi-a adus la cunoștință că singura posibilitate de a supraviețui ar fi un tratament de înaltă tehnologie numit "autogrefă de măduvă osoasă", tratament pe care medicina românească deocamdată nu-l stăpânește, iar în Franța m-ar costa circa 320.000 franci francezi.

Echivalentul acestei sume, tradus în veniturile lunare ale familiei mele, înseamnă circa 400 de luni sau ceva mai mult de 33 de ani.

Într-un gest colectiv de extraordinară solidaritate, pictorii și scriitorii români au declanșat o operațiune de anvergură pentru strângerea acestei sume, donând opere de artă și vânzându-le prin licitație, determinând în cele din urmă și Guvernul României să adauge partea care mai lipsea din această sumă.

Pe scurt, în toamna lui 1995 am fost salvat de la moarte prin această metodă a "autogrefei de măduvă" atât prin efortul financiar al artiștilor români, cât și prin profesionalismul medicilor francezi - Dr. Meyer NEZRI din Martigues și o întreagă echipă de la Institutul Paoll-Calmettes din Marseille, oameni cărora le sunt pentru totdeauna recunoscător.

Urmărirea evoluției post-grefă, la rândul ei, nu putea fi asumată de către medicina românească, astfel că la distanțe de 6 luni medicii francezi mă programau la consultații și prima consultație post-grefă a fost în aprilie 96. Din mai 1996 stare mea s-a înrăutățit, probabil din cauza unor efecte secundare ale tratamentului, astfel că la rendez-vous-ul din octombrie 96 nu m-am putut deplasa.

Precizez că toate aceste călătorii le-am făcut fie cu viză turistică, fie cu viză de serviciu, pentru că din 1991 conduc o mică întreprindere care se ocupă cu importul de carte și presă din Franța și din alte țări UE în România.

În toamna acestui an, având impresia că starea sănătății îmi permite un eventual voiaj pentru acest control post-grefă și pentru o eventuală finalizare a tratamentului, am cerut prima dată o viză medicală.

Pe scurt, lucrurile s-au petrecut astfel:

- am pregătit mai întâi un dosar cu toate documentele necesare începând cu certificatul emis de medicul francez, **certificat d'hébergément** pentru mine și însoțitor, biletele de avion dus-întors deja cumpărate la singura cursă București-Marseille care există, polițele de asigurare, dovada virării în contul spitalului a costului estimat al tratamentului etc.;

- joi, 20 nov. - am telefonat la ambasadă și am întrebat încă o dată dacă acestea sunt documentele necesare; răspuns - da;

- vineri, 21 nov. - trimit prin soție dosarul la ambasadă; funcționarul care se ocupă cu vize medicale îl primește, ridică receptorul și vorbește cu medicul francez, cerându-i confirmarea și un document suplimentar; precizez, descrierea documentului respectiv a fost făcută la telefon, în limba franceză, de către un funcționar al ambasadei franceze către un alt cetățean francez. Soției mele i se spune că, dacă vine respectivul document pe fax, în 2 (două) zile voi avea viza;

- luni, 24 nov. - documentul cerut sosește pe faxul ambasadei, dar, surpriză, documentul nu e suficient; același funcționar ridică receptorul, sună la spitalul din Franța și explică, în limba franceză, ce fel de document suplimentar îi mai trebuie; către mine, același răspuns: după ce sosește noul document, în două zile voi avea viză;

- marți, 25 nov. - telefonez la ambasadă, iar funcționarul ambasadei îmi spune că noul document medical nu a sosit; telefonez seara la spital și aflu că faxul a fost totuși trimis;

- miercuri, 26 nov. - funcționarul ambasadei îmi explică faptul că uneori apar defecțiuni la fax, așa că să-i rog eu pe cei de la spital să-l retransmită; sun la spital și-i rog să-mi retransmită documentul pe faxul meu; la câteva minute îl și primesc și îl trimit la ambasadă; răspuns: în două zile aveți viza - sunați-mă vineri (28);

- vineri, 28 nov. - sun dimineața și aflu că dosarul meu se află la Comisia pentru Grefe și nu a venit încă nici un răspuns, probabil săptămâna următoare: rezultă că trebuie să anulez biletele de avion deja cumpărate (și nu cumpărate din inițiativa mea, ci pentru că așa cere ambasada - să te prezinți cu biletele de avion deja cumpărate), să-l sun pe medicul francez să mă reprogrameze pentru consultații și spitalizare; Când? - mă întreabă acesta. Nu știu, spun eu, când voi avea viza;

- menționez că n-am făcut apel la nimeni pentru o intervenție dar, aflând situația, unii prieteni ai mei (cărora le mulțumesc și pe această cale) și-au permis să telefoneze primului consilier al ambasadei și unui responsabil din Ministerul de Externe francez;

- așa se face că după-amiaza, după ce anulasem biletele de avion și aflasem că pe cursa București - Marseille nu vor mai fi locuri până prin 20 decembrie, am parte de noi convorbiri cu reprezentanți ai ambasadei, convorbiri în care mi se explică pe larg că procedura impune un termen de circa 15 zile (prima dată când mi se menționează acest termen, până acum era vorba de 2-3 zile), și că se va încerca accelerarea dosarului meu.

Realizând că acest lucru înseamnă să mă duc în Franța exact de sărbători, fac în disperare de cauză apel la bunăvoința acestor funcționari să fie de acord cu eliberarea unei vize turistice (dosarul pentru o astfel de viză fiind complet), dar sunt refuzat. Motivul: pentru că am făcut mai întâi cererea de viză medicală!

Întreb: un cetățean bolnav nu are dreptul să facă turism?

Răspuns: într-un fel, ați făcut o greșeală strategică; dacă cereați viză turistică, poate o aveați.

Întreb: la ambasada Franței trebuie să minți ca să obții o viză, iar dacă ești sincer riști să nu o obții sau să o obții prea târziu?

Sunt sfătuit să aștept răspunsul la cererea mea de viză medicală.

Cum o astfel de viză îmi este inutilă dacă vine săptămâna viitoare sau în 15 zile, m-am hotărât să aduc această poveste reală la cunoștința opiniei publice și a colegilor din cadrul acestui Târg de Carte din următoarele motive:

1 - concetățenii noștri, românii, sunt discriminați față de alți cetățeni din Europa de Est în problema vizelor;

2 - din cauza acestei discriminări, românii nu trebuie învățați să aplice "strategii" când cer vize; așa se face că în prezent sunt mai mulți români în situație nelegală în Franța, decât români care stau cu acte în regulă la ușile ambasadei și nu primesc viză;

3 - nouă, persoanelor care într-un fel sau altul ne ocupăm de cultură, ni s-a spus de nenumărate ori, metaforic desigur, că suntem adevărați ambasadori ai popoarelor noastre; s-ar putea să fie adevărat, problema e cu ceilalți ambasadori, cu diplomații; nu pot să cred că un funcționar al ambasadei Franței vorbind cu un alt francofon, respectiv medicul francez, nu reușește să se exprime suficient de clar încât să obțină exact documentul necesar; convingerea mea este că discriminarea de care vorbeam mai sus capătă uneori forme "diplomatice" și, pe această cale nu se ajunge nicăieri.

4 - cum în ultima vreme se vorbește despre o eventuală desființare a vizelor numai pentru românii din mediile academice, universitare, pentru oamenii de cultură și oamenii de afaceri, fac un **apel** către dumneavoastră, oamenii de cultură care participați la acest Târg de Carte, să nu acceptăm această nouă discriminare:

să cerem ca libera circulație a persoanelor în Europa să fie asigurată tuturor persoanelor care au nevoie de acest drept.

Susțin acest apel al meu cu o GREVĂ A REFUZULUI ÎNGRIJIRILOR MEDICALE pe care o încep în acest moment.

De altfel, în cazul meu, dacă nu am viză pentru Franța nici nu pot beneficia de un tratament medical adecvat, dar eu nu vreau să primesc viză pentru că sunt scriitor, eu nu vrea să primesc viză pentru că "s-a dat un telefon pentru mine la ambasadă", eu nu vreau să primesc viză nici măcar pentru că sunt bolnav și boala mea nu este controlabilă în sistemul medical românesc.

EU VREAU VIZĂ DE OM!

Știu că zeci de oameni s-au aflat în ultima vreme în situația descrisă de mine mai sus, dar n-au avut posibilitatea s-o spună.

Tocmai pentru că sunt scriitor mă simt obligat să devin "ambasadorul" lor, să fac acest apel și să vă chem și pe dumneavoastră să-l susțineți.

București, 29 nov. 1997, orele 13.

Genialități epistolare

"Dragii mei prieteni, Vă scriu ca răspuns la epistola magistrală a lui Gary care se întrece cu sine în genialități epistolare". Sunt cuvintele lui Horia Stanca în una din scrisorile cuprinse în volumul **Printr-un tunel**, îngrijit, postfatat și editat de Dumitru Velea la Editura Fundației Culturale "Ion D. Sîrbu" din Petroșani (1997). Aproape neștiută, în orice caz insuficient prețuită, rămâne strădania competentă, neostenită și discretă a colegului nostru Dumitru Velea de a edita și propaga moștenirea literară a lui Ion D. Sîrbu prin fundația și editura pe care le-a întemeiat anume în acest scop. Volumul de față apare după alte două epistolare - **Traversarea cortinei** (Ed. de Vest, 1993) și **Scrisori către bunul Dumnezeu** (Biblioteca "Apostrof", 1995) - dar, spre deosebire de acestea, care au fost copios comentate, a trecut aproape neobservat. Explicația cred că stă în situarea editurii într-un oraș fără relevanță culturală, conjugată cu un sistem de difuzare ce frizează absurdul.

Printr-un tunel cuprinde schimbul epistolar dintre Ion D. Sîrbu și Horia Stanca, 66 de epistole scrise între 1976 și 1989. O prefață de Horia Stanca, o addenda cuprinzând articole de același despre prietenul său și o postfață în care Dumitru Velea conturează cu pregnanța unui incontestabil talent profilul celor doi corespondenți, completează volumul. Ceea ce aduce nou această carte este înainte de toate revelația personalității lui Horia Stanca, mai ales pentru cei ce nu i-au cunoscut încă seducătoarele scrieri memorialistice, **Fragmentarium clujean** (Ed. Dacia, 1987) și **Așa a fost să fie** (Ed. Dacia, 1994). Și aceasta nu pentru că Ion D. Sîrbu ar ieși împuținat din acest schimb epistolar, ci fiindcă destinul său tragic a vrut ca el să capteze interesul maxim și să fie foarte bine cunoscut abia postum, o dată cu apariția romanului **Adio, Europa!** (Ed. Cartea Românească, I, 1992, II, 1993), a jurnalului și a celor două epistolare amintite, care au determinat apoi și o mai dreaptă evaluare a scrierilor sale antume. Deloc împuținată deci, statura lui I.D.S. apare și mai impunătoare din aceste scrisori. Îl găsim pe același "atlet al mizeriei" din aparițiile anterioare, purtând cicatricile adânci ale unei vieți fabuloase și inclemente, fixat în cele din urmă la o existență umilitoare într-o Oltenie cu care nu-și află, cu toată bunăvoința, nici o afinitate. Cele trei dominante ale acestei existențe sunt, în ultima ei etapă, frigul, frica și foamea, cei trei F emblematici ai "epocii de aur". Cu precizarea că, de la o vreme, frica poate fi ținută sub control, dar în locu-i crește ca un aluat monstruos scârba de tot și de toate. În astfel de momente, confesiunea sa, animată de un sarcasm abrupt, pare dăltuită în piatră: **"Frate Horia, am trecut pe lângă Universitate, mirosea a șobolan mort. Sapte dascăli de marxism tremură de frig și frică. Am trecut și pe sub arcadele Teatrului; aici, în pace și onor, sub 50 vagoane de marmură de la Ruschița, putrezește limba română, vie și cultă. Merg să văd un film coreean: plâng, acest gen și acest nivel ne așteaptă"** (p. 109). Craiova, devenită osânda sa, îl oripilează: **"Oraș anticultural, mediocru mafiot, șovin general și multilateral dezvoltat"** (p. 134). Trăiește cu nostalgia libertății și a unui mediu pe măsura aspirațiilor sale și singura soluție de supraviețuire pe care o are la îndemână e nevoia de dialog, de fapt de defulare, și lucrul: **"De acum trag obloanele și aprind lampa. Dar nu mă las. Scriu până la moarte rugându-mă: ‹Doamne, nu mă omorî înainte de moarte!›"** (p. 86). Dar maxima tensiune o ating scrisorile sale începând din noiembrie 1988, când îi anunță cu obișnuitul sarcasm sec "fratelui Horia" descoperirea crâncenei boli care îl va răspune. Sunt frisonante în ultimele sale misive, mai scurte, mai dense, mai dramatice, curajul efectiv eroic și umorul cu care înfruntă o realitate ireversibilă și o suferință atroce. Dar nu depune armele, încă lucrează cât îngăduie crizele și încă speră să-și scrie memoriile: **"Le scriu ca fiind un martor într-un proces metafizic al neamului meu. *Depun mărturie* se va intitula volumul (acum, când nu am scris nici o pagină), dar sper să-l scriu. În momentul în care bunul D-zeu mă cheamă ‹la bară› înseamnă că suntem, cu toții, la o grea și tragică cotitură"** (p. 148). Așa se încheie, la 18 aprilie 1989, ultima sa scrisoare.

Cum bine zice Dumitru Velea în postfață, **"Horia Stanca este memoria unui puternic arbore spiritual al poporului român, crescut în ținutul ardelean; Ion D. Sîrbu este memoria unei epoci din care istoria s-a retras și omul a ajuns să subexiste"** (p. 157). Puternicul arbore este familia Stanca, al cărei original aport în cultura românească este cunoscut mai cu seamă prin frații Radu și Horia și prin vărul lor Dominic. Dintre ei, numai Horia se mai află azi la vârsta patriarhilor, având în urmă o viață nu mai puțin fabuloasă decât a lui I.D.S., nescutită de nici una din încercările la care a fost supusă elita românească aflată acum la vârsta profundei senectuți. Nescutită nici de "ghinionul stăncesc", însoțitor fatal al întregii familii, de care Horia amintește de mai multe ori în scrierile sale. Mai puțin productiv decât Radu și Dominic, el deține o experiență de viață mai diversă, cu gazetăria în sânge, împătimit și de muzică, umblat prin lume, inclusiv prin spitale, lagăre și temnițe, dobândind un **savoir vivre** aparte care, intrând în reacție cu modestia, bunul simț, umorul, memoria performantă și geniul colocvial ce îi sunt funciare, dă

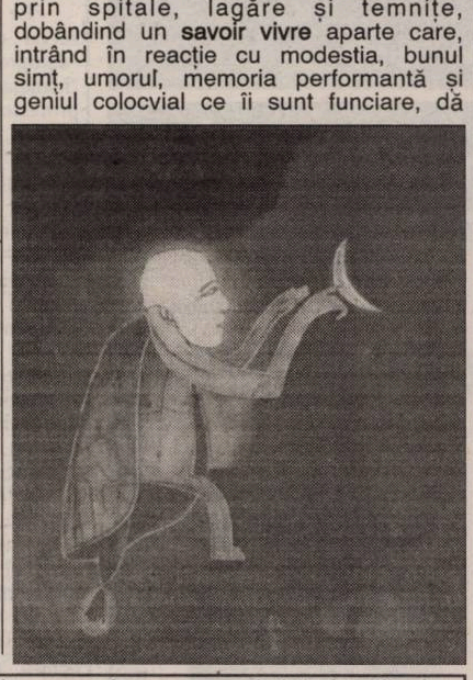

personalității sale aura - tot mai rară azi - a desăvârșitului om de lume. Acest **gentleman**, cu impecabila sa ținută morală, răzbate în fiecare rând din scrisorile pe care i le adresează prietenului Gary Sîrbu. Are vocația prieteniei, dar ceea ce-l leagă de acesta e mai mult decât atât: e o autentică fraternitate. "Frate Gary" nu e o formulă convențională, ci o chemare tandră și, nu o dată, un strigăt patetic. Horia e fratele mai mare, e mai ponderat, mai puțin incisiv și, în ciuda dezastrelor care nu l-au ocolit nici pe el, găsește resurse să-l încurajeze pe Gary în desele-i puseuri depresive: **"Nu te știam panicat și pentru că am trecut și eu prin astfel de faze. Știam că vor trece de la sine și că toate sunt legate de zbuciume sufletești, de dramele și tragediile care nu ne-au iertat pe nici unul din noi și, în special, de vârsta care ne grăbește spre final. Pe mine mai mult, pe tine mai puțin pentru că, oricum, ai cu zece ani mai puțin și înzdrăvenit de multele prin care ai trecut"** (p. 78). Avea 77 de ani când le scria acestea. Cu aceeași intensitate ca și I.D.S., trăiește mizeriile vremii, unul dintre laitmotivele scrisorilor sale fiind frigul. Găsește totuși disponibilitatea să-și țină la curent prietenul cu noutățile din viața literară a Capitalei după care acela tânjea. O face cu acel umor, nu o dată cu o subtilă dar benignă ironie, care l-au însoțit toată viața ca un dar de preț numit de el "voie bună". Cunoscându-i de acum această calitate definitorie, ne apare cu atât mai dramatic punctul de maximă tensiune a partiturii sale epistolare - căci și scrisorile sale au un asemenea moment - anume acela în care îi comunică lui I.D.S. moartea loanei, soția sa: **"La scrisoarea ta veselă din 31.12.1984 îți răspund tie Gary cu cea mai zguduitoare epistolă scrisă în 70 de ani de când țin condeiul în mână"** (p. 33). Mesajul, amplu și profund tulburător, e o evocare, devenită pe parcurs mai curând invocare a celei iubite. Scrisoarea, în solida tradiție a Poștei Române, îi parvine destinatarului cu mare întârziere, iar reacția acestuia e convențională, surprinzătoare prin lipsa ei de fior și, oricum, tardivă. De acum, o dată depășit primul șoc, H.S. își caută cu un suprem efort echilibrul pierdut. Nu-l află și își mărturisește, panicat el însuși acum, frica de viitor. În scrisorile sale apare al doilea motiv reiterat, singurătatea, agravată și de realitatea unei epoci care considera libera comunicare prin prismă polițienească. Pentru un om ca el, cu un atât de puternic cult al prieteniei, cu o atât de voioasă vocație a colocvialității, viața devine un supliciu: **"Mi-e dor de Ioana și o strig. De câte ori rămas singur în casă, am sentimentul că-mi răspunde din pereți că e aici și că are grijă de mine. Care grijă? Când locuința a devenit un cavou în care temperatura nu trece dincolo de 6-7 grade, unde stau în palton și mă culc cum se culcă, probabil, căpitanul Scott la polul Sud în așteptarea clipei supreme"** (p. 41). Era în februarie 1985. Peste patru ani, în primăvară, cumplita rană pare a se fi cicatrizat. E mulțumit că prietenii de la "Secolul 20" îi oferă ocazia unor colaborări care îl ocupă și găsește din nou resurse de a-l încuraja pe Gary, pe care-l știe atins de aripa inexorabilului: **"Nu mă mai țin nici pe mine picioarele să umbu tam nisam doar ca să mă mai văd la față cu cineva. Stau frumos acasă și visez că stau cu tine la un taifas vesel despre toate. Dar tu ești departe și nu știu pe unde-ți umblă gândurile. Nădăjduiesc că te-ai pus pe lucru și că ai depășit spaimele inițiale când vedeai totul pe negru"** (p. 144). Din aprilie, însă, Gary nu mai răspunde, pornit de acum pe calea ne-nturnată.

Corespondența aceasta creează într-adevăr cititorului imaginea remanentă a doi oameni uniți prin credința în același sistem de valori, care străbat umăr la umăr bezna unui tunel. Numai unul dintre ei, Horia Stanca, va răzbi fizic la lumină. El are azi 88 de ani și e, probabil, ultimul reprezentant al acelei intelectualități ardelene care, contemporană cu strălucita generație '27 a Vechiului Regat, a contribuit la îmbelșugarea culturii noastre interbelice.

Radu CIOBANU

La marginea imperiului

Culegerea de povestiri adunate sub titlul **Despre arta burlanieră** oferă, dintr-o perspectivă mai puțin obișnuită, o imagine de ansamblu asupra unei periferii: orașele niciodată numite de la marginea imperiului chezaro-crăiesc la începutul veacului XX.

Toate povestirile volumului, dominate de cea care dă titlul cărții, se remarcă prin unitate ideatică și printr-un anume ritm interior, susținut și regulat, chiar și atunci când narațiunea se disipează într-un contunum, liric. **Despre arta burlanieră** și celelalte povestiri oferă un peisaj citadin dincolo de comun, un fel de cronică fără cronologie a Aradului dinainte și de după primul război mondial. Conștiința unificatoare a cărții este ciudatul personaj fără nume și naționalitate precisă, cu o meserie atât de prozaică și care aici se transformă într-o artă ce concurează și depășește arhitectura.

Burlanierul ce-și petrece toată viața pe înălțimile acoperișurilor cetății este meșter, inginer și poet în același timp, un hibrid cu viață ideală și concretă. Pe fondul unei educații eclectice dobândite în marile orașe ale Imperiului și chiar în cele de dincolo de Viena, Herr Burlanier îmbină schemele și tabelele cu partiturile muzicale în efortul său de a făuri orașului o înfățișare nouă, mai cochetă, dar, în același timp, mai spiritualizată. Ploaia transforma complicatele construcții și sisteme într-o enormă orgă a tuturor tipurilor de armonii posibile. Fauni, nimfe, împărați, himere trec, din piatră, în acoperișurile burlanierului, forme proteice, cameleoni ce frapează prin noutatea spațiului în care se conturează. Celebru deja, meșterul devine un fel de liant între marile orașe ale Imperiului, cel care dă o notă comună urbanisticii din epoca

Jugendstil.

Ca orice artist, tânărul organist are un ideal: construirea turnului de apă, în timp sau în afara lui. Acest turn ca de fortăreață ar reprezenta punctul culminant al creației sale. Nu doar mici burlane care să conducă apa spre pământ, ci un turn care să organizeze la infinit mișcarea fluidului, o sincronie perfectă, singura, în gândul meșterului, care să concureze simfoniile muzicii clasice. Pe front, în timpul primului război mondial, acest turn, la construcția și reconstrucția căruia participă, la modul ideal, întregul regiment, înseamnă acasă. Din tranșee, terminarea planurilor și schițelor turnului echivalează cu întoarcerea la o datorie ce trebuia demult împlinită. "Poate s-a și întâmplat sau poate..." - toată viața personajului și proiectele lui oscilează între realitate și vis. Dar datoria rămâne și meșterul burlanier imprimă acest sentiment tuturor camarazilor care-i privesc desenele - amestec de acuratețe tehnică și vrăjitorie - și mai ales lui Nicolae, poetul care aude aievea muzica apelor din turn. Prezența acestuia, sugerează autorul, devine în multe rânduri, prin natura preocupărilor sale, un garant estetic al realizărilor burlanierului în peisajul urban. Nopțile petrecute pe tabla caldă încă a acoperișurilor sunt un timp în care se produce o uniformizare totală a lumii din jur, în care lucrurile își corespund perfect unele altora. De la nivelul turnurilor orașului, burlanierul își construiește poduri de ceață care să lege străzi, clădiri, ferestre luminate, oameni într-un șir neîntrerupt. Cilindrele burlanelor și suprafețele deschise în arc ale podurilor devin perfecte medii de comunicare.

Prezența meșterului este semnalată în diverse părți ale întinsului Imperiu în același timp și nu pare să îmbătrânească niciodată, deși perioada acoperită de povestiri este de câteva decenii. El este un element stabil și specific al tradiției și actualității locale. Reapare episodic și în celelalte cinci povestiri ale volumului și încheie cartea: în zarva vieții concitadinilor, el încearcă să distingă sunetul pe care-l caută de atâția ani, cântecul ploii care umple streșinile și începe să șiroiască prin acele vase comunicante, cu o anume rezonanță, într-un anume ritm.

În oglinda străzii se perindă ulițe și bulevarduri, magazine și oameni dintr-un trecut mai îndepărtat sau mai apropiat al Aradului. Boala unui bătrân, o zi toridă în oraș, totul curge și se leagă într-o lungă frază ce se continuă de la un text la altul, ca un gând neîntrerupt - după o schemă deja frecventă, de altfel.

Ceea ce presupune textul lui Florin Bănescu este o reflecție asupra meșteșugului ca stare limită: dincolo de meserie, dar dincoace de artă - limita elanului unui timp și tip de civilizație.

Dana CHETRINESCU

*Florin Bănescu, **Despre arta burlanieră**, Ed. Viața arădeană, 1997*

Mihail Bahtin: "Familia mea se înrudea cu Dimitrie Cantemir"

Prima dată am aflat despre o posibilă înrudire a lui Bahtin cu familia prințului Dimitrie Cantemir acum patru ani de la profesorul Vladimir Nikolaievici Turbin. Cu ocazia unei întâlniri cu grupul de universitari români, aflați la cursurile de vară de la Universitatea din Moscova, acest autentic reprezentant al inteligheției ruse a vorbit cu multă căldură și cu talent de povestitor despre ultimii ani de viață și despre împrejurările aducerii lui Bahtin de la Saransk, unde se afla în exil forțat, despre peripețiile instalării la Moscova a marelui estetician și filosof. Îl considera pe Bahtin drept mentorul său spiritual și nutrea pentru el un sentiment de nedisimulată admirație. "Timp de 12 ani - spunea profesorul Turbin - am fost un fel de camerier sau majordom al lui Bahtin". Făcuse mult pentru repunerea în drepturi a savantului atât de persecutat în timpul regimului stalinist. Erau anii premergători epocii numite mai târziu "glasnost" și "perestroika". Turbin - profesor de literatură, critic și scriitor de prestigiu, anatemizat de însuși Nikita Hrușciov de la înalta tribună a unuia din congresele Partidului Comunist al Uniunii Sovietice pentru ideile sale neortodoxe, referitoare la realismul socialist în artă, ajunsese acum decan al Facultății de Litere. S-a nimerit ca printre studenții săi diplomați să se numere și Irina - fiica lui Andropov, omnipotentul șef al securității statului, viitorul secretar general al Partidului Comunist. Prin intermediul acestei fete de o bună condiție morală (ulterior, ea s-a botezat la biserica străbună), Turbin și câțiva prieteni de ai săi încercaseră să intervină în favoarea lui Bahtin. Stratagema a reușit. Profesorul a fost invitat în audiență la cabinetul lui Andropov. După ce îi vorbește despre scopul vizitei sale și despre necesitatea reabilitării unui mare savant rus, condamnat de Stalin și devenit acum o personalitate cunoscută în Occident, Andropov ridică receptorul și ordonă să i se aducă dosarul de condamnare a lui Bahtin. Totul a durat doar câteva minute. Cu mâna experimentată a unui om care a avut de a face cu multe dosare de acest fel, șeful KGB-ului descoperă, dintr-o ochire, cauza condamnării pe cinci ani de lagăr în celebrul Solovki, înlocuită ulterior, la intervenția lui Gorki, cu exilul în stepele Kustanaiului. "Principala cauză a condamnării e originea sa nobilă. Alte motive grave nu figurează aici" - spune Andropov. Ridică receptorul și ordonă ca Bahtin Mihail Mihailovici să fie adus de la Saransk la Moscova: să i se găsească un serviciu potrivit și o locuință corespunzătoare.

De la Turbin am aflat o sumedenie de amănunte interesante, unele extrem de pitorești, despre ultima perioadă a vieții savantului la Saransk și despre modul în care un general, doi colonei și un tânăr maior s-au confruntat cu ciudățeniile unui filosof și mai ales cu soția sa în timpul strămutării la Moscova. Obișnuit cu privațiuni (la Sarnask locuia în clădirea unei foste închisori de pe vremea Ecaterinei a II-a, spunând că stă într-un "palat"), Bahtin refuza locuințele spațioase ce i se ofereau, insistând să fie cazat într-un cămin de bătrâni. Prin mijlocirea Ministerului Sănătății și într-un deplin secret i-a fost găsit un azil corespunzător la o distanță de 60 kilometri de capitală. Soția savantului a ordonat ca vesela să fie neapărat de alumină, "e mai ieftină, iar eu dacă mor și Mihail Mihailovici rămâne fără bani, va pieri cu siguranță".

Tot profesorul Turbin ne-a povestit că, puțin înainte de moartea sa, Bahtin a dat câteva lungi interviuri unui interesant personaj din corpul profesoral al Universității din Moscova. Se numea Viktor Vladimirovici Duvakin și ținea un curs special despre Maiakovski. Lecțiile sale erau asiduu frecventate de către mulți studenți nonconformiști de la Litere. Printre aceștia se numără și Andrei Siniavski - viitorul scriitor dezident. La celebrul proces politic din 1966, intentat lui Siniavski și lui Daniel, printre martorii citați de instanță, s-a numărat și Duvakin. Reprezentanții Puterii erau convinși că și acesta, aidoma multor colegi ai săi, prin depozițiile lui, va completa dosarul acuzării. Dar, spre surprinderea lor, acest straniu dascăl a spus: "Da, eu îl cunosc pe Andriușa pe când era un rățoi urât și obraznic, dar timpul a trecut și acum văd că rățoiul s-a transformat într-o frumoasă lebădă albă". Președintele l-a întrerupt, iar a doua zi a urmat prea binecunoscuta ședință de condamnare a consiliului profesoral, unde toți au cerut desfacerea contractului de muncă a acestui "element dușmănos". Ca să nu rămână pe drumuri doar cu câțiva ani înainte de pensie, rectorul Universității, matematicianul Petrovski i-a "inventat" o slujbă: să culeagă amintirile oamenilor de știință și cultură, rămași în viață, care i-au cunoscut pe Block, Esenin, Gorki, Maiakovski, Țvetaeva etc. Duvakin a purces cu mare elan la îndeplinirea acestei misiuni, reușind să înregistreze 600 dialoguri de la 300 de personalități diferite. Printre cei intervievați s-a numărat și Bahtin. Asta se întâmpla în 1973. Duvakin și maestrul au avut un număr de 6 dialoguri, totalizând un număr de 18 ore de înregistrare pe bandă de magnetofon. Deși Bahtin nu a fost căutași de puțin amator de interviuri și se simțea întotdeauna stânjenit în preajma aparatelor de înregistrare, prezența unui om cald și lipsit de orice urmă de artificialitate și convenienţă a avut un efect de descătușare asupra marelui om de știință. El a vorbit cu plăcere, adesea cu umor și autoironie despre întreaga sa viață, despre oamenii pe care i-a cunoscut, despre devenirea sa intelectuală și filosofică. A recitat, de unul singur sau în duet cu preopinentul său, versuri în rusă sau în limbi străine ale poeților săi preferați.

Providența a dorit ca aceste înregistrări, făcute în condiții tehnice precare, să nu dispară. În anul 1996, la Editura "Progress" din Moscova, prin grija admiratorilor lui Bahtin și a elevilor lui Duvakin, a apărut transcrierea tipografică a celor 6 lungi confesiuni bahtiene care întregesc profilul său intelectual și completează biografia unuia din cei mai mari gânditori și esteticieni ai secolului nostru.

În primul din aceste interviuri, luat în ziua de 22 februarie 1973, vorbește despre descendența sa nobiliară:

... Bahtin: Provin dintr-o familie de nobili și încă foarte veche. E pomenită încă din secolul al XIV-lea. Dar, știți, neamul meu se cam ruinase în timp. Pierduse aproape toată averea...

Duvakin: (Recită) "Și sărăcise neamul meu cel nobil..."

Bahtin: (Râzând) Cam așa ceva. Vezi, străbunicul meu... fusese general de brigadă pe vremea Ecaterinei a II-a. Acest brav general a vândut 3000 de suflete de pe moșia sa pentru a întemeia unul din primele corpuri de cadeți din Rusia. Acest corp de cadeți a ființat până la revoluție.

Duvakin: Și a purtat numele străbunicului dumneavoastră. Nu?

Bahtin: Da, i-a purtat numele. Corpul Bahtin al cadeților din Oriol. Un timp avusese titulatura de liceu militar, dar și acesta purta numele lui Bahtin. Deci, el

sacrificase 3000 de suflete... Trebuie să spun că "trei mii de suflete" e un fel de numărătoare, adică socoteală care se făcea pe vremea aceea. Aceste suflete, adică nu sufletele, ci țăranii iobagi erau, probabil vânduți, amanetați sau ceva în genul acesta...

Duvakin: Înțeleg, dar, pe semne, era vorba de o sumă mare de bani.

Bahtin: Desigur, suma era considerabilă. Asta a și marcat începutul scăpării familiei noastre. Până atunci, neamul nostru fusese foarte bogat, avea multe moșii.

Duvakin: Deci, e vorba de străbunicul dumneavoastră?

Bahtin: Pe el îl am în vedere, pe străbunicul meu. Bunicul nu a făcut altceva decât să desăvârșească această ruinare. Dar și el avea încă moșii întinse: două raioane din guvernia Oriol erau aproape în întregime proprietatea sa. E vorba de raionul (uezdul) Sevsk și altul numit Trubacevsk...

Duvakin: Dar Sevskul acesta se află precis în gubernia Orlovskaia?

Bahtin: Orlovskaia, desigur. Acolo, la Sevsk, la Trubacevsk... Și în raionul Dimitrievski al aceleiași gubernii... Tocmai în aceste locuri se afla moșia lui... da, Dimitrie Cantemir, tatăl lui Antioh. La această moșie, după câte știu, locuia Antioh Cantemir. Între familiile noastre există chiar o înrudire de sânge sau una prin alianță. Adică, unul din unchii mei...

Duvakin: Un unchi de-al doilea.

Bahtin: Întocmai, un unchi de-al doilea, pe linie maternă, se înrudea cu familia Cantemir. Nu știu în ce mod... Trebuie să recunosc, asemenea lucruri nu m-au preocupat în mod deosebit...

Fratele meu, în schimb, a studiat asiduu arborele nostru genealogic, el cunoștea bine toate aceste lucruri, iar eu le știu prea puțin...

Ca și atunci, la Moscova, în timpul povestirii profesorului Turbin despre biografia lui Bahtin, mi-a părut rău că eminentul savant a manifestat prea puțin interes pentru datele biografiei sale "exterioare". Și asta la un om dotat cu o memorie de-a dreptul fenomenală. Cei care l-au cunoscut afirmă că era în stare să rețină, la o primă lectură, textul unei lungi poezii sau un extins fragment în proză. Filosoful, în schimb, își amintea cu greu în ce an și unde anume și-a terminat liceul sau universitatea. Nu știa dacă are sau nu buletin sau certificat de naștere. Nu fenomenologicul și evinimențialul rețineau atenția marelui gânditor, ci sensul de adâncime al faptelor și întâmplărilor vieții. De aceea, credem că Bahtin, în adâncul ființei sale creatoare, a asimilat și a semantizat importanța acestei înrudiri, care a contribuit la formarea sa ca mare spirit european.

Ivan EVSEEV

Bunele violențe ale artei

Raportul arte-violență este, de un timp deja, o temă de insistență în mediile de informare. Chestiunea s-a pus și la un post de televiziune local, într-un *talk-show* moderat de excelentul sociolog și critic de film Simona Marincu, la care am participat și eu, alături de regizorul Florin Iepan. Și, cum alura hipertehnică a unui studio subminează multora dintre noi aplombul retoric, am să încerc să reiau acum o idee pe care, atunci, a trebuit s-o sacrific expresiei mele mai degrabă inabile.

Iată despre ce e vorba. Ideea potrivit căreia filmul de violență, sau artele în genere, întreține un climat violent sau, cel puțin, delimitează un context ospitalier pentru manifestările agresivității umane are de mult timp o bună circulație. Fotogramele care vehiculează scene de violență se scurg fie în subconștient, de unde irump în momentele prielnice, fie fac comportamentul violent socialmente acceptabil, prin personajele pozitive, dar violente, care furnizează adolescenților cel mai mare procent din ceea ce s-ar numi, pe englezește, *role-models*. Cu un cuvânt: există mai multă violență, cu cât sunt mai multe filme/arte violente.

Să urmărim această afirmație. Mai întâi, se cuvine să ne întrebăm dacă lumea contemporană este mai violentă decât alta. Da și nu. Da, fiindcă tehnologia violenței a atins un nivel necunoscut în istorie, unde formele masificate și birocratice de codificare a agresivității erau total necunoscute. Războaiele globalizate, represiunea de o teribilă fluență din societățile totalitare, sau, în chip mult mai obscur, violența inerentă oricărei entități statale, dau violenței o extensie altcândva nebănuită. Nu, fiindcă, raportată la explozia demografică, violența are cam tot aceeași magnitudine precum în antichitate o sângeroasă expansiune imperială sau, mai târziu, un război senioral. Pe de altă parte, mediatizarea violenței - altfel spus amenajarea ei într-un discurs vizual - lasă impresia că ea se exercită fără răgaz. O imagine a lumii compusă pe baza unui buletin de știri este desigur una violentă. Numai că, în acest caz, s-a operat o alegere și o dispunere deliberate, deci, în esență, un fapt stilistic. Ceea ce vedem are un autor, un medium; selecția materialului înseamnă ficționalizarea lui parțială.

Las la o parte cauzele pentru care realitatea este recompusă sub latura ei violentă. Lumea a fost violentă, și va fi. Nu știu însă dacă sub raportul cantității existența noastră este mult mai violentă. Să zicem că sensibilitatea omului contemporan este mai abrazivă în raport cu faptul violent. Afirmația e valabilă numai în ceea ce privește **ficțiunea violentă** sau **violența mediatică**. Spectatorul care privește impasibil o hecatombă televizată va răspunde la violență însă în același fel în care o făcuse un om al trecutului. În datele realului, dincolo de ficțiune, receptarea violenței rămâne aceeași.

Raportul individului cu violența a rămas, rămâne același. Dincolo de sala de cinematograf sau de ecranul televizorului, omul se regăsește în fața violenței la fel de descumpănit ca și altădată. Când e actorul violenței, când aceasta se exercită nemediat asupra lui, el se preschimbă în aceeași ființă fragilă de altădată. O mutație de sensibilitate ar fi trebuit să-l facă imun, dar nu e. Actorul violenței și spectatorul ei nu sunt aceeași persoană.

Apoi, e foarte greu de spus dacă violența mediatică sau artistică determină un comportament violent. Suntem avertizați: un mediu violent creează o predispoziție specială. Dar, tot așa de bine, poate să creeze un refuz al violenței. Mai mult decât atât, ficționalizarea de care am vorbit, și mai ales opoziția creată între ficțiunea violentă și realitatea violentă impun un regim diferențiat de trăire. Poți gusta violența în ficțiune - și, vom vedea, n-ai cum altminteri - și să nu o performezi niciodată. În ultimă analiză, capul de afiș al surselor violenței îl țin în continuare contextul familial, presiunile economice, educația, și nu atât contaminarea cu situații violente mediate electronic.

În materie de violență, originalitatea omului modern se dovedește destul de precară. Violența rămâne și astăzi la fel de insurmontabilă, așa cum a

Dorian BRANEA

Continuare în pag. 15 ☞

Livius Ciocârlie

Nu și nu!

În timpul scurt pe care mi-l lasă Maxone între ora, cam cinci, când mă scol, și ora, cam opt, când se trezește și strigă mama!!! ca un apucat, iar "mama" e T și a plecat în urbe să facă achiziții pentru săptămâna viitoare când ne ducem, fataliști și imprudenți, cu un copil de Piața Comună, unde nu-i loc pentru microbi și se bea apă "plată", nu din fântână cu lanț, ne ducem, cum zic, la Butoiești și deci în timpul ăsta scurt, dintre cinci și opt, bat la mașină pentru Mircea Mihăieș. E ultima tranșă din jurnalul triplu care s-ar putea, și rău ar face, ca până rândul viitor, în octombrie, să apară în volum, iar el, M.M., nu și nu, să-i dau în continuare una sută cincizeci de rânduri, ca până acum. N-am ajuns la ce vreau să spun, dar nu pot să nu fac o haltă ca să mă uit la mine, a câta oară! și să întreb ce drac de lighioană îmi ești. De mult mi-am pierdut interesul pentru locul meu în lume, de comunicat, cu excepția defunctului "cincinal", n-am avut niciodată mare lucru, revistele pe unde apar nu le păstrez, ce se scrie despre ce public nu citesc, am față de toate astea, de persoana mea, de biata țărișoară, de lumea întreagă și de viața pe pământ un sentiment paraguaian și totuși mă prezint lunar, ca la servici, cu fragmentul promis (nu-mi vine să-i spun chiar **datorat**), cu două dacă-i pun la socoteală pe târg-mureșeni, când n-am te miri ce "contribuție" în nu-ți dă în gând prin ce săptămânal, iar la doi ani o dată, așa, ca din întâmplare, îmi pun cravată la gât și vezi-mă la câte un editor. Știu bine, nu există altă condiție potrivită cu firea ce mi s-a repartizat decât de autor postum și totuși, cum zic, nu renunț la acest viciu pedepsit.

Iar acum, ca să vin la chestiune, pun întrebarea cum mă descurc cu Mircea Mihăieș? Am atâta minte încât să-i dau fragmente dintr-un jurnal neîncheput? Să-i dau, adică, ceva ce nu există și încă ceva smuls, în timpul despre care am făcut vorbire, de la cinci la opt, de la altă obligație isteață, de a scrie, ce să mai zici, trei articole de dicționar. Nu comentez faptul acesta care te lasă, mă lasă chiar pe mine, mut. Mă mulțumesc să dau, spre consternată confruntare, un vechi citat (din mine): nu știu să fac decât ce știu să fac.

Și ce anume știi să faci, întreb cu răutate, dar, în loc ca, precum se așteaptă exegeza, să răspund, ca antârt, nimic nu știu, voi spune invers: ceva, ceva tot știu. Știu să îmbrobodesc, pe cele teme, cele săli, bine trâncănind. Numai o dată mi s-a înfundat, chiar astă primăvară, la Mondorf-les-Bains, stațiune de trei stele, kitsch de-ți piere glasul, și tocmai asta mi s-a întâmplat, mi-a pierit. Tocmai, cum spun, când mult le ziceam frumos, deodată, pac! mi se taie firul. S-a făcut cameră obscură în capul meu, altfel clar ca celofibra (pentru generațiile tinere: stofă străvezie, marfă de război, făcută din hârtie și rumeguș mărunt, înregistrată în DEX), și abia după o dramatică pauză, absorbită de asistență ca, la Covent Garden, stingerea vocii vreunui Pavarotti, Corina, alarmată, mi-a șoptit, purtată de intuiție și spirit de familie, cuvântul cheie și atâta mi-a trebuit, am pornit iar în galop, cu burta la pământ și țineți-vă după mine, bidivii!

De la Mondorf-les-Bains la Luxemburg e drum de cincisprezece minute, mult pentru țara asta unde, tot vorba Corinei, dacă greșești și în loc să pui frână apeși pe accelerație, te pomenești la nemți, la belgi, ori la franci, mai ales de când, cu spațiul Schengen, vameșii s-au făcut nevăzuți și dinspre Trier și dinspre Thionville, mutându-se toți mai încoace, unde s-a lăsat, tăioasă ca diamantul, cortina de catifea.

Dacă-i așa aproape, fac o săritură ca să povestesc cum, acolo, la Letzeburg adică, am dat pildă, zilele trecute, înainte de a-l aduce pe Maxone în țara de origini oltenești, pildă de ce știu să fac când mi se comandă un produs. Zice Corina vrei să câștigi zece mii de franci? Eu, deși cu o instantaneu instalată panică, dar, june pensionar și, vasăzică, în pom din p. de v. pecuniar, socotesc repede în gând, zece mii împărțit la șase fac atâția franci adevărați, franțuzești, și zic, ce altceva pot zice: vreu! Și, cu ochii fioroși, ca Bronson în rolurile de ucigaș plătit: ce trebuie să fac? Un articol de opt pagini. A treizeci de rânduri? A. În limba lui Cioran, presupun. În. Despre ce? Despre ce vrei dumneata. Păi, eu nu vreau despre nimic. Cu nimic nu umpli opt pagini. Și nici nu primesc zece mii împărțit la șase. Nici. Da' ce, ăștia au bani de aruncat pe fleacuri? Nu le purta de grijă. Tot le rămân prea mulți. Zis și, nu chiar așa de repede, făcut. Trec peste amănunte. Că am încălecat bătrâna gloabă, relațiile dintre est și vest, că mi-am stricat bunătate de vară, deși n-ar fi fost motive, că era oricum stricată, din alte pricini. Ajung la deznodământ. După ce, cu experiența ei de jurnalist independent, Corina a pus articolul la raze, ea, admiratoarea nedezmințită a lui Vater, mi-a zis: experiența asta n-o repetăm.

La câte rânduri am ajuns? Oricum, nu-s destule. Ce să mai zic? De exemplu, să răspunzi la întrebare. Care întrebare? De ce îți pui cravată la gât și publici cărți? Pentru că ele există, cum spunea sir Edmund Hillary despre Everest.

Cronotop românesc. Caldă reuniune de seară între prieteni apropiați. Solicitudine reală. Fiecare dorește binele celorlalți, lucru rar. E nimerit să fii scurt în ce spui, altfel nu te ascultă. Te admiră pentru lucrul pe care-l faci și îl știu ca prin ceață. Țin mult la tine. Nu-i interesezi.

Mă duc la "Orizont". Aflu că un prieten, C. este la Buenos Aires, cu treburi preoțești. Telefonează Adriana: luni pleacă în Germania. Eu, ce să mai spun? Am, n-am treabă, mă duc, tot luni, la Roma. Colocviu, contribuție, distins cărturar. Spre casă, lângă un chioșc de ziare, trântit pe ciment, un băiat de vreo doisprezece ani doarme. De la genunchi, picioarele îi sunt în ploaie. E frig. Viața. Lamentabil caraghioslâc.

Ziceam că mă duc la Roma. Am și fost. Pentru jurnal, cu ce m-am ales? De exemplu, cu următoarele: telefonează U. și spune du-te, cheamă-i pe X și Y și veniți aici, la o cafea. Îi găsesc in izmene. Bate la ușă! protestează X. Bate la ușă, dacă îți jurnal.

Ni se spusese să intrăm în Roma pe via Salaria. Am găsit-o repede, dar ea se scurgea în două părți. În una, se vedea orașul, în cealaltă case tot mai mici. Șeful expediției a hotărât s-o luăm într-acolo. La întâmpinarea noastră, a răspuns: "Ce știți voi!". După treizeci de kilometri, lăsasem în urmă și case și ultime peripateticiene deșelate, intrasem în porumbiști. Rieti, ce-i drept, încă nu se vedea. Excedat de protestele noastre timide, șeful a cerut să oprească unde a văzut un mascalțon. Cu mâna întinsă, i-a arătat încotro ne îndreptam spre Roma. Omul și-a întins brațul în direcția opusă, la fel de decis.

Colocviul, ori cum să-i zic, ni-l începem la nivel înalt. Comisia europeană de nu știu ce. Reprezentanta ei ne felicită pentru inițiativa de a trata despre femeie în literatură. E tema de anul trecut, i se șoptește la ureche. Exilul, ăst an. Imperturbabilă, ne spune că și exilul este important.

Doi moscoviți se iau la hartă, pe limbile lor. Problema: e bine ca rușii să rămână, sau nu pot fi mari și printre străini? Un georgian e rugat să traducă. Nu apucă, sărmanul, să scoată un cuvânt. Combatanții n-au timp de noi, de pauze. Își azvârle tot ce apucă. Nabokov, Bunin, Merejkovski. Se umple sala de vorbe. Vacarm.Apusenii se ascund, care pe unde pot. la uite-i, mă gândesc, le ajung doi ruși. Georgianul zâmbește resemant, **en connaisseur.**

La Vatican pătrundem într-o galerie lungă, abia de-i vezi sfârșitul, cu busturi în marmură de ambele părți, de sus

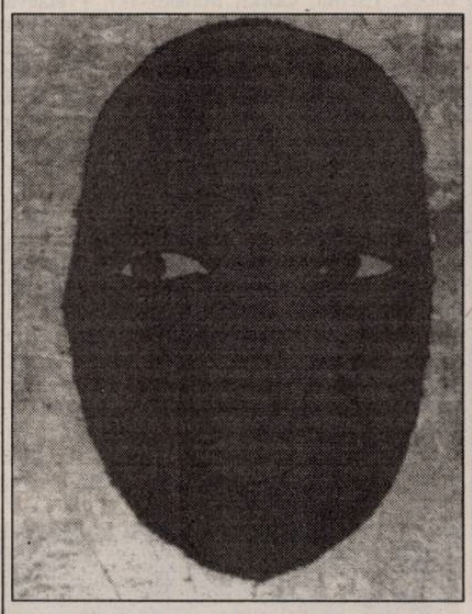

până jos. Vorba lui P., prea-s multe capodoperele în țara asta! Oameni suntem, cât să suportăm? Într-o curte, trecem pe lângă grupul Laocoon. N-avem timp de el. Intrăm în capela Sixtină. Un supraveghetor ne poftește să nu căscăm gura. Nici n-avem cum, ne uităm la picioare, să nu ne călcăm unii pe alții. Decidem că lucrurile astea trebuie văzute în album. Încurcăm coridoarele și, de la o vreme, ajungem de unde am pornit. Iar la Sixtina! strigă, zdrobit, unul dintre transilvănenii peregrini.

Numai în pinacotecă poți să respiri. Acolo nu-i înghesuială, nici de capodopere, nici de turiști. Degeaba. Inși în uniformă ne mână din urmă rotindu-și ochii. S-o fi întâmplat ceva, vor să evacueze. Incendiu, atentat. Ora închiderii nu-i. De unde! Se săturaseră să ne vadă. Ai zice, spune careva, că ei se trag din noi.

Străinezilor, ca să înțeleagă că are o mică defecțiune la rezervor, nea Costel le spunea la pompa de benzină: ușor problem! Ușor problemm, ne-am spus și noi când, pe drumul mai greu de întoarcere, ne-am pomenit, la Pancevo, zece seara, cu o piesă făcută praf. Am dat peste sârbi de ispravă și am ajuns la graniță cocoțați pe o platformă, privind lumea de sus. Acolo, ca să trecem la ai noștri, vameșii țării prietene voiau una sută mărci. Așa se făcu de ne repatriarăm împingând, **honni soit qui mal y pense,** un dric.

Nu și nu, ar fi spus Mircea Mihăieș. Poate n-am auzit bine. Poate a spus nu, mai bine nu!

"Argila moale" a sufletului

Singurătatea colectivă, ultimul volum al lui Liviu Ioan Stoiciu, este într-adevăr, la modul figurat, o "noapte de dragoste străveche", reflectare în plan poetic a unei iubiri exasperate față de destinele nației. Cu o superbă cruzime demistificatoare sunt radiografiate automatismele din gândirea unui popor desacralizat cu forța, silnic adus în starea de neo-barbarie: "Șubrezenie și / fățărnicie: peste tot doar șubrezenie / și fățărnicie, așezări rurale. Magie. Statornicie a / așezărilor / rurale. Moartea lor: dar orașul? Orașul / sfânt, un oraș migrator..." (**"Cam pe înnoptate"**). Poetul aruncă o privire abruptă asupra civilizației, până în imemorial, în căutarea acelui "om vechi, cu inima de ceramică", omul pur, primordial, care profesa în chip firesc adevărul, iubirea, adorarea divinului. Acum, însă, "pe șantierul arheologic", scrutarea trecutului dă la iveală doar o abundentă "demonologie meschină", derizorie, onorată numai cu o panoramare sarcastică: "Descumpăniți, în / pufoaice vechi de muncitori, în chip de rinoceri și păuni, curtezani, nu de azi, de / ieri" (**"Un nou ciclu?**). Iar timpul "clinic. Repetat" (**Planetă**) constituie doar o continuă fanare a speranței, o necurmată degradare, încă din străvechime, a sacralității puternice, totuși, cândva: "Parcă e o epocă dintâi ce trece, repetată, a câta oară, după/ o mecanică/ a ei, cerească: hoții îi iau aurul și pietrele / prețioase ce împodobesc/ mumiile... " (**Vom face drumul împreună**). Eroarea stă în blazarea și în pierderea credinței, în conformismul temător: "Fenomene / extatice: înăbușite prin iscusință. Și / mai ales, spaimă" (**Înviere**). Mântuirea poate fi adusă exclusiv de acea "stăruință îndreptată spre ceva ce a fost abolit: spre / sufletul de odinioară... cu/nădejdea secretă că-i va/ dobândi măcar spiritul" (**Dispare, blestemat de mătrăgună**). Eșecul suprem ar fi să cazi pradă funestului "simbol al încuviințării", să ți se strige din urmă "miroși a pisică, **te-ai adaptat**, miroși / a pisică" (**Destin unitate, cosmos: întâmplări sângeroase**). Cel ce se simte "oaia neagră rătăcită de turmă" și își filmează cu încetinitorul "un suflet imoral, pereche, scăpat de sub control, mare/ doritor și el de simulacre" (**Mărunt și searbăd**) exclamă patetic: "Cu ajutorul buruienilor morții măcar: dă-mi inimă de copac și trup mineral, dă-mi suflet de fiară sălbatică, numai/ să nu mai cunosc restriștea omenească..." (**Eutanasie**). Secțiunea finală a volumului, intitulată **Noapte de dragoste străveche,** evocă, în același tip de discurs poetic voit surdinizat, criptic, impersonal, de un suprarealism vătuit, sugerând iminența unor indicibile cataclisme, o ciudată, poate inautentică, zeitate a iubirii, asemănătoare mai degrabă morții, patroană a unor ritualuri ineficiente, pe meleaguri chtonice: "ea, în chip de/zeiță, poftită, gata,/ să treacă peste apă în brațe cu țapul/ Dyonisos" (**Dyonisos**). Dar apa se află nu departe de "poarta Hadesului", iar umbre "o împiedică să/treacă râul" (**Rumegată**). Vina e obștească, e "o boală care vine din societate", singurătatea e colectivă, rezultând din suma acelor "insule/formate în urma aceluiași/vulcan/interior... (**Semne**) Interogațiile profund dubitative ale poetului lasă arareori loc unei perspective liniștitoare, dincolo de "principiul servituții" și de "cușca de lux". Poet de excepție, Liviu Ioan Stoiciu este dublat de o conștiință civică febrilă, acerbă. Această dublă vocație a generat o carte ce poate figura ca model de poezie politică autentică, nesablonardă, fără a eluda o clipă normele nescrise, dar imperioase ale esteticului.

Simona-Grazia DIMA

** Liviu Ioan Stoiciu, **Singurătatea colectivă (Noapte de dragoste străveche),** București, Ed. Eminescu, 1996.*

Leon Wieseltier

"Când moare un înțelept, toți sunt rudele lui"

I

Când moare un înțelept", spune Talmudul, "toți sunt rudele lui".

Rabinii puneau problema practic, nu filozofic. Ei considerau că atunci când moare un înțelept, cu toții trebuie să urmeze câteva din practicile funerare. Bunăoară, când un înțelept moare cu toții trebuie să ne sfâșiem veșmintele. "Dar chiar credeți că toți îi sunt rude?" se întreabă suspicios textul. Pentru că, evident, nu toți îi sunt rude. Lumea este mare. Injoncțiunea pare patetică, dubioasă. "Așa că mai bine spuneți că toți sunt *asemeni* rudelor lui". Iată o distincție! Dar asta nu e destul pentru a ne elibera de obligația de a jeli.

Dar dacă nu l-ai cunoscut defel, dacă n-ai stat nicicând la picioarele lui, dacă nu l-ai auzit niciodată propovăduind? Nici atunci el nu va fi un străin. Talmudul purcede de la povestea morții rabinului Safra, un negustor erudit din secolul al patrulea. "Când a murit rabinul Safra, rabinii nu și-au sfâșiat veșmintele deoarece au spus: ‹Noi n-am învățat cu el›. Însă Patriarhul le-a spus: "Se spune ‹când îți moare mentorul?› Nu, se spune ‹când moare un înțelept›! Și apoi, zi de zi, în casa învățăturii, îi pomenim cuvintele. Atunci când cunoști învățătura, cunoști și învățătorul. Și ți se cere să-l jelești. Săptămâna trecută, la Oxford, a murit un înțelept. Și zi de zi, în casa învățăturii, îi pomenim cuvintele. Cine sunt rudele lui Isaiah Berlin și cine trebuie să-l plângă?

II

Pluraliștii sunt rudele lui și ei trebuie să-l jelească. Isaiah Berlin a fost cel mai original, cel mai lucid, cel mai erudit și cel mai înverșunat dușman al ideii de totalitate din epoca sa, o epocă a totalității. Mai exact, epoca totalitarismului eșuat, ce își datorează în mare măsură eșecul - gloria salutară de odinioară a unei modernități fără de glorie - concepetelor acestui dascăl și minții lui prodigioase. "Îmi pare", scria el, "că acea credință care pretinde că există, teoretic, o formulă unică, în care diverse tipuri umane se împletesc armonios este, practic, falsă". Genialitatea afirmației nu trebuie să pună în umbră imensitatea pretenției. Este formularea unui maestru, dar viziunea unui gânditor al lumii-istorie. Aura de gânditor al lumii istoriei i-a fost conferită de asaltul asupra ideii de lume-istorie.

De la Parmenide la Marx, filozofii au visat la principiul unic, la metoda unică, la ființa unică, metafizică sau anti-metafizică, sacră sau profană, care să explice tot ce ființează și să reducă totul la o singură descriere. Berlin a încercat să trezească gândirea occidentală din acest vis. Analiza de o viață a ideii de totalitate l-a dus la concluzia că ea e o iluzie primejdioasă. Dar n-a respins-o numai din motive morale și politice. A dus critica totalității dincolo de critica totalitarismului, până la analiza elementară a îndreptățirii sale filozofice. Și a demonstrat că nu are nici o îndreptățire filozofică.

"În casa istoriei", scria el, "sunt multe conace". Însă forța atacului lui Berlin împotriva holismului în toate formele lui rezultă din faptul că nu era doar un simplu atac istoric, ci și un atac logic. În general, se acceptă că apărarea pluralismului aparține perioadei ce-l definește ca gânditor politic și istoric al ideilor, dar de fapt, cearta lui Berlin cu totalitatea își are originile în lucrările lui din tinerețe și în exercițiile de filozofie analitică, de tip oxfordian, de care ulterior s-a dezis. "Nu am putut să le recitesc, spunea despre aceste scrieri, însă tocmai cu această aversiune față de pozitivismul logic a început să sugereze absurdul din "conținutul infailibil al propozițiilor incorigibile" și din "clasa privilegiată de propoziții fundamentale... și dorința de a reduce toate celelalte propoziții la acestea sau la combinațiile lor..." Logica l-a făcut pe Berlin liberal.

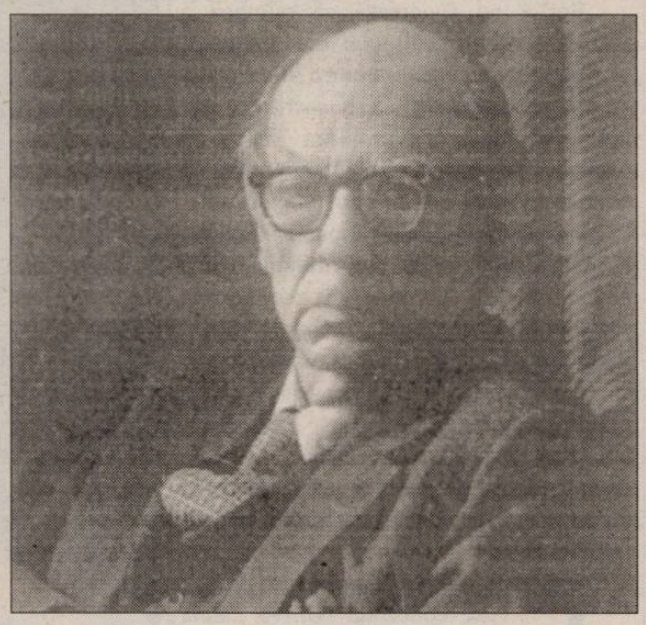

Pentru Berlin, pluralismul nu era o concluzie trasă prudent din experiență, o concesie benefică și oportună făcută obstacolelor pe care viața le aruncă în fața a ceea ce este drept și bun. Mai degrabă, pluralismul era

În românește
Laura LIPOVAN

Continuare în pag. 8

H.-R. PATAPIEVICI

O TEORIE A IDENTITĂȚII

Urmare din pag. 1

Astfel, prima parte a argumentului logic se închide printr-o replică morală severă.

A doua parte a argumentului pune în joc opoziția dintre societate și trib, prin intermediul ideii de tradiție și de exterioritate. Identitatea e publică (§13). De aceea, argumentează Wieseltier, sentimentul de confort "călduț", cu iz de cămin (§3), pe care ni-l inspiră aderența la identitate, este fals: identitatea (ne) vine din exterior (§22).

Mai mult, identitatea e tare când motivele acceptării ei sunt exterioare și slabă când motivele acceptării ei sunt interioare (§44). În același timp, identitatea își schimbă valoarea în funcție de adversitatea la care e supusă: o identitate amenințată posedă o legitimitate superioară legitimității pe care și-o arogă una măgulită de toate protecțiile (§14) și care e obsedată numai de modul în care să se comemoreze (§15) deoarece știe că numai dacă se declară permanent amenințată din afară poate specula capitalul de compasiune de care are nevoie pentru a se autoelogia. Identitatea care ieri s-a găsit justificată prin contestare resimte azi toate aporiile existențelor de prisos. Această dialectică indică fără dubiu raportul ei *necesar* cu exterioritatea.

Pe de altă parte, deoarece "identitatea e... o doctrină a aversiunii" (§6), identitatea creează triburi, nu societăți (acesta pare a fi sensul aforismului 5). Lumea este contrariul unui trib numai atâta timp cât înțelegem că evaluarea diferenței implică identitatea, iar realizarea identității presupune conștiința diferenței (§47). Diferențele dintre noi sunt variante ale similitudinilor dintre noi (§49). Altfel spus, trebuie să fie doi pentru a putea fi unul. Pe de altă parte, dacă tribul este genul proxim al identității, atunci identității i se opune anume democrația, a cărei afirmație de întemeiere nu este, cum se crede, votul majoritar, ci conștiința faptului că "eu" și "celălalt", cel de lângă mine, suntem amândoi un dat natural al lumii (§7). Dar, deoarece diferențele dintre noi sunt variante ale similitudinilor dintre noi (§49), fundamentul unității în om nu este identitatea, cum susțin multiculturaliștii, ci un anumit tip de universalitate a naturii umane, care rezultă din faptul că fiecare dintre noi este unic. Or, tocmai această unicitate este de nemistuit pentru filozofia identității (*cf.* §23). Această a doua parte a argumentului lui Wieseltier respinge identitatea nu invocând segregările diferenței, ci în numele a ceva care le depășește pe amândouă. Acest ceva, în concepția lui, este unicitatea.

Este oare unicitatea ființei umane necesară? Wieseltier crede că nu. Unicitatea e dată de facticitate, care e arbitrariul și contingența laolaltă (§23). Filozofia identității caută să elimine tocmai acest fapt fundamental (pe care Wieseltier îl exprimă uneori sub o formă nihilistă: "totul e doar varianta învălmășită a nimicului" - §18). Ideea sa este că unicitatea ființei umane datorează mai mult libertății, spontaneității ori întâmplării, decât necesitarismul orb. Dacă necesitatea determinismului ar fi adevărată, atunci originea ar conferi numai drepturi și nici o responsabilitate. Or, tocmai contrariul este adevărat. Dacă necesitarismul identității ar fi adevărat, atunci biologia ar fi mai puternică decât spiritul. Dar, afirmă emfatic Wieseltier, "biologicul nu întemeiază spiritualul" (§64). Or, dacă potrivit filozofiei identității este mai ușor să îți schimbi religia decât bunicii (§61), atunci numai situația în care ar fi mai greu să-ți schimbi religia decât bunicii ar conduce la o veritabilă depășire a necesitarismului identitar. Abia *această situație* ar conferi spiritului primat asupra biologicului. În mod original, Wieseltier deduce acest primat din facticitatea ființei: "Ereditatea [religioasă, sexuală, etnică] e un accident" (§21): paranteza intercalată e rezultatul unei interpretări personale). Deci numai dacă esențialul este un accident, doar atunci biologicul nu poate subordona spiritualul. Dimpotrivă, dacă esențialul nu ar fi un accident, atunci, asemeni păcatelor, și iluminările taților ar trece asupra fiilor (§64), ceea ce e absurd: *tradiția nu se moștenește*. Prin această afirmație, Wieseltier atinge tema fundamentală a tradiției, prin care se închide și argumentul său împotriva filozofiei necesitariste a identității.

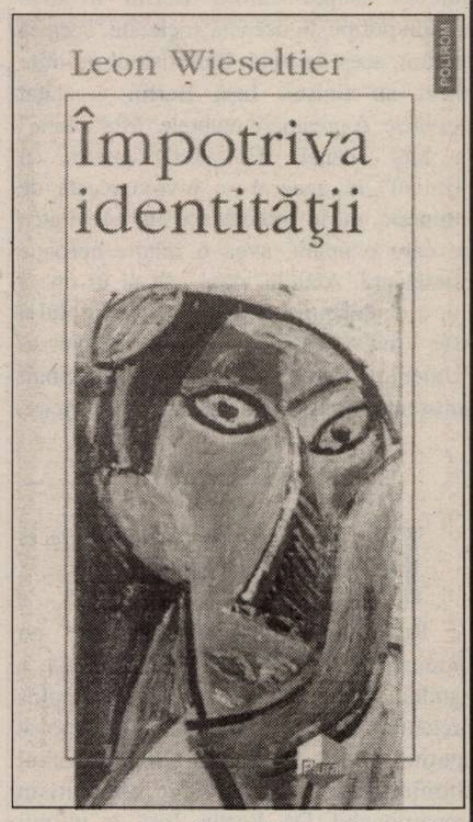

Deoarece e articulată prin substituirea experienței cu apartenența (și cu fantasmele originii), identitatea este cu atât mai redutabilă cu cât e mai îndepărtată (§10). Prin îndepărtare și însușirea de a putea fi invocată ca o moștenire, identitatea pare a fi identică cu tradiția. Wieseltier este categoric în a respinge această identificare. Argumentul său, deși aparent slab, este profund (vine de la unul care cunoaște greutatea și valoarea tradiției): identitatea diferă de tradiție prin faptul că atitudinea receptării prin care evoluează tradiția e complet diferită de cultul narcisist prin care identitatea se impune. Altfel spus, dacă identitatea se propagă prin identitate, tradiția nu se transmite niciodată așa cum e primită (§62). Tradiția instituie continuitate, în timp ce filozofia identității supraviețuiește prin convulsii (*cf.* §40, unde una din fețele acestei filozofii, multiculturalismul, este caracterizată ca fiind "o convulsie a identității"). La rigoare, Wieseltier avansează argumentul contrafactual potrivit căruia o tradiție supusă regimului identitar s-ar stinge rapid. Prin invocarea tradiției se închide și argumentul general avansat de Wieseltier împotriva identității.

Am să închei spunând că forma veritabilă sub care apare Dumnezeu în acest opuscul neastâmpărat este nostalgia, venerația și sentimentul de enigmatic și de profund pe care tradiția, cu identitatea pe care aceasta o poartă, le-au trezit în sufletul de modern al lui Leon Wieseltier. Cam așa arătăm cu toții, în acest ceas târziu al modernității: subțirateci, profunzi prin superficialitate, înnebuniți de plăcere, nestatornici, umezi, înfiorați, tăioși, ludici și ahtiați de trup ca de miresme, sceptici, fericiți, exasperați de suferință și ulcerați de rău ca de prurit, resemnați în așteptare.

Leon Wieseltier

"Când moare un înțelept, toți sunt rudele lui"

Urmare din pag. 7

concluzia unei autentice analize a conceptelor, unei reflecții riguroase asupra esenței valorilor umane și bunurile materiale, fundamental, nu doar empiric, incompatibile. "Noțiunea de desăvârșire umană este o contradicție formală". O contradicție formală: există oare un blestem mai mare pentru o idee? Însă, așa a blestemat Berlin ideea de totalitate și fie ca ea să nu-i scape niciodată. Și tot Berlin a demonstrat că viziunea non-liberală asupra lumii nu este doar nocivă, ci este o eroare, că viziunea liberală asupra lumii este atât o necesitate practică, cât și una teoretică. Dacă societatea trebuie să fie pluralistă, acest lucru se întâmplă pentru că realitatea este plurală fiindcă nu există decât pluralism.

Berlin a fost unul din marii fondatori ai liberalismului, iar scrierile lui îi vor stânjeni permanent pe cei ce cred că justiția se poate lipsi de filozofie. Pluralismul propovăduit de el nu este o evanghelie a destinderii. "Dacă e așa cum cred eu, că finalitățile indivizilor sunt multiple și nu toate sunt compatibile în principiu, atunci posibilitatea conflictului - și a tragediei - nu poate fi eliminată din Viața umană, în sens personal ori social". Discordia și durerea asupra cărora Berlin a atras atenția pot pustii această societate, această cultură, acest individ. Pluralismul promite pace, nu liniște. Însă Berlin a ațâțat disputele. A preamărit umbrele "Multiplului" în fața beznei "Unicului"; pentru că "Unicul" în general se învrednicește de întuneric, nu în lumină. Cu eterogenitatea pe care o apăra, avea o relație aproape estetizantă. Atât în viața, cât și în opera lui, a demonstrat că universul Multiplului este mai fascinant decât universul "Unicului". Astfel, Berlin a contribuit substanțial la cristalizarea ideii de fericire.

III

Raționaliștii sunt rudele lui, și ei trebuie să-l jelească.

Raționaliștii? Bineînțeles că nu raționaliștii. Pentru că Berlin, nu-i așa, a zguduit încrederea în rațiunea, a respins pretenția rațiunii la imunitate în timp și spațiu și a demascat raționalismul Iluminismului drept un absolutism impardonabil. Da, Berlin. Însă, în ultimii ani, s-a purces pe căi greșite. Unii cred că în "valoarea pluralismului" și în "teza incomensurabilității" pot detecta confirmări ale îndepărtării sordide de rațiune ce caracterizează atât de pregnant atmosfera intelectuală contemporană. Acesta este motivul pentru care putem citi că "ideea lui Berlin cu privire la opțiunea radicală rezultată din conflictul dintre lucrurile ce nu pot fi măsurate, are un element decizionist, voluntarist sau existențialist. "Atacul lui Berlin asupra absolutismului implică relativism, subiectivism sau perspectivism, ori chiar un postmodernism original. Toate acestea sunt afirmații exagerate și imprecise. Nici vorbă de *fumism* la Berlin, nici vorbă de Fichte sau Sartre. Căutăm să adaptăm inadaptabilul, facem tot ce ne stă în putință, dar nu o facem la modul gratuit sau neajutorați sau doar în interesul nostru personal. Eroul epopeii lui Berlin despre coliziunea finalităților este un erou deliberativ, iar opțiunile lui sunt raționale sau, cel puțin, chibzuite și merită fie lăudate, fie blamate. El nu-și pierde speranța în unitate și adevăr.

Berlin nu sugerează că rațiunea a pierdut în favoarea ironiei sau a voinței; ci mai de grabă că rațiunea dictează o seamă de lucruri și cere sacrificii. Nu împotriva rațiunii a protestat Berlin, ci împotriva templului raționalismului (sau a templului lui Sarastro, cum îi plăcea să-l numească); dogmelor raționalismului le-a opus raționalitatea, nu iraționalitatea. Anul trecut, o dată cu retipărirea extraordinarului eseu din 1964, "Herder și iluminismul", Berlin adăuga o notă în care cataloga poziția lui Herder, care era de altfel și poziția lui, drept "pluralism obiectiv". Nu era doar una din formulările lui magice, ci și una menită să precizeze că nu are nici o înțelegere pentru voioșii obscurantiști.

Ce este "pluralismul obiectiv"? Este concepția potrivit căreia universul pluralist este un univers permeabil, iar societățile, culturile și mentalitățile nu sunt chiar atât de închistate încât o comunicare semnificativă sau o comparație semnificativă să devină imposibilă («e de prisos să le spui oamenilor să învețe să vadă realitatea cu ochii celor pe care încearcă să-i înțeleagă, dacă sunt împiedicați de paravanul propriei culturi să o facă"); și totodată concepția potrivit căreia fiecare dintre aceste societăți și culturi și mentalități poate fi evaluată prin prisma unor categorii morale și logice ce pot fi aplicate tuturor. În ce privește relativismul, Berlin scria: "pentru mine reprezintă o doctrină potrivit căreia de vreme ce judecată de valoare, a unui individ sau colectivități este expresia, gustului atitudinilor emoționale sau perspectivelor, el este pur și simplu ceea ce este, fără nici un fel de corespondent obiectiv care să îi determine valoarea de adevăr sau neadevăr". Iar el respingea această idee. Nu privea cu ochi buni idealul unei existențe insulare. Ar fi făcut imposibil studiul diverselor forme de existență și al formelor de existență antice și primitive. Atunci să fie "obiectivitatea" un alt termen pentru universalism? Berlin nu vorbea foarte entuziasmat despre universalism, iar în scrierile sale îl identifica deseori cu ceea ce un istoric denumise odinioară "uniformitarism". Însă în realitate el repudia doar universalismul coercitiv (și încarnarea lui terestră, comunismul). Era un universalist de tip multiform. Ceea ce îl deranja pe Berlin în legătură cu raționalismul era izolaționismul lui. Aceasta cu precădere la rațiionaliștii oxfordieni, după cum își amintea într-un memorial elegiac, dar tulburător, dedicat lui J.L. Austin. Pentru că nimic nu-i părea lui Berlin mai viu decât realitatea unei idei; atât realitatea exterioară, cât și realitatea interioară. O idee anume a apărut într-un timp anume și într-un spațiu anume. Asta nu înseamnă că ideea era contingentă, ori nimic mai mult decât simpla expresie a individului care a gândit-o. S-ar putea să fie o idee necesară, dar nici ideile necesare nu apar de la sine. O concepție abstractă este extrem de reală. Gândirea înseamnă experiență. Berlin nu a devenit istoric al ideilor pentru că a crezut că ideile nu sunt altceva decât istorie. Istorismul lui a fost o modalitate de a conferi rațiunii o

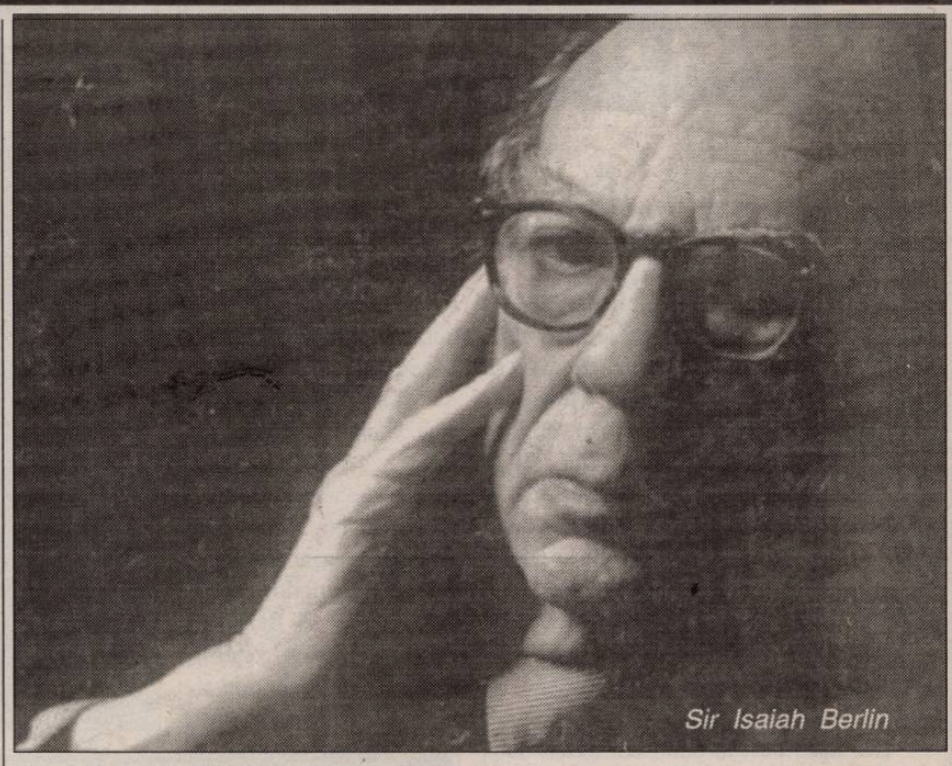

Sir Isaiah Berlin

dimensiune obișnuită; sau de a acționa conform descoperirii aspre, dar extraordinare, că rațiunea era deja ceva obișnuit chiar și când pretindea contrariul. Berlinul a revenit în permanență la ceea ce el numea contrailuminism, nu doar pentru a dobândi o perspectivă mai amplă asupra omului. El avea o misiune. Era spionul rațiunii în casa absurdului.

IV

Democrații sunt rudele sale și ei trebuie să-l jelească.

Berlin a criticat raționalismul clasic atât pentru consecințele, cât și pentru câteva din presupozițiile lui. El a arătat că raționalismul, chiar și în variantele lui rafinate, a degenerat adeseori într-un autoritarism perfid, și uneori chiar criminal. "O convingere este cu precădere responsabilă de măcelul indivizilor pe altarele marilor idealuri istorice - dreptatea sau progresul sau fericirea generațiilor viitoare, ori misiunea sacră sau emanciparea unei națiuni sau clase sau rase, ori chiar libertatea însăși care cere sacrificiul indivizilor pentru libertatea societății. Și această convingere este că undeva, în trecut sau viitor, în revelația divină sau în mintea gânditorului, în verdictele istoriei sau ale științei, ori în inima unui om de bine necorupt, se găsește o soluție finală: Berlin recurge deseori la această expresie în studiile dedicate gândirii occidentale, însă n-a găsit de cuviință să îi sublinieze fiorul. Să fi suferit oare cu adevărat secolul nostru de un exces de raționalitate? Cu siguranță, nu. Însă, nu acest lucru îl invoca Berlin. El atrăgea, mai degrabă, atenția asupra pervertirii rațiunii. El admira puterea minții de a înțelege, dar se temea de puterea minții de a uni; și era de neclintit în convingerea că a uni nu e același lucru cu a înțelege. Îi era cât se poate de clar că toate crimele acestui secol au fost crimele umanismului și și-a dat toată silința să îi facă și pe alții să înțeleagă. În politologie, monismul a întruchipat ceea ce el numea "libertatea pozitivă". El era împotriva acesteia; era o stranie invitație la constrângere, o teorie a autorității deghizate într-o teorie a libertății. Libertate pentru, libertate întru: acest fel de libertate definea un anumit mod de existență, iar libertatea era descrisă drept conformare la cerință, drept supunere. Contrar lui Lenin, dar și lui Kant, Berlin afirma că libertatea nu înseamnă obediență, ci antiteză vehementă a conformității. Libertatea nu este generală, ci individuală. În descrierea ideilor și sistemelor politice, Berlin nu și-a îndepărtat niciodată privirea de la "existenta spațio-temporală empirică a individului finit". Din acest motiv, el a devenit profetul mincinos al "libertății negative". Berlin definea "libertatea negativă" drept "gradul maxim de non-intervenție, compatibil cu necesitățile minime ale vieții sociale". Pe făgașul lui Berlin, idealul domestic al non-intervenției nu mai era domestic defel. Era transformat în cea mai puternică armă a filozofiei îndreptată împotriva despotismului. Berlin i-a conferit grandoare: "Pare puțin probabil ca această revendicare extremă a libertății să fi fost făcută vreodată de altcineva; în afară de un mic grup de indivizi extrem de politicoși și sfioși.

"Or, deși poate părea puțin morbind, obiectivul luptei pentru libertate, cea mai lungă și sângeroasă luptă din istoria omenirii, nu e nimic altceva decât dreptul de a fi lăsat în pace.

Berlin însuși a fost un individ extrem de politicos și de sfios. Și el a imaginat împărăția respectului, paradisul fără paradis. A fost moștenitorul lui Mill și Constant. A detestat din tot sufletul orice fel de determinism. Nu a negat că puterea este legitimă (deși lua bucuros în discuție anarhismul și avea plăcerea morbidă de a-l prefera pe Bakunin lui Marx); însă cerea ca puterea să fie legitimă și propunea un criteriu extrem de exigent al legitimității. Nu a fost un libertin și a criticat "păcatele unui *laissez-faire* nelimitat și ale sistemelor sociale și legale care îl acceptaseră și încurajaseră, păcate ce au dus la încălcarea brutală a libertății «negative»"; însă și mai tare a criticat colectivismul. (În 1917, copil fiind, a fost martor, la Petrograd, al Revoluției Ruse). "Credința autentică în inviolabilitatea minimelor libertăți individuale", scria el, "impune o atitudine absolută". Aceasta o spune campionul anti-absolutismului! Nu este însă nimic paradoxal în această afirmație. Ea reprezintă corolarul devotamentului său.

Berlin nu i-a *Continuare în pag. 9*

văduvit pe liberali și democrați de justețea și candoarea judecății sale. Asocierea libertății cu puterea, realizată de revoluționarii moderni, observa el, "i-a orbit, probabil, pe unii liberali contemporani ce nu mai văd pe ce lume trăiesc. Demersul lor e clar, cauza le e justă. Însă nu acceptă multitudinea de necesități umane. Și nici inocența cu care oamenii pot dovedi, pentru liniștea proprie și spre marea lor mulțumire, că drumul spre un ideal duce și la contrarul lui". În bună parte, a fost un înțelept pentru că nu a fost ingenios.

V

Naționaliștii sunt rudele sale, și ei trebuie să-l jelească

Nu toți naționaliștii, desigur. Berlin s-a aflat în mare încurcătură datorită dimensiunii abjecte a apartenenței, datorită "evoluțiilor patologice ale raționalismului național modern: autovenerația popoarelor și fascinația în fața propriei convingeri că superioritatea incomensurabilă în fața celorlalți le conferă dreptul de a-i domina". El a subliniat cu grijă tributul pe care fascismul și alte aberații ale voinței colective îl plătește romantismului. Se simțea alienat de celebrarea organicului și a mitologicului, ce caracterizează și inflamează, atât gândirea, cât și simțirea naționalistă.

Și totuși, nu era pregătit să-și urmeze credința în individualism până la consecința internaționalistă. I-a criticat cu asprime pe liberali și socialiști pentru că au interpretat în mod greșit realitatea și adevărul și persistența sentimentelor de grup. Berlin a avut două motive să zăbovească asupra naționalismului. Pentru el, naționalismul își avea aproape întotdeauna originea într-o încercare de compensare, într-un efort de îndreptare a nedreptății. redresa, o tentativă de a îndrepta nedreptatea. "De obicei, naționalismul pare a fi cauzat de răni". Drept răspuns la opresiune și exploatare, un popor dorește recunoașterea și independența. A nu înțelege atari dorințe și solidaritatea din care se întrupează, înseamnă a fi moralicește obtuz sau chiar mai rău. "Conștiința că, deși toate formele de opresiune sunt detestabile, totuși a primi ordine de la cineva din comunitatea sau națiа mea sau din clasa sau cultura sau religia mea, mă umilește mai puțin decât de la un străin... acest sentiment este, negreșit, suficient de limpede". Naționalismul, în splendida formulare a lui Berlin, este "îndreptarea spinărilor încovoiate".

Însă aceasta este o dare de seamă pur reacționară și politică asupra naționalismului ce nu-l mulțumea pe Berlin. Al doilea motiv al interesului arătat naționalismului a fost interesul lui pentru lume așa cum este. Pentru că există națiі, formate sau în formare, cu țară sau fără de țară, cu limbi, tradiții, obiceiuri, instituții și convingeri proprii. Indiferent de ce spune teoria, lumea este deja atât de închegată și atât de diverisificată. Naționalismul lui Berlin a fost expresia umanismului său. Ca o chestiune de principiu, el a conferit demnitate necesităților și aspirațiilor umane. Iar trecutul avea, pentru el, o semnificație filozofică. Sfera libertății descrise de Berlin nu era o scoică goală și nici nu a căutat să impună această imagine de dragul melodramatismului nietzschean. Nu a pretins popoarelor să se creeze și să își construiască sensuri. Identitățile nu sunt doar inventate, ci și moștenite; și ele sunt inventate din ceea ce se moștenește. Berlin nu a ignorat deloc dimensiunile involuntare ale vieții. Acest om deloc mistic invoca plin de căldură "națiunea ca societate a celor vii, a celor morți și a celor încă nenăscuți (așa sinistră cum se poate dovedi această realitate când este împinsă până la exacerbare patologică)". El a fost marele profesor de naționalism liberal, învățătură cu adevărat "prioritară" în epoca noastră. Berlin l-a venerat pe Mazzini. "Internaționalismul autentic trebuie să se bazeze pe înțelegerea și respectul reciproc dintre națiuni". Și acele națiuni trebuie să posede standarde comune ale binelui și răului. Este acesta universalism? Da, este. "În nici o cultură din cele cunoscute nouă nu lipsesc noțiunile de bine și rău". Sunt valori universale. Eticul surclasează etnicul. "Armonia perfectă cu ceilalți este incompatibilă cu propria identitate". Există o demnitate în afiliere; dar în afilierea parțială. Chiar și afiliera parțială este profundă. Partea este importantă, dar nu trebuie confundată cu întregul. Participarea la ritualuri comune este un element decisiv în formarea personalității până când ajunge să fie singurul element și începe să ducă la degradarea personalității. Berlin a aclamat autenticitatea, nu însă și

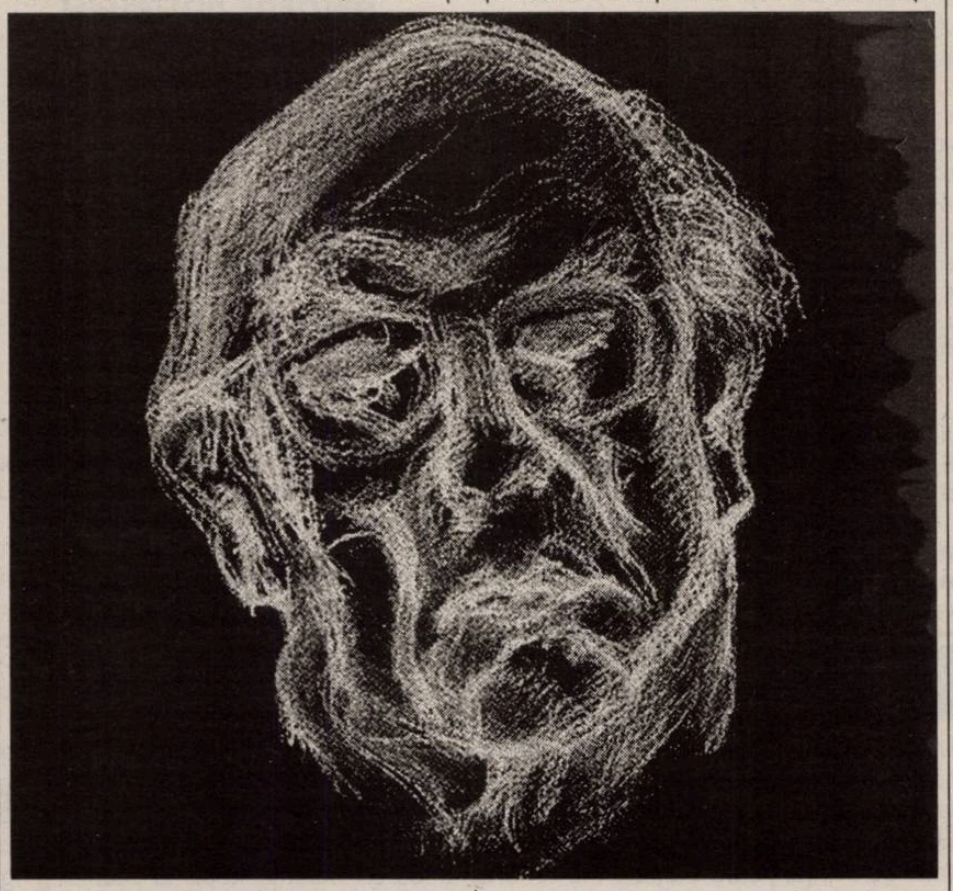

din punct de vedere ideologic. Cel mai emoționant eseu de istoria ideilor pe care l-a scris, a fost, cred eu, eseul dedicat lui Moses Hess. Iată unul din cele mai vibrante paragrafe:

În convingerile lui cele mai radicale și extremiste persistă credința că nu există, niciodată, nici un fel de obligație de a mutila sau suprima în numele unui ideal abstract; că nimeni nu poate și nimănui nu trebuie să i se ceară să se vivisecționeze, să își amputeze ceea ce îi îngăduie cea mai adâncă satisfacție spirituală cunoscută ființelor omenești - dreptul la autoexprimare, dreptul la relații personale, dreptul de a iubi locuri și forme de viață familiare, lucruri frumoase sau rădăcinile și simbolurile proprii sau ale familiei sau ale trecutului național. El crede că nimeni nu trebuie determinat să își sacrifice idiosincraziile relațiilor neanalizabile - experiențele intelectuale și emoționale majore -, din care se încheagă viețile omenești, spre a le duce ofrandă, chiar și numai temporar, pe altarul unei soluții generoase, deduse din ipoteze abstracte și impersionale, o formă oarecare de existență derivată dintr-o sursă necunoscută, impusă oamenilor prin metode artificiale și resimțită ca o aplicare mecanică a unui principiu general la o situație concretă, pentru care nu a fost concepută. Tot ce a scris sau afirmat Hess spre sfârșitul vieții, se sprijină pe presupunerea că a nega ceea ce interioritatea știe că este adevărat, a violenta realitatea în numele oricărei rațiuni doctrinare sau tactice este degradant și sortit futilității.

Berlin a fost un monument de loialitate și a promovat o filozofie critică a loialității. A dus o viață responsabilă, policentrică, generoasă și lipsită de idolatrii. "Rămân în totalitate loial Marii Britanii, Oxfordului, liberalismului și Israelului", declara el. A fost, s-ar putea spune, un cosmopolit evreu cu nenumărate rădăcini, și de aceea, cel mai binecuvântat între semeni.

VI

Evreii au fost rudele lui, și ei trebuie să-l jelească.

A fost un sionist ferice. "Originile Sionismului au fost extrem de rafinate și herderiene", observa el, sugerând că naționalismul lui și al celorlalți, are o bază filozofică similară. Tot datorită capacității lui de a înțelege istoria și situațiile limită și datorită "conștientizării acestor situații (ce pare destinat să se întâmple, mai devreme sau mai târziu, oricărui gânditor evreu, indiferent de convingerile sale), problema evreiască este ceva *sui generis* și pare să necesite o rezolvare specifică, de vreme ce rezistă la cele mai puternice panacee". Însă sionismul lui Berlin nu a fost tocmai Sionismul unui intelectual. A fost o prejudecată a inimii. Sentimentul apartenenței de neam nu l-a părăsit niciodată. Vibra în fața patrimoniului său. Deși, nu pe de-a-ntregul. Iudaismul ca religie nu prezenta importanță pentru el și era mai degrabă ignorant la acest capitol, chiar dacă îi făcea plăcere să îți aducă aminte că e verișor cu rabinul lubavitcher. (Mântuitorul ar fi putut profita de ideile verișorului său privitoare la mântuirea în istorie). N-a reușit să depășească niciodată condescedența sionistă față de idiș. Iar în politica evreilor nu putea accepta o sumedenie de lucruri. Îi condamna pe șoviniștii din mișcarea sionistă și din statul evreu. (Întrebat despre arabii ce se opun Israelului, a răspuns că "Herder ne-a învățat să-i înțelegem pe cei ce ni se opun". Această dublă invocare a persoanei întâi plural ne dă definiția întreagă a omului). Și totuși, evreu fiind, Berlin s-a simțit liber, fericit, deschis, preocupat, recunoscător și întru totul lipsit de anxietate. Trecutul l-a determinat să simtă viața din plin, așa cum era și firesc. Acolo s-a aflat exilatul nostru, la Oxford. Și acolo e îngropat. Iar cei pentru care n-a fost numai înțelept, ci și mentor, cei care au stat în țărână la picioarele lui - și ei trebuie să-l plângă, căci ei sunt îndurerații ce-și vor aduce aminte și de Învățător, nu doar de învățătură. Își vor aminti de delicatețea și strălucirea lui, de capacitatea lui de a vedea prin ei și de candoarea și severitatea cu care îi explica pe ei lor înșiși. Și-l vor aminti în pragul marii uși albe; și cât de încântați erau să îl vadă încântat că îi vede. Și-l vor aminti gârbovit, în scaunul lui din preajma focului, povestind ce văzuse și auzise, cântând "Rachel quand de Seigneur" sau "A un dottor della mia sorte", făcându-i părtași la toate convingerile lui, ce erau toate adevărate, până când îndrăzneau să creadă că și ei ar putea fi o verigă a lanțului. (Era într-adevăr un orator de neuitat; iar ceea ce spunea era de neuitat).

Și-l vor reaminti:

... defel mâhnit, de neclintit
de o robie oarecare. În drumu-i
cel neabătut
Nu întâlni vreun fel
de jalnică-mpotrivire,
Nici bucurii și nici dureri
sălbatice.
Necopleșit de propriile-i mâhniri,
Inima i-a stat mereu deshisă;
și-n armonie cu natura
Și gândurile lui, de-a fi mereu
de partea omului,
El avu cugetul deschis oriunde
s-ar fi îndreptat,
Și la orice era de îndurat;
căci în sine
Ferice, și smerit în veselia-i,
Nu-l sfâșie pe dinăuntru
nici un chin
Ce să-i slăbească voința,
cu temeri lașe,
În fața nenorocirii. Și-a îngăduit
cu prisos
Să sufere alături de cei ce
sufereau. Și astfel,
El fu bogat în cele mai de preț
trăiri
Și în înțelepciunea vieții noastre,
cea de zi cu zi.

Când moare un înțelept, toți sunt rudele lui". Există documente care atestă o dispută între marii rabini ai Germaniei medievale, Meir ben Baruch din Rottenberg și studentul lui, Asher ben Jehiel. Meir afirma cu blândețe că jelești un înțelept "când îi cunoști ideile, însă dacă nu cunoști nici una din ideile lui, și nu ți-a fost mentor, atunci nu ai nici un motiv să îți sfâșii veșmintele la auzul veștilor despre înmormântare, de vreme ce nu îi pomenești cuvintele, zi de zi, în casa învățăturii". Însă Asher a replicat îndată, chipurile în numele Patriarhului: "Se spune ‹când îți moare mentorul›? Nu, se spune ‹când moare un înțelept›. Deci nu există nici o scuză în a nu jeli". În 1286, când împăratul habsburg a emis ordinul oficial ce îi numea pe evrei "slujitorii Casei Noastre" și a promulgat niște politici de impozitare capricioase și punitive, Meir și familia lui au încercat să părăsească Germania, însă a fost trădat și întemnițat, iar după șapte ani a murit în închisoare. În 1303, încercând să evite destinul învățătorului său, Asher a părăsit Germania, plecând spre Spania. În ce privește jelirea unui înțelept, nu au căzut de acord. Dar au fost, fără îndoială, de aceeași părere că lipsa de rațiune este primejdioasă, iar înțelepciunea, adevărata scăpare.

Cărțile de învățătură

Cronica literară

Din când în când, rar, mă întâlnesc cu un domn ciudat care vrea să afle noutăți despre viața culturală timișoreană. I le spun, i le repet, insul pare convins, pentru ca să scrie în vreuna din numeroasele publicații pe care le stăpânește, că la Timișoara există un singur scriitor: Sorin Titel. După 1989, după ce domnul Iliescu l-a mai împroprietărit cu câteva moșii și cu oarece iobagi, insul dă buzna, din două în două săptămâni, pe fereastra televizorului, ca să-și dea cu părerea: la Timișoara nu există decât... Fiindcă are moșie și la Timișoara, mai adaugă vreo doi-trei ucenici timișoreni, dintre cei care îl slujesc cu credință. După noiembrie 1996 omul a trecut la dreapta domnului Țepelea, în calitate de sfetnic, de credincios, de eminență subaltern-cenușie. Și-a abandonat iobagii, - nu pe toți - dar ne asasinează în continuare cu ideea fixă a d-sale că la Timișoara... a existat un singur scriitor. L-a abandonat și pe domnul Iliescu, l-a abandonat și pe domnul Năstase. Le-a întors spatele. Dar alergia la spiritul timișorean a rămas, în ciuda noilor alianțe. Cum omul are idiosincrasii prelungite și dă cu barda în dreapta și stânga, cum slujbașii domniei sale, mulți și supuși, execută programul, nu pot să-i dau nume și titluri de cărți scrise de literați. Am să mă consacru unei cărți scrise de un eminent psihiatru, Mircea Lăzărescu, și dânsul academician. D-sa evocă o patologie a iubirii.

*

"Sunt de profesie psihiatru și practic această meserie de peste 35 de ani, scrie Mircea Lăzărescu în prefața cărții **Culorile nostalgiei.**

Știm cu toții că psihiatrii se ocupă de ‹nebuni›, iar ‹nebunia› este un aspect straniu al existenței umane stârnind curiozitate, dar și o anumită tensiune în viața lui și-n viața societăților. "Psihiatrii sunt iubiți și contestați, exemplul cel mai elocvent fiind, după părerea autorului, cel al lui Eduard Pamfil - maestru al său. Amintirile i-au fost declanșate de moartea unui coleg ilustru, Doru Ogodescu. Doru Ogodescu, fost colaborator al lui Eduard Pamfil, al lui Mircea Lăzărescu și al lui Ștefan Stössel. A avut idei, unele extrem de interesante.

De-a lungul timpului, Mircea Lăzărescu a lucrat în echipe de cercetare, a participat la viața unor cercuri științifice care au însemnat ceva în istoria locului. Cercul de discuții interdisciplinare de la Clinica psihiatrică din Timișoara, pe urmă Grupul de la Săvârșin, cu Ion Maxim, Ovidiu Cotruș, Radu Enescu, Nicolae Balotă, cu toții protejați de eminentul Dan Artur definesc o "istorie secretă" a culturii. La Păltiniș, Mircea Lăzărescu a fost apropiat al lui Noica și, la Sibiu, al lui Aurel Cioran. S-a numărat între cei mai de seamă prietèni ai lui Sorin Titel.

Mircea Lăzărescu a organizat întâlniri științifice, congrese, a adunat în jurul lui personalități, dar și tineri de viitor. A fost și este un animator. A fost și a rămas un cititor calificat de literatură. Cărțile sale de știință își sprijină ideile și pe lectura operelor fundamentale.

Mircea Lăzărescu, om de știință, scriitor și profesor universitar, a fost mereu în centrul unei Timișoare a culturii, a spiritului novator, a opțiunilor responsabile. Aș spune ca domnia sa e un purtător de dialog competent: cunoaște Istoria orașului, dar și a disciplinei sale, atât de copleșite de legendă, din lăuntrul lor. Din intimitatea lor. Polemica sa împotriva celor ce susțin că patruzeci de ani nu s-a întemeiat nimic important în România, războiul său împotriva celor ce imaginează (pentru România) o psihiatrie infamă, subordonată regimului represiv se bazează pe argumentele unui martor liniștit, deloc înclinat spre revanșe. Polemicile sale sunt cordiale: cei combătuți sunt, îndeobște, amici. Cu ei, Mircea Lăzărescu a fost coleg de catedră, a elaborat comunicări sau

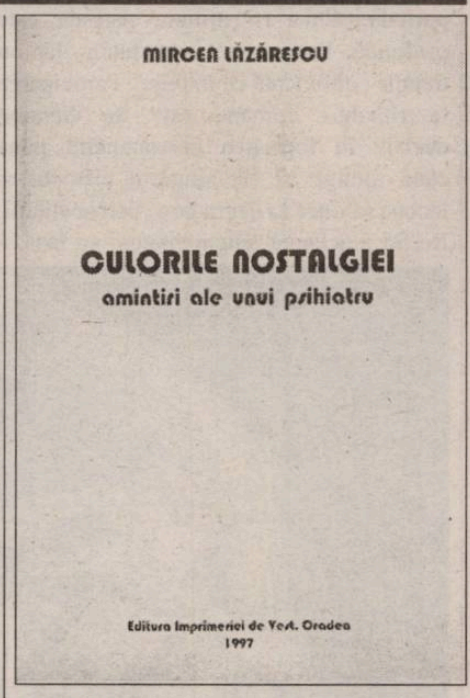

a participat la congrese. Ei fac parte din viața lui: buni sau răi, aparțin unui timp al culturii, al devenirii orașului.

Memorialistica lui Mircea Lăzărescu e liniștită, nu fără momente lirice, calmă, nu fără deraieri patetice. Academicianul are orgoliul înfăptuirilor sale, participantul la viața culturală are talent de evocator. E, cel puțin în câteva cazuri, un remarcabil portretist. Nici o complezență gratuită nu înflorește lângă vreun coleg ilustru. **Nostalgia** nu e un concept dizolvant, ci unul care aparține unei gândiri vii, intens afirmative:

"Am nostalgia acelei lumi de cumpănă din jurul anilor '60, căci atunci lucrurilor li se spunea pe nume - în cultură cel puțin - oricât de grave ar fi fost semnificațiile. Se formula clar: totul e absurd și lipsit de sens; dacă se găsește vreun răspuns la aceste întrebări, spune-ni-l și nouă. Și problema era întoarsă pe toate fețele". Nostalgia "lumii de cumpănă" pune în valoare alt timp al devenirii:

"De pe la începuturile deceniului '80, totul se încețoșa de la o zi la alta, văzând cu ochii. ‹Ce simți›, mă întrebă într-o zi Sucubus. Că mă dizolv. Avansam lent, progresiv, ineluctabil, spre negură..." Sucubus e soția psihiatrului, ea însăși om al dezbaterilor de idei, excelent partener de dispută filosofică.

Carte-document, **Culorile nostalgiei. Amintirile unui psihiatru** aparține acelor mărturii inconfortabile care ar contribui la buna informare (și - să sperăm? - educare) a celor ce nu pricep spiritul timișorean. Erudiția și toleranța, cordialitatea polemicii și modestia autoaprecierilor ar trebui să reprezinte un model și pentru alți academicieni.

Cornel UNGUREANU

Mircea Lăzărescu, **Culorile nostalgiei. Amintirile unui psihiatru, Editura Imprimeriei de Vest,Oradea, 1997*

P.S. Primim și cartea de amitiri a doctorului Radu Ricman, și el bun prieten al literaților. O vom comenta într-unul dintre numerele viitoare ale revistei.

Dincolo de cuvânt

EPITAF

În ultima vreme, cercetările privind influența grecească asupra vocabularului românesc - care beneficiază de câteva studii valoroase - au prins a se nuanța. Formulând această afirmație, mă gândesc la investigațiile doldora nu numai de știință, ci deopotrivă de duh și de har ale tânărului și talentatului clasicist Dan Ungureanu. Pilduitor este în această privință articolul, mai curând: studiul **Cuvinte perechi,** publicat în **Paralela 45,** marți, 23 septembrie 1997. L-am străbătut cu interes și cu folos, dar și cu bucurie, căci, vestind durabile izbânzi viitoare, e scris într-un stil mehenghi, cu întorsături și zvâcniri viclene ale frazei, care i-ar fi prilejuit delicii lui Ulise, eroul "cel mult meșteșugăreț".

Tocmai din greaca veche, prin mijlocire latino-romanică, a poposit la noi neologismul **epitaf,** pe care dicționarele noastre îl definesc după cum urmează: "inscripție funerară; placă (de obicei din marmură) care cuprinde o inscripție funerară; poezioară compusă cu ocazia morții cuiva" (**Dicționar de neologisme).** Cuvântul este analizabil în greaca veche, unde se lasă descompus în **epi** "pe", "peste", "deasupra", "la" și **táphos** "mormânt". Într-una din poeziile sale - pe care, de fiecare dată, o recitesc cu sporită emoție - Tudor Arghezi "tălmăcește", în titlu, cuvântul elin. **Înscripție pe mormânt:** "Cel care s-a ascuns aci de lume/A vrut un stei sălbatic, fără nume,/Și o grădină-n jurul mormântului, departe/De orice mort, de orice moarte./ /L-am ascultat și-am prăbușit din munte/Pleșuva stâncă, ruptă de la frunte./Nu are, prăvălită din creasta ei înaltă,/Știrbire de la daltă.// Cine-i aci?O floare doar îl știe,/Și neștiința noastră rămâne pe vecie./Nu te ruga. Nu plânge. Nu căuta în jos./A fost? N-a fost? E de prisos".

Ca una din valorile însirate anterior, prepoziția **epi** se ivește într-un număr, relativ mare, de compuse, în combinație cu, de obicei, substantive. Format din **epi** și **kardia** "inimă", **epicard** denumește "învelișul exterior al inimii". Același element de compunere savantă **epi -** îl putem identifica în neologismul **epidermă** "membrană care acoperă derma și formează împreună cu aceasta pielea". De interes acut ar trebui să se bucure **epidemie** "boală care bântuie într-un anumit loc cu violență" molimă care se năpustește asupra (**epi)** poporului **(demos)!** Partea superioară a abdomenului se cheamă **epigastru: epi** "deasupra" se combină, acum, cu grecescul **gaster, genitiv gastros** "stomac". Tot așa, în **epiglotă** "membrană situată în partea superioară a laringelui, care acoperă glota, împiedicând astfel pătrunderea alimentelor în căile respiratorii". În sfârșit, **epitalam** se despică în **epi** "la" și thalamos "pat de nuntă", "nuntă", "căsătorie". Ca specie literară, **epitalamul** este un "cântec în cinstea unor tineri căsătoriți". În latină, **epithalamium** înseamnă chiar asta, memorabil între toate fiind epitalamul lui Catullus, privind nunta zeiței Thetis cu Peleu. În poezia noastră, cuvântul se ivește la V. Voiculescu, în primul dintre **Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare. În traducere imaginară...**: "Îmi cânt astfel norocul, înalț **epitalamuri,/**Și, pentru închinarea la care mă supun,/Culeg azur și raze și roze de pe ramuri/Stăpânul meu, alesul, cu slavă să-ncunun". Al doilea component al lui **epitaf** este grecescul **tafos** "mormânt", identificabil, și el, în câțiva termeni savanți, cum sunt, de pildă, **tafofobie** "fobia de a nu fi îngropat de viu" sau **tafonomie** "disciplină geologică studiind condițiile de fosilizare a vietuitoarelor".

Neologismul **epitaf** a pătruns în literatură, de pildă în opera poetică a lui C. Negruzzi: "Ce **epitaf** să-nscrie ca lumii să arate/Că praful din cea groapă a fost un boier mare?"

Ca specie literară, epitaful se bucură de o veche tradiție. Ne e, între toate, scump cel al lui Publius Ovidius Naso, compus de el însuși în singurătatea sa tomitană: "Aicea zace astrucat Ovidiu,/Care-a cântat gingășele amoruri/Și a pierit răpuns de-al său talent. Dar ție, dac-ai cunoscut iubirea/Și tu, când treci pe lângă el, nu-ți fie/Prea greu să murmuri: de odihnă dulce/Să aibă parte-n somn poetul Naso". În literatura noastră **Un epitaf** a scris V. Alecsandri: Lăsat-am lumea voauă în zi de primăvară,/Luându-mă pe urma acelor ce-am iubit./M-am înălțat la ceruri ca raza care zboară/De pe pământ în soare, de unde-au izvorât!" La biserica Lucaci din Capitală zac osemintele lui Anton Pann, vegheate de acest **epitaf** răscolitor: "Aici s-a mutat cu jale/În cel mai din urmă an/Care în spațiile sale/Se citește Anton Pann.// Acum mâna-i încetează/Ce la scris mereu ședea,/Nopți întregi nu mai lucrează/La lumină cărți să dea.// Împlinindu-și datoria/Și talantul nengropând,/ Și-a făcut călătoria,/Dând în lume altor rând". Din aceste stihuri simple, cutreierate de o "satisfacție decentă" (Paul Cornea), s-a inspirat Miron Radu Paraschivescu, mărturisindu-și modelul, în al său **Epitaf. După Anton Pann:** Aicea s-au dus cu jale/ Și în tihnă se albesc/oasele domniei-sale/De Miron Paraschivesc/Ce au fost trecut prin lume/Ca să dea la toate nume./Astăzi, una cu țărâna,/De iubire n-are știre/Și un vreasc îi este mâna/Care scrise aste șire./Când zâmbiți din întâmplare/Întorcând aceste foi,/Domnișori și domnișoare,/Va zâmbi și el cu voi". Nu pot încheia decât citând ultimul catren din Al.O. Teodoreanu, **Misive,** intitulat, iarăși, **Epitaf,** și cutreierat de o șăgalnică autoironie: "Aici zace Păstorel,/Suflet bun și spirit fin;/Dacă treceți pe la el,/Nu-l treziți, că cere vin!"

G. I. TOHĂNEANU

Fiore di virtu

Comentariul literar - considerații nedidactice

Calitatea învățământului filologic rămâne aceeași ca pe vremuri. Adică prăpăstioasă, în ciuda asigurărilor pe care ni le dăm reciproc cum că învățământ ca al nostru nu există pe alte meleaguri. Nu e adevărat. E o iluzie. Un fel de adormirea spiritului critic ca să ne fie mai bine peste tot și în toate. Se practică pe scară largă un fel de bolboroseală nesfârșită căreia îi zicem comentariu în care elevul adoarme în bancă ca eroul popular Gruia legănat de vise de libertate. Liturghisirea indistinctă cu și despre elemente (mai nou) de teorie literară fac literatura și mai indigestă. Este greu de ajuns la literatură pe această cale, ea rămâne undeva departe, învăluită în obligații didactice și în plictiseli organizate în ritmul orarului școlar.

Cum se poate depăși această situație? Nicidecum prin proliferarea indistinctă a epitetelor, a avânturilor lirice despre cât de mare și de important este Luceafărul poeziei, cât de copleșitor este Ceahlăul prozei sau cât de minunată copilăria lui Nică. Eu zic că ar trebui să abordăm literatura simplu. Să o dezintoxicăm de planuri, de proiecte didactice, de obiective strategice, de tot hățișul ăsta care concurează la acest recviem al literaturii. Să ne mulțumim înainte de toate să o citim. Cred că astăzi suntem într-o situație dificilă, disperată aproape. Nimeni nu mai citește. În primul rând dascălii de literatură. E un gol în jurul literaturii, aceasta a fost restrânsă la manual iar acesta la programă, iar programa la comentariu. Asta e singura lectură din literatură: Comentariul. Sfânta Sfintelor. Suntem o țară în care cultura, atât cât este, se obține din comentariul profului de literatură din liceu dacă, din întâmplare, rară și ea, ceva anume din susurul indistinct al propunătorului se strecoară în urechea elevului. Care este urmarea acestui fapt: una singură și anume dobândirea unei culturi de semifabricate, o cultură de semipreparate care concurează cu magazine de tip Gospodina. În cel mai fericit caz profu citește în locul tău, dragă elevule, se bucură, simte poezia, sau dramatismul cutărui destin al unui erou în locul tău; tu te miri de toate trăznăile pe care ți le spune el, dacă o faci și pe asta; de cele mai multe ori te mulțumești să reproduci păsărească lui stranie. Și cu asta basta. Ai terminat, poate pentru totdeauna, cu problema asta plicticoasă căreia i se zice ora de literatură. Numai că greșești și

nu ești tu de vină pentru greșeala ta, ci noi toți ceilalți din jurul tău care am transformat cultura în ceva extrem de complicat și de rupt de viață, un angrenaj de comentarii care pot semăna cel mult cu un tratat de anatomo-fiziologie indigestă. Or literatura este viață, scriitorul nu este scriitură și nici intertext, el este un om viu ca și tine, a avut viața lui, iubirile lui, fericirile și tristețile lui. Nu este nicidecum un chip într-un muzeu al figurilor de ceară, așa cum ți-l prezentăm noi din cauza neputinței noastre.

Ce este cultura, sau ce ar trebui ea să fie? Eu zic că ar trebui să fie, înainte de a fi o probă la un examen, un fapt de viață. Uite, când eram de vremea ta, să fi fost prin clasa a X-a ori a XI-a de liceu, eram și eu înamorat discret de o colegă care locuia cu două rânduri de bănci mai în față și îi scrutam profilul dumisale încadrat de o claie de păr creț. Și pe când stăteam eu așa ușor trist, și cam bleojdit că nu mi se răspundea la privirile mele pasionale, dar într-atât de discrete că doar eu le știam intențiile, și cum zic, în chiar vremea aceea mi-au căzut sub ochi două versuri din manual: "Optzeci de ani îmi pare în lume c-am trăit că sunt bătrân ca iarna", zicea poetul și pe urmă își imagina cum ea, fata lui, va rămâne veșnic în zarea tinereții, cu claia de păr creț în banca aceea de peste două rânduri. Ei uite că într-o asemenea situație n-ai nevoie de nimeni ca să înțelegi ce a spus cu adevărat poetul, nu te ajută nici comentariul profului și nici măcar cel al lui Călinescu sau al academicianului Eugen Simion. Nimeni, în afara vieții, nu te poate ajuta să te simți solidar cu zicerea aceea care nici că o poate explica teoria contextului și a infratextului, sau ce-or mai fi. Asta e cultura vie, ceva simplu care nici nu-l poți povesti.

Așadar literatura este viață. Ce înseamnă asta? Păi tocmai ceea ce nu pot oferi comentariile. De aceea, ca să te aproprii de literatură nu e altă cale decât aceea de a citi literatura și nu comentariile despre literatură. Acelea nu sunt Literatura. E așa ca și când ai vorbi despre iubire cu erudiție și competență în timp ce alții chiar iubesc.

Daniel VIGHI

Jurnal de cărți

Dacă ar lipsi ironia, atitudinea intempestivă și orgoliul care zgâlțâie personalitatea scriitorului, atunci textul **Vanitatea eseului,** cu care Ștefan Aug. Doinaș își deschide volumul **Eseuri** (Editura Eminescu, 1996), ar putea trece ca o diatribă la adresa eseistului și eseului, prin vehemența tonului și duritatea aprecierilor. Scris cu eleganță, deși aspru în ton, textul are farmec tocmai prin forța cu care se apropie de pamflet. "Vanitatea lui - scrie Doinaș despre eseist - impenitent optimistă, îl face să se considere acasă în alcovul oricărei idei: siguranță de sine care nu este deloc descumpănită, atunci când observă, aproape cu regularitate, că fiecare idee - în timp ce i se oferă - i se refuză. N-are a face! el se mulțumește s-o pipăie, s-o dezbrace, dedându-se uneori la mici perversități lingvistice. "Nimic nu-mi rezistă!", exclamă el satisfăcut și trece imediat la următoarea. Înrudit "prin versatilitate" cu Diavolul, eseistul "poate fi întâlnit și printre artiștii complexați de idei sau printre liceenii cu coșuri pe obraz, care - onanizând - îl descoperă pe Nietzsche". Încercare fiind, eseul poate avea mereu un început, dar, mai greu, un sfârșit firesc și convenabil. ("Un eseu este, de fapt, proliferarea unei expresii laconice, elefantiazisul unui aforism. Încercarea de a-l încheia înainte de epuizarea sa firească se dovedește la fel de dificilă ca și tentativa de a scuipa o gumă de mestecat: învârtit cu voluptate în cavitatea bucală, cauciucul ideii împroașcă aștri de salivă pe cerul gurii, luminând destinul unui literat de ocazie, care în orele sale libere se trezește meditând"). Textul **Vanitatea eseului** este el însuși un excelent eseu. Eseurile lui Ștefan Aug. Doinaș vin dintr-o relație cu filosofia culturii, dintr-o largă perspectivă culturală. Eseistului îi repugnă superficialitatea, privirea pe deasupra și continuu sondează în adâncimea ideilor, se plasează pe o latură literară, dar și pe o dimensiune filosofică a interpretării. Chiar dacă, în același sens ironic, observă eseul ca gen hibrid prin excelență, pe care filosofia - atunci când nu-l folosește ca pseudonim - se rușinează a și-l legitima ca avorton, dar pe care literatura - mereu în criză de identitate - îl alăptează cu drag la sânul ei tatuat cu maxime".

***

Nu știu dacă volumul **Clasicii noștri** (Editura Eminescu, 1996) de Mircea Anghelescu nu este un titlu fals, dar cu siguranță este derutant. Cartea ascunde mult mai mult decât arată, modest, titlul. Neavând o explicație (precizare) a ceea ce autorul înțelege prin **clasic,** cartea cuprinde texte și despre scriitori care nu intră în categoria de **clasic** în sensul... **clasic** al cuvântului. Poate că volumul lui Mircea Anghelescu să fie parte (fragment) dintr-o istorie literară. Autorul nu afirmă explicit acest lucru, dar dezbaterea pe tema **Istoria literară: una sau mai multe** poate conduce spre o asemenea concluzie. ("Istoria literară este un conglomerat de discipline care se subordonează în fapt perspectivei din care este privită literatura: ca fenomen artistic, ca material lingvistic și totodată ca maximă întrupare a latențelor limbii, ca indice al tensiunii și mutațiilor sociologice, ca expresie a vieții politice și a ideologiei care guvernează, dincolo de noi și în pofida noastră, actul creației, ca oglindă și derivativ al procesului istoric ș.a.m.d. A accepta acest truism e necesar pentru a nu ne risipi eforturile în discuții inutile și pentru a învăța să căutăm într-o cercetare de istorie literară numai ceea ce aceasta își propune să dea: o imagine parțială și niște răspunsuri parțiale. Dacă acceptăm aceste limite, putem conveni că istoria literară nu se află în criză. Ea nu este nici mai bună, nici mai rea decât cei care o scriu"). În cele două părți ale volumului - **Clasicii noștri** și **Lecturi tardive** citim studii, cu o viziune modernă a interpretării, despre Dinicu Golescu și V. Alecsandri, despre Eminescu și T. Arghezi, despre Al. Busuioceanu și Onisifor Ghibu, despre F. Aderca și Haig Acterian... O informație bogată, un simț al echilibrului interpretativ, o frazare clară și penetrantă spre ideea revelatoare sunt câteva din calitățile comentariilor critice.

***

Autor al unui proiect cultural de anvergură, pe care-l prevăd unic în cultura română, poetul Eugen Dorcescu a transpus în versuri **Ecclesiastul**. După **Psalmi,** este al doilea text esențial din **Biblie** versificat de Eugen Dorcescu. Despre **Psalmi** m-am pronunțat la momentul apariției celor două ediții, precizând și versificările anterioare, cunoscute în literatura română. În cazul volumului **Ecclesiastul în versuri** (Editura Marineasa, 1997) cred că suntem în fața unei premiere literare. Nu știu, până în prezent, ca acest text să fi fost versificat în literatura română. Demersul cultural al lui Eugen Dorcescu este cu atât mai important și mai valoros. Începută la Timișoara și definitivată la München, transpunerea în versuri a **Ecclesiastului** păstrează spiritul textului sacru, fiind, de fapt, o tălmăcire poetică. Din felul în care curge versul, la o lectură atentă, se poate observa că versificarea a fost realizată într-un moment de confluență aproape afectivă cu textul biblic. În orice caz, timpul versificării se suprapune peste o stare existențială. Text fundamental, **Ecclesiastul** a influențat, de-a lungul timpului, filosofia în cultura lumii, de la anticii sceptici și stoici până la pesimiștii moderni. Cel mai adesea, supralicitând **Simbolul deșertăciunii,** interpretările au accentuat pesimismul **Ecclesiastului,** iar, de aici, lipsa de sens a existenței. Este interesantă opinia lui Eugen Dorcescu, care interpretează **Ecclesiastul** nu ca pe un text pesimist, ci ca pe unul grav, chiar tragic. Dacă **Ecclesiastul** afirmă deșertăciunea vieții, nu înseamnă că susține lipsa ei de sens. Așa cum l-a versificat Eugen Dorcescu, **Ecclesiastul** este un amplu poem, de peste o mie de versuri. Versificarea s-a făcut în endecasilab. Talentul în versificare și nivelul estetic al poemului nu se observă doar în respectarea sensului textului biblic, ci și în limbajul folosit: un limbaj savuros, suculent, de o mare diversitate lexicală, ce aduce textul sacru mai aproape de cititorul contemporan.

***

Volumul **(Ion Barbu și Paul Valéry. Incidențele poeticului,** Editura Cartea Românească, 1997) de Rodica Binder include idei de valabilitate generală și rezistente în derulare temporală, dar reprezintă și un timp al cercetării: când pasiunea autoarei pentru poetică, semiotică și teorie literară era constantă și puternică; când a fost consultată o anumită bibliografie, rămasă la acel moment, pentru că, între timp, despre cei doi scriitori s-au mai publicat studii și cărți. Toate acestea nu scad valoarea cărții, configurează doar o situație. Carte a tinereții creatoare, **Ion Barbu și Paul Valéry. Incidențele poeticului** este scrisă cu dorința de a nu scăpa nici o argumentare de ordin teoretic; de aceea aportul de metodologie și teorie poetică este în detrimentul contactului permanent cu textul. Se simte o frenezie a ideilor, o cutezanță caracteristică vârstei pasionale, când curajul și mirajul asocierii (comparației) și puterea penetrației (analizei) în spații literare greu accesibile se unesc spre un rezultat eficient.

Alexandru RUJA

Viața mea e un roman

Rumegușș

Când să dorm - telefonul. "Vezi că trec pe la tine mâine dimineață". "Bine". "Pe la 8 ești acolo?". "Nu așa devreme". "Ce dracu faceți voi, vă jucați? Nu începeți treaba deodată cu toată lumea?". "Începem când putem". "Puturoși mai sunteți". "Puturoși-neputuroși, ne vedem de-ale noastre". "De-aia șifturile se încalecă". "Care șifturi?". "Care șifturi care șifturi... Ai uitat ce prost v-ați achitat de ultima comandă?". "De fapt, ce vrei dumneata? Cu cine crezi că vorbești?". "Nu ești Coimacov, patronu de sereleu?". "Nu, domnule". "Păi de ce nu spui...".

Greu să-ți mai creezi acea stare aromitoare de dinaintea somnului, să înlături toată zgura zilei, care iarăși a năvălit în tine. E nevoie de un pretext. Cum trăgeai cu moș Pedăr de firiz... ziii-zaaaa, ziii-zaaaa, ziii-zaaaa... târrrr! "Iar dumneata?" "Iartă-mă, nu știu cum, am format tot număru ăsta".

N-o să mai țină cu ziii-zaaaa, ziii-zaaaa... rumegușul împrăștiindu-se ușor, iată-l plutind, depunându-se pe piciorul gol, moș Pedăr, abia auzit, ziii-zaaaa, zice despre Albania, despre Slovacia, despre roham-kes, lupta la baionetă, în timp ce ferăstrăul își continuă cursa, iar pulberea gălbuie te învăluie, ziii-zaaaa...

De data aceasta e soneria. În fața ușii, drepți și solemni, trei necunoscuți: o fetișcană, o femeie între două vârste și mai cineva - un bărbat spân sau poate un androgin ori o altă femeie vrând să pară...

Fata este purtătoarea lor de cuvânt, iar ceilalți fac o figurație expresiv-mustrătoare, ea mă întreabă dacă nu vreau să fiu un prieten al lui Dumnezeu, dacă nu mi-am pus problema să mă întorc pe calea Lui, iată, ei mă vor ajuta în cazul că aș accepta să mă viziteze de două ori pe săptămână, trebuie să fim atenți, mai spune fata, anul 2000 se apropie, singura șansă e să ne umplem de duh, Dumnezeul nostru ne-a cumpărat cu un preț mare și El dorește să aibă părtășie cu noi, cu tine, ziii-zaaa, ziii-zaaaa, mă scald în firizar, moș Pedăr trâncănește despre Dumnezeul ostașilor, cel ce se arată uneori printre tranșee, și atunci armele tac pentru câteva clipe, ziii-zaaaa, rumegușul acoperă câmpul de luptă, se întinde până-n Urali, până-n Scandinavia, ziii-zaaaa, fata pomenește din nou despre anul 2000, iar eu îmi aduc aminte că de două mii de ani nu am mai pus geană peste geană și mă văd adormind în pragul ușii unui apartament de bloc, în vreme ce moș Dumnezeu trage la firiz, fără să pot distinge dacă la capătul celălalt se află fetișcana sau androginul sau chiar eu, iar El povestește câte a pătimit pe front, zzziiii-zzzaaaaaa, în timp ce rumegușul cuprinde lumea.

Viorel MARINEASA

Poeme de Lucian Alexiu

Sub scut

(grupul nominal)
Sub vâscul străluminat -
între arme și cai
sub scoarța stejarului
în carcasa culbecului
sub stella
sub scut -

asediat de întunecate industrii
de sunete pergamentoase
(1988)

Dies irae

Ne reglăm conturile
trecem pe străzi printre
profeți negri

numărăm semnele de aer
vorbim
(1990)

Alibi

Drum prin frunzar toamna
zbor în zig-zag
de păsări nocturne-:

bateți și se va deschide
strigați și nu va fi nimeni în jur
(1980)

Literatură

Atunci când ridici piatra
când ți se strepezesc dinții
când ți se dilată pupila
când simți ca o lovitură în plex

când îți revin văzul auzul memoria
când odoleanul și laptele cucului
când zidul despărțitor

scrii
(într-un alt timp):

doar dacă atunci vei auzi
aripi de păsări detonând
un nor alb
(1976; 1988)

Jurnal

lui Mihai Dascal

Cu cărțile pe față -
pui telefonul în furcă
lași geamurile lași ușile
în urmă deschise
cobori

de jur împrejur ard focuri
sub pământ dospesc
grânele

îți notezi pe brat anul
luna orașul gara
de destinație
sexul -

rostești răspicat: *tityre tu*
(1989)

Ecorșeu

Fără nici o noimă
fără-un cuvânt -

melancolia
acestor mici vietăți jupuite
atârnând în cârligele măcelăriei
din colț
(1990)

După o mie de ani

după o mie de ani și încă o mie
mușchiul inimii zvâcnește la fel
un brotac care-ți sare-nainte
o vietate străină pe care
ești gata s-o ocrotești
acoperind-o cu
palma

treci drumul odată cu ea
simți o arsură în piept
aștepți spasmul
bei apă
respiri
(1990)

Jurnal

Depui mărturie

arunci cu pietre în râu
scrijelești scoarța
lași semne-n nisip
calculezi
unghiul de fugă
ecliptica periheliul
timpul de coagulare
grosimea țesutului conjunctiv
(1990)

Vin ploile

vin ploile -

ți-a mai rămas timp
să dobori zidul scorojit de paiantă
să scoți la mezat
saboții vechi ai reginei
să-ți încerci șansa
la cursele de ogari

vin ploile -

ți-a mai rămas timp
să aduci pentru cobră farfuria cu
lapte
să pregătești aerostatul
din pod
să desenezi pe nacelă capul de mort

vin ploile -

și-a mai rămas timp
să-ți încarci pușca
să licitezi pentru berlina papesei
să o iei în cele din urmă la deal
să dezgropi
crosa defunctului flautist
din hamelin
(1985)

Jurnal

mergi de-a-ndărătul
îți redobândești umbra
ridici husa de camuflaj
(1989)

Georgica

dezgropi coropișnițe
cârpăcești cu spini gardul

ridici
scoți la lumină
invoci

dai autografe
lași un adagiu în urmă

după tine ciulinii câmpia
zidul prăbușit
norii

după tine un râu rostogolindu-se
o roată de foc
(1990)

Epigraf

dacă taci dacă vorbești
dacă te mai poți auzi
(1989)

Aigues mortes

cuvinte de la un capăt la altul
al zilei -

aici și vântul slăbește
aici soarele
aproape că s-a lipit de pământ
(1974)

Birthday

Uși - la nesfârșit uși deschise -
și vântul neauzit
trezindu-ți micul monstru familial
aciuat la picioare (astfel grăiai)
dar asta să fie de-ajuns
dorothea tanning
să fie de-ajuns
ca tu să aștepți imobilă
în răcoarea-ncăperii
să asculți
sunetul de pilitură al apei
al inepuizabilelor clepsidre
ce te-mpresoară?
(1974)

Crepuscul

soarele
nu îți mai spune nimic -

totuna-i cu norul
(1980)

Marcel Tolcea

Mircea Eliade și René Guénon

În memoria profesorului Eugen Todoran, veghetor al acestor rânduri

În 1978, I.P. Culianu publica pamfletul **Cultura română?** în care - printre altele - eruditul istoric al religiilor afirma că cea mai nefastă influență cărturărească din perioada interbelică ar fi fost cea guénoniană. Nenumit, dar ascuns după ușor recognoscibile tuse era chiar Mircea Eliade[1]. O stupefacție, fiindcă I.P. Culianu cunoștea în amănunțime începuturile Maestrului. Pe care nu numai că le blamează *in fabula*, dar și le trece sub o suspectă tăcere. În 1978, în monografia **Mircea Eliade,** numele lui René Guénon nu este pomenit nici măcar o singură dată![2] Și tânărul istoric al religiilor ar fi avut ocazia să o facă cel puțin de trei ori.

Mai întâi, în capitolul **Primele preocupări (1925-1928)** unde sunt enumerate primele recenzii, între care și cea la cartea lui Ferdinand Ossendowski, **Hommes, betes et Dieux**[3], una dintre lucrările pe care Guénon le invoca în **Le Roi du Monde** cu privire la existența unui Centru al Lumii, Aggartha. E drept că, la acea dată, în 1925, Eliade nu cunoștea încă lucrările lui Guenon, după cum ne putem da seama dintr-o notă la un articol polemic, **Știință și ocultism,** unde îl citează, între alții, pe Edouard Schuré, dar mai ales lucrări teozofice ale lui Rudolf Steiner[4]. Și ne sprijinim ipoteza că în acel an Eliade igonora lucrările guénoniene pe faptul că metafizicianul francez publicase până la acea dată cinci cărți - **Introduction générale á l'étude des doctrines hindoues** și **Le Théosophisme: Histoire d'une pséudo-religion** - în 1921, **L'Erreur spirite** - în 1923, **Orient et Occident** - în 1924, **L'Homme et son devenir selon le Védânta** și **L'Esoterisme de Dante** - în 1925 - dintre care două, **Le Théosphisme...** și **L'Erreur spirite,** demontau pas cu pas teozofismul, antropozofia steineriană și spiritismul, toate trei la mare vogă în epocă.

Al doilea prilej l-ar fi oferit afirmarea tezei conform căreia tânărul Eliade ar fi devansat unele intuiții jungiene cum că alchimia nu ar trebui considerată o prechimie, ci o disciplină spirituală "sacră și rituală". Lucrarea pe care Culianu o invocă, **Alchimia asiatică,** a apărut în 1937, însă este greu de acceptat că Eliade nu citise un pasaj din **Criza lumii moderne**"[5].

În fine, a treia ocazie de a semnala influența lui Guénon asupra lui Eliade se referă la invocarea eseului din 1937, **Folclorul ca instrument de cunoaștere,** din care Culianu subliniază doar critica antiistoricistă. Este cel puțin curios faptul că ignoră debutul articolului în care Eliade trimite fără nici o ambiguitate la "tradiționaliști", vorbind despre ceea ce un discipol al lui Guénon a numit "unitatea transcedentală a religiilor":

"Să menționăm, dintre acești din urmă autori, pe René Guénon, J. Evola (amândoi "diletanți"), Ananda Coomaraswamy (specialist în arta iconografia indiană), W, Andrae (asiriolog și arheolog; italic. în special *Die Ionischie Saule*, Berlin, 1893), Paul Mus (orientalist și arheolog), Alfred Jeremias (asiriolog, specialist în probleme sumeriene) etc."[6].

Acum, că am trecut în revistă oportunitățile ignorate de Culianu, probabil în deplină cunoștință de cauză, să încercăm un răspuns la o întrebare legitimă în cazul demersului nostru: când este citat numele lui Guénon pentru prima oară în cultura română?

Până de curând, am crezut că întâietatea îi aparține lui Octavian C. Tăslăuanu, anume într-o notă la articolul **Orientări în politica economică a României,** partea a doua, apărut în "Convorbiri literare", nr. din mai-august 1928 [7].

Confruntând însă datele pe care le aveam la dispoziție cu privire la articolele lui Eliade din deceniul trei, am găsit un articol din 1927, **Teozofie?,** ce dovedește o clară metabolizare a ideilor guénoniene, am spune chiar a dicției maestrului:

"Istoria acestei societăți (este vorba de Societatea Teozofică fondată de H. Blavatsky și Olcott, n.n., M.T.) și păcatele fascinantei sale fondatoare - sunt cunoscute. S-au scris cărți, broșuri, articole. Amintim cartea mai recentă a lui Guénon: **Le Théosophisme** (Nouvelle Librairie nationale, 1921)"[8].

Dar achizițiile tradiționaliste ale lui Eliade nu au rămas la stadiul pur instrumental. El va face prozeliți, printre ei aflându-se și Marcel Avramescu, unul dintre cei mai fervenți scriitori avangardiști ai epocii. Din 1934, Marcel Avramescu va edita o revistă, "Memra", subintitulată "Studii de tradiție ezoterică", în paginile căreia va semna și Eliade sub un pseudonim, KRM, încă neidentificat de Mihail Straje sau Mircea Handoca[9]. Este vorba despre un profil **Ari Aurobindo,** nume pe care îl alătură lui metafizicianului francez[10].

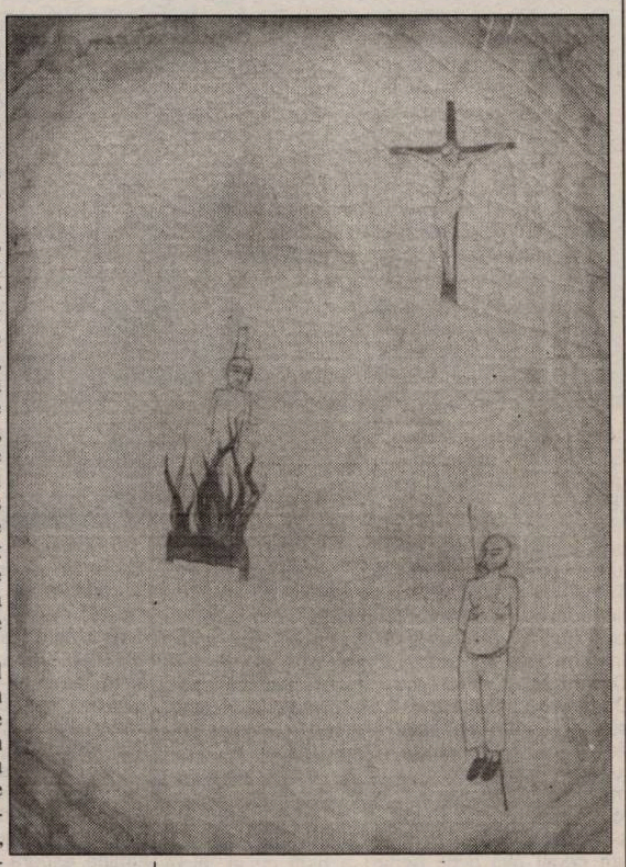

Trebuie neapărat arătat aici că Guénon și-a reconstituit atitudinea față de metafizica indiană. Astfel, el a revăzut **Introduction générale...** cu privire la două aspecte: capitolul al doilea din ediția princeps, **L'influence allemande,** a fost suprimat în edițiile ulterioare, iar capitolul dedicat budismului, în urma lecturilor din Coomaraswamy, a fost modificat radical. Faptul este important de semnalat fiindcă, de aici, ar putea rezulta și că Eliade urmărea îndeaproape situările guenoniene. În speță, este vorba mai ales despre trei articole sub titlul **Metafizica orientală** din "Vers l'Unité", o publicație la care Guénon nu a colaborat decât în 1926, adică acele articole ce aveau să devină în ediția a două, din 1952, modificările de substanță.

Revenind la dialogul celor doi, aproape că am putea vorbi despre o anume sincronizare a tematicii și, în acest sens, Cornel Ungureanu face o comparație extrem de fertilă între articolele lui Guénon din "Le Voile d'Isis", "Regnabit" și "Rtudes Traditionnelles" - mai ales cele cu privire la simbolismul Muntelui, al peșterii sau al Arborelui Lumii - și cele ale lui Eliade din "Revista Fundațiilor Regale" ori chiar cu unele capitole ale **Tratatului de istorie a religiilor**[11].

Ceea ce ar mai trebui remarcat este faptul că, la rându-i, Guénon îl citează pe Eliade. Din cauza războiului însă, recenziile au apărut abia după 1945, când și-a reînceput activitatea de corespondent la "Etudes Traditionnelles".

Prima, publicată în 1945-1946, se referă la revista "Zalmoxis", la cele două volume apărute în 1938 și 1939. Următoarea, în 1948, se referă la articolul **Le problème du chamanisme"** apărut în "Revue de l'Histoire des Religions", ianuarie-iunie 1946. O altă recenzie, tot din 1948, are ca subiect **Techniques du yoga,** recent editată la Gallimard și apreciată drept "remarcabilă".

În 1949 Guénon scrie o recenzie despre al treilea volum din "Zalmoxis", ianuarie-februarie 1940-1942, descoperit de el abia acum, volum consacrat în mare partea obiceiurilor românești, apoi despre articolul lui Eliade **Le dieu lieur et le symbolisme des noeuds,** apărut în iulie-decembrie 948 în "Revue de l'Histoire des Religions" și, în fine, despre **Le mythe de l'eternel retour**[12].

Dar savantul român este prezent nu numai în recenzii, ci și în articolele sale doctrinare, cum este **Liens et noeds** din "Etudes traditionnelles", martie 1950, unde citează **Le <Dieu lieur> et le symbolisme de noeds** ce apăruse în "Revue de l'Histoire des Religions", numărul din iulie-decembrie 1948[13].

După cum se vede, trimiterile lui Guénon, începând cu 1927, sunt numeroase și chiar pot constitui un model de lectură adesea implicit. Anul 1943, care este și anul ultimei sale apariții editoriale înainte de a lua calea exilului. **Insula lui Euthanasius**, marchează o ultimă raportare la tradiționalism, la Guénon, după care va urma o îndelungată perioadă de tăcere. Poziția lui Eliade va depăși, de această dată, raportările strict religioase, revărsându-se într-o polemică cu raționalismul, cu civilizația și cultura europeană, cu valorile moderne ale Occidentului căruia îi opune un Orient tradițional ce consună cu Aristotel, Toma d'Aquino, Meister Eckhart sau Dante[14].

Articolele, cărțile și interviurile din exil vor ignora - cu câteva mici excepții pe care le vom analiza mai jos - orice referire la Guénon, un nume izgonit din viața universitară franceză sau (mai puțin) cea americană. Strategic, nu e oportun să îl citeze, deși, în buna sa tradiție. Eliade va relua fragmente din tinerețe cărora le "plombează" o bibliografie adusă la zi. Cum este și cazul cărții **Initiation, rites, sociétés secrètes,** mai precis capitolul **Motifs initiatiques et thèmes littéraires,** unde, la Dante, "riscă" două trimiteri tradiționaliste: Luigi Valli, cu **Il linguagio segreto di Dante e dei Fedeli d'Amore** și R.Ricolfi, **Studi sui <Fedeli d'Amore>**[15]. Cele două trimiteri se referă la existența unei organizații inițiatice cavalerești de filiație templieră despre care glosează și René Guénon în **L'Esotérisme de Dante**[16]. Însă nu atât Guénon este trecut sub tăcere aici, ci Julius Evola cu **Metafizica sexului,** un autor încă mai proscris în Europa postbelică. Suntem deci, în plan cronologic,în anul 1958 și, spre comparație, să ne întoarcem în 1937 la articolul reluat în **Fragmentarium** unde sursele sunt identificate cu grijă: Maritain, Rene Guénon, Evola, Ananda Coomaraswamy[16].

Spre deosebire de lecturile guénoniene - care nu aveau un corolar în planul concretului social - , influența doctrinară a lui Evola ține, mai ales de febra legionară a lui Eliade din acea perioadă. Este o altă deosebire față de Guénon sau Coomaraswamy care au dezavuat fără nici un echivoc pozițiile profasciste sau pretinsa teorie ariană a ideologilor fasciști și hitleriști.

Interesantă, în relația cu Evola, este și explicația pe care i-o va oferi acestuia în legătură cu "amneziile guénoniene" de care idelogul italian îl acuză:

"I-am răspuns cum am putut mai bine și va trebui într-o zi să dau motivele și explicațiile pe care le solicită acest răspuns. Argumentația mea e din cele mai simple: cărțile pe care le scriu sunt destinate publicului de azi și nu inițiaților. Contrar lui Guenon și emulilor lui, socotesc că nu am nimic de scris care să le fie în mod special adresat" [18].

O elegantă fandare în fața tuturor acuzațiilor sau o diplomatică evitare a problemei de fond? Greu de spus. În orice caz, fraza "va trebui să dau într-o zi să dau motivele și explicațiile" trădează ceva. Un autoreproș, probabil, ori chiar conștientizarea faptului că, până în acel moment, adică începutul deceniului opt, nu a reușit să dezambiguizeze această relație de când se găsea confruntat cu statutul de universitar occidental. Pentru că, dacă privim în urmă, adică din momentul lui 1947, atitudinile sale nedumeresc, intrigă. Astfel, într-un fel va aborda acest subiect pentru publicul american și într-un altul, pentru cel european. Față de americani este dezinvolt, nu are nici un fel de complexe, citează copios, ba chiar nu ezită să folosească o retorică ușor encomiastică. Așa face într-o comunicare ținută în 1974, la Philadelphia, **The Occult and the Modern World,** reluată, doi ani mai. târziu, în **Occultism, witcheraft and Cultural Fashions,** unde citim: "René Guenon, spirit savant și riguros, inițiat cum se cuvine în mai multe ordine secrete" [19]. Însă asta nu e totul: conferința se sfârșește cu o secțiune intitulată **O altă privire asupra ezoterismului: René Guénon** unde, după ce îl caracterizează drept "cel mai autorizat dintre reprezentanții ezoterismului modern", face o succintă prezentare a operei din care reținem o notă destul de neobișnuită în alte condiții, în alte vremuri, prin anii '50, în care afirmă, extrem de tranșant, că doctrina guénoniană este în mod considerabil mai riguroasă și mai valabilă decât cea a ocultiștilor și hermetiștilor din secolele XIX și XX.

Fără îndoială că și această notă arată interesul lui Eliade pentru Tradiție nu se terminase o dată cu începutul exilului. Aceasta în ciuda faptului că, într-un anume fel, istoricul religiilor punea accentul mai degrabă pe rolul de "igienizator" pe care Guénon l-ar fi jucat cu strălucire în secolul nostru. Însă o concluzie cu privire la subiectul în discuție ar fi prematură, dacă nu chiar riscantă.

La antipodul unei asemenea valorizări se află răspunsul la o întrebare a lui Claude-Henri Roquet în 1976, când au loc întrevederile, o întrebare ce poate fi pusă și în legătură cu conferința de la Philadelphia:

"Vorbiți de tradiție, de transmitere. Ați scrie cuvântul tradiție cu majusculă? În acest punct, vă simțiți aproape de un Guénon sau de un Abellio?".

Răspunsul începe printr-o afirmație surprinzătoare: "L-am citit destul de târziu pe Guénon", pentru a continua cu o explicită selecție din opera sa, anume **L'Homme et son devenir selon le Védânta.** Este, dacă se poate spune așa, cea mai puțin riscantă lucrare pentru un istoric al religiilor fiindcă nu numai că vine în prelungirea preocupărilor sale privind metafizica indiană, dar este poate și singura în care Guénon nu atacă furibund civilizația occidentală cu tot sistemul ei de valori. De altfel, aceasta constituie obiecția fundamentală pe care acest Eliade, spre uzul culturii franceze, o formulează: iritarea față de caracterul excesiv polemic și refuzul oricărei culturi occidentale moderne ale lui Guénon. "Nu-mi place, continuă el, nici refuzul său opac față de anumite opere de artă sau literare moderne. Nici acest complex de superioritate care îl determină să creadă, de exemplu, că Dante nu poate fi înțeles decât din perspectiva ‹tradiției›, mai exact cea a lui René Guénon". O asertiune care contrazice chiar studiile și conferințele sale despre poetul florentin, punând între paranteze tot ceea ce afirmase până atunci despre gânditorul din Blois. Cât despre asumarea Tradiției, să ne întoarcem o clipă la conferința din 1974, unde acuza poate că există și acolo, însă este bine ascunsă îndărătul unor bine plasate sublinieri: "Se considérant comme un vrai initié, qui parlait au nom de la véritable tradition ésotérique, Guénon..." (subl.n., M.T.).

Și - în continuarea răspunsului -, după ce definește tradiția ca o raportare a tuturor religiilor ori culturilor arhaice la un model transuman sau de inspirație divină, ajunge la inițiere, la secret. "Or, concluzionează Eliade, în zilele noastre, termenul de ‹Tradiție› desemnează adesea ‹ezoterismul›, învățătură secretă. În consecință, cel ce se declară adeptul ‹Tradiției› lasă să se înțeleagă că este ‹inițiat›, că este deținătorul unei ‹învățături secrete›. Ceea ce este, în cel mai bun caz, o iluzie". [20]

Un final cu totul neașteptat! Un verdict aproape inabil pentru un om de știință al cărui "punct tare" în lumea științifică modială era, între altele, tocmai inițierea ca procesualitate a revelării sacralității cosmosului. Un final chiar de prisos, am putea adăuga: în vremuri mult mai scientiste, în 1952, a venit la Roma, la **Institutul Oriental,** la invitația lui Tucci, pentru a ține o

Continuare în pag. 15

Tertullian

Despre spectacole

I. Care condiție a credinței, ce fel de rațiune a adevărului, care prescripție a învățăturii creștine cată să interzică, o dată cu celelalte din rătăcirile lumii, și plăcerea spectacolelor - cercetați voi, slujitori ai Domnului, care tocmai vă apropiați de Dumnezeu; cercetați voi, care ați adeverit și ați depus mărturie că v-ați apropiat deja de El, ca nu cumva cineva, din lipsă de cunoaștere - adevărată sau prefăcută - să cadă în păcat. În adevăr, puterea plăcerilor este atât de mare, încât și face ca necunoașterea să ajungă la un moment prielnic și abate cunoașterea la nebăgare de seamă. Pe lângă acestea, s-ar putea să-l mai ademenească pe câte unul părerile păgânilor, care, în această pricină, s-au obișnuit să argumenteze astfel împotriva noastră: niște așa mari plăceri - venite din afara noastră, plăceri ale ochilor și ale urechilor - nu pun piedici credinței - din cuget și conștiință; nici Dumnezeu nu este ofensat de o bucurie a omului, așa cum nu e un păcat ca aceasta să se bucure în vremea și la locul său, cu frică și cinstire de Domnul. Și totuși, tocmai asta ne pregătim să arătăm, cum aceste lucruri nu se potrivesc adevăratei credințe și adevăratei supuneri față de adevăratul Dumnezeu.

Sunt unii ce socotesc că urmașii lui Christos, un soi de oameni gata de moarte, sunt formați în vederea acestei dârzenii a lor prin renunțarea la plăceri, ca să disprețuiască mai ușor viața, așa cum i-au și tăiat legăturile și ca să nu dorească ceea ce au socotit de prisos de-acum pentru ei. Oricum, aceasta poate fi considerată mai curând o definiție după o judecată și o vedere omenească, nu după o prescripție dumnezeiască. Desigur le venea greu să moară pentru Domnul, câtă vreme continuau a trăi în mijlocul unor atât de mari plăceri. Deși, și să fi fost astfel, perseverența într-o învățătură așa mare ca a noastră datora ascultare unui plan atât de potrivit.

II. În plus, nu există unul care să nu invoce drept scuză și asta: că toate lucrurile au fost făcute de Dumnezeu (Geneza I) și date în stăpânire omului - așa cum propovăduim și noi - și că ele sunt în mod necesar bune, pentru că toate sunt ale unui bun Creator. Între aceste lucruri se numără și toate cele din care se compun spectacolele - bunăoară calul și leul și puterile trupului și farmecele vocii. Prin urmare, nu poate fi socotit străin ori vrăjmaș lui Dumnezeu ceea ce există în urma creației lui și închinătorii la Dumnezeu nu trebuie să creadă străin sau vrăjmaș ceea ce nu-i este vrăjmaș lui Dumnezeu, fiindcă nu-i este străin. Fără îndoială și elementele componente ale locurilor (de spectacol) - stâncile, pietrele de construcție, marmura, coloanele - sunt lucruri ale lui Dumnezeu, ce le-a dat spre înzestrare pământului; în sfârșit, și reprezentațiile scenice se desfășoară sub cerul lui Dumnezeu.

Cât de iscusită cu argumentările se crede neștiința omenească, mai cu seamă când se teme că ar pierde ceva de acest fel din bucuriile și din plăcerile lumii! Ca urmare, ai putea găsi mai mulți oameni, pe care mai degrabă punerea în primejdie a plăcerii decât primejduirea vieții i-ar ține departe de această cale (a lui Christos). Căci și un prost nu se teme de moarte, în măsura în care este inevitabilă; și un înțelept nu disprețuiește plăcerea, în măsura în care este de preț, de vreme ce nu există alt farmec al vieții - și pentru cel prost și pentru cel înțelept - decât plăcerea. Nimeni nu tăgăduiește asta, fiindcă nimeni nu ignoră faptul și, pe deasupra, natura însăși dă de înțeles că Dumnezeu este Făcătorul universului și că acest univers este bun și lăsat în stăpânire omului. Dar întrucât ei nu l-au cunoscut pe deplin pe Dumnezeu - l-au cunoscut doar după dreptul natural, nu după dreptul unuia de-al casei, l-au cunoscut de departe, nu de aproape - e cu neputință să nu ignore cum poruncește ori oprește să fie întrebuințate cele pe care le-a creat și ce putere potrivnică îl înfruntă pe Dumnezeu, întru greșita întrebuințare a divinei creații. (Ignoranță inevitabilă), pentru că tu nu l-ai cunoscut nici voia lui Dumnezeu, nici pe vrăjmașul său, pe care l-ai cunoscut și mai puțin. Ca urmare, trebuie să avem în vedere nu doar de cine au fost zămislite toate lucrurile, ci și de cine au fost preschimbate în rău. În adevăr, așa va fi clar spre ce întrebuințare au fost create toate, dacă s-ar clarifica spre ce întrebuințare n-au fost. Este o mare diferență între stricăciune și neprihană, dat fiind că e o mare deosebire între Creator și Corupător.

De fapt, toate felurile de ticăloșii, pe care chiar și păgânii le interzic și le resping, ca neîndoielnice fărădelegi, există de pe urma unor lucruri ale lui Dumnezeu. Vezi că se săvârșește un omor - cu fierul, cu otrava sau prin vrăji: atât fierul e lucrul lui Dumnezeu, cât și ierburile și spiritele. Totuși oare Creatorul a pus la cale aceste

lucruri pentru uciderea omului? Dimpotrivă! El interzice orice fel de omor printr-o singură și importantă poruncă: "Să nu ucizi" (Exod, XX). La fel, aurul, arama, argintul, fildeșul, lemnul și orice materie căutată pentru făurirea de idoli - cine le-a pus în lume, dacă nu Dumnezeu, creatorul lumii? Totuși, le-a făcut El oare, pentru ca ele să fie adorate împotriva lui însuși? Dimpotrivă! cea mai mare ofensă în ochii lui este închinarea la idoli. Cum nu e al lui Dumnezeu ceea ce îl ofensează pe Dumnezeu? Dar când îl ofensează, a încetat să fie al lui Dumnezeu și când a încetat să fie al lui, îl ofensează. Omul însuși, autorul tuturor ticăloșiilor, nu este doar lucrarea mâinilor lui Dumnezeu, ci și chipul lui; și cu toate acestea, în trupul și în spiritul său, el s-a despărțit de Creatorul lui. În adevăr, n-am primit nici ochii pentru a pofti cu ei, nici limba pentru vorbire de rău, nici urechile pentru ascultarea clevetirilor, nici gâtlejul pentru păcatul lăcomiei, nici pântecele ca să ție tovărășie gâtlejului, nici organele de procreare pentru excesele nerușinării, nici mâinile pentru violență, nici picioarele pentru a rătăci drumul în viață; nici spiritul n-a fost altoit în trup, ca să se facă sălaș cugetării vicleșugurilor, înșelătoriilor și nedreptăților. Nu cred asta. Căci dacă Dumnezeu, care cere cu strășnicie neprihănirea, urăște orice faptă rea și chiar orice păcat cu gândul, e limpede, fără îndoială, că, orice a creat, n-a creat în vederea obținerii lucrurilor pe care le condamnă, chiar dacă aceste lucruri sunt făcute cu ajutorul celor pe care le-a creat El, câtă vreme aceasta e întreaga pricină de condamnare - greșită întrebuințare a creației sale de către cei creați de El.

Așadar noi, care, cunoscându-l pe Domnul, l-am privit cu atenție și pe vrăjmașul lui, noi, care, aflându-l pe Creator, l-am descoperit și pe Coruptător, nu trebuie nici să ne mirăm, nici să avem îndoieli. Căci pe omul însuți, lucrarea și chipul lui Dumnezeu, stăpânul întregii lumi, acea putere a Corupătorului, îngerul vrăjmaș, l-a făcut de la început să cadă din starea de nevinovăție și substanța lumii, creată ca și omul pentru neprihănire, el a schimbat-o laolaltă cu omul spre stricăciune, împotriva creatorului ei, ca în această lume, din pricina căreia era supărat că-i fusese dată omului și nu lui, în ea să-l și facă pe om vinovat în fața lui Dumnezeu și să-și și așeze propria lui stăpânire.

III. Înarmați contra părerii păgânilor cu această convingere, să ne întoarcem mai degrabă către șovăielile alor noștri. În adevăr, credința unora - ori prea naivă ori prea scrupuloasă - cere pentru renunțarea la spectacole o poruncă din Scripturi și își află temei pentru incertitudini, dat fiind că o renunțare de acest fel nu este cerută slujitorilor lui Dumnezeu răspicat și în cuvinte anume. Cu siguranță nu găsim nicăieri - așa cum s-a spus lămurit: "Să nu ucizi, să nu te închini la idoli, să nu preacurvești, să nu furi" - nu găsim arătat clar: "Să nu mergi la circ, să nu mergi la teatru, să nu privești o întrecere ori un spectacol". Dar aflăm că la acest soi de lucruri se referă întâi cuvintele lui David: "Ferice omul, zice el (Psalmi, I), care s-a umblat în sfatul necredincioșilor, în calea păcătoșilor nu a stat și pe scaunul hulitorilor n-a șezut". În adevăr, deși se pare că el a vorbit mai dinainte despre acel om - "drept", pentru că nu a luat parte la sfatul și adunarea ludeilor ce chibzuiau în legătură cu omorârea Domnului, totuși Sfânta Scriptură se împarte mereu din belșug oriunde, în folosul înțelegerii unei chestiuni actuale, se întărește și învățătura creștină. Așa că, aici chiar, cuvântul nu e străin de interzicerea spectacolelor. Căci dacă atunci i-a numit pe câțiva ludei "sfatul necredincioșilor", cu cât mai mult va numi astfel o atât de mare adunare de păgâni! Sunt păgânii mai puțin necredincioși, mai puțin păcătoși, mai puțin potrivnici ai lui Christos decât ludeii atunci? Ce se mai spun de faptul că și celelalte se potrivesc?! În adevăr, la spectacole, se și șade pe scaun și se și stă pe cale. Căci ei numesc "căi" și suprafețele treptelor dimprejurul arenei și intervalele dintre locurile pentru popor, aflate în pantă; "scaun" e numit chiar cel așezat în curbura drumului la adunările de la spectacole. Și dimpotrivă, "neferice cel ce a umblat la orișice sfat al necredincioșilor și în orișice cale a păcătoșilor a stat și pe orișice scaun al hulitorilor a șezut". Să înțelegem cuvântul în chip general, chiar când o interpretare în chip particular pare potrivită, căci și cele spuse în chip particular se înțeleg în chip general. Când Dumnezeu îi îndeamnă pe Izraeliți la ascultare ori îi mustră, El îi are în vedere pe toți oamenii; când amenință Egiptul și Etiopia cu pieirea, El rostește o judecată anticipată împotriva oricărui neam păcătos. Astfel, orice neam păcătos este Egipt și Etiopia, prin trecere de la particular la general, așa cum și orice spectacol este "Sfatul necredincioșilor", prin trecere de la general la particular.

În românește:
Maria SUBI

Între mistică și pasiune

"Pentru buddhist (la drept vorbind pentru Orient în general), neantul nu comportă semnificația cam sinistră pe care i-o atribuim noi. El se confundă cu o experiență-limită a luminii sau, dacă vrem, cu o stare de eternă absență luminoasă, de vid strălucitor: este ființă care și-a învins însușirile, sau mai degrabă o nonființă suprem pozitivă care împarte o fericire fără materie, fără substrat, fără vreun sprijin într-o lume oarecare". (Emil Cioran- Mărurisiri și anateme)

Confirmând formal opoziția conceptuală Orient-Occident, Gitagovinda, capodoperă a literaturii sanskrite vishnuite, aruncă o nouă lumină asupra problemei totalei detașări față de realitate a cultelor indice. Lucrarea atribuită autorului sfânt Jayadeva și structurată în douăsprezece părți și douăzeci și patru de cânturi se desfășoară conform canoanelor poemului epic tradițional. Cu o minuțiozitate cu siguranță deranjantă în contextul unui secol XII european - contemporan circulației poemului în India -, este urmărită relația dintre Krsna, figură controversată a pantheonului indian, și Radha, principiu feminin al complementarității, prezent frecvent în cultele dualiste. Dragostea tainică, de o natură cu totul aparte a celor doi este surprinsă în diverse stadii, trecând de la Perfidie, Indolență sau Nepăsare, la Descumpănire, Rușinare, Tânjire și Dor, pentru a culmina în final cu Fericirea și Extazul. Dintre cele opt tipuri ale esteticii indiene, cel care domină cu certitudine este Eroticul, acesta găsind în Cântarea Divinului Păstor expresia perfectă a celor două ipostaze ale sale: dragostea în separare și dragostea împlinită. Cuplul Krsna-Radha ilustrează legătura de tip EROS (specific oriental), ce caută unirea, contopirea în esență a individului cu zeitatea. Deși "versurile lui Jaydeva nu slăvesc niciunde plăcerea netrupească" (Barbara Stoler Miller), folosirea limbajului erotic face doar trecerea spre mult mai profunda descriere a unei experiențe mistice; spre deosebire de principiile iubirii AGAPE, care proclamă o clară disociere - "Dumnezeu se află în cer, tu pe pământ", mistica indiană concepe înălțarea spre desăvârșire prin contopirea cu dinvinitatea în chip de alternitate. În timp ce creștinul se realizează și se iubește într-adevăr pe sine-însuși numai iubindu-și aproapele, el se află în totala imposibilitate a fuziunii, a unirii esențelor. În schimb, cu simplitate și chiar puritate, orientalul se întoarce la unitatea primordială prin negarea diversității. Contopirea totală cu Zeul devine simbolul cuprinderii individului în Ființa Universală. Astfel, cuplul ales de către Jayadeva dezvăluie cititorului neinițiat o nouă dimensiune a erotismului înțeles ca modalitate și posibilitate de transcendență.

În ciuda respectării unui ansamblu tematic și simbolic bine-stabilit, poetul impresionează prin coordonarea perfectă a structurii prozodice cu cea epică. Portretele protagoniștilor, de o frumusețe fizică și spirituală ieșită din comun, se conturează ca o sumă de senzații la nivel auditiv și estetic. Arta cuvântului scris, a asociațiilor metaforice deosebite, se împletește cu cea de o natură inefabilă a ritmului și tonalității. Adeseori acompaniate de indicații în ceea ce privește modul muzical în care trebuie cântate, strofele oscilează între rima internă și cea finală, păstrându-și muzicalitatea datorită unei traduceri inspirate. Armoniile textului intră în rezonanță cu tema centrală a armoniei cuplului; ceea ce la început părea o simplă poveste de dragoste se

spiritualizează, părăsește planul pur fizic și trece în cel metafizic. Radha (credinciosul, devotul prin excelență) renunță la prejudecăți și, cu ajutorul maestrului spiritual (întruchipat de confesoarea sa), trece printr-un proces specific tehnicilor iluminării treptate ajungând, prin unirea cu Krsna, la divinitatea supremă în care se dizolvă.

Cu o frumusețe care ține într-adevăr de domeniul intraductibilului, prima versiune românească a Gitagovindei nu scrie "istoria unei înfrângeri" - cum pare a se teme traducătorul Constantin Făgețan -, ci oferă o modalitate de inițiere a cititorului într-o dimensiune culturală și spirituală mai puțin cunoscută la noi. Notele cuprinzătoare și indicațiile privind pronunțarea corectă a cuvintelor sanskrite completează în mod fericit volumul, constituind un punct de plecare în cunoașterea pantheonului indian, precum și a expresiei artistice specifice.

Parafrazându-l pe același Emil Cioran, care în Sfârtecare afirma: "Nimeni nu s-a putut vreodată elibera de Timp. Știam. Dar când citești asta în Mahabharta o știi pentru vecie", am putea încheia în aceeași tonalitate concluzionând: nimeni nu s-a putut elibera vreodată de nostalgia înălțării spre ființa divină. Știam. Dar când citești asta într-un profund poem de dragoste nenăscută încă în conștiința europeană (din nefericire!); o reții pentru vecie.

Cristina CHEVEREȘAN

Jayadeva - ***Gitagovinda sau Cântarea Divinului Păstor,*** *Traducere din sanskrită și Studiu introductiv de Constantin Făgețan. Postfață de Carmen Blaga, Biblioteca de poezie universală, Editura Hestia, 1997*

Mircea Eliade...

Urmare din pag. 13

conferință despre **Langages secrets et techniques mystiques** [21], iar paradigma secretului era înfățișată nu ca o convenție, iluzie, minciună, ci ca o realitate operativă.

La finele acestor prea concentrate rânduri despre intersectările pe care Eliade le-a avut cu opera lui Guénon vom invoca, pentru prima oară, o autoritate care consideră că Eliade ar putea fi considerat chiar discipol al lui Guénon. Ipoteza este formulată în "Cahiers de la Grande Loge de France", nr. 4, septembrie-octombrie 1963. [22]

---

1. "Agora", volumul IV, nr. 3, iulie-septembrie 1991, p. 34.

2. Se pare că studiul a fost scris sub atenta îndrumare a lui Eliade care dorea să își bemoleze unele episoade ale biografiei sale juvenile, printre care și influența lui Guénon.

3. În **Cum am găsit piatra filozofală. Scrieri din tinerețe. 1921-1925,** ediție îngrijită și note de Mircea Handoca, București, Humanitas, 1996, pp. 281-284.

4. Ibidem, p. 244.

5. În românește de Anca Manolescu, București, Humanitas, 1993, la pp. 93-94.

6. **Insula lui Euthanasius** în **Drumul spre Centru**, antologie alcătuită de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu, București, Editura Univers, p. 169. Citatul este invocat și de Adrian Marino în **Hermeneutica lui Mircea Eliade**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 317, la capitolul Hermeneutica militantă, deși, credem noi, locul său ar fi fost la capitolul Tradiția, un concept pe care A. Marino îl opune, cu justețe, istoriei, fără a arăta însă sorgintea guénoniană a unei asemenea relații. Despre Coomaraswamy, Eliade va scrie și în "Revista Fundațiilor Regale", an IV (1937), pp. 175-180, articol reluat în același loc, în antologia citată de noi, la pp. 299-306, iar savantul indian va colabora la "Zalmoxis", I, 1938, **The Philosophy of Medieval and Oriental Art.**

7. Nota dovedește nu numai o bună cunoaștere a problematicii discutate, ci și a operei guénoniene. Sunt citate **Le Roi du Monde** și **La Crise du monde moderne** în contextul apariției lor; reacția lui Massis la **Orient et Occident**, cu **Defense de l'Occident** (1927, în volum) și **La Crise du monde moderne** (1927) scrisă ca replică imediată.

8. "Cuvântul", an III, nr. 903, sâmbătă, 22 octombrie, pp. 1-2, reluat în **Profetism românesc,** București, Editura "Roza Vânturilor", p. 48. Articolul este al optulea din seria de douăsprezece plasate sub emblema **Itinerariu spiritual** și apărute în "Vremea".

9. În **Dicționar de pseudonime,** București, editura Minerva, 1973, p. 250, la Eliade apar pseudonimele M. Gheorghe, Silviu Nicoară, Ion Plăeșu, Mihail Straje avea cunoștință de revista "Memra" pe care o și citează la articolul dedicat lui Marcel Avramescu ce semna în revistele de avangardă cu pseudonimul Jonathan X Uranus sau JXU sau Mark Abrams (p. 752).

10. Nr. 3-5, ianuarie-aprilie 1935, p. 19. Să se observe că Eliade citează incorect titlul lucrării, eludând adjectivul "générale".

11. **Imediata noastră apropiere**, Editura Facla, Timișoara, 1990, p. 112.

12. Articolele au fost reluate în culegerea postumă **Comptes rendus**, Paris, Editions Traditionnelles, 1973. Citatele sunt de la p. 250, 253, 186, 210 și, respectiv, 232.

13. Reluat în **Formes traditionnelles et cycles cosmiques,** Paris, Gallimard, 1970, p. 25. Semnalările cu privire la poziția lui Guénon i se datorează dlui Mircea Tămaș.

14. ‹În› **Drumul spre Centru**, pp. 299-300.

15. Gallimard, Paris, 1959, p. 267.

16. Gallimard, Paris, ediția din 1991. Guénon folosește sintagma "le type mysterieux de l'assemblée générale des Fidèles d'Amour" (p. 27).

17. p. 106.

18. **Fragments d'un journal**, II, 1970-1978, Paris, Gallimard, 1981, p. 194. Relația cu Evola este evocată de Eliade și în **Mémoires**, 1937-1960. **Les Moissons du solstice,** II, Paris, Gallimard, 1988, pp. 143-153. Varianta în limba română am preluat-o din C. Ungureanu, op. cit., pp. 113-114.

19. Am folosit ediția franceză, **Occultisme, sorcellerie et modes culturelles,** Paris, Gallimard, 1978, p. 71.

20. **L'Epreuve du labyrinthe Entretiens avec Mircea Eliade**, Paris, Belfond, 1978, p. 170.

21. Mircea Handoca, note la **Giuseppe Tucci în dialog cu Mircea Eliade,** ‹în› "Manuscriptum", nr. 3 (72), 1988, p. 174, p. 90.

22. Apud Henri Prouteau, **Littérature et franc-maconnerie,** Paris, Henri Veyrier, 1991, p. 512. Legăturile cu masoneria, relația cu Georges Dumézil - mason 33 - le-am analizat și în articolul Eliade, Mircea din **Dicționar al francmasoneriei,** ‹în› "Orizont", nr. 50 (1278), din 13 decembrie 1991, p. 7.

Literatura de răspântie

Ce și cât se citește astăzi în România? Sunt întrebări care anevoie își pot găsi răspunsuri mulțumitoare. Anchetele și sondajele de opinie, fie că ocolesc, fie că ignoră problemele pieții cărții. Văzute prin optica redactorilor unei reviste literare sau din mijlocul forfotei unui târg de carte, lucrurile se pare că - după o perioadă de recul - au luat-o pe calea cea bună. Se acreditează afirmația că lumea a început, din nou, să citească. Domnul Octavian Paler are însă altă părere. El susține că, într-un an de zile, cu mult peste jumătate din cetățenii țării, nu pun mâna pe o carte. S-a spus despre domnul Paler că îi place să se învăluie în faldurile mantalei unei Casandre autohtone. Cred însă că, de astă dată, asertiunea cunoscutului eseist și gazetar, este aproape de adevăr.

Firește că se găsesc puncte de sprijin și pentru afirmarea altor păreri. După decembrie '89, piața de carte din România a cunoscut mari mutații. Precum ciupercile după ploaie s-au ivit o puzderie de edituri. Dar, în marea majoritate a cazurilor, cifra de afaceri a acestor edituri este redusă, numărul de titluri tipărite e mic, iar tirajele sunt - de cele mai multe ori - infime, adesea de-a dreptul confidențiale. Firește că nu pot fi trecute cu vederea sensibilele progrese înregistrate în acest domeniu. S-au editat cărți, majoritatea traduceri, de filosofie și istoria ideilor, politologie și sociologie. Înainte de 1989, în era comunistă, mai toate erau cvasi interzise, iar introducerea lor în țară, comporta anumite riscuri. Circulau pe atunci, în cercuri restrânse de privilegiați. Astăzi le poți găsi în librării. Ele se adresează însă unui public cultivat, așa că, într-o bună măsură, pot fi comparate cu legendarele hanuri spaniole de altădată, care te găzduiau, dar nu-ți ofereau nimic, trebuia să vii cu toate de acasă.

Dar marele public? Ce citește el? Conced că sintagma "marele public" - ca orice concept global - suferă de aproximație. În perioada interbelică Thibaudet punea semnul egalității între marele public și "cititorii de romane". Lectura era pentru acești cititori, afirma criticul francez, o modalitate de compensație. Romanele îi ajutau să evadeze - în timpul lecturii - dintr-un univers diurn banal și tern, în lumea mirifică a ficțiunii. Astăzi însă această funcție compensatorie a trecut - în cea mai mare parte - în sarcina televiziunii. Micul ecran oferă, cu ghiotura, filme pentru toate gusturile, de la serialele polițiste și de aventuri, până la dramoletele sentimentale (specialitate sud americană) stropite, din belșug, cu apă de trandafir.

Concurența pe care televiziunea o face cărții nu este decât una din cauzele care explică scăderea numărului cititorilor. Cauzele sunt numeroase. Printre ele se numără, la noi în țară, concepția conservatoare, dacă nu chiar vetustă, potrivit căreia literatura este doar beletristică, adică ficțiune. Restul - și rămâne destul rest - a fost îngrămădit, cam cu toptanul, de teoreticieni, într-un teritoriu vast, cu fruntarii aproximativ trasate, teritoriu denumit "literatură de frontieră". Intră în acest domeniu specii foarte deosebite între ele, de la corespondență și jurnale intime, anumite modalități ale eseisticii, literatura document, biografiile, reportajele ș.a. Aș crede că sintagma "literatură de frontieră" ar putea fi înlocuită cu alta, mai nimerită. Mai întâi, pentru că tărâmul este supus înrâuririlor celor mai diverse: elemente confesive, relatarea nudă, reflexia de esență moralistă sau filosofică, ziaristică, elemente de anchetă socială ș.a. Apoi pentru că reflectă, în mare măsură, ceea ce s-ar putea numi, relativ ambiguu, "spiritul vremii". În sfârșit, pentru că, dând cu tifla teoriei genurilor literare, se poate revendica și ca aparținând literaturii postmoderne.

Spre marele public răzbat, în primul rând, memorialistica și jurnalele intime. Atunci când trăsăturile egotiste nu sunt prea puternice, ele aduc prețioase elemente de informație, mai ales cunoștințe ținute, până mai ieri - în timpul perioadei comuniste din România - sub obroc. Ne referim la literatura universului carceral, a lumii gulagului românesc. Ea este extrem de variată.

Caracteristică acestei literaturi nu este modalitatea estetică prin care se realizează, ci documentul uman pe care se străduiește să-l prezinte. Evantaiul ei este amplu, de la întâietatea acordată dezbaterii morale și problemelor religioase (**Jurnalul fericirii** de N. Steinhardt), până la descrierea cu minuție a amănuntelor privind elementul diurn al universului carceral (Închisoarea noastră cea de toate zilele de I. Ioanid).

Mai puțin a fost cultivată, până acum, în literatura de răspântie, biografia. Nu mă gândesc la biografie, ca specie a istoriei literare, în favoarea căreia pledează - cu argumente peremptorii - Z. Ornea. Există și o biografie, foarte apreciată în Occident, care își trage seva din gazetărie. Sunt abordate acolo toate domeniile. Stalin își are biografii săi, Elvis Prestley pe ai lui; s-au scris biografii despre Che Guevarra și Mata Hari, pentru a aminti doar câteva nume. La noi biografia își așteaptă încă... biografii. Firește, nu cred că este momentul istoric potrivit ca să ne intereseze vedete ale lumii mondene. Dar sunt sigur că biografii privind viața oamenilor politici, de la Iuliu Maniu la mareșalul Ion Antonescu, de la Lucrețiu Pătrășcanu la Corneliu Coposu, de la Ana Pauker la Nicolae Ceaușescu, și-ar găsi mulți cititori. Negreșit că sunt de depășit nu puține greutăți. Documentarea are încă de înfruntat numeroase obstacole, se cere și o anumită specializare de scriitor - gazetar sau de gazetar-scriitor pentru a învinge ceea ce astăzi înseamnă încă o regretabilă rămânere în urmă.

Realismul socialist a inventat o specie hibridă, botezată pompos "reportaj literar". Menirea lui era să cultive un belșug de hiperbole și metafore, să înalțe în slăvi "realizările" socialismului, să obnubileze și să deformeze realitatea. Cutreierând mănoasa câmpie a Torontalului un reporter își intitula pompos cartea Șoseaua milionarilor. Era vorba despre gospodăriile colective "milionare" de la frontiera de vest a Banatului. Reporterul uita - sau se prefăcea că uită - că aici fuseseră cândva milionari aievea, țărani "chiaburi" deportați în Bărăgan. Evident că nu astfel de reportaje interesează acum, dar "tranziția" cu nenumăratele ei contraste, cu puzderia de aspecte dramatice, chiar tragice - de la copiii străzii la lumea interlopă, de la miliardarii de carton, la răsfățul mizeriei - oferă, din belșug, materie și izvoare de inspirație unor reportaje care să stârnească atenția și interesul cititorilor.

Traian Liviu BIRĂESCU

TOP

Să-mi fie rușine...

... că la aflarea știrii despre moartea lui Michael Hutchence, după tristețea ce mi-a cuprins sufletul gândindu-mă la efemera noastră existență, mie mi s-a făcut un dor năpraznic de JOHN DENVER. Nu-s în stare să dau un răspuns precis. Recenta trecere în eternitate a acestui bard pe care-l văd cu ochii minții mergând spre casă pe un drum de țară prăfuit și ars de soare, mi se pare mai bărbătească. Dar, mă întreb, am eu dreptul să judec oamenii după felul în care ei ne părăsesc? Nimeni nu vrea să moară taman în mijlocul vieții, care, dincolo de inerentele-i umbre, risipește și lumini pentru care, zău, merită să respiri. Ce știu eu despre frământările sufletești ale australianului care și-a pus capăt zilelor într-o cameră de hotel? Nimic! Și atunci? Vom afla poate mai târziu despre uraganele ce l-au pustiit sufletește pe Michael și atunci vom privi altfel moartea acestuia. Și viața lui, atât cât a trăit-o.

Și iar îmi zboară gândul la trubadurii tinereții mele, la plecările lor absurde de pe acest tărâm. Ricky Nelson a murit chiar în ultima zi a anului 1985, la bordul unui avion care a ars la sol. DENVER s-a prăbușit cu avionul său în munții pe care-i cânta, evocându-le măreția în song-urile sale, singurele amintiri pe care ni le-a lăsat. Ciudate mai sunt unele coincidențe! Nelson murea la 31 decembrie, iar Denver se năștea tot în această zi a anului 1943, în Roswell, New Mexico. Henry John Deutschendorf s-a apucat să studieze arhitectura în orașul texan Lubbock. Din nou facem o paranteză, amintindu-vă că această localitate e locul de naștere a lui Buddy Holly, pionier al rockului american, dispărut împreună cu grupul său, "Crickets", într-un... accident aerian! Doamne, ce n-aș fi dat să nu mi se fi ivit ocazia de a înșirui aici aceste triste coincidențe... Dar, revenim la John, arătând că acesta, atras de muzica folk, va renunța la proiectele sale plecând în California, unde, o perioadă, va fi angajatul unui magazin în calitate de vânzător. În 1965 pune bazele grupului "The Chad Mitchell Trio", apoi se însoară cu Ann Martell, o domnișoară pe care a cunoscut-o în timpul unui concert susținut în Minnesota. Primul său LP solo, "Rhymes And Reasons" apare în 1969. Din nou o coincidență, ultima, promit: de pe acest album, o piesă de-a sa devine million-seller, "Number One" în US Top Hits, reluată ulterior și de faimosul trio "Peter, Paul & Mary". Știți cum se numea această piesă? LEAVING ON A JET PLANE...

Petru UMANSCHI

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări din expoziția "In memoriam 1600", a tinerilor artiști plastici Claudiu Toma, Dan Toma, Fésüs László și Cristian Buzneanu, deschisă la "Galleria 28" din Timișoara.

Urmare din pag. 5

Bunele violențe...

fost și altădată. Nu numai realitatea, ci și artele au purtat-o întotdeauna.

Dar mai e ceva. În ceea ce privește artele, violența are aspectul unei fatalități. De ce? Faptul violent nu este vehiculat aici, cum se bănuiește la modul superficial, de conținuturile violente, deși de la romanul antic până la thriller-ul modern, de la poezia Antichității până la experimentul de avangardă ea e prezentă indiferent de gen sau de epocă. Cu toate acestea, o tramă violentă, o imagine violentă nu sunt mai puțin violente în comparație cu un episod sublim ori suav. *Violența este un element constitutiv al faptului estetic.* Atâta vreme cât katharsisul mai reprezintă o categorie de neocolit - și, chiar travestită, nu am motive să mă îndoiesc că mai reprezintă -, iar faptul estetic îi mai urmează încă scenariul, violența trebuie căutată în chiar miezul artei.

Un obiect estetic nu are nimic violent în sine. Percepția lui, în schimb, care face din el un obiect de artă, are întotdeauna. Acea comoție intimă pe care o declanșează opera de artă veritabilă nu este altceva decât o trăire violentă. Percepția operei modifică trăirea, cu acea brutalitate pe care cel care frecventează artele o cunoaște bine. Ni se întâmplă adesea să spunem: am resimțit o plăcere violentă citind această carte sau văzând acest film. Pronunțând aceste cuvinte nu facem decât să exprimăm violența care acompaniază, în chip implicit și inerent, domeniul esteticului.

Conținutul violent nu modifică aproape cu nimic acest dat al percepției estetice. Nu e până la urmă nici măcar o condiție. O operă violentă de proastă factură te poate lăsa nesimțitor. O operă valoroasă, chiar dacă nu e explicit violentă, va pretinde întotdeauna un protocol violent.

Mai mult încă. Experiența estetică va sustrage statutul negativ pe care violența îl ocupă în realitate; pe lângă statutul său inerent, violența va dobândi unul benign. De vreme ce percepția conține un sâmbure violent, experiența estetică nu va putea să evite această marcă violentă. Și nici valorile estetice. Ca atare, atâta vreme cât experiențele estetice descriu un obligatoriu moment violent, următoarea propoziție, dincolo de forma sa paradoxală, nu poate fi decât adevărată: *numai violența deschide accesul spre valorile estetice.*

VIAȚA DIN PARANTEZĂ

Tocmai am terminat de citit ultima carte a lui Livius Ciocârlie, **Cap și pajură** (Albatros, 1997), 300 de pagini, și mă îndrept spre raftul cu scriitori români, proză, unde, între Sorin Titel

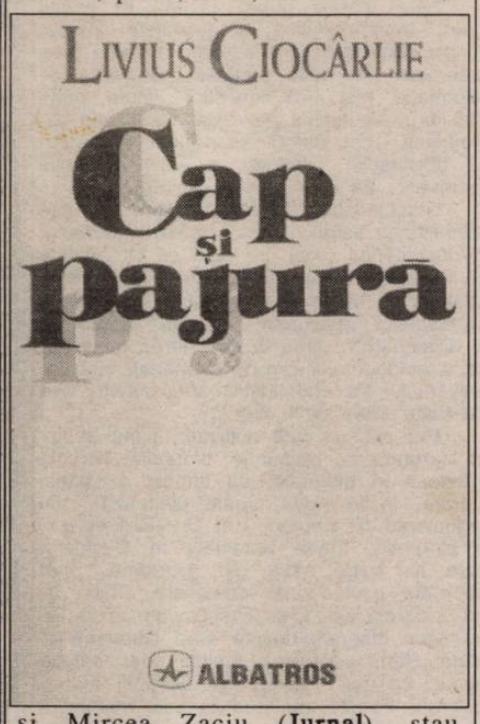

și Mircea Zaciu (**Jurnal**), stau celelalte volume, de la **Un Burghteater provincial** la **Viața în paranteză,** separate de ceea ce scrisese Livius Ciocârlie criticul. Pun la un loc cele șase volume (nu-i exclus să-mi fi scăpat vreunul, dat cu împrumut) și privesc lung: aproape un raft, mai mult de două mii de pagini îndesate. Toate despre același subiect - autorul lor, Livius Ciocârlie.

Ca să ajungă la sine, a luat-o de departe, așa cum, pentru a ajunge la nu știu ce răscruce a istoriei, istoriograful a trebuit să parcurgă secolele premergătoare. Într-o pagină din **Cap și pajură**, Livius Ciocârlie se amărăște că nu i-a fost observată ironia limbajelor din **Burghteater**. Pe deasupra acestei ironii, poate prea subtilă, "se degajă" însă, *ca un efect de compoziție*, un sens surprinzător pentru un subiect ce se definește pe sine ca vid și indiferență. Iar sensul rămâne acesta: o istorie ce pornește accelerat, pierde din viteză pe măsură ce se apropie de copilăria eroului și se relaxează cu totul când ajunge la el, de parcă astfel și-ar fi găsit în sfârșit rostul; un Banat peste care trec haotic imperii, cu straturile lui pestrițe de neamuri și destine, deodată potolindu-se, parcă împăcat, cu acest copil, autorul însuși. În sfârșit, două mii de pagini denigratoare (vid, indiferență, prostie, vanitate, plictiseală, atonie), la adresa sa, scrise de sine, reușesc finalmente să răstoarne un munte de rea-credință: pe imaginarul nostru se trasează cu totul altceva - *o siluetă enormă.* Și nu suntem decât undeva la mijloc sau la început! Din nisip, din contradicție internă, din vanitate *denunțată* și întreținută, din neputință ficțională (nu va scrie niciodată un roman *adevărat*, o lume inventată și vie), din cenușa unei existențe nespectaculoase, de n-ar fi spectacolul intelectual, și el contestat, din inapetență, din negație, din frânturi și abandonuri se realizează, urmând logica paradoxală a literaturii, cea mai fantastică *glorificare* din zilele noastre, zile abia ele pe potriva a ce susține Livius Ciocârlie că ar fi: nisip, cenușă, negație vană...

Problema literaturii lui Livius Ciocârlie este una și aceeași cu problema subiectului care dă substanță și primește substanță din această literatură. Atunci când omul care ne vorbește din cărțile sale se expune ca spațiu vid, neîncetând totuși să graviteze în jurul acestei aproape non-existențe, când se umple și se golește succesiv de conținut, el se așază într-un punct care face posibilă și imposibilă orice afirmație: da, este adevărat că acest om nu se preface când își afirmă modestia; și da, iarăși, la fel de adevărat este și când își afirmă vanitatea; este consistent și inconsistent; absent și prezent; lipsit de afectivitate și nu chiar; în literatură și-n afara ei; în afara vieții sociale și-n miezul ei; haotic și riguros; locuit până la exces de intelect și tulbure; feminin în văicăreala, plictiseala, pasivitatea și celelalte din aceeași serie și masculin în cele o mie de feluri ale negației. Și așa mai departe, iar continuarea va veni, pe măsură ce opera sa (aș pune ghilimele dacă aș ști cum să ridic în secunda următoare și cum să fac vizibil acest proces) se va impune în conștiința culturală ca o realitate inconturnabilă. Este de prevăzut chiar ca seria paradoxurilor să continue într-un fel care să nu fie întotdeauna pe placul lui Livius Ciocârlie. Fiindcă - și acest "aspect" rămâne și el o problemă - criticul care va tăia în materia aceasta umană lățită pe mii de pagini va tăia deopotrivă într-o ficțiune (literară) și-ntr-o ființă reală, care este autorul însuși, etalat acolo, creat din propriile sale cuvinte și ireductibil la ele.

Cum nu am făcut experiența relecturii întregului ansamblu pentru a vedea dacă se desenează un "plan", dacă - adică - apare un sens din dispunerea romanelor și cum acest sens ar putea să-i fie ascuns până și autorului, devenind vizibil abia spre final, ca-ntr-un nou timp răgăsit, tot ce pot face în acest moment este să observ că volumul publicat zilele acestea are totuși o supratemă, eu (noi) și politicul.

După un procedeu amplu folosit de Livius Ciocârlie, și de data aceasta sunt alăturate fragmente mai noi de jurnal (în general din perioada Bordeaux) cu fragmente mai vechi, provenind din ultimul deceniu ceaușist. Elementul de legătură: câte o frază din Nietzsche, care deschide și centrează această artă a fugii, cu tot ce are previzibil, mecanic chiar, și imprevizibil și improvizat această temă cu variațiuni.

Dacă politicul este într-adevăr prioritar aici, atunci alegerea lui Nietzsche și a celor două secțiuni de jurnale cu circumstanțele lor specifice are un sens. Extremă dreaptă și stângă, ideologie și transpunerea în real, supraom și om, dictatură și democrație au posibilitatea să se dezvolte deodată în fiecare dintre cele trei realități luate separat: reflecțiile filozofului german și România comunistă și post-comunistă. Cel ce păruse că există sau chiar existase numai pentru sine, fără să piardă cu totul acest fel de a fi, imprimă acum și reversul medaliei (pajura), cealaltă față a foii de hârtie - dedicată existenței colective. Ce înseamnă să fii român? Cum poți să reduci compromisurile? (extraordinar episodul pacifist, când aula întreagă se ridică în picioare, potrivit cerințelor, aplaudă și scandează, cu Livius Ciocârlie "la prezidiu", trebuia

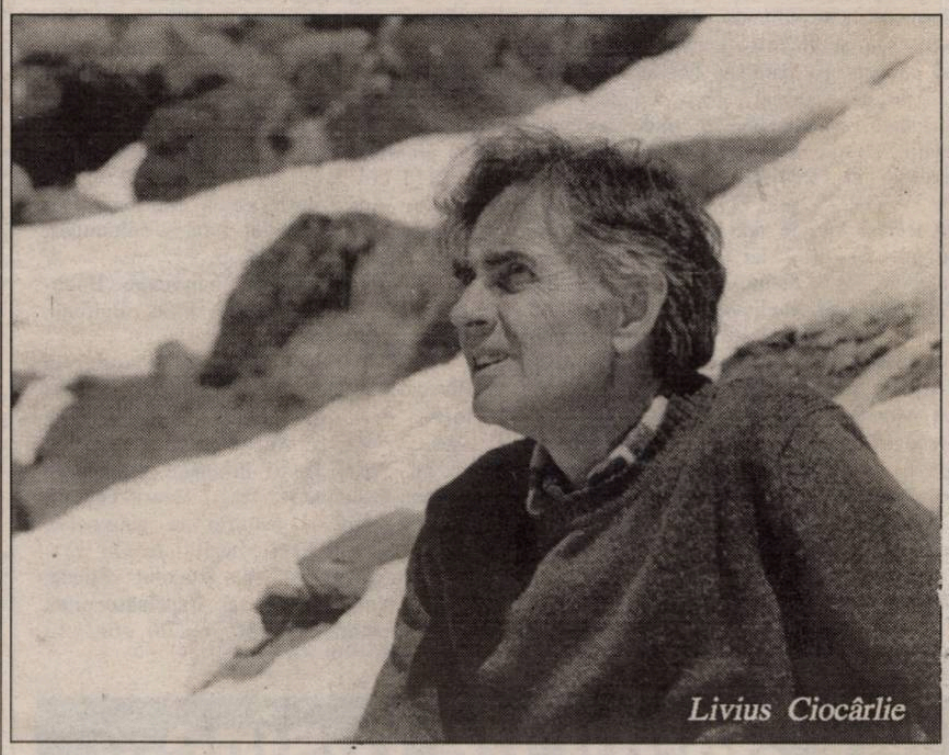
Livius Ciocârlie

și un nemembru, admițând compromisul de a se ridica în picioare, abținându-se să facă însă și restul!). Cum poți să fii comunist în Vest, după Soljenițîn? Omul situat între indiferență și vid fusese și opusul său; așa retras, așa nedornic de funcții și onoruri, fusese o prezență *vizibilă* și îndărătnică. Nu spune că a fost urmat, deși în oarecare măsură a și fost, dar se vede că tot ce existase pentru cei mai vigilenți dintre "noi" existase - și cu ce intensitate și, putem adăuga, cu câtă justețe, înțelegând prin aceasta *echilibru* și concentrare - și pentru sine.

Pe coperta a patra, Livius Ciocârlie reproduce un citat din Lucian Raicu, de găsit și în cuprinsul volumului **Cap și pajură:** "Orice jurnal este o *etalare*, o *exhibare*, iar dacă nu este, dacă refuză, dacă ascunde prea mult dintr-un sentiment excesiv al demnității personale sau din pudoare, sau din voința de a-și legitima sub aspect moral autorul, sau din alte pricini foarte de înțeles, foarte respectabile altfel, își pierde, firește, tot interesul. Un jurnal *demn* este un nonsens". Ar mai trebui poate adăugat că, în afară de amploarea etalării, interesul și adâncimea jurnalului țin și de măsura în care ființa ce se etalează are capacitatea de a se înfățișa fără încetare ca un *subiect*, ca o *prezență* pe care să n-o pierdem din vedere: acest vid, această negație, această gândire ce nu se acomodează cu sine, această nemulțumire sâcâitoare, continuu la pândă, acest paradox numit Livius Ciocârlie nu are altă șansă literară decât aceea de a ne solicita de-a lungul celor două mii de pagini plus câte vor mai fi.

Într-un singur loc mi se pare că se lasă descoperit Livius Ciocârlie, altminteri gata oricând să pună totul sub semnul întrebării: într-unul din felurile (căci sunt mai multe) cum gândește literatura. Nu în felul cum o *face*: ci cum o *gândește*. Mitul Literaturii (cu majusculă), activitate mai presus de uman, mai presus de sine, magie capabilă - acum sau cândva - de transsubstanțiere, acest mit cred că este discutabil. Rezistența lui în spațiul literaturii lui Livius Ciocârlie, atât de diferită, de departe de spiritul acestui fel de a vedea lucrurile, pare a fi un reziduu al modernismului, ultimul probabil.

Cu fiecare rând, cu ironie, cu neîncredere și cu o imensă încredere dată de revărsarea acestor pagini, cu speranța unei justificări, Livius Ciocârlie se întreabă dacă aceste romane înseamnă - literar, uman - ceva. Sunt prea radicale, "prea" excesive pentru ca să nu însemne.

Vasile POPOVICI

Livius Ciocârlie, **Cap și pajură,** Albatros, 1997.

Colectivul de redacție: Mircea Mihăieș (redactor șef)
Cornel Ungureanu (redactor șef adjunct), Adriana Babeți (secretar general de redacție), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Doru Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
bd. Revoluției 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU